הספרים החיצונים

לתורה לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצונים

בשני כרכים
עם מבואות ופירושים
ערוכים בהשתתפות כמה למדנים ע"י

אברהם כהנא

כרך ראשון

ספר ראשון: לתורה

תל אביב
הוצאת מקורות
תרצ"ז

הקדמה

יום שמחת לבנו הוא היום הזה: בו חוזרת אל מחננו תקופת ספרות תמימה וגדולה במנין ובמעלת חשיבות. אלפי שנים נִדָּחָה היתה לבין מחנות של נכרים. דורש לא היה לה בקרבנו. חיצונית קראו לה. הדורות הקודמים לא זכו להחזירה. אולי לטובתה היה שלא טרחו בה: הם הלא חסרים היו עדיין הוצאות בדוקות ומבוקרות לנוסח הספרים. לדורנו ניתנה אפשרות זו.

והנה מגזע עתיק יומין המטוחלב מדורי דורות עולות יוֹנְקוֹת, והן מלאות הוד של תחיה והתחדשות. סוף סוף שבו לצאת אל דרכן שלהן.

ודאי היה לו לכל ספר מאותם הספרים שנכתבו עברית מתחלה משלל צבעי הקשת ומהמון קרני אורה ראשוניים. על כרחם כָּבוּ התרגומים, בלי ספק, כמה מאותן הקרנים. אבל המתרגמים – יֵאָמֵר הדבר בשבחם – לא החליפון באחרות: הם לא שִׁפְּרוּ דברי הקדש והשאירום כמות שהם, כי על כן קדש היו להם הדברים ואין תמורה בקדש אף לכשהוא מחליף את לבושו.

יהי זכרם לברכה: בנאמנותם למלאכת הקדש הקלו לנו בתרגומיהם את עבודתנו שלנו בבואנו להחזיר את הקדש אל מקדשו, את הספרים העברים אל לשונם העברית.

הוצאה זו של הספרים החיצונים שִׁתּוּפִית היא: חבורה של אנשי מדע הקרובים אל המקצוע נזדמנו כאן. איש ועבודתו. מכל מקום נשמרה מדה אחת בתכניתו של המפעל עד כמה שהיה אפשר: כל ספר וספר מבוא לו בראשו, תרגום מן הנוסח הבדוק ביותר בזמננו ופירושו בצדו.

הן במבואות והן בפירושים נִתְּנוּ הדברים במדה הדרושה לקורא העברי. כאן אין מקום למשא ומתן של חקירות מפורטות. על המשתתף בעבודתו בקובץ כגון זה לעמוד בינו לבין עצמו על פרטי הפרובלימות ולהגיש לקוראיו רק את התמצית ממה שהעלה במצודתו. וכן הדין אף במראי המקומות לפסוקים שבתנ"ך וכדומה: רק הנחוץ ביותר לקורא העברי עליו ליתן.

אף בעצם הנוסח של התרגום העברי הַנִּתָּן כאן יש מדה של צמצום: לפעמים טעמו העברי של המתרגם הביאהו לידי הוספות לשון או השלמות לשון, והן נסגרו במרובעים ולקורא העברי מדברות הן בעדן ואינן נזקקות להארכת לשון של ביאורים: הקורא יודע מעצמו שאין כאן אלא השערה של תיקון.

והוא הדין ברשימות של ביבליוגרפיה הניתנות בסוף כל מבוא לספר מן הספרים: נראה צורך להזכיר רק את הספרים העיקריים, כגון על נוסח הטיכסטים או עבודות יסודיות. אבל לא כאן הוא המקום לפירוטי דברים המפוזרים בכמה ספרים ומאספים שבלשונות שונות: אלו מוזכרים רק דרך אגב, לפי הצורך לרמוז עליהם, במבוא או בפירוש.

א׳ כ׳

תכן כרך א׳ ספר א׳

מבוא כללי לספרים החיצונים

א. על ספרים חיצונים בתקופת התהוותם של כתבי הקדש.

עוד בימי קדם, בתקופה שהיו הולכים ומתהוים כתבי הקדש, היו קיימים בצדם של ראשוני הספרים שנתקבלו ונתקדשו באומה, ואף בעצם שעת יצירתם של אותם הספרים, כמה ספרים חיצונים, כלומר ספרים שהיו חשובים למדי ומשמשים אף מקור ליצירות החדשות, אלא שלא שחק להם מזלם שיהיו נכנסים אף הם, החיצונים, לתוך קבוצת הספרים שנתקבלו ונקבעו באוצרה הספרותי של האומה. כבר אז, בימים הראשונים, היו איפוא ספרים שנשארו עומדים מבחוץ. ודאי חביבותם על קוראיהם לא פקעה. אלא שלדבר אחד לא זכו והוא גרם להם שישתקעו וישתכחו מן העולם: הם לא הגיעו לאותה המעלה שתהא האומה המטולטלת בתבל מטלטלת אתה אף אותם בגלגולי גליותיה, — כמו שהיתה נוהגת בספרים המקודשים שהיו משמשים לה לאומה סמל שכינתה הגולה עמה יחד.

לכך לא זכו אותם הספרים החיצונים לאריכות ימים והלכו לאיבוד בהמשך הזמנים.

רק זכר נשאר להם בכתבי הקדש. יש מהם ששימשו אף מקור ליצירות שבכתבי הקדש והובאו מדבריהם, והם ספר מלחמות ה׳ (במד׳ כ״א י״ד — ט״ו, כ״ז — ל׳), ספר הישר (יהושע י׳ י״ג, ש״ב א׳ י״ח), ספר דברי שלמה (מל״א י״א מ״א). ויש מהם ששמותיהם בלבד נרמזו, והם ספר דברי הימים למלכי ישראל (שם י״ד י״ט, ט״ו ל״א), ספר דברי הימים למלכי יהודה (שם ט״ו ז׳), ספר מלכי ישראל (דה״א ט׳ א׳), דברי שמואל הרואה (שם כ״ט כ״ט), דברי גד החוזה (שם), דברי נתן הנביא (שם, דה״ב ט׳ כ״ט), נבואת אחיה השילוני (דה״ב שם), חֲזוֹת יעדי החוזה (שם), דברי שמעיה הנביא (שם י״ב ט״ו), דברי עִדּוֹ החוזה (שם), מדרש הנביא עדו (שם י״ג כ״ב), דבר יהוא בן־חנני אשר העלה על ספר מלכי ישראל (שם כ׳ ל״ד), דברי עזיהו אשר כתב ישעיהו בן־אמוץ הנביא (שם כ״ו כ״ב), דברי חוֹזָי (שם ל״ג י״ט).

ב. על הספרים החיצונים שלאחר חתימת המקרא ועד תקופת המשנה.

אף לאחר הזמן שנחתם הקובץ של המקרא, היינו בתקופת המעבר לכתיבת המשנה, היתה הולכת ונוצרת ספרות חיצונית בישראל. מעינותיה של היצירה הלאומית היו הולכים ומפכים כל אותו הזמן בסוגי הספרות השונים שהיו רווחים בעולמם של ישראל, הן בארץ והן בחוצה לארץ. ספרים חשובים נכתבו באותם הזמנים.

אבל אף הספרים של אותה התקופה לא היו בני־מזל. אף הם נכנסו בתחום של ספרות חיצונית, ולפיכך יש מהם שכלו מן העולם כליון גמור, ויש שכליונם היה למחצה: רק מתוך הספרות העברית נעלמו, אבל נתקיימו לדורות בתרגומים שונים. התרגומים יש מהם — והם תרגומים ראשוניים — שנעשו בידי ישראל, כלו׳ בידי יהודים שנתפסו ללשונות לועזיות, ויש מהם — והם התרגומים השניים, ואף השלישיים — שנעשו בידי נכרים, שהיו מעבירים את הספרים החיצונים שנתקדשו אצלם מן התרגום היווני או הרומי ללשונותיהם.

ג. על הספרות החיצונית בתקופת ההתיוונות.

משכבש אלכסנדר הגדול את יהודה והעביר משם מנין הגון של יהודים למצרים התחילה התקרבות יתירה בין היהודים וההילינים. אמת, עוד קודם לכן היו היהודים קשורים

עם מצרים. מס׳ ירמיה (מ״א-מ״ד) ידוע על כמה מושבות יהודיות שהיו באותו זמן במצרים. כמו־כן ידוע על המושבה היהודית של קהלת סְוֵנֵה (באיליפנטינה), שהיו יושביה היהודים שומרים על גבול מצרים בבחינת חֵיל־הַסְפָר. אף באגרת אריסטיאס (י״ג) מסופר על פסאמיטיכוס II (589 — 594) שהביא חיל יהודי לעזרתו במלחמתו עם כוש. אבל על כל אלו הישובים היהודיים היה עולה במנינו הישוב היהודי שנתרבה במצרים, ביחוד באלכסנדריה, בימיהם של אלכסנדר והתלמיים שמלכו אחריו. למן יסודה של אלכסנדריה היו היהודים נמנים בין אזרחיה (ע׳ יוספוס מלחמות ב׳ י״ח ז׳, קדמ׳ י״ט ה׳ ב׳, נגד אפיון ב׳ ד׳). שוב שמענו (אגרת אריסטיאס י״ב — י״ג) שתלמי I לגוס הביא למצרים מאת אלף יהודים ותלמי II פילדילפוס שחרר מעבדותם את כל היהודים השבויים שהיו בימיו במצרים. למן אותם הדורות ואילך נעשית מצרים מרכז גדול ליהודים, עד שלדברי פילון (In Flacco 6,43) היו בימיו במצרים לא פחות ממיליון יהודים. באותו מרכז יהודי, שהיה לו קיום מזהיר אף בזמניהם של התלמיים והסליבקיים הראשונים, שהיה להם יחס הגון אל היהודים, היתה הקהלה היהודית שבאלכסנדריה תופסת מקום בראש. בכלל הגיעה עיר זו לידי מדרגה גבוהה בהתפתחותה, אוכלוסיה היו מרובין והיה לה כח גדול הן בחמריות והן ברוחניות, עד שעלתה במהירות גדולה ונעשית המטרפולין הראשית בעולמם של היוונים. ואף הקהלה היהודית שבתוכה תפסה שם בין הישוב הנכרי מקום חשוב, שהרי היו מרוכזים בה באותה קהלה כחות יהודיים גדולים.

מתוך כמה טעמים היו מוכרחים היהודים שבמצרים, ובפרט היושבים באלכסנדריה להסתגל אל הלשון היוונית והיא נעשית אף לשונם שלהם. נראה שענין זה לא עלה להם בקושי, שהרי עוד כמאתים שנה ויותר לפני החרבן היתה היוונית רווחת אף בארץ ישראל גופה, כמו שנראה מתוך אגרת אריסטיאס, שאין בה אף תמיהה קלה שיהודים מארץ ישראל יבאו למצרים ויתרגמו את התורה יוונית והתרגום יצטיין בשלימותו לפי כל ההשגה שהיתה שוררת אז על עבודה כזו בעולמם של היוונים. אף בן־סירא ומגלת אסתר נתרגמו יוונית בידי בני ארץ ישראל.

ויש להגיד בשבחם של יהודי מצרים שעם כל הכרתם במעלותיהן הגדולות של היצירות היווניות הכבירות ועם כל התעמקותם במחשבה היוונית והתפעלותם מיפי־קסמיו של הפיוט היווני לא נפתה לבם בכחם של כל אלו הסגולות היווניות עד כדי לסור מעל אוצרותיה של היהדות. והרי תהום עמוקה היתה לפניהם בין ההיליניות והיהדות. היהדות היתה מלמדתם השקפת עולם נבדלת ומיוחדת במינה, ועל סמך אותה ההשקפה וברוחה היתה יוצרת להם יהדותם אף חיים מיוחדים מובדלים מכל אשר בסביבתם, חיים שהיו מבוססים על העיקרים הנעלים והקדושים שבתורת היהדות ועל מדות ומנהגי האומה שהיו מושכים ומשתלשלים מתוך עברה ההיסטורי. ועבודת שמים היהודית אף היא שונה היתה הן בצורה והן בתכן מכל אותם הפולחנים שהיו נוהגים בהם השכנים הנכרים הקרובים קרבת מקום אל יהודי מצרים.

ועוד זאת: הרי את ערכי תרבותם היהודית היו יונקים לא מתוך המקור הזך של הלשון העברית, אלא דרך צנורות של כלי שני שבתרגומים שונים, ומכל מקום לא היה בכחן של הלשון היוונית והתרבות היוונית לסנוור את העינים ולעכור את הנפש היהודית.

באמת, לנו האחרונים קשה לעמוד על התופעה המוזרה שבאותה מזיגה כפולה: מצד אחד הסתגלות לתרבות הנכריה והניגודית במדה של התעמקות שלימה והשתתפות בחייה הפוליטיים והחברתיים, ומצד שני שמירה קפדנית על התרבות העצמית שלהם בחיים הלאומיים הפרטיים עד כדי מעשה יצירה מקורית.

ולא עוד, אלא שמתוך התחזקות ההכרה העמוקה במעלת תורתם שואפים היו להכניס את אור אֲמִתָּהּ היהודותית אף אל תוך החברה האלילית ולשַׁתֵּף בדרך זו אף לאותה החברה

בקניניהם הרוחניים־התרבותיים ילידי אמונתם הטהורה והמזוככת מכל תערובת אלילית ובמוסרם הנעלה האידיאלי.

ושאיפות אלו הן הן שהולידו ביוונית ספרות עשירה מאוצר המחשבה של היהדות.

כך היתה פעולתם הספרותית של יהודי מצרים בלשונם היוונית תרי־צדדית: תרגומית ומקורית.

הספרות היהודית שביוונית פתחה בתרגומים של ספרי המקרא. נראה שהצורך בתרגום כתבי הקדש ליוונית לאו דווקא דתי היה אצלם, שהרי לא הסתפקו בתרגומים של אלו בלבד, אלא אף הספרים החיצונים שהיו רווחים הרבה במקורם העברי בארץ ישראל היו מגיעים למצרים ותובעים להם תרגום יווני. מתוך כך נראה שאצל יהודי מצרים לא היה שורר המושג על שלימותו של קנון לספרי המקרא, כמו שהיה מקובל בארץ ישראל: הקובץ של כתבי הקדש לא היה סגור אצלם בפני כל ספר חדש. אדרבה, כל אחד מהם היה מכניס אל תוך הביבליה שלו מן הספרים החיצונים החביבים עליו ביותר. דבר זה אנו למדים מן הכ״י העתיקים של הביבליה היוונית שנשארו לנו לפליטה: משינוי התכן של הכ״י מוכח שאלו היו מעדיפים לספרים אלו והכניסום לתוך קובצם ואחרים היו נותנים יתרון הכניסה לספרים אחרים, — כל בעל ביבליה וטעם שלו.

והיו להם ספרים מן החיצונים שהיו חשובים בעיני כלם כל כך עד שהיו נוהגים לקבוע אותם במקום הנכבד ביותר: הס׳ ברוך נכנס לביבליה היוונית קודם מגלת איכה, ואגרת ירמיהו — קודם לס׳ ירמיה (סדרם הוא עד עכשיו: ברוך, איכה, אגרת ירמיה וס׳ ירמיה). הרי הקדימו את סופרו של הנביא לנביא עצמו, את התלמיד לרבו! —

אבל יהודי מצרים לא היו מוצאים, כאמור, את סיפוקם רק בפעולה תרגומית מעברית בלבד. כשהגיעו לידי השתתפות בעבודת הספרות היוונית עמדו להם כמה מטובי סופריהם שכתבו אף ספרים יהדותיים ביוונית. והואיל ואותם הסופרים קבלו השפעתה של הספרות העברית, אם גם בלבושה היווני והיו אדוקים בה, ממילא מובן שבכיוונה וברוחה של אותה ספרות היו יוצרים. וכך יצא שלספריהם היה חסרונם כמעט רק מצד לבושם הנכרי, שיוונית נכתבו, ואילו תכנם היה מעיד על רוח היהדות המובהקה.

אותם הספרים היהדותיים־היווניים במקצועות שונים נכתבו: בפילוסופיה ובמוסר ובהיסטוריה, ובעיקר באפולוגיה של היהדות.

ודווקא הם, יהודי מצרים, לאפולוגיה של היהדות היו צריכים: היוונים, ואחריהם הרומיים, בורים גמורים היו בעניני היהדות. לא היתה להם שום תפיסה בתורה זו ומתוך כך היו באים וטופלים על היהודים כמה האשמות, שהיו מונים אותם, למשל, שהם חסרי אלהים (ἀθέατης), ומזולזלים באלהים (contumelia numinum) וחדלי חברה (ἀμιξία), ואף בשנאת אדם (odium generis humani) לא היו נמנעים מלחייב אותם. לפיכך ראו היהודים צורך בהגנה על יהדותם בעזרת הספרות וכתבו ספרי אפולוגיה.

כך העשירו היהודים במצרים את הספרות החיצונית, שמולדתה העיקרית היתה ארץ ישראל, ונצטרף אצלם אוסף מעורב של ילדי א״י וילדי חוץ, שהיו שוים אצלם במעלה, ואלו ואלו היו להם דברי אלהים חיים, עד שהיו נכנסים אצל אדם מישראל אל הקובץ של כתבי הקדש ונעשים כלם אגודה אחת.

ויש להעיר שמנהגם של בני ארץ ישראל ליחס את ספריהם החיצונים לאנשים גדולים המפורסמים בהיסטוריה של האומה היה נוהג אף אצל יהודי מצרים בספריהם, אף על פי שברובם נתכוונו לכתוב דברי תוכחה כלפי עובדי אלילים דווקא ולהעיר את אזנם למוסר שהם חסרים רליגיוסיות ומוסריות צרופות שהן הן המאור שביהדות.

ד. על גורלם של הספרים החיצונים בתקופת התנאים ואילך.

אבל לעומת עלייתם של הספרים החיצונים ביוונית היתה להם ירידה בעברית.

בתחלה ודאי היתה חשיבותם בלשון העברית גדולה בהמשך דורות הרבה: נראה שיחסם של ספרים אלו לגבי כתבי הקדש היה כיחס של ברייתא (=משנה חיצונה, במד״ר י״ח י״ב) לגבי המשנה. יש רמז שהיו מונים בהם אף את הפסוקים, ממש כמו שהיו מונים בכתבי הקדש [1]. על יחס הגון לספרים החיצונים נראה אף מעדותו של יוספוס (C. Ap. I, 8), ואף הוא השתמש בהם בתורת מקור בר־סמכא בספרו קדמוניות היהודים.

אולם בדורות הראשונים להתהוותה של הנצרות, כשרבים מקרב היהודים היו מקלקלים ונטפלים על אותה כת, ולא די היה להם במעשה שעשו לעצמם אלא היו שואפים עוד לדחות את אחיהם מן היהדות המקובלת ולמשכם אל תוך חבורתם, ולתכלית זו היו נכנסים בויכוחים שבהם היו מביאים ראיות של מה בכך לשם חיזוק עיקרי אמונתם מתוך תאות הניצוח, לא רק מתוך כתבי הקדש אלא אף מן הספרים החיצונים, היו קדמונינו מתמרמרים על התנהגותם במדה זו ומתוך כך היתה הולכת וגדלה קרירותם ביחס אל חשיבותם של הספרים החיצונים. לבסוף באו לידי כך שנמנו וגמרו לוותר ויתור גמור על הספרים החיצונים המלאים ענין כל כך מן הצד הלאומי והדתי. במעשה זה גרמו להפסקת ההמשך של שלשלת האגדה. כדי להמשיך את החוט היו בעלי האגדה מוכרחים לטוות את רקמתה מחדש מבלי לשים לב כמעט אל פרקי האגדה הקודמת שבספרים החיצונים.

כך הלכו והתפתחו הדברים עד שר׳ עקיבא הוציא את פסק ההלכה המפורסם שהקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעולם הבא. אף הוא הביא דוגמה להגדרת הלשון של ספרים חיצונים ואמר שהכוונה היא לספרים כגון ספרי בן־סירא (אבל לעומת־זאת אמר ר׳ יוסי: מילי מעליתא דאית ביה דרשינן להו) וספרי בן־לענא. כמו־כן העבירו רבותינו קו מבדיל בין הספרים החיצונים שנכתבו עד לאותם הזמנים, שאסרו לקרא בהם כל עיקר, ובין הספרים החיצונים שנכתבו **מכאן ואילך** שאמרו כי הקורא בהם כקורא באגרת, שלהגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו (ע׳ סנהדרין ירו׳ י׳ א׳).

ויש להעיר שבעיקר החמירו על הקריאה בספרים חיצונים בארץ ישראל, אבל לא כל כך בבבל (כאן אמרו על פסוק מבן סירא: ומשולש **בכתובים**, ב״ק צ״ב ב׳, וכן הוציאו הירונימוס בלשון scriptura sancta) משום שבא״י היו מינים הרבה (ע׳ פסחים בבלי נ״ב א׳).

דוגמה חותכת לכך יש בויתורם על חשיבותה של **ספרות־חנוך**. בשמו של חנוך בן מתושלח היו תלויים כמה ספרים. כל אותם ספרי האגדה נוסדו על מה שאירע לחנוך הצדיק שנסתלק מן העולם בעודו בחיים, כמו שכתוב (ברא׳ ה׳ כ״ד) ויתהלך חנוך את־האלהים ואיננו כי־לקח אתו האלהים. במעשה זה מצאו להם בעלי האגדה מקום לקשור יצירות שונות על מה שראו עיניו של אותו צדיק בעולם העליון. וכאן מצאה לה המיסטיקה בית־אחיזה ובית־קיבול לסיפור על הענינים מן הנעשה בשמים ובארץ.

אבל מוטיב זה גופו, שבשר ודם נסתלק מן החיים הארציים בלי שום שינוי ועלה למרום כמות שהוא קיים בעולם השפל ואף מקום נכבד נקבע לו בעולם העליון, שנתעלה להיות יושב בבחינת שר־הזכרונות על יד בורא העולם, – מוטיב זה חשיבותו היתה מרובה לגבי הנוצרים, שהרי מכאן דווקא אפשר היה להם לשלשל רמזים וסיוע לעניניהם הדתיים שלהם. לפיכך היו מרבים להציק ליהודים ומונים אותם במעשה חנוך, וגרמו בהתנהגותם זו שלא רק שביטלו רבותינו את הספרים החיצונים התלויים **בשמו** של חנוך, אלא אף על עצם **צדקתו** של חנוך היו חולקים, למרות הכתוב המפורש שבתורה. ור׳ חמא בר׳ הושעיא (במאה

[1] השוה ילקוט דברים תתנ״ה: סך הכל [מספר פסוקי תנ״ך] כ״ג אלף קצ״ט, מלבד מספר **החיצונים**. –

הג׳ לסה״נ) אמר בפירוש שחנוך אינו נכתב בתוך טומוסן (τόμος=ספר היחש) של צדיקים אלא בטומוסן של רשעים, ור׳ אייבו אמר שחנוך חנף היה, פעמים צדיק פעמים רשע, אמר הקב״ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (ב״ר).

ואת גופו של הכתוב המפורש על הסתלקותו של חנוך בעודו בחיים הוציאו מידי פשוטו: — המינים שאלו את אבהו. אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך. אמר להם, למה. אמרו לו, נאמר כאן [בראש׳ ה׳ כ״ד] לקיחה ונאמר באליהו [מל״ב ב׳ ג׳] לקיחה. אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים — נאמר כאן [בראש׳ שם] לקיחה ונאמר ביחזקאל [כ״ד ט״ז] הנני לוקח ממך את מחמד עיניך [במגפה]. אמר ר׳ תנחומא, יפה השיבם (ב״ר כ״ה א׳).

על כל פנים, במאות הראשונות לחרבן השני עוד היו הספרים החיצונים מתהלכים בעם, אבל עם אבדן חשיבותם בעיני האומה היו הולכים ונעלמים וכלים מן העולם בין שהיו ספרים של אמונות ודעות, כגון ספרי חנוך, ובין שהיו ספרים היסטוריים טהורים, כגון הס׳ דברי ימי יוחנן הורקנוס (שמביאהו בעל ס׳ המקבים א׳ ט״ז כ״ג—כ״ד, וכבר לא היה ידוע ליוספוס) או ספרים שהיו בגדר של יצירה ספרותית־לאומית.

דוגמה לכך הוא גורלו של הס׳ ברוך. ספר זה סופרו גופו יעדו לקריאה בשעת תפלת ציבור (א׳ י״ד). ובאמת זכה שיהא נקרא בישראל יחד עם הקינות שבמגלת איכה בתשעה באב (ע׳ לקמן עמ׳ שנ״ד): כך מביא בעל הס׳ תקנות האפוסטולין (Constitutiones Apostolorum), שנכתב בסוריה בסוף המאה הד׳ (או בתחלת הה׳) על סמך מקורות קודמים שהיו לפניו. אבל בתחלת המאה הד׳ מעיד כבר הירונימוס (ודאי לפי הידיעות שהיו לו מיהודי א״י) בהקדמת תרגומו לס׳ ירמיה שספר ברוך אצל היהודים אינו נקרא ואינו במציאות (nec legitur nec habetur).

ואף משאר הספרים החיצונים יש שכבר היה לו, להירונימוס, קשה לראותם במקורם העברי. כן, למשל, אע״פ שהוא אומר בהקדמתו לס׳ יהודית: אצל היהודים נחשב הספר יהודית בין הגנוזים (inter apocrypha), מכל מקום הוכרח כבר הוא גופו לעשות את תרגומו לספר זה מתוך ספר ארמי, שהיה יהודי מתרגם לו מארמית לעברית והוא מתרגם לרומית מעברית, — משמע שכבר לא היה בידו למצוא לו ספר עברי לשם עבודתו. כמו־כן תרגם את הס׳ טוביה מארמית ולא מעברית. וכבר כתב אוריגינס (ע׳ Swete, Introd. 273) שאין היהודים מחשיבים ספר זה.

היו ספרים שמרוב חביבותם על העם קשה היה לו להפרד מהם והם האריכו ימים בתוך האומה יותר מן הספרים האחרים. כן מצינו לאותו הירונימוס אומר (Ep. LXXVIII, ad Fabiolam mansio 18) בדבריו על פירוש השם רִסָּה (במד׳ ל״ג כ״א): עד כמה שזכרוני מגיע איני יודע אם מצאתי מלה זו במקום אחר בכה״ק של העברים, חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λεπτή, כלו׳ בראשית זוטא (=ספר היובלים). ושוב הוא רומז (באותה אגרת mansio 24) לספר היובלים בכנותו אותו בשם ספר בראשית מן הגנוזים (apocrypho Geneseos volumine).

הוי אומר שס׳ היובלים היה מצוי עדיין אצל בני ארץ ישראל ואף ניתן לו להירונימוס לקריאה.

ובהמשך הזמן נתנכרו החיצונים כל כך עד שכשנזדמן לרז״ל ספר חיצוני כבר היה להם הענין למאורע ארכיאולוגי חשוב: שלח ליה רב חנן בר תחליפא לרב יוסף, מצאתי אדם אחד ובידו מגילה אחת כתובה אשורית ולשון קדש. אמרתי לו, זו מניין לך. אמר לי, לחיילות של פרס נשכרתי ובין גנזי פרס מצאתיה. וכתוב בה, לאחר ד׳ אלפים ומאתים ותשעים ואחת שנה לבריאתו של עולם העולם יִתַּם, מהן מלחמות תנינים, מהן מלחמות גוג ומגוג, והשאר ימות המשיח, ואין הקב״ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה (סנהד׳ צ״ז ב׳).

מציאותו ותכנו של אותו ספר חזון (אפוקליפססיס) עשו רושם גדול על רב חנן בר תחליפא עד שלא יכול להתאפק וכתב על כך אל רב יוסף! —

כך נדחו מבית חייהן הרבה יצירות לאומיות־דתיות שהיו ממלאות בספרות ישראל ובמחשבת ישראל תקופה שלמה, הזמן שבין אחרוני הספרים שבמקרא ובין הראשונים שבספרות התנאים. והרי אותה תקופה — כארבע מאות שנה — כבירה היתה במומינטים החשובים שחלו בהתפתחותם של חיי המחשבה והעיון שבישראל, הן בשרשים, כגון התבצרותה של אמונת היחוד המוחלטת ביהדות והתעקרותו של יצר עבודה זרה מן העולם הישראלי, והן בענפים, שכמה פרטים קבלו צורה בולטת, כגון אמונת המשיח ותחיית המתים וכיוצא בהם. כל אלו הענינים מצאו להם ביטוי מלא בספרות החיצונית דוקא, שבאותה תקופה נסתמנו לה לאומה ההכנות וההכשרות לחיי עולם.

אבל קשה היה להשלים עם הרעיון על העדרם של הספרים החיצונים, ולפיכך היו הדורות הבאים מכניסים במקומם יצירות חדשות בצורה של מדרשים קטנים וגם גדולים, שבעצם היו אף אלו מתעסקים כמעט בכל אותם הענינים שהיתה הספרות החיצונית מלאה אותם, אלא שכל אלו החדשים ברוח אחרת ובכוון אחר נאמרו וחותם זמנם המאוחר הוטבע עליהם. ואילו הספרים החיצונים גופם עטופי לבוש יווני נתגלגלו ובאו לידי נכרים לבין אומות שונות, בתרגומים ובתרגומים מתרגומים, וכל המעַין בגורלם יאמר: גורלם של ישראל סימן לפרי רוחם.

ה. על גלגולם של הספרים החיצונים אצל הנוצרים.

למן אותו פרק שהיהדות ויתרה מכמה טעמים על חשיבותה של הביבליה היוונית מיסודו של תרגום הע׳ והניחתה ברשותם של הנוצרים לדורות נשתקעו אצלם, יחד עם הביבליה, אף הרבה מן הספרים החיצונים, הן מן המתורגמים מעברית ליוונית והן מן הכתובים מלכתחלה יוונית. מן הביבליה היוונית העבירו להם הנוצרים את הספרים החיצונים אף אל הביבליה הרומית, ואף לביבליות שבשאר לשונותיהם.

הם היו קורין לאותם הספרים החיצונים שבביבליה היוונית בשם ספרים אפוקריפיים (ἀπόκρυφα βίβλια=ספרים סודיים או נסתרים, נגזר מן הפעל κρύπτειν), כלומר ספרים שאינם ניתנים לקריאה לעם מחמת חכמת הנסתר שבהם, שהיא קדושה ביותר או עמוקה ביותר (מעין מעשה בראשית ומעשה מרכבה לרז״ל). התאר אפוקריפיים שניתן להם לשבח ניתן (ולא כמו שהושאל במשך הזמנים הלשון אפוקריפי לגנאי, היינו לדבר שהוא מזויף או אפיקורסי מעיקרו). כן, למשל, מצינו התאר אפוקריפוס בשער של ספר קדוש המיוחס למשה (משערים, שספר זה הוא מן המאה הא׳ לסה״נ, הו״ל Dietrich, Abraxas, 169) בזה הלשון: ספר קדוש למשה אפוקריפי (Μωσέως ἱερὰ βίβλος ἀπόκρυφος). ויש כאן מבחינת מה שנאמר בדניאל י״ב ד׳: ואתה דניאל סְתֹם הדברים וַחֲתֹם הספר עד־עת קץ ישטטו רבים ותרבה הדעת (כיוצא בזה נאמר בחנוך א׳ צ״ג י׳ ובעליית משה א׳ ט״ז — י״ז).

לפי זה יצא שהספרות הביבלית נתחלקה לשנים: החלק האחד ירוץ בו כל קורא מן העם והחלק האחר לא נועד אלא לנבחרים (והשוה חזון עזרא י״ד מ״ז-מ״ח על הספרים שרק ראויים מותרים בקריאתם ועל הספרים שאף לבלתי ראויים ניתנו).

בהמשך הזמנים הושאל התאר אפוקריפים אף לספרים שהיו בבחינת טפלים ועומדים במדרגה שניה לגבי ספרי המקרא. כן, למשל, מבדיל אוריגינס (Comm. in Matth. 18, XIII, 57) בין ספרים שנקראים בציבור ובין ספרים אפוקריפיים.

אבל דבריו אלו של אוריגינס רק דברים בעלמא הם, כלומר דרך דרוש היה מבחין הוא וכיוצא בו בין ספרים קנוניים ובין ספרים בלתי קנוניים, ולמעשה היו אצלם כל

הספרים כלם קדושים מבלי שיבחינו כלל בין אלו לאלו. הספרים החיצונים היו מושכים את לב הקוראים בפרטים המענינים שבסיפוריהם על המאורעות ועל האישים המפורסמים שבספרי המקרא. שם, בספרי המקרא, המאורעות והאישים נזכרים בקיצור וברמז עד כמה שהיה צורך בהזכרתם לשם ההמשך הכללי, ואילו בספרים החיצונים מסופר עליהם בפרטות ובאריכות יתירה. הרי מה שנעלם בהיסטוריה שבספרי המקרא נגלה כאן לפרטי פרטיו: על אדם וחוה, למשל, ניתנו אף היום והשעה של חטאם ופרטי חייהם לאחר שנטרדו מגן עדן. או שניתנו הפרטים על חיי האבות, או הידיעות על מה שעתיד לבוא באחרית הימים ובעולם הבא, וכיוצא בהם באלו הענינים. ועוד חשיבות נודעה לאותם הענינים שלא סופרים סתם, אלא גדולי עולם ומן הראשונים דוקא, כגון חנוך ואברהם ומשה ושלמה, מספרים עליהם. חוץ מזה, עוד יש שם, בספרים החיצונים, כמה דברים מעולים בחקירה ובמוסר ובמדות.

כל אותו החומר מענין היה ומלבב לא רק לתאבי דעת אלא אף לקוראים סתם מתוך סקרנות.

ומוזר הדבר שאף בבחינת היחס המקומי לאותם הספרים ניכרת אצל הנוצרים השפעתם של היהודים, בעלי הספרים.

אותם הנוצרים שהיו קשורים בארץ ישראל, ומשום כך היה עסקם בכתבי הקדש במקורם העברי, כגון אפריקנוס והירונימוס, היו רואים את הספרים החיצונים כספרים ממדרגה שניה, כאפוקריפיים, אם גם היו סבורים שהקריאה באלו הספרים מביאה תועלת גדולה בתיקון המוסר והמדות (הירונימוס אומר שהאפוקריפין מועילים לתיקון ההמון – ad aedificationem plebis) והיו קורין להם בשם ספרים של הכנסיה (ecclesiastici)[1]. והוא ההבדל שעשה הירונימוס בין ספרים קנוניים (libri canonici) ובין ספרים של הכנסיה (libri ecclesiastici). ואע"פ שהוא, הירונימוס, גופו הכניס כמה מן הספרים החיצונים אל תרגומו לכתבי הקדש[2], מכל מקום אמר בפירוש[3] – ועלינו לידע שכל ספר מחוצה להם (כלו׳ לכתבי הקדש) נכנס לאפוקריפיים. –

כך היה סבור הירונימוס, תושב ארץ ישראל. אבל הנוצרים היוונים, כגון אוריגינס וקלימינס, היו מכבדים את הספרים החיצונים בתארים כגון כתבי הקדש, בעלי רוח הקדש. יחס כזה היה שורר אף בכנסיה המערבית, כגון אצל אבגוסטינוס שהעמיד את הספרים החיצונים במעלה שוה לכתבי הקדש, אלא שהוא חילק את החיצונים גופם לשתי מחלקות: ספרים שנתקבלו אצל כל הכנסיות, והם גדולים במעלה, וספרים שלא זכו להתקבל אצל כל הכנסיות.

ו. על הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד.

ברירה זו שעשו בעלי הכנסיה הנוצרית, שהבדילו בין ספרים חיצונים ממדרגה ראשונה לבין ספרים חיצונים ממדרגה שניה, העמידה בסכנה כמה מן הספרים החיצונים שהלכו לאיבוד מחמת שהיו נחשבים בין נחותי דרגה. יש מאותם הספרים האבודים שנשתייר להם זכר או לכל הפחות שֵם בשני מקורות: א) בציטטות המועטות שהביאו מהם אבותיה הראשונים

1) בפעם הראשונה נמצא תאר זה אצל רופינוס (מת 410). –

2) הוא הכניס לתוך תרגומו את הספרים הללו: תפלת מנשה, ס׳ ברוך, אגרת ירמיה, חכמת שלמה, תוספות לאסתר, תוספות לדניאל, עזרא החיצוני, חזון עזרא, מקבים א׳ וב׳, בן־סירא, טוביה ויהודית. –

3) Prologus galeatus: ut scire valeamus, quidquid extra hos est inter apocrypha esse ponendum. —

של הכנסיה הנוצרית (רוב הציטטות הוא אצל היוונים ומיעוטן אצל הרומיים), ב) ברשימות הספרים שנאסרו לבוא בקהל. כשראו בעלי הכנסיה הנוצרית צורך לחוות דעתם על הספרים, אילו מהם מועילים למאמיניהם ואילו אינם מועילים, חיברו לכך רשימות מיוחדות לספרים המותרים והאסורים. מאותן הרשימות הגיעו אלינו ג׳ יווניות, אחת רומית ועוד כמה בלשונות אחרות, ביחוד בארמינית. באחת הרשימות היווניות ניתן לגבי שמו של כל ספר אף מנין השורות (Stichoi) הנמצאות בו (הסופרים היו מקבלים שכר העתקה לפי מנין השורות, שהיו כמדת השורות שבהומירוס, היינו ל״ד–ל״ו אותיות השורה), ועל שם כך היו קורין לרשימה ממין זה בשם Stichometros (=מדת השורות). מתוך רשימה זו אנו עומדים אף על ערך כמותו של כל ספר וספר מן האבודים 1).

ז. על יחס הנוצרים בדורות המאוחרים לספרים החיצונים.

על כל פנים, אותם הספרים שמזלם גרם להם להתקיים בעולם היו רווחים ונכבדים אצל הקוראים הנוצרים לכל כתותיהם. גם הקתולים הכריזו בועידתם שבטריאנט (1546) חרם על מי שלא יחשיב את הספרים החיצונים לכל חלקיהם כפי שנתקבלו בכנסיה ונכללו בוולגאטה הקדומה, וגם הפרוטיסטנטים הודיעו שהספרים החיצונים מצטרפים אל כתבי הקדש שבעברית: לותיר הכניס את הספרים (חוץ מעזרא החיצוני וחזון עזרא) מתוך הוולגאטה אל התוספת שביבליה שלו (1534) ורשם בתחלתם: „אפוקריפין – הם הספרים שאינם חשובים ככתבי הקדש ובכל זאת מועילים הם וטובים לקריאה״.

כך היה היחס מצד הכנסיה הדתית. אבל מן הצד המדעי לא היו מתעסקים בספרים החיצונים כלל עד לאמצע המאה הי״ט. באותו פרק נתעוררה באירופה השאלה אם הספרים החיצונים ראויים להיות מצורפים אל כתבי הקדש. פולמוס גדול היה אז: הללו מתירים והללו אוסרים. פולמוס זה הביא את אנשי המדע, ביחוד בגרמניה, לידי חקירה בערכם של אותם הספרים. מזמן לזמן היו מופיעים מאמרים וספרים במקצוע זה. הענינים היו הולכים ומתפתחים עד שזכה המקצוע של החקירה בספרים החיצונים לתפוס מקום חשוב במדע הכללי של חקירת המקרא.

ח. היחס אל הספרים החיצונים בספרות העברית המאוחרת.

בדורות הבינונים היו חכמי ישראל הוגים בספרים החיצונים ומוציאים מהם חומר לעבודתם הספרותית.

הספר הרווח ביותר בתקופת בעלי התלמוד היה ס׳ בן־סירא, שהיה מצוי עוד זמן רב, כנראה, במקורו העברי. נראה שגם משאר הספרים היו נמצאים עוד בידם ספרים בעברית. ואם מן ההקדמה שבראש ס׳ רפואות שנקרא על שם אסף הרופא (חי במיסופוטמיה בסוף המאה הט׳) הכוללת תולדות הרפואה למימי קדם ושסופרה השתמש לכך בעיקר בפרק י׳ מס׳ היובלים 2) אין בידנו להכריע על האבטינטיות של אותה הקדמה, שנראית כתובה בידיו של אחד מתלמידי אסף הרופא, ועל השימוש בס׳ היובלים בנוסח עברי או באחד התרגומים, הרי מדברי אחד מתלמידיו של רס״ג המזכיר „ספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה (שבאלפיום ?)״ נראה מן הלשון ושמו של הספר שאותו הספר בעברית היה כתוב (השאלה היא רק אם היה אותו נוסח כנוסח ס׳ היובלים הכושי) 3).

1) ע׳ על כל זה בס׳ M. R. James, The Lost Apocrypha of the O. T., London 1920. —

2) ע׳ L. Venetianer, Asaf Judaeus, 6–8. —

3) ע׳ פירוש על דברי הימים מיוחס לאחד מתלמידי סעדיה גאון, מוצא לאור בדפוס ע״י רפאל קירכהיים, פראנקפורט דמיין תרל״ד, 36. —

שוב מצינו לבעל מדרש תדשא [1] ולבעל מדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב [2] שהשתמשו הרבה בס' היובלים ובצוואות השבטים.

על כל פנים הדורות הבאים אחר אלה היו משתמשים בספרים החיצונים מתוך תרגומים לועזיים, וכבר הביע בעל ס' הזהר [3] את צערו על כך, כלומר על אבדן הנוסח העברי והצורך להשתמש בתרגומים: רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד יהב קודשא בריך הוא ספרא דחנוך בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון ביני נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהו וטען במלין אחרנין לאפקא מרשו עילאה לרשו אחרא, והשתא הא חכמי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתתקפי בפולחנא דמאריהון. —

יש מהם מחכמינו שהיו מתיחסים אל הספרים החיצונים בשלילה ויש מהם — בחיוב.

כן, למשל, מצינו לרשב"ם שהוא מתיחס בשלילה אל הספרים החיצונים: „ואין לחוש לספרים חיצונים" (שמות ד' י"א, והשוה ג"כ דברי ראב"ע בשמות ב' כ"ב, ד' כ'). אבל רמב"ן היה לו יחס חיובי אל הספרים החיצונים, והוא השתמש בתרגומם הסורי: בהקדמתו לפירוש התורה הביא דברים מס' חכמת שלמה ובפירושו לדברים כ"א י"ב הזכיר ס' שושנה (הוא קורא לו ס' מגלת שושן). שניהם מובאים אצלו דבריהם בסורית. ממקום אחר בפירושו נראה שעיין אף בספר או ספרי המקבים. ודאי ג"כ בסורית.

כמו־כן היו משקיעים בעלי הכרוניקות בספריהם סיפורים מתוך הס' החיצונים, כגון ס' יוסיפון וס' ירחמאל וס' יוחסין, ואחרים.

בזמנים שונים נעשו אף נסיונות לתרגם ספרים מן החיצונים לעברית. התרגומים נעשו על הרוב מן הרומית, ויש שנעשו מתרגום שבלשון מאוחרת, כגון הגרמנית.

מס' מקבים הראשון הגיע אלינו קטע של תרגום שהמתרגם שילב לתוכו אף פרטים מתוך הספר השני. תרגום זה נעשה לפני ראשית המאה הי"ב [4].

מס' טוביה נדפסו בקושטאנדינה שני תרגומים (בש' 1516 ובש' 1519 בתוך ס' מעשיות). מענין הוא ששנים מגדולי התאולוגים הנוצרים, שידעו עברית, היו סבורים שהתרגומים הללו אינם אלא גופו של המקור העברי, ולפיכך נודרז כל אחד מהם והוציא הנוסח שבא לידו עם תרגום רומי בצדו: סיבאסטיאן מינשטר הוציא ס' טוביה עם תרגומו הרומי ועם הערות פעמִים (בסיליאה 1549, 1542) ופאגיוס אף הוא הוציא את הנוסח השני עם תרגומו הרומי (איסנה 1542, ובשער הס' כתב בפירוש: ut is adhuc hodie apud iudaeos invenitur). אח"כ נדפסו שני הנוסחאות שוב בפוליגלוטה (בש' 1657).

חוץ מאלו יש עוד נוסח של תרגום עברי לס' טוביה שפרסם גאסטר [5].

מס' יהודית נעשו כמה תרגומים: האחד נדפס בקושטאנדינה 1519 (ושנית בוויניציה 1544) ושני — בוויניציה (בערך 6—1651) [6] בספר מעשה יהודית ודניאל (כלו' מעשה בל והתנין), ועוד תרגום שלישי נעשה (בש' 1679) ע"י עקיבה לוי מהאלבירשטאדט ונדפס בברלין 1766 (יחד עם תרגום לעברי־טייטש מאת מאיר בן אשר כץ ועם מגלת אנטיוכס).

חוץ מאלו נעשו הרבה קיצורים מס' יהודית, למן הקיצור שנמצא בס' חיבור יפה,

1) ע' אברהם אפשטיין, מקדמוניות היהודים, ווינא תרמ"ז. —

2) הוציאו יעקב בצלאל לויטירבאך בקובץ מאמרים לזכרון רצ"פ חיות, ווינא תרצ"ג. —

3) זהר לבראשית ע"ב ב'. —

4) כך העלה חוולסון בהקדמתו לקטע זה שהו"ל בשם „שריד ופליט" בקובץ על יד של „מקיצי נרדמים" ז' (ברלין תרנ"ו—תרנ"ז). —

5) ע' ספרו Studies and Texts III, 1—14. —

6) ע' קטלוג בודליאנה לשטיינשניידר No. 1340. —

מהישועה לר׳ נסים בן יעקב ובס׳ ירחמאל ועד ההרצאה החמשית שבס׳ חמדת ימים (בפרק של חנוכה).

ויש להעיר שר׳ עזריה מן האדומים (מאור עינים פרק נ״ו) מבחין בין מגלת יהודית שבעברית ובין „מגלת יהודית עצמה המקובלת לנוצרים״.

חוץ מן התרגום שבס׳ יהודית (כאמור לעיל), הכניס אף ירחמאל את התוספות לס׳ דניאל (תפלת שלשת הבחורים ומעשה התנין) לתוך ספרו בתרגום ארמי [1]. כמו־כן הכניס לספרו תרגום עברי לצוואת נפתלי בן יעקב [2].

בפתיחה לתרגום של תוספות ס׳ דניאל כתב ירחמאל: – ועתה אעתיק חסרון ההודאות והשירים אשר היללו ושבחו שלשת הבחורים, שמצא תודוס [3] שאינו בכ״ד ספרים. ודין הוא סידרא די סדר בסידריה תודוס גבר חכים די פתר ביומוהי דקומודוס מלכא דרומאי, דהא לא אישתכח בספרא דעבראי, אילהין מן שבעים סבייא די פתרו סיפרא דאורייתא עם אלעזר כהנא רבא, דאיתקטיל ביומוהי דאנטיוכוס שחיק טמייא, די פתרו כל אורייתא ביומוהי דתלמי מלכא דמצראי. ואף גובריא אילין תרין די שמהתהון סומכוס ועקילס די פתרו ביומוהי דאדריינוס מלכא הוו מן פותרנייא ואקילס הוא אונקלוס. ודין הוא סידרא די לא כתיבא בסידרא דעיבראי דהא תודוס אשכחא. –

מתוך פתיחה זו נראה שירחמאל, שסופר עברי היה, הוציא את התרגום הארמי מתוך ספר ארמי או סורי וקבעהו בספרו כמות שהוא.

חלום מרדכי והתוספות למגלת אסתר תרגם מרומית ר׳ יעקב בן מכיר [4].

אף אגרת אריסטיאס מרומית ניתרגמה ע״י ר׳ עזריה מן האדומים, שהדפיסה בספרו מאור עינים [5].

אבל ביחס לאגרת אריסטיאס נראה שבין היהודים היתה רווחת סברה שהאגרת היא יצירה נוצרית, כמו שמשמע מדבריו של בעל שלשלת הקבלה [6]:

– בימיו [של יוסי בן יוחנן איש ירושלים] היה אלעזר הזקן כ״ג שכתב לו טולומיאו מלך מצרים שישלח אליו זקנים להעתיק התורה מעברית ללשון יוונית, והנוצרים השימו כל המעשה הזה בספר בפני עצמו ותלו אותו במנין הביבייה (Bibbia) שלהם וקראוהו אריסטיאו. –

ביחוד התחילו מתענינים בספרים החיצונים בתקופת ההשכלה.

הראשון היה נפתלי הירץ וויזל שפרסם תרגום הס׳ חכמת שלמה ואף פירוש גדול בשם רוח חן כתב לו [7].

יהודה ליב בן־זאב תרגם מסורית את הס׳ בן־סירא [8], ואף מגלת יהודית הוציא לאור בעברית ועברי־טייטש עם פירוש עברי [9].

1) עי׳ גאסטר, שם 21—16. –

2) שם 30—22. –

3) כוונתו לתאודוסיון המתרגם היווני של מקרא. –

4) עי׳ בית המדרש ליילינק, חדר ה׳. –

5) מאור עינים, מנטובה של״ד–של״ה. –

6) שלשלת הקבלה, וויניציה שמ״ז, דף כ״ג א׳. –

7) ס׳ חכמת שלמה. [ברלין] 1780. –

8) חכמת יהושע בן־סירא נעתק בלשון עברי ואשכנזי ותרגום ארמית עם ביאור, ווינא 1814 (מהדורה ב׳, ווינא 1828). –

9) מגלת יהודית... נעתק ללשון עברי ומתורגם אשכנזית ומבואר, ווינא 1819. –

ב„בכורי העתים"[1] נדפסה תפלת מנשה בתרגום אנונימי.

אחריהם בא יצחק זיקיל פרינקל איש המוניא (=המבורג) והוציא בשם כולל „כתובים אחרונים" קובץ הספרים החיצונים שהנוצרים קורין להם בשם אפוקריפין.

בשער הספר כתוב: „כתובים אחרונים הנודעים בשם אַפוקְרִיפָא אשר לא נודעו לישראל מימי הכתבם (!) עד היום הזה ועתה העתיקם מלשון יון לשפת עברית ויוציאם לאור יצחק זעקיל פרענקיל איש הַמּוֹנְיָא, שנת תק"ץ לפ"ק".

אחר השער יש הקדשה לג' אנשים: לגיזיניוס החכם מן הנכרים, לישראל קלייא חתן המחבר „ועם השנים השלישי נכבד אשר חכמתו עמדה לי במלאכה הזאת סופר נאמן הוא בקהל־עם וחננו אלהים רוח דעת עצה ובינה חכמתו תאיר כשמו רב מאיר הַמְּכֻנֶּה בְּרֶעסְלָוי ני"ו".

אין פרינקל אומר מה היתה עזרתו של מאיר בריסלו בעבודתו. ובאמת נראה שהשנים האחרים, גיזיניוס וקלייא, אף הם חכמתם עמדה לו, שהרי אין שום הקדמה עברית בתחלת הספר, אלא הקדמה רומית ארוכה (שבעה עמודים) דוקא, ובאותה הקדמה נאמר שהאפוקריפין לא נכתבו כלל בעברית, ממש כמו זינד־אוויסטה והקוראן, ומבחינה זו בלבד הוא משיג על נפתלי הירץ וויזל, שהוא היה סבור בתומו שהס' חכמת שלמה נכתב באמת על ידי שלמה המלך. שוב יש בהקדמה מקום שמדובר בו על התועלת שיביא הספר לתלמידים מן הנכרים הלומדים עברית שיוכלו להתרגל בו בקריאה עברית. מתוך כל זה נראה שההקדמה נכתבה לא ע"י יהודי, אלא ע"י נכרי דוקא, ויש לשער שבעל ההקדמה הוא גיזיניוס. ועל סמך הסברה שהאפוקריפין לא נכתבו מעולם עברית נטל המתרגם רשות לעצמו למסר תרגומו בדרך פראפראסה ובסגנונם של בעלי המליצה מן המשכילים. והתרגום לא נעשה מן היוונית, כנראה מהרבה מקומות. ומה שכתוב בשער שתרגם מיוונית (ועל ס' טוביה נאמר בהקדמה שנתרגם לא מיוונית, אלא מרומית, מחמת שביוונית יש בו בספר זה חזרות מיותרות) אולי אין זה אלא לתפארת המלאכה והמליצה, ואפשר שאחד משני עוזריו היהודים הכשילהו, שהיה סבור שהוא יודע יוונית.

יותר מפרינקל הצליח בעבודתו שלמה פליסנר. כשהיה בן י"ז נתקנא בוויזל ובבן־זאב ואמר לתרגם שאר הספרים החיצונים ותרגם אחדים מהם מתוך הביבליה הגרמנית. אח"כ ראה שעבודתו זו לא תצלח וגמר בדעתו לעשות כבן־זאב ולתרגם מן הסורי שבפוליגלוטה. לתכלית זו למד סורית ואף ערבית קצת ותרגם אותם הספרים שוב מסורית.

ז' אדר תקע"ז פרסם „מודעה גדולה" בעברית וגרמנית על קבלת חתימה על הספרים החיצונים בעברית. אבל חותמים לא היו והענין נשתקע. בשנת תקע"ט הוציא את התוספות למגלת אסתר בתרגום גרמני. ורק בש' תק"ב כשיצא ממקומו לאסוף חתומים על ספר שהיה בדעתו להוציאו ושהיה כולל ענינים שונים העירוהו רוב החתומים על הצורך להוציא אף את הספרים החיצונים, ואז החליט להוציאם בארבעה חלקים. אבל בינתים שמע שפרינקל הוציא את ספרו „כתובים אחרונים" ורפו ידיו. ורק לאחר שעיין בספרו של פרינקל והכיר שמקום הניח לו להתגדר בו, משום שפרינקל „היה כמחבר ולא כמעתיק", ואף ראה — כך משמע מדבריו – שפר' לא תרגם מכלי ראשון. והוא באותו הזמן כבר הספיק ללמוד אף את היוונית ולתרגם מתוכה שנית אותם הספרים (חוץ מאגרת ירמיה ותפלת חנניה מישאל ועזריה ושירתם) שכבר תרגמם פעמַיִם — פעם מגרמנית ופעם מסורית.

אולם אחר כל התאמצותו לא נתקיימה מחשבתו בידו להוציא קובץ הספרים החיצונים בפני עצמם, אלא אחדים מן הקטנים שבהם פרסם בקובץ נוזלים מן לבנון[2] הכולל חידושי תורה ושירים ודרשות. הספרים שהדפיס בקובצו זה הם: ברוך א' וב', אגרת ירמיה, תוספות לס' דניאל, תפלת מנשה ותהלים קנ"א.

1) בכורי העתים, כרך ה' 1824 (עמ' 12 ואילך). —

2) ספר נוזלים מן לבנון, חלק ראשון (יותר לא יצא), ברלין 1833. —

כך נשאר הקובץ „כתובים אחרונים" של פרינקל יחידי בספרות העברית ונדפס כמה פעמים (בתיקונים בלשון ובניקוד מצד המדפיסים) בכמותו, עד שבא המדפיס יצחק גולדמאן והוסיף עליו (בתרגום מגרמנית) את הספרים: אגרת ברוך אל עשרת השבטים ומזמור קנ"א על נצחון דוד במלחמתו עם גלית.

המדפיס גולדמן היה סופר בן־תורה ובקי בספרות ולפיכך כדאי לעמוד על יחסו אל הספרות החיצונית.

הוא היה מחשיב הרבה את הספרים החיצונים והיה שואף להכניסם אל תוך הסביבה של הקוראים בבחינת ספרי קדש. דבר זה, אם לא בפירוש אמר, נראה על כל פנים מהשתדלותו להדפיס את הספר בצורת תנ"ך עברי. ומכיון שלא היתה לו הוצאה עממית יפה מן התנ"ך העברי, חוץ מן התנ"ך הקטן של הוצאת החברה הביבלית שנפוץ הרבה בעולם, לפיכך ראה צורך לחקות אותה ההוצאה בכל, לא רק בתבנית ובאותיות, אלא אף בכתבות רומיות בצדן של העבריות לשמות הספרים בראש כל עמוד ועמוד ואף ברשימה של שמות הספרים שבראש הקובץ ובציוני הפרקים והפסוקים בכל הפרטים[1].

ומכל מקום, מצד אחר, אופיים הם דבריו בהערתו לפני הספרים שהוסיף הוא על הקובץ של כתובים אחרונים:

— עד פה באו ספרי האפוקריפי הנעתקים ברוב הלשונות הישנות והחדשות.

ולהשלמת ההדפסה החדשה הזאת הוספתי בזה העתקת אגרת ברוך אשר שלח לגלות עשרת השבטים ע"י שלמנסר מלך אשור, כפי שנמצאה בלשון ארמית (זיריש) לבדה. ועוד מזמור אחד כעין מזמורי תהלים נמצא בתנ"ך הגדול (בפוליגלוטה) בסוף תהלים, בארבע לשונות קדמוניות, יונית ארמית ערבית כושית.

הרב הדאק' קאססעל העתיק מיונית לאשכנזית עוד ספר עזרא ג' (ספר נחמיה יקרא בכל העמים עזרא ב') גם ספר חשמונאים ג', ואמרתי בלבי להעתיקם ג"כ לעברית ולהדפיסם, אבל בדקתי אחריהם ומצאתי ספר עזרא ג' כלו מלוקט, ראשיתו מן דה"ב ל"ה בפסח יאשיהו עד סוף ד"ה, ואח"כ יתחיל מן תחלת עזרא ומעתיק והולך באיזה שינויים קטנים, ואח"כ באים דברים מן נחמיה (עזרא ב'), וכן מדלג מזה לזה, ומסיים בנחמיה ח' פסוק י"ב, כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם. ומאשר אין בו כל חדש נחמתי מלהעתיקו. וכן ס' חשמונאים ג' מלא ספורים מגוזמים, ולא לחנם שמטו ידיהם ממנו המעתיקים לרוב הלשונות. —

אף נכרים היו במתרגמים לעברית: ס' ברוך נתרגם ע"י Kneucker הגרמני (1879) ואנטונין הרוסי (1902), ומזמורי שלמה נתרגמו ע"י פראנץ דליטש (התרגום נמצא בכ"י באוניברסיטה שבליפסיה) וע"י פראנקינבירג (1896).

אחר הקובץ של „כתובים אחרונים" הופיעו כמה ספרים בודדים, מהם תרגום מתוך תרגום[2] ומהם תרגום מתוך המקור[3]. אבל שום נסיון לא נעשה להוציא את הספרים החיצונים בקובץ שלם ובשיטה מדעית. אמת, מפעל כזה אי־אפשר היה שֶׁיֵּעָשֶׂה כהוגן בזמן הקודם, שהרי רק בעשרות השנים האחרונות נעשו מהדורות בקרתיות לגופם של כמה מן הספרים. רק עכשיו נעשה הדבר אפשרי ובכחות משותפים של כמה מאנשי המדע יוצאים בזה הספרים החיצונים מכונסים כלם בשני כרכים: א) הספרים המתיחסים בצד מן הצדדים אל

1) כתובים אחרונים... ונוסף עוד מה שלא היה בראשונים..., ווארשה בדפוס ר' יצחק גולדמאן נ"י, שנת תרמ"ו לפ"ק.

2) כגון ס' היובלים מאת ש. רובין (ווינא 1871, מגרמנית) חזון הסבילות מאת יהושע שטיינברג (ווארשה 1887, מגרמנית) ס' חנוך מאת גולדשמיט (ברלין 1892, מגרמנית).

3) כגון תהלות שלמה ועליית משה מאת א"ש קאמיניצקי (בהשלח, כרכים י"ג וט"ו).

תורה נביאים וכתובים, ב) ושאר ספרים שאין לתלותם במחלקה מן המחלקות שבכתבי הקדש לא מצד התכן ולא מצד היחוס לאחד האישים שבמקרא.

ט. על שיטת הסידור הנכונה לספרים החיצונים בעברית.

בין הנוצרים מקובלת חלוקת הספרים החיצונים לשתי מחלקות: אפוקריפין ופסיבדאפיגרפין. בשם אפוקריפין (ἀπόκρυφα) הם מכנים (למן תרגומו של לותיר, כשהדפיסו אותם הספרים בסוף הביבליה שלו) את הספרים שנתקבלו בועידותיה של הכנסיה הנוצרית בבחינת ספרים מועילים לתיקון המוסר, ולשאר הספרים החיצונים נהגו לקרא בשם פסיבדאפיגרפין (ψευδεπίγραφα=מיוחסים), כלו׳ ספרים המיוחסים לאדם גדול שבאמת לא הוא כתבם כלל. אבל חלוקה זו בעצם אין לה שום זכות לקיום, שהרי אין הבדל, למשל, בין הספר חכמת שלמה, הנחשב אצלם בין האפוקריפין, ובין הספר מזמורי שלמה, הנמנה לגבם בתוך הפסיבדאפיגרפין, כאילו באמת אפשר להניח שהס׳ חכמת שלמה נכתב בעצם ידו של שלמה והס׳ מזמורי שלמה הוא רק מיוחס לשלמה.

ויש מחכמיהם שהרגישו הזרות שבחלוקה זו, ולפיכך סידרו את הספרים לפי אלפבית, כלו׳ לפי האות הראשונה שבשמות הספרים.

אפשר היה לחשוב עוד על חלוקת הספרים לפי הלשון העיקרית שבה נכתבו, היינו להבחין בין הספרים שמלכתחלה נכתבו עברית, אלא שהם מצויים עכשיו בתרגום ובין הספרים שמעיקרם יוונית נכתבו. או לעשות את החלוקה לפי ארץ מולדתם של הספרים: אותם שנכתבו בארץ ישראל, והם עברית נכתבו, ואותם שנכתבו בחוצה לארץ, והללו יוונית נכתבו. אבל משתי החלוקות הללו, שבעצם הן ממין אחד, אי־אפשר לאחוז אף באחת, שהרי עדיין לא הכריעו חכמים על הלשון העיקרית של כל ספר מן החיצונים ועל ארץ מולדתו.

ואף בסדר כרונולוגי, לפי זמן כתיבתם של הספרים, לתחום להם תחומין ולומר, למשל, שאלו לפני תקופת החשמונאים ואלו בתוך אותה תקופה ואלו לאחריה נכתבו, אי־אפשר לערוך את הספרים, משום שאין בידנו לברר בדיוק לגבי כל ספר וספר את הזמן שבו נכתב.

כמו־כן קשה לחלק את הספרים למחלקות לפי תכנם - כגון למחלקות של היסטוריה, חזון ודברי מוסר, - שלא דבר קל הוא לעשות חלוקה פרטית ולהכריע, למשל, בין דברי היסטוריה לדברי אגדה, או בין דברי מוסר ודברי שיר, וכיוצא בכך.

לפיכך נראית לנו דרך חדשה לסידורם של הספרים החיצונים, והדרך החדשה ישנה היא, משום שהיא קרובה להגיון המקובל שבמסורת ישראל, - היינו לערֹך את הספרים על הסדר המקובל בישראל בקובץ ספרי תנ״ך. כל ספר וספר יתכן להכניסו למחלקה המתאימה לו אם מצד הענינים הכלולים בו אם מצד האיש שאליו מיוחס אותו ספר.

לפי שיטה זו נסדרו בזה הספרים החיצונים בכלל בארבע מחלקות: א) לתורה, ב) לנביאים, ג) לכתובים, ד) שאר הספרים.

ובפרט כך סידורם:

א) הספרים החיצונים לתורה: ספר אדם וחוה — ספר חנוך א׳ — ספר חנוך ב׳ — צוואות השבטים — ספר היובלים — עלית משה.

ב) הספרים החיצונים לנביאים: תפלת מנשה — אגרת ירמיה — ספר ברוך — חזון ברוך א׳ — חזון ברוך ב׳.

ג) הספרים החיצונים לכתובים: תהלים מזמור קנ״א — מזמורי שלמה - חכמת שלמה — ספר דברי איוב — תוספות למגלת אסתר — תוספות לכפר דניאל - עזרא החיצוני — חזון עזרא.

ד) שאר הספרים החיצונים: אגרת אריסטיאס — ספר המקבים א׳ — ספר המקבים ב׳ — ספר המקבים ג׳ — ספר המקבים ד׳ — טוביה — יהודית — חזון הסבילות — ספר בן־סירא.

ספר אדם וחוה

מבוא

א. על ספרות אדם וחוה.

פרשת אדם וחוה בגן עדן ולאחר טרידתם משם בעטיו של נחש מרגלית יקרה היא באָפוס הישראלי, ואין פלא אם האגדה הישראלית הרבתה לטפל בה כל כך למן הימים הראשונים, — ודאי למן זמן מתן ספר בראשית לאומה ואילך.

שרידים ורמזים מעידים שספרות שלימה על אדם וחוה היתה רווחת בימי קדם, בימי יצרנותה של אגדת ראשונים: הפנטסיה היתה מוצאת לה כאן כר נרחב למעשי שובבותה ואף יתד נאמנה לתלות עליה את כלי שעשועיה. כל מעשי רזים ורזין דרזין היו משתבצים להם יפה בתולדותיו של אדם. הרי הוא ידע הכל: הקב״ה הראה לו דור דור ודורשיו (ע״ז ה׳ א׳). לא לחנם אכל מעץ הדעת. ודעתו של אדם אף לשגרה היתה בלשון בני אדם שיודעים היו על החכמה שבספרותו. כך משמע מתוך שיחות קדמונים: כשהצטער, למשל, רבי בשיחתו עם מר שמואל שלא עלתה בידו להעניק לו סמיכה, השיבהו מר שמואל בזה הלשון: לדידי חזי לי ספרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה חכים יתקרי ורבי לא יתקרי (ב״מ פ״ה ב׳).

רמזים אלו וכיוצאים בהם מעמידים אותנו על מקצוע שלם בספרות האגדה שהיה לנו ונעלם מאתנו בהמשך הדורות.

אבל הענין של חטא אדם קדמאה חשיבות יתירה יש לו לגבי הנצרות, ומהאי טעמא שרבבו להם ראשוני הנוצרים כמה וכמה מאותו הרכוש שבאגדת ישראל ושם עיבדו להם והחליפו לפי טעמם וצרכיהם הדתיים והעבירו את הענינים מצורתם העיקרית עד שקשה להציל מהם שום שריד ופליט מכל מחמדינו.

מכל אותו שפע של יצירות קדומים שבמקצוע הספרות של אדם וחוה אין לנו, היהודים, שיור אלא ספר אחד, הוא ספר אדם וחוה, שאחרי כל הגלגולים בין שאר הספרים החיצונים ביוונית עדיין עמד טעמו העברי בו בשלימותו.

ב. שמו של הספר.

מתוך הפסוק הראשון שבספר (ויתכן שמעיקר כך היה: זה סֵפֶר...) נראה ששמו הנכון צריך להיות ספר אדם וחוה, וקרוב לכך הוא מכונה אף בתרגומו הארמיני: ספר אדם (JQR VII, 218). אף בתרגומו הרומי שמו: Vita Adae et Evae (ודומה לו אף בנוסחאות הסלאביות).

וטעות היתה בידי טישינדורף וצ׳יריאני — שניהם מוציאים לאור את הנוסח היווני — שקראו לספר זה בשם Apocalypsis Mosis (=חזון משה). נראה שרשימה שהוסיף סופר מאוחר, טועה או הוזה, בסופו של הספר (בנוסח הארמיני עדיין היא בסופו) ביוונית ושהסופרים שבאו אח״כ קבעוה בתחלתו הטעתם. אותה רשימה כך לשונה: — ספור חיי (Διήγησις καὶ πολιτεία) אדם וחוה היצורים הראשונים (πρωτοπλάστων) שנגלה מפי הגבורה למשה עבדו כשקבל לוחות תורת הברית מידי ה׳ על פי מיכאל המלאך הראש. —

ג. טיבו של הספר.

הספר הוא כלו יהודי מתחלתו ועד סופו: תחלתו בדברי אגדה וסיומו בדברי הלכה. וקרוב לודאי שסיומו עלה במחשבה תחלה והוא תכליתו של הסופר בספרו. מגיד לך: שני דינים יש באבילות, שאינה נוהגת אלא ששה ימים ואינה נוהגת בשבת. ושניהם מקדמת דנא הם קבועים: הלכה לשת בן־אדם מפיו של מיכאל המלאך, שרם של ישראל.

ד. ז מ נ ו.

התרגום הארמיני (ע׳ לקמן) נעשה מתוך התרגום היווני קודם ש׳ 360. אבל סימניו הפנימיים של הספר גופו מוכיחים עליו שהוא קדום על כל פנים לזמן של הויכוחים שהיו בין המינים, הם ראשוני הנצרים, ובין היהודים: לא רק שאין בו שום כוונה לכך, אלא אפילו למשיח אין בו רמז כל עיקר. ועוד ראיה על קדמותו: אילו נכתב הספר לאחר התהוותה של הנצרות ודאי לא היו הנצרים מאספים אותו לתוך ספרותם. אמור מעתה: לא רק לפני חורבן הבית, אלא אף קודם להתהוותה של הנצרות נכתב.

ה. לשונו העיקרית של הספר.

כמה סימני לשון מוכיחים שהספר נכתב מעיקרו עברית:

א) המלאכים פונים אל אלהים בכינוי יָהּ אֵל (כ״ט ד׳, ל״ג ה׳), והמתרגם נתקשה במסירתו וכתבו בדרך טראנסקריפציה: Ἰαήλ. אף הלשון הַלְלוּיָהּ (מ״ג ד׳) מסר כך: Ἀλληλούϊα.

ב) לשונות עבריים מסר בתרגום כמות שהם בלשון העברית, כגון בֶּן־כַּעַס (ג׳ ב׳) — υἱός ὀργῆς (השוה משלי י״ז כ״ה ובע׳, ודליטש מוסר τέκνα ὀργῆς, אל האפסיים ב׳ ג׳, בלשון בני רגז), חי אלהים (י״ח א׳) — ζῇ ὁ θεός, דברי בליעל (כ״א ב׳) — λόγοι παρονομίας, הנני (מ״א א׳) — ἰδοὺ ἐγώ.

ג) שימושי הלשון העברית, כגון העץ אשר יזל בו (ט׳ ג׳, י״ג ב׳) — ξύλον ἐν ᾧ ῥέει, בשמרנו (ט״ו ב׳) — ἐν τῷ φυλάσσειν ἡμᾶς, דבר אשר בו (ט״ז א׳) — ῥῆμα ἐν ᾧ, בדעת טוב ורע (י״ח ג׳) — ἐν τῷ γινώσκειν, ועוד.

ד) טעות בקריאה במקור העברי, שהחליף חי״ת בה״א, שנתחלפו לו חבלים (כ״ה א׳) בהבלים (ἐν ματαίοις).

ו. על התרגום היווני.

התרגום היווני הוא עיקר לנוסח הספר, שהרי שאר התרגומים מתוכו נעשו. חוץ מזה הוא גם אחדותי ושלם בתוכן.

את התרגום היווני הוציא לאור קונסטנטינוס טישנדורף בספרו Apocalypses apocryphae (Lipsiae 1866) בשם (מוטעה, על פי הרשימה ההתחלית שבכ״י ABCD, ע׳ לעיל פרק ב׳) Apocalypsis Mosis (=חזון משה) על פי ארבעה כ״י, מהם שנים (AD) מאיטליה (מווינציה ומילאנו) ושנים (BC) מווינא, והם:

כ״י A (מווינציה, מן המאה הי״ג).
〃 B (מווינא, מן המאות י״ב־י״ד).
〃 C (〃 〃 〃 〃).
〃 D (ממילאנו, מן המאה הי״א).

והואיל וטישנדורף השתמש בהוצאתו בכ״י D לא בשלימותו, אלא רק בתחלתו

ובסופו, בא אחריו A. M. Ceriani והוציאהו כלו בקובצו Monumenta sacra et profana, V (1868), 19–24 באותו השם Apocalypsis Moysi.

חוץ מאלו השתמש פוקס בתרגומו הגרמני (בקובצו של Kautzsch) בעוד שני כ״י, והם: E1 (מפאריס, מן המאה הט״ו), E2 (ממונפיליו – Montpellier).

ויש להעיר שמכל הכ״י הנזכרים רק הכ״י C נשתמר בשלימותו.

הכ״י הנזכרים מסומנים לקמן – בפירוש – כך: A=א, B=ב, C=ג, D=ד, E=ה, וכן הנוסח הארמיני=אר. והסלאבי=ס.

ז. שאר התרגומים.

שאר התרגומים נעשו מן היווני. ולא עוד, אלא שבהם דוקא חלו ידים נצריות אם מעט ואם הרבה: יש מהם שאפשר עוד להפריש בתוכם את העיקר מן התוספת, ויש שאי־אפשר לעשות זאת כלל.

בעיקר יש להזכיר, מן הצד היהודי שנשתייר בהם מן המקור, את הנוסחאות: הרומי, הארמיני והסלאבי (או: הסלאביים).

א) ה ר ו מ י, שנקרא Vita Adae et Evae, יצא לאור ע״י W. Meyer (Abhandlungen d. kgl. Bayer. Akad. d. Wissensch. XIV, 1878, Abt. III). לדעתו של Meyer נעשה תרגום זה מיוונית תיכף אחר המאה הד׳. תרגומים גרמני ואנגלי ממנו ניתנו בקובצי הספרים החיצונים של קויטש וצ׳ארלס בצדו של תרגום הנוסח היווני.

ב) ה א ר מ י נ י יצא לאור בתרגום אנגלי (על פי כ״י משנת 1539 שבספריה ב־Etschmiadzin) מאת F. D. Conybeare בשם On the Apocalypse of Moses (JQR VII [1894], 216–235). לדעתו של Conybeare נראה מן הלשון הקדומה שהתרגום נעשה במאה החמישית–הששית, בערך. ונראה שהתרגום נעשה מתוך יווני דוקא (ולא מסורי או כושי, כסברתו של Conybeare), שהרי בפרק כ״ז ניתנו ד׳ מיני הצמחים בהעתקת שמותיהם היווניים, ועוד יותר מזה נראה בפרק ל״ז שהלשון sea not made with hands אינו מתפרש אלא מתוך השערה שלפני הארמיני היה בנוסח היווני בטעות ἀχειροποίητος λίμνη במקום ἀχερουσία λίμνη.

ג) ה ס ל א ב י הוציא ממנו Н. Тихонравовъ בקובצו Памятники отреченной русской лит. (I, 1863) שני נוסחאות:

1) Слово о Адамѣ (стр. 1–15), 2) О исповѣданіи Евинѣ (стр. 298–304) [1])

ואין כאן אלא שתי רידקציות של ספר אחד והן מתחלפות זו מזו רק בסדר ההרצאה ובפרטים אחדים, אבל בעצם התכן הכללי יש כאן ספר אחד, שבו מתוארים ימיו האחרונים של אדם וקבורתו ווידויה של חוה לפני בניה ובני בניה על החטא הראשון שגרם לטרידה מגן־עדן, – ממש באותו התכן ובאותו הסדר שבנוסח היווני. רק בסוף מצורפות אגדות נצריות שהיו רווחות בעולמם, ואגדות אלו השרו מרוחן על הספר כלו ועשאוהו כמין יצירה נצרית. וכבר עמד И. Порфирьевъ באריכות על ניתוחן וערכן של אותן הנוסחאות בתוך שאר דבריו על האפוקריפין של אדם וחוה בפרק מיוחד שבספרו Апокрифическія сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, Казань 1873 (стр. 168—197).

1) בביבליוגראפיה רושמים החוקרים לא מקורות אלו, אלא Jagić, Die altkirchenslavischen Texte des Adambuches (Wien 1893), ולצערי אינו בידי.

סֵפֶר אָדָם וְחַוָּה

א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדוֹת אָדָם וְחַוָּה: [וַיְהִי] אַחֲרֵי צֵאתָם מִגַּן־עֵדֶן
ב וַיִּקַּח אָדָם אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַיֵּלֶךְ קֵדְמָה: וַיֵּשֶׁב־שָׁם שְׁמוֹנָה עָשָׂרָה
ג שָׁנָה וּשְׁנַיִם חֳדָשִׁים: וַיֵּדַע אָדָם אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁנֵי
בָנִים אֶת־הַנָּאוֹר הַנִּקְרָא קַיִן וְאֶת־הַנִּלְבָּב הַנִּקְרָא הָבֶל:

ב וְאַחֲרֵי־כֵן הָיוּ אָדָם וְחַוָּה יַחְדָּו וַיְהִי בְּשָׁכְבָם וַתֹּאמֶר חַוָּה
ב אֶל־אָדָם: אֲדֹנִי רָאִיתִי הַלַּיְלָה בַּחֲלוֹם [וְהִנֵּה] דַם־בְּנִי הַנִּלְבָּב הַנִּקְרָא
ג הָבֶל נִשְׁפָּךְ אֶל־פִּי־קַיִן אָחִיו וְהוּא שֹׁתֶה אֹתוֹ בְּאַכְזָרִיּוּת: וַיִּקְרָא אֵלָיו
ד [הֶבֶל] כִּי־יוֹתִיר לוֹ מִמֶּנּוּ מְעָט: וְהוּא לֹא שָׁמַע לוֹ כִּי אִם־שָׁתָה
ה אֹתוֹ עַד־תֻּמּוֹ [וְהַדָּם] לֹא נִשְׁאַר בְּקִרְבּוֹ כִּי אִם־יָצָא מִפִּיו: וַיֹּאמֶר
אָדָם נָקוּמָה וְנֵלְכָה וְנִרְאֶה מַה־הָיָה לָהֶם אוּלַי נִלְחָם הָאוֹיֵב בָּם:

א–ד. לידתם של קין והבל – חלומה של חוה ומיתת הבל – לידת שת ושאר בני אדם.

א זה... וחוה. כתבת הספר. לכתבת זו קודמת בכל כ״י היווניים, אבל לא בארמיני. כתבת אחרת (ע׳ מבוא ב׳). — ספר תולדות. ברא׳ ה׳ א׳. היווני: διήγησις = סיפור (ע׳ מבוא שם). אר History = תולדות. — אחרי צאתם מגן עדן. כך טישנדורף. דהאר נמשך אל הכתבת. — וילך קדמה וישב שם. דרש וישכן מקדם (ברא׳ ג׳ כ״ד) = וישכון מקדם. וכן בב״ר (כ״א ט׳): „רב אמר בכל מקום רוח מזרחית קולטת, ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן, קין– ויצא קין... וישב... קדמת עדן״ (וכיוצא בו בע׳, והשוה ברומי י״ח וכ״ב). —
ג וידע אדם את חוה אשתו. אר(ד). — ותלד שני בנים. מכאן שקין והבל תאומים היו (ב״ר כ״ב ג׳, פר״א כ״א) ונולדו לאחר הגירוש (יובל׳ סוף ג׳), ולא כמאן דאמר שבו ביום שנבראו (אדם וחוה) נולדו קין והבל (ב״ר כ״ב א׳–ב׳). — הנאור: הנו״ן שרשית, במשקל עשוק (ירמ׳ כ״ב ג׳), ופירושו: המשחית, ההורס, כמו נֵאר מקדשו (איכה ב׳ ד׳). השוה לקמן ג׳ ב׳ נוסח אר. ויש מפרשים כך גם נאור (תהל׳ ע״ו ה׳), ע׳ רש״י (שם) רד״ק (שרש נאר) ועוד. היווני Διάφωτον = מלא אור (כמו ע׳, ועל פיו הרומי lucidus). דאר(ה) מתקנים: Ἀδιάφωτον (= חסר אור). — הנלבב. בעל לב (איוב י״א י״ב). היווני Ἀμιλαβές— פירושו אינו ידוע והוא כנראה טראנסקריפציה ממלה עברית שנגזרה מהשם לב, וכעין זה אר Barekhooh (=well-minded) = בעל לב טוב. גינצברג (Legends V, 135) סבור: הַמְחֻבָּל. —
ב ב אל־אדם. כך אר השוה הרומי ב׳ וה׳. בשאר הנוסחאות: לאדוניה אדם. — אדוני. „שאין חוה קוראה לאדה״ר מתחלה אלא רבי״ (אדר״נ נו״א א׳), והוא על דרך שקראה שרה לאברהם (ברא׳ י״ח י״ב). — באכזריות. ἀνελεημόνως (השוה משלי כ״ז ד׳). אפטוביצר (בספרו Kain u. Abel, 51) מצא כאן בצדק השפעה על בעל הזהר (שמות רל״א) שאומר: „אשכחנא בספרין קדמאין דכד קטל ליה קין להבל נשך ליה נשיכין כחויא
ה עד דאפיק נשמתיה וקטיל ליה״. — ויאמר אדם. אג מוסיפים: אל חוה. —

ג וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם וַיִּמְצְאוּ אֶת־הֶבֶל הָרוּג בִּידֵי קַיִן אָחִיו׃ וֵאלֹהִים
ב אָמַר אֶל־מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל אֱמֹר אֶל־אָדָם אֶת־הָרָז אֲשֶׁר יָדַעְתָּ
אַל־תְּגַל לְקַיִן בִּנְךָ כִּי בֶן־כַּעַס הוּא וְאַל־תֵּעָצֵב כִּי אֶתֶּן־לְךָ בֵּן
ג אַחֵר תַּחְתָּיו וְהוּא יוֹדִיעֲךָ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
הִגִּיד הַמַּלְאָךְ לְאָדָם וְאָדָם שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר בְּלִבּוֹ וְאַחַר הִתְאַבְּלָה
חַוָּה עַל־הֶבֶל בְּנָם׃
ד וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־שֵׁת׃ וַיֹּאמֶר אָדָם
ב אֶל־חַוָּה הִנֵּה יֻלַּד לָנוּ בֵּן תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קַיִן וְעַתָּה נִתֵּן כָּבוֹד
לֵאלֹהִים וְהֵבֵאנוּ לוֹ מִנְחָה׃
ה וַיּוֹלֶד אָדָם שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת וַיְחִי אָדָם תְּשַׁע
ב מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה׃ וַיָּחַל אֶת־חָלְיוֹ וַיִּקְרָא בְקוֹל גָּדוֹל
ג וַיֹּאמֶר יָבֹאוּ אֵלַי כָּל־בָּנַי לְמַעַן אֶרְאֵם בְּטֶרֶם אָמוּת׃ וַיֵּאָסְפוּ כֻלָּם
ד כִּי הָאָרֶץ הָיְתָה נוֹשֶׁבֶת בִּשְׁלֹשֶׁת רוּחוֹתֶיהָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שֵׁת בְּנוֹ
ה אָבִי מַה־חָלְיֶךָ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם כְּאֵב גָּדוֹל אֲחָזָנִי וַיֹּאמְרוּ מַה־
הוּא כְּאֵב מַה־הוּא חֳלִי׃

ג ב השר הגדול. ἀρχάγγελος (ע׳ דניאל י״ב א׳). — הרז. הכוונה לחזיון שראה אדם
לאחר שנטרד מגן עדן ושהוא מסופר ברומי כ״ה–כ״ט. — בן־כעס. ὀργῆς υἱός (ע׳ מבוא
ה׳ ב׳). אר a son of destruction, ולפי נוסח זה יתכן שהיה במקור: בן פרץ, ע׳ ברכות
י״ז ב׳ (כי״מ) והשוה יחזק׳ י״ח י׳. — את כל אשר תעשה. א(ג) מוסיפים: לו. ואתה
ג אל תגד לו דבר. — את הדברים האלה... הבל בנם. כך ד(ב). —
ד ב עוד. אר. ברא׳ ד׳ כ״ה. ביווני חסר כמו בע׳. — נתן כבוד לאלהים והבאנו
לו מנחה. השוה תהל׳ צ״ו ז׳–ח׳ ולקמן כ״ט ג׳. —

ה–יד. חליו של אדם וסיפורו על החטא — שת וחוה הולכים לגן עדן — פגישתם בחיה — דבר אלהים —
שיבתם.

ה א שלשים בנים ושלשים בנות. אר שלשים בנים בלבד. וכן כתב בעל שלשלת
הקבלה צ״ב ב׳: „אומות אומרים... והוליד אדם עם חוה אשתו ל׳ בנים זולת קין והבל ושת״.
ב השוה גם יוספוס קדמ׳ א׳ ב׳–ג׳. — ויחל את־חליו. ואין צריך להוסיף: אשר ימות בו,
כי לפי האגדה כל חלי היה גורם מיתה עד ימי חזקיהו מלך יהודה (ב״ר ס״ה ט׳, פר״א
נ״ב, תנח׳ ברא׳ כ״ז, מובא בערוך). — בטרם אמות. ג מוסיף: וישלח את בנו את שת
ג להגיד להם. — רוחותיה. μέρῃ. יחזק׳ מ״ב כ׳. — בשלשת רוחותיה. רמז לברא׳ ט׳
י״ט. וכן מצינו במה״ג שם ט׳ כ״ה: „שביקש הקב״ה להעמיד מנח ארבעה בנים שיירשו
את ארבע רוחות העולם״. אג מוסיפים: ויבאו אל פתח הבית [ג: לפניו במקום] אשר
ד–ח היה בא שמה להתפלל לאלהים. — אבי. גאר. אבד: אדם אבי. — ויאמר אליו אדם.
אבד: ויאמר בני. — מה הוא חלי. א: מה הוא כאב וחלי. ב: מה הוא כאב, אבי —

ו וַיַּעַן שֵׁת וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלֹא תִזְכֹּר אָבִי אֶת־עֵץ הַגָּן אֲשֶׁר אָכַלְתָּ
ב מִמֶּנּוּ וַתֵּעָצֵב: אִם־כֵּן אֵפוֹא הַגִּידָה־לִּי וְהָלַכְתִּי וְהֵבֵאתִי לְךָ פְּרִי מִן־
הַגָּן כִּי אַעֲלֶה עָפָר עַל־רֹאשִׁי וְאֶבְכֶּה וְאֶתְחַנֵּן וְשָׁמַע אֵלַי יְיָ וְשָׁלַח
ג אֶת־מַלְאָכוֹ וְהֵבֵאתִי לְךָ לְמַעַן יִרֶף הַכְּאֵב מִמֶּךָּ: וַיֹּאמֶר לוֹ אָדָם לֹא
שֵׁת בְּנִי כִּי חֳלִי וּמַכְאוֹב־לִי וַיֹּאמֶר לוֹ שֵׁת וְאֵיךְ בָּאוּ עָלֶיךָ:

ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אָדָם כַּאֲשֶׁר בְּרָאָנוּ אֱלֹהִים אוֹתִי וְאֶת־אִמְּכֶם אֲשֶׁר
בִּגְלָלָהּ אֲנִי מֵת נָתַן לָנוּ אֶת־כָּל־עֵץ הַגָּן וְעַל־הָאֶחָד צִוָּנוּ לְבִלְתִּי
ב אֱכָל־מִמֶּנּוּ: וּבְהַגִּיעַ עֵת הַמַּלְאָכִים שֹׁמְרֵי אִמְּכֶם לַעֲלוֹת וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת
לַיְיָ וַאֲנִי הָיִיתִי רָחוֹק מִמֶּנָּה וַיֵּדַע הָאוֹיֵב כִּי לְבַדָּהּ הִיא וַיִּתֶּן־לָהּ
ג וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ: אַחֲרֵי־כֵן נָתְנָה גַּם־לִי לֶאֱכֹל:

ח וַיִּחַר אַף־הָאֱלֹהִים בָּנוּ וַיָּבֹא יְיָ אֶל־הַגָּן וַיִּקְרָא בְּקוֹל נוֹרָא
לֵאמֹר אָדָם אַיֶּכָּה וְלָמָּה נֶחְבֵּאתָ מִפָּנַי הֲיִסָּתֵר בַּיִת מִפְּנֵי בֹנֵהוּ:
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי יַעַן אֲשֶׁר עָזַבְתָּ אֶת־בְּרִיתִי אָבִיא עַל־בְּשָׂרְךָ שִׁבְעִים
וּשְׁנַיִם נְגָעִים הָרִאשׁוֹן נֶגַע הָעֵינַיִם הַשֵּׁנִי נֶגַע הַשֵּׁמַע וְכֵן יָבֹאוּ עָלֶיךָ
כָּל־הַנְּגָעִים זֶה אַחַר־זֶה:

ט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר אָדָם אֶל־בָּנָיו וַיֵּאָנַח אֲנָחָה גְדוֹלָה
ב וַיֹּאמֶר מָה־אֶעֱשֶׂה וּבְצָרָה גְדוֹלָה אָנִי: וַתֵּבְךְּ גַּם־חַוָּה וַתֹּאמֶר אֶל־
אָדָם אֲדֹנִי קוּמָה תְּנָה־לִּי חֲצִי חָלְיְךָ וְאֶשָּׂאֶנּוּ כִּי מֵאִתִּי הָיְתָה זֹאת
ג לְךָ בִּגְלָלִי מְצָאַתְךָ הַתְּלָאָה: וַיֹּאמֶר אָדָם אֶל־חַוָּה קוּמִי לְכִי אַתְּ

ו ותעצב. אאר מוסיפים: לחמוד אותו. — והלכתי. אב: ואני הולך. — והבאתי.
ב καὶ ἐνέγκω — ראיה על ו״ו המהפך. ואולי היה במקור: ואני הולך ומביא. — והבאתי
לך למען. ב: ויביא לי מן העץ אשר יזל בו השמן (אר: מפרי גן (?) החיים למאכלך). —

ז א אשר בגללה אני מת. השוה ב״ס כ״ה כ״ח (כ״ד), ב״ר י״ז ח׳ ולקמן י״ד. —
עץ. אבד: נטע (φυτόν). אר: פרי. — נתן... ממנו. ג: נתן לנו את הרשות לאכל
מכל עץ הגן מלבד אחד כי על הנטע ההוא האחד והיחיד אמר לנו לבלתי געת בו. — ממנו.
אבדה מוסיפים: אשר בגללו אנחנו מתים. ה ממשיך: ויתן לנו גם שני מלאכים לשמירה. —
ב המלאכים שמרי אמכם. הכוונה לשני מלאכי השרת המלווין את האדם (יובל׳ ד׳ כ״ב,
הרומי כ״א, חגיגה ט״ז א׳ ועוד). — ואני הייתי... העץ. ג. אבד (אר): וימצאה לבדה
ויתן לה ותאכל מן העץ בדעתו כי אינני קרוב ולא מלאכי הקדש. — ואני הייתי רחוק
ממנה. השוה ב״ר י״ט ג׳. —

ח א ויחר אף. גדאר. אב: וכאשר אכלנו שנינו חרה אף... — היסתר בית מפני
בנהו. השוה ת״י לבראׁ ג׳ ט׳, ישע׳ י׳ ט״ו, ירמ׳ כ״ג כ״ד. — שבעים ושנים. ד.
השוה משנה נגעים א׳ ד׳, ספרא י״ג ד׳ ועוד. —

ט ב חליך. ס: חלק מכאבך (וכן ברומי). — התלאה. אדאר. ב(ג): מצאוך תלאה

וְשֵׁת בְּנֵנוּ וּקְרַבְתֶּם אֶל־גַּן־עֵדֶן וְהַעֲלִיתֶם עָפָר עַל־רָאשְׁכֶם וּבְכִיתֶם
וְהִתְחַנַּנְתֶּם לֵאלֹהִים כִּי יְרַחֵם עָלַי וְשָׁלַח אֶת־מַלְאָכוֹ לְגַן־עֵדֶן וְנָתַן
לִי מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר יִזַּל־בּוֹ הַשֶּׁמֶן וְהֵבֵאת לִי וְאָסוּכָה וְאֶחְיֶה מֵחָלְיִי׃
י וַיֵּלֶךְ שֵׁת וְחַוָּה אֶל־קְצֵה גַּן־עֵדֶן׃ וַיְהִי בְּלֶכְתָּם וַתֵּרֶא חַוָּה אֶת־
ב בְּנָהּ וְהִנֵּה חַיָּה נִלְחֶמֶת בּוֹ׃ וַתֵּבְךְּ חַוָּה וַתֹּאמַר אוֹי־נָא לִי כִּי כַּאֲשֶׁר
אַגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּמָה יְקַלְּלוּנִי כָּל־הַחוֹטְאִים בְּאָמְרָם לֹא שָׁמְרָה חַוָּה
ג אֶת־מִצְוַת הָאֱלֹהִים׃ וַתִּקְרָא אֶל־הַחַיָּה וַתֹּאמַר הוֹי חַיָּה רָעָה הֲלֹא
תִירְאִי מִפְּנֵי צֶלֶם הָאֱלֹהִים לְהִלָּחֶם־בּוֹ אֵיךְ נִפְתַּח פִּיךְ אֵיךְ חָזְקוּ שִׁנַּיִךְ
אֵיךְ לֹא תִזְכְּרִי עַבְדוּתֵךְ אֲשֶׁר נֶעֱבַדְתְּ בָּרִאשׁוֹנָה לְצֶלֶם אֱלֹהִים׃
יא וַתִּקְרָא הַחַיָּה אֶל־חַוָּה וַתֹּאמַר׃ לֹא עָלֵינוּ חֲמָסֵךְ וּבִכְיֵךְ כִּי
ב ג אִם־עָלַיִךְ יַעַן כִּי מִמֵּךְ יָצָא שִׁלְטוֹן הַחַיּוֹת׃ אֵיךְ נִפְתַּח פִּיךְ לֶאֱכֹל
ד מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוָּךְ אֱלֹהִים לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ׃ בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה
ה שֻׁנָּה גַּם־טִבְעֵנוּ׃ וְעַתָּה לֹא תוּכְלִי שְׂאֵת אִם־הוֹאַלְתִּי לְהוֹכִיחֵךְ׃
יב וַיֹּאמֶר שֵׁת אֶל־הַחַיָּה סִגְרִי פִּיךְ וְדֹמִּי וְסוּרִי מֵעַל־צֶלֶם הָאֱלֹהִים
ב עַד־יוֹם הַדִּין׃ וַתֹּאמֶר הַחַיָּה אֶל־שֵׁת הִנְנִי וְאָסוּרָה מֵעַל־צֶלֶם
ג הָאֱלֹהִים׃ [וַתִּסֹּן] וַתֵּלֶךְ אֶל־מִשְׁכָּנָהּ׃
יג וַיָּבֹא שֵׁת וְחַוָּה אִמּוֹ עַד־קְצֵה הַגָּן וַיִּבְכּוּ־שָׁם וַיִּתְחַנְּנוּ אֶל־
ב אֱלֹהִים כִּי יִשְׁלַח אֶת־מַלְאָכוֹ וְנָתַן לָהֶם אֶת־שֶׁמֶן הַיֶּשַׁע׃ וַיִּשְׁלַח
אֱלֹהִים אֶת־מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל וַיֹּאמֶר אֶל־שֵׁת אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־
תִּיגַע בִּתְפִלָּה עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר יִזַּל־בּוֹ הַשֶּׁמֶן לָסוּךְ אֶת־אָדָם אָבִיךָ
ג כִּי לֹא יִנָּתֶן־לְךָ עַתָּה כִּי אִם־לְקֵץ הַיָּמִים׃ אָז יָקוּם כָּל־בָּשָׂר מִ[ימֵי]

ומכאוב. ד מוסיף: בעבורי בזעת אפיך תאכל לחם (ברא׳ ג׳ י״ט). — **העץ**. עץ החיים מתואר
ג בחנוך א׳ כ״ד ג–ד ועוד (ע׳ גינצברג V, 119). — **ואחיה מחליי**. אב: ונחתי והגדתי לך את הדרך בה הודחנו לראשונה. —

י ב **ותרא**. ג: ותרא מרחוק... — **חיה נלחמת בו**. מלחמת החיה בשת באה להראות שאחר החטא ניטלה אימת האדם על החיה. „בשעה שברא הקב״ה את אדם השליטו על הכל... כיון שחטא המרידן עליו״ (ב״ר כ״ה ב׳). וביתר פירוט ילק״ש משפטים ר׳ שס״ג (השוה שם ברא׳ ר׳ מ״ב, איוב סוף תתק״ו). —

יא ב **חמסך**. πλεονεξία, ע׳ סומ׳ לחבקוק א׳ ט׳, ב׳ י״ז —

יב **מעל צלם האלהים**. א מוסיף: ותברח החיה ותשאירהו פצוע. — **משכנה**. σκήνη. ג: מאורתה (κοίτη). —

יג ב–ג **ויבא**. אר. היווני: וילך. — **וישלח**. א: וישלח אלהים. — **אז יקום כל בשר**. וכך בפסיק״ר ל״ו (השוה ילק״ש ישעיה ר׳ שנ״ט): „אף אותם מתים שמתו מימות אדה״ר

ד אָדָם וְעַד־הַיּוֹם הַגָּדוֹל הַהוּא וְהָיָה לְעַם קָדוֹשׁ׃ וְאָז תִּתֵּן לָהֶם כָּל
ה שִׂמְחַת גַּן־עֵדֶן וְהָיָה אֱלֹהִים בְּתוֹכָם׃ וְלֹא יִהְיוּ עוֹד חֹטְאִים לְפָנָיו
כִּי יוּסַר מֵהֶם הַלֵּב הָרָע וְנִתַּן לָהֶם לֵב אֲשֶׁר יַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב
ו וְלַעֲבֹד אֶת־הָאֱלֹהִים לְבַדּוֹ׃ וְאַתָּה שׁוּב אֶל־אָבִיךָ כִּי מָלְאוּ יָמָיו
לָמוּת וְעוֹד־לוֹ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּבְצֵאת נַפְשׁוֹ תִּרְאֶה אֶת־עֲלִיָּתָהּ הַנּוֹרָאָה׃
יד וּכְדַבֵּר הַמַּלְאָךְ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעַל מֵעֲלֵיהֶם׃ וַיָּבֹא שֵׁת
ב ג וְחַוָּה אֶל־הָאֹהֶל אֲשֶׁר אָדָם שֹׁכֵב שָׁם׃ וַיֹּאמֶר אָדָם אֶל־חַוָּה מֶה־עָשִׂית
לָנוּ וַתָּבִיאִי עָלֵינוּ קֶצֶף גָּדוֹל אֶת־הַמָּוֶת לִמְשֹׁל בְּכָל־זַרְעֵנוּ׃ וַיֹּאמֶר
ד אֵלֶיהָ קִרְאִי לְכָל־בָּנֵינוּ וְלִבְנֵי בָנֵינוּ וְהַגִּידִי לָהֶם אֵת דְּבַר שְׂטִיָּתֵנוּ׃
טו וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶם חַוָּה שִׁמְעוּ כָל־בָּנַי וּבְנֵי בָנַי וְאַגִּידָה לָכֶם אֵיךְ
ב הִשִּׁיאָנוּ הָאוֹיֵב׃ בְּשָׁמְרֵנוּ אֶת־הַגָּן אִישׁ חֶלְקָתוֹ אֲשֶׁר נִתְּנָה־לוֹ מֵאֵת
הָאֱלֹהִים וַאֲנִי שֹׁמֶרֶת נַחֲלָתִי וַאֲשֶׁר נָפְלָה לִי] בְּדָרוֹם וּבְמַעֲרָב׃
ג וַיֵּלֶךְ הַשָּׂטָן אֶל־נַחֲלַת אָדָם אֲשֶׁר הַחַיּוֹת הַזְּכָרִים שָׁם כִּי הָאֱלֹהִים
חִלֵּק־לָנוּ אֶת־הַחַיּוֹת אֵת כָּל־הַזְּכָרִים נָתַן לַאֲבִיכֶם וְאֵת כָּל־הַנְּקֵבוֹת
נָתַן לִי׃
טז וַיְדַבֵּר הַשָּׂטָן אֶל־הַנָּחָשׁ לֵאמֹר׃ קוּמָה בּוֹאָה אֵלַי וְאַגִּידָה לְּךָ
ב ג דָּבָר אֲשֶׁר תִּהְיֶה לְּךָ תּוֹעֶלֶת בּוֹ׃ וַיָּקָם וַיָּבֹא אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הַשָּׂטָן
ד רָאִיתִי כִּי עָרוּם אַתָּה מִכָּל־הַחַיָּה וָאָבֹא לְהַשְׂכִּילְךָ בִינָה׃ לָמָּה

ה ועד עכשו... ולא אלו בלבד אלא אף נפלים יושעו"... (ע' לקמן כ"ח). – כי יוסר מהם הלב הרע. ע' יחזק' י"א י"ט, ל"ו כ"ו, במד"ר סוף י"ז ועוד. –

יד ג מה־עשית לנו. השוה חנוך ב' ל' י"ח, ברומי מ"ד. רואה הוא כאן את חוה כסיבה ראשונה לחטא (בניגוד לחזון עזרא ג' כ"א המאשים את אדם).–

טו – ל. סיפורה של חוה על החטא.

טו ב–ג את הגן. **אב** מוסיפים: שמרנו. – בדרום ובמערב. השוה הרומי ל"ב. – החיות הזכרים. כי הנחש הוא מין זכר. – כי האלהים חלק. הסברת **אד**(ב). השוה פר"א כ"ג, Philo, De vita contempl. II 476, 32. —

טז השטן אל־הנחש. לפיסקה זו כדאי להשוות פר"א י"ג: „הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה... מה אדם ותדעהו... אמרו אם אין אנו באים בעצה על אדם שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין בו. והיה סמאל השר הגדול שבשמים... לקח את הכת שלו וירד וראה כל הבריות שברא הקב"ה ולא מצא חכם להרע כנחש... והיה דמותו כמין גמל ועלה ורכב עליו... כך הנחש כל מעשיו שעשה וכל
ג דבריו שדבר לא דבר ולא עשה אלא מדעתו של סמאל"... – ויקם ... השטן. **ג**. – ראיתי. **אר**. **אבד**: שמעתי, **ג**: נודע לי. – להשכילך בינה. **אב** באה תוספת (לקוחה מן הרומי
ד י"ד): ומצאתיך גדול מכל החיות והם מתרועעים אתך ובכל זאת תשתחוה לחלש ממך. – מזוני.

ה תֹּאכַל מִזּוּנֵי אָדָם וְלֹא מִפְּרִי הַגָּן: וְעַתָּה קוּמָה וְנַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יְגֹרַשׁ
ו מִן־הַגָּן בִּגְלַל אִשְׁתּוֹ כַּאֲשֶׁר גֹּרַשְׁנוּ גַּם־אֲנַחְנוּ בִּגְלָלוֹ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
ז הַנָּחָשׁ יָרֵא אָנֹכִי פֶּן־יִחַר אַף הָאֱלֹהִים בִּי: וַיֹּאמֶר לוֹ הַשָּׂטָן אַל־
תִּירָא הֱיֵה־לִי אַךְ כְּלִי וַאֲנִי אֲדַבֵּר בְּפִיךָ דָּבָר אֲשֶׁר תַּשִּׁיאֵהוּ בוֹ:
יז וַיֶּאֱחַז הַנָּחָשׁ פִּתְאֹם בְּחוֹמַת הַגָּן וְכַעֲלוֹת הַמַּלְאָכִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לֵאלֹהִים וַיְהִי מַרְאֵה הַשָּׂטָן כְּמַרְאֵה מַלְאָךְ וַיְהַלֵּל אֶת־יְיָ כְּ[אַחַד]
ב הַמַּלְאָכִים: וַאֲנִי הִשְׁקַפְתִּי מִן־הַחוֹמָה וָאֶרְאֵהוּ כִּדְמוּת מַלְאָךְ וַיֹּאמֶר
ג אֵלַי הַאַתְּ חַוָּה וָאֹמַר אָנִי: וַיֹּאמֶר אֵלַי מַה־תַּעֲשִׂי בַּגָּן וָאֹמַר לוֹ
ד הָאֱלֹהִים שָׂמָנוּ [בּוֹ] לְשָׁמְרוֹ וְלֶאֱכֹל מִפִּרְיוֹ: וַיַּעֲנֵנִי הַשָּׂטָן בְּפִי הַנָּחָשׁ
ה הֵיטַבְתֶּם עֲשׂה אַף כִּי־לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ [הַגָּן]: וָאֹמַר אֵלָיו מִכָּל־
עֵץ [הַגָּן] נֹאכַל רַק מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא
תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ מוֹת תְּמֻתוּן:
יח וַיֹּאמֶר אֵלַי הַנָּחָשׁ חַי אֱלֹהִים כִּי צַר־לִי עֲלֵיכֶם כִּי כַבְּהֵמוֹת
ב נִדְמִיתֶם וַאֲנִי לֹא אֶחְפֹּץ כִּי תִבְעֲרוּ מִדַּעַת: קוּמִי אֵפוֹא בּוֹאִי הֵנָּה
ג וְשִׁמְעִי לִי וֶאֱכֹלִי וְיָדַעַתְּ אֶת־עֶרְכְּךָ הָעֵץ: וָאֹמַר לוֹ יָרֵאתִי פֶּן־יִחַר
ד אַף הָאֱלֹהִים בִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר לָנוּ: וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל־תִּירְאִי כִּי בְּ[יוֹם]
ה אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע: כִּי יֹדֵעַ
ו אֱלֹהִים כִּי־תִהְיוּ כָּמֹהוּ וַיְקַנֵּא בָּכֶם וַיֹּאמֶר לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ: הֲלֹא
ז תִפְנִי אֶל־הָעֵץ וְרָאִית אֶת־הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל הַחוֹפֵף עָלָיו: וַיְהִי כִּי
יָרֵאתִי לָקַחַת מִפִּרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֵלַי בּוֹאִי הֵנָּה לְכִי אִתִּי וְאֶתְּנֵהוּ לָךְ:
יט וָאֶפְתַּח־לוֹ וַיָּבֹא אֶל־הַגָּן וַיֵּלֶךְ לְפָנַי וַיְהִי כְּהִתְהַלְּכוֹ מְעַט וַיִּפֶן

ζιζανίων, כנראה מלה שמית. ע׳ משנה כלאים א׳ א׳: החטין והזונין אינן כלאים זה בזה.
והשוה ירו׳ שם: אמר רבי יונה מין חטין הן (הזונין) אלא שהפירות מְזַנִּין, והשוה מתיא י״ג
כ״ה–מ׳ (משל על „הזונין בתוך החטים״), ערבית زوان = Lolium temulentum (ע׳ באריכות
ח דאלמאן Arbeit u. Sitte II, 248–250). – מזוני אדם. אב מוסיפים: ואשתו. – קומה.
א(ב): ובואה הנה. – בגללו. ע׳ הרומי י״א–י״ז. – כלי. השוה סוף הקטע פר״א י״ג
המובא לעיל, גם שם מ״ה (במעשה העגל). –
יז בחומת. אבד: בחומות. – וכעלות המלאכים. א(ב): ובערך בשעה
(התשיעית) כאשר... –
יח כבהמות נדמיתם. תהל׳ מ״ט כ״א. לפי פר״א י״ט קראו מלאכי השרת את
ו הפסוק הזה על אדם וחוה בשעה שנטרדו ויצאו מן הגן. – כי ידע אלהים... הדילטוריה
של הנחש על בוראו ידועה במדרשים (כגון ב״ר י״ט ד׳ ועוד). – הכבוד הגדול. א(ב)
מוסיפים ואפן אל העץ וארא את כבודו הגדול החופף עליו ואמר לו כי נחמד הוא לעינים
ז להשכיל. – ויהי כי... א(ב): ואירא לקחת מפריו ויאמר אלי בואי הנה ואתן לך לכי אתי. –
יט ג ויבא אל־הגן. שהשטן היה מחוץ לגן (ע׳ אדר״נ הוצ׳ שיכטר, עמ׳ 157). – ויעל

אֵלַי וַיֹּאמַר נִחַמְתִּי לֹא אֶתְּנֶנּוּ לָךְ לֶאֱכֹל עַד־אִם־נִשְׁבַּעַתְּ לִי לָתֵת
ב גַּם־לְאִישֵׁךְ׃ וָאֹמַר לֹא יָדַעְתִּי מָה הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־אֶשָּׁבַע לָךְ אַךְ
זֹאת יָדַעְתִּי וְאַגִּידָה בְּכִסֵּא יְיָ וּבַכְּרוּבִים וּבְעֵץ הַחַיִּים כִּי אֶתֵּן גַּם־
ג לְאִישִׁי לֶאֱכֹל׃ וּכְהַשְׁבִּיעוֹ אוֹתִי וַיִּגַּשׁ [אֶל־הָעֵץ] וַיַּעַל עָלָיו וַיִּטֹּל
בִּפְרִי אֲשֶׁר נָתַן לִי לֶאֱכֹל אֶת־זֻהֲמָתוֹ אֶת־הַתַּאֲוָה כִּי הַתַּאֲוָה רֵאשִׁית
כָּל־חַטָּאת הִיא וַיֵּט אֶת־הֶעָנָף אַרְצָה וָאֶקַּח מִפִּרְיוֹ וָאֹכֵל׃
כ בָּעֵת הַהִיא נִפְקְחוּ עֵינַי וָאֵדַע כִּי עֵירֻמָּה אָנֹכִי מִן־הַצֶּדֶק אֲשֶׁר
ב לְבֻשָׁנִי וָאֵבְךְּ וָאֹמַר לוֹ׃ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ־לִּי כִּי פָשַׁטְתָּ מֵעָלַי כְּבוֹדִי
ג אֲשֶׁר לְבֻשָׁנִי׃ וָאֵבְךְּ גַּם־עַל־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי וְהוּא יָרַד מֵעַל
ד הָעֵץ וְאֵינֶנּוּ׃ וַאֲנִי בִקַּשְׁתִּי בְּחֶלְקָתִי עָלֶה לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתִי וְלֹא מָצָאתִי
כִּי בְּאָכְלִי נָבְלוּ הֶעָלִים מִכָּל־הָעֵצִים אֲשֶׁר בְּחֶלְקָתִי לְבַד מִן־הַתְּאֵנָה׃
ה מִמֶּנָּה לָקַחְתִּי עָלִים וָאַעַשׂ לִי חֲגֹרוֹת וְהֵן מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר־אָכַלְתִּי מִפִּרְיוֹ׃
כא וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל וָאֹמַר אָדָם אָדָם אַיֶּכָּה קוּמָה בוֹאָה אֵלַי
ב וְאוֹדִיעֲךָ רָז גָּדוֹל׃ וּכְבוֹא אֲבִיכֶם דִּבַּרְתִּי אֵלָיו דִּבְרֵי בְלִיַּעַל אֲשֶׁר
ג הוֹרִידָנוּ מִכְּבוֹדֵנוּ הַגָּדוֹל׃ כִּי בְּבוֹאוֹ פָּתַחְתִּי פִי וְהַשָּׂטָן דִּבֵּר [בּוֹ]
ד וָאָחֵל לַהֲבִינוֹ לֵאמֹר׃ בּוֹא הִנֵּה אֲדֹנִי אָדָם שְׁמָעֵנִי וֶאֱכֹל מִפְּרִי
הָעֵץ אֲשֶׁר אָמַר לָנוּ אֱלֹהִים לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ וְהָיִיתָ כֵּאלֹהִים׃
ה–ו וַיַּעַן אֲבִיכֶם וַיֹּאמַר יָרֵא אָנֹכִי פֶּן־יִחַר אַף־יְיָ בִּי׃ וָאֹמַר אֵלָיו אַל־
ז תִּירָא כִּי בְ[יוֹם] אָכְלְךָ [מִמֶּנּוּ] תֵּדַע טוֹב וָרָע׃ וּכְכֹה פִּתִּיתִיו קַל־
ח מְהֵרָה וַיֹּאכַל וְהִנֵּה נִפְקְחוּ עֵינָיו וַיֵּדַע גַּם־הוּא אֶת־מַעֲרֻמָּיו׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי הוֹי אִשָּׁה רָעָה מַה־עָשִׂיתִי לָךְ כִּי הִרְחַקְתְּ מֵעָלַי כְּבוֹד הָאֱלֹהִים׃

ע ל י ו. מעין זה (אדר״נ א׳): „מה עשה הנחש... עמד ונגע באילן בידיו וברגליו והרתיעו״. — ו י ט ל ... א ת ־ ה ת א ו ה. כיוצא בו ע״ז כ״ב ב׳: „בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא״ (וכך חנוך א׳ ס״ט ו׳ ועוד). —

כ ע י ר מ ה א נ כ י מ ן ־ ה צ ד ק. השוה ישע׳ נ״ט י״ז, איוב כ״ט י״ד, תהל׳
ב קל״ב ט׳. וכך ב״ר י״ט ו׳: „אפילו מצוה אחת שהיתה בידו נתערטלו ממנה״. — פ ש ט ת
ד מ ע ל י כ ב ו ד י. ע׳ לקמן כ״א. — נ ב ל ו ה ע ל י ם מ כ ל ־ ה ע צ י ם א ש ר ב ח ל ק ת י ל ב ד
מ ן ־ ה ת א נ ה. כיוצא בזה ב״ר ט״ו ז׳: „ר׳ יוסי אומר תאנים היו... לבן מלכים שקלקל עם אחת משפחותיו, כיון ששמע המלך טרדו והוציאו חוץ לפלטין והיה מחזר על פתחיהן של שפחות ולא היו מקבלות אותו, אבל אותה שקלקלה עמו פתחה דלתיה וקבלתו. כך בשעה שאכל אדה״ר מאותו האילן טרדו והוציאו חוץ לג״ע והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו... אבל התאנה ע״י שאכל מפירותיה פתחה דלתיה וקבלתו״. —

כא ד–ח א ד ו נ י. ע׳ לעיל ב׳. — כ ב ו ד ה א ל ה י ם. שהיה לבושו. השוה ילק״ש (דברים ר׳ תתקנ״א) בשם דברים זוטא: „אותו כבוד שניתן לך ניטל ממך״. ובב״ר י״א ב׳: „נטל זיוו

כב בַּיּוֹם הַהוּא שָׁמַעְנוּ אֶת־מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל תּוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָרוֹ
ב וְקוֹרֵא לַמַּלְאָכִים לֵאמֹר: כֹּה אָמַר יְיָ בֹּאוּ אִתִּי אֶל־הַגָּן וּשְׁמַעְתֶּם
ג אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־אֶשְׁפֹּט־בּוֹ אֶת־הָאָדָם: וְכַאֲשֶׁר הוֹפִיעַ אֱלֹהִים
בְּרֶכֶב כְּרוּבִים בַּגָּן וּמַלְאָכִים הוֹלְכִים לְפָנָיו וְאוֹמְרִים שִׁירָה פָּרְחוּ
ד כָּל־עֲצֵי־הַגָּן גַּם־בְּנַחֲלַת אֲבִיכֶם גַּם־בְּנַחֲלָתִי: וְכִסֵּא הָאֱלֹהִים עָמַד
נָכוֹן בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־שָׁם עֵץ הַחַיִּים:

כג וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאָדָם לֵאמֹר אָדָם אַיֶּכָּה הֲיִסָּתֵר בַּיִת מִפְּנֵי
ב בֹנֵהוּ: וַיַּעַן אֲבִיכֶם וַיֹּאמֶר לֹא נֶחְבֵּאנוּ יְיָ לְמַעַן הִסָּתֵר מִפָּנֶיךָ כִּי
ג יָרֵאתִי כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֶפְחַד מֵעֻזֶּךָ יְיָ: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים מִי הִגִּיד
לְךָ כִּי עֵירֹם אַתָּה הַעָזַבְתָּ אֶת־מִצְוָתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְשָׁמְרָהּ:
ד וַיִּזָּכֵר אָדָם אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלָיו לֵאמֹר לֹא תִסָּכֵן בְּיַד־
ה יְיָ: וַיִּפֶן [אֱלֹהִים] אֵלַי וַיֹּאמַר מַה־זֹּאת עָשִׂית וָאֹמַר הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאָנִי:

כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אָדָם יַעַן אֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ לְמִצְוָתִי וַתִּשְׁמַע
ב לְקוֹל אִשְׁתְּךָ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ: כִּי תַעַבְדֶנָּה לֹא תִתֵּן כֹּחָהּ
ג לְךָ קוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לָחֶם: תְּלָאָתְךָ
תִרְבֶּה מְאֹד תַּעֲמֹל וְלֹא תָנוּחַ תִּשְׂבַּע מְרוֹרִים וְלֹא תִטְעַם מֹתֶק
תֵּחַר מִנֵּי־חֹרֶב וְתִקְדַּר מִנֵּי־קָרַח תִּיגַע הַרְבֵּה וְלֹא תַעֲשִׁיר תִּשְׁמַן
ד וּבְאַחֲרִיתְךָ לֹא תָקוּם: וְהַחַיָּה אֲשֶׁר רָדִיתָ בָּהּ תָּקוּם עָלֶיךָ לִמְרֹד
כִּי לֹא־שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוָתִי:

כה וַיִּפֶן יְיָ אֵלַי וַיֹּאמַר כִּי שָׁמַעַתְּ [בְּקוֹל] הַנָּחָשׁ וַתַּמְרִי אֶת־מִצְוָתִי
ב יִהְיוּ לָךְ חֲבָלִים וּמַכְאוֹבִים גְּדוֹלִים מִנְּשׂוֹא: בְּחִיל וּרְעָדָה תֵּלְדִי

ממנו". ובפר"א י"ד: „מה היה לבושו של אדה"ר, עור של צפורן וענן כבוד מכוסה עליו, כיון שאכל מפירות האילן נפשט עור צפורן מעליו וראה עצמו ערום ונסתלק ענן הכבוד מעליו". —

כב א בשופרו. גם בימי המשיח „יעמוד מיכאל ויתקע בשופר" (אותות המשיח, ביהמ"ד
ב ילינק ב' ס"א). — המשפט. כך א. אדם הראשון נידון בסנהדרין שלימה (ב"ר כ' ד'). —
ג וכאשר... מכאן עד סוף הפרק לפי כ"י ג. — ברכב כרובים. רכב שכרובים בין גלגליו (ע' מדרש תהל' י"ח ט"ו, יוספוס קדמ' ז' י"ד י'). — פרחו כל־עצי הגן. בשעה שהקב"ה נכנס בגן עדן... עץ החיים נותן ריח... וכל העלין מרננין (סדר ג"ע נו"ב, ביהמ"ד ילינק ג'
ד קל"ח). השוה יומא ל"ט ב' ולקמן ל"ח. — וכסא האלהים... במקום אשר־שם עץ החיים. השוה חנוך ב' ח' ג'. —

כד ג בעבורך. ככתוב בברא' ג' י"ז. רק ג. שאר כ"י: בעבודתך (כמו בע'). — תשבע. קרי πλησθείς במקום θλιβείς שאינו אלא כפל מהחרוז השני. — תחר מני חרב... קרח. השוה בראש' ל"א מ', איוב ו' י"ז, ל' כ"ח ול'. — על מרד החיות ע' פרק י'. —

כה א חבלים. כך הגיה פוקס במקום ματαίοις (=הבלים) שבכ"י. והשוה אר in empty
ב pains. — בחיל ורעדה. — כך הגיה טישנדורף τρόμοις (במקום τρόποις שבכ"י). —

בָנִים וּבְשָׁעָה אַחַת תַּקְרִיבִי לָלֶדֶת וּתְקַפְּדִי חַיַּיִךְ מֵרֹב צַעַר וּמַכְאוֹבִים׃
ג וְהִתְוַדִּית וְאָמַרְתְּ יְיָ יְיָ הַצִּילֵנִי עַתָּה וְלֹא אֶפְנֶה־עוֹד לַחֲטֹאת בְּשָׂרִים׃
ד וְלָכֵן כִּדְבָרֵךְ אֲשַׁפְּטֵךְ בְּאֵיבָה אֲשֶׁר־שָׂם הָאוֹיֵב בָּךְ וְאֶל־אִישֵׁךְ
תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ׃

כו וְאֶל הַנָּחָשׁ פָּנָה בְקֶצֶף גָּדוֹל וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי עָשִׂיתָ זֹאת וַתַּשְׁגֶּה
ב יִשְׁרֵי־לֵב אָרוּר אַתָּה מִכָּל־הַבְּהֵמָה וּמִכָּל־הַחַיָּה׃ מִמַּאֲכָלְךָ אֲשֶׁר
ג אַתָּה אֹכֵל תִּנָּזֵר וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ׃ עַל־גְּחוֹנְךָ תֵלֵךְ יָדֶיךָ
וְרַגְלֶיךָ תֶּחְסַר לֹא־תִשָּׁאֵר לְךָ אֹזֶן וְלֹא כָנָף וְלֹא אֵבֶר אֶחָד מִכָּל־
ד אֲשֶׁר הִתְעִיתָם בְּרִשְׁעָתְךָ וַתַּעַשׂ אֲשֶׁר יְגֹרְשׁוּ מִגַּן־עֵדֶן׃ וְאֵיבָה אָשִׁית
בֵּינְךָ וּבֵין זַרְעוֹ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב עַד־יוֹם הַדִּין׃

כז וּבְדַבְּרוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיְצַו יְיָ אֶת־מַלְאָכָיו לְגָרְשׁוֹ מִגַּן
ב עֵדֶן׃ וּבִהְיוֹתֵנוּ מְשֻׁלָּחִים וְדָוִים קָרָא אֲבִיכֶם אֶל־הַמַּלְאָכִים לֵאמֹר
הַנִּיחוּ לִי מְעַט לְמַעַן אֶקְרָא לֵאלֹהִים וִירַחֵם עָלַי וִיחָנֵּנִי כִּי אֲנִי
ג לְבַדִּי חָטָאתִי לוֹ׃ וַיֶּחְדְּלוּ מְשַׁלְּחוֹ וַיִּתֵּן אָדָם אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי לֵאמֹר
ד סְלַח־נָא לִי אֲדֹנָי לַאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ וַיֹּאמֶר יְיָ לְמַלְאָכָיו מַדּוּעַ חֲדַלְתֶּם
ה מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָדָם מֵהַגָּן הֲבִי הֶעָוֹן אִם־עָוֶל שָׁפָטְתִּי׃ וַיִּפְּלוּ הַמַּלְאָכִים
אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ צַדִּיק אַתָּה יְיָ וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃

כח וְאֶל־אָדָם פָּנָה יְיָ וַיֹּאמֶר לֹא אֶתֶּנְךָ לִהְיוֹת בְּגַן־עֵדֶן מֵעַתָּה׃
ב–ג וַיַּעַן אָדָם וַיֹּאמַר תְּדַלִּי יְיָ מֵעֵץ הַחַיִּים וְאֹכַל בְּטֶרֶם אֲגֹרָשׁ׃ וַיֹּאמֶר
יְיָ לְאָדָם לֹא תִקַּח מִמֶּנּוּ עַתָּה כִּי צִוִּיתִי אֶת־הַכְּרוּבִים וְאֶת־לַהַט
הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לְשָׁמְרוֹ מִפָּנֶיךָ לְמַעַן לֹא תִטְעַם מִמֶּנּוּ וְלֹא תִחְיֶה
ד–ה לְעוֹלָם׃ כִּי עַתָּה תִּלָּחֵם אֶת־הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר־שָׂם בְּךָ הָאוֹיֵב׃ אַךְ
בְּצֵאתְךָ מִגַּן־עֵדֶן וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל־דָּבָר רָע וְזָכַרְתָּ אֶת־[יוֹם] הַמָּוֶת

ג–ד לחטאת בשרים. כדעת האיסיים. ע׳ יוכפוס מלח׳ ב׳ ח׳ ב׳. – באיבה. ἔχθρα. אולי יש להגיה: בתאוה (ע׳ לעיל י״ט, גם ההמשך מחייב). – תשוקתך. אר thy turning (כמו בע׳). מעין זה דרשו בב״ר כ׳ ז׳: „בשעה שהאשה יושבת על המשבר אומרת איני נזקקת לביתי עוד מעתה, והקב״ה אומר לה תשובי לתשוקתך לתשוקת אישך״. –

כו אבר אחד. לנחש הקדמוני היו ידים ורגלים (ע׳ ב״ר י״ט א׳, כ׳ ח׳). לסמאל שתים עשרה כנפים (פר״א י״ג). – עד יום הדין. השוה תרג׳ ירו׳ לברא׳ ג׳ ט״ו. –

כז את מלאכיו. „הקב״ה אמר למלאכים שישלחוהו מגן עדן״ (מדרש אגדה סוף ג׳). – אביכם. אג מוסיפים: אדם. – סלח־נא. אדם חזר בתשובה (ב״ר כ״ב י״ג, פר״א כ׳). – וישר משפטיך. תהל׳ קי״ט קל״ז (וכן אר). –

כח ה וזכרת... המות. אר. השוה הדרש על וזכר את בוראיך (קהלת י״ב א׳) – וזכר את בורך, קברך (קהלת רבה שם) והרוצה לנצח את יצרו הרע „יזכור יום המיתה״ (ברכות ה׳ א׳).

וּבְיוֹם הַתְּקוּמָה אָקִים אוֹתְךָ וְאָז יִנָּתֶן־לְךָ מֵעֵץ הַחַיִּים וְחָיִיתָ לְעוֹלָם׃
כט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְיָ וַיְצַו לְגָרְשֵׁנוּ מִגַּן־עֵדֶן׃ וַאֲבִיכֶם
ב בָּכָה לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים מִקֶּדֶם לַגָּן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַמַּלְאָכִים מַה־בַּקָּשָׁתְךָ
ג אָדָם וְנַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ וַיַּעַן אֲבִיכֶם וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אַתֶּם מְגָרְשִׁים
אוֹתִי [וְעַתָּה] הַנִּיחוּ־נָא לִי וְאֶקְחָה נִיחוֹחִים מִן־הַגָּן וְאָבִיא מִנְחָה
ד לֵאלֹהִים אַחֲרֵי צֵאתִי לְמַעַן יַעֲנֵנִי׃ וַיִּגְּשׁוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־הָאֱלֹהִים
וַיֹּאמְרוּ יָהּ אֵל מֶלֶךְ עוֹלָם צַוֵּה־נָא יְיָ לָתֵת לְאָדָם סַמִּים מֵהַגָּן
ה וְזֵרֹעִים לְמַאֲכָלוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְאָדָם לָבֹא וְלָקַחַת נִיחוֹחִים
ו וּבְשָׂמִים מֵהַגָּן וְזֵרֹעִים לְמַאֲכָלוֹ׃ וַיִּתְּנֻהוּ הַמַּלְאָכִים לָלֶכֶת וַיִּקַּח
אַרְבָּעָה מִינִים כַּרְכֹּם וְנֵרְדְּ וְקָנֶה וְקִנָּמוֹן וְיֶתֶר הַזֵּרֹעִים לְמַאֲכָלוֹ
ז וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיֵּצֵא מִן־הַגָּן׃ וַנָּבוֹא אֶל־הָאָרֶץ׃
ל וְעַתָּה בָּנַי הִנֵּה הוֹדַעְתִּיכֶם אֵיךְ פֻּתֵּינוּ וְאַתֶּם הִשָּׁמְרוּ לָכֶם
לְבִלְתִּי עֲזֹב אֶת־הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה׃
לא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבְּרָה חַוָּה בְּקֶרֶב בָּנֶיהָ וְאָדָם שֹׁכֵב
ב בְּחָלְיוֹ וְעוֹד לוֹ יוֹם אֶחָד עַד־צֵאת נַפְשׁוֹ׃ וַתֹּאמֶר אֵלָיו חַוָּה לָמָּה
זֶּה אַתָּה מֵת וְאָנֹכִי חַיָּה וְכַמָּה אֶחְיֶה אַחֲרֵי מוֹתְךָ הַגִּידָה־נָּא לִי׃
ג וַיֹּאמֶר לָהּ אָדָם אַל־תִּדְאֲגִי לַדָּבָר הַזֶּה כִּי לֹא־תְאַחֲרִי מִמֶּנִּי כִּי
ד יַחְדָּו נָמוּת שְׁנֵינוּ וּבַאֲשֶׁר אֶקָּבֵר תִּקָּבֵרִי׃ וּבְמוֹתִי תַּעַזְבוּנִי וְאִישׁ
ה לֹא־יִגַּע בִּי עַד־אֲשֶׁר יְדַבֵּר מַלְאַךְ אֱלֹהִים דָּבָר עַל־אוֹדוֹתָי׃ כִּי
לֹא־יִשְׁכָּחֵנִי אֱלֹהִים כִּי־פָקֹד יִפְקֹד אֶת־יְצוּרוֹ שֶׁלּוֹ וְעַתָּה טוֹב
כִּי תָקוּמִי וְתִתְפַּלְּלִי לֵאלֹהִים עַד־אֲשֶׁר אָשִׁיב רוּחִי לְיַד
ו הַנּוֹתְנָהּ׃ וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע אֵיךְ נֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי עֹשֵׂנוּ וְאִם יֶאֱנַף־בָּנוּ
אוֹ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ׃
לב וַתָּקָם חַוָּה וַתֵּצֵא הַחוּצָה וַתִּפֹּל [עַל־פָּנֶיהָ] אַרְצָה וַתֵּבְךְּ
ב וַתֹּאמַר׃ חָטָאתִי אֱלֹהֵי חָטָאתִי אֲבִי־כֹל חָטָאתִי לְךָ חָטָאתִי לְמַלְאָכֶיךָ
בְּחִירֶיךָ חָטָאתִי לַכְּרוּבִים וְלַשְּׂרָפִים חָטָאתִי לְכִסְאֲךָ הַנּוֹרָא אֲשֶׁר

היווני: „כמבקש (ג: כהולך) למות" אינו מובן. ואולי היה במקור: ונשמרת מכל חטא למות (ע' במד' י"ח כ"ב), והשאר תוספת ביאור של המתרגם. –
כט ד יה אל. כך להדיא בהעתקה יוונית (Ἰαήλ). – וזרעים למאכלו. האר. דנ'
ו א' י"ב. – ארבעה מינים. אר. – כרכם ונרד וקנה וקנמון. ביובלים (ג' כ"ז): לבונה חלבנה נטף ונרד. על הסממנים שהשתמשו בבית המקדש שבאו מג"ע ע' גינצבורג V 106. לעומת זה ב"ר כ' ט': אילו זכית היית נוטל עשבים מג"ע וטועם בהם כל מעדנים.–

ג לֹא יָמוּת וְכָל־הַחֲטָאִים בָּאוּ לָעוֹלָם בִּגְלָלִי׃ וְחַוָּה עוֹדֶנָּה כֹּרַעַת
וּמִתְפַּלֶּלֶת וְהִנֵּה מַלְאַךְ יְיָ בִּדְמוּת־אִישׁ בָּא אֵלֶיהָ וַיְקִימֶהָ וַיֹּאמַר׃
ד קוּמִי חַוָּה מִתְּשׁוּבָתֵךְ כִּי הִנֵּה [נִשְׁמַת] אָדָם אִישֵׁךְ יוֹצֵאת מִגְּוִיָּתוֹ
קוּמִי וּרְאִי אֶת־נִשְׁמָתוֹ הָעוֹלָה אֶל־עוֹשָׂהוּ׃
לג וַתָּקָם חַוָּה וַתִּמַּח בְּיָדָהּ אֶת־דִּמְעָתָהּ מֵעַל־פָּנֶיהָ׃ וַתַּבֵּט אֶל־
ב הַשָּׁמַיִם וַתֵּרֶא וְהִנֵּה רֶכֶב אֵשׁ בָּא עַל־אַרְבָּעָה נְשָׁרִים מְאִירִים
לֹא־יוּכַל יְלוּד אִשָּׁה לְהַגִּיד הֲדָרָם וְלִרְאוֹת אֶת־פְּנֵיהֶם וּמַלְאָכִים
ג הוֹלְכִים לִפְנֵי הָרֶכֶב׃ וְכַאֲשֶׁר בָּאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָדָם אֲבִיכֶם
ד שֹׁכֵב שָׁם עָמַד הָרֶכֶב וְהַשְּׂרָפִים בֵּין אֲבִיכֶם וּבֵין הָרֶכֶב׃ וָאֵרֶא
[וְהִנֵּה] מַחְתּוֹת־זָהָב וְשָׁלֹשׁ כַּפּוֹת וְכָל־הַמַּלְאָכִים וּלְבוֹנָה [בִּידֵיהֶם]
לָקְחוּ אֶת־הַמַּחְתּוֹת וַיָּבֹאוּ בְּחִפָּזוֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּפְּחוּ עֲלֵיהֶן וַעֲנַן
ה הַקְּטֹרֶת [עָלָה] וַיְכַס אֶת־הָרְקִיעִים׃ וַיִּפְּלוּ הַמַּלְאָכִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָאֵל
וַיִּקְרְאוּ וַיֹּאמְרוּ יָהּ אֵל קָדוֹשׁ סְלַח [לְאָדָם] כִּי צַלְמְךָ־הוּא וּמַעֲשֵׂה־יָדֶיךָ׃
לד וַאֲנִי חַוָּה רָאִיתִי שְׁתֵּי [תְּמוּנוֹת] פְּלָאִים גְּדֹלוֹת וְנוֹרָאוֹת עֹמְדוֹת
ב–ג לִפְנֵי יְיָ׃ וָאֵבְךְּ מִפַּחַד וָאֶקְרָא לִבְנִי לְשֵׁת וָאֹמַר׃ קוּם שֵׁת מֵעַל־גְּוִיַּת
אָדָם אָבִיךָ וּבוֹא אֵלַי וְרָאִיתָ אֶת־אֲשֶׁר לֹא רָאֲתָה עַיִן אָדָם מֵעוֹלָם׃
לה וַיָּקָם שֵׁת וַיִּגַּשׁ אֶל־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ מַה־לָּךְ וְלָמָּה תִבְכִּי׃ וַתֹּאמַר
ב לוֹ שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה שִׁבְעַת הָרְקִיעִים פְּתוּחִים וּרְאֵה בְּעֵינֶיךָ נִשְׁמַת
אָבִיךָ נֹפֶלֶת עַל־פָּנֶיהָ וְכָל־הַמַּלְאָכִים מִתְפַּלְלִים בַּעֲדָהּ וְאוֹמְרִים סְלַח־
ג לוֹ אֲבִי־כֹל כִּי צַלְמְךָ־הוּא׃ אַךְ בְּנִי שֵׁת מַה־יִּהְיֶה מָתַי יִנָּתֵן בִּידֵי
אָבִינוּ וֵאלֹהֵינוּ הַנֶּעְלָם וּמִי־הֵם שְׁנֵי הַכּוּשִׁים הָעֹמְדִים עַל־תְּפִלַּת אָבִיךָ׃

לא–מג. פטירתם של אדם וחוה.

לב ב–ג אשר לא ימות. אב מוסיפים: חטאתי ה׳ הרביתי לחטוא חטאתי לך. – מלאך ה׳ בדמות איש. אר. הלשון ἄγγελος τῆς ἀνθρωπότητος (=מלאך האנושות) שבכ״י אבג יש להגיה לפי זה: ἄγγ. κυρίου ἐν ἀνθρώπου εἴδει. התיבה κυρίου נמצאת גם בכ״י ב. מלאך מיוחד ממונה על האנושות אינו ידוע לא בספרות העברית ולא בספרות היונית. אדרבא, לכל מלאך תפקיד שלו. –

לג ותמח בידה את דמעתה מעל פניה. אר. אבג: ותשם את ידה על פניה. אב מוסיפים: ויאמר אליה המלאך התרוממי מן הארציות (γηΐνων). ב: מן [הארץ]. –

ב רכב אש. אר. אג: רכב אור (אור?). – ארבעה נשרים. ראתה את פני הנשר של ארבע החיות־הכרובים (יחז׳ א׳ י׳, י׳ ט״ו וכ׳). – לקחו. אר. – אל־המזבח. על מזבח גדול בימי אדה״ר השוה ב״ר ל״ד ט׳. –

לד פלאים. אר. אבג: רזים. –

לה ב–ג שבעת הרקיעים. השוה חגיגה י״ב ב׳. – נשמת אביך נופלת. אר. – תפלת אביך. התפלה שמתפללים על אביך. –

לו וַיֹּאמֶר שֵׁת אֶל אִמּוֹ: אֵלֶּה הֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ נֹפְלִים גַּם־הֵם
ב ג וּמִתְפַּלְּלִים בְּעַד אָדָם אָבִי: וַתֹּאמֶר אֵלָיו חַוָּה וְאַיֵּה אוֹרָם וּמַדּוּעַ
ד קָדְרוּ: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שֵׁת אוֹרָם לֹא נִדְעַךְ אַךְ לְהָאִיר לֹא־יוּכְלוּ
לִפְנֵי אוֹר־עוֹלָם אֲבִי הָאוֹרוֹת עַל־כֵּן נִמְנַע אוֹרָם מֵהֶם:
לז וַיְהִי כְדַבֵּר שֵׁת אֶל־אִמּוֹ וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ תָּקַע בְּשׁוֹפָרוֹ וַיָּקוּמוּ
כָּל־הַמַּלְאָכִים הַנֹּפְלִים עַל־פְּנֵיהֶם וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל וְנוֹרָא:
ב–ג בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמַּעֲשָׂיו כִּי חָנַן יְצִיר כַּפָּיו אֶת־אָדָם: וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר
הִשְׁמִיעוּ הַמַּלְאָכִים אֶת־הַקֹּלוֹת הָאֵלֶּה בָּא אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים בַּעֲלֵי
שֵׁשׁ הַכְּנָפַיִם וַיַּחְטֹף אֶת־הָאָדָם וַיִּשָּׂאֵהוּ אֶל־רְגְיוֹן הַנָּהָר וַיַּטְבִּלֵהוּ
שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיְבִיאֵהוּ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים:
לט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱלֹהִים מֶה־עָשִׂיתָ אָדָם לוּ שָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוָתִי לֹא־
ב שָׂמְחוּ אֲשֶׁר הוֹרִידוּךָ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה: אַךְ אֹמֵר אֲנִי לְךָ כִּי אֶת־
שְׂשׂוֹנָם אֶהֱפֹךְ לְאֵבֶל וְאֶת־אֶבְלְךָ אֶהֱפֹךְ לְשָׂשׂוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִיךָ לְקַדְמָתְךָ
ג וְהוֹשַׁבְתִּיךָ עַל־כִּסֵּא מַתְעֶךָ: וְהוּא יוּטַל אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה לְמַעַן
ד יִרְאֲךָ יוֹשֵׁב מִמַּעַל לוֹ: אָז יוּבָא בְמִשְׁפָּט הוּא וְהַנִּשְׁמָעִים לוֹ
וְהִתְעַצֵּב מְאֹד בִּרְאֹתוֹ אוֹתְךָ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ:

לו ד לא נדעך אורם. אדאר.–אור עולם. ביווני: אור־כל. השוה חנוך ב׳ י״ד כ״ד.–

לז ב בקול רעש גדול ונורא. (אר). — ממעשיו. ג: על מעשיו. לא נתברר לי מה ראה שכתב ממעשיו במקום ממקומו (יחז׳ ג׳ י״ב). השוה: „ונתתי לאל רנן ושבח וזמר ממעשיו״ (פר״א י״ט). — יציר כפיו. אדם יציר כפיו של הקב״ה (ב״ר כ״ד ה׳).

ג שאר הנבראים במאמר נבראו. — רגיון הנהר. נזכר בפסיק״ר כ׳, ילק׳ ראובני סוף משפטים. „וכיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון נהר של אש... וכך מפורש על יד דניאל [ז׳ י׳] נהר די נור... נהר של אש ששמו רגיון... ויוצא לפני הקב״ה מתחת כסא כבוד... והקב״ה יושב על כסא דין וכשמלאכי השרת באין לדין מתחדשין וטובלין באותו נהר של אש״ (מעין חכמה ביהמ״ד ילינק א׳ 60 – 59). והשוה חגיגה י״ג ב׳ שנהר די־נור יוצא מזיעתן של החיות שתחת כסא הכבוד ונשפך על ראשי הרשעים בגיהנם. ובבה״מ של ורטהיימר א׳ י״ח: „לאחר י״ב חדש מורידין אותן (את הרשעים) לארקה (=מדור בגיהנם) ומעמידין אותן תחת הנהר של אש שיוצא מתחת כסא הכבוד״. קהוט (ערוך השלם ז׳ עמ׳ רנ״א) מביא אמונת הפרסים שלע״ל נהר אש זוחל להרע לרשעים ולהיטיב לצדיקים. ובמאמרו .Eschatolog (ZDMG XXI, 582) הוא מביא גם תקבלות מתוך המדרש (והשוה גינצברג ה׳ קכ״ה, הערה קל״ד). כתבתי רגיון הנהר במקום γερουσία λίμνη שבכ״י (ד: ἀγερουσία). טישנדורף הגיה ἀχέρουσα בסמכו על Ap. Pauli, 22 ששם מסופר שבעל תשובה נמסר למיכאל ומשליכים אותו אל .Ἀχ. λ. הנהר Ἀχέρων ידוע במיתוס היווני (Plato, Phädon 113 a ועוד) כאחד מנהרי שאול שנשמות המתים עוברות בו. וצ״ע. —

לז ד וַיְהִי אָדָם מֻשְׁכָּב שָׁלשׁ שָׁעוֹת וְאַחֲרֵי־כֵן שָׁלַח אֲבִי־כֹל אֶת־
יָדוֹ וְהוּא יֹשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ וַיִּקַּח אֶת־אָדָם וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־מִיכָאֵל הַשַּׂר
ה הַגָּדוֹל וַיֹּאמַר: שָׂאֵהוּ אֶל־גַּן־עֵדֶן אֶל־הָרָקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי וְהַנִּיחֵהוּ שָׁם
ו עַד הַיּוֹם הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא יוֹם בּוֹ אֲחַדֵּשׁ אֶת־הָעוֹלָם: וַיִּקַּח מִיכָאֵל
אֶת־אָדָם וַיַּנִּיחֵהוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ אֱלֹהִים:

לח וְאַחֲרֵי־כֵן נָשָׂא מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל תְּפִלָּה בְּעַד קְבוּרַת
ב עֲפָרוֹ: וַיְצַו אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל־הַמַּלְאָכִים לְפָנָיו אִישׁ עַל־
ג מְקוֹמוֹ: וַיֵּאָסְפוּ כָּל־הַמַּלְאָכִים אֵלֶּה מַחֲזִיקִים מַחְתּוֹת בִּידֵיהֶם וְאֵלֶּה
ד שׁוֹפָרוֹת: וְהִנֵּה יְיָ צְבָאוֹת רֹכֵב עַל־אַרְבַּע רוּחוֹת וּכְרוּבִים נוֹהֲגִים
בָּרוּחוֹת וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁמַיִם עֹבְרִים לְפָנָיו וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־שָׁם
ה גְּוִיַּת אָדָם וַיִּקָּחוּהָ: וַיָּבֹאוּ אֶל־גַּן־עֵדֶן וַיָּנוּעוּ כָּל־עֲצֵי הַגָּן עַד־אֲשֶׁר
נִרְדְּמוּ כָּל־צֶאֱצָאֵי אָדָם מֵרֵיחַ הַנִּיחוֹחַ מִלְּבַד־שֵׁת כִּי־הוּא נוֹלַד
ו בִּדְבַר הָאֱלֹהִים: וַתְּהִי גְוִיַּת אָדָם מֻשְׁכֶּבֶת עַל־הָאָרֶץ בְּגַן־עֵדֶן וְשֵׁת
הִתְאַבֵּל עָלֶיהָ מְאֹד:

מ וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל [לֵאמֹר]: לֵךְ לְגַן־עֵדֶן
ב
ג בָּרָקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי וְהֵבֵאתָ לִי שְׁלשָׁה סְדִינֵי בָד: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
מִיכָאֵל וְאֶל־גַּבְרִיאֵל וְאֶל־אוּרִיאֵל וְאֶל־רְפָאֵל כַּסּוּ אֶת־גְּוִיַּת אָדָם
בִּסְדִינִים וְהָבִיאוּ שֶׁמֶן מִן־הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וּצְקוּ עָלֶיהָ וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיַּחַנְטוּ
ד–ה אֶת־גְּוִיָּתוֹ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוּבָא גַם־גְּוִיַּת הָבֶל: וַיָּבִיאוּ סְדִינִים
ו אֲחֵרִים וַיַּחַנְטוּ גַם־אוֹתָהּ: כִּי־לֹא נִקְבַּר הֶבֶל לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הֲרָגוֹ
ז קַיִן אָחִיו כַּאֲשֶׁר רִבָּה יָגַע קַיִן לְטָמְנוֹ וְלֹא יָכֹל: כִּי מֵאֲנָה הָאָרֶץ

לז פרק ל״ט העברתי לתוך פרק ל״ז בין פסוק ג׳ וד׳ (על פי Charles). ל״ז ד׳–ו׳ הוא לפי ד. —
ה **אל־הרקיע השלישי.** רמז שג״ע של מעלה הוא ברקיע השלישי (=בשחקים) נמצא בסדר ג״ע נו״ב (ביהמ״ד ילינק ג׳ קל״ט): „והגן עדן הוא מכוון כנגד שחקים... ושחקים נכנסין בגן״...—**אחדש את־העולם.** אר. — ע׳ ילק״ש ישע׳ ר׳ שע״ב—ג. —
לח א **קבורת עפרו.** השוה קהלת י״ב ז׳. ביווני: τῆς κηδείας τοῦ λειψάνου. —
ד–ה **וכרובים נוהגים ברוחות.** ע׳ תהל׳ י״ח י״א. — **נרדמו.** נדהמו. ע׳ דניאל ח׳ י״ח, י׳ ט׳. במדרש ידועה תרדמת מרמוטה (ב״ר י״ז ח׳). —
מ **בד.** ג: סדיני בוץ וסוריים (σινδόνας... βυσσίνας καὶ συρικάς).—**אל־מיכאל**
ג **אל־גבריאל ואל־אוריאל ואל־רפאל.** הם ארבעת השרים הגדולים העומדים בראש ד׳ כתות של מלה״ש המקלסין לפני הקב״ה (מס׳ היכלות בביהמ״ד ילינק ב׳ מ״ג, פר״א ד׳). והשוה ילק״ש תהל׳ רמז תתפ״ט (בשם ב״ר): „בשעה שהצדיק נפטר מן העולם ג׳ כתות של מלאכים מטפלים בו״. וע׳ דב״ר י״א י׳ ולקמן מ״ג. — **ויחנטו.** ἐκήδευσαν (=ἐνεταφίασαν שבע׳ לברא׳ נ׳ ב׳), ופירושו: עשו צרכיו, צרכי מת. אר — enfolded — כרכוהו (תכריכים). השוה

לְקַבֵּל אֶת־גְּוִיָּתוֹ וְקוֹל יָצָא מִן־הָאָרֶץ לֵאמֹר לֹא־תִתָּמֵן בִּי כָּל־גְּוִיָּה
ח אַחֶרֶת עַד־שׁוּב אֵלַי עֲפַר הַיִּצּוּר הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר לֻקַּח מִמֶּנִּי׃ וַיִּקָּחֻהוּ
הַמַּלְאָכִים בָּעֵת הַהִיא וַיְשִׂימֻהוּ עַל־סֶלַע עַד־אֲשֶׁר מֵת אָדָם אָבִיו׃
ט וַיְהִי אַחֲרֵי חָנֹט אֶת־הֶבֶל וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וַיִּשָּׂאוּם אֶל־קְצֵה גַן־עֵדֶן
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־שָׁם מָצָא אֱלֹהִים אֶת־הֶעָפָר וַיִּיצֶר מִמֶּנּוּ אֶת־
י הָאָדָם וַיַּעַשׂ אֲשֶׁר יִכְרוּ שָׁם מְקוֹם־קֶבֶר לִשְׁנֵיִם׃ וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים
שִׁבְעָה מַלְאָכִים לְגַן־עֵדֶן וַיָּבִיאוּ נִיחוֹחִים לָרֹב וַיְשִׂימוּם בְּתוֹךְ־
הָאֲדָמָה וְאַחֲרֵי־כֵן לָקְחוּ אֶת־שְׁתֵּי הַגְּוִיּוֹת וַיִּקְבְּרוּ אוֹתָן בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
כָּרְהוּ וַיִּבְנֻהוּ׃
מא וַיִּקְרָא אֱלֹהִים וַיֹּאמַר אָדָם אָדָם׃ וַתַּעַן הַגְּוִיָּה מִן־הָאֲדָמָה
ב ג וַתֹּאמַר הִנְנִי אֲדֹנָי׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלֹהִים הֵן אָמַרְתִּי לְךָ כִּי עָפָר
ד אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב׃ וְעַתָּה הִנְנִי מַבְטִיחֲךָ שֵׁנִית עַל־הַתְּקוּמָה׃
ה הָקֵם אָקִים אוֹתְךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים בְּעֵת תְּקוּמַת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר
מִזַּרְעֲךָ־הוּא׃
מב אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה אֱלֹהִים חוֹתָם מְשֻׁלָּשׁ וַיַּחְתֹּם אֶת־
הַקֶּבֶר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשֶׂה לוֹ אִישׁ מְאוּמָה שֵׁשֶׁת הַיָּמִים עַד־

ב״ר י״ז ה׳. – מאנה הארץ לקבל את גויתו. אר. ג: כי לא קבלתו הארץ לאמר. ד: כי הגויה קפצה ותעל מן הארץ. – הארץ ממאנת לקבל חללים, ע׳ ע׳ מכילתא בשלח ט׳ ט״ו י״ב, מדרש תהל׳ כ״ב ב׳, ועוד. לפי ב״ר כ״ב ח׳ (בכ״י חסר, ע׳ הוצ׳ תיאודור) טפל אדם בקבורתו של הבל. אולם מאידך גיסא מצינו בב״ר (שם) גם רמז ברור לאגדה מעין זו שלכאן: „לעלות למעלה לא היתה (נפשו של הבל) יכולה שעדיין לא עלתה שם נשמה, ולמטה לא היתה יכולה שעדיין לא נקבר שם אדם, והיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים" (השוה גם יובל׳ ד׳ כ״ד ומשנה סנהדרין ד׳ ה׳). – מן הארץ. דאר.– לקח ממני. וכן ב״ר כ׳ ט׳: „קומץ עפר של אדמה שנבראת ממנו לא גזולה בידיך". –

ט ויצר ממנו את האדם. כיוצא בזה ב״ר י״ד ח׳, נזיר ירו׳ ז׳ ב׳. העפר שממנו נברא אדם לוקח ממקום ביהמ״ק – המזבח, ולא כמאן דאמר שקבץ את עפרו של אדה״ר מארבע פנות הארץ (סנהד׳ ל״ח א–ב, פר״א י״א). קבורתו היתה בו במקום, לפי המדרש – במערת המכפלה (ב״ר נ״ח ח׳, פר״א כ׳). שהיא „סמוכ[ה] לפתח גן עדן" (זוהר חדש, רות ל״ג א׳, הוצ׳ ויניציה תי״ח). –

מא ה הָקֵם אקים אותך באחרית הימים. לדעתו של ר׳ נחמיה (ב״ר כ״א ז׳) „אדה״ר שולח מג״ע בעולם הזה ובעולם הבא לא שולח... לכשיקיץ אותו שנברא בדמותו"... –

מב חותם משלש. מדרש משלי (כ״ב כ׳): „כל מעשה תורה משולש... אותיותיה משולשים אמת". שבת נ״ה א׳: „חותמו של הקב״ה אמת". השוה ירו׳ סנה׳ א׳ א׳. גם „קריאת שמו (של הקב״ה) אותיות משולשות" (א״ב דר״ע, ביהמ״ד ילינק ג׳ י״ז). היווני תרגם

ב–ג שׁוּב אֶל־[אָדָם] צַלְעָתוֹ׃ וַיֵּלֶךְ יְיָ וּמַלְאָכָיו לִמְקוֹמָם׃ וּלְמִקֵּץ שֵׁשֶׁת
ד יָמִים מֵתָה גַּם־חַוָּה׃ וּבְעוֹדֶנָּה חַיָּה בָּכְתָה מַר יַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָדְעָה
ה אֵיפֹּה הוּשָׂם׃ כִּי בִּהְיוֹת יְיָ בְּגַן־עֵדֶן לִקְבֹּר אֶת־אָדָם נִרְדָּמָה הִיא
וּבָנֶיהָ מִלְּבַד שֵׁת עַד־אַחֲרֵי קְבֹר אָדָם וְכָל־אִישׁ בָּאָרֶץ לֹא יָדַע
ו [אֶת־קְבוּרָתוֹ] מִלְּבַד שֵׁת בְּנוֹ׃ וַתִּתְפַּלֵּל חַוָּה בְּעֵת מוֹתָהּ עַל־דְּבַר
ז הַקְּבֻרָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר אָדָם אִישָׁהּ קָבוּר שָׁם׃ וַתֹּאמַר יְיָ יְיָ אֱלֹהֵי
כָל־הַטּוֹב וְהַיֹּשֶׁר אַל־תְּנַכֵּר אוֹתִי אֲמָתְךָ מִגְּוִיַּת אָדָם כִּי מִצַּלְעוֹתָיו
ח עֲשִׂיתָנִי׃ וַזַּכֵּנִי גַּם־אוֹתִי הַנִּקְלָה וְהַחַטָּאָה לְהִתְחַבֵּר אֶל־גְּוִיָּתוֹ כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי אִתּוֹ יַחַד בְּגַן־עֵדֶן וְגַם־אַחֲרֵי אֲשֶׁר נִדַּחְנוּ בְּחָטְאֵנוּ וְלֹא
ט נִפְרַדְנוּ כֵּן גַּם־עַתָּה אַל־נָא תַּפְרִידֵנוּ׃ וְאַחֲרֵי הִתְפַּלְלָהּ נָשְׂאָה עֵינֶיהָ
הַשָּׁמַיְמָה וַתֵּאָנַח וַתַּךְ עַל־לִבָּהּ וַתֹּאמַר אֱלֹהֵי־כֹל קַח אֶת־נִשְׁמָתִי
וּכְרֶגַע מָסְרָה אֶת־נִשְׁמָתָהּ לֵאלֹהִים׃

מג וַיָּבֹא מִיכָאֵל וַיּוֹרֶה אֶת־שֵׁת אֵיכָה יִקְבֹּר אֶת־חַוָּה׃ וּשְׁלֹשָׁה
ב מַלְאָכִים בָּאוּ וַיִּקְחוּ אֶת־גְּוִיָּתָהּ וַיִּקְבְּרוּהָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר גְּוִיַּת אָדָם
ג וּגְוִיַּת הֶבֶל קְבוּרֹת שָׁם׃ וּמִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל אָמַר אֶל־שֵׁת כָּכָה
ד יִקָּבֵר כָּל־אָדָם אֲשֶׁר יָמוּת עַד־יוֹם הַתְּקוּמָה׃ וְאַחֲרֵי תִתּוֹ־לוֹ אֶת־
הַתּוֹרָה הַזֹּאת אָמַר אֵלָיו יוֹתֵר מִשֵּׁשֶׁת יָמִים אַל־תִּתְאַבָּל וּבַיּוֹם
ה הַשְּׁבִיעִי תָּנוּחַ וְתִשְׂמַח־בּוֹ׃ כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה שָׂמֵחַ אֱלֹהִים
וּשְׂמֵחִים גַּם־אֲנַחְנוּ הַמַּלְאָכִים בְּהִתְרוֹמֵם הַנְּשָׁמָה הַטְּהוֹרָה מֵעַל־
ו לָאָרֶץ׃ וּבְדַבְּרוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָלָה מִיכָאֵל הַשַּׂר הַגָּדוֹל
הַשָּׁמַיְמָה וְהוּא מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר הַלְלוּיָהּ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת
אֲשֶׁר־לוֹ הַכָּבוֹד וְהָעֹז לְעוֹלָם וָעֶד אָמֵן׃

ה בטעות τρίγων. – צלעתו = אשתו שלוקחה מצלעותיו. ע׳ קדושין ו׳ א׳. – מלבד שת...
מלבד שת. ג נפל כל הלשון הזה מחמת שויון הקצוות. –
מג ד יותר מששת ימים. למדנו מכאן שאדם מת ביום א׳ בשבוע. –

ספר חנוך א

מבוא

א. על ספרות חנוך.

אחד המוטיבים שהיו רווחים ביצירותיה של האגדה הישראלית למימי קדם היה שגדולי הצדיקים מן הראשונים היו זוכים למעלה נכבדה יותר משאר בני תמותה והיו מֻעֲלִים מעל פני הארץ למרומי שמים בעודם בחיים בגוף ונפש, ושם — למעלה — היו מתמנים לשרת את פני רבונם בתפקידים חשובים שהיה מטיל עליהם. כיוצא בזה שנו רבותינו (בספרי דברים שנ"ז) על משה: — וימת שם משה [דב' ל"ד ה'—ו']... ויש אומרים לא מת משה אלא עומד ומשרת למעלה. — והרי אגדה זו היא נגד כתוב מפורש בתורה על מיתתו של משה וקבורתו.

עד כאן על משה. ואילו על הסתלקותו של אליהו מן העולם מספרים הכתובים בעצמם שלא טעם טעם מיתה ועלה בסערה השמימה (מל"ב ב' א'). וודאי נשאר שם חי וקיים, כמו שבאה האגדה והשמיעתנו שהוא כותב שם מעשה כלם (סדר עולם רבה י"ז), ומה שהוא כותב הקב"ה חותם (קידושין ע' א').

אבל חבה יתירה נודעת בפינה זו מאת האגדה ל ח נ ו ך בן ירד. על סמך הכתוב (ברא' ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את־האלהים ואיננו כי לקח אתו אלהים נוצרו בישראל ואף היו חוזרים בכתב כמה ס פ ר י אגדה על הסתלקותו של חנוך הצדיק (השוה בן סירא מ"ד ט"ז, מ"ט י"ד). אמת, בעלי אותם הספרים השתמשו בחומר של האגדה על הסתלקותו של חנוך למרום בעודו בחיים ועל היותו מקורב אל רבונו, ויחד עם זה באמונות־עם ובשיטות של אותן האמונות שהיו קשורות בהסתלקותו של חנוך. רק לשם מ ס ג ר ת לגופו של תכן כל ספר וספר, ובעצם היה כל בעל ספר חנוך מכניס אל תוך המסגרת את עניניו המעסיקים אותו והכוללים השקפתו שהיתה סוכנת בו על מה שנעשה ומה שהיה ראוי להיות נעשה בשמים ובארץ.

אותם הספרים שהיו נושאים עליהם את שמו של חנוך היו נפוצים ומפורסמים באומה וחביבים על העם ממש כחביבותו של עצם המוטיב האגדי על חנוך.

אבל לאחר שנתהוותה הנצרות וראשוניה התחילו משלשלים מתוך הספרות החנוכית רמזים וסיועים לענינים שבמסתורי דתם, היו היהודים הנאמנים נמלכים בדעתם ומוותרים על אותן היצירות החביבות. וכבר מעיד טירטוליאנוס אחד מראשוני הנצרים (חי בסוף המאה הב') שלהם חביב ס' חנוך, ואילו היהודים דחוהו, כדרכם לדחות כל מה שיש לו רמז לנצרי. ולא רק את היצירות הספרותיות התלויות ב ש מ ו של חנוך דחו מתוך ספרות ישראל, אלא אף על עצם צ ד ק ת ו של חנוך היו מערערים [1]. מטעם זה היו נוהגין לעבור עליו בשתיקה (בכל ספרות התנאים ושני התלמודים אין זכר לחנוך!) והגיעו הדברים לידי כך שר' חמא בר' הושעיא [2] אמר שחנוך אינו נכתב בתוך טומוס

1) ויש להעיר שדעה זו על חנוך, שלא היה כלו צדיק, מצינו גם לפילון (על אברהם ג'): „אדם שעבר מחיים רעים לטובים... והלשון לקח ענינו פניה ושינוי, והוא שינוי לטובה שנעשה ע"י השגחה אלהית". —

2) חי במאה הג' לסה"נ (ע' באכיר Agada d. Paläst. Amoräer III, 549), ואף ר' אייבו (ע"ש 63 ואילך) נראה שבאותו זמן היה. —

(τόμος=ספר יחש) של צדיקים אלא בטומוסן של רשעים. ור׳ אייבו אמר שחנוך חנף היה — פעמים צדיק פעמים רשע. אמר הקב״ה, עד שהוא צדיק אסלקנו (ע׳ ב״ר).

דברים אלו וכיוצא בהם נאמרו בשעתם נגד המינים, הם ראשוני הנצרים, שהיו מתרבים באותם הזמנים בישראל והיו נכנסים בכל פעם להתווכח עם אחיהם היהודים ומונים היו להם בענין של חנוך, שנכתב עליו בתורה שנסתלק מן העולם בעודו בחיים, כלו׳ מביאים היו ראיה מן התורה למוטיב שהוא קרוב כל כך לעיקר שבדתם. ולפיכך הלכו קדמונינו עוד הלאה והיו מסרבים להסכים להם, למינים, אף על פשוטו של עצם הכתוב, שהוא מתכוון להסתלקותו של חנוך כשהוא חי: — המינים שאלו את אבהו, אמרו לו, אין אנו מוצאים מיתה לחנוך. אמר להם, למה, אמרו לו, נאמר כאן [ברא׳ ה׳ כ״ד] לקיחה ונאמר באליהו [מל״ב ב׳ ג׳] לקיחה. אמר להם, אם לקיחה אתם דורשים, נאמר כאן לקיחה ונאמר ביחזקאל [כ״ד ט״ז] הנני לוקח ממך את מחמד עיניך [במגפה]. אמר ר׳ תנחומא, יפה השיבם (ב״ר). —

ולא עוד אלא שבעל תרגום אנקלוס ראה צורך למסור את הלשון כי־לקח אתו אלהים בלשון זה: ארי אמית יתיה ה׳ (=כי המית אותו אלהים).

ורק לאחר זמן, כשנעשית התבדלות גמורה והמינים רחקו ממחנה ישראל לחלוטין, נעשה שוב הענין של חנוך חביבה של אגדת ישראל, והתרגום הירושלמי (=ת״י) מוסר כבר בתרגומו אותו הכתוב שבבראשית (ה׳ כ״ד) כפשוטו: ופלח חנוך בקושטא קדם ה׳ והא ליתוהי עם דיירי ארעא ארום איתנגיד וסליק לרקיעא במימר קדם ה׳ וקרא שמיה מיטטרון ספרא רבא (=ועבד חנוך באמת את ה׳ ואיננו עם יושבי ארץ כי נמשך והועלה למרום בגזרת ה׳ וקרא שמו מיטטרון הסופר הגדול).

ועם כל זה לאחר שויתרה כבר הספרות העברית לגמרי על הספרים הקדומים שהיו קשורים בשמו של חנוך לא החזירתם עוד, מכיון שנעשו נחלתם של הנצרים, והתחילה יוצרת לה מחדש וברוח חדשה לגמרי ספרות חנוכית־מיטטרונית. ספרות מאוחרת זו מתעסקת אף היא במעשה בראשית ובמעשה מרכבה, שלפי נוסח ביאורו המוצלח של ר׳ מנחם המאירי [1] „ענין מעשה בראשית הוא ידיעת חכמת הטבע ונכלל בה ידיעת שני עולמות, ר״ל עולם היסודות ועולם הגלגלים, ומעשה מרכבה... היא ידיעת מה שאחר הטבע, והוא ע״לם המלאכים, ר״ל ידיעת אמתת מציאותם וידיעת מציאותו ית׳ ואחדותו״.

ואף על פי כן לא כלם היו יכולים להשלים עם אבידתה של ספרות חנוך הקדומה מתוך מחנה ישראל, וכבר הצטער בעל ס׳ הזהר (ברא׳ ע״ב ב׳) על השתכחותו של ס׳ חנוך הקדום מישראל ועל הכנסו לתוך רשותם של נכרים: — רבי שמעון אמר, אילו הוינא שכיח בעלמא כד יהב קדשא בריך הוא ספרא דחנוך בעלמא וספרא דאדם אתקיפנא דלא ישתכחון ביני נשא, בגין דלא חיישו כל חכמאן לאסתכלא בהן וטען במלין אחרנין לאפקא מרשו עלאה לרשו אחרא, והשתא הא חכימי עלמא ידעין מלין וסתמין לון ומתתקפי בפולחנא דמאריהון. —

ועל תכנו של אותו ספר חנוך שהוא, בעל ס׳ הזהר, השתמש בו הוא משמיענו (שם ל״ז ב׳):

— ספר הוה ליה לחנוך ודא ספר מאתר דתולדות אדם הוה ודא הוא רזא דחכמתא, דהא מארעא אתנטיל, הדא היא דכתיב ואיננו כי לקח אתו אלהים [ברא׳ ה׳ כ״ד]... וכל גנזי עלאה אתמסרן בידיה ודא מסיר ויהיב ועביד שליחותא, ואף מפתחן אתמסרן בידיה, מאה ברכאן נטיל בכל יומא וקשיר קשירין למאריה, מעלמא נטיל

1) בפי׳ לחגיגה י״א ב׳, הוצ׳ לאנגי, פ״פ תרפ״ח.

ליה קדשא בריך הוא לשמושיה. הדא הוא דכתיב כי לקח אתו אלהים. ומן דא אתמסר ספרא דאקרי ספרא דחנוך. בשעתא דאחיד ליה קדשא בריך הוא אחמי ליה כל גנזי עלאי. אחמי ליה אילנא דחיי בגו מציעות גנתא וְטַרְפּוֹי וְעַנְפּוֹי. וכלא חמינן בספריה...—

ובמקום אחר (שמות נ״ה א׳) הוא אומר:

— אשכחנא בספרא דחנוך דלבתר דסליק ליה קדשא בריך הוא ואחמי ליה כל גנזיא דמלכא עלאי ותתאי אחמי ליה אילנא דחיי ואילנא דאתפקד עליה אדם ואחמי ליה דוכתיה דאדם בגנתא דעדן. וחמא דאלמלא נטיר אדם פקודא דא יכיל לקיימא תדירא ולמהוי תדירא תמן. הוא לא נטר פקודא דמאריה נפק בדימוס ואתענש. —

ועוד הוא אומר (ויקרא י׳ ב׳):

— תאנא בספרא דחנוך, בשעתא דאחזיאו ליה חכמתא דרזין עילאין וחמא אילנא דגנתא דעדן אחזיאו ליה חכמתא ברזא עילאה וחמא דכלהו עלמין הוו מתקשרן דא בדא. שאיל לון על מה קיימין. אמרו ליה על י׳ קיימי כלהו ומניה אתבניאו ואשתלשלו (נ״א אתבריאו ואשתכללו)... וחמא דכלהו מזדעזעי מדחילו דמאריהון ועל שמיה אתקרון כלהו. —

ורגיל הוא, בעל ס׳ הזהר, להביא ספרא דחנוך יחד עם ספרא דאדם (בראׁ נ״ח ב׳), וכך הוא אומר (שם נ״ה ב׳): וכן לחנוך (כמו לאדם) אתייהיב ספרא ואסתכל מניה ביקרא עילאה. והוא מדבר על ס׳ חנוך בלשון: הכא אית רזא דרזין בספרא דחנוך (שמות ק׳ א׳). או: כמה דאיתמר בספרא דחנוך. או: והכי אמר בספרא דחנוך (שם ק״ה ב׳). או: בספרא דחנוך אשכחנא (שם קצ״ב ב׳). או: ורזא דא אשכחנא בספרא דחנוך (שם רי״ז א׳). ופעם אחת מצינו לו הלשון: ובספרא דרזין דחנוך (שם ק״פ ב׳).

ושוב מצינו בג׳ מקומות בס׳ במדבר שהוא רומז לס׳ חנוך ובונה על דבריו את דרשותיו בלשונות: בגין דחמינא בספרא דחנוך (במד׳ ר״מ א׳). אשכחנא בספרא דחנוך (שם רמ״ח א׳, רנ״ג ב׳).

למדנו מכאן עד כמה היה יקר לו ס׳ חנוך, אע״פ שלא היה נמצא בידו אלא בתרגום לועזי.

ב. על גילוי ס׳ חנוך בתרגום הכושי וקטעים יווניים ופרסומם.

לא רק היהודים דחו את ספרי חנוך אלא אף הנצרים מאסו בהם אחר כך, כשנפסקו ויכוחיהם עם היהודים ולא היו צריכים עוד להביא ראיות לעניני אמונתם מתוך דברי אגדה על הסתלקותו של חנוך מן העולם כשהוא חי. אוריגינס (חי בתחלת המאה הג׳) מקיים בפירוש שהכנסיה הנצרית לא קבלה את ס׳ חנוך. ובאמת לכנסיה המערבית הלכו ספרי חנוך לאיבוד, ורק בכנסיה המזרחית נשארו שנים מספרי חנוך לפליטה: אחד בלשון הכושית (=חנוך א׳) ואחד בלשון הסלאבית (=חנוך ב׳). — שניהם תרגומים מתוך תרגומים יווניים שנעשו בשעתם מתוך הגוף העברי.

את חנוך הכושי (משערים שתרגומו נעשה במאה הששית, בערך) גילה בשנת 1769 הנוסע האנגלי Bruce באפריקה. הוא הביא אתו מחבש לאירופה שלשה כ״י מס׳ חנוך. אחד מהם נתן לספריה של המלך בפריש, אחד הכניס לספריה שבאוכספורד, ואחד — שהיה קבוע (לפני ס׳ איוב) בתנ״ך חבשי — השאיר לעצמו.

מתוך הכ״י שבאוכספורד עשה R. Laurence את תרגומו האנגלי, שהו״ל בשם The Book of Enoch the Prophet an apocryphal production, supposed to have been lost for ages — — —, Oxford, 1821 ואחר כך פרסם אף את הנוסח הכושי בשם Libri Enoch Versio Aethiopica (Oxoniae, 1838)

אחריו בא דילמן והוציאו לאור על פי חמשה כ״י: Dillman, Liber Henoch, Aethiopice, ad quinque codicum fidem editus, cum variis lectionibus (Lipsiae, 1851).

אחרי דילמן הוציאהו פלימינג על פי חמשה עשר כ״י: Flemming, Das Buch Henoch, Aethiopischer Text (Leipzig, 1902).

ובאחרונה פרסמהו צ׳ארלס על פי עשרים ושלשה כ״י: Charles, The Ethiopic Version of the Book of Henoch edited from twenty—three Mss. (Oxford, 1906).

חוץ מזה שחק לו מזלו לנוסח הכושי ונמצא אף חלק הגון מאביו היווני. הקטעים היווניים שנמצאו מוצאם משני מקורות:

א) הפרקים א׳ א׳–ל״ב ו׳ וי״ט ג׳–כ״א ט׳ נתגלו בשנות 1886–1887 ע״י המיסיון הארכיאולוגית הצרפתית שבקהירה, בתוך שאר ענינים שבספר קטן על קלף שנמצא בקבר נצרי באכמים (Panopolis), ונתפרסמו ע״י M. Bouriant בכתבים של אותה מיסיון (כרך ט׳, 1892, עמ׳ 91–136) בשם Fragments grecs du livre d'Enoch (רשימת המקומות שנדפסו בהם הקטעים היווניים אח״כ והערכתם נתן Charles במבוא לחנוך הכושי שלו, עמ׳ XI–XIII. וכמו כן הוא מברר שם בעמ׳ XIII–XVI את יחסם אל התרגום הכושי). קטעים אלו רגילים לסמן G^{g} (והמקומות הכפולים שבהם נסמנים G^{g2}, G^{g1}).

ב) קטעים ו׳ א׳–י׳ י״ד, ט״ו ח׳–ט״ז א׳, ח׳ ד׳–ט׳ ד׳ שנשתמרו אצל גיאורגיוס סינקילוס (חי במאה השמינית). הם נסמנים G^{s} (והכפולים שבהם נסמנים G^{s2}, G^{s1}).

חוץ מן הקטעים היווניים נתפרסם אף קטע רומי קטן (ק״ו א׳–י״ח) ע״י Charles בתרגומיו לס׳ חנוך.

ג. שם הספר.

פשוט הוא שהספר נקרא בשם ספר חנוך (כגון אוריגינס De Prino. I, 3, 3 מזכירו in Enoch Libro = בספר חנוך, ועוד) או חנוך סתם (אוריגינס In Ioannem VI ,25: γέγραπται Ἐνὼχ τῷ ἐν ὣς=ככתוב בחנוך, או טירטוליאנוס De Cultu Fem. II, 20: ut Enoch refert = כמו שמספר חנוך), או דברי חנוך (כגון בס׳ היובלים כ״א י׳: כי כן מצאתי כתוב בספרי אבותי ובדברי חנוך ובדברי נח).

ועוד מצינו לראשונים שהיו נוהגים לקרא את הספר בלשון רבים: ספרי חנוך. שם זה נהוג הן בספרים החיצונים (כגון צוואת יהודה י״ח א׳: בספרי חנוך הצדיק, או צוואת לוי י׳ ה׳: ככתוב בספרי — כך בקצת נוסחאות, ובאחרות בל׳ יחיד – חנוך) והן בספרי הנצרים הראשונים (כגון אוריגינס Contra Celsum V, 54: τὰ ἐπιγεγραμμένα τοῦ Ἐνὼχ =הספרים שכתב חנוך, או in Num. Homil. XXVIII: in libellis qui appellantur Enoch=βιβλιά=בספרים [הקטנים] הנקראים חנוך). יותר מפורש בענין זה לשונו של סינקילוס (Chronographia, ed. Dind. I, p. 20): ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Ἐνώχ (=מן הספר הראשון של חנוך).

ועדיין אין אנו יודעים איך היה ספר חנוך מחולק. אפשר שהראשונים היו מחלקים אותו לפי הרשימות ההתחליות שבספר בכמה מקומות (י״ד א׳ – דברי הצדק, ע״ב א׳ – ספר מהלך מאורות השמים, פ״ב א׳ – ועתה מתושלח בני כל אלה אספר לך ואכתב לך, צ״ב א׳ — ספר כתוב ביד חנוך, ק״ח א׳ — ספר שני אשר כתב חנוך). ואולי — וזה נראה קרוב לוודאי – היתה בספריהם החלוקה היסודית שיצאה מידי בעל הספר בעצמו.

ד. חלוקתו היסודית של הספר ותכן חלקיו.

נראה שהמחבר גופו חלק את הספר לחמשה חלקים. חלוקתו בולטת מתכנו האחדותי של כל חלק וחלק ומן הפתיחה שכתב לכל חלק באופן שמתחלתה של כל פתיחה אפשר להוציא שמו של אותו חלק מנוסח כמעט על ידי הסופר בעצמו.

חמשת החלקים הם:

א) ספר על מה שהראוהו והשמיעוהו המלאכים (א׳ ב׳) בקשר עם מעשה המלאכים שקלקלו עם בנות האדם ועם סיוריו של חנוך בשמים ובארץ מתוך תעופת מרום (א׳–ל״ו).

ב) ספר החכמה או ספר המשלים (ל״ז–ע״א).

ג) ספר מהלך מאורות השמים (ע״ב–פ״ב).

ד) שני מראות [היסטוריים] (פ״ג–צ׳).

ה) דברי חנוך לבניו על המאורעות שעתידים לבוא (צ״א–ק״ח).

תכן הספר הוא בקירוב כך:

שער הספר (א׳ א׳).

ספר המלאכים: פתיחה (א׳ ב׳ – ה׳ ט׳), שבה מסופר על חנוך שראה בחזון מה שהראוהו המלאכים והודיעוהו על יום הדין שלעתיד לבוא לרשעים ועל השלום והטוב הגנוזים לבחירים ולצדיקים. אחר הפתיחה בא גופו של הספר (ו׳–ל״ו): ה׳ פקד על המלאכים שקלקלו עם בנות האדם את עונם וטהר את הארץ מרשעתם. מלאכי מרום שולחים את חנוך אל הארץ להודיע לנפילים על הפורענות שעתידה לבוא עליהם. כשראו אותו התחננו לפניו להתפלל בעדם, אבל תפלתו במחזה נדחתה והוא נצטוה להודיעם שוב על אבדנם. דרך אגב מספר חנוך מה שראה ממסתרי הבריאה ומה שלמד ממהלך חלקי הבריאה: אף קצות הארץ הראוהו והמקום ששם נשרפים המלאכים הרשעים ומקומן של נשמות הצדיקים והרשעים וגן־עדן ועץ הדעת ועץ החיים המיועד לנשמות הבחירים ומקום הפורענות לרשעים.

ספר החכמה או המשלים. מחזה זה נחלק לשלשה נאומים: א) חנוך רואה משכנות הצדיקים והקדושים ורבוא רבבות המשמשים לפני אדון הרוחות וארבעת השרים — מיכאל ורפאל וגבריאל ופנואל. כמו כן רואה הוא את מסתרי השמים: אוצרות הרוח והשמש והירח והברקים והכוכבים. וכלם בשמות יִקָּרְאוּ והם נשמעים לקוראיהם (ל״ח–מ״ד). ב) לחנוך נגלה ענין הבחיר, הוא המשיח, וטיבו ותפקידו שהוא עתיד לדון את העולם (מ״ה–נ״ז). ג) על הטוב הגנוז לצדיקים ולבחירים ועל מסתרי הברק והרעם ועל הדין שיהא נעשה על ידי הבחיר (נ״ח–ס״ט), ולבסוף בא סיום לג׳ הנאומים (ע׳–ע״א).

ספר מהלך מאורות השמים והיא שיטת הקלינדר שנמסרה לו ע״י אוריאל המלאך (ע״ב–פ״ב).

שני מראות היסטוריים: א) נח ראה במחזה ענין המבול שעתיד לבוא על הארץ המקולקלת, והוא מתפלל שלא יִשָּׁמְדוּ כל בני האדם (פ״ג–פ״ד). ב) מחזה המשל של הבקר והצאן והרועים והחיות הרעות, והנמשל היא כל ההיסטוריה הישראלית למן אדם הראשון ועד ימות המשיח (פ״ה–צ׳).

דברי חנוך לבניו (צ״א–ק״ח): בתחלה פתיחה (צ״ב) ואחר כך חזון השבועות, כלו׳ תקופות ההיסטוריה — שבוע א׳ של חנוך, ב׳ של נח, ג׳ של אברהם, ד׳ של משה, ה׳ של בנין הבית, סוף ו׳ חורבנו, ז׳ דור של פושעים ובסופו יֻוְּדְעוּ לצדיקים רזי שמים, ח׳ מלחמת הצדק בחרב, ט׳ עריכת המשפט, י׳ בחלקו השביעי יהיה המשפט לעולם (צ״ג, צ״א י״ב–י״ז). אחר כך באה תוכחה: אוי להם לרשעים מאבדנם לעתיד

לבוא ולצדיקים יש שמחת תקוה (צ״ד–צ״ה). אחר כך בא ספור לידתו של נח והודעתו של חנוך על המבול, שעתיד להיות בימיו של נח (ק״ו–ק״ז), וסיום (ק״ח) על אש הגיהנם המוכנה לנפשות הרשעים ועל הברכות המזומנות לצדיקים.

ה. הספר הוא מידי סופר אחד.

ספר חנוך מידי סופר אחד יצא. על זה מעידה האחדות הן בסגנון והן בלשונות הבודדים הפזורים בכל חלקי הספר.

על אחדות הסגנון יש להביא ראיה, למשל, מן המדה שנקט בה לעבור תוך כדי המשך הדיבור מגוף נסתר לגוף מדבר בעדו, כגון א׳ ב׳, י״ב א׳–ג׳, ל״ז א׳–ב׳, ע׳ א׳–ג׳, ע״א ה׳, צ״ב א׳ ועוד.

הלשונות הבודדים הדומים, כגון הבחירים והצדיקים (א׳ א׳, ל״ח ב׳ וג׳ וד׳, ל״ט ו׳, מ״ח א׳, נ״ח א׳ וב׳, ס״א י״ג, ס״ב י״ב וט״ו, ע׳ ג׳) וכדומה, פזורים הם בכל הספר וכל קורא ירגיש בהם.

אחדותו של הספר נראית ג״כ מתוך הרעיון האחד היסודי העובר כחוט השני דרך כל הספר, והוא: דינם של הרשעים והחוטאים באחרית הימים, היינו בימות המשיח. ברעיון זה קשורים כל הענינים, למן הענין של קלקול מלאכי מרום עם בנות האדם שממנו נתהותה ההשחתה המרובה בארץ, ועד הרעיונות העיקריים על סדרי העולם ועל הנהגתו בידי רוחות שונים שהם סמל לתופעות הטבע. כל אלו הענינים מוכיחים על יד אחת שהיתה שוקדת על השלמת עיבודו של הספר וסידורו על פי מהלך המחשבה האישית בזמנים שונים להתפתחותה.

אבל הספר לא בבת אחת נכתב, אלא הוא בבחינת קובץ כולל לכתבי הסופר, שאסף לתוכו וסידר – הוא גופו דוקא, וודאי בסדר כרונולוגי – אחת לאחת את יצירותיו שכתב בזמנים שונים. לפיכך אין תמיהה אם לאחר דיוק יִמָּצְאו כמה הבדלים בתיאורים או בפרטים אחרים בין חלק אחד לשני. כן ירגיש הקורא שבמקום אחד (ל״ג ד׳) כותב לו לחנוך אוריאל המלאך, ואילו במקום אחר (ע״ב א׳) מראה לו אוריאל לחנוך את מכתבי השמים, ועוד מצינו (ע״ד ב׳, ע״ה ג׳, ע״ט ב׳–ו׳) שחנוך בעצמו כותב לאחר שהראהו אוריאל את הענינים השונים, או שהוא כותב ספר מיוחד למתושלח בנו (פ״ב א׳). והוא הדין, למשל, בהפרש שבין תיאור הרוחות בצאתם ממשכנותיהם שבין פרקים ל״ד–ל״ו ובין פרק ע״ו, או שבמקום אחד (י״ח י״ב–ט״ז, כ״א א׳–ו׳) משמע שצבא השמים הם בעלי דעת, וממקום אחר (ע״ב–פ״ב) יוצא שאין בהם דעת, וכיוצא בהן מן הסתירות והחזרות שהן תלויות בכל פעם בהלך הנפש והפנטסיה של הסופר.

ו. האיש וספרו.

הסביבה שהיה האיש נתון בתוכה היתה מחולקת לשני מחנות מתנגדים זה לזה ונלחמים זה בזה בחרף נפש: המחנה האחד היה שומר אמונים ליהדות ולתורתה מורשת אבות, והמחנה השני היה מן העוזבים נחלת אבות והולכים בדרכי הגויים עד הגבול האחרון, עד עבודת אלילים ממש.

למחנה זה של הנטמעים היו שייכים עשירי העם (צ״ד ו׳–ז׳ ואילך, צ״ז ח׳, צ״ט י״ג), שהיו חיים חיי הוללות ומתמכרים לתענוגים נפרזים בחייהם: הגברים היו מתקשטים בתכשיטי נשים ומתנהגים בדרכי מותרות עד לאין שיעור (צ״ח ב׳) והיו עובדים עבודה זרה לכל פרטיה ולכל מיני אליליה (צ״ט ז׳–ט׳) ולא היה לבם נוטה לשום ענין מן הדברים שביהדות (צ״ט י״ד).

על צדה של כת זו וברשותה היו הרבה מאנשי רוח, נואמים וסופרים, שהיו מבעלי אותה השיטה של הוללות וטמיעה, והם היו סובבים בעם ועושים נפשות לרעיונותיהם ולדרכיהם בלעגם לצד שכנגד, לנאמני היהדות, בפה ובכתב. הם היו לועגים לאותם הצדיקים (שבס׳ חנוך) ואומרים שלשוא הם מענים את נפשם לבלתי ראות בטובה בחייהם, שהרי סופם של אלו ואלו, של הצדיקים והרשעים, אחד הוא (ק״ב ו׳ ואילך). והם היו מצליחים הרבה והיה עולה בידם למשוך אל צדם אנשים שעשו את עצמם לאשר לא היו מקודם, — לחטאים, כמו שמעיד בעל ס׳ חנוך בעצמו (צ״ט ב׳). ועוד הוא נאנח במר נפשו: — ידעתי כי החטאים יפתו אנשים לעשות רע לחכמה לבל ימצא לה מקום וכל עצה לא תחסר להם (צ״ד ה׳).

והמלחמה בין שני המחנות היתה לא לחיים אלא למות. הרשעים היו מתנהגים כצוררי היהודים ממש: הם היו מחרימים את הצדיקים (צ״ה ד׳), היו הורגים בשכניהם הצדיקים (צ״ט ט״ו), שורפים אותם (ק׳ ז׳), רודפים את בתי־הכנסיות (מ״ו ח׳), שלא יהיה להם ליהודים הנאמנים מקום להתפלל (נ״ג ו׳). ואף לשלטונות שהיו על צדם של הרשעים (ס״ג ז׳) היו מלשינים עליהם (צ״ה ז׳).

ובמערכת הצדיקים, בראש מחנהו, כנראה, היה עומד בעל ס׳ חנוך, שהיה מקנא לחכמה, כלו׳ לחכמת התורה והיהדות (צ״ח ג׳), שהיא תורת עולם (צ״ט ב׳), והיה נלחם נגד האנשים הנפסדים ונגד הדעות הנפסדות.

כל הימים היה מתכונן למלחמה סופית, גדולה ומכריעה, של שפך דמים בלי קץ (צ״ט ו׳) עד שישטפו נחלים מדמם של הרשעים (ק׳ א׳).

בעיקר היה מתמרמר על המלחמה שהיו מנהלים אותם הרשעים בספרות: ממש באותם האמצעים שבהם אפשר להפיץ את דברי התורה בעולם, בדיו ובנייר, היו מנהלים הם את מלחמת השקר שלהם. מוטב היה להם לאמצעים אלו שלא יהיו ידועים כלל בעולם אם לתכלית זו הם משמשים. ולפיכך גדול הוא ענשו של אותו מלאך מן המלאכים שקלקלו שירד אל הארץ ולימד את בני האדם לכתב בדיו של עפצים ובנייר, שחטאו בהם רבים מן העולם ועד העולם ועד היום הזה (ס״ט ט׳). והוא — בעל ס׳ חנוך — נלחם מלחמת הקדש נגד אותם הספרים הטמאים שהם מלמדים את ההפך מדבריהם של שלומי אמוני ישראל והם משפיעים הרבה, והוא מכיר בהשפעתם והוא צווח במר לבו:

— אוי לכם כותבי שקר ודוברי רשע כי יכתבו שקריהם למען ישמעו אליהם אנשים ופועלי רע לשכנם (צ״ח ט״ו).

— ועתה ידעתי את הסוד הזה כי החטאים יְשַׁנּוּ הרבה ויטו דברי יושר וידברו דברי רשע וישקרו ויעשו מעשים גדולים ויכתבו ספרים על דבריהם (ק״ד י׳).

ונראה שאותם הספרים היו נכתבים לועזית דוקא — ודאי יוונית, ואולי גם ארמית — והוא היה כותב רק עברית, אבל מקוה היה לתרגמם תרגום מדויק:

— אכן כאשר יכתבו באמונה את כל־דברי בלשונותיהם, ולא ישנו ולא יחסרו מדברי כי אם יכתבו באמונה את כל אשר העידותי בראשונה עליהם, אז ידעתי סוד אחר כי ספרים ינתנו לצדיקים ולחכמים להיות לשמחה וליושר ולחכמה רבה ולהם ינתנו הספרים והם יאמינו בהם וישמחו עליהם ואז כל הצדיקים אשר למדו בהם את כל דרכי היושר יבאו על שכרם (ק״ד י״א—י״ג). —

בטוח היה בהשפעתם של דבריו: מקוה היה שאפילו הרשעים יכירום ויבינום (ק׳ ו׳).

יש לשער שהיה רושם לו בכתב ומאסף חומר על מעשיהם של הרשעים, ובאמרו שחטאיהם נכתבים יום יום (צ״ח ח׳, ק״ד ז׳) אל כרוניקה של עצמו הוא מתכוון שהיה רושם לו פעם בפעם.

ומאותן הרשימות ומתוך הרוגז התמידי והתסיסה התמידית שבלב יצאו אחר כך היצירות הבודדות שחרזן וסידרן לספר בן חמשה חלקים, וכל חלק הקדים לו לדברי חזון שבו פתיחה מעניני הזמן.

והספר נתלה באילן גדול. כמו שהחטא והקלקול שבעולם מוצאו מימי קדם, עוד למן המלאכים שנשתלחו לארץ בראשית הימים והם במקום לתקן קלקלו, כך אף הצדק שלשלת יוחסין קדומה לו: הוא הולך ונמשך מאת חנוך שהיה ראשון לצדיקים ואף הכיר הצדק והרשע ועושיהם לפי מה שגילו לו והראו לו ברשימות שבשמים. ואת הדברים שכתב בפקודת מלאכי מרום (פ״א ה׳) מסר חנוך למתושלח בנו (ע״ו י״ד, ע״ט א׳, פ״ב א׳). גם נח קבל הימנו (ס״ח א׳), והוא, הנכד, הכניס לתוך הספר של זקנו אף מזכרונות של עצמו על ענין המבול (ס״ה—ס״ז).

ספר חנוך בן הוא לנבואה ואב לאגדה. רוחם של כתבי הקדש מרחף על הספר: תופעות הטבע כלן ברוח המקרא נאמרו וכל המליצות הציוריות שבמקרא כמשמעותן ניטלו משם: אוצרות הרוח והשלג והגשם והכפור והטל והברקים והרעמים, ואבן הפנה — יסוד הארץ ועמודי השמים — וקשתות וחצים ואשפות שבשמים, — כל אלו לציוריות שבמקרא הם שייכים (השוה ישע׳ כ״ד י״ח, חבקוק ג׳ ט׳, תהל׳ ז׳ י״ג, י״ז ח׳ וס״ו—ט״ז, ל״ז ג׳, קמ״ג ו׳, איוב ה׳ י׳, ו׳ ד׳, ט׳ ו׳, ל״ח ו׳, ס׳ ט׳ ועוד).

ולעומת הענינים על המלאכים — הגדולים והקטנים — השרים הממונים על האומות ועל תופעות הטבע ועוד, — כל אלו רק רמזים קלים יש להם במקרא וכאן הם מורחבים ומפורסים בהרצאה של שיטה, ואין כאן אלא מעבר אל האגדה שלדורות הבאים.

ז. זמנו של הספר ומקומו.

זמנו של ס׳ חנוך נקבע מתוך הלך רוחו של הסופר: בחלק הרביעי הוא גומר בתסיסת המרד של החשמונאים. לטלאים צמחו קרנים והוא מאמין שבהן ינגחו את האויבים וינצחו. אבל בשעה שכתב את דבריו אלו עדיין לא היה נצחונם של הצדיקים על הרשעים נצחון שלם: בחלק החמישי עדיין מרחיב הוא הדיבור על מה שעתיד לבוא בקץ הימים. אם כן נגמר הספר לפני מותו של יהודה המקבי (בשנת רל״א לפני חרבן הבית), ואולי עוד קודם טיהורו של הבית על ידי יהודה.

נראה, שהסופר היה יושב וכותב לא בירושלים, שהרי הוא מתגעגע בעיקר על בנין בתי כנסיות, ואילו על בית המקדש אינו מדבר כמעט, ואין בדבריו שום זכר לקרבנות ולעבודת המקדש. רק בחלק האחרון, כשהוא מהרהר על נצחון גמור ועל החזרת השלטון לידי יהודים נאמנים חושב הוא אף על החזרת ירושלים לידים נאמנות ואתה אף בית מקדשה — מרכזה.

ח. השפעתו של הספר על הספרות שלאחריו.

ס׳ חנוך השפיע הרבה על מהלך המחשבה בישראל ובנוצרים [1] וראשונים היו מסתייעים בו כבבר־סמכא. השפעתו נראית כבר בראשוני הספרים החיצונים: בס׳ היובלים, צוואות השבטים, העלאת משה, חזון ברוך הסורי, חזון עזרא.

עקבות השפעתה של ספרות חנוך נראית בספרות העברית המאוחרת בכלל [2] ובפרט

1) וכבר הקדיש לכך Charles בתרגומיו ־אנגליים לס׳ חנוך פרקים מלאים על הסתייעות וציטטות מס׳ חנוך הנמצאות לרוב הן בספרים החיצונים והן בספרי הנוצרים.

2) השוה, למשל, דבריו של ספר הקנה (קוריץ תקמ״ד, דף ק״ז א׳) שכתב, כנראה, בהשפעת ס׳ הזהר (ע׳ לעיל בפרק א׳): „ובן אמרו רז״ל ספר היה לו לחנוך, וזה הספר הוא הספר שהיה לאדם הראשון לשבח

באותה הספרות המאוחרת המוקדשת לחנוך ביחוד[3], והם המדרשים הקטנים, כגון ס׳ היכלות ושיעור קומה ומרכבה רבה וכיוצא בהם. ספרות מאוחרת זו כלה רוויה היא וספוגה תיאורים ורעיונות מִשֶׁל ספר חנוך הקדום.

ט. תרגומים חדשים מן הנוסח הכושי.

א) בעברית:

1) ספר חנוך אחד מן הספרים הגנוזים נמצא מקרוב בארץ כוש ועתה נעתק מכושית לעברית ונוסף עליו באר יוסף הוא ביאור מספיק וחוקר אל תולדות אגדות רבות בספרי דורות החרבן ובתלמוד ובמדרשים ובכתבי המקובלים וערכם לספרי הקדש מאת יוסף הלוי, 1864, Bucuresci.

מהוצאה זו היה בידי רק הגליון הראשון (שהשאילני בטובו ר׳ נ״ש ליבוביטש מברוקלין), בן שמונה עמודים, הכוללים שער הספר ושמונה פרקים ראשונים (הטיכסט באותיות מרובעות בניקוד והפירוש באר יוסף בכתב רש״י).

על תרגומו ועל הוצאתו זו — שנדפסו הימנה רק שנים או שלשה גליונות — מספר יוסף הלוי במאמרו[4] „אלה דברי יוסף הלוי (בהקדמתו לספר חנוך המתרגם מאתו משפת כושית לעברית עם באור נרחב)״ דברים אלו:

— הספרים האלה [הוצאת ספר חנוך בכושית ותרגומו בגרמנית מאת א׳ דילמאן] הגיעו לידי ימי מספר אחרי צאתם לאור, ובהתבונני אליהם [נ]קשרה נפשי בספר חנוך, ולא שקטתי ולא נחתי עד אשר תרגמתי לעברית את הנוסח הכושי וגם עטרתיו בביאור נרחב לתועלת בני עמנו הדורשים קדמוניותם. אולם תקותי להעלותו על המכבש ולהפיצו בקהל רב עלתה בתהו. וגם בשנת 1863 [צ״ל 1864] אשר חדשתי בה את הנסיון לגלותו בקרב עם לא יכלתי להדפיס ממנו יותר משנים או שלשה עלים ונלחצתי לשום קץ למגמתי ממחסר הכסף הנדרש להוצאות הדפוס. על כן נשאר כתב ידי טמון וכמוס וכסוי אבק בתוך המגלות אשר בתחתית ארגזי עד היום. אולם מקרוב העירני לבי עליו על פי סבה מעצבת לב ומדיבת נפש אשר יסודתה במצב רב עמנו בעת החיה הזאת הקרוב מאד למצב אבותינו בעת אשר נכתב בה ספר חנוך, ואחרי התבונני למדי חשבתי כי הגלות הספר הזה היום אולי לא יהיה בלי כל תועלת לרבים מאחינו היודעים שפת עברית באשר הם יסודות נאמנים לנחלת אבותם... כל התנחומים אשר נוכל לתת להם לא למותר יהיו. יבא נא כותב ספר חנוך גם הוא בתוך הבאים ויטיף נטפי נחומיו ויחליפו כח! —

כך כתב הלוי בשנת תרנ״ב בעשותו הכנות לגשת שוב להוצאת תרגומו. אבל

מאריה דעלמא... וכל הסודות [ה]נעלמות נמסרו בידו של חנוך ע״י ת״ת (=תפארת) ואלף מפתחות נמסרו בידך וקושר כתרים למאריה דעלמא וקב״ה לקח אותו... ובשעה שמתייחד הקב״ה עם חנוך מראה לו גנזי עלאת מראה לו אילנא דחיי בתוכו וטרפי דאילנא וענפיו וכולם רואה״ (וע״ש דף י״ט ב׳).

3) על הספרות המאוחרת של חנוך (למן ס׳ הישר לסדר בראשית ועד ביה״מ של ילינק ג׳ קנ״ה, ד׳ קכ״ט ואילך, ועוד) ע׳ ס׳ מרכבה שלמה, כולל ברייתות מהתנאים רבי עקיבא ורבי ישמעאל כה״ג .. יצא לאור פעם ראשונה מעצם כ״י ישנים... ירושלים תרפ״ה, והס׳ H. Odeberg, 3 Enoch or the Hebrew Book of Enoch (Cambridge, 1928). בפרט מענינים במבוא לספר זה של אודיבירג הפרקים המוקדשים לרעיונות המקבילים שבין חנוך הכושי וחנוך הסלאבי (המקוצר, שהוציאו Charles—Morfill) ובין חנוך המאוחר (אודיבירג מכנהו בשם חנוך ג׳).

4) המליץ לשנת תרנ״ב, גליון קס״ס.

הפעם לא עלה בידו אף להתחיל בהדפסת הספר מחמת שקפץ צעיר בן עשרים והתחרה בו (אף־על־פי שידע על תרגומו של הלוי) והוציא פרי בסר שלו, והוא:

2) ספר חנוך תרגם משפת הכושים לשפת העברים והוסיף עליו מבוא הערות ובאורים [הכל בגרמנית] אליעזר גולדשמידט. ברלין 1892.

ב) באנגלית (חוץ מתרגומו של Laurence שנזכר לעיל):

1) Charles, The Book of Enoch translated from Dillmann's Ethiopic Text, emended and revised in accordance with hitherto uncollated Ethiopic MSS. and with the Gizeh and other Greek and Latin Fragments, Oxford, 1893.

2) „ The Book of Enoch... translated from the Editor's ethiopic Text..., Oxford 1912.

3) „ Book of Enoch (Apokr. and Pseudep. II, 163–281).

4) Schodde, The Book of Enoch, Andover, 1882.

ג) בגרמנית:

Beer (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. 1900, II, 236–310).
Dillmann, Das Buch Henoch, Leipzig, 1853.
Flemming u. Radermacher, Das Buch Henoch, Leipzig, 1901.

ד) בצרפתית:

Martin, Le Livre d'Hénoch, Paris, 1906.

התרגום הניתן כאן נעשה מתוך ההוצאה הכושית של צ׳ארלס על ידי א׳ כהנא ויעקב נח פייטלוביץ: הראשון אחראי לעצם התרגום והמבוא וההערות, והשני – לבדיקה מדוייקת מלה במלה מתוך הנוסח הכושי.

החלוקה לפרקים (מאה ושמונה) ולפסוקים נעשית לפי דילמן, שכוון מבלי דעת לחלוקה שקדמה לו באחד הכ״י (מן המאה הי״ח), אם גם בשינויים בגודל הפרקים (אבל בשאר כ״י החלוקה לפרקים ופסוקים מחולפת, כמו שהעיר Laurence בסוף המבוא לתרגומו. וע׳ Charles במבואו לתרגומו משנת 1912, עמ׳ XXII).

א׳ כ׳

סֵפֶר חֲנוֹךְ א

א דִּבְרֵי בִּרְכַּת חֲנוֹךְ אֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־הַבְּחִירִים וְאֶת־הַצַּדִּיקִים
אֲשֶׁר יִהְיוּ בְּיוֹם הַמְּצוּקָה כַּאֲשֶׁר יִכָּחֲדוּ כָּל־הָרָעִים וְהָרְשָׁעִים׃
ב וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר חֲנוֹךְ אִישׁ צַדִּיק אֲשֶׁר עֵינָיו נִפְקְחוּ בְּיַד יְיָ
וַיַּחַז מַחֲזֵה־קֹדֶשׁ בַּשָּׁמַיִם אֲשֶׁר הֶרְאוּנִי הַמַּלְאָכִים וּמֵהֶם שָׁמַעְתִּי
הַכֹּל וּמֵהֶם בִּינוֹתִי אֵת אֲשֶׁר־רָאִיתִי וְלֹא לַדּוֹר הַזֶּה כִּי אִם־לְ[דוֹר]
ג רָחוֹק אֲשֶׁר יָבוֹא׃ עַל הַבְּחִירִים דִּבַּרְתִּי וַעֲלֵיהֶם אֶשָּׂא מְשָׁלִי
ד הַקָּדוֹשׁ וְהַגָּדוֹל יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ׃ וֵאלֹהֵי עוֹלָם יִדְרֹךְ [אָרֶץ] עַל־הַר־
ה סִינָי וְזָרַח עִם־צְבָאוֹתָיו וּבְעֹז חֵילוֹ יוֹפִיעַ מִשָּׁמַיִם׃ וּפָחֲדוּ כֻלָּם
ו וְהָעִירִים יָחִילוּ וּפַחַד גָּדוֹל וָרַעַד יֹאחֲזֵמוֹ עַד־קְצוֹת הָאָרֶץ׃ וְרָעֲשׁוּ
הֶהָרִים הָרָמִים וְהַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת תִּשְׁפַּלְנָה וְנָמַסּוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי לֶהָבָה׃
ז וְנִבְקְעָה הָאָרֶץ בְּקִיעִים וְכֹל אֲשֶׁר־עַל־הָאָרֶץ יֹאבַד וְהָיָה מִשְׁפָּט
ח עַל־כֹּל׃ וְלַצַּדִּיקִים כֻּלָּם יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם וְאֶת־הַבְּחִירִים יִשְׁמֹר וְחֶסֶד
יִהְיֶה עֲלֵיהֶם וְהָיוּ כֻלָּם לֵאלֹהִים וְהֵיטִיב לָהֶם וּמְבֹרָכִים יִהְיוּ וְאוֹר
ט אֱלֹהִים לָהֶם יִזְרַח׃ וְאָתָא עִם־רִבְבוֹת קֹדֶשׁ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט בַּכֹּל
וּלְהַכְרִית אֶת־הָרְשָׁעִים וּלְהוֹכִיחַ לְכָל־בָּשָׂר עַל־כָּל־אֲשֶׁר עָשׂוּ
הַחוֹטְאִים וְהָרְשָׁעִים וַאֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ לְפָנָיו׃
ב הִתְבּוֹנְנוּ אֶל־כָּל־הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וְהֵם לֹא יְשַׁנּוּ אֶת־
דַּרְכֵיהֶם וְהַמְּאֹרוֹת אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲלוּ וְיָבֹאוּ כֻלָּם כַּמִּשְׁפָּט

חלק א: ענין המלאכים שקלקלו וחנוך בשמים וסיוריו (א–לו).

א–ה. *פתיחה לחלק א׳: משלו של חנוך על גורלם של הצדיקים והרשעים לעתיד.*

א **כל הרעים.** ביווני Gg: כָּל־הַצָּרִים, בחילוף ע״ן בצד״י (כיוצא בכך משלי כ׳ כ״ב
ב בע׳). — Gg יש תוספת בסוף הפסוק: והצדיקים יִנָּצֵלוּ. — וַיַּחַז. היווני מסר: וַיֹּחַז (=ויאחז=
ἔχων ἦν) מחזה קודש ושמים. - **אשר הראוני.** המעבר מגוף נסתר לגוף מדבר שכיח
בספר זה (השוה י״ב א׳–ג׳, ל״ז א׳–ב׳, ע׳ א׳–ג׳, ע״א ה׳, צ״ב א׳). — **אשר**
ד **יבא.** אני מדבר (Gg). — **ידרך [ארץ].** כך ביווני (השוה מיכה א׳ ג׳). ובכושי:
ידרך משם. — **על הר סיני.** מתמיה, שהרי אין ענין הר סיני אצל יום הדין
הגדול, ואולי עיקרו: [כְּ]עַל־הַר־סִינַי, כלו׳ ירעיש העולם כבמעמד הר סיני, והיא השוואה
שכיחה לגבי משוררים ראשונים. — **ואלהי עולם.** תרתי משמע: אלהי הנצח ואלהי
ח התבל. — **והעירים.** על מלאכי מרד אלו — שקלקלו בחטאם עם בנות האדם — הורחב
ז הדיבור בפרק ו׳ ואילך (וע׳ חנוך הסלאבי ז׳). — **ונבקעה... בקיעים.** כך ביווני. —

ב אִישׁ בְּעִתּוֹ וְלֹא יַעַבְרוּ [חֹק] מַעַרְכֹתָם: רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְהִתְבּוֹנְנוּ
אֶל־הַמַּעֲשִׂים הַנַּעֲשִׂים עָלֶיהָ מֵרִאשׁוֹן וְעַד־אַחֲרוֹן כִּי לֹא יְשֻׁנֶּה כָּל־
ג מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים בְּהֵרָאֹתוֹ: רְאוּ אֶת־הַקַּיִץ וְאֶת־הַחֹרֶף כִּי מָלְאָה
כָּל־הָאָרֶץ מַיִם וַעֲנָנִים וְטַל וּמָטָר יָנוּחוּ עָלֶיהָ:
ג הִתְבּוֹנְנוּ וּרְאוּ אֶת־הָעֵצִים כֻּלָּם וְהֵם נִרְאִים כְּמוֹ יִיבְשׁוּ וַיַּשִּׁירוּ
אֶת־עֲלֵיהֶם זוּלָתִי אַרְבָּעָה עָשָׂר עֵץ אֲשֶׁר לֹא יַשִּׁירוּ כִּי אִם־יַעַמְדוּ
[בַּעֲלֵיהֶם] הַיְשָׁנִים עַד־בֹּא חֲדָשִׁים תַּחְתֵּיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה חֳרָפִים:
ד וְשַׁבְתֶּם וְהִתְבּוֹנַנְתֶּם אֶל־יְמֵי הַקַּיִץ בִּהְיוֹת הַשֶּׁמֶשׁ מִמַּעַל לָהּ
[לָאָרֶץ] מִמּוּלָהּ וְאַתֶּם תְּבַקְשׁוּ סֻכָּה וָצֵל מִלַּהַט הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאָרֶץ גַּם־
הִיא תֵּחַר מִלַּהַב־חֹרֶב וְאַתֶּם לֹא תוּכְלוּ לִדְרֹךְ עַל־הָאָרֶץ וְעַל־
הַסֶּלַע מֵרֹב חֻמָּם:
ה הִתְבּוֹנְנוּ בְּהִתְכַּסּוֹת הָעֵצִים יֶרֶק עָלִים וּבַעֲשׂוֹתָם פֶּרִי וְשִׂימוּ
לִבְּכֶם אֶל־כָּל[־אֵלֶּה] וּדְעוּ כִּי הוּא הַחַי לָעוֹלָם עָשָׂה אֵלֶּה כֻּלָּם:
ב וּמַעֲשָׂיו לְפָנָיו שָׁנָה שָׁנָה [יָבֹאוּ] וְכָל־מַעֲשָׂיו מִפָּנָיו יִכָּנְעוּ וְלֹא יְשַׁנּוּ
ג כִּי אִם־כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים כֵּן יַעֲשֶׂה כֹּל: וּרְאוּ אֵיךְ הַיַּמִּים
ד וְהַנְּהָרוֹת יַחַד יִפְעֲלוּ אֶת־פְּעֻלָּתָם: וְאַתֶּם לֹא נֶאֱמַנְתֶּם וְלֹא עֲשִׂיתֶם
אֶת־מִצְוֹת הָאָדוֹן כִּי אִם־פְּשַׁעְתֶּם וַתְּדַבְּרוּ גְּבֹהָה וּדְבָרִים קָשִׁים
ה בְּפִיכֶם הַטָּמֵא עַל־גָּדְלוֹ קְשֵׁי־לֵב לֹא יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם: לָכֵן תְּקַלְּלוּ
אֶת־יְמֵיכֶם וּשְׁנוֹת חַיֵּיכֶם תִּכָּרַתְנָה וּשְׁנוֹת הַכָּרֶתְכֶם תִּרְבֶּינָה בְּקִלְלוֹת
ו עוֹלָם וְלֹא יְהִי לָכֶם חָסֶד: בַּיָּמִים הָהֵם תִּתְּנוּ אֶת־שִׁמְכֶם לְקִלְלַת
עוֹלָם לְכָל־הַצַּדִּיקִים וּבָכֶם יְקַלְלוּ כָּל־הַמְקַלְלִים וְכָל הַחוֹטְאִים יָחַד:
ז וְלַבְּחִירִים יְהִי אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׁלוֹם וְהֵם יִירְשׁוּ אָרֶץ וְלָכֶם הָרְשָׁעִים
ח תְּהִי קְלָלָה: וְאָז תִּנָּתֵן לָהֶם לַבְּחִירִים חָכְמָה וְהֵם יִחְיוּ כֻּלָּם וְלֹא
יֶחֶטְאוּ־עוֹד לֹא בְּזָדוֹן וְלֹא בִשְׁגָגָה כִּי־הֵם הַחֲכָמִים עֲנָוִים יִהְיוּ: וְלֹא
ט יָשׁוּבוּ לִפְשֹׁעַ וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל־יְמֵי חַיֵּיהֶם וְלֹא יָמוּתוּ בְּמַגֵּפָה וָקֶצֶף

ג **זולתי ארבעה עשר עץ**... Geoponica 11[a] (מביאו Charles) מוזכרים י״ד אילנות שהם ירוקים תדיר ואינם משירים עליהם בחורף. — **חרפים**. בכושי: כרמת. ואע״פ שמלה זו משמשת במקומות אחרים (כגון י׳ י׳) לענין שנה, כאן ענינה חֹרֶף ממש. כנראה מן הפסוק הבא הפותח בקיץ. —

ה ד–ט **פשעתם**. — ἀπέστητε. **ולא יאשמו**. לא יחטאו. כך ביווני G[g]— μὴ ἁμάρτωσιν. ובכושי: ולא יִשָּׁפְטוּ, כלו׳ בעד אשמתם. וידוע שהפעל אשם בעברית סובל ב׳ המשמעיות. — **במגפה וקצף**. ביווני: במגפת קצף. —

וּמִסְפַּר יְמֵיהֶם יִמָּלְאוּ וְאָרְכוּ יְמֵיהֶם בְּשָׁלוֹם וּשְׁנוֹת שִׂמְחָתָם תִּרְבֶּינָה
בְּאֹשֶׁר עוֹלָם וּבְשָׁלוֹם כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם:
ו וַיְהִי כִּי־רַבּוּ בְּנֵי־הָאָדָם בַּיָּמִים הָהֵם וּבָנוֹת יָפוֹת וְנָאוֹת יֻלְּדוּ
ב לָהֶם: וַיִּרְאוּ אוֹתָן הַמַּלְאָכִים בְּנֵי־הַשָּׁמַיִם וַיַּחְמְדוּ אוֹתָן וַיְדַבֵּר אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ לְכָה נִבְחֲרָה־לָּנוּ נָשִׁים מִבְּנוֹת הָאָדָם וְנוֹלִידָה־לָּנוּ בָּנִים:
ג וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׁמַחֲזַי וְהוּא נְשִׂיאָם יָרֵאתִי פֶּן־תְּמָאֲנוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־
ד הַדָּבָר הַזֶּה וְהָיִיתִי אֲנִי לְבַדִּי נוֹשֵׂא הֶעָוֹן הַגָּדוֹל: וַיַּעֲנֵהוּ כֻּלָּם
וַיֹּאמְרוּ הִשָּׁבַע נִשָּׁבַע כֻּלָּנוּ וְהִתְקַשַּׁרְנוּ בְּחֵרֶם כֻּלָּנוּ בֵּינוֹתֵינוּ לְבִלְתִּי
ה סוּר מִן־הָעֵצָה הַזֹּאת וּבָהּ נַעֲשֶׂה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה: אָז נִשְׁבְּעוּ כֻּלָּם
ו יַחַד וַיִּתְקַשְּׁרוּ בֵּינֵיהֶם בְּחֵרֶם: וַיִּהְיוּ כֻלָּם מָאתַיִם מַלְאָךְ וַיֵּרְדוּ בִּימֵי
יֶרֶד עַל־רֹאשׁ הַר־חֶרְמוֹן וַיִּקְרְאוּ לְהַר חֶרְמוֹן כִּי בוֹ נִשְׁבְּעוּ
ז וְהֶחֱרִימוּ בֵּינֵיהֶם: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת נְשִׂיאֵיהֶם שְׁמַחֲזַי וְהוּא הַגָּדוֹל בָּהֶם
אַרְכְּבָה רָמְאֵל כּוֹכְבִיאֵל תָּמִיאֵל רָמִיאֵל דָּנִיאֵל זְכִיאֵל בְּרָקִיאֵל

ו–יא. קלקול המלאכים – קלקולם של בני האדם – המלאכים בשמים ממליצים לבני האדם – גזר דין נחרץ על המלאכים שקלקלו – מלכות המשיח.

ו פרק זה הוא מדרש אגדה שיסודו בבראשית ו׳ א׳–ד׳, ואף שם הוא פותח בלשון
ויהי כי... – אגדה זו רווחת בספרות המדרשים והקבלה בקשר עם דורו של נח (השוה
ג י׳ א׳). דור המבול. – ש מ ח ז י. בצורה זו הוא מצוי בספרות העברית. ואף (בחילוף
חי״ת בעי״ן) בצורת עזא או עוזא (אם כן שמחזי = שמעזי). ובכושית צורתו סַמְיָזָז או
סַמְיָזָ (יוסף הלוי מסרו: שְׁמִיעָזָא). בזהר (ברא׳ ל״ז א׳) נעשו הימנו שני מלאכים:
ד סמיא עזא ועזאל. – א ת ה ד ב ר ה ז ה. כך ביווני. ובכושי גם כאן: את העצה הזאת.–
ו כתוב זה נמסר כאן לפי הנוסח היווני G[s] (בכושי הנוסח: וירדו אל אַרְדִּיס והוא ראש
הר חרמון ויקראו להר חרמון כי בו נשבעו ויתקשרו בחרם ביניהם). וללשון וירדו
בימי ירד השוה ס׳ היובלים ד׳ ט״ו: ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה׳ על הארץ (אבל
שם – וע׳ ג״כ שם ה׳ א׳ ואילך – ניתן טעם אחר לירידת המלאכים על הארץ). והשוה לקמן
ז ק״ו י״ג. – ברשימת המלאכים יש כאן רק י״ט שמות, ואחד חסר (אחר טראל). – א ר כ ב ה. G[s]–
Ἀραθάκ–G[g]. הלוי מעתיק (מבלי להודיע טעמו) באותיות עבריות: עֲטַרְקוּף. Ἀταρκούφ.
גינצברג (Legends V, 153) פותרהו: ארעא תקיף, ואין להכריע. – ר מ א ל. G[s]–Ἀρακιήλ
(=ארקיאל). ולקמן (ח׳ ג׳) בנוסח זה כשמדובר עליו נאמר: השלישי לימד אותות הארץ,
אם כן ארקיאל=הממונה על ארקא (=ארץ, בארמית). וכן העתיקו הלוי: אַרְצִיאֵל. –
ת מ י א ל. לפי צ׳ארלס: תהמיאל (=ממונה על תהום). G[s] — Ὀραμμαμή, והעתיקו הלוי:
חָרְמִיאֵל. – ר מ י א ל. אולי: רעמיאל (=ממונה על הרעם). – ד נ י א ל. לפי גינצברג (שם)
הוא משובש מן ליליאל (=ממונה על לילה), שנזכר בספרי חנוך המאוחרים (ע׳, למשל,
ס׳ חנוך לר׳ ישמעאל כ״ג הוצאת אודיבירג ג׳ י״ט, או בס׳ מרכבה שלמה י״א
ב׳). – ז כ י א ל. הלוי גורס צחיאל (בכושי: אֲזֶקְאֵל). ולפי צ׳ארלס עיקרו: שַׁחֲקִיאֵל.
ושניהם לנוסח G[s] נתכוונו, שנאמר בו (ח׳ ג׳) על מלאך זה: השמיני לימד לראות
בשחקים (ἀερεσκοπίαν). וגינצברג (שם) משער שעיקרו זיקיאל (שבחנוך המאוחר, שם=

עֲזָאֵל אַרְמָרֹס בַּטְרִיאֵל עֲנָנִיאֵל זַקִּיאֵל סַמְסַפְאֵל סַתְּרָאֵל טֻרְאֵל
ה יוֹמִיאֵל אֲרָזְיָל: אֵלֶּה הֵם שָׂרֵיהֶם לַעֲשָׂרוֹתֵיהֶם:
ז וַיִּקְחוּ לָהֶם הֵם וְכָל־הָאֲחֵרִים עִמָּהֶם נָשִׁים וַיִּבְחֲרוּ לָהֶם אִישׁ
אַחַת אֶחָת וַיָּחֵלּוּ לָבֹא אֲלֵיהֶן וַיִּדְבְּקוּ בָהֶן וַיְלַמְּדוּן קְסָמִים וּכְשָׁפִים
ב וַיּוֹרוּן לִכְרֹת שָׁרָשִׁים וּצְמָחִים: וְהֵן הָרוּ וַתֵּלַדְנָה גִּבּוֹרִים גְּדוֹלִים
ג שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אַמָּה גָּבְהָם: אֲשֶׁר אָכְלוּ אֵת כָּל־יְגִיעַ בְּנֵי־הָאָדָם וְכַאֲשֶׁר
ד לֹא יָכְלוּ־עוֹד בְּנֵי־הָאָדָם לְכַלְכְּלָם: וַיֵּהָפְכוּ הַגִּבּוֹרִים נֶגְדָּם וַיֹּאכְלוּ אֶת־
ה בְּנֵי הָאָדָם: וַיָּחֵלּוּ לַחֲטֹא בָּעוֹף וּבַחַיָּה וּבַשֶּׁרֶץ וּבַדָּגָה וְלֶאֱכֹל אִישׁ
ו בְּשַׂר רֵעֵהוּ וְלִשְׁתּוֹת אֶת־דָּמוֹ: אָז הֶאֱשִׁימָה הָאָרֶץ אֶת־בְּנֵי־הֶחָמָס:
ח וַעֲזָזֵאל לִמַּד אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לַעֲשׂוֹת חֲרָבוֹת וּמַאֲכָלוֹת וּמָגִנִּים
וְשִׁרְיוֹנוֹת וַיּוֹדִיעֵם אֶת־מַחְצְבוֹת הָאֲדָמָה וּמְלֶאכֶת מַחֲשַׁבְתָּן וּצְמִידִים
וַעֲדָיִים וּמַעֲשֵׂה הַפּוּךְ וּלְיַפּוֹת אֶת־גַּבּוֹת הָעֵינַיִם וְכָל־הָאֲבָנִים הַיְקָרוֹת
ב וְכָל־צִבְעֵי רִקְמָתַיִם: וַתְּהִי רִשְׁעָה רַבָּה וַיַּעֲשׂוּ זִמָּה וַיִּתְעוּ וַיַּשְׁחִתוּ
ג בְּכָל־דַּרְכֵיהֶם: שְׁמַחֲזַי לִמַּד כְּשָׁפִים וּכְרֹת שָׁרָשִׁים אַרְמָרֹס הַתֵּר

ממונה על הזיקים. — עזאל. בכושי: אזאל (באל״ף), כדרכו. — ארמרס. לפי G^s (ח׳ ג׳) לימד זה (Φαρμαρός, ובנוסח G^g Ἀρεαρώς) להתיר כשפים, ועל סמך זה ניסחהו הלוי: עֲרָם־ראש. — בטריאל. כך מנקד הלוי: בַּטְרִיאֵל (בטי״ת שואית). גינצברג (שם) סבור שהוא משובש מן מטריאל (=ממונה על מטר), שבחנוך המאוחר (שם). — ענניאל. בכושי, כדרכו: אֲנָנְאֵל (באל״ף). — סמפספאל. אולי משובש מן שַׁמְשִׁיאֵל (=ממונה על השמש), שבנוסח G^s לקמן (ח׳ ג׳) נאמר עליו: שלימד אותות השמש. והלוי מסרו: שְׁמִיאֵל. — סתראל. הלוי: סרתאל=שְׂרוּתִיאֵל. — טראל. הלוי: טוּרִיאֵל. — יומיאל. ממונה על היום. ובחנוך המאוחר (שם) שַׁמְשִׁיאֵל שמו. — ארזיל. אין עיקרו רָזִיאֵל, משום שמנוסח G^s (ח׳ ג׳) נראה שעיקרו סַהֲרִיאֵל (=לימד אותות הירח). וכך מסרהו הלוי. —
ח שריהם לעשרותיהם. כך לפי G^g (ἀρχαὶ αὐτῶν). ובכושי צורת הפסוק: אלה הם נשיאי מאתים המלאכים והאחרים כלם עמהם. —

ז וידבקו בהן. G^s: ויטמאו בהן. — לכרת שרשים וצמחים. לשם כישופים בעניני אהבה של אישות. — וצמחים. כך G^g: βοτάνας, ונכון. בכושית סובל שם זה
ב אף ענין עצים. — גבורים גדולים. בנוסח G^s: ותלדנה להם שלשה מינים (γένη). בראשונה גבורים (γίγαντες) גדולים והגבורים הולידו נפילים ולנפילים נולדו עליונים (Ἐλιούδ). ויגדלו לפי גדלם. כל זה הוא דרש על פי הכתוב בברא׳ ו׳ ד׳: גבורים נפילים ואנשי השם. וכבר השתמש בזה הדרוש בעל ס׳ היובלים (ז׳ כ׳). —

ח ועזזאל. אולי הוא קרוב לעזאזל שבויקרא ט״ז ח׳ (ובפש׳ הוא נכתב שם להדיא עזזאיל). שם זה מצוי אף בקיצור: עזאל (והשוה ביהמ״ד של ילינק ד׳ קכ״ז: עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקלקולו להסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים... והוא עזאזל שבתורה). שני ענינים שמביאים הפסד לעולם לימדם עזזאל: עשיית
ג כלי זין ועשיית תכשיטין של מותרות. — מחצבות האדמה. μέταλλα (G^s). — שמחזי.

כְּשָׁפִים בְּרָקִיאֵל חֲזוֹת בַּכּוֹכָבִים כּוֹכְבִיאֵל מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים וְתָמִיאֵל
ד רְאוֹת בַּכּוֹכָבִים וְסַהֲרִיאֵל תְּקוּפַת הַיָּרֵחַ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר גָּוְעוּ בְנֵי הָאָדָם
וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם הַשָּׁמָיְמָה:
ט וְאָז הִשְׁקִיפוּ מִיכָאֵל וְאוּרִיאֵל וּרְפָאֵל וְגַבְרִיאֵל מִשָּׁמַיִם וַיִּרְאוּ
אֶת־הַדָּם הָרַב אֲשֶׁר נִשְׁפַּךְ עַל־הָאָרֶץ וְכָל־הֶחָמָס הַנַּעֲשֶׂה עַל־
ב הָאָרֶץ: וַיְדַבְּרוּ זֶה אֶל־זֶה הָאָרֶץ נֶעְדֶּרֶת יוֹשְׁבֶיהָ צוֹעֲקִים וְקוֹל
ג צַעֲקָתָם עַד־שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: וְעַתָּה אֲלֵיכֶם קְדוֹשֵׁי הַשָּׁמַיִם נַפְשׁוֹת
ד הָאֲנָשִׁים מִתְחַנְּנוֹת לֵאמֹר הַגִּישׁוּ מִשְׁפָּטֵנוּ לִפְנֵי עֶלְיוֹן: וַיֹּאמְרוּ אֶל־
[רִבּוֹן הָעוֹלָמִים] אֲדוֹן הָאֲדוֹנִים אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים מֶלֶךְ הַמְּלָכִים כִּסֵּא
כְבוֹדְךָ בְּכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָמִים וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּמְהֻלָּל וּמְבֹרָךְ בְּכָל־
ה הָעוֹלָם: אַתָּה עָשִׂיתָ כֹּל וּלְךָ כֹּחַ עַל־כֹּל וְהַכֹּל גָּלוּי וּפָתוּחַ לְעֵינֶיךָ
ו וְכֹל תִּרְאֶה וְאֵין־דָּבָר יָכֹל לְהִסָּתֵר מִמֶּךָּ: אַתָּה רָאִיתָ אֵת אֲשֶׁר־
עָשָׂה עֲזָזְאֵל אֲשֶׁר לִמַּד אֶת־כָּל־הֶחָמָס עַל־הָאָרֶץ וַיְגַל מִסְתְּרֵי עוֹלָם
ז אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ בַּשָּׁמָיִם [וַאֲשֶׁר לָדַעַת] שֶׁאָפוּ בְּנֵי־אָדָם: וְשַׁמְחֲזַי אֲשֶׁר־
ח לוֹ נָתַתָּ אֶת־הַכֹּחַ לִמְשֹׁל בַּחֲבֵרָיו אֲשֶׁר עִמּוֹ: וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּנוֹת
הָאָדָם עַל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁכְּבוּ עִמָּהֶן עִם־הַנָּשִׁים וַיִּטַּמְּאוּ וַיְגַלּוּ לָהֶן כָּל־
ט הַחֲטָאִים: וְהַנָּשִׁים יָלְדוּ אֶת־הַגִּבּוֹרִים וַתִּמָּלֵא כָל־הָאָרֶץ דָּם וְחָמָס:
י וְעַתָּה הִנֵּה נַפְשׁוֹת הַמֵּתִים קֹרְאוֹת וְשֹׁלְחוֹת תַּחֲנוּנֵיהֶן עַד־שַׁעֲרֵי
הַשָּׁמַיִם וְאַנְחוֹתֵיהֶן עָלוּ וְלֹא תוּכַלְנָה לָצֵאת מִפְּנֵי מַעֲשֵׂי הֶחָמָס
אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ עַל־הָאָרֶץ: וְאַתָּה יֹדֵעַ כָּל־דָּבָר בְּטֶרֶם יִהְיֶה וְאַתָּה
יא רָאִיתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָהֵם וַתִּשָּׂאֵם וְלֹא אָמַרְתָּ לָנוּ דָבָר לַעֲשׂוֹת לָהֶם
עַל־אֵלֶּה:
י אָז אָמַר הָעֶלְיוֹן הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ דִּבֵּר וַיִּשְׁלַח אֶת אוּרִיאֵל אֶל־
ב בֶּן־לֶמֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: [לֵךְ אֶל־נֹחַ] וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בִּשְׁמִי הַסְתִּירָה

בכושי: אמזרס. — חזות הכוכבים. ἀστροσκοπίαν (G^s). — מערכת הכוכבים. ἀστρολογίαν
(G^s). — וסהריאל. כך G^g: Σεριή(λ). ובכושי נשתבש: עשרדאל (ולעיל ו׳ ד׳: ארזיל). —

ט ד [רבון העולמים]. בכושי: אדון המלכים, ואין לזה כאן מקום, משום שהתאר הוא
ח מלך המלכים, הבא לקמן. — וישכבו עמהן עם־הנשים. כך הוא בכושי, והוא
בסגנון של לשון חכמים (G^g נמשך הלשון עם־הנשים אל־הפעל שלאחריו: ויטמאו עם־הנשים). —

י אוריאל. G^s, כך צ״ל (השוה ט׳ א׳). ובכושי אַסְרְיָלְיֵר, וקרוב לזה G^g:
ב Ἰστραήλ. — [לך אל נח]. על פי G^s. — G^s יותר מלא: תלמד את הצדיק את אשר
עליו לעשות [את] בן למך ושמר את נפשו בחיים ונמלט בעולם וממנו יִנָּטַע נֶטַע אשר

ראשך וגלית לו את־הקץ הבא כי כל־הארץ תכחד ומבול יבא
ג על־כל־הארץ ומחה את כל־אשר עליה: ועתה תלמדהו להמלט
ד ונשאר זרעו לכל־דורות העולם: ועוד אמר יי אל־רפאל אסר את־
עזאזל ידיו ורגליו והשלכתו אל־החשך ועשית פתח אל־המדבר
ה אשר בדודאל והשלכתו שמה: ושמת עליו סלעים קשים וחדים
וכסיתו בחשך וישב שם עד־עולם וכסית את־פניו לבל־יראה־אור:
ו–ז וביום הדין הגדול ישלך אל־תוך האש: ורפאת את־הארץ אשר
השחיתו המלאכים ובשרת רפואת הארץ כי־ירפא לארץ ולא
ח יכחדו כל־בני האדם מפני כל־הרזים אשר גלו העירים: ותשחת
ט כל־הארץ בלמד־מעשי עזאזל וכתבת עליו את־כל־החטא: ואל־
גבריאל אמר יי צא לקראת הממזרים והמתעבים וילדי הזמה
והכחדת בני הזמה ובני העירים מתוך האנשים והוצאתם ושלחתם
איש ברעהו למען ישמידו איש את־רעהו במלחמה כי ארך ימים
י לא־יהי להם: ולכל־אשר ישאלו ממך אבותיהם לתקותם כי חייהם
ימשכו לעולם וכי כל־איש מהם יחיה חמש מאות שנה אל־תשמע:
יא ויאמר יי אל־מיכאל לך ואסרת את־שמחזי ורעיו אשר עמו
יב שהתחברו אל־נשים ויטמאו אתן בטמאתן: וכאשר ירצחו כל־
בניהם וכאשר יראו בהשמד אהוביהם תאסרם לשבעים דור מתחת
לגבעות הארץ עד־יום דינם וכלותם עד־כלות המשפט אשר
יג לעולמי עולמים: בימים ההם יובאו אל־תחתיות האש אל־הצער
יד והמאסר והיו כלואים בו לעולם: ואשר יבער וישמד מהם יאסר
טו אתם יחד עד־סוף כל־הדרות: והשמדת את כל־רוחות התאוה
טז ואת־בני העירים יען אשר עשו חמס לבני האדם: ובערת את־
כל־החמס מעל פני־הארץ וכל־מעשה רע יסוף והופיע נטע הצדקה
והישר והיה מעשה הצדקה והישר לברכת עולם ונטעו בשמחה:
יז ואז־ימלטו כל־הצדיקים וחיו עד־אשר יולידו אלף בנים וכל־ימי
יח נעוריהם ושיבתם יכלו בשלום: ובימים ההם תעבד כל־הארץ

ד יעמד כל דורות העולם. — לעזאזל נתבצר מקום פורענות בפני עצמו. — המדבר אשר
בדודאל. הוא המדבר של בית חדודי (ע׳ משנה יומא ו׳ ח׳, וכן ת״י לויקרא ט״ז
ה כ״א–כ״ב), י״ב מילין מירושלים. — סלעים. הם הסלעים הקשים והחדים שבבית חדודי עד
טז–יז היום הזה. — נטע הצדקה. ישראל שהם זרע שנזרע מאת ה׳ (ס״ב ח׳). — ושיבתם.
המתרגם הראשון טעה וקרא: וְשַׁבַּתָּם ותרגם τὰ σάββατα αὐτῶν = שבתותיהם, ולא הרגיש

יט בִּצְדָקָה וְנִטְּעָה כֻלָּהּ עֵצִים וּמָלְאָה בְרָכָה: וְכָל־עֲצֵי הַחֶמְדָּה יִנָּטְעוּ
עָלֶיהָ גְּפָנִים וְהַגְּפָנִים אֲשֶׁר יִטְּעוּ עָלֶיהָ יַעֲשׂוּ יַיִן לָרֹב וְכָל־זֶרַע אֲשֶׁר
יִזָּרַע עָלֶיהָ מִדָּה אַחַת אֶלֶף תַּעֲשֶׂה וּמִדַּת זֵיתִים אַחַת עֲשָׂרָה בַת
כ שֶׁמֶן תָּכִיל: וְאַתָּה תְּטַהֵר אֶת־הָאָרֶץ מִכָּל־לַחַץ וּמִכָּל־חָמָס וּמִכָּל־
חֵטְא וּמִכָּל רֶשַׁע וְכָל־הַטֻּמְאָה הַנַּעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ תַּשְׁמִיד מֵעַל פְּנֵי־
כא הָאֲדָמָה: וְכָל־בְּנֵי הָאָדָם יִהְיוּ צַדִּיקִים וְכָל־הָעַמִּים יַמְלִיכוּ וִיבָרְכוּ
אוֹתִי: וְהָאָרֶץ תִּטְהַר מִכָּל־רֶשַׁע וּמִכָּל־חֵטְא וּמִכָּל־קֶצֶף וּמִכָּל־צַעַר
וְלֹא אֲשַׁלַּח עוֹד עָלֶיהָ לְדוֹר דּוֹר וּלְעוֹלָם:

יא וּבַיָּמִים הָהֵם אֶפְתַּח אוֹצְרוֹת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם לְשַׁלְּחָם
ב אֶל־הָאָרֶץ עַל־מַעֲשֵׂה בְּנֵי־הָאָדָם וַעֲמָלָם: וְיֹשֶׁר וְשָׁלוֹם יִהְיוּ יַחְדָּו
כָּל־יְמֵי־הָעוֹלָם וְכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָם:

יב לִפְנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נֶעֱלַם חֲנוֹךְ וְאִישׁ מִבְּנֵי הָאָדָם לֹא־יָדַע
ב אֵיפֹה נֶעֱלַם וְאַיּוֹ וּמַה־הָיָה־לוֹ: וְכָל־מַעֲשָׂיו הָיוּ עִם־הָעִירִים וְיָמָיו
ג הָיוּ עִם־הַקְּדוֹשִׁים: וַאֲנִי חֲנוֹךְ בֵּרַכְתִּי אֶת־יְיָ הַגָּדוֹל מֶלֶךְ הָעוֹלָמִים
ד וְהִנֵּה הָעִירִים קָרְאוּ אֵלַי חֲנוֹךְ הַסּוֹפֵר וַיֹּאמְרוּ אֵלַי: חֲנוֹךְ אַתָּה סוֹפֵר
הַצֶּדֶק לְכָה וְהוֹדַעְתָּ לְעִירֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר עָזְבוּ שְׁמֵי מַעְלָה אֶת־
הַמָּקוֹם הַקָּדוֹשׁ לְעוֹלָם וַיִּטַּמְּאוּ בְנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂה בְּנֵי־הָאָדָם
ה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים הַשְׁחֵת הִשְׁחִיתוּ הַרְבֵּה עַל־הָאָרֶץ: וְלֹא יְהִי לָהֶם
ו שָׁלוֹם וּסְלִיחַת חֵטְא: וְתַחַת שָׂמְחָם בִּבְנֵיהֶם בְּרֶצַח אֲהוּבֵיהֶם יִרְאוּ
וְעַל־הִכָּחֵד בְּנֵיהֶם יְקוֹנֵנוּ וְהִתְפַּלְלוּ לָנֶצַח וְרַחֲמִים וְשָׁלוֹם לֹא־יִהְיוּ
לָהֶם:

יג וַיֵּלֶךְ חֲנוֹךְ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲזָזֵאל לֹא־יְהִי לְךָ שָׁלוֹם דִּין קָשֶׁה
ב יָצָא לְאָסְרֶךָ: וְלֹא תְהִי־לְךָ חֲנִינָה וּשְׁאֵלַת [רַחֲמִים] עַל־הֶחָמָס
אֲשֶׁר הוֹרֵיתָ וְעַל־כָּל־מַעֲשֵׂי הָרֶשַׁע וְהַפֶּשַׁע וְהַחֵטְא אֲשֶׁר הֶרְאֵיתָ
ג לָאֲנָשִׁים: וָאֵלֵךְ וַאֲדַבֵּר אֶל־כֻּלָּם יַחַד וַיִּירְאוּ וּפַחַד וָרַעַד אֲחָזוּם:

יט שנעוריהם מוכיחים על שֵׂיבָתָם. — עשרה בת. כך להדיא G^s: βάτους δέκα. —

יב—טז. חנוך מתפלל בעד עזזאל וחבריו ושליחותו אליהם להודיעם על סופם.

יב לפני הדברים האלה. שנאמרו קודם לכן. וכוונתו לגזרה על העירין (שבפרק י׳). — נעלם. לשון זה (השוה לקמן ע״א א׳ וה׳) הוא כעין הפעל לקח שבברא׳ ה׳ כ״ד. —
ג העירים קראו. המלאכים הממונים בשמים להוציא גזר־הדין לפועל שלחו את חנוך להודיע הענין לחבריהם שקלקלו. —

יג ב ושאלת [רחמים]. בכושי ויווני: ושאלה (ἐρώτησις) סתם, והוספתי מסברא. —

ד ויבקשו ממני לכתב בקשה בעדם כי־ימצאו סליחה ולהעלות את־
ה בקשתם לפני אדני השמים: כי מעתה לא־יוכלו הם לדבר עמו
ולא לשאת את־עיניהם למרום מחרפת עונותיהם אשר עליהם
ו נדונו: ואכתב את־זכרון בקשתם ואת־התפלה לנפשותיהם
ומעשיהם לכל־אחד על־דבר בקשותיהם לסליחה ולארך [אפים]:
ז ואלך ואשב על מימי־דן בארץ־דן אשר מימין למערב חרמון
ח ואקרא את־זכרון בקשתם עד־אשר נרדמתי: והנה חלום בא
אלי ומראות נפלו עלי וארא מראות קצף ויבא קול מצוה עלי
ט לדבר אל־בני מרום ולהזהירם: וכאשר הקיצותי באתי אליהם
והם היו יושבים כלם נאספים יחד אבלים באבלים אשר בין
י לבנון ושניר ופניהם חפו: ואספר להם את־כל־המראות אשר
ראיתי בשנה ואחל לדבר דברי צדק ולהזהיר את־עירי השמים:
יד ספר דברי הצדק והאזהרה לעירי העולם כמצות הקדוש
ב הגדול במראה ההוא: ראיתי בשנתי אשר אגיד עתה בלשון
בשר וברוחי אשר נתן הגדול פה לאנשים לדבר ולהבין בלב:
ג כאשר ברא ויתן לאדם כח להבין דברי חכמה כן ברא גם־אותי
ד ויתן־לי להזהיר את־העירים בני־השמים: אני כתבתי את־בקשתכם
ובמראי ראיתי ככה כי בקשתכם לא־תנתן לכם כל־ימי עולם
ה וכי דין נחרץ עליכם [בקשתכם] לא־תנתן לכם: ומעתה לא־
תעלו למרום עד־עולם ובארץ יצאה הגזרה לאסרכם לכל־ימי
ו עולם: ולפני־כן תראו בהכחד בניכם האהובים ולא יהי לכם כל־
ז דבר בהם כי־יפלו לפניכם בחרב: ובקשתכם בעדם לא־תנתן
ואף לא בעדכם גם כי־תבכו ותתחננו [ותדברו את־כל־הדברים]
ח הנמצאים בספר אשר כתבתי: והמראה נראה אלי ככה הנה
במראה עבים קראוני וערפל בקשני ומהלך הכוכבים והמארות
הריצוני ויבהילוני והרוחות במראה העיפוני ויעלוני וישאוני אל־
ט השמים: ואבא עד־אשר קרבתי אל־חומה בנויה אבני ברלח

ז על מימי־דן. אחד מסניפי הירדן. יוספוס קורא לו הירדן הקטן (קדמ׳ ה׳ ג׳ א׳. ח׳ ח׳
ט ד׳). – באבלים. או באבילין (Ἀβειλήνη), עיר באנטילבנון. ולשון נופל על לשון הוא:
אבלים באבלים. ובכושי נשתבש: אבלסיאל. – ושניר. כינוי לחרמון (דב׳ ג׳ ט׳. שה״ש
ד׳ ח׳). בכושי: סנסר. –

יד ו–ז כל־דבר. של נחת רוח. – [– – –]. כך בנוסח G[g]. –

י וּמוּסַבָּה לְשֹׁנוֹת אֵשׁ וַיָּחֶל [הַמַּרְאֶה] לְהַפְחִידֵנִי׃ וָאָבֹא אֶל־תּוֹךְ
לְשֹׁנוֹת הָאֵשׁ וָאֶקְרַב אֶל־בַּיִת גָּדוֹל וְהוּא בָנוּי אַבְנֵי בְדֹלַח וְקִירוֹת
יא הַבַּיִת הָיוּ כְעֵין מַרְצֶפֶת אַבְנֵי בְדֹלַח וְרִצְפָּתוֹ הָיְתָה בְּדֹלַח׃ כִּפָּתוֹ
הָיְתָה כְּעֵין שְׁבִיל הַכּוֹכָבִים וְהַמְּאֹרוֹת וּבֵינֵיהֶם הָיוּ כְרוּבֵי־אֵשׁ
יב וּשְׁמֵיהֶם מָיִם׃ וְאֵשׁ לֹהֶטֶת הִקִּיפָה אֶת־הַקִּירוֹת וּפִתְחֵיהֶם הָיוּ
יג לֹהֲטִים אֵשׁ׃ וָאָבֹא אֶל־הַבַּיִת הַהוּא וַיְהִי חַם כָּאֵשׁ וְקַר כַּקֶּרַח
יד כָּל־תַּעֲנוּג הַחַיִּים לֹא־הָיָה בְתוֹכוֹ פַּחַד כִּסָּנִי וָרַעַד אֲחָזָנִי׃ וְעַד־אֲנִי
טו מִתְחַלְחֵל וְרוֹעֵד וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֵרֶא מַרְאֶה׃ וְהִנֵּה בַיִת שֵׁנִי גָּדוֹל
טז מִזֶּה וְכָל־הַפְּתָחִים הָיוּ פְתוּחִים לְפָנַי וְהוּא בָנוּי לַהֶבֶת־אֵשׁ׃ וְנַעֲלֶה
הָיָה בְּכָל־רֹב הָדָר וְכָבוֹד וָגֹדֶל עַד לְאֵין־יְכֹלֶת לְתָאֵר לָכֶם אֶת־
יז הֲדָרוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ׃ וְרִצְפָּתוֹ הָיְתָה אֵשׁ וּמִמַּעַל לוֹ בְּרָקִים וּמְרוּצַת
יח הַכּוֹכָבִים וְכִפָּתוֹ גַּם־הִיא אֵשׁ לֹהֶטֶת׃ וָאַבִּיט וָאֵרֶא שָׁם כִּסֵּא רָם
יט מַרְאֵהוּ כִּבְדֹלַח וּסְבִיבוֹ כַּשֶּׁמֶשׁ זֹרֵחַ וְשָׁם [מַרְאֵה] כְרוּבִים׃ וּמִתַּחַת
כ לַכִּסֵּא יָצְאוּ נַהֲרוֹת־אֵשׁ לֹהֶטֶת עַד לְאֵין־יְכֹלֶת לְהַבִּיט׃ וְהַכָּבוֹד
כא הַגָּדוֹל יָשַׁב עָלָיו וּמְעִילוֹ הִזְהִיר מִשֶּׁמֶשׁ וְהִלְבִּין מִכָּל־שָׁלֶג׃ כָּל־
מַלְאָךְ לֹא־יָכֹל לָבֹא וְלֹא יָכֹל לִרְאוֹת אֶת־פְּנֵי הַכָּבוֹד וְהֶהָדָר
כב וְכָל־בָּשָׂר לֹא־יָכֹל לִרְאֹתוֹ׃ הָאֵשׁ הַלֹּהֶטֶת הָיְתָה מְסֹבִיב לוֹ וְאֵשׁ
גְּדוֹלָה עָמְדָה לְפָנָיו וְאִישׁ מִסָּבִיב לֹא־יָכֹל לִקְרַב אֵלָיו רִבֵּי רְבָבוֹת
כג עָמְדוּ לְפָנָיו וְלֹא הָיָה לוֹ חֵפֶץ בְּכָל־יוֹעֵץ׃ וּקְדוֹשֵׁי הַקְּדוֹשִׁים
כד הַקְּרוֹבִים אֵלָיו לֹא־הִתְרַחֲקוּ בַּלַּיְלָה וְלֹא הָלְכוּ מִפָּנָיו׃ וְעַד־אָז
הָיִיתִי נֹפֵל עַל־פָּנַי רֹעֵד וַיִּקְרָאֵנִי יְיָ בְּפִיו וַיֹּאמֶר אֵלַי קְרַב הֵנָּה
כה חֲנוֹךְ וְאֶל־קוֹל קָדְשִׁי׃ [וְאֶחָד הַקְּדוֹשִׁים נִגַּשׁ אֵלַי וַיְעוֹרְרֵנִי] וַיַּעֲמִידֵנִי
וַיַּקְרִיבֵנִי אֶל־הַפֶּתַח וַאֲנִי הוֹרַדְתִּי פָּנַי לְמָטָּה׃

טו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹלוֹ אַל־תִּירָא חֲנוֹךְ אִישׁ
ב צַדִּיק וְסוֹפֵר צֶדֶק קְרַב הֵנָּה וּשְׁמַע קוֹלִי׃ לֵךְ וְהִגַּדְתָּ אֶל־עִירֵי
הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר שְׁלָחוּךָ לְבַקֵּשׁ בַּעֲדָם עֲלֵיכֶם לְבַקֵּשׁ בְּעַד אֲנָשִׁים וְלֹא
ג אֲנָשִׁים בַּעַדְכֶם׃ לָמָּה עֲזַבְתֶּם אֶת־הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְהַקְּדוֹשִׁים
מֵעוֹלָם וַתִּשְׁכְּבוּ עִם־נָשִׁים וַתִּטַּמְּאוּ עִם־בְּנוֹת הָאָדָם וַתִּקְחוּ לָכֶם
ד נָשִׁים וַתַּעֲשׂוּ כִּבְנֵי הָאָרֶץ וַתּוֹלִידוּ בָּנִים גִּבּוֹרִים׃ וְאַתֶּם קְדוֹשֵׁי־
רוּחַ הַחַיִּים חַיֵּי נֶצַח וַתִּטַּמְּאוּ בְנָשִׁים וַתּוֹלִידוּ בְּדַם־הַבָּשָׂר וּבְדַם־

יח [מראה]. כך בנוסח Gg, ובכושי קול.—

אָדָם חֶמְדָּתָם וְתַעֲשׂוּ בָּשָׂר וָדָם כְּמַעֲשֵׂי אֵלֶּה הַמֵּתִים וְהָאֹבְדִים:
ה עַל־כֵּן נָתַתִּי לָהֶם נָשִׁים לְעַבֵּר אוֹתָן וּלְהוֹלִיד בָּנִים עַל־יָדָן לְבַל־
ו יִנָּתֵק [זַרְעָם] עַל־הָאָרֶץ: וְאַתֶּם מִקֹּדֶם הֱיִיתֶם בְּנֵי־רוּחַ חַיִּים חַיֵּי נֶצַח
ז וּבְנֵי אַל־מָוֶת לְכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָם: וְעַל־כֵּן לֹא יָעַדְתִּי לָכֶם נָשִׁים כִּי
ח כִּבְנֵי־רוּחַ בַּשָּׁמַיִם מִשְׁכָּנָם בַּשָּׁמָיִם: וְעַתָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר נוֹלְדוּ
מֵרוּחַ וּבָשָׂר רוּחוֹת רָעוֹת יִקָּרְאוּ עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הָאָרֶץ יְהִי מִשְׁכָּנָם:
ט רוּחוֹת רָעוֹת יָצְאוּ מִגְּוִיּוֹתֵיהֶם כִּי [מֵאֲנָשִׁים] נוֹלְדוּ וּמֵעִירִין קַדִּישִׁין
י תְּחִלָּתָם וְשָׁרְשָׁם הָרִאשׁוֹן וְרוּחוֹת רָעוֹת יִקָּרְאוּ: וְרוּחוֹת הַשָּׁמַיִם
בַּשָּׁמַיִם מִשְׁכָּנָם יְהִי וְרוּחוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נוֹלְדוּ עַל־הָאָרֶץ מִשְׁכָּנָם
יא עַל־הָאָרֶץ יְהִי: וְרוּחוֹת הַגִּבּוֹרִים [מְעַנִּים] מְדַכְּאִים מַשְׁחִיתִים
מִתְנַפְּלִים עוֹשִׂים רָעוֹת וּמַעֲשֵׂי הֶרֶס עַל־הָאָרֶץ וְעוֹשִׂים עָמָל הֵם
יב לֹא יֹאכְלוּ אֹכֶל [כִּי אִם־יִרְעֲבוּ] וְיִצְמְאוּ וְיָבִיאוּ כִשָּׁלוֹן: וְהָרוּחוֹת
הָהֵן תִּתְנַשֶּׂאנָה עַל־בְּנֵי הָאָדָם וְעַל־הַנָּשִׁים כִּי־עַל־כֵּן מֵהֶם יָצָאוּ:
טז מִימֵי הַהֶרֶג וְהַהֶרֶס וּמוֹת־הַגִּבּוֹרִים כְּשֶׁהָרוּחוֹת בְּצֵאתָן מִנַּפְשׁוֹת
בְּשָׂרָן תַּשְׁחֵתְנָה בְּלִי מִשְׁפָּט כֵּן תַּשְׁחֵתְנָה עַד־יוֹם הָאַחֲרִית הַדִּין
הַגָּדוֹל אֲשֶׁר־בּוֹ יִכְלֶה הָעוֹלָם הַגָּדוֹל עִם־הָעִירִים וְהָרְשָׁעִים כֻּלָּם
ב יִכְלוּ: וְעַתָּה הָעִירִים אֲשֶׁר שְׁלָחוּךָ לְבַקֵּשׁ בַּעֲדָם אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵי־
ג כֵן בַּשָּׁמַיִם [תֹּאמַר לָהֶם]: אַתֶּם הֱיִיתֶם בַּשָּׁמַיִם אֲבָל הָרָזִים כֻּלָּם
לֹא־נִגְלוּ עוֹד אֲלֵיכֶם [וְרַק] אֲחֵרִים הוֹדַעְתִּי לָכֶם וְאֵלֶּה בְּקְשִׁי־
לִבְּכֶם הוֹדַעְתֶּם לַנָּשִׁים וּבְרָזִים אֵלֶּה נָשִׁים וַאֲנָשִׁים יַעֲשׂוּ רָעוֹת עַל־
ד הָאָרֶץ: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵין שָׁלוֹם לָכֶם:
יז וַיִּשָּׂאוּנִי [וַיְבִיאוּנִי] אֶל־מָקוֹם אֶחָד אֲשֶׁר הַנִּמְצָאִים שָׁם הֵם
ב כְּאֵשׁ לֶהָבֶת וּבְחֶפְצָם וְהוֹפִיעוּ כַּאֲנָשִׁים: [וַיְבִיאוּנִי] אֶל־מְקוֹם סוּפָה
ג וְאֶל־הַר אֲשֶׁר קְצֵה רֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה: וָאֵרֶא מְקוֹם הַמְּאֹרוֹת
וְהָרְעָם וּבִקְצֵה הָעֵמֶק אֲשֶׁר שָׁם קֶשֶׁת־אֵשׁ וְחִצִּים וְאַשְׁפָּתָם וְחֶרֶב־
ד אֵשׁ וְהַבְּרָקִים כֻּלָּם: וַיִּקָּחוּנִי אֶל־הַמַּיִם הַחַיִּים וְאֶל־אֵשׁ הַמַּעֲרָב

טו ט־יא [מאנשים]. כך G^{s}. ובכושי: מעליונים. — [מענים]. כך מגיה צ׳ארלס, ובכושי ענֵנים. ואין לו מובן. — [כי אם ירעבו]. כך G^{gs}. — ירעבו ויצמאו. כלו׳ תמיד זוללים הם וסובאים. —

יז–לו. הלוכו של חנוך בארץ ובשאול.

א) יז–יט. ההלוך הראשון.

יז א–ב [ויביאוני]. כך G^{g}. — אל־מקום סופה. השוה איוב ל״ז ט׳ מן־החדר תבוא

ה הַמְקַבֶּלֶת כָּל־בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃ וָאָבֹא אֶל־נְהַר־אֵשׁ וְהָאֵשׁ תִּמָּשֵׁךְ־בּוֹ
ו כַּמַּיִם וְזוֹרֶמֶת אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל לְצַד מַעֲרָב׃ רָאִיתִי אֶת־הַנְּהָרוֹת
הַגְּדוֹלִים וָאָבֹא אֶל־הַחֹשֶׁךְ הַגָּדוֹל וָאֵלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֲשֶׁר כָּל־בָּשָׂר
ז–ח לֹא יַגִּיעַ׃ רָאִיתִי הָרֵי חֹשֶׁךְ שֶׁלַּחֹרֶף וְרַחֲבֵי־מַיִם שֶׁלַּתְּהוֹם׃ וָאֵרֶא
פִּי־כָל־נַהֲרוֹת הָאָרֶץ וּפִי־תְהוֹם׃

יח רָאִיתִי אוֹצְרוֹת כָּל־הָרוּחוֹת וָאֵרֶא אֵיךְ הוּא קִשֵּׁט בָּהֶם אֶת־
ב כָּל־הַבְּרִיאָה וּמוֹסְדֵי הָאָרֶץ׃ וָאֵרֶא אֶבֶן פִּנַּת הָאָרֶץ וָאֵרֶא אֶת־
ג אַרְבַּע הָרוּחוֹת אֲשֶׁר תִּשֶּׂאנָה אֶת הָאָרֶץ וְאֵת רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃ וָאֵרֶא
אֶת־הָרוּחוֹת אֲשֶׁר תִּפְרֹשְׂנָה אֶת־כִּפַּת הַשָּׁמַיִם וְתַחֲנוֹתָן בֵּין שָׁמַיִם
ד וָאָרֶץ הֵן עַמּוּדֵי הַשָּׁמָיִם׃ רָאִיתִי אֶת־הָרוּחוֹת הַסּוֹבְבוֹת אֶת־הַשָּׁמָיִם
ה וְהֵן מַעֲרִיבוֹת אֶת־תְּקוּפַת הַשֶּׁמֶשׁ וְכָל־הַכּוֹכָבִים׃ רָאִיתִי אֶת־רוּחוֹת
הָאָרֶץ הַנֹּשְׂאוֹת אֶת־הָעֲנָנִים רָאִיתִי אֶת־נְתִיבוֹת הַמַּלְאָכִים רָאִיתִי
ו בִּקְצֵה הָאָרֶץ אֶת־רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל׃ וָאֶעֱבֹר דָּרוֹמָה וָאֵרֶא מָקוֹם
הַבֹּעֵר יוֹמָם וָלָיְלָה וְשָׁם שֶׁבַע גְּבָעוֹת אֲבָנִים נֶהְדָּרוֹת שָׁלֹשׁ לְצַד
ז מִזְרָח וְשָׁלֹשׁ לְצַד דָּרוֹם׃ וּמִן הָאֲבָנִים הַצִּבְעוֹנִיּוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לְצַד
ח מִזְרָח אַחַת פְּנִינָה וְאַחַת יָשְׁפֵה וַאֲשֶׁר לְצַד דָּרוֹם אֶבֶן אֹדֶם׃ וַאֲשֶׁר
בְּתוֹךְ הִגִּיעָה עַד־הַשָּׁמַיִם כְּכִסֵּא אֶבֶן פּוּךְ וּמְרַאֲשׁוֹת הַכִּסֵּא הָיָה
ט–י סַפִּיר׃ וְאֵשׁ לֹהֶטֶת רָאִיתִי בְּכָל־הַגְּבָעוֹת׃ וְרָאִיתִי שָׁם מָקוֹם מֵעֵבֶר
יא אֶרֶץ הַגְּדוֹלָה שָׁם נִקְווּ הַמָּיִם׃ וָאֵרֶא תְּהוֹם עֲמֻקָּה וְעַמּוּדֶיהָ אֵשׁ־
שָׁמַיִם וּבְתוֹכָם רָאִיתִי עַמּוּדֵי אֵשׁ יוֹרֶדֶת וְהֵם לְאֵין עֲרוֹךְ לְגֹבַהּ
יב וּלְעֹמֶק׃ וּמֵעֵבֶר תְּהוֹם הַהִיא רָאִיתִי מָקוֹם אֵין רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל
לוֹ וְלֹא קַרְקַע מוּסָדָה מִלְמַטָּה־לוֹ לֹא הָיוּ מַיִם עָלָיו וְלֹא עוֹף כִּי
יג אִם־מְקוֹם־שְׁמָמָה וְנוֹרָא הָיָה׃ רָאִיתִי שָׁם שִׁבְעָה כוֹכָבִים כֶּהָרִים
יד גְּדוֹלִים בֹּעֲרִים׃ וּכְחָקְרִי אוֹתָם אָמַר הַמַּלְאָךְ הַמָּקוֹם הַזֶּה הוּא קְצֵה
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְהוּא בֵּית־אֲסוּרִים לַכּוֹכָבִים וּלְצִבְאוֹת הַשָּׁמָיִם׃
טו וְהַכּוֹכָבִים הַמִּתְגּוֹלֲלִים בָּאֵשׁ הֵם אֲשֶׁר עָבְרוּ מִצְוַת יְיָ בִּתְחִלַּת
טז עֲלוֹתָם כִּי לֹא־בָאוּ בְעִתָּם׃ וַיִּקְצֹף עֲלֵיהֶם וַיַּאַסְרֵם [לַעֲשֶׂרֶת אַלְפֵי
שָׁנָה] עַד־הַזְּמָן אֲשֶׁר תִּתֹּם חַטָּאתָם׃

ז סופה. — הרי חשך. השוה ירמ׳ י״ג ט״ז הרי נשף. —

יח ז–טז ישפה. כך מתקן Ch. — נקוו המים. נ״א: כָּלוּ השמים. — [לעשרת אלפי שנה]. כך Gg. ובכושי: בשנה הסתומה. אבל השוה כ״א ו׳. —

יט וְאוּרִיאֵל אָמַר אֵלַי פֹּה יַעַמְדוּ הַמַּלְאָכִים שֶׁהִתְחַבְּרוּ עִם־נָשִׁים
וְרוּחוֹתֵיהֶם לָבְשׁוּ צוּרוֹת הַרְבֵּה וַתְּטַמֵּאנָה אֶת־הָאֲנָשִׁים וַתַּתְעֶינָה
לִזְבֹּחַ לַשֵּׁדִים כֵּאלֹהִים [וּפֹה יַעַמְדוּ] עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל שֶׁבּוֹ
ב יִדּוֹנוּ עַד־כְּלוֹתָם׃ וּנְשֵׁיהֶם שֶׁל הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר תָּעוּ כְּאַנְשֵׁי שָׁלוֹם
ג תִּהְיֶינָה׃ וְאָנֹכִי חֲנוֹךְ לְבַדִּי רָאִיתִי אֶת־הַמַּרְאֶה קֵץ־כֹּל וְאִישׁ
לֹא־יִרְאֶה כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי אָנִי׃
כ ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים הַשּׁוֹמְרִים׃ אוּרִיאֵל אַחַד
ג הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל־תֵּבֵל וְעַל־שְׁאוֹל׃ רְפָאֵל אַחַד
ד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל־רוּחוֹת הָאֲנָשִׁים׃ רְעוּאֵל אַחַד
ה הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים הַלּוֹקֵחַ נָקָם מֵעוֹלַם הַמְּאוֹרוֹת׃ מִיכָאֵל אַחַד
הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים לְהַמְלָצָה אֲשֶׁר הָפְקַד עַל־הַטּוֹבִים בָּאֲנָשִׁים
ו וְעַל־הָעָם׃ שָׂרְקָאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל־הָרוּחוֹת
ז הַחֹטְאוֹת בַּנֶּפֶשׁ׃ גַּבְרִיאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר עַל גַּן
ח עֵדֶן וְעַל הַתַּנִּינִים וְעַל הַכְּרוּבִים׃ [רְמִיאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים
אֲשֶׁר שָׂמָהוּ אֱלֹהִים עַל־הַמִּתְקוֹמְמִים]׃

יט ורוחותיהם לבשו צורות הרבה. בכושי: ורוחותיהם הרבה מראות [ל]תכונותיהם. — לזבח לשדים. השוה דב׳ ל״ב י״ז, תהלים ק״ו ל״ז, ברוך ד׳ ז׳.—
ב ונשיהם של המלאכים אשר תעו. מן G[g] נראה בנין זה של לשון חכמים: αἱ γυναῖκες αὐτῶν τῶν παραβάντων ἀγγέλων = ונשיהם של המלאכים החוטאים. — כאנשי שלום. כך בכושי. אבל G[g]: εἰς σερῆνας (=לסירינות). וקשה להכריע מי טעה. אולי היווני שקרא כך במקום ὡς εἰρηναῖαι שהיה במקור (ועל סירינות ע׳ חזון ברוך הסורי י׳ ח׳). —

כ. שמות שבעת המלאכים הראשים ותפקידיהם.

ב ועל שאול. כך G[g 2], G[g 1]: Ταρτάρου. ובכושי רעד (=τρόμου). ואינו. — על תפקידו של אוריאל ע׳ פרק י״ט, וכן כ״א ה׳ וט׳, כ״ז ב׳, ל״ג ג׳–ד׳. ועל השגחתו
ג בתבל ע״ב ואילך, חזון עזרא ד׳ א׳. — רפאל. ע׳ י׳ ד׳ וז׳, כ״ב ג׳ וו׳. אבל ל״ב
ד ו׳ הוא עושה מלאכתו של גבריאל (לקמן בפ״ז). — רעואל=עושה רצונו של אל. —
ה המאורות. כן G[g 1,2]. בכושי: ומן המאורות. — להמלצה. בכושי: סני. זהו תפקידו של מיכאל שהוא שומרם ומליצם של ישראל (למן דניאל [י׳ י״ג וכ״א, י״ב א׳] ואילך). — ועל העם. כן בכושי. ומשובש נוסח G[g 1,2] ἐπὶ τῷ χάῳ (=על התהו ובהו). במקום
ו–ז λαῷ .τ .ε. — שרקאל. G[g 1,2]: Σαριήλ (=שריאל).—והתנינים. בכושי: אַפִּיסְתָ. —
ח פסוק זה הוא על פי G[g 2] ועיקרו בפרשה זו. כמו שנראה מן התוספת בנוסחאות G[g 1,2]: שמות המלאכים הראשים שבעה (ἑπτά). — רמיאל. ע׳ עליו חזון ברוך הסורי נ״ה ג׳, חזון עזרא ד׳ ל״ו ועוד.—

כא ב וָאֶעֱבֹר אֶל־אֲשֶׁר שָׁם בֹּהוּ׃ וָאֵרֶא שָׁם מַעֲשֶׂה נוֹרָא גַּם שָׁמַיִם
ג מִמַּעַל גַּם אֶרֶץ מוּסָדָה לֹא רָאִיתִי כִּי אִם־מְקוֹם בֹּהוּ וְנוֹרָא׃ וְשָׁם
רָאִיתִי שִׁבְעָה כּוֹכְבֵי שָׁמַיִם קְשׁוּרִים יַחְדָּו מִלְמַעְלָה כְּהָרִים גְּדוֹלִים
ד וּבֹעֲרִים בָּאֵשׁ׃ וָאֹמַר מָה חַטָּאתָם כִּי נֶאֶסְרוּ וְעַל מָה הָשְׁלְכוּ הֵנָּה׃
ה וַיֹּאמֶר אוּרִיאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר אִתִּי לַנְחוֹתִי וַיֹּאמַר
ו חֲנוֹךְ לָמָּה תִשְׁאַל וְלָמָּה תַחְקֹר וְתִדְרשׁ׃ אֵלֶּה הֵם מִן־הַכּוֹכָבִים
אֲשֶׁר עָבְרוּ מִצְוַת יְיָ וְהֵם אֲסוּרִים פֹּה עַד־אֲשֶׁר יִכְלוּ עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי
ז שָׁנָה שֶׁיַּעַבְרוּ מִסְפַּר יְמֵי חַטֹּאתָם׃ וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר
אֲשֶׁר הָיָה נוֹרָא מִזֶּה וָאֵרָא דָּבָר נוֹרָא אֵשׁ גְּדוֹלָה שָׁם בֹּעֶרֶת
וְלֹהֶטֶת וְהַמָּקוֹם שָׁם בָּקוּעַ עַד־תַּכְלִית תְּהֹם וְהוּא מָלֵא עַמּוּדֵי־אֵשׁ
גְּדוֹלִים מוּרָדִים וְלֹא יָכֹלְתִּי לְהַשְׁקִיף עַל־רָחְבּוֹ וְעַל־גָּדְלוֹ וְלֹא
ח יָכֹלְתִּי לְשַׁעֵר אֶת־הֶקֵּפוֹ׃ וָאֹמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה וּמָה אָיֹם
ט לְהַבִּיט אֵלָיו׃ וַיַּעֲנֵנִי אוּרִיאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר אִתִּי
וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוֹךְ לָמָּה תִירָא כָּכָה וְתִרְעַד וָאַעַן מִפְּנֵי הַמָּקוֹם הַנּוֹרָא
י וּמִפְּנֵי מַרְאֵה הַצַּעַר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמָּקוֹם הַזֶּה הוּא בֵּית
אֲסוּרִים לַמַּלְאָכִים וּפֹה יִהְיוּ אֲסוּרִים לְעוֹלָם׃
כב וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר וַיַּרְאֵנִי בְּמַעֲרָב הַר גָּדוֹל וְאָרֹךְ
ב וְסֶלַע קָשֶׁה׃ וְאַרְבָּעָה מְקוֹמוֹת יָפִים וּבְתוֹכָם עֹמֶק וָרֹחַב וְחָלָק
ג מְאֹד כְּגַלְגַּל חָלָק וְעָמֹק וְחשֶׁךְ לְהַבִּיט שָׁמָּה׃ וַיַּעַן רְפָאֵל אַחַד
הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמְּקוֹמוֹת הַיָּפִים הָאֵלֶּה
וְהַמְּקוֹמוֹת הַחֲלוּלִים הָאֵלֶּה לְמַעַן יָבֹאוּ בָהֶם הָרוּחוֹת לְנַפְשׁוֹת
ד הַמֵּתִים נִבְרְאוּ פֹה שֶׁכָּל־נַפְשׁוֹת בְּנֵי הָאָדָם יֵאָסְפוּ הֵנָּה׃ וְהַמְּקוֹמוֹת
הָאֵלֶּה נַעֲשׂוּ לְהוֹשִׁיב אוֹתָם עַד־יוֹם דִּינָם וְעַד [בֹּא] עִתָּם עַד[־בֹּא]
ה הַדִּין הַגָּדוֹל עֲלֵיהֶם׃ רָאִיתִי אֶת־רוּחוֹת בְּנֵי־הָאָדָם שֶׁמֵּתוּ וְקוֹלָן

ב) כא–לו: ההלוך השני.

כא–כב. מקום בית האסורים למלאכים (=כוכבים).

כא בֹּהוּ. כן $G^{g\,1,2}$: ἀκατασκεύαστο והוא תרגום הע׳ לבהו ברא׳ א׳ ב׳. ובכושי: אשר שם לא נעשה דבר. —

כב ב וארבעה מקומות. שנים לצדיקים (בפ״ה—ט׳) ושנים לרשעים (בפ״י–י״ג). — יפים. בנוסח G^{g}: חֲלָקִים. אולי καλοί ב־κοῖλοι נתחלף לו לכושי. — צורת הכתוב בנוסח G^{g}: וארבעה מקומות שם חלולים וְעֹמֶק להם וחלקים מאד שלשה מהם חֲשֻׁכִים ואחד מאיר ומעין מים בתוכו וָאֹמַר מה־חלקים המקומות החלולים האלה וְעֹמֶק וחשך לראות. —

ח–ו צורתם של שני פסוקים אלו בנוסח G^{g}: ראיתי [רוח] אדם מת מתאונן וקולו

ו הָיָה מַגִּיעַ עַד לַשָּׁמַיִם וְהוּא קוֹל נְכָאִים׃ וָאֶשְׁאַל אֶת־רְפָאֵל
הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר אִתִּי וָאֹמַר אֵלָיו לְמִי הָרוּחַ הַזֹּאת וּלְמִי הַקּוֹל הַמַּגִּיעַ
ז וּמִתְאוֹנֵן׃ וַיַּעֲנֵנִי לֵאמֹר הִיא הָרוּחַ הַבָּאָה מֵאֵת הֶבֶל אֲשֶׁר הֲרָגוֹ
קַיִן אָחִיו וְהוּא מִתְאוֹנֵן עָלָיו עַד־שֶׁיָּסוּף זַרְעוֹ מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ וְזַרְעוֹ
ח יִכָּחֵד מִתּוֹךְ זֶרַע אֲנָשִׁים׃ וָאֶשְׁאַל עַל־זֶה וְעַל־כָּל־מְקוֹמוֹת הַדִּין
ט מַדּוּעַ נִבְדְּלוּ הָאֶחָד מִן־הַשֵּׁנִי׃ וַיַּעֲנֵנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה נַעֲשׂוּ
לְמַעַן תִּבָּדַלְנָה נַפְשׁוֹת הַמֵּתִים וּלְהַפְרִיד נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר בּוֹ
י מַעְיַן מַיִם מְאִירִים לָהֶן׃ וְכֵן נַעֲשָׂה לָרְשָׁעִים בְּמוֹתָם וּבְהִקָּבְרָם
יא בָּאָרֶץ וְדִין לֹא־נַעֲשָׂה בָהֶם בְּחַיֵּיהֶם׃ פֹּה תִּבָּדַלְנָה נַפְשׁוֹתֵיהֶם
בְּעִנּוּי הַגָּדוֹל הַזֶּה עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְהַמְּצוּקָה וְהָעִנּוּי לָאֵלֶּה
אֲשֶׁר יְקַלְּלוּ עַד־עוֹלָם וּגְמוּל לְנַפְשׁוֹתֵיהֶם פֹּה יַאַסְרֵם לְעוֹלָם׃
יב וּלְהַפְרִיד אֶת־הַנְּפָשׁוֹת הַמִּתְאוֹנְנוֹת אֲשֶׁר רָאוּ אֶת־הַשְּׁמָדָן כְּשֶׁנֶּהֶרְגוּ
יג בִּימֵי הַחַטָּאִים׃ כֵּן נַעֲשָׂה לְנַפְשׁוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא הָיוּ צַדִּיקִים
כִּי אִם אֲשֶׁר הָיוּ חוֹטְאִים גְּמוּרִים וְאֶל־פּוֹשְׁעִים כְּמוֹהֶם הִתְחַבְּרוּ
יד אֲבָל נַפְשׁוֹתֵיהֶם לֹא־תֵהָרַגְנָה בְּיוֹם הַדִּין וְלֹא תוּקַמְנָה מִזֶּה׃ אָז
בֵּרַכְתִּי לַאֲדוֹן הַכָּבוֹד וָאֹמַר בָּרוּךְ אֲדֹנָי אֲדֹנֵי־הַצֶּדֶק הַמּוֹשֵׁל
עַד־עוֹלָם׃

כג מִזֶּה הָלַכְתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר מַעֲרָבָה לִקְצוֹת הָאָרֶץ׃ וָאֵרָא אֵשׁ
ב בֹּעֶרֶת הַזּוֹרֶמֶת בְּלִי־הֲפֻגוֹת וְלֹא עָמְדָה בִּמְרוּצָתָהּ יוֹמָם וָלַיְלָה כִּי אִם
ג–ד תָּמִיד [תָּרוּץ]׃ וָאֶשְׁאַל לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא תָנוּחַ׃ וַיַּעֲנֵנִי רְעוּאֵל אַחַד
הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי מְרוּצַת הָאֵשׁ הַזֹּאת אֲשֶׁר
רָאִיתָ הִיא אֵשׁ הַמַּעֲרָב הַדֹּלֶקֶת אַחֲרֵי כָּל־מְאוֹרוֹת הַשָּׁמָיִם׃

כד וּמִזֶּה הָלַכְתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר בָּאָרֶץ וַיַּרְאֵנִי הָרֵי־אֵשׁ הַבֹּעֲרִים
ב יוֹמָם וָלַיְלָה׃ וָאֵלֵךְ לְעֶבְרוֹ וָאֵרָא שִׁבְעָה הָרִים נֶהְדָּרִים וְכֻלָּם

היה מגיע עד לשמים והוא מתאונן. ואשאל את־רפאל המלאך אשר היה אתי וָאֹמַר
ח אליו הרוח הזאת המתאוננת למי היא למי הקול המגיע ומתאונן עד־השמים. — ע ל ז ה.
יד Gg: המקומות החלולים כלם. — ל א ד ו ן ה כ ב ו ד. השוה התאר מלך הכבוד בתהל׳ כ״ד. —

כג. האש המערבית הדולקת אחרי מאורות השמים.

ד ה ד ו ל ק ת. נראה שכך היה במקור העברי. בנוסח Gg ניתנה המשמעות הנכונה
כאן: ἐκδιῶκον = הרודפת. אבל בכושי נמסר בלשון שריפה. ואפשר להסיק מכאן שלפני
הכושי היה תרגום יווני אחר. —

שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה וְהָאֲבָנִים נֶהְדָּרוֹת וְיָפוֹת וְכֻלָּן נֶהְדָּרוֹת בְּמַרְאֶה נִכְבָּד
וּפְנֵיהֶן יָפִים שְׁלֹשָׁה לִפְאַת מִזְרָח וּמְחֻזָּקִים זֶה עַל־זֶה וּשְׁלֹשָׁה לִפְאַת
דָּרוֹם זֶה עַל־זֶה וְגֵיאָיוֹת עֲמֻקִּים עֲקוּמִים וְלֹא קָרַב זֶה אֶל־זֶה׃
ג וְהָהָר הַשְּׁבִיעִי בְּתוֹךְ אֵלֶּה בְּגָבְהָם נִמְשְׁלוּ לְכִסֵּא מְלוּכָה [וְהֵם]
ד מֻקָּפִים עֲצֵי־בֹשֶׂם׃ וּבֵינֵיהֶם עֵץ אֲשֶׁר לֹא־הֲרִיחוֹתִי עוֹד רֵיחַ כְּרֵיחוֹ
וְלֹא הָיָה־עוֹד אֶחָד בָּהֶם כָּמֹהוּ וְלֹא הָיוּ אֲחֵרִים כָּמֹהוּ וַיְהִי רֵיחוֹ
טוֹב מִכָּל־רֵיחַ וְעָלֵהוּ וּפִרְחוֹ וְעֵצוֹ לֹא יִבְּלוּ לְעוֹלָם וּפִרְיוֹ יָפֶה
ה וּפִרְיוֹ דּוֹמֶה לַתָּמָר׃ וָאֹמַר מַה־יָּפֶה הָעֵץ הַזֶּה וּמַה־טּוֹב מַרְאֵהוּ
ו וְעָלֵהוּ נָאֶה וּפִרְחוֹ עָדִין מְאֹד לְמַרְאֶה׃ וַיַּעַן מִיכָאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים
הַקְּדוֹשִׁים וְהַנִּכְבָּדִים אֲשֶׁר אִתִּי וְהוּא עֲלֵיהֶם׃
כה וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוֹךְ לָמָּה זֶה תִּשְׁאָלֵנִי עַל־רֵיחַ הָעֵץ הַזֶּה וְלָמָּה
ב תִּשְׁאַל וְתִקְצַר לָדַעַת׃ וָאֶעֱנֵהוּ לֵאמֹר אֲנִי חֲנוֹךְ רְצוֹנִי לָדַעַת הַכֹּל
ג וְעַל הַכֹּל [בִּרְצוֹנִי לָדַעַת] עַל־הָעֵץ הַזֶּה׃ וַיַּעַן לֵאמֹר הָהָר הַגָּבֹהַּ
הַזֶּה אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר רֹאשׁוֹ כְּכִסֵּא אֱלֹהִים הוּא כִסְאוֹ אֲשֶׁר יֵשֵׁב
עָלָיו הַקָּדוֹשׁ וְהַגָּדוֹל אֲדוֹן הַכָּבוֹד מֶלֶךְ הָעוֹלָם בְּרִדְתּוֹ לִפְקֹד אֶת־
ד הָאָרֶץ בְּחָסֶד׃ וְעֵץ־הַבֹּשֶׂם הַזֶּה לֹא־יוּכַל לָגַעַת בּוֹ כָּל־בָּשָׂר בְּלִי
רְשׁוּת עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִפָּרַע וְהֵבִיא [כֹּל] עַד־
ה תַּכְלִיתוֹ לְעוֹלָם וְאָז יִנָּתֵן לַצַּדִּיקִים וַעֲנָוִים׃ מִפִּרְיוֹ יִנָּתְנוּ חַיִּים
לַבְּחִירִים וְצָפוּנָה אֶל־מָקוֹם קָדוֹשׁ אֶל־עֵבֶר בֵּית יְיָ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
ו יִשָּׁתֵל׃ אָז יָגִילוּ בְשִׂמְחָה וְיַעַלְזוּ בַּקֹּדֶשׁ וְרֵיחוֹ יָבֹא בְּעַצְמוֹתֵיהֶם
וְהֶאֱרִיכוּ יָמִים עַל־הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר חָיוּ אֲבֹתֶיךָ וּבִימֵיהֶם לֹא־יִגַּע בָּהֶם
ז כָּל־יָגוֹן וּמַחֲלָה וּתְלָאָה וָנֶגַע׃ וַאֲבָרֵךְ אֶת־אֱלֹהֵי הַכָּבוֹד מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר הֵכִין כָּאֵלֶּה לַאֲנָשִׁים צַדִּיקִים וּבָרָא כָאֵלֶּה וְאָמַר לָתֵת לָהֶם׃
כו וָאֵלֵךְ מִשָּׁם אֶל־טַבּוּר הָאָרֶץ וָאֵרֶא מָקוֹם מְבֹרָךְ נָטוּעַ וּבוֹ
ב עֵצִים וְדָלִיּוֹת קַיָּמוֹת וְצָצוֹת מִתּוֹךְ עֵץ־כָּרוּת׃ וְשָׁם רָאִיתִי הַר־

כד–כה. שבעת ההרים שבצפונית־מערבית ועץ החיים.

כד ב **בארץ.** בארץ המערב. ביתר דיוק: לצפונית־מערבית הלך. — **והאבנים.** אותם
ג הרים כעין סלעים של אבנים יקרות היו. — שלשת ההרים כנגד השלשה הם כמשענות
ד לכסא והתיכוני הוא כעין עצם הכסא. — **ולא היו אחרים.** כלו׳ מחוץ לאותם עצי־בשם ג״כ לא היה כאילן זה. —

כו. ירושלים והריה ועמקיה ונחליה.

טבור הארץ. ירושלים היא טבור הארץ. — **עץ כרות.** כוונתו כרות לגזרים,

ג קָדוֹשׁ וּמִתַּחַת לָהָר לְצַד מִזְרַח מַיִם וְהַנַּחַל לְצַד דָּרוֹם: וָאֵרֶא לְצַד
מִזְרַח הַר אֶחָד גָּבֹהַּ מִזֶּה וּבֵינֵיהֶם גַּיְא עָמֹק וְלֹא רָחָב גַּם־בּוֹ מַיִם
ד נוֹזְלִים לְעֵבֶר הָהָר: וּלְמַעֲרָב מִשָּׁם הַר אַחֵר שָׁפָל מִזֶּה וְלֹא גָּבֹהַּ
וְגַיְא מִתַּחְתָּיו בֵּינֵיהֶם וְגַיְא אַחֵר עָמֹק וְיָבֵשׁ לְצַד שְׁלֹשֶׁת הַקְּצָווֹת:
ה וְכָל־הַגֵּאָיוֹת עֲמֻקִּים וְלֹא־רְחָבִים מִסֶּלַע קָשֶׁה וְעֵצִים אֵינָם נְטוּעִים
ו עֲלֵיהֶם: וָתְמַהְתִּי עַל־הַסְּלָעִים וְתָמַהְתִּי עַל־הַגֵּאָיוֹת תָּמֹהַּ הָיִיתִי מְאֹד:
כז　וָאֹמַר לָמָּה הָאָרֶץ הַמְבֹרֶכֶת הַזֹּאת הַמְּלֵאָה כֻלָּהּ עֵצִים וְהַגַּיְא
ב הַמְקֻלָּל הַזֶּה בְּתוֹךְ: וַיַּעַן אוּרִיאֵל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר
אִתִּי וַיֹּאמַר הַגַּיְא הַמְקֻלָּל הַזֶּה הוּא לַמְקֻלָּלִים לְעוֹלָם פֹּה יֵאָסְפוּ
יַחַד כָּל־הַמְבַטְּאִים בְּשִׂפְתֵיהֶם דִּבְרֵי־בֶלַע נֶגֶד יְיָ וְעַל־כְּבוֹדוֹ יְדַבְּרוּ
ג קָשׁוֹת פֹּה יֵאָסְפוּ יַחְדָּו וּפֹה מְקוֹם דִּינָם: בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה לָהֶם
מַחֲזֵה דִין־צֶדֶק בִּפְנֵי הַצַּדִּיקִים לְעוֹלָם כָּל־הַיָּמִים הָהֵם יְבָרְכוּ
ד הַמְרֻחָמִים לַאֲדוֹן הַכָּבוֹד מֶלֶךְ הָעוֹלָם: בִּימֵי דִינָם יְבָרְכֻהוּ עַל־
ה הָרַחֲמִים אֲשֶׁר חָלַק לָהֶם: אָז־בֵּרַכְתִּי לַאֲדוֹן הַכָּבוֹד וָאֲדַבֵּר אֵלָיו
וָאֲזַמֵּר גָּדְלוֹ כְּנָאֶה:
כח　וּמִזֶּה הָלַכְתִּי לְצַד מִזְרַח בֵּין הָרֵי הַמִּדְבָּר וָאֵרֶא כִּכָּר [וְהִיא]
ב–ג שׁוֹמֵמָה: מְלֵאָה עֵצִים וּזְרָעִים וּמַיִם זֹרְמִים מִמָּרוֹם: וָזֶרֶם נִרְאָה
כְּשֶׁטֶף כַּבִּיר לְצַד צָפוֹן וּלְצַד מַעֲרָב מַעֲלֶה מַיִם וָטַל מֵהֶם:
כט　וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר בַּמִּדְבָּר וָאֶקְרַב לְצַד מִזְרַח הָהָר
ב הַזֶּה: וְשָׁם רָאִיתִי עֲצֵי־רֵיחַ הַמְּלֵאִים רֵיחַ לְבוֹנָה וָמֹר וְהָעֵצִים
דּוֹמִים לְעֵץ שָׁקֵד:
ל　וּמִמַּעַל לָהֶם עַל־הַר הַמִּזְרָח לֹא רָחוֹק רָאִיתִי מָקוֹם אַחֵר

ב–ג וירמז אל בית ישראל שהם קרועים ביניהם לכמה קרעים של מפלגות (השוה כ״ז א׳).— הר קדוש. הר ציון. — והנחל. הוא השילוח. — הר אחד. הר הזיתים. — גיא עמק.
ד עמק יהושפט. — מים נוזלים. נחל קדרון. — הר אחר. לפי דאלמאן (Jerusalem u. sein Gelände, 186) הוא ההר הנקרא בפי הערבים גַ׳בל אבו תור (וע״ש 147). — וגיא מתחתיו. גיא בן־הנום. —

כז. תשמישו של הגיא המקולל.

כז ב הגיא. היווני מסר דרך טראנסקריפציה ומלה יוונית כאחת: γῆ. —

כח—לג. המשך הילוכו לצד מזרח.

כח ב וזרעים. כוונתו לפרי העצים. —

כט ב עצי־ריח. כך מגיה Ch במקום κρίσεως δένδρα (=עצי דין) שבכושי ונוסח G[g].— המלאים. כך בכושי (=πλέον). אבל G[g]: πνέοντα= הנותנים. ונכון. — שקד. כך G[g].—

ב נְוָא מָלֵא מַיִם אֲשֶׁר לֹא יֶחֱרָבוּ׃ וָאֵרֶא עֵץ יָפֶה וְהוּא דּוֹמֶה לַעֲצֵי־
ג רֵיחַ כְּעֵץ שָׂרָף׃ וְלִפְאַת הַגֵּאָיוֹת הָאֵלֶּה רָאִיתִי קִנְּמָן־בֶּשֶׂם וְאַחֲרֵי
אֵלֶּה קָרַבְתִּי אֶל־הַמִּזְרָח׃

לא וָאֵרֶא הָרִים אֲחֵרִים וּבֵינֵיהֶם עֵצִים וּמֵהֶם נֹזֵל כְּעֵין נֶקְטָר
ב הַנִּקְרָא צֳרִי וְחֶלְבְּנָה׃ וּמֵעֵבֶר לֶהָרִים הָאֵלֶּה רָאִיתִי הַר אַחֵר לְמִזְרַח
קְצוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם עֲצֵי־אֲהָלִים וְכָל־הָעֵצִים הָיוּ מְלֵאִים שְׁקֵדִים
ג קָשִׁים׃ וְכַאֲשֶׁר יִקַּח אִישׁ מִן־הַפְּרִי הַזֶּה יִיטַב־לוֹ מִכָּל־בֹּשֶׂם׃

לב וְאַחֲרֵי הַבְּשָׂמִים הָאֵלֶּה כַּאֲשֶׁר הִשְׁקַפְתִּי אֶל־הַצָּפוֹן מֵעַל לֶהָרִים
וָאֵרֶא שִׁבְעָה הָרִים מְלֵאִים נֵרְדְּ נִבְחָר וַעֲצֵי־בֹשֶׂם וְקִנָּמוֹן וּפִלְפֵּל׃
ב וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי מֵעַל רָאשֵׁי כָּל־הֶהָרִים הָאֵלֶּה הַרְחֵק לִפְאַת מִזְרַח
הָאָרֶץ וָאֶעֱבֹר עַל־יַם־סוּף וָאֱהִי הַרְחֵק מִמֶּנּוּ וָאֶעֱבֹר מֵעַל הַמַּלְאָךְ
ג זוֹטִיאֵל׃ וָאָבֹא אֶל־גַּן־הַצֶּדֶק וָאֵרֶא מֵאַחֲרֵי הָעֵצִים הָאֵלֶּה עֵצִים
גְּדוֹלִים צֹמְחִים שָׁם וְרֵיחָם טוֹב יָפִים מְאֹד וִיקָרִים וְעֵץ הַדַּעַת אֲשֶׁר
ד מִמֶּנּוּ יֹאכְלוּ וְיָדְעוּ דַּעַת רַבָּה׃ וְהָעֵץ הַהוּא דּוֹמֶה בְּגָבְהוֹ לָאַשּׁוּחַ
(וְעָלָיו) דּוֹמִים לַעֲלֵי חָרוּב וּפִרְיוֹ לְאַשְׁכְּלוֹת גֶּפֶן יָפֶה מְאֹד וְרֵיחַ
ה הָעֵץ נוֹדֵף לְמֵרָחוֹק׃ וָאֹמַר מַה־יָּפֶה הָעֵץ וּמַה־נֶּחְמָד מַרְאֵהוּ׃
ו וַיַּעֲנֵנִי רְפָאֵל הַמַּלְאָךְ הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הוּא עֵץ הַדַּעַת
אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ אָכְלוּ אָבִיךָ הַזָּקֵן וְאִמְּךָ הַזְּקֵנָה אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ וַיִּלְמְדוּ
דַּעַת וְעֵינֵיהֶם נִפְקָחוּ וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּים הֵם וַיְגֹרְשׁוּ מִן־הַגָּן׃

לג וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ וָאֵרֶא שָׁם חַיּוֹת גְּדֹלוֹת וְשֹׁנוֹת
זוֹ מִזּוֹ וְעוֹפוֹת שׁוֹנִים לְמַרְאֶה וּלְיֹפִי וּלְקוֹל הָאֶחָד שׁוֹנֶה מִן־הָאַחֵר׃
ב וּמִזְרָחָה לַחַיּוֹת הָהֵן רָאִיתִי קַצְוֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם יָנוּחוּ הַשָּׁמַיִם
ג וְשַׁעֲרֵי הַשָּׁמַיִם פְּתוּחִים׃ וָאֵרֶא בְּצֵאת כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וָאֶסְפֹּר אֶת־
הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵצְאוּ וָאֶכְתֹּב אֶת־כָּל־מוֹצָאֵיהֶם כָּל־אֶחָד וְאֶחָד
לְמִסְפָּרָם וּלְשְׁמוֹתֵיהֶם מַהֲלָכָם וּמַעֲמָדָם וּמוֹעֲדֵיהֶם וְחָדְשֵׁיהֶם כַּאֲשֶׁר
ד הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר אִתִּי׃ הוּא הֶרְאָה כָּל־דָּבָר
וּכְתָבָם לִי גַּם שְׁמוֹתֵיהֶם כָּתַב לִי וְחֻקֵּיהֶם וְחֶבְרָתָם׃

לד וָאֵלֵךְ מִשָּׁם לִפְאַת צָפוֹן אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ וְשָׁם רָאִיתִי פֶּלֶא
ב גָּדוֹל וְנִכְבָּד בְּקַצְוֵי כָּל־הָאָרֶץ׃ וְשָׁם רָאִיתִי שְׁלֹשָׁה שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם
פְּתוּחִים בַּשָּׁמַיִם בְּכָל־אֶחָד מֵהֶם תֵּצֶאנָה רוּחוֹת הַצָּפוֹן בְּנָשְׁבָן יִהְיֶה

לא ב למזרח קצות הארץ. כך G^g. —

ג קֹר בָּרָד קֶרַח שֶׁלֶג טַל וּמָטָר: וּמִתּוֹךְ שַׁעַר אֶחָד תִּשָּׁבְנָה לְטוֹבָה
אֲבָל בְּנִשְׁבָּן דֶּרֶךְ שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים הָאֲחֵרִים [תִּשָּׁבְנָה] בְּכֹחַ וּבְפֶגַע עַל־
הָאָרֶץ וְהֵן נִשְׁבוֹת בְּכֹחַ:

לה וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי לִפְאַת מַעֲרָב אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ וָאֵרֶא שָׁם שְׁלֹשָׁה
שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם פְּתוּחִים כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי בַּמִּזְרָח הוּא הַמִּסְפָּר לַשְּׁעָרִים
וְהוּא הַמִּסְפָּר לַמּוֹצָאִים:

לו וּמִשָּׁם הָלַכְתִּי דָּרוֹמָה אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ וָאֵרֶא שָׁם שְׁלֹשָׁה
ב שְׁעָרִים פְּתוּחִים בַּשָּׁמַיִם וּמִשָּׁם יָבֹא קָדִים טַל גֶּשֶׁם וָרוּחַ: וּמִשָּׁם
הָלַכְתִּי מִזְרָחָה לִקְצוֹת שָׁמַיִם וָאֵרֶא שָׁם שְׁלֹשָׁה שַׁעֲרֵי מִזְרָח
ג בַּשָּׁמַיִם פְּתוּחִים וּשְׁעָרִים קְטַנִּים עֲלֵיהֶם: דֶּרֶךְ כָּל־אֶחָד מִן־הַשְּׁעָרִים
הַקְּטַנִּים הָאֵלֶּה יַעַבְרוּ כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְרָצוּ בְּמַהֲלָכָם מַעֲרָבָה בַּדֶּרֶךְ
ד אֲשֶׁר הֵם מַרְאִים: וּמִדֵּי רְאוֹתִי אוֹתָם בֵּרַכְתִּי אֶת־אֲדוֹן הַכָּבוֹד
וּמְבָרֵךְ הָיִיתִי אֶת־אֲדוֹן הַכָּבוֹד אֲשֶׁר עָשָׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת וְנֶהְדָּרוֹת
לְהַרְאוֹת גֹּדֶל מַעֲשֵׂהוּ לְמַלְאָכָיו וּלְנַפְשׁוֹת הָאָדָם לְמַעַן יְשַׁבְּחוּ
מַעֲשֵׂהוּ וְכָל־בְּרִיּוֹתָיו תֵּרָאֶינָה כֹּחַ מַעֲשֵׂהוּ וִישַׁבְּחוּ מַעֲשֵׂה יָדָיו הַגָּדוֹל
וִיבָרְכֻהוּ עַד־עוֹלָם:

לז הַמַּרְאֶה הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר רָאָה מַרְאֵה הַחָכְמָה אֲשֶׁר רָאָה חֲנוֹךְ בֶּן־
ב יֶרֶד בֶּן־מַהֲלַלְאֵל בֶּן־קֵינָן בֶּן־אֱנוֹשׁ בֶּן־שֵׁת בֶּן־אָדָם: וְזֹאת רֵאשִׁית
דִּבְרֵי הַחָכְמָה אֲשֶׁר נָשָׂאתִי קוֹלִי לְדַבֵּר וּלְהַגִּיד לְיוֹשְׁבֵי אֶרֶץ
שִׁמְעוּ רִאשׁוֹנִים וּרְאוּ אַחֲרוֹנִים אֶת־דִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר אֲדַבֵּר לִפְנֵי
ג אֲדוֹן הָרוּחוֹת: טוֹב לְהַגִּידָם לָרִאשׁוֹנִים וְלֹא נַחְשֹׂךְ רֵאשִׁית הַחָכְמָה
ד גַּם־מִן־הָאַחֲרוֹנִים: עַד־הַיּוֹם לֹא נִתְּנָה מֵעוֹלָם מִלִּפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת
כַּחָכְמָה הַזֹּאת אֲשֶׁר קִבַּלְתִּי בְּהִתְאַמְּצִי בִּרְצוֹן אֲדוֹן הָרוּחוֹת אֲשֶׁר

לד—לה. הילוכו לצד צפון.

לו. הילוכו לצד דרום.

לו ק ד י ם. אֱזֵב (כך מתורגם בכושית קדים בשמות י׳ י״ג, תהל׳ ע״ח כ״ו, איוב ל״ח כ״ד).—

חלק ב׳: ספר החכמה (לז—עא).

לז. פתיחה לספר החכמה הכולל שלשה משלים.

לז ה מ ר א ה ה ש נ י. אין לשון זה אלא רשימה התחלית כעין שער שעשה בעל הספר לחלק זה על סמך מה שנאמר ל״ט ד׳. ומכאן שחלק א׳ של הספר הוא לו המראה הראשון אשר הראוהו וספרו לו המלאכים (א׳ ב׳).—

ה מֵאִתּוֹ נִתַּן־לִי חֵלֶק בְּחַיֵּי הָעוֹלָם: שְׁלֹשָׁה מְשָׁלִים הָיוּ לִי וָאֶשָּׂאֵם
וָאַבִּיעֵם לְשֹׁכְנֵי אָרֶץ:
לח הַמָּשָׁל הָרִאשׁוֹן כַּאֲשֶׁר תּוֹפִיעַ עֲדַת הַצַּדִּיקִים וְהַחוֹטְאִים
ב בְּחַטְאֵיהֶם יִהְיוּ נְדוֹנִים וְגֹרְשׁוּ מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ: וְכַאֲשֶׁר יוֹפִיעַ הַצַּדִּיק
לְעֵינֵי הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר מַעֲשֵׂיהֶם הַנִּבְחָרִים תְּלוּיִים בַּאֲדוֹן הָרוּחוֹת
וְאוֹרָה תּוֹפִיעַ לַצַּדִּיקִים וְלַבְּחִירִים הַיּוֹשְׁבִים עַל־הָאָרֶץ וְאֵיפֹה מִשְׁכַּן
הַחוֹטְאִים וְאֵיפֹה מְקוֹם מְנוּחָה לַאֲשֶׁר כִּחֲשׁוּ בַּאֲדוֹן הָרוּחוֹת נוֹחַ
ג הָיָה לָהֶם שֶׁלֹּא נִבְרָאוּ: כַּאֲשֶׁר יִגָּלוּ מִסְתְּרֵי הַצַּדִּיקִים וְהַחוֹטְאִים
ד יִדּוֹנוּ וְהָרְשָׁעִים יְטֹרְדוּ מִלִּפְנֵי הַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים: וּמֵאָז מוֹשְׁלֵי
הָאָרֶץ לֹא עוֹד יִהְיוּ תַּקִּיפִים וְרָמִים וְלֹא יוּכְלוּ לִרְאוֹת אֶת־פְּנֵי
ה הַקְּדוֹשִׁים הַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים: וְאָבְדוּ הַמְּלָכִים וְהַתַּקִּיפִים וְנִתְּנוּ
ו בִּידֵי הַצַּדִּיקִים וְהַקְּדוֹשִׁים: וּמִנִּי־אָז אִישׁ לֹא עוֹד יְבַקֶּשׁ־חֶסֶד לָהֶם
מֵאֲדוֹן הָרוּחוֹת כִּי קֵץ חַיֵּיהֶם בָּא:
לט וְהָיָה בַּיָּמִים הָהֵם וְיָרְדוּ הַבָּנִים הַבְּחִירִים וְהַקְּדוֹשִׁים מִמְּרוֹמֵי
ב הַשָּׁמַיִם וְזַרְעָם יִתְאַחֵד עִם־בְּנֵי הָאָדָם: וּבַיָּמִים הָהֵם קִבֵּל חֲנוֹךְ
סִפְרֵי קִנְאָה וָזַעַם וְסִפְרֵי רֹגֶז וְשָׁרוּד וְרַחֲמִים לֹא־יִהְיוּ לָהֶם אָמַר
ג אֲדוֹן הָרוּחוֹת: וּבַיָּמִים הָהֵם נְשָׂאַתְנִי סְעָרָה מִן־הָאָרֶץ וַתְּנִיחֵנִי
ד בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם: וְשָׁם רָאִיתִי מַרְאֶה שֵׁנִי מִשְׁכְּנוֹת הַקְּדוֹשִׁים וּמְקֹמוֹת
ה מְנוּחַת הַצַּדִּיקִים: שָׁם רָאוּ עֵינַי אֶת־מִשְׁכְּנוֹתֵיהֶם וּמַלְאֲכֵי קָדְשׁוֹ
וּמְקֹמוֹת מְנוּחָתָם עִם־הַקְּדוֹשִׁים וְהֵם בִּקְּשׁוּ וּפָצְרוּ וְהִתְפַּלְּלוּ בְּעַד
בְּנֵי־הָאָדָם וּצְדָקָה הָיְתָה שׁוֹטֶפֶת לִפְנֵיהֶם כַּמַּיִם וְרַחֲמִים כַּטַּל עֲלֵי־
ו אָרֶץ כֵּן יִהְיֶה בְּתוֹכָם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: וּבַמָּקוֹם הַהוּא רָאוּ עֵינַי
אֶת־בְּחִיר הַצְּדָקָה וְהָאֱמוּנָה וְצֶדֶק יִהְיֶה בְּיָמָיו וְהַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים
ז יִהְיוּ לְפָנָיו בְּלִי מִסְפָּר לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: וָאֵרֶא אֶת־מִשְׁכָּנוֹ תַּחַת
כַּנְפֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְכָל־הַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים לְפָנָיו יָאִירוּ כִּמְאוֹרוֹת
אֵשׁ וּפִיהֶם מָלֵא בְרָכָה וְשִׂפְתוֹתֵיהֶם מְשַׁבְּחוֹת שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת
ח וְצֶדֶק לֹא־יַעֲבֹר מִלְּפָנָיו וְיֹשֶׁר לֹא־יַעֲבֹר מִלְּפָנָיו עַד־עוֹלָם: שָׁם

לח–מד. המשל הראשון.

לח. משפט הרשעים לעתיד לבוא.

לט. משכן הצדיקים והבחיר ושבחי המבורך.

לט ב כתוב זה מסיים הענין שבפרק ל״ח. —

חָמַדְתִּי לִשְׁכֹּן וְרוּחִי אִוְּתָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן הַהוּא שָׁם הָיָה חֶלְקִי מִקֶּדֶם
ט כִּי־כֵן קָם עָלַי מִלִּפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ בַּיָּמִים הָהֵם שִׁבַּחְתִּי וְעִלִּיתִי
אֶת־שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת בִּבְרָכוֹת וּשְׁבָחִים כִּי יְעָדַנִי לִבְרָכָה וּלְכָבוֹד
י כִּרְצוֹן אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ רַבּוֹת הִבִּיטוּ עֵינַי אֶל־הַמָּקוֹם הַהוּא וַאֲבָרְכֵהוּ
יא וַאֲשַׁבְּחֵהוּ לֵאמֹר בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ יְהִי מֵרֵאשִׁית וְעַד־עוֹלָם׃ וּלְפָנָיו
אֵין תִּכְלָה הוּא יָדַע עַד־לֹא נִבְרְאָה תֵּבֵל אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה לְעוֹלָם
יב וּמִדּוֹר לְדוֹר׃ אֲשֶׁר אֵין שֵׁנָה לִפְנֵיהֶם הֵם יַעַמְדוּ לִפְנֵי כְבוֹדְךָ
וִיבָרְכוּךָ וִישַׁבְּחוּךָ וִיעַלּוּךָ לֵאמֹר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ אֲדוֹן הָרוּחוֹת
יג כָּל־הָאָרֶץ יְמַלֵּא רוּחוֹת׃ וְשָׁם רָאוּ עֵינַי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֵין שֵׁנָה
לִפְנֵיהֶם הֵם יַעַמְדוּ לְפָנָיו וּבֵרְכוּ וְאָמְרוּ בָּרוּךְ אַתָּה וּבָרוּךְ שֵׁם יְיָ
יד לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ וּפָנַי שֻׁנּוּ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָכֹלְתִּי לְהַבִּיט עוֹד׃
מ וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבּוֹ רְבָבוֹת הָמוֹן לְאֵין מִסְפָּר
ב וְחֶשְׁבּוֹן הָעֹמְדִים לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ וְעַל־אַרְבַּעַת עֶבְרֵי אֲדוֹן
הָרוּחוֹת רָאִיתִי אַרְבָּעָה פָנִים שׁוֹנִים מֵאֲשֶׁר אֵין שֵׁנָה לָהֶם וָאֵלְמַד
אֶת־שְׁמוֹתֵיהֶם כִּי הַמַּלְאָךְ הַהֹלֵךְ אִתִּי הוֹדִיעַנִי אֶת־שְׁמוֹתֵיהֶם
ג וְהֶרְאַנִי אֶת־כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת׃ וָאֶשְׁמַע קוֹל אַרְבַּעַת הַפָּנִים הָהֵם
ד מְשַׁבְּחִים לִפְנֵי אֲדוֹן הַכָּבוֹד׃ הַקּוֹל הָרִאשׁוֹן בֵּרַךְ אֶת־אֲדוֹן הָרוּחוֹת
ה לְעוֹלָם וּלְעוֹלָם׃ הַקּוֹל הַשֵּׁנִי שָׁמַעְתִּי מְבָרֵךְ אֶת־הַבָּחִיר וְאֶת־הַבְּחִירִים
ו הַתְּלוּיִים בַּאֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ וְהַקּוֹל הַשְּׁלִישִׁי שָׁמַעְתִּי מְבַקֵּשׁ מִתְפַּלֵּל
ז עַל־כָּל־יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ וּמִתְחַנֵּן בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ וָאֶשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל
הָרְבִיעִי הַמְגָרֵשׁ אֶת־הַמַּשְׂטִינִים וְעוֹצֵר בַּעֲדָם לָבוֹא לִפְנֵי אֲדוֹן
ח הָרוּחוֹת לְהַאֲשִׁים אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ אַחֲרֵי־כֵן שָׁאַלְתִּי אֶת־מַלְאַךְ
הַשָּׁלוֹם הַהֹלֵךְ אִתִּי אֲשֶׁר הֶרְאַנִי אֶת־כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת מִי־הֵם אַרְבַּעַת
ט הַפָּנִים אֲשֶׁר רָאִיתִי וַאֲשֶׁר דִּבְרֵיהֶם שָׁמַעְתִּי וְכָתַבְתִּי׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי
הָרִאשׁוֹן הוּא מִיכָאֵל הָרַחוּם וְאֶרֶךְ־הָאַפַּיִם וְהַשֵּׁנִי הַמְמֻנֶּה עַל־כָּל־
מַחֲלָה וּפֶצַע בְּנֵי־הָאָדָם הוּא רְפָאֵל וְהַשְּׁלִישִׁי הַמְמֻנֶּה עַל־כָּל־
גְּבוּרָה הוּא גַבְרִיאֵל וְהָרְבִיעִי הַמְמֻנֶּה עַל־הַתְּשׁוּבָה וְהַתּוֹחֶלֶת לְנֹחֲלֵי
י חַיֵּי־נֶצַח פְּנוּאֵל שְׁמוֹ׃ אֵלֶּה הֵם אַרְבַּעַת מַלְאֲכֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת
וְאַרְבַּעַת הַקּוֹלוֹת אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בַּיָּמִים הָהֵם׃

מ. ארבעת מלאכי הפנים.

מא וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶת־מִסְתְּרֵי הַשָּׁמַיִם וְאֵיךְ תֵּחָלֵק הַמַּמְלָכָה
ב וְאֵיךְ מַעֲשֵׂי הָאָדָם יִשָּׁקְלוּ בְּמֹאזְנַיִם׃ רָאִיתִי שָׁם אֶת־מִשְׁכְּנוֹת
הַבְּחִירִים וּמִשְׁכְּנוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְעֵינַי רָאוּ שָׁם אֶת־כָּל־הַחוֹטְאִים
הַמְגֹרָשִׁים מִשָּׁם הַכּוֹפְרִים בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְהַנִּסְחָבִים מִשָּׁם וְאֵין
ג לָהֶם תְּקוּמָה מִפְּנֵי הַגְּמוּל הַיּוֹצֵא מֵאֵת אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃ וְשָׁם רָאוּ
עֵינַי מִסְתְּרֵי הַבָּרָק וְהָרַעַם וּמִסְתְּרֵי הָרוּחוֹת אֵיךְ יֵחָלְקוּ לִנְשֹׁב עַל־
הָאָרֶץ וּמִסְתְּרֵי הֶעָבִים וְהַטָּל וְשָׁם רָאִיתִי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יֵצְאוּ מִמֶּנּוּ
ד וְהַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ יִשְׂבְּעוּ עֲפַר הָאָרֶץ׃ וְשָׁם רָאִיתִי חֲדָרִים סְגוּרִים
אֲשֶׁר מִתּוֹכָם יֵחָלְקוּ הָרוּחוֹת חֲדַר הַבָּרָד וְהָרוּחוֹת חֲדַר הָאֵד
ה וְהֶעָבִים וְאֶת־הֶעָב הַטָּס מִשָּׁם עַל־הָאָרֶץ מֵרֵאשִׁית הָעוֹלָם׃ וָאֵרָא
חַדְרֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצְאוּ וְשָׁמָּה יָשׁוּבוּ וּמְבוֹאָם הַנֶּהְדָּר
וְאֵיךְ הָאֶחָד גָּבוֹהַּ מֵעַל הַשֵּׁנִי וּמַהֲלָכָם הַקָּבוּעַ וְאֵיךְ לֹא יַעַזְבוּ אֶת־
מַהֲלָכָם וְלֹא יוֹסִיפוּ עַל־מַהֲלָכָם וְלֹא יִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ וְהֵם שׁוֹמְרִים
ו אֱמוּנָתָם זֶה לָזֶה כִּשְׁבוּעָה אֲשֶׁר הִתְקַשְּׁרוּ בָהּ זֶה לָזֶה׃ וּבָרִאשׁוֹנָה
יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְעָשָׂה אֶת־דַּרְכּוֹ כְּמִצְוַת אֲדוֹן הָרוּחוֹת יִגְדַּל שְׁמוֹ
ז לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי אֶת־דֶּרֶךְ הַיָּרֵחַ הַנִּסְתָּר וְהַנִּגְלוּי
וְהוּא מַשְׁלִים אֶת־מַהֲלַךְ דַּרְכּוֹ בַּמָּקוֹם הַהוּא בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה הָאֶחָד
קָיָם מוּל הַשֵּׁנִי לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְהֵם מוֹדִים וּמְשַׁבְּחִים וְלֹא יָנוּחוּ
ח כִּי תוֹדָתָם הִיא מְנוּחָתָם׃ וְהַשֶּׁמֶשׁ מַרְבֶּה תְקוּפָתוֹ לִבְרָכָה אוֹ
לִקְלָלָה וּמְרוּצַת דֶּרֶךְ הַיָּרֵחַ הִיא אוֹר לַצַּדִּיקִים וְחֹשֶׁךְ לַחוֹטְאִים
בְּשֵׁם יְיָ אֲשֶׁר הִבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיְחַלֵּק בֵּין רוּחוֹת
ט הָאָדָם וַיְחַזֵּק אֶת־רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים בְּשֵׁם צִדְקוֹ׃ וְכָל־מַלְאָךְ לֹא
יַעֲצֹר וְכָל־כֹּחַ לֹא־יוּכַל לַעֲצֹר כִּי יִפְקֹד דַּיָּן לְכֻלָּם וְהוּא יָדִין אֶת־
כֻּלָּם בְּפָנָיו׃

מב הַחָכְמָה לֹא־מָצְאָה לָהּ מָקוֹם לְשִׁכְנָהּ וַיִּנָּתֶן־לָהּ מָקוֹם בַּשָּׁמָיִם׃
ב הַחָכְמָה יָצְאָה לִשְׁכֹּן בֵּין בְּנֵי־הָאָדָם וְלֹא מָצְאָה לָהּ מִשְׁכָּן וַתָּשָׁב־
ג לָהּ הַחָכְמָה אֶל־מְקוֹמָהּ וַתֵּשֶׁב בֵּין הַמַּלְאָכִים׃ וְהֶחָמָס יָצָא מֵחֲדָרָיו
וַאֲשֶׁר לֹא־חָשַׁב עֲלֵיהֶם מָצָא וַיִּשְׁכֹּן עִמָּהֶם כְּגֶשֶׁם בָּעֲרָבָה וּכְטַל
בְּאֶרֶץ צְחִיחָה׃

מא. חלוקת הממלכה וסודות אסטרונומיים.

מב. משכנות החכמה והחמס.

מג וְעוֹד רָאִיתִי בְּרָקִים וְכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וָאֵרֶא אֵיךְ יִקְרָא לְכֻלָּם
ב בְּשְׁמוֹתֵיהֶם וְהֵם נִשְׁמָעִים לוֹ: וָאֵרֶא אֵיךְ יִשָּׁקְלוּ בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק לְמִדַּת
אוֹרָם וְרֹחַב שִׁטְחֵיהֶם וְיוֹם הוֹפִיעָם וְאֵיךְ מַהְפֵּכָתָם תּוֹצִיא בָּרָק
וּמַהְפֵּכָתָם הִיא לְמִסְפַּר הַמַּלְאָכִים וְהֵם שׁוֹמְרִים אֱמוּנָתָם זֶה לָזֶה:
ג וָאֶשְׁאַל אֶת־הַמַּלְאָךְ הַהוֹלֵךְ אִתִּי אֲשֶׁר הֶרְאַנִי אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת מָה־
ד אֵלֶּה: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֲדוֹן הָרוּחוֹת הֶרְאֲךָ אֶת־מְשָׁלָם אֵלֶּה הֵם שְׁמוֹת
הַקְּדוֹשִׁים יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וּמַאֲמִינִים בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת לְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים:

מד וְעוֹד רָאִיתִי בִּבְרָקִים אֵיךְ מִן־הַכּוֹכָבִים יָקוּמוּ וְהָיוּ לִבְרָקִים
וְלֹא יוּכְלוּ לְהִפָּטֵר מִדְּמוּתָם:

מה וּבַמָּשָׁל הַשֵּׁנִי הַזֶּה עַל־הַכּוֹפְרִים בְּשֵׁם מִשְׁכַּן הַקְּדוֹשִׁים וַאֲדוֹן
ב הָרוּחוֹת: וְאֶל־הַשָּׁמַיִם לֹא יַעֲלוּ וְאֶל־הָאָרֶץ לֹא יָבֹאוּ זֶה גּוֹרַל
הַחוֹטְאִים הַכּוֹפְרִים בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְעַל־כֵּן נִשְׁמְרוּ לְיוֹם צָרָה
ג וּמְצוּקָה: בַּיּוֹם הַהוּא יֵשֵׁב בְּחִירִי עַל־כִּסֵּא הַכָּבוֹד וּבָחַר אֶת־
מַעֲשֵׂיהֶם וּמְקוֹמוֹת מְנוּחָתָם יִהְיוּ לְאֵין־מִסְפָּר וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם בְּקִרְבָּם
ד תְּחֱזַקְנָה לְמַרְאֵה בְּחִירַי וְהַקֹּרְאִים בְּשֵׁם כְּבוֹדִי: בַּיּוֹם הַהוּא אֲשַׁכֵּן
אֶת־בְּחִירַי בְּתוֹכָם וְהֶחֱלַפְתִּי אֶת־הַשָּׁמַיִם וַעֲשִׂיתִים בִּרְכַּת־נֶצַח וָאוֹר:
ה וְהֶחֱלַפְתִּי אֶת־הָאָרֶץ וַעֲשִׂיתִיהָ בְּרָכָה וְשִׁכַּנְתִּי אֶת־בְּחִירַי עָלֶיהָ
ו וְהַחוֹטְאִים וְעוֹשֵׂי הָרֶע לֹא יִדְרְכוּ עָלֶיהָ: וְהִשְׁגַּחְתִּי אֶל־צַדִּיקַי
וְהִשְׂבַּעְתִּים שָׁלוֹם וְשִׁכַּנְתִּים לְפָנָי וְלַחוֹטְאִים מִשְׁפָּט עָרוּךְ עִמָּדִי
לְהַשְׁמִידָם מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ:

מו וָאֵרֶא שָׁם אֵת אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ־הַיָּמִים וְרֹאשׁוֹ כַּצֶּמֶר לָבָן וְאִתּוֹ
אַחֵר וְהוּא פָּנָיו כְּמַרְאֵה אָדָם וּפָנָיו מְלֵאִים חֵן כְּאַחַד הַמַּלְאָכִים
ב הַקְּדוֹשִׁים: וָאֶשְׁאַל אֶת־הַמַּלְאָךְ הַהֹלֵךְ אִתִּי וּמַרְאֵנִי אֶת־כָּל־
הַנִּסְתָּרוֹת עַל־בֶּן־הָאָדָם הַהוּא מִי־הוּא וּמֵאַיִן הוּא וּמַדּוּעַ הָלַךְ עִם־
ג רֹאשׁ־הַיָּמִים: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי הוּא בֶּן־הָאָדָם אֲשֶׁר לוֹ הַצְּדָקָה

מג–מד. שוב מסתרי האסטרונומיה.

מה–מז המשל השני

מה. גורלם של הכופרים – השמים החדשים והארץ החדשה.

ג ובחר. לשון בחינה הוא (ולא כמו שתרגם היווני, וממנו הכושי, בלשון בחירה ממש).—

מו. ראש הימים ובן־האדם.

ראש־הימים. השוה מ״ז ג׳, מ״ח ב׳—ג׳. —

וְאִתּוֹ תִּשְׁכֹּן צְדָקָה וְהוּא מְגַלֶּה אֶת־כָּל־אוֹצְרוֹת הַכְּתָרִים כִּי אֲדוֹן
הָרוּחוֹת בָּחַר בּוֹ וּלְחֶלְקוֹ יִתְרוֹן לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת בִּצְדָקָה לְעוֹלָם:
ד וּבֶן־הָאָדָם הַזֶּה אֲשֶׁר רָאִיתָ יָסִיר אֶת־הַמְּלָכִים וְאֶת־הַתַּקִּיפִים
מִמּוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְאֶת־בַּעֲלֵי־הַכֹּחַ מִכִּסְאוֹתֵיהֶם וּפִתַּח מוֹסְרוֹת הַחֲזָקִים
ה וְשִׁבֵּר שִׁנֵּי הַחוֹטְאִים: וְהוּא יוֹרִיד מִכִּסְאוֹתֵיהֶם וּמִמַּמְלְכוֹתֵיהֶם אֶת־
הַמְּלָכִים אֲשֶׁר לֹא יְרוֹמְמוּ וִישַׁבְּחוּ אוֹתוֹ וְלֹא יוֹדוּ מֵאַיִן נִתְּנָה לָהֶם
ו הַמַּמְלָכָה: וְהוּא יַפִּיל פְּנֵי הַחֲזָקִים וּמִלֵּא אוֹתָם בֹּשֶׁת וְחֹשֶׁךְ יְהִי
מִשְׁכָּנָם וְרִמָּה תְּהִי מִשְׁכָּבָם וְלֹא יְקַוּוּ לָקוּם מִמִּשְׁכָּבָם יַעַן כִּי שֵׁם
ז אֲדוֹן הָרוּחוֹת לֹא־עִלּוּ: וְהֵם הַשֹּׁפְטִים אֶת־כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וַיָּרִימוּ
יְדֵיהֶם נֶגֶד עֶלְיוֹן וַיִּדְרְכוּ עַל־הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבוּ עָלֶיהָ וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם
יוֹכִיחוּ רִשְׁעָתָם וְחֵילָם בְּעָשְׁרָם וֶאֱמוּנָתָם בֵּאלֹהִים אֲשֶׁר עָשׂוּ יְדֵיהֶם
ח וּבְשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת יְכַחֲשׁוּ: וְהֵם רוֹדְפִים אֶת־בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹתָיו וְאֶת־
הַדְּבֵקִים בְּשֵׁם אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת:

מז וּבַיָּמִים הָהֵם תַּעַל תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים וְדַם הַצַּדִּיקִים מִן־הָאָרֶץ
ב לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת: בַּיָּמִים הָהֵם הַקְּדוֹשִׁים הַיּוֹשְׁבִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל
יִתְאַחֲדוּ בְּקוֹל אֶחָד וְהִתְחַנְּנוּ וְהִתְפַּלְּלוּ וְשִׁבְּחוּ וְהוֹדוּ וּבֵרְכוּ אֶת־
שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת עַל־דַּם הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר נִשְׁפַּךְ וּתְפִלַּת הַצַּדִּיקִים
לֹא־תִהְיֶה לָרִיק לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וּמִשְׁפָּטָם יֵעָשֶׂה כִּי לֹא לְעוֹלָם
ג יִסְבֹּלוּ: בַּיָּמִים הָהֵם רָאִיתִי אֶת־רֹאשׁ־הַיָּמִים וְהוּא יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא
כְבוֹדוֹ וְסִפְרֵי הַחַיִּים נִפְתָּחִים לְפָנָיו וְכָל־צְבָאוֹתָיו אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
ד מִמַּעַל וּמִסָּבִיב לוֹ עֹמְדִים עָלָיו: וְלִבּוֹת הַקְּדוֹשִׁים מְלֵאִים שִׂמְחָה
כִּי מִסְפַּר הַצַּדִּיקִים קָרַב וּתְפִלַּת הַצַּדִּיקִים נִשְׁמָעָה וּדְמֵי הַצַּדִּיקִים
נִדְרְשׁוּ לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת:

מח וּבַמָּקוֹם הַהוּא רָאִיתִי אֶת־מַעְיַן הַצְּדָקָה אֲשֶׁר לֹא־יִדַּל וּמִסָּבִיב
לוֹ הַרְבֵּה מַעְיְנוֹת חָכְמָה וְכָל־הַצְּמֵאִים יִשְׁתּוּ מֵהֶם וּמָלְאוּ חָכְמָה
ב וּמִשְׁכָּנָם עִם־הַצַּדִּיקִים וְהַקְּדוֹשִׁים וְהַבְּחִירִים: וּבַשָּׁעָה הַהִיא אֲשֶׁר
בֶּן־הָאָדָם יִקָּרֵא בְּשֵׁם אֶל־פְּנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וּשְׁמוֹ רֹאשׁ הַיָּמִים:

מז. תפלת הצדיקים ושמחתם לדרישת דמיהם.

ד קרב. אל קצו. —

מח. מקור הצדק — בן האדם עמוד הצדק — משפט במלכים ותקיפים.

ב ראש הימים. בכושי: ראשית ראש הימים (אולי ב׳ נוסחאות). מתוך פ״ב–ג׳
נראה שבן האדם = ראש הימים. —

ג וּבְטֶרֶם הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹתוֹת יִבָּרְאוּ בְּטֶרֶם כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם יֵעָשׂוּ נִקְרָא
ד שְׁמוֹ לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת: הוּא יִהְיֶה מַטֶּה לַצַּדִּיקִים לְהִתָּמֶךְ־בּוֹ
ה לְהִשָּׁמֵר וְלֹא לִנְפֹּל וְאוֹר לַגּוֹיִם יִהְיֶה וְתִקְוָה לְנִשְׁבְּרֵי־לֵב: כָּל־יוֹשְׁבֵי
אֶרֶץ לְפָנָיו יִפְּלוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ וְשִׁבְּחוּ וּבֵרְכוּ וְזִמְּרוּ לַאֲדוֹן הָרוּחוֹת:
ו–ז וְעַל־כֵּן נִבְחַר וְנִסְתַּר לְפָנָיו בְּטֶרֶם תִּבָּרֵא תֵבֵל וְעַד־הָעוֹלָם: וְחָכְמַת
אֲדוֹן הָרוּחוֹת גִּלְּתָה אֹתוֹ לַקְּדוֹשִׁים וְלַצַּדִּיקִים כִּי יִשְׁמֹר אֶת־חֶלְקָם
יַעַן שָׂנְאוּ וַיִּמְאֲסוּ בְּעוֹלָם הָרֶשַׁע הַזֶּה וַיִּשְׂנְאוּ אֶת־כָּל־מַעֲשָׂיו וּדְרָכָיו
ח בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת בִּשְׁמוֹ יִוָּשְׁעוּ וּבְחֶפְצוֹ יִחְיוּ: בַּיָּמִים הָהֵם מַלְכֵי
הָאָרֶץ וְהַחֲזָקִים מוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ יִפְּלוּ פְנֵיהֶם בְּעַד מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם כִּי
ט בְּיוֹם פַּחְדָּם וְצָרָתָם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם: וּמְסַרְתִּים בְּיַד־בְּחִירַי
כְּקַשׁ בָּאֵשׁ יִבְעֲרוּ לִפְנֵי הַקְּדוֹשִׁים כְּעוֹפֶרֶת בַּמַּיִם יִצְלְלוּ לִפְנֵי
י הַצַּדִּיקִים וּשְׁאֵרִית לֹא תִמָּצֵא לָהֶם: וּבְיוֹם צָרָתָם תְּהִי מְנוּחָה עַל־
הָאָרֶץ וְלִפְנֵיהֶם יִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ עוֹד וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדָם לַהֲקִימָם
כִּי בַּאֲדוֹן הָרוּחוֹת וּבִמְשִׁיחוֹ שִׁקְּרוּ יְהִי שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת מְבֹרָךְ:
מט כִּי חָכְמָה נִשְׁפְּכָה כַּמַּיִם וְכָבוֹד לֹא יֶחְדַּל לְפָנָיו עַד־עוֹלָם:
ב כִּי אַדִּיר־הוּא בְּכָל־מִסְתְּרֵי הַצֶּדֶק וְהָרִשְׁעָה כְּצֵל תַּעֲבֹר וְלֹא תַעֲמֹד
כִּי הַבָּחִיר יַעֲמֹד לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וּכְבוֹדוֹ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים
ג וּגְבוּרָתוֹ לְדוֹר־דּוֹר: וּבוֹ תִשְׁכֹּן רוּחַ הַחָכְמָה וְהָרוּחַ אֲשֶׁר תִּתֵּן בִּינָה
ד וְרוּחַ דַּעַת וּגְבוּרָה וְרוּחַ הַנֶּאֱסָפִים בְּצֶדֶק: וְהוּא יָדִין אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת
וְאִישׁ לֹא־יוּכַל לְדַבֵּר שֶׁקֶר לְפָנָיו כִּי הוּא הַבָּחִיר לִפְנֵי אֲדוֹן
הָרוּחוֹת אֲשֶׁר רָצָה בוֹ:
נ וּבַיָּמִים הָהֵם תְּהִי שִׁיבָה לַקְּדוֹשִׁים וְלַבְּחִירִים וְאוֹר הַיָּמִים
ב עֲלֵיהֶם יִגַּהּ וְתִפְאֶרֶת וְכָבוֹד יָשׁוּבוּ אֶל־הַקְּדוֹשִׁים: בְּיוֹם צָרָה אֲשֶׁר
בּוֹ יוֹצָא הָרַע עַל־הַחוֹטְאִים מִתּוֹךְ־דָּאוֹצָר וְהַצַּדִּיקִים יְנַצְּחוּ בְּשֵׁם
אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְהוּא יוֹכִיחַ לַאֲחֵרִים כִּי יָשׁוּבוּ וְיַעַזְבוּ מַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם:
ג כָּבוֹד לֹא־יְהִי לָהֶם מֵאֵת שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת אַךְ בִּשְׁמוֹ יִוָּשְׁעוּ וַאֲדוֹן
ד הָרוּחוֹת יְרַחֲמֵם כִּי רַבִּים רַחֲמָיו: וְהוּא צַדִּיק גַּם־בְּדִינוֹ וּבִפְנֵי
כְבוֹדוֹ לֹא־יַעַמְדוּ הַפֹּשְׁעִים וַאֲשֶׁר לֹא יָשׁוּבוּ יֹאבְדוּ לְפָנָיו בַּדִּין:
ה וּמֵעַתָּה לֹא אֲרַחֲמֵם אָמַר אֲדוֹן הָרוּחוֹת:

מט. כחו וחכמתו של הבחיר.

נ. על תפארתם ונצחונם של הצדיקים – תשובת הרשעים.

נא וּבַיָּמִים הָהֵם תָּשִׁיב גַּם הָאָרֶץ אֶת־פִּקָּדוֹנָהּ וּשְׁאֹל תָּשִׁיב גַּם־
ב הִיא אֵת אֲשֶׁר קִבְּלָה וַאֲבַדּוֹן יָשִׁיב אֶת־חוֹבוֹ׃ וּבָחַר אֶת־הַצַּדִּיקִים
ג וְאֶת־הַקְּדוֹשִׁים מִתּוֹכָם כִּי קָרַב הַיּוֹם בּוֹ יִוָּשֵׁעוּ׃ וְהַבָּחִיר יֵשֵׁב
בַּיָּמִים הָהֵם עַל־כִּסְאִי וּפִיו יָפִיק כָּל־מִסְתְּרֵי חָכְמָה וְעֵצָה כִּי אֲדוֹן
ד הָרוּחוֹת נָתַן־לוֹ [אֵלֶּה] וַיְפָאֲרֵהוּ׃ וּבַיָּמִים הָהֵם יִרְקְדוּ הֶהָרִים כָּאֵילִים
וְהַגְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן שְׂבֵעֵי חָלָב יְדַלְּגוּ וְכֻלָּם כְּמַלְאָכִים יִהְיוּ בַּשָּׁמַיִם
ה וְהֵאִירוּ פְנֵיהֶם מִשִּׂמְחָה׃ כִּי בַיָּמִים הָהֵם יָקוּם הַבָּחִיר וְהָאָרֶץ תָּגִיל
וְהַצַּדִּיקִים יִשְׁכְּנוּ עָלֶיהָ וְהַבְּחִירִים יִהְיוּ מְהַלְּכִים עָלֶיהָ׃
נב וְאַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ רָאִיתִי אֶת־כָּל־חֶזְיוֹנוֹת
ב הַנִּסְתָּרוֹת כִּי הֹעֲלֵיתִי בִסְעָרָה וַיְבִיאוּנִי לְצַד מַעֲרָב׃ רָאוּ שָׁם עֵינַי
אֶת־כָּל־סִתְרֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר יִהְיוּ הַר־בַּרְזֶל וְהַר־נְחשֶׁת וְהַר־כֶּסֶף
ג וְהַר־זָהָב וְהַר־מַתֶּכֶת מְזֻקֶּקֶת וְהַר־עוֹפֶרֶת׃ וָאֶשְׁאַל אֶת־הַמַּלְאָךְ
ד הַהֹלֵךְ אִתִּי לֵאמֹר מָה־הֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאִיתִי בַּסֵּתֶר׃ וַיֹּאמֶר
אֵלַי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאִיתָ כֻּלָּם יְשָׁרְתוּ אֶת־מֶמְשֶׁלֶת מְשִׁיחוֹ
ה לְבַעֲבוּר יִהְיֶה מוֹשֵׁל וְתַקִּיף עַל־הָאָרֶץ׃ וּמַלְאַךְ הַשָּׁלוֹם עָנָה
וַיֹּאמֶר אֵלַי חַכֵּה מְעַט וְנִגְלוּ־לְךָ כָּל־הַנִּסְתָּרוֹת הָעֲטֻרוֹת לַאֲדוֹן
ו הָרוּחוֹת׃ וְהֶהָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הַר־הַבַּרְזֶל וְהַר־הַנְּחשֶׁת
וְהַר־הַכֶּסֶף וְהַר־הַזָּהָב וְהַר־הַמַּתֶּכֶת הַמְזֻקֶּקֶת וְהַר־הָעוֹפֶרֶת כָּל־אֵלֶּה
יִהְיוּ בִּפְנֵי הַבָּחִיר כְּדוֹנַג בִּפְנֵי־אֵשׁ וְכַמַּיִם הַמֻּגָּרִים בְּמוֹרָד מֵעַל
ז הֶהָרִים הָהֵם וְאֵין־אוֹנִים יִהְיוּ לִפְנֵי רַגְלָיו׃ וְהָיָה בַּיָּמִים הָהֵם לֹא
ח יִוָּשְׁעוּ לֹא בְזָהָב וְלֹא בְכֶסֶף וְלֹא יוּכְלוּ לְהִמָּלֵט׃ וְלֹא יִהְיֶה בַּרְזֶל
לַמִּלְחָמָה וְלֹא יִלְבַּשׁ אִישׁ שִׁרְיוֹן וּבְדִיל לֹא יוֹעִיל וְלֹא יֵחָשֵׁב
ט וְעוֹפֶרֶת לֹא יְהִי חֵפֶץ בָּהּ׃ וְכָל־אֵלֶּה יִכָּחֲדוּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה
כְּהוֹפִיעַ הַבָּחִיר לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃
נג שָׁם רָאוּ עֵינַי נַחַל רָחָב וּפִיּוֹתָיו עֲמֻקִּים וְכָל־הַיּוֹשְׁבִים עַל־
הָאָרֶץ וְעַל־הַיָּם וְעַל־אִיֵּי־הַיָּם יָבִיאוּ אֵלָיו מַתָּנוֹת וְאֶשְׁכָּרִים וּמְנָחוֹת

נא. תחית המתים והפרדת הצדיקים מן הרשעים.

נב. שבעת הרי־מחצב והבחיר.

פ מ ת כ ת מ ז ק ק ת. מתוך פ״ח אפשר לחשוב שכוונתו לבדיל, אולם מתוך ס״ח ז׳–ח׳ נראה שמתכת מזקקת לחוד ובדיל לחוד. –

נג. עמק המשפט (=עמק יהושפט) – מלאכי הפרענות – עדות הבחיר.

ב והנחל העמק ההוא לא ימלא: וידיהם תעשינה מעשי פשע
והחוטאים יאכלו את כל־אשר דכאו בפשע והחוטאים יכחדו
מלפני אדון הרוחות וגרשו מעל פני אדמתו ואבדו לעולמי עולמים:
ג כי ראיתי את־כל־מלאכי הפרענות יושבים ומכינים את כל־כלי
ד השטן: ואשאל את־מלאך השלום ההלך אתי למי יכינו את־
ה הכלים האלה: ויאמר אלי את־אלה יכינו למלכים ולתקיפי הארץ
ו הזאת למען יכחדו בהם: ואחרי־כן יגלו הצדיקים והבחיר את־
ז בית־עדתו ולא יהיו נפרעים עוד בשם אדון הרוחות: וההרים
האלה כארץ לא יעמדו לפני צדקתו והגבעות תהיינה כמעין־מים
והצדיקים ינוחו מלחץ החוטאים:

נד ואביט ואפן אל־חלק הארץ האחר וארא שם נחל עמק בער
ב באש: ויביאו את־המלכים ואת־התקיפים וישליכום אל־הנחל העמק
ג הזה: ושם ראו עיני בעשותם את־כליהם כבלי ברזל ואין שעור
ד למשקל: ואשאל את־מלאך השלום ההלך אתי לאמר למי מכינים את־
ה הכבלים האלה: ויאמר אלי את־אלה מכינים לצבאות עזאזל לקחת
אותם ולהשליכם אל־תחתית כל־הענש וכסו את לחייהם באבנים
ו חדות כאשר צוה אדון הרוחות: ומיכאל וגבריאל ורפאל ופנואל הם
יתפשו בהם ביום הגדול ההוא והשליכום ביום ההוא אל־התנור
הבער למען יפרע אדון הרוחות מהם בשל־עונם בשמעם אל־
ז השטן ובהתעותם את־ישבי הארץ: ובימים ההם תבא פרענות
מאת אדון הרוחות והוא יפתח את־כל־אוצרות המים אשר בשמים
ח ממעל והמעינות אשר מתחת לארץ: וכל־המים יתחברו אל־המים
אשר בשמים ממעל הם זכרים והמים אשר מתחת לארץ הם
ט נקבות: ומחו את־כל־הישב על־הארץ ואת־כל־הישבים תחת
י קצות השמים: ובהכירם ברעותיהם אשר עשו על־הארץ ואבדו בהן:

נה ואחרי־כן נחם ראש־הימים ויאמר לשוא אבדתי את כל־
ב יושבי הארץ: וישבע בשמו הגדול לא אוסיף לעשות־כן לכל־
יושבי הארץ ושמתי אות בשמים והיה לעד עולם ביני וביניהם

נג ז והגבעות תהיינה כמעין מים. על דרך יואל ד׳ י״ח והגבעות תלכנה חלב.—

נד—נה. הכנת גיהנום לצבאות עזאזל ונבואה על בוא המבול וסוף דינו של עזאזל.

נה ב לעד עולם. בכושי: לאמונת עולם. —

ג כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ וְזֹאת כְּמִצְוָתִי: כַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי לְהָגֵן עֲלֵיהֶם
בִּידֵי הַמַּלְאָכִים בְּיוֹם מְצוּקָה וּכְאֵב כָּכָה אֶעֱשֶׂה בָהֶם מִשְׁפָּטִי וְאַפִּי
ד אָמַר אֱלֹהִים אֲדוֹן הָרוּחוֹת: מְלָכִים אַדִּירִים הַיּוֹשְׁבִים עַל־הָאָרֶץ
תִּרְאוּ אֶת־בְּחִירִי בְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְדָן אֶת־עֲזָאזֵל וְכָל־
עֲדָתוֹ וְכָל־צְבָאוֹתָיו בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחַ:

נו וָאֵרֶא שָׁם צִבְאוֹת מַלְאֲכֵי הַמִּשְׁפָּט בְּלֶכְתָּם וְהֵם אֹחֲזִים מִשְׁפָּט
ב וְכִבְלֵי בַרְזֶל וּנְחוּשָׁה: וָאֶשְׁאַל אֶת־מַלְאַךְ הַשָּׁלוֹם הַהוֹלֵךְ אִתִּי לֵאמֹר
ג אֶל־מִי אֵלֶּה וְאֵלֶּה הָאֹחֲזִים מִשְׁפָּט הוֹלְכִים: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֶל־בְּחִירֵיהֶם
ד וַאֲהוּבֵיהֶם לְהַשְׁלִיכָם אֶל־תְּהוֹם הַנַּחַל הָעֵמֶק: וְכַאֲשֶׁר יִמָּלֵא הַנַּחַל
בְּחִירֵיהֶם וַאֲהוּבֵיהֶם וִימֵי חַיֵּיהֶם יִתָּמּוּ וִימֵי הִתְעוֹתָם לֹא יָבֹאוּ
ה בְּמִסְפָּר: בַּיָּמִים הָהֵם יָשׁוּבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־מִזְרָח אֶל־בְּנֵי הַפַּרְתְּמִים
וְהַמָּדַיִים וְהִרְגִּיזוּ אֶת־הַמְּלָכִים וְרוּחַ חֲרָדָה תָּבֹא עֲלֵיהֶם וְהִזְדַּעְזְעוּ
מִכִּסְאוֹתָם וְהִתְפָּרְצוּ כַּאֲרָיוֹת מִתּוֹךְ מִרְבָּצָם וְכִזְאֵבִים רְעֵבִים בְּתוֹךְ
ו עֶדְרֵיהֶם: וְעָלוּ וְדָרְכוּ עַל־אֶרֶץ בְּחִירָיו וְאֶרֶץ בְּחִירָיו תִּהְיֶה
ז לִפְנֵיהֶם כִּמְסִלּוּל וָדָרֶךְ: וְעִיר צַדִּיקַי תְּהִי מִכְשׁוֹל לְסוּסֵיהֶם וְעָשׂוּ
מִלְחָמָה בֵּינֵיהֶם וִימִינָם תֶּחֱזַק עַל־נַפְשׁוֹתֵיהֶם וְאִישׁ לֹא־יֵדַע אֶת־
אָחִיו וְלֹא בֵן אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ עַד־אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה מִסְפָּר לְפִגְרֵי
ח חַלְלֵיהֶם וּמִשְׁפָּטָם לֹא יִהְיֶה לַשָּׁוְא: בַּיָּמִים הָהֵם תִּפְתַּח שְׁאוֹל פִּיהָ
וְהֵם יֵרְדוּ לְתוֹכָהּ וּלְהַשְׁמִדָם יָבֹא הַקֵּץ וּבָלְעָה שְׁאוֹל אֶת־הַחוֹטְאִים
לְעֵינֵי הַבְּחִירִים:

נז וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וָאֵרֶא שֵׁנִית שִׁפְעַת עֲגָלוֹת וְהֵן נוֹשְׂאוֹת אֲנָשִׁים
ב אֲשֶׁר בָּאוּ עַל־הָרוּחוֹת מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב דָּרוֹמָה: וְהֵד שְׁאוֹן עֶגְלוֹתֵיהֶם
נִשְׁמָע וּבִהְיוֹת הָרַעַשׁ הִרְגִּישׁוּ הַקְּדוֹשִׁים מִן־הַשָּׁמַיִם וְעַמּוּדֵי הָאָרֶץ
ג נָעוּ אֻשְׁיוֹתֵיהֶם וַיִּשָּׁמַע מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קְצֵיהֶם יוֹם אֶחָד: וַיִּפְּלוּ
כֻלָּם וַיִּשְׁתַּחֲווּ אֶל־אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְזֶה סוֹף הַמָּשָׁל הַשֵּׁנִי:

נח וָאָחֵל לָשֵׂאת אֶת־הַמָּשָׁל הַשְּׁלִישִׁי עַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־הַבְּחִירִים:
ב בְּרוּכִים אַתֶּם הַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים כִּי מְפֹאָר יִהְיֶה גוֹרַלְכֶם:
ג וְהַצַּדִּיקִים יִהְיוּ בְּאוֹר הַחַמָּה וְהַבְּחִירִים בְּאוֹר חַיֵּי־נֶצַח יְמֵי חַיֵּיהֶם

נו. מלחמה אחרונה – כעין מלחמת גוג ומגוג – לאומות העולם בישראל.

נח–עא. המשל השלישי.

נח. ברכת הקדושים.

ד יִהְיוּ בְלִי־קֵץ וִימֵי הַקְּדוֹשִׁים לְאֵין מִסְפָּר: וּבִקְשׁוּ אֶת־הָאוֹר וּמָצְאוּ צֶדֶק
ה נֶאֱדוֹן הָרוּחוֹת וְשָׁלוֹם יִהְיֶה לַצַּדִּיקִים בְּשֵׁם אֲדוֹן עוֹלָם: וְאַחֲרֵי־כֵן
יֵאָמֵר לַקְּדוֹשִׁים בַּשָּׁמַיִם לְבַקֵּשׁ מִסְתְּרֵי הַצְּדָקָה נַחֲלַת הָאֱמוּנָה כִּי
ו הֵאִיר כַּשֶּׁמֶשׁ עַל־הָאָרֶץ וְהַחֹשֶׁךְ חָלָף: וְהָיָה אוֹר אֲשֶׁר לֹא יָסוּף
וּבְמִסְפַּר הַיָּמִים לֹא יָבֹאוּ כִּי בָרִאשׁוֹנָה יִכָּחֵד הַחֹשֶׁךְ וְהָאוֹרָה תִּכּוֹן
לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְאוֹר הַיֹּשֶׁר יִכּוֹן עַד־עוֹלָם לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת:
נט בַּיָּמִים הָהֵם רָאוּ עֵינַי אֶת־מִסְתְּרֵי הַבְּרָקִים וְהַמְּאֹרוֹת וּמִשְׁפָּטָם
ב וְהֵם מְאִירִים לִבְרָכָה אוֹ לִקְלָלָה כְּחֵפֶץ אֲדוֹן הָרוּחוֹת: וָאֵרֶא שָׁם
אֶת־מִסְתְּרֵי הָרַעַם וּבְרַעֲמוֹ מִמַּעַל בַּשָּׁמַיִם יִשָּׁמַע קוֹלוֹ וַיַּרְאֵנִי אֶת־
מִשְׁכְּנוֹת הָאָרֶץ אִם־הֵם לְשָׁלוֹם וְלִבְרָכָה אוֹ לִקְלָלָה כִּדְבַר אֲדוֹן
ג הָרוּחוֹת: וְאַחֲרֵי־כֵן כָּל־מִסְתְּרֵי הַמְּאֹרוֹת וְהַבְּרָקִים הָרְאֵיתִי וְהֵם
מְאִירִים לִבְרָכָה וּלְשֹׂבַע:
ס בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ
לְחַיֵּי חֲנוֹךְ בַּמָּשָׁל הַהוּא רָאִיתִי אֵיךְ הִרְעִישׁוּ אֶת־שְׁמֵי־הַשָּׁמַיִם
רַעַשׁ גָּדוֹל וּצְבָא הָעֶלְיוֹן וְהַמַּלְאָכִים אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבּוֹ רְבָבוֹת
ב הִזְדַּעְזְעוּ זַעֲזוּעַ רָב: וְרֹאשׁ־הַיָּמִים יָשַׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְהַמַּלְאָכִים
ג וְהַצַּדִּיקִים עָמְדוּ מִסָּבִיב־לוֹ: וּרְעָדָה גְדוֹלָה אֲחָזַתְנִי וּפַחַד הֶחֱזִיקַנִי
ד וּמָתְנַי הִתְחַלְחֲלוּ וְכִלְיוֹתַי נִפְתָּחוּ וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי: וּמִיכָאֵל שָׁלַח
מַלְאָךְ אַחֵר מִן־הַקְּדוֹשִׁים וַיְקִימֵנִי וּבַהֲקִימוֹ אוֹתִי שָׁבָה רוּחִי כִּי לֹא
יָכֹלְתִּי לָשֵׂאת אֶת־מַרְאֵה הַצָּבָא הַזֶּה וְאֶת־תְּנוּדַת הַשָּׁמַיִם וְרַעֲשָׁם:
ה וּמִיכָאֵל אָמַר אֵלַי מַה־לְּךָ כִּי נִרְעַשְׁתָּ מִמַּרְאֶה כָזֶה עַד־הַיּוֹם הָיָה
ו יוֹם רַחֲמָיו וְהוּא הָיָה רַחוּם וְאֶרֶךְ־אַפַּיִם אֶל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: וְכַאֲשֶׁר
יָבֹא הַיּוֹם וְהַשִּׁלְטוֹן וְהַגְּמוּל וְהַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר הֵכִין אֲדוֹן הָרוּחוֹת אֶל־
כָּל־אֲשֶׁר לֹא יִכָּנְעוּ לְמִשְׁפַּט הַצֶּדֶק וְאֶל־הַכּוֹפְרִים בְּמִשְׁפַּט הַצֶּדֶק
וְהַנּוֹשְׂאִים אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא הַיּוֹם הַהוּא הוּכַן וְלַבְּחִירִים בְּרִית
ז וְלַחוֹטְאִים פְּקֻדָּה: וּבַיּוֹם הַהוּא יִהְיוּ שְׁנֵי תַנִּינִים נִפְרָדִים תַּנִּין נְקֵבָה
ח הַנִּקְרָא לִוְיָתָן לִשְׁכֹּן בִּתְהוֹמוֹת יָם עַל־מַעְיְנוֹת הַמָּיִם: וְהַזָּכָר אֲשֶׁר
שְׁמוֹ בְהֵמוֹת וְהוּא מְמַלֵּא בְחָזֵהוּ מִדְבַּר שְׁמָמָה וּשְׁמוֹ דוּנְדַיִן אֲשֶׁר

נט. המאורות והרעם.

ומשפטם. על דרך מה־יהיה משפט־הנער ומעשהו (שופ׳ י״ג י״ב). —

ס. רעד השמים — בהמות ולויתן — היסודות.

מִקֶּדֶם לְגַן וְשָׁם יִשְׁכְּנוּ הַבְּחִירִים וְהַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר מִשָּׁם לֻקַּח אֲבִי
הַזָּקֵן הַשְּׁבִיעִי לְאָדָם הָאָדָם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃
ט וָאֲבַקֵּשׁ מֵאֵת הַמַּלְאָךְ הָאַחֵר לְהַרְאוֹתֵנִי אֶת־כֹּחַ הַתַּנִּינִים הָהֵם אֵיךְ
נִפְרְדוּ בְּיוֹם אֶחָד וְהָשְׁלְכוּ הָאֶחָד אֶל־תְּהוֹמוֹת־יָם וְהַשֵּׁנִי אֶל־אֶרֶץ
י יַבֶּשֶׁת הַמִּדְבָּר׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי אַתָּה בֶּן־אָדָם בָּזֶה בִּקַּשְׁתָּ לָדַעַת אֵת
יא אֲשֶׁר נִסְתָּר׃ וְהַמַּלְאָךְ הָאַחֵר הַהוֹלֵךְ אִתִּי וּמַרְאֵנִי אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת הִגִּיד־
לִי מֵהָרִאשׁוֹן וְעַד־הָאַחֲרוֹן בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּבְעֹמֶק הָאָרֶץ מִתַּחַת
יב וּבִקְצוֹת הַשָּׁמַיִם וּבְמוֹסְדוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וְאוֹצְרוֹת הָרוּחוֹת וְאֵיךְ יֵחָלְקוּ
הָרוּחוֹת וְאֵיךְ יִשָּׁקְלוּ וְאֵיךְ יֵחָשְׁבוּ הָרוּחוֹת כָּל־אֶחָד לְפִי כֹחַ הָרוּחַ
וְכֹחַ מְאוֹרוֹת הַיָּרֵחַ וּלְפִי הַכֹּחַ כְּמִשְׁפָּטוֹ וְחֶלְקַת הַכּוֹכָבִים לִשְׁמוֹתֵיהֶם
יג וְאֵיךְ כָּל־הַחֲלֻקּוֹת נֶחֱלָקוֹת׃ וְהָרְעָמִים לְפִי יְרִידָתָם וְכָל־הַחֲלֻקּוֹת
יד שֶׁנַּעֲשׂוּ בֵּין הַבְּרָקִים לְבָרָק וּצְבָאָם יְמַהֵר לְהִשָּׁמַע׃ כִּי לָרְעָמִים יֶשׁ־
שָׁם מְקוֹמוֹת מְנוּחָה לְחַכּוֹת בְּמַתַּן קוֹלָם וְהָרַעַם וְהַבָּרָק אֵינָם
נֶחֱלָקִים וְגַם־כָּל־אֶחָד מֵהֶם וּשְׁנֵיהֶם יֵלְכוּ יַחְדָּו דֶּרֶךְ הָרוּחַ וְלֹא
טו יִפָּרְדוּ׃ כִּי כַּאֲשֶׁר יִבְרֹק הַבָּרָק יִתֵּן הָרַעַם אֶת־קוֹלוֹ וְהָרוּחַ בְּעִתּוֹ
יָנוּחַ וּבַד־בְּבַד יְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם כִּי אוֹצַר עִתֵּיהֶם הוּא כַּחוֹל וְכָל־
אֶחָד מֵהֶם יֵאָחֵז בְּמֶתֶג וְשָׁב לַאֲחוֹרָיו בְּכֹחַ הָרוּחַ וְנֶהְדַּף לְפָנָיו
טז לְפִי רֹב גְּבוּלוֹת הָאָרֶץ׃ וְרוּחַ הַיָּם כְּאִישׁ גְּבוּרָתוֹ וּלְפִי־כֹחַ גְּבוּרָתוֹ
יְדַחֲפֵהוּ לַאֲחוֹרָיו בְּמֶתֶג וְכָכָה יֶהְדַּף גַּם־לְפָנָיו וְהִתְפַּזֵּר אֶל־כָּל־הָרֵי
יז הָאָרֶץ׃ וְרוּחַ הַקָּרָה הוּא מַלְאַךְ לְנַפְשׁוֹ וְרוּחַ הַבָּרָד הוּא מַלְאַךְ
יח טוֹב׃ וְרוּחַ הַשֶּׁלֶג עָזַב מִפְּנֵי גְבוּרָתוֹ [אֶת־אוֹצָרוֹ] לוֹ רוּחַ מְיֻחָד
יט וְהָעוֹלֶה מִמֶּנּוּ כְּעָשָׁן הוּא וְקָרָה שְׁמוֹ׃ וְרוּחַ הָאֵד לֹא יְחֻבַּר אֲלֵיהֶם
בְּאוֹצְרוֹתֵיהֶם כִּי אוֹצָר מְיֻחָד לוֹ וּמַהֲלָכוֹ בְּנַחַת בָּאוֹר וּבַחֹשֶׁךְ
כ וּבַחֹרֶף וּבַקַּיִץ וּבְאוֹצָרוֹ מַלְאָךְ׃ וְרוּחַ הַטַּל מִשְׁכָּנוֹ לִקְצוֹת הַשָּׁמַיִם
וִיחֻבַּר אֶל־אוֹצְרוֹת הַמָּטָר וּמַהֲלָכוֹ בַּחֹרֶף וּבַקַּיִץ וַעֲנָנָיו עַנְנֵי הָאֵד
כא מְחֻבָּרִים וְהָאֶחָד יִתֵּן אֶל־הַשֵּׁנִי׃ וּבְגִיחַ רוּחַ הַמָּטָר מֵאוֹצָרוֹ וּבָאוּ
הַמַּלְאָכִים וְהִרְחִיבוּ אֶת־הָאוֹצָר וְהוֹצִיאֻהוּ וּבְפוּצוֹ עַל־כָּל־הָאָרֶץ יְחֻבַּר
כב אֶל־מֵימֵי הָאָרֶץ וְכַאֲשֶׁר יְחֻבַּר בְּכָל־עֵת אֶל־מֵימֵי הָאָרֶץ[---]׃ כִּי
הַמַּיִם הֵם לְמַעַן יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי מִחְיָה הֵם לָאָרֶץ מֵאֵת הָעֶלְיוֹן

טז–כא כאיש גבורתו. בכושית: זכר הוא וגבור. — פכ״א נראה קטוע בסופו (וכן פכ״ד). —

כג אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וְעַל־כֵּן יֵשׁ מִדָּה לַמָּטָר וְהַמַּלְאָכִים קִבְּלוּ זֹאת: וְכָל־
כד אֵלֶּה רָאִיתִי עַד־גַּן הַצַּדִּיקִים: וּמַלְאַךְ הַשָּׁלוֹם אֲשֶׁר אִתִּי אָמַר אֵלַי
כה אֵלֶּה שְׁנֵי הַתַּנִּינִים הָעֲרוּכִים בְּגֹדֶל יְיָ יִסָּעֲדוּ [— — —]: כַּאֲשֶׁר יָנוּחַ
עֲלֵיהֶם מִשְׁפַּט אֲדוֹן הָרוּחוֹת יָנוּחַ לְבַל־[יִהְיֶה] מִשְׁפַּט אֲדוֹן הָרוּחוֹת
לַשָּׁוְא וְהֵמִית אֶת־הַבָּנִים עִם־אִמּוֹתֵיהֶם וְהַבָּנִים עִם־אֲבוֹתֵיהֶם וְאַחֲרֵי־
כֵן יִהְיֶה הַמִּשְׁפָּט כְּרַחֲמָיו וּכְאֹרֶךְ אַפּוֹ:

סא וָאֵרֶא בַּיָּמִים הָהֵם וְהִנֵּה נָתְנוּ חֲבָלִים אֲרֻכִּים אֶל הַמַּלְאָכִים
ב הָהֵם וַיִּקְחוּ לָהֶם כְּנָפַיִם וַיָּעוּפוּ וַיֵּלְכוּ אֶל־צַד צָפוֹן: וָאֶשְׁאַל אֶת־
הַמַּלְאָךְ וָאֹמַר אֵלָיו לָמָּה לָקְחוּ אֵלֶּה אֶת־הַחֲבָלִים וַיֵּלְכוּ וַיֹּאמֶר אֵלַי
ג הֵם הָלְכוּ לָמֹד: וְהַמַּלְאָךְ הַהֹלֵךְ אִתִּי אָמַר אֵלַי הֵן מִדּוֹת הַצַּדִּיקִים
וְקֶשֶׁר הַצַּדִּיקִים לַצַּדִּיקִים לְמַעַן יִשָּׁעֲנוּ עַל־שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת
ד לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: וְשָׁבוּ הַבְּחִירִים וְשָׁכְנוּ עִם־הַבְּחִירִים וְאֵלֶּה הֵן
ה הַמִּדּוֹת אֲשֶׁר תִּנָּתֵנָּה לָאֱמוּנָה וַאֲשֶׁר תְּחַזֵּקְנָה אֶת־הַצְּדָקָה: וְהַמִּדּוֹת
הָאֵלֶּה תְּגַלֶּינָה כָּל־מִסְתְּרֵי עֹמֶק הָאָרֶץ וַאֲשֶׁר נִכְחֲדוּ בַּמִּדְבָּר וַאֲשֶׁר
נִטְרְפוּ עַל־יְדֵי הַחַיּוֹת וַאֲשֶׁר נֶאֶכְלוּ עַל־יְדֵי דְגַת הַיָּם לְמַעַן יָשׁוּבוּ
וְנִשְׁעֲנוּ בְּיוֹם הַבָּחִיר כִּי אִישׁ לֹא־יִכָּחֵד לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְאִישׁ
ו לֹא־יוּכַל לְהִכָּחֵד: וְאֶל־הַשּׁוֹכְנִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל יָצָא צַו וְכֹחַ וְקוֹל
ז אֶחָד וְאוֹר אֶחָד הַדּוֹמֶה לָאֵשׁ: לְבָרְכוֹ כַּדָּבָר הָרִאשׁוֹן וּלְעַלֵּה
ח וּלְשַׁבֵּחַ בְּחָכְמָה וְלִהְיוֹת חֲכָמִים בַּדִּבּוּר וּבְרוּחַ הַחַיִּים: וַאֲדוֹן
הָרוּחוֹת הוֹשִׁיב אֶת־הַבָּחִיר עַל־כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְשָׁפַט אֶת־כָּל מַעֲשֵׂי
ט הַקְּדוֹשִׁים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּבְמִשְׁקָל יִשְׁקְלוּ מַעֲשֵׂיהֶם: וְכַאֲשֶׁר יִשָּׂא
פָנָיו לִשְׁפֹּט אֶת־דַּרְכֵיהֶם הַנִּסְתָּרִים כַּדָּבָר שֵׁם־אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְאֶת־
אָרְחוֹתֵיהֶם כְּמִשְׁפַּט הַצֶּדֶק אֲשֶׁר לַאֲדוֹן הָרוּחוֹת יְדַבְּרוּ כֻלָּם בְּקוֹל
י אֶחָד וּבֵרְכוּ וְשִׁבְּחוּ וְעִלּוּ וְקִדְּשׁוּ אֶת־שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת: וְקָרָא לְכָל־
צְבָא הַשָּׁמַיִם וּלְכָל־הַקְּדוֹשִׁים מִמַּעַל וּצְבָא יְיָ הַכְּרוּבִים הַשְּׂרָפִים
וְהָאוֹפַנִּים וְכָל־מַלְאֲכֵי כֹחַ וְכָל־מַלְאֲכֵי הַשָּׁלְטֹנוֹת וְאֶת־הַבָּחִיר וְיֶתֶר
יא הַכֹּחוֹת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְעַל־הַמָּיִם: וּבַיּוֹם הַהוּא יָרִימוּ קוֹל אֶחָד
וּבֵרְכוּ וְשִׁבְּחוּ וְעִלּוּ בְּרוּחַ אֱמוּנָה וּבְרוּחַ חָכְמָה וּבְרוּחַ אֶרֶךְ אַפַּיִם
וּבְרוּחַ רַחֲמִים וּבְרוּחַ מִשְׁפָּט וְשָׁלוֹם וּבְרוּחַ חֶסֶד וְאָמְרוּ כֻלָּם קוֹל

ס כה נראית דעתו של Ch הקובע פסוק זה קודם פסוק ז'. —

סא. מלאכים הולכים למד את־הגן — משפט הצדיקים על ידי הבחיר — שבח הבחיר והאלהים.

י מ ל א כ י   ה ש ל ט ו נ ו ת. כלו' השרים הממונים על האומות. —

יב אֶחָד בָּרוּךְ הוּא וּבָרוּךְ שֵׁם־אֲדוֹן הָרוּחוֹת לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ כָּל־
אֲשֶׁר לֹא יִישְׁנוּ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל יְבָרְכֻהוּ כָּל־הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
יְבָרְכֻהוּ וְכָל הַבְּחִירִים הַשּׁוֹכְנִים בְּגַן־הַחַיִּים וְכָל־רוּחַ אוֹרָה אֲשֶׁר
תּוּכַל לְבָרֵךְ וּלְשַׁבֵּחַ וּלְעַלֵּה וּלְקַדֵּשׁ שִׁמְךָ הַמְבֹרָךְ וְכָל־בָּשָׂר יְשַׁבַּח
יג וִיבָרֵךְ בְּרָב־כֹּחוֹ אֶת־שִׁמְךָ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ כִּי רַבִּים רַחֲמֵי אֲדוֹן
הָרוּחוֹת וְהוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְכָל־מַעֲשָׂיו וְכָל־מִדַּת מַעֲשָׂיו גִּלָּה לַצַּדִּיקִים
וְלַבְּחִירִים בְּשֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת׃
סב וְכֵן צִוָּה אֲדֹנָי לַמְּלָכִים וְלַתַּקִּיפִים וְלָרָמִים וּלְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
וַיֹּאמַר פִּקְחוּ עֵינֵיכֶם וְהָרִימוּ קַרְנֵיכֶם אִם־תּוּכְלוּ לְהַכִּיר אֶת־הַבָּחִיר׃
ב וַאֲדוֹן הָרוּחוֹת הוֹשִׁיבוֹ עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְרוּחַ הַצֶּדֶק נִשְׁפַּךְ עָלָיו
ג וּדְבַר פִּיו יָמִית כָּל־הַחוֹטְאִים וְכָל־הָרְשָׁעִים יִכָּחֲדוּ לְפָנָיו׃ וְקָמוּ
בַּיּוֹם הַהוּא כָּל־הַמְּלָכִים וְהַתַּקִּיפִים וְהָרָמִים וְשֹׁכְנֵי הָאָרֶץ וְרָאֻהוּ
וְהִכִּירֻהוּ בְּשִׁבְתּוֹ עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וּבְצֶדֶק יִשְׁפְּטוּ לְפָנָיו וְכָל־דְּבַר
ד שֶׁקֶר לֹא יֵאָמֵר לְפָנָיו׃ וּבָא עֲלֵיהֶם חִיל כְּאִשָּׁה בְצִירֶיהָ בְּחוֹלָהּ
ה לָלֶדֶת בְּבֹא יַלְדָּהּ עַד־פִּי־רֶחֶם וְהִיא חָלָה בְלִדְתָּהּ׃ וְהִבִּיטוּ קְצָתָם
אֶל־קְצָתָם וְחַתּוּ וְהוֹרִידוּ אֶת־פְּנֵיהֶם וְחִיל יֹאחֲזֵמוֹ בִּרְאוֹתָם אֶת־בֶּן־
ו הָאָדָם יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ׃ וְהַמְּלָכִים וְהַתַּקִּיפִים וְכָל מוֹשְׁלֵי
ז הָאָרֶץ יְבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִירוֹמְמוּ אֶת־הַמּוֹשֵׁל עַל־כָּל־נֶעְלָם׃ כִּי מִקֶּדֶם
הָיָה בֶן־הָאָדָם נֶעְלָם וְהָעֶלְיוֹן שְׁמָרָהוּ לִפְנֵי כֹחוֹ וַיְגַלֵּהוּ אֶל־הַבְּחִירִים׃
ח וַעֲדַת הַבְּחִירִים וְהַקְּדוֹשִׁים תִּזָּרַע וְכָל־הַבְּחִירִים יַעַמְדוּ לְפָנָיו בַּיּוֹם
ט הַהוּא׃ וְכָל־הַמְּלָכִים וְהַתַּקִּיפִים וְהָרָמִים וּמוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ יִפְּלוּ לְפָנָיו
עַל־פְּנֵיהֶם וְהִשְׁתַּחֲווּ וְקִוּוּ לְבֶן־הָאָדָם וּבִקְשֻׁהוּ וְשָׁאֲלוּ רַחֲמִים מֵאִתּוֹ׃
י וַאֲדוֹן הָרוּחוֹת יָאִיץ בָּהֶם כִּי יְמַהֲרוּ לָצֵאת מִלְּפָנָיו וּפְנֵיהֶם יִלְבְּשׁוּ
יא בֹשֶׁת וְצַלְמָוֶת יְכַסֶּה פְנֵיהֶם׃ וְנִמְסְרוּ אֶל־מַלְאֲכֵי הַמִּשְׁפָּט לְהִפָּרַע
יב מֵהֶם עַל־דַּכְּאָם אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּחִירָיו׃ וְהָיוּ לְרַאֲוָה לַצַּדִּיקִים
וְלִבְחִירָיו וְשָׂמְחוּ עֲלֵיהֶם כִּי חֲרוֹן אֲדוֹן הָרוּחוֹת יָנוּחַ עֲלֵיהֶם וְרִוְּתָה
יג מִדָּמָם חַרְבּוֹ׃ וְהַצַּדִּיקִים וְהַבְּחִירִים יִמָּלְטוּ בַּיּוֹם הַהוּא וְלֹא יוֹסִיפוּ
יד לִרְאוֹת פְּנֵי הַחוֹטְאִים וְהָרְשָׁעִים׃ וַאֲדוֹן הָרוּחוֹת יִשְׁכֹּן עֲלֵיהֶם וְעִם־
טו בֶּן־הָאָדָם הַהוּא יֹאכְלוּ וְשָׁכְבוּ וְהֵקִיצוּ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים׃ וְהַצַּדִּיקִים
וְהַבְּחִירִים יִנָּשְׂאוּ מִן־הָאָרֶץ וּפְנֵיהֶם לֹא־יִפְּלוּ עוֹד וְלָבְשׁוּ בִּגְדֵי

סב. משפט המלכים והתקיפים – ברכת הצדיקים.

טז תִּפְאָרֶת: וְאֵלֶּה יִהְיוּ בִגְדֵיהֶם בִּגְדֵי חַיִּים מֵאֵת אֲדוֹן הָרוּחוֹת וּבִגְדֵיכֶם
לֹא־יִבְלוּ וְתִפְאַרְתְּכֶם לֹא תַחֲלֹף מִלִּפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת:
סג בַּיָּמִים הָהֵם יְבַקְשׁוּ הַתַּקִּיפִים וְהַמְּלָכִים מוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ מֵאֵת
מַלְאֲכֵי הַחַבָּלָה אֲשֶׁר נִסְגְּרוּ בִידֵיהֶם לָתֵת לָהֶם מְנוּחַת־מְעַט לְמַעַן
יוּכְלוּ לִנְפֹּל וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וּלְהִתְוַדּוֹת עַל־חַטֹּאתֵיהֶם
ב לְפָנָיו: וּבֵרְכוּ וְשִׁבְּחוּ לַאֲדוֹן הָרוּחוֹת וְאָמְרוּ בָּרוּךְ אֲדוֹן הָרוּחוֹת
וַאֲדוֹן הַמְּלָכִים וַאֲדוֹן הַתַּקִּיפִים וַאֲדוֹן הָעֲשִׁירִים וַאֲדוֹן הַכָּבוֹד וַאֲדוֹן
ג הַחָכְמָה: וְנֶהְדָּר כָּל־דְּבַר־סֵתֶר בְּכֹחֲךָ מִדּוֹר לְדוֹר וּכְבוֹדְךָ לְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים עֲמֻקִּים כָּל־מִסְתָּרֶיךָ וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר וְצִדְקָתְךָ אֵין חֵקֶר לוֹ:
ד עַתָּה הִכַּרְנוּ לְפָאֵר וּלְבָרֵךְ אֲדוֹן הַמְּלָכִים וַאֲשֶׁר הוּא מֶלֶךְ כָּל־
ה הַמְּלָכִים: וְאָמְרוּ מִי יִתֶּן־לָנוּ מְנוּחָה לְפָאֵר וּלְהוֹדוֹת וּלְהַאֲמִין לִפְנֵי
ו כְבוֹדֶךָ: וְעַתָּה נִכְסַפְנוּ לִמְנוּחַת־מְעַט וְלֹא מְצָאנוּהָ רָדַפְנוּ אַחֲרֶיהָ וְלֹא
ז מְצָאנוּהָ וְאוֹר חָלַף מִלְּפָנֵינוּ וְחֹשֶׁךְ מִשְׁכָּן לָנוּ לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים כִּי
לֹא־הֶאֱמַנּוּ לְפָנָיו וְלֹא פֵאַרְנוּ שֵׁם אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְלֹא פֵאַרְנוּ אֲדוֹנֵנוּ
ח כִּי תִקְוָתֵנוּ הָיְתָה בְּשֵׁבֶט מַמְלַכְתֵּנוּ וּבְתִפְאַרְתֵּנוּ: וּבְיוֹם עָמָלֵנוּ וְצָרָתֵנוּ
לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ וְלֹא נִמְצָא מְנוּחַת אֱמוּנָה לְהוֹדוֹת כִּי נֶאֱמָן אֲדוֹנֵנוּ בְּכָל־
ט מַעֲשָׂיו וּבְמִשְׁפָּטָיו וּבְצִדְקָתוֹ וּמִשְׁפָּטָיו לֹא יִשְׂאוּ פְנֵי־אִישׁ: וַאֲנַחְנוּ
י חוֹלְפִים מִלְּפָנָיו מִפְּנֵי מַעֲשֵׂינוּ וְכָל־חַטֹּאֵינוּ נֶחְשְׁבוּ בְּצֶדֶק: וְעַתָּה
יֹאמְרוּ לְנַפְשָׁם נַפְשׁוֹתֵינוּ מְלֵאוֹת הֲמוֹן רֶשַׁע וְלֹא יִמְנַע אוֹתָנוּ מֵרֶדֶת
יא אֶל־בֶּטֶן שְׁאוֹל: וְאַחֲרֵי מְלֹאת פְּנֵיהֶם חֹשֶׁךְ וָבֹשֶׁת לִפְנֵי בֶן־הָאָדָם
יב יְגֹרְשׁוּ מִלְּפָנָיו וְהַחֶרֶב תִּשְׁכֹּן בְּתוֹכָם לְפָנָיו: כֹּה אָמַר אֲדוֹן הָרוּחוֹת
זֹאת הַפְּקֻדָּה וְהַמִּשְׁפָּט עַל־הַתַּקִּיפִים וְהַמְּלָכִים וְהָרָמִים וּמוֹשְׁלֵי הָאָרֶץ
לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת:
סד ב וּפָנִים אֲחֵרִים רָאִיתִי בִּמְקוֹם־סֵתֶר הַהוּא: שָׁמַעְתִּי קוֹל הַמַּלְאָךְ
לֵאמֹר אֵלֶּה הֵם הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר יָרְדוּ אֶל־הָאָרֶץ וַיְגַלּוּ אֵת אֲשֶׁר
נִסְתַּר מִבְּנֵי הָאָדָם וַיַּתְעוּ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם לַחֲטֹא:
סה וּבַיָּמִים הָהֵם רָאָה נֹחַ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה שָׁקְעָה וְקָרוֹב [יוֹם]
ב הַשְׁמָדָה: וַיִּשָּׂא אֶת־רַגְלָיו מִשָּׁם וַיֵּלֶךְ אֶל־קְצוֹי הָאָרֶץ וַיִּקְרָא בְקוֹל

סג. תשובת המלכים והתקיפים בגלוי.

סד. מראה הנפילים במקום הפורענות.

סה—סח א׳—כעין זכרונות שמספר נח (השוה הלשון בראש הפסוקים ג׳, ה׳, ט׳).

סה. חנוך מתנבא לנח על ביאת המבול ועל הצלתו.

אֶל־חֲנוֹךְ אָבִיו הַזָּקֵן וַיִּקְרָא נֹחַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּקוֹל מַר שְׁמָעֵנִי
ג שְׁמָעֵנִי שְׁמָעֵנִי: וָאֹמַר אֵלָיו הַגִּידָה־לִּי מַה־קָּרָה עַל־הָאָרֶץ שֶׁהָאָרֶץ
ד כָּכָה עֲיֵפָה וְתָנוּעַ כִּי יָרֵאתִי פֶּן־אֹבַד אִתָּהּ: וְאַחֲרֵי־כֵן הָיָה רַעַשׁ
ה גָּדוֹל עַל־הָאָרֶץ וְקוֹל נִשְׁמַע מִן־הַשָּׁמַיִם וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי: וַחֲנוֹךְ אָבִי
הַזָּקֵן בָּא וַיַּעֲמֹד עַל־יָדִי וַיֹּאמֶר אֵלַי מַדּוּעַ צָעַקְתָּ אֵלַי צְעָקָה מָרָה
ו וּבְבֶכִי: וּפְקֻדָּה יָצְאָה מִלִּפְנֵי אֲדֹנָי עַל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־מָלְאָה
שְׁחִיתָתָם יַעַן אֲשֶׁר לָמְדוּ אֶת־כָּל־מִסְתְּרֵי הַמַּלְאָכִים וְכָל־חֲמַס בְּנֵי־
הַשָּׂטָן וְכָל־מִסְתְּרֵי כֹחוֹתֵיהֶם וְכָל־כֹּחַ הַמְכַשְּׁפִים וְכֹחַ הַחֹבְרִים וְכֹחַ
ז עוֹשֵׂי פְּסִילֵי מַסֵּכָה לְכָל־הָאָרֶץ: וְאֵיךְ מוֹצִיאִים כֶּסֶף מֵעֲפַר הָאָרֶץ
ח וְאֵיךְ מַתֶּכֶת מְזֻקֶּקֶת תֵּעָשֶׂה מִן־הָאָרֶץ: כִּי עוֹפֶרֶת וּבְדִיל אֵינָם
מוֹצִיאִים מִן־הָאָרֶץ כְּמוֹ הַקּוֹדְמִים מַעְיָן הוּא הַמּוֹצִיא אוֹתָם וּמַלְאָךְ
ט עֹמֵד בְּתוֹכוֹ וְנַעֲלֶה הוּא הַמַּלְאָךְ הַהוּא: וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר אֲחָזַנִי חֲנוֹךְ
אָבִי הַזָּקֵן בְּיָדִי וַיְקִימֵנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵךְ כִּי שָׁאַלְתִּי מֵאֵת אֲדוֹן
י הָרוּחוֹת עַל־הָרַעַשׁ הַזֶּה עַל־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר אֵלַי בְּרִשְׁעָתָם נֶחְתַּם
מִשְׁפָּטָם וְלֹא יֵחָשְׁבוּ לִפְנֵי הֶחֳדָשִׁים אֲשֶׁר חָקְרוּ וַיֵּדְעוּ כִּי הָאָרֶץ
יא תִּכָּחֵד וְכָל־הַיּוֹשְׁבִים עָלֶיהָ: וְלֹא תְהִי לָהֶם פְּלֵיטָה לְעוֹלָם עַל־
הוֹרוֹתָם לָהֶם אֶת־הַנִּסְתָּרוֹת וְהֵם נָדוֹנוּ וְאַתָּה בְּנִי אֲדוֹן הָרוּחוֹת יָדַע
יב כִּי טָהוֹר הִנְּךָ וְנָקִי מֵאַשְׁמָה זֹאת בְּנִסְתָּרוֹת: וְהוּא חִזֵּק אֶת־שִׁמְךָ
לִהְיוֹת בֵּין הַקְּדוֹשִׁים וַיִּשְׁמָרְךָ בֵּין הַיּוֹשְׁבִים עַל־הָאָרֶץ וַיְחַזֵּק אֶת־
זֶרַע צִדְקֶךָ לַמַּלְכוּת וְלִכְבוֹד גָּדוֹל וּמִזַּרְעֲךָ יֵצֵא מַעְיַן הַצְּדָקָה
וְהַקְּדֻשָּׁה בְּלִי מִסְפָּר לְעוֹלָם:
סו וְאַחֲרֵי־כֵן הֶרְאַנִי אֶת־מַלְאֲכֵי הַחַבָּלָה הַנְּכוֹנִים לָבוֹא וּלְפַתֵּחַ
אֶת־כָּל־שִׁפְעַת הַמַּיִם אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתַּחַת לְהָבִיא מִשְׁפָּט וְכִלָּיוֹן עַל־
ב כָּל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְשׁוֹכְנֶיהָ: וַאֲדוֹן הָרוּחוֹת פָּקַד עַל־הַמַּלְאָכִים הַיּוֹצְאִים
בַּל־יָרִימוּ אֶת־הַיָּדַיִם כִּי אִם־יָנִיחוּם כִּי הַמַּלְאָכִים הָהֵם הָיוּ עַל־
ג שִׁפְעַת הַמָּיִם: וָאֵצֵא מֵאֵת פְּנֵי־חֲנוֹךְ:
סז וּבַיָּמִים הָהֵם הָיָה דְבַר יְיָ אֵלַי וַיֹּאמֶר אֵלַי נֹחַ חֶלְקְךָ בָּא

סה ח כמו הקודמים. כמו כסף ומתכת מזוקקת, שנזכרו קודם לכן. —

סו. מלאכי המים נצטוו לעצור בהם.

ב הידים. ברור לפי ההמשך שהידים הללו עיקרם המים. —

סז. הבטחת ה' לנח — מקומות הפרענות למלאכים ולמלכים.

ב לפני חלק בלי אשם חלק אהבה וישר: ועתה יעשו המלאכים
(תבת) עץ והיה כהשלימם את־המלאכה ושמתי את־ידי עליה
ושמרתיה וממנה יצא זרע חיים וחליפה תבא־בה והארץ לא־תשאר
ג בלי יושב: ואני אחזק את־זרעך לפני לעולמי עולמים והפיצותי
משם את־השוכנים אתך ולא ידיחו (את־זרעך) על־פני־הארץ כי
ד אם־יברך וירב על־הארץ בשם יי: וכלא את־המלאכים אשר
הראו רשע בנחל הבוער אשר הראני לפני־כן חנוך אבי הזקן
ה במערב בין הרי זהב וכסף וברזל ומתכת מוקקת ועופרת: וארא
ו את־הנחל ההוא אשר־בו היתה המיה גדולה והמית המים: וכאשר
היה כל־זה מן־המתכת ההיא הנמסה באש ההמיה אשר יצאה
במקום ההוא היה שם ריח גפרית ויחבר אל־המים ההם ונחל
ז המלאכים אשר החטיאו בער מתחת לארץ ההיא: ובנחלים האלה
משכו נהרות־אש אשר בהם נדונו המלאכים אשר התעו את־
ח יושבי הארץ: והמים ההם יהיו בימים ההם למלכים ולתקיפים
ולרמים וליושבי הארץ למרפא הבשר ולמוסר הרוח כי רוחם
מלא תאוה למען יוסרו בבשרם כי כחשו באדון הרוחות והם
ט יראו מוסרם יום יום ובשמו לא יאמינו: וכרב תרפת גויותיהם כן
ישנה רוחם לעולמי עולמים כי לפני אדון הרוחות לא־ידבר איש
י דבר־דפי: כי המשפט יבאם על־האמינם בתאות בשרם וכפרם
יא ברוח יי: והמים ההם ישנו בימים ההם וכאשר ידונו המלאכים
ההם במים ההם ישנו מעיני המים ההם את־חמם וכעלות המלאכים
יב ההם ישנו מי המעינות ההם והתקררו: ואשמע את־מיכאל עונה
ואומר המשפט הזה אשר־בו ישפטו המלאכים עד הוא למלכים
יג ולתקיפים מושלי הארץ: כי מי־המשפט האלה מרפא לבשר
מלכים ותאות בשרם והם לא יראו ולא יאמינו כי המים ההם
ישנו והיו לאש הבוערת לעולם:
סח ואחרי־כן נתן־לי חנוך אבי הזקן את־תורת כל־הנסתרות
בספר ובמשלים אשר נתנו־לו ויאספם יחד למעני בדברי ספר

סז ב—יג לא תשאר בלי יושב. בכושי: לא תשאר ערומה. — מלכים. הגהת יוסף הלוי במקום מלאכים (שבכושי). —

סח. מיכאל נרגז על גזר הדין הנורא על המלאכים.

ב הַמְּשָׁלִים: וּבַיּוֹם הַהוּא עָנָה מִיכָאֵל לִרְפָאֵל וַיֹּאמַר כֹּחַ הָרוּחַ יַעֲבִירֵנִי
וַיַּרְגִּיזֵנִי מִפְּנֵי קֹשִׁי דִּין הַנִּסְתָּרוֹת דִּין הַמַּלְאָכִים מִי־יוּכַל לָשֵׂאת אֶת־
ג הַדִּין הַקָּשֶׁה אֲשֶׁר נֶחֱרַץ וַאֲשֶׁר נָמוֹגוּ בְּפָנָיו: וּמִיכָאֵל עָנָה שֵׁנִית
וַיֹּאמֶר אֶל־רְפָאֵל מִי־הוּא אֲשֶׁר לִבּוֹ לֹא־יֵרַךְ מִזֶּה וְכִלְיוֹתָיו לֹא
יִשְׁתּוֹנָן בִּדְבַר הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה אֲשֶׁר יָצָא עֲלֵיהֶם בְּשֶׁל אֲשֶׁר הֱבִיאוּם
ד לְזֹאת: וַיְהִי בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וַיֹּאמֶר מִיכָאֵל אֶל־רְפָאֵל
אֲנִי לֹא אֶהְיֶה בַּעֲדָם לְעֵינֵי הָאָדוֹן כִּי אֲדוֹן הָרוּחוֹת קָצַף עֲלֵיהֶם
ה יַעַן עֲשׂוֹתָם בִּדְמוּת הָאָדוֹן: וְעַל־כֵּן כָּל־הַנֶּעְלָם יָבִיא עֲלֵיהֶם לְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים כִּי גַם־מַלְאָךְ גַּם־אָדָם לֹא יִקְחוּ חֵלֶק וְהֵם לְבַדָּם קִבְּלוּ
מִשְׁפָּטָם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים:

סט וְאַחֲרֵי הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה יַפְחִידוּם וְיַרְגִּיזוּם עַל־הַרְאוֹתָם זֹאת אֶל־
ב יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים הָהֵם הָרִאשׁוֹן בָּהֶם הוּא
שְׁמְחָזַי הַשֵּׁנִי אַרְסְקִיפָא וְהַשְּׁלִישִׁי אַרְמֵן וְהָרְבִיעִי כּוֹכְבָאֵל הַחֲמִישִׁי
טוּרָאֵל הַשִּׁשִּׁי רוּמִיאֵל הַשְּׁבִיעִי דָּנִיָּאֵל הַשְּׁמִינִי נְקָאֵל הַתְּשִׁיעִי בָּרְקָאֵל
הָעֲשִׂירִי עֲזָזֵאל הָאַחַד עָשָׂר אַרְמָרֹס הַשְּׁנַיִם עָשָׂר בַּטְרִיאֵל הַשְּׁלֹשָׁה
עָשָׂר בַּסַּסְאֵל הָאַרְבָּעָה עָשָׂר חֲנַנְאֵל הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר טֻרְאֵל וְהַשִּׁשָּׁה
עָשָׂר סִמַּפְסִיאֵל הַשִּׁבְעָה עָשָׂר יְתְרָאֵל הַשְּׁמוֹנָה עָשָׂר תּוּמָאֵל הַתִּשְׁעָה
ג עָשָׂר טֻרָאֵל וְהָעֶשְׂרִים רוּמָאֵל וְהָאֶחָד עֲזָזֵאל: וְאֵלֶּה הֵם
רָאשֵׁי מַלְאֲכֵיהֶם וּשְׁמוֹתֵיהֶם מֵהֶם שַׂר מֵאָה וּמֵהֶם שַׂר חֲמִשִּׁים
ד וּמֵהֶם שַׂר עֲשָׂרָה: שֵׁם הָרִאשׁוֹן יֵקוֹן הוּא אֲשֶׁר הִתְעָה אֶת־כָּל־בְּנֵי
ה הַמַּלְאָכִים וַיּוֹרִידֵם עַל־הָאָרֶץ וַיִּתְעֵם בִּבְנוֹת הָאָדָם: וְהַשֵּׁנִי הָיָה
שְׁמוֹ עֲזָבִיאֵל הוּא יָעַץ לִבְנֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים עֵצָה רָעָה וַיִּתְעֵם
ו עַד־טִמְּאָם אֶת־בְּשָׂרָם בִּבְנוֹת הָאָדָם: וְהַשְּׁלִישִׁי הָיָה שְׁמוֹ גַּדְרִיאֵל
הוּא אֲשֶׁר הֶרְאָה לִבְנֵי הָאָדָם אֶת־כָּל־חַבְלֵי הַמָּוֶת וְהוּא הִתְעָה אֶת־
חַוָּה וְהֶרְאָה אֶת־כְּלֵי הַמָּוֶת לִבְנֵי הָאָדָם וְאֶת־הַשִּׁרְיוֹן וְאֶת־הַמָּגֵן
ז וְאֶת־חֶרֶב הַמִּלְחָמָה וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַמָּוֶת לִבְנֵי הָאָדָם: וּמִיָּדוֹ יָצְאוּ
ח עַל־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא וְעַד־עוֹלָם: וְהָרְבִיעִי הָיָה שְׁמוֹ

סח ב בשל אשר. כלו׳ בסבת אותם המלאכים ראשיהם שהביאום לידי כך. —
ד בדמות האדון. ר״ל כאילו הם האדון בעצמו. —

סט. שמותיהם ותפקידיהם של המלאכים שקלקלו — ענינה של שבועת הסתרים.

סט ב ואלה שמות המלאכים ההם. בכושית יש כאן חזרה: ואלה הם שמותיהם. —

פְּנֵמוּאֵה הוּא הוֹרָה לִבְנֵי הָאָדָם אֶת הַמַּר וְאֶת־הַמָּתוֹק וְהוּא הוֹרָה
ט לָהֶם אֵת כָּל־תַּעֲלֻמוֹת חָכְמָתָם: וְהוּא לִמֵּד אֶת־הָאָדָם לִכְתֹּב בִּדְיוֹ
עֲפָצִים וּבִנְיָר וּבָזֶה חָטְאוּ רַבִּים מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הַיּוֹם
י הַזֶּה: כִּי בְנֵי הָאָדָם לֹא־נִבְרְאוּ לְשֵׁם־זֶה לְחַזֵּק אֶת־אֱמוּנָתָם בְּעֵט
יא וּבִדְיוֹ־עֲפָצִים: כִּי לֹא־נִבְרָא הָאָדָם בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת מִן־הַמַּלְאָכִים כִּי־
אִם לִהְיוֹת טְהוֹרִים וְצַדִּיקִים וְהַמָּוֶת הַמְכַלֶּה כֹּל לֹא־יִגַּע אֲלֵיהֶם
יב וְרַק בְּדַעְתָּם יֹאבֵדוּ וּבְכֹחַ זֶה יְבַלְּעֵנִי אוֹתִי: וְהַחֲמִישִׁי שְׁמוֹ הָיָה
כַּשְׂדְּיָא הוּא אֲשֶׁר הֶרְאָה לִבְנֵי הָאָדָם כָּל־מַכּוֹת הָרוּחוֹת וְהַשֵּׁדִים
הָרָעוֹת וּמַכּוֹת הָעֻבָּר בַּבֶּטֶן אֲשֶׁר יִפֹּל וּמַכּוֹת הַנֶּפֶשׁ נְשִׁיכוֹת הַנָּחָשׁ
יג וְהַמַּכּוֹת הַבָּאוֹת בַּצָּהֳרָיִם [הוּא] בֶּן־הַנָּחָשׁ הַנִּקְרָא טַבַּעַת: וְזֹאת
פְּקֻדַּת כְּזְבִיאֵל שַׂר הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר הֶרְאָה לַקְּדוֹשִׁים כַּאֲשֶׁר הָיָה
יד שׁוֹכֵן בַּמָּרוֹם בְּכָבוֹד וּשְׁמוֹ בִּיקָא: הוּא אָמַר לְמִיכָאֵל לְהַרְאוֹתוֹ אֶת־
הַשֵּׁם הַנֶּעְלָם לְמַעַן יוּכַל לְהַזְכִּירוֹ בִּשְׁבוּעָה לְהַחֲרִידָם מִפְּנֵי הַשֵּׁם
הַהוּא וְהַשְּׁבוּעָה אֵלֶּה אֲשֶׁר הֶרְאוּ לִבְנֵי־הָאָדָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר הָיָה
טו נֶעְלָם: וְזֶה־כֹּחַ הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת כִּי כַבִּירָה וַעֲצוּמָה הִיא וַיָּשֶׂם אֶת־
טז הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת בְּיַד מִיכָאֵל: וְאֵלֶּה הֵם מִסְתָּרָיו בַּשְּׁבוּעָה הַזֹּאת
וְהוּא אַמִּיץ בִּשְׁבוּעָתוֹ וּבָהּ נִתְלָה הָרָקִיעַ עַד־לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם
יז וְעַד־עוֹלָם: וְהָאָרֶץ נוֹסְדָה עַל־הַמַּיִם וּמִמִּסְתְּרֵי הֶהָרִים יָבֹאוּ מַיִם
יח יָפִים לְמִן־בְּרִיאַת תֵּבֵל וְעַד־עוֹלָם: וּבַשְּׁבוּעָה הַהִיא נִבְרָא הַיָּם
וְאֶת־הַחוֹל שָׂם־לוֹ גְּבוּל לְעֶת־קֶצֶף וְלֹא יַעֲבֹר לְמִן־בְּרִיאַת תֵּבֵל

ח—יא לשמות המלאכים יש להשוות ו׳ ז׳. — פ נ מ ו א ה. חשיבותו בשמו: מלאך הפנים. — ו ב כ ח
זה י ב ל ע נ י א ו ת י. בכח דעתי שקניתי מן הספרים שבכתב בלע המות גם אותי.
יב לשון זה עושה רושם של הערה בדרך הומור. — ט ב ע ת. בכושית: תַּבָּעֶט. לשון זה —
[הוא] בן־הנחש הנקרא טבעת — נראה כגליון ביאורי למכות הבאות בצהרים. שהכוונה
להקשתו של אותו מין נחש. שאולי הוא נקרא טבעת על שם צורת התקפלותו (השוה,
למשל, ישע׳ כ״ז א׳ נחש בריח ונחש עקלתון). — מ ש פ ט. בכושי: מנין, וכבר עשה Ch
יג ממנין ענין. — כ ז ב י א ל (=כָּסְבָּאֵל בכושי). קודם נפילתו היה שמו בִּקָא, כלו׳ שלם ונאמן (ע׳
בערכו : bastare, esser persona integerrima, santa (Guidi Vocabolario Amarico-Italiano ולאחר
קלקלתו הוסב שמו לגנאי. ואודיבירג (p. 49) ממשיך לכאן שמו של קפציאל=קצפיאל
המלאך (שבס׳ חנוך לר׳ ישמעאל כ״ג, פרק א׳). — נראה שענינו של כזביאל כך היה:
מתחלה היה שוכן במרום בין הקדושים והיה ממונה על אותה השבועה (כעין השבעה)
שבה סידר הבורא את העליונים והתחתונים, והראה אותה לקדושים שבמרום. ואח״כ
נמלך וברמאותו נטל ממיכאל את השם המפורש ובצירוף של שניהם — השבועה והשם
המפורש — עשה מה שעשה ולפיכך נהפך שמו לגנאי. —

יט ועד־עולם: ובשבועה ההיא חֻקקו תהמות ויעמדו ולא ינועו ממקומם
כ למן־העולם ועד־העולם: ובשבועה ההיא ישלימו השמש והירח
כא מהלכם ולא יסורו מפקדתם למן־העולם ועד־העולם: ובשבועה
ההיא ישלימו הכוכבים את־מהלכם וקרא להם בשמותיהם והם
כב ישנהו למן־העולם ועד־העולם: וכן רוחות המים והנשיבות וכל־
כג הרוחות ודרכיהם מכל־אגדות הרוחות: ובה משמרים קלות הרעם
ואור הברק ומשמרים בה אוצרות הברד ואוצרות הכפור ואוצרות
כד האד ואוצרות המטר והטל: כל־אלה יאמינו ויודו לפני אדון
הרוחות וישבחהו בכל־כחם וכלכלתם בכל־הודאה זו הם יודו
כה וישבחו וירוממו את־שם אדון הרוחות לעולמי עולמים: ועליהם
קימת כל־השבועה הזאת ובה הם משמרים ודרכיהם משמרים
כו ומהלכם לא יפרע: ותהי שמחה גדולה להם ויברכו וישבחו
כז וירוממו כי שם בן־האדם ההוא נגלה אליהם: והוא ישב על־
כסא כבודו וכל־המשפט נתן־לו לבן־האדם והוא הסיר את־
החוטאים ויכחידם מעל פני הארץ ואשר התעו את־העולם:
כח בכבלים יאסרו ובאספת שחיתתם יהיו כלואים וכל־מעשיהם
כט יאבדו מעל־פני הארץ: ומעתה לא יהי־עוד משחת כי בן־האדם
הופיע וישב על־כסא כבודו וכל־רע יחלף ויעבר מפניו ומאמר
בן־האדם יקום לפני אדון הרוחות זה משל־חנוך השלישי:

עא ויהי אחרי־כן כאשר היה שמו נשא כל[־ימי] חייו עד־בן־
ב האדם ההוא ועד־אדון הרוחות מתוך יושבי הארץ: וינשא ברכבי־
ג רוח למעלה ויאסף שמו מתוכם: ומן־היום ההוא לא־התחשבתי
עוד עמהם ויושיבני בין שני הרוחות בין הצפון והמערב אשר
שם לקחו המלאכים את־החבלים למד־לי מקום־בחירים וקדושים:
ד ושם ראיתי את־ראשוני האבות ואת־הצדיקים שוכני המקום ההוא
מראשית:

עא ויהי אחרי־כן כאשר נעלמה רוחי ותעל השמימה וארא את־
בני המלאכים הקדושים והם הולכים על־להבות־אש מלבושיהם

סט כ״ו–כ״ט. חתימת המשל השלישי.

ע. הסתלקותו של חנוך.

עא. מראה חנוך לאחר הסתלקותו.

ב לבנים ושמיסיהם ופניהם מאירים כשלג: ואראה שני נהרות־אש ואור
ג האש מאיר כברקת ואפל על־פני לפני אדון הרוחות: ומיכאל
המלאך אחד מראשי המלאכים אחזני בידי ימיני ויקימני ויביאני
אל־כל־המסתרים ויראני כל־מסתרי הרחמים ויראני את־כל־מסתרי
ד הצדק: ויראני את־כל־מסתרי קצות השמים וכל־אוצרות הכוכבים
ה והמארות אשר משם יצאו לפני הקדושים: ויעלם את־רוחי בשמי
השמים ואראה שם כעין (בנין) עשוי אבני אלגביש ובתוך האבנים
ו לשונות אש חיה: ורוחי ראתה את־האזור האזר את בית־האש
ההוא ועל־ארבעת קצותיו נהרות מלאים אש חיה והם אזרים
ז לבית ההוא: ומסביב שרפים כרובים ואופנים והם אשר לא יישנו
ח ושמרו את־כסא כבודו: ואראה מלאכים לאין מספר אלפי אלפים ורבו
רבבות סובבים לבית ההוא ומיכאל וגבריאל ורפאל ופנואל והמלאכים
ט הקדושים אשר ממעל לשמים יוצאים ובאים בבית ההוא: ויצאו
מן־הבית ההוא ומיכאל וגבריאל רפאל ופנואל ומלאכים קדושים
י לרב בלי מספר: ואתם ראש־הימים ראשו היה לבן ונקי כצמר
יא ולבושו לא יתאר: ואפל על־פני וכל־בשרי נמס ורוחי נהפכה
יב ואקרא בקול גדול ברוח־עז ואברך ואשבח וארומם: והברכות ההן
יג אשר יצאו מפי היו לרצון לפני ראש־הימים: וראש־הימים בא עם־
מיכאל וגבריאל רפאל ופנואל אלפי אלפים מלאכים בלי מספר:
יד והוא נגש אלי וישאל לי לשלום בקלו ויאמר אלי אתה הוא בן
האדם אשר נולד לצדקה וצדקה תנוח עליך וצדקת ראש־הימים
טו לא תעזבך: ויאמר אלי הוא שואל לך לשלום בשם העולם
הבא כי משם יצא שלום למן־בריאת העולם וכן יהי לך לעולם
טז ולעולמי עולמים: וכלם ילכו בדרכיך והצדקה לא תעזבך לעולם
אתך יהיו משכנותיהם ואתך חלקם ולא יפרדו מאתך לעולם
יז ולעולמי עולמים: וכן יהיה ארך־ימים עם־בן־האדם ההוא ולצדיקים
יהי שלום ולצדיקים דרך ישרה בשם אדון הרוחות לעולמי
עולמים:

עא ב כברקת. בכושי: יכנת (=ὑακίνθου). ולמדתי שברקת=יקינתון מכלל דבריהם
יד שבשמ״ר סוף ל״ח: „לוי דייקינתון... על ברקת היה כתוב לוי״. — והוא. כלו׳ מלאכי־
טו מנהיגי. — ויאמר. המלאך־המנהיג. —

עב ספר מַהֲלַךְ מְאֹרוֹת הַשָּׁמַיִם כָּל־אֶחָד וְאֶחָד לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם
לְמֶמְשְׁלוֹתֵיהֶם וְלִזְמַנֵּיהֶם לִשְׁמוֹתֵיהֶם וְלִמְקֹמוֹת מוֹלַדְתָּם וּלְחָדְשֵׁיהֶם
אֲשֶׁר הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ הַקָּדוֹשׁ אֲשֶׁר אִתִּי וְהוּא מְנַהֲלָם וְהוּא
הֶרְאַנִי אֶת־כָּל־מִכְתְּבֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם לְכָל־שְׁנוֹת תֵּבֵל וְעַד־הָעוֹלָם
ב עַד־תִּשְׁלַם הַבְּרִיאָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר תַּעֲמֹד לָנֶצַח: וְזֶה חֹק־הַמְּאֹרוֹת
הָרִאשׁוֹן מְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ מוֹצָאוֹ בְּשַׁעֲרֵי מִזְרַח הַשָּׁמַיִם וּמְבוֹאוֹ בְּשַׁעֲרֵי
ג מַעֲרַב הַשָּׁמָיִם: וָאֵרֶא שִׁשָּׁה שְׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְשִׁשָּׁה
שְׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יַעֲרִיב הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ יִזְרַח וְיַעֲרִיב בַּשְּׁעָרִים
הָאֵלֶּה וּמְנַהֲלֵי הַכּוֹכָבִים עִם־אֲשֶׁר יְנַהֲלוּ אוֹתָם שִׁשָּׁה בְּמִזְרָח וְשִׁשָּׁה
בְּמַעֲרָב וְכֻלָּם הוֹלְכִים זֶה אַחַר־זֶה בְּמִשְׁטָר יָשָׁר וְגַם־חַלּוֹנוֹת רַבִּים
ד מִימִין הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה וּמִשְּׂמֹאלָם: וְרִאשׁוֹנָה יֵצֵא הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל
וּשְׁמוֹ שֶׁמֶשׁ וּסְבִיבָתוֹ כִּסְבִיבַת הַשָּׁמַיִם כֻּלּוֹ מָלֵא אֵשׁ מְאִירָה וּבֹעֶרֶת:
ה וְהַמֶּרְכָּבָה אֲשֶׁר יַעֲלֶה עָלֶיהָ יְנַהִיג הָרוּחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ יַעֲרִיב מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁב דֶּרֶךְ צָפוֹן לָבֹא אֶל־הַמִּזְרָח וְנָהַל עַד בּוֹאוֹ אֶל הַשַּׁעַר הַהוּא
ו וְזָרַח עַל־פְּנֵי הַשָּׁמָיִם: כֵּן יֵצֵא בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשַּׁעַר הַגָּדוֹל וְהוּא
ז הָרְבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת הַשְּׁעָרִים בַּמִּזְרָח: וּבַשַּׁעַר הָרְבִיעִי אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצֵא
הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן שְׁנֵים עָשָׂר חַלֹּנוֹת פְּתוּחִים לִרְוָחָה שֶׁמֵּהֶם
ח תֵּצֵא אֵשׁ כְּשֶׁהֵם נִפְתָּחִים בְּעִתָּם: כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרֵחַ בַּשָּׁמַיִם יָבֹא
דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר הָרְבִיעִי שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְיָרַד יָשָׁר בַּשַּׁעַר הָרְבִיעִי
ט בְּמַעֲרַב הַשָּׁמָיִם: וּבָעֵת הַהִיא יֵלֵךְ הַיּוֹם וְאָרֹךְ וְהַלַּיְלָה יֵלֵךְ וְקָצֹר
י עַד־הַבֹּקֶר הַשְּׁלֹשִׁים: בַּיּוֹם הַהוּא יֶאֱרַךְ הַיּוֹם מִן־הַלַּיְלָה בִּתְשִׁיעִית
וְהַיּוֹם יַגִּיעַ לְנָכוֹן לַעֲשָׂרָה חֲלָקִים וְהַלַּיְלָה לְנָכוֹן לִשְׁמוֹנָה חֲלָקִים:
יא וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר הָרְבִיעִי וְהֶעֱרִיב בָּרְבִיעִי וְשָׁב אֶל־שַׁעַר
הַמִּזְרָח הַחֲמִישִׁי שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְיָצָא מִמֶּנּוּ וְהֶעֱרִיב בַּשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי:
יב וְאָז יֶאֱרַךְ הַיּוֹם בִּשְׁנֵי חֲלָקִים וְהָיָה לְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים וְהַלַּיְלָה
יג יִקְצַר וְהָיָה לְשִׁבְעָה חֲלָקִים: וְשָׁב אֶל־הַמִּזְרָח וּבָא אֶל־הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי
וְיָצָא וְהֶעֱרִיב בַּשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְאָחַר עַל־פִּי הָאוֹת שֶׁלּוֹ:
יד בַּיּוֹם הַהוּא יֶאֱרַךְ הַיּוֹם מִן־הַלַּיְלָה וְהַיּוֹם יִהְיֶה פִּי־שְׁנַיִם מִן־הַלַּיְלָה
וְהַיּוֹם יִהְיֶה לִשְׁנֵים עָשָׂר חֲלָקִים וְהַלַּיְלָה יִקְצַר וְהָיָה לְשִׁשָּׁה חֲלָקִים:

חלק ג': ספר מהלך מאורות השמים (עב–פב).

עב. פתיחה כללית ועל השמש.

טו וְהַשֶּׁמֶשׁ יַעֲלֶה לְקַצֵּר אֶת־הַיּוֹם וּלְהַאֲרִיךְ אֶת־הַלַּיְלָה וְשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ
לַמִּזְרָח וּבָא אֶל־הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי וְזָרַח מִשָּׁם וְהֶעֱרִיב שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר:
טז וְכַעֲבֹר שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר יֶחְסַר הַיּוֹם חֵלֶק אֶחָד לְנָכוֹן וְהָיָה לְאַחַד
יז עָשָׂר חֲלָקִים וְהַלַּיְלָה לְשִׁבְעָה: וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי
בְּמַעֲרָב וְהָלַךְ לַמִּזְרָח וְזָרַח בַּשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי לִשְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְהֶעֱרִיב
יח בְּמַעֲרָב שֵׁנִית בַּשַּׁעַר הַמַּעֲרָב הַחֲמִישִׁי: בַּיּוֹם הַהוּא יֶחְסַר הַיּוֹם
שְׁנֵי חֲלָקִים וְהָיָה הַיּוֹם לַעֲשָׂרָה חֲלָקִים וְהַלַּיְלָה לִשְׁמוֹנָה חֲלָקִים:
יט וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי וְהֶעֱרִיב בַּשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי בְּמַעֲרָב וְזָרַח
בַּשַּׁעַר הָרְבִיעִי לִשְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְאֶחָד לְפִי הָאוֹת שֶׁלּוֹ וְהֶעֱרִיב בְּמַעֲרָב:
כ בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁוֶה הַיּוֹם לַלַּיְלָה וְהָיָה שָׁוֶה לוֹ וְהַלַּיְלָה יִהְיֶה לְתִשְׁעָה
כא חֲלָקִים וְהַיּוֹם לְתִשְׁעָה חֲלָקִים: וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר הַהוּא וְהֶעֱרִיב
בְּמַעֲרָב וְשָׁב לַמִּזְרָח וְיָצָא שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר בַּשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי וְהֶעֱרִיב
כב בְּמַעֲרָב בַּשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי: וּבַיּוֹם הַהוּא יֶאֱרַךְ הַלַּיְלָה מִן־הַיּוֹם וְלַיְלָה
יֶאֱרַךְ מִלַּיְלָה וְיוֹם יִקְצַר מִיּוֹם עַד־הַבֹּקֶר הַשְּׁלֹשִׁים וְהַלַּיְלָה יִהְיֶה לְנָכוֹן
כג לַעֲשָׂרָה חֲלָקִים וְהַיּוֹם לִשְׁמוֹנָה חֲלָקִים: וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר
הַשְּׁלִישִׁי וְהֶעֱרִיב בַּשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי בְּמַעֲרָב וְשָׁב אֶל־הַמִּזְרָח וּשְׁלֹשִׁים
בֹּקֶר יֵצֵא בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי בְּמִזְרָח וּכְמוֹ־כֵן יַעֲרִיב בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי בְּמַעֲרַב
כד הַשָּׁמָיִם: וּבַיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה הַלַּיְלָה לְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים וְהַיּוֹם
כה לְשִׁבְעָה חֲלָקִים: וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ בַּיּוֹם הַהוּא מִן־הַשַּׁעַר הַשֵּׁנִי וְהֶעֱרִיב
בְּמַעֲרָב בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי וְשָׁב אֶל־הַמִּזְרָח אֶל־הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן לִשְׁלֹשִׁים
כו בֹּקֶר וְאֶחָד וְהֶעֱרִיב בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן בְּמַעֲרַב הַשָּׁמָיִם: וּבַיּוֹם הַהוּא
יֶאֱרַךְ הַלַּיְלָה וְהָיָה פִּי־שְׁנַיִם מִן־הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה יִהְיֶה לְנָכוֹן לִשְׁנֵים
כז עָשָׂר חֲלָקִים וְהַיּוֹם לְשִׁשָּׁה: וּבָזֶה יַשְׁלִים הַשֶּׁמֶשׁ אֶת־מַחְלְקוֹתָיו
וְשָׁב וְהִקִּיף אֶת־מַחְלְקוֹתָיו וּבָא בַּשַּׁעַר הַהוּא שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְהֶעֱרִיב
כח גַּם־כֵּן בְּמַעֲרָב מִמּוּלוֹ: וּבַלַּיְלָה הַהוּא יִמְעַט הַלַּיְלָה בְּאָרְכּוֹ בִּתְשִׁיעִית
וְהוּא חֵלֶק אֶחָד וְהָיָה הַלַּיְלָה לְאַחַד עָשָׂר חֲלָקִים וְהַיּוֹם לְשִׁבְעָה
כט חֲלָקִים: וְשָׁב הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי בְּמִזְרָח וְשָׁב בְּמַחְלְקוֹתָיו
ל הָהֵן שְׁלֹשִׁים בֹּקֶר בְּזָרְחוֹ וּבְהַעֲרִיבוֹ: וּבַיּוֹם הַהוּא יִמְעַט הַלַּיְלָה
לא בְּאָרְכּוֹ וְהָיָה הַלַּיְלָה לַעֲשָׂרָה חֲלָקִים וְהַיּוֹם לִשְׁמוֹנָה: וְיָצָא הַשֶּׁמֶשׁ
בַּיּוֹם הַהוּא מִן־הַשַּׁעַר הַהוּא וְהֶעֱרִיב בְּמַעֲרָב וְשָׁב לַמִּזְרָח וְזָרַח
בַּשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי לִשְׁלֹשִׁים בֹּקֶר וְאֶחָד וְהֶעֱרִיב בְּמַעֲרַב הַשָּׁמָיִם:

לב בַּיּוֹם הַהוּא יִתְמַעֵט הַלַּיְלָה וְהָיָה לְתִשְׁעָה חֲלָקִים וְהַיּוֹם לְתִשְׁעָה
חֲלָקִים וְשָׁוָה הַלַּיְלָה לַיּוֹם וְהַשָּׁנָה הִיא בְיָמֶיהָ לְנָכוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
לג וְשִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה: וְאֹרֶךְ הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְקֹצֶר הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה נִבְדָּלִים
לד הֵם בִּתְקוּפַת הַשֶּׁמֶשׁ: וְעַל־כֵּן יֶאֱרַךְ מַהֲלָכוֹ מִיּוֹם לְיוֹם וְיִקְצַר
לה מַהֲלָכוֹ מִלַּיְלָה לְלָיְלָה: וְזֶה חֹק־הַשֶּׁמֶשׁ וּמַהֲלָכוֹ וּתְשׁוּבָתוֹ בְּשׁוּבוֹ
שִׁשִּׁים פְּעָם וְיָצָא הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל הַהוּא שֶׁנִּקְרָא שֶׁמֶשׁ לְעוֹלְמֵי
לו עוֹלָמִים: וַאֲשֶׁר יֵצֵא הוּא הַמָּאוֹר הַגָּדוֹל וְכֵן יִקָּרֵא לִתְוֹפַעְתּוֹ כַּאֲשֶׁר
לז צִוָּה אֲדֹנָי: כְּצֵאתוֹ כֵּן יָבֹא וְלֹא יִתְמַעֵט וְלֹא יָנוּחַ כִּי אִם־יָרוּץ
יוֹמָם וָלַיְלָה וְאוֹרוֹ שִׁבְעָתַיִם מֵאוֹר הַיָּרֵחַ וּבְגֹדֶל יִשְׁווּ שְׁנֵיהֶם:

עג וְאַחֲרֵי הַחֹק הַזֶּה רָאִיתִי חֹק אַחֵר לַמָּאוֹר הַקָּטֹן וּשְׁמוֹ יָרֵחַ:
ב וּתְקוּפָתוֹ כִּתְקוּפַת הַשָּׁמַיִם וּמֶרְכַּבְתּוֹ אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלֶיהָ תִּנָּשֵׂא עַל־
ג יְדֵי הָרוּחַ וְאוֹר נִתַּן־לוֹ בְּמִדָּה: וּבְכָל־חֹדֶשׁ יְשַׁנֶּה צֵאתוֹ וּבֹאוֹ וְיָמָיו
כִּימֵי הַשֶּׁמֶשׁ וּכְשֶׁיִּמָּלֵא אוֹרוֹ יִהְיֶה לְחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי מֵאוֹר הַשָּׁמֶשׁ:
ד וְכֵן יִזְרַח וְרִאשׁוֹנָה יֵצֵא בְּמִזְרָח בַּבֹּקֶר הַשְּׁלֹשִׁים וּבַיּוֹם הַהוּא יֵרָאֶה
וְהוּא לָכֶם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַשְּׁלֹשִׁים יַחַד עִם־הַשֶּׁמֶשׁ בַּשַּׁעַר
ה אֲשֶׁר בּוֹ יֵצֵא הַשָּׁמֶשׁ: וְחֶצְיוֹ הָאֶחָד יִתְרַחֵק בְּחֵלֶק שְׁבִיעִי וְכָל־
עִגּוּלוֹ רֵיק בְּלִי אוֹר מִלְּבַד חֶלְקוֹ הַשְּׁבִיעִי הַחֵלֶק הָאַרְבָּעָה עָשָׂר
ו מֵאוֹרוֹ: וּבְעֵת־קַבְּלוֹ חֵלֶק שְׁבִיעִי מֵחֲצִי אוֹרוֹ יִהְיֶה אוֹרוֹ לְחֵלֶק
ז שְׁבִיעִי אֶחָד וָחֵצִי: וְהֶעֱרִיב עִם־הַשֶּׁמֶשׁ וּבִזְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ יִזְרַח הַיָּרֵחַ
אִתּוֹ וְקִבֵּל הַחֲצִי מֵחֵלֶק־אוֹר וּבַלַּיְלָה הַהוּא בִּתְחִלַּת בָּקְרוֹ בִּתְחִלַּת
יוֹם הַיָּרֵחַ יַעֲרִיב הַיָּרֵחַ עִם־הַשֶּׁמֶשׁ וְהֶחְשִׁיךְ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּשִׁבְעָה
ח וְשִׁבְעָה חֲלָקִים וַחֲצִי הַחֵלֶק מֵהֶם: וְזָרַח בַּיּוֹם הַהוּא בְּחֵלֶק שְׁבִיעִי
לְנָכוֹן וְיָצָא וְנָטָה מִזְּרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ וּבְיֶתֶר יָמָיו יָאִיר בְּשִׁשָּׁה וְשִׁבְעָה
חֲלָקִים:

עד וָאֵרֶא מַהֲלָךְ אַחֵר וְחָק־לוֹ וְאֵיךְ לְפִי הַחֹק הַהוּא יַעֲשֶׂה מַהֲלַךְ
ב חָדְשׁוֹ: וְאוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ הַקָּדוֹשׁ וְהוּא מַנְהִיג לְכֻלָּם הֶרְאַנִי אֶת
כָּל־אֵלֶּה וְאֶת־מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וָאֶכְתֹּב אֶת־מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם כַּאֲשֶׁר הֶרְאָנִי
וָאֶכְתֹּב אֶת־חָדְשֵׁיהֶם כְּמוֹ שֶׁהֵם וּמַרְאֵה אוֹרֵיהֶם עַד־עֲבֹר חֲמִשָּׁה

עג. הירח ותקופותיו.

ראש הפסוק בכושי: וחצי־מרחקו שבעה חלקים אחד. — עג ה

עד. שנת הירח.

ג עָשָׂר יוֹם: בְּשְׁבִיעִיּוֹת שְׁבִיעִיּוֹת יְחִידוֹת יַשְׁלִים אֶת־כָּל־אוֹרוֹ בְּמִזְרָח
וּבְשִׁבְעָה שִׁבְעָה חֲלָקִים יְחִידִים יַשְׁלִים אֶת־כָּל־חָשְׁכּוֹ בְּמַעֲרָב:
ד וּבָחֳדָשִׁים מוֹעֲדִים יְשַׁנֶּה אֶת־הַעֲרָכָתוֹ וּבָחֳדָשִׁים מוֹעֲדִים יֵלֵךְ
ה בְּמַהֲלָכוֹ אֶחָד לְאֶחָד: בִּשְׁנֵי חֳדָשִׁים יַעֲרִיב הַיָּרֵחַ עִם־הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁנֵי
ו הַשְּׁעָרִים הַתִּיכוֹנִים הָהֵם בְּשַׁעַר הַשְּׁלִישִׁי וְהָרְבִיעִי: וְיָצָא לְשִׁבְעָה
יָמִים וְסָבַב וְשָׁב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר שָׁם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְהִשְׁלִים אֶת־
כָּל־אוֹרוֹ וְנָטָה מִן־הַשֶּׁמֶשׁ וּבִשְׁמוֹנָה יָמִים יָבֹא בְּשַׁעַר הַשִּׁשִּׁי אֲשֶׁר
ז מִמֶּנּוּ יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ: וּבְצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ מִן־הַשַּׁעַר הָרְבִיעִי יֵצֵא לְשִׁבְעָה
יָמִים עַד־אֲשֶׁר יֵצֵא מִן־הַחֲמִישִׁי וְשָׁב עוֹד הַפַּעַם בְּשִׁבְעָה יָמִים
בְּשַׁעַר הָרְבִיעִי וְהִשְׁלִים אֶת־כָּל־אוֹרוֹ וְנָטָה וּבָא בְּשַׁעַר הָרִאשׁוֹן
ח בִּשְׁמוֹנָה יָמִים: וְשָׁב עוֹד הַפַּעַם בְּשִׁבְעָה יָמִים בְּשַׁעַר הָרְבִיעִי אֲשֶׁר
ט מִמֶּנּוּ יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ: כֵּן רָאִיתִי אֶת־מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם בְּזֹרַח הַיְּרָחִים
י וּבְהַעֲרִיב הַשֶּׁמֶשׁ בַּיָּמִים הָהֵם: וּבְהִתְחַבֵּר חָמֵשׁ שָׁנִים יַגִּיעַ לַשֶּׁמֶשׁ
שְׁלֹשִׁים יוֹם וְכָל־הַיָּמִים הַנּוֹסָפִים לוֹ בְּאַחַת מֵחָמֵשׁ הַשָּׁנִים הָהֵן
יא כְּשֶׁתִּמָּלֶאנָה תִּהְיֶינָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: וְעֶרֶךְ
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים יַגִּיעַ לְשִׁשָּׁה יָמִים בְּחָמֵשׁ שָׁנִים שֵׁשֶׁת הַיָּמִים
יַגִּיעוּ לִשְׁלֹשִׁים יוֹם וְחָסְרוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים חֹדֶשׁ שְׁלֹשִׁים יוֹם:
יב וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים יוֹצִיאוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁנִים לְנָכוֹן וְלֹא יַעְדִּיפוּ אוֹ
יַחְסִירוּ אֶת־מוֹשְׁבוֹתָם יוֹם אֶחָד עַד־עוֹלָם וְשִׁלְּמוּ אֶת הַשָּׁנִים בְּצֶדֶק
יג נָכוֹן בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים: בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיוּ אֶלֶף
וְתִשְׁעִים וּשְׁנַיִם יָמִים וּבְחָמֵשׁ שָׁנִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים
יוֹם אִם־כֵּן בִּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים יִהְיוּ אַלְפַּיִם וּתְשַׁע מֵאוֹת וּשְׁנַיִם עָשָׂר
יד יוֹם: לַיָּרֵחַ בִּלְבַד יַגִּיעוּ יָמָיו אֶלֶף וְשִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים
וּבְחָמֵשׁ שָׁנִים יֶחְסַר חֲמִשִּׁים יוֹם כִּי בְצֵאתוֹ מוֹסִיפִים לְמִסְפַּר אֶלֶף
טו וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם יָמִים: וּבְחָמֵשׁ שָׁנִים
יִהְיוּ אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים יוֹם וּבִשְׁמוֹנֶה שָׁנִים יִהְיוּ לַיָּרֵחַ
טז אַלְפַּיִם שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁנַיִם יָמִים: כִּי בִּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים
יֶחְסַר שְׁמוֹנִים יוֹם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר יֶחְסַר בִּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים שְׁמוֹנִים
יז יוֹם: וְהַשָּׁנָה תְּשֻׁלַּם לְנָכוֹן לְפִי מוֹשְׁבוֹת הָעוֹלָם וּמוֹשַׁב הַשֶּׁמֶשׁ
הַזּוֹרֵחַ מִן־הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יִזְרַח וְיַעֲרִיב שְׁלֹשִׁים יוֹם:
עה וּמְנַהֲלֵי שָׂרֵי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר עַל־כָּל־הַבְּרִיאָה וְעַל־כָּל־הַכּוֹכָבִים

עִם־אַרְבַּעַת הַנּוֹסָפִים לֹא־יִפָּרְדוּ מִמְּקוֹמָם לְפִי־חֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנָה וְהֵם
ב יְשַׁמְּשׁוּ לְאַרְבַּעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר לֹא־נֶחְשְׁבוּ בְּחֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנָה׃ וּבָהֶם
יִטְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי הַמְּאוֹרוֹת הָהֵם יְשַׁמְּשׁוּ בֶאֱמוּנָה לְמוֹשְׁבוֹת הָעוֹלָם
אֶחָד בְּשַׁעַר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בְּשַׁעַר הַשָּׁמַיִם הַשְּׁלִישִׁי אֶחָד בְּשַׁעַר
הָרְבִיעִי וְאֶחָד בְּשַׁעַר הַשִּׁשִּׁי וְסֵדֶר הָעוֹלָם נִשְׁלָם בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת
ג וְשִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה מוֹשְׁבוֹת הָעוֹלָם׃ כִּי הָאוֹתוֹת וְהַזְּמַנִּים וְהַשָּׁנִים וְהַיָּמִים
הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר אֲדוֹן הַכָּבוֹד שָׂמָהוּ לְעוֹלָם עַל־כָּל־
מְאוֹרוֹת הַשָּׁמַיִם בַּשָּׁמַיִם וּבְתֵבֵל לִמְשֹׁל עַל־פְּנֵי הַשָּׁמַיִם וּלְהֵרָאוֹת
עַל־הָאָרֶץ וְלִהְיוֹת מַנְהִיגֵי הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וְהֵם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים
ד וְכָל־הַבְּרִיּוֹת הַסּוֹבְבוֹת בְּכָל־מֶרְכְּבוֹת הַשָּׁמָיִם׃ כְּמוֹ־כֵן הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל
שְׁנֵים עָשָׂר שְׁעָרִים פְּתוּחִים לִרְוָחָה מִסָּבִיב לְמֶרְכֶּבֶת הַשֶּׁמֶשׁ בַּשָּׁמַיִם
אֲשֶׁר מִתּוֹכָם תֵּצֶאנָה קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וּמֵהֶם יֵצֵא חֹם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
ה כְּשֶׁיִּפָּתְחוּ בְּעִתֵּיהֶם הַמְזֻמָּנוֹת׃ וּבְעַד הָרוּחוֹת וּנְשִׁיבַת הַטַּל כְּשֶׁיִּפָּתְחוּ
ו לִרְוָחָה בַּשָּׁמַיִם בִּקְצָוֹת׃ כַּאֲשֶׁר יִפָּתְחוּ שְׁנֵים עָשָׂר הַשְּׁעָרִים בַּשָּׁמַיִם
בִּקְצוֹת הָאָרֶץ אֲשֶׁר מֵהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ הַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְכָל־מַעֲשֵׂי
ז הַשָּׁמַיִם בְּמִזְרָח וּבְמַעֲרָב׃ וְחַלּוֹנוֹת רַבִּים פְּתוּחִים מִשְּׂמֹאלָם וּמִימִינָם
וְחַלּוֹן אֶחָד בְּעִתּוֹ מוֹצִיא חֹם כַּשְּׁעָרִים הָהֵם אֲשֶׁר מֵהֶם יֵצְאוּ
ח הַכּוֹכָבִים כַּאֲשֶׁר פָּקַד עֲלֵיהֶם וַאֲשֶׁר שָׁמָּה יַעֲרִיבוּ בְּמִסְפָּרָם׃ וָאֵרֶא
מֶרְכָּבוֹת בַּשָּׁמַיִם רָצוֹת בְּתֵבֵל מִמַּעַל לַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יָסֹבּוּ
ט הַכּוֹכָבִים אֲשֶׁר לֹא יַעֲרִיבוּ׃ וְאֶחָד יִגְדַּל מִכֻּלָּם וְהוּא יְסוֹבֵב
בְּתֵבֵל כֻּלָּהּ׃

עו וּבִקְצוֹת הָאָרֶץ רָאִיתִי שְׁנֵים עָשָׂר שְׁעָרִים פְּתוּחִים אֶל־כָּל־
ב הָרוּחוֹת אֲשֶׁר מֵהֶם תֵּצֶאנָה הָרוּחוֹת וְנָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ׃ שְׁלֹשָׁה מֵהֶם
פְּתוּחִים אֶל־פְּנֵי הַשָּׁמַיִם וּשְׁלֹשָׁה בְּמַעֲרָב וּשְׁלֹשָׁה אֶל־יְמִין הַשָּׁמַיִם
ג וּשְׁלֹשָׁה אֶל־הַשְּׂמֹאל׃ וּשְׁלֹשֶׁת הָרִאשׁוֹנִים הֵם מִמִּזְרָח וּשְׁלֹשָׁה מִצָּפוֹן
ד וּשְׁלֹשָׁה אַחֲרֵי אֵלֶּה מִשְּׂמֹאל לְדָרוֹם וּשְׁלֹשָׁה מִמַּעֲרָב׃ בְּאַרְבָּעָה
אֵלֶּה תֵּצֶאנָה רוּחוֹת בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּמִשְּׁמוֹנָה הָהֵם תֵּצֶאנָה רוּחוֹת
מְחַבְּלוֹת כְּשֶׁהֵן מִשְׁתַּלְּחוֹת וְהֵבִיאוּ שְׁחִיתָה לְכָל־הָאָרֶץ וְלַמַּיִם אֲשֶׁר
ה עָלֶיהָ׃ וְהָרוּחַ הָרִאשׁוֹנָה מִן־הַשְּׁעָרִים הָהֵם הַנִּקְרֵאת מִזְרָחִית תֵּצֵא דֶרֶךְ

עה. על ארבעת הימים שמחוץ לחשבון ועל הכוכבים ועל השמש.

עו. על שתים עשרה הרוחות ושעריהן.

הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בְּמִזְרָח בִּנְטוֹתָהּ דָּרוֹמָה מִמֶּנָּה יֵצֵא שְׁמָמוֹן
ו בַּצֹּרֶת חֹרֶב וּשְׁחִיתָה: וּמִן־הַשַּׁעַר הַשֵּׁנִי בְּתָוֶךְ יֵצֵא בְּמִדָּה וּמִמֶּנּוּ
יֵצֵא מָטָר וּפִרְיָה וְשָׁלוֹם וָטָל וּבַשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר לְצַד צָפוֹן יֵצֵא
ז קֹר וּבַצֹּרֶת: וְאַחֲרֵי אֵלֶּה תֵּצֶאנָה הָרוּחוֹת הַדְּרוֹמִיּוֹת בִּשְׁלֹשָׁה שְׁעָרִים
ח בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן מֵהֶם הַנּוֹטֶה לְמִזְרָח תֵּצֵא רוּחַ חַמָּה: וּבַשַּׁעַר
הַתִּיכוֹן קָרוֹב אֵלָיו יֵצְאוּ מִתּוֹכוֹ רֵיחוֹת טוֹבִים וָטַל וּמָטָר וְשָׁלוֹם
ט וְחַיִּים: וּבַשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר מִצַּד מַעֲרָב יֵצֵא מִתּוֹכוֹ טַל וּמָטָר
י וְאַרְבֶּה וּשְׁמָמוֹן: וְאַחֲרֵי אֵלֶּה רוּחוֹת מִצַּד צָפוֹן מִן־הַשַּׁעַר הַשְּׁבִיעִי
יא מִצַּד מִזְרָח יֵצֵא מִתּוֹכוֹ טַל וּמָטָר וְאַרְבֶּה וּשְׁמָמוֹן: וּמִן הַשַּׁעַר
הַתִּיכוֹן יָשָׁר יֵצְאוּ חַיִּים מָטָר טַל וְשָׁלוֹם וּבַשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי מִצַּד
יב מַעֲרָב יֵצְאוּ מִתּוֹכוֹ עָנָן וּכְפוֹר וְשֶׁלֶג וְגֶשֶׁם וָטַל וְאַרְבֶּה: וְאַחֲרֵי
אֵלֶּה אַרְבַּע הָרוּחוֹת אֲשֶׁר מִצַּד מַעֲרָב בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר לְצַד
יג צָפוֹן יֵצְאוּ מִתּוֹכוֹ טַל וּכְפוֹר וְקֹר וְשֶׁלֶג וְקֶרַח: וּמִן־הַשַּׁעַר הַתִּיכוֹן
יֵצֵא טַל וּמָטָר וְשָׁלוֹם וּבְרָכָה וּבַשַּׁעַר הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר מִצַּד דָּרוֹם
יד יֵצֵא מִתּוֹכוֹ בַּצֹּרֶת וּשְׁמָמוֹן וְחֹרֶב וּשְׁחִיתָה: וּבָזֶה יִתַּמּוּ שְׁנֵים עָשָׂר
הַשְּׁעָרִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם וְכָל־חֻקֵּיהֶם וְכָל־פִּגְעָם וְכָל־שְׁלוֹמָם
הֶרְאֵיתִיךָ מְתוּשֶׁלַח בְּנִי:

עז הָרוּחַ הָרִאשׁוֹנָה קֵדְם קָרָא לָהּ כִּי קַדְמוֹנִית הִיא וְהַשֵּׁנִית
קָרָא לָהּ דָּרוֹם כִּי לָרֹב יֵרֵד שָׁם [הָרָם] הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם יֵרֵד שָׁם:
ב וְהָרוּחַ מִמַּעֲרָב מַעֲרָב שְׁמָהּ כִּי שָׁם כָּל־מְאוֹרוֹת הַשָּׁמַיִם מִתְמַעֲטִים
ג וְיוֹרְדִים: וְהָרוּחַ הָרְבִיעִית וּשְׁמָהּ צָפוֹן נֶחְלְקָה לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים
מֵהֶם הָרִאשׁוֹן הוּא לְמִשְׁכַּן הָאֲנָשִׁים וְהַשֵּׁנִי בְּמֵימֵי־יַמִּים וּתְהֹמוֹת
ד וִיעָרוֹת וּנְהָרוֹת וְחֹשֶׁךְ וְעָנָן וְהַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי בְּגַן הַצֶּדֶק: רָאִיתִי
שִׁבְעָה הָרִים גְּבוֹהִים וְהֵם גְּבוֹהִים מִכָּל־הֶהָרִים אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ
ה וּמֵהֶם כְּפוֹר יֵצֵא וְיָמִים מוֹעֲדִים וְשָׁנִים יַחֲלֹפוּ: רָאִיתִי שִׁבְעָה
נְהָרוֹת עַל־הָאָרֶץ גְּדוֹלִים מִכָּל־הַנְּהָרוֹת מֵהֶם אֶחָד יֵצֵא מִן־הַמַּעֲרָב
ו וְשָׁפַךְ מֵימָיו אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל: וּשְׁנַיִם מֵהֶם מִצָּפוֹן עַד־הַיָּם יָבֹאוּ

עז. ארבע רוחות העולם — שבעת ההרים — שבעת הנהרות — שבעת האיים.

עז ב דרום... הוא דורש דָּרֹם=[יָרַ]ד רָם (=העליון). — מערב... הוא דורש מערב לשון פחיתה וירידה (=נֶתֶג בכושית=exemptus, demtus. — כך במילונו הכושי של דילמן). —

ג–ח צפון. דרש כך משום שכמה ענינים צפונים שם. — הים הגדול. ים התיכון (ע' במד' ל"ד ו'–ז'). —

ז וְשָׁפְכוּ מֵימֵיהֶם אֶל־יַם־סוּף בְּמִזְרָח׃ וְאַרְבַּעַת הַנּוֹתָרִים יָבֹאוּ בְּצַד־
צָפוֹן עַד־יַמָּם [מֵהֶם שְׁנַיִם] אֶל־יַם־סוּף וּשְׁנַיִם אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל וְהֵם
ח מִשְׁתַּפְּכִים שָׁמָּה (וְיֵשׁ אוֹמְרִים אֶל־הַמִּדְבָּר)׃ שִׁבְעָה אִיִּים גְּדוֹלִים
רָאִיתִי בַּיָּם וּבָאָרֶץ שְׁנַיִם בָּאָרֶץ וַחֲמִשָּׁה בַּיָּם הַגָּדוֹל׃
עח ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשֶּׁמֶשׁ הָרִאשׁוֹן אוּר־חָרֶס וְהַשֵּׁנִי חַמָּה׃ וְלַיָּרֵחַ
אַרְבָּעָה שְׁמוֹת הַשֵּׁם הָרִאשׁוֹן אִישׁוֹנְיָה הַשֵּׁנִי לְבָנָה הַשְּׁלִישִׁי בֶּן־
ג כֶּסֶה וְהָרְבִיעִי יָרֵחַ׃ אֵלֶּה הֵם שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים עִגּוּלָם כְּעִגּוּל
ד הַשָּׁמַיִם וּשְׁנֵיהֶם גֹּדֶל עִגּוּלֵיהֶם שָׁוֶה׃ בְּעִגּוּל הַשֶּׁמֶשׁ שִׁבְעָה חֶלְקֵי
אוֹר הַנּוֹסָפִים לוֹ עַל־הַיָּרֵחַ וּבְמִדָּה קָצְבוּ־לוֹ עַד־אֲשֶׁר יִתֹּם הַחֵלֶק
ה הַשְּׁבִיעִי שֶׁלַּשֶּׁמֶשׁ׃ [וְהֵם] מַעֲרִיבִים וּבָאִים בְּשַׁעֲרֵי הַמַּעֲרָב וְסַבּוּ
ו בְּצָפוֹן וְיָצְאוּ בְּשַׁעֲרֵי הַמִּזְרָח עַל־פְּנֵי־הַשָּׁמָיִם׃ וְכַעֲלוֹת הַיָּרֵחַ יֵרָאֶה
חֲצִי הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁמַיִם וְאוֹרוֹ יִתְמַלֵּא בְּיוֹם הָאַרְבָּעָה עָשָׂר יְמַלֵּא
ז אוֹרוֹ׃ וּשְׁלֹשָׁה פִּי־חֲמִשָּׁה אוֹר נִקְצַב־לוֹ עַד יוֹם הַחֲמִשָּׁה־עָשָׂר
כְּשֶׁיִּתְמַלֵּא אוֹרוֹ לְפִי אוֹת הַשָּׁנָה וְהָיָה לִשְׁלֹשָׁה פִּי־חֲמִשָּׁה וְהָיָה
ח הַיָּרֵחַ לַחֲצִי־שְׁבִיעִית הַחֵלֶק׃ וּבְהִתְמַעֲטוֹ יִקְטַן בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לְאַרְבָּעָה
עָשָׂר חֶלְקֵי אוֹרוֹ בַּשֵּׁנִי יִתְמַעֵט לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֶלְקֵי אוֹר בַּשְּׁלִישִׁי
יִתְמַעֵט לִשְׁנַיִם עָשָׂר בָּרְבִיעִי לְאַחַד עָשָׂר חֵלֶק בַּחֲמִישִׁי יִתְמַעֵט
לַעֲשָׂרָה חֲלָקִים בַּשִּׁשִּׁי יִתְמַעֵט לְתִשְׁעָה חֲלָקִים בַּשְּׁבִיעִי יִתְמַעֵט
לִשְׁמוֹנָה חֲלָקִים בַּשְּׁמִינִי יִתְמַעֵט לְשִׁבְעָה בַּתְּשִׁיעִי יִתְמַעֵט לְשִׁשָּׁה
בָּעֲשִׂירִי יִתְמַעֵט לַחֲמִשָּׁה בְּאַחַד עָשָׂר יִתְמַעֵט לְאַרְבָּעָה בִּשְׁנֵים עָשָׂר
יִתְמַעֵט לִשְׁלֹשָׁה בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר יִתְמַעֵט לִשְׁנַיִם בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר
יִתְמַעֵט לַחֲצִי־שְׁבִיעִית וְכָל־חֶלְקֵי אוֹרוֹ בְּיוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יִתְמַעֵט
ט כָּל־הַנּוֹתָר׃ וְלֶחֳדָשִׁים אֲחָדִים יִהְיוּ עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יָמִים לַחֹדֶשׁ
י וְיֵשׁ מֵהֶם לִשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים יוֹם׃ וְחֹק שֵׁנִי הֶרְאָה־לִי אוּרִיאֵל מָתַי
יא יִקָּצֵב אוֹר לַיָּרֵחַ וְנִתַּן־לוֹ מֵאֵת הַשָּׁמֶשׁ׃ כָּל־הָעֵת אֲשֶׁר יִתְקַדֵּם
הַיָּרֵחַ בְּאוֹרוֹ יוּרַק אֵלָיו לִפְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ עַד־אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם אוֹרוֹ
יב יִתְמַלֵּא וּכְשֶׁהוּא מֵאִיר כֻּלּוֹ אוֹרוֹ נִשְׁלָם בַּשָּׁמָיִם׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן

עח. השמש והירח — גידול הירח והתמעטותו.

עח ואלה שמות. בנוסח הכושי נשתבשו שמות השמש והירח מרוב העתקה. —
אור־חרס. בכושי אֹרְיָרֵס. — חמה. בכושי תֹּמָס (ח״ת בת״ו נשתבשה וה״א בסמ״ך). —
ב אישוניה. בכושי אַסֹּנְיָ. — לבנה. בכושי אַבְּלָ. — בן־כסה. בכושי בֶּנָס. — ירח.
בכושי אֵרָאָ. —

יג יִקָּרֵא מוֹלָד כִּי בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלֶה עָלָיו הָאוֹר: וְהָיָה הַיָּרֵחַ מָלֵא
בְּעֶצֶם הַיּוֹם שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ יֹרֵד בְּמַעֲרָב וּמִקְדַּם הַמִּזְרָח הוּא עוֹלֶה בַּלַּיְלָה
וְכָל־הַלַּיְלָה יָאִיר הַיָּרֵחַ עַד־זְרֹחַ הַשֶּׁמֶשׁ מִמּוּלוֹ וְהַיָּרֵחַ נִרְאֶה מוּל
יד הַשָּׁמֶשׁ: הַמָּקוֹם אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצֵא אוֹר הַיָּרֵחַ שָׁמָּה יָשׁוּב לְהֵעָלֵם
עַד־הֵעָלֵם כָּל־הָאוֹר וִימֵי הַיָּרֵחַ יַחְלְפוּ וְהָיָה עִגּוּל רֵיק בְּלִי אוֹר:
טו וּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁל שְׁלֹשִׁים יוֹם יַעֲשֶׂה וּבְעִתּוֹ כְּשֶׁיִּתְמַעֵט יַעֲשֶׂה
שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים שֶׁל עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יָמִים הַחֹדֶשׁ וְאָז יַעֲשֶׂה
הִתְמַעֲטוּתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ הָרִאשׁוֹן וּבַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן לְמֵאָה וְשִׁבְעָה וְשִׁבְעִים
טז יוֹם: וּבְעֵת צֵאתוֹ יֵרָאֶה שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים לִשְׁלֹשִׁים יוֹם הַחֹדֶשׁ
יז וְלִשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים יֵרָאֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים הַחֹדֶשׁ: בַּלַּיְלָה יֵרָאֶה
כְּעֵין אָדָם עֶשְׂרִים יוֹם בְּכָל־פַּעַם וּבַיּוֹם יֵרָאֶה כְּעֵין הָרָקִיעַ כִּי אֵין
בּוֹ כָּל־דָּבָר מִלְּבַד אוֹרוֹ:

עט וְעַתָּה בְּנִי הֶרְאֵיתִיךָ הַכֹּל וְחֹק־כָּל־כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם נִשְׁלָם:
ב וַיַּרְאֵנִי אֶת כָּל־חֻקֵּי אֵלֶּה לְכָל־יוֹם וּלְכָל־מוֹעֵד מִמְשָׁל וּלְכָל־שָׁנָה
ג וּלְצֵאתָהּ וּלְמִשְׁפָּטָהּ בְּכָל־חֹדֶשׁ וּבְכָל־שָׁבוּעַ: וְהִתְמַעֲטוּת הַיָּרֵחַ אֲשֶׁר
תִּהְיֶה בְּשֵׁשֶׁת הַשְּׁעָרִים כִּי בְּשֵׁשֶׁת הַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה יִשְׁלַם אוֹרוֹ וּבָזֶה
ד תִּהְיֶה תְּחִלַּת הִתְמַעֲטוּתוֹ: [וְהַהִתְמַעֲטוּת] אֲשֶׁר תִּהְיֶה בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן
בְּעִתָּהּ עַד־אֲשֶׁר יִשָּׁלְמוּ מֵאָה וְשִׁבְעָה וְשִׁבְעִים יוֹם לְפִי חֶשְׁבּוֹן
ה הַשָּׁבֻעוֹת עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה [שָׁבֻעוֹת] וּשְׁנֵי יָמִים: הוּא יִתְמַעֵט מִן
הַשֶּׁמֶשׁ וּמִמַּעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים חֲמִשָּׁה יָמִים בִּזְמָן אֶחָד בְּדִיּוּק וּבְעֵת
ו שֶׁהַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר רָאִיתָ יִגָּמֵר: זֶה מַרְאֵה כָל־מָאוֹר וּפָרָשָׁתוֹ
אֲשֶׁר הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ הָרֹאשׁ שֶׁהוּא מַנְהִיגָם:

פ וּבַיָּמִים הָהֵם עָנָה אוּרִיאֵל הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוֹךְ הִנֵּה
הֶרְאֵיתִיךָ הַכֹּל וְאֲגַל־לְךָ הַכֹּל לְמַעַן תִּרְאֶה אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־
הַיָּרֵחַ וְאֶת־מַנְהִיגֵי כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הַמְסוֹבְבִים אוֹתָם מַעֲשֵׂיהֶם
ב וְעִתֵּיהֶם וּמוֹצָאֵיהֶם: וּבִימֵי הַחוֹטְאִים תִּקָּצַרְנָה הַשָּׁנִים וְזַרְעָם
בְּאַדְמוֹתֵיהֶם וּבִשְׂדוֹתֵיהֶם יְאַחֵר וְכָל־דָּבָר עַל־הָאָרֶץ יְשֻׁנֶּה וְלֹא
ג יֵרָאֶה בְּעִתּוֹ וְהַגֶּשֶׁם יִכָּלֵא וְהַשָּׁמַיִם יֵעָצֵרוּ: וּפְרִי הָאֲדָמָה בַּיָּמִים
ד הָהֵם אָפִיל יִהְיֶה וְלֹא יִגְדַּל בִּזְמַנּוֹ וּפְרִי הָעֵץ בְּעִתּוֹ יִכָּלֵא: וְהַיָּרֵחַ

עט. חזרה על חקים אחדים.

פ. החוטאים גורמים במעשיהם לשינויים בחקי הטבע.

ה יְשַׁנֶּה אֶת־חֻקּוֹ וְלֹא יֵרָאֶה בְּעִתּוֹ: וּבַיָּמִים הָהֵם יֵרָאֶה [הַשֶּׁמֶשׁ]
ו בַּשָּׁמַיִם וּמַהֲלָךְ יִהְיֶה [בָּעֶרֶב] בִּקְצוֹת הַמֶּרְכָּבָה הַגְּדוֹלָה בְּמַעֲרָב
ז וְהִרְבָּה לְהָאִיר מִמִּשְׁפַּט הַמָּאוֹר: וְרַבִּים מֵרָאשֵׁי הַכּוֹכָבִים יַעַבְרוּ
חֻקָּם וְשִׁנּוּי אָרְחוֹתֵיהֶם וּמַעֲשֵׂיהֶם יֵרָאוּ בְּמוֹעֲדֵיהֶם הַפְּקוּדִים עֲלֵיהֶם:
ח וְכָל־מַעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים תִּסָּתֵר מִן־הַחוֹטְאִים וּמַחֲשֶׁבֶת [הַיּוֹשְׁבִים] עַל־
הָאָרֶץ תִּתְעֶה בָהֶם וְסָרוּ מִכָּל־דַּרְכֵיהֶם תּוֹעִים יִהְיוּ וְלֵאלֹהִים יַחְשְׁבוּם:
וְרָבְתָה הָרָעָה עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּט יָבֹא עֲלֵיהֶם לְאַבֵּד הַכֹּל:

פא וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲנוֹךְ הִתְבּוֹנֵן בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם וְקָרָאתָ הַכָּתוּב
ב עֲלֵיהֶם וְיָדַעְתָּ אֶת־הַכֹּל אֶחָד לְאֶחָד: וָאֶתְבּוֹנֵן בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם
וָאֶקְרָא אֶת־כָּל־הַכָּתוּב וָאָבִין הַכֹּל וָאֶקְרָא סֵפֶר כָּל־מַעֲשֵׂי הָאָדָם
ג וְכָל־יְלִידֵי בָשָׂר אֲשֶׁר יִהְיוּ עַל־הָאָרֶץ עַד דּוֹרוֹת עוֹלָם: וָאֲבָרֵךְ
אֶת־הָאָדוֹן הַגָּדוֹל מֶלֶךְ הַכָּבוֹד לְעוֹלָם עַל־עֲשׂתוֹ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי
תֵבֵל וָאֲשַׁבַּח אֶת־אֲדֹנָי עַל־אֹרֶךְ אַפּוֹ וָאֲבָרְכֵהוּ בְּעַד בְּנֵי־הָאָדָם:
ד וָאֹמַר אַשְׁרֵי הָאִישׁ הַמֵּת בִּצְדָקָה וּבְטוֹב אֲשֶׁר אֵין כָּל־כְּתָב אַשְׁמָה
ה נִכְתָּב עָלָיו וַאֲשֶׁר יוֹם הַדִּין לֹא־יִמָּצֵא נֶגְדּוֹ: וְשִׁבְעַת הַקְּדוֹשִׁים
הָהֵם הִקְרִיבוּנִי וַיְשִׂימוּנִי עַל־הָאָרֶץ לִפְנֵי פֶּתַח בֵּיתִי וַיֹּאמְרוּ אֵלַי
הוֹדַע הַכֹּל לִבְנְךָ לִמְתוּשֶׁלַח וְהַרְאִיתָ לְכָל־בָּנֶיךָ כִּי כָל־בָּשָׂר לֹא־
ו יִצְדַּק לִפְנֵי אֲדֹנָי כִּי־הוּא בּוֹרְאָם: שָׁנָה אַחַת נַעַזְבְךָ עִם־בִּנְךָ עַד־
צַוֹּתְךָ לְלַמֵּד אֶת־בָּנֶיךָ וְכָתַבְתָּ לָהֶם וְהַעִידוֹתָ בְּכָל־בָּנֶיךָ וּבַשָּׁנָה
ז הָאַחֶרֶת יִקָּחוּךָ מִקִּרְבָּם: יֶאֱמַץ לִבְּךָ כִּי הַטּוֹב יוֹדִיעַ צְדָקָה לַטּוֹב
ח צַדִּיק עִם צַדִּיק יִשְׂמַח וּבֵרְכוּ זֶה אֶת־זֶה: וְהַחוֹטְאִים עִם־הַחוֹטְאִים
ט יָמוּתוּ וּפוֹשֵׁעַ עִם־פּוֹשֵׁעַ יִטָּבַע: וְעוֹשֵׂי צְדָקָה עַל־מַעֲשֵׂי בְנֵי הָאָדָם
י יָמוּתוּ וְעַל־מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים יֵאָסֵפוּ: וַיְכַלּוּ לְדַבֵּר אֵלַי בַּיָּמִים הָהֵם
וָאָבֹא אֶל־עַמִּי בְּבָרְכִי לַאֲדוֹן הָעוֹלָם:

פב וְעַתָּה מְתוּשֶׁלַח בְּנִי כָּל־אֵלֶּה אֲסַפֶּר־לְךָ וְכָתַבְתִּי לְךָ וְגִלִּיתִי לְךָ
הַכֹּל וְנָתַתִּי לְךָ סְפָרִים עַל־כָּל־אֵלֶּה וְאַתָּה בְּנִי תִּשְׁמֹר אֶת־הַסְּפָרִים
ב מִיַּד אָבִיךָ לְמַעַן תִּמְסְרֵם לְדֹרוֹת הָעוֹלָם: חָכְמָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ

פ ח ובימים ההם... הגדולה במערב. לשון זה מפריע את ההמשך העוסק בירח. ולפי צ׳ארלס אין מקומו כאן. ואף הוא תיקן המוסגר במרובעים, ובנוסח הכושי שיעורו של הלשון: ובימים ההם יֵרָאה בשמים ובאה בצרת בקצות המרכבה הגדולה במערב. —

פא. לוחות השמים ושליחותו של חנוך.

פב. דברי חנוך אל מתושלח במסרו לו את ספרי החכמה.

אֲשֶׁר יִהְיוּ לְךָ לְמַעַן אֲשֶׁר יִתְּנוּם לִבְנֵיהֶם לְדֹרוֹת אֶת־הַחָכְמָה הַזֹּאת
ג הָעוֹלָה עַל־מַחְשְׁבֹתָם׃ וְהַמְּבִינִים זֹאת לֹא יָנוּמוּ וְהֶאֱזִינוּ לִלְמֹד אֶת־
ד הַחָכְמָה הַזֹּאת וְנָעֲמָה לְאוֹכְלֶיהָ מִמַּאַכְלֵי־תַאֲוָה׃ אַשְׁרֵי כָּל־הַצַּדִּיקִים
הַהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ צְדָקָה וְאֵין בָּהֶם חֵטְא כְּחוֹטְאִים מִסְפַּר כָּל־יְמֵיהֶם
אֲשֶׁר יֵלֵךְ הַשֶּׁמֶשׁ בַּשָּׁמַיִם בְּבוֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ בַּשְּׁעָרִים שְׁלֹשִׁים יוֹם
עִם־שָׂרֵי הָאֲלָפִים מִמַּעֲרֶכֶת הַכּוֹכָבִים וְעִם־אַרְבַּעַת הַנּוֹסָפִים הַמַּבְדִּילִים
בֵּין אַרְבַּעַת חֶלְקֵי הַשָּׁנָה אֲשֶׁר יְנַהֲגוּם וְיָבֹאוּ אִתָּם אַרְבָּעָה יָמִים׃
ה וּבָהֶם יִתְעוּ אֲנָשִׁים וְלֹא יַחְשְׁבוּם בְּחֶשְׁבּוֹן כָּל־הָעוֹלָם כִּי טוֹעִים הֵם
ו הָאֲנָשִׁים וְלֹא יְדָעוּם כְּמִשְׁפָּטָם׃ כִּי הֵם בְּחֶשְׁבּוֹן הַשָּׁנָה יָבֹאוּ וּבֶאֱמֶת
יֵרָשְׁמוּ עַד־עוֹלָם אֶחָד בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן וְאֶחָד בַּשַּׁעַר הַשְּׁלִישִׁי וְאֶחָד
בָּרְבִיעִי וְאֶחָד בַּשִּׁשִּׁי וְהַשָּׁנָה תִּשְׁלַם בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים
ז יוֹם׃ וּדְבָרוֹ קַיָּם וְהַחֶשְׁבּוֹן הָרָשׁוּם שָׁלֵם כִּי הַמְּאֹרוֹת וְהֶחֳדָשִׁים
וְהַמּוֹעֲדִים וְהַשָּׁנִים וְהַיָּמִים הֶרְאַנִי אוּרִיאֵל וַיְגַל־לִי אֲשֶׁר אֲדוֹן כָּל־
ח בְּרִיאַת תֵּבֵל הִפְקִידָהוּ עַל צְבָא הַשָּׁמָיִם׃ וְלוֹ הַשִּׁלְטוֹן עַל־לַיְלָה
וְיוֹם בַּשָּׁמַיִם לְהָאִיר הָאוֹר לִבְנֵי הָאָדָם שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ וְכוֹכָבִים וְכָל־
ט כֹּחוֹת הַשָּׁמַיִם הַסּוֹבְבִים בְּגַלְגַּלֵּיהֶם׃ וְאֵלֶּה מַעַרְכוֹת הַכּוֹכָבִים אֲשֶׁר
י תְּבֹאנָה בִּמְקוֹמוֹתֵיהֶן וּבְעִתֵּיהֶן וּבְמוֹעֲדֵיהֶן וּבְחָדְשֵׁיהֶן׃ וְאֵלֶּה הֵם שְׁמוֹת
מַנְהִיגֵיהֶם הַשּׁוֹמְרִים הַבָּאִים בְּעִתֵּיהֶם אֵלֶּה הַמַּנְהִיגִים לִמְקוֹמוֹתֵיהֶם
יא לְמַעַרְכוֹתֵיהֶם לְעִתֵּיהֶם לְחָדְשֵׁיהֶם בְּמֶמְשַׁלְתָּם וּבְמוֹשְׁבוֹתֵיהֶם׃ אַרְבַּעַת
מַנְהִיגֵיהֶם הַמַּבְדִּילִים אֶת־אַרְבַּעַת חֶלְקֵי הַשָּׁנָה יָבֹאוּ בָּרִאשׁוֹנָה
וְאַחֲרֵיהֶם שְׁנֵים עָשָׂר מַנְהִיגֵי הַמַּעֲרָכוֹת הַמַּבְדִּילִים אֶת־הֶחֳדָשִׁים
וְלִשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים הַיּוֹם שָׂרֵי אֲלָפִים הַמְחַלְּקִים אֶת־הַיָּמִים
וּלְאַרְבַּעַת הַיָּמִים הַנּוֹסָפִים עֲלֵיהֶם מַנְהִיגִים הַמְחַלְּקִים אֶת־אַרְבַּעַת
יב חֶלְקֵי הַשָּׁנָה׃ וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים הָאֵלֶּה נוֹסָפִים בֵּין מַנְהִיג לְמַנְהִיג כָּל־
יג אֶחָד מֵאֲחוֹרֵי הַתַּחֲנָה וּמַנְהִיגֵיהֶם הֵם הַמְחַלְּקִים׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
הַמַּנְהִיגִים הַמְחַלְּקִים אַרְבַּעַת חֶלְקֵי הַשָּׁנָה אֲשֶׁר סֻדָּרוּ מַלְכִּיאֵל
יד אֱלִימֶלֶךְ וּמַלְאִיאֵל וְנַרְאֵל׃ וּשְׁמוֹת מַנְהִיגֵיהֶם אַדְנַרְאֵל וְיִשׁוּשָׁאֵל
וֶאֱלוּמִיאֵל אֵלֶּה הַשְּׁלֹשָׁה יֵלְכוּ אַחֲרֵי מַנְהִיגֵי הַמַּעֲרָכוֹת הַהוֹלְכִים
טו אַחֲרֵי מַנְהִיגֵי הַתַּחֲנוֹת הַמְחַלְּקִים אַרְבַּעַת חֶלְקֵי הַשָּׁנָה׃ בְּרֵאשִׁית
הַשָּׁנָה יִזְרַח בָּרִאשׁוֹנָה וּמָשַׁל מַלְכִּיאֵל הַנִּקְרָא בִשְׁמוֹ תֵּימָנִי וְשֶׁמֶשׁ
טז וְכָל־יְמֵי מֶמְשַׁלְתּוֹ אֲשֶׁר יִשְׁלֹט תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם׃ וְאֵלֶּה אוֹתוֹת

הַיָּמִים הַנִּרְאִים עֲלֵי־אָרֶץ בִּימֵי מֶמְשַׁלְתּוֹ זֵעָה וָחֹם וּמְנוּחָה וְכָל־
הָעֵצִים יַעֲשׂוּ פְּרִי וְעָלִים יֵצְאוּ עַל־כָּל־הָעֵצִים וּבָשֵׁל קְצִיר הַחִטָּה
יז וּפִרְחֵי־וְרָדִים וְכָל־הַפְּרָחִים יֵצְאוּ בַּשָּׂדֶה וַעֲצֵי הַחֹרֶף יִיבָשׁוּ׃ וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת הַמַּנְהִיגִים אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם בְּרַכְאֵל וְלָבְשָׁאֵל וְאַחַר הַנּוֹסָף שַׂר־
יח הָאֶלֶף שְׁמוֹ אֱלְיָסָף וִימֵי מֶמְשַׁלְתּוֹ תַּמּוּ׃ הַמַּנְהִיג הַשֵּׁנִי אַחֲרָיו הוּא
אֱלִימֶלֶךְ שֶׁנִּקְרָא שְׁמוֹ שֶׁמֶשׁ זוֹרֵחַ וְכָל־יְמֵי אוֹרוֹ אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם׃
יט וְאֵלֶּה אוֹתוֹת יָמָיו עַל־הָאָרֶץ חֲרֵרוֹת וָיֹבֶשׁ וְהָעֵצִים יוֹצִיאוּ פִּרְיָם
גָּמוּר וְנָתְנוּ אֶת־כָּל פִּרְיָם גָּמוּר וּבָשֵׁל וְהַצֹּאן תִּתְחַבֵּרְנָה וּתְעַבֵּרְנָה
וְכָל־פְּרִי הָאָרֶץ יֵאָסֵף וְכָל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וּבְנוֹת אֵלֶּה יִהְיוּ בִּימֵי
כ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ וְאֵלֶּה הֵם הַשֵּׁמוֹת וְהַמַּעֲרָכוֹת וּמַנְהִיגֵי שָׂרֵי הָאֲלָפִים הָהֵם
גִּדְאֵל כָּאֵל וְהָאֵל וְשֵׁם שַׂר־הָאֶלֶף הַנּוֹסָף עֲלֵיהֶם אֲסְפָאֵל וִימֵי
מֶמְשַׁלְתּוֹ תַּמּוּ׃

פג וְעַתָּה מְתוּשֶׁלַח בְּנִי אַרְאֲךָ אֶת־כָּל־הַמַּרְאוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
ב וַאֲסַפְּרֵם לְפָנֶיךָ׃ שְׁנֵי מַרְאוֹת רָאִיתִי לִפְנֵי נְשׂוֹאִי אִשָּׁה וְהָאֶחָד לֹא
יִדְמֶה לַשֵּׁנִי הָרִאשׁוֹן בְּלָמְדִי לִכְתֹּב וְהַשֵּׁנִי לִפְנֵי נְשׂוֹאִי אֶת־אִמֶּךָ
ג וָאֵרָא מַרְאֶה נוֹרָא וַעֲלֵיהֶם הִתְפַּלַּלְתִּי אֶל אֲדֹנָי׃ שׁוֹכֵב הָיִיתִי בְּבֵית
מַהֲלַלְאֵל אֲבִי הַזָּקֵן וָאֵרָא בַּמַּרְאֶה וְהִנֵּה הִתְמוֹטְטוּ הַשָּׁמַיִם וַיִּבָּקְעוּ
ד וַיִּפְּלוּ לָאָרֶץ׃ וְכַאֲשֶׁר נָפְלוּ לָאָרֶץ וָאֵרָא וְהִנֵּה הָאָרֶץ נִבְלְעָה בִּתְהֹם
גְּדוֹלָה וְהָרִים נִתְלוּ עַל־הָרִים וּגְבָעוֹת עַל־גְּבָעוֹת טָבְעוּ וְעֵצִים
ה גְּבוֹהִים נֶעֶקְרוּ מִשָּׁרְשֵׁיהֶם וַיִּפְּלוּ וַיִּטָּבְעוּ בְּתוֹךְ תְּהֹם׃ וְדָבָר נָפַל
ו אָז לְתוֹךְ פִּי וָאֶשָּׂא קוֹלִי לִקְרֹא וָאֹמַר הָאָרֶץ נֶחֱרָבָה׃ וּמַהֲלַלְאֵל
אָבִי הַזָּקֵן הֵעִירַנִי כִּי שָׁכַבְתִּי אֶצְלוֹ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמָּה תִּצְעַק כָּכָה
ז בְּנִי וְלָמָּה כָּכָה תְּיַלֵּיל׃ וָאַגִּיד־לוֹ אֶת־כָּל־הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי
וַיֹּאמֶר אֵלַי נוֹרָאוֹת רָאִיתָ בְּנִי מַרְאֶה קָשֶׁה בַּחֲלוֹמְךָ מִסִּתְרֵי כָל־
ח חַטַּאת הָאָרֶץ בִּתְהֹם תִּטָּבַע וְחֻרְבָּן גָּדוֹל תֶּחֱרָב׃ וְעַתָּה בְּנִי קוּמָה
וְהִתְחַנֶּנְתָּ לַאֲדוֹן הַכָּבוֹד כִּי אֱמוּנָה בָךְ לְמַעַן יִשָּׁאֵר שְׁאָר עַל־הָאָרֶץ
ט וּלְבַל יַחֲרִיב אֶת־כָּל־הָאָרֶץ׃ בְּנִי כָּל־זֶה יָבֹא מִן־הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ

חלק ד׳: שני מראות [היסטוריים] (פג–צ).

פג–פד. מראה החלום הראשון על המבול ותפלת חנוך.

פג ב שני מראות ראיתי. בחלום. אבל שאר מראות חנוך שבספר בהקיץ היו. שהראוהו המלאכים לאחר שהעלוהו למרום. — לפני נשאי אשה. חנוך נשא אשה בהיותו בן ס״ה (ברא׳ ה׳ כ״א) ושם אשתו עֲדָנָה (לקמן פ״ה ג׳). —

י וְחָרְבָּן גָּדוֹל יִהְיֶה עַל־הָאָרֶץ: אַחֲרֵי־כֵן קַמְתִּי וָאֶתְפַּלֵּל וָאֶתְחַנֵּן
וָאֶשְׁאַל וָאֶכְתֹּב אֶת־תְּפִלָּתִי לְדֹרוֹת עוֹלָם וָאַרְאֲךָ הַכֹּל מְתוּשֶׁלַח
יא בְּנִי: וּכְצֵאתִי לְמַטָּה וָאֵרֶא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הַשֶּׁמֶשׁ יוֹצֵא בַּמִּזְרָח
וְאֶת־הַיָּרֵחַ יוֹרֵד בַּמַּעֲרָב וְכוֹכָבִים אֲחָדִים וְאֶת־הָאָרֶץ כֻּלָּהּ וְכָל־
דָּבָר כַּאֲשֶׁר הֱכִינָהוּ מִבְּרֵאשִׁית וָאֲבָרֵךְ אֶת־אֲדוֹן הַמִּשְׁפָּט וָאֲרוֹמְמֶנְהוּ
אֲשֶׁר הוֹצִיא אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ מֵחַלּוֹנוֹת הַמִּזְרָח וַיַּעַל וַיִּזְרַח עַל־פְּנֵי
הַשָּׁמַיִם וַיִּנָּשֵׂא וַיֵּלֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֶרְאָהוּ:
פד וָאֶשָּׂא אֶת־יָדַי בְּצֶדֶק וָאֲבָרֵךְ אֶת־הַקָּדוֹשׁ וְהַגָּדוֹל וָאָשִׂיחַ בְּרוּחַ
פִּי וּבִלְשׁוֹן בָּשָׂר אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לִבְנֵי בְשַׂר־אָדָם לְמַעַן יְדַבְּרוּ
ב בָהּ וַיִּתֵּן לָהֶם רוּחַ וְלָשׁוֹן וְפֶה לְמַעַן יָשִׂיחוּ בָהֶם: בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי
הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַגִּבּוֹר בְּגָדְלְךָ אֲדוֹן כָּל־בְּרִיאַת הַשָּׁמַיִם מֶלֶךְ הַמְּלָכִים
וֵאלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ וּמַלְכוּתְךָ וְגָדְלְךָ יַעַמְדוּ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים וְשִׁלְטוֹנְךָ לְכָל־דּוֹרֵי הַדֹּרוֹת וְכָל־הַשָּׁמַיִם כִּסְאֲךָ לְעוֹלָם וְכָל־
ג הָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלֶיךָ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ וְאַתָּה
תִּמְשֹׁל בַּכֹּל וְכָל־דָּבָר לֹא יִפָּלֵא מִמְּךָ חָכְמָה לֹא תַעֲבֹר מִמְּכוֹן
כִּסְאֲךָ וְלֹא תַחֲלֹף מִפָּנֶיךָ וְאַתָּה תֵדַע וְתִרְאֶה וְתִשְׁמַע הַכֹּל וְאֵין כָּל־
ד דָּבָר נִסְתָּר מִמְּךָ כִּי אַתָּה תִרְאֶה הַכֹּל: וְעַתָּה מַלְאֲכֵי שָׁמֶיךָ הִרְשִׁיעוּ
ה וְעַל־בְּשַׂר־אָדָם יִהְיֶה אַפְּךָ עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל: וְעַתָּה אֱלֹהִים
וַאדֹנָי וּמֶלֶךְ גָּדוֹל אֶתְחַנֵּן וְאֶשְׁאַל מִמְּךָ לְקַבֵּל תְּפִלָּתִי לְהַשְׁאִיר לִי
שְׁאֵרִית עֲלֵי־אָרֶץ לְבִלְתִּי הַשְׁחִית בְּשַׂר־אָדָם וְלַעֲשׂוֹת הָאָרֶץ שְׁמָמָה
ו לִהְיוֹת חָרְבַּן עוֹלָם: וְעַתָּה אֲדֹנָי מְחֵה מֵעַל הָאָרֶץ אֶת־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר
עוֹרֵר אַפְּךָ וּבְשַׂר־הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר תָּקִים לִנְטֹעַ זֶרַע עוֹלָם וְאַל־תַּסְתֵּר
פָּנֶיךָ מִתְּפִלַּת עַבְדְּךָ אֲדֹנָי:
פה וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי חֲלוֹם אַחֵר וְאַרְאֲךָ בְּנִי אֵת כָּל־הַחֲלוֹם:
ב וַיִּשָּׂא חֲנוֹךְ אֶת־קוֹלוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־מְתוּשֶׁלַח בְּנוֹ אֵלֶיךָ בְּנִי אֲדַבֵּר שְׁמַע

יא הכינהו. ברור שעיקרו הכינהו (בכ״ף). ובכושי הבינהו (בבי״ת). כי כ״ף בבי״ת נתחלפה לו למתרגם הראשון. —

פד ד יחרה אפך. בכושי: יהיה אפך. —

פה—צ. מראה החלום השני של חנוך — תולדות העולם מאדם הראשון ועד ביאת המשיח.

בני האדם נמשלו בבעלי חיים אחרים: אבות האומה הישראלית נמשלו בפרים, והבאים אחריהם—בצאן. אומות העולם נמשלו בחיות רעות ובעופות דורסים. המלאכים — הנפילים — בכוכבים, ומלאכים שבשמים — בבני אדם. אף שם שמים נמשל באדוני הצאן.—

פה. אדם וחוה ובניהם.

ג דִּבְרֵי הַטֵּה אָזְנְךָ [לִשְׁמֹעַ] מַרְאֵה חֲלוֹם אָבִיךָ: לִפְנֵי נְשׂאִי אֶת־עֲדְנָה
אִמְּךָ וָאֵרֶא בְּמַרְאֶה עַל־מִשְׁכָּבִי וְהִנֵּה בֶּן־בָּקָר יוֹצֵא מִן־הָאָרֶץ וּבֶן־
הַבָּקָר הָיָה לָבָן וְאַחֲרָיו יָצְאָה עֶגְלַת־בָּקָר וְאִתָּהּ יָצְאוּ שְׁנֵי בְנֵי־
ד בָקָר אֶחָד מֵהֶם שָׁחוֹר וְהַשֵּׁנִי אָדֹם: וַיִּגַּח בֶּן־הַבָּקָר הַשָּׁחוֹר אֶת־
הָאָדֹם וַיִּרְדְּפֵהוּ עַל־הָאָרֶץ וּמֵאָז לֹא־יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת עוֹד אֶת־בֶּן־
ה הַבָּקָר הָאָדֹם: וּבֶן־הַבָּקָר הַשָּׁחוֹר גָּדֵל וְעֶגְלַת הַבָּקָר בָּאָה אִתּוֹ
ו וָאֵרֶא פָּרִים רַבִּים יָצְאוּ מִמֶּנּוּ אֲשֶׁר דָּמוּ אֵלָיו וְהָלְכוּ אַחֲרָיו: וְהַפָּרָה
הָרִאשׁוֹנָה יָצְאָה מֵאֵת פְּנֵי בֶּן־הַבָּקָר הָרִאשׁוֹן לְבַקֵּשׁ אֶת־בֶּן־
הַבָּקָר הָאָדֹם וְלֹא מְצָאַתּוּ וַתְּקוֹנֵן קִינָה גְדוֹלָה עָלָיו וַתְּחַפְּשֵׂהוּ:
ז וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר בָּא אֵלֶיהָ בֶּן־הַבָּקָר הָרִאשׁוֹן וַיְנִיחֶהָ וּלְמִן הָעֵת
ח הַהִיא לֹא־נָעֲתָה עוֹד: וְאַחֲרֵי־כֵן יָלְדָה בֶן־בָּקָר לָבָן אַחֵר וְאַחֲרָיו
ט יָלְדָה בְּנֵי־בָקָר רַבִּים וּפָרוֹת שְׁחוֹרוֹת: וָאֵרֶא בִּשְׁנָתִי אֶת־בֶּן־הַבָּקָר
הַלָּבָן הַהוּא וְהִנֵּה גָדַל גַּם־הוּא וַיְהִי לְבֶן־בָּקָר גָּדוֹל לָבָן וּמִמֶּנּוּ
י יָצְאוּ בְּנֵי־בָקָר לְבָנִים לָרֹב וַיִּדְמוּ לוֹ: וְהֵם הֵחֵלּוּ לְהוֹלִיד בְּנֵי־בָקָר
לְבָנִים רַבִּים אֲשֶׁר דָּמוּ אֲלֵיהֶם הָאֶחָד הָלַךְ אַחֲרֵי הַשֵּׁנִי:

פו וָאֵרֶא עוֹד בְּעֵינַי כַּאֲשֶׁר יָשַׁנְתִּי וָאֵרֶא אֶת־הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְהִנֵּה
ב כּוֹכָב נָפַל מִן־הַשָּׁמַיִם וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּרְעֶה בֵּין הַפָּרִים הָהֵם: וְאַחֲרֵי־
כֵן רָאִיתִי אֶת־הַפָּרִים הַגְּדוֹלִים וְהַשְּׁחוֹרִים וְהִנֵּה הֶחֱלִיפוּ כֻּלָּם אֶת
ג רַפְתֵּיהֶם וּמִרְעֵיהֶם וְאֶת־בְּקָרָם וַיָּחֵלּוּ לִחְיוֹת הָאֶחָד עִם־הַשֵּׁנִי: וְעוֹד
רָאִיתִי בְּמַרְאֶה וָאַבִּיט אֶל־הַשָּׁמַיִם וְהִנֵּה רָאִיתִי כּוֹכָבִים רַבִּים יוֹרְדִים
וְנוֹפְלִים מִן־הַשָּׁמַיִם אֶל־הַכּוֹכָב הָרִאשׁוֹן הַהוּא וַיִּהְיוּ לִבְנֵי בָקָר בֵּין
ד הַבָּקָר הַהוּא וַיִּרְעוּ עִמָּהֶם: וָאַבִּיט אֲלֵיהֶם וָאֵרֶא וְהִנֵּה כֻלָּם מוֹצִיאִים
עֶרְוֹתֵיהֶם כְּסוּסִים וַיָּחֵלּוּ לַעֲלוֹת עַל־פָּרוֹת הַפָּרִים וַתְּעַבֵּרְנָה כֻלָּן

פה ג בן־בקר. בכושי בא השם לַהָבְ. ושם זה משמעותו לפי ההמשך שבפרשה: פָּר או פרה, ובריבוי: פרים או פרות או בקר. — הכל לפי הענין. — לבן. סמל הצדק (השוה ישע׳ א׳ י״ח, תהל׳ נ״א ז׳). — הרמז שבפסוק זה הוא לאדם וחוה ולקין — השחור ולהבל — האדום (שנשפך דמו ע״י קין). — ועגלת הבקר באה אתו.
ה אשתו של קין
ו שנולדה אתו תאומים ושמה עון (ס׳ היובלים ד׳ א׳ וט׳). — חוה יצאה לבקש את הבל. ע׳ היובלים ד׳ ז׳, שאדם וחוה התאבלו על הבל שמונה ועשרים שנה. — וארא עד־
ח–ט אשר... ארמיסמוס (השוה דנ׳ ז׳ ט׳). — בן־בקר לבן. שת. — בפ״ט מדובר על שת. —

פו. קלקול המלאכים עם בנות האדם.

פו א–ד כוכב נפל מן השמים. עזזאל (השוה פ״ח א׳). — פילים גמלים וחמורים. רמז לג׳ מיני הענקים (ע׳ בפי׳ ז׳ ב׳). —

ה ותלדנה פילים גמלים וחמורים: וכל־הפרים יראו וחרדו מפניהם
ו ויחלו לנשך בשניהם ולבלע ולנגח בקרניהם: ויחלו לבלע את־
הפרים ההם והנה כל־בני הארץ החלו לרעד ולחיל לפניהם
ולברח מפניהם:
פז ועוד ראיתי בהחלם לנגח זה את־זה ולבלע זה את־זה
ב והארץ החלה לזעק: ואשא עיני שנית אל־השמים וארא במראה
והנה יצאו מן־השמים בדמות אנשים לבנים וארבעה יצאו מן
ג המקום ההוא ושלשה אתם: והשלשה אשר יצאו באחרונה
אחזוני בידי וישאוני מעם־משפחות הארץ ויעלוני אל־מקום גבוה
ויראוני מגדל נשא מעל לארץ וכל־הגבעות היו שפלות ממנו:
ד ויאמרו אלי שבה פה עד־אשר תראה את כל־אשר יבא על־
הפילים והגמלים והחמורים ועל־הכוכבים והפרים ועל־כלם:
פח וארא אחד מן־הארבעה ההם אשר יצאו בראשונה והוא
אחז את־הכוכב הראשון ההוא אשר נפל מן־השמים ויאסר את־
ידיו ואת־רגליו וישליכהו אל־תהום ותהם צרה היא ועמקה ונוראה
ב וחשכה: ואחד מהם שלף חרב ויתנה אל־הפילים והגמלים
ג והחמורים ויחלו להכות זה את־זה וכל־הארץ רעדה בגללם: עוד
אני רואה במראה והנה אחד מן־הארבעה ההם אשר יצאו השליך
עליהם [אבנים] מן־השמים ויאסף ויקח את כל־הכוכבים הגדולים
אשר ערותיהם כערות סוסים ויאסרו את־כלם ידיהם ורגליהם
וישליכום אל־תהום הארץ:
פט ואחד מן־הארבעה הלך אל־הפר הלבן ויודע לו סוד מבלי
שיחרד הוא נולד פר ויהי לאדם ויבן־לו תבה גדולה וישב
ב בתוכה ושלשה פרים ישבו אתו בתבה והיא מכסה עליהם: ואשא

פז. ביאת שבעת מלאכי הראש.

פז ב בדמות אנשים לבנים. הם המלאכים שלא חטאו. — בני אדם נמשלו בחיות. ומלאכים — בבני אדם. —

פח. ענשם של הנפילים ע״י מלאכי הראש.

פח קרוב למה שנאמר כאן נאמר אף לעיל י׳ ד׳—ח׳. — הכוכב הראשון. עזזאל
ב—ג שהושלך למדבר של בית חדודי (ע׳ שם). — השוה י׳ ט׳—י׳. — השוה י׳ י״א—י״ב. —

פט. א—ט: המבול והצלתו של נח.

פט השוה י׳ א׳—ג׳: אוריאל משתלח אל נח לגלות לו על ענין המבול שעתיד להיות. — ושלשה פרים. שם חם ויפת. — מכסה עליהם. השוה ברא׳ ז׳ ט״ז ויסגר

עֵינַי שֵׁנִית לְצַד הַשָּׁמַיִם וָאֵרֶא גַּג גָּבֹהַּ וְעָלָיו שֶׁבַע אֲרֻבּוֹת וְהָאֲרֻבּוֹת
ג מְזִילוֹת מַיִם רַבִּים אֶל־תּוֹךְ גְּדֵרָה אֶחָת: וָאֵרֶא עוֹד וְהִנֵּה מַעְיָנוֹת
נִפְתְּחוּ בָּאָרֶץ עַל־פְּנֵי הַגְּדֵרָה הַגְּדוֹלָה הַהִיא וְהַמַּיִם הָהֵם הֵחֵלּוּ
לִגְבֹּר וּלְהִתְנַשֵּׂא עַל־הָאָרֶץ וָאֵרֶא אֶת־הַגְּדֵרָה עַד־אֲשֶׁר כָּל־
ד פָּנֶיהָ כִּסּוּ מָיִם: וְהַמַּיִם וְהַחֲשֵׁכָה וְהָאֵד גָּבְרוּ עָלֶיהָ וָאֵרֶא אֶת־גֹּבַהּ
הַמַּיִם וַיִּגְבְּהוּ הַמַּיִם מֵעַל גֹּבַהּ הַגְּדֵרָה וַיִּזָּרְמוּ מֵעַל הַגְּדֵרָה
ה וַיַּעַמְדוּ עַל־הָאָרֶץ: וְכָל־בְּקַר הַגְּדֵרָה נֶאֶסְפוּ יַחְדָּו עַד־אֲשֶׁר
ו רְאִיתִי בְּטָבְעָם וַיִּבָּלְעוּ וַיֹּאבְדוּ בַמָּיִם: וְהַתֵּבָה שָׁטָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם
וְכָל־הַפָּרִים וְהַפִּילִים וְהַגְּמַלִּים וְהַחֲמוֹרִים צָלְלוּ עַד־הַקַּרְקַע עִם־כָּל־
הַחַי עַד־אֲשֶׁר לֹא יָכֹלְתִּי עוֹד לִרְאוֹתָם וְהֵם לֹא יָכְלוּ לְהִמָּלֵט
ז וַיֹּאבְדוּ וַיִּצְלְלוּ בִּתְהוֹמוֹת: וָאֵרֶא עוֹד בַּמַּרְאֶה עַד־אֲשֶׁר אֲרֻבּוֹת
הַמַּיִם הָרְחֲקוּ מֵעַל הַגַּג הַגָּבֹהַּ וּמַעְיְנוֹת הָאָרֶץ נִסְכְּרוּ וּתְהוֹמוֹת
ח אֲחֵרוֹת נִפְתָּחוּ: וַיָּחֵלּוּ הַמַּיִם לָרֶדֶת אֶל־תּוֹכָן עַד־אֲשֶׁר נִגְלְתָה הָאָרֶץ
ט וְהַתֵּבָה נָחָה עַל־הָאָרֶץ וְהַחֹשֶׁךְ חָלַף וַיְהִי אוֹר: וְהַפַּר הַלָּבָן אֲשֶׁר
הָיָה לְאָדָם יָצָא מִן־הַתֵּבָה וּשְׁלֹשֶׁת הַפָּרִים אִתּוֹ וְאֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת
הַפָּרִים הָיָה לָבָן וַיִּדְמֶה לַפָּר וְאֶחָד מֵהֶם הָיָה אָדֹם כַּדָּם וְאֶחָד
י שָׁחוֹר וְהַפָּר הַלָּבָן נִפְרַד מֵאִתָּם: וַיָּחֵלּוּ לְהוֹלִיד אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה
וְאֶת־הָעוֹפוֹת וַיִּהְיוּ מֵהֶם כֻּלָּם לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם אֲרָיוֹת וּנְמֵרִים וּזְאֵבִים
וּכְלָבִים וּצְבוּעִים וַחֲזִירֵי־יַעַר וְשׁוּעָלִים וּשְׁפַנִּים וַחֲזִירִים וְנִצִּים וְאַיּוֹת
יא וְדַיּוֹת וּנְשָׁרִים וְעוֹרְבִים וּבְתוֹכָם נוֹלַד פַּר לָבָן: וַיָּחֵלּוּ לִנְשֹׁךְ אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ וְהַפָּר הַלָּבָן הַהוּא אֲשֶׁר נוֹלַד בְּתוֹכָם הוֹלִיד פֶּרֶא וּפַר
יב לָבָן אִתּוֹ וְהַפֶּרֶא רָבָה: וְהַפָּר הַהוּא אֲשֶׁר נוֹלַד מִמֶּנּוּ הוֹלִיד חֲזִיר־
יַעַר שָׁחוֹר וְשֶׂה לָבָן וַחֲזִיר־הַיַּעַר הַהוּא הוֹלִיד חֲזִירִים רַבִּים וְהַשֶּׂה
יג הַהוּא הוֹלִיד שְׁנֵים עָשָׂר צֹאן: וְכַאֲשֶׁר גָּדְלוּ שְׁנֵים עָשָׂר הַצֹּאן
הָהֵם וַיִּתְּנוּ אֶת־הָאֶחָד מֵהֶם לַחֲמוֹרִים וְהַחֲמוֹרִים הָהֵם נָתְנוּ גַם־הֵם
יד אֶת־הַשֶּׂה הַהוּא לַזְּאֵבִים וְהַשֶּׂה גָּדַל בֵּין הַזְּאֵבִים: וַאדֹנָי הֵבִיא אֶת־

ט אלהים בעדו, ולעיל ס״ז ב׳. — נפרד מאתם. נח מת. —

י—כז: ממותו של נח ועד יציאת מצרים.

י—יא פר לבן. אברהם. — פרא. ישמעאל (בראׁ ט״ז י״ב והשוה פי״ג וט״ז). —
יב ופר לבן. יצחק. — חזיר־יער שחור. עשו (השוה פמ״ב. מ״ג, מ״ט. ס״ו). — ושה
לבן. יעקב. ישראל נמשלו בצאן מרעיתו של הקב״ה (ירמ׳ כ״ג א׳, תהל׳ ע״ד א׳,
יג ע״ט י״ג, ק׳ נ׳). — האחד מהם. יוסף. — לחמורים. למדינים שהם מצאצאיו של

אחד עשר הצאן להיות אתו ולרעות אתו בין הזאבים וירבו ויהיו
טו לעדרי־צאן רבים: ויחלו הזאבים לירא מפניהם וילחצום עד־אשר
אבדו את־בניהם וישליכו את־עולליהם אל־נהר מים רבים והצאן
טז החלו לזעק על־אדות עולליהם ולשוע אל־אדוניהם: ושה אשר נצל
מן־הזאבים ברח וימלט אל־חמורי־הבר וארא את־הצאן בבכותם
ובזעקם ובבקשם את־אדוניהם בכל־כחם עד־אשר אדני הצאן ירד
יז לקול הצאן מזבול מרום ויבא אליהם וירעם: ויקרא אל־השה
אשר נמלט מן־הזאבים וידבר אליו על־הזאבים אשר יעיד בהם
יח לבלתי נגע בצאן: והשה הלך אל־הזאבים כדבר אדני ושה
אחר פגשהו וילך אתו ושניהם הלכו ויבאו יחד אל־אספת
יט הזאבים: וידברו אליהם ויעידו בהם לבל־יגעו עוד בצאן וארא
אז את הזאבים בלחצם מאד את־הצאן בכל־כחם והצאן זעקו:
כ ויבא אדניהם אליהם אל־הצאן ויחלו להכות בזאבים ההם
והזאבים החלו לילל והצאן היו שקטים ויחדלו לזעק מאז:
כא וארא את־הצאן עד־אשר יצאו מבין הזאבים ועיני הזאבים חשכו
כב ויצאו הזאבים ההם לרדף אחרי הצאן בכל־חילם: ואדני הצאן
הלך אתם לנחותם וכל־צאנו הלכו אחריו ופניו היו מאירים ונכבדים
כג ונוראים למראה: ויחלו הזאבים לרדף אחרי הצאן עד־אשר הגיעו
כד אל ים־מים: וים־המים נבקע והמים עמדו מזה ומזה לפניהם
כה ואדוניהם הוליכם ויעמד ביניהם ובין הזאבים: ולא ראו עוד
הזאבים את־הצאן ההלכים בתוך ים־המים וירדפו הזאבים אחרי
כו הכבשים וירוצו אחריהם אל־תוך ים־המים: ובראותם את־אדני
הצאן וישובו ויברחו מפניו וים־המים התאסף ויהי עד־מהרה
כז כמבריאתו והמים שטפו ויגבהו עד־כסותם את־הזאבים: וארא עד־
כח אשר אבדו כל־הזאבים אשר רדפו אחרי הצאן ויטבעו: והצאן
עברו מתוך המים ויצאו אל־המדבר אשר אין־שם לא מים ולא
דשא ויחלו לפקח עיניהם ויראו וארא את־אדני הצאן ברעותו

טז **ישמעאל הפרא** (ע' פ"א). — **לזאבים.** למצריים. — **ושה אשר נצל.** משה. — **אדני**
יט—כ **הצאן.** כינוי הוא בפרשה זו לאלהיהם של ישראל. — **ושה אחר.** אהרן. — **ויחלו.**
כא נראה שכוונתו למשה ואהרן. ולפי ההמשך צ"ל ויחל, וחוזר אל אדני הצאן. — **יציאת מצרים.** —
כח—מ: ישראל במדבר — מתן תורה — כיבוש הארץ.
כח—כט **ויחלו לפקח את עיניהם.** להשיג גודל השגחתו של ה' עליהם. — **משה עלה**

כט אוֹתָם וּבְתִתּוֹ לָהֶם מַיִם וָדֶשֶׁא וְאֶת־הַשֶּׂה בְּלֶכְתּוֹ וּבְנַחוֹתוֹ אוֹתָם: וְהַשֶּׂה
ל עָלָה עַל־רֹאשׁ הַסֶּלַע הַגָּבוֹהַּ וַאדֹנֵי הַצֹּאן שְׁלָחָהוּ אֲלֵיהֶם: וְאַחֲרֵי־
כֵן רָאִיתִי אֶת־אֲדֹנֵי הַצֹּאן הָעוֹמֵד לִפְנֵיהֶם וּמַרְאֵהוּ גָּדוֹל וְנוֹרָא
לא וְנִשְׂגָּב וְכָל־הַצֹּאן רָאֻהוּ וַיִּירְאוּ מִפָּנָיו: וְכֻלָּם פָּחֲדוּ וְרָעֲדוּ מִפָּנָיו
וַיִּצְעֲקוּ אֶל־הַשֶּׂה אֲשֶׁר אִתָּם אֲשֶׁר הָיָה בְתוֹכָם כִּי לֹא־נוּכַל לַעֲמֹד
לב לִפְנֵי אֲדוֹנֵינוּ לְהַבִּיט אֵלָיו: וְהַשֶּׂה אֲשֶׁר נָחָם עָלָה אֶל־רֹאשׁ הַסֶּלַע
וְעֵינֵי הַצֹּאן הַחֵלּוּ לְהִתְעַוֵּר וְלָסוּר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֶרְאָה לָהֶם
לג וְהַשֶּׂה לֹא יָדָע: וַיִּקְצֹף אֲדֹנֵי הַצֹּאן עֲלֵיהֶם קֶצֶף גָּדוֹל וְהַשֶּׂה
יָדַע זֹאת וַיֵּרֶד מֵרֹאשׁ הַסֶּלַע וַיָּבֹא אֶל־הַצֹּאן וַיִּמְצָא אֶת־רֻבָּם עֵינֵיהֶם
לד עִוְּרוֹת וְהֵם סוֹרְרִים: וּבִרְאוֹתָם אוֹתוֹ וַיִּירְאוּ וַיִּרְעֲדוּ מִפָּנָיו וַיַּחְפְּצוּ
לה לָשׁוּב אֶל־מִכְלְאוֹתֵיהֶם: וְהַשֶּׂה לָקַח עוֹד צֹאן אִתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הַצֹּאן
אֲשֶׁר סוֹרְרוּ וַיָּחֶל לַהֲמִיתָם וְהַצֹּאן יָרְאוּ מִפָּנָיו וַיָּשֶׁב אֶת־הַצֹּאן
לו אֲשֶׁר סוֹרְרוּ וַיָּשׁוּבוּ אֶל־מִכְלְאוֹתֵיהֶם: וָאֵרֶא בְּמַרְאֶה הַזֶּה עַד־אֲשֶׁר
הָיָה הַשֶּׂה לְאָדָם וַיִּבֶן בַּיִת לַאדֹנֵי הַצֹּאן וַיָּבֵא אֶת־כָּל־הַצֹּאן אֶל־
לז הַבַּיִת הַהוּא: וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר שָׁכַב הַשֶּׂה אֲשֶׁר פָּגַשׁ אֶת־הַשֶּׂה
אֲשֶׁר נָחָם וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר כָּל־גְּדוֹלֵי הַצֹּאן גָּוְעוּ וְהַקְּטַנִּים עָמְדוּ
לח בִּמְקוֹמָם וַיָּבֹאוּ אֶל־מִרְעֶה וַיִּקְרְבוּ אֶל־נַחַל מַיִם: וְאָז הַשֶּׂה מְנַהֲלָם
אֲשֶׁר הָיָה לְאָדָם נִפְרַד מֵאִתָּם וַיִּשְׁכַּב וְכָל־הַצֹּאן בִּקְשֻׁהוּ וַיִּצְעֲקוּ
לט עַל־אוֹדוֹתָיו צְעָקָה גְדוֹלָה: וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר חָדְלוּ מִצְּעֹק עַל־אוֹדוֹת
הַשֶּׂה וַיַּעַבְרוּ אֶת־נַחַל הַמַּיִם וַיָּקוּמוּ אֲחֵרִים מִן־הַצֹּאן לִמְנַהֲלִים תַּחַת
מ הַמְנַהֲלִים אֲשֶׁר שָׁכְבוּ וַיַּעַזְבוּם: וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר בָּאוּ הַצֹּאן אֶל־
מָקוֹם טוֹב וְאֶרֶץ נֶחְמָדָה וְנִכְבָּדָה וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר הַצֹּאן שָׂבְעוּ
מא וְהַבַּיִת הַהוּא [הָיָה] בְּתוֹכָם בְּאֶרֶץ הַחֶמְדָּה: וּפְעָמִים נִפְקְחוּ עֵינֵיהֶם
וּפְעָמִים עֻוְּרוּ עֵינֵיהֶם עַד־אֲשֶׁר קָם שֶׂה אֶחָד וַיְנַהֲלֵם וַיְשִׁיבֵם כֻּלָּם
מב וְעֵינֵיהֶם נִפְקָחוּ: וְהַכְּלָבִים וְהַשּׁוּעָלִים וַחֲזִירֵי הַיַּעַר הַחֵלּוּ לִבְלֹעַ אֶת־

לא להר סיני וחזר אל ישראל במצות ה׳ (ככתוב בשמות י״ט). — בני ישראל צעקו אל
לג–לד אהרן. — ישראל חטאו בעגל. — לשוב אל מכלאותיהם. כוונתו לחזור בתשובה. —
לו השה ההוא. משה. — בית. המשכן. — ויבא את כל הצאן. הביא את ישראל אל
לז המשכן לעבודת שמים. — שכב. מת. — אהרן מת וכל דור המדבר. — אל מרעה. אל עבר
לח–לט הירדן המזרחי. — נחל מים. הירדן. — פטירת משה. — אחרים מן הצאן. יהושע וכלב. —
מ–מא וארץ נחמדה. ארץ ישראל. — על תקופת השופטים הוא מדבר. — שה אחד. בכושי: אחר
מב (בר״ש), וברור שהיה בעברית: שה אחד (בדל״ת). וכוונתו לשמואל הרמתי. — והכלבים.
פלשתים (השוה פמ״ו—מ״ז). — והשועלים. לפי דילמן כוונתו לעמלק, ולא נראה, מפני שהשועלים

הַצֹּאן עַד־אֲשֶׁר הֵקִים אֲדֹנֵי הַצֹּאן שֶׂה אַחֵר אַיִל אֶחָד מִקִּרְבָּם אֲשֶׁר
מג נִהֲלָם: וְהָאַיִל הֵחֵל לִנְגֹּף מִזֶּה וּמִזֶּה אֶת־הַכְּלָבִים אֶת־הַשּׁוּעָלִים
מד וְאֶת־חֲזִירֵי הַיַּעַר הָהֵם עַד הִשְׁמִידוֹ כֻּלָּם: וְהַשֶּׂה הַהוּא אֲשֶׁר נִפְקְחוּ
עֵינָיו רָאָה אֶת־הָאַיִל אֲשֶׁר הָיָה בְּקֶרֶב הַצֹּאן אֲשֶׁר עָזַב אֶת־כְּבוֹדוֹ
מה וַיָּחֶל לִנְגֹּף אֶת־הַצֹּאן וַיִּרְמֹס עֲלֵיהֶם וַיֵּלֶךְ בְּלֹא־דָרֶךְ: וַיִּשְׁלַח אֲדֹנֵי
הַצֹּאן אֶת־הַשֶּׂה אֶל־שֶׂה אַחֵר וַיְקִימֵהוּ לִהְיוֹת לְאַיִל וּלְנַהֵל אֶת־הַצֹּאן
מו תַּחַת הָאַיִל אֲשֶׁר עָזַב אֶת־כְּבוֹדוֹ: וַיֵּלֶךְ אֵלָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו לְבַדּוֹ
וַיְקִימֵהוּ לְאַיִל וַיַּעֲשֵׂהוּ לְנָגִיד וּלְמְנַהֵל הַצֹּאן וּבְכָל־אֵלֶּה הַכְּלָבִים
מז לָחֲצוּ אֶת־הַצֹּאן: וְהָאַיִל הָרִאשׁוֹן רָדַף אַחֲרֵי הָאַיִל הַשֵּׁנִי וַיָּקָם
הָאַיִל הַשֵּׁנִי וַיִּבְרַח מִפָּנָיו וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר הִפִּילוּ הַכְּלָבִים אֶת־
מחא הָאַיִל הָרִאשׁוֹן: וְהָאַיִל הַשֵּׁנִי קָם וַיְנַהֵל אֶת־הַצֹּאן [וְהַצֹּאן גָּדְלוּ
מט וְרַבּוּ] וְכָל־הַכְּלָבִים וְהַשּׁוּעָלִים וַחֲזִירֵי הַיַּעַר יָרְאוּ וַיִּבְרְחוּ מִפָּנָיו
וְהָאַיִל נָגַף וַיַּהֲרֹג אֶת־הַחַיּוֹת הָרָעוֹת וְהַחַיּוֹת הָרָעוֹת לֹא הָיָה בָהֶן
מחב עוֹד כָּל־כֹּחַ בֵּין הַצֹּאן וְלֹא חָמְסוּ עוֹד מֵהֶם דָּבָר: וְהָאַיִל הוֹלִיד
כְּבָשִׂים רַבִּים וַיִּשְׁכַּב וְשֶׂה קָטֹן הָיָה תַחְתָּיו לְאַיִל וַיְהִי לְנָגִיד וַיְהִי
נ מְנַהֵל אֶת־הַצֹּאן וְהַבַּיִת הָיָה גָּדוֹל וְרָחָב וַיִּבָּנֶה לְמַעַן הַצֹּאן וּמִגְדָּל
גָּבוֹהַּ וְגָדוֹל נִבְנָה עַל־בֵּית אֲדוֹנֵי הַצֹּאן וְהַבַּיִת הָיָה שָׁפָל וְהַמִּגְדָּל
הָיָה רָם וְגָבוֹהַּ וַאדֹנֵי הַצֹּאן שָׁכַן בַּמִּגְדָּל וְשֻׁלְחָן מָלֵא הִקְרִיבוּ לְפָנָיו:
נא וְעוֹד רָאִיתִי אֶת־הַצֹּאן תּוֹעִים שֵׁנִית וְהוֹלְכִים בִּדְרָכִים רַבִּים וַיַּעַזְבוּ
אֶת־בֵּיתָם הַהוּא וַאדֹנֵי הַצֹּאן קָרָא לַאֲחָדִים מִקֶּרֶב הַצֹּאן וַיִּשְׁלָחֵם
נב אֶל־הַצֹּאן וְהַצֹּאן הֵחֵלּוּ לַהֲרֹג בָּהֶם: וְאֶחָד מֵהֶם נִצַּל וְלֹא נֶהֱרַג

אויבים לישראל כאן עד קרוב לזמן גלות בבל, ואילו עמלק אחרי זמן דוד לא מצאנוהו עוד בתולדות ישראל. ולפיכך תצדק דעתו של Charles שהשועלים הם העמונים, שהיו אויבים לישראל עד זמן החשמונאים. — וחזירי היער. אדום (השוה פ״ב, מ״ג, מ״ט,
מג–מד ס״ו). — השמידו כלם. בקטע היווני: רבים (πολλούς). — אשר נפקחו עיניו. לראות מעשי שאול. — בלא דרך. כך ביווני: ἀνοδίᾳ. השוה תהל׳ ויתעם בתהו לא־דרך.
מה–מו ובכושי: שלא בדרך הישר. — דוד נמשח למלך ע״י שמואל. — שיעור הכתובים ניתן
מחא־מחב כאן על פי Ch שהלך בעקבות הקטע היווני, ובכושי השיעור הוא כך: מ״חא, מ״חב,
מחא מ״ט. אח״כ הלשון: והצאן גדלו ורבו. ואחריו נ׳. — את־הצאן. בכושי נוסף: המעטים.
מחב–נ וביווני אין, ונכון. — דוד מת ושלמה מלך במקומו. — כבר ראה דילמן (ע״י השואה לפנ״ו. ס״ו ואילך. ע״ב ואילך) שהבית כאן הוא ירושלים והמגדל — בית־המקדש (ופרש כך
נא בעל צוואת לוי י׳ ד׳). — ושלחן מלא. קרבנות. — על עשרת השבטים הוא רומז. — קרא לאחדים... נביאי ישראל. — להרג בהם. איזבל אשת אחאב הכריתה את נביאי
נב ה׳ (מל״א י״ח ד׳). — אליהו הנביא ניצל והוכיח את ישראל ואח״כ עלה השמימה. —

וַיִּבְרַח וַיִּצְעַק עַל־הַצֹּאן וַיְבַקְשׁוּ לַהֲמִיתוֹ וַאדֹנֵי הַצֹּאן הִצִּילָהוּ מִיַּד
נג הַצֹּאן וַיַּעֲלֵהוּ וַיּוֹשִׁיבֵהוּ אֶצְלוֹ׃ וְעוֹד אֲחֵרִים שָׁלַח אֶל־הַצֹּאן מִקִּרְבָּם
נד לְהָעִיד בָּהֶם וּלְקוֹנֵן עֲלֵיהֶם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי בְּעָזְבָם אֶת־בֵּית אֲדֹנָי
וְאֶת־מִגְדָּלוֹ וַיָּסוּרוּ כֻּלָּם וְעֵינֵיהֶם עִוֵּרוּ וָאֵרֶא אֶת־אֲדֹנֵי הַצֹּאן בְּשַׁלְּחוֹ
בָּהֶם הֶרֶג רַב בְּעֶדְרֵיהֶם עַד־אֲשֶׁר זָעֲקוּ הַצֹּאן עַל־הַהֶרֶג הַהוּא
נה וַיָּשׁוּבוּ אֵלָיו׃ וַיִּתְּנֵם בִּידֵי הָאֲרָיוֹת וְהַנְּמֵרִים וְהַזְּאֵבִים וְהַצְּבוֹעִים
וּבִידֵי הַשּׁוּעָלִים וְכָל־הַחַיּוֹת הָרָעוֹת וְהַחַיּוֹת הָרָעוֹת הֵחֵלּוּ לִטְרֹף
נו אֶת־הַצֹּאן׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה עָזַב אֶת־בֵּיתָם וְאֶת־מִגְדָּלָם וַיִּמְסְרוּ כֻּלָּם
נז בִּידֵי הָאֲרָיוֹת לִטְרֹף וְלִבְלֹעַ אוֹתָם בִּידֵי כָל־הַחַיּוֹת הָרָעוֹת׃ וַאֲנִי
הַחִלּוֹתִי לִזְעֹק בְּכָל־כֹּחִי וְלִקְרֹא אֶל־אֲדֹנֵי הַצֹּאן וּלְהַרְאוֹת לוֹ עַל־
נח הַצֹּאן הַנִּבְלָעִים עַל־יְדֵי כָל־הַחַיּוֹת הָרָעוֹת׃ וְהוּא הֶחֱשָׁה אִם־גַּם־
רָאָה זֹאת וַיִּשְׂמַח כִּי הֵם נִבְלָעִים וְנֶאֱכָלִים וְנֶחְמָסִים וַיַּעַזְבֵם לִהְיוֹת
נט נִבְלָעִים בִּידֵי כָל־הַחַיּוֹת׃ וַיִּקְרָא לְשִׁבְעִים רוֹעִים וַיִּתֵּן לָהֶם אֶת־
הַצֹּאן לִרְעוֹת אוֹתָם וַיְדַבֵּר אֶל־הָרוֹעִים וְאֶל־נַעֲרֵיהֶם מֵעַתָּה יִרְעֶה
ס כָּל־אִישׁ מִכֶּם אֶת־הַצֹּאן וְכָל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּכֶם תַּעֲשׂוּ׃ וַאֲנִי אֶמְסֹר אוֹתָם
לָכֶם בְּמִסְפָּר וְהִגַּדְתִּי לָכֶם אֶת־מִי מֵהֶם תְּאַבְּדוּ וְאִבַּדְתֶּם אוֹתָם
סא וַיִּמְסֹר לָהֶם אֶת־הַצֹּאן׃ וַיִּקְרָא אֶל־אַחֵר וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה וְהִתְבּוֹנֵן
אֶל־כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ הָרוֹעִים לַצֹּאן כִּי יְאַבְּדוּ מֵהֶם יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
סב צִוִּיתִים׃ וְכָל־יִתְרָה וְכִלָּיוֹן אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בִּידֵי הָרוֹעִים וְכָתַבְתָּ כַּמָּה
יְאֻבְּדוּ בְּמִצְוָתִי וְכַמָּה בִּשְׁרִירוּתָם וְכָתַבְתָּ עַל־כָּל־רוֹעֶה וְרוֹעֶה כָּל־
סג אֲבֵדָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ׃ וְקָרָאתָ לְפָנַי אֶת־הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר יְאַבְּדוּ וְכַמָּה
יִמְסְרוּ לְאַבֵּד לְמַעַן יִהְיֶה־לִּי לְעֵדָה נֶגְדָּם וְיָדַעְתִּי כָּל־מַעֲשֵׂה הָרוֹעִים

נה **הארי ות והנמרים.** אשור ובבל. — **והזאבים.** מצרים (השוה פי״ג). — **והצבועים.** אולי
נט לכושים הוא מתכוון. — מקובל מימי קדם שלאומות העולם — והן שבעים במנין — יש שרים ממונים עליהם בפמליא של מעלה: אומה ואומה ושר שלה (בס׳ חנוך לר׳ ישמעאל כ״ג פרק י״ד וט״ז ועוד הם מכונים: שרי מלכיות שבמרום). כיון שגלו ישראל לבין האומות אסף הקב״ה, שהוא רועה ישראל, את שבעים השרים־הרועים ונעריהם וצוה עליהם להתנהג עם ישראל על דרך הכתוב בירמ׳ ה׳ י׳: עלו בשרותיה ושחתו, כלו׳ במדה, וכלה אל־תעשו (והשוה ירמ׳ ה׳ י״ח ל׳ י״א, מ״ו כ״ח ועוד). אבל מתוך שהוא יודע אכזריותם של אלו ביחס לישראל קרא אליו מלאך **אחר** מן הצד וצוה עליו לנהל חשבון־צדק ולהודיעהו. לקמן (צ׳ כ״א–כ״ה) נראה אותם השרים עומדים במחיצה אחת עם הנפילים. נראה שפרשה זו של שבעים הרועים **בהשפעת** זכריה י׳ ג׳ וי״א ד׳ ואילך נכתבה, אם גם
סא אין זה דומה לזה. — **אל־אחר.** קרא אל מלאך אחר, מחוץ לאותם שבעים המלאכים־הרועים, ומינהו משגיח על התנהגותם עם ישראל. יתכן שהוא מיכאל (ע׳ צ׳ י״ד וכ״ב).—

וּמַדֹּתִי וְרָאִיתִי אֶת־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ אִם יִשְׁמְעוּ לְמִצְוֹתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִים
סד אִם־לֹא: אַךְ־הֵם אַל־יֵדְעוּ זֹאת וְאַל־תּוֹדִיעֵם וְאַל־תַּזְהִירֵם כִּי אִם־
תִּכְתֹּב כָּל־אֲבֵדוֹת הָרוֹעִים אִישׁ אִישׁ בְּעִתּוֹ וְהֵבֵאתָ הַכֹּל לְפָנָי:
סה וָאֵרָא עַד־אֲשֶׁר הָרוֹעִים רָעוּ [אִישׁ] עִתּוֹ וַיָּחֵלּוּ לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד יוֹתֵר
סו מֵאֲשֶׁר צֻוּוּ וַיִּתְּנוּ אֶת־הַצֹּאן בְּיַד הָאֲרָיוֹת: וְהָאֲרָיוֹת וְהַנְּמֵרִים אָכְלוּ
וּבָלְעוּ אֶת רָב־הַצֹּאן וַחֲזִירֵי הַיַּעַר אָכְלוּ אִתָּם וַיִּשְׂרְפוּ אֶת־הַמִּגְדָּל
סז וַיַּחֲרִיבוּ אֶת־הַבָּיִת: וָאֶתְעַצֵּב הַרְבֵּה מְאֹד עַל־הַמִּגְדָּל כִּי נֶחֱרַב בֵּית־
סח הַצֹּאן וְאַחֲרֵי־כֵן לֹא־יָכֹלְתִּי לִרְאוֹת אִם־בָּאוּ הַצֹּאן אֶל־הַבָּיִת: וְהָרוֹעִים
וְהַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם נָתְנוּ אֶת־הַצֹּאן לְכָל־הַחַיּוֹת הָרָעוֹת לְבָלְעָם וְאִישׁ
אִישׁ מֵהֶם בְּעִתּוֹ בְּמִסְפָּר קִבֵּל וְהָאַחֵר יִכְתֹּב בַּסֵּפֶר לְאַחַד אֶחָד
סט אֶת־הַנִּשְׁמָדִים: וְאִישׁ אִישׁ הֵמִית וְהִשְׁמִיד יוֹתֵר מֵחֻקּוֹ וַאֲנִי הַחִלּוֹתִי
ע לִבְכּוֹת וּלְיַלֵּל עַל־אֹדוֹת הַצֹּאן: וָאֵרָא בַּמַּרְאָה גַּם־אֶת־הַסּוֹפֵר הַהוּא
בְּכָתְבוֹ אַחַת לְאַחַת אֶת־כָּל־הַנִּשְׁמָדִים בִּידֵי הָרוֹעִים יוֹם יוֹם וַיְהִי
עוֹלֶה וּמַנִּיחַ וּמַרְאֶה אֶת־כֹּל אֲשֶׁר [נִרְשַׁם] בְּסִפְרוֹ לַאֲדֹנֵי הַצֹּאן כָּל־
אֲשֶׁר עָשׂוּ וְכָל־אֲשֶׁר אִבַּד אִישׁ אִישׁ מֵהֶם וְכָל־אֲשֶׁר נָתְנוּ לְהַשְׁמִיד:
עא וְהַסֵּפֶר נִקְרָא לִפְנֵי אֲדֹנֵי הַצֹּאן וַיִּקַּח אֶת־הַסֵּפֶר מִיָּדוֹ וַיִּקְרָא בוֹ
עב וַיַּחְתְּמֵהוּ וַיַּנִּיחֵהוּ: וְאַחֲרֵי כֵן־רָאִיתִי בִּרְעוֹת הָרוֹעִים שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
שָׁעָה וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה מִן־הַצֹּאן שָׁבוּ וַיָּבֹאוּ וַיָּחֵלּוּ לְקוֹמֵם כָּל־אֲשֶׁר
נָפַל מִן־הַבַּיִת הַהוּא וַחֲזִירֵי הַיַּעַר נִסּוּ לְהַפְרִיעַ בַּעֲדָם וְלֹא יָכֹלוּ:
עג וַיָּחֵלּוּ לִבְנוֹת שֵׁנִית כְּמִקֶּדֶם וַיָּקִימוּ אֶת־הַמִּגְדָּל וַיִּקְרְאוּ לוֹ הַמִּגְדָּל
הָרָם וַיָּשׁוּבוּ לַעֲרֹךְ שֻׁלְחָן לִפְנֵי הַמִּגְדָּל אַךְ כָּל־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָלָיו הָיָה
עד טָמֵא וְלֹא טָהוֹר: וְעִם־כָּל־אֵלֶּה נִתְעַוְּרוּ עֵינֵי הַצֹּאן וְלֹא רָאוּ וְגַם־עֵינֵי
רוֹעֵיהֶם נִתְעַוְּרוּ וַיִּמְסְרוּ אוֹתָם לָרֹב בִּידֵי רוֹעֵיהֶם לְהַשְׁמִיד וַיִּרְמְסוּ
עה אֶת־הַצֹּאן בְּרַגְלֵיהֶם וַיִּבְלָעוּם: וַאדֹנֵי הַצֹּאן הֶחֱשָׁה עַד־אֲשֶׁר נָפוֹצוּ כָּל־
הַצֹּאן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וַיִּתְעָרְבוּ בְתוֹכָם וְהֵם לֹא־הִצִּילוּם מִידֵי הַחַיּוֹת:
עו וְהַכֹּתֵב אֶת־הַסֵּפֶר הֶעֱלָהוּ וַיַּרְאֵהוּ וַיִּקְרָאוֹ לִפְנֵי אֲדֹנֵי הַצֹּאן וַיִּתְחַנֵּן
לְפָנָיו בַּעֲדָם וַיְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עֲלֵיהֶם וַיַּרְאֵהוּ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂי הָרוֹעִים
עז וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו נֶגֶד כָּל־הָרוֹעִים: וַיִּקַּח אֶת־סִפְרוֹ וַיְשִׂימֵהוּ עַל־יָדוֹ וַיֵּצֵא:

סח—סו הָאֲרָיוֹת. אשור (ע׳ בפנ״ה). — וְהַנְּמֵרִים. בבל (שם). — וַחֲזִירֵי הַיַּעַר. אדום (ע׳ בפי״ב, והשוה ישע׳ ס״ג א׳—ד׳, עובדיה י׳—י״ב. יחז׳ כ״ה י״ב. תהלים קל״ז ז׳). —

סח—עא: למן גלות בבל ועד שיבת ציון.

עב—עז: למן כורש ועד אלכסנדר מקדון.

צ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה רוֹעִים רָעוּ כָּכָה אֶת־הַצֹּאן
וְכֻלָּם כִּלּוּ עִתּוֹתֵיהֶם כָּרִאשׁוֹנִים וַאֲחֵרִים נִתְּנוּ בִידֵיהֶם לִרְעוֹתָם
ב בְּעִתָּם כָּל־רוֹעֶה בְּעִתּוֹ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי בְמַרְאַי אֶת־כָּל־עוֹף
הַשָּׁמַיִם בָּאִים הַנְּשָׁרִים הַדַּיּוֹת הָאַיּוֹת וְהָעוֹרְבִים וְהַנְּשָׁרִים הָיוּ
מְנַהֲלִים אֶת כָּל־הָעוֹפוֹת וַיָּחֵלּוּ לִבְלֹעַ אֶת־הַצֹּאן וּלְנַקֵּר אֶת־עֵינֵיהֶם
ג וְלִבְלֹעַ אֶת־בְּשָׂרָם׃ וְהַצֹּאן זָעֲקוּ כִּי־נֶאֱכַל בְּשָׂרָם עַל־יְדֵי הָעוֹפוֹת
וַאֲנִי רָאִיתִי וָאֵבְךְּ בִּשְׁנָתִי עַל־הָרוֹעֶה הַהוּא אֲשֶׁר רָעָה אֶת־הַצֹּאן׃
ד וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר נִבְלְעוּ הַצֹּאן עַל־יְדֵי הַכְּלָבִים וְהָאַיּוֹת וְלֹא הִשְׁאִירוּ
לָהֶם בָּשָׂר וְעוֹר וְגִידִים וְלֹא הוֹתִירוּ רַק עַצְמוֹתֵיהֶם לְבַדָּן וְגַם־
ה עַצְמוֹתֵיהֶם נָפְלוּ לָאָרֶץ וַיִּמְעֲטוּ הַצֹּאן׃ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר עֶשְׂרִים
וּשְׁלֹשָׁה הָיוּ רוֹעִים וַיַּשְׁלִימוּ בְּעִתּוֹתֵיהֶם שְׁמוֹנָה וַחֲמִשִּׁים זְמַנִּים׃
ו וְהִנֵּה טְלָאִים נוֹלְדוּ לַצֹּאן הַלְּבָנִים וַיָּחֵלּוּ לִפְקֹחַ אֶת־עֵינֵיהֶם וְלִרְאוֹת
ז וְלִקְרֹא אֶל־הַצֹּאן׃ הֵם צָעֲקוּ אֲלֵיהֶם וְאֵלֶּה לֹא הֶאֱזִינוּ אֶל־דִּבְרֵיהֶם
ח כִּי חֵרְשִׁים הָיוּ מְאֹד וְעֵינֵיהֶם כָּהוּ מְאֹד מְאֹד׃ וָאֵרֶא בַּמַּרְאָה וְהִנֵּה
הִתְנַפְּלוּ הָעוֹרְבִים עַל־הַטְּלָאִים וַיִּתְפְּשׂוּ טָלֶה מִן־הַטְּלָאִים וַיְּקָרְעוּ
ט אֶת־הַצֹּאן לִגְזָרִים וַיִּבְלָעוּם׃ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר צָמְחוּ קְרָנַיִם לַטְּלָאִים
וְהָעוֹרְבִים גִּדְּעוּ אֶת־קַרְנֵיהֶם וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר צָמְחָה קֶרֶן גְּדוֹלָה
י לְאֶחָד מִן־הַצֹּאן וְעֵינֵיהֶם נִפְקָחוּ׃ וַיַּבֵּט אֲלֵיהֶם וְעֵינֵיהֶם נִפְקָחוּ
יא וַיִּקְרָא אֶל־הַצֹּאן וְהָאֵילִים רָאֻהוּ וְכֻלָּם רָצוּ אֵלָיו׃ וְעִם־כָּל־אֵלֶּה
[רָאִיתִי] עַד־אֲשֶׁר הַנְּשָׁרִים וְהַדַּיּוֹת וְהָעוֹרְבִים וְהָאַיּוֹת הָיוּ טוֹרְפִים
אֶת־הַצֹּאן וַיָּעֻטוּ אֲלֵיהֶם וַיִּבְלָעוּם עַד־אֲשֶׁר נָדַמּוּ הַצֹּאן אַךְ הָאֵילִים
יב הֵם בָּכוּ וַיִּצְעָקוּ׃ וְהָעוֹרְבִים נִלְחֲמוּ וַיָּרִיבוּ אִתּוֹ וַיְבַקְשׁוּ לְהוֹרִיד
יג אֶת־קַרְנוֹ וְלֹא יָכְלוּ לוֹ׃ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר בָּאוּ הָרוֹעִים וְהַנְּשָׁרִים
וְהַדַּיּוֹת וְהָאַיּוֹת וַיִּקְרְאוּ אֶל־הָעוֹרְבִים כִּי יְשַׁבְּרוּ אֶת־קֶרֶן הָאַיִל הַהוּא
יד וַיִּלָּחֲמוּ וַיָּרִיבוּ אִתּוֹ וְהוּא רָב אִתָּם וַיִּקְרָא לְעֶזְרוֹ כִּי יָבֹא׃ וָאֵרֶא עַד־
אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ אֲשֶׁר כָּתַב אֶת־שְׁמוֹת הָרוֹעִים וַיְבִיאֵם לִפְנֵי אֲדֹנֵי
הַצֹּאן בָּא וַיַּעַזְרֵהוּ וַיּוֹשִׁיעֵהוּ וַיַּרְאֵהוּ הַכֹּל הוּא יָרַד לְעֶזְרַת הָאָיִל׃

צ. א–ה: מזמנו של אלכסנדר מקדון ועד ממשלת היוונים־הסורים.

שלשים וחמשה. בכושי: שלשים ושבעה. —

ו–יב: מזמן ממשלת היוונים־הסורים ועד מרד החשמונאים.

יב **ויריבו אתו.** את האיל. —

יג–יט: התנפלות־הגוים האחרונה על היהודים.

טו: וארא עד־אשר בא אדני הצאן אליהם בחרי־אף וכל־אשר
טז ראהו נפוצו וכלם נפלו בצלו מלפניו: כל־הנשרים והדיות
והעורבים והאיות נקבצו יחד ויבאו אתם כל־צאן השדה כלם באו
יז יחד ויעזרו זה לזה לגדע את קרן האיל ההוא: וארא את־האיש
אשר כתב את־הספר במצות אדני עד־אשר פתח את־הספר על־
השמד אשר הביאו שנים עשר הרועים האחרונים וירא לפני אדני
יח הצאן כי השמידו הרבה יתר מן־הראשונים: וארא עד־אשר בא
אדני הצאן אליהם ויקח בידו מטה זעמו ויך את־הארץ והארץ
נבקעה וכל־החיות וכל־עופות השמים נפלו מתוך הצאן ויבלעו
יט בארץ ותכם עליהם: וארא עד־אשר נתנה חרב גדולה אל־
הצאן ויצאו הצאן אל־כל־חיות השדה להמיתן וכל־החיה ועוף
כ השמים נפוצו לפניהם: וארא עד־אשר הוקם כסא בארץ החמדה
ואדני הצאן ישב עליו [והאחר] לקח את־כל־הספרים החתומים
כא ויפתח את־הספרים לפני אדני־הצאן: ויקרא אדני אל־האנשים
ההם [אל־]שבעת הלבנים הראשונים ויצו עליהם להביא
לפניו למן־הכוכב הראשון אשר הלך בראש הכוכבים אשר
כב ערותיהם היו כערות סוסים ויביאו את־כלם לפניו: וידבר אל־
האיש אשר כתב לפניו והוא אחד משבעת הלבנים ההם ויאמר
אליו קח את־שבעים הרועים אשר מסרתי בידם את־הצאן והם
כג לקחו אותם וימיתו מהם יותר מאשר צויתים: וארא והנה כלם
כד אסורים והם עומדים לפניו: והמשפט היה בראשונה על־הכוכבים
וימצאו חיבים וילכו אל־מקום הגזרה וישלכו אל־תוך עמק מלא
כה אש ולהבה ומלא עמודי־אש: ושבעים הרועים נשפטו וימצאו
כו חיבים וישלכו אל־תוך מעמקי האש ההיא: וארא בעת ההיא
והנה נפתח עמק אחד כזה בתוך־הארץ והוא מלא אש ויביאו
את־הצאן העורים ההם וישפטו כלם וימצאו חיבים וישלכו אל־
תוך עמק־האש ההוא ויבערו והעמק היה מימין לבית ההוא:
כז–כח וארא את־הצאן ההם והם בערים ועצמותיהם בערות: ואקום

כ–כז: דין על הנפילים והרועים הכופרים.

כ–כו [והאחר]. כך מגיה Charles. — עמק אחד. גיא בן הנם (ע׳ לעיל כ״ו ד׳). —

כ״ח–לח: ירושלים החדשה — התיהדות הנכרים שנשארו בחיים — תחית הצדיקים — המשיח.

לִרְאוֹת עַד־אֲשֶׁר כִּסּוּ אֶת־הַבַּיִת הַיָּשָׁן הַהוּא וַיִּשְׂאוּ אֶת־כָּל־הָעַמּוּדִים
וְאֵת כָּל־קֹרוֹת הַבַּיִת וְצַעֲצוּעָיו וַיְכַסּוּ אֹתוֹ וַיִּשָּׂאוּם וַיַּשְׁלִיכוּם אֶל־
כט מָקוֹם אֶחָד מִדְּרוֹם הָאָרֶץ׃ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר הֵבִיא אֲדֹנֵי הַצֹּאן בַּיִת
חָדָשׁ גָּדוֹל וְגָבֹהַּ מִן־הָרִאשׁוֹן וַיְקִימֵהוּ בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר כֻּסָּה
כָּל־עַמּוּדָיו הָיוּ חֲדָשִׁים וְצַעֲצוּעָיו הָיוּ חֲדָשִׁים וּגְדוֹלִים מִן־הָרִאשׁוֹן
ל הַיָּשָׁן אֲשֶׁר נִשָּׂא מִשָּׁם וְכָל־הַצֹּאן הָיוּ בְתוֹכוֹ׃ וָאֵרֶא אֶת־הַצֹּאן אֲשֶׁר
נִשְׁאֲרוּ וְכָל־הַחַיּוֹת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְכָל־הָעוֹפוֹת אֲשֶׁר בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם
נוֹפְלִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לַצֹּאן וּמִתְחַנְּנִים אֲלֵיהֶם וְנִשְׁמָעִים לָהֶם לְכָל־
לא דָּבָר׃ וְאַחֲרֵי־כֵן אֲחָזוּנִי שְׁלֹשֶׁת לְבוּשֵׁי הַלָּבָן בְּיָדִי וְיַד־הָאַיִל אֲחָזָה־
בִּי גַּם־כֵּן וַיִּקָּחוּנִי וַיַּעֲמִידוּנִי בְּתוֹךְ הַצֹּאן הָהֵם לִפְנֵי הֱיוֹת הַמִּשְׁפָּט׃
לב–לג וְהַצֹּאן הָיוּ כֻלָּם לְבָנִים וְצַמְרָם גָּדוֹל וָצַח׃ וְכָל־הָאֹבְדִים וְהַפְּזוּרִים
וְכָל־חַיּוֹת הַשָּׂדֶה וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם נֶאֶסְפוּ בַּבַּיִת הַהוּא וַאדֹנֵי הַצֹּאן
לד שָׂמַח שִׂמְחָה גְדוֹלָה כִּי כֻלָּם הָיוּ בְטוֹב וַיָּשׁוּבוּ אֶל־בֵּיתוֹ׃ וָאֵרֶא
עַד־אֲשֶׁר הֵנִיחוּ אֶת־הַחֶרֶב אֲשֶׁר נִתְּנָה לַצֹּאן וַיְשִׁיבוּהָ אֶל־הַבַּיִת
וַתְּחָתֵם לִפְנֵי אֲדֹנָי וְכָל־הַצֹּאן נִקְרְאוּ אֶל־הַבַּיִת וְלֹא הֵכִיל אוֹתָם׃
לה וְעֵינֵי כֻלָּם נִפְקָחוּ וַיִּרְאוּ אֶת־הַטּוֹב וְלֹא הָיָה בְתוֹכָם אִישׁ אֲשֶׁר לֹא
לו–לז רָאָה׃ וָאֵרֶא כִּי הַבַּיִת הָיָה גָדוֹל וְרָחָב וּמָלֵא מְאֹד׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה
נוֹלַד פַּר אֶחָד לָבָן וְקַרְנָיו גְּדֹלוֹת וְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
לח יָרְאוּ מִפָּנָיו וַיִּתְחַנְּנוּ אֵלָיו בְּכָל־עֵת׃ וָאֵרֶא עַד־אֲשֶׁר שֻׁנּוּ כָּל־מִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם
וְכֻלָּם הָיוּ לְפָרִים לְבָנִים וְהָרִאשׁוֹן בָּהֶם הָיָה [לְטָלֶה (הַטָּלֶה] הָיָה
לְחַיָּה גְדוֹלָה וְלָהּ קְרָנַיִם גְּדֹלוֹת שְׁחֹרוֹת עַל־רֹאשָׁהּ וַאדוֹן הַצֹּאן
לט שָׂמַח עֲלֵיהֶם וְעַל־כָּל־הַפָּרִים׃ וַאֲנִי יָשַׁנְתִּי בְתוֹכָם וָאִיקַץ וָאֵרֶא
מ הַכֹּל׃ זֶה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּשְׁנָתִי וָאִיקַץ וָאֲבָרֵךְ אֶת־אֲדוֹן
כא הַצֶּדֶק וָאֶתֶּן־לוֹ שֶׁבַח׃ אַחַר בָּכִיתִי בְּכִי גָדוֹל וְדִמְעוֹתַי לֹא חָדְלוּ
עַד־אֲשֶׁר לֹא יָכֹלְתִּי נְשֹׂא עוֹד וּבִרְאוֹתִי נָזְלוּ עַל־אֲשֶׁר רָאִיתִי כִּי
מב הַכֹּל יָבֹא וְקָם וְכָל־מַעֲשֵׂי הָאָדָם כְּסִדְרָם הָרְאֵיתִי׃ בַּלַּיְלָה הַהוּא
זָכַרְתִּי אֶת־הַחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן וְעָלָיו בָּכִיתִי וָאֶתְאַבֵּל עַל־רְאוֹתִי אֶת־
הַמַּרְאֶה הַהוּא׃

צא וְעַתָּה מְתוּשֶׁלַח בְּנִי קְרָא אֵלַי אֶת־כָּל־אַחֶיךָ וְאֶסְפָה־לִּי אֶת־

חלק ה: ספר חנוך לבניו על הקורות לעתיד לבוא (צא–קח).

הפרקים בחלק ה׳ נסתרסו, ודאי מסבות טכניות — שנתחלפו בכ״י הראשון דפיו, וכרומה — וברור שבעיקר חל הפירוד בפרשת עשרת השבועות שבהם נחלקה ההיסטוריה העולמית, היינו שפרק צ״ג (העוסק

כָּל־בְּנֵי אִמְּךָ כִּי הַדִּבֵּר קֹרֵא אֵלַי וְהָרוּחַ נִשְׁפְּכָה עָלַי לְמַעַן אַרְאֲכֶם
ב אֶת־כֹּל אֲשֶׁר יִקְרֶה אֶתְכֶם עַד־הָעוֹלָם׃ וְאַחַר הָלַךְ מְתוּשֶׁלַח וַיִּקְרָא
ג אֵלָיו אֶת־כָּל־אֶחָיו וַיֶּאֱסֹף אֶת־בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ׃ וַיְדַבֵּר אֶל־כָּל־בְּנֵי
הַצֶּדֶק וַיֹּאמַר שִׁמְעוּ בְּנֵי חֲנוֹךְ אֶת־דִּבְרֵי אֲבִיכֶם וְהַאֲזִינוּ הֵיטֵב
לְאִמְרֵי פִּי הַעִידוֹתִי בָּכֶם וְאַגִּידָה לָכֶם אֲהוּבַי אֶהֱבוּ יֹשֶׁר וּלְכוּ־בוֹ׃
ד וְאַל־תִּקְרְבוּ אֶל־יֹשֶׁר בְּלֵב וָלֵב וְאַל־תִּתְחַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי לֵב וָלֵב
רַק בְּצֶדֶק תֵּלְכוּ בָּנַי וְנָחָה אֶתְכֶם בִּדְרָכִים טוֹבוֹת וְצֶדֶק יִהְיֶה
ה מְלַוֶּה אֶתְכֶם׃ כִּי יָדַעְתִּי חָמָס יִרֶב בָּאָרֶץ וּמִשְׁפָּט גָּדוֹל יֵעָשֶׂה עַל־
ו הָאָרֶץ וְכָל־הָרִשְׁעָה תִּתֹּם וְשָׁרְשָׁהּ וְכָל־בִּנְיָנָהּ יֵהָרֵס׃ וְהָיְתָה עוֹד
רִשְׁעָה עַל־הָאָרֶץ וְכָל־מַעֲשֵׂי רֶשַׁע וְחָמָס וָפֶשַׁע יִרְבּוּ פִּי־שְׁנָיִם׃
ז וְכַאֲשֶׁר יִרְבּוּ חֵטְא וָרֶשַׁע וְנֶאָצָה וְחָמָס בְּכָל־הַמַּעֲשִׂים וְכַחַשׁ וּפְשִׁיעָה
וְטֻמְאָה יִגְבְּרוּ תָּבֹא פֻּרְעָנוּת גְּדוֹלָה מִן־הַשָּׁמַיִם עַל־כָּל־אֵלֶּה וְהָאָדוֹן
ח הַקָּדוֹשׁ יֵצֵא בְזַעַם וְעֶבְרָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט עֲלֵי־אָרֶץ׃ בַּיָּמִים הָהֵם
ט יֵעָקֵר הֶחָמָס מִשָּׁרָשָׁיו וְהָרִשְׁעָה וְהַתַּרְמִית מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וְכָל־
צַלְמֵי הַגּוֹיִם וְהֵיכְלֵיהֶם יִנָּתְנוּ לִשְׂרֵפַת אֵשׁ וְהִכְחִידוּם מִכָּל־הָאָרֶץ
וְהֵם יָשְׁלְכוּ אֶל־מִשְׁפַּט הָאֵשׁ וְאָבְדוּ בְּזַעַם וּבְמִשְׁפָּט אָיֹם לָעוֹלָם׃
י—יא וְצַדִּיקִים יָקִיצוּ מִשְּׁנָתָם וְחָכְמָה תָּקוּם וְנִתְּנָה לָהֶם׃ וְאַחֲרֵי הֵעָקֵר
שָׁרְשֵׁי הָרֶשַׁע וְהַחוֹטְאִים בַּחֶרֶב יִשָּׁמֵדוּ וְהַמְחָרְפִים בְּכָל־מָקוֹם יִכָּרֵתוּ
יב וְכָל־חֹרְשֵׁי חָמָס וְכָל־עֹשֵׂי מַעֲשֵׂי חֵרוּף בַּחֶרֶב יֹאבֵדוּ׃ אָז יִהְיֶה
שָׁבוּעַ אַחַר הַשְּׁמִינִי שַׁבַּת הַצֶּדֶק וְחֶרֶב תִּנָּתֶן־לוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט
יג צֶדֶק בִּבְנֵי הֶחָמָס וְהַחוֹטְאִים יִמָּסְרוּ בִּידֵי הַצַּדִּיקִים׃ וּבְאַחֲרִיתוֹ
יִקְנוּ בָתִּים בְּצִדְקָתָם וּבַיִת יִבָּנֶה לַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל לְתִפְאֶרֶת עַד־
יד הָעוֹלָם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הַתְּשִׁיעִי יִגָּלֶה מִשְׁפַּט הַצֶּדֶק לְכָל־
הָעוֹלָם וְכָל־מַעֲשֵׂי הָרְשָׁעִים יַחְלְפוּ מִכָּל־הָאָרֶץ וְהָעוֹלָם יִכָּתֵב לְהַשְׁחֵת
טו וְכָל־אָדָם יַבִּיט אֶל־דֶּרֶךְ הַיֹּשֶׁר׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הָעֲשִׂירִי בַּחֵלֶק
הַשְּׁבִיעִי בּוֹ יִהְיֶה מִשְׁפַּט־עוֹלָם הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בּוֹ יִקַּח נָקָם מִן־
טז הַמַּלְאָכִים׃ וְהָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן יַעֲבֹר וְיַחֲלֹף וְרָקִיעַ חָדָשׁ יֵרָאֶה וְכָל־
יז צְבָא הַשָּׁמַיִם יָאִירוּ שִׁבְעָתַיִם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן יִהְיוּ שָׁבֻעוֹת רַבִּים בְּלִי

בשבעת השבועות הראשונים) היה המשכו צ״א י״ב—י״ז (על שלשת השבועות האחרונים), ונראית, דעתו של Ch ששיעורם של הפרקים כך היה: צ״ב (מתאים לפי סגנונו להיות פתיחה של ספר), צ״א א—י׳ וי״ח—י״ט, צ״ג א—י׳, צ״א י״א—י״ז, צ״ד.

צא יג וחרב תנתן־לו. ע׳ תיאורה של חרב זו בחנוך לר׳ ישמעאל כ״ג פרק ל״ב.—

מִסְפָּר עַד־הָעוֹלָם וְכֻלָּם יִהְיוּ בְּטוֹב וּבִצְדָק וְחֵטְא לֹא יִזָּכֵר־עוֹד
יח עַד־עוֹלָם׃ וְעַתָּה אַגִּידָה לָכֶם בָּנַי וְאַרְאֲכֶם דַּרְכֵי־צֶדֶק וְדַרְכֵי חָמָס
יט וְהַרְאִיתִים לָכֶם עוֹד הַפַּעַם לְמַעַן תֵּדְעוּ אֶת־אֲשֶׁר יָבֹא׃ וְעַתָּה
שִׁמְעוּ אֵלַי בָּנַי וּלְכוּ בְּדַרְכֵי צֶדֶק וְאַל־תֵּלְכוּ בְּדַרְכֵי חָמָס כִּי כָל־
הַהֹלְכִים בְּדַרְכֵי רֶשַׁע לְעוֹלָם יֹאבֵדוּ׃

צב סֵפֶר כָּתוּב בְּיַד חֲנוֹךְ [וַיִּכְתֹּב חֲנוֹךְ אֶת־תּוֹרַת הַחָכְמָה הַזֹּאת
הַמְהֻלָּלָה בְּפִי כָל־אָדָם וְהַשּׁוֹפֶטֶת אֶת־כָּל־הָאָרֶץ] לְכָל־בְּנֵי הַיֹּשְׁבִים
ב עַל־הָאָרֶץ וּלְכָל־הַדֹּרוֹת הַבָּאִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ יֹשֶׁר וְשָׁלוֹם׃ אַל־נָא
ג תִרְגַּז רוּחֲכֶם עַל־הָעִתִּים כִּי הַקָּדוֹשׁ וְהַגָּדוֹל זִמֵּן יָמִים לַכֹּל׃ וְהַצַּדִּיק
יָקוּם מִשְּׁנָתוֹ וְיַעֲבֹר בְּדַרְכֵי־צֶדֶק וְכָל־דְּרָכָיו וּמַהֲלָכוֹ יִהְיֶה בְּטוֹב
ד וּבְחֶסֶד עוֹלָמִים׃ וְחָנַן אֶת־הַצַּדִּיק וְנָתַן לוֹ יֹשֶׁר עוֹלָמִים וְנָתַן לוֹ
ה שִׁלְטוֹן וְהָיָה בְּטוֹב וּבִצְדָק וְהָלַךְ בְּאוֹר עוֹלָם׃ וְאָבַד הַחֵטְא בַּחֹשֶׁךְ
עַד־עוֹלָם וְלֹא עוֹד יֵרָאֶה לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא לָנֶצַח׃

צג ב וְאַחֲרֵי־כֵן הוֹאִיל חֲנוֹךְ לְהַגִּיד מִתּוֹךְ הַסְּפָרִים׃ וַיֹּאמֶר חֲנוֹךְ
עַל־בְּנֵי־הַצֶּדֶק וְעַל־בְּחִירֵי הָעוֹלָם וְעַל־נֶטַע הַיֹּשֶׁר אֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם
בָּנַי אֲנִי חֲנוֹךְ וְאוֹדִיעֲכֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כַּאֲשֶׁר נִגְלָה אֵלַי
בְּמַרְאֵה הַשָּׁמַיִם וַאֲשֶׁר יָדַעְתִּי מִדִּבְרֵי מַלְאֲכֵי הַקֹּדֶשׁ וַאֲשֶׁר לָמַדְתִּי
ג מֵעַל לֻחוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וַיָּחֶל חֲנוֹךְ לְהַגִּיד מִתּוֹךְ הַסֵּפֶר וַיֹּאמֶר אֲנִי
ד נוֹלַדְתִּי הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בִּהְיוֹת עוֹד מִשְׁפָּט וָצֶדֶק׃ וְאַחֲרַי
יָקוּם בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי רֶשַׁע גָּדוֹל וְתַרְמִית תִּצְמַח וְאָז יִהְיֶה הַקֵּץ
הָרִאשׁוֹן וְאָז יִנָּצֵל הָאָדָם וְכִכְלוֹתוֹ תִּגְדַּל הָרִשְׁעָה וְחֹק יַעֲשֶׂה
ה לַחֹטְאִים׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי בְּסוֹפוֹ אָדָם יִבָּחֵר לְנֶטַע
ו מִשְׁפַּט־צֶדֶק וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצֵא נֶטַע הַצֶּדֶק לָנֶצַח׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ
הָרְבִיעִי בְּסוֹפוֹ מַרְאוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְהַצַּדִּיקִים יֵרָאוּ וְחֹק לְדוֹרֵי דוֹרוֹת׃
ז וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי בְּסוֹפוֹ בֵּית־הַתִּפְאֶרֶת וְהַמַּלְכוּת יִבָּנֶה
ח עַד־עוֹלָם׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי כָּל־הַחַיִּים בּוֹ יְעֻוְּרוּ וְלֵב כֻּלָּם
יַרְשִׁיעַ מִבְּלִי חָכְמָה וּבוֹ אָדָם יַעֲלֶה וּבְסוֹפוֹ בֵּית־הַמַּלְכוּת יִשָּׂרֵף
ט בָּאֵשׁ וְכָל־זֶרַע הַשֹּׁרֶשׁ הַנִּבְחָר יְפֻזָּר׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי
יָקוּם דּוֹר תַּהְפֻּכוֹת וְרַבִּים יִהְיוּ מַעֲשָׂיו וְכָל־מַעֲשָׂיו יִהְיוּ מַעֲשֵׂי

צג ח מבלי חכמה. בכושי: ולב כלם ירשיע מחכמה. ברור שהמ״ם שהיתה במקור היא מ״ם השלילה. —

י תַּהְפֻּכוֹת: וּבְסוֹפוֹ יִבָּחֲרוּ הַצַּדִּיקִים הַנִּבְחָרִים מִנֶּטַע צֶדֶק הָעוֹלָם
יא אֲשֶׁר תִּנָּתֵן לָהֶם שִׁבְעָתַיִם חָכְמַת כָּל־בְּרִיאָתוֹ: כִּי מִי מִכָּל־בְּנֵי־
הָאָדָם אֲשֶׁר יוּכַל לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל הַקָּדוֹשׁ וְלֹא יֶחֱרַד וּמִי יוּכַל
לַחְשֹׁב מַחְשְׁבוֹתָיו וּמִי הוּא אֲשֶׁר יוּכַל לְעַיֵּן בְּכָל־מַעֲשֵׂי שָׁמָיִם:
יב וּמִי הוּא אֲשֶׁר יוּכַל לְעַיֵּן בַּשָּׁמַיִם וּמִי הוּא אֲשֶׁר יוּכַל לְהָבִין אֶת־
בְּרִיאַת הַשָּׁמַיִם וְלִרְאוֹת נֶפֶשׁ אוֹ רוּחַ וְיוּכַל לְדַבֵּר [עֲלֵיהֶם] אוֹ לַעֲלוֹת
יג וְלִרְאוֹת אֶת־כָּל־קְצוֹתֵיהֶם וּלְהַכִּירָם אוֹ לַעֲשׂוֹת כָּמוֹהֶם: וּמִי בְּכָל־
הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יוּכַל לָדַעַת מָה רֹחַב הָאָרֶץ וְאָרְכָּהּ וַאֲשֶׁר הָרְאוּ
יד לוֹ אֶת־מִדַּת כֹּל: הֲיֵשׁ אָדָם אֲשֶׁר יוּכַל לְהַשִּׂיג אֹרֶךְ הַשָּׁמַיִם וְגָבְהָם
וְעַל־מָה נוּסָדוּ וּמַה־מִּסְפַּר הַכּוֹכָבִים וְאֵיפֹה יָנוּחוּ כָּל־הַמְּאֹרוֹת:
צד וְעַתָּה אֹמַר לָכֶם בָּנַי אֶהֱבוּ צֶדֶק וּלְכוּ בוֹ כִּי דַרְכֵי הַצֶּדֶק
ב רְאוּיִם לֶאֱחֹז בָּהֶם וְדַרְכֵי הָרֶשַׁע יִכָּלוּ פִּתְאֹם וְאָבָדוּ: וְלָאֲנָשִׁים
יְדוּעִים בְּדוֹר יִגָּלוּ דַרְכֵי הֶחָמָס וְהַמָּוֶת וְהֵם יִרְחֲקוּ מֵהֶם וְלֹא יֵלְכוּ
ג בָּהֶם: וְעַתָּה אֹמַר אֲנִי לָכֶם הַצַּדִּיקִים אַל־תֵּלְכוּ בְּדַרְכֵי רֶשַׁע וּבְדַרְכֵי־
ד מָוֶת וְאַל־תִּקְרְבוּ אֲלֵיהֶם פֶּן־תֹּאבֵדוּ: וּבִקַּשְׁתֶּם וּבְחַרְתֶּם לָכֶם צֶדֶק
וְחַיִּים נִבְחָרִים וַהֲלַכְתֶּם בְּדַרְכֵי שָׁלוֹם וִחְיִיתֶם וִהְיִיתֶם מְאֻשָּׁרִים:
ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דְּבָרַי בְּמַחְשְׁבוֹת לְבַבְכֶם וְאַל־יִמָּחוּ מֵעַל לְבַבְכֶם וְיָדַעְתִּי
כִּי הַחַטָּאִים יְפַתּוּ אֲנָשִׁים לַעֲשׂוֹת רָע לַחָכְמָה לְבַל־יִמָּצֵא לָהּ מָקוֹם
ו וְכָל־עֵצָה לֹא תֶחְסַר לָהֶם: אוֹי לָהֶם לַבּוֹנִים רֶשַׁע וְשָׂמוּ תַרְמִית
ז יְסוֹדָ[ם] כִּי פִתְאֹם יֵהָרְסוּ וְאֵין שָׁלוֹם לָהֶם: אוֹי לַבּוֹנִים בָּתֵּיהֶם
בְּחַטָּא כִּי מִכָּל־יְסוֹדוֹתֵיהֶם יֵהָרְסוּ וּבֶחָרֶב יִפֹּלוּ וְהָרֹכְשִׁים זָהָב וָכֶסֶף
ח פִּתְאֹם בַּמִּשְׁפָּט יֹאבֵדוּ: אוֹי לָכֶם עֲשִׁירִים כִּי בְטַחְתֶּם בְּעָשְׁרְכֶם
ט וּמֵעָשְׁרְכֶם תִּפָּרֵדוּ כִּי לֹא־זְכַרְתֶּם אֶת־הָעֶלְיוֹן בִּימֵי עָשְׁרְכֶם: עֲשִׂיתֶם
נְבָלָה וָרֶשַׁע [וְלָכֵן] תִּהְיוּ נְכוֹנִים לְיוֹם שְׁפָךְ־דָּם וְיוֹם חֹשֶׁךְ וְיוֹם הַדִּין
י הַגָּדוֹל: כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם וּמוֹדִיעַ לָכֶם כִּי בוֹרַאֲכֶם יַפִּילְכֶם
יא וּלְמַפַּלְתְּכֶם לֹא־יְהִי רַחֲמִים וּבוֹרַאֲכֶם יִשְׂמַח לְאָבְדַנְכֶם: וְצַדִּיקֵיכֶם
יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם תּוֹכֵחָה לַחַטָּאִים וְלָרְשָׁעִים:
צה מִי יִתֵּן עֵינַי עֲנַן־מַיִם וְאֶבְכֶּה עֲלֵיכֶם וְשָׁפַכְתִּי עֲלֵיכֶם כְּעָנָן מַיִם
ב לְמַעַן יָנוּחַ לִי מִיגוֹן לְבָבִי: מִי נָתַן לָכֶם לַעֲשׂוֹת חֶרְפָּה וָרֶשַׁע הֲלֹא
ג מִשְׁפָּט יָבוֹא עֲלֵיכֶם הַחוֹטְאִים: אַל־תִּירְאוּ מִפְּנֵי הַחוֹטְאִים אַתֶּם
הַצַּדִּיקִים כִּי יָשׁוּב אֲדֹנָי וּנְתָנָם בְּיֶדְכֶם וַעֲשִׂיתֶם בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּחֶפְצְכֶם:

ד אוֹי לָכֶם הַמְּטִילִים חֲרָמִים שֶׁאֵין לָהֶם הַתָּרָה רְפוּאָה תִּרְחַק מִכֶּם
ה מִפְּנֵי חַטֹּאתֵיכֶם׃ אוֹי לָכֶם הַגּוֹמְלִים רָעָה לִשְׁכֵנֵיכֶם כִּי כְּמַעֲשֵׂיכֶם
ו תִּגָּמֵלוּ׃ אוֹי לָכֶם עֵדֵי שֶׁקֶר וְהַשּׁוֹקְדִים עַל חָמָס כִּי פִתְאֹם תֹּאבֵדוּ׃
ז אוֹי לָכֶם הַחוֹטְאִים עַל־רָדְפְּכֶם צַדִּיקִים כִּי תִּמָּסְרוּ אַתֶּם וְתֵרָדְפוּ
בְּעַד רֶשַׁע וְכָבֵד עֻלֵּיכֶם עָלוֹ׃

צו קַוּוּ צַדִּיקִים כִּי פִתְאֹם יֹאבְדוּ הַחַטָּאִים מִפְּנֵיכֶם וְלָכֶם יְהִי
ב הַשִּׁלְטוֹן עֲלֵיהֶם כְּחֶפְצְכֶם׃ וּבְיוֹם מְצוּקַת הַחַטָּאִים יָרוּמוּ בְנֵיכֶם
וְעָלוּ כִּנְשָׁרִים וְהִגְבַּהְתֶּם מִדְיוֹת קִנְּכֶם וַעֲלִיתֶם וּבָאתֶם בִּמְחִלּוֹת
הָאֲדָמָה וּבִנְקָרוֹת סַלְעֵי עוֹלָם כִּשְׁפַנִּים אֶל־פְּנֵי הָרְשָׁעִים וְכִשְׂעִירִים
ג יְיֵלִילוּ בִּגְלַלְכֶם וּבָכוּ׃ וְאַתֶּם הַסֹּבְלִים אַל־תִּירְאוּ כִּי רְפוּאָה תְּהִי
ד לָכֶם וְאוֹר בָּהִיר יָאִיר לָכֶם וְקוֹל מְנוּחָה תִּשְׁמְעוּ מִן־הַשָּׁמָיִם׃ אוֹי
לָכֶם חַטָּאִים כִּי עָשְׁרְכֶם יְדַמֶּה אֶתְכֶם לַצַּדִּיקִים אַךְ לִבְּכֶם יוֹכִיחַ
ה לָכֶם כִּי חַטָּאִים אַתֶּם וְזֶה יָעִיד נֶגְדְּכֶם לְזִכְרוֹן רִשְׁעַתְכֶם׃ אוֹי לָכֶם
הָאֹכְלִים חֵלֶב חִטָּה וְעֹז־שֹׁרֶשׁ הַמַּעְיָן יִשְׁתּוּ וְאֶת־עֲנָוִים תִּרְמְסוּ
ו בְּכֹחֲכֶם׃ אוֹי לָכֶם הַשֹּׁתִים מַיִם [מִכָּל מָקוֹר] כִּי פִתְאֹם יָבֹא גְמוּלְכֶם
ז וּכְלִיתֶם וִיבַשְׁתֶּם כִּי עֲזַבְתֶּם מְקוֹר חַיִּים׃ אוֹי לָכֶם עֹשֵׂי רֶשַׁע וְתַרְמִית
ח וְגִדּוּפִים וְזִכָּרוֹן יִהְיֶה נֶגְדְּכֶם לְרָעָה׃ אוֹי לָכֶם עָרִיצִים הַמְדַכְּאִים
ט צַדִּיקִים בְּכֹחָם כִּי יוֹם מַפַּלְתְּכֶם בָּא׃ בַּיָּמִים הָהֵם יָמִים רַבִּים וְטוֹבִים
יָבֹאוּ לַצַּדִּיקִים בְּיוֹם מִשְׁפַּטְכֶם׃

צז הַאֲמִינוּ צַדִּיקִים כִּי הַחַטָּאִים יִהְיוּ לְחֶרְפָּה וְאָבְדוּ בְּיוֹם [מִשְׁפַּט]
ב הָרֶשַׁע׃ יָדוּעַ יְהִי לָכֶם כִּי הָעֶלְיוֹן יִזְכֹּר לְהַשְׁמִידְכֶם וּמַלְאֲכֵי שָׁמַיִם
ג יִשְׂמְחוּ לְמַפַּלְתְּכֶם׃ מַה־תַּעֲשׂוּ חַטָּאִים וְאָנָה תָנוּסוּן בְּיוֹם הַמִּשְׁפָּט
ד כְּשָׁמְעֲכֶם קוֹל תְּפִלַּת הַצַּדִּיקִים׃ אַתֶּם תִּהְיוּ כְּמוֹהֶם אֲשֶׁר נֶגְדָּם
ה תָּעִיד זֹאת חֲבֵרִים הֱיִיתֶם לַחַטָּאִים׃ וּבַיָּמִים הָהֵם תָּבֹא תְּפִלַּת
ו הַצַּדִּיקִים אֶל־אֲדֹנָי וְלָכֶם יָבֹאוּ יְמֵי מִשְׁפַּטְכֶם׃ וְכָל־דִּבְרֵי רִשְׁעַתְכֶם
יִקָּרְאוּ לִפְנֵי הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ וּפְנֵיכֶם יֶחְפְּרוּ וְהוּא יְזָרֶה כָּל־מַעֲשֶׂה
ז נוֹסַד בְּרֶשַׁע׃ אוֹי לָכֶם חַטָּאִים אֲשֶׁר בַּיָּם וּבַיַּבָּשָׁה כִּי רָעָה פְּקֻדַּתְכֶם
ח נֶגְדְּכֶם׃ אוֹי לָכֶם הָאוֹצְרִים כֶּסֶף וְזָהָב בְּלֹא־צֶדֶק וְאוֹמְרִים עָשֹׁר
ט עָשַׁרְנוּ וַיְהִי לָנוּ רְכוּשׁ וְנֶאֱצֹר כֹּל אֲשֶׁר חָפַצְנוּ׃ וְעַתָּה נַעֲשֶׂה כְּכֹל
אֲשֶׁר זָמַמְנוּ כִּי אָצַרְנוּ כֶסֶף וְאוֹצְרוֹתֵינוּ מְלֵאִים כְּמוֹ מַיִם וְרַבִּים

צו ב־ה־ו וכשעירים. בכושי צדנת (=صداة בערבית). — ועז־שרש המעין. כך בכושי. לפי Ch יש להגיה: וְיַיִן בְּמִזְרְקִים יִשְׁתּוּ. — [מכל מקור]. בכושי: בכל עת.—

י חוֹרְשֵׁי־אֲדָמָה בִּבְתֵּינוּ׃ אָכֵן כַּמַּיִם יִמַּסּוּ שִׁקְרֵיכֶם כִּי עָשְׁרְכֶם לֹא
יָקוּם וּמְהֵרָה יַעֲלֶה מִכֶּם כִּי אֲסַפְתֶּם אֶת־כָּל־אֵלֶּה בְּרֶשַׁע וִהְיִיתֶם
לִקְלָלָה רַבָּה׃

צח וְעַתָּה הִנְנִי נִשְׁבָּע לָכֶם הַחֲכָמִים וְהַכְּסִילִים כִּי רַבּוֹת תִּרְאוּ
ב עַל־הָאָרֶץ׃ יַעַן אַתֶּם הַגְּבָרִים תָּשִׂימוּ עֲלֵיכֶם עֲדָיִים יוֹתֵר מִן־הַנָּשִׁים
וְרִקְמָה יוֹתֵר מִן־הַבְּתוּלוֹת בְּמַלְכוּת וּבְגֹדֶל וּבְשִׁלְטוֹן וּבְכֶסֶף וּבְזָהָב
ג וּבְאַרְגָּמָן וּבְזֹהַר וּבְאֹכֶל כַּמַּיִם יִשָּׁפְכוּ׃ וְעַל־כֵּן אֵין בָּכֶם תּוֹרָה וְחָכְמָה
וְעַל־כֵּן יֹאבְדוּ עִם־עָשְׁרָם יַחַד עִם־כָּל־תִּפְאַרְתָּם וּכְבוֹדָם וּבְחֶרְפָּה
ד וּבְהֶרֶג וּבְעֹנִי גָּדוֹל תָּשְׁלַכְנָה נַפְשׁוֹתֵיהֶם אֶל־תַּנּוּר אֵשׁ׃ נִשְׁבַּעְתִּי
לָכֶם חַטָּאִים כִּי כָּהָר אֲשֶׁר לֹא־יִהְיֶה לְעֶבֶד וְכַגִּבְעָה לֹא־תִהְיֶה
שִׁפְחַת גְּבֶרֶת כֵּן הַחֵטְא לֹא־נִשְׁלַח עַל־הָאָרֶץ רַק־הָאָדָם בְּנַפְשׁוֹ
ה בְּרָא אֹתוֹ וּבִקְלָלָה רַבָּה יִהְיֶה כָּל־עוֹשֵׂהוּ׃ וַעֲקָרוּת לֹא־נִתְּנָה לָאִשָּׁה
ו כִּי אִם־בִּגְלַל מַעֲשֵׂי יָדֶיהָ תָּמוּת בְּלִי בָנִים׃ נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם חַטָּאִים
בַּקָּדוֹשׁ הַגָּדוֹל כִּי כָּל־מַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים גְּלוּיִים בַּשָּׁמַיִם וּמִמַּעֲשֵׂה
ז לַחֲצְכֶם לֹא כֻסָּה וְלֹא נִסְתַּר דָּבָר׃ וְאַל־תְּדַמּוּ בְנַפְשְׁכֶם וְאַל־תֹּאמְרוּ
בִלְבַבְכֶם כִּי לֹא־יְדַעְתֶּם וְלֹא רְאִיתֶם כִּי כָל־חֵטְא נִכְתָּב יוֹם יוֹם
ח בַּשָּׁמַיִם לִפְנֵי הָעֶלְיוֹן׃ וִידַעְתֶּם מֵעַתָּה כִּי כָל־לַחֲצְכֶם אֲשֶׁר תִּלְחֲצוּ
ט נִכְתָּב יוֹם יוֹם עַד־יוֹם דִּינְכֶם׃ אוֹי לָכֶם הָאֱוִילִים כִּי בְּאִוַּלְתְּכֶם
י תֹּאבֵדוּ וְאַתֶּם חוֹטְאִים לַחֲכָמִים וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָכֶם׃ וְעַתָּה תֵּדְעוּ
כִּי נְכוֹנִים אַתֶּם לְיוֹם אֲבַדּוֹן וְלָכֵן אַל־תְּקַוּוּ לִחְיוֹת אַתֶּם הַחַטָּאִים
כִּי אִם־תַּחְלְפוּ וּמַתֶּם כִּי לֹא־יְדַעְתֶּם כָּל־כֹּפֶר כִּי נְכוֹנִים אַתֶּם לְיוֹם־
יא הַדִּין הַגָּדוֹל לְיוֹם מְצוּקָה וְחֶרְפָּה גְדוֹלָה לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם׃ אוֹי לָכֶם
עַרְלֵי־לֵב עוֹשֵׂי־רָע וְאֹכְלֵי־דָם מֵאַיִן לָכֶם לֶאֱכֹל דְּבָרִים טוֹבִים
וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂבֹּעַ מִכָּל־הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר שָׂם אֲדֹנָי הָעֶלְיוֹן עַל־
יב הָאָרֶץ לָרֹב לֹא יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם׃ אוֹי לָכֶם אֹהֲבֵי מַעֲשֵׂי רֶשַׁע
מֵאַיִן תְּקַוּוּ לְטוֹב לָכֶם דְּעוּ כִּי בִּידֵי הַצַּדִּיקִים תִּנָּתֵנוּ וְהֵם יַעַרְפוּכֶם
יג וֶהֱמִיתוּכֶם וְלֹא יְרַחֲמוּ עֲלֵיכֶם׃ אוֹי לָכֶם הַשְּׂמֵחִים בִּמְצוּקַת הַצַּדִּיקִים
יד כִּי כָל־קֶבֶר לֹא יִכָּרֶה לָכֶם׃ אוֹי לָכֶם הַשָּׂמִים לְאַל דִּבְרֵי הַצַּדִּיקִים
טו כִּי לֹא־תְהִי לָכֶם כָּל־תִּקְוָה בַּחַיִּים׃ אוֹי לָכֶם כֹּתְבֵי שֶׁקֶר וְדִבְרֵי
רֶשַׁע כִּי יִכְתְּבוּ שִׁקְרֵיהֶם לְמַעַן יִשְׁמְעוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים וּפֹעֲלֵי רֶשַׁע
טז לְשִׁכְנָם׃ לֹא יְהִי לָהֶם שָׁלוֹם אַךְ פִּתְאֹם מוֹת יָמוּתוּן׃

צט וְאוֹי לָכֶם עֹשֵׂי־רֶשַׁע וּמִתְפָּאֲרִים בְּדִבְרֵי שֶׁקֶר וּמְכַבְּדִים [אוֹתָם]
ב אָבֹד תֹּאבֵדוּ וְחַיֵּי אֹשֶׁר לֹא יִהְיוּ לָכֶם: אוֹי לָהֶם הַהֹפְכִים דִּבְרֵי־
יֹשֶׁר וְעֹבְרִים תּוֹרַת עוֹלָם וְעוֹשִׂים נַפְשָׁם אֵת אֲשֶׁר לֹא־הָיוּ לְחַטָּאִים
ג בְּרַגְלַיִם יֵרָמְסוּ עַל־הָאָרֶץ: בַּיָּמִים הָהֵם הִכּוֹנוּ צַדִּיקִים לָשֵׂאת אֶת־
תְּפִלּוֹתֵיכֶם וּלְשִׂימָן לְעֵדָה לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים לְמַעַן יָשִׂימוּ עֲוֹן הַחַטָּאִים
ד לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי הָעֶלְיוֹן: וּבַיָּמִים הָהֵם יִתְעוֹרְרוּ הָעַמִּים וּמִשְׁפְּחוֹת הַלְאֻמִּים
ה יָקוּמוּ בְּיוֹם הַכִּלָּיוֹן: וּבַיָּמִים הָהֵם יֵצְאוּ הַשְּׁדוּדִים וְטָרְפוּ אֶת־
יַלְדֵיהֶם וַעֲזָבוּם וְיַלְדֵיהֶם יֹאבְדוּ עַל־יָדָם וְאֶת־עוֹלְלֵיהֶם יוֹנְקֵי שָׁדַיִם
ו יַעַזְבוּ וְלֹא יָשׁוּבוּ אֲלֵיהֶם וְעַל־אֲהוּבֵיהֶם לֹא יְרַחֵמוּ: וְגַם־נִשְׁבַּעְתִּי
ז לָכֶם חַטָּאִים כִּי עָוֹן נָכוֹן לְיוֹם שְׁפֹךְ דָּמִים בְּלִי הֲפֻגוֹת: וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים
לָאֲבָנִים וְעוֹשִׂים פְּסִילֵי זָהָב וָכֶסֶף וָעֵץ וְחֹמֶר וְהַמִּשְׁתַּחֲוִים לְרוּחוֹת
רָעוֹת וְלַשֵּׁדִים וּלְכָל־אֱלִילִים בְּלֹא דַעַת לֹא יִמְצְאוּ כָל־תְּשׁוּעָה
ח מֵהֶם: וְהִרְשִׁיעוּ בְּאִוֶּלֶת לִבָּם וְעֵינֵיהֶם תִּתְעַוַּרְנָה בְּפַחַד לִבָּם וּבְמַרְאוֹת
ט חֲלוֹמוֹתֵיהֶם: בְּאֵלֶּה יַרְשִׁיעוּ וּפָחֲדוּ כִּי כָל־מַעֲשֵׂיהֶם עָשׂוּ בְשֶׁקֶר
י וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְאָבֶן לָכֵן כְּהֶרֶף עַיִן יֹאבֵדוּ: וּבַיָּמִים הָהֵם אַשְׁרֵי כָל־לֹקְחֵי
דִּבְרֵי חָכְמָה וּמְבִינִים בָּהֶם וְשֹׁמְרִים דַּרְכֵי עֶלְיוֹן וְהוֹלְכִים בְּדֶרֶךְ
יא צִדְקוֹ וְאֵינָם מַרְשִׁיעִים עִם־הָרְשָׁעִים כִּי הֵם יִוָּשֵׁעוּ: אוֹי לָכֶם מְפִיצֵי
יב רֶעַ בֵּין שְׁכֵנֵיכֶם כִּי בִשְׁאוֹל תּוּמָתוּ: אוֹי לָכֶם עֹשֵׂי מִדּוֹת תַּרְמִית
יג וָשֶׁקֶר וְיֹעֲצֵי [רָעָה] עַל־הָאָרֶץ כִּי בָזֶה יָסוּפוּ: אוֹי לָכֶם בּוֹנֵי בָתֵּיהֶם
בַּעֲמַל אֲחֵרִים וְכָל־חֹמֶר בִּנְיָנָם לְבֵנִים וַאֲבָנִים שֶׁל חֵטְא אֹמֵר אֲנִי
יד לָכֶם לֹא־יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם: אוֹי לָהֶם עֹזְבֵי הַמִּדָּה וְנַחֲלַת עוֹלָם
מֵאֲבוֹתֵיהֶם וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם דָּבְקוּ בָאֱלִילִים כִּי לֹא־תְהִי לָהֶם מְנוּחָה:
טו אוֹי לָהֶם עֹשֵׂי־רֶשַׁע וְעוֹזְרֵי־חָמָס וְהֹרְגֵי־שְׁכֵנֵיהֶם עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל:
טז כִּי הוּא יוֹרִיד אֶת־כְּבוֹדְכֶם וְהֵבִיא כְאֵב אֶל־לִבְּכֶם וְהֵעִיר אֶת־חֲרוֹן
אַפּוֹ וְהִשְׁמִידְכֶם כֻּלְּכֶם בַּחֶרֶב וְכָל־הַקְּדוֹשִׁים וְהַצַּדִּיקִים יִזְכְּרוּ אֶת־
חַטֹּאתֵיכֶם:

ק וּבַיָּמִים הָהֵם יֵהָרְגוּ אָבוֹת וּבְנֵיהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד וְאַחִים יִפְּלוּ
ב יַחַד עַד־אֲשֶׁר יִשְׁטְפוּ נְחָלִים מִדָּמָם: כִּי אִישׁ לֹא־יִמְנַע אֶת־יָדוֹ
מֵהָמִית אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֵי בָנָיו וְהַחוֹטֵא לֹא־יִמְנַע אֶת־יָדוֹ מֵאָחִיו
ג הַנִּכְבָּד מֵעֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ וְעַד־בּוֹאוֹ יָמִיתוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: וְהַסּוּס עַד־
ד צַוָּאר יֶחֱצֶה בְּדְמֵי הַחַטָּאִים וְהָעֲגָלָה עַד־גָּבְהָהּ תִּטְבָּע: בַּיָּמִים הָהֵם

יֵרְדוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־מְקֹמוֹת הַסֵּתֶר וְאָסְפוּ יַחְדָּו לְמָקוֹם אֶחָד אֶת־
מוֹרִידֵי הַחֵטְא וְהָעֶלְיוֹן יָקוּם בְּיוֹם הַדִּין לַעֲשׂוֹת דִּין גָּדוֹל בַּחַטָּאִים׃
ה וְעַל־כָּל־הַצַּדִּיקִים וְהַקְּדוֹשִׁים יַפְקִיד שׁוֹמְרִים מִתּוֹךְ־מַלְאֲכֵי הַקֹּדֶשׁ
לְשָׁמְרָם כְּבָבַת־עַיִן עַד־שׂוּמוֹ קֵץ לְכָל־רֶשַׁע וָחֵטְא וְאִם־גַּם־יִישְׁנוּ
ו הַצַּדִּיקִים שֵׁנָה כְּבֵדָה לֹא יִפְחָדוּ׃ וּבְנֵי הָאָרֶץ יִרְאוּ אֶת־הַחֲכָמִים
בְּבִטְחוֹנָם וְהֵבִינוּ אֶת־דִּבְרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה וְהִכִּירוּ כִּי עָשְׁרָם לֹא־יוּכַל
ז לְהַצִּילָם בְּמַהְפֵּכַת חַטֹּאתֵיהֶם׃ אוֹי לָכֶם חַטָּאִים בְּיוֹם מְצוּקָה גְדוֹלָה
ח מִפְּנֵי־הַצַּדִּיקִים וְשָׂרְפֵיהֶם בָּאֵשׁ כִּי גְמוּל מַעֲשֵׂיכֶם יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ אוֹי
לָכֶם עִקְּשֵׁי־לֵב הַשּׁוֹקְדִים לַעֲשׂוֹת רֶשַׁע פַּחַד יָבֹא עֲלֵיכֶם וְאִישׁ לֹא
ט יַעֲזֹר לָכֶם׃ אוֹי לָכֶם חַטָּאִים מִדִּבְרֵי פִיכֶם וּמִמַּעֲשֵׂי יְדֵיכֶם אֲשֶׁר
י עָשְׂתָה רִשְׁעַתְכֶם בְּלַהֶבֶת אֵשׁ נוֹשֶׁבֶת תִּשָּׂרֵפוּ׃ וּדְעוּ כִּי מִן־הַמַּלְאָכִים
יִדְרֹשׁ אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם בַּשָּׁמַיִם מִן־הַשֶּׁמֶשׁ וּמִן־הַיָּרֵחַ וּמִן־הַכּוֹכָבִים עַל־
יא חַטֹּאתֵיכֶם בְּעַד עֲשׂוֹתְכֶם עַל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּט בַּצַּדִּיקִים׃ וְהֵעִיד בָּכֶם
כָּל־עָנָן וְאֵד וְטַל וּמָטָר כִּי כֻלָּם יִמָּנְעוּ בִּגְלַלְכֶם מֵרֶדֶת עֲלֵיכֶם וְהֵם
יב אֶת־עֲוֹנוֹתֵיכֶם יִפְקֹדוּ׃ וְעַתָּה הָבִיאוּ שַׁי אֶל־הַמָּטָר כִּי לֹא יִמָּנַע
מֵרֶדֶת עֲלֵיכֶם וְאֶל־הַטַּל לְמַעַן יֵרֵד עַל־קַבְּלוֹ זָהָב וָכֶסֶף מֵאִתְּכֶם׃
יג וְכַאֲשֶׁר יֵרְדוּ עֲלֵיכֶם הַכְּפוֹר וְהַשֶּׁלֶג בְּקָרְתָם וְכָל־סוּפוֹת שֶׁלֶג בְּכָל־
מַכּוֹתֵיהֶן בַּיָּמִים הָהֵם לֹא תוּכְלוּ לַעֲמֹד בִּפְנֵיהֶן׃

קא בְּנֵי הַשָּׁמַיִם הִתְבּוֹנְנוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְכָל־מַעֲשֵׂה הָעֶלְיוֹן וִירָאתֶם
ב מִפָּנָיו וְאַל־תָּרֵעוּ לְפָנָיו׃ אִם יִסְגֹּר אֶת־חַלּוֹנוֹת הַשָּׁמַיִם וְעָצַר אֶת־
ג הַמָּטָר וְאֶת־הַטַּל מֵרֶדֶת בִּגְלַלְכֶם עַל־הָאָרֶץ מַה־תַּעֲשׂוּ׃ וְאִם־יְשַׁלַּח
אֶת־זַעְמוֹ עֲלֵיכֶם בִּגְלַל מַעֲשֵׂיכֶם לֹא־תוּכְלוּ לִקְרֹא אֵלָיו כִּי דִבַּרְתֶּם
ד דִּבְרֵי גַאֲוָה וָבוּז נֶגֶד צִדְקוֹ לֹא יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם׃ הֲלֹא תִרְאוּ מַלָּחֵי
הָאֳנִיּוֹת בְּנוֹעַ אֳנִיּוֹתֵיהֶם מִפְּנֵי הַגַּלִּים וְהֵן מְסֹעָרוֹת בָּרוּחוֹת וְהֵם
ה בְּצָרָה גְדוֹלָה׃ וְלָכֵן יִירְאוּ פֶּן־יֵרֵד כָּל־הוֹנָם וְטוּבָם אִתָּם אֶל־הַיָּם
ו כִּי טוֹבוֹת לֹא יְנַבֵּא לָהֶם לִבָּם כִּי הַיָּם יִבְלָעֵם וְאָבְדוּ בְתוֹכוֹ׃ הֲלֹא
הַיָּם כֻּלּוֹ וְכָל־מֵימָיו וְכָל־תְּנוּעָתוֹ מַעֲשֵׂה הָעֶלְיוֹן הֵם וַהֲלֹא הוּא
ז עָשָׂה חֹק לְמַעֲשָׂיו וְשָׂם חוֹל גְּבוּל־לוֹ׃ וּמִגַּעֲרָתוֹ יִירָא וְיָבֵשׁ וְכָל־

ק ו ובני הארץ. כוונתו לעמי הארץ העשירים. — בכושי שיעור הכתוב: ובעת יראו אנשי החכמה והבינו בני הארץ את כל דברי הספר הזה והכירו כי עשרם... —

קא ד בני השמים. באירוניה הוא מכנה כך לאותם בני הארץ (השוה ק׳ ו׳) הרשעים והחטאים שבהם הוא נלחם. — מלחי. הגהת יוסף הלוי, במקום מַלְכֵי שבכושי. —

דְּנָתוֹ תְּמוּת וְכָל־אֲשֶׁר בּוֹ וְאַתֶּם הַחַטָּאִים אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ לֹא־
ח תִירְאוּ מִפָּנָיו: הֲלֹא הוּא עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר
ט בָּהֶם מִי נָתַן דַּעַת וּבִינָה לְכָל־מִתְנוֹעֵעַ עַל־הָאָרֶץ וּבַיָּם: הֲלֹא יִירְאוּ
מַלָּחֵי הָאֳנִיּוֹת אֶת־הַיָּם וְהַחַטָּאִים לֹא יִירְאוּ אֶת־הָעֶלְיוֹן:

קב בַּיָּמִים הָהֵם כַּאֲשֶׁר יִשְׁלַח עֲלֵיכֶם אֵשׁ נוֹרָאָה אָנָה תָּנוּסוּן
וְאֵיפֹה תִּוָּשֵׁעוּ וְכַאֲשֶׁר יִשְׁלַח אֶת־דְּבָרוֹ נֶגְדְּכֶם הֲלֹא תִּבָּהֲלוּ וְתִפָּחֲדוּ:
ב וְכָל הַמְּאֹרוֹת יִבָּהֲלוּ בְּפַחַד גָּדוֹל וְכָל־הָאָרֶץ תִּבָּהֵל וְרָעֲדָה וְחָתָּה:
ג וְכָל־הַמַּלְאָכִים יְמַלְאוּ אֶת־פְּקֻדָּתָם וּבִקְשׁוּ לְהִסָּתֵר מִפְּנֵי הַכָּבוֹד
הַגָּדוֹל וּבְנֵי הָאָרֶץ יִרְעֲדוּ וְיָחִילוּ וְאַתֶּם הַחַטָּאִים תְּקֻלְּלוּ לְעוֹלָם
ד וְלֹא יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם: וְאַתֵּן נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים אַל־תִּירֶאנָה וְקַוּוּ אַתֶּם
ה אֲשֶׁר מַתֶּם בְּצֶדֶק: וְאַל־תֵּעָצְבוּ אִם נַפְשְׁכֶם לִשְׁאוֹל יָרְדָה בְיָגוֹן וְאִם
בְּחַיֵּיכֶם בְּשַׂרְכֶם לֹא־רָאָה בְּטוֹבָה כְּרָאוּי לְטוּבְכֶם וְחִכִּיתֶם לְיוֹם
ו מִשְׁפַּט הַחַטָּאִים וּלְיוֹם קְלָלָה וְתוֹכֵחָה: וְאַחֲרֵי מוֹתְכֶם יֹאמְרוּ עֲלֵיכֶם
הַחַטָּאִים כְּמוֹתֵנוּ אָנוּ מֵתוּ הַצַּדִּיקִים וּמַה־שָּׂכָר יְקַבְּלוּ הֵם בְּעַד
ז מַעֲשֵׂיהֶם: הֲלֹא כָמוֹנוּ מֵתוּ גַּם־הֵם בְּיָגוֹן וּבְחֹשֶׁךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לָהֶם
ח עָלֵינוּ מֵעַתָּה נִשְׁתַּוִּינוּ: וּמַה־יְּקַבְּלוּ וּמַה־יִּרְאוּ לְעוֹלָם הִנֵּה מֵתוּ גַם־
ט הֵמָּה וּמֵעַתָּה עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ אוֹר: אֹמַר אֲנִי לָכֶם חַטָּאִים רַב־
לָכֶם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלַחְמֹס וְלַחֲטֹא וּלְהַפְשִׁיט אֲנָשִׁים עֲרֻמִּים וְלִצְבֹּר
י עֹשֶׁר וְלִרְאוֹת יָמִים טוֹבִים: הַרְאִיתֶם אֶת־הַצַּדִּיקִים מָה־אַחֲרִיתָם
יא כָּל־חָמָס לֹא נִמְצָא בָהֶם עַד־מוֹתָם: וַיֹּאבְדוּ וַיִּהְיוּ כְּלֹא הָיוּ וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם
בְּיָגוֹן שְׁאוֹל תֵּרַדְנָה:

קג וְעַתָּה נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם הַצַּדִּיקִים בִּכְבוֹד הַגָּדוֹל וְהַמְפֹאָר וְהַגִּבּוֹר
ב וּבְעֹז מַלְכוּתוֹ וְגָדְלוֹ נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם: יָדַעְתִּי רָז וְקָרָאתִי לֻחוֹת הַשָּׁמַיִם
ג וְרָאִיתִי הַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים וּמָצָאתִי כָתוּב בָּהֶם וְחָקוּק עֲלֵיהֶם: כִּי
כָל־טוּב וְשִׂמְחָה וְתִפְאֶרֶת נָכוֹנוּ לָהֶם וּרְשׁוּמִים לְנַפְשׁוֹת הַמֵּתִים
בְּצֶדֶק וְכִי רַב טוֹבָה תִּנָּתֵן לָכֶם חֵלֶף עֲמַלְכֶם וְרַב חֶלְקְכֶם מֵחֵלֶק
ד הַחַיִּים: וְנַפְשׁוֹתֵיכֶם אַתֶּם הַמֵּתִים בְּצֶדֶק תִּחְיֶינָה וְתִשְׂמַחְנָה וְתָגֵלְנָה
וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם לֹא תֹאבַדְנָה וְזִכְרוֹנָם לֹא־יָסוּף מִלִּפְנֵי הַגָּדוֹל לְכָל־
ה דּוֹרוֹת הָעוֹלָם וְעַתָּה אַל־יִפָּחֲדוּ מֵחֶרְפָּתָם: אוֹי לָכֶם הַמֵּתִים חַטָּאִים
בְּמוֹתְכֶם בִּכְבַד חַטֹּאֵיכֶם וְהַדּוֹמִים לָכֶם יֹאמְרוּ עֲלֵיכֶם מְאֻשָּׁרִים
ו הַחַטָּאִים הֵם רָאוּ כָל־יְמֵיהֶם: וְעַתָּה מֵתוּ בְּאֹשֶׁר וּבְעֹשֶׁר וְלֹא רָאוּ

צָרָה וָרֶצַח בְּחַיֵּיהֶם וַיָּמוּתוּ בְּכָבוֹד וּמִשְׁפָּט לֹא־נַעֲשָׂה בָהֶם בְּחַיֵּיהֶם׃
ז וִידַעְתֶּם כִּי נַפְשׁוֹתֵיהֶם שְׁאוֹל תּוֹרִדְנָה וְאֻמְלָלִים יִהְיוּ בִּמְצוּקָתָם
ח הַגְּדוֹלָה׃ וּבַחֲשֵׁכָה וּבְזִקִּים וּבְלֶהָבָה בוֹעֶרֶת אֲשֶׁר שָׁם מִשְׁפָּט גָּדוֹל
תָּבֹאנָה נַפְשׁוֹתֵיכֶם וְהַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל יִהְיֶה לְכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָם אוֹי לָכֶם
ט כִּי לֹא־יְהִי שָׁלוֹם לָכֶם׃ אַל־תֹּאמְרוּ עַל־הַצַּדִּיקִים וְהַטּוֹבִים אֲשֶׁר
בַּחַיִּים בִּימֵי מְצוּקָתֵנוּ הַרְבֵּה עָמַלְנוּ וְכָל־צַעַר רָאִינוּ וְרָעָה רַבָּה
י מְצָאַתְנוּ וַאֲכָלַתְנוּ וּמְעַטִּים הָיִינוּ וְרוּחֵנוּ קָצְרָה׃ וְנִכְרַתְנוּ וְלֹא מָצָאנוּ
עֹזֵר לָנוּ בְּאֹמֶר וּבְכָל־דָּבָר עֻנֵּינוּ וְנִכְחַדְנוּ וְלֹא קִוִּינוּ לִרְאוֹת חַיִּים
יא מִיּוֹם לְיוֹם׃ קִוִּינוּ לִהְיוֹת הָרֹאשׁ וַנְּהִי הַזָּנָב רַבַּת עָמַלְנוּ וְלֹא הָיָה
לָנוּ שָׂכָר בַּעֲמָלֵנוּ וַנְּהִי מַאֲכָל לַחַטָּאִים וְלַחוֹמְסִים וְהֵם הִכְבִּידוּ אֶת־
יב עֻלָּם עָלֵינוּ׃ הֵם מָשְׁלוּ בָנוּ הַשֹּׂנְאִים אוֹתָנוּ וַיַּכּוּנוּ וְלִפְנֵי שׂנְאֵינוּ
יג כָּפַפְנוּ אֶת־עָרְפֵּנוּ וְהֵם לֹא רִחֲמוּ עָלֵינוּ׃ בִּקַּשְׁנוּ לָלֶכֶת מֵאִתָּם לְהִמָּלֵט
יד וְלָנוּחַ וְלֹא מָצָאנוּ מָנוֹס לְהִמָּלֵט מֵהֶם׃ וּבְרִיבָם צָעַקְנוּ אֶל־הַמּוֹשְׁלִים
בִּמְצוּקָתֵנוּ וְשִׁוַּעְנוּ נֶגֶד הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְהֵם לֹא־רָאוּ צַעֲקָתֵנוּ וְלֹא
טו שָׁמְעוּ קוֹלֵנוּ׃ וְהֵם עָזְרוּ לַחוֹמְסִים וְלַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ וְלַאֲשֶׁר הִמְעִיטוּנוּ
וְהֵם הִסְתִּירוּ אֶת־חֲמָסָם וְלֹא הֵסִירוּ מֵעָלֵינוּ אֶת־עֹל־הַבּוֹלְעִים אוֹתָנוּ
וַיְזָרֻנוּ וַיְמִיתֻנוּ וַיַּסְתִּירוּ אֶת־רִצְחָם וְלֹא זָכְרוּ כִּי הֵרִימוּ אֶת־יְדֵיהֶם
נֶגְדֵּנוּ׃

קד נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם כִּי הַמַּלְאָכִים יַזְכִּירוּכֶם לְטוֹבָה בַּשָּׁמַיִם לִפְנֵי
ב הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל וּשְׁמוֹתֵיכֶם כְּתוּבִים לִפְנֵי הַכָּבוֹד הַגָּדוֹל׃ קַוּוּ כִּי
לְפָנִים הֱיִיתֶם עֲצוּבִים בְּצָרָה וּבְעֹנִי וְעַתָּה תַּזְהִירוּ כִּמְאֹרוֹת שָׁמַיִם
ג תַּזְהִירוּ וְתֵרָאוּ וְשַׁעֲרֵי שָׁמַיִם יִפָּתְחוּ לָכֶם׃ וּבְזַעֲקַתְכֶם זַעֲקַת מִשְׁפָּט
יוֹפִיעַ לָכֶם כִּי כָל־מְצוּקַתְכֶם תָּבוֹא עַל־הַמּוֹשְׁלִים וְעַל־כָּל־אֲשֶׁר
ד עָזְרוּ לְחוֹמְסֵיכֶם׃ קַוּוּ וְאַל תַּעַזְבוּ אֶת־תִּקְוַתְכֶם כִּי שִׂמְחָה גְדוֹלָה
ה תִּהְיֶה לָכֶם כְּ[שִׂמְחַת] מַלְאֲכֵי שָׁמַיִם׃ מָה־עֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת עֲלֵיכֶם
לֹא לְהֵחָבֵא בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְלֹא תִמָּצְאוּ כַּחַטָּאִים וּמִשְׁפַּט עוֹלָם
ו יִרְחַק מִכֶּם לְכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָם׃ וְעַתָּה אַל־תִּירְאוּ צַדִּיקִים בִּרְאוֹתְכֶם
אֶת־הַחַטָּאִים עֹשִׂים חַיִל וּמַצְלִיחִים בְּדַרְכֵיהֶם אַל־תִּתְחַבְּרוּ אֲלֵיהֶם
ז כִּי אִם־תִּרְחֲקוּ מֵחָמָס כִּי אַתֶּם תִּתְחַבְּרוּ אֶל־צִבְאוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וְאִם־
תֹּאמְרוּ אַתֶּם הַחַטָּאִים כָּל־חַטֹּאתֵינוּ לֹא יִדָּרְשׁוּ וְלֹא יִכָּתְבוּ בְּכָל־זֹאת
ח חַטֹּאתֵיכֶם נִכְתָּבִים יוֹם יוֹם׃ וְעַתָּה הֶרְאֵיתִי לָכֶם כִּי אוֹר וָחֹשֶׁךְ יוֹם

ט וְלַיְלָה יִרְאוּ אֶת־כָּל־חַטֹּאתֵיכֶם: אַל־תַּרְשִׁיעוּ בִּלְבַבְכֶם וְאַל־תְּשַׁקְּרוּ וְאַל
תַּטּוּ דִּבְרֵי יֹשֶׁר וְאַל־תַּכְחִישׁוּ דִּבְרֵי הַקָּדוֹשׁ הַגָּדוֹל וְאַל־תְּרוֹמְמוּ
אֶת־אֱלִילֵיכֶם כִּי כָל־שִׁקְרְכֶם וְכָל־רִשְׁעַתְכֶם לֹא לִצְדָקָה יִהְיוּ לָכֶם
י כִּי אִם־לְחַטָּאָה גְדוֹלָה: וְעַתָּה יָדַעְתִּי אֶת־הַסּוֹד הַזֶּה כִּי הַחַטָּאִים
יְשַׁנּוּ הַרְבֵּה וְיַטּוּ דִּבְרֵי־יֹשֶׁר וִידַבְּרוּ דִּבְרֵי רֶשַׁע וִישַׁקְּרוּ וְיַעֲשׂוּ
יא מַעֲשִׂים גְּדוֹלִים וְיִכְתְּבוּ סְפָרִים עַל־דִּבְרֵיהֶם: אָכֵן כַּאֲשֶׁר יִכְתְּבוּ
בֶּאֱמוּנָה אֶת־כָּל־דְּבָרַי בִּלְשׁוֹנוֹתֵיהֶם וְלֹא יְשַׁנּוּ וְלֹא יְחַסְּרוּ מִדְּבָרַי
כִּי אִם־יִכְתְּבוּם בֶּאֱמוּנָה אֶת־כָּל־אֲשֶׁר הַעִידוֹתִי בָרִאשׁוֹנָה עֲלֵיהֶם:
יב אָז יָדַעְתִּי סוֹד אַחֵר כִּי סְפָרִים יִנָּתְנוּ לַצַּדִּיקִים וְלַחֲכָמִים לִהְיוֹת
יג לְשִׂמְחָה וּלְיֹשֶׁר וּלְחָכְמָה רַבָּה: וְלָהֶם יִנָּתְנוּ הַסְּפָרִים וְהֵם יַאֲמִינוּ
בָּהֶם וְיִשְׂמְחוּ עֲלֵיהֶם וְאָז כָּל־הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר לָמְדוּ בָהֶם אֶת־
כָּל־דַּרְכֵי הַיֹּשֶׁר יָבֹאוּ עַל־שְׂכָרָם:
קה בַּיָּמִים הָהֵם אָמַר אֲדֹנָי לִקְרֹא וּלְהָעִיד בִּבְנֵי הָאָרֶץ עַל־
חָכְמָתָם הָרְאוּיָה לָהֶם כִּי אַתֶּם מְנַהֲלֵיהֶם וּשְׂכָרָם עַל־כָּל־הָאָרֶץ:
ב וַאֲנִי וּבְנִי נִתְחַבֵּר אִתָּם לְעוֹלָם בְּדַרְכֵי־יֹשֶׁר בְּחַיֵּיהֶם שָׁלוֹם יְהִי
לָכֶם שִׂמְחוּ בְּנֵי הַיֹּשֶׁר אָמֵן:
קו וְאַחַר יָמִים נָשָׂא מְתוּשֶׁלַח בְּנִי אִשָּׁה לִבְנוֹ לָמֶךְ וַתַּהַר לוֹ
ב וַתֵּלֶד בֵּן: וּבְשָׂרוֹ הָיָה לָבָן כַּשֶּׁלֶג וְאָדֹם כְּפֶרַח שׁוֹשָׁן וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ
וּקְוֻצּוֹתָיו כְּצֶמֶר צַחַר וְעֵינָיו יָפוֹת וּבְפָקְחוֹ אֶת־עֵינָיו הֵאִיר אֶת־כָּל־
ג הַבַּיִת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכָל־הַבַּיִת הָיָה מֵאִיר מְאֹד: וַיָּקָם בִּידֵי הַמְיַלֶּדֶת
ד וַיִּפְתַּח אֶת־פִּיו וַיְדַבֵּר אֶל־אֲדוֹן הַצֶּדֶק: וְלָמֶךְ אָבִיו יָרֵא מִפָּנָיו וַיָּנָס
ה וַיָּבֹא אֶל־מְתוּשֶׁלַח אָבִיו: וַיֹּאמֶר אֵלָיו בֵּן מוּזָר נוֹלַד לִי מְשֻׁנֶּה
וְאֵינֶנּוּ כְּאָדָם וְהוּא דוֹמֶה לִבְנֵי אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וּבְרִיָּתוֹ מְשֻׁנָּה וְאֵינוֹ
ו דוֹמֶה אֵלֵינוּ וְעֵינָיו כְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וּפָנָיו מְאִירִים: וְנִרְאֶה לִי שֶׁהוּא
אֵינוֹ מִמֶּנִּי כִּי אִם־מִן־הַמַּלְאָכִים וְאִירָא פֶּן־יִהְיֶה אוֹת בְּיָמָיו עַל־
ז הָאָרֶץ: וְעַתָּה אֲבַקֵּשׁ מִמְּךָ אָבִי וְאֶתְחַנֵּן לְפָנֶיךָ כִּי תֵלֵךְ אֶל־חֲנוֹךְ
ח אָבִינוּ וְיָדַעְתָּ מִמֶּנּוּ אֶת־הָאֱמֶת כִּי עִם־הַמַּלְאָכִים שִׁבְתּוֹ: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ
מְתוּשֶׁלַח אֶת־דִּבְרֵי בְנוֹ וַיָּבֹא אֵלַי אֶל־קְצוֹת הָאָרֶץ וָאָבוֹא אֵלָיו

קה ב ואני ובני. בכושי: כי. והרבה ו״וין עבריות יש שהן נמסרות ע״י המתרגמים לפי ההמשך שהיה נראה להם. ונראה שבעל הספר לענין אבטוביוגרפי נתכוון: באותם הימים אף הוא ובנו יצטרפו אל הצדיקים והישרים. —

ט וְאָמַר אֵלָיו הִנְנִי בְּנִי לָמָּה בָּאתָ אֵלָי: וַיַּעַן וַיֹּאמַר בִּשְׁאֵלָה גְדוֹלָה
י בָּאתִי אֵלֶיךָ וּמִפְּנֵי מַרְאֶה קָשֶׁה קָרַבְתִּי: וְעַתָּה אָבִי שְׁמָעֵנִי לְלֶמֶךְ
בְּנִי נוֹלַד בֵּן אֲשֶׁר אֵין דּוֹמֶה לוֹ וּבְרִיָּתוֹ אֵינֶנָּה כִּבְרִיַּת אִישׁ וּמַרְאֵהוּ
לָבָן מִשֶּׁלֶג וְאָדֹם מִפֶּרַח שׁוֹשָׁן וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ לָבָן מִצֶּמֶר צַחַר וְעֵינָיו
יא כְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְכַאֲשֶׁר פָּקַח אֶת־עֵינָיו הֵאִיר כָּל־הַבָּיִת: וַיָּקָם בִּידֵי
יב הַמְיַלֶּדֶת וַיִּפְתַּח אֶת־פִּיו וַיְבָרֶךְ אֶת־אֲדוֹן הַשָּׁמָיִם: וְלֶמֶךְ אָבִיו פָּחַד
וַיָּנָס אֵלַי וְלֹא יַאֲמִין כִּי הוּא מִמֶּנּוּ רַק־הוּא בִּדְמוּת מַלְאֲכֵי שָׁמָיִם
יג וְעַתָּה בָּאתִי אֵלֶיךָ לְמַעַן תּוֹדִיעֵנִי אֶת־הָאֱמֶת: וָאַעַן אֲנִי חֲנוֹךְ וָאֹמַר
אֵלָיו אֲדֹנָי עוֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַל־הָאָרֶץ וַאֲנִי כְּבָר רָאִיתִי זֹאת בְּמַרְאֶה
וְאוֹדִיעֲךָ כִּי בִּימֵי יֶרֶד אָבִי עָבְרוּ [מַלְאָכִים] מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁמַיִם אֶת־
יד דְּבַר אֲדֹנָי: וַיֶּחֶטְאוּ וַיַּעַבְרוּ חֹק וַיִּדְבְּקוּ בְּנָשִׁים וַיֶּחֶטְאוּ אִתָּן וַיִּשְׂאוּ
[יז] מֵהֶן וַיּוֹלִידוּ מֵהֶן בָּנִים: וַיּוֹלִידוּ עַל־הָאָרֶץ גִּבּוֹרִים לֹא בְרוּחַ כִּי
אִם־בְּבָשָׂר וּמִשְׁפָּט גָּדוֹל יִהְיֶה עַל־הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ תִּטָּהֵר מִכָּל־טֻמְאָה:
[טו] וְכִלָּיוֹן גָּדוֹל יָבֹא עַל־כָּל־הָאָרֶץ וְהָיָה מַבּוּל וְכִלָּיוֹן גָּדוֹל שָׁנָה אֶחָת:
[טז] וְהַבֵּן הַזֶּה הַנּוֹלָד לָכֶם יִשָּׁאֵר עַל־הָאָרֶץ וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו יִמָּלְטוּ אִתּוֹ
יח וְכַאֲשֶׁר יִגְוַע כָּל־אָדָם אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ הוּא וּבָנָיו יִמָּלֵטוּ: וְעַתָּה
הוֹדַע לְלֶמֶךְ בִּנְךָ כִּי הַנּוֹלָד הוּא בְנוֹ בֶּאֱמֶת וְקָרָאתָ שְׁמוֹ נֹחַ כִּי
הוּא יִשָּׁאֵר לָכֶם וְהוּא וּבָנָיו יִמָּלְטוּ מִן־הַכִּלָּיוֹן אֲשֶׁר יָבֹא עַל־הָאָרֶץ
יט עַל־כָּל־הַחֵטְא וְעַל־כָּל־הֶחָמָס אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה עַל־הָאָרֶץ בְּיָמָיו: וְאַחֲרֵי־
כֵן יִרֶב הֶחָמָס עַל־הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר נַעֲשָׂה בָרִאשׁוֹנָה כִּי יָדַעְתִּי מִסִּתְרֵי
הַקְּדוֹשִׁים כִּי הוּא הָאָדוֹן הֶרְאַנִי וְהוֹדִיעַנִי וָאֶקְרָא אוֹתָם בְּלֻחוֹת הַשָּׁמָיִם:
קז וָאֶרְא כָּתוּב עֲלֵיהֶם כִּי מִדּוֹר לְדוֹר יֶחֶטְאוּ עַד אֲשֶׁר יָקוּם
דּוֹר צֶדֶק וְהָרִשְׁעָה תִּכְלֶה וְהַחֵטְא יַעֲבֹר מִן־הָאָרֶץ וְכָל־טוֹב יָבֹא
ב עָלֶיהָ: וְעַתָּה בְּנִי לֵךְ וְהוֹדַעְתָּ אֶל־לֶמֶךְ בִּנְךָ כִּי הַבֵּן אֲשֶׁר נוֹלַד
ג הוּא בְנוֹ בֶּאֱמֶת וְאֵינֶנּוּ שֶׁקֶר: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ מְתוּשֶׁלַח אֶת־דִּבְרֵי
חֲנוֹךְ אָבִיו כִּי הֶרְאָהוּ כָּל־הַמַּעֲשִׂים בַּסּוֹד וַיָּשָׁב וַיִּקְרָאֵהוּ אֶת־שֵׁם
הַבֵּן נֹחַ כִּי־הוּא יְנַחֵם אֶת־הָאָרֶץ אַחֲרֵי כָּל־הַכִּלָּיוֹן:
קח סֵפֶר שֵׁנִי אֲשֶׁר כָּתַב חֲנוֹךְ לִמְתוּשֶׁלַח בְּנוֹ וְלַאֲשֶׁר יָבֹאוּ אַחֲרָיו
ב וְיִשְׁמְרוּ אֶת־הַחֹק בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: אַתֶּם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם טוֹב תְּחַכּוּ
ג לַיָּמִים הָהֵם עַד־אֲשֶׁר יָסוּפוּ עוֹשֵׂי רֶשַׁע וְיָסוּף כֹּחַ הָרְשָׁעִים: וְאַתֶּם

קו [יז] פסוק י״ז ניתן כאן לפני פט״ו–ט״ז כפי שההמשך מחייב.—

חַכּוּ עַד־אֲשֶׁר יַחֲלֹף הַחֵטְא כִּי שְׁמוֹתֵיהֶם יִמָּחוּ מִסֵּפֶר הַחַיִּים
וּמִסִּפְרֵי הַקְּדוֹשִׁים וְזַרְעָם יִכָּחֵד לְעוֹלָם וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם תּוּמָתְנָה וְהֵילִילוּ
ד בִּמְקוֹם מִדְבַּר שְׁמָמָה וּבָאֵשׁ תִּשָּׂרַפְנָה כִּי אֵין שָׁם אָרֶץ׃ וָאֵרָא שָׁם
כְּעֵין־עָנָן בִּלְתִּי נִרְאֶה כִּי מֵרֹב עָמְקוֹ לֹא־יָכֹלְתִּי לְהַבִּיט אֵלָיו וָאֵרָא
לַהֶבֶת אֵשׁ בְּהִירָה נוֹשֶׁבֶת וּכְעֵין הָרֵי־זֹהַר סוֹבְבִים וּמְעוֹפְפִים הֵנָּה
ה וָהֵנָּה׃ וָאֶשְׁאַל אַחַד הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר הָיָה עִמָּדִי וָאֹמַר
אֵלָיו מַה־הַדָּבָר הַזּוֹרֵחַ הַזֶּה אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ רָקִיעַ כִּי אִם־לַהֶבֶת אֵשׁ
ו בּוֹעֶרֶת בִּלְבַד וְקוֹל בְּכִי וּצְעָקָה וִילָלָה וּכְאֵב חָזָק׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר תִּרְאֶה אֵלָיו תֻּשְׁלַכְנָה נַפְשׁוֹת הַחַטָּאִים וְהַמְנַדְּפִים
וְעוֹשֵׂי רֶשַׁע וְהַהוֹפְכִים כָּל־אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲדֹנָי בְּפִי הַנְּבִיאִים אֶת־
ז הַבָּאוֹת׃ כִּי מֵהֶם כְּתוּבִים וַחֲקוּקִים מִמַּעַל בַּשָּׁמַיִם לְמַעַן יִקְרְאוּ
בָהֶם הַמַּלְאָכִים וְיֵדְעוּ אֵת אֲשֶׁר יִקְרֶה לַחַטָּאִים וּלְנַפְשׁוֹת הָעֲנָוִים
וַאֲשֶׁר עִנּוּ אֶת־בְּשָׂרָם וּשְׂכָרָם מֵאֵת אֱלֹהִים וַאֲשֶׁר נִתְּנוּ לְחֶרְפָּה
ח בְּיַד אֲנָשִׁים רְשָׁעִים׃ אֲשֶׁר יֶאֱהָבוּ אֶת־אֱלֹהִים וְלֹא אָהֲבוּ זָהָב אוֹ
כֶּסֶף אוֹ כָל־דָּבָר טוֹב אֲשֶׁר בָּעוֹלָם וְאַף לְעִנּוּיִם נָתְנוּ אֶת־בְּשָׂרָם׃
ט אֲשֶׁר מֵעוֹדָם לֹא־הִתְאַוּוּ לְמַאַכְלֵי הָאָרֶץ כִּי אִם־חָשְׁבוּ אֶת־נַפְשָׁם
לְרוּחַ עֹבֵר וַיִּשְׁמְרוּ זֹאת וַאדֹנָי הִרְבָּה לְנַסּוֹתָם וְנַפְשׁוֹתֵיהֶם נִמְצְאוּ
י טְהוֹרוֹת לְמַעַן יְבָרְכוּ אֶת־שְׁמוֹ׃ וְכָל־בִּרְכוֹתֵיהֶם הַנְּכוֹנוֹת רָשַׁמְתִּי
בִּסְפָרִים וְהוּא יָעַד לָהֶם אֶת־שְׂכָרָם כִּי־נִמְצְאוּ אֹהֲבִים לַשָּׁמַיִם
מִנַּפְשׁוֹתֵיהֶם וְאִם־גַּם־נִרְמְסוּ בְּרַגְלֵי רָעִים וַיִּשְׁמְעוּ מִפִּיהֶם כְּלִמּוֹת
יא וָבוּז וַיִּהְיוּ לְחֶרְפָּה בֵּרְכוּנִי׃ וְעַתָּה אֶקְרָא לְנַפְשׁוֹת הַטּוֹבִים אֲשֶׁר
לְדוֹר הָאוֹר וְאֶהְפֹּךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר נוֹלְדוּ בַּחֹשֶׁךְ אֲשֶׁר בִּבְשָׂרָם לֹא־
יב קִבְּלוּ אֶת־הַכָּבוֹד כָּרָאוּי לֶאֱמוּנָתָם׃ וְהֵבֵאתִי אֶת־אֹהֲבֵי שֵׁם קָדְשִׁי
יג אֶל־אוֹר זֹרֵחַ וְהוֹשַׁבְתִּים אִישׁ אִישׁ עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ׃ וְהִזְהִירוּ לְעִתִּים
אֵין מִסְפָּר כִּי צֶדֶק מִשְׁפַּט הָאֱלֹהִים וּלְנֶאֱמָנִים הוּא יִתֶּן־אֹמֶן בְּמוֹשַׁב
יד דַּרְכֵי הַיֹּשֶׁר׃ וְרָאוּ אֶת־אֲשֶׁר נוֹלְדוּ בַּחֹשֶׁךְ מֻשְׁלָכִים אֶל־חֹשֶׁךְ
טו וְהַצַּדִּיקִים יַזְהִירוּ׃ וְהַחַטָּאִים יִצְרְחוּ וְרָאוּ בְזָהֳרָם וְגַם הֵם יֵלְכוּ אֶל־
אֲשֶׁר נִכְתְּבוּ לָהֶם שָׁם יָמִים וְעִתִּים׃

ספר חנוך ב

מבוא

א. לתולדות גילוי ספר חנוך הסלאבי.

ידוע שהספרים החיצונים עברו מביזנטיה לארצות הסלאבים — בולגאריה, סירביה ורוסיה — בתחלת התהוותה של הספרות הסלאבית, היינו בזמן שבאו הסלאבים לידי הכרת הספרות הביזנטית. ביחוד הצטיינו בכך הרוסים, שמזמן התנצרותם ואילך היו מקבלים מביזנטיה את הספרים החיצונים בתרגום סלאבי: אותם הספרים היו מביאים אליהם הכמרים היוונים. ואף הם, הרוסים עצמם, היו הולכים לפעמים קרובות לארץ יוון ושם היו מתעסקים שנים רבות בהעתקת ספרים ואף בתרגומם. הכרוניקן הרוסי מספר, למשל, על המלך יארוסלב א׳ (1019—1054) שהיה מאסף ספרים (כוונתו לספרים סלאביים), והספרים שלא היה להם תרגום היה מצוה לתרגמם לו מיוונית לסלאבית.

ואע״פ שהגיעה מיוון לרוסיה הרשימה של הספרים הנדחים (ἀπόῤῥητα—отреченныя), שנתחברה על סמך פסקי דינים שונים של הכנסיה הנצרית, ובתוך אותם הספרים הנדחים נמנו אף כמה מן הספרים החיצונים, מכל מקום לא הפריעה אותה רשימה לספרים החיצונים שיהיו רווחים בעולמם של הסלאבים.

בין הספרים הנדחים היה אף ספר חנוך. אבל איסורו של הספר לא עיכב הרבה בעד הפצתו, והעתקות וקיצורים וקטעים הימנו היו חוזרים בתוך העם הרוסי במדה מרובה. הספר היה חביב על קוראיו.

בפעם הראשונה הופיע בדפוס קטע של חנוך הסלאבי בשנת 1862 ע״י А. Н. Пыпинъ. בשנת 1869 פרסם А. Н. Поповъ קטעים חדשים מספר חנוך. אח״כ, בשנת 1880, פרסם פופוב[1] נוסח שלם של הספר רזין של חנוך (Книга о тайнахъ Еноховыхъ) מתוך כ״י שנכתב בשנת 1679 בפולטאבה (מקבוצת הספרים של А. И. Хлудовъ). פופוב נדר לכתוב ספר חקירה על ספר זה ולא הספיק משום שקידמהו המות (1881).

בשנת 1884 הדפיס סטויאן נובאקוביץ׳ הסירבי (במאסף Starine, XVI) נוסח הספר חנוך מתוך כ״י No. 151 שבספריה העממית בבילוגראד, מבלי שידע כלל על הוצאתו של פופוב. הנוסח שהוציא נובאקוביץ׳ הוא קיצור מנוסח סלאבי שלם. אבל הוא לא הרגיש בכך, ואף נעלם הימנו שבאותה ספריה שבבילוגראד יש עוד כ״י מס׳ חנוך והוא מתוקן ושלם באמת.

בשנת 1896 הוציא R. H. Charles האנגלי (על פי תרגום שהכין בשבילו W. R. Morfill) ב׳ הנוסחאות של פופוב ונובאקוביץ׳, זה לעומת זה, עם מבוא והערות[2]. אבל השוואת ב׳ הנוסחאות הללו אין לה ערך אלא לתולדות הספר חנוך בתוך הספרות הסלאבית גופה׳

1) במאסף Чтенія въ Императорскомъ Обществѣ Исторіи и Древностей Россійскихъ при Московскомъ Университетѣ (ספר ג׳) בתוך עבודתו הכללית Библіографическіе матеріалы IV.

2) The Book of the Secrets of Enoch, Oxford 1896. אחר כך חזר Charles והדפיס מתוך הוצאתו זו את הספר במאספו The Apocrypha and Pseudepigrapha, Oxford 1913 (II, 425—469) מבלי לידע על ההוצאות והחקירות שהופיעו ברוסיה אחר שנת 1896. ואע״פ שסוקולוב שלח לו קצת ידיעות במכתב (כך מספר סוקולוב בח״ב עמ׳ 154 מספרו Славянская книга Еноха Праведного) מכל מקום לא השתמש בהן, חוץ מחילופי קצת נוסחאות — הן ממה שהודיעהו סוקולוב והן ממה שנמצא בנוסח המקוצר מהוצאת נובאקוביץ׳ — שהוא מביא בגליון שבספרו. גם Bonwetsch הגרמני הוציא Das slavische Henochbuch (Abhandlungen d. Göttinger Gesellsch. d. Wiss., philol.-hist. Klasse, Neue Folge I, 3), Berlin 1896. הוא השוה עוד כ״י שנמצא בווינה.—

ולא לחקירת הנוסח היסודי, כלו׳ הנוסח היווני, שממנו נעשה בזמנו התרגום הסלאבי. לתכלית זו מועילות הרבה חקירותיו של M. И. Соколовъ הרוסי.

לסוקולוב נגלה מה שהיה נעלם מעיני נובאקוביץ׳: בשנת 1886 מצא באותה הספריה שבבילוגראד את הכ״י No. 321 הכולל נוסח מלא של ספר חנוך, והוא קדום בזמן מאותו של פופוב. את הנוסח המלא הזה הוציא סוקולוב לאור[3] בשנת 1899 עם חילופי גירסאות לפי נוסח פופוב (П) וכ״י אובארוב (У), ואף תרגום רומי עשה בצדו.

חוץ מאלו נזדמן לו לסוקולוב אחר כך עוד כ״י אחד של הנוסח השלם (הוא מסמנו Я), שחשיבותו מרובה לבירור הנוסח[4].

במחקרו הרחב על ספר חנוך הסלאבי עלה לו לסוקולוב לקבוע שהספר הסלאבי היה חוזר בעם בב׳ נוסחאות: בנוסח שלם ובנוסח מקוצר (שנעשה מן הנוסח הסלאבי השלם).

ויש להעיר שאף סוקולוב, כאותם החוקרים הסלאבים שקדמוהו, עסק בעיקר בחקירת ערכם ומקומם של נוסחאות הס׳ חנוך בתולדות הספרות הסלאבית־הרוסית. מצד זה טרח הרבה לתאר באריכות את כל כתבי היד מבחינת תכנם וסגנונם, הרחיב הדיבור על השפעתו של הספר על הספרות הסלאבית־הרוסית ועל טיבו של חנוך הסלאבי ביחס לשאר שרידי הספרות הביזאנטית, המזרחית והמערבית, וכיוצא באלו הענינים.

אף הוא, כפופוב, לא זכה להשלים ולפרסם את מחקרו בחייו, וספרו נערך ע״י M. Сперанскій[5] כעין המשך לחלק העבודה שפרסם בחייו, ואף שער כללי ניתן לעבודתו: M. И. Соколовъ, Славянская книга Еноха Праведнаго, тексты, латинскій переводъ и изслѣдованіе. Посмертный трудъ автора приготовилъ къ изданію M. Сперанскій. Москва, Синодальная типографія, 1910 (IV×182×167 עמודים).

ב. על לשונו העיקרית של חנוך הסלאבי.

מצד הלשון וההרצאה נראה שהספר נכתב מתחלה עברית. הראיה הראשית היא שהספר ניתן להתרגם עברית כמעט תיבה בתיבה. אף על פי שאינו אלא תרגום מתוך תרגום. ואילו היה הספר כתוב מעיקרו יוונית הרי היה המתרגם העברי מוכרח לנהוג בו פראפראזה לא רק במסירת תכנם של הכתובים, אלא אף בתיבות בודדות היה מוצא קושיים בתירגומן כצורתן, שכך טיבה של הלשון היוונית המקורית מחייב, שהיא נוהגת להשתמש בהרכבת כמה מלין למלה אחת לשם הבעת מושג, ואף דרכי הצירוף ובנין המשפטים ביוונית אינם פשוטים כל כך כמו צירופן של המלים ובנין המשפט בעברית. כמו כן מעידים על העברית שמות החדשים העבריים: סיון וטבת ואייר (כ״ד ז׳) וניסן (כ״ד ט׳), ולשונות עבריים מיוחדים, כגון אם טוב בעיניך חנוך ועשינו לחם לפניך (י״ד ב׳), האדם מביא מן הבהמה הטהורה... מן העופות הטהורים (ט״ו י׳), עמוד לפני (прѣд лицем) ה׳... ולפני (и прѣд лицем) מזבח ה׳ (כ״א ב׳) וכדומה.

חוץ מזה, יש בספר כמה טעיות שאינן מתפרשות אלא מתוך בחינה גראפית של המקור העברי שהיה לפני המתרגם היווני, כגון

י׳ ג׳	קרא	המתרגם	היפים	במקום	הַנְּדְפִים
י״א ח׳	״	״	אודיאל	״	אוריאל
י״ג כ״ב	״	״	משכב הרוח (אולי)	״	משכן הרוח
כ׳ א׳ וכ״ג מ״ה	״	״	אֲחָזָה	״	אֲרַוְנָה.

3) במאסף Чтенія и т. д. הנ״ל בשנת 1899 (ספר ד׳, עמ׳ 112—1).—

4) בחלק ב׳ של ספרו (שיצא אחר מותו), עמ׳ 53—48.—

5) במאסף Чтенія и т. д. הנ״ל, שנת 1910, ספר ד׳ (ואף בספר בפני עצמו).—

ואף על פי שהספר הוא כלו עברי, מכל מקום מצינו לו למתרגם היווני שהרשה לעצמו לעשות לו כאן ושם מטעמים שינעמו לחכו של הלועזי. כן, למשל, הרחיב את האגדה העברית שהקב״ה צבר את עפרו של אדם מארבע רוחות העולם (י״א ס״ג) והכניס לתוכה את הדרוש שהיה מפורסם בעולם ההיליניסטי שהשם אדם — Αδαμ נוטריקון שלו ביוונית ארבע רוחות העולם: ἀνατολή, δύσις, ἄρκτος, μεσημβρία (— מזרח, מערב, צפון, דרום)[5]. ממש על הדרך שהיו קדמונינו נוהגין אף בלשונות אחרים לדרשם על פי היוונית (ע״ש בפירוש).

כמו כן הוא נוהג למסור שמות עבריים בשמות יוונים שהיו ידועים לקוראיו. ואין לעמוד עכשיו על טיבם בעברית, כגון ארכס (י״א ס״ז), פוניכס וכלכידרה (ו׳ ו׳). כיוצא בכך הן הסירינות שהכניסו המתרגמים היוונים של ס׳ חנוך א׳ (י״ט ב׳) וחזון ברוך הסורי (י׳ ח׳), ואנו כבר קשה לנו להכריע מה היה כתוב במקור העברי.

ואף את תרגום הע׳ הוא מעדיף על המקור העברי והוא נותן (א׳ א׳) את מנין שנותיו של חנוך עד הולדת מתושלח מאה וששים וחמש שנים, ולא ששים וחמש ככתוב במקור העברי (ברא׳ ה׳ כ״א). ודרכו זה הוא כדרך שהיו נוהגין שאר המתרגמים, שהיה כל אחד יודע את הנוסח של הביבליה שלו, וכמו שעשה אף יוספוס (השוה קדמ׳ א׳ ג׳ ג׳).

ג. על טיבו של הספר ותכנו.

הסופר רצה ליתן דברי אגדה על השתלשלות הכהונה הגדולה מימי קדם, שהיא נמשכת והולכת למן דורו של נח ועד מלכי־צדק, כלו׳ עד זמנו של אברהם, ומכאן ואילך אין צורך עוד לבדיקה וסיפור, שהרי הכל ידוע מן התורה. לתכליתו זו הוא מאריך הדיבור, בקשר עם תולדותיהם של הכהנים הגדולים והנפלאים שהיו מימי קדם, אף על חשיבותם של הקרבנות.

לפי תכנו מתחלק הספר בדרך כלל לשני ראשים:

א) א–יט: על עלייתו של חנוך למרום והליכתו בז׳ הרקיעים וחזרתו אחר כך אל הארץ (א׳–י״ב) ודבריו אל בניו ועלייתו שנית למרום (י״ג–י״ט).

בחלק זה השתמש הסופר בחומר של מוטיבים שהיה רווח ומשותף לכל הספרות החנוכית, כגון שהיה חנוך מהלך בשבעת הרקיעים וצופה שם מה שנסתר מעיניהם של שוכני ארץ, אלא שכל סופר וסופר היה מרצה אוחם הענינים לפי חפצו והלך נפשו.

ב) כ–כד: הרצאה על השתלשלות הכהונה הגדולה מחנוך אל מתושלח וניר ומלכי־צדק ונח.

ד. המקום שבו נכתב הספר במקורו ותרגומו היווני.

נראה שהספר נכתב בארץ ישראל ובירושלים דוקא, במקום ובזמן שהיה בית המקדש קיים: דבר זה נשמע מתוך פרשת מעשה הקרבנות והחשבתם.

ותרגומו היווני של הספר במצרים נכתב: כך נראה מן ההערה הארכיאולוגית לשמות החדשים העבריים, שהוא מוסיף בצדם את שמותיהם המצריים (כ״ד ז׳ וט׳).

והואיל וידוע שהנוצרים לא היו מקבלים עוד שום ספר יהודי לאחר סופה של המאה הא׳ או תחלתה של המאה הב׳ למנינם, על כרחך תרגומו היווני של הספר קודם לאותו זמן נעשה.

ה. על התרגום העברי.

תרגום זה ניתן לפי הנוסח הבילוגראדי שהו״ל סוקולוב עם חילופי נוסחאות לפי כ״י Я (שנדפס בחלק ב׳ מספרו, עמודים 53–48).

החלוקה לפרקים ופסוקים היא של סוקולוב.

5) השוה, למשל, חזיונות הסיבילות ג׳ כ״ד–כ״ו.—

סֵפֶר חֲנוֹךְ ב

סִפְרֵי רָזֵי־קֹדֶשׁ לַחֲנוֹךְ לְאִישׁ חָכָם וְאָמָּן גָּדוֹל אֲשֶׁר לְקָחָהוּ יְיָ
וַיֶּאֱהָבֵהוּ לְמַעַן יִרְאֶה מִשְׁכְּנוֹת מְרוֹמִים וּמַלְכוּת הַחָכְמָה הַיְתֵרָה
וְהַגְּדֹלָה וְהַנִּשְׂגָּב וְאִי־הַמִּשְׁתַּנָּה אֲשֶׁר לְאֵל שַׁדַּי וְהַמַּעֲמָד הַנִּפְלָא
מְאֹד וְהַנִּכְבָּד וְהַמֵּאִיר וּמְרֻבֵּה־הָעֵינַיִם שֶׁל מְשָׁרְתֵי יְיָ וְכִסֵּא יְיָ הַבִּלְתִּי־
נָע וּמַעֲלוֹת וְהוֹפָעוֹת צִבְאוֹת לֹא־בָשָׂר וְהָמוֹן רַב שֶׁל יְסוֹדוֹת
בְּמַחְבֶּרֶת אִי־מְבֹאֶרֶת וּמַרְאוֹת שׁוֹנִים וְשִׁירַת צִבְאוֹת הַכְּרוּבִים
לֹא־מֻבַּעַת וְאוֹר בְּלִי־מִדָּה רָאָה בְעֵינָיו:

א אָמַר חֲנוֹךְ בָּעֵת הַהִיא כַּאֲשֶׁר מָלְאוּ לִי מֵאָה וְחָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים
שָׁנָה הוֹלַדְתִּי אֶת בְּנִי מְתוּשֶׁלַח וְאַחֲרֵי־כֵן חָיִיתִי מָאתַיִם שָׁנָה
ב וַיִּמָּלְאוּ כָּל שְׁנוֹת חַיַּי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְחָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה: בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בְּיוֹם מוֹעֵד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲנִי חֲנוֹךְ לְבַדִּי
ג הָיִיתִי בְּבֵיתִי וְאָנוּחַ עַל־מִשְׁכָּבִי וָאִישָׁן: וְכַאֲשֶׁר יָשַׁנְתִּי וַיַּעַל עֶצֶב
גָּדוֹל עַל־לִבִּי וָאֵבְךְּ בְּעֵינַי בַּשֵּׁנָה וְלֹא יָכֹלְתִּי לְהָבִין מַה־הָעֶצֶב הַזֶּה
ד אוֹ מַה־יִּהְיֶה־לִּי: וַיֵּרָאוּ אֵלַי שְׁנֵי אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים מְאֹד אֲשֶׁר לֹא
ה רָאִיתִי כְמוֹהֶם מִיָּמַי עַל־הָאָרֶץ: וּפְנֵיהֶם הָיוּ מַזְהִירִים כַּשֶּׁמֶשׁ
עֵינֵיהֶם בּוֹעֲרוֹת כְּלַפִּידִים אֵשׁ מִפִּיהֶם יוֹצֵאת בִּגְדֵיהֶם נוֹצוֹת שׁוֹנוֹת
לְמַרְאֶה רַגְלֵיהֶם כְּאַרְגָּמָן כַּנְפֵיהֶם מִזָּהָב מַזְהִירוֹת וִידֵיהֶם מִשֶּׁלֶג זַכּוֹת:
ו–ז וַיַּעַמְדוּ עַל רֹאשׁ מִטָּתִי וַיִּקְרְאוּ־לִי בִשְׁמִי: וַאֲנִי הֱקִיצוֹתִי מִשְּׁנָתִי
וָאֵרֶא בְהָקִיץ אֶת־הָאֲנָשִׁים הָהֵם בְּעָמְדָם עַל יָדִי וָאֲמַהֵר וָאֶשְׁתַּחֲוֶה
ח לִפְנֵיהֶם וָאֶפְחַד וּמַרְאֵה פָּנַי שֻׁנָּה מִפַּחַד: וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים
חֲזַק חֲנוֹךְ אַל תִּירָא אֱלֹהֵי־עוֹלָם שְׁלָחָנוּ אֵלֶיךָ וְהַיּוֹם אַתָּה עוֹלֶה

ספרי רזי־קדש לחנוך. בנוסח У: מן הספרים הנסתרים על העלאת חנוך הצדיק, ובנוסח П: ספר רזי חנוך בן ירד. נראה שפתיחה זו על תכן הספר נכתבה בידי אחד הקוראים. — ואמן. худoжника. ובנוסח У: книжника (=סופר). בנוסח И נוסף: וסופר. — יסודות. стихiи. — במחברת אי־מבארת. нескажемааго сложенiя. —

חלק א׳: העלאתו של חנוך למרום והחזרתו לארץ
והעלאתו שנית (א׳–י״ט).

א ב ביום מועד לחדש הראשון. כוונתו: ראש חדש — יום מועד — היה ביום
ד הראשון בשבוע. — שני אנשים. הם שני המלאכים שמואל ורעואל, הנקובים בשמותיהם

ט אֹתָנוּ הַשָּׁמָיְמָה׃ וְעַתָּה צַו אֶל־בָּנֶיךָ וְאֶל־כָּל־בְּנֵי בֵיתְךָ אֵת אֲשֶׁר
יַעֲשׂוּ בִּלְעָדֶיךָ עַל־הָאָרֶץ בְּבֵיתְךָ וְאִישׁ אַל־יְבַקְשְׁךָ עַד־אֲשֶׁר יְשִׁיבְךָ
י יְיָ אֲלֵיהֶם׃ וָאֲמַהֵר לִשְׁמֹעַ בְּקוֹלָם וָאֵצֵא מִבֵּיתִי הַחוּצָה וָאֶסְגֹּר אֶת־
יא הַדֶּלֶת כַּאֲשֶׁר אָמְרוּ אֵלָי׃ וָאֶקְרָא אֶל־מְתוּשֶׁלַח וְאֶל־רֶגֶעִים וְאֶל־
עִירָד בָּנַי וָאַגִּיד לָהֶם אֶת־אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים הַנִּפְלָאִים הָהֵם׃
ב שִׁמְעוּ בָנַי לֹא אֵדַע אָנָה אֲנִי הֹלֵךְ אוֹ אֶת־אֲשֶׁר יִקְרֶה אוֹתִי׃
ב וְעַתָּה בָּנַי אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי הָאֱלֹהִים הִתְהַלְּכוּ לִפְנֵי יְיָ וְאֶת־מִשְׁפָּטָיו
ג תִּשְׁמֹרוּ׃ אַל־תִּמְנְעוּ מִתְּפִלָּה לִשְׁלוֹמְכֶם לְבַל יַמְעִיט יְיָ אֶת־עֲמַל
יְדֵיכֶם וְאַל תְּחַסְּרוּ מִמִּנְחוֹת יְיָ וְלֹא יְחַסֵּר יְיָ אֶת הַמְּבִיאִים לוֹ
ד מִנְחָה מֵהוֹן־אוֹצְרוֹתֵיכֶם׃ בָּרְכוּ אֶת־יְיָ גַּם־בִּבְכֹרוֹת עֶדְרֵיכֶם גַּם־
ה בִּבְכֹרוֹת בְּקַרְכֶם וְהָיְתָה עֲלֵיכֶם הַבְּרָכָה לְעוֹלָם׃ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי
יְיָ וְאַל־תִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵי הֶבֶל לֵאלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־עָשׂוּ אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֵת שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת כִּי הֵם יֹאבֵדוּ וַאֲשֶׁר יִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם
ו וְחַזֵּק אֶת־לְבוֹתֵיכֶם בְּיִרְאָתוֹ׃ וְעַתָּה בָּנַי אִישׁ אַל־יְבַקְשֵׁנִי עַד אֲשֶׁר
יְשִׁיבֵנִי יְיָ אֲלֵיכֶם׃
ג וַיְהִי כְּכַלּוֹתִי לְדַבֵּר אֶל־בָּנַי וַיִּקְרָאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיִּשָּׂאוּנִי
ב עַל־כַּנְפֵיהֶם וַיַּעֲלוּנִי אֶל־הָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן׃ וַיַּעֲמִידוּנִי עַל־הָעֲנָנִים
וַיֵּלֵכוּ וָאֵרֶא עוֹד לְמַעְלָה אֶת הָרוּחַ וּלְמַעְלָה [מִמֶּנּוּ] רָאִיתִי אֶת־
ג הָאֲוִיר׃ וַיַּעֲמִידוּנִי בָּרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן וַיַּרְאוּנִי יָם רַב מְאֹד גָּדוֹל מִיָּם־

יא לקמן י״א פ״ח. — השוה ספר הישר: ואלה תולדות חנוך מתושלח ואלישוע ואלימלך בנים שלשה ואחיותיהם מלכה ונעמה. — ר ע י ם. регима. השוה ברא׳ י׳ ז׳ רעמה= בע׳ Ῥέγμα. — ע י ר ד. гаидада (=עידד, וכן י״א ו׳), וכן בע׳ לברא׳ ד׳ י״ח עירד= Γαϊδάδ (ובפש׳ עידר). ויש להעיר שעירד (ע׳ בראשית שם) הוא בנו של חנוך ב ן ק י ן. —

ג ה ר ק י ע ה ר א ש ו ן. השוה חגיגה י״ב ב׳ (ושאר המקורות ע׳ בפירושו של תיאודור לב״ר 45): שבעה [רקיעים] ואלו הן (הוא מונה אותם מלמטה למעלה). וילון רקיע שחקים זבול מעין מכון ערבות. וילון אינו משמש כלום (וכן בצוואת לוי ג׳) אלא נכנס שחרית ויוצא ערבית (השוה סדר רבה דבראשית בבתי מדרשות של ווירטהיימר א׳, סימן ל״ב: וילון דומה לפרגוד של משי שמכסין אותו ובשעה שהוא יוצא מעבירין אותו. כך וילון בשעה שיעלה עמוד השחר ותצא חמה לְשַׁמֵּשׁ עולה ומכסה פני רקיע ראשון מפני גלגל חמה. וכשתכנס חמה מעבירין אותו כדי שתעלה לבנה כוכבים וכל מזלות לְשַׁמֵּשׁ בעולם) ומחדש בכל יום מעשה בראשית, שנאמר [ישע׳ מ׳ כ״ב] הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל לשבת. והשוה ברכות נ״ח ב׳ „וילון הוא דמקרע דמגלגל ומיחזי נהורא דרקיעא״. והוא שנקרא שמים. ע׳ ב״ר ו׳ ו׳ ברקיע השני שהוא למעלה

ב—ג מן השמים. — ה ר ו ח... ה א ו י ר. (=ἀήρ) въздоух...аиер (ע׳ לקמן י״א מ״ט). — י ם ר ב מ א ד. לפי צוואת לוי ב׳ נמצא אותו ים בין (ἀνάμεσον) רקיע ראשון לשני. —

ד הָאָרֶץ: וַיַּעֲבִירוּ לְפָנַי אֶת־רָאשֵׁי מִשְׁטְרֵי הַכּוֹכָבִים וְשָׂרֵיהֶם וַיַּרְאוּנִי
מָאתַיִם מַלְאָךְ הַמּשְׁלִים עַל־הַכּוֹכָבִים וּבִנְיַן הַשָּׁמַיִם וְהֵם מְעוֹפְפִים
ה בְּכַנְפֵיהֶם וְהוֹלְכִים מִסָּבִיב לְכָל־הַשָּׁטִים: וְשָׁם רָאִיתִי אוֹצְרוֹת הַשֶּׁלֶג
וְהַקֶּרַח וְהַמַּלְאָכִים הַמַּחֲזִיקִים אֶת־אוֹצְרוֹתֵיהֶם הַנּוֹרָאִים וְאוֹצְרוֹת
ו הָעֲנָנִים אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצְאוּ וָבָאוּ: וַיַּרְאוּנִי אֶת־אוֹצְרוֹת הַטַּל כְּשֶׁמֶן
זַיִת וּמַרְאֵהוּ צִבְעוֹ כְּכָל־פִּרְחֵי הָאֲדָמָה וְיוֹתֵר מִזֶּה וְאֶת־הַמַּלְאָכִים
הַשּׁוֹמְרִים עַל־אוֹצְרוֹתֵיהֶם וּבְסָגְרָם אוֹתָם וּבְפִתְחָם:

ד וַיִּשָּׂאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיַּעֲלוּנִי אֶל־הָרָקִיעַ הַשֵּׁנִי וַיַּרְאוּנִי וָאֵרֶא
ב חֲשֵׁכָה גְדוֹלָה מֵחֲשֵׁכַת הָאָרֶץ: וָאַבִּיט שָׁם אֶל־הָאֲסוּרִים בִּכְבָלִים
ג הַתְּלוּיִם וּשְׁמוּרִים מְחַכִּים לְמִשְׁפָּט בְּלִי־מִדָּה: וְהַמַּלְאָכִים הָהֵם
מַרְאֵיהֶם חשֶׁךְ מֵחֲשֵׁכַת הָאָרֶץ וְהֵם בּוֹכִים בְּכָל־שָׁעָה בְּלִי־הֲפוּגוֹת:
ד וָאֹמַר אֶל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמָּדִי מַדּוּעַ אֵלֶּה נַעֲנִים בְּלִי־חָשֵׂךְ:
ה וַיְשִׁיבוּנִי אֵלֶּה הֵם הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר סָרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ לֹא שָׁמְעוּ לְמִצְוֹת
וַיֵּלְכוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם וְנָסוֹרוּ הֵם וְשָׂרָם וְהַנְּתוּנִים בָּרָקִיעַ הַחֲמִישִׁי:
ו וַיֶּהֱמוּ מֵעַי לָהֶם מְאֹד וְהַמַּלְאָכִים הָהֵם הִשְׁתַּחֲווּ לִי וַיֹּאמְרוּ אֵלַי
ז אִישׁ הָאֱלֹהִים הִתְפַּלֵּל לָנוּ אֶל יְיָ: וָאַעַן אֲלֵיהֶם וָאֹמַר מִי אֲנִי
בֶן־תְּמוּתָה אֲשֶׁר אֶתְפַּלֵּל לְמַלְאָכִים מִי יוֹדֵעַ אָנָה אֵלֵךְ בְּנַפְשִׁי וְאֵת
אֲשֶׁר יִקְרֵנִי אוֹ מִי יִתְפַּלֶּל־לִי:

ה וַיִּשָּׂאוּנִי מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיַּעֲלוּנִי אֶל־הָרָקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי
ב וַיַּעֲמִידוּנִי בְּתוֹךְ הַגָּן: [וָאַבִּיט מִשָּׁם לְמַטָּה וָאֵרֶא] אֶת־הַמָּקוֹם הַהוּא
לֹא יְסֻפַּר טוּבוֹ וָאֵרֶא אֶת־כָּל־הָעֵצִים פּוֹרְחִים יָפֶה וּפִרְיָם בָּשֵׁל
וְרֵיחַ נִיחוֹחַ לוֹ וְכָל־מַאֲכָלִים מְבִיאִים וְרֵיחַ נִיחוֹחַ הֵם שׁוֹפְעִים:
ג וּבְתוֹךְ עֵץ הַחַיִּים בְּמָקוֹם בּוֹ יָנוּחַ יְיָ מִדֵּי בוֹאוֹ לְגַן־עֵדֶן וְהָעֵץ הַהוּא

ד הכוכבים. ואת השמש ואת הירח ראה ברקיע הרביעי (ע׳ פרק ו׳). ובחגיגה י״ב ב׳: רקיע — שבו חמה ולבנה כוכבים ומזלות קבועין. אבל השוה ב״ר ו׳ ו׳ איכן הן גלגל חמה ולבנה נתונים — ברקיע השני, שנאמר [בראי א׳ י״ז] ויתן אתם אלהים ברקיע השמים — [ברקיע שהוא למעלה מן השמים. — פסיקתא דר״כ כ״ט]. — השטים. כלו׳
ה—ו הכוכבים. — לפי י״ג י״ח—כ״א ראה שם יותר מאשר נאמר כאן. —

ד ה—ז לפ״ה ע׳ ז׳ ה׳ ואילך. וכן ל״ט—מ׳ וע״ג—ע״ו. — מכל מקום משמע מסיפורו (לקמן ז׳ י״א. והשוה חנוך א׳ י״ב—ט״ו) שהתפלל בעדם. אלא שלא הועילה תפלתו לבטל את גזר דינם. —

ה בתוך הגן. по срѣд породи. על הגן ע׳ דברי ה׳ לקמן י״א מ״ד וע״א ודבריו
ב—ג של חנוך י״ג ל״ב. — התוספת בפ״ב היא לפי נוסח П. — ובתוך. ע׳ בראי ב׳ ט׳. והשוה

לֹא יְתֹאַר טוּבוֹ וְרֵיחַ נִיחוֹחוֹ וְיָפֶה הוּא מִכָּל־נִבְרָא מִסְּבִיבוֹ מַרְאֵהוּ
זָהָב וְאָדֹם וּכְעֵין הָאֵשׁ הוּא וּמְכַסֶּה אֶת־כָּל־הַגָּן וּבוֹ מִכָּל־הָעֵצִים
ד הַשְּׁתוּלִים וּמִכָּל־הַפֵּרוֹת וְשֹׁרֶשׁ לוֹ בַּגָּן בִּקְצֵה הָאָרֶץ׃ וְגַן־עֵדֶן הוּא
ה בֵּין הַחִלּוּף וְאִי־הַחִלּוּף׃ וּשְׁנֵי מַעְיָנוֹת יוֹצְאִים הָאֶחָד שׁוֹטֵף דְּבַשׁ
וְחָלָב [וְהַשֵּׁנִי] שֶׁמֶן וָיַיִן וְנִפְרָדִים הֵם לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים סוֹבְבִים
וְשֹׁקְטִים הֵם וְהוֹלְכִים וְנִכְנָסִים לְתוֹךְ גַּן־עֵדֶן בֵּין הַחִלּוּף וְאִי־הַחִלּוּף
וּמִשָּׁם יֵצְאוּ וְנִפְרְדוּ לְאַרְבָּעִים חֵלֶק וְהוֹלְכִים הֵם עַל־הָאָרֶץ וּמַהֲלָכָם
ו בִּסְבוּבָם כִּשְׁאָר יְסוֹדוֹת הָרוּחַ׃ וְאֵין שָׁם עֵץ חֲשׂוּךְ־פְּרִי וְכָל־עֵץ
ז עֹשֶׂה פְּרִי טוֹב וְכָל־הַמָּקוֹם מְבֹרָךְ׃ וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת מַלְאָכִים מְאִירִים
מְאֹד וְהֵם שׁוֹמְרִים לַגָּן וּבְקוֹל בְּלִי־הֲפוּגוֹת וּבְשִׁירָה יָפָה עוֹבְדִים
ח–ט הֵם לַיְיָ כָּל־הַיָּמִים׃ וָאֹמַר מַה־טּוֹב הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלַי
הָאֲנָשִׁים הָהֵם חֲנוֹךְ הַמָּקוֹם הַזֶּה הוּכַן לַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר נָשְׂאוּ כָּל־
הַפְּגָעִים בְּחַיֵּיהֶם מִן־הַמְּרֵעִים לְנַפְשׁוֹתָם סָרוּ וּמִן הַשֶּׁקֶר אֶת־עֵינֵיהֶם
הֵסַבּוּ וַיַּעֲשׂוּ מִשְׁפַּט צֶדֶק מִלַּחְמָם נָתְנוּ לָרְעֵבִים וַעֲרֻמִּים כִּסּוּ בְּבֶגֶד
וְנוֹפְלִים הֵקִימוּ וְלַעֲשׁוּקִים וִיתוֹמִים עָזְרוּ וּתְמִימִים הָלְכוּ לִפְנֵי יְיָ
י וְלוֹ לְבַד עָבְדוּ לָהֶם הוּכַן הַמָּקוֹם הַזֶּה נַחֲלַת עוֹלָם׃ וַיּוֹלִיכוּנִי
הָאֲנָשִׁים הָהֵם לִפְאַת צָפוֹן וְשָׁם הֶרְאוּנִי מָקוֹם נוֹרָא מְאֹד כָּל־נֶגַע
וְעִנּוּי בַּמָּקוֹם הַהוּא חֹשֶׁךְ נוֹרָא וְעָנָן בִּלְתִּי מֵאִיר וְאֵין־שָׁם אוֹר
וְאֵשׁ־חֲשֵׁכָה בֹּעֶרֶת תָּמִיד וּנְהַר־אֵשׁ מֹשֵׁךְ בְּכָל־הַמָּקוֹם הַהוּא פֹּה
יא אֵשׁ וְשָׁם קֶרַח צָרֵב וּמְקָרֵר׃ וּבָתֵּי־כֶלֶא קָשִׁים מְאֹד וּמַלְאָכִים דֹּחֲקִים
יב בְּלִי רַחֲמִים וְנֹשְׂאִים הֵם נֶשֶׁק קָשֶׁה וּמְעַנִּים הֵם בְּאַכְזָרִיּוּת׃ וָאֹמַר אוֹי

ספר היכלות (בס׳ מרכבה שלמה. ירושלים תרפ״ה, ס׳ ב׳): ביום שטרדו הקב״ה לאדם הראשון מגן עדן היתה שכינה שורה על כרוב תחת עץ החיים. — ו מ כ ס ה א ת־כ ל־ה ג ן... השוה פרק גן עדן (במחזור ויטרי עמ׳ 736): ועץ חיים באמצע וגופו מכסה על כל גן עדן, ויש בו שמונה מאות מטעמים. ואין זה דומה לדמותו של זה ולא טעמו של זה כטעמו של זה ולא ריח זה דומה לריחו של זה. — ב י ן ה ח ל ו ף ו א י ־ ה ח ל ו ף.
ד ברומית יתורגם: междоу тлѣнием и нетлѣнием inter corruptibilitatem et incorruptibilitatem.
ה כוונתו: בין עולם שלמטה לבין עולם של מעלה. — ארבעה נהרות אלו עברו אל הקוראן מ״ז ט״ז–י״ז, אלא ששם נתחלף נהר השמן בנהר מים בלי ריח רע (غير آسن). והשוה פרק גן עדן (במחזור ויטרי, שם): וכל חופה וחופה מושכין ממנה ארבעה נהרות. אחד
ט של חלב ואחד של יין ואחד של אפרסמון ואחד של דבש. — על טיבם של הצדיקים
י והרשעים ע׳ נאומו של חנוך לקמן י״ג ל״ה ואילך. — על גיהנם ע׳ לקמן י״ג כ״ד–ל״א בנאומו של חנוך. על הכנת המקומות בגן עדן ובגיהנם קודם הלידה י״ג ע״ז. — פ ה א ש ו ש ם ק ר ח. השוה סדר רבה דבראשית י״ז: ושאול חציה אש וחציה ברד ורשעים

יג אוי מה-נורא המקום הזה: ויאמרו אלי האנשים חנוך המקום הזה
הוכן לרשעים לפני האלהים העושים רעות על-ארץ כשפים
קסמים נחושי-שדים המתהללים במעשיהם הרעים הגנבים נפשות
אדם בסתר ומדכאים עניים וגוזלים את-רכושם והם מעשירים
מרכוש אחרים בחמסם אותם ואשר בכחם להשביע ימיתו ברעב
ואשר בכחם להלביש יוציאו ערמים והם לא ידעו את-בוראם
ומשתחוים לאלהים אין בהם רוח אלהי הבל והם פסילים ומשתחוים
למעשי-ידיהם הנתעבים לכל-אלה הוכן המקום הזה נחלת עולם:
ו ויקחוני האנשים ההם ויעלוני על-הרקיע הרביעי ויראוני שם
ב כל-המהלכים והמעברים וכל קרני אור השמש והירח: ואמד את-
מהלכיהם ואחשב את-אורם וארא והנה לשמש אור פי שבעה
ג מאשר לירח: [וארא] את-סבובם והמרכבה אשר בה ילך כל-אחד
כרוח הולכים הם במהירות נפלאה מאד ואין להם מנוחה יומם
ד ולילה בלכתם ובשובם: וארבעה כוכבים גדולים ולכל כוכב
תחתיו אלף כוכב הולכים לימין השמש וארבעה לשמאלו ולכל
כוכב תחתיו אלף וכלם מספרם שמונת אלפים והם הולכים עם-
ה השמש תמיד: ומוליכים אותו ביום חמשה עשר רבוא מלאכים
ובלילה אלף מלאך ולכל-מלאך שש כנפים והם הולכים לפני
ו המרכבה ואש נותנים לו מאה מלאך: ורוחות פורחים בדמות שני
עופות האחד כעין חול והשני כעין נחש-נחשת פניהם פני אריה

שבתוכה כשהם יוצאים מן האש לוחץ אותם ברד וכשיוצאים מן הברד דולק אותם האש.–
יג העושים על הארץ רעות. בנוסח Π: נגד הטבע ניאוף והוא קלקול הילדים... כמעשה סדום... המתהללים במעשיהם הרעים בגנבה בשקר בלשון הרע בקנאה בנטירה בניאוף ברצח... ומשתחוים לאלהים אין בהם רוח אשר לא יראו ולא ישמעו אלהי הבל. –

ו הרקיע הרביעי. לפי חגיגה י״ב ב׳ הוא זבול שבו ירושלים ובית המקדש
ג ומזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. – והמרכבה. השוה פרקי
ה ר׳ אליעזר הגדול ו׳: החמה רוכב במרכבה ועולה מעוטר כחתן. – ואש... בנוסח Π:
ו ומאירים ומחממים את השמש מאה מלאכים. – כחול. החול נזכר עוד בחזון ברוך היווני פרק ז׳ והוא עוף אגדי שלא אכל מעץ הדעת ולפיכך נשאר בן אל-מות (ע׳ ב״ר י״ט ה׳). נראה שנקרא בשם זה על שם מרוץ תקופת הזמנים (השוה בערבית [illegible]). הרבה יש על החול (Phoenix, Φοίνιξ) בספרות היוונית והרומית. הירודוטוס (II, 73) הקדיש ל„עוף הקדוש" פרק מיוחד, שהוא מתחיל בזה הלשון: „אני לא ראיתיו רק בציור. ובאמת, לפי דברי בני היליאופוליס, הוא בא למצרים לעתים רחוקות, פעם בחמש מאות שנה. עוף זה

הָרַגְלַיִם וְהַזָּנָב וְהָרֹאשׁ כְּשֶׁל לִוְיָתָן מַרְאֵיהֶם אַרְגָּמָן כְּקֶשֶׁת הֶעָנָנִים
גָּדְלָם תְּשַׁע מֵאוֹת מִדּוֹת כַּנְפֵיהֶם כְּכַנְפֵי מַלְאָכִים וּלְכָל־אֶחָד מֵהֶם
שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה כְנָפַיִם וְהֵם מוֹלִיכִים מִרְכֶּבֶת הַשֶּׁמֶשׁ וְנוֹשְׂאִים טַל
ז וָחֹם: וְכַאֲשֶׁר יְצַוֶּה לָהֶם אֱלֹהִים כֵּן יָסֹבּוּ וְיוֹרְדִים וְעוֹלִים הֵם בַּשָּׁמַיִם
ח וּבָאָרֶץ בְּאוֹר קַרְנֵיהֶם [וְרָצִים הֵם בְּלִי־הֶרֶף]: וַיִּשָּׂאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם
לְמִזְרַח הָרָקִיעַ הַהוּא וַיַּרְאוּנִי אֶת־הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר מֵהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ
לְעִתִּים מְזֻמָּנוֹת וּלְפִי תְקוּפַת הַיָּרֵחַ כָּל־הַשָּׁנָה וּלְפִי מִסְפַּר הַשָּׁעוֹת
ט בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה: וָאֵרֶא שִׁשָּׁה שְׁעָרִים גְּדוֹלִים פְּתוּחִים וּלְכָל־שַׁעַר
שִׁשִּׁים וְאֶחָד אִסְטַדִּין וְרֶבַע הָאִסְטַדִּין הָאֶחָד וָאָמֹד כְּרָאוּי וָאָבִין
אֶת־גָּדְלָם הָרָב וּבָהֶם יֵצֵא הַשֶּׁמֶשׁ וְהָלַךְ לַמַּעֲרָב וְהִשְׁתַּוָּה וְהָלַךְ
י בְּכָל־הֶחֳדָשִׁים: וּבַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן יֵצֵא שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים יוֹם וּבַשֵּׁנִי
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַשְּׁלִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבָרְבִיעִי חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַחֲמִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבַשִּׁשִּׁי שְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים
יוֹם וְעוֹד יָשׁוּב לַאֲחוֹרָיו מִן הַשַּׁעַר הַשִּׁשִּׁי לְפִי תְקוּפַת הַזְּמַנִּים
וּבָא דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר הַחֲמִישִׁי חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים יוֹם דֶּרֶךְ הַשֵּׁנִי חֲמִשָּׁה
וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וְכֵן יִכְלוּ יְמֵי כָל־הַשָּׁנָה לְפִי מַחֲזוֹר אַרְבַּע הָעִתִּים:
יא וְעוֹד הֶעֱלוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם לְמַעֲרַב הָרָקִיעַ וַיַּרְאוּנִי שִׁשָּׁה שְׁעָרִים
גְּדוֹלִים פְּתוּחִים לְפִי תְקוּפַת שַׁעֲרֵי הַמִּזְרָח לְעֻמָּתָם אֲשֶׁר בָּהֶם
יִשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ וּלְפִי מִסְפַּר הַיָּמִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה וָרֶבַע
יב כֵּן יִשְׁקַע בְּשַׁעֲרֵי הַמַּעֲרָב: וְכַאֲשֶׁר יֵצֵא מִשַּׁעֲרֵי הַמַּעֲרָב וְלָקְחוּ
אַרְבַּע מֵאוֹת מַלְאָךְ אֶת־עֲטַרְתּוֹ וּנְשָׂאוּהָ אֶל־אֱלֹהִים וְאֶת־הַשֶּׁמֶשׁ

בא, כך הם אומרים, כשימות אביו. גדלו ומראהו החיצוני כך הוא, אם רק מציירים אותו בדיוק: צבע נוצות החול קצתו זהב וקצתו ארגמן (purpureus, ע׳ פליניוס N. H. XX, 2), לפי גדלו ובנין גופו ידמה ביותר לנשר. הם מיחסים לחול פעולה זו, שאין אני מאמין: כאילו הוא הולך מארץ ערב אל מקדש השמש [שבהיליאופוליס] ומביא שמה את אביו כשהוא מונח בתוך זפת של בשם ושם הוא קוברהו"... לפי טאציטוס (Ann. VI, 28) אין לו לחול חבר בעולם (unus in terris). הפייטן היהודי יחזקאל אומר (V, 10) שקולו של החול הוא נעים מכל (φωνὴν δὲ πάντων εἶχεν εὐπρεπεστάνην). וכן אומר Pseudo-Lactantius שקולו הוא נפלא וצלצוליו אין לתאר (de Poenice 46). ויש סבורים — ונראה שסברה נדחית היא — שהחול מוזכר באיוב כ"ט י"ח. — כנחש־נחשת. Халкедріи, והוא Χαλκύδρα (=נחש הנחשת). אף לכלכידרה, כמו לחול, היה קול שיר נעים. — כך נראה מן הכתוב לקמן בפי"ד. — שתים עשרה כנפים. השוה פרקי דר"א י"ג והיה סמאל
ז השר הגדול שבשמים וחיות ושרפים משש כנפים וסמאל משתים עשרה כנפים. — התוספת
ט בסוף פסוק ז׳ היא לפי נוסח П. — ששה שערים במזרח וששה במערב. השוה י"א נ"א–נ"ג
יב בדברי ה׳ על י"ב החיות, ודברי חנוך י"ג י"ד–ט"ז. — ולקחו... את עטרתו. כלומר

יג יָסֹבּוּ עִם־מֶרְכַּבְתּוֹ וְעָבַר בְּלִי־אוֹר שֶׁבַע שְׁעוֹת הַלָּיְלָה׃ וּבְשָׁעָה
הַשְּׁמִינִית בַּלַּיְלָה יָבִיאוּ הַמַּלְאָכִים אַרְבַּע מֵאוֹת מַלְאָךְ אֶת־הָעֲטָרָה
יד וְעִטְּרוּהוּ׃ וְשָׁרוּ הַיְסוֹדוֹת הַנִּקְרָאִים חוֹל וּנְחַשׁ־הַנְּחֹשֶׁת וְהִשִּׁיק כָּל־
טו עוֹף בִּכְנָפָיו וְשָׂמְחוּ לִקְרַאת נוֹתֵן הָאוֹר וְשָׁרוּ בְּקוֹלוֹתֵיהֶם׃ וּבָא
טז נוֹתֵן הָאוֹר וְנָתַן אוֹר לִבְרִיאָתוֹ׃ וַיַּרְאוּנִי אֶת־חֶשְׁבּוֹן מַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ
יז וְהַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בָּהֶם יָבֹא וְיֵצֵא׃ וְהַשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה גְּדוֹלִים הֵם אֲשֶׁר
בְּרָאָם אֱלֹהִים לִשְׁעוֹת הַשָּׁנָה כִּי עַל־כֵּן הַשֶּׁמֶשׁ בְּרִיאָה גְדוֹלָה הוּא׃
יח וְעוֹד חֶשְׁבּוֹן שֶׁל [הַשֶּׁמֶשׁ] הֶרְאוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וְכָל־הַמַּהֲלָכִים
וְהַמַּעֲבָרִים וְשַׁעֲרֵי הַנֵּצַח הַגְּדוֹלִים שְׁנֵים עָשָׂר לַמִּזְרָח אֲשֶׁר בָּהֶם
יט יָבֹא וְיֵצֵא [הַשֶּׁמֶשׁ] לְעִתִּים רְגִילוֹת׃ בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן יָבֹא יָמִים שְׁלֹשִׁים
וְאֶחָד לִמְקוֹמוֹת הַשֶּׁמֶשׁ כַּמִּשְׁפָּט בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה
כַּמִּשְׁפָּט בַּשְּׁלִישִׁי יָמִים שְׁלֹשִׁים כַּמִּשְׁפָּט בָּרְבִיעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים
כַּמִּשְׁפָּט בַּחֲמִישִׁי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד שֶׁלֹּא כַמִּשְׁפָּט בַּשִּׁשִּׁי יָמִים
שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד כַּמִּשְׁפָּט בַּשְּׁבִיעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים כַּמִּשְׁפָּט בַּשְּׁמִינִי יָמִים
שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד שֶׁלֹּא כַמִּשְׁפָּט בַּתְּשִׁיעִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד כַּמִּשְׁפָּט
כ בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר יָמִים עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם כַּמִּשְׁפָּט׃ וְכֵן בְּשַׁעֲרֵי מַעֲרָב
לְפִי הַסִּבּוּב וּלְפִי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵי הַמִּזְרָח כֵּן יֵלֵךְ וְהִשְׁלִים
כא אֶת־הַשָּׁנָה׃ לִשְׁנַת־שֶׁמֶשׁ יָמִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה וְרֶבַע
הַיּוֹם הָאֶחָד וְלִשְׁנַת הַיָּרֵחַ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה וְהִיא עוֹשָׂה
שְׁנֵים־עָשָׂר חֹדֶשׁ אִם לְחֶשְׁבּוֹן עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה יָמִים יַחְסְרוּ בְּכָל־
שָׁנָה אַחַד עָשָׂר יוֹם לַיָּרֵחַ הַתְּקוּפָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת תָּכִיל שָׁנִים
כב חֲמֵשׁ מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם׃ הָרְבִיעִית עוֹבֶרֶת בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים וּבָרְבִיעִית

יסלקו מן החמה את אורה לשעות הלילה. — שבע שעות הלילה. הוא נותן ללילה
יד זמן קבוע אחד מבלי להשגיח על השתנות אורך הלילה לפי מהלך הזמנים. — הבריות.
יח стихiи. — מן הלשון ועוד חשבון נראה שעדיין בשמש הוא עסוק ושבמקום הירח
שבסלאבי צ״ל השמש (כמו שנתקן כאן בכתוב). ובאמת החשבון מתאים לחמה ולא ללבנה
יט וכך הוא אומר בפירוש בפכ״א. — בשער הראשון. ח מוסיף: למקומות מערב השמש.—
בחמישי... שלא כמשפט. נ״א כמשפט. — בעשירי... כמשפט. נ״א שלא כמשפט.—
כא בשנים העשר ימים עשרים ושנים. נ״א עשרים ושמנה. — התקופה הגדולה
הזאת תכיל שנים חמש מאות שלשים ושתים. — ברור שלשון זה אין לו.
המשך כאן, ובעיקרו הוא הערה בגליון לחשבון של התקופה המיטונית (=תקופה של
י״ט שנות חמה=6,939,186 ימים=רל״ה מולדות־לבנה=י״ט שנות לבנה ושבעה חדשים.
מיסודו של Meton התוכן מאתונה, בערך 432 לפני ספה״נ). והמנין תקל״ב הוא מן

נִמְלֵאת כְּמִשְׁפָּט וְלָכֵן הוֹצָאוּ מִחוּץ לָרָקִיעַ בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמִסְפַּר
הַיָּמִים לֹא יִסָּפְחוּ וְעַל־כֵּן יְשַׁנּוּ הֵם אֶת־זְמַנֵּי הַשָּׁנִים בִּשְׁנֵי יְרָחִים
כג חֳדָשִׁים לְמָלוֹא וּשְׁנַיִם אֲחֵרִים לְחִסּוּר׃ וְכַאֲשֶׁר יְכַלֶּה שַׁעַר הַמַּעֲרָב
כד יַחֲזֹר וְהָלַךְ אֶל־הַמִּזְרָח בְּאוֹרוֹ׃ כֵּן יְהַלֵּךְ יוֹמָם וָלַיְלָה בִּתְקוּפוֹת
כה הַשָּׁמַיִם בְּתוֹךְ כָּל־הַתְּקוּפוֹת מַהֵר מֵרוּחַ הַשָּׁמָיִם׃ וְרוּחוֹת פּוֹרְחִים
כו שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְכָל־מַלְאָךְ׃ שִׁבְעָה חֶשְׁבּוֹנוֹת יֵשׁ לְמַחֲזוֹר הַיָּרֵחַ וּסְבוּבוֹ
כז בְּתֵשַׁע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה׃ וּבְתוֹךְ הָרָקִיעַ רָאִיתִי בְנֵי־חַיִל מְזֻיָּנִים עוֹבְדִים
לַיָי בְּתֻפִּים וּבְעוּגָבִים בְּקוֹל בְּלִי־הֶרֶף וּבְשִׁירָה יָפָה וָאֶתְעַנַּג לִשְׁמֹעַ׃
ז וַיִּקָּחוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיַּעֲלוּנִי בְכַנְפֵיהֶם אֶל־הָרָקִיעַ הַחֲמִישִׁי
ב וָאֵרֶא שָׁם בְּנֵי־חַיִל רַבִּים הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם עִירִים׃ וּמַרְאֵיהֶם כְּמַרְאֵה
אָדָם וְגָדְלָם רַב מֵעֲנָקִים גְּדוֹלִים וּפְנֵיהֶם זוֹעֲפִים וּשְׁתִיקַת תָּמִיד
ג–ד בְּשִׂפְתוֹתֵיהֶם׃ וְלֹא הָיְתָה עֲבוֹדָה בָּרָקִיעַ הַחֲמִישִׁי׃ וָאֹמַר אֶל־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי מַדּוּעַ הֵם כָּכָה זוֹעֲפִים וּפְנֵיהֶם עֲצוּבִים וְשִׂפְתוֹתֵיהֶם
ה שׁוֹתְקוֹת וְאֵין עֲבוֹדָה בָּרָקִיעַ הַזֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים אֵלֶּה הֵם
ו הָעִירִים אֲשֶׁר סָרוּ מֵאֵת יָיָ מָאתַיִם רִבּוֹא וְשַׂטְנָאֵל נְשִׂיאָם׃ וַאֲשֶׁר
הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם אֲסוּרִים בִּכְבָלִים בָּרָקִיעַ הַשֵּׁנִי וּסְבִיבוֹתֵיהֶם חֲשֵׁכָה
ז גְּדוֹלָה׃ [וּמֵהֶם] אֲשֶׁר יָרְדוּ עַל־הָאָרֶץ מִכִּסֵּא יָיָ לִמְקוֹם חֶרְמוֹן

הכפלה של תקופת החמה בי״ט שנים בתקופת הלבנה בכ״ח שנים (19×28=532). והיא התקופה הגדולה הנקראת תקופת היאוניסיוס או תקופת־הפסח הגדולה, שכל עיקרה הציעה וויקטוריוס מאקוויטניה (בערך ש׳ 457) לשם סידור החילופים שבנוגע לקביעת ראשי חדשים וחגים שחלים בימים קבועים בשבוע ובחדש כבשנות התקופה הקודמת.—

כה–כו ורוחות. П מוסיף: ובריות ומלאכים. — מזוינים. מתוך צוואת לוי (ג׳ ג׳) משמע (אע״פ ששם הם נמצאים ברקיע השלישי, ולא ברביעי, כמו כאן) שהם מזוינים ליום הדין ליפרע מרוחות השקר ומן בליאר. —

ז הרקיע החמישי נקרא בחגיגה י״ב ב׳ בשם מעון „שבו כיתות של מלאכי השרת שאומרות שירה בלילה ומחשות ביום מפני כבודן של ישראל״. ולפי צוואת לוי (ג׳ ז׳) נמצאים ברקיע החמישי „המלאכים המביאים תשובות למלאכי פנים של ה׳״ — עירים. עיר הוא לשון שמירה בסורית, וכן השם григоре שבסלאבי (=Γρήγοροι) כוונתו Ἐγρήγοροι = שומרים (ע׳ ד׳ ה׳, ובנאומו של ה׳ לקמן י״א ל״ט—מ׳ וע״ג—ע״ו). וכן תרגמו עקילס וסומ׳ את השם עיר (דניאל ד׳ י׳ י״ד וכ׳). העירין (הרצאה מפורטת עליהם יש בחנוך א׳ ו׳—ט״ז י״ט ופ״ו) הם מנהיגי המרד והם עם שרם — שטניאל — נמצאים כאן, ברקיע החמישי, אבל אחיהם המוסתים למרד נתונים ברקיע השני (ע׳ פרק ד׳). למעשה זה המסופר כאן רומז בעל צוואת דן (ה׳ ה׳): „קראתי בס׳ חנוך הצדיק ששרכם

ד–ז הוא שטן״. — ככה זועפים. дряхли вѣло (= זועפים מאד). — [ומהם]. כך בנוסח П: ומהם ירדו שלשה. נראה שכוונתו לאותם שנתונים בשלשלאות ברקיע השני (ע׳

וַיְפֵרוּ אֶת־הַשְּׁבוּעָה עַל־אַדְמַת הַר חֶרְמוֹן [וַיִּרְאוּ אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם
כִּי יָפוֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים] וַיְטַמְּאוּ אֶת־הָאָרֶץ בְּמַעֲשֵׂיהֶם׃ ח
וּבְנוֹת הָאָדָם עֹשׂוֹת רָעָה רַבָּה כָּל־הַיָּמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה פּוֹעֲלוֹת
עָוֶל עֹשׂוֹת תֶּבֶל [וְנוֹלְדִים עֲנָקִים וְאֵימִים גְּדוֹלִים וְהַהַשְׁחָתָה רַבָּה׃ ט
וְעַל־כֵּן שְׁפָטָם אֱלֹהִים בְּדִין הַגָּדוֹל וְהֵם בּוֹכִים עַל־אֲחֵיהֶם וְהֵם י
יֵעָנְשׁוּ בְּיוֹם־יְיָ הַגָּדוֹל׃ וָאֹמַר אֶל־הָעִירִים רָאִיתִי אֶת־אֲחֵיכֶם וְאֶת־ יא
מַעֲשֵׂיהֶם וְאֶת־עִנּוּיֵיהֶם וְאֶת־תְּפִלּוֹתֵיהֶם הַגְּדוֹלוֹת׃ וָאֶתְפַּלֵּל לָהֶם וַיְיָ
גָּזַר עֲלֵיהֶם [לִהְיוֹת] תַּחַת הָאָרֶץ לְעוֹלָם עַד־בִּלְתִּי שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ יב
וָאֹמַר אֲלֵיהֶם וְלָמָּה תְּצַפּוּ לַאֲחֵיכֶם וְאֵינְכֶם עוֹבְדִים לִפְנֵי יְיָ הֲלֹא
תַּעַרְכוּ אֶת־עֲבוֹדַתְכֶם וַעֲבַדְתֶּם לִפְנֵי יְיָ לְבַל־תַּכְעִיסוּ לַיְיָ אֱלֹהֵיכֶם יג
עַד הַסּוֹף׃ וַיִּשְׁמְעוּ לְתוֹכַחְתִּי וַיַּעַמְדוּ אַרְבַּע שׁוּרוֹת בָּרָקִיעַ הַהוּא
וַיְהִי בְּעָמְדִי עִם־הָאֲנָשִׁים הָהֵם וַיִּתְקְעוּ אַרְבָּעָה שׁוֹפָרוֹת יַחַד בְּקוֹל
גָּדוֹל וַיָּשִׁירוּ הָעִירִים בְּקוֹל יַחְדָּו וַיַּעַל קוֹלָם לִפְנֵי יְיָ [וַיָּעִירוּ רַחֲמִים
וְאַהֲבָה]׃

וַיִּקָּחוּנִי הָאֲנָשִׁים הָהֵם מִפֹּה וַיַּעֲלוּנִי אֶל־הָרָקִיעַ הַשִּׁשִּׁי וָאֵרָא ח
שָׁם שִׁבְעָה גְּדוּדֵי מַלְאָכִים מְזְהִירִים מְאֹד וְנִכְבָּדִים מְאֹד וּפְנֵיהֶם
מַזְהִירִים יוֹתֵר מִקַּרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַמְּאִירוֹת וְאֵין שִׁנּוּי לֹא בִפְנֵיהֶם וְלֹא
בִדְמוּתָם וְלֹא בְמִשְׁפַּט בִּגְדֵיהֶם׃ וְהֵם עוֹמְדִים בְּסֵדֶר וְלוֹמְדִים ב
אֶת־מַהֲלַךְ הַכּוֹכָבִים וּתְקוּפַת הַשֶּׁמֶשׁ וְשִׁנּוּי הַיָּרֵחַ וְהַטָּבַת הָעוֹלָם
וַהֲרָעָתוֹ הֵם רוֹאִים וּמְסַדְּרִים הֵם מִצְוֹת וְתוֹכָחוֹת וְשִׁיר נְעִימוֹת וְכָל־
שֶׁבַח נִכְבָּד׃ הֵם הֵם רָאשֵׁי הַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עַל־הַמַּלְאָכִים וְכָל־ ג
הַחַיִּים כּוֹבְשִׁים הֵם בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃ וְהַמַּלְאָכִים אֲשֶׁר עַל־הָעִתִּים ד

פרק ד׳). וודאי הוא רומז לחבורה של שמחזי ועזא ועזאל שקלקלו עם בנות האדם (ע׳ המקורות בפי׳ תיאודור לב״ר 247). ועל האגדה שבני שת היה מושבם בהר חרמון ושנקרא ההר בשם זה על שם החרם שהטילו על נפשם בענין התחברות לבנות קין ע׳ חנוך א׳ ו׳ ו׳ וגרינבוים Neue Beiträge 1893, p. 73. — התוספת ויראו את בנות... היא ח–י
לפי נוסחאות ЯП. — ואימים. и щюдове. — אני ראיתי. ברקיע השני (ד׳ ה׳). — יא
ואתפלל בעדם. אע״פ שסירב בפניהם ואמר להם בענותנותו שאין תפלתו חשובה יג
לפני המקום (ע׳ ד׳ ז׳). — התוספת שבסוף פסוק י״ג היא לפי П. — ח

הרקיע הששי. לפי חגיגה י״ב ב׳ הוא „מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אגלים וחדרה של סופה וסערה ומערה של קיטור ודלתותיהן אש״. והשוה צוואת נפתלי ג׳. — כובשים הם. смиръют. — והמלאכים אשר על ג–ד
פרי האדמה. השוה י״ג י״ז. ע׳ ב״ר י׳ ו׳ אמר ר׳ סימון אין כל עשב ועשב שאין

והשנים והמלאכים אשר על-הנהרות והים והמלאכים אשר על
ה פרי האדמה ועל-כל-דשא הנותן כל-מאכל לכל-חי: והמלאכים
ו על-כל-נפשות אדם הכותבים כל-מעשיהן וחייהן לפני יי: ובהם
שבעה חולים ושבעה כרובים ושבעה בעלי שש כנפים ובקול
ז אחד הם שרים ואין לתאר את-שירם: ושמח יי להדום רגליו:
ט וישאוני האנשים ההם משם ויעלוני לרקיע השביעי וארא
שם אור כביר מאד וכל-צבא אש של-שרי המלאכים וכחות לאר
נוף ושלטנות שרים ומושלים כרובים ושרפים כסאות ומלאי-עינים
ב עשרה גדודים מעמד אור-האופנים: ואירא ואפחד פחד גדול:
ג ויקחוני האנשים ויוליכוני אל-תוכם ויאמרו אלי חזק חנוך אל-
ד תירא: ויראוני מרחוק את-יי היושב על-כסאו הרם מאד וכל-
צבא השמים קרבים ועומדים בעשר מעלות על-סדרם ומשתחוים
ליי ושוב מתרחקים למקומותיהם בשמחה וששון באור אין-סוף
אומרים שירה בקולות דקים ורכים ובהדר הם עובדים לו אינם
נסוגים בלילה ואינם סרים ביום ועומדים הם לפני יי ועושים
רצונו כרובים ושרפים מסביב לכסא יעמדו ובעלי שש כנפים
מכסים כסאו שרים בקול נמוך לפני יי [קדוש קדוש קדוש יי
ה אלהי צבאות מלא השמים והארץ כבודך]: וכאשר ראיתי את

לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל, ומדרש תהל׳ ק״ד ג׳ אתה מוצא כל דבר
ודבר מלאך ממונה עליו, וזהר שמות קע״א ב׳ ולית לך עשבא זעירא בכל עלמא דלא
ו שלטא עליה כוכבא ומזלא ברקיעא. ועוד. — השוה לפסוק ו׳ חגיגה י״ב ב׳ בערבות
(=הרקיע השביעי) „שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת וכסא הכבוד מלך
אל חי רם ונשא שוכן עליהם״. —

ט כסאות. престоли (=Θρόνοι), והוא שם של מלאכים (ע׳ רשימת ט׳ מעלות
של המלאכים לדיאוניסיוס האריאופגי, מביאו Charles בס׳ Secrets of Enoch, p. 25). —
ומלאי-עינים. השוה יחז׳ י׳ י״ב והאופנים מלאים עינים סביב. לשון זה מצוי בספרות
האפוקליפסית המאוחרת, כגון מעשה מרכבה י״ט (בבתי מדרשות ב׳) ומלאי עינים, שם
כ׳ וכל אחד ואחד מלא גופו עינים. — עשרה גדודים. מן ההמשך נראה שהאופנים
בלבד היו מהם עשרה גדודים אלו (ואין הכוונה לעשר מעלות שבפסוק ד׳). — אור-
ד האופנים. כן בנוסח У: офанимьское. — בעשר מעלות. השוה רמב״ם (הלכות יסודי
התורה ב׳ ז׳): „שינוי שמות המלאכים על שם מעלתם הוא, ולפיכך נקראים חיות
הקדש, והם למעלה מן הכל, ואופנים ואראלים וחשמלים ושרפים ומלאכים ואלהים ובני
אלהים וכרובים ואישים. כל אלו עשרת השמות שנקראו בהן המלאכים על שם עשר
מעלות שלהן הן. ומעלה שאין למעלה ממנה אלא מעלת האל ברוך הוא היא מעלת
הצורה שנקרא חיות״. — קדוש קדוש קדוש... לפי נוסח П. — בנוסח П יש תוספת

כָּל־אֵלֶּה וַיֹּאמְרוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים חֲנוֹךְ עַד־כֹּה צֻוִּינוּ לְלַוֹּתְךָ וַיֵּלְכוּ
ו מֵעִמָּדִי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָסַפְתִּי לִרְאוֹתָם׃ וָאֶשָּׁאֵר לְבַדִּי בִּקְצֵה הַשָּׁמַיִם
ז וָאִירָא וָאֶפֹּל עַל־פָּנָי וָאֹמַר בְּלִבִּי אוֹי־לִי מֶה־הָיָה לִי׃ וַיִּשְׁלַח יְיָ
אֶת־אֶחָד מִנִּכְבָּדָיו אֶת־גַּבְרִיאֵל שַׂר־הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמֶר אֵלַי חֲזַק חֲנוֹךְ
ח אַל־תִּירָא קוּם וְהָלַכְתָּ אִתִּי וְעָמַדְתָּ לִפְנֵי יְיָ לְעוֹלָם׃ וָאֲשִׁיבֵהוּ
וָאֹמַר אֲדֹנִי נַפְשִׁי יָצְאָה מִקִּרְבִּי מִיִּרְאָה וָפַחַד קְרָא אֵלַי אֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר הֱבִיאוּנִי אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי בָהֶם שַׂמְתִּי בִטְחוֹנִי וְאִתָּם אֵלֵךְ
ט אֶל־פְּנֵי יְיָ׃ וַיִּשָּׂאֵנִי גַּבְרִיאֵל כְּהִנָּשֵׂא עָלֶה בָרוּחַ וַיִּקָּחֵנִי וַיַּעֲמִידֵנִי
י לִפְנֵי יְיָ׃ וָאֵרָא אֶת־יְיָ בְּפָנָיו וּפָנָיו חֲזָקִים וְנִכְבָּדִים נִפְלָאִים וְנוֹרָאִים
יא זוֹעֲפִים וּמַבְהִילִים׃ מִי אֲנִי אֲשֶׁר אֲסַפֵּר אֶת־תְּכוּנַת יְיָ שֶׁאֵינָהּ מֻשֶּׂגֶת
וּפָנָיו הַנִּפְלָאִים מְאֹד וְאֵינָם מְתֹאָרִים וְהַמַּקְהֵלָה הַמְלֻמָּדָה מְאֹד וּבַעֲלַת
יב קֹלוֹת הַרְבֵּה׃ וְאֶת־כִּסֵּא יְיָ הַגָּדוֹל מְאֹד וַאֲשֶׁר נַעֲשָׂה לֹא בְיָדַיִם׃
יג וּמַעֲמַד הַמַּקְהֵלוֹת מִסָּבִיב לוֹ הַכְּרוּבִים וּצְבָא הַשְּׂרָפִים וְשִׁירָתָם אֲשֶׁר
יד אֵין־לָהּ דּוּמִיָּה׃ וּדְמוּת תִּפְאַרְתּוֹ שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּנָּה וְשֶׁאֵינָהּ מְתֹאָרָה
טו–טז וְגֹדֶל כְּבוֹדוֹ מִי יְסַפֵּר׃ וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיְיָ׃ וַיְיָ אָמַר אֵלַי
יז בְּפִיו חֲזַק חֲנוֹךְ אַל־תִּירָא קוּם וְעָמַדְתָּ לִפְנֵי לְעוֹלָם׃ וַיְקִימֵנִי מִיכָאֵל
יח שַׂר צְבָאוֹת יְיָ וַיַּקְרִיבֵנִי לִפְנֵי יְיָ׃ וַיְיָ אָמַר אֶל־עֲבָדָיו לְהַעֲמִידָם
יט בְּנִסָּיוֹן יָבֹא חֲנוֹךְ לַעֲמֹד לְפָנַי לְעוֹלָם׃ וַיִּשְׁתַּחֲווּ הַנִּכְבָּדִים לַיְיָ
כ וַיֹּאמְרוּ יָבֹא כִדְבָרֶךָ׃ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מִיכָאֵל גְּשָׁה וְהִפְשַׁטְתָּ אֶת־חֲנוֹךְ
אֶת־בִּגְדֵי הָאָרֶץ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַטּוֹב וְהִלְבַּשְׁתּוֹ אֶת־בִּגְדֵי כְבוֹדִי׃
כא–כב וַיַּעַשׂ מִיכָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְיָ וַיִּמְשָׁחֵנִי וַיַּלְבִּישֵׁנִי׃ וּמַרְאֵה
הַשֶּׁמֶן הַהוּא מֵאִיר מָאוֹר גָּדוֹל וּמְשִׁיחָתוֹ כְּטַל הַטּוֹב וְרֵיחוֹ כְּמֹר
כג וּכְקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הוּא מַזְהִיר׃ וָאַבִּיט אֶל־נַפְשִׁי וָאֱהִי כְּאַחַד נִכְבָּדָיו
וְלֹא הָיָה כָל־שִׁנּוּי נִכָּר׃

לפסוק ט׳: וארא את הרקיע השמיני הנקרא בלשון העברית מזלות (Моyзалоѳ) משנה העתים יובש ורוטב שנים עשר כוכבים (зодiямъ=זודיאקין) אשר על הרקיע השביעי. וארא את הרקיע התשיעי אשר אנו קוראים לו בעברית כוכבים (коухавим) אשר שם בתי השמים לשנים עשר כוכבים. ברקיע העשירי ערבות (לפי חגיגה י״ב ב׳ הוא שם הרקיע השביעי)״. תוספת זו מתוכה היא מוכיחה שאינה מגוף הספר, שהרי אין לפי הספר יותר משבעה רקיעים, ומן הלשון אנו קוראים נראה שיהודי כתבה. —
מיכאל שר צבאות ה׳. השוה דניאל י״ב א׳ מיכאל השר הגדול (וכן חולין מ׳ יז
א׳=תוספתא חולין ב׳ י״ח מיכאל שר צבא הגדול). — בגדי הכבוד שהלביש מיכאל לחנוך כ
של אש היו משום שנעשה מלאך השרת (ע׳ י״ד ד׳) ומלאכי השרת של אש הם.

י וַיִּקְרָא יְיָ לְאַחַד מִשָּׂרֵי מַלְאָכָיו וּשְׁמוֹ אוּרִיאֵל אֲשֶׁר הָיָה
ב מָהִיר בְּחָכְמָה מִשְּׁאָר שָׂרֵי הַמַּלְאָכִים וְכֹתֵב כָּל־מַעֲשֵׂי יְיָ: וַיֹּאמֶר
אֶל־אוּרִיאֵל הָבִיאָה אֶת־הַסְּפָרִים מֵאוֹצְרוֹתַי וְלָקַחְתָּ קָנֶה [מְמַהֵר
ג לִכְתֹּב] וְנָתַתָּ לַחֲנוֹךְ וְהִגַּדְתָּ־לּוֹ אֶת־הַסְּפָרִים: וַיְמַהֵר אוּרִיאֵל וַיָּבֵא
אֵלַי אֶת־הַסְּפָרִים הַ[נֹּדְפִים] מֹר וַיִּתֶּן־לִי קָנֶה מְמַהֵר לִכְתֹּב מִיָּדוֹ:
ד וַיְהִי מְדַבֵּר אֵלַי אֵת כָּל־מַעֲשֵׂי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־הַיְסוֹדוֹת מַעֲבָרָם
וּמַהֲלָכָם וְרַעַם הַמַּזָּלוֹת וְהַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וּמַהֲלָכָם וְשִׁנּוּיֵיהֶם
וְעִתִּים וְשָׁנִים וְיָמִים וְשָׁעוֹת וַעֲלִיַּת הֶעֲנָנִים וִיצִיאַת־הָרוּחוֹת מִנְיַן
הַמַּלְאָכִים וְשִׁירַת בְּנֵי־חַיִל הַמְזֻיָּנִים וְכָל־דְּבַר אָדָם וְכָל־לְשׁוֹן־שִׁירָה
וְחַיֵּי בְנֵי־אָדָם וְהַמִּצְוֹת וְהַתּוֹכָחוֹת וְשִׁירִים נְעִימֵי־הַקּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר
ה מִשְׁפָּטוֹ לִלְמֹד: וַיְהִי אוּרִיאֵל מְסַפֵּר־לִי יָמִים שְׁלֹשִׁים וְלֵילוֹת שְׁלֹשִׁים
וּפִיו אֵינוֹ פּוֹסֵק מִדַּבֵּר וַאֲנִי לֹא חָדַלְתִּי לִכְתֹּב כָּל־הָאוֹתוֹת לְכָל־
ו בְּרִיאָה: וּכְכַלּוֹתִי אֶת־שְׁלֹשִׁים הַיּוֹם וּשְׁלֹשִׁים הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר אֵלַי
ז אוּרִיאֵל: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר סִפַּרְתִּי לְךָ וַאֲשֶׁר כָּתַבְתָּ וְעַתָּה שֵׁב
וּכְתַבְתָּ אֶת־כָּל־נִשְׁמוֹת בְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר לֹא נוֹלְדוּ וּמְקוֹמוֹתֵיהֶן
ח אֲשֶׁר הוּכְנוּ לִפְנֵי בְּרִיאַת הָעוֹלָם: כִּי כָל־הַנְּשָׁמוֹת הוּכְנוּ לִפְנֵי
ט בְּרִיאַת הָעוֹלָם: וָאֵשֵׁב שְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשִׁים לַיְלָה וָאַעְתִּיק הַכֹּל
כְּמִשְׁפָּט וָאֶכְתֹּב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁשִּׁים סֵפֶר:

יא וַיִּקְרָאֵנִי יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלַי שֵׁב חֲנוֹךְ לִשְׂמֹאלִי עִם־גַּבְרִיאֵל:
ב–ג וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיְיָ וַיְיָ אָמַר אֵלָי: כֹּל אֲשֶׁר תִּרְאֶה חֲנוֹךְ וְכָל־הַמַּעֲמָדוֹת

ולפיכך כשהיו צריכין להורידו לארץ היו מוכרחים לקרר את אשו כדי שיהא נהפך לבשר ודם (ע׳ י״ב ב׳). —

י ב **אוריאל.** Врѣвоила (בנוסח У: веревеили, П: Прхвоуила). — **ממהר לכתב.** כך נוסח П. — **והגדת לו את הספרים.** כוונתו: תמסור לו מה שכתוב בספרים (וכן עשה, ע׳ פסוק ז׳). —

ג **הנדפים.** במקור הַיָּפִים (изященнь). וברור שטעות גראפית יש כאן. —

ח **כל־הנשמות הוכנו לפני בריאת העולם.** מתורתו של אפלטון היא דעה זו ומצויה היא אף במחשבה היהודית: כל הנשמות שהיו מן אדם הראשון ושיהיו עד סוף כל העולם כולן נבראו בששת ימי בראשית (תנחומא, פקודי ג׳) והן ניתנות באוצר (ספרי דברים, סוף סימן שמ״ד) שהוא ברקיע השביעי (חגיגה י״ב ב׳). והשוה חכמת שלמה ח׳ י״ט—כ׳: נער יפה מראה הייתי ונפש טובה נפלה בגורלי — יותר נכון, בהיותי טוב באתי לתוך גוף טהור. כמו כן מורה פילון (De somn. I, 22) שהאטמוספירה מלאה נשמות והקרובות מהן ביותר אל הארץ והנמשכות על ידי הגוף נכנסות לתוך בני תמותה. לפי יוספוס (מלחמות ב׳ ח׳ י״א) היו מחזיקים בתורה זו האיסיים. —

יא **שב... לשמאלי.** השוה פרקי דר״א ד׳: מחנה שניה של גבריאל על שמאלו. —

ד וְהַמְּהַלְּכִים מֵאִתִּי נַעֲשׂוּ׃ וַאֲנִי בָרִאשׁוֹנָה אוֹדִיעֲךָ אֶת־כֹּל אֲשֶׁר בָּרָאתִי
ה מִלֹּא־הָיָה וְנִרְאֶה מִלֹּא־נִרְאָה׃ כִּי גַם לְמַלְאָכַי לֹא־הוֹדַעְתִּי רָזַי וְלֹא
סִפַּרְתִּי לָהֶם עַל־תְּקוּמָתָם וְהֵם לֹא הֵבִינוּ אֶת־בְּרִיאַת אֵין־סוֹף שֶׁלִּי
ו אֲשֶׁר הוֹדַעְתִּי לְךָ הַיּוֹם׃ כִּי עוֹד לִפְנֵי הֱיוֹת כָּל־נִרְאֶה אֲנִי לְבַדִּי
עוֹבֵר הָיִיתִי בְּתוֹךְ לֹא־נִרְאִים כַּשֶּׁמֶשׁ מִמִּזְרָח לְמַעֲרָב וּמִמַּעֲרָב
לְמִזְרָח אֲבָל גַּם־הַשֶּׁמֶשׁ יֶשׁ־לוֹ מְנוּחָה וַאֲנִי מְנוּחָה לֹא מָצָאתִי כִּי
ז הַכֹּל הָיִיתִי בוֹרֵא׃ וָאֹמַר לְהַעֲמִיד אֶת־הַיְסוֹד וְלִבְרֹא אֶת־הַבְּרִיאָה
ח הַנִּרְאָה׃ וָאֲצַו בָּעֶלְיוֹנִים כִּי יֵצֵא אֶחָד נִרְאֶה מִלֹּא־נִרְאִים וַיֵּצֵא
ט–י אוּרִיאֵל כַּבִּיר מְאֹד׃ וָאֶרְאֵהוּ וְהִנֵּה אוֹר גָּדוֹל לוֹ בְּקִרְבּוֹ׃ וָאֹמַר
יא אֵלָיו הַמְלִיטָה אוּרִיאֵל וִיהִי נִרְאֶה הַנּוֹלָד מִמְּךָ׃ וַיִּמְלֵט וַיֵּצֵא אוֹר
יב כַּבִּיר וַאֲנִי בְּתוֹךְ הָאוֹר׃ וַיְרַחֵף הָאוֹר וַיֵּצֵא מִתּוֹךְ הָאוֹר עוֹלָם
יג גָּדוֹל הַמַּרְאֶה אֵת כָּל־הַבְּרִיאָה אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לִבְרֹא׃ וָאֵרֶא כִּי־טוֹב
יד וָאַעֲמִיד לִי כִּסֵּא וָאֵשֵׁב עָלָיו׃ וְלָאוֹר אָמַרְתִּי עֲלֵה לְמַעְלָה וְהִתְיַצַּבְתָּ
טו–טז מִמַּעַל לַכִּסֵּא וְהָיִיתָ יְסוֹד לָעֶלְיוֹנִים׃ וְאֵין כֹּל מִמַּעַל לָאוֹר׃ וָאֶשַּׁח
עוֹד וָאַבִּיט מֵעַל כִּסְאִי וָאֶקְרָא שֵׁנִית בַּתַּחְתּוֹנִים וָאֹמַר יֵצֵא מִלֹּא־
יז נִרְאִים מֻצָּק נִרְאֶה וַיֵּצֵא אַרְכָּס קָשֶׁה וְכָבֵד וְשָׁחוֹר מְאֹד׃ וָאֹמַר
יח הִפָּתַח אַרְכָּס וְהַנּוֹלָד מִמְּךָ יְהִי נִרְאֶה׃ וַיִּמָּלֵט וַיֵּצֵא עוֹלַם־חֹשֶׁךְ
יט כַּבִּיר מְאֹד הַנּוֹשֵׂא אֶת־כָּל־בְּרִיּוֹת תַּחְתִּית׃ וָאֵרֶא כִּי־טוֹב וָאֹמַר
כ אֵלָיו רֵד לְמַטָּה וְהִתְיַצַּבְתָּ וְהָיִיתָ יְסוֹד לַתַּחְתּוֹנִים׃ וְאֵין־כֹּל מִתַּחַת
כא לַחֹשֶׁךְ וַיֵּרֶד וַיִּתְיַצֵּב וַיְהִי יְסוֹד לַתַּחְתּוֹנִים׃ וָאֲצַו כִּי יֻקַּח מִן־הָאוֹר

ד בראתי מלא־היה ונראה מלא־נראה. לא די לו להביע שהקב״ה ברא יש מאין (השוה ב״ר א׳ ט׳ פילוסופוס אחד שאל את רבן גמליאל אמר לו צייר גדול היה אלהיכם... אמר ליה... כולם כתיב בהם בריאה...), אלא הוא מוסיף עוד שעשה נראה מלא־נראה. אולי מתוך שהיה מפרש את הלשון תהו (=ἀόρατος=לא נראה, בע׳) ובהו

ח (=ἀκατασκεύαστος=לא עשוי, בע׳) כשני ענינים. — אוריאל. כך נראה שמו מתוך ההמשך, ובסלאבי Адоил=אָדָאֵל (בדל״ת). ונראה שהוא מטעיות המתרגם היווני שרי״ש בדל״ת נתחלפה לו. —

יג ואעמיד לי כסא. כסא הכבוד קדם לבריאת העולם (ע׳ ב״ר א׳ ד׳), וכן מספרת החכמה במשלי ח׳ כ״ז לפי הע׳: בהכינו שמים שם אני בשומו כסאו על־פני הרוחות. —

טז אַרְכָּס. Архась. נראה שנגזר מן ἀρχή (=ראשית, תחלה). נראה שהוא מלאך החשך והוא ניגוד לאוריאל שבפסוק ח׳. לפי בר־בהלול הסורי ארכס הוא רישא דרישׁנא דאאר (=ראש לראשי האויר), ולפי Audo (סימתא דלישנא סורייא) ו־Cardahi (Al-Iobab, בירות 1887) — תגמא דמן תגמּא דמלאכּא (=גדוד מגדודי המלאכים), וכן לפי Payne Smith הקטן (p. 29) הוא שם לגדוד השביעי של מלאכים. Cardahi מביא הלשון: וסָהד ארכוס ושולטנא דהָוֵא חָשׁכא סַטָּנא (עמ׳ ליב במכתבו 2–VIII–34). —

וּמִן־הַחֹשֶׁךְ וְאֹמַר יְהִי עָבֶה וּמְסֻבָּב אוֹר וְאֶרְקַע אֹתוֹ וַיְהִי מָיִם׃
כב וָאֶרְקַע מִמַּעַל לַחֹשֶׁךְ מִתַּחַת לָאוֹר וְכֵן רִקַּעְתִּי אֶת־הַמַּיִם וְהִיא תְהֹם׃
כג וָאֲחַזֵּק בָּאוֹר חוּג־מַיִם וָאֶבְרָא שִׁבְעָה חוּגִים בְּתָוֶךְ וָאֶצּוֹר כְּגָבִישׁ
רָטֹב וְיָבֵשׁ וְהוּא זְכוּכִית וְקֶרַח מְסַבִּיב לַמַּיִם וּשְׁאָר הַיְסוֹדוֹת׃
כד וָאַרְאֶה לְכָל־אֶחָד אֶת־דַּרְכּוֹ לְשִׁבְעַת הַכּוֹכָבִים לְכָל־אֶחָד בִּרְקִיעוֹ
כה וְכֵן יֵלֵכוּ׃ וָאֵרֶא כִּי־טוֹב וָאַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ לֵאמֹר
בְּתוֹךְ־הַמַּיִם מִזֶּה וּמִזֶּה וָאֹמַר לָאוֹר הֱוֵה יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ צִוִּיתִי כִּי יְהִי
כו–כז לָיְלָה׃ וַיְהִי עֶרֶב וְעוֹד הָיָה בֹקֶר וְהוּא יוֹם אֶחָד׃ כֵּן קָבַעְתִּי חוּגֵי
שָׁמַיִם וָאֹמַר כִּי יִקָּווּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים אֲשֶׁר מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־
כח מִקְוֶה אֶחָד וְיִיבְשׁוּ גַלֵּיהֶם וַיְהִי כֵן׃ וּמִן הַגַּלִּים בָּרָאתִי אֲבָנִים קָשׁוֹת
כט–ל וּגְדוֹלוֹת׃ וּמִן־הָאֲבָנִים לִכַּדְתִּי יַבָּשָׁה וָאֶקְרָא לַיַּבָּשָׁה אָרֶץ׃ וְלַאֲשֶׁר
לא בְּתוֹךְ הָאָרֶץ קָרָאתִי עֵמֶק וְהִיא תְהֹם׃ אֶת־הַיָּם אָסַפְתִּי לְמָקוֹם
אֶחָד וָאֶקְשְׁרֵהוּ בְ[חוֹ]ל וָאֹמַר לַיָּם הִנֵּה שַׂמְתִּי לְךָ גְּבוּל עוֹלָם וְלֹא
לב תִּשָּׁבֵר בְּמֵימֶיךָ׃ וְכֵן קָבַעְתִּי אֶת־הָרָקִיעַ וָאֲיַסְּדֵהוּ לְמַעְלָה מִן־הַמָּיִם׃
לג הַיּוֹם הַהוּא רֵאשִׁית הַבְּרִיאָה קְרָאתִיו לִי וַיְהִי עֶרֶב וְעוֹד בֹּקֶר
לד–לה וַיְהִי יוֹם שֵׁנִי׃ וּלְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם יָצַרְתִּי תְּכוּנַת־אֵשׁ׃ וַתַּבֵּט עֵינִי
עַל־אֶבֶן חֲזָקָה קָשָׁה מְאֹד וּמִבָּרָק עֵינִי קִבֵּל הַבָּרָק תְּכוּנַת הַמַּיִם
וְהָאֵשׁ הִיא בַּמַּיִם וְהַמַּיִם הֵם בָּאֵשׁ וְלֹא אֵלֶּה יְכַבּוּ לְזֹאת וְלֹא
לו זֹאת תְּיַבֵּשׁ לָאֵלֶּה׃ וְלָכֵן הַבָּרָק הוּא חַד וּמֵאִיר מִזֹּהַר הַשֶּׁמֶשׁ
לז וּמַיִם רַכִּים קָשִׁים מֵאֶבֶן קָשָׁה׃ וּמִן־הָאֶבֶן חָצַבְתִּי אֵשׁ גְּדוֹלָה
וּמִן־הָאֵשׁ בָּרָאתִי מִשְׁמְרוֹת צְבָא לֹא־בָשָׂר עֲשֶׂרֶת רִבּוֹא מַלְאָכִים
לח וְנִשְׁקָם אֵשׁ וּבִגְדֵיהֶם לֶהָבָה לוֹהֶטֶת׃ וָאֲצַו כִּי יַעֲמֹד כָּל אֶחָד עַל־
לט מִשְׁמַרְתּוֹ׃ וְאֶחָד מִמִּשְׁמַר שָׂרֵי־הַמַּלְאָכִים סָר עִם־הַמִּשְׁמָר אֲשֶׁר תַּחְתָּיו
וַיָּזָם מְזִמָּה לֹא־יוּכַל [וְהִיא] לְהַעֲמִיד אֶת־כִּסְאוֹ מִמַּעַל לָאָרֶץ לִהְיוֹת
מ כֹּחוֹ כְּכֹחִי׃ וָאַשְׁלִיכֵהוּ מִן־הַגֹּבַהּ עִם־מַלְאָכָיו וַיְהִי פוֹרֵחַ בָּאֲוִיר עַל־
מא–מב פְּנֵי תְהוֹם תָּמִיד׃ וְכָכָה בָּרָאתִי אֶת־כָּל־הָרְקִיעִים׃ וַיְהִי יוֹם שְׁלִישִׁי׃
מג וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי צִוִּיתִי כִּי הָאֲדָמָה תַּצְמִיחַ עֵצִים גְּדוֹלִים וּפוֹרִים
מד וְהָרִים כָּל־מִין עֵשֶׂב מָתוֹק וְכָל־זֶרַע אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ׃ וָאֶטַּע גַּן וָאֶסְגְּרֵהוּ

ל״א־ל״ז ב[חו]ל. בסלאבי: בעל (ИГОМ)׳ והוא טעות המתרגם היוני.—המלאכים נבראו ביום שני (והשוה ב״ר. ג׳ ח׳: ר׳ יוחנן אמר בשני נבראו המלאכים... ר׳ חנינא אמר בחמישי נבראו המלאכים) מאש (ע׳ פסיקתא דר״כ ג׳ א׳ הרקיע של מים והמלאך של אש והם דרים זה את זה ואינן מזיקים זה
לט את זה).—בפל״ט רמז למרד השטן (ע׳ לעיל פרקי ב׳ וז׳). — ממעל לשחקים. выше облак.

מה–מו וָאַעֲמִיד מַלְאֲכֵי אֵשׁ מְזֻיָּנִים׃ וְכָכָה עָשִׂיתִי חִדּוּשׁ הָעוֹלָם׃ וַיְהִי עֶרֶב
מז וַיְהִי בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי צִוִּיתִי לִהְיוֹת הַמְּאֹרוֹת הַגְּדוֹלִים
מח בְּחוּגֵי הַשָּׁמָיִם׃ בַּחוּג הָרִאשׁוֹן הָעֶלְיוֹן הֶעֱמַדְתִּי אֶת־הַכּוֹכָב שַׁבְּתַי
בַּשֵּׁנִי לְמַטָּה הֶעֱמַדְתִּי נֹגַהּ בַּשְּׁלִישִׁי מַאְדִּים בָּרְבִיעִי הַשֶּׁמֶשׁ בַּחֲמִישִׁי
מט צֶדֶק בַּשִּׁשִּׁי כּוֹכָב בַּשְּׁבִיעִי הַיָּרֵחַ׃ וּבַכּוֹכָבִים הַקְּטַנִּים פֵּאַרְתִּי אֶת־
נ הָאֲוִיר הַתַּחְתּוֹן׃ וָאַעֲמִיד אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְהָאִיר הַיּוֹם וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־
נא הַכּוֹכָבִים לְהָאִיר הַלָּיְלָה׃ וְהַשֶּׁמֶשׁ יְהִי הוֹלֵךְ בְּכָל־עִגּוּל־הַמַּזָּלוֹת׃
נב–נג וּשְׁנֵים עָשָׂר עִגּוּלֵי מַזָּלוֹת לָסֹב אֶת־הַיָּרֵחַ׃ וָאָשִׂים שְׁמוֹתֵיהֶם וְרַעֲמָם
נד לְפִי עִגּוּל־הַמַּזָּלוֹת וּמוֹלָדָם וּמִשְׁפַּט שְׁעוֹתֵיהֶם לְפִי הֶסֵּבָּם׃ וַיְהִי עֶרֶב
נה וַיְהִי בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי צִוִּיתִי עַל־הַיָּם וַיּוֹצֵא דָגִים
וְעוֹפוֹת שׁוֹנִים לָרֹב וְכָל־רֶמֶשׂ הָרוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ וְהוֹלְכֵי עַל־אַרְבַּע
עַל־הָאָרֶץ וּמְעוֹפְפִים בָּרוּחַ זָכָר וּנְקֵבָה לְמִינֵיהֶם וְכָל־נֶפֶשׁ נוֹשֶׁמֶת
ע–נז לְכָל־חָי׃ וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שִׁשִּׁי׃ וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי צִוִּיתִי עַל־
חָכְמָתִי לִבְרֹא אָדָם מִשִּׁבְעָה יְסוֹדוֹת בְּשָׂרוֹ מֵאֲדָמָה דָּמוֹ מִטַּל וְשֶׁמֶשׁ
עֵינָיו מִתְּהֹם הַיָּם עַצְמוֹתָיו מֵאֲבָנִים מַחֲשַׁבְתּוֹ מִמְּהִירוּת הַמַּלְאָכִים
נח וְהָעֲנָנִים גִּידָיו וּשְׂעָרוֹ מֵעֵשֶׂב הָאֲדָמָה נַפְשׁוֹ מִנִּשְׁמָתִי וּמֵרוּחַ׃ וְשֶׁבַע
תְּכוּנוֹת נָתַתִּי־לוֹ הַשֵּׁמַע לַבָּשָׂר הָרְאוּת לָעֵינַיִם הָרֵיחַ לַנֶּפֶשׁ הַמִּשּׁוּשׁ
נט לַגִּידִים הַטַּעַם לַדָּם הַסַּבְלָנוּת לָעֲצָמוֹת הַנֹּעַם לַמַּחֲשָׁבָה׃ וָאֶחְשֹׁב
כִּי יֹאמַר דְּבַר חָכְמָה כִּי מִיֵּשׁוּת לֹא־נִרְאָה וְנִרְאֶה בָּרָאתִי אֶת־
הָאָדָם מִשְּׁתֵּיהֶן מָוֶת וְחַיִּים וְהַצֶּלֶם יוֹדֵעַ דָּבָר וְאֵין כָּל־בְּרִיאָה כָּמֹהוּ
ס קָטָן בְּגֹדֶל וּבְקֹטֶן גָּדוֹל׃ וָאַעֲמִיד אֹתוֹ מַלְאָךְ שֵׁנִי בָּאָרֶץ יָשָׁר וְגָדוֹל
סא–סב וְנִכְבָּד׃ וָאֲשִׂימֵהוּ מֶלֶךְ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לוֹ הַמְּלוּכָה בְּחָכְמָתִי׃ וְלֹא
סג הָיָה דוֹמֶה לוֹ בָּאָרֶץ מִכֹּל בְּרִיּוֹתַי׃ וָאָשִׂים אֶת־שְׁמוֹ מֵאַרְבָּעָה רוּחוֹת

נז ואין ספק שכוונתו לשחקים דוקא. ושם זה סובל ב׳ משמעיות: עבים ורקיעים. — צ ו י ת י ע ל ח כ מ ת י. האדם נברא על ידי החכמה האלהית. וכן הוא אומר לקמן בפסוק פ״ה: יועצי הוא חכמתי. השוה דברי החכמה במשלי ח׳ ל׳ ואהיה אצלו אמון, ודרשו רז״ל (ב״ר א׳ ד׳): אמון=אומן — התורה אומרת אני הייתי כלי אומנותו של הקב״ה. והשוה תנחומא פקודי (סוף ג׳): כשרצה הקב״ה לעשות האדם אמר לתורה נעשה אדם. — מ נ ש י מ ת י ו מ ר ו ח. от духа моего и от вѣтра. אולי צ״ל: מנשימתי ומרוחי. —

נח–סג ת כ ו נ ו ת. есствь. — ו א ש י ם א ת ש מ ו... הוא דורש נוטריקון מן השם א ד ם בכתב ובלשון של יוון: ἀνατολή (מזרח) δύσις (מערב) ἄρκτος (צפון) μεσημβρία (דרום)=Αδαμ. ור׳ יוחנן (סוטה ה׳ א׳) דרש נוטריקון מן השם א ד ם בעברית=אפר. דם. מרה. ודרש זה היה רווח בין הנוצרים היוונים (ע׳ 97-98, Порфирьевъ, Апокриф сказанія, Казань 1872).

סד מִמִּזְרָח מִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן מִדָּרוֹם: וָאַעֲמִיד לוֹ אַרְבָּעָה כוֹכָבִים מְצַיְּנִים
סה וָאֶקְרָא אֶת שְׁמוֹ אָדָם: וָאֶתֶּן־לוֹ אֶת רְצוֹנוֹ וָאַרְאֵהוּ שְׁתֵּי דְרָכִים
אוֹר וָחֹשֶׁךְ וָאֹמַר אֵלָיו זוֹ טוֹבָה לְךָ וְזוֹ רָעָה לְמַעַן אֵדַע הֲיֶשׁ־לוֹ
סו אַהֲבָה אֵלַי אִם שִׂנְאָה לְמַעַן יוֹפִיעַ מִזַּרְעוֹ אוֹהֵב אוֹתִי: וַאֲנִי תְּכוּנָתוֹ
רָאִיתִי וְהוּא אֶת־תְּכוּנָתוֹ לֹא יָדַע וְאִי־הַדַּעַת הִיא רָעַת הַחֵטְא וְלָכֵן
סז לוֹ הַחֵטְא וָאֹמַר אַחַר הַחֵטְא אֵין דָּבָר מִלְּבַד הַמָּוֶת: וָאַעֲמִיד לוֹ
סח אֹהֶל וָאָבִיא עָלָיו תַּרְדֵּמָה וַיִּישָׁן: וָאֶקַּח מִמֶּנּוּ צֵלָע בִּשְׁנָתוֹ וָאֶבְרָא
סט-ע לוֹ אִשָּׁה: לְמַעַן יָבֹא לוֹ הַמָּוֶת עַל יְדֵי הָאִשָּׁה: וָאֶקַּח אֶת־הָאוֹת
הָאַחֲרוֹנָה מִשְּׁמוֹ וָאֶקְרָא אֶת־שְׁמָהּ אֵם הִיא חַוָּה אָדָם [ו]אֵם הָאֲדָמָה
עא וְהַחַיִּים: וָאַעַשׂ גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם לְמַעַן יְקַיֵּם אֶת־הַבְּרִית וְיִשְׁמֹר:
עב וָאַעַשׂ לוֹ הַשָּׁמַיִם פְּתוּחִים לְמַעַן יִרְאֶה אֶת־הַמַּלְאָכִים אוֹמְרִים שִׁירַת
עג נֵצַח וְאוֹר בְּלִי חֹשֶׁךְ הָיָה תָּמִיד בַּגָּן: וַיָּבֶן הַשָּׂטָן כִּי עוֹלָם אַחֵר
בִּרְצוֹנִי לִבְרֹא אֲשֶׁר יִהְיֶה נִשְׁמָע לְאָדָם עַל־הָאָרֶץ וּמֹשֵׁל וּמֹלֵךְ עָלָיו:
עד וְהַשָּׂטָן הוּא הַשֵּׁד בִּמְקוֹמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים כִּי בְּבָרְחוֹ מִן־הַשָּׁמַיִם נַעֲשָׂה
שָׂטָן וּשְׁמוֹ הָיָה שָׂטָנָאֵל וּבָזֶה נִבְדַּל מִן־הַמַּלְאָכִים וְאֶת־תְּכוּנָתוֹ לֹא
שִׁנָּה כִּי אִם מַחֲשַׁבְתּוֹ כְּמַחֲשֶׁבֶת הַצַּדִּיקִים וְהַחוֹטְאִים וַיָּבֶן אֶת־דִּינוֹ
עה וְאֶת־חֲטָאוֹ אֲשֶׁר חָטָא לְפָנִים: וְעַל־כֵּן זָמַם עַל־אָדָם וּבָזֶה בָּא אֶל־
עו הַגָּן וַיַּשִּׁא אֶת־חַוָּה וּבְאָדָם לֹא נָגָע: וּבְעַד אִי־דַעְתָּם קִלַּלְתִּים:
עז וְאֶת־אֲשֶׁר בֵּרַכְתִּי לְפָנִים אוֹתָם לֹא קִלַּלְתִּי וְאֶת־אֲשֶׁר לֹא בֵרַכְתִּי
לְפָנִים גַּם־אוֹתָם לֹא קִלַּלְתִּי וְלֹא קִלַּלְתִּי אֶת־הָאָדָם וְלֹא אֶת־הָאֲדָמָה
וְלֹא אֶת־שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת כִּי אִם־אֶת־זֶרַע הָאָדָם הָרַע וְלָכֵן בְּרִיאָה

ואין ספק שדרש זה הוא על סמך האגדה שהוצבר עפרו של אדם מארבע רוחות העולם.
השוה תנחומא (פקודי ג׳): התחיל מקבץ את גופו של אדם הראשון מארבע רוחות
העולם (וע׳ ת״י לבראשית ב׳ ז׳, סנהדרין ל״ח ב׳. ובאריכות גרינבוים Neue Beiträge 55
וגינצבורג Legends V, 72). ודרושים של לשונות יווניים שכיחים אצל רז״ל, כגון פרי עץ
הדר (ויקרא כ״ג מ׳) תרגם עקילס שהוא דר על המים=ὕδωρ (ע׳ סכה ל״ה א׳.
והשוה Field, Origenis Exaplorum etc. במקומו), הן עם לבדד ישכן (במד׳ כ״ג ט׳) – א״ר
פנחס הכהן בר חמא הן=ἕν בל׳ יון אחד (וע׳ עוד כמה דוגמאות בערוך השלם ערך הֶן).
סד למס מרעהו חסד (איוב ו׳ י״ד), ועוד. – ארבעה כוכבים. מלאכים מאירים להורות לו את
סה דרכו. – ואתן לו את רצונו. יש לו בחירה במעשיו. השוה תנחומא (פקודי ג׳): וכן
גוזר [הקב״ה] על כל קורותיו [של האדם], אבל אם צדיק אם רשע לא. אלא הדבר
ע ההוא נותנו בידו של אדם בלבד. – אדם [ו]אֵם האדמה והחיים. נראה
עב שכוונתו לפרש ענין שמותיהם של אדם וחוה: אדם ענינו אדמה וחוה – חיים. – שירת
נצח. במקור שירת נצחון, ואין לזה טעם. ונראית סברתו של גינצבורג (Legends VI, 159

עח טוֹבָה [הִיא] הַפְּרִי אַחֲרֵי הָעֲבוֹדָה: וְאָמַר עָפָר אַתָּה וְאֶל־הֶעָפָר
תָּשׁוּב כִּי מִמֶּנּוּ לְקַחְתִּיךָ וְלֹא אֲאַבֶּדְךָ כִּי אִם־אֲשַׁלֵּחֲךָ אֶל־אֲשֶׁר
עט לְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם וְאָז אוּכַל לָקַחַת אוֹתְךָ בְּבוֹאִי שֵׁנִית: וַאֲבָרֵךְ אֶת־
פ כָּל־בְּרִיּוֹתַי הַנִּרְאוֹת וְאִי־הַנִּרְאוֹת: [וַאֲבָרֵךְ] אֶת־הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי [כִּי
פא שַׁבָּת הוּא] אֲשֶׁר בּוֹ שָׁבַתִּי מִכָּל מְלַאכְתִּי: וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָבַעְתִּי
אֶת־הַיּוֹם הַהוּא לִהְיוֹת הַשְּׁמִינִי הַיּוֹם הַנִּבְרָא הָרִאשׁוֹן לְלֹא־עֲבוֹדָתִי
וּלְמַעַן יֵהָפֵךְ [הַשָּׁבוּעַ] לִדְמוּת שִׁבְעַת הָאֲלָפִים וְהַשְּׁמִינִי לְרֵאשִׁית
שְׁמוֹנַת הָאֲלָפִים וְכַיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַשָּׁבוּעַ יִהְיֶה חוֹזֵר תָּמִיד הַיּוֹם
פב הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁבוּעַ: וְעַתָּה חֲנוֹךְ אֵת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ וְאֵת אֲשֶׁר הֲבִינוֹתָ
וְאֵת אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּשָּׁמַיִם וְאֵת אֲשֶׁר רָאִיתָ בָּאָרֶץ וְאֵת אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ
בַּסְּפָרִים אֶת־כָּל אֵלֶּה לִבְרֹא בְּחָכְמָתִי בִּינוֹתִי וְאֶבְרָא לְמִן־הַיְסוֹד
פג הָעֶלְיוֹן וְעַד הַתַּחְתּוֹן וְעַד־הַסּוֹף: וְאֵין יוֹעֵץ וְאֵין יוֹרֵשׁ לִבְרִיּוֹתַי:
פד–פה אֲנִי הוּא לָנֶצַח וְלֹא נַעֲשֵׂיתִי בְּיָדַיִם: אֵין שִׁנּוּי לְמַחְשְׁבוֹתַי יוֹעֲצִי הוּא
פו חָכְמָתִי וּמַאֲמָרִי הוּא מַעֲשֶׂה: וְעֵינַי רוֹאוֹת הַכֹּל וְאִם־אַבִּיט עַל־הַכֹּל
פז וְעָמְדוּ וְרָעֲדוּ מִפַּחַד וְאִם־אָסִיר פָּנַי וְאָבְדוּ כֻלָּם: שִׂים לִבְּךָ חֲנוֹךְ
וְיָדַעְתָּ אֶת־הַמְדַבֵּר אֵלֶיךָ וְלָקַחְתָּ אֶת־הַסְּפָרִים אֲשֶׁר כָּתַבְתָּ אַתָּה:
פח וַאֲנִי הִנְנִי נוֹתֵן לְךָ אֶת־שְׁמוּאֵל וְאֶת־רְעוּאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ אֵלָי:
פט וְיָרַדְתָּ אֶל־הָאָרֶץ וְהִגַּדְתָּ לְבָנֶיךָ אֶת־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ וְאֶת־אֲשֶׁר
צ רָאִיתָ לְמִן־הָרָקִיעַ הַתַּחְתּוֹן וְעַד־כִּסְאִי: כָּל־הַצְּבָאוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי וְכָל־
הַכֹּחוֹת וְאֵין מִתְקוֹמֵם נֶגְדִּי אוֹ מַמְרֶה אֶת פִּי כִּי כֻלָּם נִשְׁמָעִים
צא לְמֶמְשַׁלְתִּי הַיְחִידָה וְעוֹבְדִים לְמֶמְשַׁלְתִּי הַיְחִידָה: וְנָתַתָּ לָהֶם אֶת־
הַסְּפָרִים הַכְּתוּבִים בְּיָדְךָ וְקָרְאוּ וְהִכִּירוּ אוֹתִי הַבּוֹרֵא הַכֹּל וְהֵבִינוּ

שעיקרו שירת נצח (וכן לקמן י״ג ל״ג). והשוה תפלת ש״ע ולנצח נצחים קדושתך
עח–עט נקדיש. — ואור בלי חשך. כוונתו אור תמידי. — בבואי שנית. ע׳ ט״ו א׳. — בסוף
פ פסוק ע״ט יש הערת גליון: ויהי אדם בגן חמש שעות וחצי. — התוספת שבמרובעים בפסוק פ׳
פא היא לפי נוסחאות ЯП. — לפסוק פ״א השוה סנהדרין צ״ז ב׳ א״ר קטינא שית אלפי שני הוו
עלמא וחד חרוב (רש״י: שאלף שנה יהיה חרוב חוץ מששת אלפים אלו, דהיינו אלף שביעי)...
אביי אמר תרי חרוב (רש״י: תרי אלפים הוא חרב אלף שביעי ואלף שמיני)... תניא
כוותיה דרב קטינא. כשם שהשביעית משמטת שנה אחת לז׳ שנים כך העולם משמט
אלף שנים לז׳ אלפים שנה... ואומר [תהל׳ צ׳ ד׳] כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול
פה כי יעבר. — השוה ב״ר מ״ד כ״ב אף מאמרו של הקב״ה מעשה, והוא על דרך הכתוב
פח (תהל׳ ל״ג ט׳) כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד. — שמואל... רעואל. Самоила
и рагоуила. נראית הערתו של גינצברג (שם. 160) ששני שמות אלו הורכבו

צב כִּי אֵין־עוֹד מִלְּבַדִּי: וּמָסְרוּ אֶת־הַסְּפָרִים הַכְּתוּבִים בְּיָדְךָ בָּנִים לְבָנִים
צג וְדוֹר לְדוֹר וּמִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה: וְאֶתֶּן־לְךָ חֲנוֹךְ אֶת־מִיכָאֵל שַׂר
צְבָאוֹתַי לְהַשְׁגִּיחַ עַל־כְּתָב יָדְךָ וְעַל כִּתְבֵי־יְדֵי אֲבוֹתֶיךָ אָדָם וְשֵׁת
וֶאֱנוֹשׁ וְקֵינָן וּמַהֲלַלְאֵל וְיֶרֶד אָבִיךָ וְלֹא אֲאַבְּדֵם עַד־דּוֹר אַחֲרוֹן:
צד כִּי צִוִּיתִי לְאַרְיוֹךְ וּפַרְיוֹךְ מַלְאָכַי אֲשֶׁר הֶעֱמַדְתִּים בָּאָרֶץ לְשׁוֹמְרִים
עֲלֵיהֶם וְאֶת־הָעִתִּים פְּקַדְתִּי לִשְׁמֹר עֲלֵיהֶם פֶּן־יֹאבְדוּ בַּמַּבּוּל הַבָּא
צה אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה בְּיָמֶיךָ: כִּי יָדַעְתִּי אֶת־רֶשַׁעַת בְּנֵי־הָאָדָם שֶׁאֵינָם
מוֹשְׁכִים בָּעֹל אֲשֶׁר שַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וַיָּסִירוּ אֶת־עֻלִּי וַיִּקְחוּ לָהֶם עַל
אַחֵר וַיִּזְרְעוּ זֶרַע הֶבֶל וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵי הֶבֶל וַיַּעַזְבוּ אֶת־אַחְדוּתִי
צו וַתִּשָּׁחֵת כָּל־הָאָרֶץ בְּעָוֶל וּבְרִשְׁעָה וּבְנִאוּף וּבַעֲבוֹדַת אֱלִילִים: וְלָכֵן
מֵבִיא אָנֹכִי אֶת־הַמַּבּוּל עַל־הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ גַּם־הִיא תִּשָּׁחֵת בַּבֹּץ
צז הַגָּדוֹל: וְהִשְׁאַרְתִּי מִמִּשְׁפַּחְתְּךָ אִישׁ צַדִּיק אִתּוֹ וְכָל־בֵּיתוֹ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
צח רְצוֹנִי: וְקָם מִזַּרְעוֹ דּוֹר אַחֵר אַחֲרוֹן מְאֹד וּמֵהֶם רַבִּים יִהְיוּ בִלְתִּי
צט שְׂבֵעִים מְאֹד: וּבְאַחֲרִית הַדּוֹר הַהוּא אַרְאֶה לָהֶם אֶת־הַסְּפָרִים
הַכְּתוּבִים בְּיָדְךָ וּבִידֵי אֲבוֹתֶיךָ וְשׁוֹמְרֵי הָאָרֶץ יַרְאוּם לְאַנְשֵׁי אֱמוּנִים
עוֹשֵׂי רְצוֹנִי אֲשֶׁר לֹא יִקְרְאוּ בִשְׁמִי לַשָּׁוְא וְהֵם יַגִּידוּ לַדּוֹר הַהוּא
ק וְהֵם אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִקְרְאוּ בָהֶם יִכָּבְדוּ בַסּוֹף מִבַּתְּחִלָּה: וְעַתָּה אֲנִי נוֹתֵן
לְךָ חֲנוֹךְ מוֹעֵד שְׁלֹשִׁים יוֹם אֲחַכֶּה וְעָשִׂיתָ בְּבֵיתְךָ וְהִגַּדְתָּ לְכָל־
בָּנֶיךָ וּלְכָל־בְּנֵי בֵיתְךָ מִלְּפָנָי וְשָׁמְעוּ אֶל־אֲשֶׁר תֹּאמַר אֲלֵיהֶם וְקָרְאוּ
וְהֵבִינוּ כִּי אֵין עוֹד מִלְּבַדִּי וְכֻלָּם יִשְׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹתֶיךָ וְהֵחֵלּוּ [לִקְרֹא
קא וּלְהָבִין] בַּסְּפָרִים הַכְּתוּבִים בְּיָדְךָ: וּמִקֵּץ שְׁלֹשִׁים יוֹם אֶשְׁלַח אֶת־
מַלְאָכַי וְנָשְׂאֲךָ מֵעַל הָאָרֶץ וּמֵאֵת בָּנֶיךָ אֵלָי:
יב וַיִּקְרָא יְיָ אֶל־אֶחָד מִזִּקְנֵי הַמַּלְאָכִים נוֹרָא וְאָיֹם וַיַּעֲמִידֵהוּ עַל־
ב יָדִי: וּמַרְאֵה הַמַּלְאָךְ הַהוּא לָבָן כַּשֶּׁלֶג וְיָדָיו מַרְאֵיהֶן כַּקֶּרַח וְלָהֶן

מן שמיא וארעא (בארמית) והשם אל. והם שני מלאכים הממונים על השמים
צד ועל הארץ. — לאריוך ופריוך. וכן בנוסח Я. ובנוסח У: אריוך ומריוך. וקשה
להכריע על עיקר משמעותם. השם אריוך נמצא בברא׳ י״ד א׳ וט׳, דניאל ב׳ י״ד. —
ק–קא [לקרא ולהבין]. כך בנוסח П. — נוסח У מוסיף בפסוק ק״א: אל המקום אשר הוכן לך
והיית לפני מהיום ועד עולם וראית את רָזַי והיית סופר עבד לי כי תהיה כותב את כל
מעשי הארץ ואשר בארץ ובשמים והיית לי לעד הדין הגדול לַדּוֹר. הכל דבר ה׳ אלי
כְּדַבֵּר איש אל־רעהו. —
יב ב המלאכים הם משני מינים: „אותן שהן לצורך שליחות הן של רוח... ואותן
שהן לצורך שירות הן של אש. שנאמר [עשה מלאכיו רוחות] משרתיו אש להט״

ג קֹר גָּדוֹל׃ וַיְקָרֵר אֶת־פָּנַי כִּי לֹא נָשָׂאתִי אֶת־מַרְאֵהוּ כַּאֲשֶׁר לֹא
ד יוּכְלוּ לָשֵׂאת אֶת־אֵשׁ הַכִּבְשָׁן וּשְׁרַב הַשֶּׁמֶשׁ וְקֹר הָאֲוִיר׃ וַיֹּאמֶר
יְיָ אֵלַי חֲנוֹךְ אִם־לֹא יְקָרְרוּ אֶת־פָּנֶיךָ פֹּה לֹא יוּכַל כָּל־אָדָם לְהַבִּיט
ה אֶל־פָּנֶיךָ׃ וְאֶל־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֶעֱלוּנִי בַּתְּחִלָּה אָמַר יְיָ יֵרֵד חֲנוֹךְ
ו אִתְּכֶם אֶל־הָאָרֶץ וְחִכִּיתֶם־לוֹ עַד־יוֹם הַמּוֹעֵד׃ וַיְשִׂימוּנִי בַּלַּיְלָה עַל־
ז מִטָּתִי׃ וּמְתוּשֶׁלַח הָיָה מְצַפֶּה לְבוֹאִי בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שׁוֹמֵר הָיָה
ח מִשְׁמָרוֹ עַל־יַד־מִטָּתִי וַיִּתְפַּחֵד כְּשָׁמְעוֹ אֶת־בּוֹאִי׃ וָאַגִּיד־לוֹ כִּי יִתְאַסְּפוּ
כָּל־בְּנֵי בֵיתִי וַאֲדַבֵּר אֲלֵיהֶם׃

יג ב שִׁמְעוּ בָּנַי אֵת אֲשֶׁר בִּרְצוֹן יְיָ׃ אֲנִי נִשְׁלַחְתִּי אֲלֵיכֶם הַיּוֹם
לְהַגִּיד לָכֶם מִפִּי יְיָ אֵת אֲשֶׁר הָיָה וְאֵת הַהֹוֶה וְאֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה עַד־
ג יוֹם הַדִּין׃ שִׁמְעוּ בָּנַי לֹא מִפִּי אֲנִי מַגִּיד לָכֶם הַיּוֹם כִּי אִם־
ד מִפִּי יְיָ אֲשֶׁר שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ וְאַתֶּם שׁוֹמְעִים אֶת־דְּבָרַי מִפִּי וַאֲנִי
אָדָם אֲשֶׁר נִבְרָא כָּמוֹכֶם וַאֲנִי שְׁמַעְתִּים מִפִּי־אֵשׁ שֶׁל יְיָ כִּי־פִּי יְיָ
ה כִּבְשַׁן אֵשׁ וּדְבָרָיו לֶהָבָה יוֹצֵאת׃ וְאַתֶּם בָּנַי רוֹאִים אֶת־פָּנַי וַאֲנִי
אָדָם אֲשֶׁר נִבְרָא כָּמוֹכֶם וַאֲנִי רוֹאֶה הָיִיתִי אֶת־פְּנֵי יְיָ כְּבַרְזֶל מְלֻבָּן
ו בָּאֵשׁ אֲשֶׁר בְּהִנָּשְׂאוֹ נִיצוֹצוֹת הוּא מְשַׁלֵּחַ וְהוּא שׂוֹרֵף׃ וְאַתֶּם רוֹאִים
אֶת־עֵינַי כִּרְאוֹת אָדָם הַדּוֹמֶה לָכֶם וַאֲנִי רָאִיתִי אֶת־עֵינֵי יְיָ וְהֵן
ז מְאִירוֹת כְּקַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ וּמַחֲרִידוֹת אֶת־עֵינֵי אָדָם׃ וְאַתֶּם בָּנַי רוֹאִים
אַתֶּם יָמִין עוֹזֶרֶת לָכֶם וְהִיא שֶׁל אָדָם נִבְרָא כָּמוֹכֶם וַאֲנִי רָאִיתִי
ח יְמִין יְיָ הָעוֹזֶרֶת לִי וְהִיא מְלֵאָה אֶת־הַשָּׁמָיִם׃ וְאַתֶּם רוֹאִים אֶת־
שִׁעוּר קוֹמָתִי דּוֹמֶה לְשֶׁלָּכֶם וַאֲנִי רָאִיתִי אֶת־שִׁעוּר קוֹמַת יְיָ לְלֹא־
ט מִדָּה וּלְלֹא־דִמּוּי וְאֵין־לוֹ־סוֹף׃ הִנֵּה אַתֶּם שׁוֹמְעִים אֶת־דִּבְרֵי־פִּי
וַאֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־דִּבְרֵי יְיָ כְּקוֹל־רַעַם גָּדוֹל בְּתוֹךְ תְּנוּעַת עֲנָנִים בְּלִי־
י הֶרֶף׃ וְעַתָּה בָּנַי הַקְשִׁיבוּ שִׂיחַת אָב בָּשָׂר וָדָם נוֹרָא וְקָשֶׁה לַעֲמֹד

(ר׳ יוחנן במדרש לתהלים ק״ד ג׳). וחנוך בשמים נעשה מלאך השרת (ע׳ לעיל ט׳ כ׳). לפיכך היה צורך לצננו, שיוכל לירד לארץ (והשוה דברי הפייטן, בפיוט אשנבי שחקים, יוצר לשמחת תורה: תקיף מטטרון [=חנוך] שר – הנהפך לאש מבשר – מלמד מוסר – לילדי אור נמסר). על התמנותו של חנוך לשר הפנים (=מטטרון) ע׳ לקמן
ח י״ח ב׳.—

יג ח–י שִׁעוּר קומתי. — גינצברג (שם) obѣтія тѣла. משווה לכאן את דבריו של רבן יוחנן בן זכאי קודם מותו (ברכות כ״ח ב׳, אדר״נ כ״ה ע״ט): אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי אין כעסו כעס עולם ואם אוסרני אין איסורו איסור עולם ואם ממיתני אין מיתתו מיתת עולם.

לִפְנֵי מֶלֶךְ אָיֹם וְקָשֶׁה מְאֹד כִּי רְצוֹן מֶלֶךְ מָוֶת וּרְצוֹן מֶלֶךְ חַיִּים
וּמַה־גַּם לַעֲמֹד לִפְנֵי מֶלֶךְ הַמְּלָכִים וְצִבְאוֹת הָאָרֶץ וְהַשָּׁמַיִם מִי
יא יַעֲמֹד בְּיִרְאַת אֵין־סוֹף הַהִיא׃ וְעַתָּה בָּנַי אֲנִי יוֹדֵעַ הַכֹּל אֲשֶׁר מִפִּי
יב יְיָ וַאֲשֶׁר עֵינַי רָאוּ לְמֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף וּלְמִן הַסּוֹף וְעַד הַתְּשׁוּבָה׃ הַכֹּל
אֲנִי יוֹדֵעַ וְהַכֹּל כָּתַבְתִּי בִּסְפָרִים הַשָּׁמַיִם וְקַצְוֵיהֶם וּמְלוֹאָם וְכָל־
הַצְּבָאוֹת וּמַהֲלָכָם מַדּוֹתִי וְאֶת־הַכּוֹכָבִים הָמוֹן רַב לְאֵין מִסְפָּר
יג רָשַׁמְתִּי׃ מִי הָאִישׁ הָרוֹאֶה אֶת־תַּהְפֻּכוֹתֵיהֶם וּמְסִבּוֹתֵיהֶם הֲלֹא
הַמַּלְאָכִים לֹא יָדְעוּ אֶת־מִסְפָּרָם וַאֲנִי אֶת־כָּל־שְׁמוֹתֵיהֶם כָּתַבְתִּי׃
יד אֶת־תְּקוּפַת הַיָּרֵחַ מַדּוֹתִי וְאֶת־קְרָנָיו סָפַרְתִּי וּבוֹאוֹ בְּכָל הֶחֳדָשִׁים
טו וְצֵאתוֹ וְאֶת־שְׁמוֹתֵיהֶם אֲנִי כָתַבְתִּי׃ אֶת־תְּקוּפַת הַיָּרֵחַ מַדּוֹתִי וְאֶת־
הִתְמַעֲטוּתוֹ בְּכָל־הַיָּמִים וְאֶת־נְסִיגוֹתָיו שֶׁהוּא מִתְמַעֵט בְּכָל־יוֹם
טז וּבְכָל־שָׁעָה׃ אַרְבַּע עִתִּים שַׂמְתִּי וּמִן־הָעִתִּים עָשִׂיתִי אַרְבַּע תְּקוּפוֹת
וּבַתְּקוּפוֹת שַׂמְתִּי אֶת־הַשָּׁנִים [וּבַשָּׁנִים] שַׂמְתִּי אֶת־הֶחֳדָשִׁים וּמִן־
הֶחֳדָשִׁים סָפַרְתִּי אֶת־הַיָּמִים וּמִן־הַיָּמִים מַדּוֹתִי אֶת־הַשָּׁעוֹת וְאֶמְנֶה
יז וְאֶרְשֹׁם׃ אֲנִי כֹּל אֲשֶׁר יֵאָכֵל עַל־הָאֲדָמָה חָקַרְתִּי וְאֶכְתֹּב וְכָל־זֶרַע
אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִזָּרַע וַאֲשֶׁר לֹא יִזָּרַע וְכָל־צֶמַח וְכָל־עֵשֶׂב
יח וְכָל־פֶּרַח וְרֵיחַ־נִיחֹחָם וּשְׁמוֹתֵיהֶם׃ וּמִשְׁכְּנוֹת הָעֲנָנִים וְחֻקּוֹתֵיהֶם
יט וְכַנְפֵיהֶם וּמִשְׁפַּט נְשֹׂאָם מָטָר וְנִטְפֵי־מָטָר הַכֹּל אֲנִי חָקַרְתִּי׃ וְאֶכְתֹּב
כ אֶת[־דֶּרֶךְ] הָרַעַם וְהַבָּרָק׃ וַיַּרְאוּנִי אֶת־מַפְתְּחוֹתֵיהֶם וְאֶת־שׁוֹמְרֵיהֶם
וּמְבוֹאֵיהֶם וּמוֹצָאֵיהֶם אֲשֶׁר בָּהֶם יֵלְכוּ בְּמִדָּה בְּשַׁלְשֶׁלֶת יַעֲלוּ
וּבְשַׁלְשֶׁלֶת יֵרְדוּ פֶּן־בְּכַעַס גָּדוֹל וּבְקֶצֶף יַשְׁלִכוּ עַנְנֵי חָרוֹן וְאִבְּדוּ
כא כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ אֲנִי כָתַבְתִּי אֶת־אוֹצְרוֹת הַשֶּׁלֶג וּמִשְׁמְרוֹת הַקֹּרַח
וְקֹר הָאֲוִיר וְאֶת־עִתֵּיהֶם חָקַרְתִּי אֵי־זֶה הַדֶּרֶךְ נוֹשְׂאֵי מַפְתְּחוֹתֵיהֶם
כב יְמַלְאוּ בָהֶם אֶת־הָעֲנָנִים וְאֵינָם מְרִיקִים אֶת־אוֹצְרוֹתֵיהֶם׃ אֲנִי כָתַבְתִּי
אֶת־מִשְׁכְּבֵי הָרוּחַ וְאֶחְקֹר וָאֵרָא אֵיךְ נוֹשְׂאֵי מַפְתְּחוֹתֵיהֶם יִשְׂאוּ אֶת־
הַמִּשְׁקָלוֹת וְאֶת־הַמִּדּוֹת וּבָרִאשׁוֹנָה יָשִׂימוּ בְּמִשְׁקָלוֹת וְאַחֲרֵי־כֵן
בְּמִדּוֹת וּבְכִשְׁרוֹן יוֹצִיאוּ בְּמִדָּה עַל־הָאָרֶץ פֶּן־בִּנְשִׁימָה כְבֵדָה יָמִיטוּ
כג אֶת־הָאָרֶץ׃ אֲנִי מַדּוֹתִי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְהָרֶיהָ וְהַגְּבָעוֹת וְהַשָּׂדוֹת

ואני יכול לפייסו בדברים ולשחדו בממון אעפ״כ הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכין אותי לפני ממ״ה הקב״ה שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים ואיני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון... ולא אבכה. — נסיגותיו שהוא מתמעט. אין זכר לכך קודם
יט–כב לכן, אבל מדובר על ענין זה בפרטות בחנוך א׳ ע״ד. — דרך. כך ח. — משכב

כד וְהָעֵצִים וְהָאֲבָנִים וְהַנְּהָרוֹת וְכָל־הַנִּמְצָאִים: אֲנִי כָּתַבְתִּי אֶת־הַגֹּבַהּ
כה לְמִן־הָאָרֶץ וְעַד־הָרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי וּלְמַטָּה עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה: וּמְקוֹם
כו הַמִּשְׁפָּט וּשְׁאוֹל הַגְּדוֹלָה מְאֹד הַפְּתוּחָה הַבּוֹכָה: וָאֵרֶא אֶת־עֲמַל
כז הַשְּׁבוּיִים הַמְחַכִּים לַדִּין בְּלִי־מִדָּה: וָאֶכְתֹּב אֶת־כָּל־הַנִּשְׁפָּטִים עַל־
כח יְדֵי הַשּׁוֹפֵט וְכָל־מִשְׁפָּטָם וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם: וָאֵרֶא אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים
מִדּוֹר הָאָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים עִם־אָדָם וְחַוָּה וָאֶאֱנַח וָאֵבְךְּ עַל־אַחֲרִית
כט רִשְׁעָתָם אוֹי־לִי מֵחֻלְשָׁתִי וְחֻלְשַׁת אֲבוֹתַי הָרִאשׁוֹנִים: וָאֶחְשֹׁב בְּלִבִּי
וָאֹמַר אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא נוֹלַד אוֹ אֲשֶׁר נוֹלַד וְלֹא חָטָא לִפְנֵי
יְיָ כִּי לֹא יָבֹא לַמָּקוֹם הַהוּא וְלֹא יִשָּׂא אֶת־עֹל־הַמָּקוֹם הַהוּא:
ל וָאֵרֶא אֶת נוֹשְׂאֵי הַמַּפְתְּחוֹת וְאֶת־שׁוֹמְרֵי שְׁאוֹל הָעוֹמְדִים כִּנְחָשִׁים
גְּדוֹלִים וּפְנֵיהֶם כְּנֵרוֹת כְּבוּיִים וְעֵינֵיהֶם אֵשׁ וְשִׁנֵּיהֶם גְּלוּיוֹת עַד
לא חֲזוֹתֵיהֶם: וָאֹמַר לִפְנֵיהֶם מִי יִתֵּן וְלֹא אֶרְאֲכֶם עוֹד וְלֹא אֶשְׁמַע אֶת־
מַעֲשֵׂיכֶם וְאִישׁ לֹא יָבִיא אֶת־בְּנֵי עַמִּי אֲלֵיכֶם כַּמָּה מְעַטִּים הָיוּ
לב חֲטָאֵיהֶם בַּחַיִּים הָאֵלֶּה וּבְחַיֵּי־נֶצַח יִסְבְּלוּ עָמָל תָּמִיד: אֲנִי עָלִיתִי
לְמִזְרַח לְגַן־עֵדֶן אֲשֶׁר שָׁם הוּכְנָה מְנוּחָה לַצַּדִּיקִים וְהוּא פָּתוּחַ
לג לָרָקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי וּלְצַד הָעוֹלָם הַזֶּה הוּא סָגוּר: וְשׁוֹמְרִים הָעֳמְדוּ
עַל־יַד־הַשְּׁעָרִים הַגְּדוֹלִים מְאֹד מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ מַלְאֲכֵי לַהַט שָׁרִים
לד בְּלִי־הֶרֶף שִׁירֵי נֵצַח שְׂמֵחִים לָבוֹא הַצַּדִּיקִים: בְּיוֹם הַבִּיאָה
הָאַחֲרוֹנָה יוֹצִיאוּ לְאָדָם עִם־הָאָבוֹת וְהֱבִיאוּם הֵנָּה לְמַעַן יִשְׂמְחוּ
כִּקְרֹא אִישׁ לְאוֹהֲבָיו לֶאֱכֹל אִתּוֹ לֶחֶם הַצָּהֳרַיִם וְהֵם בָּאִים בְּשִׂמְחָה
וּמְשׂוֹחֲחִים לִפְנֵי הֵיכַל הָאִישׁ הַהוּא בְּשִׂמְחָה וּמְחַכִּים לְלַחְמוֹ וּלְעֹנֶג
לה טוּב וָעֹשֶׁר בְּלִי־מִדָּה וּלְשָׂשׂוֹן וָגִיל בְּתוֹךְ אוֹרָה וְחַיֵּי־נֶצַח: וַאֲנִי
אוֹמֵר לָכֶם בָּנַי אַשְׁרֵי הָאִישׁ יָרֵא אֶת־שֵׁם יְיָ וְעוֹבֵד לְפָנָיו תָּמִיד
וּמֵבִיא מְנָחוֹת בַּחֲרָדָה בַּחַיִּים הָאֵלֶּה וְכָל־הַחַיִּים הָאֵלֶּה יִחְיֶה בְּצֶדֶק
לו וָמֵת: אַשְׁרֵי הָעוֹשֶׂה מִשְׁפַּט צֶדֶק לֹא בְּמַתָּן כִּי אִם־בֶּאֱמֶת וְלֹא
יְקַוֶּה אַחֲרֵי־כֵן לְכָל־דָּבָר מִשְׁפָּטוֹ יָבֹא לֶעָתִיד בְּלִי מַשֹּׂא פָנִים:
לז־לח אַשְׁרֵי הַמְכַסֶּה עֲרֻמִּים בְּגָדִים וְלָרְעֵבִים יִתֵּן לַחְמוֹ: אַשְׁרֵי הַדָּן

כד הרוח. אולי עיקרו: משכן הרוח. — שאול תחתיה. אולי אף לדעתו של בעל הספר ז׳ מדורות יש לשאול (השוה, למשל, סדר רבה דבראשית סי׳ כ״ח ואילך), אע״פ שלא
כח דבר בספר על מנינם ותיאורם. — כל הראשונים. למן אדם וחוה ואילך, נפרעים מהם
לג־לו בגיהנם בעד חטאותיהם. — שירי נצח. ע׳ לעיל י״א ע״ב. — לא במתן כי אם באמת. השוה דבריו של אנטיגנוס איש סוכו (אבות א׳ ג׳) אל תהיו כעבדים המשמשים

לט מִשְׁפַּט־צֶדֶק לְיָתוֹם וְאַלְמָנָה וּלְכָל־נִדְכָּא יַעֲזוֹר: אַשְׁרֵי הַשָּׁב מִדֶּרֶךְ
הַזְּמָן בְּעוֹלָם הַהֶבֶל הַזֶּה וְהָלַךְ בַּדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה הַמּוֹלִיכָה אֶל־חַיֵּי
מ–מא אֵין־סוֹף: אַשְׁרֵי הַזּוֹרֵעַ זֶרַע אֱמֶת כִּי שִׁבְעָתַיִם יִקְצֹר: אַשְׁרֵי הָאִישׁ
מב אֱמֶת בְּקִרְבּוֹ וְדוֹבֵר אֱמֶת לְרֵעֵהוּ: אַשְׁרֵי הָאִישׁ רַחֲמִים בְּפִיו וַעֲנָוָה
מג בְּלִבּוֹ: אַשְׁרֵי הַמֵּבִין לְכָל־מַעֲשֵׂה יְיָ אֲשֶׁר נִבְרָא וְהוּא מְשַׁבְּחוֹ: כִּי
מד מַעֲשֵׂי יְיָ אֱמֶת אֲבָל מַעֲשֵׂי אָדָם מֵהֶם טוֹבִים וּמֵהֶם רָעִים וּלְפִי מַעֲשֵׂיהֶם
מה יִוָּדְעוּ הָאֻמָּנִים: בְּנֵי כָּל־מַעֲשֶׂה וְכָל־מִדָּה וְכָל־מִשְׁקָל אֲנִי מַדּוֹתִי
מו וָאֶכְתֹּב כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְיָ וּבְכָל־אֵלֶּה מָצָאתִי שִׁנּוּיִים: וּכְשָׁנָה נִכְבָּדָה
מִשָּׁנָה כֵּן נִכְבָּד אָדָם מֵאָדָם לְאֶחָד נַחֲלָה רַבָּה וּלְאֶחָד חָכְמַת־לֵב
רַבָּה וּלְאֶחָד בִּינַת הַמַּעֲשֶׂה וְהָאֶחָד בַּחֲרֹשֶׁת הַמַּעֲשֶׂה וְהָאֶחָד בִּשְׁתִיקַת
שְׂפָתַיִם וְהָאֶחָד בְּטֹהַר וְהָאֶחָד בְּכֹחַ וְהָאֶחָד בְּיֹפִי וְהָאֶחָד בְּנֹעַר וְהָאֶחָד
בַּחֲרִיפוּת וְהָאֶחָד בְּמַרְאֵה־הַגּוּף וְהָאֶחָד בְּרָב־רֶגֶשׁ יִשָּׁמַע בַּכֹּל:
מז–מח וְאֵין יִתְרוֹן לָאִישׁ מִיִּרְאַת־יְיָ הוּא יְהֻלַּל מִכֹּל בַּדּוֹר הַהוּא: יְיָ בְּיָדָיו
מט בָּרָא אֶת־הָאָדָם כִּדְמוּת פָּנָיו קָטֹן וְגָדוֹל בָּרָא יְיָ: וַאֲשֶׁר יִנְאַץ פְּנֵי
אָדָם יִנְאַץ פְּנֵי מֶלֶךְ וּפְנֵי יְיָ יִמְאַס הַבֹּז לִפְנֵי אָדָם הוּא לִפְנֵי יְיָ
נ יָבוּז: הַמַּכְעִיס לְכָל־אָדָם בְּלִי רָעָה כַּעַס גָּדוֹל יִרְדְּפֵהוּ מֵאֵת יְיָ:
נא–נב הַיּוֹרֵק בִּפְנֵי אָדָם נֶאָצָה תִּרְדְּפֵהוּ בְּדִין־יְיָ הַגָּדוֹל: אַשְׁרֵי הָאִישׁ
אֲשֶׁר לֹא יַטֶּה אֶת־לִבּוֹ לְהָרַע לְכָל־אִישׁ לַנִּשְׁפָּט יַעֲזוֹר וְאֶת־הַנִּדְכָּא
יָרִים וְלַמְבַקֵּשׁ יַעֲשֶׂה צְדָקָה כִּי בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל וְכָל־מַעֲשֵׂה אֱנוֹשׁ
נג יִתְחַדֵּשׁ בִּכְתָב: אַשְׁרֵיהוּ וְלוֹ תְּהִי מִדַּת־צֶדֶק וּמֹאזְנֵי צֶדֶק וּמִשְׁקַל
צֶדֶק] כִּי בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל כָּל־מִדָּה וְכָל־מֹאזְנַיִם וְכָל־מִשְׁקָל כְּמוֹ
בְּמֹאזְנַיִם לֵאמֹר בְּקָנֶה יִהְיוּ תְלוּיִים וְעוֹמְדִים בְּקָנִיָּה וְכָל־אִישׁ יַכִּיר
נד אֶת־מִדָּתוֹ וּבְמִדָּה יְקַבֵּל אֶת־גְּמוּלוֹ: וַאֲשֶׁר יְמַהֵר וְעָשָׂה מִנְחָה
נה לִפְנֵי יְיָ יְמַהֵר יְיָ בַּקָּשַׁת מַעֲשֵׂהוּ וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁפַּט צֶדֶק: וַאֲשֶׁר יַרְבֶּה
נו נֵרוֹת לִפְנֵי יְיָ וְהִרְבָּה־לוֹ יְיָ שְׁמִירָתוֹ בַּמַּלְכוּת שֶׁלְּמַעְלָה: וְכִי דוֹרֵשׁ
יְיָ לֶחֶם אוֹ נֵר אוֹ אַיִל אוֹ שׁוֹר אוֹ קָרְבָּנוֹת אֲחֵרִים לֹא אֵלֶּה כִּי

מח את הרב על מנת לקבל פרס. — ה׳ בידיו ברא את־האדם. השוה אותיות דר׳
עקיבא (בית המדרש ג׳ 59): שכל העולם נברא במאמרו של הקב״ה ואדם בכפו. ורש״י
נב לבראשית א׳ כ״ז: שהכל נברא במאמר והוא [אדם] נברא בידים. — סוף הכתוב נ״ב הוא לפי
נג נוסח И. — בקנה... בקניה. на мѣрилѣ повѣшена и на купли стоит. לשון נופל על
לשון של קנה וקניה מזכיר את הלשון שבישעיה מ״ג כ״ד לא קנית לי בכסף קנה
נו (אע״פ ששם קנה הוא מענין אחר). — איל. בסלאבי брава (=חזיר). ואין ספק שאיל

נז אִם־לֵב טָהוֹר יִדְרשׁ וּבְכָל־אֵלֶּה הוּא מְנַסֶּה אֶת־לֵב הָאָדָם׃ אִם־
יָבִיא אָדָם מִנְחָה לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם וְהוּא בְלִבּוֹ אִי־אֱמוּנָה יַחְשֹׁב
נח הֲלֹא יִקְצֹף הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִרְאֶה אֶת־מִנְחָתוֹ וּמְסָרֵהוּ לַדִּין׃ אוֹ אִם־
יַחֲנִיף אִישׁ לְרֵעֵהוּ בְּלָשׁוֹן טוֹבָה וּבְלִבּוֹ רָעָה הֲלֹא יָבִין לִבּוֹ זֹאת
נט וּבְקֶרֶב נַפְשׁוֹ יִשְׁפֹּט שֶׁאֵין מִשְׁפָּטוֹ בְּצֶדֶק׃ כַּאֲשֶׁר יִשְׁלַח יְיָ אוֹר
גָּדוֹל וְהָיָה מִשְׁפָּט צֶדֶק וּבְלִי מַשֹּׂא פָנִים לַצַּדִּיקִים וּלְאֵינָם צַדִּיקִים
ס וְאִישׁ לֹא־יִסָּתֵר אָז׃ וְעַתָּה בָנַי שִׂימוּ מַחֲשָׁבָה עַל־לְבַבְכֶם וּשְׁמַעְתֶּם
לְדִבְרֵי אֲבִיכֶם כִּי מִפִּי יְיָ אָנֹכִי דוֹבֵר אֲלֵיכֶם וּלְקַחְתֶּם אֶת־הַסְּפָרִים
הָאֵלֶּה הַכְּתוּבִים בִּידֵי אֲבִיכֶם וּקְרָאתֶם בָּהֶם וּבָהֶם תֵּדְעוּ כָּל־מַעֲשֵׂי
סא יְיָ׃ סְפָרִים רַבִּים הָיוּ מִתְּחִלַּת הַבְּרִיאָה עַד־סוֹף הַדּוֹרוֹת יִהְיוּ וְגַם
אֶחָד מֵהֶם לֹא־יוֹדִיעֲכֶם כִּכְתָב־יָדִי אִם־תַּחֲזִיקוּ בוֹ לֹא תֶחֶטְאוּ
סב לַיְיָ׃ כִּי אֵין מִלְּבַד יְיָ לֹא בַשָּׁמַיִם וְלֹא בָאָרֶץ וְלֹא בִשְׁאוֹל וְלֹא
סג בְּכָל־יְסוֹד׃ יְיָ עָשָׂה יְסוֹד עַל־אִי־יְדוּעִים וּמָתַח אֶת־הָרָקִיעַ בְּנִרְאִים
וְאֶת־הָאָרֶץ הֶעֱמִיד עַל־הַמַּיִם וְאֶת־הַמַּיִם יָסַד עַל אִי־עוֹמְדִים
סד וְכָל־בְּרוּאָי אֵין־מִסְפָּר בָּרָא לְבַדּוֹ׃ מִי מָנָה עֲפַר הָאָרֶץ אוֹ חוֹל
סה הַיָּם אוֹ נִטְפֵי הַמָּטָר אוֹ טַל הָעֲנָנִים אוֹ נְשִׁיבַת הָרוּחוֹת׃ מִי
קָשַׁר אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם בִּקְשָׁרִים לֹא־יֻתָּרוּ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים חָצַב
סו מִן־הָאֵשׁ וַיְיַף אֶת־הָרָקִיעַ׃ וּבְתוֹכָם הֶעֱמִיד אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמַעַן יֵלֵךְ
בְּשֶׁבַע תְּקוּפוֹת הַשָּׁמַיִם מִי הֶעֱמִיד מֵאָה וּשְׁנַיִם וּשְׁמוֹנִים כִּסֵּא
לְמַעַן יֵצֵא בְּיוֹם קָטָן וְעוֹד מֵאָה וּשְׁנַיִם וּשְׁמוֹנִים כִּסֵּא לְמַעַן יֵצֵא
סז בְּיוֹם גָּדוֹל׃ וּשְׁנַיִם כִּסְאוֹת גְּדוֹלִים לוֹ [לַשֶּׁמֶשׁ] לְמַעַן יָנוּחַ בָּהֶם
סח בְּשׁוּבוֹ כֹה וָכֹה מִמַּעַל לְכִסֵּא הַיָּרֵחַ׃ מִיֶּרַח תַּמּוּז מִיּוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר
יָבֹא וְעַד יֶרַח טֵבֵת וּמִשִּׁבְעָה עָשָׂר בְּטֵבֵת יֵצֵא וְכֵן יֵלֵךְ הַשֶּׁמֶשׁ
סט בְּכָל־תְּקוּפוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וְכַאֲשֶׁר יִקְרַב אֶל־הָאָרֶץ וְשָׂמְחָה הָאָרֶץ
וְהוֹצִיאָה אֶת־פִּרְיָהּ וְכַאֲשֶׁר יִרְחַק וְהִתְאַבְּלָה הָאָרֶץ וְהָעֵצִים וְכָל־
ע פְּרִי אֵין לָהֶם גִּדּוּל׃ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלֶּה וּמִדּוֹת־הַשָּׁעָה לַחֲלָקִים
עא הֶעֱמִידָה חָכְמָתוֹ אֶת־הַנִּרְאִים וְאֵת אִי־הַנִּרְאִים׃ מִן־אִי־הַנִּרְאִים
עב בָּרָא אֶת־כָּל־הַנִּרְאִים וְהוּא בְעַצְמוֹ אִי־נִרְאָה׃ כֵּן אוֹמֵר אֲנִי לָכֶם
בָּנַי תְּנוּ אֶת־הַסְּפָרִים לִבְנֵיכֶם וּלְכָל מִשְׁפְּחוֹתֵיכֶם וּשְׁאֵרֵי בְּשַׂרְכֶם׃

(брана ?) בחזיר נתחלף לו לאחד המעתיקים. וכן לקמן כ׳ ב׳, כ״א י״ד וי״ז, כ״ב ל״ד. Morfill
סח (בהוצאת Charles) מוסר בשתיקה בלשון cattle (עמ׳ 84) או sheep (עמ׳ 86). — מירח תמוז·

עג למען יבינו ויראו את־ייָ ולקחום והיו טובים להם מכל מאכל
עד טוב אשר בארץ וקראו בהם וקרבו אליהם: כי אי־מבינים ואי־
חושבים על־ייָ ואי־יראים את־ייָ הם לא יקבלום כי אם־יסורו מהם
עה וכבדים יהיו להם: אשרי הנושא משאם והקרב אליהם הוא ינצל
עו ביום הדין הגדול: ונשבע אני לכם בני אבל אני לא אשבע אף
שבועה אחת לא בשמים ולא בארץ ולא בבריאה אחרת אשר
ברא ייָ כי ייָ אמר אין בי לא שבועה ולא שקר כי אם־אמת
עז ואם־אין אמת באדם ישבע בלשון הן הן או לא לא: ואני נשבע
לכם הן הן כי לא היה לפנים אדם במעי אמו אשר לא הכינותי
לו מקום לנפש ומדה ומשקל אשר עתיד הוא לחיות בדור הזה
עח למען ינסה־בו אדם: ועתה בני אל תטעו כי שם הוכן מקדם
עט מקום לכל־נפש אדם: אני מעשי כל־אדם בכתב רשמתי ואיש
מן־הנולדים בארץ לא יוכל להסתר ולא להסתיר את־מעשהו אני
פ רואה הכל כבמראה: ועתה בני בסבלנות וענוה תשארו מספר
פא ימיכם למען תנחלו עולם אין־סוף לעתיד לבא: כל־חבורה וכל־
פצע וכל־שחין וכל־דבר רע אשר יבואכם מן ייָ וסבלתם למען
פב ייָ: ואם תוכלו לגמל פי־מאה אל־תגמלו לא לקרוב ולא לרחוק:
פג כי ייָ הוא הגומל לך והוא ינקם לכם ביום הדין הגדול ואל תהיו
פד אתם נוקמים פה על ידי איש כי אם־שם על־ידי ייָ: איש מכם
אשר יאבד את־זהבו ואת־כספו למען אחיו יקבל אוצר מלא בעולם
פה ההוא: ליתום ולאלמנה ולהלך תשלחו את־ידכם כפי כחותיכם:
פו עזרו לנאמן בצרה ולא תבואכם צרה באצרותיכם ובעת עבדתכם:

עו במקור פמוז (памовоуса), ובנוסחאות ЯП סיון (цивана). — השוה מדרש עשרת הדברות (בית המדרש א׳ 72): אפילו באמת אין אדם רשאי לישבע, כי כשמרגיל לשונו לישבע נשבע היום נשבע למחר ונעשית שבועה שגורה בפיו וקלה בעיניו. וכל המחלל שמו של הקב״ה ונשבע לשקר או אפילו באמת סופו הקב״ה מגלה משכורתו (שקרו ?) ורשעו לכל אדם, אוי לו בעולם הזה אוי לו לעולם הבא. וכתב בעל קמחא דאבישונא (בפירושו לפיוט אלהים בהנחילך, יוצר ליום ב׳ של שבועות): ומדרש אגדה דרשו בו, בא הכתוב להודיעך כמה חמורה השבועה שאפילו המוצרך להשבע בבית דין באמת בשם ה׳ יתן צדקה על השבועה שהוצרך לעשות (וע׳ שמידל בבית תלמוד א׳ 247—245, גינצבורג MGWJ 1912, 672—3). — ללשון „אני לא אשבע... לא בשמים ולא בארץ ולא בבריאה אחרת" יש להשוות באיבנגליון אגרת יעקב ה׳ י״ב לא תשבעו לא בשמים ולא בארץ
פא ולא בכל שבועה אחרת ויהי הן שלכם הן ולא שלכם לא. — דבר רע. слово злое.

סז וְכָל־עַל עֶצֶב וְכֹבֶד כַּאֲשֶׁר יְבוֹאֻכֶם לְמַעַן יְיָ הַכֹּל תִּשְׂאוּ וְתַתִּירֻהוּ
סח וְכֵן תִּמְצְאוּ אֶת־שְׂכַרְכֶם בְּיוֹם הַדִּין: בַּבֹּקֶר וּבַצָּהֳרַיִם וּבָעֶרֶב טוֹב
סט לָבֹא לְבֵית יְיָ לְהַלֵּל לְבוֹרֵא הַכֹּל: כִּי כָל־נְשָׁמָה תְּהַלְלֵהוּ וְשַׁבְּחָהּ
צ כָל־בְּרִיאָה נִרְאָה וְאִי־נִרְאָה: אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר פָּתַח אֶת־פִּיו לְהַלֵּל
צא וְהִלֵּל לַיְיָ בְּכָל־לִבּוֹ: אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יִפְתַּח אֶת־לִבּוֹ לְחָרֵף וְחֵרֵף
צב אֶת־הֶעָנִי וְהוֹצִיא דִבָּה עַל־רֵעֵהוּ: אַשְׁרֵי הַפּוֹתֵחַ אֶת פִּיו לְבָרֵךְ
צג וּלְהַלֵּל אֶת־יְיָ: וְאָרוּר הַפּוֹתֵחַ אֶת־פִּיו לְקַלֵּל וּלְחָרֵף כָּל־יָמָיו לִפְנֵי
צד–צה יְיָ: אַשְׁרֵי הַמְבָרֵךְ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי יְיָ: אָרוּר הַמְחָרֵף אֶת־כָּל־
צו–צז בְּרִיּוֹת יְיָ: אַשְׁרֵי הַחוֹשֵׁב לְכַלּוֹת מַעֲשֵׂי יָדָיו: אָרוּר הַמְצַפֶּה לֶאֱכֹל
צח–צט [עֲמַל] אֲחֵרִים: אַשְׁרֵי הַשּׁוֹמֵר יְסֹדוֹת אֲבוֹתָיו הַקַּדְמוֹנִים: אָרוּר
ק הַמַּשְׁחִית מוֹסְדוֹת אֲבוֹת־אֲבוֹתָיו וַאֲבוֹתָיו: אַשְׁרֵי הַנּוֹטֵעַ שְׁלוֹם־אַהֲבָה:
קא–קב אָרוּר הַהוֹרֵס הַשְּׁלוֹמִים בְּאַהֲבָה: אַשְׁרֵי שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר שָׁלוֹם [רַק]
קג בִּלְשׁוֹנוֹ וּבְלִבּוֹ שָׁלוֹם לַכֹּל: אָרוּר הַמְדַבֵּר בִּלְשׁוֹנוֹ שָׁלוֹם וּבְלִבּוֹ
קד אֵין שָׁלוֹם: כָּל־אֵלֶּה בַּמִּדּוֹת וּבַסְּפָרִים יִגָּלוּ בְּיוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל:
קה וְעַתָּה בָּנַי אַל תֹּאמְרוּ אָבִינוּ הוּא עִם־יְיָ וְהוּא יָגֵן עָלֵינוּ וְהִתְפַּלֵּל
קו בְּעַד חַטֹּאתֵינוּ אֵין שָׁם עוֹזֵר לְכָל־אָדָם אֲשֶׁר חָטָא: רְאוּ מַעֲשֵׂי כָל־
אָדָם כֻּלָּם כָּתַבְתִּי אֲנִי לִפְנֵי הַעֲשׂוֹתָם וְאֶכְתֹּב אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה
קז בְּכָל־בְּנֵי הָאָדָם עַד־הָעוֹלָם: וְאִישׁ לֹא יוּכַל לְהַשְׁחִית אֶת־כְּתַב־
קח יָדִי: כִּי יְיָ יִרְאֶה הַכֹּל וּמַחְשְׁבוֹת אֲנָשִׁים רָעִים כִּי הֶבֶל הֵם אֲשֶׁר
קט יִשְׁכְּנוּ בְחַדְרֵי הַלֵּב: וְעַתָּה בָּנַי הַאֲזִינוּ לְכָל־דִּבְרֵי אֲבִיכֶם אֲשֶׁר
אֲנִי מְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פֶּן תִּנָּחֲמוּ וַאֲמַרְתֶּם מַדּוּעַ לֹא אָמַר לָנוּ אָבִינוּ
קי בָּעֵת הַהִיא אֶת־אִי־דַעְתֵּנוּ זֹאת: וְהָיוּ הַסְּפָרִים אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם
נַחֲלַת מְנוּחַתְכֶם אַל־תַּסְתִּירוּם מִפְּנֵי כָל־הַחֲפֵצִים וּבֵאַרְתֶּם אוֹתָם
קיא לְמַעַן יֵדְעוּ מַעֲשֵׂי יְיָ הַנִּפְלָאִים מְאֹד: בָּנַי הִנֵּה הוֹלֵךְ וְקָרֵב יוֹם
הַמּוֹעֵד וְהָעֵת הַנְּתוּנָה לִי בָּאָה וְנִדְרָשׁ אֲנִי לָלֶכֶת וְהַמַּלְאָכִים הָרוֹצִים

סח–קח מסר השם דבר בשם דיבור. ואין זה כאן ענינו. — לבית ה׳. לבית המקדש? — השוה ספרי דברים שכ״ט: אין אבות מצילים את הבנים... אחים את אחים מנין, ת״ל אח לא פדה יפדה איש [תהל׳ מ״ט ז׳]. ומדרש תהלים למזמור מ״ו א׳: אח. כמה קשה אותו היום ואין יכול לפדותו. וכן אמרו (סנהדרין ק״ד א׳): ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא. דכתיב [דב׳ ל״ב] ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל אין יצחק מציל את עשו. וכן הוא אומר (ישע׳ ס״ג ט״ז) כי אתה אבינו כי אברהם לא יְדָעָנוּ וישראל לא יכירנו. ויש להשוות מק״ב ט״ו י״ד שירמיהו מגין על ישראל. —

קיב לָלֶכֶת אִתִּי עוֹמְדִים עַל־הָאָרֶץ שׁוֹמְרִים אֶת־פְּקֻדָּתָם: וּמָחָר אֲנִי
קיג הוֹלֵךְ לִמְרוֹמֵי הַשָּׁמַיִם לְנַחֲלַת־עוֹלְמֵי נֶצַח: וְלָכֵן צִוִּיתִיכֶם בָּנַי כִּי
תַעֲשׂוּ אֶת־הַטּוֹב לִפְנֵי יְיָ:
יד וַיַּעַן מְתוּשֶׁלַח אֶת־חֲנוֹךְ אָבִיו וַיֹּאמַר: אִם־טוֹב בְּעֵינֶיךָ חֲנוֹךְ
ב וְעָשִׂינוּ לָחֶם לְפָנֶיךָ לְמַעַן תְּבָרֵךְ אֶת־בָּתֵּינוּ וְאֶת־בָּנֶיךָ וְאֶת־כָּל־
יְלִידֵי בֵיתְךָ וְהִתְכַּבְּדוּ אֲנָשִׁים בִּגְלָלְךָ וְאַחֲרֵי־כֵן תֵּלֵךְ כִּרְצוֹן יְיָ:
ג–ד וַיַּעַן חֲנוֹךְ לִבְנוֹ וַיֹּאמַר: שְׁמַע בְּנִי לְמִן אֲשֶׁר מְשָׁחַנִי יְיָ בְּשֶׁמֶן
תִּפְאַרְתּוֹ לֹא בָא אֹכֶל בְּקִרְבִּי וְנֹעַם אֶרֶץ אֵין נַפְשִׁי זֹכֶרֶת וְאֵין־לִי
ה חֵפֶץ בִּדְבַר מִדִּבְרֵי אָרֶץ: אֲבָל קְרָא תִקְרָא אֶל־אָחִיךָ וְאֶל־כָּל־בְּנֵי
בֵּיתְכֶם וְאֶל־זִקְנֵי הָעָם וַדִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהָלַכְתִּי־לִי כַּאֲשֶׁר הוּשַׂם
ו עָלָי: וַיְמַהֵר מְתוּשֶׁלַח וַיִּקְרָא אֶל־רָעִים וְרִימָן וְעוֹכָן וְחֶרְמִיוֹן וְעִירָד
ז אֶחָיו וְאֶל זִקְנֵי כָל־הָעָם וַיִּקְרָא אֲלֵיהֶם אֶל־פְּנֵי חֲנוֹךְ אָבִיו: וַיִּשְׁתַּחֲווּ
כֻלָּם לְפָנָיו וַיִּרְאֵם חֲנוֹךְ וַיְבָרְכֵם וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם לֵאמֹר:
טו שִׁמְעוּנִי בָנַי בַּיָּמִים הָהֵם יָרַד יְיָ לְמַעַן אָדָם אֲבִיכֶם עַל־הָאָרֶץ
וּבִקֵּר אֶת־כָּל־בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בָּרָא בְּאַלְפֵי הַשָּׁנִים הַקּוֹדְמִים וְאַחֲרֵי
ב כֻלָּם בָּרָא לְאָדָם: וַיִּקְרָא יְיָ לְכָל־בֶּהֱמַת הָאָרֶץ וּלְכָל־רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה
וּלְכָל־עוֹף הַמְעוֹפֵף בָּרוּחַ וַיָּבֵא אֶת־כֻּלָּם לִפְנֵי אָדָם אָבִינוּ לְמַעַן יִקְרָא
ג שֵׁמוֹת לְכָל־הוֹלְכֵי עַל־אַרְבַּע: וַיִּקְרָא אָדָם [שֵׁמוֹת] לְכָל־הַחַיִּים אֲשֶׁר
ד עַל־הָאָרֶץ: וַיַּעֲמִידֵהוּ יְיָ מֶלֶךְ עַל־כֻּלָּם וַיַּכְנַע לְפָנָיו אֶת־כֻּלָּם
לִמְשֹׁל [בָּהֶם] וַיַּעֲשֵׂם אִלְּמִים וְחֵרְשִׁים לְמִשְׁמַעַת וּלְכָל־עֲבוֹדָה כְּמוֹ
ה–ו לְכָל־אָדָם: יְיָ בָּרָא אֶת־הָאָדָם אָדוֹן לְכָל־קִנְיָנוֹ: וְאֵין יְיָ דָּן כָּל־
נֶפֶשׁ בְּהֵמָה מִפְּנֵי הָאָדָם אֲבָל דָּן הוּא נֶפֶשׁ אָדָם מִפְּנֵי נֶפֶשׁ בְּהֵמָה
ז בַּיּוֹם הַגָּדוֹל: כִּי הִבְדִּיל מָקוֹם לִבְנֵי אָדָם וְכָל־נַפְשׁוֹת אָדָם הֵן
בְּמִסְפַּר כְּנַפְשׁוֹת בְּהֵמָה וְלֹא תֹאבַד נֶפֶשׁ אַחַת אֲשֶׁר בָּרָא יְיָ עַד־
ח הַדִּין הַגָּדוֹל: וְכָל־נֶפֶשׁ בְּהֵמָה תַּלְשִׁין עַל־הָאָדָם אֲשֶׁר הֵרַע לְרָעוֹת
ט–י אוֹתָהּ: הַמְעַוֵּל לְנֶפֶשׁ בְּהֵמָה לְנַפְשׁוֹ הוּא מְעַוֵּל: כִּי הָאָדָם מֵבִיא
מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וְעוֹשֶׂה קָרְבָּן לְמַעַן תַּעֲלֶה תְרוּפָה לְנַפְשׁוֹ:

יד ד–ו משחני ה׳... ע׳ לעיל ט׳ כ׳. — רעים ורימן ועוכן. אין זכר לשלשתם לעיל א׳ י״א. —

טו ו–יג לנפש בהמה אין שכל ואין נפרעין הימנה, אבל נפש אדם היא בעלת שכל ונפרעין הימנה בעד נפש בהמה, שלפי בעל הספר יש חשיבות לחייה. אולי מיוסדים
י כל הדברים הללו על אמונת הגלגול? — מהבאת קרבנות שבפסוק י׳ נראה שהספר

יא כֹּל אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם לֶאֱכֹל תַּאַסְרֻהוּ בְּאַרְבַּע רַגְלָיִם זוֹ הִיא תְּרוּפָה
יב הָעוֹשֶׂה טוֹב רוֹפֵא הוּא לְנַפְשׁוֹ׃ הַמֵּמִית כָּל־בְּהֵמָה בְּלִי לְאָסְרָהּ
יג אֶת־נַפְשׁוֹ הוּא מֵמִית וְעוֹשֶׂה עַוְלָה לִבְשָׂרוֹ׃ הָעוֹשֶׂה רָעַת־מָה לְכָל־
יד בְּהֵמָה בַּסֵּתֶר עָוֶל הוּא וְעַוְלָה הוּא עוֹשֶׂה לְנַפְשׁוֹ׃ הָעוֹשֶׂה רָעָה
לְנֶפֶשׁ אָדָם רָעָה לְנַפְשׁוֹ הוּא עוֹשֶׂה וְאֵין־לוֹ־תְרוּפָה לִבְשָׂרוֹ וְאֵין
טו לוֹ סְלִיחָה לְעוֹלָם׃ הָרוֹצֵחַ נֶפֶשׁ אָדָם אֶת־נַפְשׁוֹ הוּא מֵמִית וְאֶת־
טז בְּשָׂרוֹ הוּא רוֹצֵחַ וְאֵין־לוֹ תְרוּפָה לְעוֹלָם׃ הַדּוֹחֶה אָדָם לְרֶשֶׁת הוּא
יז בְנַפְשׁוֹ יִלָּכֵד וְאֵין־לוֹ תְרוּפָה לְעוֹלָם׃ הַדּוֹחֶה אָדָם לַמִּשְׁפָּט לֹא
יח יִמְעַט עָנְשׁוֹ בַּדִּין הַגָּדוֹל לְעוֹלָם׃ הָעוֹשֶׂה רִשְׁעָה אוֹ יְדַבֵּר רָעָה
יט לְכָל־נֶפֶשׁ לֹא תֵעָשֶׂה־לּוֹ צְדָקָה לְעוֹלָם׃ וְעַתָּה בָנַי שִׁמְרוּ אֶת־
כ לְבוֹתֵיכֶם מִכָּל־רִשְׁעָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְיָ׃ כַּאֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ אָדָם לְנַפְשׁוֹ מֵאֵת יְיָ
כא כֵּן יַעֲשֶׂה לְכָל־נֶפֶשׁ חַיָּה׃ כִּי בַיּוֹם הַגָּדוֹל אֲנִי יוֹדֵעַ הַכֹּל אוֹצָרוֹת רַבִּים
הוּכְנוּ לָאָדָם טוֹבִים לַטּוֹבִים וְלָרָעִים רָעִים בְּלִי מִסְפָּר לָרֹב׃
כב אַשְׁרֵי מִי שֶׁיָּבֹא לְבָתִּים טוֹבִים בָּרָעִים אֵין מְנוּחָה וְאֵין תְּשׁוּבָה׃
כג שִׁמְעוּ בָנַי הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדוֹלִים אָדָם כִּי־יַעֲלֶה דָבָר עַל־לִבּוֹ
לְהָבִיא מְנָחוֹת לִפְנֵי יְיָ וְיָדָיו לֹא־תַעֲשֶׂינָה זֹאת וְהֵסִיר יְיָ אֶת־פָּנָיו
כד מֵעֲמַל יָדָיו וְלֹא יִמְצָא פְּרִי עֲמַל יָדָיו׃ וְאִם־יָדָיו תַּעֲשֶׂינָה וְלִבּוֹ
יִתְאוֹנֵן לֹא תֶחְדַּל מַחֲלַת לִבּוֹ וּבְהִתְאוֹנְנוֹ תָּמִיד לֹא יְהִי־לוֹ כָל־
כה פֶּרִי׃ אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר בְּסַבְלוֹ יָבִיא מְנָחוֹת לִפְנֵי יְיָ הוּא יְקַבֵּל
כו סְלִיחָה עַל־הַחֲטָאִים׃ וְאִם לִפְנֵי הַזְּמָן יָשִׁיב אֶת־דְּבָרוֹ אֵין־לוֹ תְשׁוּבָה
וְאִם־יַעֲבֹר הַזְּמָן הַמְיֻעָד וְעָשָׂה אֵין־לוֹ בְרָכָה וְאֵין תְּשׁוּבָה אַחַר
כז הַמָּוֶת׃ כִּי כָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אָדָם לִפְנֵי זְמַנּוֹ וְאַחַר זְמַנּוֹ כַּעַס
כח הוּא לִפְנֵי בְנֵי־אָדָם וְלִפְנֵי יְיָ הוּא חוֹטֵא׃ אָדָם כִּי־יְכַסֶּה עָרֹם
כט וְלָרָעֵב יִתֵּן מִלַּחְמוֹ הוּא גְּמוּל יְקַבֵּל׃ וְאִם־לִבּוֹ יִתְאוֹנֵן שְׁתַּיִם רָעוֹת
ל יַעֲשֶׂה לְנַפְשׁוֹ אֵת אֲשֶׁר נָתַן אִבֵּד וְקַבָּלַת שְׂכָרוֹ אֵין לוֹ׃ וְעָנִי כִּי־
הִשְׂבִּיעַ לִבּוֹ אוֹ הִלְבִּישׁ בְּשָׂרוֹ וְהִתְגָּאָה הוּא כָל־סֵבֶל עָנְיוֹ יְאַבֵּד וְלֹא
לא–לב יְקַבֵּל בִּרְכַּת הַגְּמוּל׃ כִּי תוֹעֲבַת יְיָ כָל־אָדָם גֵּאֶה׃ וְכָל־דְּבַר־כָּזָב
בְּעָוֶל הוּא מְחֻדָּד וּבְחַד חֶרֶב הַמָּוֶת הוּא נִכְרָת וְהַכְּרִיתָה הַהִיא אֵין
לָהּ תְּרוּפָה לְעוֹלָם׃

יא נכתב בזמן הבית. – השוה תמיד ד׳ א׳ לא היו כופתין את הטלה (רש״י: בשעת שחיטה ד׳ רגלים יחד) אלא מעקידין אותו (כלו׳ יד ורגל, כדמפרש בגמרא. והשוה שבת נ״ד א׳).–

טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה חֲנוֹךְ לְדַבֵּר אֶל־בָּנָיו וְאֶל־שָׂרֵי הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ
כָּל־הָאֲנָשִׁים הַקְּרוֹבִים וְהָרְחוֹקִים בִּקְרֹא יְיָ אֶל־חֲנוֹךְ וַיִּתְיָעֲצוּ לֵאמֹר
ב נֵלְכָה וְנִשְּׁקָה לַחֲנוֹךְ: וַיִּתְאַסְּפוּ כָּאֲלָפִים אִישׁ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
ג אֲרוּנָה אֲשֶׁר הָיָה שָׁם חֲנוֹךְ וּבָנָיו: וַיָּבֹאוּ זִקְנֵי הָעָם וְכָל־הָעָם
ד וַיִּשְׁתַּחֲווּ וַיִּשְּׁקוּ לַחֲנוֹךְ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו: בָּרוּךְ תִּהְיֶה חֲנוֹךְ אָבִינוּ לַיְיָ
ה מֶלֶךְ הָעוֹלָם: וְעַתָּה בָּרְכָה אֶת־בָּנֶיךָ וְאֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים וּנְכַבְּדֵנוּ
ו לְפָנֶיךָ הַיּוֹם כִּי נִכְבַּדְתָּ לִפְנֵי יְיָ לְעוֹלָם: כִּי בְךָ בָּחַר יְיָ מִכָּל־
הָאֲנָשִׁים עַל־הָאָרֶץ וַיַּעֲמִידְךָ סוֹפֵר לִבְרִיּוֹתָיו הַנִּרְאוֹת וְשֶׁאֵינָן נִרְאוֹת
ז וּמְכַפֵּר חַטֹּאות אָדָם וְעוֹזֵר לִבְנֵי בֵיתֶךָ: וַיַּעַן חֲנוֹךְ לַאֲנָשָׁיו וַיֹּאמֶר
לְכֻלָּם:

יז שִׁמְעוּ בָנַי עַד־אֲשֶׁר לֹא הָיוּ כֻלָּם וְעַד אֲשֶׁר לֹא נִבְרְאוּ כָּל־
הַבְּרוּאִים בָּרָא יְיָ אֶת־כָּל־הַבְּרִיאָה הַנִּרְאָה וְאִי־הַנִּרְאָה כַּמָּה עִתִּים
חָלְפוּ וַיַּעַבְרוּ וִידַעְתֶּם כִּי אַחֲרֵי כָל־אֵלֶּה יָצַר אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ
וּבִדְמוּתוֹ וַיַּעַשׂ לוֹ עֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ וְלֵב לַחְשֹׁב וְשֵׂכֶל
ב לְהָבִין: וַיַּרְחֵב יְיָ אֶת־הָעוֹלָם לְמַעַן הָאָדָם וַיִּבְרָא אֶת־כָּל־הַבְּרִיּוֹת
לְמַעֲנוֹ וַיְחַלֵּק לְעִתִּים וּמִן־הָעִתִּים עָשָׂה שָׁנִים וּמִן־הַשָּׁנִים קָבַע יְרָחִים
וּמִן־הַיְרָחִים יָמִים וַיִּקְבַּע שִׁבְעָה יָמִים וּבָהֶם קָבַע שָׁעוֹת וְאֶת־
הַשָּׁעוֹת מָדַד לַחֲלָקִים לְמַעַן יַחְשֹׁב הָאָדָם אֶת־הָעִתִּים וּמָנָה אֶת־
הַשָּׁנִים וְאֶת־הַיְרָחִים וְאֶת־הַיָּמִים וְאֶת־הַשָּׁעוֹת וְאֶת־הַשִּׁנּוּיִים וְאֶת־
הַהַתְחָלוֹת וְאֶת־הַקִּצִּים וּמָנָה אֶת־חַיָּיו מִתְּחִלָּה וְעַד־הַמָּוֶת וְחָשַׁב עַל־
ג חֲטָאָיו וְכָתַב אֶת־מַעֲשֵׂהוּ הָרַע וְהַטּוֹב: כִּי אֵין דָּבָר נֶעְלָם לִפְנֵי
יְיָ וְעַל־כָּל־אָדָם לָדַעַת אֶת־מַעֲשָׂיו וְאַל־יַעֲבֹר אִישׁ מִצְוֹתָיו וּבִכְתָב
ד יָדַי יַחֲזִיק לְדוֹר וָדוֹר: וְכַאֲשֶׁר יִכְלוּ כָּל־הַבְּרִיּוֹת הַנִּרְאוֹת וְאִי־
ה הַנִּרְאוֹת אֲשֶׁר בָּרָא יְיָ וְהָלַךְ כָּל־אִישׁ אֶל־דִּין יְיָ הַגָּדוֹל: אָז תֹּאבַדְנָה
הָעִתִּים וְגַם הַשָּׁנִים לֹא־תִהְיֶינָה עוֹד וְלֹא יְרָחִים וְהַיָּמִים וְהַשָּׁעוֹת
ו יִתְפּוֹרְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ עוֹד וְעוֹלָם אֶחָד יָקוּם: וְכָל־הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר
יִמָּלְטוּ מִדִּין יְיָ הַגָּדוֹל יִתְקַבְּצוּ אֶל־עוֹלָם גָּדוֹל וְהָעוֹלָם הַגָּדוֹל
ז יִהְיֶה לַצַּדִּיקִים וְהָיָה לָנֶצַח: וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד בָּהֶם לֹא כְאֵב וְלֹא
מַחֲלָה וְלֹא דְאָגָה וְלֹא תוֹחֶלֶת קָשָׁה וְלֹא עָמָל וְלֹא לַיְלָה וְלֹא

טז ב אֲרוּנָה. ע׳ לקמן כ׳ א׳. —
יז ב הכל נברא בשביל האדם (השוה, למשל, תוספתא סנהד׳ ח׳ ט׳). —

חֹשֶׁךְ כִּי אִם־אוֹר גָּדוֹל וְהָיָה לָהֶם חוֹמָה גְדוֹלָה לֹא־תֵהָרֵס וְגַן
ח גָּדוֹל בַּל־יִשָּׁחֵת: כִּי כָל־נִשְׁחָת יַחֲלֹף וְאִי־נִשְׁחָת יָבֹא וְהָיָה
ט גַּג לִמְעוֹן־נֶצַח: וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְרוּ עַל־נַפְשְׁכֶם מִכָּל־עַוְלָה אֲשֶׁר
י–יא שָׂנֵא יְיָ: וַהֲלַכְתֶּם לְפָנָיו בְּיִרְאָה וְלוֹ לְבַדּוֹ תַּעֲבֹדוּ: וְכָל־מִנְחָה
יב תָּבִיאוּ לִפְנֵי יְיָ בְּצֶדֶק וַאֲשֶׁר לֹא בְצֶדֶק שָׂנֵא יְיָ: כִּי הַכֹּל יִרְאֶה
יְיָ וַאֲשֶׁר יַחֲשֹׁב אָדָם בְּלִבּוֹ שִׂכְלוֹ יָעוּץ לוֹ וְכָל־מַחֲשָׁבָה הֲבֵאת־
יג מִנְחָה הִיא לִפְנֵי יְיָ: אִם־תַּבִּיטוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם שָׁם יְיָ כִּי יְיָ בָּרָא אֶת־
יד הַשָּׁמָיִם: אִם־תַּבִּיטוּ אֶל־הָאָרֶץ שָׁם יְיָ כִּי יְיָ יָסַד אֶרֶץ וַיָּשֶׂם עָלֶיהָ
טו אֶת־כָּל־בְּרִיּוֹתָיו: אִם־תַּחְשְׁבוּ עַל־עֹמֶק הַיָּם וְכָל־תַּחְתִּיּוֹת הָאָרֶץ
טז שָׁם יְיָ כִּי יְיָ בָּרָא הַכֹּל: אַל־תִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי הָאָדָם וְלֹא לְמַעֲשֵׂי
יְיָ בְּעָזְבְכֶם אֶת־אֲדוֹן כָּל־הַבְּרִיּוֹת כִּי כָל־דָּבָר לֹא־יִסָּתֵר מִפְּנֵי יְיָ:
יז וַהֲלַכְתֶּם בָּנַי בְּאֹרֶךְ־אַפַּיִם בַּעֲנָוָה בְּיָגוֹן בִּדְאָגָה בֶּאֱמוּנָה בְּצֶדֶק
בְּהַבְטָחָה בְּחֻלְשָׁה בְּחֶרְפָּה בִּפְצָעִים בְּנִסָּיוֹן בְּחֹסֶר בְּעֵירֹם אוֹהֲבִים
אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־אֲשֶׁר תֵּצְאוּ מֵעוֹלָם הַצַּעַר הַזֶּה לִהְיוֹת יוֹרְשִׁים
יח עוֹלָם אֵין־סוֹף: אַשְׁרֵי הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר יִמָּלְטוּ בְּדִין־יְיָ הַגָּדוֹל כִּי
יט שִׁבְעָתַיִם מִן־הַשֶּׁמֶשׁ יָאִירוּ: כִּי בָעוֹלָם הַהוּא הַכֹּל מֻבְדָּל שִׁבְעָתַיִם
כ אוֹר וָחֹשֶׁךְ וּמָתוֹק וָמָר וְגַן וְעֹנִי: כָּל־אֵלֶּה שַׂמְתִּי בִכְתָב לְמַעַן
תִּקְרְאוּ וְתָבִינוּ:

יח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה חֲנוֹךְ לְדַבֵּר אֶל־אֲנָשָׁיו וַיּוֹרֶד יְיָ חֹשֶׁךְ עַל־
ב הָאָרֶץ וַתְּהִי אֲפֵלָה וַתְּכַס אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעוֹמְדִים עִם־חֲנוֹךְ: וַיְמַהֲרוּ
הַמַּלְאָכִים וַיִּקְחוּ אֶת־חֲנוֹךְ וַיַּעֲלֻהוּ אֶל־הָרָקִיעַ הָעֶלְיוֹן וְשָׁם קִבְּלָהוּ
ג יְיָ וַיַּעֲמִידֵהוּ לְפָנָיו לְעוֹלָם: וַתַּעַל הָאֲפֵלָה מֵעַל הָאָרֶץ וַיְהִי־אוֹר וַיִּרְאוּ
הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדְעוּ אֵיךְ נִלְקַח חֲנוֹךְ וַיְהַלְלוּ אֶת־יְיָ וַיֵּלְכוּ אֶל־בָּתֵּיהֶם:

יט וַחֲנוֹךְ נוֹלַד בְּשִׁשָּׁה לַחֹדֶשׁ תַּמּוּז וַיְחִי שָׁנִים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת
ב וְשִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ: וַיִּלָּקַח אֶל־הַשָּׁמַיִם בְּחֹדֶשׁ נִיסָן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ וַיְהִי
ג בַשָּׁמַיִם שִׁשִּׁים יוֹם: וַיִּכְתֹּב אֶת כָּל־הָאֹתוֹת לְכָל־בְּרִיאָה אֲשֶׁר
ד בָּרָא יְיָ: וַיִּכְתֹּב שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה סְפָרִים וַיִּמְסְרֵם בְּיַד־

יח ב חנוך נתמנה למלאך השרת בתורת שר הפנים (וע׳ לעיל י״ב ב׳). –

חלק ב׳: על השתלשלות הכהונה הגדולה מחנוך ועד נח (כ׳–כ״ד).

יט תמוז. גם כאן памовоуса, ובנוסח П (כן בפ״ו): סיון (цивана), כמו לעיל י״ג
ב–ד ס״ח. – בחדש ניסן באחד לחדש. וכן בנוסח Я, ונכון (השוה א׳ ב׳). – שלש

ה—ו בָּנָיו: וַיְהִי עַל־הָאָרֶץ שְׁלשִׁים יוֹם וַיְדַבֵּר אִתָּם: וַיִּלָּקַח אֶל־
הַשָּׁמַיִם שֵׁנִית בְּחֹדֶשׁ תַּמּוּז הַהוּא בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי הַהוּא אֲשֶׁר בּוֹ נוֹלַד
ז וּבְשָׁעָה הַהִיא: כְּמוֹ לְכָל־אָדָם תְּכוּנָה דוֹמָה בְּחַיָּיו אֵלֶּה כֵּן גַּם
ח הַהֵרָיוֹן וְהַלֵּדָה וְהַיְצִיאָה מִן־הַחַיִּים הָאֵלֶּה: בְּשָׁעָה שֶׁבָּהּ הוֹרָה בָּהּ
נוֹלַד וּבָהּ מֵת:

כ וַיְמַהֵר מְתוּשַׁלַח וְאֶחָיו וְכָל־בְּנֵי חֲנוֹךְ וַיִּבְנוּ מִזְבֵּחַ בִּמְקוֹם
ב אֲרוֹנָה אֲשֶׁר שָׁם נִלְקַח חֲנוֹךְ: וַיִּזְבְּחוּ אֵילִים וּפָרִים וַיִּקְרְאוּ לְכָל־
ג הָעָם וַיֹּאכְלוּ אֶת־הַקָּרְבָּן לִפְנֵי יְיָ: וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֲלֵיהֶם אֶל־
הַשִּׂמְחָה הֵבִיאוּ מַתָּנוֹת לִבְנֵי חֲנוֹךְ וַיַּעֲשׂוּ שִׂמְחָה וַיָּגִילוּ וַיָּשִׂישׂוּ
שְׁלשָׁה יָמִים:

כא וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְעֶת־עֶרֶב וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי הָעָם אֶל־מְתוּשָׁלַח
ב לֵאמֹר: עֲמֹד לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי כָל־הָעָם וְלִפְנֵי מִזְבַּח יְיָ וְנִכְבַּדְתָּ בְּתוֹךְ
ג אֲנָשֶׁיךָ: וַיַּעַן מְתוּשֶׁלַח לַאֲנָשָׁיו חַכּוּ בְּנֵי אָדָם עַד־אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֵי
ד חֲנוֹךְ אָבִי יִבְחַר לוֹ הוּא כֹּהֵן מֵאֲנָשָׁיו: וַיְחַכּוּ הָאֲנָשִׁים עוֹד לַיְלָה
ה לַשָּׁוְא שָׁם בִּמְקוֹם אֲרוֹנָה: וַיִּשָּׁאֵר מְתוּשֶׁלַח עַל־יַד־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתְפַּלֵּל
ו אֶל־יְיָ וַיֹּאמַר: רִבּוֹן כָּל־הָעוֹלָם אַתָּה לְבַדְּךָ אֲשֶׁר־בָּחַרְתָּ בַּחֲנוֹךְ אָבִי
בְּחַר־נָא כֹהֵן לַאֲנָשֶׁיךָ וּלְמַדְתָּ אֶת־לִבּוֹתֵיהֶם לְיִרְאָה אֶת־כְּבוֹדְךָ

מאות וששים וששה ספרים. בס׳ Liber Johannis Apocryphus 890 (במקום שהשתמש
ו בו בס׳ חנוך) ניתן מנין הספרים שכתב חנוך ששים וששה בלבד. — אשר בו נולד.
„הקב״ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש״ (קידושין בבלי
ל״ח א׳). והם מסתלקים מן העולם ביום שנולדו בו. כגון משה שנולד ומת בשבעה
ז באדר (תוספתא סוטה י״א ז׳—ח׳). — תכונה דומה. כך מסר סוקולוב ברומית: aequalem.
אבל בסלאבי: тъмно (=חשוכה). —

כ במקום ארונה. במקור: אחזן=ахоузань. לקמן כ״ג מ״ה—מ״ז נאמר שמקום
זה הוא בטבור הארץ ושם נברא אדם ושם ג״כ קברו ושם קבר אדם את הבל ושמלכי־
צדק הוא כהן ומלך במקום אחוזן. מכל אלו הסימנים נראה שכוונתו לירושלים. שהרי
ירושלים היא טבור הארץ (ע׳ אגרת אריסטיאס פ״ג. והשוה תנחומא בובר ויקרא 78:
ארץ ישראל יושבת באמצעיתו של עולם וירושלים באמצע ארץ ישראל ובית המקדש
באמצע ירושלים) ואדם הראשון ניטל עפרו ממקום שבו היה המזבח (ע׳ ב״ר י״ד ח׳
ובפירושו של תיאודור) והוא גופו היה הראשון שבנהו (השוה פסיקתא רבתי ק״פ ב׳:
מיד הלך דוד... ומצא שם את המזבח שבו הקריב אדם הראשון ובו הקריב נח ובו הקריב
אברהם. והשוה ת״י לויבן נח מזבח לה׳, בראׄ ח׳ כ׳) והבל נקבר במקום בית המקדש
(ע׳ ב״ר כ״ב ח׳ ויהי בהיותם בשדה — אין שדה אלא בית המקדש) ומלכי־צדק היה מלך
שלם (בראׄ י״ד י״ח)=ירושלים. מכל זה נראה שבמקור העברי היה „במקום ארונה״ (ע׳
ש״ב כ״ד י״ח). והמתרגם היוני׳ רי״ש וו״ו כחי״ת נראו לו וקרא אחזה ומסר באקוזיבוס
יווני אחזן (בנו״ן בסוף). —

ז וְלַעֲשׂוֹת הַכֹּל כִּרְצוֹנֶךָ: וַיִּישַׁן מְתוּשֶׁלַח וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּמַרְאֵה הַלָּיְלָה
ה–ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו: שְׁמַע מְתוּשֶׁלַח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵי חֲנוֹךְ אָבִיךָ: וְשָׁמַעְתָּ
לְקוֹל הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וְעָמַדְתָּ לִפְנֵי מִזְבְּחִי וַאֲכַבֶּדְךָ לִפְנֵי כָל־הָאֲנָשִׁים
י וְהָיִיתָ נִכְבָּד כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ: וַיִּיקַץ מְתוּשֶׁלַח מִשְּׁנָתוֹ וַיְבָרֶךְ אֶת־יְיָ
יא הַנִּרְאָה אֵלָיו: וַיְמַהֲרוּ זִקְנֵי הָעָם אֶל־מְתוּשֶׁלַח וַיַּט יְיָ אֱלֹהִים אֶת־
יב לֵב מְתוּשֶׁלַח לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל הָאֲנָשִׁים וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם: יְיָ אֱלֹהִים יִתֵּן
יג בְּרָכָה לָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה לְנֶגֶד עֵינֵי הַיּוֹם: וַיְמַהֵר סַרְסָן וְחַרְמִי וְזָזָם
זִקְנֵי הָעָם וַיַּלְבִּישׁוּ אֶת־מְתוּשֶׁלַח בְּגָדִים יְקָרִים וַיָּשִׂימוּ כֶּתֶר מַזְהִיר
יד עַל־רֹאשׁוֹ: וַיְמַהֲרוּ הָאֲנָשִׁים וַיָּבִיאוּ אֵילִים וּפָרִים וּמִן־הָעוֹפוֹת כֻּלָּם
טו הַיְדוּעִים לְמַעַן יַקְרִיב מְתוּשֶׁלַח בְּשֵׁם יְיָ וּבְשֵׁם הָאֲנָשִׁים: וַיַּעַל
מְתוּשֶׁלַח עַל־מִזְבַּח יְיָ וַיָּאִירוּ פָּנָיו כַּשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם עוֹלֶה וְכָל־
טז הָאֲנָשִׁים הָלְכוּ בְּעִקְּבוֹתָיו: וַיַּעֲמֹד מְתוּשֶׁלַח עַל־מִזְבַּח יְיָ וְכָל־הָאֲנָשִׁים
יז עָמְדוּ מִסָּבִיב לַמִּזְבֵּחַ: וַיִּקְחוּ זִקְנֵי הָעָם אֶת־הָאֵילִים וְאֶת־הַפָּרִים
וַיַּאַסְרוּ אַרְבַּע רַגְלֵיהֶם וַיַּנִּיחוּם בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וַיֹּאמְרוּ אֶל־מְתוּשֶׁלַח:
יח–יט קַח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת הַזֹּאת וְזָבַחְתָּ אֶת־הַיְדוּעִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי יְיָ: וַיִּפְרֹשׂ
כ מְתוּשֶׁלַח אֶת־כַּפָּיו אֶל־הַשָּׁמַיִם וַיִּקְרָא אֶל יְיָ לֵאמֹר: אָנָּא יְיָ מִי
כא אֲנִי כִּי אֶעֱמֹד בְּרֹאשׁ מִזְבַּחֲךָ וּבְרֹאשׁ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה: וְעַתָּה יְיָ
הַשְׁקִיפָה עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־כָּל־הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה וְהָיוּ מְנַסִּים כֻּלָּם וְנָתַתָּ
לְעַבְדְּךָ חֵן לִפְנֵי כָל־הָאֲנָשִׁים לְמַעַן יָבִינוּ כִּי אַתָּה הֶעֱמַדְתָּ כֹּהֵן
כב לַאֲנָשֶׁיךָ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְפַּלֵּל מְתוּשֶׁלַח וַיִּרְעַד הַמִּזְבֵּחַ וַתִּתְרוֹמֵם
הַמַּאֲכֶלֶת מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וַתִּקְפֹּץ אֶל־יַד־מְתוּשֶׁלַח לִפְנֵי כָל־הָעָם:
כג–כד וַיֶּחֶרְדוּ הָאֲנָשִׁים וַיְהַלְלוּ אֶת־יְיָ: וַיִּכְתֹּב מְתוּשֶׁלַח לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי
כה כָל־הָאֲנָשִׁים לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא: וַיִּקַּח מְתוּשֶׁלַח וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
כו הוּבָא מֵאֵת הָאֲנָשִׁים: וַיִּשְׂמְחוּ הָאֲנָשִׁים וַיָּגִילוּ לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי מְתוּשֶׁלַח
כז בַּיָּמִים הָהֵם: וְאַחֲרֵי־כֵן הָלְכוּ הָעָם אִישׁ לְאָהֳלוֹ:
כב וַיָּחֶל מְתוּשֶׁלַח לַעֲמֹד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי כָל־הָאֲנָשִׁים
לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא עֶשֶׂר שָׁנִים בְּקַוּוֹתוֹ לְנַחֲלַת־נֶצַח וּבְלַמְּדוֹ הֵיטֵב
ב לְכָל־הָאָרֶץ וּלְכָל־אֲנָשָׁיו: וְלֹא נִמְצָא אִישׁ סָר אַחֲרֵי הַהֶבֶל מֵאַחֲרֵי
ג יְיָ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה מְתוּשֶׁלַח חָי: וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת־מְתוּשֶׁלַח וַיִּרֶץ

כא יג־יד־יח סרסן וחרמיס וזזס. сарсан и хармис и зазась. — הידועים. כוונתו:
כ המותרים באכילה. — אנא יי. במקור: שמע יי, ובנוסח ИВ: אוי לי יי. —

את-קרבנותיו ואת-מנחותיו ואת-כל-עבודתו אשר עבד לפני ה':
ד ויהי כאשר קרבו ימי מתושלח למות וירא אליו ה' במראה הלילה
ה–ו ויאמר אליו: שמע מתושלח אנכי ה' אלהי חנוך אביך: ידע תדע
ז אומר אני אליך כי כלו ימי-חייך וקרוב יום שכבך: קרא אל-
ח ניר בן-למך בנך אשר נולד השני אחרי-נח: והלבשתו את-בגדי
ט כהנתך והעמדתו על-יד מזבחי: ואמרת אליו את כל-אשר יהיה
בימיו כי קרב זמן אבדן כל-הארץ וכל-אדם וכל-חי על-הארץ:
י–יא ובימיו תהיה מהפכה גדולה מאד על-הארץ: כי אדם יקנא ברעהו
ואנשים על-אנשים יתגאו ולשון בלשון תלחם ותמלא כל-הארץ
יב חמס ודם וכל-רע: וגם-עזבו את-בוראם וישתחוו לאלהי הבל
יג ולרקיע השמים ולמהלך הארץ ולגלי הים: והתגאה האויב ושמח
יד במעשיו לצערי הגדול: וכל-הארץ תחליף את-משטרה וכל-עץ
טו וכל-פרי יחליף את-זרעיו בצפיתם לקץ הימים: וכל-הלשונות ישתנו
טז בארץ לצערי: אז אצוה על-תהם להורק אל הארץ ואוצרות מי-
השמים הגדולים ירדו על-הארץ אל-החמר הרב ולפי החמר
יז הראשון: ואבד כל-בנין הארץ ונמחתה כל-הארץ והיתה נעדרת
יח את-כחה למן-היום ההוא: ואז אציל את-בן-למך בנך את-נח בנו
יט הבכור: ומזרעו אקומם עולם אחר וזרעו יהיה לעולם עד-האבדן
כ השני כאשר יהיו האנשים חוטאים במו-כן לפני: וייקץ מתושלח
כא משנתו ויעציבהו חלומו מאד: ויקרא לכל-זקני העם ויספר להם
את-כל אשר דבר ה' אליו ואת כל-המראה אשר הראה מאת ה':
כב–כג ויעצבו האנשים אל-מראהו ויענהו: ה' הוא השליט לעשות כרצונו:
כד–כה ועתה מתושלח עשה ככל אשר דבר אליך ה': ויקרא מתושלח
אל-ניר בן-למך אחי-נח הקטן וילבישהו את-בגדי הכהנה לפני
כל-העם ויעמידהו על-יד ראש המזבח וילמדהו את-כל אשר יעשה
כז באנשים: ויאמר מתושלח אל-האנשים הנה ניר לפניכם והיה נשיא
כז ומלך מן-היום הזה ומעלה: ויאמרו האנשים אל-מתושלח יהי לנו
כח כדברך ויהי דבר ה' כאשר דבר אליך: וכאשר דבר מתושלח
אל-האנשים לפני המזבח נבוכה רוחו ויכרע על-ברכיו ויפרש את-
כט כפיו אל-השמים ויתפלל אל-ה': ובהתפללו ותצא רוחו אל-ה':

כב ב א ו י ל י. כך בנוסחאות УБ. –

ל–לא וַיְמַהֵר נִיר וְכָל־הָעָם וַיַּעֲשׂוּ קֶבֶר לִמְתוּשֶׁלַח בִּמְקוֹם אֲרוֹנָה: יָפֶה
וְנִכְבָּד מְלֻבָּשׁ בְּכָל[־הַבְּגָדִים] הַקְּדוֹשִׁים הָלַךְ נִיר בְּכָבוֹד רָב וְהָאֲנָשִׁים
לב נָשְׂאוּ אֶת־גְּוִיַּת מְתוּשֶׁלַח: וּבְהַלֵּל הִנִּיחֻהוּ בַּקֶּבֶר אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ
לג וַיְכַסֻּהוּ וַיֹּאמְרוּ: בָּרוּךְ הָיָה מְתוּשֶׁלַח לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי כָל־הָעָם:
לד–לה וְכַאֲשֶׁר חָפְצוּ לָלֶכֶת [לְבָתֵּיהֶם] אָמַר נִיר אֶל־הָאֲנָשִׁים: מַהֲרוּ הַיּוֹם
וְהָבִיאוּ אֵילִים וּפָרִים וְתוֹרִים וְיוֹנִים וְהִקְרַבְנוּ לִפְנֵי יְיָ וְאַחַר תֵּלְכוּ
לו לְבָתֵּיכֶם: וַיִּשְׁמְעוּ הָאֲנָשִׁים בְּקוֹל נִיר הַכֹּהֵן וַיְמַהֲרוּ וַיָּבִיאוּ וַיַּאַסְרוּם
לז לְרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ: וַיִּקַּח נִיר אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת וַיִּזְבַּח אֶת־כָּל־אֲשֶׁר הוּבָא
לח וַיַּקְרֵב לִפְנֵי יְיָ: וַיִּשְׂמְחוּ כָל־הָאֲנָשִׁים לִפְנֵי יְיָ וַיְהַלְלוּ בַּיּוֹם הַהוּא
לט אֶת־יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ אֱלֹהֵי נִיר: לְמִן־הַיּוֹם הַהוּא הָיָה שָׁלוֹם
מ וּמִשְׁטָר בְּכָל־הָאָרֶץ בִּימֵי נִיר מָאתַיִם וּשְׁתַּיִם שָׁנִים: וְאַחֲרֵי־כֵן סָרוּ
הָאֲנָשִׁים מֵעַל יְיָ וַיָּחֵלּוּ לְקַנֵּא אִישׁ בְּרֵעֵהוּ וַאֲנָשִׁים עַל־אֲנָשִׁים
מא הִתְקוֹמְמוּ וְלָשׁוֹן עַל־לָשׁוֹן קָמָה לַמִּלְחָמָה: וְאִם־גַּם־שָׂפָה אַחַת הָיְתָה
מב לָהֶם לְבָבוֹת שׁוֹנִים קִבֵּלוּ: כִּי הַשָּׂטָן הֵחֵל לִמְלֹךְ בַּפַּעַם הַשְּׁלִישִׁית
בָּרִאשׁוֹנָה בְּטֶרֶם יִהְיֶה גַּן־עֵדֶן בַּשֵּׁנִית בְּגַן־עֵדֶן וּבַשְּׁלִישִׁית מִחוּץ
מג–מד לְגַן־עֵדֶן וְעַד־הַמַּבּוּל הִמְשִׁיךְ: וַתָּקָם מִלְחָמָה וּמֶרֶד גָּדוֹל: וַיִּשְׁמַע
מה נִיר הַכֹּהֵן וַיִּתְעַצֵּב מְאֹד וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ: אָכֵן רוֹאֶה אָנֹכִי כִּי קָרַב
הַזְּמָן וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֶל־מְתוּשֶׁלַח אֲבִי לֶמֶךְ אָבִי:
כג וְאֵשֶׁת נִיר וּשְׁמָהּ צוֹפָנִימָה הָיְתָה עֲקָרָה וְלֹא יָלְדָה לְנִיר
ב מִיָּמֶיהָ: וַתְּהִי צוֹפָנִימָה לְעֵת זִקְנָתָהּ וַתַּהַר בְּבִטְנָהּ וְנִיר הַכֹּהֵן לֹא
שָׁכַב אִתָּהּ וְלֹא נָגַע בָּהּ לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הֶעֱמִידָהוּ יְיָ לְשָׁרֵת לִפְנֵי
ג הָעָם: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָדְעָה צוֹפָנִימָה עַל־הֵרָיוֹנָהּ וַתִּתְאַדֵּם וַתֵּבוֹשׁ
ד וַתִּסְתַּתֵּר כָּל־הַיָּמִים עַד־אֲשֶׁר תֵּלֵד וְאִישׁ לֹא־יָדָע: וְכַאֲשֶׁר מָלְאוּ
מָאתַיִם וּשְׁמוֹנִים וּשְׁנַיִם יָמִים וְיוֹם הַלֵּדָה הֵחֵל לִקְרֹב וַיִּזְכֹּר נִיר
ה אֶת־אִשְׁתּוֹ וַיִּקְרָאֶהָ אֵלָיו לְבֵיתוֹ לְדַבֵּר אִתָּהּ: וַתָּבֹא צוֹפָנִימָה אֶל־
נִיר אִישָׁהּ וְהִנֵּה יֶשׁ־לָהּ [הֵרָיוֹן] בְּבִטְנָהּ וְקָרוֹב הַיּוֹם מוֹעֵד לִדְתָּהּ:
ו וַיַּרְא אוֹתָהּ נִיר וַיֵּבוֹשׁ מְאֹד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ מַה־זֹּאת עָשִׂית אִשְׁתִּי
ז וַתְּשִׂימִי עָלַי חֶרְפָּה לִפְנֵי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה: וְעַתָּה לְכִי מֵעִמָּדִי
וְהָלַכְתְּ אֶל־אֲשֶׁר הָרִית חֶרְפַּת בִּטְנֵךְ פֶּן־אֲטַמֵּא אֶת־יָדַי בָּךְ וְחָטָאתִי

כג ב **צופנימה**. בנוסח сопанима. Софонима: УБ, Соѳонима: П. — במקור: ותהי צופנימה לעת זקנתה וביום מותה. וברור מן ההמשך שהלשון וביום מותה אינו מעיקר הכתוב. —

ח לִפְנֵי יְיָ׃ וַתְּדַבֵּר צוֹפָנִימָה אֶל־נִיר אִישָׁהּ לֵאמֹר אֲדוֹנִי הִנֵּה עֵת
ט–י זָקַנְתִּי וּבָא יוֹם מוֹתִי׃ לֹא אֵדַע אֵיךְ הָרְתָה חֶרְפַּת בִּטְנִי׃ וְלֹא
הֶאֱמִין נִיר לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שְׁנִית לְכִי מֵעִמָּדִי פֶּן־אַכֵּךְ וְחָטָאתִי
יא לִפְנֵי יְיָ׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר נִיר אֶל־צוֹפָנִימָה אִשְׁתּוֹ וַתִּפֹּל צוֹפָנִימָה אֶל־
יב רַגְלֵי נִיר וַתָּמֹת׃ וַיִּתְעַצֵּב נִיר מְאֹד וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ אוּלַי הָיָה כֵן מִפְּנֵי
יג קוֹלִי כִּי בְדָבָר וּבְמַחֲשָׁבָה יֶחֱטָא אָדָם לִפְנֵי יְיָ׃ וְעַתָּה יְרַחֲמֵנִי יְיָ
יד בֶּאֱמֶת יָדַעְתִּי בְלִבִּי כִּי יָדִי לֹא הָיְתָה בָהּ׃ וְעוֹד אָמַר בָּרוּךְ אַתָּה
טו יְיָ כִּי־לֹא יָדַע אִישׁ עַל־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ׃ וַיְמַהֵר נִיר
וַיִּסְגֹּר דֶּלֶת בֵּיתוֹ וַיֵּלֶךְ אֶל־נֹחַ אָחִיו וַיַּגֶּד־לוֹ כָּל־אֲשֶׁר הָיָה לְאִשְׁתּוֹ׃
טז וַיְמַהֵר נֹחַ וַיֵּלֶךְ עִם־נִיר אָחִיו לְבֵית נִיר עַל־דְּבַר מוֹת צוֹפָנִימָה
יז וַיְדַבְּרוּ בֵּינֵיהֶם מֶה־הָיְתָה בִטְנָהּ בְּעֵת לִדְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר נֹחַ אֶל־נִיר
אַל־תֵּעָצֵב נִיר אָחִי כִּי יְיָ כִּסָּה הַיּוֹם אֶת־חֶרְפָּתֵנוּ כִּי אֵין אִישׁ
יח יוֹדֵעַ׃ וְעַתָּה נֵלֵךְ מַהֵר וְנִקְבְּרֶנּוּהָ בַּסֵּתֶר וַיְיָ יַסְתִּיר אֶת־בֹּשֶׁת
יט חֶרְפָּתֵנוּ׃ וַיַּנִּיחוּ אֶת־צוֹפָנִימָה בְּמִטָּה וַיַּלְבִּישׁוּהָ בְּגָדִים שְׁחוֹרִים
כ וַיִּסְגְּרוּהָ בַּבַּיִת מוּכָנָה לִקְבוּרָה וַיַּחְפְּרוּ קֶבֶר בַּסֵּתֶר׃ וְהַנַּעַר יָצָא
כא מִתּוֹךְ צוֹפָנִימָה הַמֵּתָה וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה מִימִינָהּ׃ וְנֹחַ וְנִיר בָּאוּ
לִקְבֹּר אֶת־צוֹפָנִימָה וַיִּרְאוּ אֶת־הַנַּעַר יוֹשֵׁב עַל־יַד צוֹפָנִימָה הַמֵּתָה
כב וְהוּא מְשַׁפְשֵׁף אֶת־בִּגְדָהּ׃ וַיִּפְחֲדוּ נֹחַ וְנִיר פַּחַד גָּדוֹל כִּי־הָיָה
כג הַנַּעַר שָׁלֵם בְּגוּפוֹ כְּבֶן־שָׁלֹשׁ וּמְדַבֵּר בְּפִיו וּמְבָרֵךְ אֶת־יְיָ׃ וַיַּבִּיטוּ
כד עָלָיו נֹחַ וְנִיר וְהִנֵּה חוֹתַם הַכְּהֻנָּה עַל־לִבּוֹ וּמַרְאֵהוּ נִכְבָּד׃ וַיֹּאמֶר
נֹחַ וְנִיר הִנֵּה אֱלֹהִים מְחַדֵּשׁ אֶת־כְּהֻנַּת הַבַּיִת אַחֲרֵינוּ כְּחֶפְצוֹ׃
כה וַיְמַהֲרוּ נֹחַ וְנִיר וַיִּרְחֲצוּ אֶת־הַנַּעַר וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה וַיִּתְּנוּ־לוֹ
כו–כז מִלֶּחֶם הַכְּהֻנָּה וַיֹּאכַל׃ וַיִּקְרְאוּ אֶת־שְׁמוֹ מַלְכִּי־צֶדֶק׃ וַיִּקַּח נֹחַ וְנִיר
אֶת־גְּוִיַּת צוֹפָנִימָה וַיַּפְשִׁיטוּהָ אֶת־הַבְּגָדִים הַשְּׁחוֹרִים וַיִּרְחָצוּהָ
כח וַיַּלְבִּישׁוּהָ בְּגָדִים מְאִירִים נִכְבָּדִים וַיִּבְנוּ בָיִת׃ וַיֵּלֶךְ נֹחַ וְנִיר
כט וּמַלְכִּי־צֶדֶק וַיִּקְבְּרוּהָ לְעֵינֵי־כֹל׃ וַיְדַבֵּר נֹחַ אֶל־נִיר אָחִיו שְׁמֹר עַל־
הַנַּעַר הַזֶּה בַּסֵּתֶר עַד [בֹּא] הָעֵת כִּי־יַעֲרִימוּ בְּנֵי הָאָדָם בְּכָל־הָאָרֶץ
ל וְהֵחֵלּוּ לָסוּר מֵאַחֲרֵי אֱלֹהִים וְהָיָה אִם־יַכִּירֻהוּ וַהֲרָגֻהוּ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן
לא הָלַךְ נֹחַ לִמְקוֹמוֹ׃ וַיָּחֵלּוּ רָעוֹת גְּדוֹלוֹת לָרֹב בְּכָל־הָאָרֶץ בִּימֵי נִיר׃
לב וַיָּחֶל נִיר לְהִתְעַצֵּב מְאֹד וְיוֹתֵר מִכֹּל עַל־הַנַּעַר וַיֹּאמַר אוֹי־לִי יְיָ
עוֹלָם בִּימֵי הַחֵלּוּ כָּל־הָרָעוֹת לָרֹב בָּאָרֶץ וְרוֹאֶה אָנֹכִי כִּי קָרוֹב

לג קִצֵּנוּ וּבְכָל־הָאָרֶץ מִפְּנֵי רָעַת הָאָדָם: וְעַתָּה יְיָ מָה־הַמַּרְאֶה וּמַה־
לד פִּשְׁרוֹ וּמָה אֶעֱשֶׂה־לּוֹ הָאָמְנָם גַּם־הוּא יִפֹּל אִתָּנוּ בָּאָבְדָן: וַיִּשְׁמַע יְיָ
לה אֶל־נִיר וַיֵּרָא אֵלָיו בְּמַרְאֵה הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו: נִיר אֶת־הָרָעוֹת
הָרַבּוֹת אֲשֶׁר בָּאָרֶץ לֹא־אֶסְבֹּל עוֹד וְהִנְנִי חָפֵץ לְהָבִיא אָבְדָן גָּדוֹל
לו עַל־הָאָרֶץ וְאָבַד כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בָּאָרֶץ: וְאֶל־הַנַּעַר אַל־תֵּעָצֵב נִיר
כִּי עוֹד מְעַט וַאֲנִי שׁוֹלֵחַ אֶת־מִיכָאֵל רֹאשׁ מַלְאָכַי וְלָקַח אֶת־הַנַּעַר
וְהוֹשִׁיבָהוּ בְּגַן־עֵדֶן בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ לְפָנִים אָדָם שֶׁבַע שָׁנִים
לז כַּאֲשֶׁר הָיָה לוֹ רָקִיעַ פָּתוּחַ תָּמִיד עַד־שֶׁלֹּא חָטָא: וְהַנַּעַר הַזֶּה לֹא
יֹאבַד עִם־הָאוֹבְדִים בַּדּוֹר הַזֶּה כִּי לִהְיוֹת כֹּהֵן הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם מַלְכִּי־
צֶדֶק יְעַדְתִּיו וְאַעֲמִידֵהוּ לִהְיוֹת רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים כַּאֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים:
לה–לט וַיִּיקַץ נִיר מִשְּׁנָתוֹ וַיְבָרֶךְ אֶת־יְיָ הַנִּרְאֶה אֵלָיו וַיֹּאמַר: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי
אֲבוֹתַי אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי כִּי־בָחַר כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיָמַי בְּבֶטֶן צוֹפָנִימָה אִשְׁתִּי:
מ כִּי אֵין לִי נַעַר אַחֵר בַּמִּשְׁפָּחָה הַזֹּאת לִהְיוֹת כֹּהֵן גָּדוֹל וְהוּא בְּנִי
מא וְעַבְדְּךָ וְאַתָּה אֱלֹהִים גָּדוֹל אָתָּה: כִּי מָנִיתָ אוֹתוֹ עִם־עֲבָדֶיךָ הַכֹּהֲנִים
הַגְּדוֹלִים עִם־שֵׁת וֶאֱנוֹשׁ וְרוּשׁ וַעֲמִילָם וּפְרָשִׁידָם וּמַהֲלַלְאֵל וּשְׂרוּג
מב וַאֲרוּסָן וְעֵלִים וַחֲנוֹךְ וּמְתוּשֶׁלַח וְעַמָּדִי נִיר עַבְדֶּךָ: וּמַלְכִּי־צֶדֶק זֶה
מג יִהְיֶה רֹאשׁ לִשְׁלֹשֶׁת עָשָׂר הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים: וְגַם בַּדּוֹר
הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה מַלְכִּי־צֶדֶק אַחֵר רֵאשִׁית לִשְׁנֵים עָשָׂר כֹּהֲנִים: וְאַחֲרֵי־
מד כֵן יִהְיֶה רֹאשׁ לְכֻלָּם כֹּהֵן גָּדוֹל [בַּעַל] דְּבַר אֱלֹהִים וְכֹחַ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
מה אוֹתוֹת גְּדוֹלִים וְנִכְבָּדִים מִכֹּל אֲשֶׁר הָיוּ: וּמַלְכִּי־צֶדֶק הַהוּא יִהְיֶה
כֹּהֵן וּמֶלֶךְ בִּמְקוֹם אֲרוֹנָה לֵאמֹר בְּטַבּוּר הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁם נִבְרָא
מו אָדָם וְשָׁם יִהְיֶה אַחֲרֵי־כֵן קִבְרוֹ: וְעַל הַכֹּהֵן הָרֹאשׁ הַהוּא כָּתוּב כִּי
מז הוּא יִהְיֶה קָבוּר בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא טַבּוּר הָאָרֶץ: כְּמוֹ־כֵן קָבַר שָׁם אָדָם
אֶת־הֶבֶל בְּנוֹ אֲשֶׁר הֲרָגוֹ קַיִן כִּי הָיָה מֻשְׁלָךְ שָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּלִי קְבוּרָה
עַד־אֲשֶׁר נִרְאָה עוֹף הַנִּקְרָא עֹרְבִית אֲשֶׁר הָיָה קוֹבֵר אֶת־אֶפְרוֹחָיו:
מח יָדַעְתִּי כִּי גְדוֹלָה תִּהְיֶה הַמַּהְפֵּכָה אֲשֶׁר תָּבוֹא וּבַמַּהְפֵּכָה יָסוּף הַדּוֹר
מט הַזֶּה וְאָבַד הַכֹּל: מִלְּבַד נֹחַ אָחִי אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר וְאַחֲרֵי־כֵן יִהְיֶה נֶטַע

לג–לח ומה אעשה לו. לנער מלכי צדק. — היקום אשר בארץ. ставление вемно. —
מה–מז במקום ארונה. ע׳ לעיל כ׳ א׳. — עורבית. галю. והוא галка ברוסית
(=Corvus monedula ברומית). השוה פרקי דר״א כ״א: והיו אדם ועזרו יושבים ובוכים
ומתאבלים עליו ולא היו יודעים מה לעשות להבל שלא היו נהוגים בקבורה. בא עורב
אחד שמת לו אחד מחביריו, לקח אותו וחפר בארץ וטמנהו לעיניהם. אמר אדם כעורב

נ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וַאֲנָשִׁים אֲחֵרִים יִהְיוּ׃ וּמַלְכִּי־צֶדֶק יִהְיֶה אָז רֹאשׁ הַכֹּהֲנִים
נא בָּאֲנָשִׁים מוֹלֵךְ וְעוֹבֵד אֶת־יְיָ׃ וַיְהִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר הָיָה הַנַּעַר אַרְבָּעִים
נב יוֹם בְּבֵית נִיר וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מִיכָאֵל׃ רֵד עַל־הָאָרֶץ אֶל־נִיר הַכֹּהֵן
וְלָקַחְתָּ אֶת־מַלְכִּי־צֶדֶק נַעֲרִי אֲשֶׁר אִתּוֹ וְשַׂמְתָּ אוֹתוֹ בְּגַן־עֵדֶן
נג לְמִשְׁמֶרֶת׃ כִּי קְרוֹבָה הָעֵת אֲשֶׁר אֲנִי מַמְטִיר אֶת־כָּל־הַמַּיִם עַל־
נד הָאָרֶץ וְאָבַד כֹּל אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וַיְמַהֵר מִיכָאֵל וַיֵּרֶד בַּלַּיְלָה וְנִיר יָשֵׁן
נה עַל־מִשְׁכָּבוֹ וַיֵּרָא אֵלָיו מִיכָאֵל וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ כֹּה אָמַר יְיָ שַׁלַּח נִיר
נו אֵלַי אֶת־הַנַּעַר אֲשֶׁר מָסַרְתִּי בְּיָדֶךָ׃ וְלֹא הִכִּיר נִיר אֶת־הַדּוֹבֵר אֵלָיו
נז וַיִּתְעַצֵּב לִבּוֹ וַיֹּאמַר׃ הֲלֹא יַכִּירוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־הַנַּעַר וּלְקָחֻהוּ וַהֲרָגֻהוּ
נח כִּי לֵב הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה רַע לִפְנֵי יְיָ׃ וַיֹּאמֶר נִיר אֶל הַדּוֹבֵר אֵין
נט הַנַּעַר אֶצְלִי וְגַם־לֹא אֵדַע מִי אָתָּה׃ וַיַּעַן הַדּוֹבֵר אֵלָיו אַל־תִּירָא
נִיר רֹאשׁ צְבָאוֹת יְיָ אָנֹכִי וַיִּשְׁלָחֵנִי יְיָ וְהִנְנִי לוֹקֵחַ הַיּוֹם אֶת־נַעַרְךָ
ס וְהֹלַכְתִּי אִתּוֹ וְשַׂמְתִּיו בְּגַן־עֵדֶן וְהָיָה שָׁם עַד־עוֹלָם׃ וְכַאֲשֶׁר יִהְיֶה
הַדּוֹר הַשְּׁנֵים עָשָׂר וְאֶלֶף וְשִׁבְעִים שָׁנָה תְּעֻבְּרֶנָּה יִוָּלֵד בַּדּוֹר הַהוּא
אָדָם צַדִּיק אֲשֶׁר יְיָ יֹאמַר אֵלָיו לַעֲלוֹת עַל־הָהָר הַהוּא אֲשֶׁר שָׁם
עָמְדָה תֵּבַת נֹחַ אָחִיךָ וּמָצָא שָׁם מַלְכִּי־צֶדֶק אַחֵר אֲשֶׁר הָיָה חַי
שָׁם שֶׁבַע שָׁנִים מִסְתַּתֵּר מִבְּנֵי אָדָם הַמַּקְרִיבִים לַפְּסִילִים לְבִלְתִּי
יְאַבְּדֻהוּ וְהוֹצִיאָהוּ וְהָיָה כֹהֵן וּמֶלֶךְ רִאשׁוֹן בְּעִיר שָׁלֵם כְּמַלְכִּי־צֶדֶק
זֶה רֵאשִׁית הַכֹּהֲנִים וְשָׁלְמוּ עַד־הָעֵת הַהִיא שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְאַרְבַּע
מֵאוֹת וּשְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה מִתְּחִלָּה וּמִבְּרִיאַת אָדָם וּמִמַּלְכִּי־צֶדֶק
הַהוּא יִהְיוּ שְׁנֵים עָשָׂר כֹּהֲנִים בְּמִנְיָן עַד־הַשַּׂר הַגָּדוֹל הוּא הַמַּנְהִיג
סא אֲשֶׁר יַנְהִיג אֶת־כָּל־הַנִּבְרָאִים וְאִי־הַנִּבְרָאִים׃ וַיִּזְכֹּר נִיר אֶת־חֲלוֹמוֹ
סב הָרִאשׁוֹן וַיַּאֲמֵן וַיָּשָׁב לְמִיכָאֵל וַיֹּאמַר׃ בָּרוּךְ יְיָ אֲשֶׁר שְׁלָחֲךָ הַיּוֹם אֵלַי
וְעַתָּה בָּרֵךְ אֶת נִיר עַבְדְּךָ כִּי קְרוֹבָה יְצִיאָתִי מִן־הָעוֹלָם הַזֶּה וְלָקַחְתָּ
סג אֶת־הַנַּעַר וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלֶיךָ יְיָ׃ וַיִּקַּח מִיכָאֵל אֶת־הַנַּעַר
בַּלַּיְלָה הַהוּא אֲשֶׁר יָרַד־בּוֹ וַיִּשָּׂאֵהוּ עַל־כְּנָפָיו וַיְשִׂימֵהוּ בְּגַן־עֵדֶן׃
סד וַיַּשְׁכֵּם נִיר מִמָּחֳרָת וַיֵּלֶךְ אֶל־הָאֹהֶל וְלֹא מָצָא אֶת־הַנַּעַר וַיְהִי לוֹ עֶצֶב
סה גָּדוֹל מְאֹד תַּחַת שִׂמְחָה כִּי לֹא־הָיָה לוֹ בֵן אַחֵר זוּלָתוֹ׃ וַיָּמָת נִיר וְלֹא
סו הָיָה אַחֲרָיו כֹּהֵן בָּאֲנָשִׁים׃ וּלְמִן־הָעֵת הַהִיא קָם מֶרֶד גָּדוֹל בָּאָרֶץ׃

אני עושה. מיד לקח נבלתו של הבל וחפר בארץ וטמנה (וע' ב״ר תיאודור עמ' 215.
ס גינצברג Legends V ,142). — פסוק ס' אינו בשאר כ״י.—

כד וַיִּקְרָא יְיָ אֶל־נֹחַ אֶל־הַר־אֲרָרַט בֵּין אַשּׁוּר וְאַרְמֶנְיָה בְּאֶרֶץ
ב עֵבֶר עַל־הַיָּם׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לַעֲשׂוֹת תֵּבָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אָרְכָּהּ
וְרָחְבָּהּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וְגָבְהָהּ שְׁלֹשִׁים וְקוֹמוֹת שְׁתַּיִם לָהּ בְּתָוֶךְ
ג דַּלְתָּהּ אַמָּה׃ וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאַמּוֹת הָהֵן בְּאַמּוֹתֵינוּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר
אֶלֶף וְכֵן שְׁלֹשִׁים הָהֵן בְּאַמּוֹתֵינוּ תְּשַׁע מֵאוֹת כִּי אַמָּה אַחַת
ד הַהִיא בְּאַמָּתֵנוּ חֲמִשִּׁים׃ וּלְפִי הַמִּסְפָּר הַזֶּה הַיְּהוּדִים מַחֲזִיקִים
בְּמִדַּת תֵּבַת נֹחַ כַּאֲשֶׁר אָמַר אֵלָיו יְיָ וְעוֹשִׂים כָּל־מִדָּה וְכָל־מִשְׁקָל
ה עַד־הַיּוֹם׃ וַיִּפְתַּח יְיָ אֱלֹהִים אֶת־אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַיַּמְטֵר עַל־הָאָרֶץ
ו יָמִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר׃ וַיְהִי נֹחַ בִּשְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת
ז וַיּוֹלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים שֵׁם חָם יָפֶת׃ וּמֵאָה שָׁנָה אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו בָּא אֶל־הַתֵּבָה בְּיֶרַח אִיָּר לְפִי הָעִבְרִים וּלְפִי הַמִּצְרִים
ח פַּמְנוֹת בְּיוֹם הַשְּׁמוֹנָה עָשָׂר׃ וַתָּשָׁט הַתֵּבָה אַרְבָּעִים יוֹם וְכָל־הַיָּמִים
ט אֲשֶׁר הָיוּ בַתֵּבָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים׃ וַיָּבֹא אֶל־הַתֵּבָה בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת
שָׁנָה וּבִשְׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת לְחַיָּיו יָצָא מִן־הַתֵּבָה בְּיֶרַח פַּרְמוּת
י לְפִי הַמִּצְרִים וּלְפִי הָעִבְרִים נִיסָן בְּיוֹם הָעֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה׃ וַיְחִי אַחַר
הַמַּבּוּל שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמָת אַחֲרֵי אֲשֶׁר חַי תְּשַׁע מֵאוֹת
וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃

בַּיְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר תְּהִלָּתוֹ מִתְּחִלָּה
וְעַתָּה וְעַד סוֹף הָעוֹלָם כֻּלּוֹ אָמֵן׃

כד ג נראה ששיעורו של פסוק ג׳ היה צריך להיות כך: שלש מאות האמות ההן באמותינו חמשה עשר אלף [וחמשים ההן באמותינו אלפים וחמש מאות] וכן השלשים
ג–ד ההן באמותינו [אלף וחמש מאות] כי אמה אחת ההיא באמותינו חמשים. — הפסוקים ג׳–ד׳
ז הם הערה ארכיאולוגית מאת אחד המתרגמים או המעתיקים. — פ מ נ ו ת. фаменоѳа. —
ט פ ר מ ו ת. фармоута. —

ספר צוואות השבטים
מבוא

א. שם הספר והצוואות הבודדות וסדרן.

השם הכולל של הספר היה בודאי צואות השבטים (כך הוא בנוסח הארמיני). אבל בכ"י היוונים מחולפים הם שמות הספר ואף שמות הפרקים. בכמה כ"י נמצא אף השם: צוואות השבטים בני יעקב, או: צוואות י"ב השבטים לבניהם. אף בנוגע לשמות של כל צוואה בודדת יש חילופים. בצוואת נפתלי העברית (ע' לקמן סוף פרק ד') שם הפרק הוא: צוואת נפתלי. ויש גם שהרחיבו את שמותיהן, כגון צוואת גד על השנאה. ברוב כ"י ניתן שם הפרק כגון נוסח זה: צואת שמעון הבן השני ליעקב וללאה. משונה הוא, למשל, שם צואת גד: הבן התשיעי ליעקב ולזלפה, בעוד שגד בן ראשון הוא לזלפה (ולפיכך הוצרכנו לשנות בתרגום ולהוסיף התיבה בן לפני שמות האמהות).

הצוואות נסדרו לא לפי סדר לידתם של השבטים אלא לפי סדר אמותיהם: בתחלה ניתנו צוואות בני לאה, אח"כ בני בלהה ואחריהם בני זלפה ובני רחל.

ב. התחלקות כל צוואה לפי תכנה וענין התוספות המאוחרות.

תכנה של כל צוואה וצוואה אפשר לחלק לג' חלקים: א) אבי השבט מספר את קורות חייו. לרוב הוא מתודה על חטאותיו אשר חטא, מפרט את כל המדות הרעות שבו, חוץ מכמה אבות המציגים למופת את חיי־התם והצדק שחיו. הספורים האלה הולכים בעקבות ספורי התורה ובכמה פרטים קרובים הם אל אגדת רז"ל. ב) אבי השבט מורה לבניו מתוך נסיונות חייו את הדרך אשר בה ילכו ואת המעשה אשר יעשו. בעיקר הוא מזהיר אותם מפני החטאים שבהם נכשל הוא גופו (ראובן מזהיר מפני הזנות, יהודה — מפני השכרות ואשה נכריה, גד — מפני השנאה, וכו'). ואותם האבות שדרך חייהם היתה תמיד תם וענוה מצוים לבניהם שיבורו אף הם להם את הדרך הזאת ויורוה לבני־בניהם. ג) אבי השבט מנבא בסוף כל צוואה וצוואה על אחרית הימים, על ימות המשיח, על משפט ה'. בנבואות האלה מגיד הוא לבניו מראש כי יסורו מאחרי ה' ויעבדו אלילים, ואז ילכו בשבי ושם יכירו את אלהיהם וישובו אליו בלבב שלם והוא ירחמם וישיבם לארץ מכורתם. אבי כל שבט מזהיר את בניו להשמע ללוי (לפעמים גם ליהודה), כי ללוי נתן ה' את הכהונה ואת המלוכה (בכמה צוואות ניתנה המלוכה ליהודה) וממנו עתיד לצאת עבד ה' — המשיח, שיבוא ויגאל את העולם מחטאתו, והוא יהיה לאור ישראל ולכל הגויים.

בחלק השלישי של הצוואות נוספו ע"י הנוצרים כמה פרקים ופסוקים בענין גאולת העולם ע"י משיחם. אותן התוספות הנוצריות הביאו לידי כך שכל העולם המדעי, עד העשיריות האחרונות של המאה הי"ט, היה חושב את ספר צוואות השבטים לספר נוצרי. הראשון שהורה על יהדותו של הספר היה Grabe בהוצאתו המתוקנת, אלא שדעתו דעת יחיד היתה ולא הורו כמותה. כל החוקרים, עד הזמן האחרון, החזיקו בדעתם שהספר חיבור נוצרי הוא, ולא נחלקו אלא אם נכתב ע"י נוצרי מבין היהודים או מן הגויים. רק בזמן האחרון החזירו את עטרת הספר לישנה. Schnapp בספרו Die Testamente der zwölf Patriarchen untersucht (Halle 1884) עבר על כל המקומות הנוצריים והוכיח שהם זיופים. לדעתו, רק שני החלקים הראשונים של כל צוואה וצוואה מקוריים הם ונכתבו ע"י המחבר העיקרי, אבל החלק השלישי — הנבואות החזיונות — נתוספו ע"י מאוחרים, מהם יהודים ומהם נוצרים, — כלומר הספר גופו יהודי הוא, אלא שהרבה אינטרפולציות נכנסו לתוכו.

דעה זו — אם גם לא במילואה — נתקבלה מאז ע"י כל החוקרים שעסקו בספר. לדעתם.

גם החלק השלישי יהודי הוא, אלא שעליו הוסיפו הרבה יותר מאשר על שני החלקים הראשונים. כלם, וביניהם גם צ׳ארלס בהוצאתו הבקרתית ובתרגומו האנגלי, השתדלו לברר את התוספות הנוצריות, כדי לקבל את המקור העברי של הספר.

אבל התוספות הנוצריות לא כולן בבת אחת נעשו: כל מעתיק ומעתיק השתדל להוסיף כטוב בעיניו, ולפיכך גם אפין של התוספות שונה הוא. יש מהן נוצריות־יהודיות, ויש נוצריות־פאולניות. כפי שהוכיח Connybeare בחקירותיו[1] חסרות בנוסח הארמיני הרבה תוספות נוצריות המצויות בנוסח היוני, אע״פ שגם שם אנו מוצאים כבר כמה תוספות זרות. מכאן ראיה שהתוספות היו הולכות ומתגבבות בהמשך הזמן.

מכאן אתה עובר אל שאלה אחרת: אם המקור העברי הוא חטיבה אחת, או אפשר שגם בו חלו ידים של בעלי תוספות.

אם נקרא את הספר בעיון רב, נראה שגם לאחר שנסיר את התוספות הזרות לרוח היהדות אנו נתקלים לפעמים בנוסח מורכב מחלקים הנראים יוצאי־דופן במבנה הצוואות. הספר הוא בעיקרו ספר־מוסר: הוא בא להזהיר ולהוכיח, להורות את הטוב ואת הישר, את הדרך שיבור לו האדם בחיים. בחלק השלישי של כל צוואה וצוואה מזהיר אבי השבט את בניו לכבד את לוי, להשמע לו ולהכנע לפני בניו. אולם בתוך האזהרות האלה אנו נתקלים פתאום בתוכחות־מוסר לבני־לוי עצמם, כשהכותב מתמרמר על המריבות שתהיינה בין הכהנים ועל חלול הקודש בנבואות על מקדש ה׳ שיחרב ועל גלות עם ישראל. ולבסוף נגמרת הצוואה שוב בהטפת מוסר, כאילו לא היו הפסוקים האחרונים אלא המשך של החלק השני (ע׳, למשל, צואת שמעון — ה׳—ז׳). על כרחנו נראה מתוך כך ששלטו כאן עוד מוסיפים, חוץ מן המגיהים הנוצרים. ועוד: בצוואת יוסף יש שני ספורים: א) על בית פוטיפר ואשתו (פרק א׳—ט׳), ב) על מכירת יוסף (פרק י״א—י״ז). מן הדין הוא, שהספור השני, השונה גם באפיו מספור א׳, יבא לפני הספור הראשון. אולם מי שהוסיף את הספור השני סדרו, כנראה, שלא במקומו. אם נשוה עוד את צוואת לוי (פרק י׳ ופרק י״ד וכו׳) וצוואת דן (פרק ה׳) נראה שאחרי כל התהלות והתשבחות שהסופר מפזר ללוי — הוא עומד וצווח על משובת הכהנים והוללותם ומנבא פורענות לישראל עקב חטאותיהם. ולא עוד, אלא שבכל הספר לוי עיקר, ורק לפעמים אתה מוצא ליהודה בצדו. מכאן משמע שהתנגדות חרישית היתה ביחס ללוי והיה מי שרצה להחזיר אל יהודה את המלכות שניטלה הימנו ע״י לוי. הרי אתה למד, שעל יד המחבר העיקרי, המסור לבני־לוי, היו עוד מחברים־מגיהים, שהוסיפו משלהם בהתאם להשקפותיהם והם שנו במקצת את פרצופו המקורי של הספר.

חוץ מאלו יש עוד תוספות של יהודים שנכנסו בזמן מאוחר במקצת. הן מצד תכנן והן מצד סגנונן נראה שאינן מעיקר הספר.

בצוואת ראובן ב׳ ג׳—ג׳ ב׳ כל הפרק הוא הוספה מאוחרת שמקורה הוא יווני בהחלט. חוץ ממה שהפרק הזה אינו עומד בקשר אורגני עם הפרקים האחרים, הרי עצם החלוקה של שבעת החושים הגופניים יסודו בתורת הסטואה. לפיה ניתנו לאדם שבעה כחות ראשיים: חמשת החושים וכח הדמיון והדבור, ועוד, — וכח השכל המושל על יתר השבעה. תוספת מעין זו נמצאת, לפי עדותו של צ׳ארלס, אף באחד מכתבי־היד של בן־סירא לפני פרק י״ז ד׳, שבו הוא הולך ומונה את כל חושי האדם. לפי זה צריך לקיים שחוץ מן התוספות הנוצריות הנמצאות בספר ושמשמו לשם מטרה ידועה, יש גם תוספות יהודיות, שנעשו ע״י יהודים, שרצו להכניס מיפיפותו של יפת לתוך אהלי שם.

קצת מוזר הוא גם פרק י״ז בצוואת לוי. כל אותה הנבואה על הכהונות בשבעים השבועות אינה מובנת כלל. כל הפירושים הדחוקים, שנדחקו ראשונים ואחרונים לישבו על פשוטו, לא

1) JQR V, 375—398; VIII, 260-268, 471-485.

עורף לפרושים ולאידיאליהם ונעשו מלכים כמלכי הגויים שבסביבותיהם. העם התפכח משמחתו. ואותה ההתנגדות החרישית, שהיתה מעמעמת פה ושם בין האוכולוסין, התחילה מתפרצת מזמן לזמן במרד גלוי. אש המרידה היתה נכבה בים של דמים והקרע שבין העם ומנהיגי הפרושים — מצד אחד, ובין השכבות הגבהות ובית המלכות מאידך גיסא הלך הלוך והתרחב וכבר לא נתאחה לעולם.

ואף הספר צוואות השבטים הנהו עד למהפכה שבאה בהשקפותיו של העם. על יד התהלות והתשבחות שבעל הספר העיקרי מפזר ללוי יש גם דברי התמרמרות ותוכחת מוסר של בעל התוספות. בצבעים שחורים מתאר הוא את הוללותם את אהבת בצעם ואת משובתם של הגדולים שבניהם, שנשתמרה לנו בספרי ההיסטוריה בתיאור חייו של אלכסנדר ינאי. והיה כעם ככהן: אף העם אינו חף מפשע, וכל הצרות הבאות עליהם מן השמים באו על חטאותיהם. ועל כן על העם לשוב מחטאותיו ועוד ישקיף ה׳ משמים וינחם על אדמתם ועליהם יהי משיח ה׳ שקוו אליו זה כמה. משיח זה עתיד הוא לצאת, לפי בעל התוספות, משבט יהודה, שלו המלוכה. התקוה המשיחית חוזרת למקומה.

ד. האיש ושיחו.

על קלסתר פרצופו המוסרי והלך נפשו של בעל הספר אפשר לעמוד מתוך פרקי ספרו.

קודם־כל הוא יהודי מאמין. ביראת הכבוד מדבר הוא על תורת הקרבנות, שקדמה לעשרת הדברות וניתנה לאברהם ליצחק וליעקב. לוי נבחר להיות כהן לאל עליון ויצחק זקנו מלא את ידו ולמדהו תורת העולה והמנחה והבכורים. יעקב אביו מעשר על ידו את תבואות שדהו ובכורות מקנהו. ומשום כך לוי הנהו ראשון במעלה ועולה גם על יהודה. הוא יורה את ישראל תורה ומשפט ויאיר את כל הגויים באור הדעת וביראת אלהים. בניו יהיו מנהיגי העם ועל פני כל יכבדו. תפקידו של לוי בספר זה הוא התפתחות הרעיון של „ברית הלוי" שבנבואת מלאכי (ב׳ ד׳—ז׳): תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא־נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳־צבאות הוא.

אולם יותר מאשר על המצות המעשיות — הקרבנות — מזהיר הסופר על הדברים המסורים ללב. בפרט זה דומה הוא לספר משלי ולספר בן־סירא. הכלל הגדול של ואהבת לרעך כמוך מפותח כאן בכמה וכמה סגנונים ומעוטר כמה וכמה אזהרות.

הנעימה היסודית שבספר זה היא ללכת בדרכי ה׳. על האדם להדבק בה׳: מה הוא רחום וחנון אף אתה כך, מה הוא סלחן ומחלן וגומל חסדים אף על האדם להיות כך. צוואות ראובן, שמעון, יהודה, דן וגד מלאות אזהרות על לא־תעשה. צוואות יששכר, זבולון, אשר, יוסף ובנימין באות להזהיר על התום ועל היושר, על אהבת האדם ועל החנינה. אהבת ה׳ ואהבת האדם אחת הן. יששכר (ה׳ ב׳) מזהיר את בניו לאהוב את ה׳ ואיש את רעהו. דן (ה׳ ג׳): אהבו את ה׳ בכל חייכם ואיש את רעהו בלבב שלם. וכן בכל הצוואות.

אולם אם על האדם לאהוב את רעהו עליו להתרחק מכל אשר יזיק לאהבה זו. משום כך מחויב הוא להתרחק בכל כחו מן השנאה ומן הקנאה. כי השנאה תעוור עיני האדם ולא יוכל להביט בפני חברו (דן ב׳ ב׳). הקנאה משתלטת על האדם ומתחברת תמיד עם השקר ולא תנוח כל זמן שיצליח האיש המעורר קנאה (גד ה׳ א׳, שמעון ג׳ ב׳—ג׳). אולם הירא את דבר ה׳ באמת בו לא תשלוט הקנאה והשטן וכל רוחותיו לא יוכלו לו. החסיד אם יצליח הרי ישמח ויתפלל בעדו ואפילו יצליח הרשע בדרכיו לא יתגרה בו ולא יקנא בעושה העולה — כי המשפט לאלהים הוא (גד ז׳ א׳, שמעון ג׳ ה׳—ו׳, זבולון ח׳ ה׳).

מאד מאד צריך אדם להתרחק מן השכרות ומן הזנות. מפני שתי התאוות האלה, שכל אחת מהן באה בעקב חברתה, מזהירים את בניהם ראובן ויהודה. הראשון נכשל במעשה בלהה והשני לקח ביינו את בת־שוע הכנענית לאשה ולבסוף נכשל במעשה תמר. זנות ויין לוקחים לב

ומעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. יהודה לקח בשכרותו את הכנענית לאשה שלא ברצון אביו. ולפי שנשא אשה שאינה הוגנת לו יצאו ממנה בנים שאינם מהוגנים. לפיכך עמד הסופר באריכות על מעשה ער ואונן ועל אשת יהודה שמררה את חייו.

גדול הוא כחה של תשובה. כל השבטים מתענים ומסתגפים. ראובן ויהודה על חטאותיהם, שמעון על שנאתו ליוסף וכו׳. ואף יוסף בשעה שהסיתה אותו המצרית מתענה כמה ימים, כדי לטהר ולצרף את נפשו. משום כך חייב האדם להנזר מן המדות המגונות הדבקות בו ולשוב בלב שלם. אולם התשובה בלבד, בלי מעשים טובים, אינה מספקת. על הבנים לאחוז במעשי אבותיהם. עליהם להתהלך בתום נפש ולרחם על עני ודל כיששכר וזבולון, להתרחק מן השנאה ומן הקנאה כדן וכגד, להלך ביושר ולהשמר מדבר שקר כאשר. וכשם שנהג יוסף עם אחיו באהבה, ולא נטר להם איבה, כן מחויב כל אדם לסלוח לאשר חטאו לו ולשלם להם טובה תחת רעה, כי בכל אלה חפץ ה׳ וזה כל האדם.

ואף גם זאת: הסופר החסיד הפרוש תלמיד נאמן הוא לרבותיו הנביאים. מה הם לא נתנבאו לישראל בלבד אלא גם נביאים לגויים היו אף הוא אינו מיחד את ימות המשיח רק לבני עמו. המשיח יאיר באור הדעת לכל הגויים וכבוד ה׳ יזרח גם עליהם. כל העמים ישבו בשלוה ויקבלו עליהם את עול מלכות ה׳ באהבה. ומשום כך אין צורך בדבר לאחר את זמן כתיבתם של כל הפסוקים, שבהם נזכרת המלה גויים ולעשותם לתוספת נוצרית. הרעיון של ישועת הגויים על ידי ישראל לא נתחדש בבית מדרשם של סופרי האיוונגליון. רעיון זה מקורו בספרי הנביאים והם השפיעו מרוחם על בעל הספר. וכשם שאין הסופר נושא פנים לבני עמו ומוכיח אותם על פשעיהם ומנבא להם נבואות של פורענות כך אינו מוציא את הגויים מן הכלל, שהרי גם אותם עתיד המשיח לגאול מממשלת השטן, משלטון „בליעל״, כי תמלא הארץ דעה את ה׳.

מקום חשוב ביותר נתיחד בספר למשיח. לפי הרעיון המקורי של הצוואות מנבאים אבות השבטים על המשיח שעתיד הוא לקום משבט לוי, לגאל את ישראל ולחדש את פני העולם. קשה להגיד בברור מה היתה כוונתו של הסופר: אם המשיח כבר בא והוא יוחנן הורקנוס, שבו נתאחדו שלש גדולות — כהונה, מלכות ונבואה, — או שמשיח עדיין לא בא, ועתיד הוא לצאת משבט לוי, שהוא ראש השבטים. מכל מקום מופיע לפנינו כאן המשיח כאישיות נעלה ונאצלת, טהורה מכל חטא. המשיח בצדק ובמישור יהלך (יהודה כ״ד א׳) והוא יחדש את הכהונה (לוי ח׳ י״ד). הוא יהיה נביא לאל עליון ומלך על כל הגויים והוא יברך את ישראל (ראובן ו׳ י״א). אם נטהר גם את יתר הנבואות שנאמרו עליו מתוספות זרות נראה שהסופר מיחס לו עוד תפקידים אחרים: הוא יבער את הרשע מן הארץ ויצרף את ישראל ואת הגויים ביום שבת ה׳ לכסא משפט לדין את כל העמים.

ביום הדין יקיצו הצדיקים: חנוך, נח, שם, אברהם, יצחק ויעקב וכל השבטים. אחרי כן יקומו לתחיה גם שאר הצדיקים וה׳ ידין את הרשעים כחטאותיהם. התיאורים של ימות המשיח ושל יום הדין שבספר מזכירים בפלאסטיות מרובה את התאור שבספר דניאל (י״ב א׳—ג׳): ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד על־בני עמך והיתה עת צרה אשר לא־נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט עמך כל־הנמצא כתוב בספר. ורבים מישני אדמת־עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד.

בעל צוואות השבטים עומד ברובו בתחומם של כתבי הקדש הן בתכן והן בסגנון. את ספורי התורה מוסר הוא בצורתם ואף מקשט הוא אותם לרוב בדברי אגדה. רק במקומות מועטים מצינו כמה פרטים שלא נמסרו בתורה ולא נמצאו באגדה. האטימולוגיות של גרשם, קהת, מרים ויוכבד (לוי י״א ב׳—ח׳) אינן בתורה. כיוצא בזה לא מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה במעשה ראובן (צוואת ראובן ג׳ י״ג). ואין בידנו להכריע אם יש כאן מחידושי אגדה של הסופר גופו או שהיו לפניו מקורות שנעלמו מאתנו.

כמעט בכל צוואה וצוואה נזכר ספר חנוך. אולם רוב המקומות הנזכרים בספר לא נמצאו בספר חנוך הכושי שלנו. בכמה מקומות מתאימה הציטטה שבספר לחנוך הסלאבי, אלא שלאמתו של דבר אין אותם המקומות ציטטות מספר חנוך כלל. מכל מקום ידע הסופר את ספר חנוך והרבה להשתמש בו שהרי הרבה רעיונות יש שהם משותפים לשני הספרים.

חזק ביותר הוא הקשר שבין הספר וספר היובלים. כמעט בכל החלקים הביוגרפיים מתאימים הם זה לזה ואף סיפור המעשה בכלל נמשך אחרי אופן הסיפור בספר היובלים. ואין להסיק מכאן על איחור זמנו של ספר צוואות השבטים, שכן צריך להקדים את זמנו של ספר היובלים עד לסוף המאה השניה או לראשית המאה הא׳ לפני סה״נ. גאסטר בא ללמד מכאן שכל עיקרו לא היה ס׳ הצוואות אלא חלק של ספר היובלים בכלל. אולם נראה שהשערה זו אין לה על מה שתסמוך. ספר הצוואות הוא חטיבה מיוחדת, שאי אפשר להכניסה בספר היובלים בשום מקום. וגם גדלו ובנינו מעידים עליו שבמחשבתו של המחבר, שהכיר היטב את ספר היובלים, עלו צוואות השבטים כספר מסוים ומיוחד במינו [3]).

ה. באיזו לשון נכתב הספר.

כבר הוכיחו חכמים (קוהלר וגאסטר, ואחריהם צ׳ארלס ופרלס) שלא נכתבו הצוואות אלא עברית. ולא עוד אלא שלפי צ׳ארלס תלויים הם שינויי הנוסחאות בתרגומים היוונים בשינויים שחלו במקור העברי, שכן המתרגמים היוונים השתמשו בכתבי־יד עבריים שונים. החקירות האלה עוסקות ביחוד במבנה של הסגנון ובבטויים יווניים שאינם שגורים אלא בשפה העברית ונתרגמו יוונית מלה במלה. צ׳ארלס (במבוא להוצאתו) וגם פרלס (Zur Erklärung d. Test. d. zwölf Patriarchen, 1908) מביאים כמה לשונות שאי אפשר לפרשם, אלא אם כן נקבל שניטלו מתוך המקור העברי. נביא כאן דוגמאות אחדות:

בצוואת נפתלי ר ב׳ הוא אומר: והנה אניה באה מלאה מלוחים. המלים מלאה מלוחים אין להן שחר. בא גאסטיר והראה שהמתרגם היווני טעה וקרא במקור העברי מלאה מלוחים במקום בלא מלחים, ולפיכך מסר μεστὸν ταρίχων.

בצוואת שמעון ג׳ ר׳ נאמר: καὶ συγγινώσκει τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν המלה ἀγαπῶσιν היא לכל הדעות בלתי מובנת כאן. עלינו לקיים שבמקור העברי היה אויביו, אלא שהמתרגם היווני טעה וקרא אהביו, וכך תרגם.

בצוואת לוי ב׳ ח׳ יש המלה ὕψος = גבה, בשעה שבמקור העברי היה בודאי: נגה. בצוואת זבולון ט׳ ב׳ נאמר המים εὐκαταφρόνητα γίνονται. המלה εὐκαταφρόνητα ודאי טעות היא של המתרגם. נראה שבמקור היה ימסו, או גם ימאסו (=ימסו, ע׳ תהלים נ״ח ח׳) והמתרגם טעה ותרגם לפי הבנתו. טעות מעין זו מצינו גם בצוואת אשר ד׳ ב׳ בלשון ὡς ὕδωρ ἄχρηστον = כמים שאין מהם תועלת. אף כאן היה בודאי במקור כמים הנמסים, והמתרגם היווני קרא כמים הנמאסים (פרלס).

בצוואת יוסף י״א ד׳ כתוב: καὶ ἐπλήθυνεν αὐτὸν ἐν χρυσίῳ...καὶ ἔργῳ. המלה ἔργο (= עבודה) אין לה ענין ונראה שבמקור העברי היה כאן ועֲבָדָה.

מדוגמאות אלו וכיוצא בהן נראה שמעיקרו נכתב הספר עברית [4]).

ו. התרגומים.

מן הספר צוואות השבטים הגיעו אלינו תרגומים שלמים א) ביוונית, ב) ארמינית, ג) סלאבית, ד) קטעים של תרגומים בארמית וקטע בסורית, ועוד ה) צוואת נפתלי בעברית.

3) רשימת כל המקומות המקבילים שבספר היובלים ובספר הצוואות מוסר צ׳ארלס במבוא לתרגום האנגלי. —

4) רשימה מפורטת של המקומות הקשים מוסרים צ׳ארלס במבוא להוצאתו ופרלס במאמרו הנ״ל. —

א) התרגום העיקרי הוא היוני, שבו נשתמר הספר במילואו. על הזמן שבו נעשה תרגום זה אין להחליט. מאליו מובן שהמתרגם אחז בלשון של תרגום הע׳ שהיה מצוי אצלו. כך מתרגם הוא, למשל, את המלה לבטח (צוואת בנימין י׳ י״א) ἐν ἐλπίδι = לבטחון, ממש כמו שמתרגמים הע׳ את המלה הזאת ביחז׳ כ״ח כ״ו, את המלה „אפרת״(?) (צוואת יוסף כ׳ ג׳) הוא מתרגם Ἱππόδρομον[4] ע״פ הע׳ לברא׳ מ״ח ז׳, ועוד כאלה.

תשעה כ״י נשתמרו מן התרגום היוני: 1) בספריה הבודליאנית באוכספורד (מהמאה הי״ד), 2) בספרית האוניברסיטה בקמברידז׳ (המאה העשירית), 3—4) שנים (מהמאה הי״ג בוואטיקן, 5) בספרית המנזר שעל ההר אתוס (המאה הי׳), 6) כ״י פריז מהמאה הי׳, 7) במנזר בפתמוס מהמאה הט״ו, 8—9) שנים במנזר בסיני (מהמאה הי״ז בקירוב).

את ההוצאה המתוקנת הראשונה הוציא לאור Grabe בספרו Spicilegium Patrum ואליה צרף גם את התרגום הלטיני של Grosseteste. הוצאה שניה ע״פ כ״י קמברידז׳ התקין Sinker בשנת 1869. את שנויי הנוסחאות והשואה עם כ״י הארמנים מסר Connybeare (JQR 1896, 1892). את ההוצאה החדשה ביותר (ע״פ כל כתבי־היד שנמנו לעיל וכל שינויי הנוסחאות) התקין Charles (בשנת 1908).

ב) מן התרגום הארמיני נשתמרו י״ב כ״י (מן המאות י״ב—י״ז) הנמצאים באוכספורד, לונדון, ווינה ובספריה של הקתוליקוס הארמיני.

ג) התרגום הסלאבי נשתמר בב׳ נוסחאות (קצר ומלא), שנדפסו במאסף Н. Тихонравовъ, Памятники отреченной русской литературы т. I, Санктпетербургъ 1863 (96—145, 146—232).

התרגום הסלאבי נעשה מתוך התרגום היוני באופן חפשי: יש בו כמה תוספות שאינן אלא הרחבות ולפעמים הסברות לרעיונות ולשונות שביווני. ובמקומות הרבה התרגום הסלאבי הוא לא ברור כל כך עד שאי־אפשר להבין אותו בלי הנוסח היוני: יותר מדי רצה המתרגם למסור את היוני בדיוקו וחטא לספר (הערכה שלמה לתרגום זה ע׳ И. Я. Порфирьевъ, Апокрифич. сказанія о ветхозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ по рукописямъ соловецкой библіотеки, Санктпетербургъ 1887, стр. 59—67)

ד) מן הגניזה נגלו בזמן האחרון קטעים מצוואות השבטים. בשנת 1900 פרסמו Pass ו־Arendzen[5] קטע שנמצא ע״י שיכטיר ונשמר בספרית האוניברסיטה בקמברידז׳. קטע זה כולל פרקים בשפה הארמית, המקבילים לצוואת לוי י״א—י״ג[6].

בשנת 1906 פרסמו Charles ו־Gowley שוב קטע ארמי מאוצרות הגניזה, שנמצא בספריה שבאוכספורד[7]. ע״י הקטע הזה פרסמו גם חלק של צוואת לוי ביוונית, שנמצאה במנזר על הר אתוס, ושאינו בשאר כ״י היוונים. הקטע היווני הזה מקביל מלה במלה לקטע הארמי, אלא שגדול הוא ממנו הרבה. כך נתקבל חלק הגון המקביל לצוואת לוי, כי כל אותם הקטעים (הארמיים מקמברידז׳ ואוכספורד והיווני מאתוס) משלימים זה את זה ומקבילים לפרקים ח׳—ט׳ וי״א—י״ג בצוואת לוי.

הקטעים הארמיים תכנם דומה למקומות המקבילים שבספר, אלא שהרבה יותר נמצא בם על דבר הקרבנות: הם מוסרים בפרוטרוט דיני עצים הראויים למערכה, דיני טבילה ורחיצה, דיני קרבנות, כמות מלח, קמח, שמן, יין וקטורת שטעונים הקרבנות. קשה להכריע אם הצוואה הארמית היא ספר בפני עצמו או תרגום מן המקור העברי בצרוף תוספות, או, להיפך, שהנוסח העברי תורגם מן המקור הארמי. שאלות אלו עדיין תלויות הן ועומדות לבירור

5) JQR XII, 1900, 651—661. —

6) באותו המאמר נדפס גם קטע בתרגום סורי. —

7) JQR XIX, 1907, 566—583. —

ה) את צוואת נפתלי העברית פרסם גאסטיר (Proceedings of the Society of Biblic. Archeology, XVI [1893-4], 33—49, 109—117) על פי כמה כתבי יד (מן המאות י"ב—ט"ז). לדעתו של גאסטיר, הצוואה הזאת היא הנוסח העברי המקורי ולפיה עובדה ותורגמה הצוואה היונית בשנויים ותוספות. לדעתו עובדה כל צוואה וצוואה באופן כזה מן הנוסח העברי המקורי. Resch השתדל להראות (Das hebr. Testamentum Naphtali, Theol. Stud. u. Krit., 1899) ע"י השוואת הנוסח העברי לנוסח היוני ששניהם אחד הם. אולם דוקא השואה זו מוכיחה שקשה מאד לקיים שהתרגום היוני נעשה מאותו הגוף העברי, משום שרק בנוגע לרעיונות העיקריים דומים הם זה לזה, אבל שונים הם הרבה הן בפרטיהם והן בתפיסה הכללית.

כל צוואה וצוואה שבנוסח היווני נגמרת במיתת אבי השבט, מה שאין כן בצוואה העברית המונחת לפנינו. שונה היא לגמרי גם עמדתו של נפתלי לגבי יוסף. אם בנוסח היווני מחבב נפתלי את יוסף, בהתאם לרוח הכללי של הספר, הרי בצוואה העברית מורגשת כעין שנאה כבושה אליו. הוא מאשים (א' י') את יוסף שעל ידו נתגלגל הדבר וירדו ישראל למצרים. אפשר שגם כאן מצאה לה הד השנאה, שהיתה שוררת בין ישראל והשומרונים אנשי שכם שבחלקו של יוסף. מכל מקום שונה הוא לגמרי הרוח שבצוואה היונית מן הרוח שבצוואה העברית.

חוץ מזה, אם נדייק בסגנון של הצוואה העברית נראה שאף הסגנון והלשונות מאוחרים הם ביותר. כל אותה הצוואה חותם של מדרש מאוחר טבוע בה ועושה רושם כאילו נעבדה ונעתקה ממקור עתיק במאה הי"א או הי"ב. משום כך עלינו לקיים שצוואת נפתלי העברית אינה מקורית, אלא היא עיבוד מאוחר שנעשה ע"י יהודי במאה הי'—הי"ב מן הצוואה המקורית העברית.

התרגום העברי הניתן בזה נעשה מתוך הנוסח היווני שהוציא צ'ארלס. התוספות מיסודם של הנוצרים הופרשו מתוך גופו של הספר וניתנו כל אחת במקומה בתוך הפירוש. ואילו התוספות היהודיות או אותן שאמתותן מוטלת בספק נשארו במקומותיהן ובלי שום סימן, כדי שלא לערבב את הקורא. אף שינויי נוסחאות שבכ"י, המפיצים אור על כמה וכמה פרקים קשי־ההבנה, בא עליהם הדיון בתוך הפירוש.

תרגומו של הספר נכתב בלשון המקרא המאוחרת משום שכך טיבו דורש בתורת ספר שנכתב בימי החשמונאים.

ז. קצת ביבליוגרפיה

א) הוצאות הנוסח היווני:

Grabe, Spicilegium Patrum, I, Oxon. 1698; ed. 2, 1714.

Sinker, Testamenta XII Patriarchum, ad fidem codicis Cantabrigiensis edita, accedunt lectiones cod. Oxoniensis, Cambridge 1869. — Appendix, Cambridge 1879.

Charles, The Greek versions of the Testaments of the Twelve Patriarchs, edited from nine MSS. together with the variants of the Armenian and Slavonic Versions and some hebrew fragments, Oxford 1908.

ב) תרגומים חדשים:

Charles, The Testaments of the Twelve Patriarchs, translated from the Editor's Greek Text... with introduction, notes and indices, London 1908.

» Apokr. and Pseudep. II, 1913, 82—367.

» with an introduction by W. O. E. Oesterley, London 1917.

Schnapp, Die Testamente der 12 Patriarchen (Kautzsch, Apokr. und Pseudep. II, 1900, 458—506).

סֵפֶר צַוָּאוֹת הַשְּׁבָטִים

צַוָּאַת רְאוּבֵן בְּכוֹר יַעֲקֹב וְלֵאָה

א הַעְתָּקַת צַוָּאַת רְאוּבֵן אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו לִפְנֵי מוֹתוֹ בִּשְׁנַת מֵאָה
ב וְעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ לְחַיָּיו׃ וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים אַחֲרֵי מוֹת יוֹסֵף
ג כַּאֲשֶׁר חָלָה רְאוּבֵן וַיָּבֹאוּ בָנָיו וּבְנֵי בָנָיו לִרְאוֹתוֹ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ד בָּנַי הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָלַכְתִּי בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתָי׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה שָׁם
אֶת־יְהוּדָה וְאֶת־גָּד וְאֶת־אָשֵׁר אֶחָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם חַזְּקוּנִי וְאָשׁוּב
וְאֹמַר לְאַחַי וּלְבָנַי אֵת אֲשֶׁר צָפַנְתִּי בְלִבִּי כִּי הִנֵּה אָמוּתָה הַפָּעַם׃
ה וַיִּתְחַזֵּק וַיֵּשֶׁב וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ אַחַי וּבָנַי וְהַאֲזִינוּ
ו אֶל־רְאוּבֵן אֲבִיכֶם אֵת אֲשֶׁר אֲצַוֶּה לָכֶם׃ הִנֵּה הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם
אֶת־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא תֵלְכוּ בְּפֶשַׁע נְעוּרִים וּבִזְנוּנִים אֲשֶׁר
ז בָּם נִכְשַׁלְתִּי אָנֹכִי וָאֲחַלֵּל יְצוּעַ יַעֲקֹב אָבִי׃ וְאַגִּידָה לָכֶם כִּי מַכָּה
גְדוֹלָה הִכָּה אוֹתִי יְיָ עַל־יְרֵכִי שִׁבְעָה חֳדָשִׁים וְלוּלֵא יַעֲקֹב אָבִי
ח הִתְפַּלֵּל בַּעֲדִי אֶל־יְיָ כִּי אָז חָפֵץ יְיָ לַהֲמִיתֵנִי׃ כִּי בֶן־שְׁלשִׁים שָׁנָה
ט הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְיָ וְשִׁבְעָה חֳדָשִׁים חָלִיתִי עַד־
י מָוֶת׃ וְאַחֲרֵי־כֵן נִחַמְתִּי וְעִנֵּיתִי בְּרָצוֹן נַפְשִׁי שֶׁבַע שָׁנִים לִפְנֵי יְיָ
וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וּבָשָׂר לֹא בָא אֶל־פִּי וְכָל־מַאֲכַל תַּאֲוָה לֹא
אָכַלְתִּי וָאֶתְאַבֵּל עַל־עֲוֹנִי כִּי גָדוֹל אֲשֶׁר לֹא נַעֲשָׂה כָזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
ב וְעַתָּה שִׁמְעוּ אֵלַי בָּנַי אֶת־אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־דְּבַר שִׁבְעָה רוּחוֹת

א **בשנת מאה ועשרים וחמש.** חיי השבטים נמסרו במדרש תדשא ח׳ (ביהמ״ד ליילינק ג׳, קע״א) וגם בספר הישר (שמות). זמן הולדם מוסר ספר היובלים. —
ב **שנתים ימים אחרי מות יוסף.** השוה יובל׳ כ״ח: ראובן נולד בשנת ב׳ אלפים קכ״ב לבריאת העולם, יוסף — ב׳ אלפים קל״ד. יוסף חי ק״י שנה וראובן קכ״ה, לפי זה
ד מת שנתים אחר יוסף. מתאים למספרים אלו במדר׳ תדשא ובס׳ הישר. — **אמותה**
ז **הפעם.** במקור: ἀπὸ τοῦ νῦν. והוא תרגום הע׳ לברא׳ מ״ו ל׳. — **נכשלתי.** במקור:
ח ἐξεχύθην=נשפכתי. — **בן־שלשים.** לפי יובל׳ ל״ג חטא ראובן בשנת ב׳ אלפים קמ״ג
ט או קמ״ד, לפי זה היה רק בן כ״א או כ״ב. — **מאכל תאוה.** השוה דניאל י׳ ג׳ לחם חמודות. כל השבטים צמים ומתענים על חטאותיהם (ראובן, שמעון, יהודה). גם יוסף צם שלא יכשל, וזבולון הזיר עצמו מן היין. —
ב **שבעה הרוחות.** השוה מדרש תדשא ו׳ על המספר ז׳. — **רוחות התהו.** במקור πνεύματα τῆς πλάνης. כאן נתרגם: רוחות התהו, רוחות־החטא, רוחות־תעתועים, רוח־עועים. — לפי הצורך. לפי צוואות השבטים שולטים הרוחות בבני אדם ומדיחים אותם לכל רע. ראש הרוחות הוא בליעל — השטן (ע׳ לקמן בפי׳ ד׳ ז׳), המסית את בני־האדם

ב הִתְהוּ בְּאָבְלִי: כִּי שִׁבְעָה רוּחוֹת נִתְּנוּ נֶגֶד הָאָדָם וְהֵם רֹאשׁ כָּל־
ג מַעֲשֵׂי נְעָרוּת: וְשִׁבְעָה רוּחוֹת אֲחֵרִים נִתְּנוּ לוֹ כַּאֲשֶׁר נוֹצַר וּבָהֶם
ד יְהִי כָּל־מַעֲשֵׂה הָאָדָם: הָרִאשׁוֹן הוּא רוּחַ הַחַיִּים אֲשֶׁר בּוֹ יִוָּסֵד
ה קִיּוּם הָאָדָם הַשֵּׁנִי הוּא רוּחַ הָרְאִיָּה אֲשֶׁר בּוֹ תִּוָּצֵר הַתַּאֲוָה: הַשְּׁלִישִׁי
הוּא רוּחַ הַשְּׁמִיעָה אֲשֶׁר אִתּוֹ תָּבֹא חָכְמָה הָרְבִיעִי הוּא רוּחַ הָרֵיחַ
ו וְאִתּוֹ נִתְּנוּ הַטַּעַם וּשְׁאִיפַת הָאֲוִיר וְהַנְּשִׁימָה: הַחֲמִישִׁי הוּא רוּחַ
ז הַדִּבּוּר וְאִתּוֹ תָּבֹא תְבוּנָה: הַשִּׁשִּׁי הוּא רוּחַ הַטַּעַם וְעַל־יָדוֹ תִּהְיֶה
אֲכִילַת כָּל־מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וְעַל־יָדוֹ יִוָּצֵר הַכֹּחַ כִּי בְּמַאֲכָלִים יְסוֹד
ח הַכֹּחַ: הָרוּחַ הַשְּׁבִיעִי הוּא רוּחַ הַהוֹלָדָה וְהַמִּשְׁגָּל וְעַל־יָדוֹ יָבֹא
ט הַחֵטְא בְּתַאֲוַת הַחֵשֶׁק: וְעַל־כֵּן אַחֲרוֹן הוּא בְּמַעֲרֶכֶת הַבְּרִיאָה
וְרִאשׁוֹן לַנֹּעַר כִּי מָלֵא הוּא כְּסִילוּת וְאֶת הַנַּעַר יוֹבִיל כְּעִוֵּר אֶל־בּוֹר
וְכִבְהֵמָה אֶל־שַׁחַת:
ג וְאַחֲרֵי כָּל־אֵלֶּה עוֹד רוּחַ שְׁמִינִי רוּחַ הַשֵּׁנָה אֲשֶׁר בּוֹ יִהְיֶה
ב קִיּוּם הַתּוֹלָדָה וּדְמוּת הַמָּוֶת: וּבְכָל־הָרוּחוֹת הָאֵלֶּה מִתְעָרְבִים רוּחוֹת
ג תַּעְתּוּעִים: לָרֹאשׁ יִכּוֹן רוּחַ הַזְּנוּת בְּטִבְעוֹ וּבְחוּשָׁיו הָרוּחַ הַשֵּׁנִי הוּא
רוּחַ הַבֶּטֶן אֲשֶׁר לֹא תִשְׂבַּע הַשְּׁלִישִׁי הוּא רוּחַ הָרִיב בַּכָּבֵד וּבַמָּרָה:
ד הָרְבִיעִי הוּא רוּחַ הַחֲנֻפָּה וַאֲחִיזַת הָעֵינַיִם לְמַעַן יִשָּׂא חֵן בְּהִכָּנְסוֹ
ה לִפְנֵי אִישׁ: הַחֲמִישִׁי הוּא רוּחַ גְּבוֹהָה לְמַעַן יִתְפָּאֵר וְיִתְגָּאֶה הַשִּׁשִּׁי
הוּא רוּחַ הַשֶּׁקֶר בְּשׁוֹאָה וְקִנְאָה לִבְדּוֹת אֲמָרִים וּלְהַסְתִּיר אֲמָרִים
ו מִמִּשְׁפָּחָה וּמֵרֵעִים: הַשְּׁבִיעִי הוּא רוּחַ הָרֶשַׁע וְאִתּוֹ גְּנֵבוֹת וּגְזֵלוֹת

ומורידם שאולה. הרוחות דוחים את האדם לעבודה זרה, לזנות, לשנאה וקנאה, לשכרון ולאהבת בצע. באחרית הימים יופיע משיח ה׳ וישפוט את בליעל על מעשיו וכל הרוחות הרעות „יהיו למרמס״. ע׳ ביחוד צוואת לוי א׳ ד׳ („ושאול תשלל שלל בהופיע עליון״) וצוואת דן ה׳ י׳ ובכ״מ. —

ב—ד ראש. κεφαλή, והוא ל׳ עיקר. — רוח. הכותב משתמש בשם רוח (πνεῦμα) במובן הפילוסופי של כת־הסטוא. מכאן מסקנותיו של צ׳ארלס שהפסוקים ב׳ ג׳ — ג׳ ב׳ הם תוספת מאוחרת. לעומת זה משתמש הכותב לקמן במלה „רוח״ בהרבה משמעיות: בפסוק ד׳ המובן של המלה הוא לפי הפשט המקובל: רוח חיים (ויפח באפיו נשמת חיים בראי׳ ב׳ ז׳, כל אשר בו רוח חיים שם ו׳ י״ז, ובכ״מ). ומפסוק ה׳ ואילך (רוח הראיה, רוח השמיעה) בא רוח במובן חוש (רשימה מפורטת של

ט תפקידי האברים ניתנת בצוואת נפתלי ב׳, ע״ש וגם בפי׳). — אל־בור. ע״פ משלי ב׳ י״ח, ה׳ ה׳ ועוד. —

ג רוח שמיני. נראה שהוא תוספת מאוחרת, שכן מקלקלת היא את השורה של הרוחות המנויים לעיל. —

ד בכבד. ע׳ א״ב דר׳ עקיבא (ביהמ״ד ג׳ ל״ה): כבד לכעוס (השוה צוואת נפתלי ב׳ ובפי׳). —

ח בשואה וקנאה. כך במקור: ἐν ἀπωλείᾳ καὶ ζήλῳ

לְמַעַן יְמַלֵּא תַּאֲוַת נַפְשׁוֹ כִּי הָרֶשַׁע יִתְחַבֵּר בְּעָרְמָה עִם־כָּל־הָרוּחוֹת
ז הָאֵלֶּה׃ וְעִם־כָּל־אֵלֶּה יִתְחַבֵּר רוּחַ הַשֵּׁנָה וְהוּא רוּחַ עִוְעִים וְהַזְּיָה׃
ח וְכָכָה יֵאָסֵף כָּל־נַעַר כִּי־יַחְשִׁיךְ דַּעְתּוֹ מֵאֱמֶת וְלֹא יָבִין בְּחֻקַּת יְיָ
ט וְלֹא יִשְׁמַע לְמוּסַר אֲבוֹתָיו כַּאֲשֶׁר סָבַלְתִּי גַּם אֲנִי בִּנְעוּרָי׃ וְעַתָּה
בָּנַי אֶהֱבוּ אֱמֶת וְהִיא תִנְצָרְכֶם שִׁמְעוּ אֶל־דִּבְרֵי רְאוּבֵן אֲבִיכֶם׃
י אַל־תִּפְנוּ אֶל־פְּנֵי אִשָּׁה וְאַל־תִּתְחַבְּרוּ עִם־אֵשֶׁת אִישׁ וְאַל־תִּתְעָרְבוּ
יא בְּעִסְקֵי נָשִׁים׃ כִּי לוּלֵא רָאִיתִי אֶת־בִּלְהָה רוֹחֶצֶת בִּמְקוֹם סֵתֶר כִּי
יב עַתָּה לֹא נִכְשַׁלְתִּי בַּחֵטְא הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר נִתְפְּשׂוּ מֵעֵינַי
בִּרְאוֹתִי אֶת־עֶרְוַת הָאִשָּׁה לֹא נָתְנָה שֵׁנָה לִי עַד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי אֶת־
יג הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ יַעֲקֹב אָבִי אֶל־יִצְחָק אָבִיו בְּעֵת
הֱיוֹתֵנוּ בְּמִגְדַּל־עֵדֶר עַל־יַד אֶפְרָת בְּבֵית־לָחֶם וַתְּהִי בִלְהָה שִׁכּוֹרָה
יד וַתִּשְׁכַּב עֲרֻמָּה בְּחַדְרָהּ׃ וַאֲנִי בְּבוֹאִי וָאֵרָא אֶת־עֶרְוָתָהּ וָאַעַשׂ אֶת־
טו הַנְּבָלָה וְהִיא לֹא חָשָׁה וָאַשְׁאִירֶהָ יְשֵׁנָה וָאֵצֵא׃ וּמַלְאַךְ אֱלֹהִים הוֹדִיעַ
מִיָּד לְאָבִי עַל־דְּבַר פִּשְׁעִי וַיָּבֹא וַיִּתְאַבֵּל עָלַי וּבָהּ לֹא נָגַע עוֹד׃
ד וְעַל־כֵּן אַל תִּפְנוּ בָּנַי אֶל־יְפִי הַנָּשִׁים וְאַל־תִּפְנוּ לִבְּכֶם אֶל־
מַעֲשֵׂיהֶן וְהִתְהַלְּכוּ בְּתָם־לֵבָב בְּיִרְאַת יְיָ וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וּבַתּוֹרָה
תִּהְיוּ עֲמֵלִים וְעַל־יַד עֲדָרֵיכֶם עַד־אֲשֶׁר יִתֵּן יְיָ לָכֶם אִשָּׁה אֲשֶׁר
ב יִרְצֶה הוּא בָהּ לְמַעַן לֹא תְעֻנּוּ כַּאֲשֶׁר עֻנֵּיתִי אָנֹכִי׃ כִּי עַד־מוֹת
אָבִי לֹא־הָיָה לִי עֹז לְהַבִּיט בְּפָנָיו אוֹ לְדַבֵּר עִם־אִישׁ מֵאַחַי מֵחֶרְפָּה׃
ג–ד וְגַם־עַד־עַתָּה יַכֵּנִי לִבִּי עַל־פִּשְׁעִי׃ וְאָבִי עוֹד הִרְבָּה לְעוֹדְדֵנִי וַיִּתְפַּלֵּל

ז אפשר שהוא שבוש ובמקור העברי היה: לשונא ומקנא. — גם פסוק ז׳ הוא, כנראה,
ח תוספת מאוחרת, כדי להתאים אל ג׳ א׳. — כ א ש ר ס ב ל ת י. במקור: ἔπαθον. אפשר
י היה במקור העברי סָבַלְתִּי, והוא יותר נכון. — ו א ל ־ ת ת ח ב ר ו. במקור: אל תשבו עם...
השוה בן־סירא ט׳ ט׳: אל תשב לאכל עם אשת איש. מובא גם בסנהדרין ק׳ ב׳
וביבמות ס״ג ב׳ בשינוי־נוסח: העלם עיניך מאשת חן פן תלכד במצודתה אל תט
יא אצלה (נ״א: אצל בעלה)... והשוה אבות א׳ ה׳. — ב ח ט א ה ג ד ו ל. על חטא ראובן ע׳
באריכות ס׳ היובלים ל״ג. בנוגע למעשה ראובן נשתנו אח״כ הדעות. ע׳ ב״ר צ״ח:
עלבון אמו תבע... לא דיה לאמי להתקנא באחותה אלא אף לאחר מותה, עלה
וקלקל את היצועין... ות״י לבראי׳ ל״ה כ״ב: ובלבל ית מצעא דבלהה... ואיתחשיב עלוי
כאלו שמש עמה (וע״ע שבת נ״ה ב׳: כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, וס׳
יג הישר פ׳ וישלח). — ב מ ג ד ל ע ד ר. ביובל׳ ל״ג א׳ המקום משובש. — ש כ ו ר ה. לא
טו מצינו בשום מקום שתהא בלהה שכורה בשעת מעשה אלא כאן. — ו מ ל א ך א ל ה י ם.
בס׳ היובלים ל״ג גלתה בלהה בעצמה את המעשה ליעקב: טמאה אני לך. —
ד ג ב ת ם ־ ל ב ב. ἁπλότητι. — י כ נ י. השוה ב״ר פ״ד (ועוד): וישב ראובן אל הבור..
ד והיכן היה. בשקו ובתעניתו. — ל מ ע ן י ס ו ר. ע׳ יובל׳ ל״ג ט״ו–ט״ז: ראובן לא מת

אֶל־יְיָ בְּעָדִי לְמַעַן יָסוּר מֵעָלַי חֲרוֹן־אַף־יְיָ כַּאֲשֶׁר גַּם־הֶרְאַנִי יְיָ
ה וּלְמִן־הָעֵת הַהִיא עַד הַיּוֹם נִשְׁמַרְתִּי וְלֹא חָטָאתִי׃ וְעַל־כֵּן בָּנַי הִנְנִי
ו אוֹמֵר לָכֶם שִׁמְרוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם וְלֹא תֶחֶטְאוּ׃ כִּי שַׁחַת
לַנֶּפֶשׁ חֵטְא הַזְּנוּת כִּי יַרְחִיקֶהָ מֵעִם־יְיָ וִיקָרֵב אוֹתָהּ אֶל־הָאֱלִילִים כִּי
הוּא יוֹלִיךְ שׁוֹלָל אֶת־הַדַּעַת וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְיַצְעִיד נְעָרִים בְּלֹא־עִתָּם
ז שְׁאוֹלָה׃ כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה הַזְּנוּת כִּי אִם־זָקֵן יְהִי הָאִישׁ אוֹ
רָם־הַיַּחַשׂ אִם־עָשִׁיר וְאִם־דָּל תַּעַט עָלָיו חֶרְפָּה לִפְנֵי בְּנֵי אָדָם
ח וּשְׂחוֹק יְהִי לִבְלִיַּעַל׃ הֲלֹא שְׁמַעְתֶּם עַל־דְּבַר יוֹסֵף כִּי נִשְׁמַר מֵאִשָּׁה
וְאֶת־מַחְשְׁבוֹתָיו טִהַר מִכָּל־זְנוּת וַיִּמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים׃
ט כִּי רַבּוֹת עָשְׂתָה־לּוֹ הַמִּצְרִית וַתִּקְרָא לַמְכַשְּׁפִים וַתַּשְׁקֵהוּ וְסַמֵּי אַהֲבָה
י נָתְנָה־לּוֹ וְלֹא הִרְאָה יֵצֶר לִבּוֹ כָּל־תַּאֲוָה רָעָה׃ וְעַל־כֵּן הִצִּילוֹ יְיָ
יא אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מִכָּל־מוֹת־חֶרֶשׁ רָע׃ כִּי אִם־לֹא תִמְשֹׁל הַזְּנוּת בְּדַעְתֵּנוּ
לֹא יוּכַל בְּלִיַּעַל לִמְשָׁל־בָּנוּ׃

ה כִּי רָעוֹת הֵן הַנָּשִׁים בָּנַי וְכִי אֵין לָהֶן אֹמֶץ וָכֹחַ לַגֶּבֶר תַּשִּׂיגְנָה
ב בְּעָרְמָה בְּתָאֳרָן לְמַעַן מְשֹׁךְ אוֹתוֹ אֲלֵיהֶן׃ וְאֵת אֲשֶׁר לֹא־תוּכַלְנָה
ג לְהַתְעוֹת בְּתָאֳרָן תְּכַבֹּשְׁנָה אוֹתוֹ בְּנִכְלֵיהֶן׃ כִּי עַל־אוֹדוֹתֵיהֶן דִּבֶּר
אֵלַי מַלְאַךְ יְיָ וַיּוֹרֵנִי כִּי רוּחַ הַזְּנוּת תִּמְשֹׁל בַּנָּשִׁים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר
בַּגְּבָרִים וּבִלְבָבָן תִּתְנַכֵּלְנָה לָאֲנָשִׁים וּבְעֶדְיָן תּוֹלֵכְנָה אוֹתָם שׁוֹלָל
ד וּבְשִׁקּוּר־עַיִן תְּעַכֵּסְנָה וּבְמַעֲשֵׂיהֶן אֵלֶּה תּוֹלֵכְנָה אוֹתָם בַּשֶּׁבִי׃ כִּי לֹא־

ו אע״פ שחטא באשת אביו, כי לפני מתן תורה היה הדבר. — שחת. במקורות βόθρος = בור וגם ὄλεθρος — חורבן. וכאן נמסר במלה דמשתמעה לשני פנים. — ויקרב... אל אלילים.
ז רעיון עיקרי הוא בצוואות השבטים: זנות מביאה לידי עבודה זרה. — כי רבים חללים. לשון משלי ז׳ כ״ו. — לבליעל. במקור: Βελίαρ. המלה הזאת, שמשמשת כמה פעמים בתנ״ך (ש״א ל׳ כ״ב, דב׳ י״ג י״ד ועוד) כינוי לאיש רע, רשע, יש לה בספרות החיצונית משמעות אחרת לגמרי ונעשית שם נרדף עם שטן, שד וכדומה. ביובלים א׳ ב׳ בליעל הוא הקטיגור, אבי כל עובדי אלילים. כל הערלים הם בני בליעל. במלה הזאת משתמש ביחוד ספר זה לסמן את הראש של כל רע, אבי רוחות־התהו, מקור השקר והשנאה, מלך החשך (ע׳ לעיל ב׳ א׳). מלכותו תחדל עם ביאת המשיח (כמו מלכות עזאזל בספר חנוך). בע׳ בליעל = παράνομος = בלי עול (השוה סנהד׳ קי״א ב׳: בנים שפרקו עול שמים מצווריהם). בס׳ חיצונים אחרים (ס׳ הסיבילות ג׳ ס״ג) בליעל הוא משיח השקר. קשה להגיד באיזה דרך נכנס המושג בליעל לעולם הדימונולוגיה (ע׳ Encyclop. Biblica s. v., Hastings, Dictionary of the Bible s. v., Jewish Encyclop. II, 658 s. v.). — וימצא חן.
ח ע׳ צוואת יוסף ג׳ ד׳, י״א ו׳. — לא יוכל. אין השטן מושל אלא במי שחטא (השוה
יא קהל׳ ז׳ כ״ו. תהל׳ נ״א. יובל׳ א׳ כ׳). —
ה ב רעות הן. השוה קהל׳ ז׳ כ״ו ומוצא אני מר ממות את האשה. — בתארן.

תּוּכַל הָאִשָּׁה לְהַחֲזִיק בַּגֶּבֶר לְעֵינֵי כֹל וַתַּעַשׂ אֶת־הַנְּבָלָה בְּמַעֲשֵׂי
ח זְנוּנֶיהָ: וְעַל־כֵּן בָּנַי נוּסוּ מִפְּנֵי הַזְּנוּת וְצַוּוּ נְשֵׁיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
לֹא־תְיַסֵּבְנָה אֶת־רֹאשָׁן וְאֶת־פְּנֵיהֶן לְהוֹלִיךְ שׁוֹלָל אֶת־הַדַּעַת כִּי כָל־
ו אִשָּׁה הָעוֹשָׂה אֶת־הַמְּזִמּוֹת הָאֵלֶּה תִּתְעַתֵּד לְעֹנֶשׁ עוֹלָם: כִּי כָכָה
הִתְעוּ בְּכִשְׁפֵיהֶן גַּם אֶת־הַנְּפִילִים לִפְנֵי הַמַּבּוּל כִּי אֵלֶּה בִּרְאוֹתָם
אוֹתָן תָּמִיד וַיִּתְאַוּוּ לָהֶן תַּאֲוָה וַיִּדְבְּקוּ בָהֶן וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרַע
בְּנַפְשָׁם כִּי שִׁנּוּ אֶת־דְּמוּתָם בִּדְמוּת אֲנָשִׁים וַיּוֹפִיעוּ לִפְנֵיהֶן כְּבוֹא
ז אֲלֵיהֶן בַּעֲלֵיהֶן: וְאֵלֶּה בְּחָמְדָן אֶת־חֲזוּתָם בְּלִבָּן וַתֵּלַדְנָה אֶת־בְּנֵי הָעֲנָק
כִּי נִרְאוּ לָהֶן הַנְּפִילִים כְּמוֹ רֹאשָׁם מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה:

ו וְעַל־כֵּן הִשָּׁמְרוּ מִן־הַזְּנוּת וְאִם־תַּחְפְּצוּ לְהִטַּהֵר בִּלְבַבְכֶם שִׁמְרוּ
ב גַּם־אֶת־חוּשֵׁיכֶם מִן־הַנָּשִׁים: וְאוֹתָן צַוּוּ אֲשֶׁר לֹא־תִתְחַבֵּרְנָה עִם־
ג הַגְּבָרִים לְמַעַן תִּטַּהֵרְנָה גַּם־הֵן בְּלִבָּן: כִּי בְהִתְחַבְּרָן תָּמִיד אִם־גַּם־
לֹא־תֶחֱטֶאנָה מַחֲלָה אֲנוּשָׁה לָהֶן וְלָנוּ לְדֵרָאוֹן לִבְלִיַּעַל וּלְחֶרְפַּת
ד עוֹלָמִים: כִּי לֹא תְבוּנָה לַזְּנוּת וְלֹא חָכְמָה בָּהּ וְכָל־קִנְאָה תִּשְׁכֹּן
ה בְּתוֹךְ תַּאֲוָתָהּ: וְעַל־כֵּן הִנְנִי אוֹמֵר לָכֶם עוֹד תִּתְחָרוּ בִּבְנֵי לֵוִי
וּתְבַקְשׁוּ לְהִתְנַשֵּׂא עֲלֵיהֶם וְלֹא תוּכָלוּ: כִּי אֱלֹהִים יָקֹם אֶת־נִקְמָתָם
ו וְאַתֶּם תָּמוּתוּ מוֹת מְרֵעִים: כִּי לְלֵוִי נָתַן אֱלֹהִים אֶת־הַמְּלוּכָה וְלִיהוּדָה
ז אִתּוֹ וְלִי וּלְדָן וּלְיוֹסֵף לִהְיוֹת נְשִׂיאִים: וְעַל־כֵּן הִנְנִי מְצַוְּכֶם לִשְׁמֹעַ
אֶל־לֵוִי כִּי הוּא יֵדַע אֶת־חֻקַּת יְיָ וְהוּא יַחֲרֹץ מִשְׁפָּט וְיַקְרִיב בְּעַד
כָּל־יִשְׂרָאֵל עַד־קֵץ הָעִתִּים הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ אֲשֶׁר עָלָיו דִּבֶּר יְיָ:
ח וְאַשְׁבִּיעֲכֶם בֵּאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת אֱמֶת אִישׁ אֶת־קְרוֹבוֹ וּלְהִתְהַלֵּךְ

ח במקור: בחצוניותן. — תיסבנה את־ראשן. =ἐν σχήμασιν השוה חנוך א׳ ח׳ א׳ על
ו עזאזל שלמד את בני האדם להתקשט ולהתהדר. — הנפילים. Ἐγρήγοροι. על ענין
ז הנפילים ע׳ חנוך א׳ ו׳–ח׳ וחנוך ב׳ ד׳ וז׳. — השמימה. השוה חנוך א׳ ז׳ ב׳ שהולידו
ענקים גדולים אשר גבהם שלשת אלפים אמה. —
ו, ו ללוי... את־המלוכה. בכל מקום מקדימים השבטים את לוי ליהודה (חוץ
מצוואת גד ח׳ י״א). אם נקיים שספר זה הוא אפולוגיה לחשמונאים, הרי נראית
בזה הכוונה להראות שלוי גדול במעלה מיהודה. וב„עת קץ" (בזמן הבית השני?
מרד המקבים?), בזמן שבית יהודה (משפחת דוד) יחרב בעוונותיו, יהיו בני
לוי מלכים ומהם יצא המשיח. במקום שאנו מוצאים (בצוואת יהודה כ״ד א׳) שמלך
המשיח יהיה מזרע יהודה עלינו לקבל שזוהי תוספת מאוחרת שאינה מתאימה למגמה
הכללית של הספר. — וליהודה אתו. כל הפסוק עושה רושם של תוספת מאוחרת
שאין לה שייכות לגוף הספר (השוה דה״א ה׳ א׳ וע׳ ב״ב קכ״ג א׳. ות״י לברא׳
מ״ט ג׳: ועל די חטית ברי, אתיהיבת בכירותא ליוסף, ומלכותא ליהודה וכהונתא
ז ללוי). — כל ישראל. לפי השקפת צוואות השבטים כל ישראל יושבים על אדמתם,

ט בְּאַהֲבָה אִישׁ אֶת־אָחִיו׃ וְקִרְבוּ אֶל־לֵוִי בְּעַנְוַת לְבַבְכֶם לְמַעַן תְּקַבְּלוּ
י בְרָכָה מִפִּיו׃ כִּי הוּא יְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה כִּי בוֹ בָּחַר יְיָ
יא לִמְלֹךְ עַל־פְּנֵי כָל־הָעָם׃ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְזַרְעוֹ כִּי לְמַעַנְכֶם יָמוּת בְּמִלְחָמוֹת
אֲשֶׁר תִּרְאוּ וַאֲשֶׁר לֹא תִרְאוּ וּבְתוֹכְכֶם יְהִי מֶלֶךְ עוֹלָם׃
ז וַיָּמָת רְאוּבֵן אַחֲרֵי אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
ב וַיְשִׂימֻהוּ בָּאָרוֹן עַד־הַעֲלוֹתָם אוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם וַיִּקְבְּרֻהוּ בְחֶבְרוֹן בִּמְעָרַת
הַמַּכְפֵּלָה בִּמְקוֹם קְבוּרַת אָבִיו׃

צַוָּאַת שִׁמְעוֹן הַבֵּן הַשֵּׁנִי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי שִׁמְעוֹן אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בָּנָיו לִפְנֵי מוֹתוֹ בִּשְׁנַת
ב מֵאָה וְעֶשְׂרִים לְחַיָּיו בְּעֵת מוֹת יוֹסֵף׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָלָה שִׁמְעוֹן
וַיָּבֹאוּ בָנָיו לִרְאוֹתוֹ וַיִּתְחַזֵּק וַיֵּשֶׁב וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיֹּאמַר׃
ב שִׁמְעוּ בָנַי אֶל־שִׁמְעוֹן אֲבִיכֶם וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר בִּלְבָבִי׃
ב אָנֹכִי נוֹלַדְתִּי לְיַעֲקֹב בֵּן שֵׁנִי לְאָבִי וּלְלֵאָה אִמִּי קָרְאָה אֶת־שְׁמִי
ג שִׁמְעוֹן כִּי שָׁמַע אֱלֹהִים אֶת־תְּפִלָּתָהּ׃ וְגַם־חָזָק מְאֹד הָיִיתִי וְלֹא

אע״פ שעשרת השבטים לא שבו, וזה מתאים למושגים של תקופת החשמונאים. גם באגרת אריסטיאס שולח אלעזר הכהן ע״ב זקנים, ששה לכל שבט. לעומת זה בספרים החיצונים שנכתבו אחרי תקופת החשמונאים נתקלים אנו שוב בהכרה שעשרת השבטים עדיין הם בגלותם ומלך המשיח יבוא מיהודה (ולא מלוי). כך, למשל, בס׳ העלאת משה (ד׳ ח׳–ט׳): שני השבטים באמונתם יהיו ביגון ובאנחה כי לא יוכלו להקריב קרבן לאלהי אבותיהם. ועשרת השבטים ירבו בין הגויים בעת גלותם. ועי״ע חזון עזרא י״א ל״ט: ואלה אשר ראית כי... קבץ אליו המון רב... אלה עשרת השבטים אשר גלו מארצם בימי [הושע] המלך, ועוד. — הכהן המשיח. במקור ἀρχιερεὺς χριστοῦ.
יא ונראית הגהתו של צ׳ארלס: χριστός. — יברך. רמז לברכת משה (דב׳ ל״ג ט׳ וי׳) ולא לברכת יעקב. השוה יובלים ל״א ט״ו, שאף שם לוי מבורך ע״פ ברכת משה: והיו [בני לוי] נשיאים ושופטים ומלאכים לכל זרע בני יעקב... ברכת ה׳ תושם בפיהם לברך כל זרע יקיר. — בו בחר. יוצאי חלציו של לוי, החשמונאים, יהיו כהנים וגם מלכים.—
יא לא תראו. לא ידעתי פירושו. לדעתי תוספת נוצרית היא, המכוונת למלחמה שבין „הבן" עם השטן כדי לגאול את העולם. — מלך עולם. ע״פ תהל׳ ק״י ד׳: כהן עולם. לפי השקפת הכותב לא תסוף המלכות מזרע החשמונאים עד עולם. —

א מאה ועשרים. וכן במדרש תדשא. — בעת מות יוסף. לפי יובלים כ״ח י״ג וכ״ד נולד שמעון בשנת ב׳ אלפים קכ״ד ויוסף בשנת קל״ד. יוסף מת בן ק״י ושמעון
ו בן ק״כ, שניהם בשנה אחת. — ואקשה את לבי. בצוואות השבטים שמעון וגם לוי הם הגורמים העיקריים במכירת יוסף. והשוה ת״י לברא׳ ל״ז י״ח, וכן ב״ר פ״ד: ויקחוהו — ויקחהו כתיב, מי היה, זה שמעון. —

ד יָרֵאתִי מַעֲשׂוֹת דָּבָר וְלֹא פָּחַדְתִּי מִכָּל־מִפְעָל: כִּי קָשֶׁה הָיָה לִבִּי
ה וְכָבֵד לִבְלִי־חַת וְקִרְבַּי לִבְלִי רַחֲמִים: כִּי גַם הַגְּבוּרָה נִתְּנָה מֵאֵת
ו אֵל עֶלְיוֹן לִבְנֵי־אִישׁ בְּנַפְשָׁם וּבִבְשָׂרָם: כִּי בְּעֵת נְעוּרַי הִרְבֵּיתִי
ז לְקַנֵּא בְּיוֹסֵף כִּי אֲהֵבוֹ אָבִי מִכֹּל: וָאַקְשֶׁה אֶת־לִבִּי לְהָרְגוֹ כִּי שַׂר
הַחֵטְא וְרוּחַ הַקִּנְאָה עִוְּרוּ אֶת־תְּבוּנָתִי לְבִלְתִּי הִתְהַלֵּךְ אִתּוֹ כְּאָח
ח וּלְבִלְתִּי חֲשֹׂךְ גַּם אֶת־יַעֲקֹב אָבִי: וֵאלֹהָיו וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שָׁלַח
ט אֶת־מַלְאָכוֹ וַיַּצִּילֵהוּ מִיָּדִי: כִּי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתִּי אָנֹכִי שְׁכֶמָה לְהָבִיא
מִשְׁחָה לָעֲדָרִים וּרְאוּבֵן דּוֹתַיְנָה מְקוֹם הָיוּ צְרָכֵינוּ וְכָל־אוֹצָרֵנוּ
י מְכָרוֹ יְהוּדָה אָחִי לַיִּשְׁמְעֵאלִים: וּרְאוּבֵן בְּשָׁמְעוֹ זֹאת הִתְאַבֵּל כִּי
יא בִקֵּשׁ לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו: וְאָנֹכִי בְּשָׁמְעִי כָּאֵלֶּה וָאֶקְצֹף עַל־יְהוּדָה
יב מְאֹד כִּי עֲזָבוֹ חַי וָאֱהִי קוֹצֵף עָלָיו חֲמִשָּׁה חֳדָשִׁים: וַיַּאַסְרֵנִי יְיָ
יג וַיִּמְנַע מִמֶּנִּי אֶת־חֹזֶק יָדִי כִּי יָבְשָׁה יַד יְמִינִי שִׁבְעָה יָמִים: וָאֵדַע
בָּנַי כִּי בָאָה לִי זֹאת בִּגְלַל יוֹסֵף וָאֶנָּחֵם וָאֵבְךְּ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְיָ כִּי
תָשׁוּב יָדִי לְאֵיתָנָהּ וְאַרְחִק מִכָּל־טֻמְאָה וּמִכָּל־קִנְאָה וּמִכָּל־הוֹלֵלוֹת:
יד כִּי יָדַעְתִּי כִּי מַעֲשֶׂה רַע זַמּוֹתִי לִפְנֵי יְיָ וְלִפְנֵי יַעֲקֹב אָבִי עַל־דְּבַר
יוֹסֵף אָחִי בְּקַנְאִי בוֹ:

ג וְעַתָּה בָנַי שִׁמְעוּ לִי וְהִשָּׁמְרוּ מֵרוּחַ עִוְעִים וּמִן־הַקִּנְאָה: כִּי
ב הַקִּנְאָה תִּמְשֹׁל בְּרוּחַ הָאָדָם וְלֹא תִתְּנֵהוּ לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלַעֲשׂוֹת
ג–ד טוֹב: כִּי בְכָל־מָקוֹם תְּסִיתֵהוּ לַהֲרֹג אֶת אֲשֶׁר יְקַנֵּא־בוֹ: וְכָל־עוֹד
ה הָאִישׁ אֲשֶׁר יְקַנֵּא בוֹ יִפְרַח יִבֹּל הַמְקַנֵּא־בוֹ: וְעַל־כֵּן עִנֵּיתִי שְׁנָתַיִם
ו בְּצוֹם נַפְשִׁי וָאֵדַע כִּי יִגָּאֵל אִישׁ מִקִּנְאָה בְּיִרְאַת אֱלֹהִים: כִּי כָל־
ז אֲשֶׁר יָנוּס אֶל־יְיָ תִּרְחַק מִמֶּנּוּ הָרוּחַ הָרָעָה וְדַעְתּוֹ עָלָיו תֵּקַל: וְהוּא
גַּם־אֶת אֲשֶׁר קִנֵּא־בוֹ יְרַחֵם וְיִסְלַח לְאוֹיְבָיו וְכָכָה יָסוּר מִקִּנְאָה:

ד וְאָבִי שְׁאֵלַנִי עַל־נַפְשִׁי כִּי רָאָה כִּי הָלַכְתִּי קוֹדֵר וָאֹמַר לוֹ
ב כִּי עֻנֵּיתִי בִּכְבֵדִי: כִּי אָנֹכִי הִרְבֵּיתִי לְהִתְאַבֵּל מִכֻּלָּם יַעַן כִּי אֲנִי
ג אָשַׁמְתִּי בִּמְכִירַת יוֹסֵף: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ מִצְרַיְמָה וַיֶּאֱסֹר אוֹתִי
ד כִּמְרַגֵּל וָאֵדַע כִּי בְצֶדֶק עֻנֵּיתִי וְלֹא נֶעֱצַבְתִּי: וְיוֹסֵף הָיָה אִישׁ טוֹב
רַחוּם וְחַנּוּן וְרוּחַ יְיָ הָיְתָה בּוֹ וְלֹא שָׁמַר לִי עֶבְרָתוֹ וַיֶּאֱהָבֵנִי יַחַד
ה עִם אַחַי: וְהִשָּׁמְרוּ־נָא גַּם־אַתֶּם בָּנַי מִכָּל־קִנְאָה וְתַחֲרוּת וְהִתְהַלְּכוּ

ג ז **לאויביו.** במקור ἀγαπῶσιν. לפי צ׳ארלס אפשר שאויביו באוהביו נתחלף לו למתרגם היווני. —

בְּתָם־לֵבָב לְמַעַן יִתֵּן יְיָ גַּם־לָכֶם חֵן וָחֶסֶד וּבְרָכָה עַל־רָאשֵׁיכֶם
ו כַּאֲשֶׁר רְאִיתֶם בְּיוֹסֵף׃ כָּל־הַיָּמִים הָאֵלֶּה לֹא הִכְלִימַנִי עַל־הַמַּעֲשֶׂה
הַזֶּה וַיֶּאֱהַב אוֹתָנוּ כְּנַפְשׁוֹ וַיְכַבְּדֵנוּ עַל־בָּנָיו וַיִּתֵּן לָנוּ עֹשֶׁר וּמִקְנֶה
ז וּתְבוּאוֹת לָרֹב׃ וְגַם אַתֶּם בָּנַי אֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו בְּלֵב טוֹב וְתָסוּר
ח מִכֶּם כָּל־רוּחַ תִּגְרָה׃ כִּי הִיא תַרְגִּיז נֶפֶשׁ וְתַשְׁחִית בָּשָׂר רֹגֶז וָרִיב
תָּבִיא לְתוּשִׁיָּה וְתַרְתִּיחַ אֶת־הָאָדָם וְתוֹלִיךְ דַּעַת אִישׁ שׁוֹלָל וְתָבִיא
ט בַּלָּהָה לַנֶּפֶשׁ וּרְעָדָה לַגּוּ׃ כִּי גַם־בִּשְׁנָתוֹ קִנְאָה רָעָה תְּתַעֵהוּ וְתֹאכְלֵהוּ
וּבְרוּחוֹת רָעוֹת תַּרְעִישׁ אֶת־נַפְשׁוֹ וְתַבְהִיל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבְרַעַשׁ תִּדַּד
שֵׁנָה מִנַּפְשׁוֹ וּכְרוּחַ רַע וּמַרְעִיל כָּכָה יֵרָאֶה לִבְנֵי הָאָדָם׃
ה וְלָכֵן הָיָה יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וְטוֹב רֹאִי כִּי כָל־רַע לֹא הָיָה בוֹ׃
ב וְעַתָּה בָּנַי הֵשִׁיבוּ אֶת־לְבַבְכֶם לִפְנֵי יְיָ וְיַשְּׁרוּ אֶת־דַּרְכְּכֶם בִּפְנֵי
ג אֲנָשִׁים וְתִמְצְאוּ חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם׃ הִשָּׁמְרוּ מִן־הַזְּנוּת כִּי הַזְּנוּת
ד הִיא אֵם כָּל־רַע בְּהַרְחִיקָהּ מֵאֵת יְיָ וּבְהַקְרִיבָהּ לִבְלִיַּעַל׃ וְאָנֹכִי
רָאִיתִי בִּכְתָבֵי סֵפֶר חֲנוֹךְ כִּי בְנֵיכֶם יְשַׁחֲתוּ בִּזְנוּת וְיָצֵרוּ לִבְנֵי לֵוִי
ה בֶּחָרֶב׃ וְלֹא יוּכְלוּ לַעֲמֹד בִּפְנֵי לֵוִי כִּי יִלָּחֵם אֶת־מִלְחֲמוֹת יְיָ וְיַכְנִיעַ
ו אֶת־צְבָאֲכֶם׃ וּמְתֵי מִסְפָּר יִהְיוּ וְיֵחָלְקוּ בְּלֵוִי וּבִיהוּדָה וְלֹא יִהְיֶה
מִכֶּם אִישׁ לִמְלוּכָה כַּאֲשֶׁר נִבָּא גַּם־אָבִינוּ בְּבִרְכוֹתָיו׃
ו רְאֵה הִגַּדְתִּי לָכֶם הַכֹּל לְמַעַן אֶהְיֶה נָקִי מֵחַטַּאתְכֶם׃ וְאִם
ב תָּסִירוּ מִכֶּם תִּגְרָה וְכָל־קְשִׁי־לֵבָב כַּשּׁוֹשַׁנָּה יִפְרְחוּ עַצְמוֹתַי בְּיִשְׂרָאֵל
וְכַחֲבַצֶּלֶת בְּשָׂרִי בִּיהוּדָה וִיהִי רֵיחִי כְּרֵיחַ הַלְּבָנוֹן וְתִמָּלֵא מִמֶּנִּי
ג הָאָרֶץ קְדוֹשִׁים לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים וְעַנְפֵיהֶם לְמֵרָחוֹק יִשְׂתָּרְעוּ׃ וְאָז
יִשָּׁמֵד כָּל־זֶרַע כְּנַעַן וְלֹא תְהִי שְׁאֵרִית לַעֲמָלֵק וְנִשְׁמְדוּ כָּל־בְּנֵי כִתִּים
ד וְכָל־בְּנֵי חֵת יִכָּרֵתוּ׃ וְאָז תִּכָּחֵד אֶרֶץ בְּנֵי חָם וְכָל־הָעָם יִשָּׁמֵד וְאָז

ד ט כי גם בשנתו. ע׳ בן סירא מ׳ ה׳–ז׳: וכי ינוח מעט קט לרגע ובעתוהו חלומותיו... והיה כבורח נס מפני רודף וגו׳. — ומרעיל. במקור: ἰοβόλον ...πνεῦμα. אפשר שהיה כאן לפני המתרגם היווני: ראש כל רוח רע (ע׳ ראובן ב׳ ב׳). —

ה ד בכתבי ספר חנוך. בספרי חנוך שבידנו לא נמצא כלום על אודות זה, ונראה
ה שהרבה ספרי חנוך שונים היו להם לראשונים. — מלחמות ה׳. החשמונאים שנלחמו עם
ו אנטיוכוס והבאים אחריו. — ויחלקו. ע״פ בראׄ מ״ט ז׳: אחלקם ביעקב. — וביהודה. ע׳ ת״י לבראׄ מ״ט ז׳ (גם שם שמעון „מחולק״ ביהודה). —

ו ג כתים. הכתים=היונים=המקדונים (ע׳ מק״א א׳ א׳, וגם ח׳ ה׳ ובפי׳). השוה יוספוס קדמ׳ א׳ ו׳ א׳: ובשמו קוראים העברים בשם כתיים לכל האיים ורוב המקומות שעל שפת הים. וכן הוא אומר ביובלים כ״ד כ״ח: ויקלל יצחק ביום ההוא את הפלשתים לאמר

ה תִּשְׁקֹט הָאָרֶץ מֵרָגְזָהּ וְכָל־אֲשֶׁר תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִמִּלְחָמָה: וְאָז גָּדוֹל
ו יִשְׂרָאֵל יִכָּבֵד שָׁם כִּי יְיָ אֱלֹהִים יוֹפִיעַ עֲלֵי אֲדָמוֹת: וְאָז יִנָּתְנוּ כָּל־
ז רוּחוֹת הַתֹּהוּ לְמִרְמָס וּבְנֵי הָאָדָם יִמְשְׁלוּ בָּרוּחוֹת הָרָעוֹת: וְאָז אָקוּם
גַּם אָנֹכִי בְּשִׂמְחָה וַאֲהַלֵּל אֵל עֶלְיוֹן עַל־נִפְלְאוֹתָיו:
ז וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ אֶל־לֵוִי וְאֶל־יְהוּדָה וְאַל־תִּתְקוֹמְמוּ לִשְׁנֵי
ב הַשְּׁבָטִים הָאֵלֶּה כִּי מֵהֶם תָּקוּם לָכֶם יְשׁוּעַת אֱלֹהִים: כִּי יָקִים יְיָ
לָכֶם מִלֵּוִי כֹּהֵן גָּדוֹל וּמִיהוּדָה מֶלֶךְ וְהוּא יוֹשִׁיעַ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־
ג יִשְׂרָאֵל: וְעַל־כֵּן הִנְנִי מְצַוְּכֶם זֹאת אֲשֶׁר תְּצַוּוּ גַּם־אַתֶּם אֶת־בְּנֵיכֶם
לְמַעַן יִשְׁמְרוּ זֹאת לְדֹרוֹתָם:
ח וַיְהִי כַּאֲשֶׁר חָדַל שִׁמְעוֹן לְצַוּוֹת אֶת־בָּנָיו וַיִּשְׁכַּב עִם־אֲבוֹתָיו
ב וְהוּא בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: וַיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ בַּאֲרוֹן־עֵץ לְמַעַן הַעֲלוֹת
ג אֶת־עַצְמוֹתָיו חֶבְרוֹנָה: וַיַּעֲלוּ אֶת־עַצְמוֹתָיו חֶרֶשׁ בְּמִלְחֶמֶת מִצְרַיִם:
ד כִּי אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף שָׁמְרוּ הַמִּצְרִים בְּקִבְרֵי הַמְּלָכִים כִּי הִגִּידוּ לָהֶם
הַחַרְטֻמִּים אֲשֶׁר בְּצֵאת עַצְמוֹת יוֹסֵף מִמִּצְרַיִם יִהְיֶה חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה
בָּאָרֶץ וּמַכָּה גְדוֹלָה לְמִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־יַכִּיר אִישׁ אֶת־אָחִיהוּ
בַּנֵּרוֹת:
ט וַיִּבְכּוּ בְּנֵי שִׁמְעוֹן אֶת־אֲבִיהֶם וַיִּהְיוּ בְּמִצְרַיִם עַד־יוֹם צֵאתָם
מִמִּצְרַיִם בְּיַד מֹשֶׁה:

ארורים הפלשתים... יתנם אלהים ללעג ולקללה... וביד הכתים. — בני חת. אפשר שהם הכתים
ה הנזכרים לעיל, והחרוז חוזר עוד הפעם. — יכבד שם. הפסוק אינו מבורר די צרכו. במקום δοξάζει=יְכַבֵּד, נמצא: ἐνδοξασθήσεται=יְכֻבַּד, ובמקום שם (Σήμ) פעמים שת (Σήθ). אפשר שבמקום Σήμ צ״ל Σήμειον=ציון (בשורק), שנתחלף מציון (בחולם). לפי זה צריך היה לתרגם את החרוז: גדול ישראל יִכָּבֵד [ב]ציון, או יִכָּבֵד [בְ]שם (ע״פ ברא׳ ט׳ כ״ז: וישכן באהלי
ו–ז שם). — בסוף פסוק ה׳ יש תוספת נוצרית: ויבוא כבן־אדם ויושיע בו את האדם. — בפסוקים ו׳–ז׳ ניתן תיאור מפורש על תחית המתים באחרית הימים, בהשפעתו של בעל ספר דניאל (י״ב). השוה. תיאור של תחית המתים בס׳ חנוך א׳ (פ״ה ג׳, ע״ז א׳). נגד דעת הנוצרים בתוספותיהם המובאות כאן במקומותיהן מדגיש הסופר בכל מקום שימות המשיח יהיו על הארץ ולא בשמים. — בסוף פסוק ז׳ יש תוספת נוצרית: כי ה׳ לבש בשר ויאכל עם בני־אדם ויושיע בני־אדם. —

ז ב ומיהודה מלך. הנוצרים הוסיפו: אלהים ואדם. —

ח ד בקברי המלכים. נ״א: בבית גנזי המלכים (ἐν ταμιείοις). לפי המסורה היו עצמות יוסף מונחות בקברי מלכי מצרים, ע׳ ש״ר כ׳: ויקח משה... בתוך הפלטורין היה קבור, כדרך שהמלכים קבורין. אולם ת״י לברא׳ נ׳ כ״ו: ושוון יתיה בגלוסקמא ושקעון יתיה בגו נילוס... —

צַוָּאַת לֵוִי הַבֵּן הַשְּׁלִישִׁי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי לֵוִי אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו אֶת־כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן וְאֵת־
ב אֲשֶׁר יִקְרֶה אוֹתָם עַד־יוֹם הַדִּין: בָּרִיא וְשָׁלֵם הָיָה כַּאֲשֶׁר קָרָא לָהֶם
כִּי נִגְלָה לוֹ אֲשֶׁר יָמוּת וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נִקְבְּצוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם:
ב אֲנִי לֵוִי נוֹלַדְתִּי בְּחָרָן וָאָבֹא עִם־אָבִי שְׁכֶמָה: וְאָנֹכִי נַעַר כְּבֶן
ב עֶשְׂרִים שָׁנָה כַּאֲשֶׁר נִקַּמְתִּי מֵחֲמוֹר יַחַד עִם־שִׁמְעוֹן אֶת־נִקְמַת דִּינָה
ג אֲחוֹתֵנוּ: וְכַאֲשֶׁר רָעִיתִי בְּאָבֵל־מְחוֹלָה וַתָּבֹא עָלַי רוּחַ דַּעַת אֱלֹהִים
וָאֵרֶא אֶת־כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמַּשְׁחִיתִים אֶת־דַּרְכָּם וְכִי חֹמוֹת בָּנְתָה לָּהּ
ד הַחַטָּאת וְעַל־מִגְדָּלִים רֶשַׁע יָשָׁב: וָאֶתְעַצֵּב עַל־מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי הָאָדָם
ה וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְיָ לְמַעַן יוֹשִׁיעֵנִי: וְהִנֵּה נָפְלָה עָלַי תַּרְדֵּמָה וָאֵרֶא הַר
ו גָּבֹהַּ וַאֲנִי בְתוֹכוֹ: וְהִנֵּה נִפְתְּחוּ הַשָּׁמַיִם וּמַלְאַךְ יְיָ דִּבֶּר אֵלַי וַיֹּאמַר
ז לֵוִי לֵוִי בּוֹא: וָאָבֹא אֶל־תּוֹךְ הָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן וָאֵרֶא מַיִם רַבִּים
ח תְּלוּיִם: וָאֵרֶא רָקִיעַ שֵׁנִי וְהוּא מֵאִיר וְנוֹצֵץ הַרְבֵּה מִן־הָרִאשׁוֹן כִּי
ט נֹגַהּ לִבְלִי־חֹק בּוֹ: וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ לָמָּה הוּא כֵן וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַמַּלְאָךְ אַל־תִּתְמַהּ עַל־אֵלֶּה כִּי תִרְאֶה עוֹד שָׁמַיִם אֲחֵרִים בְּהִירִים
י מֵאֵלֶּה אֲשֶׁר אֵין עֲרוֹךְ לָהֶם: וְכַאֲשֶׁר תָּבֹא שָׁמָּה תַּעֲמֹד לְיַד יְיָ
וּתְשָׁרֵת לְפָנָיו וְאֶת־תַּעֲלוּמוֹתָיו תְּגַלֶּה לִבְנֵי־אִישׁ וּתְבַשֵּׂר עַל־אֲשֶׁר
יא יָבֹא לִגְאֹל אֶת־יִשְׂרָאֵל: וּמֵחֵלֶק יְיָ חַיֶּיךָ וְהוּא לְבַדּוֹ יְהִי לְךָ שָׂדֶה
וָכֶרֶם וּתְבוּאַת הָאָרֶץ וְזָהָב וָכָסֶף:
ג וְעַתָּה שְׁמַע עַל־אוֹדוֹת הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר הָרְאֵיתָ וְעַל־כֵּן אֵלֶּה אֲשֶׁר

ב ב כבן־עשרים. בן י״ח היה במעשה שכם (ע׳ לקמן י״ב ה׳, והשוה יובלים כ״ח
ג י״ג י״ד). שמעון היה קשיש ממנו שנתים. — באבל מחולה. בערבות הירדן ע״י בית
שאן (שופ׳ ז׳ כ״ב ועוד, והשוה Klein, EJ, I, 215). — חומות. לרשעה בונים בית:
ז זכריה ה׳ י״א, והשוה חנוך א׳ צ״א ה׳: וכל הרשעה תשרש וכל ביתה יחרב. — לענין של ז׳
רקיעים ע׳ חנוך ב׳ פרק ג׳ (בפי׳). כאן יש רק תיאור של ג׳ רקיעים, והשוה לקמן
ה׳ א׳. — תלויים. כוונתו למים התלויים ברקיע, השוה חנוך ב׳ ג׳ ג׳, יובלים ב׳ ד׳
ח (ע׳ חגיגה ט״ו א׳: צופה הייתי בין מים העליונים למים התחתונים). — נגה. במקור
י ὕψος=גבה, ולפי צ׳ארלס צ״ל φῶς=נגה. — תעמוד... ותשרת. השוה דב׳ י׳ ח׳:
הבדיל ה׳ את שבט הלוי... לעמוד לפני ה׳ לשרתו (וכן יובלים ל״א י״ד). — לדעתי
סוף פסוק י׳ הוא תוספת נוצרית: ועל ידך ועל יד יהודה יֵרָאֶה ה׳ לבני־אדם ויושיע בו
את כל שבט האדם. —

ג כהים. השוה חזון ברוך א׳ נ״ג ה׳: וארא והנה לא אחד הוא מראה המים היורדים
מתוכה כי בתחלה שחורים היו עד לזמן ורבים היו ואחר ראיתי את המים והנם בהירים (השוה

ב מִתַּחַת כֵּהִים הֵם כִּי רָאוּ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂי רֶשַׁע בְּנֵי הָאָדָם: וְעָלָיו
אֵשׁ וְשֶׁלֶג וְקֶרַח הוּכַן לְיוֹם־דִּין לְמִשְׁפַּט יְיָ וְצִדְקוֹ כִּי בוֹ כָּל־הָרוּחוֹת
ג הַמּוּעָדִים לְנִקְמַת בְּנֵי־הָאָדָם: וּבָרָקִיעַ הַשֵּׁנִי כָּל־פַּחוֹת הַצָּבָא הָעֲרוּכִים
לְיוֹם־דִּין לִנְקֹם אֶת־נִקְמָתָם בְּרוּחוֹת הַתֹּהוּ וּבִבְלִיַּעַל וּלְמַעְלָה מֵהֶם
ד הַקְּדוֹשִׁים: וּבָעֶלְיוֹן עַל־כֹּל תִּשְׁכֹּן הַתִּפְאֶרֶת הַגְּדוֹלָה לְמַעְלָה מִכָּל־
ה קֹדֶשׁ: וְאַחֲרֵי הַשָּׁמַיִם הָאֵלֶּה כָּל־הַמַּלְאָכִים הַגְּדוֹלִים הַמְשָׁרְתִים
ו וְהַמְכַפְּרִים לִפְנֵי יְיָ עַל־כָּל־שִׁגְגוֹת הַצַּדִּיקִים: וְהֵמָּה יָבִיאוּ לַייָ רֵיחַ
ז נִיחוֹחַ לְמִנְחָה וְקָרְבָּן לְלֹא דָם: וּלְמַטָּה מֵהֶם הַמַּלְאָכִים הַמְּבִיאִים
ח אֶת־הַתְּשׁוּבוֹת אֶל־מַלְאֲכֵי פְנֵי־יְיָ: וְאַחֲרֵי אֵלֶּה כִּסְאוֹת וְשִׁלְטוֹנוֹת וּבָהֶם
ט תִּנָּשֵׂא תָמִיד שִׁירָה לַייָ: וְכַאֲשֶׁר יַשְׁקִיף יְיָ עָלֵינוּ נֶחֱרַד כֻּלָּנוּ וְהַשָּׁמַיִם
י וְהָאָרֶץ וּתְהֹם יִרְעֲדוּ מִפְּנֵי גְאוֹנוֹ: וּבְנֵי הָאָדָם לֹא יָבִינוּ זֹאת וְיֶחֶטְאוּ
וַיַּכְעִיסוּ אֵל עֶלְיוֹן:

ד וְאַתָּה דַע־לְךָ כִּי־יַעֲשֶׂה יְיָ מִשְׁפָּט בִּבְנֵי הָאָדָם כִּי כַאֲשֶׁר
יִבָּקְעוּ הַסְּלָעִים וְתֶחְשַׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְיֶחֶרְבוּ הַמַּיִם וְתִכְהֶה הָאֵשׁ וְכָל־
הַיְקוּם יְחֻמָּם וְכָל־הָרוּחוֹת אֲשֶׁר לֹא־תֵרָאוּ יִמַּקּוּ וּשְׁאוֹל תִּשְׁלֹל
שָׁלָל בְּהוֹפִיעַ עֶלְיוֹן וּבְנֵי־אָדָם לֹא יַאֲמִינוּ וּבְרִשְׁעָתָם יִתְחַזְּקוּ וְעַל־
ב כֵּן בִּשְׁפָטִים יִשָּׁפֵטוּ: וְאֵל עֶלְיוֹן שָׁמַע תְּפִלָּתְךָ לְהַבְדִּיל אוֹתְךָ מֵרֶשַׁע

ב ג״כ שם נ״ו ז׳). וכן גם בהרבה כתובים בספרים החיצונים. — ו ק ר ח. ע״פ יחז׳ א׳ כ״ב: כעין הקרח הנורא (השוה חגיגה י״ב ב׳: מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים). — ל נ ק מ ת. בחגיגה שם: אוצרות שלג מועדים לפורענות (השוה בן
ג סירא ל״ט כ״ח: ושם רוחות נוצרו לענש ובחמתם יעתיקו הרים). — ה ק ד ו ש י ם. המושג של קדושים אינו ברור ביותר. קשה לדעת למי מתכוון הכותב: אם למלאכים או לצדיקים.— השוה חנוך א׳, ק״ג ד׳ וק״ד ב׳ שלפיהו אצורות נשמות הצדיקים על יד כסא הכבוד. לפי זה אפשר שהקדושים כאן הם הצדיקים ע״פ תהל׳ ט״ז ג׳ (לקדושים אשר בארץ).—
ד ה ת פ א ר ת. השוה חנוך א׳ י״ד כ׳: והכבוד הגדול ישב עליו ומעילו הזהיר
ו מהשמש. — ו ה מ ה י ב י א ו. המלאכים מביאים קרבנות לה׳ וממליצים עליהם (השוה זכריה א׳, דניאל י׳ י״א, איוב ה׳ א׳ אל מי מקדושים תפנה, ל״ג כ״ג מלאך מליץ, חנוך א׳ ט׳ ג׳ ועתה אליכם קדושי שמים יפנו נפשות האנשים מתחננות לאמר הגישו משפטנו לפני עליון. — ל ל א ד ם. נראה שהוא מתנגד לקרבנות. התנגדות כזו קיימת
ז היתה בימי בית שני אצל האסיים ואפשר עוד בכתות אחרות. — ה ת ש ו ב ו ת. בחזון ברוך ב׳ י״א–י״ב יש תיאור מקיף על מיכאל המלאך הראשון במעלה המקבל את מעשיהם של הצדיקים מיד מלאכים אחרים. — ל מ ל א כ י פ נ י ־ ה׳. על מלאכי הפנים השוה
ח סנהדרין ל״ח ב׳ (מטטרון). וביחוד ברכות נ״א א׳ סוריאל שר הפנים. — ש י ר ה. השוה חנוך ב׳ ט׳ ד׳: באור אין־סוף אומרים שירה ובהדר הם עובדים לו. —
ד ו ש א ו ל ת ש ל ל. השוה ישע׳ ה׳ י״ד לכן הרחיבה שאול נפשה וגו׳. נ״א: שאול

ג וּלְהְיוֹתְךָ לוֹ לְבֵן וּלְעַבְדוֹ וּלְשָׁרֵת לְפָנָיו׃ אוֹר הַדַּעַת תָּאִיר עַל־
ד יַעֲקֹב וְכַשֶּׁמֶשׁ תִּהְיֶה לְכָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל׃ וּבְרָכָה תִּנָּתֵן עָלֶיךָ וְעַל־
כָּל־זַרְעֲךָ עַד־אֲשֶׁר יַשְׁקִיף יְיָ עַל־כָּל־הָעַמִּים בְּרַחֲמָיו עַד־עוֹלָם׃
ה—ו וְעַל־כֵּן תִּנָּתֶן־לְךָ עֵצָה וָדַעַת לְמַעַן תּוֹדִיעַ עַל־כֹּל לְבָנֶיךָ׃ כִּי
מְבָרֲכֶיךָ יְבֹרָכוּ וּמְקַלְלֶיךָ יִשָּׁמֵדוּ׃

ה וְאַחֲרֵי־כֵן פָּתַח לִי הַמַּלְאָךְ אֶת שַׁעֲרֵי־הַשָּׁמַיִם וָאֵרָא אֶת־קָדוֹשׁ
ב עֶלְיוֹן יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵוִי לְךָ נָתַתִּי אֶת־בִּרְכוֹת הַכְּהֻנָּה
ג עַד־אָבֹא וְאֶשְׁכֹּן בְּתוֹךְ יִשְׂרָאֵל׃ אַחֲרֵי־כֵן הוֹרִידַנִי הַמַּלְאָךְ אַרְצָה
וַיִּתֶּן־לִי מָגֵן וְחֶרֶב וַיֹּאמֶר אֵלַי נְקֹם נִקְמָתְךָ בִּשְׁכֶם עַל־דְּבַר דִּינָה
ד אֲחוֹתְךָ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמְּךָ כִּי יְיָ שְׁלָחָנִי׃ וָאַשְׁמִיד בָּעֵת הַהִיא אֶת־
ה בְּנֵי־חֲמוֹר כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר הַשָּׁמָיִם׃ וָאֹמַר אֵלָיו אָנָּא יְיָ הוֹדִיעֵנִי אֶת־
ו שִׁמְךָ לְמַעַן אֶקְרָאֲךָ בְּיוֹם צָרָה׃ וַיֹּאמַר אָנֹכִי הַמַּלְאָךְ הָעוֹמֵד עַל־
ז יִשְׂרָאֵל לְמַעַן לֹא יַשְׁמִידוּ אוֹתָם׃ אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֱקִיצוֹתִי
וָאֲבָרֵךְ אֵל עֶלְיוֹן׃

ו וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאתִי אֶל־אָבִי וָאֶמְצָא שִׁרְיוֹן נְחֹשֶׁת וְעַל־כֵּן נִקְרָא
ב שֵׁם הָהָר שִׂרְיוֹן וְהוּא לְיַד גְּבַל לִימִין אֲבֵלָה׃ וָאֶשְׁמֹר אֶת־הַדְּבָרִים

תהיה לבז. אולם המושג הזה על המשיח היורד שאולה ומוציא את הנמצאים שם נראה
ב לי נוצרי בהחלט ובודאי שנה המעתיק הנוצרי את הכתוב על דעת עצמו. — ולהיותך
לו לבן. הרעיון שכל אדם מישראל הוא בן להקב״ה רווח הוא בהשקפת היהודות. ע׳
ש״ב ז׳ י״ד אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן, ירמ׳ ל״א ח׳ כי הייתי לישראל
לאב וגו׳, יובלים א׳ כ״ה. והשוה אבות ג׳ י״ח חביבין ישראל שנקראו בנים למקום.
והיא מימרא המכוונת נגד הנצרות, שלפיה רק המשיח הוא בנו של ה׳, ובא ר׳ עקיבא
ד ללמדנו שכל ישראל נקראו בנים למקום. — בסוף פסוק ד׳ יש תוספת נוצרית: רק בניך
ו ירימו את־ידיהם עליו להוקיעו. — מברכיך. במקור: מבורכיו, והוא מוסב על פסוק ד׳.
במקום שאנו קוראים בנ״א „ברחמי בנו״, והוא תקון נוצרי במקום „ברחמיו״. ולפ״ז
צריך לקרות גם כאן מברכיך במקום מבורכיו. —

ה ד בספר השמים. ספר המסתורין הוא, הנקרא במקום אחר גם לוחות השמים
ו או לוחות האבות (ע׳ לקמן צוואת אשר ב׳ י׳, יובלים ל׳ כ״ג). — המלאך העומד.
במקור העומד לבקש=παραιτούμενος (ע״פ דניאל י״ב א׳, וגם י׳ י״א). לפי היוצא
מספר דניאל וגם מספר חנוך א׳ בכ״מ (גם חנוך ב׳, ע׳ לעיל בפי׳ ג׳ ו׳) הוא מיכאל
„השר הגדול העומד על בני עמך״ (דניאל שם). והוא נלחם עם אויבי ישראל. המלאך
הזה הוא אפשר גם מלאך השלום, שבו אנו נפגשים בצוואת אשר ו׳ ו׳, צוואת בנימין ו׳
א׳ וגם בספר חנוך בכמה מקומות. —

ו שריון. במקור Ἄσπις. לפי השערת Sayce (מובא בהוצ׳ צ׳ארלס) הוא החרמון
המונח בין Abilene ובין Gebal. אולם קשה שהרי גבל רחוק מן החרמון כארבעים מיל

ג הָאֵלֶּה בְּלִבִּי: אַחֲרֵי־כֵן נוֹעַצְתִּי בְּאָבִי וּבִרְאוּבֵן אָחִי לְמַעַן יֹאמְרוּ
לִבְנֵי־חֲמוֹר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹלוּ כִּי קִנֵּאתִי עַל־דְּבַר הַנְּבָלָה אֲשֶׁר עָשׂוּ
ד עִם־אֲחוֹתִי: וָאֶהֱרֹג רִאשׁוֹנָה אֶת־שְׁכֶם וְשִׁמְעוֹן הָרַג אֶת־חֲמוֹר:
ה–ו וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ אַחַי וַיַּכּוּ אֶת־הָעִיר לְפִי־חָרֶב: וַיִּשְׁמַע אָבִי זֹאת
ז וַיִּקְצֹף וַיִּתְעַצֵּב כִּי נִמּוֹלוּ וַיָּמוּתוּ וּבְבִרְכוֹתָיו לֹא זְכָרָנוּ לַטּוֹב: כִּי
ח חָטָאנוּ כִּי עָשִׂינוּ זֹאת וְלֹא רוּחוֹ וְגַם־הוּא חָלָה בַּיּוֹם הַהוּא: וְאָנֹכִי
יָדַעְתִּי כִּי מַחֲשֶׁבֶת יְיָ הָיְתָה לְרָעָה עַל־שְׁכֶם כִּי בִקְשׁוּ לַעֲשׂוֹת גַּם־
עִם־שָׂרָה וְעִם־רִבְקָה כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ עִם־דִּינָה אֲחוֹתֵנוּ וַיְיָ עָצַר בַּעֲדָם:
ט וַיִּרְדְּפוּ אֶת־אַבְרָהָם אָבִינוּ כִּי גֵר הָיָה וַיְעַנּוּ אֶת־עֲדָרֵי בְהֵמוֹתָיו
י בְּהִיוֹתָן הָרוֹת וּלְיוּבַל יְלִיד בֵּיתוֹ הֵצִיקוּ מְאֹד: וְכָכָה עָשׂוּ לְכָל־
יא הַגֵּרִים וַיִּגְזְלוּ בְחָזְקָה אֶת־נְשֵׁיהֶם וַיַּדִּיחוּן: וַתָּבֹא עֲלֵיהֶם חֲמַת יְיָ
לְהַשְׁמִידָם:

ז וָאֹמַר לְיַעֲקֹב אָבִי בְּךָ יָבוֹם יְיָ אֶת־הַכְּנַעֲנִים וְיִתֵּן אֶת־אַרְצָם
ב לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ: כִּי מֵהַיּוֹם תִּקָּרֵא שְׁכֶם עִיר הַכְּסִילִים כִּי
ג כַּאֲשֶׁר יִלְעַג אִישׁ לַפּוֹתֶה כֵּן לָעַגְנוּ לָהֶם: כִּי נְבָלָה עָשׂוּ בְיִשְׂרָאֵל
ד וַיְעַנּוּ אֶת־דִּינָה אֲחוֹתֵנוּ: וַנִּסַּע וַנָּבוֹא בֵּית־אֵל:

ח וָאֵרָא שָׁם חָזוֹן כְּבָרִאשׁוֹנָה אַחֲרֵי אֲשֶׁר יָשַׁבְנוּ שָׁם שִׁבְעִים
ב יוֹם: וָאֵרָא שָׁם שִׁבְעָה אֲנָשִׁים וּבִגְדֵיהֶם לְבָנִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי קוּמָה

ואבילה כעשרה מיל. — ג ב ל. הוא כנראה Gebal שבאדום, דרומית־מזרחית מים המלח. שֵׂעִיר נמסר בתרגומים (למשל, ת״י לדב׳ ל״ג ב׳)=גבלא (ע׳ Klein, EJ III, 120). אולם אם שריון הוא חרמון יהא גבל באמת רחוק מאד וקשה לדעת היאך מסמן המחבר את המקום ע״י מדינה רחוקה כל כך. — א ב ל ה. במקור Ἀβιμά או Ἀβινά. והוא =Abilene טטרכיה הנזכרת בקדמ׳ י״ח ו׳ י׳, י״ט ה׳ א׳ על יד החרמון מזרחה (Neubauer, Geogra-
ג phie du Talmud, Paris 1868, 259—60; Dictionary of Bible I, 8; EJ I, 315). — ל א י מ ו ל ו. לוי מתנגד להצעת אביו שבני שכם ימולו, כי רצה לנקום את נקמת דינה. ביובלים ל׳
ט ד׳ אין שום זכר שבני שכם נמולו (כן גם בקדמ׳ א׳ כ״א א׳). — ו י ע נ ו. מן המסופר כאן אין כלום בס׳ בראשית. — ו ל י ו ב ל. במקור Γεβλαήν, וגם Ἰεβλαήν. אולי עיקרו עבל. —
יא ח מ ת. יש משערים שבמקור העברי היה חתת (ע״פ בראשית ל״ה ה׳), והמתרגם היווני מסר: ὀργή=חמת. —
ז ב ע י ר ה כ ס י ל י ם. השוה בן סירא נ׳ כ״ו: גָּרי שעיר ופלשתים וגוי נבל אשר בשכם. תושבי שכם הם השומרונים. איבה גדולה היתה שוררת ביניהם ובין בני ישראל מימות עזרא ואילך, והאיבה הזאת התגברה מימי אנטיוכוס. —
ח ב ש ב ע ה א נ ש י ם. השוה את שבעת המלאכים ביחזקאל ט׳. חנוך א׳ כ׳ מונה שמותיהם: אוריאל, רפאל, רעואל, מיכאל, שרקיאל, גבריאל, רמיאל. — מ ג ב ע ת ה י ש ר. בן צ״ל, ולא מגבעת הראש כנ״א. — א פ ו ד ה נ ב ו א ה. השוה ש״א כ״ג ו׳ וט׳ (הגישה

וְלָבַשְׁתָּ אֶת־מְעִיל הַכְּהֻנָּה וְאֶת־נֵזֶר הַצֶּדֶק וְאֶת־חֹשֶׁן הַדַּעַת וְאֶת־
בֶּגֶד הָאֱמֶת וְאֶת־צִיץ הָאֱמוּנָה וְאֶת־מִגְבַּעַת הַיֹּשֶׁר וְאֶת־אֵפוֹד
ג הַנְּבוּאָה׃ וַיִּשְׂאוּ כֻלָּם אֶת־הַבְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מֵעַתָּה הֱיֵה כֹהֵן
ד לַיְיָ אַתָּה וְזַרְעֲךָ׃ וַיִּמְשָׁחֵנִי הָרִאשׁוֹן בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ וַיִּתֶּן־לִי שֵׁבֶט
ה מִשְׁפָּט׃ וַיִּרְחָצֵנִי הַשֵּׁנִי בְּמַיִם טְהוֹרִים וַיַּאֲכִילֵנִי לֶחֶם וְיַיִן הַקֹּדֶשׁ
ו וַיַּלְבִּישֵׁנִי מְעִיל קֹדֶשׁ וְתִפְאָרֶת׃ וַיַּלְבִּישֵׁנִי הַשְּׁלִישִׁי לְבוּשׁ בּוּץ כְּעֵין
ז—ח הָאֵפוֹד׃ וַיְאַזְּרֵנִי הָרְבִיעִי אֵזוֹר כְּעֵין הָאַרְגָּמָן׃ וַיִּתֶּן־לִי הַחֲמִישִׁי
ט—י עֲנַף־עֵץ זֵית־שֶׁמֶן׃ וַיִּתֵּן הַשִּׁשִּׁי נֵזֶר עַל־רֹאשִׁי׃ וַיָּשֶׂם עָלַי הַשְּׁבִיעִי
יא נֵזֶר כְּהֻנָּה וַיְמַלֵּא אֶת־יָדִי קְטֹרֶת לְכַהֵן לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהִים׃ וַיֹּאמְרוּ
אֵלַי לֵוִי לִשְׁלֹשָׁה רָאשִׁים יִפָּרֵד זַרְעֲךָ לְאוֹת תִּפְאֶרֶת יְיָ אֲשֶׁר יָבֹא׃
יב—יג וְהַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן גָּדוֹל יִהְיֶה וּלְמַעְלָה מִמֶּנּוּ לֹא יְהִי אַחֵר׃ וְהַשֵּׁנִי
יד לִכְהֻנָּה יְהִי׃ וְהַשְּׁלִישִׁי שֵׁם חָדָשׁ יִקָּרֵא לוֹ כִּי מֶלֶךְ יָקוּם מִיהוּדָה
טו וּכְהֻנָּה חֲדָשָׁה יְחַדֵּשׁ כְּדֶרֶךְ הַגּוֹיִם׃ וְחָזוּתוֹ יֶאֱהָבוּ כְּנָבִיא אֵל
טז עֶלְיוֹן מִזֶּרַע אַבְרָהָם אָבִינוּ׃ כָּל־חֶמֶד בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה וּלְזַרְעֲךָ
יז וְתֹאכְלוּ כָּל־דָּבָר טוֹב לְרְאָוָה וְשֻׁלְחַן יְיָ יִהְיֶה חֵלֶק זַרְעֲךָ׃ וּמֵהֶם
יח יִהְיוּ כֹהֲנִים וְשׁוֹפְטִים וְסוֹפְרִים וְעַל־פִּיהֶם יִשָּׁמֵר הַקֹּדֶשׁ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
יט הֱקִיצוֹתִי וָאָבִין כִּי דָמָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֶל־הַחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן׃ וָאַסְתִּיר
גַּם־אֶת־זֹאת בְּלִבִּי וְלֹא הִגַּדְתִּי לְאִישׁ עָלַי אֲדָמוֹת׃
ט וּכַעֲבֹר שְׁנֵי יָמִים וָאָבֹא אָנֹכִי וִיהוּדָה עִם־יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶל־
ב יִצְחָק אֲבִי אָבִינוּ׃ וַיְבָרְכֵנִי אֲבִי אָבִי עַל־פִּי הַחֲלוֹמוֹת אֲשֶׁר רָאִיתִי
ג וַיְמָאֵן לָלֶכֶת אִתָּנוּ אֶל־בֵּית־אֵל׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ בֵּית־אֵל
וַיַּחֲלֹם יַעֲקֹב אָבִי חֲלוֹם עַל־אֹדוֹתַי כִּי אֶהְיֶה לָהֶם לְכֹהֵן לִפְנֵי
ד—ה הָאֱלֹהִים׃ וַיָּקָם בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם וַיְעַשֵּׂר עַל־יָדִי הַכֹּל לַיְיָ׃ וְכָכָה בָּאנוּ
ו חֶבְרוֹנָה לָגוּר־שָׁם׃ וַיִּקְרָאֵנִי יִצְחָק תָּמִיד לְהַזְכִּירֵנִי אֶת־חֻקַּת יְיָ

ה האפוד). — לחם ויין הקדש. מלכי־צדק כהן לאל עליון הוציא לחם ויין (בראי יד י״ח). לפי
יד זה אין כאן אינטרפולציה נוצרית. — שם חדש. כהן לאל עליון (יובל׳ ל״ב א׳, ע׳ גם מק״א י״ד מ״א: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול עד עולם). — מלך. הם מלכי בית חשמונאי, לפי זה אפשר שצריך לקרא: ביהודה. — בסוף הפסוק יש תוספת
טו נוצרית: לכל הגוים. — כנביא. אפשר יש כאן רמז על יוחנן הורקנוס שלפי המסורה היה נביא. ע׳ יוספוס מלחמ׳ א׳ ב׳ ח׳: שלש גדולות נתאחדו בו — השלטון על עמו. הכהונה הגדולה והנבואה. וע׳ סוטה ל״ג א׳: יוחנן כה״ג שמע בת קול מבית קדשי
טז—יז הקדשים. — השוה ברכות יצחק ביובלים ל״א. —
ט גם בס׳ היובלים מסופר על בקורו של לוי אצל יצחק. אלא ששם היה לוי אצל

ז כַּאֲשֶׁר גַּם הוֹרַנִי הַמַּלְאָךְ: וַיְלַמְּדֵנִי אֶת־מִשְׁפַּט הַכְּהֻנָּה הַקָּרְבָּנוֹת
ח הָעֹלוֹת הַבִּכּוּרִים וְהַשְּׁלָמִים: וַיּוֹרֵנִי יוֹם יוֹם וַיַּעַשׂ אִתִּי לִפְנֵי יְיָ
ט וַיֹּאמֶר אֵלַי: הִשָּׁמֶר־לְךָ מֵרוּחַ הַזְּנוּת כִּי הִיא תַשְׁרִישׁ וּתְטַמֵּא
י בְזַרְעֲךָ אֶת־הַקֳּדָשִׁים: וְלָכֵן קַח־לְךָ בִּנְעוּרֶיךָ אִשָּׁה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ
יא מוּם וְלֹא חֲלָלָה וְלֹא מִשֵּׁבֶט הַגּוֹיִם הַזָּרִים: וְלִפְנֵי בוֹאֲךָ אֶל־
הַקֹּדֶשׁ תִּטְבֹּל וּבְהַקְרִיבְךָ קָרְבָּן תִּרְחַץ וּבְכַלּוֹתְךָ לְהַקְרִיב תָּשׁוּב
יב תִּרְחָץ: וּשְׁנַיִם עָשָׂר עֵצִים אֲשֶׁר הָעֹלִים עֲלֵיהֶם תָּבִיא לִפְנֵי יְיָ כַּאֲשֶׁר
יג הוֹרַנִי אַבְרָהָם אָבִי: וּמִכָּל־הַחַי הַטָּהוֹר וּמִכָּל־הָעוֹף תַּקְרִיב קָרְבָּן
יד לַייָ: וּמִכָּל־בִּכּוּרֶיךָ וּמִן־הַיַּיִן תַּקְרִיב רֵאשִׁיתָם קָרְבָּן לַייָ: וְאֵת כָּל־
קָרְבָּנְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח:

י וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְרוּ אֶת־אֲשֶׁר אֲצַוְּכֶם כִּי אֶת־אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
ב מֵאֲבוֹתַי גִּלִּיתִי לָכֶם: וְהִנֵּה נְקִיתִי מִפִּשְׁעֲכֶם וּמֵעֲוֹנְכֶם אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ
בְּאַחֲרִית הָעִתִּים כִּי תַתְעוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְתָמִיטוּ עָלָיו רָעוֹת רַבּוֹת
ג מֵאֵת יְיָ: וְאַתֶּם תִּפְשְׁעוּ בְּיִשְׂרָאֵל עַד־כִּי לֹא תִשָּׂא אֶתְכֶם יְרוּשָׁלַיִם
ד מִפְּנֵי רִשְׁעֲכֶם: וְאַתֶּם תְּפוּצוּ בַּשֶּׁבִי בֵּין הַגּוֹיִם וִהְיִיתֶם שָׁם לְחֶרְפָּה
ה וּלְאָלָה: כִּי הַבַּיִת אֲשֶׁר בּוֹ יִבְחַר יְיָ יְרוּשָׁלַיִם יִקָּרֵא כַּכָּתוּב בְּסֵפֶר
חֲנוֹךְ הַצַּדִּיק:

יא וָאֶקַּח לִי אִשָּׁה וַאֲנִי בֶן־שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וּשְׁמָהּ מִלְכָּה:
ב–ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וָאֶקְרָא שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי גֵרִים הָיִינוּ בְּאַרְצֵנוּ: וָאֵדַע
ד כִּי הוּא לֹא יִהְיֶה בַּמַּעֲרָכָה הָרִאשׁוֹנָה: וּבִשְׁנַת חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים לְחַיַּי
ה נוֹלַד קְהָת לְעֵת עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ: וָאֵרֶא בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה הוּא עוֹמֵד
ו בְּמַעֲלָה בְּתוֹךְ כָּל־הַקָּהָל: עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ קְהָת כִּי הוּא רֵאשִׁית

זקנו לפני החזון השני בבית אל. – אל יצחק. יצחק חי בחברון בביתו של אברהם (יובלים
י ל"ב. השוה בכלל לפרק זה יובל' ל"א—ל"ב). – תטבל. השוה משנה יומא ג' ג', ויובל' כ"א
יב ט"ו.—אשר העלים עליהם. על האילנות שלא ישירו את עליהם ע' חנוך א' ג' א'. על מצוות
העצים הראויים למערכה ע' בס' היובלים כ"א י"ג—ט"ז. השוה משנה מדות ב' ה'. תמיד ב' ג'.
תענית ל"א א'. בקטע הארמי של צוואת לוי מן הגניזה (JQR 1907, 566—583, ובסוף הוצאת
צ'ארלס) נפרטו כל העצים הראויים למזבח. השוה לשאלה זו: Albeck, Das Buch der
יד Jubil. und die Halacha, 1930, 23. – במלח תמלח. ע' ויקרא ב' י"ג, יובלים כ"א י"א.—
י פרק זה שייך כנראה לתקופה קצת מאוחרת. המחבר רומז כאן על הרעות
ב והמריבות ששררו בבית החשמונאים בימי המלכים האחרונים. – באחרית הימים. יש
ג כאן תוספת נוצרית: במשיח גואל העולם. — בסוף פסוק ג' יש תוספת נוצרית: ומסך
ההיכל יקרע למען לא תכסה ערותכם (ע' צוואת בנימין ט' ג' ובפי' שם). –
יא ו מלכה. כן ביובלים ל"ד כ'. – קהת. מן קהלת=קהלה. הלשון „כי הוא... והקהלה"

ז הַתִּפְאֶרֶת וְהַקְּהִלָּה: וַתֵּלֶד לִי בֵּן שְׁלִישִׁי אֶת־מְרָרִי בִּשְׁנַת אַרְבָּעִים
לְחַיַּי וַיְהִי בְּהַקְשׁוֹת אִמּוֹ בְּלִדְתָּהּ וָאֶקְרָא שְׁמוֹ מְרָרִי לֵאמֹר מָרָתִי
ח כִּי גַם־הוּא נָטָה לָמוּת: וְיוֹכֶבֶד נוֹלְדָה בְּמִצְרַיִם בִּשְׁנַת הַשִּׁשִּׁים
וְשָׁלֹשׁ לְחַיַּי כִּי נִכְבַּדְתִּי אָז מְאֹד בֵּין אֶחָי:
יב ב וַיִּקַּח גֵּרְשֹׁם אִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־לִבְנִי וְאֶת־שִׁמְעִי: וּבְנֵי קְהָת
ג–ד עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל: וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי: וּבְאַרְבַּע
וְתִשְׁעִים שָׁנָה לְחַיַּי לָקַח לוֹ עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד בִּתִּי לְאִשָּׁה כִּי בְּיוֹם
ה אֶחָד נוֹלְדוּ הוּא וּבִתִּי: בֶּן־שְׁמוֹנֶה שָׁנִים הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ אַרְצָה
כְּנַעַן וּבֶן־שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה כַּאֲשֶׁר הָרַגְתִּי אֶת־שְׁכֶם וּבֶן־תֵּשַׁע עֶשְׂרֵה
שָׁנָה הָיִיתִי לְכֹהֵן לַיְיָ וּבֶן־שְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה לָקַחְתִּי אִשָּׁה וּבֶן
ו שְׁמוֹנֶה וְאַרְבָּעִים שָׁנָה הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר בָּאתִי מִצְרָיְמָה: וְהִנֵּה אַתֶּם
ז בְּנֵי דוֹר שְׁלִישִׁי: וְיוֹסֵף מֵת בִּשְׁנַת מֵאָה וּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה לְחַיָּיו:
יג וְעַתָּה בָּנַי הִנְנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם יְראוּ אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־
ב לְבַבְכֶם וְהִתְהַלְּכוּ בְּתָם־לְבַבְכֶם בְּכָל־מִצְוֹתָיו: וְלַמְּדוּ גַם־אַתֶּם אֶת־
בְּנֵיכֶם לִקְרֹא לְמַעַן תִּהְיֶה לָהֶם דַּעַת בְּכָל־חַיֵּיהֶם וְיֶהְגּוּ תָמִיד
ג בְּתוֹרַת יְיָ: כִּי כָל־אֲשֶׁר יֵדַע אֶת־תּוֹרַת יְיָ יְכֻבַּד וְלֹא יְהִי זָר בְּכָל־
ד אֲשֶׁר יֵלֵךְ: וְרֵעִים רַבִּים יִקְנֶה עַל־הוֹרָיו וְיִתְאַוּוּ אֲנָשִׁים רַבִּים לְעָבְדוֹ
ה וְלִשְׁמֹעַ תּוֹרָה מִפִּיהוּ: וְעַל־כֵּן בָּנַי עֲשׂוּ צְדָקָה עֲלֵי אֲדָמוֹת וְתֶאֶצְרוּ
ו בַּשָּׁמָיִם: וְזִרְעוּ טוֹב בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְתִמְצָאֻהוּ בְּחַיֵּיכֶם וְאִם־רַע תִּזְרְעוּ
ז רֹגֶז וָעֶצֶב תִּקְצֹרוּ: אִסְפוּ דַעַת בְּיִרְאַת יְיָ כִּי אִם־שֶׁבִי יָבֹא וְעָרִים
וַאֲרָצוֹת תִּכָּחַדְנָה וְזָהָב וָכֶסֶף וְכָל־רְכוּשׁ יֹאבְדוּ מֵאֵת הֶחָכָם לֹא יָבוֹז
ח אִישׁ אֶת־הַחָכְמָה לוּלֵא עִוָּרוֹן הַפֶּשַׁע וּקְשִׁי הַחֵטְא: כִּי אִם יִשָּׁמֵר
אִישׁ מִכָּל־הָרָעוֹת הָאֵלֶּה אָז גַּם־בֵּין אוֹיְבָיו תְּהִי לוֹ הַחָכְמָה לְתִפְאֶרֶת
ט וּבְאֶרֶץ נָכְרִיָּה מוֹלֶדֶת וּבְתוֹךְ אוֹיְבִים אוֹהֵב לוֹ יִמָּצֵא: כָּל־אֲשֶׁר נְדִיבוֹת
יוֹרֶה וְעָשָׂה יַחַד עִם־מְלָכִים לַכִּסֵּא יֵשֵׁב כַּאֲשֶׁר הָיָה גַם־יוֹסֵף אָחִי:

ז עושה רושם של תוספת מאוחרת. — מ ר ת י. ע״פ משלי י״ד י׳: לב יודע מרת נפשו. —
יב ז ב ש נ ת מ א ה ו ש מ ו נ ה ע ש ר ה. לפי ס׳ היובלים כ״ח נולד לוי בשנת ב׳ אלפים
קכ״ז, והיה בן קי״ח בשנת ב׳ אלפים רמ״ה. יוסף נולד בשנת ב׳ אלפים קל״ד ומת בן
ק״י שנה בשנת רמ״ד. המספרים מתאימים בקירוב. —
יג ד–ה ו י ת א ו ו... ל ע ב ד ו. ע׳ בן סירא י׳ כ״ה: עבד משכיל חורים יעבדו. — ו ת א צ ר ו
ב ש מ י ם. השוה טוביה ד׳ ט׳: כי אוצר טוב תאצור למענך, וע׳ בבא בתרא י״א א׳:
אבותי גנזו למטה אני גנזתי למעלה... אבותי גנזו לעוה״ז אני גנזתי לעוה״ב. מזמורי שלמה
ו ט׳ ט׳ ועוד בהרבה מקומות. — ר ע ת ז ר ע ו. השוה משלי כ״ב ח׳: זורע עולה יקצר און. —

יד וְעַתָּה אַחַי יָדַעְתִּי מִסֵּפֶר חֲנוֹךְ כִּי בְקֵץ הָעִתִּים תִּפְשְׁעוּ בַּיָי
וְתִשְׂאוּ יְדֵיכֶם לְכָל־פֶּשַׁע וְאַחַי יֵבוֹשׁוּ בָכֶם וִתְהְיוּ לְלַעַג לְכָל־הַגּוֹיִם׃
ב–ג כִּי אָבִינוּ יַעֲקֹב חַף מִפֶּשַׁע הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים׃ בָּנֵי טְהוֹרִים תִּהְיוּ
כַּשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ וְאַתֶּם אֲשֶׁר אוֹר לְיִשְׂרָאֵל הִנְּכֶם כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ
ד תִּהְיוּ׃ כִּי מַה־יַּעֲשׂוּ כָּל־הַגּוֹיִם אִם־בַּחשֶׁךְ יֵלְכוּ בְּפִשְׁעֲכֶם וְתָבֹאנָה
קְלָלוֹת עַל־שִׁבְטְכֶם וְהָאוֹר הַנִּתָּן בַּתּוֹרָה לְהָאִיר לָכֶם וּלְכָל־אִישׁ אוֹתוֹ
ה תַּחְפְּצוּ לְכַבּוֹת וְתוֹרוּ אֶת־הַמִּצְוֹת נֶגֶד חֻקֵּי אֱלֹהִים׃ אֶת־קָרְבְּנוֹת
יְיָ תִּגְזֹלוּ וּמֵחֲלָקָיו תִּגְנְבוּ כָּל־מִבְחָר וּבִשְׁאָט־נֶפֶשׁ עִם־הַזּוֹנוֹת תֹּאכֵלוּ׃
ו וּבְבֶצַע כֶּסֶף אֶת־מִצְוֹת יְיָ תּוֹרוּ וּנְשֵׁי אִישׁ תְּטַמְּאוּ וְעִם־זוֹנוֹת וּמְנָאֲפוֹת
תִּתְחַבָּרוּ וְאֶת־בְּנוֹת הַגּוֹיִם לְנָשִׁים תִּקְחוּ וְהָיָה מִשְׁכַּבְכֶם בָּהֶן כִּסְדוֹם
ז וְכַעֲמוֹרָה׃ וְאַתֶּם בִּכְהֻנַּתְכֶם תִּרְהָבוּ וְתִתְנַשְּׂאוּ עַל־בְּנֵי־אִישׁ וְגַם־נֶגֶד
ח מִצְוֹת אֱלֹהִים תִּתְרוֹמָמוּ׃ כִּי גַם־אֶת־הַקֳּדָשִׁים בְּלַעַג וּבְקָלָם תְּשַׁקְּצוּ׃
טו וְעַל־כֵּן הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר בּוֹ יִבְחַר יְיָ לִשְׁמָמָה יִהְיֶה בְּטֻמְאַתְכֶם
ב וְאַתֶּם שְׁבוּיִם תִּהְיוּ בֵּין כָּל־הַגּוֹיִם׃ וִתְהְיוּ לְשִׁמְצָה לָהֶם וּבוּשָׁה
ג וּכְלִמַּת עוֹלָם בְּמִשְׁפַּט אֱלֹהִים׃ וְכָל־אֲשֶׁר יִשְׂנְאוּ אֶתְכֶם יָגִילוּ עַל־
ד מַפַּלְתְּכֶם׃ וְאִם־לֹא עַל־יְדֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אָבִינוּ תְּרֻחָמוּ כִּי
אָז לֹא יִשָּׁאֵר אִישׁ מִזַּרְעֲכֶם עַל־הָאֲדָמָה׃

יד–טו שני הפרקים י״ד–ט״ו מתארים את המשובה וההוללות של הכהנים הגדולים.
הפרקים האלה מכוונים או לכהנים הגדולים שבימי המתיוונים או לכהנים שבתקופת
אלכסנדר ינאי. הלשון ובשאט נפש עם הזונות תאכלו (י״ד ה׳) מתאים למה שמסופר
אצל יוספוס קדמ׳ י״ג י״ד על משתה נצחונו של אלכסנדר ינאי על הפרושים: ויהי
כאשר אכל עם הזונות במקום גלוי לעין...— באופן זה אין לקבוע את זמן חיבור
הספר לפני שנת מותו של אלכסנדר ינאי קמ״ח שנים לפני חה״ב, אבל גם לא הרבה
אחר כך. הנבואה על חורבן הבית היא אפוא תוכחה רגילה ואינה מכוונת לחורבן
בשנת 70 (וע׳ על זה במבוא). —

יד מספר חנוך. אפשר שהוא מתכוון לנבואה על פשעי ישראל שבחנוך א׳ צ״א ו׳. —
ב–ד בסוף פסוק ב׳ יש תוספת נוצרית: אשר ירימו את ידיהם בגואל העולם. — נגד חקי
אלהים. הוא מגן כאן כנראה על תורת הפרושים. הצדוקים, ובראשם הכהנים הגדולים,
מורים הלכה נגד דעת הפרושים. גם הנבואה הזאת מכוונת אפוא לאלכסנדר ינאי. השוה
קדמ׳ י״ג ה׳ ומלחמ׳ א׳ ד׳ ג׳ על מרד העם נגדו, וביחוד סוכה מ״ח ב׳: שפעם אחת
נסך על גבי רגליו ורגמוהו כל העם באתרוגיהם. מזמורי שלמה ח׳ י״ב: וירמסו את
ו מזבח ה׳... ובדם הנדה טמאו את הקרבנות. — ובבצע כסף. השוה מיכה ג׳ י״א כהניה
במחיר יורו. — ונשי איש. ע׳ מזמורי שלמה פרק ד׳. המשורר מתאונן על ההוללות
של הכהנים (הצדוקים). — בנות הגוים. ההתנגדות לנשואי תערובות התמידה עוד
מימי עזרא ואילך. השוה גם יובלים ל׳ ז׳: וכי יהיה איש אשר יחפוץ לתת את בתו...
לאיש מזרע הנכרים, מות ימות, באבנים ירגמוהו. —

טז וְעַתָּה יָדַעְתִּי כִּי שִׁבְעִים שָׁבֻעוֹת תִּתְעוּ וְאֶת־הַכְּהֻנָּה תְּחַלְּלוּ
ב וְאֶת־הַקָּרְבָּנוֹת תְּטַמְּאוּ: וְאֶת־הַתּוֹרָה תָּסִירוּ וְאֶת־דִּבְרֵי הַנְּבִיאִים
לְאַיִן תְּשִׂימוּ בְּתַהְפּוּכוֹת רֶשַׁע וְאַנְשֵׁי צַדִּיקִים תִּרְדְּפוּ וּתְמִימִים
ג תִּשְׂנְאוּ וְדִבְרֵי אַנְשֵׁי אֱמֶת תְּשַׁקֵּצוּ: קָדְשֵׁיכֶם לְשַׁמָּה יִהְיוּ עַד־
ד הַיְסוֹד: וּמָקוֹם טָהוֹר לֹא־יִהְיֶה לָכֶם וִהְיִיתֶם לְאָלָה וּלְזָרָא בֵּין
הַגּוֹיִם עַד־אֲשֶׁר יַשְׁקִיף [יְיָ] עֲלֵיכֶם וִירַחֶמְכֶם וִיקַבֵּל אֶתְכֶם:
יז וְכַאֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם עַל־דְּבַר שִׁבְעִים הַשָּׁבֻעוֹת שִׁמְעוּ גַם־עַל־
ב דְּבַר הַכְּהֻנָּה: כִּי בְּכָל־יוֹבֵל וְיוֹבֵל כְּהֻנָּה תִּהְיֶה וּבַיּוֹבֵל הָרִאשׁוֹן
אֲשֶׁר רִאשׁוֹן לַכְּהֻנָּה יִמָּשַׁח גָּדוֹל יְהִי וּכְדַבֵּר אִישׁ אֶל־אָבִיו אֶל־
ג אֱלֹהִים יְדַבֵּר וּכְהֻנָּתוֹ שְׁלֵמָה עִם־יְיָ תִּהְיֶה: וּבַיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר
יִמָּשַׁח לַאֲשֶׁר אָהַב בְּעֶצֶב יִדְאַג וְהָיְתָה כְהֻנָּתוֹ כָּבוֹד וְעַל־יָדֵי־כֹל
ד—ה יְפֹאַר: וְהַכֹּהֵן הַשְּׁלִישִׁי בְּעֶצֶב יְקֻבָּל: וְהָרְבִיעִי יְעֻנֶּה כִּי רֶשַׁע לָרֹב
ו יִתְחַבֵּר נֶגְדּוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׂנְאוּ אִישׁ אֶת־קְרוֹבוֹ: וְהַחֲמִישִׁי בַּחֹשֶׁךְ
ז—ח יְתֻפָּשׂ: וְכָמוֹהוּ גַּם־הַשִּׁשִּׁי וְגַם־הַשְּׁבִיעִי: וּבַשְּׁבִיעִי תִּהְיֶה טֻמְאָה אֲשֶׁר
לֹא־אוּכַל לְהַגִּיד בִּפְנֵי בְנֵי־אִישׁ כִּי אֵלֶּה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ אוֹתָהּ יֵדְעוּהָ:
ט—י וְעַל כֵּן לַשְּׁבִי וּלְבִזָּה יִהְיוּ וְאַרְצָם וְכָל־יְקוּמָם יְכֻחָדוּ: וּבַשָּׁבוּעַ

טז שבעים שבועות. לקוח מס׳ דניאל ט׳ כ״ד: שָׁבֻעִים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע וגו׳ עד סוף הפרק. השוה גם חנוך א׳ פ״ט נ״ט (נבואה על מלכות יהודה וישראל): ויקרא לשבעים רועים ויתן להם את הצאן לרעות אותם.— המספר שבעים מקביל למספר של כאן. — קרבנות תטמאו. ע׳ מזמורי שלמה ח׳
ב י״ב ועוד. — צדיקים תרדפו. הצדוקים היו רודפים את הפרושים. השוה את המעשה בבריחתם של חכמי ישראל לאלכסנדריה של מצרים ורדיפותיו של אלכסנדר ינאי (קדמ׳ י״ג, קדושין ס״ו. חגיגה ירו׳ ב׳ ב׳. וע׳ על כל זה דור דור ודורשיו לוויס א׳ קכ״ו— קכ״ט ובהערות). — כל הפרק הזה עושה רושם של תוספת מאוחרת. גם הנבואות על
ג הכהנים אינן די ברורות. — לפני פסוק ג׳ יש תוספת נוצרית: ולאיש אשר בכח אל עליון יחדש את התורה מדיח תקראו ולאחרונה תתעוררו להרגו כי לא תכירו תפארתו ודם
ד נקי על ראשיכם תגלו והנני אומר לכם כי בגללו... — ישקיף [יי]. במקור ישקיף הוא. והוא זה לא לנו הוא. —

יז ב ראשון... ימשח. לוי או גם משה. ע״פ דברי הכתוב (שמות ל״ג י״א) ודבר ה׳ אל משה פנים אל פנים (כאן: כדבר איש אל אביו). — בסוף פסוק ב׳ יש תוספת
ג נוצרית: וביום שמחתו יקום לתשועת העולם. — בעצב ידאג. לפי דעת קצת כוונתו
ד לאהרן, שנולד במצרים. — על שאר הכהנים קשה להגיד בבירור למי הדברים מכוונים. הרביעי אשר יענה הוא לפי דעתי אבְיָתר, שבו נגמרת משפחת הכהנים הגדולים מבית עלי (השוה מל״א ב׳ כ״ו וכי התענית בכל אשר התענה אבי). אביתר הוא כאן סמל למשפחת עלי, שכל ימיה כעס ומכאובים. ע״ד המסורה של בית עלי השוה ר״ה י״ח א׳: משפחה אחת היתה בירושלם, שהיו מתיה מתים בני י״ח שנה. באו והודיעו את ר׳ יוחנן

יא הַחֲמִישִׁי יָשׁוּבוּ אֶל־אַרְצָם הַשּׁוֹמֵמָה וִיחַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְיָ׃ וּבַשָּׁבוּעַ
הַשְּׁבִיעִי יָבֹאוּ כֹּהֲנִים עוֹבְדֵי אֱלִילִים מְנָאֲפִים אוֹהֲבֵי בֶצַע אַנְשֵׁי
גַאֲוָה עוֹבְרֵי חֹק פּוֹשְׁעִים אֲשֶׁר נְעָרִים יְטַמְּאוּ וּבְהֵמָה יִרְבָּעוּ׃
יח וְהָיָה כִּי־יִקֹּם יְיָ אֶת־נִקְמָתוֹ מֵהֶם תֶּחְדַּל הַכְּהֻנָּה׃ וְאָז יָקִים יְיָ
ב כֹּהֵן חָדָשׁ אֲשֶׁר לוֹ יִגָּלוּ כָּל־אִמְרוֹת יְיָ וְהוּא יַעֲשֶׂה מִשְׁפַּט אֱמֶת
ג עֲלֵי־אֲדָמוֹת בִּמְלֹאת הַיָּמִים׃ וְיַעֲלֶה כוֹכָבוֹ בַּשָּׁמַיִם כְּכוֹכַב מֶלֶךְ
ד וְיָאִיר בְּאוֹר הַדַּעַת כַּשֶּׁמֶשׁ לַיּוֹם וְהוּא יִתְגַּדֵּל בָּעוֹלָם׃ הוּא יִזְרַח
כַּשֶּׁמֶשׁ עַל־הָאָרֶץ וְיָסִיר כָּל־חֹשֶׁךְ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְשָׁלוֹם יִהְיֶה בְּכָל־
ה הָאָרֶץ׃ יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם בְּיָמָיו וְתָגֵל הָאָרֶץ וְהָעֲנָנִים יָשִׂישׂוּ וְדַעַת יְיָ
תֵּעָרֶה עַל־הָאֲדָמָה כְּמֵי הַיַּמִּים וּמַלְאֲכֵי הַכָּבוֹד לִפְנֵי יְיָ יָגִילוּ בוֹ׃
ו וְהַשָּׁמַיִם יִפָּתְחוּ וּמִמִּקְדַּשׁ הַכָּבוֹד תֵּעָרֶה עָלָיו קְדֻשָּׁה בְּקוֹל אָב
ז כְּמִן־אַבְרָהָם לְיִצְחָק׃ וּכְבוֹד אֵל עֶלְיוֹן יֵעָרֶה עָלָיו וְרוּחַ דַּעַת וּקְדֻשָּׁה
ח תִּשְׁכֹּן עָלָיו׃ כִּי הוּא יִמְסֹר אֶת־גֹּדֶל תִּפְאֶרֶת יְיָ לְבָנָיו בֶּאֱמֶת לְעוֹלָם
ט וְלֹא יְהִי יוֹרֵשׁ לוֹ לְדוֹר וָדוֹר עַד־עוֹלָם׃ וּלְעֵת כְּהֻנָּתוֹ יִרְבּוּ הָעַמִּים
דַּעַת עַל־הָאֲדָמָה וּבִכְהֻנָּתוֹ יִתַּם הַחֵטְא וְהָרְשָׁעִים יֶחְדְּלוּ הָרַע
י וְהַצַּדִּיקִים יָנוּחוּ בוֹ׃ וְהוּא יִפְתַּח אֶת־שַׁעֲרֵי גַן־עֵדֶן וְיָסִיר אֶת־הַחֶרֶב
יא הַמַּפְחִידָה אֶת־הָאָדָם׃ וְיִתֵּן לִקְדוֹשִׁים לֶאֱכֹל מֵעֵץ הַחַיִּים וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
יב יִהְיֶה עִמָּהֶם׃ וְהוּא יֶאֱסֹר אֶת־בְּלִיַּעַל וְיִתֵּן אֹמֶץ לְבָנָיו לִרְמֹס אֶת־

י בן זכאי. אמר להם. שמא ממשפחת עלי אתם...—ובשבוע החמישי. היא השיבה מגלות
יא בבל. הכהן העומד בראש העם הוא עזרא הסופר. — כהנים עובדי אלילים. הכהנים
המתיוונים שקמו לישראל בימי הסורים. —
יח ב–ג כהן חדש. הכהנים מבית חשמונאי, שקמו אחרי מפלת המתיוונים. — כוכבו.
ה השוה במד׳ כ״ד י״ז: דרך כוכב מיעקב. — דעת ה׳. על דרך ישע׳ י״א ט׳: כי מלאה
ו הארץ דעה. — והשמים יפתחו. השוה יחז׳ א׳ א׳: נפתחו השמים ואראה מראות
אלהים. פתיחת השמים הוא תיאור רגיל בכל צוואות השבטים. — בקול אב. ע׳ לעיל
ח׳ ט״ו על בת־קול של נבואה שיצאה ליוחנן כהן גדול. מסורה זו היתה חיה בפי
העם במשך הרבה שנים. האגדה המסופרת בסוטה ל״ג א׳ (וגם בירושלמי שם י״ד) חותם
ח של ימים קדומים טבוע בה. — ולא יהי יורש. הכהונה תשאר לבניו עד עולם.
ט ע׳ מק״א י״ד מ״א: כי יהיה להם שמעון לנשיא ולכהן גדול לעולם. — דעת על־
האדמה. הנוצרים הוסיפו: ויאירו ברחמי ה׳ וישראל יקטן בלי דעת ובאבל ובחשך יהיה.—
י ויפתח את־שערי גן־עדן. חרוז זה נראה מקורי (ולא נוצרי). האידיאה של פתיחת
שערי גן עדן ע״י המשיח נמצאת גם בחזון עזרא ו׳ נ״ב: כי לפניך נפתח גן עדן
ונטע עץ החיים. וגם במקצת שם ה׳ ל״ו (השוה גם את התיאור של גיהנם בחנוך ב׳ י׳ י׳).—
יב יאסר את־בליעל. השוה ישע׳ כ״ד כ״ב: ואספו אספה אסיר על בור וסוגרו על
מסגר. וגם חנוך א׳ ס״ט כ״ח: [החוטאים] בכבלים יאסרו ובאספת שחיתתם יהיו כלואים.
אידיאה זו עברה אח״כ אל האיבנגליון. —

יג הָרוּחוֹת הָרָעוֹת: וְיִשְׂמַח יְיָ בְּבָנָיו וְיִתְהַלֵּל בְּפִי אֲשֶׁר אָהַב לְעוֹלָם:
יד וְאָז יָגֵל אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב וְגַם־אָנֹכִי אֶשְׂמַח וְכָל־הַקְּדוֹשִׁים
יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:
יט וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ כֻּלְּכֶם בַּחֲרוּ לָכֶם אֶת־הָאוֹר אוֹ אֶת־הַחֹשֶׁךְ
ב אֶת־תּוֹרַת יְיָ אוֹ אֶת־מַעֲשֵׂי בְלִיָּעַל: וַיַּעֲנֵהוּ בָנָיו וַיֹּאמְרוּ לִפְנֵי יְיָ
ג נֵלֵךְ וּבְתוֹרָתוֹ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם עֵד יְיָ וְעֵדִים מַלְאָכָיו וְאַתֶּם
ד עֵדִים וְאָנֹכִי עֵד עַל־דְּבַר מוֹצָא פִיכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ בָנָיו עֵדִים: וַיֶּחְדַּל
לֵוִי לְצַוּוֹת אֶת־בָּנָיו כֵּן וַיְפַשֵּׁט אֶת־רַגְלָיו עַל־הַמִּטָּה וַיֵּאָסֵף אֶל־
ה אֲבוֹתָיו וְהוּא בֶּן־שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה: וַיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ בָּאָרוֹן
וְאַחֲרֵי־כֵן קְבָרֻהוּ בְּחֶבְרוֹן עִם־קִבְרוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב:

צַוָּאַת יְהוּדָה הַבֵּן הָרְבִיעִי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בָּנָיו לִפְנֵי מוֹתוֹ: וַיְהִי
ב כַּאֲשֶׁר נֶאֶסְפוּ וַיָּבֹאוּ אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ בָנַי אֶל־יְהוּדָה
ג אֲבִיכֶם: אָנֹכִי נוֹלַדְתִּי בֵּן רְבִיעִי לְיַעֲקֹב אָבִי וּלְלֵאָה אִמִּי קָרְאָה שְׁמִי
ד יְהוּדָה כִּי אָמְרָה אוֹדֶה אֶת־יְיָ כִּי נָתַן לִי גַם־בֵּן רְבִיעִי: וְאָנֹכִי
ה חָרוּץ הָיִיתִי בִּנְעוּרַי וְאֶשְׁמַע בְּקוֹל אָבִי לְכָל־דָּבָר: וַאֲכַבֵּד אֶת־אִמִּי
ו וְאֶת־אֲחוֹת אִמִּי: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר גָּדַלְתִּי וָאֱהִי לְאִישׁ וַיְבָרְכֵנִי אָבִי וַיֹּאמַר
מֶלֶךְ תִּהְיֶה וּבְכֹל תַּצְלִיחַ:
ב ב וַיִּתֵּן יְיָ לִי חֵן בְּכָל־מַעֲשַׂי בַּשָּׂדֶה וּבַבָּיִת: יָדַעְתִּי כִּי־דָלַקְתִּי
ג יַחַד עִם־הָאַיָּלָה וָאֲצוּדֶהָ וָאַעַשׂ מַטְעַמִּים לְאָבִי וַיֹּאכַל: וְאֶת־הַצְּבִי
ד תָּפַשְׂתִּי בִּמְרוּצָתִי וְכָל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדוֹת צַדְתִּי: וָאַף אֶת־הָאֲרִי וָאַצִּיל
גְּדִי מִפִּיו וְאֶת־הַדֹּב תָּפַשְׂתִּי בְרַגְלוֹ וָאַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַפַּחַת וַיִּשָּׁבֵר:
ה–ו וְאַחֲרֵי חֲזִיר־הַיַּעַר רָדַפְתִּי וָאֲצוּדֵהוּ בִּמְרוּצָתוֹ וָאֲקָרְעֵהוּ: וּבְחֶבְרוֹן
קָפַץ נָמֵר עַל־הַכֶּלֶב וָאֹחֵז בִּזְנָבוֹ וָאַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַסֶּלַע וַיִּשָּׁבֵר
ז לִשְׁנַיִם: וְאֶת־שׁוֹר־הַבָּר מָצָאתִי וְהוּא בֹעֵר בַּשָּׂדוֹת וָאֶתְפְּשֵׂהוּ בְּקַרְנָיו
וָאֲסוֹבְבֵהוּ סָבִיב וָאֲהַם אוֹתוֹ וָאַשְׁלִיכֵהוּ וָאֲהַרְגֵהוּ:

יט ד **שבע ושלשים ומאת שנה.** ע׳ לעיל י״ב ז׳. המספרים מתאימים למה שנמסר במדרש תדשא ובספר הישר. —

א ו **מלך תהיה.** השוה ב״ר פ״ד: ויאמר יהודה... בג׳ מקומות דבר יהודה בפני אחיו ועשו אותו למלך עליהם. —

ג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאוּ שְׁנֵי מַלְכֵי כְנַעַן וְהֵמָּה מְשֻׁרְיָנִים עַל־מִקְנֵנוּ
וְעַם־רָב אִתָּם וָאָרוּץ אָנֹכִי לְבַדִּי אֶל־מֶלֶךְ חָצוֹר וָאַכֵּהוּ עַל־שִׁרְיוֹנֵי
ב רַגְלָיו וָאוֹרִידֵהוּ אַרְצָה וְכָכָה הֲרַגְתִּיו׃ וְאֶת־הַמֶּלֶךְ הַשֵּׁנִי מֶלֶךְ תַּפּוּחַ
ג אֲשֶׁר יָשַׁב עַל־סוּסוֹ הָרַגְתִּי וּבְכֵן פִּזַּרְתִּי אֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ וְאֶת־מֶלֶךְ
אַחֵר אִישׁ עֲנָק רָאִיתִי וְהוּא יוֹשֵׁב עַל־סוּסוֹ וּמוֹרֶה חִצִּים מִלְּפָנָיו
וּמֵאַחֲרָיו וָאֶקַּח אֶבֶן שִׁשִּׁים לִיטְרָא מִשְׁקָלָהּ וָאוֹר בַּסּוּס וָאֶהֶרְגֵהוּ׃
ד וָאֶלָּחֵם בְּאַחֵר שְׁתֵּי שָׁעוֹת וָאֲשַׁבֵּר אֶת־מָגִנּוֹ לִשְׁנַיִם וָאֲרוֹצֵץ אֶת־
ה רַגְלָיו וָאֶהֶרְגֵהוּ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּשַׁטְתִּי אֶת־שִׁרְיוֹנוֹ וְהִנֵּה תִּשְׁעָה אֲנָשִׁים
ו מֵחֲבֵרָיו בָּאוּ לְהִלָּחֵם אִתִּי׃ וָאֶקַּח אֶת־בְּגָדַי עַל־זְרוֹעִי וָאֲקַלַּע בָּהֶם
ז אֲבָנִים וָאֶהֱרֹג אַרְבָּעָה מֵהֶם וְיִתְרָם נָסוּ׃ וְיַעֲקֹב אָבִי הָרַג אֶת־בַּעַל
ח שִׁילֹה מֶלֶךְ כָּל־הַמְּלָכִים אִישׁ עֲנָק אָרְכּוֹ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אַמָּה׃ וַיִּפֹּל
ט עֲלֵיהֶם פַּחַד וַיֶּחְדְּלוּ לְהִלָּחֵם בָּנוּ׃ וְעַל־כֵּן הָיָה אָבִי בְּלִי־פַחַד
י בְּמִלְחֲמוֹתָיו כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי אָנֹכִי עִם־אֶחָי׃ כִּי רָאָה בַחֲלוֹמוֹ עַל־
אוֹדוֹתַי כִּי מַלְאַךְ הַגְּבוּרָה הוֹלֵךְ בְּעִקְּבוֹתַי לְמַעַן לֹא אֶכָּשֵׁל׃
ד וְאַחֲרֵי־כֵן קָמָה עָלֵינוּ בַּנֶּגֶב מִלְחָמָה גְּדוֹלָה מֵאֲשֶׁר בִּשְׁכֶם
וָאֶעֱרֹךְ מִלְחָמָה יַחַד אֲנִי וְאֶחָי וָאֶרְדֹּף אֶלֶף אִישׁ וָאֶהֱרֹג מָאתַיִם מֵהֶם

ג בפרקים הבאים מצינו תיאור מפורט של המלחמה הגדולה שבין בני יעקב ובין מלכי כנען. תיאורים כאלה יש בכל הספרות החיצונית. השוה ס׳ היובלים ל״ד על שבעת מלכי האמורי שבאו להלחם עם יעקב, וע׳ ת״י לברא׳ מ״ח כ״ב: קרתא דשכם... די נסבית מידיהון דאמוראי [בעדן] די עלתון לגווה וקמית וסייעית יתכון בסייפי ובקשתי. שרידי רשמים מהמלחמות האלה יש גם בב״ר סוף פרק צ״ז ועוד. — השוה את התיאור המקביל למסופר כאן במדרש ויסעו (הוצ׳ לוטירבאך בס׳ הזכרון לצ״פ חיות), וביחוד את התיאור המפורט בספר הישר, פרשת וישלח. — מלכי כנען.
ב כן גם בספר הישר. לפי ספר היובלים (ל״ד): מלכי האמורי. — חצור. יובלים שם, מק״א י״א ס״ז. עיר בשבט נפתלי, על יד מי מרום. — תפוח. יהושע כ״ד ל׳, מק״א ט׳ נ׳.
ג במקור Ταφουέ. — מלך אחר. במקור: τὸν ᾿Αχώρ βασιλέα, וזה בודאי שבוש. נ״א: τόν βασιλέα Χωρά, וזה אפשר מלך חורון או בת־חורון (מק״א ג׳ ט״ו, ז׳ ל״ט). ואפשר לבאר שהמלים מלך אחר חוזרות על ראשית הפסוק הקודם: ואת המלך השני, שכן כל המסופר כאן על „מלך אחר״ מסופר במדרש ויסעו ובספר הישר על מלך תפוח. —
ח–ז תשעה. לפי מדרש ויסעו וספר הישר: שמונה. — ויעקב אבי. לפי ספר הישר ומדרש ויסעו הרג יעקב ארבעה מלכים. — בעל שילה. במקור Βελισάθ. — המלחמה המתוארת בפרק ג׳ היתה לפי מדרש ויסעו וס׳ הישר על יד שכם. המלחמה בפרק ד׳ — על יד חצור. —
ד וארבעה מלכים. לפי ספר היובלים הם מלכי סרטן, געש (יהושע כ״ד ל׳). בית חורון ומחנים. גם במדרש ויסעו ובס׳ הישר הוא מונה את המלכים, אולם שם שמותיהם הם קצת אחרים. בכלל, מביא כל מקור ומקור שנויי נוסחאות אחרים. אולם התכן אחד

ב וְאַרְבָּעָה מְלָכִים: וָאֶדְלֹג עַל־הַחוֹמָה וָאַהֲרֹג עוֹד אַרְבָּעָה מְלָכִים:
ג וְכֹה לְבַדֵּנוּ אֶת־הָצוֹר וַנִּקַּח אֶת־כָּל־שְׁלָלָם:
ה מִמָּחֳרָת בָּאנוּ אֶל־סַרְטָן עִיר חֲזָקָה וּבְצוּרָה אֲשֶׁר יוֹשְׁבֶיהָ
ב אָמְרוּ לְהָרְגֵנוּ: וַאֲנִי וְגָד קָרַבְנוּ אֵלֶיהָ מִן־הַמִּזְרָח וּרְאוּבֵן וְלֵוִי מִן־
ג הַמַּעֲרָב: וְכַאֲשֶׁר חָשְׁבוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה כִּי לְבַדֵּנוּ אֲנַחְנוּ
ד וַיַּעַרְכוּ לְנֶגְדֵּנוּ: וְאַחַי עָלוּ מִכָּל־עֵבֶר חֶרֶשׁ בִּיתֵדוֹת עַל־הַחוֹמָה
ה וַיָּבוֹאוּ הָעִירָה וְהֵמָּה לֹא יָדָעוּ: וַנַּךְ אוֹתָם לְפִי חָרֶב וַאֲשֶׁר עַל־
הַחוֹמָה נָסוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמִּגְדָּלִים וַנַּצֵּת אֶת־הַמִּגְדָּלִים וַנִּלְכְּדֵם אִתָּם:
ו וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָלַכְנוּ מִשָּׁם וַיִּתְנַפְּלוּ אַנְשֵׁי תַּפּוּחַ עַל־שְׁלָלֵנוּ וַנִּתְּנֵהוּ
ז בְּיַד בָּנֵינוּ וַנִּלָּחֵם אִתָּם עַד תַּפּוּחַ: וַנַּהֲרֹג אוֹתָם וַנִּשְׂרֹף אֶת־הָעִיר
וְכָל־אֲשֶׁר בְּתוֹכָהּ בַּזּוֹנוּ:

ו וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָיִינוּ עַל־מֵימֵי כֹּזֵבָא וַיָּבֹאוּ עָלֵינוּ אַנְשֵׁי אַרְבֵּל
ב לַמִּלְחָמָה: וַנִּלָּחֵם אִתָּם וַנִּרְדְּפֵם וְאֶת־אַנְשֵׁי שִׁילֹחַ מֵרֵעֵיהֶם הָרַגְנוּ
ג וְלֹא הָיָה לָהֶם מִפְלָט מֵאִתָּנוּ לָצֵאת לִקְרָאתֵנוּ: וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי בָּאוּ
עָלֵינוּ אַנְשֵׁי מָכִיר לִשְׁלֹל שָׁלָל וַנֵּצֵא לִקְרָאתָם וַנְּנַצַּח אוֹתָם בְּחֶרֶב
ד חַדָּה וַנַּהַרְגֵם טֶרֶם יַעַבְרוּ בַּמַּעְבָּרָה: וְכַאֲשֶׁר בָּאנוּ הָעִירָה וַתַּשְׁלֵכְנָה
נְשֵׁיהֶם אֲבָנִים בָּנוּ מֵרֹאשׁ הָהָר אֲשֶׁר עָלָיו הָיְתָה הָעִיר: וַנִּחָבֵא
ה אֲנִי וְשִׁמְעוֹן מֵאַחֲרֵי הָעִיר וַנִּלְכֹּד אֶת־מַעֲלוֹת הָהָר וַנַּהֲרֹס גַּם אֶת־
הָעִיר הַזֹּאת:

ז וַיֻּגַּד לָנוּ מִמָּחֳרָת כִּי מֶלֶךְ גַּעַשׁ יוֹצֵא לִקְרָאתֵנוּ בְּעַם רָב:
ב וַאֲנִי וְדָן הִתְחַפַּשְׂנוּ לָאֱמוֹרִים וַנָּבֹא אֶל־תּוֹךְ עִירָם כְּבַעֲלֵי בְרִית:
ג וּבְרֶדֶת הַלַּיְלָה וַיָּבֹאוּ אַחֵינוּ וַנִּפְתַּח לָהֶם אֶת־הַשְּׁעָרִים וַנַּשְׁמֵד אוֹתָם
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וַנָּבֹז אֶת־כָּל־רְכוּשָׁם וַנַּהֲרֹס אֶת־שְׁלֹשׁ חוֹמוֹתֵיהֶם:
ד-ה וַנִּקְרַב אֶל־תִּמְנָה מְקוֹם שָׁם אָצוּר כָּל־רְכוּשׁ הַמְּלָכִים אוֹיְבֵינוּ: וַיְהִי

ב הוא. — ואדלג על־החומה. במדר׳ ויסעו: ועלה לחומה של חצר. —
ה סרטן. כן השם במקורות העבריים. במקור היווני Ἀρετάν. —
ו כזבא. נזכרת בדה״א ד׳ כ״ב. והיא כזיב שבברא׳ ל״ח ה׳. כזבא היתה לפי דה״י נחלת בני שילה בן יהודה. אפשר שהיא עין אל־כזבה של עכשיו. השוה גם מיכה א׳ י״ד: בתי אכזיב לאכזב (ע׳ Dict. of Bible I, 25; Encycl. Bibl. I, 37). — ארבל. כך במקורות העבריים. במקור היווני Ἰωβήλ והוא שבוש. אפשר שהוא המקום שנזכר בקדמ׳
ג י״ב י״ג א׳, י״ח ב׳ ב׳. — מכיר. במדרש ויסעו: שביר. ביובל׳: מחנה שכיר. במלחמ׳ א׳ ח׳ א׳, ב׳ ח׳ ט״ז ובכ״מ נזכרת מצודת מכיר. אלא שהיא על גבול א״י וערב. —
ז ד תמנה. מק״א ט׳ ג׳: תמנתה. עיר בצפונה של יהודה (קדמ׳ ה׳ א׳ כ״ט. י״ד י״א

כַּאֲשֶׁר נִדְפּוּנִי וָאֶקְצֹף וָאָרוּץ אֲלֵיהֶם אֶל־רֹאשׁ הָהָר וְהֵמָּה יָרוּ בִי
ו אֲבָנִים וְחִצִּים: וְלוּלֵא דָן אָחִי הָיָה בְעֶזְרִי כִּי עַתָּה יָכְלוּ לְהָרְגֵנִי:
ז וָאֶתְנַפֵּל עֲלֵיהֶם בְּקֶצֶף וַיָּנוּסוּ כֻלָּם וַיָּבֹאוּ בְדֶרֶךְ אַחֶרֶת אֶל־אָבִי
ח וַיִּתְחַנְּנוּ לְפָנָיו וַתִּכָּרֵת אִתָּם בְּרִית שָׁלוֹם: וְלֹא עָשִׂינוּ לָהֶם רָעָה
ט וַיִּהְיוּ לָנוּ לָמַס וַנָּשֶׁב לָהֶם אֶת־כָּל־שְׁלָלָם: וָאֶבְנֶה אֶת־תִּמְנָה וְאָבִי
י בָּנָה אֶת־אַרְבֵּל: וְאָנֹכִי בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה כַּאֲשֶׁר פָּרְצָה הַמִּלְחָמָה
יא הַזֹּאת: וַיָּגוּרוּ הַכְּנַעֲנִים מִפָּנַי וּמִפְּנֵי אַחַי מְאֹד:

ח וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִי וְרֹאשׁ הָרוֹעִים אֲשֶׁר לִי חִירָם הָעֲדֻלָּמִי:
ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָלַכְתִּי אֵלָיו וָאֵרָא אֶת־בַּר־שׁוּעַ מֶלֶךְ עֲדֻלָּם וַיְדַבֵּר
עִמָּנוּ וַיַּעַשׂ לָנוּ מִשְׁתֶּה וּבְחָמִי וַיִּתֶּן־לִי אֶת־בַּת־שׁוּעַ בִּתּוֹ לְאִשָּׁה:
ג–ד וַתֵּלֶד לִי אֶת־עֵר וְאֶת־אוֹנָן וְאֶת־שֵׁלָה: וַיָּמֶת יְיָ שְׁנַיִם וְשֵׁלָה חַי
וְאַתֶּם בָּנָיו:

ט וּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיְתָה בְּרִית שָׁלוֹם בֵּין אָבִי וּבֵין עֵשָׂו
אָחִיו וּבֵין בָּנָיו וּבֵינֵינוּ אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּאנוּ מֵאֲרַם־נַהֲרַיִם מֵעִם־לָבָן:
ב וְכִמְלֹאת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְחַיַּי וַיֵּצֵא עֵשָׂו אֲחִי
ג אָבִי לִקְרָאתֵנוּ בְּעַם כָּבֵד וְחָזָק: וַיַּךְ יַעֲקֹב בְּקַשְׁתּוֹ אֶת־עֵשָׂו וְהוּא
ד נֶחֱלָה בְּהַר שֵׂעִיר: וַנִּרְדֹּף אֶת־בְּנֵי עֵשָׂו וְלָהֶם עִיר בְּצוּרָה חוֹמַת

ח–ז ב׳, מלחמות א׳ י״א ב׳, ובכ״מ. עכשיו כפר תבנה. — במקורות העבריים היתה המלחמה
ח על יד געש ולא על יד תמנה. — ו נ ש ב ל ה ם. במדרש ויסעו: ושלמו ליעקב את כל
ט הצאן ששבו מהם שנים באחד. — ו א ב נ ה. כן גם ביובלים שם. במדר׳ ויסעו: ונטה יעקב
י לתמנה ויהודה לארבאל. — ב ן ע ש ר י ם. לפי יובל׳ (כ״ח ט״ו) נולד יהודה בשנת ב׳
אלפים קכ״ט והמלחמה הגדולה היתה (יובל׳ ל״ד א׳) בשנת קמ״ח. —

ח ב ב ת ־ ש ו ע. לפי ס׳ הישר פ׳ וישב היה שמה עלית. — ו ּבְ חָ מִ י. כשנתחממתי מן היין
(כך משער צ׳ארלס במקום παρακαλέσας, שהוא לשון ת נ ח ו מ י ם, ואין לו ענין לכאן). —

ט המלחמה בין יעקב ועשו מתוארת בספר היובלים ל״ז–ל״ח. במדרש ויסעו וביחוד
בספר הישר. שרידים ע״ד המלחמה הזאת נשארו גם במדרשים אחרים (למשל ילקוט
ב שמעוני א׳ קל״ב). — ב א ר ב ע י ם ש נ ה. לפי יובל׳ ל״ז פרצה המלחמה בשנת ב׳ אלפים
ג קס״ב ואז היה יהודה רק בן ל״ג–ל״ד שנה. — ו י ך י ע ק ב. לפי המסופר כאן וכן גם
ביובלים הרג יעקב את עשו. לפי המקורות העבריים הרג את עשו חושים בן דן. ע׳ ת״י
לברא׳ נ׳ י״ג: עשו לא הרשה לקבור את יעקב במערת המכפלה ועל זה הרגו חושים
בן דן וקברו את שניהם במערת המכפלה. פרקי דר׳ אליעזר ל״ט: בא עליהם עשו מהר
שעיר... ואמר שלי היא מערת המכפלה... חושים בן דן... שלף את חרבו והתיז את
ראשו... ואת גויתו שלחו... להר שעיר (כלו׳ רק ראשו נקבר אצל יצחק אביו). כן גם
בספר הישר פ׳ ויחי. והשוה את ספור המעשה סוטה י״ג א׳. — נ ח ל ה. במקור היווני:
νεκρός=נְבֵלָה. במדר׳ ויסעו: והכה לעשו... ואז נחלה מן החץ נשאוהו בניו... והלך ומת

בַּרְזֶל וְשַׁעֲרֵי נְחֹשֶׁת וְלֹא יָכֹלְנוּ לָבֹא בְתוֹכָהּ וַנָּשֶׂם עָלֶיהָ מִסָּבִיב
ה וַנָּצַר עָלֶיהָ: וַיְהִי מִקֵּץ עֶשְׂרִים יוֹם וְהֵמָּה לֹא פְתָחוּ וְהִנֵּה אָנֹכִי
מֵבִיא לְעֵינֵיהֶם סֻלָּם וּבְנָשְׂאִי אֶת־מָגִנִּי מִמַּעַל לְרֹאשִׁי וָאַעַל וַאֲנִי
ו תּוֹפֵשׂ אֶת־הָאֲבָנִים וָאֶהֱרֹג מֵהֶם אַרְבָּעָה אַלּוּפִים: וּרְאוּבֵן וְגָד הָרְגוּ
ז שִׁשָּׁה אֲחֵרִים: וַיִּתְחַנְּנוּ אֵלֵינוּ בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם וַנִּוָּעַץ עִם־אָבִינוּ וַנָּשֶׂם
ח אוֹתָם לָמַס: וַיִּהְיוּ נוֹתְנִים לָנוּ חִטָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת כֹּר וְשֶׁמֶן חֲמֵשׁ
מֵאוֹת אֵיפָה וְיַיִן חֲמֵשׁ מֵאוֹת מִדָּה עַד־הָרָעָב עַד־אֲשֶׁר יָרַדְנוּ מִצְרָיְמָה:
י אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לָקַח לוֹ עֵר בְּנִי אֶת־תָּמָר מֵאֲרַם נַהֲרַיִם
ב בַּת־אֲרָם לוֹ לְאִשָּׁה: וַיְהִי עֵר רַע וַיֵּצַק לְתָמָר כִּי לֹא־הָיְתָה מֵאֶרֶץ
ג כְּנָעַן וַיְמִיתֵהוּ מַלְאַךְ יְיָ בַּלַּיְלָה הַשְּׁלִישִׁי: וְהוּא לֹא יְדָעָהּ בְּמְזִמַּת
ד אִמּוֹ כִּי לֹא חָפֵץ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה בָּנִים: וּבִימֵי הַמִּשְׁתֶּה וָאֶתְּנֶנָּה
ה–ו לְאוֹנָן לְאִשָּׁה: וְגַם הוּא בְּרִשְׁעָתוֹ לֹא יְדָעָהּ וַיַּעַשׂ אִתָּהּ שָׁנָה: וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר יְרֵאתִי אוֹתוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וְשִׁחֵת זַרְעוֹ אַרְצָה בְּמִצְוַת אִמּוֹ
ז וַיָּמָת גַּם־הוּא בְּרִשְׁעָתוֹ: וָאֲבַקֵּשׁ לְתִתָּהּ גַּם לְשֵׁלָה וְלֹא נְתָנַתְנִי אִמּוֹ
כִּי כָעֲסָה עַל־תָּמָר אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה מִבְּנוֹת כְּנַעַן כָּמוֹהָ:
יא וְגַם־אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי רָעָה מִשְׁפַּחַת הַכְּנַעֲנִים וַעֲצַת נְעוּרִים
ב נִמְהָרָה עִוְּרָה אֶת־תְּבוּנָתִי: וּבִרְאוֹתִי אוֹתָהּ וְהִיא הִשְׁקַתְנִי יַיִן וָאֶפַּת
ג וָאֶקָּחֶהָ בְּלֹא עֲצַת אָבִי: וְהִיא כַּאֲשֶׁר הָלַכְתִּי וַתֵּלֶךְ וַתִּקַּח אִשָּׁה
ד לְשֵׁלָה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: וְכַאֲשֶׁר נוֹדַע לִי אֲשֶׁר עָשְׂתָה וָאֲקַלְלֶהָ בְּמַר
ה נַפְשִׁי: וַתָּמָת גַּם־הִיא בְּרִשְׁעָתָהּ יַחַד אֶת־בָּנֶיהָ:
יב וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְתָמָר בְּאַלְמְנוּתָהּ וּבְשָׁמְעָהּ מִקֵּץ
שְׁנָתַיִם כִּי הוֹלֵךְ אָנֹכִי לָגֹז אֶת־צֹאנִי וַתַּעַד בִּגְדֵי כְלוּלוֹתֶיהָ וַתֵּשֶׁב
ב בְּעִיר עֵינַיִם לִפְנֵי הַשָּׁעַר: כִּי כֵן חֹק לָאֱמוֹרִים אֲשֶׁר יוֹשִׁיבוּ אֶת־
ג הַמְאֹרָסָה שִׁבְעָה יָמִים לִפְנֵי הַשַּׁעַר לְהִזָּנוֹתָהּ: וְאָנֹכִי בְּשִׁתוֹתִי יַיִן

שם. ובס׳ היובלים הרג יעקב את עשו. — בהר שעיר. נ״א מוסיף: וילך וימת באנונירם. בספר היובלים ל״ח ט׳: אדורם. קדמ׳ י״ג ט׳ א׳: אדורה. והיא העיר שלכדה יוחנן הורקנוס והכריח את יושביה למול. —

י בת ארם. מטעים הכותב שתמר, בנגוד לאשת יהודה, ארמית היתה ולא כנענית.
ו נכריה (השוה יובל׳ מ״א א׳: מבנות ארם). — ולא נתנתני אמו. משנאתה לבנות־ארם (כן גם ביובלים מ״א ז׳). —

יא ה ותמת גם היא. ע׳ ב״ר פ״ד: וירד יהודה—ירידה היא לו שנשא נכרית, ירידה היא לו שקבר את אשתו ובניו. —

יב ב להזנותה. השוה החק של ius primae noctis, וע׳ כתובות ג׳ ב׳: בתולה הנשאת... תבעל

ד לְשִׁבְרָהּ לֹא הִכַּרְתִּיהָ וַיְפַתֵּנִי יָפְיָהּ וּמַרְאֶה יְפִי עֶדְיָהּ׃ וָאֵט אֵלֶיהָ
וָאֹמַר אָבֹא־נָא אֵלַיִךְ וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן לִי וָאֶתֶּן־לָהּ אֶת־מַטִּי וְאֶת־
ה פְּתִילִי וְאֶת־נֵזֶר מַלְכוּתִי לְעֵרָבוֹן וְכַאֲשֶׁר בָּאתִי אֵלֶיהָ וַתַּהַר׃ וּבְהִוָּדְעִי
אֶת־אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וָאֲבַקֵּשׁ לְהָרְגָהּ וְהִיא שָׁלְחָה אֵלַי חָרֶשׁ אֶת־
ו הָעֵרָבוֹנוֹת וַתַּכְלִימֵנִי׃ וּבְקָרְאִי לָהּ וָאֶשְׁמַע גַּם־אֶת־דִּבְרֵי הַסּוֹד אֲשֶׁר
ז דִּבַּרְתִּי בְּשָׁכְבִי עִמָּהּ בְּשִׁכְרוֹנִי׃ וְלֹא יָכֹלְתִּי לַהֲמִיתָהּ כִּי מֵאֵת יְיָ
ח הָיְתָה זֹאת׃ וַאֲנִי אָמַרְתִּי אוּלַי בַּעֲצַת עָרְמָה עָשְׂתָה בְּקַחְתָּהּ אֶת־
ט הָעֵרָבוֹן מֵ[אִשָּׁה] אַחֶרֶת׃ וְאָנֹכִי לֹא קָרַבְתִּי אֵלֶיהָ כָּל־יְמֵי חַיַּי כִּי
י עָשִׂיתִי אֶת־הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃ וְגַם־אַנְשֵׁי הָעִיר אָמְרוּ לֹא
הָיְתָה בַשַּׁעַר קְדֵשָׁה כִּי מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת בָּאָה וַתֵּשֶׁב בַּשַּׁעַר לִזְמַן
יא מִצְעָר׃ וָאֶחְשֹׁב כִּי לֹא־יָדַע אִישׁ כִּי בָאתִי אֵלֶיהָ׃ וְאַחֲרֵי־כֵן בָּאנוּ
יב מִצְרַיְמָה אֶל־יוֹסֵף מִפְּנֵי הָרָעָב׃ וְאָנֹכִי אָז בֶּן־שֵׁשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה
וְשָׁלֹשׁ וְשִׁבְעִים שָׁנָה גַּרְתִּי בְּמִצְרָיִם׃

יג וְעַתָּה בָנַי הִנְנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם שִׁמְעוּ אֶל־יְהוּדָה אֲבִיכֶם וְשִׁמְרוּ
ב אֶת־דְּבָרַי לַעֲשׂוֹת כְּכָל־חֻקּוֹת יְיָ וְלִשְׁמֹעַ אֶל־מִצְוֹת אֱלֹהִים׃ וְלֹא
תֵלְכוּ אַחֲרֵי תַאֲוֹתֵיכֶם בִּשְׁרִירוּת לֵב וְאַל־תִּתְגָּאוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וּבְכֹחַ
ג נְעוּרֵיכֶם כִּי כָל־אֵלֶּה רַע בְּעֵינֵי יְיָ׃ כִּי גַם־אָנֹכִי הִתְפָּאַרְתִּי אֲשֶׁר
בַּמִּלְחָמוֹת לֹא פִתַּנִי מַרְאֵה אִשָּׁה יְפַת־תֹּאַר וָאֲחָרֵף אֶת־רְאוּבֵן אָחִי
עַל־דְּבַר בִּלְהָה אֵשֶׁת אָבִי וְרוּחַ־הַקִּנְאָה וְהַזְּנוּת עָרְכוּ לְנֶגְדִּי [מִלְחָמָה]
ד עַד־אֲשֶׁר שָׁכַבְתִּי עִם־בַּת־שׁוּעַ הַכְּנַעֲנִית וְעִם־תָּמָר כַּלָּתִי׃ כִּי אָמַרְתִּי
אֶל־חוֹתְנִי אִוָּעֵץ בְּאָבִי וְכֵן אֶקַּח אֶת־בִּתְּךָ [לְאִשָּׁה] וְהוּא לֹא חָפֵץ
ה וַיַּרְאֵנִי בִּדְבַר בִּתּוֹ הֲמוֹן זָהָב לִבְלִי־חֹק כִּי מֶלֶךְ הָיָה׃ וַיְפָאֵר אוֹתָהּ
בְּזָהָב וּבִפְנִינִים וַיְצַוֶּהָ לְהַשְׁקוֹתֵנוּ יַיִן בַּחֲדַר הַנָּשִׁים וְהִיא יָפָה מְאֹד׃
ו–ז וְהַיַּיִן הִטָּה אֶת־עֵינַי וְהַחֵשֶׁק הֶחְשִׁיךְ אֶת־נַפְשִׁי׃ וְאָנֹכִי חָשַׁקְתִּי בָהּ

לטספסר תחלה. חק זה רווח היה אצל העמים הקדמונים, ביחוד על יד בתי־המקדש באסיה
ד הקטנה ובסוריה. — נזר מלכותו. מקביל אל חותם שבספור התורה. השוה גם ב״ר פ״ה:
חותמך זו מלכות. המד״א שימני כחותם על לבך (שה״ש ח׳ ו׳). כי אם־יהיה כניהו בן
ו יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמ׳ כ״ב כ״ד). — חרש. השוה בבא מציעא נ״ט
א׳: נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל יַלבין פני חברו ברבים. מנא לן,
יא מתמר... — ארבעים ושש. לפי יובלים מ״ה א׳ היה רק בן מ״ג. —

יג ג–ה ואחרף. השוה סוטה ז׳ ב׳ ועוד: מי גרם [לראובן] שיודה, יהודה. — בחדר
הנשים. במקור היווני: ἐν κάλλει γυναικῶν. לפי צ׳ארלס קרא היווני במקור העברי
בהדר (בה״א) במקום בחדר. —

ח וָאֶשְׁכַּב עִמָּהּ וָאֶעֱבֹר מִצְוַת יְיָ וּמִצְוַת אָבִי וָאֶקָּחֶהָ לְאִשָּׁה: וַיְיָ
שִׁלַּם־לִי כַּעֲצַת נַפְשִׁי הָרָעָה כִּי לֹא נַחַת הָיָה לִי בְּבָנֶיהָ:
יד וְעַתָּה בָּנַי אַל־תִּשְׁתּוּ יַיִן לְשָׁכְרָה כִּי הוּא יָסִיר אֶת־הַלֵּב
מֵאַחֲרֵי הָאֱמֶת וִיעוֹרֵר קִנְאָה וְתַאֲוָה וְיַטֶּה אֶת־הָעֵינַיִם לְ(מַעֲשֵׂי)
ב תַעְתּוּעִים: כִּי הַיַּיִן כִּמְשָׁרֵת לְרוּחַ הַזְּנוּת לְמַלֵּא תַּאֲוַת־נֶפֶשׁ כִּי גַם־
ג שְׁנֵיהֶם יְעַקְּשׁוּ אֶת־תְּבוּנַת הָאָדָם: כִּי אִם־תִּשְׁתֶּה יַיִן לְשָׁכְרָה הוּא
יַרְגִּיז אֶת־רוּחֲךָ בְּמַחֲשָׁבוֹת נִתְעָבוֹת אֲשֶׁר תִּתְעַיֶּנָה לִזְנוּת וִיחַמֵּם
ד אֶת־גּוּפְךָ לְתַאֲוָה וְאַתָּה תַעֲשֶׂה אֶת־מַעֲשֵׂה הַחֵטְא וְלֹא תֵבוֹשׁ: כֵּן
ה דֶּרֶךְ הַשִּׁכּוֹר בָּנַי כִּי אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה לְשָׁכְרָה לֹא יֵבוֹשׁ מֵאִישׁ: וְהִנֵּה
גַם־אָנֹכִי נִתְעֵיתִי לְבִלְתִּי הִכָּלֵם מִפְּנֵי הֲמוֹן הָעִיר כִּי לְעֵינֵי־כֹל
נָטִיתִי אֶל־תָּמָר וָאֶחֱטָא חֵטְא גָּדוֹל וָאֲגַל אֶת־מִכְסֵה עָרְוַת בָּנַי:
ו וְכַאֲשֶׁר שָׁתִיתִי יַיִן לֹא הֲדַרְתִּי אֶת־מִצְוֹת אֱלֹהִים וָאֶקַּח אִשָּׁה
ז כְּנַעֲנִית: וְעַל־כֵּן תְּבוּנָה רַבָּה דְּרוּשָׁה לְאִישׁ הַשּׁוֹתֶה יַיִן וְזֶה יִהְיֶה
ח שֶׂכֶל־שְׁתִיַּת הַיַּיִן אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אִישׁ כָּל־עוֹד יֵבוֹשׁ: וְהָיָה כִּי יַעֲבֹר
אֶת־הַגְּבוּל הַזֶּה וְרוּחַ־תַּעְתּוּעִים תִּתְקֹף אֶת־נַפְשׁוֹ וְתָשִׂים דִּבְרֵי נְבָלָה
בְּפִיו וְהוּא יִפְשַׁע וְלֹא יֵבוֹשׁ וְיַחֲשֹׁב כִּי טוֹב הוּא:
טו וְנוֹאֵף כִּי יֵעָנֵשׁ לֹא יָחוּשׁ וְכִי יִהְיֶה לָבוּז לֹא יִכָּלֵם: כִּי אִם־
ב יִהְיֶה אִישׁ מֶלֶךְ וְנִאֵף תָּסוּר מִמֶּנּוּ מַלְכוּתוֹ כִּי עֶבֶד לַזְּנוּת יִהְיֶה
ג כַּאֲשֶׁר עֻנֵּיתִי גַם־אָנִי: כִּי נָתַתִּי אֶת־מַטִּי הוּא עֹז שִׁבְטִי וְאֶת־אֱזוֹרִי
ד הוּא גְבוּרָתִי וְאֶת־נִזְרִי אֲשֶׁר הוּא תִּפְאֶרֶת מַלְכוּתִי: וּבְהִנָּחֲמִי עַל־
אֵלֶּה לֹא אָכַלְתִּי בָשָׂר וְיַיִן עַד־עֵת זִקְנָתִי וְכָל שִׂמְחָה לֹא רָאִיתִי:
ה וּמַלְאַךְ אֱלֹהִים הֶרְאַנִי כִּי אִם־מֶלֶךְ וְאִם־דַּל תִּמְשֹׁלְנָה בּוֹ הַנָּשִׁים:
ו וְהֵן תִּקַּחְנָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ אֶת־תִּפְאַרְתּוֹ מֵאֵת הַגִּבּוֹר אֶת־גְּבוּרָתוֹ וּמֵאֵת
הַדַּל גַּם אֶת־מִשְׁעַן דַּלּוּתוֹ הָאַחֲרוֹן:
טז וְעַל־כֵּן שִׁמְרוּ בָנַי אֶת־גְּבוּל הַיַּיִן כִּי אַרְבַּע רוּחוֹת רָעוֹת בּוֹ
ב רוּחַ הַחֶמְדָּה רוּחַ חֵשֶׁק־בְּשָׂרִים רוּחַ הוֹלֵלוּת וְרוּחַ הַבָּצַע: אִם־
תִּשְׁתּוּ יַיִן בְּשִׂמְחָה הֱיוּ עֲנָוִים בְּיִרְאַת יְיָ כִּי אִם־בְּשִׂמְחַתְכֶם תָּסוּר
ג יִרְאַת יְיָ יִשָּׁאֵר הַשִּׁכָּרוֹן וְאִתּוֹ תָּבֹא פְּרִיצוּת: וְאִם־תְּבַקְשׁוּ לִחְיוֹת
בַּעֲנָוָה אַל־תִּגְּעוּ כָּלִיל בַּיַּיִן לְמַעַן לֹא תֶחֶטְאוּ בְּדִבְרֵי שַׁחַץ וּמְרִיבוֹת
ד וּבַעֲלִילוֹת־שָׁוְא וְלֹא תַעַבְרוּ מִצְוֹת יְיָ וְתָמוּתוּ לֹא בְעִתְּכֶם: כִּי הַיַּיִן
יְגַלֶּה גַם־סוֹדוֹת אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים כַּאֲשֶׁר גִּלִּיתִי גַם־אָנֹכִי אֶת־מִצְוֹת
אֱלֹהִים וְסוֹדוֹת יַעֲקֹב אָבִי לַכְּנַעֲנִית אֲשֶׁר אָמַר לִי אֱלֹהִים לֹא תְגַלֶּה:

יז וְעַתָּה אֲצַוְּכֶם בָּנַי אַל־תֶּאֱהָבוּ כֶסֶף וְאַל־תַּבִּיטוּ אֶל־יְפִי הַנָּשִׁים
כִּי גַם־אָנֹכִי עַל־יְדֵי הַזָּהָב וִיפִי הַמַּרְאֶה נִתְעֵיתִי אַחֲרֵי בַּת־שׁוּעַ הַכְּנַעֲנִית׃
ב–ג כִּי יָדַעְתִּי בַּעֲקֵב שְׁנֵי אֵלֶּה יִפֹּל זַרְעֲכֶם בִּזְנוּת׃ כִּי גַם־אֲנָשִׁים נְבוֹנִים
מִפְּנֵי יַעֲבִירוּ עַל־דַּעְתָּם וַיַּמְעִיטוּ אֶת־מַלְכוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר נָתַן לִי יְיָ
ד עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל אָבִי׃ כִּי אָנֹכִי לֹא־הֶעֱצַבְתִּי אֶת־אָבִי מִיָּמַי כִּי
ה אִם־כָּל־אֲשֶׁר אָמַר אֵלַי עָשִׂיתִי׃ וַיְבָרְכֵנִי יִצְחָק אֲבִי־אָבִי לִמְלֹךְ עַל־
ו יִשְׂרָאֵל וְגַם־יַעֲקֹב בֵּרְכַנִי כֵּן׃ וְגַם־אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי מִמֶּנִּי תָקוּם הַמְּלוּכָה׃
יח ב וְאָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי תַעֲשׂוּ רָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ וְעַל־כֵּן הִשָּׁמְרוּ
ג בָנַי מִן־הַזְּנוּת וּמֵאַהֲבַת־כֶּסֶף וְשִׁמְעוּ אֶל־יְהוּדָה אֲבִיכֶם׃ כִּי אֵלֶּה
יְסִירוּ מֵאַחֲרֵי תּוֹרַת אֱלֹהִים וִיעַוְּרוּ עֲצַת הַנֶּפֶשׁ וִילַמְּדוּ גַּאֲוָה וְלֹא
ד יִתְּנוּ לְאִישׁ לְרַחֵם עַל־קְרוֹבוֹ׃ וְהֵם מְנַפְּשׁוֹ כָּל־חֲנִינָה יִגְזְלוּ וְיָצִיקוּ
ה לָהֶם בְּעֳנִי וְעָמָל וְנִידוּ מִמֶּנּוּ שֵׁנָה וְיֹאכְלוּ אֶת־בְּשָׂרוֹ׃ וְהוּא אֶת־
קָרְבְּנוֹת אֱלֹהִים יָפֵר וּבִרְכַּת אֱלֹהִים לֹא יִזְכֹּר נָבִיא כִּי־יְדַבֵּר אֵלָיו
ו לֹא יִשְׁמַע וְדִבְרֵי תְמִימִים יְתָעֵב׃ כִּי הוּא לִשְׁנֵי יְצָרִים יַעֲבֹד וְלֹא
יוּכַל לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל אֱלֹהִים כִּי הֶחְשִׁיכוּ אֶת־נַפְשׁוֹ וּבַיּוֹם כְּבַלַּיְלָה יְהַלֵּךְ׃
יט בָּנַי אַהֲבַת הַכֶּסֶף תּוֹבִיל לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים כִּי בְתַעְתּוּעֵי הַכֶּסֶף
יִקְרְאוּ לֶאֱלִילִים אֵלִים וְהוּא יִפְעַל אֲשֶׁר מִי שֶׁיֶּשׁ־לוֹ [כֶּסֶף] בְּשִׁגָּעוֹן
ב יִנְהָג׃ בַּעֲקֵב הַכֶּסֶף מֵתוּ לִי בָנַי וְלוּלֵא שִׁבְתִּי נִכְנַעְתִּי וְלוּלֵא תְפִלּוֹת
ג יַעֲקֹב אָבִי כִּי אָז עֲרִירִי הָלַכְתִּי לָמוּת׃ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי חָמַל עָלַי
ד כִּי עָשִׂיתִי אֶת־אֵלֶּה וְלֹא יָדַעְתִּי׃ כִּי שַׂר הַחֵטְא עִוְּרַנִי וָאֶפְשַׁע כְּאָדָם
ה וּכְבָשָׂר אֲשֶׁר בַּחֲטָאִים נִשְׁחָת׃ וְאָנֹכִי הִכַּרְתִּי אֶת־רִפְיוֹנִי בְּחָשְׁבִי כִּי
לֹא יְנַצְּחֵנִי אִישׁ׃

כ וְאַתֶּם דְּעוּ לָכֶם בָּנַי כִּי שְׁתֵּי רוּחוֹת תִּשְׁמֹרְנָה עַל־הָאָדָם רוּחַ
ב הָאֱמֶת וְרוּחַ הַכָּזָב׃ וְהָרוּחַ הַתִּיכוֹנָה הִיא רוּחַ תְּבוּנַת הַשֵּׂכֶל אֲשֶׁר
ג תַּטּ לְכֹל אֲשֶׁר תַּחְפֹּץ׃ וּמִפְעֲלֵי שְׁתֵּיהֶן הָאֱמֶת וְהַכָּזָב חֲקוּקִים בְּלֵב
ד הָאָדָם וַיְיָ יוֹדֵעַ כָּל־אֶחָד מֵהֶם׃ וְאֵין זְמַן אֲשֶׁר בּוֹ יוּכְלוּ לְהִסָּתֵר
ה מַעֲשֵׂי בְנֵי־אִישׁ כִּי בְלִבּוֹ חֲקוּקִים הֵם לִפְנֵי יְיָ׃ וְרוּחַ הָאֱמֶת תָּעִיד
בַּכֹּל וְתַאֲשִׁים אֶת־כֹּל וְהָיְתָה כְּאֵשׁ עֲצוּרָה בְּלֵב הַחוֹטֵא וְלֹא יוּכַל
לָשֵׂאת פָּנָיו אֶל־שׁוֹפְטוֹ׃

יט ד **ואפשע.** לתשובתו של יהודה השוה יובלים מ״א כ״ה: ויכופר לו, כי שב מעוונו... כי חטא מאד לאלהינו. —

כא וְעַתָּה בָּנַי הִנְנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֶהֱבוּ אֶת־לֵוִי לְמַעַן תִּשָּׁאֲרוּ וְאַל־
ב תִּתְנַשְּׂאוּ עָלָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־תִשָּׁמֵדוּ: כִּי לִי נָתַן אֱלֹהִים אֶת־
ג הַמְּלוּכָה וְלוֹ אֶת־הַכְּהֻנָּה וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּלוּכָה תַּחַת הַכְּהֻנָּה: לִי נָתַן
ד אֶת־אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְלוֹ אֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׁמָיִם: כִּי כַּאֲשֶׁר גָּבְהוּ
הַשָּׁמַיִם מֵעַל־הָאָרֶץ כֵּן גָּבְהָה כְּהֻנַּת אֱלֹהִים מִמַּלְכוּת הָאָרֶץ אִם־
ה לֹא תָסוּר בְּחֶטְאָה מֵאַחֲרֵי יְיָ וּמַלְכוּת הָאָרֶץ תִּמְשָׁל־בָּהּ: כִּי
מַלְאַךְ יְיָ אָמַר אֵלַי בּוֹ בָחַר יְיָ עַל־פָּנֶיךָ לְקָרְבוֹ אֵלָיו וְלֶאֱכֹל
מִשֻּׁלְחָנוֹ וּלְהַקְרִיב לְפָנָיו בִּכּוּרִים מִמַּטְעַמֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַתָּה תִּהְיֶה
ו מֶלֶךְ בְּיַעֲקֹב: וְתִהְיֶה בֵינֵיהֶם כַּיָּם כִּי כַּאֲשֶׁר בּוֹ יִתְרוֹצְצוּ צַדִּיק
וְרָשָׁע אֵלֶּה אֲסִירִים וְאֵלֶּה עֲשִׁירִים כָּכָה יִהְיֶה גַּם־בְּךָ כָּל־מִין הָאָדָם
אֵלֶּה מִסְכֵּנִים יִהְיוּ וּבִשְׁבִי [יֵלֵכוּ] וְאֵלֶּה עֲשִׁירִים חוֹמְסֵי הוֹן־זָרִים:
ז כִּי הַמְּלָכִים כַּתַּנִּינִים יִהְיוּ וְיִבְלְעוּ בְנֵי־אִישׁ כַּדָּגִים וּבָנִים וּבָנוֹת
ח יִקְחוּ לַעֲבָדִים וּבָתִּים וְשָׂדוֹת וּמִקְנֶה וּרְכוּשׁ יִגְזֹלוּ: וּבִבְשַׂר רַבִּים
יַשְׂבִּיעוּ עֹרְבִים וַעֲגוּרִים וְהֵמָּה יִפְּלוּ בְּרָעָה וְיִתְגָּאוּ בְּתַאֲוַת־בָּצַע:
ט וּנְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר כַּסּוּפוֹת יִהְיוּ וְיִרְדְּפוּ כָּל־אַנְשֵׁי צֶדֶק:

כב וַיְיָ יָבִיא עֲלֵיהֶם רִיבוֹת אִישׁ בְּאָחִיו וּמִלְחָמוֹת תָּמִיד תִּהְיֶינָה
ב בְּיִשְׂרָאֵל: וּבְזָרִים יָבֹא הַקֵּץ לְמַלְכוּתִי עַד־אֲשֶׁר תָּבוֹא תְּשׁוּעַת
יִשְׂרָאֵל עַד־יוֹפִיעַ אֱלֹהֵי הַצֶּדֶק לְהַשְׁקִיט בְּשָׁלוֹם יַעֲקֹב וְכָל־הַגּוֹיִם
ג וְהוּא יִשְׁמֹר כֹּחַ־מַלְכוּתִי עַד־עוֹלָם: כִּי שְׁבוּעָה נִשְׁבַּע יְיָ לְבִלְתִּי
הַשְׁמִיד אֶת־הַמְּלוּכָה מִזַּרְעִי עַד־עוֹלָם:

כג וְעַתָּה בָּנַי נֶעֱצַבְתִּי מְאֹד עַל־הַפְּשָׁעִים וְעַל־הַכְּשָׁפִים אֲשֶׁר
תַּעֲשׂוּ נֶגֶד הַמְּלוּכָה כִּי תֵלְכוּ אַחֲרֵי הַמְעוֹנְנִים הַיִּדְּעֹנִים וְרוּחוֹת
ב הַתֹּהוּ: אֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תַּעֲשׂוּ לִמְחוֹלְלוֹת וְלִקְדֵשׁוֹת וְתִתְעָרְבוּ בְּכָל־

כא-כג הפרקים כ״א–כ״ג מכוונים למריבות שהיו בין החשמונאים ובין מתנגדיהם. הסופר מהלל את בני לוי הכהנים, אבל מגנה באפן חריף את תאות הבצע ומריבותיהם התמידיות של בני לוי (החשמונאים). אפשר שהכוונה למריבות שבין הורקנוס ואריסטבולוס („מריבות איש באחיו ומלחמות תמיד" כ״ב א׳–ב׳) ששררו בשנות 40–70 לפני סה״נ. אם כך, הרי יש לקבוע את זמנו של הקטע הזה למאה הראשונה לפני סה״נ. —

כא ז ובנים ובנות. השוה ש״א ח׳ י״א–י״ז. —

כב ג ריבות. ע׳ הקדמה לפרק זה. — לבלתי השמיד. השוה לא יסור שבט מיהודה (בראש׳ מ״ט י׳). —

כג ב למחוללות. השוה מזמורי שלמה ב׳ י״ג: וישימו את בני ירושלים לקלס.

ג תּוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם: וְעַל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יָבִיא יְיָ עֲלֵיכֶם רָעָב וְדֶבֶר
מָוֶת וְחֶרֶב רוֹדֶפֶת מְצוֹר־אוֹיְבִים וְחֶרְפַּת־אוֹהֲבִים עוֹלְלֵיכֶם יָמוּתוּ
אֶת־נְשֵׁיכֶם יִגְזֹלוּ אֶת־רְכוּשְׁכֶם יָבֹזּוּ מִקְדַּשׁ יְיָ [וְהָיָה] לִשְׂרֵפַת אֵשׁ
ד אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְאַתֶּם [תִּהְיוּ] בַּשְּׁבִי בֵּין הַגּוֹיִם: וּמִבְּנֵיכֶם יֵעָשׂוּ
ה סָרִיסִים לִנְשֵׁיהֶם: עַד־אֲשֶׁר תָּשׁוּבוּ אֶל־יְיָ בְּלֵבָב שָׁלֵם וְתָשׁוּבוּ
וְתֵלְכוּ בְּכָל־מִצְוֹתָיו וַייָ יַשְׁקִיף עֲלֵיכֶם בְּרַחֲמִים וְיוֹצִיא אֶתְכֶם
מִשְּׁבִי הַגּוֹיִם:

כד וְאַחֲרֵי כָל־אֵלֶּה יָקוּם לָכֶם כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב בְּשָׁלוֹם וְקָם אִישׁ
מִזַּרְעוֹ כְּשֶׁמֶשׁ צְדָקָה וְיִתְהַלֵּךְ עִם־בְּנֵי אָדָם בְּתֹם וּבְצֶדֶק וְכָל־עַוְלָה
ב לֹא תִמָּצֵא בוֹ: וְהַשָּׁמַיִם יִפָּתְחוּ־לוֹ לִשְׁפֹּךְ עָלָיו רוּחַ בְּרָכָה וְהוּא
ג יִשְׁפֹּךְ רוּחַ חֵן עֲלֵיכֶם: וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ בָנִים בֶּאֱמֶת וְתֵלְכוּ בְחֻקּוֹתָיו:
ד–ה וְאָז יַזְהִיר שֵׁבֶט מַלְכוּתִי וּמִגִּזְעֲכֶם יֵצֵא חֹטֶר: וּמִמֶּנּוּ יִצְמַח שֵׁבֶט
מִישׁוֹר לַגּוֹיִם לִשְׁפֹּט וּלְהוֹשִׁיעַ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר יִקְרָא אֶל־אֱלֹהִים:

כה וְאָז יָקוּמוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לַחַיִּים וְאָנֹכִי וְאַחַי רָאשֵׁי
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל נִהְיֶה הָרִאשׁוֹן לֵוִי הַשֵּׁנִי אָנֹכִי הַשְּׁלִישִׁי יוֹסֵף
הָרְבִיעִי בִּנְיָמִין הַחֲמִישִׁי שִׁמְעוֹן הַשִּׁשִּׁי יִשָּׂשכָר וְכָכָה כֻּלָּם עַל־
ב סִדְרָם: וַיְבָרֵךְ יְיָ אֶת־לֵוִי וּמַלְאַךְ הַפָּנִים [בֵּרַךְ] אוֹתִי כֹּחוֹת הַכָּבוֹד
אֶת־שִׁמְעוֹן הַשָּׁמַיִם אֶת־רְאוּבֵן הָאָרֶץ אֶת־יִשָּׂשכָר הַיָּם אֶת־זְבוּלֻן

ג וזונות בתוכה... ותטמאנה בנות ירושלים... כי טמאו את עצמן. — לשרפת אש. אפשר שנבואה זו מכוונת לשרפת ביהמ״ק בימי הסורים. ע׳ מק״א ד׳ ל״ח: ויראו את מקדשנו שומם והמזבח מחלל והשערים שרופים באש. — בשבי. ג״כ מכוון לגלות הסורים (או הרומאים בימי פומפיאוס וקסיוס). ע׳ שם א׳ א׳ כ״ט–מ׳, וכן מזמורי שלמה ב׳ ו׳,

ד קדמ׳ י״ד י״א ב׳. — סריסים. השוה מל״ב כ׳ י״ח: ומבניך... והיו סריסים בהיכל מלך בבל. לא ידוע אם למלכי בית־סיליקוס היו סריסים. —

כד פרק כ״ד הוא שיר תהלה על המשיח שעתיד לקום לישראל. השוה את השיר שבסוף צוואת לוי. המלים „קם איש מזרעו״ הם לפי דעת רוב החוקרים (צ׳ארלס בהוצאתו) אינטרפולציה הואיל ולפי הרעיון העיקרי של הספר עתיד המשיח להיות מזרע לוי. אם נקיים ששיר התהלה מכוון ליוחנן הורקנוס אז עלינו לקיים שהפסוקים ד׳–ה׳ נשתרבבו לכאן ממקום אחר, או שהם תוספת מאוחרת. כל הפרק הזה וגם פרק המשיח בצוואת לוי מושפעים בכלל משיר התהלה לישראל שבבמדבר כ״ד. — ויתהלך עם בני אדם. לשון זה חשוד בעיני מאד כאינטרפולציה נוצרית. — רוח ברכה. כאן יש

ב תוספת נוצרית: מאד קדוש. — ותלכו בחקותיו. גם כאן יש תוספת נוצרית: הראשונות והאחרונות הוא חטר אל עליון והוא המעין הנותן חיים לכל בשר. ובמלים הראשונות

ה והאחרונות נתכוון ודאי לאיבנגיליון. — שבט מישור. השוה תהל׳ מ״ה ז׳: שבט מישור שבט מלכותך. —

הֶהָרִים אֶת־יוֹסֵף הָאֹהֶל אֶת־בִּנְיָמִין הַמְּאֹרוֹת אֶת־דָּן עֵדֶן אֶת־
ג נַפְתָּלִי הַשֶּׁמֶשׁ אֶת־גָּד וְהַיָּרֵחַ אֶת־אָשֵׁר: וְאַתֶּם תִּהְיוּ עַם לַיְיָ וְשָׂפָה
אַחַת וְלֹא יִהְיֶה שָׁם רוּחַ־תַּעְתּוּעִים מִבְּלִיַּעַל כִּי הוּא לָאֵשׁ יוּשַׁל
ד עַד־עוֹלָם: וְכֹל אֲשֶׁר בְּיָגוֹן מֵתוּ בְּשִׂמְחָה יָקוּמוּ: וְהַמֵּתִים לְמַעַן יְיָ
ה לַחַיִּים יָקִיצוּ: וּצְבָאֵי יַעֲקֹב בְּשִׂמְחָה יָרוּצוּ וְנִשְׁרֵי יִשְׂרָאֵל יָעוּפוּ
בְּגִילָה וְכָל־הָעַמִּים יְכַבְּדוּ אֶת־יְיָ לְעוֹלָמִים:
כו וְעַל־כֵּן בָּנַי שִׁמְרוּ כָל־תּוֹרַת יְיָ כִּי הִיא תִקְוָה לְכֹל אֲשֶׁר
ב יַחֲזִיקוּ בִּדְרָכָיו: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם [יְהוּדָה] הִנֵּה אָנֹכִי מֵת הַיּוֹם בֶּן־
ג מֵאָה וְעֶשֶׂר וּשְׁמוֹנֶה שָׁנִים: וְאַל־תִּקְבְּרוּנִי בְּבִגְדֵי־יְקָר וְאַל־תִּקְרְעוּ
ד אֶת־בִּטְנִי כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַמְּלָכִים וְהַעֲלוּנִי חֶבְרוֹנָה אִתְּכֶם: וַיִּשְׁכַּב
יְהוּדָה עִם־אֲבוֹתָיו אַחֲרֵי דַבְּרוֹ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּעֲשׂוּ בָנָיו כְּכֹל
אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ עִם־אֲבוֹתָיו בְּחֶבְרוֹן:

צַוָּאַת יִשָּׂשכָר הַבֵּן הַחֲמִישִׁי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי יִשָּׂשכָר | וַיִּקְרָא אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ בְּנֵי
ב אֶל־יִשָּׂשכָר אֲבִיכֶם וְהַאֲזִינוּ לְדִבְרֵי אֲהוּב יְיָ: אָנֹכִי נוֹלַדְתִּי בֵּן חֲמִישִׁי
ג לְיַעֲקֹב בִּשְׂכַר הַדּוּדָאִים: כִּי רְאוּבֵן אָחִי הֵבִיא דוּדָאִים מִן־הַשָּׂדֶה
ד–ה וַתִּפְגְּשֵׁהוּ רָחֵל וַתִּקָּחֵם: וַיֵּבְךְּ רְאוּבֵן וַתֵּצֵא לֵאָה אִמּוֹ לְקוֹלוֹ: וְאֵלֶּה
הָיוּ תַפּוּחִים אֲשֶׁר רֵיחָם מָתוֹק הַצּוֹמְחִים מִמַּעַל לַאֲפִיקֵי הַמַּיִם בְּאֶרֶץ
ו אֲרָם: וַתֹּאמֶר רָחֵל לֹא אֶתֶּן־לָךְ אֶת־אֵלֶּה וְהָיוּ לִי תַּחַת בָּנִים כִּי

כה ג שׁ ב ט י. במקור σκήπτρων. — ש פ ה א ח ת. לשון הקדש. על ערכה של לשון הקדש ע׳ ב״ר י״ח: כשם שנתנה תורה בלה״ק, כך נברא העולם בלה״ק. והשוה יובלים ג׳ כ״מ: כל הבהמות החיות והעופות דברו שפה אחת. וכן ת״י לבראׁ י״א א׳: בלישן קודשא הוו ממללין דאתברי ביה עלמא. ע׳ שבת י״ב ב׳ על מלאכי השרת שאינן מכירין בלשון ארמי. לעומת זה מוצאים אנו דעה שאדם הראשון בלשון ארמי סיפר
ד (סנהד׳ ל״ח ב׳). — בסוף פסוק ד׳ יש תוספת נוצרית: ואביונים למען ה׳ יעשרו (השוה מתאי ה׳ ו׳). —

כו ב מ א ה ו ע ש ר ו ש מ נ ה. לפי ס׳ הישר קכ״ט שנה, לפי תדשא קי״ט. —

א ישׂשכר מתואר בצוואות השבטים כאיש תם עובד אדמה, כמו שנאמר בברכת יעקב בראׁ מ״ט י״ד: יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתים... ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד. וע׳ תרגום הע׳: καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός. לפי המסורה המאוחרת בני יששכר הם לומדי תורה, ע״פ דה״א י״ב ל״ב: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים...
ב (וע׳ ב״ר ע״ב). — ד ו ד א י ם. ע׳ ב״ר ע״ב על מחלוקת חכמים במהות הדודאים. —

ז שְׂנֵאַנִי יְיָ וְלֹא יָלַדְתִּי בָנִים לְיַעֲקֹב: וּשְׁנַיִם הָיוּ הַתַּפּוּחִים וַתֹּאמַר
לֵאָה אֶל־רָחֵל יְהִי־לָךְ אֲשֶׁר לָקַחַתְּ אֶת־בַּעְלִי וְלָקַחַתְּ גַּם־אֶת־אֵלֶּה
ח מִמֶּנִּי: וַתֹּאמֶר לָהּ רָחֵל יְהִי לָךְ יַעֲקֹב הַלַּיְלָה הַזֶּה תַּחַת דּוּדָאֵי
ט בְנֵךְ: וַתֹּאמֶר לָהּ לֵאָה לִי הוּא יַעֲקֹב כִּי אָנֹכִי אֵשֶׁת נְעוּרָיו:
י וַתֹּאמֶר רָחֵל אַל־תִּתְגָּאִי וְאַל־תִּתְפָּאֲרִי כִּי אוֹתִי אֵרַשׂ לוֹ בָּרִאשׁוֹנָה
יא וּלְמַעֲנִי עָבַד אֶת־אָבִינוּ אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וְאָנֹכִי מָה־אֶעֱשֶׂה־לָּךְ
כִּי רַבָּה הָעָרְמָה וּמְזִמַּת בְּנֵי־אִישׁ וְעָרְמָה תְּהַלֵּךְ עֲלֵי־אֲדָמוֹת כִּי
יב לוּלֵא זֹאת לֹא רָאִית אֶת־פְּנֵי יַעֲקֹב: כִּי לֹא אִשְׁתּוֹ אַתְּ וּבְעָרְמָה
יג הֻבָאת לוֹ: וְאוֹתִי רִמָּה אָבִי וַיְגָרְשֵׁנִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וְלֹא נָתַן אֶת־
יד יַעֲקֹב לִרְאוֹתֵנִי כִּי לוּ הָיִיתִי שָׁם לֹא קָרָהוּ כָּזֹאת: וְאוּלָם בַּדּוּדָאִים
טו הָאֵלֶּה אַשְׂכִּיר לָךְ לַלַּיְלָה אֶחָד אֶת־יַעֲקֹב: וַיֵּדַע יַעֲקֹב אֶת־לֵאָה
וַתַּהַר וַתֵּלֶד אוֹתִי וְעַל־הַשָּׂכָר הַזֶּה נִקְרָא שְׁמִי יִשָּׂשכָר:
ב וַיֵּרָא אָז מַלְאַךְ יְיָ אֶל־יַעֲקֹב וַיֹּאמַר שְׁנֵי בָנִים תֵּלֵד רָחֵל כִּי
ב בָּחֲלָה בְּמִשְׁכַּב בַּעְלָהּ וַתִּבְחַר הַנֵּזֶר: וְלוּלֵא לֵאָה אִמִּי מְכָרָה בְּמִשְׁכָּבוֹ
אֶת־שְׁנֵי הַתַּפּוּחִים כִּי עַתָּה שְׁמוֹנָה יָלָדָה וְעַל־כֵּן יָלְדָה הִיא שִׁשָּׁה
ג וְרָחֵל יָלְדָה אֶת־הַשְּׁנַיִם כִּי לְמַעַן הַדּוּדָאִים הִשְׁקִיף עָלֶיהָ יְיָ: כִּי
יָדַע אֲשֶׁר לְמַעַן [לָדֶת] בָּנִים בִּקְּשָׁה לִחְיוֹת עִם־יַעֲקֹב וְלֹא לְמַעַן
ד–ה [מַלֵּא] תַּאֲוָתָהּ: וּמִמָּחֳרַת הַיּוֹם נָתְנָה שֵׁנִית אֶת־יַעֲקֹב: וּבִגְלַל הַדּוּדָאִים
ו הָהֵם שָׁמַע יְיָ אֶת־רָחֵל: כִּי גַּם־כַּאֲשֶׁר קִבְּלָתַם לֹא אָכְלָה אוֹתָם
וַתַּקְרֵב אוֹתָם בְּבֵית יְיָ וַתְּבִיאֵם אֶל־הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה בַּיָּמִים הָהֵם:
ג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי לְאִישׁ וָאֶתְהַלֵּךְ בְּיֹשֶׁר לְבָבִי וָאֱהִי עֹבֵד
אַדְמַת אָבִי [וְאַדְמַת] אַחַי וָאֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאוֹת אַדְמָתָם בְּעִתָּן:
ב–ג וַיְבָרְכֵנִי אָבִי כִּרְאוֹתוֹ כִּי בְתָם־לְבָבִי אֶתְהַלֵּךְ לְפָנָיו: וְאָנֹכִי לֹא־
ד הָיִיתִי נִמְהַר בְּמַעֲשַׂי וְלֹא קִנֵּאתִי וְלֹא רָעָה עֵינִי בִּקְרוֹבַי: לֹא הָלַכְתִּי
ה רָכִיל בְּאִישׁ וְלֹא הִרְשַׁעְתִּי חַיֵּי אָדָם כִּי בְתֻמַּת עֵינַי הָלָכְתִּי: בֶּן־
שְׁלֹשִׁים וְחָמֵשׁ הָיִיתִי כַּאֲשֶׁר לָקַחְתִּי אִשָּׁה כִּי עֲמָלִי אָכַל אֶת־כֹּחִי
וְלֹא חָשַׁבְתִּי עַל־חֵשֶׁק נָשִׁים כִּי עָיֵף וְיָגֵעַ הָיִיתִי וַתִּפֹּל עָלַי תַּרְדֵּמָה:
ו וַיִּשְׂמַח אָבִי תָּמִיד עַל־תָּם־לְבָבִי כִּי כָל־בְּכוֹר הִקְרַבְתִּי בְּיַד־הַכֹּהֵן

יג רמה. השוה ספור המעשה בב״ר ע׳, ודומה לו בס׳ הישר פ׳ ויצא. —
ב כי בחלה. בב״ר ע״ב דורשים את מעשה רחל לגנאי: לפי שזלזלה בצדיק אינה
ג נכנסת עמו לקבורה. — למען לדת. ע׳ ב״ר ע״ב בנוגע ללאה, שלא היתה כוונתה
אלא לשם שמים, להעמיד שבטים. —

ז לַיְיָ וְכֵן גַּם־לְאָבִי׃ וַיָּרֶב יְיָ אֶת־טוּבוֹ בְּיָדִי עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי מוֹנִים וַיֵּדַע
ח גַּם־יַעֲקֹב אָבִי כִּי יְיָ עֲזָרַנִי בְּתֻמִּי׃ כִּי לְדַלִּים וְלַאֲשֶׁר בַּצָּרָה נָתַתִּי
מִטּוּב הָאֲדָמָה בְּתָם־לְבָבִי׃

ד וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ אֵלַי וְהִתְהַלְּכוּ בְּתָם־לְבַבְכֶם כִּי בוֹ רָאִיתִי
ב אֶת־כָּל־רְצוֹן יְיָ׃ אִישׁ תָּם לֹא־יִשְׁאַף הוֹן מַאַכְלֵי־תַאֲוָה שׁוֹנִים לֹא
ג יַחְמֹד בֶּגֶד מַחֲלָצוֹת לֹא יִרְצֶה׃ יָמִים רַבִּים לֹא־יְקַוֶּה לִחְיוֹת וְהוּא
ד רַק לִרְצוֹן יְיָ יְחַכֶּה׃ וְעַל־כֵּן כָּל־רוּחוֹת תַּעְתּוּעִים לֹא יִמְשְׁלוּ־בוֹ
כִּי לֹא־יוֹאִיל הַבֵּט אֶל־יְפִי הַנָּשִׁים לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְחַלֵּל נַפְשׁוֹ
ה בְּתַהְפּוּכוֹת [רָע]׃ אֵין קִנְאָה בַּעֲצוֹתָיו וְהַכַּעַשׂ לֹא יַעֲצִיב אֶת־נַפְשׁוֹ
ו וְלֹא יְעַנֶּה אֶת־רוּחוֹ בְּתַאֲוָה נִכְזָבָה׃ וְהוּא בְּתֻמַּת־נַפְשׁוֹ יִתְהַלָּךְ וְכָל־
דָּבָר בְּיֹשֶׁר לְבָבוֹ יִרְאֶה וַיַּעְצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת רָע בְּחַטָּאֵי הָעוֹלָם
לְבַל־יִרְאֶה בְּהָפֵר אִישׁ אֶת־מִצְוֹת יְיָ׃

ה וְעַל־כֵּן שִׁמְרוּ בָנִים אֶת־תּוֹרַת אֱלֹהִים וּקְנוּ תֹם וּבְיֹשֶׁר
ב תִּתְהַלָּכוּ וְאַל־תִּהְיוּ קַלֵּי־דַעַת בְּמִצְוֹת יְיָ וּבְמַעֲשֵׂי קְרוֹבֵיכֶם׃ וְאֶהֱבוּ
ג אֶת־יְיָ וְאִישׁ אֶת־קְרוֹבוֹ וְעַל־דַּל וְעַל־חוֹלֶה תַּחְמֹלוּ׃ שִׂימוּ מַעְיְנֵיכֶם
לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה וְעִמְלוּ בְּמִפְעָלֵיכֶם בְּכָל־עֲבוֹדַת הַשָּׂדֶה וְהָבִיאוּ
ד מִנְחָה בְּתוֹדָה לַיְיָ׃ כִּי בְרֵאשִׁית בִּכּוּרֵי פְּרִי הָאֲדָמָה יְבָרֵךְ אֶתְכֶם
ה יְיָ כַּאֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־כָּל־הַקְּדוֹשִׁים לְמִן־הֶבֶל וְעַד־עָתָּה׃ כִּי לֹא־יִנָּתֵן
לָכֶם חֵלֶק אַחֵר מִלְּבַד מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר פִּרְיָהּ בְּעָמָל תּוֹצִיאוּ׃
ו כִּי גַם־יַעֲקֹב אָבִי בֵּרְכַנִי בְּבִרְכוֹת הָאֲדָמָה וּבְרֵאשִׁית תְּבוּאוֹתֶיהָ׃
ז–ח וַיְכַבֵּד יְיָ אֶת־לֵוִי וְאֶת־יְהוּדָה גַּם־בְּתוֹךְ בְּנֵי יַעֲקֹב׃ וַיִּתֵּן יְיָ לָהֶם
ט מוֹרֶשֶׁת נַחֲלָה וַיִּתֵּן לְלֵוִי אֶת־הַכְּהֻנָּה וְלִיהוּדָה אֶת־הַמְּלוּכָה׃ וְעַל־
כֵּן שִׁמְעוּ אֲלֵיהֶם וְהִתְהַלְּכוּ בְּתֻמַּת אֲבִיכֶם׃

ו וּדְעוּ לָכֶם בָּנַי כִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יַעַזְבוּ בְנֵיכֶם אֶת־תֻּמָּתָם
וְיִדְבְּקוּ בְּאַהֲבַת־בֶּצַע לֹא־תֵדַע שָׂבְעָה וְיַעַזְבוּ צֶדֶק וְיִקְרְבוּ לַמְּזִמָּה
ב וְיַזְנִיחוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ וְיִדְבְּקוּ בִּבְלִיָּעַל׃ וְהֵמָּה יַעַזְבוּ אֶת־עֲבוֹדַת
הָאֲדָמָה וְיָתוּרוּ אַחֲרֵי עֲצוֹתֵיהֶם הָרָעוֹת וְנָפוֹצוּ בֵּין הַגּוֹיִם וְהָיוּ עֲבָדִים
ג לְאוֹיְבֵיהֶם׃ וְאַתֶּם הַגִּידוּ כָּזֹאת לִבְנֵיכֶם לְמַעַן אֲשֶׁר אִם־יֶחֶטְאוּ יָשׁוּבוּ
ד מְהֵרָה אֶל־יְיָ׃ כִּי הוּא רַחוּם וְיִגְאָלֵם לַהֲשִׁיבָם אֶל־אַדְמָתָם׃

ה ח בנ״א יש כאן תוספת: ולגד נתן לפזר את הגדודים שיבואו על ישראל. ובודאי נשתרבב לכאן ממקום אחר. —

ז בֶּן־שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם וְלֹא יָדַעְתִּי בִי כָּל־
ב חֵטְא: וּמִלְּבַד אִשְׁתִּי לֹא יָדַעְתִּי אַחֶרֶת וְלֹא זָנִיתִי בְּנִשְׂאֵי אֶת־עֵינָי:
ג–ד יַיִן לֹא שָׁתִיתִי וָאֵתַע וְכָל־חֶמֶד אֲשֶׁר לְרֵעִי לֹא חָמָדְתִּי: עָרְמָה לֹא
ה שָׁכְנָה בִלְבָבִי וְכָזָב לֹא עָבַר עַל־דַּל־שְׂפָתָי: אִישׁ כִּי הָיָה בְצָרָה
וָאֵאָנַח אִתּוֹ וְלַדַּל פָּרַסְתִּי מִלַּחְמִי חֶסֶד עָשִׂיתִי כָּל־יָמַי אֱמֶת שָׁמָרְתִּי:
ו–ז אֶת־יְיָ אָהַבְתִּי בְּכָל־כֹּחִי וְכֵן אָהַבְתִּי כָל־אִישׁ יוֹתֵר מִבָּנָי: וְכָכָה עֲשׂוּ
גַּם־אַתֶּם בָּנַי וְכָל־רוּחַ בְּלִיַּעַל יָנוּס מִכֶּם וְכָל־מַעֲשֵׂה אֲנָשִׁים רָעִים
לֹא יִמְשֹׁל בָּכֶם וְתִרְדּוּ בְּכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה כִּי אִתְּכֶם יְהִי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
ח וְהָאָרֶץ כִּי תִתְהַלְּכוּ עִם־בְּנֵי־אִישׁ בְּתָם־לֵבָב: וַיְצַו אֶת־בָּנָיו אַחֲרֵי
אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם הַעֲלוּנִי חֶבְרוֹנָה וְשָׁמָּה תִּקְבְּרוּנִי בַּמְּעָרָה עִם־אֲבוֹתָי:
ט וַיִּפְשֹׁט אֶת־רַגְלָיו וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה בָּרִיא בְּכָל־אֵבָרָיו וְלֹא נָס
כֹּחוֹ וַיִּישַׁן שְׁנַת־עוֹלָמִים:

צַוָּאַת זְבֻלוּן הַבֵּן הַשִּׁשִּׁי לְיַעֲקֹב וּלְלֵאָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי זְבֻלוּן אֲשֶׁר צִוָּה אֶת־בָּנָיו לִפְנֵי מוֹתוֹ בִּשְׁנַת
ב מֵאָה וְאַרְבַּע־עֶשְׂרֵה לְחַיָּיו שְׁנָתַיִם אַחֲרֵי מוֹת יוֹסֵף: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ג שִׁמְעוּ אֵלַי בְּנֵי זְבֻלוּן וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי אֲבִיכֶם: אֲנִי זְבֻלוּן זֶבֶד טוֹב
זְבָדַנִי [אֱלֹהִים] לַאֲבוֹתָי כִּי בְּעֵת הִוָּלְדִי וַיֶּעְצַם אָבִי מְאֹד בְּצֹאן
ד וּבְבָקָר בְּעֵת הָיָה חֶלְקוֹ בְּמַקְלוֹת הַפְּצָלוֹת: לֹא יָדַעְתִּי כִּי־אֶחֱטָא
ה מִיָּמַי מִלְּבַד בְּמַחְשְׁבוֹתָי: וְלֹא אֶזְכֹּר אֲשֶׁר אֶפְשַׁע מִלְּבַד הַפֶּשַׁע
אֲשֶׁר מָעַלְתִּי בְּיוֹסֵף כִּי נִדְבַּרְתִּי עִם־אַחַי לְבִלְתִּי הַגִּיד לְאָבִי אֵת
ו אֲשֶׁר נַעֲשָׂה: וָאֵבְךְּ בְּמִסְתָּרִים יָמִים רַבִּים עַל־יוֹסֵף כִּי יָרֵאתִי מִפְּנֵי

ז בן־שתים ועשרים ומאה. המספר מתאים למה שנמסר במדרש תדשא ובס׳
הישר. — כל חטא. בנ״א תוספת: עד יום מותי (השוה יובל׳ כ״א כ״ב: ולחטא חטא עד
ב–ה מות לפני אל עליון). — בנשאי. =בנשיאת עין μετεωρισμῷ οφθαλμῶν. — כי היה.
השוה בן סירא ז׳ ל״ד: אל תמנע עצמך מאיש בוכה ועם האבלים התאבל (ושם כ״ב י״א). —

א מאה וארבע עשרה. נ״א וחמשים, עשרים וארבע. — במדרש תדשא חסר זבולון,
ונמצא ברבינו בחיי לפ׳ שמות: זבולון נולד ז׳ בתשרי ומת בן קי״ד. לפי סדר עולם
בן קכ״ד (וע״ע ילינק לס׳ תדשא ח׳ 2). — שנתים. לפי יובל׳ נולדו זבולון ויוסף
בשנה אחת: ב׳ אלפים קל״ד. יוסף מת בן ק״י בשנת רמ״ד. אם זבולון מת שנתים אחרי
ב–ה יוסף היה אז רק בן קי״ב ולא קי״ד. — מקלות הפצלות. ע״פ בראׁ ל׳ ל״ז. — נדברתי.
במקור: ἐβεβαίωσα=החזקתי=קיימתי (את דברי). —

ז אַחַי כִּי נִדְבְּרוּ כֻלָּם לַהֲרֹג אֵת אֲשֶׁר יְגַלֶּה הַסּוֹד: וְכַאֲשֶׁר בִּקְשׁוּ
לַהֲמִיתוֹ וָאֵבְךְּ וָאֶצְעַק אֲלֵיהֶם לְבַל־יִפְשְׁעוּ אֶת־הַפֶּשַׁע הַזֶּה:
ב כִּי הָלוֹךְ הָלְכוּ שִׁמְעוֹן דָּן וְגָד לִקְרַאת יוֹסֵף לַהֲמִיתוֹ וְהוּא
בָּכָה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם חוּסוּ עָלַי אַחַי וְרַחֲמוּ עַל־לֵב יַעֲקֹב אָבִינוּ:
ב—ג אַל־תִּשְׂאוּ אֶת־יְדֵיכֶם עָלַי לִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי כִּי לֹא חָטָאתִי לָכֶם: וְאִם
גַּם חָטָאתִי עֹנֶשׁ תַּעַנְשׁוּנִי אַחַי וְיֶדְכֶם אַל־תְּהִי בְּרֶצַח אֲחִיכֶם לְמַעַן
ד יַעֲקֹב אָבִינוּ: וְכַאֲשֶׁר דִּבֶּר יוֹסֵף אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּבְךְּ וְלֹא
נָשָׂאתִי אֶת־אֶנְקוֹתָיו וָאָחֵל לִבְכּוֹת וְלִשְׁפֹּךְ כְּבֵדִי וְכָל־קִירוֹת קְרָבַי
ה חֳמַרְמָרוּ: וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף וּלְבָבִי הָמָה וְכָל־יְצוּרֵי גֵוִי רָעֲדוּ וְלֹא יָכֹלְתִּי
ו עֲמֹד: וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף כִּי בָכִיתִי עִמּוֹ וְאֶת־אֵלֶּה הַהוֹלְכִים לַהֲמִיתוֹ
ז וַיָּרָץ מֵאַחֲרַי וַיִּתְחַנֵּן אֲלֵיהֶם: וּבֵין כֹּה וָכֹה קָם רְאוּבֵן וַיֹּאמֶר אַל־נָא
אַחַי אַל־נַהַרְגֵהוּ נַשְׁלִיכֵהוּ בְּאַחַד הַבּוֹרוֹת הָרֵיקִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר חָפְרוּ
ח אֲבוֹתֵינוּ וְלֹא מָצְאוּ מָיִם: כִּי עָצַר יְיָ בְּעַד הַמַּיִם מִמַּלֵּא אוֹתָם לְמַעַן
ט יִהְיֶה מִפְלָט לְיוֹסֵף: וַיַּעֲשׂוּ־כֵן עַד־אֲשֶׁר מְכָרֻהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים:
ג וּבְכֶסֶף שְׂכָרוֹ לֹא הָיָה לִי חֵלֶק בָּנָי: כִּי אִם שִׁמְעוֹן וְדָן וְגָד
ב וּבְנֵיהֶם וַיִּקְחוּ אֶת־מְחִירוֹ וַיִּקְנוּ נְעָלִים לָהֶם וְלִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
ג לֹא נֹאכְלֶהוּ כִּי מְחִיר אָחִינוּ הוּא: כִּי אִם־רָמוֹס נִרְמְסֶנּוּ יַעַן אֲשֶׁר
ד אָמַר לִמְלֹךְ עָלֵינוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלוֹמוֹתָיו: כִּי עַל־כֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר
חֲנוֹךְ כָּל־אֲשֶׁר לֹא יַחְפֹּץ לְהָקִים זֶרַע לְאָחִיו וְחָלְצוּ אֶת־נַעֲלוֹ וְיָרְקוּ
ה בְּפָנָיו: וַאֲחֵי יוֹסֵף לֹא חָפְצוּ בְּחַיֵּי אֲחִיהֶם וַיְיָ חָלַץ לָהֶם נַעֲלָם
ו אֲשֶׁר נָעֲלוּ בִּפְנֵי יוֹסֵף אֲחִיהֶם: כִּי כַּאֲשֶׁר יָרְדוּ מִצְרַיְמָה וַיְּחַלְּצוּ
לָהֶם נַעֲרֵי יוֹסֵף אֶת־נַעֲלֵיהֶם לִפְנֵי הַשַּׁעַר וְכָכָה הִשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יוֹסֵף
ז כְּחֹק לַמֶּלֶךְ פַּרְעֹה: וְהֵמָּה לֹא רַק הִשְׁתַּחֲווּ לְפָנָיו כִּי גַם־יָרְקוּ
ח עֲלֵיהֶם אַחֲרֵי אֲשֶׁר נָפְלוּ אַפַּיִם לְפָנָיו וַיִּכָּלְמוּ לִפְנֵי הַמִּצְרִים: כִּי
שָׁמְעוּ הַמִּצְרִים אֶת־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לְיוֹסֵף:
ד וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אוֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר וַיֵּשְׁבוּ אַחַי לֶאֱכֹל: וְאָנֹכִי
ב לֹא אָכַלְתִּי מְאוּמָה שְׁנֵי יָמִים וּשְׁנֵי לֵילוֹת כִּי רִחַמְתִּי עַל־יוֹסֵף:
ג וִיהוּדָה לֹא אָכַל עִמָּהֶם וַיִּשְׁמֹר עַל־הַבּוֹר כִּי יָרֵא פֶּן יָבֹאוּ שִׁמְעוֹן

ג ב ויקנו נעלים. ע׳ עמוס ב׳ ו׳. על דרך ת״י ברא׳ ל״ז כ״ח: וזבינו ית יוסף לערבאי
בעשרין מעין דכסף וזבנו מנהון סנדלין. ופרקי ר׳ אליעזר ל״ח: כל אחד ואחד נטל
שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם. והוא בניגוד למסופר כאן שרק שמעון ודן וגד עשו
ד זאת. — בספר חנוך. נ״א: בספר משה. והוא טעות. —

ד וְנָד לַהֲמִיתוֹ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאוּ כִּי לֹא אֹכַל וַיְשִׂימוּנִי לְשׁוֹמֵר עָלָיו
עַד־אֲשֶׁר יִמְכְּרֻהוּ וַיְהִי בַבּוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לֵילוֹת רָעֵב
ה וּבֹכֶה מִכְרֻהוּ: וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ רְאוּבֵן כִּי נִמְכַּר בְּעֵת לֶכְתּוֹ מִשָּׁם וַיִּקְרַע
ו אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְאַבֵּל וַיֹּאמַר אֵיךְ אֶרְאֶה אֶת־פְּנֵי יַעֲקֹב אָבִי: וַיִּקַּח
ז אֶת־הַכֶּסֶף וַיָּרָץ אַחֲרֵי הַסּוֹחֲרִים וְלֹא מָצָא אִישׁ: כִּי עָזְבוּ אֶת־
ח הַדֶּרֶךְ הַגְּדוֹלָה וַיֵּלְכוּ אֶל־הַסְּכִּיִּים בַּדֶּרֶךְ הַקְּצָרָה: וַיֵּעָצֵב רְאוּבֵן וְלֹא
אָכַל לֶחֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹא דָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־תֵּבְךְּ וְאַל־תֵּעָצֵב
ט כִּי מָצָאנוּ אֶת־אֲשֶׁר נֹאמַר לְאָבִינוּ: אֲנַחְנוּ נִשְׁחַט גְּדִי עִזִּים וְטָבַלְנוּ
אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וְשִׁלַּחְנוּ אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִיא
י וַיַּעֲשׂוּ־כֵן: כִּי אֶת־הַכְּתֹנֶת פָּשְׁטוּ מִיּוֹסֵף כַּאֲשֶׁר מְכָרֻהוּ וַיַּלְבִּישֻׁהוּ
יא בִּגְדֵי עֲבָדִים: וְאוּלָם שִׁמְעוֹן לָקַח אֶת־הַכְּתֹנֶת וְלֹא חָפֵץ לַהֲשִׁיבָהּ
יב כִּי בִקֵּשׁ לְקָרְעָהּ בְּחַרְבּוֹ בְּקִצְפּוֹ עַל־אֲשֶׁר לֹא הֱמִיתוֹ: וַנַּעֲמֹד כֻּלָּנוּ
וַנֹּאמַר לוֹ אִם־לֹא תִתֵּן אֶת־הַכְּתֹנֶת נֹאמַר לְאָבִינוּ כִּי אַתָּה לְבַדְּךָ
יג עָשִׂיתָ אֶת־הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל: וּבְכֵן נָתַן אוֹתָהּ לָהֶם וְהֵמָּה עָשׂוּ
כַּאֲשֶׁר אָמַר דָּן:

ה וְעַתָּה בָּנַי הִנְנִי מְצַוְּכֶם אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ וּתְרַחֲמוּ
אִישׁ עַל־קְרוֹבוֹ וְתָחוּסוּ עַל־כֹּל לֹא רַק עַל־בְּנֵי אָדָם כִּי אִם גַּם־
ב עַל־כָּל־חַי אֲשֶׁר לֹא יְדַבֵּר: כִּי עַל־כֵּן בֵּרְכַנִי יְיָ וּבַחֲלוֹת כָּל־אַחַי
ג אֲנִי לֹא נֶחֱלֵיתִי כִּי יוֹדֵעַ יְיָ מְזִמּוֹת כָּל־אִישׁ: וְעַל־כֵּן יִכָּמְרוּ רַחֲמֵיכֶם
ד כִּי כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אִישׁ לִקְרוֹבוֹ כֵּן יְשַׁלֵּם יְיָ לוֹ: כִּי בְנֵי אַחַי חָלוּ
וַיָּמוּתוּ עַל־דְּבַר יוֹסֵף כִּי לֹא רִחֲמוּ בִלְבָבָם וּבָנַי נִשְׁמְרוּ מִכָּל חֳלִי
ה כַּאֲשֶׁר יְדַעְתֶּם: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָיִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן עַל־חוֹף הַיָּם וָאָצוּד
צַיִד לְיַעֲקֹב אָבִינוּ וְרַבִּים טָבְעוּ וְאָנֹכִי נִשְׁאַרְתִּי חָי:

ו אָנֹכִי הָרִאשׁוֹן עָשִׂיתִי סִירָה לָשׁוּט בָּהּ עַל־פְּנֵי הַיָּם כִּי נָתַן
ב יְיָ לִי דַּעַת וְחָכְמָה לָאֵלֶּה: וָאָשִׂים עַמּוּד־עֵץ מִתַּחְתֶּיהָ וָאֶפְרֹשׂ מָסָךְ
ג עַל־הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי הַנִּצָּב בְּתָוֶךְ: וָאָשׁוּט בָּהּ עַל־שְׂפַת הַיָּם וָאָצוּד
ד דָּגִים לְבֵית אָבִי עַד־אֲשֶׁר בָּאנוּ מִצְרָיְמָה: וּמִצֵּידִי נָתַתִּי לְכָל־זָר
ה בְּרַחֲמַי עָלָיו: וְכִי הָיָה גֵר אוֹ חוֹלֶה אוֹ זָקֵן וַאֲבַשֵּׁל אֶת־הַדָּגִים

ד ו הסכיים. Τρωγλοδύτων=סכיים, לפי תרגום הע׳ בדה״ב י״ב ג׳. — בקצפו.
יא השוה צוואת שמעון א׳ ו׳ (בפי׳). —
ה ג כן ישלם. השוה שופטים א׳ ז׳: כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים. —
ו לשוט בה. השוה ברא׳ מ״ט י״ג: זבולון לחוף ימים ישכון והוא לחוף אניות. —

וְאֲבִינֵם הַיּשֵׁב וְאֶתְּנֵם לְכָל אִישׁ אִישׁ לְפִי צָרְכּוֹ וָאֱהִי כּוֹאֵב עִמָּהֶם
ו וּמְרַחֵם עֲלֵיהֶם׃ וְעַל־כֵּן מִלְּאַנִי יְיָ דָּגִים לָרֹב בְּצֵאתִי לָצוּד צַיִד׃
ז כִּי כָל־אֲשֶׁר יְחַלֵּק עִם־רֵעֵהוּ הַרְבֵּה מוֹנִים יְקַבֵּל מֵאֵת יְיָ׃ וְחָמֵשׁ
שָׁנִים שָׁלִיתִי דָגִים וָאֶתֵּן מֵהֶם לְכָל־אֲשֶׁר רָאִיתִי וְאַמְצִיא דָּגִים לְכָל־
ח בֵּית אָבִי׃ בְּקַיִץ דַּגְתִּי דָגִים וּבַחֹרֶף רָעִיתִי יַחַד אֶת־אֶחָי׃
ז וְעַתָּה אוֹדִיעַ אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ רָאִיתִי אִישׁ בְּצָרָה
ב עָרֹם בְּקָרָה וַיִּכָּמְרוּ רַחֲמַי עָלָיו וָאֶגְנֹב בֶּגֶד מִבֵּית אָבִי וָאֶתְּנֵהוּ בַּסֵּתֶר
ג לָאֶבְיוֹן׃ וְגַם־אַתֶּם בָּנַי מִכָּל־אֲשֶׁר יְחָנְכֶם אֱלֹהִים בְּלִי הֶבְדֵּל חֹנּוּ
ד בְּרַחֲמִים אֶת־כֹּל וְאַל־תִּתְמַהְמְהוּ וּתְנוּ לְכָל־אִישׁ בְּלֵב טוֹב׃ וְכִי לֹא
יִהְיֶה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לְאִישׁ מַחְסוֹר יֶהֱמוּ מֵעֵיכֶם עָלָיו
ה בְּרַחֲמִים׃ יָדַעְתִּי כִּי כַּאֲשֶׁר לֹא מָצְאָה יָדִי לָתֵת לְאִישׁ מַחְסוֹר
וָאֵלֵךְ אִתּוֹ שִׁבְעָה רִיסִים וָאֵבְךְּ אִתּוֹ יַחַד וְקִרְבַי נִכְמְרוּ עָלָיו בְּרַחֲמִים׃
ח וְעַל־כֵּן בָּנַי יִכָּמְרוּ־נָא רַחֲמֵיכֶם עַל־כָּל־אִישׁ בַּחֲנִינָה לְמַעַן
ב יְחָנְכֶם יְיָ וִירַחֵם עֲלֵיכֶם׃ כִּי בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת־
רַחֲמָיו עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִמָּצֵא לֵב רַחוּם שָׁמָּה יִשְׁכֹּן׃
ג—ד כִּי כַּאֲשֶׁר יְרַחֵם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ כֵּן יְרַחֵם יְיָ אוֹתוֹ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
ה בָּאנוּ מִצְרַיְמָה לֹא שָׁמַר לָנוּ יוֹסֵף עֶבְרָתוֹ׃ וְגַם־אַתֶּם בָּנַי תֵּלְכוּ
בְּדַרְכּוֹ זֹאת וּתְאֵהֲבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאַל־תַּחְרְשׁוּ רַע אִישׁ עַל־
ו אָחִיו׃ כִּי הוּא אַחֲוָה יְשַׁבֵּר וּבֵין קְרוֹבִים יַפְרִיד וְיַרְגִּיז נֶפֶשׁ וְכָל־
רְכוּשׁ יַחֲרִיב׃

ט וְאַתֶּם דִּרְשׁוּ הֵיטֵב בַּמַּיִם וּדְעוּ לָכֶם אִם־יִשְׁטְפוּ לְעֵבֶר אֶחָד
ב יִגְרְפוּ אִתָּם אֲבָנִים עֵצִים וַאֲדָמָה וְכָל־דָּבָר אַחֵר׃ וְאִם־לְהַרְבֵּה זְרָמִים
ג יֵחָלְקוּ וּבְלָעָה אוֹתָם הָאֲדָמָה וְנָמַסּוּ׃ וְגַם־אַתֶּם אִם־תִּתְפָּרְדוּ יְהִי לָכֶם
ד כֵּן׃ וְעַל־כֵּן אַל־תִּתְפָּרְדוּ לִשְׁנֵי רָאשִׁים כִּי כָל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ רֹאשׁ

ז ה ריסים. במקור σταδίους. הסטדיון הוא 600 רגל יווני או 625 רגל רומי. —
ח ג כאשר ירחם. השוה מאמרו של רבן גמליאל: כל המרחם על הבריות מרחמים עליו משמים (שבת קנ״א ב׳). בתוספתא בבא קמא פ״ט נמסר המאמר בשינוי נוסחא: כל זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך. ר״ג זה הוא ר״ג דיבנה (שכן בתוס׳ ב״ק מוסר משמו את המימרא רבי יהודה), ולא ר״ג ברבי (ע׳ דור דור ודורשיו ב׳, עמ׳ ס״ו הערה ב׳).—

ט גם פרק ט׳ מכוון למלחמת האחים ששררה ביהודה בימי הורקנוס ב׳ ואריסטובולוס
ב ב׳. — ונמסו. במקור καὶ γίνονται εὐκαταφρόνητα. לפי צ׳ארלס נתחלף כאן ימאסו בימסו. השוה ש״א ט״ו ט׳: כל המלאכה נמבזה ונמס. אולם בתהל׳ נ״ח ח׳ יש ימאסו
ד („ימאסו כמו מים״) במובן ימסו. — לשני ראשים. הורקנוס ואריסטובולוס=שני מלכים

אֶחָד לוֹ וּשְׁתֵּי כְתֵפַיִם שְׁתֵּי יָדַיִם וּשְׁתֵּי רַגְלַיִם וּשְׁאָר הָאֵבָרִים׃
ה וְאָנֹכִי יָדַעְתִּי עַל־פִּי כְתָבֵי אֲבוֹתַי כִּי תִתְפָּרְדוּ בְּיִשְׂרָאֵל וְתֵלְכוּ אַחֲרֵי
ו שְׁנֵי מְלָכִים וְתַעֲשׂוּ כָל־תּוֹעֵבָה׃ וְאוֹיְבֵיכֶם יוֹלִיכוּ אֶתְכֶם בַּשֶּׁבִי וְתִחְיוּ
ז בְּרָעָה בֵּין הַגּוֹיִם בְּרֹב חֳלִי וְיָגוֹן׃ וְאַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תִּזְכְּרוּ
אֶת־יְיָ וְתָשׁוּבוּ וְהוּא יָשִׁיב אֶתְכֶם כִּי חַנּוּן וְרַחוּם הוּא לֹא יִפְקֹד
עָוֹן עַל־בְּנֵי־אִישׁ כִּי בָשָׂר הֵמָּה וְרוּחוֹת הַתֹּהוּ יַתְעוּם בְּמַעֲשֵׂיהֶם׃
ח וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן יָאִיר יְיָ לָכֶם אוֹר צְדָקָה וּמַרְפֵּא וְרַחֲמִים בִּכְנָפָיו
וְהוּא לְבַדּוֹ יִגְאַל אֶת־כָּל־שְׁבִי בְּנֵי הָאָדָם מִבְּלִיַּעַל וְכָל־רוּחַ תֹּהוּ
יִהְיֶה לְמִרְמָס וְיָשִׁיב אֶת־כָּל־הָעַמִּים לְקַנֵּא לְמַעֲנוֹ [וְהַמָּקוֹם] אֲשֶׁר
ט בּוֹ יִבְחַר יְיָ יְרוּשָׁלַיִם שְׁמוֹ [יִקָּרֵא]׃ וְעוֹד תַּכְעִיסֻהוּ בְּרֹב מַעַלְלֵיכֶם
וְהוּא יַשְׁלִיךְ אֶתְכֶם מֵעַל פָּנָיו עַד־קֵץ הָעִתִּים׃
י וְעַתָּה בָנַי אַל־תֵּעָצְבוּ כִּי מֵת אָנֹכִי וְאַל־יִפֹּל [לְבַבְכֶם] כִּי
ב אֵאָסֵף׃ כִּי עוֹד אָקוּם בְּתוֹכְכֶם כְּמוֹשֵׁל בֵּין בָּנָיו וְאָגִיל בְּתוֹךְ
ג שְׁבָטַי אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־תּוֹרַת יְיָ וְאֶת מִצְוַת זְבוּלֻן אֲבִיהֶם׃ וְעַל־
ד הָרְשָׁעִים יָבִיא יְיָ אֵשׁ עוֹלָמִים וְתֹאכַל אוֹתָם לְדוֹרֵי דוֹרוֹת׃ וְעַתָּה
ה הִנְנִי הוֹלֵךְ לִמְנוּחָתִי כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ גַם־אֲבוֹתָי׃ וְאַתֶּם תִּירְאוּ אֶת־יְיָ
ו אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־מְאֹדְכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים׃ וַיְהִי כְּכַלּוֹתוֹ
ז לְדַבֵּר וַיִּשְׁכַּב בְּשֵׂיבָה טוֹבָה וַיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ בָנָיו בַּאֲרוֹן־עֵץ׃ וְאַחֲרֵי־
כֵן הֶעֱלֻהוּ וַיִּקְבְּרֻהוּ בְחֶבְרוֹן עִם־אֲבוֹתָיו׃

צַוָּאַת דָּן הַבֵּן הַשְּׁבִיעִי לְיַעֲקֹב וּ[בֶן־]בִּלְהָה

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי דָן אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל־בָּנָיו בְּאַחֲרִית יָמָיו בִּשְׁנַת
ב חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה לְחַיָּיו׃ וַיִּקְרָא אֶל נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וַיֹּאמַר שִׁמְעוּ
ג בְּנֵי דָן אֶת־דְּבָרַי וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי אֲבִיכֶם׃ אֲנִי נוֹכַחְתִּי בְּלִבִּי
בְּכָל־חַיַּי כִּי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק טוֹבִים הֵם וְיִמְצְאוּ־חֵן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים

ז שבפסוק ה׳. — ו ת ש ו ב ו. במקור: ἐπιστρέψιτε. נ״א: μετανοήσετε=תתחרטו, והלשון העברי משתמע לתרי אפי. — כ י ב ש ר. השוה ברא׳ ו׳ ג׳ בשגם הוא בשר. צוואת
ח יהודה י״ט ז׳: ואפשע כאדם וכבשר אשר בחטאים נשחת. — ל ק נ א ל מ ע נ ו. כאן יש תוספת נוצרית: ותראו את אלהים בדמות אדם. —
י ו ב ש י ב ה ט ו ב ה. במקור: בשֵׁנה טובה=ἐν ὕπνῳ καλῷ, בטעותו של המתרגם היווני. השוה צוואת יששכר ז׳ ט׳, צוואת דן ז׳ א׳ ועוד. —

א ז ח מ ש ו ע ש ר י ם ו מ א ה. וכן במדרש תדשא. בס׳ הישר קכ״ד. — ו י ע י ר נ י.

ד וְרָעִים הַשֶּׁקֶר וְהַכַּעַס כִּי הֵם יְלַמְּדוּ כָל־רָע לִבְנֵי הָאָדָם: הִגַּדְתִּי
לָכֶם הַיּוֹם בָּנַי כִּי בִלְבָבִי חָרַצְתִּי לְהָמִית אֶת־יוֹסֵף אִישׁ הַטּוֹב
ה וְהָאֱמֶת: וְאָנֹכִי שָׂמַחְתִּי עַל־מְכִירָתוֹ כִּי אָבִינוּ אָהַב אוֹתוֹ מִכֻּלָּנוּ:
ו כִּי רוּחַ הַקִּנְאָה וְהַגַּאֲוָה דִּבְּרָה אֵלַי לֵאמֹר גַּם־אַתָּה בְנוֹ כָּמוֹהוּ:
ז וַיְעִירֵנִי אֶחָד מֵרוּחוֹת בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קַח אֶת־הַחֶרֶב וַהֲרָג־בָּהּ אֶת־
ח יוֹסֵף וְיֶאֱהָבְךָ אָבִיךָ בְּמוֹתוֹ: וְהוּא רוּחַ הַקִּנְאָה אֲשֶׁר הֱסִיתַנִי לִטְרֹף
ט אֶת־יוֹסֵף כַּאֲשֶׁר יִטְרֹף הַנָּמֵר אֶת־הַגְּדִי: וֵאלֹהֵי אָבִי יַעֲקֹב לֹא
אִנָּה אוֹתוֹ לְיָדִי אֲשֶׁר אֶמְצָאֵהוּ לְבַדּוֹ וְלֹא נְתָנַנִי לַעֲשׂוֹת אֶת־מַעֲשֵׂה
הַפֶּשַׁע הַזֶּה לְמַעַן לֹא יִכָּחֲדוּ שְׁנֵי שְׁבָטִים מִיִּשְׂרָאֵל:
ב וְעַתָּה בָּנַי הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְאַגִּיד לָכֶם בֶּאֱמֶת אִם־לֹא תִשָּׁמְרוּ
מֵרוּחַ הַכָּזָב וְהַכַּעַס וְלֹא תֶאֱהָבוּ אֱמֶת וְאֹרֶךְ־רוּחַ אָבֹד תֹּאבֵדוּן:
ב כִּי עִוָּרוֹן־עֵינַיִם בְּקִנְאָה אֲשֶׁר לֹא יִתֵּן אֶת־אִישׁ לִרְאוֹת פָּנָיו בֶּאֱמֶת:
ג כִּי אִם אָב יְהִי אוֹ אֵם יִתְהַלֵּךְ אִתָּם כְּאוֹיֵב אוֹ אָח יְהִי וְלֹא
יֵדָעֵהוּ אוֹ נָבִיא יְיָ וְלֹא יִשְׁמַע אֵלָיו אוֹ צַדִּיק וְלֹא יִרְאֵהוּ אוֹ רֵעַ
ד וְיִתְנַכֵּר אֵלָיו: כִּי רוּחַ הַכַּעַשׂ יֹאחֲזֵהוּ בְּרֶשֶׁת תַּעְתּוּעִים וִיעַוֵּר אֶת־
ה עֵינָיו וּבְכָזָב יַחְשִׁיךְ תְּבוּנָתוֹ וְיַרְאֵהוּ כֹּל עַל־פִּי דַרְכּוֹ הוּא: וְאֶל־מִי
יִפְנֶה אֶת־עֵינָיו [הֲלֹא] אֶל־אָחִיו בְּשִׂנְאַת לֵבָב לְמַעַן קַנֵּא בוֹ:
ג כִּי הַכַּעַשׂ עִנְיַן רַע בָּנַי וְהוּא אֶת־הַנְּשָׁמָה יַרְגִּיז: וְאֶת־הַגּוּף
ב ג יַכְנִיעַ וּבַנֶּפֶשׁ יִשְׁלֹט וְיִתֵּן תַּעֲצוּמוֹת לַגּוּ לְמַעַן יַעֲשֶׂה כָל־רָע: וְאִם־
הַבָּשָׂר יַעֲשֶׂה כָל־אֵלֶּה תּוֹכָהּ גַּם־הַנֶּפֶשׁ אֶת־הַנַּעֲשֶׂה כִּי לֹא תִרְאֶה
ד נְכוֹחָה: וְעַל־כֵּן אִישׁ כִּי יִכְעַס וְעַז לוֹ וְהָיָה־לוֹ כֹּחַ פִּי שְׁלֹשָׁה
בְּכַעְסוֹ הַכֹּחַ הָרִאשׁוֹן הוּא חֵיל עוֹזְרָיו הַכֹּחַ הַשֵּׁנִי עָשְׁרוֹ כִּי בוֹ
יִפְתֶּה וּבְרֶשַׁע יְנַצֵּחַ וְכִי יֶשׁ־לוֹ הַכֹּחַ הַשְּׁלִישִׁי הוּא כֹּחַ [הַטֶּבַע שֶׁל]
ה הַבָּשָׂר בּוֹ יַעֲשֶׂה רָעָה: וְאִם־גַּם־יֶחֱלֶה הַכּוֹעֵס וְהָיָה לוֹ כֹּחַ פִּי
ו שְׁנַיִם בְּכַעְסוֹ כִּי הַכַּעַס יַעֲזוֹר תָּמִיד בַּעֲשׂוֹת רֶשַׁע: וְהָרוּחַ הַזֶּה
יְהַלֵּךְ עִם־רוּחַ הַשֶּׁקֶר לִימִין הַשָּׂטָן לְמַעַן יַעֲשׂוּ מַעֲשֵׂיהֶם בְּכָזָב
וּבְכֹחַ אַכְזָר:
ד וְעַל־כֵּן הַכִּירוּ בָנַי אֶת־כֹּחַ הַכַּעַשׂ כִּי הֶבֶל הוּא: כִּי לָרִאשׁוֹנָה
ב בִּדְבָרִים יְעוֹרֵר וּבְמַעֲשִׂים יְחַזֵּק אֶת־אֲשֶׁר יִכְעַס וּבִנְזָקִים קָשִׁים

ט במקור: συνήργει. המתרגם היווני קרא במקור העברי ויעזר או ויאמר. — שני שבטים. יוסף (הנהרג) וגם דן (ההורג). ואולי כוונתו לאפרים ומנשה. —

ג יַסְעִיר אֶת־דַּעְתּוֹ עַד־אֲשֶׁר יָעִיר בְּכַעַס גָּדוֹל אֶת־נַפְשׁוֹ׃ וְאִם־יְדַבֵּר
אִישׁ קָשׁוֹת [אֲלֵיכֶם] אַל־תִּתְעוֹרְרוּ לְכַעַס וְאִם־יְהַלְלְכֶם אִישׁ כִּי
ד קְ־וֹשִׁים אַתֶּם אַל־תִּתְגָּאוּ וְאַל־תִּשְׁתַּנּוּ לֹא לְשָׂמֵחַ וְלֹא לִמְאֹס׃ כִּי
לָרִאשׁוֹנָה יֵיטִיב הַשְּׁמִיעַ וִיחַדֵּד אֶת־דַּעְתּוֹ לְקַבֵּל עֲצַת מְזִמּוֹת וְהָיָה
ה כִּי יִכְעַס הָאִישׁ וְיַאֲמִין כִּי צָדַק בְּכַעְסוֹ׃ וְכִי יְאֻנֶּה לָכֶם נֶזֶק אוֹ
כִּי תֹאבַד לָכֶם אֲבֵדָה אַל־תֵּעָצְבוּ בָּנַי כִּי הָרוּחַ הוּא יְעוֹרֵר אֶתְכֶם
לְהִתְאַוּוֹת תַּאֲוָה אֶל־הַדָּבָר הָאָבוּד לְמַעַן תִּפְּלוּ בְכַעַס עַל־יְדֵי
ו הָעֶצֶב׃ וְכִי יְאֻנֶּה לָכֶם נֶזֶק לִרְצוֹנְכֶם אוֹ לֹא לִרְצוֹנְכֶם אַל־תִּדְאָגוּ
ז כִּי הַדְּאָגָה תּוֹלִיד כַּעַס וְכָזָב׃ כִּי רַע הַכַּעַס עִם הַשֶּׁקֶר וּשְׁנֵי פָנִים
ח ל וּשְׁנֵיהֶם יִתְחַבְּרוּ לְמַעַן הַרְגִּיז לֵב׃ וְכִי תִסְעַר הַנֶּפֶשׁ תָּמִיד וְסָר
מֵעָלֶיהָ יְיָ וּבְלִיַּעַל יִמְשָׁל־בָּהּ׃

ה וְעַל־כֵּן בָּנַי שִׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ וְאֶת־תּוֹרָתוֹ נְצֹרוּ וְסוּרוּ מִן־
הַכַּעַס וְשִׂנְאוּ כָזָב לְמַעַן יִשְׁכֹּן בְּקִרְבְּכֶם יְיָ וּבְלִיַּעַל יָנוּס מִכֶּם׃
ב וְדַבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא תִפְּלוּ בְּכַעַס וּבְרֹגֶז וְשָׁלוֹם יִהְיֶה
ג לָכֶם וֵאלֹהֵי הַשָּׁלוֹם יִהְיֶה עִמָּכֶם וְלֹא תְנַצַּח אֶתְכֶם מִלְחָמָה׃ אֶהֱבוּ
ד אֶת־יְיָ כָּל־יְמֵי חַיֵּיכֶם וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּלֵבָב שָׁלֵם׃ כִּי יָדַעְתִּי כִּי
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ וְתַכְעִיסוּ אֶת־לֵוִי וְתַעַרְכוּ מִלְחָמָה
עַל־יְהוּדָה וְלֹא תוּכְלוּ לָהֶם כִּי מַלְאַךְ יְיָ יוֹלִיךְ אֶת־שְׁנֵיהֶם כִּי בָהֶם
ה יָקוּם יִשְׂרָאֵל׃ וְכִי תָסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ וְתֵלְכוּ בְּכָל־רָע וְתַעֲשׂוּ אֶת־
תּוֹעֲבוֹת הַגּוֹיִם וְתִזְנוּ אַחֲרֵי נְשֵׁי פוֹשְׁעִים כָּל־רוּחוֹת הָרֶשַׁע יִפְעֲלוּ
ו בָכֶם בְּכָל־רָע׃ כִּי הִכַּרְתִּי בְּסֵפֶר חֲנוֹךְ הַצַּדִּיק כִּי הַשָּׂטָן נְשִׂיאֲכֶם
וְכָל־רוּחוֹת רֶשַׁע וְרַהַב יִקְשְׁרוּ וְיַאֲרִיכוּ יָמִים אֵצֶל בְּנֵי לֵוִי וְיִפְעֲלוּ
ז לְמַעַן הַחֲטִיאָם לִפְנֵי אֱלֹהֵיהֶם׃ וּבָנַי יִקְרְבוּ אֶל־בְּנֵי לֵוִי וְיֶחֶטְאוּ
אִתָּם בַּכֹּל וּבְנֵי יְהוּדָה יִשְׁאֲפוּ בֶצַע וְיִטְרְפוּ כָּאֲרָיוֹת הוֹן זָרִים׃
ח וְעַל־כֵּן אַתֶּם יַחַד בַּשְּׁבִי תּוּבָלוּ וְשָׁם תְּעֻנּוּ בְּמַכּוֹת מִצְרַיִם וּבְכָל־

ד א הוא יעורר. נ״א: כי הרוח יחפוץ לעשות את הדבר הזה ולהשמידכם כליל. —
ה ב ודברו אמת. השוה זכר׳ ח׳ ט״ז: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם
ה–ו וגו׳. — רוחות הרשע... כי השטן נשיאכם. לפי המסורת שבמקרא ובאגדת רז״ל
דן הוא אחד השבטים הקרובים ביותר לעבודה זרה. אולי משום שהיו בני־דן רחוקים
מן המרכז. השוה שופטים י״ח המעשה על פסל דן שהיה „עד יום גלות הארץ״.
ז מעגלי ירבעם היה אחד בדן (מל״א כ״ט ל׳). וע׳ ת״י לדב׳ כ״ה י״ח. — אל בני לוי.
גם כאן יש אפולוגיה על החשמונאים מצד אחד וכעס הסופר על הריב והמלחמות
ששררו ביניהם מאידך גיסא (השוה צוואת לוי י׳ י״ד יהודה כ״א ואילך, כ״ב–כ״ד). —

ט רִשְׁעַת הַגּוֹיִם: וְאַחֲרֵי כֵן תָּשׁוּבוּ אֶל־יְיָ וְיִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים וְהֱשִׁיבְכֶם
י אֶל־מִקְדָּשׁוֹ וְיִתֵּן לָכֶם שָׁלוֹם: וּמִשֵּׁבֶט יְהוּדָה וּ[מִשֵּׁבֶט] לֵוִי תָּקוּם
לָכֶם יְשׁוּעַת יְיָ כִּי הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה מִלְחָמָה אֶת־בְּלִיַּעַל וְיִתֵּן נִקְמַת
יא נֶצַח בְּאוֹיְבֵיכֶם: וְאָז יוֹצִיא אֶת־נַפְשׁוֹת הַצַּדִּיקִים מִשְּׁבִי בְלִיַּעַל וְכָל־
הַלְּבָבוֹת אֲשֶׁר לֹא אָבוּ שְׁמֹעַ יָשִׁיב אֶל־יְיָ וְיִתֵּן שָׁלוֹם נֶצַח לְכָל־
יב אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ: וְכָל־הַקְּדוֹשִׁים יָנוּחוּ בְּעֵדֶן וְצַדִּיקִים בִּירוּשָׁלַם
יג הַחֲדָשָׁה יָגִילוּ אֲשֶׁר הִיא תִּפְאֶרֶת אֱלֹהִים לְעוֹלָם: וְלֹא עוֹד תִּשָּׁאֵר
יְרוּשָׁלַם שְׁמָמָה וְלֹא עוֹד יִשְׂרָאֵל בַּשְּׁבִי יֵלֵךְ כִּי יְיָ יִהְיֶה בְתוֹכָהּ
וְקָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יִמְשָׁל־בָּהּ:

ו וְעַתָּה בָנַי יִרְאוּ אֶת־יְיָ וְהִשָּׁמְרוּ מִפְּנֵי הַשָּׂטָן וְכָל־רוּחוֹתָיו:
ב קִרְבוּ אֶל־אֱלֹהִים וְאֶל־הַמַּלְאָךְ הַמִּתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם כִּי הוּא הָעוֹמֵד
בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין בְּנֵי הָאָדָם וּלְשָׁלוֹם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד מַמְלֶכֶת הָאוֹיֵב
ג יַעֲמֹד: עַל־כֵּן יִתְאַמֵּץ הָאוֹיֵב לְהַשְׁחִית אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בְּשֵׁם יְיָ יִקְרָאוּ:
ד—ה כִּי יֵדַע אֲשֶׁר בְּיוֹם שׁוּב יִשְׂרָאֵל תֶּחְדַּל מַמְלֶכֶת הָאוֹיֵב: כִּי מַלְאַךְ
הַשָּׁלוֹם הוּא יְחַזֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִפֹּל בְּקֵץ הָרָעוֹת:
ו וְעַל־כֵּן הִשָּׁמְרוּ בָנַי מִכָּל־מַעֲשֶׂה רָע וְהָסִירוּ מֵאִתְּכֶם כָּל־כַּעַס

ט ויתן לכם שלום. השוה חגי ב׳ ט׳: ובמקום הזה אתן שלום. וכן חנוך א׳ ע״א י״ז:
י ושלום יהי לצדיק ואורח מישור. — ומשבט יהודה. במקור רק בלשון יחיד:
ἐκ τῆς φυλῆς. אפשר לא היה כאן אלא שם של שבט אחד, בודאי לוי, והשם יהודה
נוסף על ידי בעל התוספות. — נקמת נצח באויביכם. במקור: ἐκδίκησιν τοῦ νίκους
τοῖς πατράσιν ὑμῶν. המלה πατράσιν אין לה כאן שום מובן, וצריך לקיים שהמתרגם
יב היווני טעה וקרא במקור העברי אבותיכם במקום אויביכם. — בירושלים החדשה.
השוה את התיאור של ירושלים החדשה בישע׳ נ״ד י״א—י״ב, ס׳, ס״ו כ״ב (שמים חדשים
יג וארץ חדשה), יחזקאל מפרק א׳ ואילך. והשוה גם חנוך א׳ צ׳ כ״ח—כ״ט. — כי ה׳
יהיה בתוכה. כאן יש (עד סוף הכתוב) תוספת נוצרית: והתהלך עם בני אדם וקדוש
ישראל ימשל־בה שפל ועני וכל אשר יאמין בו ימשל בשמים באמת. —

ו ב העומד בין... ובין. המלאך המתווך בין ישראל לקונם הוא מיכאל שרה של
האומה. השוה יובל׳ א׳ כ״ט: ומלאך הפנים ההולך לפני מחנה ישראל. ויומא ל״ז א׳:
מיכאל באמצע גבריאל בימינו ורפאל בשמאלו. השוה עוד חנוך א׳ מ׳ ט׳. ובמדרש
פטירת מרע״ה (ילינק ביה״מ ו׳ ע״ה) משה הוא המתווך ומבקש רחמים על פושעי
ישראל. — יעמוד. השוה דניאל י״ב א׳: ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העומד
ח על בני עמך. — מלאך השלום. הוא המלאך המנהל את הצדיקים (ע׳ חנוך א׳ מ׳ ח׳,
ו נ״ב ה). — בסוף פסוק ה׳ יש תוספת נוצרית: והיה בעת יפשע ישראל יסור ה׳ מאתו
ויחליפהו בעם אשר יבקש [לעשות] רצונו כי לא מלאך אשר ידמה לו וזה שמו בכל
ז מקום בישראל ובעמים משיח. — בסוף פסוק ז׳ יש תוספת נוצרית: למען יקבלכם וירחמכם
גואל הגויים כי הוא אמת וארך אפים חנון ורב־חסד ומורה במעשים את תורת ה׳. —

ז וְכָל־כָּזָב וֶאֱמֶת וְאֶרֶךְ־רוּחַ אֱהָבוּ׃ וְאֶת־אֲשֶׁר שְׁמַעְתֶּם מֵאֲבִיכֶם
ח אוֹתָהּ תַּגִּידוּ לִבְנֵיכֶם׃ וְעַל־כֵּן סוּרוּ מִכָּל־רֶשַׁע וְדִבְקוּ בְּצִדְקַת
ט אֱלֹהִים וְהָיָה שִׁבְטְכֶם לִתְשׁוּעָה עַד־עוֹלָם׃ וְקִבְרוּנִי אֵצֶל אֲבוֹתָי׃
ז וַיְדַבֵּר [אֲלֵיהֶם] כָּאֵלֶּה וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיִּשְׁכַּב בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃
ב וַיִּקְבְּרֻהוּ בָנָיו וְאַחֲרֵי־כֵן הֶעֱלוּ אֶת־עַצְמוֹתָיו [וַיְּשִׂימוּן] בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
ג שָׁם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב׃ לְבַד אֲשֶׁר נִבָּא לָהֶם דָּן אֲשֶׁר יִשְׁכְּחוּ
אֶת־אֱלֹהֵים וְיִנָּכְרוּ מֵאֶרֶץ נַחֲלָתָם וּמִשֵּׁבֶט יִשְׂרָאֵל וּמֵאֶרֶץ מְכוֹרָתָם׃

צַוָּאַת נַפְתָּלִי הַבֵּן הַשְּׁמִינִי לְיַעֲקֹב [וּבֶן־]בִּלְהָה

א הַעְתָּקַת צַוָּאַת נַפְתָּלִי אֲשֶׁר צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים
ב וּמֵאָה לְחַיָּיו׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נֶאֶסְפוּ בָנָיו בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּרִאשׁוֹן
ג לַחֹדֶשׁ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת כַּאֲשֶׁר הֵקִיץ מִשְּׁנָתוֹ
ד וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְלֹא הֶאֱמִינוּ לוֹ׃ וַיְבָרֶךְ אֶת־יְיָ וַיִּתְחַזֵּק
וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה אָנֹכִי מֵת אַחֲרֵי הַמִּשְׁתֶּה [אֲשֶׁר עָשִׂיתִי] אֶתְמוֹל׃
ה וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־בָּנָיו שִׁמְעוּ בָנַי בְּנֵי נַפְתָּלִי וְהַקְשִׁיבוּ לְאִמְרֵי אֲבִיכֶם׃
ו אוֹתִי יָלְדָה בִלְהָה כִּי עָשְׂתָה רָחֵל בְּעָרְמָה וַתִּתֵּן לְיַעֲקֹב אֶת־
בִּלְהָה תַּחְתֶּיהָ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אוֹתִי עַל־בִּרְכֵּי רָחֵל וְעַל־כֵּן קָרְאָה
ז אֶת־שְׁמִי נַפְתָּלִי׃ וַתֶּאֱהָבֵנִי רָחֵל מְאֹד כִּי נוֹלַדְתִּי עַל־בִּרְכֶּיהָ
וּבְעוֹדֶנִּי רַךְ וַתְּשַׁקֵּנִי וַתֹּאמַר מִי יִתֶּן־לִי אָח לְךָ יוֹצֵא מֵרַחְמִי וְיִשְׁוֶה
ח–ט לָּךְ׃ וְעַל־כֵּן דָּמָה אֵלַי יוֹסֵף בַּכֹּל כִּתְפִלַּת רָחֵל׃ וְאִמִּי בִלְהָה
הָיְתָה בַּת־רְתַי אֲחִי דְבוֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה אֲשֶׁר נוֹלְדָה בְּיוֹם הִוָּלֵד
י רָחֵל׃ וַיְהִי רְתַי מִמִּשְׁפַּחַת אַבְרָהָם כַּשְׂדִּי יְרֵא אֱלֹהִים חָפְשִׁי וּמִזֶּרַע
יא הַיַּחַשׂ׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר נָפַל בַּשֶּׁבִי וַיִּקְנֵהוּ לָבָן וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־עֲדִנָה
שִׁפְחָתוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד בַּת וַיִּקְרָא שְׁמָהּ זִלְפָּה עַל־שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר

ז ב עצמותיו. כאן חסרות במקור היווני כמה מלים עד התיבה במקום, והוספנו מסברא: וישימון. — פסוק ג׳ הוא כלו תוספת מאוחרת של אחד המעתיקים (ע׳ לעיל בפי׳ א׳ ו׳.)—

א שלשים ומאה. לפי יובלים נולד נפתלי בשנת ב׳ אלפים ק״ל. לפי מדר׳ תדשא
ו–י חי קל״ג שנה, לפי ס׳ הישר (פ׳ שמות) קל״ב. — נפתלי. השוה בראׄ ל׳ ח׳. — רְתַי. Ῥουθαῖος. שם זה לא ידוע מקורו ולא נמצא במקום אחר. — ממשפחת אברהם. משתדל
יא הכותב להראות שבני שפחות אף הם ממשפחת אברהם היו גם מצד אמותיהם. — זלפה. בלהה וזלפה היו אחיות לפי המסורה (ע׳ יובל׳ כ״ח ט׳). לפי ת״י לברא׳ כ״ט כ״ד—כ״ט היו שתיהן אף הן בנות לבן מפילגשו. —

יב כָּה נִשְׁבָּה: וְאַחֲרֵי־כֵן יָלְדָה לוֹ אֶת־בִּלְהָה לֵאמֹר נִבְהָלָה בִתִּי כִּי
אַךְ נוֹלְדָה וַתִּתְפֹּשׂ בְּשָׁדֵי [אִמָּהּ] וַתְּבַהֵל לִינֹק:

ב וְאָנֹכִי הָיִיתִי קַל בְּרַגְלַי כְּאַחַת הָאַיָּלוֹת וַיּוֹעִידֵנִי אָבִי לְכָל־
ב בְּשׂוֹרָה וְגַם־בֵּרְכַנִי לִהְיוֹת כְּאַיָּלָה: כִּי כַּאֲשֶׁר יֵדַע הַיּוֹצֵר אֶת־הַכְּלִי
כַּמָּה יָכִיל וּלְפִיהוּ יָבִיא חֹמֶר כָּכָה יָצַר גַּם־יְיָ אֶת־הַגְּוִיָּה בִּדְמוּת
ג הָרוּחַ וּלְפִי כֹּחַ הַגּוּף יִפַּח הָרוּחַ: וְלֹא יְהִי יִתְרוֹן בֵּינוֹתָם עַד־
ד לִשְׁלִישִׁית הַשַּׂעֲרָה כִּי בְמִשְׁקָל וּבְמִדָּה וּבְקָו נוֹצַר כָּל־יְצוּר: וְכַאֲשֶׁר
יֵדַע הַיּוֹצֵר שֵׁרוּת כָּל־כְּלִי לָמָּה יִכְשַׁר כָּכָה יוֹדֵעַ יְיָ כָּל־בָּשָׂר אֶת־
ה הַגְּבוּל אֲשֶׁר עָדָיו יִתְהַלֵּךְ בַּטּוֹב וּמָתַי יָחֵל הָרָע: כִּי אֵין יְצוּר וְאֵין
ו מַחֲשָׁבָה וַיְיָ לֹא יְדָעָם כִּי אֶת־כָּל־הָאָדָם בָּרָא בְּצַלְמוֹ: כְּכֹחַ [הָאָדָם]
כֵּן פָּעֳלוֹ כִּתְבוּנָתוֹ כֵּן מַעֲשֵׂהוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם כֵּן־יְבַצַּע כְּלִבּוֹ כֶּן־פִּיו
כְּעֵינוֹ כֵּן שְׁנָתוֹ כְּנַפְשׁוֹ כֵּן דְּבָרוֹ אִם־בְּתוֹרַת יְיָ וְאִם־בְּמַעֲשֵׂי בְלִיַּעַל:
ז וְכַאֲשֶׁר הִבְדִּיל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ בֵּין רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה כָּכָה הִבְדִּיל גַּם
בֵּין־אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּבֵין אִשָּׁה לִרְעוּתָהּ וְאֵין אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי יִדְמוּ אֶחָד
ח לַשֵּׁנִי בְּפְנֵיהֶם אוֹ בְדַעְתָּם: כִּי כֹל פֹּעַל אֱלֹהִים בְּסֵדֶר חֲמֵשֶׁת
הַחוּשִׁים בָּרֹאשׁ וְאֶת־הַצַּוָּאר חִבֵּר עִם־הָרֹאשׁ וַיִּתֵּן עָלָיו שֵׂעָר לְיֹפִי
וּלְתִפְאֶרֶת וְלֵב לְהָבִין בֶּטֶן לְהַפְרִישׁ קֵבָה [ל...] קָנֶה לִבְרִיאוּת כָּבֵד
לְכַעַס מָרָה לִמְרִירוּת טְחוֹל לִשְׂחוֹק כְּלָיוֹת לְעֵצָה יְרֵכַיִם לְכֹחַ צְלָעוֹת
ט לְמִשְׁכָּב מָתְנַיִם לְעֹז וְכָאֵלֶּה: וְכָכָה בָּנַי יִהְיוּ כָּל־מַעֲשֵׂיכֶם בְּסֵדֶר
לְטוֹב וּלְיִרְאָה אֶת־הָאֱלֹהִים וְאַל תַּחְפְּזוּ לַעֲשׂוֹת בְּגַאֲוָה וְגַם־לֹא דָבָר
י בְּלֹא עִתּוֹ: כִּי כַּאֲשֶׁר יֵאָמֵר לָעַיִן שִׁמְעִי וְהִיא לֹא תוּכַל כֵּן לֹא־
תוּכְלוּ לְהָאִיר מַעֲשֵׂיכֶם אִם בַּחֹשֶׁךְ תִּהְיוּ:

ב ג להיות כאילה. ע׳ ברא׳ מ״ט כ״א. — כי במשקל. השוה ישע׳ מ׳ י״ב ושקל בפלס הרים, איוב כ״ח כ״ה לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה, חנוך א׳ מ״ג ב׳
ח וארא איך נשקלו כולם במאזני צדק, ועוד. — כי כל פעל. רשימת החושים והאברים שבאדם נמצאת בברכות ס״א: תנו רבנן, כליות יועצות לב מבין לשון מחתך פה גומר ושט מכניס ומוציא כל מיני מאכל קנה מוציא קול ריאה שואבת כל מיני משקין כבד כועס מרה זורקת בו טפה ומניחתו טחול שוחק קרקבן טוחן קבה ישנה אף נעור. רשימה מקבילה לזו נמצאת גם במדרש א״ב דרבי עקיבא נוסחא א׳ (ילינק, ביה״מ ג׳, ל״ה). השוה גם צוואת נפתלי העברית. — בטן להפריש. ביווני εἰς διάκρισιν. בא״ב דר׳ עקיבא: כרס לריעה. צ׳ארלס (בשם פֶּרְלֶס) מקיים כאן טעות של המתרגם היווני שקרא לפרוש במקום לְפָרֶשׁ. וכאן נמסר בעברית באופן שיהא נשמע לשני פנים. — מתנים לעז. השוה דב׳ ל״ג י״א מחץ מתנים קמיו. וגם יחז׳ כ״ט ז׳: והעמדת (=והמעדת) להם כל מתנים. —

ג וְאַתֶּם אַל־תְּמַהֲרוּ לְהָרַע אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם בְּתַאֲוַת־בֶּצַע וּלְפַתּוֹת
אֶת־נַפְשְׁכֶם בְּדִבְרֵי־שָׁוְא כִּי אִם־תַּחֲרִישׁוּ בְּטֹהַר לֵבָב תֵּדְעוּ לְהִתְחַזֵּק
ב בִּרְצוֹן יְיָ וּלְתַעֵב רְצוֹן בְּלִיַּעַל: הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים לֹא יְשַׁנּוּ
צְבָאָם כֵּן לֹא תָמִירוּ גַּם אַתֶּם אֶת־תּוֹרַת אֱלֹהִים בִּמְשׁוּבַת מַעֲשֵׂיכֶם:
ג כִּי הַגּוֹיִם הָלְכוּ שׁוֹלָל וַיַּעַזְבוּ אֶת־יְיָ וַיָּמִירוּ אֶת־דַּרְכָּם וַיִּכָּנְעוּ לִפְנֵי
ד עֵץ וָאֶבֶן וְרוּחוֹת תַּעְתּוּעִים: לֹא־כֵן אַתֶּם בָּנַי אֲשֶׁר הִכַּרְתֶּם בָּרָקִיעַ
בָּאָרֶץ וּבַיָּם וּבְכָל־הַיְצוּרִים אֶת־יְיָ עוֹשֵׂם לְבַל־תִּהְיוּ [כְּאַנְשֵׁי] סְדוֹם
ה אֲשֶׁר הֵמִירוּ אֶת־דַּרְכָּם: כָּכָה הִשְׁחִיתוּ גַּם־הַנְּפִילִים אֶת־דַּרְכָּם אֲשֶׁר
קִלְלָם יְיָ בְּעֵת הַמַּבּוּל וַיָּשֶׂם בִּגְלָלָם אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ
וְכָל־הַצּוֹמֵחַ בָּהּ:

ד וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה הִנְנִי אוֹמֵר לָכֶם בָּנַי כִּי קָרָאתִי בְּסֵפֶר חֲנוֹךְ אֲשֶׁר
גַּם־אַתֶּם תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ וַתֵּלְכוּ בְּכָל־חַטַּאת הַגּוֹיִם וְתַעֲשׂוּ כָּל־
ב רִשְׁעַת סְדוֹם: וְהֵבִיא יְיָ עֲלֵיכֶם שֶׁבִי וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת־אוֹיְבֵיכֶם וְצָרָה
ג וְצוּקָה תַּכְנִיעַ אֶתְכֶם עַד הַשְׁמִיד יְיָ אֶת־כֻּלְּכֶם: וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי־מְעָט
וּשְׁאֵרִית וְאָז תָּשׁוּבוּ וִידַעְתֶּם אֶת־יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וֶהֱשִׁיבְכֶם יְיָ לְאַרְצְכֶם
ד כְּרֹב חֲסָדָיו: וְהָיָה כִּי־יָשׁוּבוּ אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֵיהֶם וְשָׁבוּ וְשָׁכְחוּ אֶת־
ה יְיָ וּפָשָׁעוּ: וֶהֱפִיצָם יְיָ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ עַד־בֹּא חֶסֶד יְיָ:

ה וּבִשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְחַיַּי רָאִיתִי חָזוֹן עַל־הַר הַזֵּיתִים מִקֶּדֶם
ב לִירוּשָׁלָיִם כִּי הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ נָדָמּוּ: וְהִנֵּה יִצְחָק אֲבִי־אָבִי וַיֹּאמֶר
אֵלֵינוּ רוּצוּ וְתִפְשׂוּ אִישׁ כְּפִי כֹחוֹ וְהָיָה אֲשֶׁר יַחֲזִיק בָּם וְהָיוּ לוֹ
ג הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ: וַנָּרָץ כֻּלָּנוּ יַחַד וַיִּתְפֹּשׂ לֵוִי אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וַיַּעֲבֹר
ד יְהוּדָה וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־הַיָּרֵחַ וַיֵּרוֹמוּ שְׁנֵיהֶם אִתָּם: וַיְהִי לֵוִי כַּשֶּׁמֶשׁ
וְהִנֵּה עֶלֶם מוֹשִׁיט לוֹ שְׁנֵים עָשָׂר עַנְפֵי תָמָר וִיהוּדָה נוֹצֵץ כַּלְּבָנָה
ה וְתַחַת רַגְלֵיהֶם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה קְרָנַיִם: וַיָּרוּצוּ לֵוִי וִיהוּדָה גַּם־שְׁנֵיהֶם
ו וַיַּחֲזִיקוּ בָם: וְהִנֵּה שׁוֹר פַּר עַל־הָאָרֶץ וּשְׁתֵּי קְרָנַיִם גְּדוֹלוֹת לוֹ

ג ב השמש והירח. השוה חנוך א׳ ב׳ א׳ המאורות אשר בשמים והם יעלו
ה ויבאו כלם כמשפט איש בעתו. וע׳ גם בן סירא ט״ז כ״ו. — הנפילים. ע׳ לעיל צוואת ראובן ה׳ ו׳. —

ד ד ושבו ושכחו. מלכי בית חשמונאי שנסחפו אף הם בזרם התרבות היוונית
ה ובמנהגיה לאחר נצחם את הסורים. — חסד ה׳. כאן בא הלשון: איש עושה צדקה ופועל רחמים לכל לרחוקים ולקרובים. כתוב זה חשוד בעיני כתוספת נוצרית. —

ה החזון שבפרקים הבאים מסופר באריכות, בשנויי נוסח, בצוואת נפתלי העברית. —
ו–ח שור פר. ע״פ דב׳ ל״ג י״ז. — והסורים. הסליבקידים. הוא מונה את הסורים בסוף

ז וּכְנָפַיִם בְּגַבּוֹ כְּכַנְפֵי הַנֶּשֶׁר וַנַּחְפֹּץ לְהַחֲזִיק בּוֹ וְלֹא יָכֹלְנוּ: וַיָּבֹא
ח יוֹסֵף וַיֶּחֱזַק־בּוֹ וַיָּרוֹם אִתּוֹ יָחַד: וְאָנֹכִי רָאִיתִי כִּי שָׁם הָיִיתִי וְהִנֵּה
מְגִלָּה קְדוֹשָׁה נִרְאֲתָה לָנוּ לֵאמֹר הָאַשּׁוּרִים הַמָּדִים הַפַּרְסִים הַכַּשְׂדִּים
וְהַסּוּרִים יִנְחֲלוּ אֶת־שְׁבִי שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל:
ו וָאֵרֶא עוֹד מִקֵּץ שִׁבְעָה יָמִים וְהִנֵּה אָבִינוּ יַעֲקֹב עוֹמֵד עַל־
ב שְׂפַת יָם יַמְנִיָּה וַאֲנַחְנוּ בָנָיו אִתּוֹ: וְהִנֵּה אֳנִיָּה בָאָה בְּלֹא מַלָּחִים
ג וְרַב־חוֹבֵל וְעַל־הָאֳנִיָּה כָּתוּב אֳנִיַּת יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ אָבִינוּ הָבָה
ד נֵרְדָה לְתוֹךְ אֳנִיָּתֵנוּ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ לְתוֹכָהּ וְהִנֵּה סַעַר חָזָק
הִתְחוֹלֵל וְרוּחַ־סוּפָה גְּדוֹלָה וְאָבִינוּ אֲשֶׁר אָחַז בַּהֶגֶה הָלַךְ מֵאִתָּנוּ:
ה וַאֲנַחְנוּ נִשָּׂאנוּ עַל־הַיָּם בִּסְעָרָה וַתִּמָּלֵא הָאֳנִיָּה מַיִם וַתָּנָד בְּתוֹךְ
ו הַגַּלִּים עַד־אֲשֶׁר נִשְׁבָּרָה: וַיִּמָּלֵט יוֹסֵף עַל־הַסִּירָה הָאַחַת וְגַם־
אֲנַחְנוּ נִפְרַדְנוּ אִישׁ מֵאָחִיו עַל־תִּשְׁעָה קְרָשִׁים וִיהוּדָה וְלֵוִי הָיוּ עַל־
ז–ח הָאֶחָד: וַנָּפָץ כֻּלָּנוּ עַד־לִקְצוֵי אָרֶץ: וַיַּחְגֹּר לֵוִי שַׂק וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־
ט הָאֱלֹהִים: וַיְהִי כִּי חָדַל הַסַּעַר וַתִּגַּע הָאֳנִיָּה אֶל־הַיַּבָּשָׁה בְּשָׁלוֹם:
י וְהִנֵּה יַעֲקֹב אָבִינוּ בָּא וַנִּשְׂמַח כֻּלָּנוּ יַחְדָּו:
ז וָאַגִּיד לְיַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת־שְׁנֵי הַחֲלוֹמוֹת הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֵלַי בּוֹא
יָבֹאוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעִתָּם אַחֲרֵי אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל יִסְבֹּל הַרְבֵּה:
ב וַיֹּאמֶר אֵלַי אָבִי אַחֲרֵי־כֵן אוֹחִילָה לָאֵל כִּי עוֹד יוֹסֵף בְּנִי חַי כִּי
ג רָאִיתִי תָּמִיד אֲשֶׁר יִסְפְּרֵהוּ יְיָ יַחַד אִתְּכֶם: וַיֵּבְךְּ וַיֹּאמֶר אֲלְלַי לִי
בְּנִי יוֹסֵף כִּי חַי אַתָּה וְאָנֹכִי לֹא אֶרְאֲךָ וְגַם־אַתָּה לֹא תִרְאֶה אֶת־

הרשימה של אויבי האומה. את הרומאים אינו מזכיר כלל. — ה כ ש ד י ם נמצאים כאן שלא במקומם, וצ״ל: הכשדים המדים וכו׳. —

ו ים ימניה. Ἀμνεία=ימניה=יבנה. לפי יוספוס (קדמ׳ י״ג ט״ו ד׳) היתה יבנה עיר הים (השוה גם מק״ב י״ב ח׳ ט׳ ומ׳). גם פליניוס (Hist. Nat. 5, 13, 68) חושב אותה במדה ידועה לעיר־ים, שהיה לה נמל משלה. חוץ מזה מוצאים אנו גם ימניה אחרת בתור כפר ימה (דרומית מערבית מים כנרת), ונזכרת במגלה ירו׳ א׳ א׳, קדמ׳ י״ט כ״ג והיא
ב עיר נפתלי. לפי זה תהא הכנרת ים־ימניה שלנו (ע׳ EJ ,8726). — ב ל א מ ל ח י ם. במקור μεστὸν ταρίχων. לפי השערת גאסטר נפלה כאן טעות, שהמתרגם היווני קרא במקור העברי מלא מלוחים במקום בלא מלחים (וע׳ צ׳ארלס בהוצאתו היוונית עמ׳ 153). —
ו וימלט יוסף. מכוון לירידת יוסף מצרימה, או לפרידת עשרת השבטים. אפשר שבאה כאן לידי ביטוי גם השנאה ששררה בין ישראל והשומרונים, שישבו בחלקו של אפרים. —
ז ב ו א י ב ו א ו. על דרך ברא׳ מ״א ל״ב ועל השנות החלום... כי נכון הדבר (השוה
ג פרק ז׳ של צוואת נפתלי העברית). — ח י א ת ה. ע׳ ב״ר פ״ד: וימאן להתנחם — מתנחמים על המתים ואין מתנחמים על החיים. —

ד יעקב אשר הולידך: לקול דבריו בקשתי לבכות גם־אני ויהי כאש
עצורה בלבבי להגיד־לו כי נמכר יוסף ואולם יראתי מפני אחי:
ח הנה בני הראיתי אתכם את־אחרית הימים כי כל־אלה יקרו
ב את־ישראל: ואתם תצוו את־בניכם אחריכם אשר יתחברו אל־לוי
ג ויהודה כי ביהודה תקום תשועת ישראל ובו יברך יעקב: כי
בשבטו יראה אלהים להציל את־עם־ישראל ויקבץ את־הצדיקים
ד מבין הגוים: וכי תעשו גם־אתם בני את־הטוב יברכוכם בני־איש
וגם־מלכים ובכם יתפאר אלהים בין הגוים והשטן ינוס מפניכם
ה וחיות השדה ייראו מכם ויי יאהבכם ומלאכים יסוככו עליכם: כי
כאשר יגדל איש את־הילד היטב יפקד שמו לטובה ככה [ויפקד]
ו גם־זכרכם לטוב לפני אלהים כי תעשו את־הטוב: ואשר לא יעשה
טוב יקללהו מלאכים ואנשים ואלהים יחלל על־ידו בין הגוים
והשטן יעשהו כלי־משכן לו וכל־חית השדה תרדה־בו ויי ישטמהו:
ז–ח כי גם־מצות התורה שני פנים להן ובתבונה תמלאנה: עת לאדם
ט לדעת את־אשתו ועת פרש ממנה לתפלתו: כי שניהם הנם מצות
יי ואם־לא ישמרו על־פי־דרכם יביאו חטא גדול על־בני האדם
י וככה גם־שאר המצות: ואתם בני היו חכמים ונבונים באלהים כי
ידעתם את־דרך מצותיו ואת־חקי כל־מעשה למען יאהבכם יי:
ט ויצו אותם כאלה ויאמר אליהם אשר יעלו את־עצמותיו אתם
ב חברונה ויקברהו עם־אבותיו: ויהי אחרי אשר אכל ושתה אתם
ג בשמחת־לבב ויכם את־פניו ויגוע: ויעשו בניו ככל אשר צום
אביהם:

צואת גד הבן התשיעי ליעקב ו[בן־]זלפה

א העתקת צואת גד אשר דבר אל בניו בשנת חמש ועשרים
ב ומאה לחייו: ויאמר אליהם שמעו בני אנכי נולדתי בן תשיעי
ג ליעקב ואהי גבור בין המשפתים: ולכן שמרתי בלילה על־
העדרים והיה כי בא הארי או הזאב או כל־חיה רעה אל־העדר

ח ג בשבטו יראה אלהים. יש כאן תוספת נוצרית: וישכן בין בני אדם עלה אדמה.—

א חמש ועשרים ומאה. לפי יובלים כ״ח ס׳ נולד גד בשנת ב׳ אלפים קל״א. מספר
ב זה מתאים למספרים שבמדרש תדשא ובס׳ הישר. — ואהי גבור. השוה ב״ר צ״ה: כל

וְאָרוּץ אַחֲרָיו וָאֶתְפְּשֵׂהוּ וָאַחֲזִיק בְּיָדַי בְּרַגְלוֹ וָאֲקַלְּעֵהוּ כְּאֶבֶן הַקֶּלַע
ד וְכָכָה הֲרַגְתִּיו׃ וַיּוֹסֵף רָעָה אִתָּנוּ יַחַד כִּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּבִהְיוֹתוֹ רַךְ
ה וַיָּחַל מֵרוּחַ הַקָּדִים׃ וַיָּשָׁב חֶבְרוֹנָה אֶל־אָבִינוּ וַיְנִיחֵהוּ [אָבִינוּ]
ו בְּקִרְבָתוֹ כִּי אֲהֵבוֹ מְאֹד׃ וַיַּגֵּד יוֹסֵף לְאָבִינוּ כִּי שָׁחֲטוּ בְּנֵי זִלְפָּה
וּבִלְהָה אֶת־כָּל־הַטּוֹב בָּעֵדֶר וַיֹּאכְלוּ לַמְרוֹת דַּעַת רְאוּבֵן וְדַעַת
ז יְהוּדָה׃ כִּי רָאָה יוֹסֵף כִּי אָנֹכִי הִצַּלְתִּי טָלֶה מִפִּי הַדֹּב וָאֲהַרְגֵהוּ
וָאֶשְׁחַט אֶת־הַטָּלֶה וְאָנֹכִי נֶעֱצַבְתִּי אֶל־לִבִּי כִּי לֹא יָכֹל לִחְיוֹת
ח וַנֹּאכְלֵהוּ וַיַּגֵּד כָּזֹאת לְאָבִינוּ׃ וְאָנֹכִי קָצַפְתִּי עַל־יוֹסֵף בִּגְלַל זֹאת
ט עַד־יוֹם בּוֹ נִמְכַּר׃ וְרוּחַ שִׂנְאָה הָיְתָה בִּי וְלֹא חָפַצְתִּי לָדַעַת אֶת־
יוֹסֵף לֹא לִשְׁמֹעַ אֹזֶן וְלֹא לְמַרְאֵה עֵינַיִם כִּי הִכְלִימָנוּ בְּפָנֵינוּ בְּאָמְרוֹ כִּי
אָכַלְנוּ אֶת־הַטְּלָאִים מִלְּבַד יְהוּדָה וְכָל־אֲשֶׁר הִגִּיד לְאָבִינוּ הֶאֱמִין־לוֹ׃

ב אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר בָּנַי כִּי פְעָמִים רַבּוֹת בִּקַּשְׁתִּי לַהֲרֹג
ב אוֹתוֹ כִּי שְׂטַמְתִּיו בִּלְבָבִי׃ וְגַם־בִּגְלַל הַחֲלוֹמוֹת הוֹסַפְתִּי עוֹד שְׂנֹא
אוֹתוֹ וָאֲבַקֵּשׁ לְהַכְחִידוֹ מֵאֶרֶץ חַיִּים כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֶת־יֶרֶק הַשָּׂדֶה׃
ג וְעַל־כֵּן מְכַרְנוּ אוֹתוֹ אֲנִי וְשִׁמְעוֹן לַיִּשְׁמְעֵאלִים בִּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל וַנַּסְתֵּר
ד מֵהֶם עֲשָׂרָה וְעֶשְׂרִים הֶרְאֵינוּ אֶת־אַחֵינוּ׃ וְכָכָה מִלְּאָה תַּאֲוַת הַבֶּצַע
ה אֶת־לְבָבֵנוּ לְהָרְגוֹ׃ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי הִצִּילֵהוּ מִיָּדִי לְמַעַן לֹא אֶעֱשֶׂה
אֶת־מַעֲשֵׂה הַפֶּשַׁע הַזֶּה בְּיִשְׂרָאֵל׃

ג וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ דְּבַר אֱמֶת לְמַעַן תַּעֲשׂוּ צֶדֶק וְכָל־מִשְׁפַּט
עֶלְיוֹן וְלֹא תִתְעוּ אַחֲרֵי רוּחַ הַשִּׂנְאָה כִּי הִיא הָרָעָה בְּכָל־מַעֲשֵׂי
ב בְּנֵי הָאָדָם׃ כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאָדָם יְתָעֵב הַשּׂוֹנֵא כִּי יַעֲשֶׂה אֶת־
חֻקּוֹת יְיָ לֹא יְהַלְלֵהוּ וְכִי יִירָא מִפְּנֵי יְיָ וְצֶדֶק יִרְצֶה לֹא יֶאֱהָבֵהוּ׃
ג אֱמֶת יִבְזֶה בִּמְאֻשָּׁר יְקַנֵּא דִּבַּת־עָם יְחַבֵּב וְגַאֲוָה יֶאֱהַב כִּי הַשִּׂנְאָה
תְּעַוֵּר אֶת־נַפְשׁוֹ כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי גַּם־אָנֹכִי בְּיוֹסֵף׃
ד וְעַל־כֵּן בָּנַי הִשָּׁמְרוּ מִפְּנֵי הַשִּׂנְאָה׃ כִּי הַשּׂוֹנֵא יֶחֱטָא גַּם־
ב לֵאלֹהִים כִּי לֹא יַחְפֹּץ שְׁמוֹעַ לְדִבְרֵי מִצְוֹתָיו לֶאֱהֹב אֶת־רֵעֵהוּ

ו שנכפל שמו... היה גבור... גד ולגד אמר ברוך מרחיב גד. — כי שחטו. ע׳ ת״י לברא׳ ל״ז ב׳: דחמנון אכלין בישרא דתליש מן היוא חייא... ואתא ותני לות אבוהון. וע׳ ב״ר פ״ד: מה אמר. ר׳ מאיר ור׳ יהודה ור׳ שמעון. ר״מ אומר, חשודין הן בניך על אבר מן החי. ר״ש אומר, תולין הן עיניהם בבנות הארץ. ר״י אומר, מזלזלין בבני השפחות וקורין להם עבדים (וע׳ גם פרקי ר׳ אליעזר ל״ח). —

ב ג בשלשים שקל. לפי התורה מכרוהו רק בעשרים. המספר שלשים הוא מסורה עממית, שנכנסה אח״כ לספרות הנוצרית. —

ג וְלֵאלֹהִים יֶחֱטָא׃ כִּי אִם גַּם־אָחִיו יִכָּשֵׁל יַחְפֹּז לְהוֹדִיעַ לַכֹּל
ד וְיִתְאַמֵּץ לְמַעַן יִשָּׁפֵט יֵעָנֵשׁ וְיוּמָת׃ וְאִם־עֶבֶד יִהְיֶה וֶהֱסִיתוֹ בַּאדוֹנָיו
ה וְחָרַשׁ עָלָיו כָּל־רָע לְמַעַן יוּכַל לַהֲמִיתוֹ׃ כִּי הַשִּׂנְאָה תְעוֵֹר בְּרֶצַח
נֶגֶד כָּל־אֲשֶׁר יַצְלִיחוּ וְהָיָה כִּי תִרְאֶה אוֹ תִשְׁמַע עַל־דְּבַר הַצְלָחָתָם
ו וְחָלָתָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר תְּבַקֵּשׁ הָאַהֲבָה לְהַחֲיוֹת מֵתִים וּלְעוֹרֵר אֶת־
הַמּוּעָדִים לַמָּוֶת כֵּן תְּבַקֵּשׁ גַּם־הַשִּׂנְאָה לַהֲרֹג אֶת־הַחַיִּים וְלֹא תֹאבֶה
ז לְהַשְׁאִיר בַּחַיִּים גַּם־אֲשֶׁר עֲוֹנָם בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא׃ כִּי רוּחַ הַשִּׂנְאָה בְּקֹצֶר
רוּחָהּ תִּפְעַל יַחְדָּו עִם־הַשָּׂטָן בַּכֹּל לְהָמִית בְּנֵי־אִישׁ וְרוּחַ הָאַהֲבָה
תִּפְעַל יַחַד עִם־תּוֹרַת הָאֱלֹהִים בְּאֹרֶךְ־רוּחַ לְהוֹשִׁיעַ אֶת־בְּנֵי הָאָדָם׃
ה רָעָה הִיא הַשִּׂנְאָה כִּי הִיא תָמִיד עִם־כָּזָב תִּתְחַבֵּר וְנֶגֶד הָאֱמֶת
תְּדַבֵּר תָּשִׂים קָטֹן לְגָדוֹל חֹשֶׁךְ לְאוֹר מַר לְמָתוֹק תִּקְרָא וְרֶצַח
תּוֹרֶה תָּעִיר קֶצֶף וּתְעוֹרֵר מִלְחָמָה וְאֶת־הַלֵּב תְּמַלֵּא רָעָה וַחֲמַת
ב הַשָּׂטָן׃ וְכָזֹאת הִנְנִי אוֹמֵר לָכֶם בָּנַי כִּי נִסִּיתִי אֲשֶׁר תָּנוּסוּ מִשִּׂנְאַת
רָע וְתִדְבְּקוּ בְּאַהֲבַת אֱלֹהִים יֹשֶׁר לֵבָב יְגָרֵשׁ שִׂנְאָה וַעֲנָוָה תָּפִיץ
ג קִנְאָה׃ כִּי צַדִּיק וְעָנָו יִירָא מֵעֲשׂוֹת רֶשַׁע וְלֹא יִירָא אַשְׁמַת רֵעֵהוּ
ד כִּי אִם־אֶת־נַפְשׁוֹ כִּי אֱלֹהִים יִרְאֶה לִלְבָבוֹ׃ וְלֹא יֵלֵךְ רָכִיל בְּאִישׁ
ה חָסִיד כִּי יִרְאַת עֶלְיוֹן תִּשְׁכָּן־בּוֹ׃ אִם־יִירָא לַחֲטֹא לֵאלֹהִים לֹא
ו יַחְפֹּץ לַעֲשׂוֹת עָוֶל לְאִישׁ וְלֹא בְּמַחְשְׁבוֹתָיו׃ וְזֹאת הִכַּרְתִּי לָאַחֲרוֹנָה
ז אַחֲרֵי אֲשֶׁר שַׁבְתִּי מֵחֲטָאַי [אֲשֶׁר חָטָאתִי] לְיוֹסֵף׃ כִּי הַתְּשׁוּבָה אֶל־
אֱלֹהִים בֶּאֱמֶת תְּזָרֶה כְסִילוּת וְתָפִיץ חֹשֶׁךְ וְתָאִיר אֶת־הָעֵינַיִם וְתִתֵּן
ח דַּעַת לַנֶּפֶשׁ וּתְנַהֵל עֵצָה לִתְשׁוּעָה׃ וְכָל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא
ט לִמְּדָהוּ בְּנֵי־אִישׁ אוֹתָם יַכִּיר בְּשׁוּבוֹ מִדַּרְכּוֹ׃ כִּי הֵבִיא אֱלֹהִים עָלַי
מַחֲלַת הַכָּבֵד וְלוּלֵא תְּפִלּוֹת־יַעֲקֹב אָבִי עֲזָרוּנִי כִּי אָז כִּמְעַט קָט
י–יא הָלַךְ רוּחִי מִמֶּנִּי׃ כִּי כָל־אֲשֶׁר בּוֹ יֶחֱטָא הָאָדָם בּוֹ יְוֻסָּר׃ וְכַאֲשֶׁר
נִקְשָׁה כְבֵדִי בְּלִי רַחֵם עַל־יוֹסֵף כֵּן עֻנֵּיתִי גַּם־אֲנִי בְּלִי רַחֵם בִּכְבֵדִי
וָאֶשָּׁפֵט אַחַד עָשָׂר חֹדֶשׁ כְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי אֶת־יוֹסֵף עַד־
אֲשֶׁר מְכָרֻהוּ׃

ד ז בקצר רוחה. ע״פ שמות ו׳ ט׳ ותרגום הע׳ שם. —
ה עם כזב תתחבר. ע׳ בן סירא כ׳ כ״ה: ושבח אני את הגנב מן המכזב תמיד
י ונחלת שניהם הַשְׁמֵד (וע׳ שם גם ה׳ י״ד). — בו יחטא. השוה יובלים ד׳ ל״א–ל״ב: כי
באבן הרג [קין] את הבל ובאבן נהרג במשפט צדק (וע׳ גם סנהד׳ ק״ח א׳,
ועוד). —

ו וְעַתָּה בָּנַי הִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם אֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְהַשְׁמִידוּ שִׂנְאָה
מִלְּבַבְכֶם וְאֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּמַעֲשֵׂיכֶם וּבְדִבְרֵיכֶם וּבְכָל [יֵצֶר]
ב לְבַבְכֶם: כִּי בִּפְנֵי אָבִי דִּבַּרְתִּי אֶת־יוֹסֵף לְשָׁלוֹם וְכַאֲשֶׁר יָצָאתִי מֵאֵת
ג פָּנָיו וַתַּחְשֵׁךְ הַשִּׂנְאָה אֶת־תְּבוּנָתִי וַתַּרְגֵּז אֶת־נַפְשִׁי לַהֲמִיתוֹ: וְאַתֶּם
אֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בִּלְבַבְכֶם וְכִי יֶחֱטָא לְךָ אִישׁ וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו
לְשָׁלוֹם וְזֵרִיתָ הָלְאָה אֶת־חֲמַת הַשִּׂנְאָה וְלֹא תַשְׁכֵּין בְּנַפְשְׁךָ עָרְמָה:
ד וְכִי יִתְוַדֶּה וְיָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ וְסָלַחְתָּ לוֹ וְאִם־יְכַחֵשׁ אַל־תָּרֶב אִתּוֹ כִּי
ה יִשָּׁבַע וְחַטָּאתְךָ חֵטְא מִשְׁנֶה: וְאִם תָּרִיב בְּאִישׁ אַל־תְּגַל לְזָר סוֹדְכֶם
פֶּן יִשְׂנָאֲךָ וְהִסְפִּיךְ לְךָ לְאוֹיֵב וְחָטָא לְךָ חֵטְא גָּדוֹל כִּי רַבּוֹת בְּעָרְמָה
ו יְדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹ יַחֲרֹשׁ עָלֶיךָ רָעָה וּמִמְּךָ יִקַּח חֲמָתוֹ: וְאִם יְכַחֵד
וְיֵבוֹשׁ כִּי תִגָּלֶה רָעָתוֹ הַשְׁקֵט וְאַל־תְּגַל חֶרְפָּתוֹ כִּי אֲשֶׁר יְכַחֵד עוֹד
יָשׁוּב מִדַּרְכּוֹ וְלֹא יוֹסִיף לַחֲטֹא לְךָ כִּי כַבֵּד יְכַבֶּדְךָ וְיִירָא מִמְּךָ
ז וְיַשְׁלִים עִמָּךְ: וְאִם לֹא־יֵדַע בֹּשֶׁת וּבְרָעָתוֹ יַעֲמֹד וְסָלַחְתָּ לוֹ בִּלְבָבְךָ
וְאֶת־הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים תַּעֲזֹב:

ז וְכִי יֵיטַב לְרֵעֲכֶם מִכֶּם אַל־תֵּעָצְבוּ וְהִתְפַּלְלוּ בַּעֲדוֹ אֲשֶׁר עַד־
ב סוֹף יָמָיו יַצְלִיחַ כִּי כֵן טוֹב גַּם־לָכֶם: וְכִי יִנָּשֵׂא עוֹד אַל תְּקַנְאוּ־
בוֹ וְזִכְרוּ כִּי קֵץ כָּל־בָּשָׂר לָמוּת וְהוֹדוּ לַיְיָ אֲשֶׁר נָתַן אֶת־הַטּוֹב
ג וְאֶת־הַמּוֹעִיל לְכָל־בְּנֵי־אִישׁ: חֲקֹר אֶת־מִשְׁפַּט יְיָ וְיָנִיחַ לְךָ וְכָל־
ד עֲצָתְךָ יַשְׁלִים: וְאִם אַחַד הָרְשָׁעִים יִצְבָּר־הוֹן כְּעֵשָׂו אֲחִי אָבִי אַל־
ה תִּתְחָרוּ בוֹ וְהוֹחִילוּ לְמוֹעֵד יְיָ: כִּי הוּא יִקַּח מֵרְשָׁעִים עָשְׁרָם וְיִסְלַח
ו לַאֲשֶׁר שָׁב מִדַּרְכּוֹ וַאֲשֶׁר לֹא יָשׁוּב יַחֲשֹׁךְ לְעֹנֶשׁ עוֹלָמִים: כִּי הַדַּל
אֲשֶׁר לֹא יְקַנֵּא בְרֵעֵהוּ יִהְיֶה לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ בַּכֹּל וּמִכָּל־בְּנֵי־אִישׁ
ז יְאֻשַּׁר כִּי אֵין־לוֹ עִנְיַן רָע אֲשֶׁר לִבְנֵי הָאָדָם [לַעֲנוֹת־בּוֹ]: וְאַתֶּם
זָרוּ הָלְאָה אֶת־הַשִּׂנְאָה מִנַּפְשׁוֹתֵיכֶם וְאֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּלֵבָב
תָּמִים:

ו ה אל־תגל. ע״פ משלי כ״ה ט׳ ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל־תגל (השוה גם
בן־סירא י״ט ח׳ ט׳). — יקח חמתו. ביווני: λαβὼν ἀπὸ σοῦ τὸν ἰόν. תרגם חמה=
רעל, והוא קשה. ונראה שכוונתו: יקח ממך את נקמתו. —
ז ג ויניח. ביווני: καταλείψει=ויאיר, ויגיה (עליך). נ״א: καταλείψει=וינח. כן
גם ישלים הוא במקור ἡσυχάσει=ישקיט. ובחרתי למסור במלים יניח וישלים (ישלים
ד מתאים לעצה). השוה איוב ג׳ כ״ו ולא שקטתי ולא נחתי. — תתחרו. השוה תהל׳
ה-ו ל״ז א׳. — יחשך. ע״פ איוב כ״א ל׳ כי ליום איד יחשך רע. — יאושר. ביווני
πλουτεῖ=יעשר, והוא כנראה טעות. —

ח וְהַגִּידוּ גַם־לִבְנֵיכֶם אֲשֶׁר יְכַבְּדוּ אֶת־לֵוִי וְאֶת־יְהוּדָה כִּי מֵהֶם
ב יָקִים יְיָ מוֹשִׁיעַ לְיִשְׂרָאֵל: כִּי יָדַעְתִּי אֲשֶׁר בְּקֵץ הַיָּמִים יָסוּרוּ בְנֵיכֶם
ג מֵאַחֲרָיו וַעֲשׂוּ כָל־רֶשַׁע וְכָל־רַע וְכָל־מִשְׁחָת בְּעֵינֵי יְיָ: וַיִּנָּפֵשׁ מְעַט
וַיּוֹסֶף לְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ בָנַי אֶל־אֲבִיכֶם וְקִבְרוּנִי אֵצֶל אֲבוֹתָי:
ד–ה וַיֶּאֱסֹף אֶת־רַגְלָיו וַיִּשְׁכַּב בְּשָׁלוֹם: וּמִקֵּץ חָמֵשׁ שָׁנִים הֶעֱלוּ אוֹתוֹ
חֶבְרוֹנָה וַיִּקְבְּרֻהוּ שָׁמָּה עִם־אֲבֹתָיו:

צַוָּאַת אָשֵׁר הַבֵּן הָעֲשִׂירִי לְיַעֲקֹב וּ[בֶן־]זִלְפָּה

א הַעְתָּקַת צַוָּאַת אָשֵׁר אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו בִּשְׁנַת חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים
ב וּמֵאָה לְחַיָּיו: וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם וְהוּא בָרִיא וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ בְּנֵי אָשֵׁר
ג אֶל־אֲבִיכֶם וְכָל־הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי אֱלֹהִים אַרְאֶכֶם: שְׁתֵּי דְרָכִים נָתַן
אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם וּשְׁנֵי יְצָרִים וּשְׁנֵי מִפְעָלִים שְׁנֵי פָנִים וּשְׁנֵי
ד–ה קְצָוֹת: וְעַל־כֵּן הַכֹּל שְׁנַיִם שְׁנַיִם הֵם זֶה לְעֻמַּת זֶה: כִּי שְׁתֵּי דְרָכִים
ו הֵן הַטּוֹב וְהָרָע וּבְלִבֵּנוּ שְׁנֵי הַיְצָרִים הַמַּבְדִּילִים בֵּינוֹתָם: וְכִי תִרְצֶה
הַנֶּפֶשׁ בַּטּוֹב כָּל־מַעֲשֶׂיהָ בְּצֶדֶק תַּעֲשֶׂה וְאִם־תֶּחֱטָא מִיַּד תָּשׁוּב:
ז כִּי אִם־תַּחְשֹׁב עַל־דְּבַר הַצֶּדֶק וְתִזָּרֶה הָלְאָה אֶת־הָרָע תִּרְמֹס מַהֵר
ח אֶת־הָרֶשַׁע וּתְשָׁרֵשׁ אֶת־הַחֵטְא: וְכִי תִכָּנַע [הַנֶּפֶשׁ] לִפְנֵי [הַיֵּצֶר] הָרָע
אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂיהָ בְּרֶשַׁע תַּעֲשֶׂה וּתְגָרֵשׁ אֶת־הַטּוֹב וְתִדְבַּק בָּרָע וּבִבְלִיַּעַל

ח ח ומקץ חמש שנים. גד נולד בשנת ב׳ אלפים קל״א וחי לפי זה קכ״ה שנים.
נמצא שמת בשנת רנ״ו ונקבר בשנת רס״א. לפי יובל׳ מ״ה א׳ ירדו יעקב ובניו מצרימה
בשנת ב׳ אלפים קע״ב. לפי צוואת בנימין (בסוף) נקברו השבטים צ״א שנה לאחר
שירדו מצרימה=בשנת רס״ג, ב„מלחמת מצרים וכנען״ (ע״פ יובלים מ״ו ט׳). לפי זה
יהא נכון הנוסח השני בראשית צוואת גד: בשנת שבע ועשרים ומאה לחייו.—

א ג חמש ועשרים ומאה. לפי תדשא — קכ״ג (וכן גם בס׳ הישר). — שתי דרכים.
ע״פ דבר׳ ל׳ ט״ו וירמ׳ כ״א ח׳. כאן יש אחד מן המקורות הקדומים ביותר ע״ד
הבחירה החפשית. השוה חנוך ב׳ י״א ס״ה–ס״ו: ואקרא את שמו אדם... ואראהו שתי
דרכים אור וחושך ואומר אליו זו טובה לך וזו רעה. בן סירא ט״ו י״ד: אלהים עשה
את האדם מראשיתו והניחו ביד היצר אם תרצה תעשה מצוותיו ותבינה לעשות רצונו.
וע׳ גם מלחמ׳ ב׳ ח׳ י״ד וקדמ׳ י״ג ה׳ ט׳: הבחירה החפשית היא דעת הפרושים.
וכן ברכות ל״ג ב׳: הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ועוד. — שני יצרים. כאן
אף אחד המקורות הקדומים ביותר על היצרים. השוה בן סירא כ״א ב׳, ל״ז ג׳: הוי
יצר רע למה נוצרת למלאת פני תבל ערמה. היצר הטוב אינו נכנע בפני השטן והוא
ד חפשי לעשות את הטוב. — שנים הם. השוה קהלת ז׳ ד׳, בן סירא מ״ב כ״ג. —
ח ובליעל. השטן (=בליעל) הוא יצר הרע והוא גם עבודה זרה (ע׳ בבא בתרא ט״ז

ט יְשַׁלֶּם־בָּהּ וְאִם־גַּם־תַּעֲשֶׂה אֶת־הַטּוֹב לְרָע יֵהָפֵךְ: כִּי אִם־תָּחֵל לַעֲשׂוֹת־
טוֹב וְהָיוּ תוֹצְאוֹת מַעֲשֶׂיהָ רֶשַׁע כִּי אוֹצַר הַיֵּצֶר רוּחַ רֶשַׁע תְּמַלֵּא:
ב וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאמַר לְהַשְׁלִים אֶת־הַטּוֹב עַל־הָרָע וְהָיָה סוֹף
ב מַעֲשֶׂיהָ גַּם־דֶּרֶךְ הָרָע: וְיֵשׁ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יְרַחֵם עַל־עֲבָדָיו וַאֲשֶׁר
ג שֵׁרְתוּ לְפָנָיו] בְּרָע גַּם־זֶה שְׁנֵי פָנִים לוֹ אֲבָל הַכֹּל רֶשַׁע: וְיֵשׁ אִישׁ
אֲשֶׁר אָהַב עוֹשֵׂה רָע עַד־כִּי יַחְפֹּץ לָמוּת לְמַעֲנוֹ בְּרָע וְגָלוּי הוּא
ד שְׁנֵי פָנִים לַדָּבָר הַזֶּה וְהַכֹּל עִנְיָן רָע: כִּי אִם־גַּם אַהֲבָה הִיא אֲבָל
רָעָה הִיא בְּכַסּוֹתָהּ עַל־רֶשַׁע וְעַל־כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה שְׁמוֹ טוֹב הוּא
ה וְסוֹף מַעֲשָׂיו לְרָע יוֹבִיל: וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִגְנֹב יַרְשִׁיעַ יִגְזֹל וְיַחְמֹס וְעַל־
ו דַּל יְרַחֵם גַּם־לָזֶה שְׁנֵי פָנִים וְהַכֹּל רָע: כָּל־אֲשֶׁר יַחְמֹס אֶת־רֵעֵהוּ
יַכְעִיס אֱלֹהִים וְיִשָּׁבַע לַשָּׁוְא בְּאֵל עֶלְיוֹן וְעַל־הֶעָנִי יְרַחֵם אֶת־יְיָ נוֹתֵן
ז הַתּוֹרָה יְתַעֵב וְיַכְעִיס וְאֶבְיוֹן יְחַיֶּה: אֶת־נַפְשׁוֹ יְטַנֵּף וְאֶת־גֵּווֹ יְפַנֵּק
רַבִּים יַהֲרֹג וְעַל־מְעַט יַחְמֹל גַּם־לָזֶה שְׁנֵי פָנִים וְהַכֹּל וְעִנְיָן] רָע:
ח וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִנְאַף וְיִזְנֶה וּמִכָּל־אֹכֶל יִנָּזֵר וְיָצוּם וְיַעֲשֶׂה עָוֶל וּבְחֵיל
עָשְׁרוֹ יַחְמֹס רַבִּים וּבְרֹב רִשְׁעוֹ הוּא גַּם־מִצְוֹת יַעֲשֶׂה גַּם־לָזֶה שְׁנֵי
ט פָנִים וְהַכֹּל רָע־הוּא: וְכָל־אֵלֶּה כַּחֲזִירִים וְכָאַרְנָבוֹת הֵם כִּי גַּם־אֵלֶּה
י טְהוֹרִים לְמֶחֱצָה הֵמָּה וּבֶאֱמֶת טְמֵאִים הֵם: וְכָאֵלֶּה דִּבֶּר אֱלֹהִים
גַּם־עַל־לוּחוֹת הַחֻקּוֹת:

ג וְאַתֶּם בָּנַי אַל תִּהְיוּ כְמוֹהֶם בַּעֲלֵי שְׁנֵי פָנִים לְטוֹב וּלְרָע כִּי
ב רַק בַּטּוֹב תִּדְבָּקוּ לְמַעַן יִשְׁכָּן־בּוֹ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם יִדְרְשֻׁהוּ: נוּסוּ
לָכֶם מִפְּנֵי הָרָע וְהַבְרִיחוּ אֶת־הַיֵּצֶר הָרָע בְּמַעֲשֵׂיכֶם הַטּוֹבִים כִּי אֵלֶּה
אֲשֶׁר שְׁנֵי פָנִים לָהֶם לֹא יַעַבְדוּ אֶת־יְיָ וְיַעַבְדוּ אֶת־תַּאֲוֹתֵיהֶם לְמַעַן
יִמְצְאוּ־חֵן בְּעֵינֵי בְלִיַּעַל וּבְעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הַדּוֹמִים לָהֶם:

א׳: הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות. שבת ק״ה ב׳: איזהו אל זר שבגופו
ט של אדם הוי אומר זה יצר הרע). — אוצר היצר. ביווני θησαυρὸς τοῦ διαβολίου.
וודאי היה במקור העברי כמו שנמסר כאן (לשון נופל על לשון). —

ב: אשר תאמר. במקור: ἐν λόγοις=בדברים. אבל כל הנוסח שם משובש הוא. —
ז יפנק. במקור: λαμπρύνει=יאיר, ואין לו שחר. לפי דעתי המובן הוא יזהיר=יסוך
ט בשמן=יפנק. — כחזירים... השוה ויקרא י״א ו׳—ז׳, דברים י״ד ז׳. בקצת נוסחאות
נשמטו החזירים. — למחצה. במקור: ὅτι ἐξ ἡμισείας καθαροί. צ׳ארלס מתרגם
ἐξ ἡμισείας=כי מפריסי־פרסה הם, וטעה שהרי ארנבת אינה מפרסת פרסה. הארנבות
י נשתמרו בכל הנוסחאות. — על לוחות החקות. בנ״א: על לוחות השמים (ע׳ צוואת
לוי ה׳ ד׳). —

ד כִּי הָאֲנָשִׁים הַטּוֹבִים יְשָׁרִים הֵם וְאִם־גַּם־חֲנֵפִים לְחוֹטְאִים
ב יֵחָשְׁבוּם לִפְנֵי יְיָ יִצְדָּקוּ: וְרַבִּים אֲשֶׁר יַשְׁמִידוּ אֶת־הָרְשָׁעִים שְׁנֵי
מִפְעָלִים יַעֲשׂוּ טוֹב וָרָע אוּלָם הַכֹּל טוֹב־הוּא כִּי עָקַר אֶת־הָרַע
ג מִשָּׁרְשׁוֹ וַיַּשְׁמִידֵהוּ: וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִשְׂנָא חוֹנֵן דַּל וְרָשָׁע וְנוֹאֵף וְצָם גַּם־
לָזֶה שְׁנֵי פָנִים וְאוּלָם כָּל־הַמִּפְעָל טוֹב־הוּא כִּי הוֹלֵךְ הוּא בְּדַרְכֵי
ד יְיָ אֲשֶׁר לֹא יְקַבֵּל אֶת־הַנִּרְאֶה טוֹב כְּטוֹב בֶּאֱמֶת: וְיֵשׁ אֲשֶׁר לֹא־
יַחְפֹּץ לִרְאוֹת יָמִים טוֹבִים עִם־הוֹלְלִים לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יְנַבֵּל אֶת־
ה פִּיו וְנַפְשׁוֹ יְגָאֵל גַּם־לָזֶה שְׁנֵי פָנִים וְהַכֹּל טוֹב־הוּא: כִּי אֵלֶּה
לַצְּבָאִים וְלָאַיָּלוֹת יִדְמוּ כִּי בִהְיוֹתָם פְּרָאִים כִּטְמֵאִים יִדְמוּ וּבֶאֱמֶת
טְהוֹרִים הֵם כִּי קִנְאוּ לַייָ וַיֵּלְכוּ בִדְרָכָיו וַיִּנָּזְרוּ מִכָּל־אֲשֶׁר צִוָּה
אֱלֹהִים בְּחֻקּוֹתָיו כִּי שָׂנְאוּ וַיַּבְדֵּל בֵּין הָרַע וּבֵין הַטּוֹב:
ה רְאוּ בָנַי אֵיךְ שְׁנַיִם בַּכֹּל הֵמָּה זֶה לְעֻמַּת זֶה וְהָאֶחָד בַּשֵּׁנִי
יִסָּתֵר בֶּצַע בְּעֹשֶׁר שִׁכָּרוֹן בְּטוּב־לֵב עֶצֶב בְּשִׂמְחָה וְהוֹלֵלוּת בְּחַיֵּי
ב הָאִשּׁוּת: אַחֲרֵי הַחַיִּים מָוֶת יָבֹא אַחֲרֵי כָבוֹד קָלוֹן אַחֲרֵי הַיּוֹם
הַלַּיְלָה וְחֹשֶׁךְ אַחֲרֵי אוֹר וְכָל־אֵלֶּה תַּחַת [שִׁלְטוֹן] הַיּוֹם הֵמָּה וְהַצֶּדֶק
תַּחַת [שִׁלְטוֹן] הַחַיִּים וְהָרֶשַׁע תַּחַת הַמָּוֶת וְעַל־כֵּן יְחַכּוּ לַמָּוֶת חַיֵּי
ג עוֹלָם: לֹא יוּכַל אִישׁ לִקְרֹא לָאֱמֶת כָּזָב וְלַצֶּדֶק רֶשַׁע כִּי כָל־אֱמֶת
ד תַּחַת הָאוֹר הוּא כְּמוֹ כָל[־נִבְרָא] תַּחַת אֱלֹהִים: בְּכָל־אֵלֶּה נִסִּיתִי
אֲנִי בִּימֵי חַיַּי וְלֹא סַרְתִּי מֵאַחֲרֵי אֱמֶת יְיָ וְאֶת־חֻקֵּי עֶלְיוֹן חָקַרְתִּי
כִּי בְּכָל־כֹּחִי הָלַכְתִּי בְּיָשְׁרִי אַחֲרֵי הַטּוֹב:
ו וְאַתֶּם בָּנַי שִׁמְרוּ גַם־אַתֶּם אֶת־מִצְוֹת יְיָ וּלְכוּ בְיֹשֶׁר פָּנִים אַחֲרֵי
ב הָאֱמֶת: כִּי אֵלֶּה אֲשֶׁר שְׁנֵי פָנִים לָהֶם מִשְׁנֶה יֶאְשָׁמוּ כִּי גַם־עָשֹׂה
יַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע וְגַם־יְחָנְּנוּ אֶת־כָּל־עוֹשָׂיו כִּי יֵלְכוּ אַחֲרֵי רוּחוֹת הַתֹּהוּ
ג הַנִּלְחָמִים עִם־בְּנֵי אִישׁ: שִׁמְרוּ בָנַי אַתֶּם אֶת־מִצְוֹת יְיָ וְאַל תֵּלְכוּ
אַחֲרֵי הָרַע [בַּחֲשָׁבְכֶם] אוֹתוֹ לְטוֹב וְדִרְשׁוּ אַחֲרֵי הַטּוֹב בֶּאֱמֶת
ד וְשָׁמְרֻהוּ בְּכָל־מִצְוֹת יְיָ כִּי תָשׁוּבוּ אֵלָיו וּבוֹ תֵרָגֵעוּ: כִּי סוֹף בְּנֵי

ד ד **לראות**. לפי הכותב אסור לו לאדם להנזר מעוה״ז, אם לא לשם מצוה בלבד.– **ימים טובים**. ע״פ תהל׳ ל״ד י״ג ותרגום הע׳ שם. –

ה ב **חיי עולם**. השוה דנ׳ י״ב ב׳ אלה לחיי עולם. חנוך א׳ ל״ז ד׳ אדון הרוחות אשר מאתו נתן לי חלק בחיי עולם. –

ו ב **יאשמו**. נ״א: יענשו. נראה שתפס המתרגם היווני את הלשון יאשמו שבמקור העברי במשמעותה האחרת: ושונאי צדיק יאשמו (תהל׳ ל״ד כ״ב). או כל אוכליו יאשמו

ד (ירמ׳ ב׳ ג׳). ולפיכך תרגם κολάζονται. – **ינדעו**. במקור γνωρίζονται=ידעו. לפי

האדם יוכיח על־צדקתם כי יודעו למלאכי יי ולמלאכי בליעל:

ה הנפש כי תתרגז ותלך יציק לה הרוח הרע אשר אותו עבדה

ו בתאותה ובמעשיה הרעים: וכי ישלו איש ויכיר בשמחה את־
מלאך השלום הוא ינחהו לחיי עולם:

ז אל־תהיו בני כסדום אשר לא הכירה את־מלאכי יי ותאבד

ב לעד: כי ידעתי אשר תחטאו ותנתנו בידי אויביכם וארצכם
שממה תהיה וכל־מקדשיכם יחרבו ונפורתם בכל־ארבע פנות

ג העולם ואתם תהיו בגולה ותתעבו כמים הנמסים: עד־ישקיף עליון
על־האדמה והוא יבוא ואת־ראש התנין ירוצץ על־המים והוא

ד יושיע את־עם־ישראל ואת־כל־הגוים: והגידו כזאת גם־אתם

ה לבניכם אשר לא ימרו את־פיו: כי קראתי בלוחות השמים כי
שמוע לא תשמעו אליו ופשוע תפשעו־בו ולא תלכו בחקות יי

ו כי אם־במצות בני האדם ותשחיתו ותרעו: ועל־כן תזורו כגד
וכדן אחי אשר לא יכירו את־ארצם ואת־שבטם ואת־שפתם:

ז ואולם יי יקבץ אתכם באמונה למען חסדיו ולמען אברהם
יצחק ויעקב:

ח ויהי אחרי אשר דבר להם כאלה ויצו ויאמר קברוני בחברון:

ב—ג וישכב וימת בשיבה טובה: ויעשו־לו בניו כאשר צום ויעלו אותו
חברונה ויקברהו עם־אבותיו:

צ׳ארלס קרא היווני בטעות ידע במקום יוָעד ל...=יפגש ב... (על דרך עמוס ג׳ ג׳: בלתי

ה אם נועדו, ע׳ תרגום הע׳ שם). — י צ י ק. ע׳ סוטה ג׳ ב׳: אדם שעבר עבירה אחת

ו בעוה״ז מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין. — מ ל א ך ה ש ל ו ם. אחד המקורות הקדומים
על המלאך המנחה את הנפש למנוחתה (ע׳ כתובות ק״ד א׳: בשעה שצדיק נפטר מן
מן העולם ז׳ כתות של מלאכי השרת יוצאות לקראתו אחת אומרת בוא בשלום וכו׳). —
י נ ח ה ו. במקור: εἰσφέρει, נ״א: παραμυθεῖται=ינחמהו. אפשר ששניהם נכונים. ע׳
ישע׳ נ״ז י״ח: דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחמים לו ולאבליו. —

ז ג ה נ מ ס י ם. במקור: ἄχρηστον=ללא הועיל (ע׳ צוואת זבולון ט׳ ב׳). — ר א ש
ה ת נ י ן. ע״פ תהלים ע״ד י״ג. וע׳ ישע׳ כ״ז א׳. התנין בספרות החיצונית הוא סמל
הגבורה של השטן, ולפעמים השטן עצמו. כיסוד לזה משמשת אגדה בבלית עתיקה.
במזמורי שלמה מתאר המחבר את שלטון פומפיאוס בתור התנין הגדול (ע׳ Gunkel,
Schöpfung und Chaos; Cheyne, Encyclop Bibl. I, s. v. Dragon). — כ ל ה ג ו י ם. הכותב הוא
אוניברסלי כנביאים, כגון ישע׳ ב׳ ב׳ ועוד, ירמ׳ ד׳ ב׳ ועוד, תהל׳ כ״ב כ״ז ועוד. —

ו כ ג ד ו כ ד ן. השוה צוואת גד ח׳ ב׳, דן ה׳ ח׳, ז׳ ג׳. —

ח ב ב ש י ב ה. ביווני: בשינה טובה (השוה צוואת זבולון י׳ ו׳ בפי׳). —

צַוָּאַת יוֹסֵף הַבֵּן הָאַחַד עָשָׂר לְיַעֲקֹב וּ[בֶן־]רָחֵל

א הַעְתָּקַת צַוָּאַת יוֹסֵף | וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָלַךְ לָמוּת וַיִּקְרָא אֶל־בָּנָיו
ב וְאֶל־אֶחָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: אַחַי וּבָנַי שִׁמְעוּ אֶל־יוֹסֵף אֲהוּב יִשְׂרָאֵל
ג וְהַאֲזִינוּ לְאִמְרֵי־פִיו: אָנֹכִי רָאִיתִי בְחַיַּי קִנְאָה וָמָוֶת וְלֹא סַרְתִּי
ד מֵאֱמֶת יְיָ וָאֶתְחַזֶּק־בָּהּ: אַחַי שְׂנֵאוּנִי וַיְיָ אֲהֵבָנִי הֵם בִּקְשׁוּ לְהָרְגֵנִי
ה וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שְׁמָרָנִי הֵם בַּבּוֹר הִשְׁלִיכוּנִי וְעֶלְיוֹן הֶעֱלָנִי: לְעֶבֶד נִמְכַּרְתִּי
וַאֲדוֹן־כֹּל פְּדָנִי בַּשְּׁבִי לֻקַּחְתִּי וּזְרוֹעוֹ הַחֲזָקָה הוֹשִׁיעַתְנִי בָּרָעָב
ו עֻנֵּיתִי וַיְיָ כִּלְכְּלָנִי: לְבַדִּי הָיִיתִי וֵאלֹהִים נִחֲמָנִי חוֹלֶה הָיִיתִי וַיְיָ
הִשְׁקִיף עָלַי בְּבֵית הַכֶּלֶא הָיִיתִי וֵאלֹהִים חַנֵּנִי בָּאזִקִּים [נֶאֱסַרְתִּי] וְהוּא
ז הִצִּילָנִי: בְּתוֹךְ דִּבַּת־עָם וְהוּא זִכָּנִי עֲלִילוֹת רָעוֹת שָׂמוּ עָלַי הַמִּצְרִים
וְהוּא הוֹשִׁיעָנִי עֶבֶד [הָיִיתִי] וַיְרוֹמְמֵנִי:

ב וְכָכָה הִפְקִיד פּוֹטִיפַר שַׂר הַטַּבָּחִים אֲשֶׁר לְפַרְעֹה אֶת־בֵּיתוֹ
עַל־יָדִי וְאָנֹכִי נִלְחַמְתִּי עִם־אִשְׁתּוֹ לֹא־יָדְעָה־בֹשֶׁת אֲשֶׁר הֶחֱזִיקָה
בִּי לַחֲטֹא עִמָּהּ וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִי שְׁמָרַנִי מִפְּנֵי הָאֵשׁ הַיּוֹקֶדֶת:
ב בְּבֵית הַכֶּלֶא הִשְׁלִיכוּנִי הִכּוּנִי שָׂמוּנִי לְלַעַג וֵאלֹהִים נְתָנַנִי לְרַחֲמִים
ג לִפְנֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר: כִּי לֹא יַעֲזֹב יְיָ אֶת־יְרֵאָיו לֹא בַחֹשֶׁךְ וְלֹא
ד בָּאזִקִּים בְּיָגוֹן וּבְצָרָה: כִּי לֹא אִישׁ אֱלֹהִים וַיֵּבוֹשׁ וּבֶן־אָדָם וְיִפְחָד
ה וְלֹא יְלוּד־אֲדָמָה הוּא וְיֶחֱלַשׁ וְיֵחָת: וּבְכָל־אֵלֶּה עֵזֶר הוּא וְאִישׁ לְפִי
ו דְרָכוֹ יְנַחֵם וְאִם־גַּם יִרְחַק מְעַט לִבְחֹן יֵצֶר־לֵב: בַּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת
ז בְּחָנַנִי וּבְכֻלָּם אֶרֶךְ־רוּחַ הָיִיתִי: כִּי רְפוּאָה גְדוֹלָה אֹרֶךְ־רוּחַ וְהַרְבֵּה
טוֹבָה תָּבִיא סַבְלָנוּת:

ג כַּמָּה יַרְאָה אוֹתִי הַמִּצְרִית בְּמָוֶת כַּמָּה מָסְרָה אוֹתִי לָעֳנָשִׁים:
ב וְאַחֲרֵי־כֵן קְרָאָה לִי וְכִי לֹא חָפַצְתִּי לִהְיוֹת עִמָּהּ אָמְרָה אֵלַי אַתָּה

צוואת יוסף מורכבת, כמו שאפשר לראות בסקירה ראשונה, משני סיפורים בלתי תלויים זה בזה. הפרקים א׳—י׳ מספרים על בית פוטיפר ואשתו והפרקים י״א—י״ז על מכירת יוסף, וחלק זה ראוי היה שיבא לפני הפרקים א׳—י׳. חוץ מזה מעידים גם הסגנון וגם התכן ששני מקורות כאן. הפרקים י״ח—כ׳ הם חזון מסתורי הדומה מאד לחזון דניאל. והשוה ספורי יוסף בס׳ הישר פ׳ ויצא—ויחי. —

א ו בבית הכלא. ע׳ יומא ל״ה ב׳: אמרה לו, הריני חובשתך בבית האסורים. אמר לה, ה׳ מתיר אסורים. הריני כופפת קומתך—ה׳ זוקף כפופים וכו׳ (וע׳ גם ב״ר פ״ז).—

ב ו בעשרה נסיונות. על הנסיונות שנתנסה בהם אברהם השוה יובלים י״ז י״ז, י״ט ח׳. —

תמשל גם־בי גם־בכל־אשר בביתי אם־תמסר לי ואתה תהיה
ג כאדוננו: ואנכי זכרתי את־דברי יעקב אבי ואלך אל־חדרי ואבך
ד ואתפלל אל־יי: ואנכי צמתי בשבע השנים ההן ובעיני המצרים
הייתי כמי חיי־תענוגים כי חן יצוק על־פני כל־העמים למען יי:
ה ואם־לא היה אדוני בביתו לא שתיתי יין ושלשה ימים לקחתי
ו אכלי ואתן לעניים ולחולים: ואשחר לבקר את־יי ואבך על־אדות
המצרית [אשת] מף כי הציקה לי תמיד מאד כי גם בלילה באה
ז אלי ותאמר [כי באה] לבקרני: ובן זכר לא היה לה ותהי
ח כמבקשת לאמצני כבן לה ואתפלל אל־יי ותלד זכר: ובמשך
ימים חבקה אותי כבן ואנכי לא ידעתי ואחרי־כן בקשה להסיתני
ט לזנות [עמה]: וכראותי זאת ואעצב עד־מות וכצאתה ואתעודד
ואתאבל על־אדותיה ימים רבים כי הכרתי את־יצרה ואת־מזמתה:
י ואדבר אליה דברי עליון למען תשוב מתאותה הרעה:

ד ופעמים רבות הללתני בדברים כאיש קדוש ובערמה שבחה
את־ענותי לפני בעלה בעוד אשר בהיותנו לבדנו בקשה להדיחני:
ב בגלוי הללתני כמו ענו ובסתר דברה אלי לאמר אל־תירא מפני
אישי כי הוא גם־מאמין בענותך ואם יאמר לו איש עלינו לא
ג יאמין: ואני בכל־אלה יצועי שק ואתפלל אל־יי כי יצילני מערמת
ד המצרית: וכאשר לא יכלה דבר ותבא אלי בערמה [לקחת] לקח
ה לשמע את־דבר אלהים: ותאמר אלי אם חפץ אתה כי אעזב את־
האלילים שבכה עמי ואנכי אפתה את־בעלי לסור מאחרי
ו האלילים ונלך בחקות יי אלהיך: ואמר אליה אין חפץ ליי
בטמאת יראיו ולא ירצה בנואפים כי אם באלה אשר בטהר
לבב ובנקיון שפתים יקרבו אליו ותחרש כי בקשה למלא תאותה:
ז וארבה לצום ולהתפלל למען יצילני יי מידה:

ה ותוסף לעת אחרת ותאמר אלי אם־לא תחפץ לזנות עמי
ב אנכי אהרג את־בעלי ואקחך לי לבעל: ואני בשמעי זאת ואקרע

ג ג דברי יעקב. יובלים ל׳ ו׳. ובב״ר פ״ז: איקונין של אביו ראה (וע׳ שם צ״ח).—
ד–ו בשבע. ביובל׳ מ״ו ג׳: עשר. — ובעיני המצרים. השוה דנ׳ א׳ ט״ו. — מוף. נראה
י שסבור הכתוב שכך היה שמה. ובס׳ הישר: זליכה. — ואדבר אליה. ע׳ לעיל בפי׳ א׳ ו׳. —
ה אהרג. ע׳ ב״ר פ״ז: אמרה לו הורגת אני. אמר לה. לא דיי שאמנה באסרטין
(=אסרטיא=στρατιά=צבא) של נואפים אלא באסרטין של רצחנים. —

אֶת־בְּגָדַי וְאֹמַר הָאִשָּׁה יִרְאִי אֶת־יְיָ וְאַל תַּעֲשִׂי אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרַע
הַזֶּה פֶּן תִּכָּרֵתִי וְאַתְּ דְּעִי־לָךְ כִּי אָנֹכִי אוֹדִיעַ לַכֹּל אֶת־מְזִמָּתֵךְ זֹאת׃
ג–ד וַתִּירָא וַתְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי אֲשֶׁר לֹא אֲגַלֶּה אֶת־מְזִמָּתָהּ זֹאת׃ וַתֵּלֶךְ
וַתְּסִיתֵנִי בְּמַתָּנוֹת וַתְּשַׁלַּח לִי כָּל־חֲמוּדוֹת בְּנֵי אָדָם׃
ו וַתְּשַׁלַּח לִי אֹכֶל וּבוֹ כְּשָׁפִים׃ וַיְהִי כִּי בָא הַסָּרִים וַיָּבֵא אֶת־
ב הַמַּאֲכָל וְאַבִּיט וָאֵרֶא אִישׁ נוֹרָא מַרְאֵהוּ וַיּוֹשֶׁט לִי חֶרֶב עִם־הַקְּעָרָה
ג וָאֵדַע כִּי מְזִמָּתָהּ לְהַדִּיחֵנִי׃ וּכְצֵאתוֹ וָאֵבְךְּ וְלֹא טָעַמְתִּי טַעַם מַאֲכָל
ד זֶה וְלֹא כָל־מַאֲכָל אַחֵר מִמֶּנָּה׃ וְכַעֲבוֹר יוֹם וַתָּבֹא אֵלַי וַתַּכֵּר אֶת־
ה הָאֹכֶל וַתֹּאמֶר אֵלַי מַדּוּעַ לֹא אָכַלְתָּ מִן־הַמַּאֲכָל הַזֶּה׃ וָאֹמַר אֵלֶיהָ
כִּי מִלֵּאת אוֹתוֹ כְּשָׁפִים וָמָוֶת וְאֵיךְ אָמַרְתְּ לֹא אַקְרִיב לָאֱלִילִים
ו בִּלְתִּי לַיְיָ לְבַדּוֹ׃ וְהִנֵּה אַתְּ דְּעִי־לָךְ כִּי אֱלֹהֵי אָבִי גִּלָּה לִי בְּיַד־
מַלְאָכוֹ אֶת־רָעָתֵךְ וְאָנֹכִי שָׁמַרְתִּי אֶת־הַמַּאֲכָל לְמַעַן בְּחָנֵי אוֹתָךְ אִם־
ז תִּרְאִיהוּ וְתָשׁוּבִי מִדַּרְכֵּךְ׃ וּלְמַעַן תִּוָּכְחִי כִּי לֹא תִשְׁלֹט רֶשַׁע
פּוֹשְׁעִים בְּצִדְקַת יִרְאֵי יְיָ הִנֵּה אֶקַּח [מִן־הַמַּאֲכָל] וְאֹכַל בְּפָנָיִךְ
וּבְדַבְּרִי אֵלֶּה וָאֶתְפַּלֵּל כָּזֹאת אֱלֹהֵי אֲבוֹתַי וּמַלְאַךְ אַבְרָהָם יִהְיוּ
ח עִמָּדִי וָאֹכַל׃ וּבִרְאוֹתָהּ זֹאת וַתִּפֹּל עַל־פָּנֶיהָ לְרַגְלַי וַתֵּבְךְּ וָאֲרִימֶהָ
ט וָאֲדַבֵּר עַל־לִבָּהּ׃ וַתַּבְטִיחֵנִי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת עוֹד אֶת־מַעֲשֵׂה
הַפֶּשַׁע הַזֶּה׃
ז וְאוּלָם הִיא הִקְשְׁתָה אֶת־לִבָּהּ בְּרָעָה וַתְּחַפֵּשׂ אֵי הַדֶּרֶךְ
ב תְּצוּדֵנִי׃ וַתֵּאָנַח מַר וַתִּפֹּל לְמִשְׁכָּב וְהִיא לֹא חָלָתָה וְכִרְאוֹת בַּעְלָהּ
אוֹתָהּ וַיֹּאמֶר לָהּ לָמָּה נָפְלוּ פָנַיִךְ וַתֹּאמֶר לוֹ צָרָה בִלְבָבִי וְכָל־
ג אַנְחוֹת רוּחִי הֱצִיקוּנִי וַיְרַפֵּא אוֹתָהּ וְהִיא לֹא חָלָתָה׃ וְהִיא לְעֵת
מְצֹא רְצָה אֵלַי וּבַעְלָהּ הָיָה מִחוּץ לַבָּיִת וַתֹּאמֶר אֵלַי׃ אֵחָנֵק אוֹ
ד אֶתְנַפֵּל אֶל־בּוֹר אִם־לֹא תַחְפֹּץ לִשְׁכַּב עִמִּי׃ וּבִרְאוֹתִי כִּי רוּחַ
ה בְּלִיַּעַל הִרְגִּיזָהּ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְיָ וָאֹמַר אֵלֶיהָ׃ לָמָּה אֻמְלָלָה תִּרְגְּזִי
וְתִתְגָּעֲשִׁי וְהַחֵטְא יְעַוֵּר עֵינַיִךְ זִכְרִי כִּי אִם־תִּשְׁלְחִי יָד בְּנַפְשֵׁךְ תִּכֶּה
אֶשְׁתָּהּ צָרָתֵךְ פִּילֶגֶשׁ בַּעְלֵךְ אֶת־בָּנַיִךְ וְתַשְׁמִידִי אֶת־זִכְרֵךְ מֵעַל־
ו פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וַתֹּאמֶר אֵלַי הִנֵּה אֲהַבְתַּנִי רַב לִי אֶלְחַם עַל־חַיַּי וְעַל־
ז חַיֵּי בָנַי וְאָנֹכִי אֲחַכֶּה עוֹד עַד־אֲשֶׁר אֲמַלֵּא גַם־אֶת־תַּאֲוָתִי׃ וְהִיא
ח לֹא יָדְעָה כִּי לְמַעַן יְיָ דִּבַּרְתִּי אֵלֶיהָ כֵּן וְלֹא לְמַעֲנָהּ׃ כִּי אִם יִפֹּל־

ז ב ותאנח מר. במקור: συντόνως=בחזקה. או συντόμως=בקצרה. –

אִישׁ בְּחֵשֶׁק תַּאֲוָה וְלוֹ יַעֲבֹד וְהָיָה כִּי יִשְׁמַע דְּבַר טוֹב עַל־חִשְׁקוֹ
אֲשֶׁר בּוֹ נָפַל וְקִבֵּל אוֹתוֹ לְמַעַן תַּאֲוָתוֹ הָרָעָה הַזֹּאת׃
ח וְזֹאת אֹמַר לָכֶם בָּנַי כִּי כְשֵׁשׁ שָׁעוֹת [בַּיּוֹם] הָיוּ בְלֶכְתָּהּ
מֵאִתִּי וְאָנֹכִי כָּרַעְתִּי עַל־בִּרְכַּי לִפְנֵי יְיָ כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה וּבַבֹּקֶר
ב קַמְתִּי וָאֵבְךְ וָאֶתְפַּלֵּל לְהַצִּילֵנִי מִמֶּנָּה׃ לָאַחֲרוֹנָה תָּפְשָׂה בִּבְגָדַי
ג וַתְּמַשְׁכֵנִי בְּחָזְקָה לִשְׁכַּב עִמָּהּ׃ וְכִרְאוֹתִי כִּי הֶחֱזִיקָה בְשִׁגָּעוֹן בִּבְגָדַי
ד וָאֶעֶזְבֵהוּ וָאָנוּס עָרֹם׃ וְהִיא בְּהַחֲזִיקָהּ בִּבְגָדַי שָׂמָה עָלַי עֲלִילוֹת־
שָׁוְא וּכְבוֹא בַעְלָהּ נְתָנַנִי בְּמִשְׁמָר אֲשֶׁר בְּבֵיתוֹ וּמִמָּחֳרָת הִכַּנִי
ה וַיִּשְׁלָחֵנִי אֶל־בֵּית־הַסֹּהַר אֲשֶׁר לְפַרְעֹה׃ וְכַאֲשֶׁר הָיִיתִי בָאֲסוּרִים
וַתֵּעָצֵב הַמִּצְרִית וַתָּבֹא וַתִּשְׁמַע אוֹתִי מְהַלֵּל וּמְשַׁבֵּחַ אֶת־יְיָ בִּמְקוֹם
חֹשֶׁךְ וָאָגִיל בְּקוֹל שִׂמְחָה וָאוֹדֶה אֶת־אֱלֹהַי כִּי נִצַּלְתִּי מִתַּאֲוַת
הַמִּצְרִית׃
ט וּפְעָמִים רַבּוֹת שָׁלְחָה אֵלַי לֵאמֹר הוֹאִילָה לְמַלֵּא תַאֲוָתִי
ב וְאָנֹכִי אוֹצִיאֵךְ מִן־הָאֲזִקִּים וְאֶפְדֵּךְ מֵחֹשֶׁךְ׃ וְאָנֹכִי לֹא נִשְׁמַעְתִּי לָהּ
אַף־בְּמַחְשְׁבוֹתַי כִּי אוֹהֵב יְיָ אֶת־אֲשֶׁר יִתְעַנֶּה בְּבוֹר חֹשֶׁךְ בַּעֲנָוָה
ג מֵאֲשֶׁר יְחִי חַיֵּי תַפְנוּקִים בְּחַדְרֵי־מֶלֶךְ וְיִתְהוֹלָל׃ כִּי אִם־יִחְיֶה אִישׁ
בְּצִדְקָתוֹ וִיבַקֵּשׁ גַּם־תְּהִלָּה וְיָדַע אֵל עֶלְיוֹן כִּי־תוֹעִילֵהוּ וְנָתַן לוֹ
ד גַּם־אֶת־זֹאת כַּאֲשֶׁר [נָתַן] גַּם־לִי׃ כַּמָּה פְעָמִים בָּאָה אֵלַי בִּהְיוֹתָהּ
חוֹלָה בְּמַחְשַׁךְ־לַיִל וַתִּשְׁמַע לְקוֹל תְּפִלָּתִי וְאָנֹכִי בְּשָׁמְעִי אֶת־אַנְחוֹתֶיהָ
ה הֶחֱרַשְׁתִּי׃ כִּי בִהְיוֹתִי בְּבֵיתִי וַתְּגַל אֶת־זְרוֹעוֹתֶיהָ וְאֶת־שָׁדֶיהָ וְאֶת־
רַגְלֶיהָ לְמַעַן אֶשְׁכַּב עִמָּהּ כִּי יְפַת־מַרְאֶה הָיְתָה עַד־מְאֹד וַהֲדוּרָה
בִלְבוּשָׁהּ לְמַעַן תַּדִּיחֵנִי וַיְיָ הִצִּילַנִי מִמְּזִמּוֹתֶיהָ׃
י וְעַל־כֵּן רְאוּ בָנַי אֶת־אֲשֶׁר יִפְעֲלוּ אֹרֶךְ־רוּחַ וּתְפִלָּה וָצוֹם׃
ב וְגַם־אַתֶּם אִם־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי הָעֲנָוָה וְטֹהַר לֵבָב בְּאֹרֶךְ־רוּחַ וּתְפִלָּה
ג וְתָצוּמוּ בְּלֵב נִדְכֶּה יִשְׁכֹּן בְּקִרְבְּכֶם יְיָ כִּי אָהֵב הַצְנֵעַ לֶכֶת׃ וּבְכָל־
אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן עֶלְיוֹן אִם־גַּם־קִנְאָה [תִּפֹּל] עַל־אִישׁ אוֹ שְׁבִי אוֹ רֶצַח
אֱלֹהִים הַשּׁוֹכֵן בּוֹ לֹא רַק יוֹצִיאֵהוּ מֵרָעָה לְמַעַן עַנְוָתוֹ כִּי גַם־
ד יְרוֹמְמֵהוּ וִיפָאֲרֵהוּ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה גַם־אִתִּי׃ כִּי בְּכָל־דְּרָכָיו יִגְבַּהּ

ח ה מתאות. במקור προφάσεως=מתאנת. ונמסר כאן לפי תיקונו של Ch (השוה
משלי י״ח א׳ לתאוה [לתאנה?] יבקש נפרד ותרגום הע׳ שם). —
ט ה הדורה. השוה יומא ל״ה ב׳: בכל יום ויום היתה אשת פוטיפר משתדלת
בדברים. בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית וכו׳. —

ה אִישׁ אִם־בְּמַעֲשִׂים אוֹ בִדְבָרִים אוֹ בְּמַחֲשָׁבוֹת: יָדְעוּ אַחַי מָה־
אֲהֵבַנִי אָבִי וְאָנֹכִי לֹא הִתְגָּאִיתִי בִלְבָבִי אַף־כִּי נַעַר הָיִיתִי וְיִרְאַת
ו יְיָ הָיְתָה בִלְבָבִי כִּי יָדַעְתִּי כִּי הַכֹּל יַחֲלֹף: וְאָנֹכִי לֹא רוֹמַמְתִּי
נַפְשִׁי לְרָעָה וָאֲכַבֵּד אֶת־אֶחָי וּמִיִּרְאָתָם הֶחֱרַשְׁתִּי בְּעֵת מְכָרוּנִי וְלֹא
הִגַּדְתִּי לַיִּשְׁמְעֵאלִים כִּי בֶן־יַעֲקֹב אָנֹכִי אִישׁ גָּדוֹל וְצַדִּיק:
יא וְגַם־אַתֶּם בָּנַי תְּהִי יִרְאַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינֵיכֶם בְּכָל־מַעֲשֵׂיכֶם וְכַבְּדוּ
ב אֶת־אֲחֵיכֶם כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־חֻקַּת יְיָ יֶאֱהָבֵהוּ יְיָ: וַיְהִי בְּנָסְעִי
עִם־הַיִּשְׁמְעֵאלִים וַיִּשְׁאָלוּנִי לֵאמֹר הַעֶבֶד אַתָּה וָאֹמַר עֶבֶד אָנֹכִי יְלִיד
ג בַּיִת לְבַל יֵבֹשׁוּ אֶחָי: וַיֹּאמֶר לִי הַגָּדוֹל בָּהֶם לֹא עֶבֶד אַתָּה כִּי
ד כֵּן תָּעִיד גַּם־חֲזוּתְךָ וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי עֶבֶד אָנֹכִי: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאנוּ
ה מִצְרַיְמָה וַיָּרִיבוּ בֵינֵיהֶם מִי מֵהֶם יִתֵּן מְחִירִי וְיִקָּחֵנִי: וַיֵּאוֹתוּ כֻלָּם
כִּי אֶשָּׁאֵר בְּמִצְרַיִם אֵצֶל מוֹכֵר סְחֹרָתָם עַד־אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ עִם־סְחוֹרָתָם:
ו–ז וַיְיָ נָתַן חִנִּי בְּעֵינֵי הַסּוֹחֵר וַיַּפְקֵד עַל־יָדִי אֶת בֵּיתוֹ: וַיְבָרְכֵהוּ אֱלֹהִים
ח לְרַגְלִי וַיְמַלֵּא אוֹתוֹ זָהָב וָכֶסֶף וַעֲבֻדָּה: וָאֱהִי אֶצְלוֹ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
וַחֲמִשָּׁה יָמִים:
יב בָּעֵת הַהִיא בָּאָה [אֵשֶׁת] מוֹף אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר בְּמֶרְכָּבָה בְּרֹב
ב הֲדָרָהּ כִּי שָׁמְעָה עַל־אֹדוֹתַי מִפִּי סָרִיסֶיהָ: וַתַּגֵּד לְבַעְלָהּ כִּי הֶעֱשִׁיר
ג הַסּוֹחֵר בְּיַד נַעַר עִבְרִי וְגַם־אוֹמְרִים גָּנֹב גֻּנַּב מֵאֶרֶץ כְּנָעַן: וְאַתָּה
עֲשֵׂה־בוֹ שְׁפָטִים וְקַח אֶת־הַנַּעַר אֶל־בֵּיתֵנוּ וִיבָרֶכְךָ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים
כִּי חֶסֶד מִן־הַשָּׁמַיִם נָסוּךְ עָלָיו:
יג וַיַּאֲמֵן פּוֹטִיפַר לִדְבָרֶיהָ וַיְצַו לְהָבִיא לְפָנָיו אֶת־הַסּוֹחֵר וַיֹּאמֶר
אֵלָיו מָה־הַדָּבָר אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי עָלֶיךָ כִּי גוֹנֵב אַתָּה נְפָשׁוֹת מֵאֶרֶץ כְּנַעַן
ב וְתִמְכְּרֵם לַעֲבָדִים: וַיִּפֹּל הַסּוֹחֵר לְרַגְלָיו וַיִּתְחַנֵּן אֵלָיו וַיֹּאמַר בִּי
ג אֲדוֹנִי לֹא יָדַעְתִּי אֶת־אֲשֶׁר תֹּאמַר: וַיֹּאמֶר פּוֹטִיפֶרַע אִם־כֵּן הַדָּבָר
מֵאַיִן הָעֶבֶד הָעִבְרִי הַזֶּה וַיֹּאמַר הַיִּשְׁמְעֵאלִים הִפְקִידֻהוּ עַל־
ד יָדִי עַד־אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ: וְלֹא הֶאֱמִין לוֹ וַיְצַו לְיַסְּרוֹ בְשׁוֹטִים עָרֹם
וַיְהִי כִּי הֶחֱזִיק בִּדְבָרָיו וַיֹּאמֶר פּוֹטִיפֶרַע יָבִיאוּ לְפָנַי אֶת־הַנָּעַר:
ה אֲנִי הוּבֵאתִי לְפָנָיו וָאֶשְׁתַּחֲוֶה אַפַּיִם אַרְצָה לִפְנֵי פּוֹטִיפַר כִּי הָיָה

יא–יז הפרקים י״א–י״ז הם חטיבה בפני עצמה. —
יא ב עבד אנכי. השוה ס׳ הישר פ׳ וישב, שאחי יוסף מוכרים אותו בתור עבד
ז ויוסף צועק כי הנהו בן ליעקב. — ועבדת. במקור: ἔργον=עבודה. —

ו הַשְּׁלִישִׁי בְּמַעֲלָה בֵּין שָׂרֵי פַרְעֹה: וַיַּבְדִּילֵנִי מֵאִתּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלַי הַעֶבֶד
ז אַתָּה אִם־חָפְשִׁי וָאֹמַר עֶבֶד אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר [עֶבֶד־] מִי אַתָּה וָאֹמַר עֶבֶד
ח הַיִּשְׁמְעֵאלִים: וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵיךְ הָיִיתָ לְעֶבֶד לָהֶם וָאֹמַר קָנָה קְנוּנִי
ט מֵאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיֹּאמֶר אֵלַי אָכֵן שֶׁקֶר אַתָּה דוֹבֵר וַיְצַו מִיָּד לְיַסְּרֵנִי
בְּשׁוֹטִים עַל־מַעֲרַמֵּי בְשָׂרִי:

יד וְאֵשֶׁת מוּף הִשְׁקִיפָה בְּעַד הָאֶשְׁנָב בְּעֵת יִסְּרוּנִי כִּי קָרוֹב בֵּיתָהּ
וַתִּשְׁלַח אֵלָיו לֵאמֹר לֹא בְצֶדֶק שָׁפַטְתָּ כִּי עָנשׁ תַּעֲנשׁ אִישׁ חָפְשִׁי
ב אֲשֶׁר גֻּנַּב כְּאִלּוּ פּוֹשֵׁעַ הָיָה: וְכַאֲשֶׁר לֹא שָׁנִיתִי מִדְּבָרַי אַף־כִּי הִכֵּיתִי
ג וַיְצַו לָשׂוּם אוֹתִי בְּמִשְׁמָר עַד־אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֲדוֹנֵי הָעֶבֶד: וַתֹּאמֶר
הָאִשָּׁה אֶל־בַּעְלָהּ לָמָּה תֶּאֱסֹר בַּזִּקִּים נַעַר לָקוּחַ בַּשְּׁבִי מִגֶּזַע הַיַּחַשׂ
ד וְעָלֶיךָ לְהוֹצִיאוֹ לַחָפְשִׁי וּלְשָׁמְרוֹ: כִּי הִיא בִקְשָׁה לִרְאוֹתֵנִי בְּחֵשֶׁק
ה חַטָּאָה וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי מִכָּל־זֶה דָּבָר: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן
ו בְּתוֹךְ הַמִּצְרִים לָקַחַת רְכוּשׁ זָרִים לִפְנֵי הוֹכִיחַ בְּמִשְׁפָּט: כְּזֹאת דִּבֵּר
עַל־הַסּוֹחֵר וַאֲשֶׁר לַנַּעַר הָיָה יִהְיֶה בְּבֵית הַסֹּהַר:

טו מִקֵּץ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם בָּאוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים כִּי שָׁמְעוּ כִּי־
ב הִתְאַבֵּל עָלַי יַעֲקֹב אָבִי מְאֹד: וַיָּבֹאוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־הַדָּבָר אֲשֶׁר
אָמַרְתָּ עֶבֶד אָתָּה וְהִנֵּה יָדַעְנוּ כִּי בֶן אַתָּה לְאִישׁ גָּדוֹל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
ג וְאָבִיךָ מִתְאַבֵּל עָלֶיךָ בְּשַׂק וָאֵפֶר: וְאָנֹכִי בְּשָׁמְעִי כָזֹאת נָמַקּוּ קְרָבַי
וַיִּמַּס לְבָבִי וָאֲבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת מְאֹד וָאֶתְאַפַּק לְבַל־אַכְלִים אֶת־אַחַי
ד וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי דָּבָר עֶבֶד אָנֹכִי: וַיִּוָּעֲצוּ לְמָכְרֵנִי
ה לְמַעַן לֹא יִמְצְאוּנִי בִּידֵיהֶם: כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵי אָבִי פֶּן־יָבֹא עֲלֵיהֶם
וְיִקֹּם מֵהֶם נִקְמַת חֵמָה כִּי שָׁמְעוּ כִּי גָדוֹל הוּא אֶת־אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים:
ו–ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הַסּוֹחֵר חַלְּצוּנִי מִמִּשְׁפַּט פּוֹטִיפֶרַע: וְאֵלֶּה בָּאוּ אֵלַי
וַיְבַקְשׁוּ מִמֶּנִּי לֵאמֹר הַגִּידָה כִּי בְכֶסֶף קְנִינוּ אוֹתְךָ וְהוּא יוֹצִיאֵנוּ
לַחָפְשִׁי:

טז וַתֹּאמֶר אֵשֶׁת מוּף אֶל־בַּעְלָהּ קְנֵה אֶת־הַנַּעַר כִּי שָׁמַעְתִּי אוֹמְרִים
ב לִמְכֹּר אוֹתוֹ: וְהִיא שָׁלְחָה מִיָּד סָרִיס אֶל־הַיִּשְׁמְעֵאלִים וַתַּחְפֹּץ
לִקְנוֹתֵנִי וַיִּקְרָא רַב הַטַּבָּחִים לַיִּשְׁמְעֵאלִים וַיְבַקֵּשׁ לִקְנוֹת אוֹתִי:
ג וְכַאֲשֶׁר לֹא נָאוֹת לַמְּחִיר וַיֵּלֶךְ וְהַסָּרִים הוֹדִיעַ לִגְבִרְתּוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר

טו ה נקמת חמה. ע׳ ס׳ הישר פ׳ וישב. שהישמעאלים מחליטים למכור את יוסף במצרים למען הציל את נפשותיהם (וע׳ שם התיאור של יסורי יוסף בבית פוטיפר). —

ד נִסָּה אֲלֵיהֶם דָּבָר כִּי דוֹרְשִׁים הֵם מְחִיר רַב בָּעֶבֶד: וַתִּשְׁלַח סָרִים
אַחֵר לֵאמֹר אַף־אִם שְׁתֵּי כִכְּרֵי זָהָב יִדְרְשׁוּ תְּנוּ לָהֶם אַל־תַּחְשֹׂכוּ
ה זָהָב רַק קְנֵה אֶת־הַנַּעַר וַהֲבִיאֻהוּ אֵלָי: וַיֵּלֶךְ הַסָּרִים וַיִּתֵּן לָהֶם
ו שְׁמוֹנִים שִׁקְלֵי זָהָב וַיִּקָּחֻנִי וְלַמִּצְרִית הִגִּיד כִּי מֵאָה נָתָן: וְאָנֹכִי
יָדַעְתִּי וָאַחֲרִישׁ לְמַעַן לֹא יִכָּלֵם הַסָּרִים:
יז אַתֶּם רְאִיתֶם אֵפוֹא בָּנַי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא אַכְלִים
ב אֶת־אֶחָי: וְגַם־אַתֶּם אֶהֱבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וּבְאֹרֶךְ־רוּחַ הַסְתִּירוּ אִישׁ
ג אֶת־עֲוֹן רֵעֵהוּ: כִּי יְיָ יִשְׂמַח בְּחֶבֶר אַחִים וּבְחֵפֶץ לֶב־טוֹב אֲשֶׁר
ד יִרְצֶה בְּאַהֲבָה: וְכַאֲשֶׁר בָּאוּ אַחַי מִצְרַיְמָה וַיַּכִּירוּ כִּי אָנֹכִי הֱשִׁיבוֹתִי
ה לָהֶם אֶת־הַכֶּסֶף וְלֹא שְׂנֵאתִים וָאֲנַחֲמֵם: וְאַחֲרֵי מוֹת יַעֲקֹב אָבִי עוֹד
הוֹסַפְתִּי לְאַהֲבָה אוֹתָם וְכָל־אֲשֶׁר צִוָּה עָשִׂיתִי לָהֶם עַד־בְּלִי־דָי:
ו–ז וְלֹא נְתַתִּים לְהֵעָצֵב אַף עַל־מִצְעָר: וְכָל־אֲשֶׁר הָיָה בְיָדִי נָתַתִּי לָהֶם
וּבְנֵיהֶם הָיוּ בָנַי וּבָנַי לָהֶם כַּעֲבָדִים וְנַפְשָׁם כְּנַפְשִׁי וִיגוֹנָם יְגוֹנִי וְכָל־
ח חֳלָיָם חָלְיִי וַעֲצָתָם עֲצָתִי: וְאָנֹכִי לֹא הִתְרוֹמַמְתִּי עֲלֵיהֶם בְּגַאֲוָה
בַּהֲדַר תִּפְאַרְתִּי וָאֱהִי בֵינֵיהֶם כְּאַחַד הָאַחֲרוֹנִים:
יח וְכִי תֵלְכוּ גַם־אַתֶּם בְּמִצְוֹת יְיָ יְנַשֵּׂא יְיָ אֶתְכֶם בְּטוּב לְעוֹלָמִים:
ב וְכִי יְבַקֵּשׁ אִישׁ לְהָרַע לָכֶם אַתֶּם גִּמְלוּ אוֹתוֹ טוֹב וְהִתְפַּלְלוּ בַּעֲדוֹ
ג וַיְיָ יַצִּילְכֶם מִכָּל־רָע: וְהִנֵּה רְאִיתֶם כִּי בְעַנְוָתִי וּבְאֹרֶךְ־רוּחַ לָקַחְתִּי
לִי לְאִשָּׁה אֶת־בַּת־הַכֹּהֵן לְעִיר־שֶׁמֶשׁ וּמֵאָה כִכְּרֵי זָהָב נִתְּנוּ־לִי אִתָּהּ
ד וַיְיָ נְתָנָם לִי לַעֲבָדִים: וְגַם יֹפִי נָתַן לִי יְיָ מֵעַל לְכָל־יְפֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁמְרֵנִי עַד־זִקְנָה בְּכֹחִי וּבְיָפְיִי כִּי דָמִיתִי בַּכֹּל אֶל־יַעֲקֹב:
יט וְעַתָּה שִׁמְעוּ אֶת־הַחֲלוֹם אֲשֶׁר חָלָמְתִּי: רָאִיתִי וְהִנֵּה שְׁתֵּים
ב ג עֶשְׂרֵה אַיָּלוֹת רוֹעוֹת וּמֵהֶן נָפוֹצוּ תֵּשַׁע: וְשָׁלֹשׁ נִצְּלוּ וּמִמָּחֳרָת וְהִנֵּה
נָפוֹצוּ גַם־הֵן וָאֵרֶא וְהִנֵּה שָׁלֹשׁ הָאַיָּלוֹת יָלְדוּ שְׁלֹשָׁה טְלָאִים וַיִּקְרְאוּ
ד אֶל־יְיָ וַיּוֹצִיאֵן יְיָ אֶל־מְקוֹם־צֶמַח וָמַיִם וַיְנַהֲלֵם מֵחֹשֶׁךְ לְאוֹרָה: וְשָׁם
קָרְאוּ אֶל־יְיָ עַד־אֲשֶׁר נִקְבְּצוּ אֲלֵיהֶם תֵּשַׁע הָאַיָּלוֹת וַיִּהְיוּ כִשְׁנַיִם
ה עָשָׂר כְּבָשִׂים וְעוֹד מְעַט וַיִּרְבּוּ וַיִּהְיוּ עֲדָרִים רַבִּים: וָאֵרֶא אַחֲרֵי־כֵן

יח ג–ד בת הכהן. ע׳ יובלים מ׳ י׳, ס׳ הישר פרשת מקץ. — דמיתי. השוה ב״ר פ״ד: שהיה זיו איקונין שלו דומה לו, ועוד (שם): כל מה שאירע לזה אירע לזה וכו׳. —
יט ב תשע. אפשר שהכוונה לתשעת השבטים שגלו בשעת החרבן הראשון ונשארו רק
ג ג׳: לוי, יהודה ובנימין. לפי החזון הזה עתידים אותם השבטים לחזור. — האילות.
ד השוה חנוך א׳ פ״ט ע״ב: שלשה מן־הצאן. — כבשים. בס׳ חנוך א׳ צ׳ ל״ח משתנים

וְהִנֵּה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים יוֹנְקִים מִפָּרָה אַחַת וּמִמֶּנָּה יָצָא יָם חָלָב
ו וַיִּשְׁתּוּ מִמֶּנּוּ שְׁנֵים עָשָׂר הָעֲדָרִים וּמִקְנֶה לְאֵין מִסְפָּר׃ וְלַפָּר הָרְבִיעִי
גָּדְלוּ קַרְנָיו עַד־לַשָּׁמַיִם וַתִּהְיֶינָה כְּחוֹמָה לָעֲדָרִים וּבֵין הַקְּרָנַיִם
ז בְּתוֹךְ צָמְחָה עוֹד קֶרֶן אֶחָת׃ וָאֵרֶא וְהִנֵּה פַר בֶּן־בָּקָר וְהוּא סוֹבֵב
ח אֹתָם שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה פְּעָמִים וַיְהִי לְעֵזֶר לְכָל־הַפָּרִים׃ וְכָל־הַדְּבָרִים
ט הָאֵלֶּה יָבֹאוּ בְעִתָּם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים׃ וְאַתֶּם בָּנַי שִׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹת
יְיָ וְכַבְּדוּ אֶת־לֵוִי וְאֶת־יְהוּדָה כִּי מִזַּרְעָם יָקוּם לָכֶם אֲשֶׁר יַצִּיל
י אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃ כִּי מַלְכוּתוֹ מַלְכוּת עוֹלָמִים תְּהִי אֲשֶׁר
יא לֹא תַחֲלֹף׃ וּמַלְכוּתִי בֵּינֵיכֶם תֵּאָסֵף כְּסֻכַּת נוֹצְרִים אֲשֶׁר תַּחֲלֹף
עִם־קָיִץ׃

כ יָדַעְתִּי כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי יָצִיקוּ לָכֶם הַמִּצְרִים וַיְיָ יִקֹּם אֶת־נִקְמַתְכֶם
ב וְיָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לַאֲבוֹתֵיכֶם׃ וְאַתֶּם תִּקְחוּ אֶת־
עַצְמוֹתַי אִתְּכֶם כִּי אִם־תְּבִיאוּ אֶת־עַצְמוֹתַי שָׁמָּה וְהָיָה יְיָ עִמָּכֶם
ג בָּאוֹרָה וּבְלִיַּעַל יִהְיֶה בַחֹשֶׁךְ עִם־הַמִּצְרִים׃ וְאַתֶּם הַעֲלוּ אֶת־אָסְנַת
ד אִמְּכֶם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה וְקִבְרוּהָ שָׁמָּה עַל־יַד רָחֵל אִמִּי׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
ה דִּבֶּר כָּזֹאת וַיִּפְשֹׁט אֶת־רַגְלָיו וַיָּמָת בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃ וַיִּתְאַבְּלוּ עָלָיו
ו כָּל־יִשְׂרָאֵל וְכָל־מִצְרַיִם אֵבֶל גָּדוֹל׃ וּבְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם
וַיַּעֲלוּ אִתָּם אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף וַיִּקְבְּרֻהוּ בְחֶבְרוֹן עִם־אֲבוֹתָיו וַיִּהְיוּ
יְמֵי שְׁנֵי חַיָּיו מֵאָה וָעֶשֶׂר׃

ו לפרים (ע״ש גם על הטלה הלבן). — הרביעי. הפר הרביעי הוא יהודה. יש משערים
ז שבמקור היה השלישי לוי, אלא שהמעתיק הנוצרי שינה לשם מטרתו להרביעי. — אחר
פסוק ד׳ יש תוספת נוצרית: וארא והנה נולדה מיהודה בתולה ולה בגד בוץ וממנה
יצא טלה תמים ולשמאלה כעין הארי וכל החיות התמרמרו אליו וינצח אותם הטלה
ויפיצם וירמסם וישמחו עליו כל־המלאכים והאנשים וכל־הארץ. כמה חוקרים רצו להוציא
מתוך כתוב זה אילו קטעים מקוריים. למשל, הנבואה על הארי=יהודה (והשוה חנוך א׳
ט צ׳ ל״ח). — יקום לכם. אף כאן יש הרחבה נוצרית: טלה־ה׳ אשר יסיר את־
חטא העולם. —

כ ב–ג את עצמותי. השוה ספור המעשה בשמות רבה כ׳. — אפרתה. במקור
παρὰ τὸν Ἱππόδρομον והשוה הע׳ לברא׳ מ״ח ז׳: בעוד כברת ארץ לבא אפרתה=
ἐγγιζοντός μου κατὰ τὸν Ἱππόδρομον χαβραθὰ τῆς γῆς τοῦ ἐλθεῖν Ἐφράθα. —
ד–ה בשיבה טובה. במקור: בשינה טובה. — אבל גדול. קצת נוסחאות מוסיפים: כי גם
עם המצרים סבל כאֵבר מהם (=כאחד מאומתם) ויעש להם טובות ויעזר להם בכל
ו מפעל ובעצה טובה ובכל עבודה. — מאה ועשר. ברא׳ נ׳ כ״ו. —

צַוָּאַת בִּנְיָמִן הַבֵּן הַשְּׁנֵים עָשָׂר לְיַעֲקֹב וּבֶ[ן־]רָחֵל

א הַעְתָּקַת דִּבְרֵי בִנְיָמִן אֲשֶׁר צִוָּה לְבָנָיו בִּהְיוֹתוֹ בֶּן־חָמֵשׁ
ב וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה שָׁנָה׃ וַיִּשַּׁק לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר נוֹלַד יִצְחָק
ג לְאַבְרָהָם לִזְקוּנָיו כָּכָה נוֹלַדְתִּי גַם־אֲנִי לְיַעֲקֹב׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵתָה
רָחֵל אִמִּי בְּעֵת לִדְתָּהּ אוֹתִי וְלֹא הָיָה לִי חָלָב וָאִינַק שְׁדֵי בִלְהָה
ד אֲמָתָהּ׃ וְרָחֵל הָיְתָה אַחֲרֵי לִדְתָּהּ אֶת־יוֹסֵף עֲקָרָה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
ה שָׁנָה וַתִּתְפַּלֵּל אֶל־יְיָ וַתָּצָם וַתַּהַר וַתֵּלֶד אוֹתִי׃ כִּי אָהַב יַעֲקֹב אָבִי
ו אֶת־רָחֵל מְאֹד וַיִּתְפַּלֵּל אֲשֶׁר יִרְאֶה מִמֶּנָּה שְׁנֵי בָנִים׃ וְעַל־כֵּן קָרְאוּ
אֶת־שְׁמִי בִּנְיָמִן לֵאמֹר בֶּן־יָמִים׃

ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בָּאתִי מִצְרַיְמָה אֶל־יוֹסֵף וַיַּכִּירֵנִי אָחִי וַיֹּאמֶר אֵלַי
ב מָה־אָמְרוּ לְאָבִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר מְכָרוּנִי׃ וָאֹמַר לוֹ אֶת־כְּתָנְתְּךָ טָבְלוּ
ג בְּדָם וַיְשַׁלְּחוּהָ וַיֹּאמְרוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִיא׃ וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף
ד אָכֵן אָחִי גֻּנֹּב גֻּנְּבוּנִי סוֹחֲרֵי כְנַעַן בְּחָזְקָה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָלְכוּ לְדַרְכָּם
ה וַיַּסְתִּירוּ אֶת־כְּתָנְתִּי כְּמוֹ חַיָּה רָעָה פָּגְעָה בִּי וַתִּטְרְפֵנִי׃ וְכָכָה
מְכָרוּנִי רֵעֵיהֶם לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְהֵמָּה לֹא דִבְּרוּ כָזָב בְּאָמְרָם כָּזֹאת׃
ו כִּי בִקֵּשׁ [יוֹסֵף] לְהַסְתִּיר מִמֶּנִּי אֶת־מַעֲשֵׂי אֶחָיו וַיִּקְרָא לְאֶחָיו
ז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם׃ אַל־תַּגִּידוּ לְאָבִינוּ אֶת־אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִי וְאִמְרוּ לוֹ
ח כַּאֲשֶׁר סִפַּרְתִּי אָנֹכִי לְבִנְיָמִן׃ וְגַם מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם בִּלְבַבְכֶם תִּהְיֶינָה
כָּאֵלֶּה וְלֹא יִגְּעוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַד־לֵב אָבִי׃

ג וְעַתָּה בָּנַי אֶהֱבוּ גַם־אַתֶּם אֶת־יְיָ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְשִׁמְרוּ
ב מִצְוֹתָיו וּלְכוּ בְּדַרְכֵי יוֹסֵף הָאִישׁ הַטּוֹב וְהַקָּדוֹשׁ׃ וּמַחְשְׁבוֹתֵיכֶם
תִּהְיֶינָה לְטוֹבָה כַּאֲשֶׁר יְדַעְתֶּם גַּם־אוֹתִי כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר מַחְשְׁבוֹתָיו
ג נְכֹחוֹת יִרְאֶה הַכֹּל יָשָׁר לְפָנָיו׃ יִרְאוּ אֶת־יְיָ וְאֶהֱבוּ אֶת־רֵעֵיכֶם
וְאִם־יְבַקְשׁוּ רוּחוֹת בְּלִיַּעַל לְהָצִיק לָכֶם בְּכָל־צָרָה רָעָה לֹא יִמְשְׁלוּ

א חמש ועשרים ומאה. לפי מדרש תדשא (ברבינו בחיי לשמות) חי ק״ט שנה, וזו טעות, כי אף אחד מן השבטים לא מת כששנותיו פחות משנות יוסף. וצ״ל קט״ז או
ב קכ״ט. — לזקניו. לפי ס׳ הישר פ׳ ויצא היה יעקב בן צ״א בהולידו את יוסף. לפי יובלים י״ט י״ג נולד יעקב בשנת ב׳ אלפים מ״ו ובנימין בשנת ב׳ אלפים קמ״ד (שם
ח ל״ב ל״ד). לפי זה היה יעקב בהולידו אותו בן צ״ח שנים. — בן ימים. כך מבאר גם פילון (De mut. nom, ed. Wendland III, 92). ס׳ הישר בפ׳ וישלח: כי בארץ הַיָּמִין (הדרום?) נולד לו. —

ב ג–ח כל ספור המעשה שלכאן חדש הוא ושונה לגמרי משאר ספורי יוסף. —

ד בכם כאשר [לא משלו] גם ביוסף אחי: מה־רבו האנשים אשר
בקשו את־נפשו ויי הגן עליו כי כל־ירא יי ואוהב רעהו לא
ה יכהו רוח בליעל כי יי מגן לו: וגם־מזמת אנשים וחיות לא תוכל
ו למשל־בו כי יי בעזרו עקב האהבה אשר אהב את־רעהו: ויוסף
בקש מאבינו כי יתפלל אל־יי בעד אחיו למען לא יחשב יי להם
ז לעון את אשר עשו לו רע: ובכה קרא יעקב הבן יקיר לי יוסף
ח נצחת את־רחמי יעקב אביך: ויחבק־לו וישק־לו כשעתים:
ד אתם ראיתם בני את־אחרית האיש הטוב יוסף לכו במחשבה
ב טובה בדרכי רחמיו למען תשאו גם־אתם זרי תהלה: כי איש
ג טוב לא תחשכנה עיניו כי ירחם על־כל ואם חטאים הם: ואם
גם־הם יחרשו עליו רעה עושה טוב ינצח רע כי אלהים מגן לו
ד ואת־צדיקים כנפשו יאהב: וכי יתפאר לא יתחר בו איש וכי
יעשר לא יקנא בו גבור כי יהי ישבחהו את־צנוע יאהב על־דל
ה ירחם על־חולה יחוס ואת־יי יהלל: לירא יי מגן הוא לאוהב
אלהים יעזר למתעצב עליון יוכיח וישיבהו מדרכו ואשר חסד רוח
טוב שפוך עליו אותו יאהב כנפשו:
ה ועל־כן בני אם מחשבותיכם תהיינה טובות גם־מרעים
ישלימו לכם והוללים יבושו מפניכם וישובו לטוב ואנשי־בצע
לא רק ישובו מתאותם כי גם־נתן יתנו את־חילם לאשר בצרה:
ב ואם־תעשו טוב גם־הרוחות הטמאים ינוסו מפניכם וחית השדה
ג תירא מכם: כי המקום אשר בו יכבד איש מעשים טובים ועל־
ד דעתו [נגהה] אור גם־החשך ינום משם: כי אם־עזות יענה [איש]
ה לאיש קדוש והתנחם כי יחונן צדיק את־המגדף ויחריש: ואם
יבגד איש בצדיק והתפלל [בעדו] הצדיק כי אם גם־לרגע קט
ידכא עוד מעט ישגא זהרו ויופיע כאשר היה גם־יוסף אחי:
ו יצר האיש הטוב לא נתן ביד רוח־חטא־בליעל כי מלאך
ב השלום ינהל נפשו: ולא יביט בתאוה על־כל־דבר משחת ולא

ג ח בסוף פסוק ח׳ יש תוספת (או הרחבה) נוצרית: ויאמר אליו עוד תקום בך נבואת השמים על טלה ה׳ ומושיע העולם כי תמים ימסר [בעון] פושעים וחף מפשע [בחטא] אנשי רשע ימות בדם הברית להושיע את הגוים ואת ישראל ולהשמיד בליעל ואת כל משרתיו. —

ו יצר. השוה צוואת אשר א׳ ג׳. — מלאך השלום. השוה צוואת דן ו׳ ה׳. אשר

ג יִצְבָּר־הוֹן בְּחֶמְדָּתוֹ׃ לֹא יִתְפַּנֵּק בְּתַעֲנוּגִים אֶת־קְרוֹבוֹ לֹא יַעֲצִיב
[בִּטְנוֹ] לֹא יְמַלֵּא [מַאֲכָלָיו] תַּאֲוָה וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא יָתוּר אַחֲרֵי עֵינָיו
ד כִּי יְיָ חֶלְקוֹ׃ לֹא כְבוֹד אֲנָשִׁים וּקְלוֹנָם יַטּוּ אֶת־הַיֵּצֶר הַטּוֹב וְעָרְמָה
וְכָזָב וְרִיב וְדִבָּה לֹא יֵדַע כִּי יְיָ יִשְׁכָּן־בּוֹ וְיָאִיר אֶת־נַפְשׁוֹ ויחדהו
ה בַּכֹּל בְּכָל־עֵת׃ וְלֹא תִהְיֶינָה לַיֵּצֶר הַטּוֹב שְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת בְּרָכָה
וּקְלָלָה בּוּז וְכָבוֹד עֶצֶב וְשִׂמְחָה שֶׁקֶט וָרֹגֶז שְׂפַת־חֹנֶף וֶאֱמֶת עֹנִי
ו וָעֹשֶׁר כִּי אִם דֵּעָה אַחַת לוֹ בַּכֹּל זַכָּה וּטְהוֹרָה׃ לֹא שֵׁמַע לוֹ
וְשֵׁמַע וּמַרְאֶה וּמַרְאֶה כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹ יְדַבֵּר אוֹ יִרְאֶה יֵדַע
ז כִּי יְיָ יִרְאֶה לְנַפְשׁוֹ׃ וְהוּא אֶת־דַּעְתּוֹ יְטַהֵר לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יַאֲשִׁימֻהוּ
אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים וְכֵן גַּם־כָּל־מַעֲשֵׂי בְלִיַּעַל שְׁנַיִים הֵם וְתֹם אֵין בָּהֶם׃
ז וְעַל־כֵּן הִנְנִי מְצַוְּכֶם בָּנַי נוּסוּ מִפְּנֵי רָעַת בְּלִיַּעַל כִּי חֶרֶב הוּא
ב נוֹתֵן לְכָל־הַשּׁוֹמְעִים אֵלָיו׃ וְהַחֶרֶב הִיא אֵם שֶׁבַע רָעוֹת לָרִאשׁוֹנָה
תַּהַר הַדַּעַת מִבְּלִיַּעַל [וְתֵלֵד] הָרָעָה הָרִאשׁוֹנָה דָּם הַשְּׁנִיָּה בֶּהָלָה
הַשְּׁלִישִׁית תּוּגָה הָרְבִיעִית גָּלוּת הַחֲמִישִׁית מַחְסוֹר הַשִּׁשִּׁית רַעַשׁ
ג הַשְּׁבִיעִית חָרְבָּן׃ וְעַל־כֵּן נָקַם אֱלֹהִים מִקַּיִן שֶׁבַע נְקָמוֹת כִּי בְכָל־
ד מֵאָה שָׁנָה הֵבִיא יְיָ עָלָיו מַכָּה אֶחָת׃ וּבִהְיוֹתוֹ בֶּן־מָאתַיִם שָׁנָה
הֵחֵל לְהֵעָנוֹת וּבִתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה נִשְׁמַד בִּימֵי הַמַּבּוּל עַל־דְּבַר
הֶבֶל אָחִיו הַצַּדִּיק בְּשֶׁבַע רָעוֹת נִשְׁפַּט קַיִן וְלֶמֶךְ בְּשִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃
ה כִּי בָעֹנֶשׁ הַזֶּה יָדִינוּ לְעוֹלְמֵי־עַד כָּל הַדּוֹמִים לְקַיִן בְּקִנְאַת אַחִים
וּבְשִׂנְאָתָם׃
ח וְאַתֶּם בָּנַי נוּסוּ מִפְּנֵי הָרֶשַׁע וְהַקִּנְאָה וְשִׂנְאַת אַחִים וְדִבְקוּ
ב בַּטּוֹב וּבָאַהֲבָה׃ כִּי כָל־אֲשֶׁר לוֹ לֵב טָהוֹר בְּאַהֲבָה לֹא יַבִּיט אֶל־
אִשָּׁה לִזְנוֹת עִמָּהּ כִּי אֵין שֶׁמֶץ רַע בִּלְבָבוֹ כִּי רוּחַ יְיָ נָחָה עָלָיו׃

ג ו׳ ו׳. – ה׳ חלקו. צוואת לוי ב׳ י״ב. –
ז ב שבע רעות. השוה אבות ה׳ ח׳: שבעה מיני פורעניות באין לעולם על שבעה
ג גופי עבירה וכו׳. בן־סירא מ׳ ט׳. – הראשונה דם. רצח קין. – שבע נקמות.
השוה בראשית ד׳ ט״ו כל הורג קין שבעתים יקם. וכאן נדון קין עצמו לשבע נקמות. –
ד מאתים שנה. לפי יובלים ד׳ ב׳ היה קין בן ל״ה כשהרג את הבל. – ובתשע
מאות. לפי יובלים ד׳ א׳ נולד קין בשנת ס״ד לבריאת העולם ונהרג בשנת תתק״ל.
לפי זה חי רק תתס״ו שנה. – בימי המבול. לפי יובלים היה המבול בשנת אלף ש״ח,
היינו שע״ח שנה אחרי מות קין. – ולמך. תפס כאן את למך כהורג קין. השוה ס׳
הישר פ׳ בראשית. –
ח ב שמץ רע. במקור μιασμόν. –

ג כִּי כַּאֲשֶׁר לֹא תְטֻנַּף הַשֶּׁמֶשׁ וְאִם־גַּם־עַל־צוֹאָה וָטִיט זָרְחָה וְיִבְּשָׁה
שְׁנֵיהֶם וְהֵסִירָה אֶת־רֵיחָם הָרָע כֵּן גַּם־לֵב טָהוֹר אִם גַּם בְּרֶפֶשׁ
אֲדָמוֹת יִתְהַלֵּךְ יִטְהַר וְהוּא לֹא יְטֻנָּף׃
ט וְאֶחֱזֶה וְהִנֵּה גַּם־מַעֲשִׂים לֹא־טוֹבִים יִהְיוּ בָּכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
חֲנוֹךְ הַצַּדִּיק כִּי זְנוּת סְדוֹם תִּזְנוּ וְנִשְׁמַדְתֶּם כִּמְעַט וּתְחַדְּשׁוּ אֶת־
הוֹלְלוּתְכֶם עִם־הַנָּשִׁים וּמַלְכוּת יְיָ לֹא תִשְׁכֹּן בֵּינֵיכֶם כִּי חִישׁ מַהֵר
ב יְסִירֶנָּה׃ וְאוּלָם מִקְדַּשׁ יְיָ בְּחֶלְקְכֶם יְהִי וְגָדוֹל יִהְיֶה כְּבוֹד הַבַּיִת
הָאַחֲרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן וְנִקְבְּצוּ שָׁמָּה שְׁנֵים עָשָׂר הַשְּׁבָטִים וְכָל־הַגּוֹיִם
עַד־אֲשֶׁר יִשְׁלַח עֶלְיוֹן אֶת־יְשׁוּעָתוֹ וְיָבֹא וַיַּשְׁקִיף עֲלֵיכֶם׃
י וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הָיָה יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם וָאֶחְמֹד לִרְאוֹת אֶת־צַלְמוֹ וְאֶת־
ב דְּמוּת פָּנָיו׃ וְעַל־יְדֵי תְפִלַּת יַעֲקֹב אָבִי רְאִיתִיו בַּיּוֹם בְּהָקִיץ בְּכָל־
ג צַלְמוֹ כַּאֲשֶׁר הָיָה׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם כָּאֵלֶּה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
ד דְּעוּ לָכֶם בָּנַי כִּי הִנְנִי מֵת׃ וְאַתֶּם גִּמְלוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־קְרוֹבוֹ
ה וְשִׁמְרוּ אֶת־חֻקּוֹת יְיָ וְאֶת־מִצְוֹתָיו׃ כִּי אֶת־אֵלֶּה אָנֹכִי מוֹרִישׁ לָכֶם
תַּחַת כָּל־נַחֲלָה וְגַם־אַתֶּם תַּנְחִילוּ אֵלֶּה לִבְנֵיכֶם נַחֲלַת עוֹלָמִים כִּי
ו כֵן עָשׂוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב׃ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה נָתְנוּ לָנוּ נַחֲלָה
לֵאמֹר שִׁמְרוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ עַד־אֲשֶׁר יְגַלֶּה יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְכָל־הַגּוֹיִם׃
ז וְאָז תִּרְאוּ אֶת־חֲנוֹךְ וְאֶת־נֹחַ וְאֶת־שֵׁם וְאֶת־אַבְרָהָם וְאֶת־יִצְחָק וְאֶת־
ח יַעֲקֹב עוֹמְדִים לִימִינוֹ בְּשִׂמְחָה׃ וְאָז נָקוּם גַּם־אֲנַחְנוּ אִישׁ עַל־שִׁבְטוֹ

ט ב בחלקכם. ב״ר צ״ג: ששני בתי מקדשות עתידין להבנות בחלקו של בנימין. ועי׳ ת״י לבראי מ״ט כ״ז: ובאחסנתיה יתבני בית מקדשא, יומא י״ב א׳: ומה היה בחלקו של בנימין, אולם והיכל ובית קדשי הקדשים. — וגדול יהיה. השוה חגי ב׳ ט׳, בית החשמונאים יהא גדול ומפואר וכל י״ב השבטים ישבו על אדמתם. — בסוף פרק זה יש תוספת נוצרית: נביא נולד יחיד והוא יכנס אל המקדש הראשון ושם יְחָרֵף ה׳ ועל עץ ירומם ומסך ההיכל יקרע ורוח ה׳ תעבור אל הגוים כאש תתפרץ והיה בצאתו מן שאול ועלה מן הארץ השמימה ואנכי ידעתי מה שפל יהי עלי אדמות ומה מפואר בשמים. —

י הפסוקים ו׳—י״א הם אחד המקורות הקדומים ביותר על תחית המתים. השוה את התיאור בחנוך א׳ (ביחוד פרק צ׳), צוואת לוי י״ח ט׳, יהודה כ״ה ד׳, דן י״ב. המתים שיקומו לתחיה יכנסו לגן עדן ויאכלו מעץ החיים (לוי י״ח י׳) וישכנו בירושלים החדשה (דן ה׳ י״ב).— בסוף פסוק ז׳ יש תוספת נוצרית: אשר הופיע על האדמה בצלם איש

ח בעני וכל אשר יאמינו בו עלי אדמות יגילו אתו. — לחרפות. ע״פ דניאל י״ב ב׳. לפי חנוך א׳ יקיצו רק הצדיקים לתחיה. — כאן יש תוספת נוצרית: וה׳ ידין לראשונה את ישראל על רשעתו כי כאשר הופיע אלהים בבשר לא האמינו בו ואז ישפוט את כל הגויים אשר לא האמינו בו כאשר הופיע עלי אדמות והוא יוכיח את ישראל בידי

ט וְנִשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ הַשָּׁמָיִם: וְכָל־בְּנֵי־אִישׁ יָקִיצוּ אֵלֶּה לְכָבוֹד וְאֵלֶּה
י לַחֲרָפוֹת: וְאַתֶּם בָּנַי אִם תִּתְהַלְּכוּ בִקְדֻשָּׁה בְּמִצְוֹת יְיָ עוֹד תִּשְׁכְּנוּ
אִתִּי לָבֶטַח וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִקָּבֵץ אֶל־יְיָ:
יא וְלֹא עוֹד יִקָּרְאוּ לִי זְאֵב טוֹרֵף עֵקֶב חֲמַסְכֶם כִּי אִם־עוֹבֵד
ב יְיָ מְחַלֵּק טֶרֶף לְעוֹשֵׂי טוֹב: וּבְאַחֲרִית הַיָּמִים יָקוּם מִזַּרְעִי יְדִיד
יְיָ שׁוֹמֵעַ בְּקוֹלוֹ וְעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ וְהוּא יָאִיר בְּדַעַת חֲדָשָׁה אֶת־כָּל־
הַגּוֹיִם וְהוּא בְּאוֹר הַדַּעַת עַל־יִשְׂרָאֵל יוֹפִיעַ בִּישׁוּעָה:
יב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה אֶת־דְּבָרָיו וַיֹּאמֶר הִנְנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם בָּנַי
ב הַעֲלוּ אֶת־עַצְמוֹתַי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרוּנִי בְּחֶבְרוֹן אֵצֶל אֲבוֹתָי: וַיָּמָת
ג בִּנְיָמִן בְּשֵׂיבָה טוֹבָה בֶּן־חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה שָׁנָה: וַיָּשִׂימוּ אוֹתוֹ
בָּאָרוֹן: וּבְאַחַת וְתִשְׁעִים שָׁנָה לְבוֹא בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִצְרַיְמָה וַיַּעֲלוּ
הֵם וַאֲחֵיהֶם אֶת־עַצְמוֹת אֲבוֹתֵיהֶם חֶרֶשׁ בְּמִלְחֶמֶת כְּנָעַן וַיִּקְבְּרוּ
ד אוֹתָם בְּחֶבְרוֹן לְרַגְלֵי אֲבוֹתֵיהֶם: וְהֵמָּה שָׁבוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיֵּשְׁבוּ
בְּמִצְרַיִם עַד־יוֹם עֲלוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

בחירי הגויים כאשר הוכיח את עשיו בידי המדינים אשר פתו את אחיהם עד אשר
ט נפלו בזנות ובעבודת אלילים וינזרו מאחרי ה׳ ויהיו בנים בתוך יראי ה׳. — לבטח.
ביווני: ἐν ἐλπίδι=לבטחון, והוא תרגום הע׳ ללשון וישבו לבטח ביחז׳ כ״ח כ״ו. —
יא מחלק טרף. ביווני: διαδιδοὺς τροφήν. בברא׳ מ״ט כ״ז נמסר יחלק שלל—
ב δίδωσιν τροφήν. — ידיד ה׳. לשון דב׳ ל״ג י״ב. — אחר פסוק ב׳ יש תוספת נוצרית:
וכזאת יטרף ממנו ויתן לְכְנֵסִיַּת הגוים ועד קץ עולמים יהיה בכנסיות הגוים ובין שריהם
כשיר מזמור בפי־כל ובספרי הקדש יכתבו מעשהו וגם דברו והוא יהיה בחיר אלהים
עד עולם ובהם הוא יצא ויבוא כאשר אמר יעקב אבי הוא ימלא מחסור שבטך. —
הלשון ימלא מחסור נמצא פעמים הרבה באיבנגליון. —
יב ג במלחמת כנען. אפשר שהיא המלחמה שעליה מסופר באריכות בס׳ הישר (פ׳
שמות), וע׳ צוואת זבולון ח׳ י״ב, גד ח׳ ה׳ (ובפי׳). —

ספר היובלים

מבוא

א. שם הספר.

ספר זה שני שמות לו: א) ספר היובלים (כך בתחלתו של קטע סורי: כתבא דלות עבריא הו דמתקרא יוביליא) או ספר היובלות (כגון בס' יוסיפון או בפי' לדברי הימים המיוחס לאחד מתלמידי רס"ג, עמ' 36) = οἱ Ἰωβηλαῖοι או τὰ Ἰωβηλαῖα, ונקרא כך על שם שהוא מחלק את ההיסטוריה למן בריאת העולם ועד מתן תורה ליובלות של מ"ט שנים היובל. ב) בראשית זוטא או זוטרתא = Μικρογένεσις או ἡ λεπτὴ Γένεσις, אולי ניתן לו שם זה מחמת היותו קטן באיכות (אבל לא בכמות) לגבי ספר בראשית שבתורה. ואולי מחמת היותו קטן בתוכן, שהרבה מסיפורי בראשית הניח ולא הביאם כלל.

ויש להעיר שנמצאים עוד כינויים אחרים לספר זה, והם חזון משה (ἀποκάλυψις Μωϋσέως) או ברית משה (ἡ διαθήκη τοῦ Μωϋσέως) או חיי אדם (Βίος Ἄδαμ).

ב. טיבו של הספר וצורתו.

ספר היובלים הוא מעין מדרש אגדה למן תחלת מעשי בראשית שבספר בראשית ועד יציאת מצרים שבשמות י"ב. ואין זה מדרש כשאר המדרשים, שהם עוסקים בפירושו של לשון אחד או פסוק אחד או ענין שבתיבה אחת ומתוך כך הם באים לספר דברי אגדה או של מסורת שבישראל. נראה שדרך זו עדיין לא היתה רווחת בישראל באותן הדורות, בימיהם של ראשונים, ולפיכך ספר היובלים – כלשונו בפתיחתו כך הוא: ספר חלוקת הימים – פותח מדרשו בפרשת הדברים לפי המשכם של הענינים, והולך מענין לענין לפי סדר השתלשלותם של המאורעות, ממש כבהמשך של סיפור, והוא משלב בתוך דבריו דרך הילוכו כל מה שנראה לו חשוב וכדאי למסור לקורא לרגל התכלית העומדת לפניו. ודרך אגב פותר הוא קושיות, מישב סתירות, ממלא ליקויים, וממילא אנו למדים כמה דברים חדשים, שאינם ידועים ממקום אחר. וכך נעשה ספר זה בבחינת מאסף לראשונים, שהוא מוסר דבריהם שהיו רווחים בעולמו של הסופר בכתב ובעל פה, ואף חלוץ הוא לאחרונים, שבאו אחריו ושתו ממעינו. ואף אנו, אחרונים שבאחרונים, ענינים הרבה נודעים לנו מתוך קדמוניותיה של אגדת קדמונינו, כגון על חמשת הימים שהיה אדם עסוק בהם בקריאת שמות לבריות (ג' א'–ג'), ועל הלשון המשותפת שהיתה להן לבריות שבעולם עד שלא קלקלו אדם וחוה (ג' כ"ח), ועל שנים עשר בניו של אדם (ד' י'), ועל קבורתו של אדם (ד' כ"ט), שזו היתה הקבורה הראשונה שבעולמם של בני אדם, ועוד ועוד. ולא רק ענינים כלליים, אלא אף שמות פרטיים של אישים ושל מקומות מתוספים לנו באוצר ידיעותינו, ואנו לא ידענום משום מקום אחר, כגון שמותיהן של נשי קין (ד' ט"ו) ושל שת (ד' י"א) ושל קינן (ד' י"ד) ועוד, והשמות הגיאוגרפיים המרובים, וכיוצא בהם באלו הענינים.

ואגב עיון בספר אנו עומדים על כמה נקודות שבהן הוא מדבר, בלשון סתמי, משפטים עם המינים והכופרים שבדורותיו ועל דברי הגנתו על היהדות ובזה אפשר לו לקורא לעמוד על ענינים חשובים שבתולדותיה של היהדות והתפתחותה במחשבה ובחיים.

ולא רק שהוא יודע מה שעליו לדרוש בו אלא אף מכיר הוא ממה עליו לפרוש, שאין לו צורך לדבר עליו לפי התכלית שֶׁתִּכֵּן לעצמו מתוך טעם שבלבו, ולפיכך כמה פרטים יש בתורה שאין הוא מזכירם כלל ועובר עליהם בשתיקה גמורה, כגון שליחת העורב והיונים ע"י נח מתוך התיבה (בראשית ח' ז'–י"א) וסעודתם של המלאכים שבאו

לבקר את אברהם (שם י״ח ב׳–ח׳) והשתדלותו של אברהם בענין סדום (שם י״ח כ״ב–ל״ג), ועוד ועוד. ומתוך השמטת ענינים חשובים כאלה וכיוצא בהם מתוך הספר, נראה שלא כותב סתם היה בעל הספר, אלא תכנית מסוימת היתה ערוכה במחשבתו, ולפיכך לא היה חס כלל על נקודות חשובות מתוך מסורתן של ישראל ומנען. וודאי נראית המסגרת התחומה שהיתה לו בעבודתו ועליה שמר בהקפדה, כמו שנראה מן ההטעמה היתירה שהוא נוהג בחשיבותם של השבת (בה הוא פותח את ספרו ובה הוא סוגרהו) ומועדי ישראל.

אף צורה מיוחדת עלתה במחשבתו לכתיבת הספר והיא הצורה הטבועה על הספר: צורת דיבורו של שר־הפנים אל משה רבינו. צורה זו קשורה היא במעשה שהיה: כשהיה משה רבינו בהר סיני לקבל את התורה מפי הגבורה (ע׳ שמות כ״ד י״ב, ל״ד כ״ז–כ״ח) גילה לו הקב״ה מה שעתיד להיות בעולמן של ישראל, שעתידים הם לשכח התורה ולהיות נענשים על כך בפרענות קשה. בה בשעה התחיל משה מתעצם עם הגבורה ומתחנן על מתן היכולת להם, לישראל, לעמוד ביראת שמים. וסוף דבר היה שפעולתו של השתדלן הגדול בעליונים עשתה פרי: הובטח לו מתן סליחה לישראל לכשיחזרו בתשובה. באותו מעמד ניתן צו לשר־הפנים לקרא לפני משה תולדות האדם למן מעשי בראשית ואילך כמו שהיו כתובות בלוחות השמים ולהעלותן על הכתב לדורי־דורות. ואותה היסטוריה שבמרומים בסדר כרונולוגי היתה ערוכה, ממש כמו שניתנה בספר היובלים, והיא אף מושכת והולכת לפי חשבון של יובלות בני מ״ט שנים ושל שבועות בני שבע שנים, באופן שכל מאורע ומאורע תאריכו קבוע בחשבון מדויק: בחדש פלוני לשנה פ׳ לשבוע פ׳ ליובל פ׳.

ואף אותה צורת הדיבור כמו שהיתה יוצאת מפיו של שר הפנים אל משה נשתמרה בספר בעינה: יש שהוא מדבר בשם עצמו בגוף ראשון יחיד ויש שבשם פמליה של מעלה הוא משמיע את הדברים והם נאמרים בגוף ראשון של רבים, ומכוונים הדברים תדיר אל גוף שני יחיד, כל׳ אל משה רבינו.

ג. זמנו.

הרבה נתחבטו החוקרים בהגבלת זמנו של הספר, ויש מהם שלשם כך צללו בתהום של פלפול ודברי הבאי העלו בידם. כגון Charles, שסבור היה להביא ראיה מתוך דרישת סמוכין: יוספוס (קדמ׳ ט״ז ו׳ ב׳) שם בפיו של אבגוסטוס קיסר מליצה, כדרכו של יוספוס, שהוא נותן ליהודים רשות לחיות על פי נימוסיהם כמו שהיו נוהגין בימי הורקנוס הכהן הגדול לאל עליון, ונאמר בס׳ היובלים (ל״ב א׳) שלוי בן יעקב אבינו חלם שמינוהו והושיבוהו לכהן אל עליון, — אמור מעתה שבאותו הזמן של הורקנוס ניתן לו לכהן הגדול שבירושלים תאר רשמי של כהן לאל עליון, ומכאן שס׳ היובלים באותו פרק נכתב. ראיה זו כשהיא לעצמה אין לה שום ערך, שהרי כינוי אל עליון לאלהי ישראל היה רווח הרבה באותם הזמנים, כמו שנראה מכמה ספרים, ובפרט מן הספרים החיצונים, כגון חנוך ועוד, ואף בעל ס׳ היובלים, ויוספוס בשעתו גם הוא, אינם משתמשים בתאור של כהן לאל עליון אלא לשם תפארת מליצה, שהיא נמשכת והולכת מתוך בראשית י״ד י״ח, ומעולם לא מצינו שיהא אותו תאר מסוגל באופן רשמי לבני החשמונאים דוקא.

אבל האמת היא שכמה רמזים יותר ברורים יש בספר שמתוכם אפשר לעמוד על זמנו: קודם כל משמע מתוך דבריו שבית המקדש קיים (א׳ י״ז–י״ח) וחגיגת הפסח היא בירושלים (מ״ט ט״ז–כ״א). שוב הוא מדבר על תופעות שעברו כבר מזמן רדיפות אפיפניס ומלחמות החשמונאים (ע׳ כ״ג ט״ז ואילך) או על החק הכתוב בלוחות השמים על כיסוי ערוה ועל איסור גילוי הגוף כהתגלות הגויים (ג׳ ל״א) המתאים למעשה

המתיוונים שבישראל מאותה התקופה ממש (כמו שמסופר בס׳ הראשון למקבים בתחלתו). וכשהוא אומר (ל״ח י״ד) שבני עשו לא פסק מהם עול העבדות ששמו עליהם בני יעקב עד היום הזה, הרי ברור שאי־אפשר שיהא לשון זה יוצא מפיו של שר הפנים בדברו אל משה אם בפועל לא היה בזמנו של הכותב עול של ישראל על ערפם של בני אדום. ואם היה כך בזמנו על כל פנים היה זה קודם מלכותו של הורדוס האדומי ובימיו של יוחנן הורקנוס דוקא ששיעבד לבני אדום. כמו־כן אם נאמר (ל״ח ז׳) שישראל הכו לאנשי המלחמה של פלשתים, הרי שוב נרמז כאן אותו הזמן שאשדוד ועזה ערי פלשתים נחרבו ע״י הורקנוס ואלכסנדר ינאי (כידוע מס׳ ראשון למקבים ומדבריו של יוסיפוס).

מתוך רמזים אלה וכיוצא בהם נראית הסברה שהספר נכתב אחר מותו של יוחנן הורקנוס (קע״ה שנים קודם החורבן) ולפני עלייתו של הורדוס.

ד. לשונו העיקרית וגלגוליו של גוף הספר.

מעצמו מובן וטבעי הוא שספר היובלים נכתב מעיקרו עברית, שהרי לשון זו היא לשונו הקדושה והלאומית של הכותב גופו (ע׳ י״ב כ״ב–כ״ג, מ״ג ט״ו). אבל אילו היינו נתבעים להוכיח ענין זה בראיות מוכיחות, לאחר שהגוף העברי עבר ובטל לצערנו מן העולם, היינו נתמכים בסימנים הרבה המעידים על מוצאו העברי, ומהם:

א) הדרשות שבעיקרן נוסדו על לשונות עבריים, וביחוד במדרשי השמות הפרטיים, כגון ויקרא את שמו ירד כי בימיו ירדו מלאכי ה׳ (ד׳ י״ח–י״ט), שלח כי אמר שלח נשלחתי (ח׳ ד׳), רעו כי אמר הנה בני האדם היו רעים (י׳ י״ח), על כן נקרא שם סרוח שרוג כי סרו כלם לעשות כל חטא (י״א ו׳), על כן קרא אביו שמו תרח כי הטריחום העורבים (י״א י״ג), ורבים כאלו.

ב) עבראיסמין שנשתמרו עוד בתרגומים, הכושי והרומי, אף על פי שנכתבו מתוך תרגום יווני, כגון ויתן (בכושי נמסר וַהַב) ה׳ את השמש לאות גדול על הארץ (ב׳ ט׳), הנסיון העשירי אשר נִסָּה בו אברהם (י״ט ח׳ = in qua tentatus est in ipsa Abraham), ובחר בך (כ״ב ט׳ = eligere in te), ויהי לנו הדבר הזה (כ״ד כ״ב = factum est nobis sermo hic).

ג) כמה לשונות קשים ובלתי מובנים יש בספר משום שטעה בהם המתרגם היווני מעברית, ואותם הלשונות יתבררו ואף יובנו טעיות המתרגם רק לאחר שיתרגמו חזרה לעברית, כגון מ״ג י׳ ויאמר יהודה בי אדוני, שהמלה בי היא לשון בקשה (=נא), והיווני תרגמה כפשוטה ἐν ἐμοί (=בתוכי), ובא הכושי אף הוא ומסרה כך מתוך התרגום היווני, שזה היה צריך למסרה בלשון δέομαι (כענינה בברא׳ מ״ד י״ח).

הגוף העברי של ספר היובלים היה מצוי עוד בימי הירונימוס (346–420). כן נראה מדבריו (באגרתו LXXVIII ad Fabiolam, mansio 18), שבהסבירו את השם רִסָּה (במד׳ ל״ג כ״א) – כתב: „עד כמה שזכרוני מגיע איני יודע אם מצאתי במקום אחר בכה״ק של העברים מלה זו, חוץ מבספר האפוקריפי שהיוונים קורין לו λεπτή, כלו׳ בראשית זוטא. שם בסיפור על בנין המגדל (אולי כוונתו למלה עברית שהיתה בסוף הפסוק י׳ י״ח. – ובתרגום שלנו נמסרה בשם מַפֹּלֶת) היא באה לענין מסלול שעליו מתעמלים נאבקים ואתליטים ונבחנת מהירות הרצים״ (וע״ש אף mansio 24, שהוא רומז שוב לספר היובלים וקורא לו ספר בראשית מן החיצונים = apocrypho Geneseos volumine).

כמה מאות שנים אח״כ מצינו בפירוש דה״י המיוחס לאחד מתלמידיו של ר״ס גאון (הוצאת רפאל קירכהיים, פראנקפורט דמיין תרל״ד, עמ׳ 36) שוב זכר ל„ספר היובלות שהביא אלפיומי רב סעדיה גאון מספרי הישיבה״. מתוך לשונו של אותו תלמיד משמע שספר היובלות של רס״ג בעברית היה, אבל נראה שהיה אותו נוסח ארוך מן הנוסח המצוי בכושית, שהרי הוא מביא שם דברים אף על זמנו של דוד המלך.

ס׳ היובלים השפיע הרבה על בעלי מדרשים קטנים, כגון מדרש תדשא[1] ומדרש ויסעו או ספר מלחמות בני יעקב[2], שנמצא בהם הרבה מתכנו של ס׳ היובלים, ויש לשער שאף הם, בעלי המדרשים, היה לפניהם ס׳ היובלים בעברית.

ה. תרגומיו הראשונים של ספר היובלים.

מתוך המקור העברי של ס׳ היובלים נעשה בזמנו תרגום יוני, שהלך אף הוא לאיבוד. מתוך התרגום היוני נעשו כמה תרגומים בלשונות אחרות. מכל אותם התרגומים, היוני ובניו, נתקיימו בידנו:

א) קטעים אחדים מן התרגום היוני שנשתיירו בספריהם של אבות הנוצרים (נדפסו ע״י Charles במקומותיהם המקבילים שבהוצאת הנוסח הכושי שלו).

ב) קטע סורי קטן (הדפיסו Charles שם, Appendix III). אפשר שהוא קטע של תרגום סורי שנעשה מתוך הגוף העברי (אע״פ שנמצא באותו קטע העתק של המלה היונית στάδιον = סטאדון). — כך נראה מן הרשימה שבתחלתו: שמהא דנשא דרישא אבהותא קדמיא איך כתבא דלות עבריא הו דמתקרא יוביליא.

ג) קטעים של תרגום רומי (כחלק רביעי מכל הספר). תרגום זה מתוך היוני נעשה (במצרים, או סמוך לה, ע״י יהודי בן א״י, באמצע המאה החמישית, בערך), כמו שנראה מכמה מקומות שנשתבשו בו ואין השיבושים מובנים אלא דרך היונית, ויש כמה לשונות שטעה המתרגם במשמעותן של המלים היווניות. אף צירופי מלים נמסרו אצלו כמות שהם בצירופם היוני, אע״פ שהם נגד רוחה של הלשון הרומית. והואיל והרומי נעשה מתוך היוני הרי חשיבותו היא כחשיבותו של התרגום הכושי, שאף הוא מתוך היוני נעשה (ע׳ לקמן). הקטעים של התרגום הרומי נדפסו בפעם הראשונה ע״י Ceriani בקובצו Monumenta sacra et profana (1861) I, 1, 15—16 וחזרו ונדפסו ע״י Rönsch בשם Das Buch der Jubiläen unter Beifügung des revidirten Textes der... lateinischen Fragmente והערכה לעבודה מדעית זו נתן Charles במבוא להוצאת הנוסח הכושי שלו (עמ׳ XI—XII). אף הוא חזר והדפיס אותן הקטעים הרומיים במקומותיהם המקבילים בתוך הנוסח הכושי שבהוצאתו.

ד) תרגום כושי. תרגום זה כולל את הספר בשלימות. אף הוא (כמו התרגום הרומי) מתוך התרגום היוני נעשה.

ויש ראיות מוכיחות על כך:

א) השמות הפרטיים נעתקו לא בצורתן העברית, אלא בצורתן היוונית דווקא.

ב) יש בו מלים שהן טראנסקריפציה ישרה מתוך היוונית, כגון ל״ד י״א ἡλίου (=של השמש).

ג) כמה מקומות קשי הבנה יש בו בתרגום הכושי שכדי לעמוד על משמעותם מוכרחים לתרגמם חזרה ליוונית, כגון א׳ כ״ט, ב׳ ב׳, ה׳ ד׳, י״ד י״ב, כ״ג י׳, כ״ח כ״ז, ל״ב ד׳ וכ״ז וכ״ט, מ״ז ה׳ ועוד.

ומתוך שהתרגומים הללו, הרומי והכושי, שניהם מתוך התרגום היווני נעשו, לפיכך יש בהם כדי סיוע מזה לזה בהבנת הדברים, וכמה לשונות עיקריים יש שבכושי נשתבשו וברומי נשתמרו בעצם מקוריותם.

---

1) הוציאהו אברהם אפשטיין (הוא מיחסהו לר׳ משה הדרשן) על פי כ״י בספרו מקדמוניות היהודים (ווינא תרמ״ז). במבוא המפורש הוא עסוק באריכות על השפעת ס׳ היובלים על בעל מדרש תדשא (וע׳ גם מאמרו של אפשטיין Le livre des Jubileés et le Midrasch Tadsché [REJ XXI, 80—97]). במבואו (עמ׳ VII—XI) העלה א׳ שקדמונינו היו מיחסים ס׳ היובלים לר׳ פנחס בן יאיר.

2) הוציאהו י׳ ב׳ לוטירבאך (על פי כ״י) בקובץ מאמרים לזכרון ר׳ צבי פרץ חיות (ווינא תרצ״ג)

ויש להעיר שבעלי שני התרגומים הללו היו עומדים כל אחד מהם תחת השפעת הביבליה שלו: המתרגם הרומי הכניס לעבודתו מהשפעתו של תרגום הע׳ והמתרגם הכושי – מהשפעתו של התרגום הכושי, ולפיכך יש להתיחס אליהם בפינה זו בזהירות שלא להסיק מתוכם על חילופי נוסחאות שבספר בראשית שהיו לפני בעל ס׳ היובלים גופו. כגון מה שכתוב בס׳ היובלים (ט״ו י״ד): אשר לא ימולו את בשר ערלתו ביום השמיני, על סמך שתוספת זו נמצאת בשמר׳ ובע׳ לספר בראשית (י״ז י״ד). ובאמת אין כאן אלא תוספת של מי שלא הרגיש כלל שבגדולים עסוק אותו כתוב והלך והוסיף אותו לשון מגוחך. ויש חוקרים שעושים בפחזותם רכוש בקרתי ממקומות כיוצאים בכך, כגון Charles שנזדרז ואסף רשימה שלימה של מקומות כאלו כדי להראות עד כמה יש יתרון לנוסח השמר׳ והע׳, שקדמון כבעל ס׳ היובלים מסייע בידם. ובאמת העלה חרס בידו, שהרי אותם המתרגמים של ס׳ היובלים – כדרך מתרגמים של ספרים חיצונים אחרים – כל איש מהם היה מסתייע בעבודתו בנוסח הביבליה שהיה מצוי אצלה.

מן התרגום הכושי יש ארבעה כ״י (תיאורם ע׳ אצל Charles בהוצאתו), והם נסמנים כך אף בהערות הבקרתיות שניתנו מתחת לגוף הספר:

A – שבספריה הלאומית בפאריס,

B – שבמוזיאון הבריטי בלונדון,

C – שבספריה האוניברסיטאית בטיבינגן,

D – כ״י שהיה ברשותו של d'Abadie.

מתוך כתבי־יד אלו נדפסו שתי מהדורות מדעיות של התרגום הכושי:

א) A. Dillmann, Kufâlê sive liber Jubilaeorum aetiopice ad duorum libror. manuscr. fidem primum ed., Kiel 1859. (על פי שני הכ״י CD)

ב) R. H. Charles, The Ethiopic Version of the Hebrew Book of Jubilees, Oxford 1895 (על פי ארבעת הכ״י ABCD, בצירוף הציטטות היוניות, הקטעים הרומיים, שני קטעים מס׳ נח וממדרש ויסעו – מתוך ביהמ״ד של ילינק חלק ג׳ – והקטע הסורי על „שמות נשי ראשי האבות הקדמונים״).

ו. התרגומים האחרונים של ס׳ היובלים.

מתוך שתי המהדורות הנזכרות של הנוסח הכושי ומתוך תרגומו הגרמני של דילמן נעשו כמה תרגומים חדשים, והם:

א) מן הנוסח הכושי:

A. Dillmann, Das Buch der Jubiläen... aus dem Aethiopischen übersetzt (Ewald's Jahrbücher der bibl. Wissensch., 1850-51, II 230-256, III 1-96).

Schodde, The Book of Jubilees (Bibliotheca Sacra 1885-1887).

Charles The Book of Jubilees (JQR 1893-1895).

Littmann, Das Buch d. Jubiläen (Kautzsch, Apokr. u. Pseudep. d. A. T., 1900, II, 31-119).

Charles, The Book of Jubilees or the Little Genesis, London 1902.

" " " " " (The Apocr. and Pseudep. of the O. T., 1913, II 1-82).

" " " " " with an introduction by Box, London 1917.

ב) מן התרגום הגרמני של דילמן:

ספר היובלים המכונה מדרש בראשית זוטרתא מאת שלמה ראבין (Rubin), ווין תר״ל.

A. Смирновъ, Книга Юбилеевъ, Казань 1895.

סֵפֶר הַיּוֹבְלִים

אֵלֶּה דִּבְרֵי חֲלֻקַּת יְמֵי־הַתּוֹרָה וְהָעֵדוּת לְמַעֲשֵׂי הַשָּׁנִים לְשָׁבֻעוֹת שְׁנוֹתֵיהֶם וְיוֹבְלֵיהֶם בְּכָל־שְׁנוֹת הָעוֹלָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי בַּעֲלוֹתוֹ לָקַחַת אֶת־לֻחוֹת הָאֶבֶן לֻחוֹת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה כִּדְבַר יְיָ אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו לֵאמֹר עֲלֵה אֶל־רֹאשׁ הָהָר׃

א וַיְהִי בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ
הַשְּׁלִישִׁי בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲלֵה־
נָא אֵלַי הַנָּה הָהָרָה וְאֶתְּנָה־לְּךָ אֶת־שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֶבֶן לֻחוֹת הַתּוֹרָה
ב וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר יְיָ וּכְבוֹד יְיָ
ג שָׁכֵן בְּהַר סִינַי וְעָנָן כִּסָּהוּ שֵׁשֶׁת יָמִים׃ וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ־הֶעָנָן וַיַּרְא אֶת־כְּבוֹד יְיָ כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עַל־רֹאשׁ
ד הָהָר׃ וַיְהִי־שָׁם מֹשֶׁה עַל־הָהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיַּרְאֵהוּ
יְיָ אֶת־דִּבְרֵי חֲלֻקַּת כָּל־יְמֵי הַתּוֹרָה וְהָעֵדוּת אֲשֶׁר הָיוּ וַאֲשֶׁר
ה יָבֹאוּ׃ וַיֹּאמֶר שִׂים לִבְּךָ אֶל־כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ בָּהָר
הַזֶּה וּכְתַבֵהוּ בַּסֵּפֶר לְמַעַן יִרְאוּ בְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם כִּי לֹא־עֲזַבְתִּים
בִּגְלַל כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּעָבְרָם אֶת־הַחֹק אֲשֶׁר אָשִׂים הַיּוֹם
ו בְּהַר סִינַי בֵּינִי וּבֵינְךָ לְדֹרוֹתָם׃ וְהָיָה בְּבוֹא כָל־זֶה עֲלֵיהֶם וְיָדְעוּ
כִּי־צָדַקְתִּי מֵהֶם בְּכָל־מִשְׁפָּטָם וּבְכָל־עֲצָתָם וְיָדְעוּ כִּי תָמִיד הָיִיתִי
ז עִמָּהֶם׃ וְאַתָּה כְּתָב־לְךָ אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אוֹדִיעֲךָ הַיּוֹם
כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מִרְיָם וְעָרְפָּם הַקָּשֶׁה בְּטֶרֶם אֲבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיהֶם לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲכֶם אֶתֵּן
ח אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ וְסָרוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי נֵכָר אֲשֶׁר

א משה מקבל את הלוחות וידיעות על מה שהיה ומה שיהיה וכותב בספר (א׳–ד׳) — חטאת ישראל (ה׳–ט׳) — גלות ישראל ויהודה (י׳–י״ד) — שיבת ציון ובנין המקדש (ט״ו–י״ח) — משה מתפלל בעד ישראל שה׳ יברא להם לב טהור ורוח קדוש (י״ט–כ״א) — ה׳ מבטיחהו לגאלם ולשכן בתוכם לכשיחזרו בתשובה (כ״ב–כ״ה) — משה נצטוה לכתוב את הבאות עד אחרית הימים על פי קריאתו של מלאך הפנים מתוך לוחות השמים (כ״ו–כ״ט).

ב הנה ההרה. השוה שמות כ״ד י״ב. — אשר כתבתי. בכ״י A נוסף: לך. —

ו–ז כי לא עזבתים. נ״א: כי עזבתים. ובכמה כ״י: כי לא אעזבם. — כל־זה. בכושי: כל ענש הדבר הזה. — צדקתי. A: צדיק. BD נוסף: אני. — ובכל עצתם. נ״א: ובכל מעשיהם. — ואתה. ליתא בנוסח A. — כתב־לך. A: כתב לי. — לאבותיהם. BC ליתא. —

ט לֹא יוֹשִׁיעוּם מִכָּל־צָרָתָם וְנִשְׁמְעָה הָעֵדוּת הַזֹּאת לְעֵדוּת לָהֶם: כִּי
יִשְׁכְּחוּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אוֹתָם וְהָלְכוּ אַחֲרֵי הַגּוֹיִם
וְאַחֲרֵי טֻמְאָתָם וְאַחֲרֵי חֶרְפָּתָם וְעָבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְהָיוּ לָהֶם לְאֶבֶן
י נֶגֶף לְצָרָה לְעֳנִי וּלְמוֹקֵשׁ: וְאָבְדוּ רַבִּים וְנִלְכְּדוּ וְנָפְלוּ בְּיַד הָאוֹיֵב
עַל־כִּי עָזְבוּ אֶת־תּוֹרֹתַי וּמִצְוֹתַי וּמוֹעֲדֵי בְרִיתִי וְשַׁבְּתוֹתַי וְקָדָשַׁי
אֲשֶׁר קִדַּשְׁתִּי־לִי בְּתוֹכָם וּמִשְׁכַּן קָדְשִׁי אֲשֶׁר קִדַּשְׁתִּי־לִי בְּתוֹךְ
יא הָאָרֶץ לְשַׁכֵּן אֶת־שְׁמִי בוֹ: וְעָשׂוּ לָהֶם בָּמוֹת וַאֲשֵׁרוֹת וּפְסִילִים
וְעָבְדוּ אִישׁ פִּסְלוֹ לְתָעוּת וְזָבְחוּ אֶת־בְּנֵיהֶם לַשֵּׁדִים וּלְכָל־מַעֲשֵׂי
יב שִׁגְגַת לִבָּם: וְשָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם עֵדִים לְהָעִיד בָּהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ כִּי
[אִם־]יַהַרְגוּ אֶת־הָעֵדִים וְרָדְפוּ אֶת־דֹּרְשֵׁי הַתּוֹרָה וְהֵסִירוּ הַכֹּל
יג וְהֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת הָרַע לְנֶגֶד עֵינָי: וְהִסְתַּרְתִּי פָּנַי מֵהֶם וּמְכַרְתִּים בְּיַד־
הַגּוֹיִם לִשְׁבִי וּלְשָׁלָל וּלְאָכְלָה וְגֵרַשְׁתִּים מִן־הָאָרֶץ וְזֵרִיתִים בַּגּוֹיִם:
יד וְשָׁכְחוּ אֶת־כָּל־תּוֹרֹתַי כָּל־מִצְוֹתַי וְכָל־מִשְׁפָּטַי וְהֵפֵרוּ חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת
טו וּמוֹעֵד וְיוֹבֵל וָחֹק: וְאַחַר יָשׁוּבוּ אֵלַי מִבֵּין הַגּוֹיִם בְּכָל־לִבָּם וּבְכָל־
מְאֹדָם וַאֲסַפְתִּים מִבֵּין כָּל־הַגּוֹיִם וּבִקְשׁוּנִי לְמַעַן אֶמָּצֵא לָהֶם וְאַחַר
בַּקְּשָׁם אוֹתִי בְּכָל־לִבָּם וּבְכָל־נַפְשָׁם אֶפְתַּח לָהֶם רֹב־שָׁלוֹם בְּצֶדֶק:
טז וְהִפְרֵיתִים לְמַטַּע יֹשֶׁר בְּכָל־לִבִּי וּבְכָל־נַפְשִׁי וְהָיוּ לִבְרָכָה וְלֹא
יז לִקְלָלָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב: וּבָנִיתִי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם וְשָׁכַנְתִּי
עִמָּהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵם יִהְיוּ־לִי לְעָם בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה:
יח–יט וְלֹא אֶעֶזְבֵם וְלֹא אֶתְנַכֵּר לָהֶם כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיהֶם: וַיִּפֹּל מֹשֶׁה עַל־
פָּנָיו וַיִּתְפַּלֵּל וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אֱלֹהַי אַל[־נָא] תִּתֵּן אֶת־עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ
לָלֶכֶת בְּשִׁגְגַת לִבָּם וְאַל־תִּמְכְּרֵם בְּיַד־הַגּוֹיִם צָרֵיהֶם לְבַל־יִמְשְׁלוּ
כ בָּהֶם וְלֹא יְאַלְצוּם לַחֲטֹא לְפָנֶיךָ: יַעֲלוּ־נָא רַחֲמֶיךָ אֲדֹנָי עַל־עַמְּךָ
וּבָרָאתָ לָהֶם נֶפֶשׁ יְשָׁרָה וְרוּחַ בְּלִיַּעַל אַל־יִמְשֹׁל בָּהֶם לְהַשְׂטִין
עֲלֵיהֶם לְפָנֶיךָ וּלְהַטּוֹתָם מִכָּל־דֶּרֶךְ הַצֶּדֶק לְמַעַן יֹאבְדוּ מִפָּנֶיךָ:
כא וְהֵמָּה עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר גָּאַלְתָּ מִיַּד־מִצְרַיִם בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל בְּרָא
לָהֶם לֵב טָהוֹר וְרוּחַ קָדוֹשׁ וְאַל־יִנָּקְשׁוּ בְּחַטֹּאתֵיהֶם מֵעַתָּה וְעַד

ט–י ארץ. D: הארץ הזאת. — לעדות להם. BD ליתא. — האויב. A: צריהם. — קדשתי
יג–יד לי. A: לשמי. — ביד. BD ליתא. — כל תורתי. A ליתא כל. — וכל־משפטי. A ליתא. —
יז–יט לאלהים. CD: לאלהיהם. — לעם. כך A. בשאר כ״י: לעמי. — צריהם. BD ליתא —
כ ולא יאלצום. A: ויאלצום. — ורוח בליעל. כך הוא לדעת כל החוקרים. בכ״י:
כא–כג בלחור. — תיבה שלא נודע מוצאה. — ברא. AD: וברא. — ובכל לבם. B ליתא. —

כב עוֹלָם: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה יָדַעְתִּי אֶת־מִרְיָם וְיִצְרָם וּקְשִׁי־עָרְפָּם וְכִי
כג לֹא־יִשְׁמְעוּ עַד־אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֶת־חֶטְאָם וְחַטֹּאת אֲבוֹתֵיהֶם: וְאַחַר
יָשׁוּבוּ אֵלַי בְּכָל־הַיֹּשֶׁר וּבְכָל־לִבָּם וּבְכָל־נַפְשָׁם וּמַלְתִּי אֶת־עָרְלַת
לִבָּם וְעָרְלַת לֵב זַרְעָם וּבָרָאתִי לָהֶם רוּחַ קָדוֹשׁ וְטִהַרְתִּים לְבִלְ־
כד יָסוּרוּ מֵאַחֲרַי מֵהַיּוֹם הַהוּא וְעַד־עוֹלָם: וּבְכָל־נַפְשָׁם יֵלְכוּ אַחֲרַי
וְאַחֲרֵי כָל־מִצְוֹתַי וְעָשׂוּ מִצְוֹתַי וְהָיִיתִי לָהֶם לְאָב וְהֵם יִהְיוּ־לִי
כה לְבָנִים: וְנִקְרְאוּ כֻלָּם בְּנֵי אֱלֹהִים חַיִּים וְיָדְעוּ כָל־מַלְאָךְ וְכָל־רוּחַ
וְהִכִּירוּם כִּי בָנַי הֵם וַאֲנִי אֲבִיהֶם בֶּאֱמֶת וּבְצֶדֶק וְכִי אֲהַבְתִּים:
כו וְאַתָּה כְּתָב־לְךָ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אוֹדִיעֲךָ הַיּוֹם בָּהָר הַזֶּה
מֵרֵאשִׁית וְאַחֲרִית אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּכָל־חֶלְקַת הַיָּמִים אֲשֶׁר בַּתּוֹרָה
וּבָעֵדוּת וּבִשְׁבֻעוֹתֵיהֶם וְהַיּוֹבְלוֹת עַד־עוֹלָם עַד־אֲשֶׁר־אֵרֵד וְשָׁכַנְתִּי
כז בְּתוֹכָם לְעוֹלָם וָעֶד: וַיֹּאמֶר אֶל־מַלְאַךְ הַפָּנִים כְּתֹב לְמֹשֶׁה מֵרֵאשִׁית
כח הַבְּרִיאָה עַד־אֲשֶׁר־יִבָּנֶה מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים: וְנִרְאָה יְיָ
לְעֵין־כֹּל וְיָדְעוּ הַכֹּל כִּי אֲנִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲבִי כָל־בְּנֵי יַעֲקֹב
כט וּמֶלֶךְ בְּהַר־צִיּוֹן לְעוֹלָם וָעֶד וְהָיְתָה צִיּוֹן וִירוּשָׁלַיִם קֹדֶשׁ: וַיִּקַּח
מַלְאַךְ־הַפָּנִים הַהוֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה־יִשְׂרָאֵל אֶת־לֻחוֹת חֶלְקַת הַשָּׁנִים
לְמִיּוֹם הִבָּרֵא הַתּוֹרָה וְהָעֵדוּת לְשָׁבְעוֹתֵיהֶן וְלַיּוֹבְלִים שָׁנָה שָׁנָה
לְמִסְפַּר הַיּוֹבְלִים שָׁנָה שָׁנָה מִיּוֹם הַבְּרִיאָה הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר יִתְחַדְּשׁוּ
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־בְּרִיאָתָם וְצִבְאוֹת הַשָּׁמַיִם וְכָל־יְצִירֵי הָאָרֶץ עַד־
אֲשֶׁר־יִבָּרֵא מִקְדַּשׁ־יְיָ בִּירוּשָׁלַיִם בְּהַר־צִיּוֹן וְכָל־הַמְּאוֹרוֹת יִתְחַדְּשׁוּ
לִישׁוּעָה וּלְשָׁלוֹם וְלִבְרָכָה לְכָל־בְּחִירֵי יִשְׂרָאֵל וּלְמַעַן יְהִי־כֵן מֵהַיּוֹם
הַזֶּה וְעַד־כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ:

ב וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ הַפָּנִים אֶל־מֹשֶׁה בִּדְבַר יְיָ לֵאמֹר כְּתֹב אֵת
כָּל־דִּבְרֵי הַבְּרִיאָה אֵיךְ כִּלָּה יְיָ אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי אֵת כָּל־
מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ לְכָל־
ב הָעוֹלָמִים וַיְשִׂימוֹ לְאוֹת לְכָל־מְלַאכְתּוֹ: כִּי בַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בָּרָא
אֶת־הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֶת־הָאָרֶץ וְהַמַּיִם וְכָל־הָרוּחוֹת הַמְשָׁרְתִים
לְפָנָיו וּמַלְאֲכֵי הַפָּנִים וּמַלְאֲכֵי הַקֹּדֶשׁ וּמַלְאֲכֵי רוּחוֹת הָאֵשׁ וּמַלְאֲכֵי

כו כתב־לך. כך BC. בשאר כ״י: ואני אכתב. —

ב פרשת כ״ב הבריאות שבששת הימים (א׳—ט״ז) — מתן השבת למלאכים למעלה ולישראל למטה (י״ז—ל״ב).

ב לכל מלאכתו. A: לכל הארץ. — השמים ממעל. AD: השמים ממעל לארץ.—

רוּחוֹת הָרוּחַ וּמַלְאֲכֵי רוּחוֹת הָעֲנָנִים וְהַחֹשֶׁךְ וְהַשֶּׁלֶג וְהַבָּרָד וְהַכְּפוֹר
וּמַלְאֲכֵי הַתְּהֹמוֹת וְהָרְעָמִים וְהַבְּרָקִים וּמַלְאֲכֵי רוּחוֹת הַקֹּר וְהַחֹם
וְהַחֹרֶף וְהָאָבִיב וְהַקָּצִיר וְהַקַּיִץ וְכָל־רוּחוֹת בְּרִיּוֹתָיו אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ וּבְכָל־תְּהֹמוֹת וְהַחֹשֶׁךְ וְהָאוֹר וְהַבֹּקֶר וְהָעֶרֶב אֲשֶׁר הֵכִין
ג בְּחָכְמַת לִבּוֹ: וַנַּרְא אָז אֶת־מַעֲשֵׂהוּ וַנְּבָרֵךְ אֹתוֹ וַנְּהַלְלֵהוּ לְפָנָיו
עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו כִּי שִׁבְעָה מַעֲשִׂים גְּדוֹלִים עָשָׂה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן:
ד וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי עָשָׂה רָקִיעַ בֵּין הַמָּיִם וַיֵּחָלְקוּ הַמַּיִם בַּיּוֹם הַהוּא חֶצְיָם
עָלוּ לְמַעְלָה וְחֶצְיָם יָרְדוּ לְמַטָּה מֵהָרָקִיעַ עַל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה וַיַּעַשׂ
ה רַק אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי: וַיַּעַשׂ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּאָמְרוֹ לַמַּיִם
ו כִּי יֵלְכוּ מֵעַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ לְמָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה: וַיַּעֲשׂוּ
כֵן הַמַּיִם כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהֶם וַיָּסוּרוּ מֵעַל פְּנֵי־הָאָרֶץ אֶל־מָקוֹם אֶחָד
ז מִחוּץ לָרָקִיעַ הַזֶּה וַתֵּרָאֶה הַיַּבָּשָׁה: וּבַיּוֹם הַהוּא בָּרָא לָהֶם אֶת־
הַיַּמִּים לְמִקְוֵיהֶם וְכָל־הַנְּהָרוֹת לְמִקְוֵי הַמַּיִם בֶּהָרִים וּבְכָל־הָאָרֶץ
וְכָל־הָאֲגַמִּים וְכָל־טַל־הָאָרֶץ וְהַזֶּרַע אֲשֶׁר־יִזָּרַע לְזַרְעוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־
יֵאָכֵל וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי וְהַיְּעָרוֹת וְגַן־עֵדֶן לִמְנוּחָה וְכָל־אַרְבַּעַת
ח הַמַּעֲשִׂים הַגְּדוֹלִים הָאֵלֶּה עָשָׂה בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי: וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי בָּרָא
אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וַיְשִׂמֵם בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר כָּל־
הָאָרֶץ וּלְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין לַיְלָה וָיוֹם וּבֵין
ט חֹשֶׁךְ לָאוֹר: וַיִּתֵּן יְיָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹת גָּדוֹל עַל־הָאָרֶץ וּלְיָמִים
וּלְשַׁבָּתוֹת וְלִירָחִים וּלְמוֹעֲדִים לְשָׁנִים וּלְשַׁבְּתוֹת וְלִיוֹבְלִים וּלְכָל־
י עִתּוֹת הַשָּׁנִים: וַיַּבְדֵּל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וּלְחַזֵּק לְמַעַן יְחֻזַּק
יא כָּל־אֲשֶׁר יִצְמַח וְיִגְדַּל עַל־הָאֲדָמָה: שְׁלֹשָׁה מִינִים אֵלֶּה עָשָׂה בַּיּוֹם
הָרְבִיעִי וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי בָּרָא אֶת־הַתַּנִּינִים הַגְּדוֹלִים בְּתוֹךְ־תְּהֹמוֹת
הַמַּיִם כִּי־זֶה מַעֲשֵׂה יָדָיו הָרִאשׁוֹן [אֲשֶׁר בָּרָא] בָּשָׂר וְכָל־הַשֶּׁרֶץ
יב בַּמַּיִם וְהַדָּגָה וְכָל־הָעוֹף אֲשֶׁר יְעוֹפֵף לְכָל־מִינֵיהֶם: וַיֵּצֵא הַשֶּׁמֶשׁ
עֲלֵיהֶם לְחַזְּקָם וְעַל־כָּל־אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ כֹּל אֲשֶׁר יִצְמַח
מֵהָאָרֶץ וְכָל־עֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי וְכָל־בָּשָׂר שְׁלֹשָׁה מִינִים אֵלֶּה עָשָׂה
יג בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי: וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי בָּרָא אֵת כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְכָל־הַבְּהֵמָה

ומלאכי התהמות. צ״ל: הקולות (וכן ביוונית φωνῶν). ונראה שהמעתיק הכושי
ה טעה כאן מחמת שהמלים תהום וקולות בכושית דומות בצלצולן. — ויעש ביום השלישי
ז באמרו. לפי נוסח Charles: וביום השלישי אמר. — יאכל. נ״א Ch: יצמח. —
ח–ט ובין חשך לאור. אין בהוצאת Ch. — ולימים ולשבתות. לשבועות ימים. —

יד וְכָל־הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ וְאַחֲרֵי כָל־אֵלֶּה בָּרָא אֶת־הָאָדָם (אֶחָד)
זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אוֹתָם וַיַּמְשִׁילֵהוּ בְּכָל־אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וּבַיַּמִּים
וְעַל־כָּל־אֲשֶׁר יְעוֹפֵף וְעַל־כָּל־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְעַל־כָּל־הָרֹמֵשׂ עַל־
הָאֲדָמָה וְעַל־כָּל־הָאֲדָמָה וַיַּמְשִׁילֵהוּ עַל־כָּל־זֶה וַיַּעַשׂ אֶת־אַרְבַּעַת
טו הַמִּינִים הָאֵלֶּה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ וַיִּהְיוּ כֻלָּם עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מִינִים׃
טז וַיְכַל אֶת־כָּל־מְלַאכְתּוֹ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְכָל־אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים
יז וּבַתְּהֹמוֹת בָּאוֹר וּבַחֹשֶׁךְ וּבַכֹּל׃ וַיִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אוֹת גָּדוֹל אֶת־יוֹם
הַשַּׁבָּת(וֹת) לְמַעַן נַעֲשֶׂה מְלָאכָה שִׁשָּׁה יָמִים וְנִשְׁבּוֹת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יח מִכָּל־מְלָאכָה׃ וְכָל־מַלְאֲכֵי הַפָּנִים וְכָל־מַלְאֲכֵי הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵי הַמִּינִים
יט הַגְּדוֹלִים הָאֵלֶּה יֹאמְרוּ לָנוּ כִּי נִשְׁבֹּת עִמּוֹ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר
לָנוּ הִנְנִי מַבְדִּיל־לִי עַם מִכָּל־הָעַמִּים [וְשָׁבְתוּ הֵם] וְשָׁמְרוּ אֶת־
הַשַּׁבָּת וְקִדַּשְׁתִּים־לִי לְעָם וּבֵרַכְתִּים כַּאֲשֶׁר קִדַּשְׁתִּי אֶת־יְמֵי הַשַּׁבָּת
וַאֲקַדְּשֵׁם לִי וְכֵן אֲבָרְכֵם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃
כ וָאֶבְחַר בְּזֶרַע יַעֲקֹב מִכֹּל אֲשֶׁר רָאִיתִי וָאֶכְתְּבֵהוּ לִי לְבֵן בְּכוֹר
וָאֲקַדְּשֵׁהוּ לִי לְעוֹלָם וָעֶד וְהוֹדַעְתִּים אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְמַעַן יִשְׁבְּתוּ־
כא בוֹ מִכָּל־מְלָאכָה׃ וַיַּעַשׂ בּוֹ אוֹת כָּזֶה אֲשֶׁר־בּוֹ יִשְׁבְּתוּ־הֵם עִמָּנוּ
בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וּלְבָרֵךְ אֶת־בּוֹרֵא הַכֹּל כַּאֲשֶׁר בֵּרַךְ
אֶת־הָעָם אֲשֶׁר בָּחַר מִכָּל־הָעַמִּים וַיְקַדְּשֵׁהוּ־לוֹ וְכַאֲשֶׁר יִשְׁבְּתוּ עִמָּנוּ
כב יַחְדָּו׃ וַיַּעַשׂ לְפָנָיו פִּקּוּדוֹתָיו לְהַעֲלוֹת רֵיחַ נִיחֹחַ אֲשֶׁר־יִנְעַם
כג לְפָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם רָאשֵׁי אֲנָשִׁים מֵאָדָם עַד־יַעֲקֹב
וְעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם מִינֵי מְלָאכָה נַעֲשׂוּ עַד־הַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהוּא בָרוּךְ
וְקָדוֹשׁ וְגַם־הוּא בָּרוּךְ וְקָדוֹשׁ וַיְהִי זֶה עִם־זֶה לִקְדֻשָּׁה וְלִבְרָכָה׃
כד וַיִּנָּתֶן־לוֹ כִּי בְרוּכִים וּקְדוֹשִׁים יִהְיוּ כָל־יְמֵי הָעֵדוּת וְהַחֹק הָרִאשׁוֹן
כה כַּאֲשֶׁר קִדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְבָרְכֵהוּ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּבְרָא אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר בָּרָא בְּשֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּתֵּן יְיָ יוֹם חַג
קָדוֹשׁ לְכָל־מַעֲשָׂיו עַל־כֵּן צִוָּה עָלָיו כֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ כָּל־
כו מְלָאכָה יָמוּת וְכָל־הַמְטַמֵּא אֹתוֹ מוֹת יָמוּת׃ וְאַתָּה צַו אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְקַדְּשׁוֹ וְלֹא יַעֲשׂוּ־בוֹ כָּל־מְלָאכָה

יט לשנים ולשבתות. כלו׳ לשבועות של שנים. — [ושבתו הם]. A: וינוחו. — וברכתים.
כ BCD: וברכתיו. — מכל אשר ראיתי. לפי השערת Ch צ״ל: מכל זרעך, כלו׳ במקום
כג הנוסח שבכ״י בַּכְּל אֶמְזַרְאִיךְ (=בכל מאשר ראיתי) הוא קורא אֶמְזַרְאָךְ (=מזרעך). — וגם
כה הוא ברוך וקדוש. כלו׳ יום השביעי ויעקב. — יום חג קדוש. בנוסח Ch: את היום
כו השביעי הקדוש. — את־היום הזה. Ch: אותו. ולא מצאתי סמך לזה בכ״י (וכן לנוסח

כז וְלֹא יְטַמְּאֻהוּ כִּי קָדוֹשׁ הַיּוֹם הַזֶּה מִכָּל־הַיָּמִים: כָּל־הַמְחַלֵּל אֶת־
הַיּוֹם הַזֶּה מוֹת יָמוּת וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ כָּל־מְלָאכָה מוֹת יָמוּת
לְעוֹלָם לְמַעַן יִשְׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדוֹרוֹתָם וְלֹא
כח יִכָּרְתוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יוֹם קָדוֹשׁ [הוּא] [וְיוֹם] בָּרוּךְ הוּא: וְכָל־אִישׁ
אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֶנּוּ וְיִשְׁבָּת־בּוֹ מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ קָדוֹשׁ וּמְבֹרָךְ יִהְיֶה כָּל־
כט הַיָּמִים כָּמֹנוּ: הַגֵּד וֶאֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁפַּט הַיּוֹם הַזֶּה
וְיִשְׁבְּתוּ־בוֹ וְאַל־יַעַזְבֻהוּ בִּשְׁגְגַת לִבָּם וְלֹא יַעֲשׂוּ־בוֹ כָּל־מְלָאכָה
וְלֹא יֵרָאֶה לַעֲשׂוֹת־בּוֹ חֶפְצָם וְלֹא יָכִינוּ בוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵאָכֵל וְיִשָּׁתֶה
וְלִשְׁאֹב־מַיִם וּלְהָבִיא וּלְהוֹצִיא בוֹ כֹּל אֲשֶׁר־יִנָּשֵׂא בְּשַׁעֲרֵיהֶם אֲשֶׁר
ל לֹא־הֱכִינֻהוּ הֵמָּה לָהֶם בְּשֵׁשֶׁת יְמֵי־הַמְּלָאכָה בְּבָתֵּיהֶם: וְלֹא יָבִיאוּ
וְלֹא יוֹצִיאוּ מִבַּיִת לְבַיִת בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי קָדוֹשׁ הוּא וּמְבֹרָךְ הוּא
מִכָּל־יוֹם יוֹבֵל הַיּוֹבְלִים בּוֹ נִשְׁבַּת בַּשָּׁמַיִם טֶרֶם יִוָּדַע לְכָל־בָּשָׂר
לא לִשְׁבָּת־בּוֹ עַל־הָאָרֶץ: וַיְבָרְכֵהוּ בּוֹרֵא הַכֹּל וְלֹא קִדֵּשׁ כָּל־עַם
וְעַמִּים לִשְׁבָּת־בּוֹ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל לְבַדּוֹ לוֹ לְבַדּוֹ נְתָנוֹ לֶאֱכֹל
לב וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁבָּת־בּוֹ עַל־הָאָרֶץ: וַיְבָרֵךְ בּוֹרֵא הַכֹּל אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־
לג הַיּוֹם הַזֶּה לִבְרָכָה וְלִקְדֻשָּׁה וְלִתְהִלָּה מִכָּל־הַיָּמִים: וַתִּנָּתֵן הַתּוֹרָה
וְהָעֵדוּת הַזֹּאת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרוֹתָם:

ג וּבְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי הֵבֵאנוּ כִּדְבַר יְיָ אֶל־הָאָדָם אֵת
כָּל־הַחַיָּה וְכָל־הַבְּהֵמָה וְכָל־הָעוֹף וְכָל־הָרֶמֶשׂ עַל־הָאֲדָמָה וְכָל־
הַשֶּׁרֶץ בַּמַּיִם לְמִינֵיהֶם וּבִדְמוּתָם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהָעוֹף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כָּל־הָרֶמֶשׂ עַל־הָאֲדָמָה בַּיּוֹם
ב הָרְבִיעִי וְהַשֶּׁרֶץ בַּמַּיִם בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי: וַיִּקְרָא הָאָדָם לְכֻלָּם
ג שֵׁמוֹת וְכַאֲשֶׁר יִקְרָא לָהֶם הָאָדָם זֶה־שְּׁמָם: וּבַחֲמֵשֶׁת הַיָּמִים
הָאֵלֶּה רָאָה הָאָדָם אֵת כָּל־זֶה זָכָר וּנְקֵבָה לְכָל־מִין אֲשֶׁר בָּאָרֶץ
ד וְהוּא הָיָה לְבַדּוֹ וְלֹא־מָצָא לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיֹּאמֶר לָנוּ יְיָ לֹא־טוֹב
ה הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ נַעֲשֶׂה־לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: וַיַּפֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ תַּרְדֵּמָה
עָלָיו וַיִּישָׁן וַיִּקַּח לָאִשָּׁה עֶצֶם אַחַת מֵעַצְמוֹתָיו וַתְּהִי הַצֵּלָע
הַהִיא בְּרִיאַת הָאִשָּׁה מִתּוֹךְ־צַלְעוֹתָיו וַיִּבֶן בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה וַיִּבֶן אֶת־

כט שבפכ״ה). — ימי המלאכה. או: ימי המעשה (אבל בכושי: בששת הימים מלאכה). —

ג אדם קורא שמות לכל הבריות (א׳–ג׳) — בריאת חוה ומתן דיני טהרה (ד׳–י״ד) — אדם וחוה בגן עדן, חטאם וטירודם (ט״ו–כ״ט) — איסור גילוי ערוה (ל׳–ל״א) — אדם וחוה נתישבו בארץ אלדה (ל״ב–ל״ה).

ח–ו עזר כנגדו. D: רֵעַ לעזר כנגדו. — ויפל. בכ״י: וינח. — ויכירנה. AD: ויבא

ו הָאִשָּׁה: וַיְעוֹרֵר אֶת־הָאָדָם מִשְּׁנָתוֹ וּבַהֲקִיצוֹ קָם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
וַיְבִיאֶהָ אֵלָיו וַיַּכִּירֶנָּה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר
ז מִבְּשָׂרִי זֹאת תִּקָּרֵא אִשְׁתִּי כִּי מֵאִישָׁהּ יָצְאָה וְלֻקָּחָה: עַל־כֵּן יִהְיוּ
הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה אֶחָד וְעַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק
ח בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן נִבְרָא הָאָדָם וְהַצֵּלָע
אִשְׁתּוֹ וּבַשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי הֶרְאָהוּ אוֹתָהּ וְעַל־כֵּן נִתְּנָה הַמִּצְוָה לִשְׁמֹר
ט שִׁבְעָה יָמִים לְזָכָר וְלִנְקֵבָה עוֹד שִׁבְעַת יָמִים בְּטֻמְאָתָן: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
מָלְאוּ לְאָדָם אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר בָּהּ נִבְרָא וַנְּבִיאֵהוּ אֶל־
גַּן־עֵדֶן לְעָבְדוֹ וּלְשָׁמְרוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ הֵבִיאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁמוֹנִים וְאַחַר
י בָּאָה אֶל־גַּן־עֵדֶן: עַל־כֵּן נִכְתְּבָה הַמִּצְוָה עַל־לֻחוֹת הַשָּׁמַיִם לְיוֹלֶדֶת
אִם־זָכָר יָלְדָה שִׁבְעַת יָמִים תֵּשֵׁב בְּטֻמְאָתָהּ כְּשִׁבְעַת הַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים
וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשָׁה יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה וּבְכָל־קֹדֶשׁ לֹא
תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־כְּלוֹתָהּ אֶת־הַיָּמִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
יא לְזָכָר: וְלִנְקֵבָה עוֹד שָׁבוּעַ כִּשְׁנֵי הַשָּׁבֻעוֹת הָרִאשׁוֹנִים בְּטֻמְאָתָהּ
וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשִׁשָּׁה יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי־טָהֳרָה וְהָיוּ כֻלָּם שְׁמוֹנִים יוֹם:
יב וּבְכַלּוֹתָהּ שְׁמוֹנִים יוֹם אֵלֶּה הֲבֵאנוּהָ אֶל־גַּן־עֵדֶן כִּי קָדוֹשׁ הוּא
יג מִכָּל־הָאֲדָמָה וְכָל־עֵץ אֲשֶׁר נִטַּע־בּוֹ קָדוֹשׁ: עַל־כֵּן הוּקְמוּ מִשְׁפָּטִים
לַיָּמִים הָאֵלֶּה לַאֲשֶׁר תֵּלֵד זָכָר וּנְקֵבָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגַּע וְאֶל־
בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ לֹא־תָבוֹא עַד־כְּלוֹת הַיָּמִים הָהֵם לְזָכָר וְלִנְקֵבָה:
יד זֹאת הַתּוֹרָה וְהָעֵדוּת אֲשֶׁר נִתְּנוּ וַיִּכָּתְבוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁמֹר כָּל־
טו הַיָּמִים: וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן לַיּוֹבֵל הָרִאשׁוֹן וַיִּהְיוּ הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ
שֶׁבַע שָׁנִים בְּגַן־עֵדֶן וַיַּעַבְדוּ[הוּ] וַיִּשְׁמְרוּ[הוּ] וַנִּתֶּן־לוֹ עֲבוֹדָה
טז וַנְּלַמְּדֵהוּ לַעֲשׂוֹת כֹּל אֲשֶׁר יֵרָאֶה לַעֲבוֹדָה: וַיַּעֲבֹד וְהוּא עָרֹם וְלֹא
יָדַע וְלֹא הִתְבּוֹשֵׁשׁ וַיִּשְׁמֹר אֶת־הַגָּן מֵהָעוֹף וּמֵהַחַיָּה וּמֵהַבְּהֵמָה
וַיֶּאֱסֹף אֶת־פִּרְיוֹ וַיֹּאכַל וְיִתְרוֹ הִנִּיחַ לוֹ וּלְאִשְׁתּוֹ וַיַּנַּח לְשָׁמְרוֹ:
יז וּמִקֵּץ שֶׁבַע הַשָּׁנִים אֲשֶׁר כִּלָּה־שָּׁם שֶׁבַע שָׁנִים תְּמִימוֹת וּבַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ בָּא הַנָּחָשׁ וַיִּקְרַב אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ
אֶל־הָאִשָּׁה מִכָּל־פְּרִי הָעֵצִים אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן צִוָּכֶם יְיָ לְבִלְ־תֹּאכְלוּ
יח מִמֶּנּוּ: וַתֹּאמֶר לוֹ מִכָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בַּגָּן אָמַר לָנוּ אֱכֹלוּ וּמִפְּרִי

ז אליה וידענה. — ולקחה. D נוסף: זאת. — על כן יהיו. כלו׳ עליהם להיות. —
יב—יז אשר נטע בו. A: כל העץ הנטוע בו. — מכל פרי. כן BC. — אשר בתוך הגן. נ״א:

יט הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְאַל תִּגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמוּתוּן: וַיֹּאמֶר
הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמוּתוּן כִּי יוֹדֵעַ יְיָ כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם
כ מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים וִידַעְתֶּם טוֹב וָרָע: וַתֵּרֶא
הָאִשָּׁה אֶת־הָעֵץ כִּי נֶחְמָד־הוּא וְתַאֲוָה לָעֵינַיִם וּפִרְיוֹ טוֹב לְמַאֲכָל
כא וַתִּקַּח מִמֶּנּוּ וַתֹּאכַל: וַתְּכַס אֶת־עֶרְוָתָהּ בַּעֲלֵה תְאֵנָה בַּתְּחִלָּה וַתִּתֵּן
כב לְאָדָם וַיֹּאכַל וַתִּפָּקַחְנָה עֵינָיו וַיַּרְא כִּי עֵירֹם הוּא: וַיִּקַּח עֲלֵה תְאֵנָה
כג וַיִּתְפֹּר וַיַּעַשׂ לוֹ חֲגוֹרָה וַיְכַס אֶת־עֶרְוָתוֹ: וַיְקַלֵּל יְיָ אֶת־הַנָּחָשׁ
כד וַיִּקְצֹף עַד־עוֹלָם: וְעַל־הָאִשָּׁה קָצַף כִּי שָׁמְעָה בְקוֹל הַנָּחָשׁ
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וּכְאֵבֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל־
כה אִישֵׁךְ תְּשׁוּבָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל־בָּךְ: וְאֶל־הָאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל
אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן־הָעֵץ הַהוּא אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבַל־תֹּאכַל מִמֶּנּוּ
אֲרוּרָה [תְּהִי] הָאֲדָמָה בַּעֲבוּדָתֶךָ וְקוֹץ וְדַרְדַּר יַצְמִחוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ
לַחְמְךָ בְּזֵעַת אַפֶּיךָ עַד־שׁוּבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי־
כו עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב: וַיַּעַשׂ לָהֶם בִּגְדֵי עוֹר וַיַּלְבִּישֵׁם וַיְשַׁלְּחֵם
כז מִגַּן־עֵדֶן: וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא בְּיוֹם צֵאת אָדָם מִגַּן־עֵדֶן הִקְטִיר לְרֵיחַ
נִיחוֹחַ קְטֹרֶת לְבוֹנָה וְחֶלְבְּנָה וּנְכֹאת וָנֵרְדְּ בַּבֹּקֶר בְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ
כח בְּיוֹם־כַּסֹּתוֹ אֶת־עֶרְוָתוֹ: וַיִּכָּלֵא בַּיּוֹם הַהוּא פִּי כָל־חַיָּה וְהַבְּהֵמָה
וְהָעוֹף וְהָרֶמֶשׂ וְהַשֶּׁרֶץ מִדַּבֵּר כִּי כֻלָּם יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ שָׂפָה
כט אַחַת וְלָשׁוֹן אֶחָת: וַיְשַׁלַּח מִגַּן־עֵדֶן כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר בְּגַן־עֵדֶן וַיָּפֶץ
ל כָּל־הַבָּשָׂר לְמִינֵהוּ וְלִבְרִיאָתוֹ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר נִבְרָא לָהֶם: וּלְאָדָם
לא לְבַדּוֹ נָתַן לְכַסּוֹת עֶרְוָתוֹ מִכָּל־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה: עַל־כֵּן צֻוָּה בְּלֻחוֹת
הַשָּׁמַיִם עַל־כָּל־אֲשֶׁר יֵדְעוּ מִשְׁפַּט הַחֹק לְכַסּוֹת עֶרְוָתָם וְאַל־יִתְגַּלּוּ
לב כְּהִתְגַּלּוֹת הַגּוֹיִם: וַיְהִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי וַיֵּצֵא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ
לג מִגַּן־עֵדֶן וַיֵּשְׁבוּ בְּאֶרֶץ אֶלְדָּה בְּאֶרֶץ בְּרִיאָתָם: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁם
לד־לה אִשְׁתּוֹ חַוָּה: וַיִּהְיוּ עֲרִירִים עַד הַיּוֹבֵל הָרִאשׁוֹן וְאַחַר יְדָעָהּ: וַיַּעֲבֹד
אֶת־הָאֲדָמָה כַּאֲשֶׁר לֻמַּד בְּגַן־עֵדֶן:

כד מכל עץ הגן. — וכאבך. נראה שהמתרגם [היווני?] קרא וחרונך (וכן בתרגום הע׳ לברא׳) במקום והרונך. — תשובתך. כן גם בע׳ ובתרגום הכושי לתורה (במקום תשוקתך).—
כח—כח בעבודתך. נראה שהוא קרא בעבודך (בדל״ת) במקום בעבורך (וע׳ לפכ״ד). — ולשון
לב—לד אחת=דברים אחדים (שבברא׳ י״א א׳). — בארץ אלדה. [ודאי עיקרו: אֶלְדָּעָה, ברא׳ כ״ה ד׳, ותוך כדי העתקות לועזיות הלכה העי״ן לאיבוד]. — ערירים. בכושי: בלי בנים. —

ד וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי בַּיּוֹבֵל הַשֵּׁנִי וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וּבָרְבִיעִי
ב יָלְדָה אֶת־הֶבֶל וּבַחֲמִישִׁי יָלְדָה אֶת־אָוֶן בִּתּוֹ׃ וּבְרֵאשִׁית הַיּוֹבֵל
הַשְּׁלִישִׁי הָרַג קַיִן אֶת־הֶבֶל כִּי־רָצָה [יְיָ] מִיָּדוֹ קָרְבָּן וּמִיַּד־קַיִן לֹא־רָצָה
ג מִנְחָתוֹ וַיַּהַרְגֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ וַיִּצְעַק דָּמוֹ מִן־הָאֲדָמָה הַשָּׁמַיְמָה וַיֵּבְךְּ עַל־
ד אֲשֶׁר הֲרָגוֹ׃ וַיִּגְעַר יְיָ בְּקַיִן בַּעֲבוּר הֶבֶל אֲשֶׁר הֲרָגוֹ וַיַּעַשׂ לוֹ נוֹעַ
ה עַל־הָאָרֶץ בִּגְלַל דַּם אָחִיהוּ וַיְקַלְלוֹ בָּאָרֶץ׃ עַל־כֵּן כָּתוּב בְּלֻחוֹת
הַשָּׁמַיִם אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בְּרֶע וְעָנָה כָל־הַשּׁוֹמֵעַ אָמֵן וְהָאִישׁ אֲשֶׁר
ו יִרְאֶה וְלֹא יַעֲנֶה אָרוּר הוּא כָּמֹהוּ׃ עַל־כֵּן בְּשָׁמְעֵנוּ בָּאנוּ לְהַגִּיד
לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲטָאִים אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבָאוֹר
ז וּבַחשֶׁךְ וּבַכֹּל׃ וַיִּתְאַבֵּל הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ עַל־הֶבֶל אַרְבָּעָה שָׁבֻעוֹת
וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי שָׂמַח וַיֵּדַע שֵׁנִית אֶת־אִשְׁתּוֹ
וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שֵׁת כִּי־אָמַר שָׁת־לָנוּ יְיָ זֶרַע שֵׁנִי בָּאָרֶץ
ח תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן׃ וּבַשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי הוֹלִיד אֶת־אֲזוּרָה בִתּוֹ׃
ט וַיִּקַּח קַיִן אֶת־אָוֶן אֲחֹתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־חֲנוֹךְ מִקֵּץ הַיּוֹבֵל
הָרְבִיעִי וּבִשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן לַיּוֹבֵל הַחֲמִישִׁי נִבְנוּ בָתִּים
י בָּאָרֶץ וַיִּבֶן קַיִן עִיר וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ׃ וְהָאָדָם יָדַע
יא אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד עוֹד תִּשְׁעָה בָנִים׃ וּבַשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי לַיּוֹבֵל
הַחֲמִישִׁי לָקַח שֵׁת אֶת־אֲזוּרָה אֲחֹתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית
יב יָלְדָה לוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ׃ וְהוּא הֵחֵל רִאשֹׁנָה לִקְרֹא בְּשֵׁם יְיָ בָּאָרֶץ׃
יג וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי לָקַח אֱנוֹשׁ אֶת־נָעֲמִי אֲחֹתוֹ לוֹ
לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי וַיִּקְרָא
יד שְׁמוֹ קֵינָן׃ וּמִקֵּץ הַיּוֹבֵל הַשְּׁמִינִי לָקַח־לוֹ קֵינָן לְאִשָּׁה אֶת־
מַהֲלַלְאִית אֲחֹתוֹ וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן בַּיּוֹבֵל הַתְּשִׁיעִי בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן
טו בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה וַיִּקְרָא שְׁמוֹ מַהֲלַלְאֵל׃ וּבַשָּׁבוּעַ
הַשֵּׁנִי לַיּוֹבֵל הָעֲשִׂירִי לָקַח מַהֲלַלְאֵל אֶת־דִּינָה בַּת־בָּרַכִיאֵל

ד קין והבל ושאר בניו של אדם (א׳—י״ב) – אנוש, קינן, מהללאל וירד (י״ג—ט״ו) – חנוך ותולדותיו (ט״ז—כ״ה) — ארבעה מקומות קדושים בארץ (כ״ו)—מתושלח, למך ונח (כ״ז—כ״ח)—מות אדם וקין (כ״ט—ל״ב)—שם, חם ויפת (ל״ג).

ב **כי רצה.** BD: כי רצינו. נ״א: נרצה. — **מידו.** A ליתא. — **קרבן.** B: קרבנו. A:
ד קרבן הבל. — **מנחתו.** Ch: ומנחת קין לא נרצתה. ואין לזה סמך בכ״י. — **נוע.** בכושי נוח. ושיבוש זה הוא מפני שהכושים אוהבים לכתוב חי״ת במקום עיי״ן. והמלה פירושה
ה בכושית: אָרֶךְ, והכושי הבין: ויתן לו ארך [ימים]. במקום: ויעשהו נע ונד. — **ארור**
ז—י **הוא.** בכושי: ארור יהי. — **ארבעה שבועות.** כלו׳ שבועות שנים. — **תשעה בנים.**
יא—טו A: הרבה בנים. — **בשבוע החמישי.** בקצת כ״י: בשבוע השלישי. — **עירים.** עיר

בַּת־אֲחוֹת אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי בַּשָּׁנָה
הַשִּׁשִּׁית וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יֶרֶד כִּי בְיָמָיו יָרְדוּ מַלְאֲכֵי יְיָ אֲשֶׁר
עִירִים יִקָּרְאוּ עַל־הָאָרֶץ לְלַמֵּד אֶת־בְּנֵי הָאָדָם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט
טז וָצֶדֶק בָּאָרֶץ: וּבַיּוֹבֵל הָאַחַד עָשָׂר לָקַח לוֹ יֶרֶד אִשָּׁה וּשְׁמָהּ בְּרָכָה
בַּת־רָצוּאֵל בַּת־אֲחוֹת אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי לַיּוֹבֵל
הַהוּא וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַיּוֹבֵל וַיִּקְרָא
יז שְׁמוֹ חֲנוֹךְ: הוּא הָרִאשׁוֹן מִבְּנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר נוֹלְדוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
לָמַד סֵפֶר וּמַדָּע וְחָכְמָה וַיִּכְתֹּב אֶת־אוֹת[וֹת] הַשָּׁמַיִם בְּסֵדֶר יַרְחֵיהֶם
בַּסֵּפֶר לְמַעַן יֵדְעוּ בְנֵי־הָאָדָם אֶת־זְמַן הַשָּׁנִים לְסִדְרָם לְיַרְחֵיהֶם:
יח הוּא הֵחֵל לִכְתֹּב עֵדוּת וַיָּעַד לִבְנֵי הָאָדָם בְּתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ וּשְׁבֻעוֹת
הַיּוֹבְלִים אָמַר וַיַּגֵּד אֶת־יְמֵי הַשָּׁנִים וַיְסַדֵּר אֶת־הַיְרָחִים וַיֹּאמַר אֶת־
יט שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנָה כַּאֲשֶׁר הִגַּדְנֻהוּ: וַיַּרְא אֵת אֲשֶׁר־הָיָה וְאֵת אֲשֶׁר־
יִהְיֶה בַּחֲזוֹת לַיְלָה בַּחֲלוֹם אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לִבְנֵי הָאָדָם בְּדוֹרוֹתָם
עַד־יוֹם הַדִּין הַכֹּל רָאָה וַיֵּדַע וַיִּכְתְּבֶנּוּ לְעֵדוּת וַיְשִׂימֵהוּ לְעֵדוּת
כ בָּאָרֶץ עַל־כָּל־בְּנֵי־הָאָדָם וּלְדוֹרוֹתָם: וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁנֵים עָשָׂר בַּשָּׁבוּעַ
הַשְּׁבִיעִי לָקַח לוֹ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ עֶדְנָה בַּת־דָּנִיֵּאל בַּת־אֲחוֹת אָבִיו
לוֹ לְאִשָּׁה וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה יָלְדָה לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־
כא שְׁמוֹ מְתוּשָׁלַח: וַיְהִי עִם־מַלְאֲכֵי יְיָ שִׁשָּׁה יוֹבְלוֹת שָׁנִים וַיַּרְאֻהוּ אֵת
כב כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ וּבַשָּׁמַיִם מֶמְשֶׁלֶת הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּכְתֹּב אֶת־הַכֹּל: וַיָּעַד עַל־
הָעִירִים אֲשֶׁר חָטְאוּ עִם־בְּנוֹת הָאֲנָשִׁים כִּי־הֵחֵלּוּ לִשְׁכַּב עִם־בְּנוֹת
כג הָאָרֶץ לְהִטַּמֵּא וַיָּעַד חֲנוֹךְ עַל־כֻּלָּם: וַיִּלָּקַח מִתּוֹךְ בְּנֵי־הָאָדָם
וַנּוֹלִיכֵהוּ אֶל־גַּן־עֵדֶן לִגְדֻלָּה וּלְכָבוֹד וְהִנֵּהוּ שָׁם כֹּתֵב דִּין וּמִשְׁפָּט
כד לְעוֹלָם וְכָל־רָעַת בְּנֵי־הָאָדָם: וּבַעֲבוּרוֹ הֵבִיא [יְיָ] מֵי־הַמַּבּוּל עַל־כָּל־
אֶרֶץ עֵדֶן כִּי שָׁם נִתַּן לְאוֹת וּלְמַעַן יָעִיד לְכָל־בְּנֵי־הָאָדָם לְהַגִּיד
כה כָּל־מַעֲשֵׂי הַדּוֹרוֹת עַד־יוֹם הַדִּין: וַיְקַטֵּר קְטֹרֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר
כו נִרְצָה בְּעֵינֵי יְיָ בְּהַר־הַדָּרוֹם: כִּי אַרְבָּעָה מְקֹמוֹת בָּאָרֶץ לַיְיָ הֵם
גַּן־עֵדֶן וְהַר־הַבֹּקֶר (בּוֹ) וְהָהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו הַיּוֹם הַר־סִינַי
וְהַר־צִיּוֹן יִתְקַדֵּשׁ בִּבְרִיאָה חֲדָשָׁה לִקְדֻשַּׁת הָאָרֶץ עַל־כֵּן תִּתְקַדֵּשׁ

יט בארמית (=ציר, בעברית) ענינו מלאך.— בחזות לילה בחלום. כך D.— ויכתבנו
כ—כא לעדות. נ״א: ויכתב עדותו (וכן Ch).— עדנה. בכושי: אֶדְנִי.— ויהי עם מלאכי ה׳.
כד בכושי: ויהי אנך, אולי עיקרו: ויהי חנוך.— ממשלת השמש. A נוסף: והירח.— ובעבורו
כה הביא. A: ובעבורו ירדו.— ויקטר קטרת. CD נוסף: הערב.— בהר־הדרום.

כז הָאָרֶץ מִכָּל־חַטְאָה וּמִכָּל־טֻמְאָתָהּ לְדֹרוֹת עוֹלָם׃ וּבַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעָה
עָשָׂר הַהוּא לָקַח לוֹ מְתוּשֶׁלַח אֶת־עֲדְנָה בַּת־עֲזְרִיאֵל בַּת־אֲחוֹת
אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׁנַת אַחַת בּוֹ וַיּוֹלֶד בֵּן
כח וַיִּקְרָא שְׁמוֹ לָמֶךְ׃ וּבַיּוֹבֵל הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לָקַח
לוֹ לָמֶךְ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ בִּתְנוֹשׁ בַּת־בָּרַכְאֵל בַּת־אֲחוֹת אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ כִּי־אָמַר זֶה יְנַחֲמֵנִי
כט מִכָּל־עֲמָלִי וּמִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרַר יְיָ׃ וּמִקֵּץ הַיּוֹבֵל הַתִּשְׁעָה עָשָׂר
בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית מֵת אָדָם וַיִּקְבְּרֻהוּ כָּל־בָּנָיו בְּאֶרֶץ
ל בְּרִיאָתוֹ וְהוּא הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִקְבַּר בָּאֲדָמָה׃ וַיֶּחְסְרוּ־לוֹ שִׁבְעִים
שָׁנָה לְאֶלֶף כִּי אֶלֶף שָׁנָה כְּיוֹם אֶחָד בְּעֵדוּת הַשָּׁמַיִם עַל־כֵּן
נִכְתַּב בִּדְבַר עֵץ הַדַּעַת כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ תָּמוּתוּ עַל־כֵּן לֹא־
לא כִלָּה אֶת־שְׁנוֹת הַיּוֹם הַהוּא כִּי בוֹ מֵת׃ וּמִקֵּץ הַיּוֹבֵל הַזֶּה נֶהֱרַג קַיִן
שָׁנָה [אַחַת] אַחֲרָיו וַיִּפֹּל בֵּיתוֹ עָלָיו וַיָּמָת בְּתוֹךְ־בֵּיתוֹ וַיֵּהָרֵג בַּאֲבָנָיו
לב כִּי בְאֶבֶן הָרַג אֶת־הֶבֶל וּבְאֶבֶן נֶהֱרַג בְּמִשְׁפַּט־צֶדֶק׃ עַל־כֵּן הוּקַם
בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם בַּדָּבָר אֲשֶׁר הָרַג אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בּוֹ יֵהָרֵג כַּאֲשֶׁר
לג פְּצָעוֹ כֵּן יֵעָשֶׂה־לוֹ׃ וּבַיּוֹבֵל הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים לָקַח לוֹ נֹחַ אִשָּׁה
וּשְׁמָהּ אֶמְזָרָה בַּת־רַכְאֵל בַּת־אֲחֹתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה
בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי וַתֵּלֶד לוֹ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית אֶת־שֵׁם וּבַשָּׁנָה
הַחֲמִישִׁית יָלְדָה לוֹ אֶת־חָם וּבַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי יָלְדָה
לוֹ אֶת־יָפֶת׃

ה וַיְהִי כִּי־הֵחֵלּוּ בְּנֵי־הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי כָּל־הָאָרֶץ וּבָנוֹת
יֻלְּדוּ לָהֶם וַיִּרְאוּן מַלְאֲכֵי יְיָ בְּאַחַת מִשְּׁנוֹת הַיּוֹבֵל הַהוּא כִּי יְפוֹת־
מַרְאֶה הֵן וַיִּשְׂאוּ אוֹתָן לָהֶם לְנָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ וַתֵּלַדְנָה לָהֶם
ב בָּנִים וְהֵם הָעֲנָקִים׃ וַיִּגְדַּל הֶחָמָס בָּאָרֶץ וְכָל־בָּשָׂר הִשְׁחִית אֶת־דַּרְכּוֹ

כז במקור: בחצות היום. מתוך פכ״ט נראה שכוונתו כאן להר ציון. — ההוא. נוסף על
כח פי Ch. — בשנת אחת בה. בנוסח Ch: בשבוע הזה. — זה ינחמני. בקצת כ״י
כט נוסף: יהוה. — עמלי. Ch נוסף: מעצבי. — בארץ בריאתו. CD: בארץ בריאת אדם. —
לא—לג שנה אחריו. כלו׳ אחר מותו של אדם. — אמזרה בת רכאל. אלגזי הסופר הערבי
כתב: אמורע בת בָּרַכְאֵל. — אחותו. נ״א: בת אחות אביו. —

ה מלאכי מרום נושאים בנות אדם (א׳) — קלקול כל בשר (ב׳—ג׳) — ענש הנפילים ובניהם ויום הדין
(ד׳—ט״ז) — יום הכפורים (י״ז—י״ח) — נח והמבול (י״ט—ל״ב).

ב מלאכי ה׳. כן אף בתרגום הע׳ לברא׳ ו׳ א׳. — מחשבות. בכ״י: ידיעת. —
רק. בכ״י: כה. אולי טעה המתרגם הכושי, שקרא רֵק בצירי, ובמקום כנתו כתב כַּמֵּן. —

מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה וְעַד־הַחַיָּה וְהָעוֹף וְכָל־הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ כֻּלָּם
הִשְׁחִיתוּ דַּרְכָּם וְחֻקּוֹתֵיהֶם וַיָּחֵלּוּ לֶאֱכֹל אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּגְדַּל הֶחָמָס
ג בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבוֹת כָּל־בְּנֵי־הָאָדָם רַק רַע כָּל־הַיָּמִים׃ וַיַּרְא
יְיָ אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ וַיָּרֵעוּ כֻלָּם
ד לְנֶגֶד עֵינָיו כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ׃ וַיֹּאמֶר אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם וְכָל־הַבָּשָׂר
ה–ו אֲשֶׁר נִבְרָא עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וְנֹחַ לְבַדּוֹ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְיָ׃ וְעַל־
מַלְאָכָיו אֲשֶׁר שָׁלַח לָאָרֶץ קָצַף מְאֹד לַהֲסִירָם מִכָּל־מֶמְשַׁלְתָּם
ז וַיְצַוֵּנוּ לְאָסְרָם בְּמַעֲמַקֵּי הָאֲדָמָה וְהִנָּם אֲסוּרִים בָּהֶם לְבַדָּם׃ וְעַל־
בְּנֵיהֶם יָצָא הַדָּבָר מֵאֵת פָּנָיו לְדָקְרָם בֶּחָרֶב וּלְגָרְשָׁם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃
ח וַיֹּאמֶר לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָּאָדָם לְעוֹלָם כִּי בָשָׂר הֵם וְהָיוּ יְמֵיהֶם מֵאָה
ט וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ וַיְשַׁלַּח בֵּינֵיהֶם אֶת־חַרְבּוֹ לַהֲרֹג אִישׁ רֵעֵהוּ וַיָּחֵלּוּ
לַהֲרֹג זֶה אֶת־זֶה עַד־כִּי נָפְלוּ כֻלָּם בֶּחָרֶב וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ׃
י וַאֲבוֹתֵיהֶם יָעִידוּ וְאַחַר נֶאֶסְרוּ בְּמַעֲמַקֵּי הָאָרֶץ עַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל
[עַד־]הֱיוֹת הַמִּשְׁפָּט לָעוֹלָם עַל־כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ דַרְכָּם וַעֲצָתָם
יא לִפְנֵי יְיָ׃ וַיִּמַּח הַכֹּל מִמְּקֹמוֹ וְלֹא נִשְׁאַר אֶחָד מֵהֶם אֲשֶׁר לֹא־שָׁפַט
יב בְּכָל־רָעָתָם׃ וַיַּעַשׂ לְכָל־מַעֲשָׂהוּ בְּרִיאָה חֲדָשָׁה וְצַדִּיקָה לְבַל־יֶחֶטְאוּ
בְּכָל־בְּרִיאָתָם עַד־עוֹלָם וְיִצְדְּקוּ כָּל־אֶחָד בְּדֹרוֹ כָּל־הַיָּמִים׃
יג וּמִשְׁפַּט כֻּלָּם הוּקַם וַיִּכָּתֵב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם מִבְּלִי חָמָס וְעַל־כָּל־
אֲשֶׁר סָרוּ מִדַּרְכָּם אֲשֶׁר הוּקַם לָהֶם לָלֶכֶת בּוֹ וְעַל־אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ
יד בוֹ הִנֵּה נִכְתַּב מִשְׁפָּט עַל־כָּל־בְּרִיאָה וְעַל־כָּל־דּוֹר׃ וְאֵין דָּבָר
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְתוֹךְ הָאוֹר וּבְתוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וּבִשְׁאוֹל וּבִתְהוֹם וּבְצַלְמָוֶת
טו וְכָל־מִשְׁפָּטָם קַיָּם וְכָתוּב וְחָרוּת׃ וְכֻלָּם לַקָּטֹן וְלַגָּדוֹל לַגָּדוֹל כְּגָדְלוֹ
טז וְלַקָּטֹן כְּקָטְנוֹ וְכָל־אֶחָד כְּדַרְכּוֹ יִשְׁפְּטֶנּוּ׃ וְלֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח
שֹׁחַד בְּאָמְרוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט לְכָל־אֶחָד גַּם אִם־יִתֵּן כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ
יז לֹא־יִשָּׂא פָנָיו וְלֹא יִקַּח מִיָּדוֹ כִּי שׁוֹפֵט צֶדֶק הוּא׃ וְעַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
נִכְתַּב וְקַיָּם אִם־יָשׁוּבוּ אֵלָיו בִּצְדָק יַעֲזֹב כָּל־חַטֹּאתָם וְנָשָׂא לְכָל־
יח עֲוֹנָם׃ קַיָּם וְנִכְתַּב כִּי־יְרַחֵם עַל־כָּל־הַשָּׁבִים מִכָּל־מְגוּרֵיהֶם פַּעַם

ד–ו אמחה. EC: ימחה. — וכל־הבשר. בכמה כ״י נוסף: אשר. — להסירם. בכושי:
ז–ח להשחיתם. — מאת פניו. נ״א: מאת פני ה׳. — ידון. במקור: לא יָדוּר (וכן בע׳). —
י–יא–טו המשפט לעולם. כוונתו ליום הדין. — לא שפט. נ״א: לא שֻׁפָּטוּ. — לקטן ולגדול.
טז–יח אין בנוסח Ch. — צדק. חסר בכמה כ״י. — כי ירחם. כי נמצא רק בקצת כ״י. — מגוריהם.

יט בְּכָל־שָׁנָה׃ וְכֹל אֲשֶׁר הִשְׁחִיתוּ אֶת־דַּרְכֵיהֶם וַעֲצָתָם לִפְנֵי הַמַּבּוּל
לֹא־נָשָׂא לָהֶם פָּנִים רַק לְנֹחַ לְבַדּוֹ כִּי־נָשָׂא אֵלָיו פָּנָיו בַּעֲבוּר
בָּנָיו אֲשֶׁר הִצִּילָם מִמֵּי־הַמַּבּוּל בַּעֲבוּרוֹ כִּי צַדִּיק לִבּוֹ בְּכָל־דְּרָכָיו
כ כִּמְצֻוֶּה עָלָיו וְלֹא עָבַר עַל־כָּל־אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְיָ׃ וַיֹּאמֶר יְיָ יִמַּח כֹּל
אֲשֶׁר־בַּיַּבָּשָׁה וְכָל־הַיְקוּם מֵאָדָם עַד־חַיָּה וְעַד־בְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל־
כא הָרֶמֶשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃ וַיְצַו אֶת־נֹחַ לַעֲשׂוֹת־לוֹ תֵּבָה לְהַצִּילוֹ מִמֵּי
כב הַמַּבּוּל׃ וַיַּעַשׂ נֹחַ תֵּבָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ בְּיוֹבֵל הַשָּׁנִים הָעֶשְׂרִים
כג וְשִׁשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית׃ וַיָּבֹא בְּשִׁשִּׁית־בּוֹ בַּחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי עַד־שִׁשָּׁה עָשָׂר [בּוֹ] בָּא הוּא וְכָל־אֲשֶׁר
הֵבֵאנוּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה וַיִּסְגֹּר יְיָ בַּעֲדוֹ [מִחוּץ] בְּשִׁבְעָה עָשָׂר
כד בָּעֶרֶב׃ וַיִּפְתַּח יְיָ שֶׁבַע אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וּפִיּוֹת מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה
כה שִׁבְעָה פִּיּוֹת בְּמִסְפָּר׃ וַתְּחִלֶּינָה הָאֲרֻבּוֹת לְהוֹרִיד מַיִם מִן־הַשָּׁמַיִם
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וּמַעְיְנוֹת־תְּהוֹם יַעֲלוּ מַיִם עַד־מְלֹאת
כו כָּל־הָעוֹלָם מָיִם׃ וַיִּגְדְּלוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּאַמָּה עָלוּ
הַמַּיִם עַל־כָּל־הַר נִשָּׂא וַתָּרָם הַתֵּבָה מֵעַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ עַל־פְּנֵי
כז הַמָּיִם׃ וַיַּעַמְדוּ הַמַּיִם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ חֲמִשָּׁה חֳדָשִׁים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים
כח–כט יוֹם׃ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה וַתָּנַח עַל־רֹאשׁ לוּבָר אַחַד הָרֵי אֲרָרָט׃ בַּחֹדֶשׁ
הָרְבִיעִי נִסְגְּרוּ מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִכְלָאוּ וּבְאֶחָד
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי נִפְתְּחוּ כָּל־פִּיּוֹת מַעֲמַקֵּי אֶרֶץ וַיָּחֵלּוּ הַמַּיִם לָרֶדֶת
ל אֶל־תְּהוֹם תַּחְתִּיָּה׃ וּבְאֶחָד בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים
לא וּבְרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן נִרְאֲתָה הָאָרֶץ׃ וַיֶּחְסְרוּ הַמַּיִם מֵעַל־הָאָרֶץ
בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בּוֹ וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
לב יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ וּבְעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה בּוֹ פָּתַח אֶת־הַתֵּבָה וַיְשַׁלַּח מִתּוֹכָהּ
אֶת־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְהָרֶמֶשׂ׃

ו בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי יָצָא מִן־הַתֵּבָה וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ עַל־הָהָר

יט נ״א: מדינות הגוים. — אשר הצילם. בקצת כ״י נוסף: ה׳. — צדיק לבו בכל דרכיו. AD: צדיק לבם בכל דרכיהם. — לא עבר. AD: ולא עברו. — צוהו ה׳. A: צוה ה׳ אותם. — לעשות לו. AB חסר לו. — בששית בו. כלו׳ בשנה הששית בשבוע ההוא. — ופיות. A: ויפתח פיות. — על־כל־הר. A: על כל ההרים והגבעות הנשאות עלו המים. — על ראש. A: על ההרים ועל ראש הר אחד. — נסגרו. במקור: כלו. אולי טעות במקום נכלאו. — נפתחו כל־פיות מעמקי ארץ. A: פתח ה׳ כל מעינות מעמקי ארץ ותהום תחתיה. —

כא—כג

כד—כו

כח—כט

ב הַהוּא: וַיֵּרָא עַל־הָאָרֶץ וַיִּקַּח גְּדִי־עִזִּים וַיְכַפֵּר בְּדָמוֹ עַל־כָּל־הַטֹּאת
הָאָרֶץ כִּי נִמְחָה כָּל־אֲשֶׁר בָּהּ לְבַד מֵאֲשֶׁר הָיוּ עִם־נֹחַ בַּתֵּבָה:
ג וַיַּעַל אֶת־הַחֵלֶב עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּקַּח פַּר וְאַיִל וָשֶׂה וְעִזִּים וָמֶלַח וְתוֹר
וּבֶן־יוֹנָה וַיַּעַל עוֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
ד וַיִּצֹק יַיִן וַיָּשֶׂם עָלָיו קְטֹרֶת וַיַּעַל רֵיחַ נִיחוֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וַיָּרַח יְיָ
אֶת־רֵיחַ הַנִּיחוֹחַ וַיִּכְרֹת עִמּוֹ בְּרִית לְבִלְתִּי־יִהְיוּ מֵי הַמַּבּוּל עַל־הָאָרֶץ
לְשַׁחֲתָהּ כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר לֹא יִשְׁבֹּתוּ קֹר וָחֹם קַיִץ
ה וָחֹרֶף יוֹם וָלַיְלָה לֹא־יְשַׁנּוּ חֻקָּם וְלֹא יִשְׁבֹּתוּ לְעוֹלָם: וְאַתֶּם פְּרוּ
וּרְבוּ בָּאָרֶץ וּרְבוּ עָלֶיהָ וִהְיִיתֶם לִבְרָכָה בְּתוֹכָהּ מוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם
ו אֶתֵּן עַל־כָּל־אֲשֶׁר בָּאָרֶץ וּבַיָּם: וְהִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל־הַחַיָּה
וְכָל־הַבְּהֵמָה וְכָל־הָעוֹף וְכָל־הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ וּדְגַת הַמַּיִם וְהַכֹּל
ז לְמִחְיָה כְּיֶרֶק הָעֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם הַכֹּל לְאָכְלָה: וְרַק אֶת־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר
בְּנַפְשׁוֹ (וּבְ)דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ כִּי הַדָּם הוּא נֶפֶשׁ כָּל־הַבָּשָׂר פֶּן־יִדָּרֵשׁ
ח דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם: מִיַּד כֹּל אֶדְרֹשׁ אֶת־דַּם הָאָדָם כָּל־שֹׁפֵךְ דַּם
אָדָם בְּיַד־אָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם:
ט–י וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ בָּאָרֶץ: וַיִּשָּׁבַע נֹחַ וּבָנָיו אִם־יֹאכְלוּ כָּל־דָּם לְכָל־
בָּשָׂר וַיִּכְרֹת בְּרִית לִפְנֵי יְיָ הָאֱלֹהִים לְעוֹלָם לְכָל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ
יא בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: עַל־כֵּן אָמַר לְךָ כִּי־תִכְרֹת בְּרִית אַתָּה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּחֹדֶשׁ הַהוּא בָּהָר בִּשְׁבוּעָה וְהִזֵּיתָ עֲלֵיהֶם דָּם בַּעֲבוּר כָּל־
יב דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ עִמָּהֶם לְכָל־הַיָּמִים: וְתִכָּתֵב הָעֵדוּת
הַזֹּאת עֲלֵיכֶם לְמַעַן תִּשְׁמְרוּהָ כָּל־הַיָּמִים לְבִל־תֹּאכְלוּ כָּל־הַיָּמִים
כָּל־דַּם חַיָּה וָעוֹף וּבְהֵמָה כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל דַּם־
חַיָּה וּבְהֵמָה וָעוֹף כָּל־יְמֵי־הָאָרֶץ וְנִכְרַת הוּא וְזַרְעוֹ מִן־הָאָרֶץ:
יג וְאַתָּה צַו אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יֹאכְלוּ כָל־דָּם לְמַעַן יִהְיֶה שְׁמָם

ו קרבנו של נח (א׳–ג׳) – ברית ה׳ עם נח ואיסור לאכל דם (ד׳–י׳) – משה נצטוה על חידוש איסור זה של אכילת דם (י״א–י״ד) – הקשת בענן לאות (ט״ו–ט״ז) – קביעת חג השבועות וענין שמירתו (י״ז–כ״ב) – חג של ראש החדש (כ״ג–כ״ח) – חלוקת השנה לשס״ד ימים (כ״ט–ל״ח).

א–ב על ההר ההוא. A: בארץ ההיא. – וַיֵּרָא על־הארץ. Ch מתרגם בעקבות B: ויכפר על הארץ. ולי נראה שהמעתיק טעה וכתב אַסְתַּסַרִי (=ויכפר) שבאמצע הפסוק
ג גם כאן בתחלתו, במקום אַסְתַּרְאַיַ (=נראה). — יין. A: דם. C: דם ויין. – אשה. תרגומו
ד תמיד במקור: אשר מצא חן לפני ה׳. – לשחתה. במקור: לשחת הארץ. וראיתי לשנות
ה–ז מפני הסגנון. – בתוכה. בכ״י: בתוך, ושיבוש הוא. Ch מגיה: עליה. – ובדמו. A:
ח דמו. — הדם הוא נפש כל בשר. לפי Ch צ״ל: כי נפש כל בשר בדמו. – מיד־כל.

יד וְזַרְעָם לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ כָּל־הַיָּמִים׃ וְאֵין לַחֹק הַזֶּה קֵץ הַיָּמִים עַד־
עוֹלָם הוּא וּשְׁמָרֻהוּ לְדוֹרֵי דֹרוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם בְּדָם לִפְנֵי יְיָ לְמַעַן
טו יִשְׁמְרֻהוּ וְלֹא יִכָּרֵתוּ׃ וַיִּתֵּן לְנֹחַ וּלְבָנָיו אוֹת לְבִלְתִּי־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל
טז עַל־הָאָרֶץ׃ אֶת־קַשְׁתּוֹ נָתַן בֶּעָנָן לְאוֹת בְּרִית עוֹלָם לְבִלְתִּי־יִהְיוּ עוֹד
יז מֵי הַמַּבּוּל עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ׃ עַל־כֵּן הוּקַם וַיִּכָּתֵב
בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי־יַעֲשׂוּ אֶת־חַג־הַשָּׁבֻעוֹת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה פַּעַם בְּשָׁנָה
יח לְחַדֵּשׁ אֶת־הַבְּרִית בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ וַיֵּעָשׂ כָּל־הֶחָג הַזֶּה בַּשָּׁמַיִם
מִיּוֹם הַבְּרִיאָה עַד־יְמֵי נֹחַ עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה יוֹבְלוֹת וַחֲמִשָּׁה שָׁבֻעוֹת
שָׁנִים וַיִּשְׁמְרֻהוּ נֹחַ וּבָנָיו שִׁבְעָה יֹבְלוֹת וְשָׁבוּעַ שָׁנִים אֶחָד עַד־מוֹת
נֹחַ וּמִיּוֹם מוֹת נֹחַ שִׁחֲתוּ בָנָיו עַד־יְמֵי אַבְרָהָם וַיֹּאכְלוּ דָם׃
יט וַיִּשְׁמֹר אַבְרָהָם לְבַדּוֹ וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב שְׁמָרֻהוּ כִּי בָנָיו הֵם עַד־יָמֶיךָ
כ וּבְיָמֶיךָ שָׁכְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עַד־אֲשֶׁר חִדַּשְׁתִּיו בָּהָר הַזֶּה׃ וְאַתָּה צַו
אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ אֶת־הֶחָג הַזֶּה בְּכָל־דֹּרוֹתֵיהֶם לְמִצְוָה לָהֶם
כא יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה יָחֹגּוּ בוֹ׃ כִּי חַג־הַשָּׁבֻעוֹת הוּא וְחַג־
הַבִּכּוּרִים הוּא מִשְׁנֵה־חַג הוּא וּמִשְׁנֵה מִשְׁפַּט הֶחָג הַזֶּה כַּכָּתוּב
כב וַחֲרוּת בּוֹ תַּעֲשֵׂהוּ׃ כִּי כָתַבְתִּי בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר בּוֹ
כָּתַבְתִּי לְךָ לַעֲשׂתוֹ בְּמוֹעֲדוֹ יוֹם אֶחָד בַּשָּׁנָה וְקָרְבָּנוֹ אָמַרְתִּי לְךָ
לְמַעַן יִזְכְּרֻהוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְעָשֻׂהוּ לְדֹרוֹתָם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה יוֹם אֶחָד
כג בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ וְהָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וְהָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי
וְהָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וְהָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי יְמֵי־זִכָּרוֹן הֵם וִימֵי־
מוֹעֵד הֵם בְּאַרְבַּע תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה כְּתוּבִים וְקַיָּמִים הֵם לְעֵדוּת
כד לְעוֹלָם׃ וַיְשִׂימֵם נֹחַ לוֹ לְחַגִּים לְדֹרוֹת עוֹלָם כִּי־הָיָה לוֹ בָהֶם
כה זִכָּרוֹן׃ וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן נֶאֱמַר־לוֹ כִּי־יַעֲשֶׂה תֵבָה וּבוֹ יָבְשָׁה
כו הָאֲדָמָה וַיִּפְתַּח וַיַּרְא אֶת־הָאָרֶץ׃ וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי נִסְגַּר פִּי־
מַעֲמַקֵּי תְהוֹם תַּחְתִּיָּה וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי נִפְתַּח כָּל־פִּי־מַעֲמַקֵּי
כז הָאָרֶץ וַיָּחֵלּוּ הַמַּיִם לָרֶדֶת אֶל־תְּהוֹם תַּחְתִּיָּה׃ וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
כח נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים וַיִּשְׂמַח נֹחַ׃ וְעַל־כֵּן שָׂם אוֹתָם לוֹ לְחַגִּים לְזִכָּרוֹן
כט עַד־עוֹלָם וְכֹה הֵם שׂוּמִים׃ וַיַּעֲלוּם עַל־לֻחוֹת הַשָּׁמַיִם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר
שָׁבֻעוֹת כָּל־אֶחָד מֵהֶם מִזֶּה עַד־זֶה זִכָּרוֹן מֵהָרִאשׁוֹן עַד־הַשֵּׁנִי

יח—יט Ch מנסח: מיד כל־אדם.— ומיום מות נח. כך לפי נוסח Ch.— וישמר. נ״א: וישמרהו.—
כג—כט כי בניו הם. אין בנוסח Ch.— תקופות. בכ״י: חלקי.— ובאחד. נ״א: באחד.— כל אחד

ל מֵהַשֵּׁנִי עַד־הַשְּׁלִישִׁי מֵהַשְּׁלִישִׁי עַד־הָרְבִיעִי: וַיְהִי כָּל־יְמֵי הַמִּצְוָה
לא חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שַׁבְּתוֹת יָמִים וְכֻלָּן שָׁנָה תְמִימָה: כָּכָה נֶחֱרַת וְהוּקַם
לב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יַעֲבֹר שָׁנָה אַחַת [מִשָּׁנָה לְשָׁנָה]: וְאַתָּה צַו אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ אֶת־הַשָּׁנִים כְּמִסְפָּר הַזֶּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים
וְאַרְבָּעָה יָמִים יִהְיוּ שָׁנָה תְמִימָה וְלֹא יַשְׁחִיתוּ אֶת־מוֹעֲדָהּ מִיָּמֶיהָ
וּמֵחַגֶּיהָ כִּי הַכֹּל יָבוֹא אֲלֵיהֶם לְפִי עֵדוּתָם וְלֹא יְאַבְּדוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ
לג חָג: וְאִם־יַעַבְרוּ וְלֹא יַעֲשׂוּם כַּאֲשֶׁר צֻוּוּ עֲלֵיהֶם כֻּלָּם יַשְׁחִיתוּ אֶת־
זְמַנֵּיהֶם וְהָלְכוּ הַשָּׁנִים מִזֶּה וְהַזְּמַנִּים וְהַשָּׁנִים וְעָבְרוּ אֶת־חֻקָּם:
לד וְשָׁכְחוּ כָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִמְצְאוּ אֶת־דֶּרֶךְ הַשָּׁנִים וְשָׁכְחוּ חֹדֶשׁ
לה וְשַׁבָּת וְחָג וְכָל־חֹק הַשָּׁנִים יִתְעוּ: כִּי־יָדַעְתִּי אָנִי וּמֵעַתָּה הִנְנִי
מַגִּידְךָ וְלֹא מִלִּבִּי כִּי סֵפֶר כָּתוּב לְפָנַי וְתִנָּתֵן בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם חֲלֻקַּת
הַיָּמִים כִּי־יִשְׁכְּחוּ אֶת־מוֹעֲדֵי וּבְרִיתִי וְהָלְכוּ בְמוֹעֲדֵי הָעַמִּים
לו אַחֲרֵי שִׁגְגָתָם וְאַחֲרֵי אִוַּלְתָּם: וְהָיוּ אֲשֶׁר יַבִּיטוּ אֶל־הַיָּרֵחַ
וְהוּא יַשְׁחִית אֶת־הַזְּמַנִּים וְיִקְדַּם מִשָּׁנָה לְשָׁנָה עֲשָׂרָה יָמִים:
לז עַל־כֵּן תְּבֹאנָה לָהֶם שָׁנִים אֲשֶׁר בָּהֵן יַשְׁחִיתוּ וְיַעֲשׂוּ יוֹם הָעֵדוּת
לָבוּז וְיוֹם טְמֵאָה לְחָג וּבִלְבְּלוּ כָל־יְמֵי־קֹדֶשׁ בַּטְּמֵאִים וְיוֹם טְמֵאָה
לח בְּיוֹם קֹדֶשׁ כִּי־יַשְׁחִיתוּ הַיְרָחִים וְהַשַּׁבָּתוֹת וְהַחַגִּים וְהַיּוֹבְלִים: עַל־
כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ וְהַעִידוֹתִי בְךָ לְמַעַן תָּעִיד בָּהֶם כִּי אַחֲרֵי מוֹתְךָ יַשְׁחִיתוּ
בָנֶיךָ וְלֹא יַעֲשׂוּ אֶת־הַשָּׁנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וְאַרְבָּעָה יָמִים לְבַדָּם
וְעַל־כֵּן יַפְרִיעוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת וּמוֹעֵד וְחָג וְאָכְלוּ כָל־דָּם עִם־
כָּל־בָּשָׂר:

ז וּבַשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בִּשְׁנָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה בַּיּוֹבֵל הַזֶּה נָטַע נֹחַ כֶּרֶם
בָּהָר אֲשֶׁר עָלָיו נָחָה הַתֵּבָה אֲשֶׁר שְׁמוֹ לוּבַר מֵהָרֵי אֲרָרָט וַיַּעַשׂ
פְּרִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית וַיִּשְׁמֹר פִּרְיוֹ וַיֶּאֱסֹף בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ
ב הַשְּׁבִיעִי: וַיַּעַשׂ מִמֶּנּוּ יַיִן וַיְשִׂימֵהוּ בִּכְלִי וַיִּשְׁמֹר עַד־הַשָּׁנָה

לא מהם. כלו׳ כל תקופה. — והוקם. A: הוקם ונכתב. — [משנה לשנה]. נראה שהוא
לג–לה פירוש. — יִתְעוּ. כתוב: יִתְעוּ (בבנין הקל). — כי ישכחו. Ch מנסח: לבל ישכחו.
לו ואולי צדק. — כי ישחיתו. עיקרו: כי יפריעו. —

ז נח נוטע כרם ומביא קרבן (א׳–ה׳) — נשתכר ונתגלה (ו׳–ט׳) — קללת כנען וברכת שם ויפת (י׳–י״ב) — בניו ובני בניו של נח ועריהם (י״ג–י״ט) — נח מורה לבניו סבות המבול ומזהירם על אכילת דם ועל רציחה ועל שמירת המצוה בענין פרי העץ והשמטת הארץ מקץ שבע שנים כמצווה מפי חנוך (כ׳–ל״ט).

ב כרם. בכושי: יין. — וישמר. נ״א: וישמרהו. — באחד לחדש הראשון. נראה

ג הַחֲמִישִׁית עַד־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן: וַיַּעַשׂ אֶת־
הַיּוֹם הַהוּא חַג בְּשִׂמְחָה וַיַּעַל עוֹלָה לַיְיָ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאַיִל
אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה וּשְׂעִיר אֶחָד לְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו וְעַל־
ד בָּנָיו: וַיַּעַשׂ אֶת־הַשָּׂעִיר רִאשׁוֹנָה וַיָּשֶׂם מִדָּמוֹ עַל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה וְכָל־הַחֵלֶב הֶעֱלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה עָלָיו
הָעוֹלָה לַיְיָ וְהַפָּר וְהָאַיִל וְהַצֹּאן וַיַּעַל אֶת־כָּל־בְּשָׂרָם עַל־הַמִּזְבֵּחַ:
ה וַיָּשֶׂם אֶת־כָּל־מִנְחָתָם בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן עֲלֵיהֶם וְאַחַר יָצַק יַיִן בָּאֵשׁ
אֲשֶׁר שָׂם רִאשׁוֹנָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיָּשֶׂם קְטֹרֶת עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעַל רֵיחַ
ו נִיחוֹחַ לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהָיו: וַיִּשְׂמַח וַיֵּשְׁתְּ מִן־הַיַּיִן הַזֶּה הוּא
ז וּבָנָיו בְּשִׂמְחָה: וַיְהִי־עֶרֶב וַיָּבוֹא אֶל־אָהֳלוֹ וַיִּשְׁכַּב שִׁכּוֹר וַיִּישַׁן
ח וַיִּתְגַּל בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ וְהוּא יָשֵׁן: וַיַּרְא חָם אֶת־נֹחַ אָבִיו עָרֹם וַיֵּצֵא
ט וַיֹּאמֶר לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ: וַיִּקַּח שֵׁם אֶת־בִּגְדוֹ וַיָּקָם הוּא וָיֶפֶת
וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַבֶּגֶד עַל־שִׁכְמָם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֶת־עֶרְוַת
י אֲבִיהֶם: וַיִּיקֶץ נֹחַ מִשְּׁנָתוֹ וַיֵּדַע אֶת־כֹּל אֲשֶׁר־עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן
יא וַיְקַלֵּל אֶת־בְּנוֹ וַיֹּאמֶר אָרוּר כְּנַעַן עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו: וַיְבָרֵךְ
יב אֶת־שֵׁם וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לוֹ: יַפְתְּ
יג אֱלֹהִים לְיֶפֶת וְיִשְׁכֹּן יְיָ בְּמִשְׁכַּן־שֵׁם וִיהִי כְנַעַן עֶבֶד לוֹ: וַיֵּדַע חָם
כִּי־קִלֵּל אָבִיו אֶת־בְּנוֹ הַקָּטָן וַיִּחַר־לוֹ כִּי־קִלֵּל אֶת־בְּנוֹ וַיִּפָּרֵד
יד מֵאָבִיו הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן: וַיִּבֶן־לוֹ עִיר
טו וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ בְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַחֲלַת מָחוֹק: וַיַּרְא יֶפֶת וַיְקַנֵּא
בְּאָחִיו וַיִּבֶן גַּם־הוּא עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ בְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ עֲדַתָּן־שֵׁשׁ:
טז וְשֵׁם יָשַׁב אֵצֶל נֹחַ אָבִיו וַיִּבֶן עִיר בְּיַד־אָבִיו בָּהָר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ
יז גַּם־הוּא כְּשֵׁם אִשְׁתּוֹ צִדְקַת לָבָב: וְהִנֵּה שָׁלֹשׁ הֶעָרִים הָאֵלֶּה בְּקִרְבַת
לוּבָר הָהָר צִדְקַת לָבָב לִפְנֵי הָהָר מִזְרָחָה לוֹ וְנַחֲלַת מָחוֹק פְּנֵי
יח הַנֶּגֶב וַעֲדַתָּן־שֵׁשׁ בָּאֲפָה יָמָּה: וְאֵלֶּה בְנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר
יט וְאַרְפַּכְשַׁד וְהוּא נוֹלַד שְׁנָתַיִם אַחַר הַמַּבּוּל וַאֲרָם וְלוּד: בְּנֵי יֶפֶת
כ גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי יָוָן תּוּבַל מֶשֶׁךְ וְתִירָס אֵלֶּה בְּנֵי־נֹחַ: וּבַיּוֹבֵל

ג שהוא פירוש להיום הראשון. — ויעש את־היום ההוא. נ״א: ויעש את חג היום ההוא. —
ט—י—יד על שכמם. בקצת כ״י נוסף: וַיֵּלְכוּ, או: בלכתם. — ויאמר. אין בנוסח דילמן. — נחלת
מחוק. בנוסח דילמן: נאולת מיך. ובנוסח הסורי: נחל מחוק, ואולי כך עיקרו: נחלת מחוק. —
טו—טז עדתן־שש. בסורי: אדנת נֶשֶׂא (=עדנת נשים). ואולי צ״ל: עדנת משוש. — צדקת
יח לבב. בסורי: זדקת נבב. — וארם ולוד. מן הכושי נראה שהמתרגם קרא: וארם

הָעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה הֵחֵל נֹחַ לְצַוּוֹת לִבְנֵי בָנָיו אֶת־הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה
וְכָל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יָדַע וַיָּעַד בִּבְנָיו כִּי־יַעֲשׂוּ צֶדֶק וְכִי יְכַסּוּ עֶרְוַת
בְּשָׂרָם וִיבָרְכוּ אֶת־בּוֹרְאָם וִיכַבְּדוּ אָב וָאֵם וְאָהֲבוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
כא וְתִשְׁמְרוּ לְנַפְשָׁם מִכָּל־זְנוּת וּמִכָּל־טֻמְאָה וְחָמָס: כִּי עַל־שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה
הָיָה הַמַּבּוּל עַל־הָאָרֶץ כִּי בִגְלַל הַזְּנוּת אֲשֶׁר זָנוּ הָעִירִים מִמִּצְוֹת
נְשִׂיאָם [אַחֲרֵי בְּנוֹת הָאָדָם] וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ
כב וַיַּעֲשׂוּ רֵאשִׁית הַטֻּמְאָה: וַיּוֹלִידוּ בָנִים אֶת־הַנְּפִילִים וְלֹא דָמוּ כֻלָּם
[זֶה לָזֶה] וַיֹּאכְלוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וַיַּהֲרֹג יִרְבַּח אֶת־נָפִיל וּנְפִיל הָרַג
כג אֶת־עֶלְיוֹ וְעֶלְיוֹ הָרַג בֶּן־אָדָם וּבְנֵי אָדָם אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ: וְכֻלָּם הִתְמַכְּרוּ
כד לַעֲשׂוֹת חָמָס וְלִשְׁפֹּךְ דָּם רָב וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס: וְאַחַר כָּל־אֵלֶּה
הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְהָרֶמֶשׂ וְהַשֶּׁרֶץ עַל־הָאֲדָמָה וַיִּשָּׁפֵךְ דָּם רָב
עַל־הָאָרֶץ וְכָל־מַחְשֶׁבֶת הָאָדָם יַחְשֹׁב וְחֶפְצוֹ רִיק וָרַע כָּל־יָמָיו:
כה וַיִּמַח יְיָ אֶת־הַכֹּל מֵעַל־פְּנֵי־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר רֹעַ מַעֲשֵׂיהֶם וּבַעֲבוּר
כו הַדָּם אֲשֶׁר נִשְׁפַּךְ בְּתוֹךְ־הָאָרֶץ: וַנִּשָּׁאֵר אֲנִי וְאַתֶּם בָּנַי וְכָל־הַבָּא
אִתָּנוּ אֶל־הַתֵּבָה וְהִנֵּה אָנֹכִי רֹאֶה לְפָנַי אֶת־מַעֲשֵׂיכֶם כִּי לֹא־תֵלְכוּ
בְּצֶדֶק כִּי אִם־בְּדֶרֶךְ הָאֲבַדּוֹן הַחִלּוֹתֶם לָלֶכֶת וַתִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ
וַתְּקַנְּאוּ זֶה בָזֶה וְכִי לֹא־תִהְיוּ יַחְדָּו בְּנֵי אִישׁ עִם־רֵעֵהוּ [וְעִם־] אָחִיו:
כז כִּי־רָאִיתִי אָנֹכִי וְהִנֵּה הָרוּחוֹת הֵחֵלּוּ לְהַתְעוֹת אֶתְכֶם וְאֶת־
בְּנֵיכֶם וְעַתָּה יָרֵאתִי לָכֶם פֶּן־תִּשְׁפְּכוּ דַּם אָדָם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ
כח אַחֲרֵי מוֹתִי וְתִמָּחוּ מֵעַל־פָּנֶיהָ: כִּי כָל־שֹׁפֵךְ דַּם־אָדָם וְכָל־
כט אֹכֵל דַּם־כָּל־בָּשָׂר יִמָּחוּ כֻלָּם מִן־הָאָרֶץ: וְלֹא יִשָּׁאֵר כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר יֹאכַל דָּם וְיִשְׁפֹּךְ דָּם עַל־הָאָרֶץ וְלֹא יִשָּׁאֶר־לוֹ זֶרַע וְאַחֲרִית
בַּחַיִּים תַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי אֶל־שְׁאוֹל יֵלֵכוּ וְאֶל־מְקוֹם הַדִּין יֵרֵדוּ
ל לְחֶשְׁכַת מַעֲמַקִּים יָבֹאוּ כֻלָּם בְּמָוֶת נוֹרָא: וְלֹא יֵרָאֶה עֲלֵיכֶם כָּל־

יט ילד.... וטעות מובהקת היא. – [אחרי בנות האדם]. רק בקצת כ״י. A אין. – הנפילים.
כב בכושי: הנפידים, ושבשתא דקריינא היא. – ירבח. בכושית פירושו ענק. הוא הרג לנפיל
(השוה נפילים שבתורה). ונפיל, כלו׳ מין ענק שני, הרג לעליו (בכושי באל״ף. אולי עיקרו
עליון, כלו׳ גדול, ענק) – מין ענק שלישי, ונפיל נלחם עם בני האדם. יש להשוות
לכאן הספורים השכיחים אצל עמי הקדם על מלחמות הענקים ביניהם ועם האלילים ועם
כד בני האדם. – תחלת הכתוב מגיה Ch: ואחר כל אלה חטאו בבהמה בחיה.... ולי נראה
שאין צורך כלל בתיקון זה. – יחשב. אין בכ״י. – ריק ורע. נראה שכך קרא המתרגם
כה במקום רַק רָע. – רע. אין AD. – בתוך הארץ. BC נוסף: מחה הכל. – לא תחיו
כט יחדו. בקצת כ״י נוסף: בני. – במות נורא. בכושי: במות גדול. – בפסוק כ״ז נראה

דָּם אֲשֶׁר הוּא כֹּל יְמֵי־שָׁחְטְכֶם כָּל־חַיָּה וּבְהֵמָה וְכָל־מְעוֹפֵף עַל־
הָאָרֶץ וַעֲשׂוּ צְדָקָה לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּקָבֵר כָּל־אֲשֶׁר יִשָּׁפֵךְ עַל־פְּנֵי־
לא הָאָרֶץ׃ וְאַל־תִּהְיוּ כְּאֹכֵל עַל־הַדָּם וְחִזְקוּ לְבִלְ־יֹאכְלוּ דָּם לִפְנֵיכֶם
כַּסּוּ אֶת־הַדָּם עַל־הָאָרֶץ כִּי כֵן צֻוֵּיתִי לְהָעִיד לָכֶם וְלִבְנֵיכֶם עִם־
לב כָּל־אֲשֶׁר בָּשָׂר הוּא׃ וְאַל תֹּאכְלוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר פֶּן־יִדָּרֵשׁ
לג דִּמְכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם מִיַּד כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר יִשָּׁפֵךְ עַל־הָאָרֶץ׃ כִּי הָאָרֶץ
לֹא־תִטְהַר מִן־הַדָּם אֲשֶׁר יִשָּׁפֵךְ עָלֶיהָ כִּי בְדַם הַשֹּׁפֵךְ תִּטְהַר
לד הָאָרֶץ בְּכָל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ׃ וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ וַעֲשׂוּ צֶדֶק וֶאֱמֶת לְמַעַן
תִּנָּטְעוּ בֶּאֱמֶת עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְעָלָה כְבוֹדְכֶם לִפְנֵי אֱלֹהֵי אֲשֶׁר
לה הִצִּילַנִי מִמֵּי־הַמַּבּוּל׃ וְהִנֵּה אַתֶּם תֵּלְכוּ וּבְנִיתֶם לָכֶם עָרִים וְתִטְּעוּ
לו בָהֶן כָּל־מַטָּע אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְכָל־עֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי׃ שָׁלֹשׁ שָׁנִים לֹא־
יֵאָסֵף פִּרְיוֹ לְאָכְלוֹ וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יֵאָסֵף פִּרְיוֹ וְנַעֲלָה רֵאשִׁית הַפְּרִי
לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵל עֶלְיוֹן אֲשֶׁר־בָּרָא שָׁמַיִם וָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם
לְמַעַן יַעֲלוּ כָלִיל רֵאשִׁית הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר רֵאשִׁית הַפְּרִי עַל־
מִזְבַּח יְיָ לְרָצוֹן וְהַנּוֹתָר יֹאכְלֻהוּ מְשָׁרְתֵי בֵית־יְיָ לְרָצוֹן לִפְנֵי
לז הַמִּזְבֵּחַ׃ וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית תַּעֲשׂוּ שְׁמִטָּה וּנְטַשְׁתֶּם אֹתוֹ אַתֶּם
לה בְּצֶדֶק וּבְתָמִים וִהְיִיתֶם צַדִּיקִים וְיִתַּם כָּל־מַטַּעֲכֶם׃ כִּי כֵן צִוָּה חֲנוֹךְ
אֲבִי אֲבִיכֶם אֶת־מְתוּשֶׁלַח בְּנוֹ וּמְתוּשֶׁלַח אֶת־בְּנוֹ לֶמֶךְ וַיְצַוֵּנִי לֶמֶךְ
לט כֹּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ אֲבוֹתָיו׃ וַאֲנִי מְצַוְּכֶם בָּנַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה חֲנוֹךְ אֶת־בְּנוֹ
בַּיּוֹבֵל הָרִאשׁוֹן בִּהְיוֹתוֹ הַשְּׁבִיעִי בְדֹרוֹ צִוָּה וְהֵעִיד לְבָנָיו וְלִבְנֵי בָנָיו
עַד־יוֹם מוֹתוֹ׃
ח וּבַיּוֹבֵל הָעֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בְּרֵאשִׁיתוֹ לָקַח
לוֹ אַרְפַּכְשַׁד אִשָּׁה וּשְׁמָהּ רַשְׁוֵיָה בַּת־שׁוּשָׁן בַּת־עֵילָם וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן
ב בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ קֵינָן׃ וַיִּגְדַּל הַבֵּן וַיְלַמְּדוֹ
ג אָבִיו סֵפֶר וַיֵּלֶךְ לָתוּר לוֹ מָקוֹם אֲשֶׁר יִקַּח־לוֹ בּוֹ עִיר׃ וַיִּמְצָא כְּתָב
אֲשֶׁר חָקְקוּ הָרִאשׁוֹנִים בַּסֶּלַע וַיִּקְרָא אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ וַיַּעְתִּיקֵהוּ וַיִּמְצָא

כט—לג הנוסח משובש. — אשר ישפך. דמו. — בכל דרות הארץ. נ״א: בכל דרותיה. —
לז ובשנה הרביעית יאסף. BC: ובשנה הרביעית יוקדש. — ראשית הפרי. A אין. —
כליל. זהו לדעתי תרגומה הנכון של המלה הכושית בטלול. —

ח קינן מצא כתבת בענין השמש והכוכבים (א—ד׳) — בניו (ה—ח׳) — בני נח וחלוקת הארץ ביניהם על פי נח (י׳—י״א) — נחלת שם (י״ב—כ״א) — חם (כ״ב—כ״ד) — ויפת (כ״ה—ל׳).

ג עילם. בכושי: אילם. — וימצא בתוכו. בכושי: רסע=רשע, שפירושו שכח

בְּתוֹכוֹ כִּי־הָיְתָה בּוֹ תּוֹרַת הָעִירִים אֲשֶׁר בָּהּ יִרְאוּ כִּשְׁפֵי הַשֶּׁמֶשׁ
ד וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְכָל־אֹתוֹת הַשָּׁמָיִם: וַיִּכְתֹּב וְלֹא דִבֶּר בָּזֶה כִּי־יָרֵא
ה אֶת־נֹחַ מִדַּבֶּר־בּוֹ פֶּן־יִקְצֹף עָלָיו בַּעֲבוּרוֹ: וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים בַּשָּׁבוּעַ
הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לָקַח־לוֹ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ מִלְכָּה בַּת־מָדַי בַּת־
יֶפֶת וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית יָלְדָה לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שֶׁלַח כִּי אָמַר שַׁלֹּחַ
ו נִשְׁלָחְתִּי: (בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית נוֹלַד) וַיִּגְדַּל שֶׁלַח וַיִּקַּח־לוֹ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ
מַעֲכָה בַּת־כֶּשֶׂד אֲחִי אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה בַּיּוֹבֵל הָאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים בַּשָּׁבוּעַ
ז הַחֲמִישִׁי בִּשְׁנָתוֹ הָרִאשׁוֹנָה: וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית וַיִּקְרָא
שְׁמוֹ עֵבֶר וַיִּקַּח־לוֹ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ אֲזוּרָה בַּת־נִמְרוֹד בַּיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים
ח וּשְׁנַיִם בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בִּשְׁנָתוֹ הַשְּׁלִישִׁית: וַתֵּלֶד־לוֹ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶג כִּי בִימֵי הִוָּלְדוֹ הֵחֵלּוּ בְּנֵי־נֹחַ לְחַלֵּק לָהֶם אֶת־
ט הָאָרֶץ עַל־כֵּן קָרָא שְׁמוֹ פָּלֶג: וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּרַע בֵּינֵיהֶם
י וַיֹּאמְרוּ לְנֹחַ: וַיְהִי בְּרֵאשִׁית הַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה וַיְחַלְּקוּ אֶת־הָאָרֶץ
לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים לְשֵׁם וּלְחָם וּלְיֶפֶת אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה
לַשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן אֶחָד מֵאִתָּנוּ יוֹשֵׁב [אִתָּם] מַלְאָךְ אֲשֶׁר נִשְׁלַח אֲלֵיהֶם:
יא וַיִּקְרָא לְבָנָיו וַיִּקְרְבוּ אֵלָיו הֵם וּבְנֵיהֶם וַיְחַלֵּק אֶת־הָאָרֶץ בַּגּוֹרָל
אֲשֶׁר יִקְחוּ שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וַיִּשְׁלְחוּ יְדֵיהֶם וַיִּקְחוּ לָהֶם מְגִלָּה מֵחֵיק
יב נֹחַ אֲבִיהֶם: וַיֵּצֵא בַּמְּגִלָּה גוֹרַל שֵׁם תּוֹךְ הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִקַּח לְנַחֲלָה
[הוּא] וּבָנָיו לְדֹרוֹת עוֹלָם מִתּוֹךְ־הָהָר רָפָא מִמּוֹצָא מֵי נְהַר־טִינָה
וְהָלַךְ גּוֹרָלוֹ מַעֲרָבָה עַד־אֶמְצַע הַנָּהָר הַהוּא וְהָלַךְ עַד־קָרְבוֹ אֶל־
מֵי־תְהֹם אֲשֶׁר מִשָּׁם יֵצֵא הַנָּהָר הַהוּא וְיָצָא הַנָּהָר הַהוּא וְשָׁפַךְ
מֵימָיו אֶל־יָם מֵאוֹת וְהָלַךְ הַנָּהָר הַהוּא אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל כָּל־אֲשֶׁר
יג מִצָּפוֹן לְיֶפֶת וְכָל־אֲשֶׁר פְּנֵי דָרוֹמָה לְשֵׁם: וְהָלַךְ עַד־קָרְבוֹ כָּרְשׁוֹ
יד אֲשֶׁר הִיא תּוֹךְ חֲזֵה־לָשׁוֹן נִשְׁקֶפֶת נֶגְבָּה: וְהָלַךְ גּוֹרָלוֹ עַד־הַיָּם
הַגָּדוֹל וְהָלַךְ נִכְחוֹ עַד־קָרְבוֹ מַעֲרָבָה לַלָּשׁוֹן הַנִּשְׁקֶפֶת נֶגְבָּה כִּי
טו לַיָּם הַזֶּה יִקָּרֵא לְשׁוֹן יָם־מִצְרַיִם: וְסָבַב מִשָּׁם נֶגְבָּה עַד־פִּי הַיָּם
הַגָּדוֹל עַל־שְׂפַת הַמַּיִם וְהָלַךְ מַעֲרָבָה לְעָפְרָה וְהָלַךְ עַד־הַגִּיעוֹ לְמֵי־
טז גִיחוֹן הַנָּהָר וְנֶגְבָּה לְמֵי־גִיחוֹן עַד־שִׂפְתוֹת הַנָּהָר הַזֶּה: וְהָלַךְ מִזְרָחָה

(=וישכח). אולי תורגם ממקור ארמי, כי בארמית שכח=מצא, והמתרגם טעה. — כשפי
ח השמש. נ״א: מרכבת השמש. — בת־מדי. בכ״י יש שינויי נוסחאות: עבדי, אמדי
י–יב וכו׳. — מעכה. בכושי: מואך. — תוך הארץ. בכ״י: טבור. — מי־תהום. כך A —

עַד־הַגִּיעוֹ לְגַן־עֵדֶן נֶגְבָּה לַנֶּגֶב וּמִמִּזְרַח כָּל־אֶרֶץ עֵדֶן וּלְכָל־הַמִּזְרָח
וְסָבַב מִזְרָחָה וּבָא עַד־הַגִּיעוֹ מִזְרָחָה לְהַר אֲשֶׁר שְׁמוֹ רָפָא וְיָרַד עַד־
יז קְצֵה מוֹצָא מֵי נְהַר־טִינָה: וַיֵּצֵא הַחֵלֶק הַזֶּה בְּגוֹרַל שֵׁם וּבָנָיו
יח לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וּלְדֹרוֹתָיו עַד־עוֹלָם: וַיִּשְׂמַח נֹחַ כִּי־יָצָא הַחֵלֶק הַזֶּה
לְשֵׁם וּלְבָנָיו וַיִּזְכֹּר אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר אָמַר בְּפִיו בִּנְבוּאָה לֵאמֹר בָּרוּךְ
יט יְיָ אֱלֹהֵי שֵׁם וְיִשְׁכֹּן יְיָ בְּאָהֳלֵי־שֵׁם: וַיֵּדַע כִּי גַן־עֵדֶן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים
וּמִשְׁכַּן יְיָ הוּא וְהַר־סִינַי תּוֹךְ הַמִּדְבָּר וְהַר־צִיּוֹן תּוֹךְ טַבּוּר הָאָרֶץ
כ שְׁלָשְׁתָּם זֶה מוּל־זֶה לִקְדֻשָּׁה נִבְרָאוּ: וַיְבָרֶךְ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
כא אֲשֶׁר שָׂם בְּפִיו דִּבְרֵי יְיָ (אֶת־הָאֱלֹהִים עַד־עוֹלָם): וַיֵּדַע כִּי חֶלְקָה
מְבֹרָכָה וּבְרָכָה [בָּהּ] בָּאָה לְשֵׁם וּלְבָנָיו לְדֹרוֹת עוֹלָם כָּל־אֶרֶץ עֵדֶן
וְכָל־אֶרֶץ יַם־סוּף וְכָל־אֶרֶץ הַמִּזְרָח וְהֹדּוּ וּבְיַם־סוּף וּבְהָרָיו וְכָל־אֶרֶץ
הַבָּשָׁן וְכָל־אֶרֶץ הַלְּבָנוֹן וְאִיֵּי כַפְתּוֹר וְכָל־הָרֵי שְׂנִיר וַאֲמָנָה וְהָרֵי
אַשּׁוּר אֲשֶׁר מִצָּפוֹן וְכָל־אֶרֶץ עֵילָם וְאַשּׁוּר וּבָבֶל וְשׁוּשַׁן וּמָדַי וְכָל־
הָרֵי אֲרָרָט וְכָל־עֵבֶר הַיָּם אֲשֶׁר מֵעֵבֶר הַר־אַשּׁוּר צָפוֹנָה אֶרֶץ בְּרוּכָה
כב וּרְחָבַת יָדַיִם וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ טוֹב מְאֹד: וּלְחָם יָצָא חֶלְקוֹ הַשֵּׁנִי
מֵעֵבֶר לְגִיחוֹן דָּרוֹמָה מִימִין הַגָּן וְהָלַךְ דָּרוֹמָה וְסָבַב אֶת־כָּל־הָרֵי
הָאֵשׁ וְהָלַךְ מַעֲרָבָה עַד־יָם אֶטֵיל וְהָלַךְ מַעֲרָבָה עַד־הַגִּיעוֹ אֶל־יָם
כג מָעוּג אֲשֶׁר כָּל־הַיּוֹרֵד בּוֹ יֹאבֵד: וּבָא צָפוֹנָה עַד־קְצֵה גָּדִיר וּבָא
עַד־שְׂפַת מֵי הַיָּם מֵעֵבֶר לַיָּם הַגָּדוֹל עַד־הַגִּיעוֹ אֶל־נְהַר גִּיחוֹן וְהָלַךְ
כד נְהַר גִּיחוֹן עַד־הַגִּיעוֹ לִימִין גַּן־עֵדֶן: וְזֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָצְאָה לְחָם
כה בַּחֵלֶק אֲשֶׁר לָקַח לְעוֹלָם לוֹ וּלְבָנָיו לְדֹרוֹתֵיהֶם עַד־עוֹלָם: וּלְיֶפֶת
יָצָא הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי מֵעֵבֶר לִנְהַר טִינָה צָפוֹנָה לְמוֹצָא מֵימָיו וְהָלַךְ
כו מִזְרָחָה צָפוֹנָה כָּל־גְּבוּל גּוֹג וְכָל־מִזְרָחָהּ: וְהָלַךְ צָפוֹנָה לְצָפוֹן וְסָבַב
אֶת־הָרֵי גִילְט צָפוֹנָה בּוֹאֲכָה יָם מָעוּג וּבָא מִזְרָחָה לְגָדִיר עַד־
כז גְּדוֹת מֵי הַיָּם: וְהָלַךְ עַד־הַגִּיעוֹ מַעֲרָבָה לְרָפָא וְשָׁב עַד־אַפִּירָג
כח וְהָלַךְ מִזְרָחָה דֶּרֶךְ מֵי יָם מֵיאֹת: וְהָלַךְ עַד־עֵבֶר נְהַר טִינָה מִזְרָחָה
כט צָפוֹנָה עַד־הַגִּיעוֹ אֶל־קְצֵה מֵימָיו עַד־הַר רָפָא וְעָבַר צָפוֹנָה: זֹאת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָצְאָה לְיֶפֶת וּלְבָנָיו וְחֵלֶק נַחֲלָתוֹ אֲשֶׁר לָקַח לוֹ לְעוֹלָם

כ (**את האלהים עד עולם**). נראה שהוא נוסח ב׳ ללשון את־אלהי האלהים, שבראשית
כא־כג־כח הכתוב. — **הבשן**. בכושי משובש: בָּסוֹר. — **גדיר**. כך בכושי: ולפי Ch. גדית. — **מימיו**. כן צ״ל. ובכושי: מימיהם. —

וּלְבָנָיו לְדֹרוֹתֵיהֶם עַד־עוֹלָם אִיִּים גְּדוֹלִים חֲמִשָּׁה וְאֶרֶץ גְּדוֹלָה
ל בַּצָּפוֹן: אֶפֶס כִּי קָרָה הִיא וְאֶרֶץ חָם חַמָּה הִיא וְאֶרֶץ שֵׁם לֹא
חַמָּה וְלֹא קָרָה כִּי מְעֹרָבָה הִיא מִקֹּר וָחֹם:
ט וַיְחַלֵּק־חָם בֵּין בָּנָיו וַיֵּצֵא הַחֵלֶק הָרִאשׁוֹן לְכוּשׁ בְּאַכָּה מִזְרָח
ב וּמַעֲרָבָה לוֹ לְפוּט וּמַעֲרָבָה לוֹ לִכְנַעַן עַד־מַעֲרַב הַיָּם: וְשֵׁם חִלֵּק
גַּם־הוּא בֵּין בָּנָיו וַיֵּצֵא הַגּוֹרָל הָרִאשׁוֹן לְעֵילָם וּלְבָנָיו מִזְרָחָה לְחִדֶּקֶל
הַנָּהָר עַד־הַגִּיעוֹ לְמִזְרַח כָּל־אֶרֶץ הֹדּוּ וּבְיַם־סוּף בִּשְׂפָתוֹ וּמֵי דְדָן
וְכָל־הָרֵי מִבְרָה וְאֵילָה וְכָל־אֶרֶץ שׁוּשַׁן וְכָל־אֲשֶׁר בְּעֵבֶר פַּרְנָךְ
ג עַד יַם־סוּף וְעַד־נְהַר טִינָה: וּלְאַשּׁוּר יָצָא הַחֵלֶק הַשֵּׁנִי כָּל־אֶרֶץ
ד אַשּׁוּר וְנִינְוֵה וְשִׁנְעָר וְעַד־קִרְבַת הֹדּוּ וְעָלָה עַד־נְהַר יָרְדָה:
וּלְאַרְפַּכְשַׁד יָצָא הַחֵלֶק הַשְּׁלִישִׁי כָּל־אֶרֶץ גְּבוּל הַכַּשְׂדִּים מִזְרָחָה
לִפְרָת הַקָּרוֹב לְיַם־סוּף וְכָל־מֵי הַמִּדְבָּר עַד־קִרְבַת לְשׁוֹן הַיָּם
הַנִּשְׁקֶפֶת מִצְרַיְמָה וְכָל־אֶרֶץ הַלְּבָנוֹן וּשְׂנִיר וַאֲמָנָה עַד־קִרְבַת פְּרָת:
ה וְלַאֲרָם יָצָא הַחֵלֶק הָרְבִיעִי כָּל־אֶרֶץ אֲרַם־נַהֲרַיִם בֵּין־חִדֶּקֶל וּפְרָת
ו צָפוֹנָה לַכַּשְׂדִּים עַד־קִרְבַת הַר־אַשּׁוּר וְאֶרֶץ אֲרָרָה: לְלוּד יָצָא
חֶלְקוֹ הַחֲמִישִׁי הַר־אַשּׁוּר וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ עַד־יִקְרַב מִזְרָחָה לְאַשּׁוּר
ז–ח אָחִיו: וְיֶפֶת גַּם־הוּא חִלֵּק אֶת־אֶרֶץ נַחֲלָתוֹ בֵּין בָּנָיו: וַיֵּצֵא הַחֵלֶק
הָרִאשׁוֹן לְגֹמֶר מִזְרָחָה מִפְּנֵי צָפוֹן עַד־נְהַר טִינָה וּבַצָּפוֹן לְמָגוֹג
ט יָצָא כָּל־תּוֹךְ הַצָּפוֹן עַד־יִקְרַב לְיָם מֵיאֹת: וּלְמָדַי יָצָא חֶלְקוֹ לָקַחַת
י מִמַּעֲרָב לִשְׁנֵי אֶחָיו עַד־הָאִיִּים וְעַד־שְׂפוֹת הָאִיִּים: וּלְיָוָן יָצָא הַחֵלֶק
יא הָרְבִיעִי כָּל־הָאִיִּים וְהָאִיִּים עַד־שְׂפַת לוּד: וּלְתֻבַל יָצָא הַחֵלֶק
הַחֲמִישִׁי בֵּין הַלָּשׁוֹן אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל־שְׂפַת גְּדוֹת חֵלֶק לוּד עַד־
יב הַלָּשׁוֹן הַשֵּׁנִיָּה עַד־עֵבֶר הַלָּשׁוֹן הַשֵּׁנִית עַד־הַלָּשׁוֹן הַשְּׁלִישִׁית: וּלְמֶשֶׁךְ
יָצָא הַחֵלֶק הַשִּׁשִּׁי וְכָל־עֵבֶר הַלָּשׁוֹן הַשְּׁלִישִׁית עַד־יִקְרַב מִזְרָחָה
יג לְגָדִיר: וּלְתִירָס יָצָא הַחֵלֶק הַשְּׁבִיעִי אַרְבָּעָה אִיִּים גְּדוֹלִים בְּתוֹךְ־הַיָּם
אֲשֶׁר יִקְרְבוּ אֶל־חֵלֶק חָם וְאִיֵּי קָמָטוּרִי לִבְנֵי אַרְפַּכְשַׁד יָצְאוּ בְּגוֹרָל
יד לוֹ לְנַחֲלָה: כָּכָה חִלְּקוּ בְּנֵי נֹחַ לִבְנֵיהֶם בִּפְנֵי נֹחַ אֲבִיהֶם וַיַּשְׁבַּע

ט חלוקה מפורטת של שלש הנחלות בין בני בניו של נח: בין בניו של חם (ל׳) – שם (ב׳–ו׳) – ויפת (ז׳–י״ג) – שבועת בני נח (י״ד–ט״ו).

ח–ו ומערבה. AB נוסף: לו למצרים ומערבה. – ארדה=אררט. – לאשור אחיו. בהוצאת Ch יש נוסח אחר: ללוד יצא החלק החמישי הר אשור עד קרבו אל הים
י הגדול וקרב באכה מזרח לאשור אחיו. – עד שפת לוד. נ״א: עד יד לוד. –
יד וישבע. נ״א: וישביעם. –

בְּאָלָה לְקַלֵּל כָּל־אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ לָקַחַת אֶת־הַחֵלֶק אֲשֶׁר לֹא־יָצָא
טו בְגוֹרָלוֹ: וַיֹּאמְרוּ כֻלָּם אָמֵן כֵּן יְהִי לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם לְזַרְעָם
עַד־יוֹם הַדִּין אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁפְּטֵם יְיָ אֱלֹהִים בְּחֶרֶב וּבָאֵשׁ וּבְכָל־רָעַת
טֻמְאַת שְׁגָגָתָם אֲשֶׁר מִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ עָוֹן וְטֻמְאָה וּזְנוּת וְחֵטְא:
י וּבַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הַזֶּה הֵחֵלּוּ הָרוּחוֹת הַטְּמֵאִים לְהַתְעוֹת
ב אֶת־בְּנֵי נֹחַ וּלְפַתּוֹתָם וּלְאַבְּדָם: וַיָּבֹאוּ בְנֵי־נֹחַ אֶל־נֹחַ אֲבִיהֶם
וַיֹּאמְרוּ־לוֹ בִּדְבַר הָרוּחוֹת הַמַּתְעִים אֶת־בְּנֵי בָנָיו וּמַכִּים בַּסַּנְוֵרִים
ג וְהֹרְגִים אוֹתָם: וַיִּתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהָיו וַיֹּאמַר [אֵל] אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת
לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וַתַּצֵּל אֹתִי וְאֶת־בָּנַי מִמֵּי הַמַּבּוּל
וְלֹא נְתַתַּנִי לְאַבֵּד כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לִבְנֵי הָאֲבַדּוֹן כִּי גְדוֹלִים רַחֲמֶיךָ
עָלַי וְגָדוֹל חַסְדְּךָ עַל־נַפְשִׁי יַעֲלוּ־נָא רַחֲמֶיךָ עַל־בְּנֵי בָנֶיךָ וְאַל־
ד יִמְשְׁלוּ בָהֶם רוּחוֹת רָעִים פֶּן־יַשְׁחִיתוּ אוֹתָם מִן־הָאָרֶץ: וְאַתָּה
ה בֵּרַכְתָּנִי אוֹתִי וּבָנַי לְמַעַן נִפְרֶה וְנִרְבֶּה וּנְמַלֵּא אֶת־הָאָרֶץ: וְאַתָּה יָדַעְתָּ
אֶת־אֲשֶׁר עָשׂוּ עִירֶיךָ אֲבוֹת אֵלֶּה הָרוּחוֹת בְּיָמַי וְהָרוּחוֹת אֲשֶׁר
בַּחַיִּים אֶסְרֵם וְקָחֵם אֶל־מְקוֹם הַדִּין וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בִּבְנֵי עַבְדְּךָ אֱלֹהַי
ו כִּי רָעִים הֵם וּלְהַשְׁחִית נִבְרָאוּ: וְאַל־יִמְשְׁלוּ בְנֶפֶשׁ הַחַיִּים כִּי אַתָּה
ז לְבַדְּךָ תֵּדַע מִשְׁפָּטָם: וְאַל יִשְׁלְטוּ בִּבְנֵי הַצַּדִּיקִים מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
ח וַיְצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לֶאֱסֹר אֶת־כֻּלָּם וַיָּבוֹא מַשְׂטֵמָה מַלְאַךְ הָרוּחוֹת
וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הַבּוֹרֵא הַשְׁאֵר מֵהֶם לְפָנַי וְשָׁמְעוּ לְקוֹלִי וְעָשׂוּ כָל־
אֲשֶׁר אֹמַר אֲלֵיהֶם כִּי אִם־לֹא־יִשָּׁאֲרוּ לִי מֵהֶם לֹא־אוּכַל עֲשׂוֹת
מֶמְשֶׁלֶת רְצוֹנִי בִּבְנֵי אָדָם כִּי הֵם הֵמָּה לְהַשְׁחִית וּלְאַבֵּד וּלְהַתְעוֹת
ט לִפְנֵי מִשְׁפָּטִי כִּי רַבָּה רָעַת בְּנֵי הָאָדָם: וַיֹּאמֶר תִּשָּׁאֵר לְפָנָיו
י עֲשִׂירִיתָם וְיֵרְדוּ תִּשְׁעָה חֲלָקִים אֶל־מְקוֹם הַדִּין: וּלְאֶחָד מֵאִתָּנוּ אָמַר
כִּי נְלַמֵּד אֶת־נֹחַ אֶת־כָּל־רְפוּאֹתָם כִּי־יָדַע כִּי לֹא בְיֹשֶׁר יְהַלֵּכוּ
יא וְלֹא בְצֶדֶק יָרִיבוּ: וַנַּעַשׂ כִּדְבָרוֹ כָּל־הָרָעִים אֲשֶׁר הֵרֵעוּ אֲסַרְנוּ

י רוחות רעים מתעים את בניו של נח (א׳–ב׳) — תפלתו של נח (ג׳–ו׳) — למשסמה הותר ליקח מעשר מן הרוחות שברשותו (ז׳–י״א) — נח למד מפי המלאכים את סגולת הצמחים נגד הרוחות הרעות (י״ב–י״ד) — מותו של נח (ט״ו–י״ז) — בנינה של בבל ובלבול הלשונות (י״ח–כ״ז) — כנען כובש את ארצו (כ״ט–ל״ד) — מדי כובש את ארצו (ל״ה–ל״ו).

Ch מנסח על פי ביהמ״ד של ילינק (III, 158): החלו רוחות הממזר להתגרות בבני נח להשטות ולטעות ולחבל ולהכות. אבל אין מכאן ראיה שלפני המתרגם היה אותו נוסח בעינו. — ויתפלל. A נוסף: נח. — בני בניך. A: בני בָנַי. — בבני עבדך.
צ–ה
ז–ח–ט נ״א: בני בניו של עבדך. — משפטם. כלו׳ טיבם. — ה׳ אלהינו. כך A. — תשאר

בִּמְקוֹם הַדִּין וְנִשְׁאַר עֲשִׂירִיתָם לְמַעַן יִשְׁפְּטוּ לִפְנֵי הַשָּׂטָן בָּאָרֶץ׃
יב וּרְפוּאַת מַחֲלָתָם כֻּלָּהּ אָמַרְנוּ לְנֹחַ עִם־הִתְעוּתָם לְמַעַן יְרַפֵּא בַּעֲצֵי
יג הָאָרֶץ׃ וַיִּכְתֹּב נֹחַ אֶת־הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לִמַּדְנֻהוּ בַּסֵּפֶר בְּכָל־מִינֵי
יד הָרְפוּאוֹת וַיִּכָּלְאוּ הָרוּחוֹת הָרָעִים מֵאַחֲרֵי בְּנֵי נֹחַ׃ וַיִּתֵּן אֶת כָּל־
הַסְּפָרִים אֲשֶׁר כָּתַב לְשֵׁם בְּנוֹ הַגָּדוֹל כִּי אֹתוֹ אָהַב מְאֹד מִכָּל־
טו–טז בָּנָיו׃ וַיִּשְׁכַּב נֹחַ עִם־אֲבוֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּהַר לוּבַר בְּאֶרֶץ אֲרָרָט׃ תְּשַׁע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה מָלְאוּ לוֹ בְּחַיָּיו תִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים וּשְׁנֵי
יז שָׁבֻעוֹת וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ וְהוּא הֶאֱרִיךְ יָמִים בָּאָרֶץ מִבְּנֵי הָאָדָם בַּעֲבוּר
צִדְקוֹ כִּי תָמִים הָיָה בְּצִדְקוֹ מִלְּבַד חֲנוֹךְ כִּי מַעֲשֵׂה חֲנוֹךְ בְּרִיאָה
הִיא לְהָעִיד לְדֹרוֹת עוֹלָם לְמַעַן יַגִּיד כָּל־מַעֲשֵׂי הַדֹּרוֹת בְּיוֹם־הַדִּין׃
יח וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וּשְׁלֹשָׁה בִּשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי לָקַח לוֹ
פֶּלֶג אִשָּׁה וּשְׁמָהּ לוֹמְנָה בַּת־שִׁנְעָר וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ רְעוּ כִּי אָמַר הִנֵּה בְּנֵי־הָאֲנָשִׁים הָיוּ
יט רָעִים בָּעֵצָה הָרָעָה לִבְנוֹת לָהֶם עִיר וּמִגְדָּל בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ כִּי נָדְדוּ
מֵאֶרֶץ אֲרָרָט מִזְרָחָה אֶל־שִׁנְעָר כִּי בְיָמָיו בָּנוּ אֶת־הָעִיר וְהַמִּגְדָּל
כ לֵאמֹר נַעֲלֶה־בּוֹ הַשָּׁמָיְמָה׃ וַיָּחֵלּוּ לִבְנוֹת וּבַשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי לָבְנוּ
לְבֵנִים בָּאֵשׁ וַתִּהְיֶינָה לָהֶם הַלְּבֵנִים לְאָבֶן וְהַטִּיחַ אֲשֶׁר טָחוּ בוֹ חֵמָר
כא הַיּוֹצֵא מֵהַיָּם וּמִמַּעְיְנֵי הַמַּיִם בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ וַיִּבְנֻהוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה
וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים בָּנֻהוּ לְבֵנָה שְׁלֵמָה מָאתַיִם וְשָׁלֹשׁ לְבֵנִים רָחְבּוֹ וְגָבַהּ
(הַלְּבֵנָה) שְׁלִישׁ הָאֶחָת חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ
כב בָּאַמָּה עָלָה גָּבְהוֹ וּשְׁתֵּי זְרָתוֹת וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה פַּרְסָה׃ וַיֹּאמֶר יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לָנוּ הִנֵּה עַם אֶחָד הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם
הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שְׂפָתָם וְלֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ דְּבַר רֵעֵהוּ וְנָפוֹצוּ
כג בֶּעָרִים וּבָעַמִּים וְלֹא תִהְיֶה עֵצָה אַחַת בָּהֶם עַד־יוֹם הַדִּין׃ וַיֵּרֶד
יְיָ וַנֵּרֶד עִמּוֹ לִרְאוֹת אֶת־הָעִיר וְהַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם׃
כד וַיָּבֶל כָּל־דִּבְרֵי לְשׁוֹנוֹתֵיהֶם וְלֹא שָׁמַע אִישׁ דְּבַר רֵעֵהוּ וַיֶּחְדְּלוּ
כה לִבְנוֹת הָעִיר וְהַמִּגְדָּל׃ עַל־כֵּן נִקְרְאָה כָל־אֶרֶץ שִׁנְעָר בָּבֶל כִּי שָׁם
בָּלַל אֱלֹהִים אֶת כָּל־לְשׁוֹנוֹת בְּנֵי הָאָדָם וּמִשָּׁם נָפוֹצוּ לְכָל־עָרֵיהֶם
כו וּלְשׁוֹנוֹתֵיהֶם וּלְעַמֵּיהֶם׃ וַיִּשְׁלַח יְיָ רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל־הַמִּגְדָּל וַיְטִילֵהוּ

יד–יח לפניו. AC: לפני. — הספרים. חסר בקצת כ״י. — ביום הדין. Ch: עד יום הדין. —
כ–כא לבנו לבנים. כך מנסח Ch. — שליש האחת. הנוסח משובש והרבה עמלו בו
כד–כו לתקנו. — כל דברי. C חסר, וכך הנוסח בשמר׳ ובע׳. — רוח גדולה. ע׳ יוספוס

אַרְצָה וְהִנֵּה־הוּא הַמִּגְדָּל [אֲשֶׁר] בֵּין אֶרֶץ אַשּׁוּר וּבָבֶל בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר
כז וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ מַפֹּלֶת׃ בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי בִּשְׁנַת אַחַת בְּרֵאשִׁיתָהּ בַּיּוֹבֵל
כח הַשְּׁלֹשִׁים וְאַרְבָּעָה נָפוֹצוּ מֵאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ וַיֵּלֶךְ חָם וּבָנָיו אֶל־אֶרֶץ
כט אֲחֻזָּתוֹ אֲשֶׁר מָצָא בְחֶלְקוֹ בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב׃ וַיַּרְא כְּנַעַן אֶת־אֶרֶץ הַלְּבָנוֹן
עַד־נַחַל מִצְרַיִם כִּי טוֹבָה הִיא מְאֹד וְלֹא הָלַךְ אֶל־אֶרֶץ נַחֲלָתוֹ
לְמַעֲרַב הַיָּם וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ הַלְּבָנוֹן מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב לְאֶרֶץ הַיַּרְדֵּן
ל וְעַל־שְׂפַת הַיָּם׃ וַיֹּאמֶר־לוֹ חָם אָבִיו וְכוּשׁ וּמִצְרַיִם אֶחָיו כִּי־יָשַׁבְתָּ
בְּאֶרֶץ לֹא לְךָ אֲשֶׁר לֹא־יָצְאָה לָנוּ בְגוֹרָל אַל־תַּעַשׂ כָּזֹאת כִּי אִם־
עָשִׂיתָ זֹאת אַתָּה וּבָנֶיךָ תִּפְּלוּ בְּמֶרֶד בָּאָרֶץ וַאֲרוּרִים בְּמֶרֶד כִּי בְמֶרֶד
לא נוֹשַׁבְתֶּם וּבְמֶרֶד יִפְּלוּ בָנֶיךָ וְתִכָּרֵת לְעוֹלָם׃ אַל־תִּשְׁכֹּן בְּמִשְׁכַּן שֵׁם
לב וּבָנָיו כִּי לְשֵׁם וּלְבָנָיו יָצָא בְגוֹרָלָם׃ אָרוּר אַתָּה וְאָרוּר תִּהְיֶה מִכָּל־
בְּנֵי נֹחַ בַּקְּלָלָה אֲשֶׁר הֲקִימוֹנוּ בְּאָלָה לִפְנֵי הַשּׁוֹפֵט הַקָּדוֹשׁ וּבִפְנֵי
לג נֹחַ אָבִינוּ׃ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵיהֶם וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ הַלְּבָנוֹן מֵחֲמָת עַד־
לד בּוֹאֲכָה מִצְרַיִם הוּא וּבָנָיו עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ עַל־כֵּן תִּקָּרֵא הָאָרֶץ
לה הַהִיא [אֶרֶץ] כְּנָעַן׃ וְיֶפֶת וּבָנָיו הָלְכוּ יָמָּה וַיֵּשְׁבוּ בְחֶלְקָם וַיַּרְא מָדַי
אֶת־אֶרֶץ הַיָּם וְלֹא יָשְׁרָה בְּעֵינָיו וַיְבַקֵּשׁ מֵעֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד
מֵאֵת אֲחִי אִשְׁתּוֹ וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ מַדְקִין בְּקִרְבַת אֲחִי אִשְׁתּוֹ עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה וַיִּקְרָא לְמוֹשָׁבוֹ וּלְמוֹשַׁב בָּנָיו מַדְקִין בְּשֵׁם מָדַי אֲבִיהֶם׃
יא וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וַחֲמִשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׁנַת אַחַת בּוֹ
לָקַח־לוֹ רְעוּ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ אוֹרָה בַּת אוּר בֶּן־כֶּשֶׂד וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ שְׂרוּג בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה וְלַיּוֹבֵל הַזֶּה׃
ב וַיָּחֵלּוּ בְּנֵי נֹחַ לְהִלָּחֵם לִשְׁבּוֹת שְׁבִי וְלַהֲרֹג אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלִשְׁפֹּךְ
דַּם־אָדָם בָּאָרֶץ וְלֶאֱכֹל דָּם וְלִבְנוֹת עָרִים בְּצוּרוֹת וְחוֹמָה וּמִגְדָּל
וּלְרוֹמֵם אִישׁ עַל־הָעָם וְלַעֲשׂוֹת מְלוּכָה רִאשׁוֹנָה וְלָצֵאת לַמִּלְחָמָה
עַם עַל־עָם וּלְאֹם עַל־לְאֹם וְעִיר עַל־עִיר וְהַכֹּל לְהָרַע וְלִקְנוֹת כְּלֵי־
חֶרֶב וּלְלַמֵּד בְּנֵיהֶם מִלְחָמָה וַיָּחֵלּוּ לִלְכֹּד עִיר וְלִמְכֹּר [וְשִׁבְיָהּ
ג לְ]עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת׃ וַיִּבֶן אוּר בֶּן־כֶּשֶׂד אֶת־אוּר כַּשְׂדִּים וַיִּקְרָא אֶת־
ד שְׁמָהּ בִּשְׁמוֹ וּבְשֵׁם אָבִיו׃ וַיַּעַשׂ לוֹ מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחוּ כָל־אִישׁ לָאֱלִילִים

לה קדמ׳ א׳ ג׳ ד׳. — מפלת. ע׳ סנהדרין ק״ט א׳. — מדקין. אולי מדין. —

יא רעו ושרוג (א׳) — התהוות מלחמה ושפיכת דם ואכילת דם ועבודת אלילים (ב׳—ז׳) — נחור ותרח (ח׳—י״ד) — אברם מכיר את בוראו ועושה נפלאות (ט״ו—כ״ד).

* בן כשד. נ״א: אחות כשד. — ותלד לו בן. נ״א: בנים. — שרוג. נ״א: סרח. —
ב—ג—ולאם על לאם. בכ״י: ועמים על עמים. — את אור. בכ״י: אֻרָה. — עשו לנפשם

אֲשֶׁר עָשׂוּ לְנַפְשָׁם מַסֵּכָה וַיָּחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת פְּסִילִים וּתְמוּנָה טְמֵאָה
ה וְהָרוּחוֹת הָרָעִים יַעַזְרוּ[ם] וַיִּתְעוּ לַעֲשׂוֹת עָוֹן וְטֻמְאָה: וְהַשַּׂר מַשְׂטֵמָה
מִתְאַמֵּץ לַעֲשׂוֹת כָּל־זֶה וְשָׁלַח בְּיַד הָרוּחוֹת אֲשֶׁר־נִתְּנוּ תַּחַת יָדוֹ
לַעֲשׂוֹת כָּל־שְׁגָגָה וְחֵטְא וְכָל־עָוֺן לְהַשְׁחִית וּלְאַבֵּד וְלִשְׁפֹּךְ־דָּם בָּאָרֶץ:
ו עַל־כֵּן נִקְרָא שֵׁם סְרוּחַ שְׂרוּג כִּי סָרוּ כֻלָּם לַעֲשׂוֹת כָּל־חֵטְא:
ז וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּאוּר כַּשְׂדִּים בְּקִרְבַת אֲבִי אֵם אִשְׁתּוֹ וַיַּעֲבֹד אֶת־
הָאֱלִילִים וַיִּקַּח־לוֹ אִשָּׁה בַּיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי
ח בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בּוֹ וּשְׁמָהּ מִלְכָּה בַּת־כָּבֵר בַּת־אֲחִי אָבִיו: וַתֵּלֶד־
לוֹ אֶת־נָחוֹר בִּשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה וַיִּגְדַּל וַיֵּשֶׁב בְּאוּר כַּשְׂדִּים
וַיְלַמְּדוֹ אָבִיו אֶת־חָכְמַת הַכַּשְׂדִּים לְנַחֵשׁ וּלְכַשֵּׁף בְּאֹתוֹת הַשָּׁמָיִם:
ט וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת אַחַת בּוֹ לָקַח לוֹ
י אִשָּׁה וּשְׁמָהּ יִסְכָּה בַּת־נָסוֹג מִן הַכַּשְׂדִּים: וַתֵּלֶד־לוֹ אֶת־תֶּרַח בַּשָּׁנָה
יא הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה: וַיְשַׁלַּח הַנָּשִׂיא מַשְׂטֵמָה עֹרְבִים וְצִפֳּרִים
לֶאֱכֹל אֶת־הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִזָּרַע בָּאֲדָמָה לְהַשְׁחִית הָאָרֶץ לְמַעַן יִגְזְלוּ
מִבְּנֵי הָאָדָם אֶת־פְּעֻלָּתָם בְּטֶרֶם יַחְרְשׁוּ בַּזֶּרַע וּלְקָטֻהוּ הָעֹרְבִים
יב מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: עַל־כֵּן קָרָא אָבִיו שְׁמוֹ תֶּרַח כִּי הִטְרִיחוּם
יג הָעֹרְבִים וְהָעוֹף וַיֹּאכְלוּ אֶת־זַרְעָם לָהֶם: וַתְּחִלֶּינָה הַשָּׁנִים שְׁנוֹת
בַּצֹּרֶת מִפְּנֵי הָעוֹף וְכָל־פְּרִי־עֵץ יֹאכְלוּ מֵעַל־הָעֵצִים וּבְעָמָל גָּדוֹל
יד יָכְלוּ לְהַצִּיל מְעַט מִכָּל־פְּרִי הָאָרֶץ בִּימֵיהֶם: וּבַיּוֹבֵל הַשְּׁלֹשִׁים
וְתִשְׁעָה בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי בִּשְׁנַת אַחַת לָקַח־לוֹ תֶּרַח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ עֶדְנָה
טו בַּת־אַבְרָם בַּת אֲחוֹת־אָבִיו לוֹ לְאִשָּׁה: וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לַשָּׁבוּעַ
הַזֶּה יָלְדָה לוֹ בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַבְרָם כְּשֵׁם אֲבִי אִמּוֹ כִּי מֵת וְהִיא
טז בִּתּוֹ טֶרֶם תַּהַר לְבֵן: וַיָּחֶל הַנַּעַר לָדַעַת אֶת־שִׁגְגַת הָאָרֶץ כִּי שָׁגוּ
הַכֹּל אַחֲרֵי הַפְּסִילִים וְאַחֲרֵי הַחֵטְא וַיְלַמְּדֵהוּ אָבִיו כְּתָב וְהוּא בֶן־
שְׁבוּעַיִם שָׁנִים וַיִּפָּרֵד מֵאָבִיו [מִיִּרְאָה] פֶּן־יִשְׁתַּחֲוֶה עִמּוֹ לָאֱלִילִים:
יז וַיָּחֶל לְהִתְפַּלֵּל אֶל־בּוֹרֵא הַכֹּל כִּי־יַצִּילֵהוּ מִשְּׁגְגַת בְּנֵי־הָאָדָם וְכִי
יח לֹא־יִפּוֹל גּוֹרָלוֹ [לָלֶכֶת] אַחֲרֵי הַחֵטְא וְהַתּוֹעֵבָה: וַתָּבוֹא עֵת הַזֶּרַע לִזְרֹעַ
בָּאָרֶץ וַיֵּצְאוּ כֻלָּם יַחַד לִשְׁמֹר עַל־זַרְעָם מִפְּנֵי הָעֹרְבִים וַיֵּצֵא אַבְרָם

י–יב מסכה. נ״א: להם כוכבים. Ch: ויעשו להם. — יסכה. בכושי: אֶאֱסֶךְ. — הטריחום העורבים. בכושי: הביאום לידי עניות. ונראה שלפני המתרגם היתה צורה פוניטית תרח וטרח ועל סמך זה נעשית האטימולוגיה העממית. —

יט עִם־הַיּוֹצְאִים וְהוּא נַעַר בֶּן־אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וַעֲנַן עוֹרְבִים בָּא
לֶאֱכֹל אֶת־הַזֶּרַע וַיָּרָץ אַבְרָם לִקְרָאתָם בְּטֶרֶם יֵשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ
וַיִּצְעַק עֲלֵיהֶם וַיִּגְעַר בָּהֶם בְּטֶרֶם יֵשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ לֶאֱכֹל אֶת הַזֶּרַע
וַיֹּאמַר אַל־תֵּרְדוּ שׁוּבוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם וַיָּשׁוּבוּ אֵלָיו:
כ וַיָּשׁוּבוּ בַּיּוֹם הַהוּא עַנְנֵי עוֹרְבִים שִׁבְעִים פַּעַם וַיְשַׁלְּחֵם וְלֹא
יָשְׁבוּ מִכֹּל הָעוֹרְבִים בְּכָל־הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר שָׁם אַבְרָם וְלֹא נוֹתַר אַף־
כא אֶחָד: וַיִּרְאֵהוּ כֹּל אֲשֶׁר עִמּוֹ בְּכָל־הַשָּׂדוֹת וְהוּא צֹעֵק וְכָל־הָעוֹרְבִים
כב יָשׁוּבוּ וַיִּגְדַּל שְׁמוֹ בְּכָל־אֶרֶץ הַכַּשְׂדִּים: וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַהִיא
כָּל־הַזֹּרְעִים וַיֵּלֶךְ עִמָּהֶם עַד־כְּלוֹת עֵת־זֶרַע הָאֲדָמָה וַיִּזְרְעוּ אֶת־אַדְמָתָם
כג וַיָּבִיאוּ בַּשָּׁנָה הַהִיא בָּר וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבָּעוּ: וּבִשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ
הַחֲמִישִׁי לִמַּד אַבְרָם אֶת־עֹשֵׂי כְּלֵי הַשְּׁוָרִים אֶת־חָרָשֵׁי הָעֵצִים
וַיַּעֲשׂוּ כְּלִי עַל־הָאֲדָמָה מוּל יְתַד הַמַּחֲרֵשָׁה לְהַנִּיחַ עָלָיו זֶרַע וְנָפַל
מִמֶּנּוּ הַזֶּרַע בִּקְצֵה הַמַּחֲרֵשָׁה וְנֶחְבָּא בָּאֲדָמָה וְלֹא יָרְאוּ מִפְּנֵי הָעוֹרְבִים:
כד וַיַּעַשׂ כֵּן עַל־כָּל־יְתַד מַחֲרֵשָׁה עַל־הָאֲדָמָה וַיִּזְרְעוּ וַיַּעַבְדוּ אֶת־כָּל־
הָאֲדָמָה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּם אַבְרָם וְלֹא יָרְאוּ מִפְּנֵי הָעוֹף:
יב וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בּוֹ וַיְדַבֵּר אַבְרָם אֶל־
ב תֶּרַח אָבִיו וַיֹּאמַר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי: וַיֹּאמֶר מָה הַתְּשׁוּעָה
וְהַתּוֹעֶלֶת לָנוּ מֵהָאֱלִילִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר תַּעַבְד[ם] וְתִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם:
ג כִּי אֵין בָּהֶם רוּחַ כִּי אִלְּמִים הֵם וְשִׁגְגַת הַלֵּב הֵם אַל־תַּעַבְדוּם:
ד עִבְדוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הַמּוֹרִיד טַל וָגֶשֶׁם עַל־הָאֲדָמָה וַאֲשֶׁר
ה בָּרָא הַכֹּל בִּדְבָרוֹ וְכָל־הַחַיִּים מִלְּפָנָיו [הֵם]: וְלָמָּה תַעַבְדוּ אֶת־
אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם לֵב וָרוּחַ כִּי מַעֲשֵׂי יָדַיִם הֵם וְעַל־כִּתְפֵיכֶם תִּשָּׂאוּם
וְאֵין לָכֶם בָּהֶם תְּשׁוּעָה וְחֶרְפָּה גְדוֹלָה הֵם לַאֲשֶׁר יַעֲשׂוּם וְשִׁגְגַת
ו הַלֵּב לַאֲשֶׁר יַעַבְדוּם אַל־תַּעַבְדוּם: וַיֹּאמֶר תֶּרַח יָדַעְתִּי בְנִי וּמָה
ז אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר צִוּוּנִי לְשָׁרֵת לִפְנֵיהֶם: וְאִם־אֹמַר לָהֶם
הָאֱמֶת וַהֲרָגוּנִי כִּי הָלְכָה נַפְשָׁם אַחֲרֵיהֶם לְעָבְדָם וּלְהַלְּלָם הַחֲרֵשׁ
ח בְּנִי פֶּן־יַהַרְגוּךָ: וַיֹּאמֶר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לִשְׁנֵי אָחִיו וַיִּקְצְפוּ

יב אברם מבקש להסיר את תרח מעבודת אלילים (א׳—ח׳) — נישואי שרי (ט) — הרן ונחור (ט—י״א) — אברם שורף את האלילים, מותו של הרן (י״ב—י״ד) — תרח וביתו הולכים לחרן (ט״ו) — אברם מביט אל הכוכבים ומתפלל (ט״ז—כ״א) — נצטוה לילך לכנען ונתברך (כ״ב—כ״ד) — ניתן לו הכח לדבר עברית (כ״ה—כ״ז) — עוזב את חרן לילך לכנען (כ״ח—ל״א).

ד—ה—ו מלפניו. צ״ל: מִיָּדוֹ. — ורוח. כך בקצת כ״י. — ויאמר תרח. נ״א: ויאמר אליו

ט עָלָיו וַיְחָרֵשׁ: וּבַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בּוֹ
י לָקַח־לוֹ אַבְרָם אִשָּׁה וּשְׁמָהּ שָׂרַי בַּת־אָבִיו וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה: וְהָרָן
אָחִיו נָשָׂא לוֹ [אִשָּׁה] בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי וַתֵּלֶד לוֹ
יא [אִשְׁתּוֹ] בֵּן בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא וַיִּקְרָא שְׁמוֹ לוֹט: וְנָחוֹר
יב אָחִיו נָשָׂא לוֹ אִשָּׁה: וַיְהִי בִּשְׁנַת הַשִּׁשִּׁים לְחַיֵּי אַבְרָם וְהִיא הַשָּׁבוּעַ
הָרְבִיעִי בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית וַיָּקָם אַבְרָם בַּלַּיְלָה וַיְבָעֵר אֶת־בֵּית
יג הָאֱלִילִים וַיִּשְׂרֹף אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאִישׁ לֹא יָדָע: וַיָּקוּמוּ בַּלַּיְלָה
יד וַיְבַקְשׁוּ לְהַצִּיל אֶת־אֱלֹהֵיהֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וַיְמַהֵר הָרָן לְהַצִּילָם
וְהָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת עָלָיו וַיִּשָּׂרֵף בְּתוֹךְ־הָאֵשׁ וַיָּמָת בְּאוּר כַּשְׂדִּים לִפְנֵי
טו תֶּרַח אָבִיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּאוּר: וַיֵּצֵא תֶרַח מֵאוּר כַּשְׂדִּים הוּא וּבָנָיו
לָלֶכֶת אַרְצָה הַלְּבָנוֹן וְאַרְצָה כְּנָעַן וַיֵּשֶׁב בְּחָרָן וַיֵּשֶׁב אַבְרָם עִם־
טז תֶּרַח אָבִיו בְּחָרָן שְׁבוּעַיִם שָׁנִים: וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בַּשָּׁנָה
הַחֲמִישִׁית בּוֹ [וַיָּקָם] אַבְרָם וַיֵּשֶׁב בַּלַּיְלָה בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
לְהַבִּיט בַּכּוֹכָבִים מֵהָעֶרֶב עַד־הַבֹּקֶר לִרְאוֹת מַה־יִּהְיֶה מַעֲשֵׂה הַשָּׁנָה
יז בַּגְּשָׁמִים וַיְהִי הוּא יוֹשֵׁב לְבַדּוֹ וּמַבִּיט: וַיָּבוֹא דָבָר בְּלִבּוֹ וַיֹּאמַר
כָּל־אֹתוֹת הַכּוֹכָבִים וְכָל־אֹתוֹת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ הַכֹּל בְּיַד יְיָ וְלָמָּה
יח אֲנִי חֹקֵר: בִּרְצוֹנוֹ יַמְטִיר עֶרֶב וָבֹקֶר וּבִרְצוֹנוֹ יוֹרִיד [טַל] וְהַכֹּל
יט בְּיָדוֹ הוּא: וַיִּתְפַּלֵּל בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמַר אֱלֹהַי אֵל עֶלְיוֹן אַתָּה
לְבַדְּךָ לִי אֱלֹהִים וְאַתָּה בָרָאתָ הַכֹּל וְהַכֹּל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ הוּא וּבְךָ
כ [וּבַעֲבוֹדָתְךָ] בָּחָרְתִּי: הַצִּילֵנִי מִיַּד הָרוּחוֹת הָרָעִים הַמּוֹשְׁלִים בְּמַחְשְׁבוֹת
לֶב־אִישׁ וְאַל יַתְעוּנִי מֵאַחֲרֵי אֱלֹהַי וַהֲשִׁיבֵנִי אוֹתִי וְזַרְעִי לְעוֹלָם
כא וְאַל־נִתְעֶה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וַיֹּאמַר הַאָשׁוּב אֶל־אוּר כַּשְׂדִּים אֲשֶׁר
בִּקְשׁוּ פָּנַי לָשׁוּב אֲלֵיהֶם וְאִם־אֵשֵׁב־פֹּה בַּמָּקוֹם הַזֶּה דַּרְכְּךָ יְשָׁרָה
לְפָנֶיךָ הַצְלִיחֶנָּה בְּיַד־עַבְדְּךָ וְיַעַשׂ וְאַל־יֵלֵךְ בִּשְׁגָגַת לִבּוֹ אֱלֹהָי:
כב הוּא כִּלָּה לְדַבֵּר וּלְהִתְפַּלֵּל וְהִנֵּה נִשְׁלְחוּ דִבְרֵי יְיָ אֵלָיו בְּיָדִי לֵאמֹר
קוּם [לֵךְ] מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ
כג וְאֶעֶשְׂךָ [בְּאֶרֶץ גְּדוֹלָה] לְגוֹי גָּדוֹל וָרָב: וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדֵּל שְׁמֶךָ
וְהָיִיתָ בָּרוּךְ בָּאָרֶץ וְיִתְבָּרְכוּ בְךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכֶיךָ

ז—ט—י אביו. — צוני. נ״א: אלצוני, הכריחוני. — אשה. אין CD. — אשתו. רק בקצת כ״י. —
יב־יד־טו בשנת הששים. מתוקן לפי Ch. — באור. Ch: באור כשדים. — בחרן. נ״א: בארץ
יז־יט־כא חרן. — יוריד. נ״א: לא יוריד. — ובעבודתך. נ״א: ובמלכותך. — ויאמר. הגהת Ch. —
כב—כג בארץ גדולה. רק בקצת כ״י. — והיית ברוך. כך מסר המתרגם את הלשון והיה

כד וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר: וְהָיִיתִי לְךָ לֵאלֹהִים לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בָנֶיךָ וּלְכָל־
זַרְעֲךָ וְאַחֲרֶיךָ אֲנִי אֱלֹהֶיךָ אַל־תִּירָא מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ
כה אֲנִי אֱלֹהֶיךָ: וַיֹּאמֶר אֵלַי יְיָ אֱלֹהִים פְּתַח פִּיו וְאָזְנָיו לְמַעַן יִשְׁמַע
וִידַבֵּר בְּשָׂפָה אֲשֶׁר תֵּרָאֶה כִּי־שָׁבְתָה מִפִּי כָּל־בְּנֵי הָאָדָם וּמִימֵי
כו הַמַּפֶּלֶת: וָאֶפְתַּח פִּיו וּשְׂפָתָיו [וָאֶפְתַּח אָזְנָיו] וָאָחֵל לְדַבֵּר עִמּוֹ
כז עִבְרִית בִּלְשׁוֹן הַבְּרִיאָה: וַיִּקַּח סִפְרֵי אֲבוֹתָיו וְהֵמָּה כְתוּבִים עִבְרִית
וַיַּעְתִּיקֵם וַיָּחֶל לַהֲגוֹת בָּהֶם מְאֹד וָאַגִּיד־לוֹ אֲנִי אֶת־כָּל־הַקָּשֶׁה מִמֶּנּוּ
כח וַיֶּהְגֶּה בָהֶם בְּשֵׁשֶׁת יַרְחֵי הַגֶּשֶׁם: וַתְּהִי הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ
הַשִּׁשִּׁי וַיְדַבֵּר עִם־אָבִיו וַיַּגֶּד־לוֹ כִּי־יֵצֵא מֵחָרָן לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן
כט לִרְאוֹתָהּ וְיָשׁוּב אֵלָיו: וַיֹּאמֶר־לוֹ תֶּרַח אָבִיו לֵךְ בְּשָׁלוֹם אֶל־עוֹלָמִי
יַיְשֵׁר דַּרְכֶּךָ [וִיהִי] יְיָ עִמְּךָ וְיִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע וְנָתַן לְךָ חֶסֶד וְרַחֲמִים
וָחֵן בְּעֵינֵי רוֹאֶיךָ וְלֹא יִהְיֶה שִׁלְטוֹן לְכָל־בְּנֵי הָאָדָם עָלֶיךָ לְהָרַע
ל לְךָ לֵךְ בְּשָׁלוֹם: וְכִי תִּרְאֶה אֶרֶץ טוֹבָה בְּעֵינֶיךָ לָשֶׁבֶת בָּהּ קוּם
וּלְקַחְתַּנִי אִתְּךָ אֵלֶיךָ וְלָקַחְתָּ אֶת־לוֹט אִתְּךָ אֶת־בֶּן־הָרָן אָחִיךָ לְךָ
לא לְבֵן וַיְיָ עִמְּךָ: וְאֶת נָחוֹר אָחִיךָ תַּעֲזֹב אֶצְלִי עַד־שׁוּבְךָ בְשָׁלוֹם
וְהָלַכְנוּ עִמְּךָ כֻּלָּנוּ יַחְדָּו:
יג וַיֵּלֶךְ אַבְרָם מֵחָרָן וַיִּקַּח אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן
אָחִיו אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבוֹא אֶרֶץ אַשּׁוּר וַיִּסַּע עַד־שְׁכֶם וַיֵּשֶׁב בְּאֵלוֹן
ב גְּבֹהַּ: וַיַּרְא אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד מִבּוֹאֲךָ חֲמָת עַד־הָהָר
ג–ד הַגָּבֹהַּ: וַיֹּאמֶר־לוֹ יְיָ לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת: וַיִּבֶן שָׁם
ה מִזְבֵּחַ וַיַּעַל עָלָיו עוֹלָה לַיְיָ אֲשֶׁר נִרְאָה אֵלָיו: וַיָּקָם מִשָּׁם וַיֵּלֶךְ
ו הַר־בֵּית־אֵל עַד־הַיָּם וְהָעַי מִמִּזְרָח וַיֶּט־שָׁם אָהֳלוֹ: וַיַּרְא וְהִנֵּה
אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבַת יָדַיִם וּשְׁמֵנָה מְאֹד וְהַכֹּל צֹמֵחַ בָּהּ יַיִן וּתְאֵנִים

כד ברכה (ברא׳ י״ב ב׳). — **ו א ח ר י ך**. נראה שיעור הכתוב: והייתי לך ולבניך ולבני בניך
ולכל זרעך אחריך לאלהים. וקרוב לכך הנוסח של Ch: והייתי לך ולבנך ולבן בנך
כה וכל זרעך לאלהים. — **ו ד ב ר ב ש פ ה**. נ״א: בפיו, או: בלשונו. — **ה מ פ ל ת**. כך הוא מכנה
כו–כז לחורבת המגדל של דור המפלגה. — **ו א פ ת ח א ז נ י ו**. אין בנוסח Ch. — **ו י ע ת י ק ם**.
נראה שכוונתו להעתקה מלוח אל לוח. ואין כאן לשון תרגום, שהרי כתובים היו עברית
כט והוא כבר היה מדבר עברית. — **א ל ־ ע ו ל מ י**. נ״א: אל העולמים. ונראה שכך צ״ל. —
ל **ו ה׳ ע מ ך**. A חסר. —

יג מסע אברם מחרן לשכם בארץ כנען ומשם לחברון ומחברון למצרים (א—י״ד) — הוא חוזר לכנען ושם, לאחר
שנפרד לוט הימנו, הובטח על הארץ ונסע לחברון (י״ד—כ״א) — מלחמתו של כדרלעומר על סדום
ועמורה ושבית לוט (כ״ב—כ״ד) — מתן דין של מעשר (כ״ה—כ״ט).

א–ו **ב א ל ו ן ג ב ה**. באלון בממרא, ולפי התרגום ממרא=גבוה. — **ו ש מ נ ה**. בכושי:

וְרִמּוֹנִים וְעֵץ בַּלָּן וְדַרָם וְאֵלוֹת וַעֲצֵי־זַיִת וַאֲרָזִים וּלְבָנוֹן וּבְרוֹשִׁים
ז וְכָל־עֵץ הַשָּׂדֶה וּמַיִם עַל־הֶהָרִים: וַיְבָרֶךְ אֶת־יְיָ אֲשֶׁר הוֹצִיאוֹ מֵאוּר
ח כַּשְׂדִּים וַיְבִיאֵהוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת: וַיְהִי בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בַּשָּׁבוּעַ
הַשְּׁבִיעִי בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ בָּהָר הַהוּא וַיִּקְרָא בְשֵׁם
ט אֲדֹנָי אַתָּה אֱלֹהַי אֵל עוֹלָם: וַיַּעַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ עוֹלָה לַייָ כִּי־יִהְיֶה
י עִמּוֹ וְלֹא יַעַזְבֶנּוּ כָּל־יְמֵי חַיָּיו: וַיָּקָם מִשָּׁם וַיֵּלֶךְ צָפוֹנָה וַיָּבוֹא עַד־
חֶבְרוֹן וְחֶבְרוֹן נִבְנְתָה אָז וַיֵּשֶׁב שָׁם שְׁתֵּי שָׁנִים בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב עַד־
יא בּוֹא לוֹט וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ: וַיֵּלֶךְ אַבְרָם מִצְרַיְמָה בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא וַיֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם חָמֵשׁ שָׁנִים טֶרֶם נִלְקְחָה מִמֶּנּוּ אִשְׁתּוֹ:
יב–יג וְצֹעַן מִצְרַיִם נִבְנְתָה אָז שֶׁבַע שָׁנִים אַחַר חֶבְרוֹן: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר לָקַח
פַּרְעֹה אֶת־שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם וַיְנַגַּע יְיָ אֶת־פַּרְעֹה וְכָל־בֵּיתוֹ מַכָּה
יד גְדוֹלָה בִּגְלַל שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם: וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּצֹּאן
וּבַבָּקָר וּבַחֲמוֹרִים וּבַסּוּסִים וּבַגְּמַלִּים וּבַעֲבָדִים וּבִשְׁפָחוֹת וּבַכֶּסֶף
טו וּבַזָּהָב הַרְבֵּה מְאֹד וְלוֹט בֶּן־אָחִיו בַּמִּקְנֶה: וַיָּשֶׁב פַּרְעֹה אֶת־שָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם וַיְשַׁלְּחֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָטָה
שָׁם אָהֳלוֹ הָרִאשׁוֹן מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ וְהָעַי מִמִּזְרַח בֵּית־אֵל וַיְבָרֵךְ
טז אֶת־יְיָ אֱלֹהָיו אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ בְשָׁלוֹם: וַיְהִי בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאֶחָד
בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן וַיָּשָׁב אֶל־הַמָּקוֹם הַהוּא וַיַּעַל עָלָיו
עוֹלָה וַיִּקְרָא בְשֵׁם אֲדֹנָי וַיֹּאמַר אַתָּה אֲדֹנָי אֵל עֶלְיוֹן אֱלֹהַי לְעוֹלָם
יז וָעֶד: וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ הַהוּא נִפְרַד לוֹט מִמֶּנּוּ וַיֵּשֶׁב לוֹט
יח בִּסְדוֹם וְאַנְשֵׁי סְדוֹם חַטָּאִים מְאֹד: וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ כִּי נִפְרַד בֶּן־
יט אָחִיו מִמֶּנּוּ כִּי אֵין לוֹ בָנִים: בַּשָּׁנָה הַהִיא כַּאֲשֶׁר הָגְלָה לוֹט
וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מִמֶּנּוּ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ
הַזֶּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׂא עֵינֶיךָ מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה יֹשֵׁב שָׁם דָּרוֹמָה
כ וְצָפוֹנָה וְיָמָּה וָקֵדְמָה: כִּי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּרְאֶה אֶתֶּן־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ
עַד־עוֹלָם וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אִם־יוּכַל אִישׁ לִסְפֹּר אֶת־
כא חוֹל הַיָּם גַּם־זַרְעֲךָ יִסָּפֵר: קוּם לֵךְ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ וּרְאֵה אֶת־
כב כֻּלָּהּ כִּי לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה וַיֵּלֶךְ אַבְרָם חֶבְרוֹנָה וַיֵּשֶׁב שָׁמָּה: וּבַשָּׁנָה

משובחה. — ועץ בלן ודרם. טיבם של אילנות אלו אינו ידוע. — וארזים ולבנון.
ט–י שנים במקום אחד: וארזי לבנון. — כי יהיה עמו. למען יהיה עמו. — צפונה. עיקרו:
טו דרומה. השמות צפון ודרום מתחלפים בכושית. — והעי ממזרח בית אל. Ch מגיה
כ (על פי ברא׳ י״ב ח׳): העי מקדם ובית אל מים. — את חול הים. נ״א: את־עפר

כַּהִיא בָּא כְדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַירוֹךְ מֶלֶךְ
סְלִיסַר וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וַיַּכּוּ אֶת־מֶלֶךְ עֲמוֹרָה וַיָּנָס מֶלֶךְ סְדוֹם
כג וַיִּפְּלוּ רַבִּים פְּצוּעִים בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים בְּיָם־הַמֶּלַח׃ וַיִּלְכְּדוּ אֶת־סְדוֹם
וְאַדְמָה וּצְבוֹיִים וַיַּגְלוּ אֶת־לוֹט בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וְכָל־מִקְנֵהוּ וַיֵּלֶךְ עַד־
כד–כה דָּן׃ וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם כִּי הָגְלָה בֶּן־אָחִיו׃ וַיָּשֶׂם יְלִיד
בֵּיתוֹ עַל־אַבְרָם וְעַל־זַרְעוֹ הַמַּעֲשֵׂר הָרִאשׁוֹן לַיְיָ וַיָּשֶׂם יְיָ לְחֹק־
כו עוֹלָם כִּי־יִתְּנֵהוּ לַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ לְפָנָיו וּלְקָחֻהוּ לְעוֹלָם׃ וְאֵין
לַמִּצְוָה הַזֹּאת קֵץ הַיָּמִים כִּי לְדֹרוֹת עוֹלָם שׂוּמָה כִּי־יִתְּנוּ מַעֲשֵׂר
לַיְיָ מִן־הַזֶּרַע וּמֵהַיַּיִן וּמֵהַשֶּׁמֶן (מִן־הַדָּגָן מֵהַתִּירוֹשׁ וּמֵהַיִּצְהָר) וּמִן־
כז הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן׃ וְהוּא נָתַן לְכֹהֲנָיו לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בְּשִׂמְחָה לְפָנָיו׃
כח וַיָּבוֹא אֵלָיו מֶלֶךְ סְדוֹם וַיִּשְׁתַּחוּ לְפָנָיו וַיֹּאמֶר אֲדוֹנֵנוּ אַבְרָם תֶּן־
כט לָנוּ אֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר הִצַּלְתָּ וְהָיָה הָרְכוּשׁ לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָם
הֲרִימוֹתִי יָדִי לְאֵל עֶלְיוֹן מִחוּט עַד־שְׂרוֹךְ נַעַל אִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־
לָךְ פֶּן־תֹּאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם בִּלְעָדַי רַק־אֲשֶׁר אָכְלוּ
הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי אוֹנָן וְאֶשְׁכּוֹל וּמַמְרֵא הֵם
יִקְחוּ חֶלְקָם׃

יד אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה בְּרֹאשׁ
הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הָיָה דְבַר־יְיָ אֶל־אַבְרָם בַּחֲלוֹם לֵאמֹר אַל־תִּירָא
ב אַבְרָם כִּי אָנֹכִי מָגֵן לָךְ וּשְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי
מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֶּן־אֲמָתִי הוּא דַמֶּשֶׂק
ג אֱלִיעֶזֶר הוּא יִירָשֵׁנִי וְלִי לֹא נָתַתָּ זָרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא יִירָשְׁךָ
ד זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ׃ וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה
וַיֹּאמֶר אֵלָיו הַבֶּט הַשָּׁמַיְמָה וּרְאֵה אֶת־כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר
ה אֹתָם׃ וַיַּבֵּט הַשָּׁמַיְמָה וַיַּרְא אֶת־הַכּוֹכָבִים וַיֹּאמֶר כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ׃
ו–ז וְהֶאֱמִין בַּיְיָ וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם

כב–כג הארץ. — כדרלעמר. בכ״י: כלודוגומר. — ואמרפל. בכ״י: אימלפל. — בן־אחי
כט אברם נ״א: בן אחיו. — אם אקח. כוונתו: אם אקח מחוט עד שרוך נעל. — אונן.
במקום: עָנֵר (וכך גם בע׳).

יד לאברם הובטח בן וזרע רב (א׳–ז׳) — הוא מביא קרבן ובאותו מעמד הוגד לו על זרעו שהוא עתיד להיות גר במצרים (ח׳–י״ז) — בריתו של ה׳ עם אברם (י״ח–כ׳) — הגר ילדה את ישמעאל (כ״א–כ״ד).

ב–ד–ז ובן־משק. שם פרטי, לדעת המתרגם. — וראה. נ״א: וספור. — ארץ כנען.

ח וְהָיִיתִי לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אֲדֹנָי יְיָ אֱלֹהִים
ט בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשׁ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו קַח לְךָ עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז
י מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתוֹר וְגוֹזָל׃ וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אֵלֶּה בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ
יא וְהוּא יֹשֵׁב בְּאֵלוֹן מַמְרֵא אֲשֶׁר אֵצֶל חֶבְרוֹן׃ וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּזְבַּח
אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיִּשְׁפֹּךְ דָּמָם עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיְבַתֵּר אוֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ
יב בִּתְרוֹ וְאֶת־הַצִּפּוֹר לֹא בָתָר׃ וַתֵּרַדְנָה הַצִּפֳּרִים עַל־הַגְּזָרִים וַיְגָרֵשׁ
יג אַבְרָם וְלֹא נָתַן לַצִּפֳּרִים לָגַעַת בָּהֶם׃ וַיְהִי כְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ וּפַחַד נָפַל
עַל־אַבְרָם וְהִנֵּה אֵימָה חֲשֵׁכָה גְדוֹלָה נוֹפֶלֶת עָלָיו וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם
יָדֹעַ תֵּדַע כִּי־גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ נֵכָר וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אוֹתָם אַרְבַּע
יד מֵאוֹת שָׁנָה׃ וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ
טו בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל׃ וְאַתָּה תֵּלֵךְ אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם וְתִקָּבֵר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה׃
טז וּבַדּוֹר הָרְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־עָתָּה׃
יז וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיָּקָם וְהַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וַלָהָבָה הָיְתָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן
יח וְלַפִּיד אֵשׁ עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים׃ בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְיָ בְּרִית אֶת־אַבְרָם
לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדוֹל
[נְהַר־] פְּרָת [אֶרֶץ] הַקֵּינִי הַקְּנִזִּי וְהַקַּדְמֹנִי וְהַפְּרִזִּי וְהָרְפָאִים וְהַפְּקוֹרִים
יט וְהַחִוִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַגִּרְגָּשִׁי׃ וַיַּעֲבֹר [הַיּוֹם] וַיַּעַל אַבְרָם אֶת־
כ הַגְּזָרִים וְהַצִּפּוֹר וּמִנְחָתָם וְנִסְכָּם וַתֹּאכְלֵם הָאֵשׁ׃ וּבַיּוֹם הַהוּא
כָּרַתְנוּ בְּרִית אֶת־אַבְרָם כַּבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתְנוּ בַּחֹדֶשׁ הַהוּא אֶת־נֹחַ
כא וַיְחַדֵּשׁ אַבְרָם אֶת־הֶחָג וְאֶת־הַחֻקָּה לוֹ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּשְׂמַח אַבְרָם
וַיַּגֵּד אֶת כָּל־הַדָּבָר הַזֶּה לְשָׂרַי אִשְׁתּוֹ וַיִּבְטַח כִּי יִהְיֶה־לּוֹ זֶרַע וְהִיא
כב לֹא יָלָדָה׃ וַתִּיעַץ שָׂרַי לְאַבְרָם אִישָׁהּ וַתֹּאמַר בֹּא אֶל־הָגָר שִׁפְחָתִי
כג הַמִּצְרִיָּה אוּלַי יִבָּנֶה לְךָ מִמֶּנָּה זָרַע׃ וַיִּשְׁמַע אַבְרָם בְּקוֹל שָׂרַי אִשְׁתּוֹ
וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֲשִׂי [כִּדְבָרֵךְ] וַתִּקַּח שָׂרַי אֶת־הָגָר שִׁפְחָתָהּ הַמִּצְרִית
כד וַתִּתְּנָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לְמַעַן תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיָּבוֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֵּן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה וְהַשָּׁנָה
הַהִיא הִיא שְׁנַת שְׁמוֹנִים וָשֵׁשׁ לְחַיֵּי אַבְרָם׃

ח–יב נ״א: ארץ הכנענים. — ה׳ אלהים. רק בקצת כ״י. — על הגזרים. כך מגיה Ch במקום
טז הפגרים שבמקרא, בכושי כתוב: על המונח. — ובדור הרביעי. כך הבין המתרגם את
יח לשון המקרא: ודור רביעי. — עד־עתה. כך הבין את התיבה הֵנָּה שבמקרא. — והגרגשי.
בכ״י אחד נוסף: והיבוסי. —

טו וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי בַּיּוֹבֵל הַהוּא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי
ב בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ עָשָׂה אַבְרָם חַג בִּכּוּרֵי קְצִיר הַקָּמָה׃ וַיַּקְרֵב מִנְחָה
חֲדָשָׁה עַל־הַמִּזְבֵּחַ רֵאשִׁית הַתְּבוּאָה לַיְיָ וּפַר וָאַיִל וָשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
ג עוֹלָה לַיְיָ וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם הֶעֱלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ עַל־הַקְּטֹרֶת׃ וַיֵּרָא
יְיָ אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים׃
ד–ה וְאֶתְּנָה אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ מְאֹד׃ וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־
ו פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵלָיו יְיָ לֵאמֹר׃ הִנֵּה בְרִיתִי עִמָּךְ וַאֲשִׂימְךָ אַב הֲמוֹן
ז גּוֹיִם׃ וְלֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
ח אַבְרָהָם כִּי אַב הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃ וַאֲגַדֶּלְךָ מְאֹד וְאֶתֶּן־לְךָ גּוֹיִם
ט וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃ וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ
לְדוֹרוֹתָם חֻקַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדוֹרוֹתָם׃
י [וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת־] אֶרֶץ מְגוּרֵיכֶם אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר
יא תִּמְשֹׁל [בָּהּ] לְעוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָהָם
וְאַתָּה שְׁמֹר אֶת־בְּרִיתִי אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ וּמַלְתֶּם אֶת־כָּל־עָרְלוֹתֵיכֶם
יב וְהָיָה אוֹת בְּרִיתִי לְעוֹלָם בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּלְדֹרוֹת׃ וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תָּמוֹלוּ
כָּל־זָכָר בְּזַרְעֲכֶם יְלִיד־בַּיִת וּמִקְנַת כַּסְפְּכֶם מִכֹּל־בְּנֵי־נֵכָר אֲשֶׁר
יג קְנִיתֶם אֲשֶׁר לֹא מִזַּרְעֲךָ׃ הִמּוֹל יִמּוֹלוּ כָּל־בְּנֵי בֵיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפְּךָ
יד יִמּוֹלוּ וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ וְהֶעָרֵל בְּכָל־זְכוּרְכֶם
אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא
טו מֵעַמֶּיהָ כִּי אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר׃ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־אַבְרָהָם [הִנֵּה] שָׂרַי אִשְׁתְּךָ
טז לֹא יִקָּרֵא שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה שְׁמָהּ׃ וַאֲבָרֵךְ [אֹתָהּ] וְאֶתְּנָה לְךָ
יז מִמֶּנָּה בֵּן וּבֵרַכְתִּיו וְהָיָה לְגוֹי וּמַלְכֵי גוֹיִם יִהְיוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיִּפֹּל אַבְרָהָם
עַל־פָּנָיו וַיִּשְׂמַח וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן־מֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד־בֵּן וְשָׂרָה בַּת־
יח תִּשְׁעִים תֵּלֵד׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־יְיָ לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃
יט וַיֹּאמֶר יְיָ כֵּן אֲבָל שָׂרָה תֵּלֵד לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִימוֹתִי
כ בְּרִיתִי עִמְּךָ לְעוֹלָם וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ וַאֲבָרַכֵהוּ

טו אברם עושה חג הביכורים (א׳–ב) – הוא נצטוה על שינוי השם ועל המילה (ג׳–י״ד) – שינוי שמה של שרי והבטחה על לידת יצחק (ט״ו–כ״א) – אברהם וביתו וישמעאל נימולו (כ״ב–כ״ד) – מילה מצותה לדורות (כ״ה–כ״ו) – בחירתן של ישראל לעם ה׳ (כ״ז–כ״ט) – ישראל מונהגים ע״י ה׳ ושאר העמים ע״י שרים (ל׳–ל״ב) – ישראל עתידים להיות נאמנים לאלהיהם (ל״ג–ל״ד).

ט ארץ מגוריכם. בכושי: הארץ אשר גלית שמה. ונראה שהבין ארץ מגורים=
יא ארץ של גר ולא של תושב בה. – וזרעך אחריך. נ״א תוספת: כל זכורכם. –
טז–כא ואברך. נ״א: וברכתיה. – יהיו. נ״א: יֵצאו. – בשנה הבאה. בכושי: בשנה השנית.

וְהִפְרֵיתִיו וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ מְאֹד וּשְׁנֵים־עָשָׂר מְלָכִים יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי
כא גָּדוֹל: וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
כב–כג בַּשָּׁנָה הַבָּאָה: וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל יְיָ מֵעַל אַבְרָהָם: וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְיָ וַיִּקַּח אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְכָל־יְלִיד בֵּיתוֹ וְכָל־
כד מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר אֲשֶׁר בְּבֵיתוֹ וַיָּמָל בְּשַׂר עָרְלָתָם: וּבְעֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה נִמּוֹל אַבְרָהָם וְכָל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְכָל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ מִבְּנֵי נֵכָר נִמּוֹלוּ
כה עִמּוֹ: וְזֶה חֹק לְכָל־דּוֹרוֹת עוֹלָם וְאֵין מִילַת יָמִים וְלֹא יַעֲבֹר יוֹם אֶחָד
מִשְּׁמוֹנַת הַיָּמִים כִּי חֻקַּת עוֹלָם הִיא שׂוּמָה וּכְתוּבָה בְּלֻחוֹת הַשָּׁמָיִם:
כו וְכָל־הַיִּלּוֹד אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל בְּשַׂר נַפְשׁוֹ עַד־הַיּוֹם הַשְּׁמִינִי לֹא מִבְּנֵי
הַבְּרִית הוּא אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ לְאַבְרָהָם כִּי אִם־מִבְּנֵי הָאֲבַדּוֹן וְאֵין־בּוֹ אוֹת
כִּי מֵאֵת יְיָ הוּא כִּי לְאַבֵּד וּלְהַשְׁמִיד מֵעַל הָאָרֶץ וּלְהַכְרִיתוֹ מִן־הָאָרֶץ
כז כִּי אֶת־בְּרִית יְיָ אֱלֹהֵינוּ הֵפֵר: כָּל־מַלְאֲכֵי הַפָּנִים וְכָל־מַלְאֲכֵי הַקֹּדֶשׁ
כָּכָה בְּרָאָם מִיּוֹם הִבָּרְאָם וַיַּבֵּט אֶל־מַלְאֲכֵי קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וַיְקַדֵּשׁ אֶת־
כח יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת עִמּוֹ וְעִם־מַלְאָכָיו הַקְּדוֹשִׁים: וְאַתָּה צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְשָׁמְרוּ אֶת־אוֹת הַבְּרִית הַזֹּאת לְכָל דּוֹרוֹתָם לְחֻקַּת עוֹלָם וְלֹא יִכָּרְתוּ
כט מִן־הָאָרֶץ: כִּי הַמִּצְוָה שׂוּמָה לִבְרִית לְמַעַן יִשְׁמְרוּהָ לְעוֹלָם בְּכָל־בְּנֵי
ל יִשְׂרָאֵל: כִּי אֶת־יִשְׁמָעֵאל וּבָנָיו וְאֶחָיו וְעֵשָׂו לֹא־הִקְרִיב יְיָ אֵלָיו וְלֹא
בָחַר בָּהֶם כִּי בְנֵי־אַבְרָהָם הֵם כִּי־יְדָעָם וַיִּבְחַר בְּיִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת לוֹ
לא לְעָם: וַיְקַדְּשׁוֹ וַיַּאַסְפוֹ מִכָּל־בְּנֵי־הָאָדָם כִּי הַרְבֵּה עַמִּים וְרֹב לְאֻמִּים וְכֻלָּם
לב לוֹ וּבְכֻלָּם הִמְשִׁיל רוּחוֹת לְהַתְעוֹתָם מֵאַחֲרָיו: וּבְיִשְׂרָאֵל לֹא הִמְשִׁיל
כָּל־מַלְאָךְ וְכָל־רוּחַ כִּי הוּא לְבַדּוֹ שׁוֹפְטָם וְהוּא יִשְׁמְרֵם וִיבַקְשֵׁם מִיַּד־
מַלְאָכָיו וּמֵרוּחוֹתָיו וּמִיַּד־כֻּלָּם וְכָל־מִצְוֹתָיו לְמַעַן יִשְׁמְרֵם וִיבָרְכֵם וְהָיוּ
לג לוֹ וְהוּא יִהְיֶה לָהֶם מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וְעַתָּה אוֹדִיעֲךָ כִּי בַחֻקָּה הַזֹּאת
יִפְשְׁעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יָמוֹלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם כְּכָל־הַתּוֹרָה הַזֹּאת כִּי מִבְּשַׂר
מִילָתָם יַעַזְבוּ אֶת־מִילַת בְּנֵיהֶם זֹאת וְכָל־בְּנֵי־בְלִיַּעַל יַעַזְבוּ אֶת־בְּנֵיהֶם
לד בְּלִי מִילָה כַּאֲשֶׁר נוֹלָדוּ: וְיָצָא קֶצֶף גָּדוֹל עַל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֵת יְיָ כִּי
עָזְבוּ אֶת־בְּרִיתוֹ וַיָּסוּרוּ וַיְקַנְאֻהוּ וְלֹא עָשׂוּ חֻקָּתָם לָאוֹת הַזֹּאת כִּי־עָשׂוּ
נַפְשׁוֹתָם כַּגּוֹיִם לְהִגָּרֵשׁ וּלְהִכָּרְתָם מֵהָאָרֶץ וְאֵין לָהֶם סְלִיחָה וּמְחִילָה
לִסְלֹחַ וְלִמְחֹל [לָהֶם] עַל־כָּל־הַחֲטָאִים חַטָּאֵי הַשְּׁגָגָה הַזֹּאת לְעוֹלָם:

כה–כח והוא תרגום של כעת חיה. — מילת ימים. נ״א: ערלת ימים. — לכל דרותם. נ״א:
ל–לג לדרותם. — כי בני אברהם. אף כי בני אברהם. — וכל בני בליעל. בכושי:
וכל בני בלחור, וענינו מעין: וכל בני שטן. —

טז וּבְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי נִרְאֵינוּ לְאַבְרָהָם בְּאֵלוֹנֵי מַמְרֵא וּנְדַבֵּר
ב עִמּוֹ וַנַּגֶּד־לוֹ כִּי יִנָּתֶן־לוֹ בֵּן מִשָּׂרָה אִשְׁתּוֹ: וַתִּצְחַק שָׂרָה כִּי שָׁמְעָה
כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עִם־אַבְרָהָם וַנִּגְעַר־בָּהּ וַתִּירָא
ג וַתְּכַחֵשׁ כִּי צָחֲקָה בִּגְלַל הַדְּבָרִים [הָאֵלֶּה]: וַנֹּאמַר לָהּ אֶת־שֵׁם־בְּנָהּ
ד כַּכָּתוּב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם יִצְחָק (לְ)שְׁמוֹ: וּבְשׁוּבֵנוּ אֵלֶיהָ לַמּוֹעֵד וַתַּהַר
ה [וְהִנֵּה] בֵּן [בִּמְעֶיהָ]: וּבַחֹדֶשׁ הַהוּא עָשָׂה יְיָ אֶת־מִשְׁפַּט סְדוֹם וַעֲמֹרָה
וּצְבֹיִים וְכָל־אֶרֶץ הַיַּרְדֵּן וַיִּשְׂרְפֵן בָּאֵשׁ וּבְגָפְרִית וַיַּכְרִיתֵן עַד־הַיּוֹם
הַזֶּה כַּאֲשֶׁר הִגַּדְתִּי לְךָ כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם כִּי רָעִים הֵמָּה וְחַטָּאִים מְאֹד
ו וַיִּטַּמְּאוּ וַיִּזְנוּ וַיַּעֲשׂוּ טֻמְאָה בָּאָרֶץ: וְכֵן יַעֲשֶׂה יְיָ מִשְׁפָּט בְּכָל־
ז הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר עָשׂוּ שָׁם כְּטֻמְאַת סְדוֹם כְּמִשְׁפַּט סְדוֹם: וְאֶת־לוֹט
ח הִצִּיל כִּי זָכַר יְיָ אֶת־אַבְרָהָם וַיּוֹצִיאֵהוּ מִתּוֹךְ הַמַּהְפֵּכָה: וַיַּעַשׂ הוּא
וּבְנוֹתָיו חֵטְא בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ מִימֵי אָדָם עַד־יָמָיו כִּי
ט שָׁכַב הָאִישׁ עִם־בְּנוֹתָיו: וְהִנֵּה צֻוָּה וְנֶחֱרַת עַל־כָּל־זַרְעוֹ בְּלֻחוֹת
הַשָּׁמַיִם לְהַכְרִיתָם וְלַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּטָם כְּמִשְׁפַּט סְדוֹם וְכִי לֹא יִשָּׁאֶר־
י לוֹ כָּל־זֶרַע אָדָם בְּיוֹם הַדִּין: וּבַחֹדֶשׁ הַהוּא נָסַע אַבְרָהָם מֵחֶבְרוֹן
יא וַיֵּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וְשׁוּר בְּהָרֵי גְרָר: וּבַחֲצִי הַחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי יָצָא מִשָּׁם
יב וַיֵּשֶׁב בִּבְאֵר־שָׁבַע: וּבַחֲצִי הַחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי פָּקַד יְיָ אֶת־שָׂרָה וַיַּעַשׂ
יג לָהּ כַּאֲשֶׁר אָמַר לָהּ וַתַּהַר: וַתֵּלֶד בֵּן בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בַּחֲצִי הַחֹדֶשׁ
יד בַּיָּמִים אֲשֶׁר אָמַר יְיָ לְאַבְרָהָם בְּחַג הַבִּכּוּרִים נוֹלַד יִצְחָק: וַיָּמָל
אַבְרָהָם אֶת־בְּנוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי הוּא הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נִמּוֹל בַּבְּרִית
טו כַּאֲשֶׁר הוּקַם לְעוֹלָם: וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי
בָּאנוּ אֶל־אַבְרָהָם בְּאֵרָה שֶׁבַע וַנֵּרָא אֵלָיו כַּאֲשֶׁר אָמַרְנוּ לְשָׂרָה
טז כִּי נָשׁוּב אֵלֶיהָ וְהִיא הָרָה בֵּן: וַנָּשָׁב בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי וַנִּמְצָא אֶת־
שָׂרָה הָרָה לְפָנֵינוּ וַנְּבָרֵךְ אוֹתָהּ וַנְּבַשְּׂרֶנָּה כְּכֹל אֲשֶׁר צֻוֵּינוּ כִּי לֹא
יָמוּת עַד־כִּי יוּלְדוּ [לוֹ] עוֹד שִׁשָּׁה בָנִים וְיִרְאֶה טֶרֶם יָמוּת וּבְיִצְחָק
יז יִקָּרֵא לוֹ שֵׁם וָזָרַע: וְכָל־זֶרַע בָּנָיו גּוֹיִם יִהְיֶה וְעַל הַגּוֹיִם יִמָּנוּ

טז מלאכים נגלו לאברהם בחברון והבטיחוהו שוב על לידת יצחק (א׳–ד׳) — מהפכת סדום והצלת לוט (ה׳–ט׳) — אברהם בבאר שבע, לידתו ומילתו של יצחק (י׳–י״ט) — תיקון חג הסכות (כ׳–ל״א).

ב׳-ג׳-ד׳ ו נ ג ע ר ־ ב ה. A: ונפחידנה. — כ כ ת ו ב. נוסח Ch: כמצווה. — ב מ ע י ה. אין בכ״י. —
ח׳-ז׳-י״א ו י ז נ ו. Ch נוסף: בבשרם. — ה צ י ל. בקצת כ״י: נציל. — ב ב א ר ש ב ע. בכושי: באר
יד השבועה. פירוש הדבר תמצא לקמן. — ב ח ד ש ה ז ה. רק בקצת כ״י. — ו נ ב ר ך א ו ת ה
טז ו נ ב ש ר נ ה. בקצת כ״י: אותו ונבשרנו. — צ ו י נ ו. נ״א: צֻוָּה עליו. — ו י ר א ה. בקצת כ״י

יח וּמִבָּנָיו יִצְחָק אֶחָד יִהְיֶה לְזֶרַע קֹדֶשׁ וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב: כִּי לְחֵלֶק
עֶלְיוֹן יִהְיֶה וּבְכֹל אֲשֶׁר לֵאלֹהִים יֵרֵד הוּא וְכָל־זַרְעוֹ לִהְיוֹת זֶרַע
יְיָ עַם־סְגֻלָּה מִכָּל־עָם וּלְמַעַן יִהְיֶה מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ:
יט וַנֵּלֶךְ דַּרְכֵּנוּ וַנְּבַשֵּׂר אֶת־שָׂרָה [כְּ]כָל־אֲשֶׁר אָמַרְנוּ לוֹ וַיִּשְׂמְחוּ שְׁנֵיהֶם
כ שִׂמְחָה גְדוֹלָה מְאֹד: וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַייָ אֲשֶׁר הִצִּילוֹ וַיְשַׂמְּחֵהוּ
בְּאֶרֶץ מְגוּרָיו וַיַּעַשׂ חַג שִׂמְחָה גְדוֹלָה בַּחֹדֶשׁ הַהוּא שִׁבְעַת יָמִים
כא אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר בָּנָה בִּבְאֵר־שָׁבַע: וַיִּבֶן סֻכּוֹת לוֹ וְלַעֲבָדָיו בֶּחָג
כב הַהוּא וְהוּא רִאשׁוֹן עָשָׂה חַג הַסֻּכּוֹת בָּאָרֶץ: וּבְשִׁבְעַת הַיָּמִים הָאֵלֶּה
יַקְרִיב אַבְרָהָם מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ עוֹלָה לַייָ פָּרִים שְׁנַיִם
כְּבָשִׂים שִׁבְעָה וְשָׂעִיר אֶחָד לְחַטָּאת וּלְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ:
כג וּלְקָרְבַּן שְׁלָמִים אֵילִים שִׁבְעָה שְׂעִירִים שִׁבְעָה כְּבָשִׂים שִׁבְעָה וְשֶׁבַע
עִזִּים וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם עַל־כָּל־חֶלְבָּם יַקְטִיר עַל־קָרְבַּן הָעוֹלָה לְרָצוֹן
כד לַייָ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ: וְהִקְטִיר בֹּקֶר וָעֶרֶב קְטֹרֶת סַמִּים וּלְבֹנָה וְחֶלְבְּנָה
וְנָטָף וְנֵרְדְּ וּמֹר וְקֹשְׁטְ כָּל־שִׁבְעָה אֵלֶּה יַקְרִיב יִשְׁחַק יַחַד בַּד בְּבַד
כה טָהוֹר: וַיַּעַשׂ כֵּן חַג שִׁבְעָה יָמִים וַיִּשְׂמַח בְּכָל־לִבּוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ הוּא
כו וְכָל־אֲשֶׁר בְּבֵיתוֹ וּבֶן־נֵכָר אֵין עִמּוֹ וְכָל־עָרֵל: וַיְבָרֵךְ אֶת־בֹּרְאוֹ
אֲשֶׁר בְּרָאָהוּ בְּדֹרוֹ כִּי בִרְצֹנוֹ בָּרָא אֹתוֹ כִּי יָדַע וְרָאָה כִּי מִמֶּנּוּ
יֵצֵא מַטַּע צֶדֶק לְדֹרוֹת עוֹלָם וּמִמֶּנּוּ זֶרַע קֹדֶשׁ לִהְיוֹת כָּמֹהוּ לַעֲשׂוֹת
כז הַכֹּל: וַיְבָרֵךְ אֶת־בֹּרְאוֹ וַיִּשְׂמַח וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם הֶחָג הַהוּא חַג יְיָ
שִׂמְחָה לְרָצוֹן לְאֵל עֶלְיוֹן: וַנְּבָרְכֵהוּ לְעוֹלָם וְכָל־זַרְעוֹ אַחֲרָיו דֹּרוֹת
כח [הָעוֹלָם בָּ]אָרֶץ כִּי עָשָׂה אֶת הֶחָג הַהוּא בְּעִתּוֹ כְּעֵדוּת לֻחוֹת הַשָּׁמָיִם:
כט עַל־כֵּן הוּקַם בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם עַל־יִשְׂרָאֵל כִּי יִהְיוּ עוֹשִׂים אֶת־חַג
הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים בְּשִׂמְחָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי וַיְהִי לְרָצוֹן לִפְנֵי יְיָ
ל חָק־עוֹלָם לְדֹרוֹתָם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה: וְאֵין לָזֶה קֵץ הַיָּמִים כִּי לְעוֹלָם
הוּקַם לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂתוֹ וְיָשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת וְשָׂמוּ כְתָרִים עַל רָאשָׁם
לא וְלָקְחוּ עֲנַף עֵץ־עָבֹת וְעַרְבֵי־נָחַל: וַיִּקַּח אַבְרָהָם לִבּוֹת תְּמָרִים וּפְרִי
עֵץ הָדָר וְסָבַב מִדֵּי יוֹם בְּיוֹמוֹ אֶת הַמִּזְבֵּחַ בָּעֲנָפִים שֶׁבַע לַיּוֹם
וּבַבֹּקֶר יְהַלֵּל וְיוֹדֶה לֵאלֹהָיו עַל־הַכֹּל בְּשִׂמְחָה:

יח—כ נוסף: אותם כלם. — עם סגלה. בכ״י: עם נחלה. — חג. נ״א: את החג ההוא. —
כב—לא פרים שנים. נ״א: אילים שנים. — לבות תמרים. נראה שבמקור היה כתוב: לולבי
תמרים והמתרגם טעה. —

יז וּבִשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי בַּיּוֹבֵל הַהוּא נִגְמַל יִצְחָק וַיַּעַשׂ
אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־בְּנוֹ יִצְחָק׃
ב וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית הָיָה לִפְנֵי אַבְרָהָם אָבִיו בִּמְקוֹמוֹ וַיִּשְׂמַח
ג אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֶת־יְיָ כִּי רָאָה בָנִים וְלֹא מֵת עֲרִירִי׃ וַיִּזְכֹּר אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו בְּיוֹם הִפָּרֶד־לוֹט מִמֶּנּוּ וַיִּשְׂמַח כִּי נָתַן לוֹ
יְיָ זֶרַע בָּאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ וַיְבָרֶךְ בְּ[כָל־]פִּיו אֶת־בּוֹרֵא הַכֹּל׃
ד וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־יִשְׁמָעֵאל וְהוּא מְצַחֵק וְרוֹקֵד וְאַבְרָהָם שָׂמֵחַ שִׂמְחָה
גְדוֹלָה וַתְּקַנֵּא בְּיִשְׁמָעֵאל וַתֹּאמֶר אֶל־אַבְרָהָם גָּרֵשׁ אֶת־הָאָמָה הַזֹּאת
ה וּבְנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי יִצְחָק׃ וַיֵּרַע הַדָּבָר
הַזֶּה בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל־אוֹדוֹת אֲמָתוֹ וְעַל־אוֹדוֹת בְּנוֹ כִּי יְגָרְשֵׁם
ו מִפָּנָיו׃ וַיֹּאמֶר יְיָ לְאַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ בִּגְלַל הַיֶּלֶד וּבִגְלַל
הַנַּעֲרָה כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ וַעֲשֵׂה כִּי בְיִצְחָק
ז יִקָּרֵא לְךָ שֵׁם וָזָרַע׃ וְגַם אֶת־בֶּן־[הָאָמָה] הַזֹּאת אֲשִׂים לְגוֹי גָּדוֹל
ח כִּי מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח כִּכְּרֵי לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם
ט וַיָּשֶׂם עַל־שִׁכְמָם הָגָר וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ׃ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר
בְּאֵר שָׁבַע וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַיִּצְמָא הַיֶּלֶד וַיִּלְאֶה מִלֶּכֶת וַיִּפֹּל׃
י וַתִּקָּחֵהוּ אִמּוֹ וַתַּשְׁלִיכֵהוּ תַּחַת אַחַד הַזֵּיתִים וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב מִנֶּגְדּוֹ
הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת יַלְדִּי וַתֵּשֶׁב וַתֵּבְךְּ׃
יא וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים אַחַד הַקְּדוֹשִׁים מַה־זֶּה תִּבְכִּי הָגָר
קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַיֶּלֶד וְהַחֲזִיקִי אֹתוֹ בְּיָדֵיִךְ כִּי שָׁמַע יְיָ אֶת־קוֹלֵךְ׃
יב וַתֵּרֶא אֶת־הַיֶּלֶד וַתִּפְקַח אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא
אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ אֶת־יַלְדָּהּ וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ אֶל־מִדְבַּר פָּארָן׃
יג וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי רוֹבֶה קַשָּׁת וַיְהִי יְיָ עִמּוֹ וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה
יד מִבְּנוֹת מִצְרָיִם׃ וַתֵּלֶד־לוֹ בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נְבָיוֹת כִּי אָמְרָה קָרוֹב
טו יְיָ לִי בְּקָרְאִי אֵלָיו׃ וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בַּחֹדֶשׁ

יז טרידתם של הגר וישמעאל (א׳–י״ד) – משטמה מציע להי׳ שידרוש מאת אברהם להקריב את יצחק כדי לנסות אהבתו ויראתו, עשרה נסיונות שנתנסה בהם אברהם (ט״ו–י״ח).

א–ג בכ״י השיעור: נגמל יצחק ביובל ההוא. – לרשת את הארץ. רק בקצת כ״י.
ד וכוונתו: בחייו. — ב[כל] פיו. B חסר כל. – ורוקד. ברומי נוסף: עם יצחק. – האמה.
ז נ״א: הנערה. – בן־האמה. בכ״י (וכן בפ״ז) חסר האמה. – הנערה. כך גם בע׳. –
י–יב ותשליכהו. ברוב כ״י כתוב: ובלכתה השליכתו. – בידיך. נ״א: בידך. – ותרא.
יג–יח נ״א: וירא. – ותקרא. בכושי: ויקרא. – אשר יאמר אליו. כך ברוב כ״י. – בעשרת המלכים. בכושי: במעשר המלכים. –

הראשון ביובל ההוא בשנים עשר לחדש הזה היה דבר בשמים
על־אדות אברהם כי נאמן הוא בכל־אשר ידבר ויי אהבו כי
טז בכל־צרה נאמן־הוא: ויבא השר משטמה ויאמר לפני האלהים
הנה אברהם אהב את־יצחק בנו ויכבדהו על־כל אמר־לו ויעלהו
עולה על־המזבח ואתה תראה אם־יעשה את־הדבר הזה ותדע אם־
יז נאמן הוא בכל אשר תנסהו: ואלהים ידע כי נאמן אברהם בכל־
צרה אשר יאמר אליו כי נסהו בארצו וברעב וינסהו בעשרת
המלכים וינסהו עוד באשתו בהלקחה ממנו ובמילה וינסהו
בישמעאל ובהגר אמתו כאשר שלחם ובכל אשר נסהו נמצא
נאמן ולא קצרה רוחו ולא בושש לעשות כי נאמן היה ואהב את־יי:
יח ויאמר יי אל־אברהם אברהם ויאמר הנני אדני: ויאמר אליו
ב קח את־בנך אשר אהבת את־יצחק ולך־לך אל־ארץ רמה והעלהו
ג על־אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם בבקר ויעמס על־אתנו
ויקח את־שני נעריו עמו ואת־יצחק בנו ויבקע עצי עולה וילך
ד אל־המקום ביום השלישי וירא את־המקום מרחוק: ויבא עד־
באר־מים ויאמר אל־נעריו שבו בזה עם־האתון ואני והנער נלכה
ה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח עצי עולה וישם על־שכם יצחק
בנו ויקח את־האש בידו ואת־המאכלת וילכו שניהם יחדו עד־
ו המקום ההוא: ויאמר יצחק אל אביו אבי ויאמר הנני בני [ויאמר]
ז אליו הנה האש והמאכלת והעצים ואיה השה לעולה אבי: ויאמר
ח יי יראה־לי השה לעולה בני ויקרב אל־מקום הר יי: ויבן מזבח
וישם עצים על־המזבח ויעקד את־יצחק בנו וישימהו על־העצים
ממעל למזבח ויושט ידו לקחת את־המאכלת לשחט את־יצחק:
ט ואעמד לפניו ולפני השר משטמה ויאמר יי אמר־לו אל־יורד ידו
על־הנער ואל־יעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים
י הוא: ויקראהו יי מן־השמים ויאמר אליו אברהם ויחרד
יא ויאמר הנני: ויאמר אליו אל־תשלח ידך אל־הנער ואל־תעש לו
מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את־בנך

יח עקידת יצחק לחרפתו של משטמה (א׳–י״ג) – אברהם נתברך שוב והוא חוזר לבאר שבע (י״ד–י״ט).
א–ב אדני. חסר בכמה כ״י. – אשר אהבת = ידידך (כמו בע׳, במקום יחידך שבנוסח
ג העברי). – ארץ רמה. כמו בע׳ (במקום ארץ המוריה). ובסורי: ארץ האמרי. – וישכם.
ד׳–ה׳–י״ב B נוסף: משם. – ונשתחוה. בכ״י: וכהשתחוותנו. – בידו. נ״א: בידיו. – אחד. כמו

יב אֶת־בְּכוֹרְךָ מִמֶּנִּי׃ וַיֵּבוֹשׁ הַשַּׂר מַשְׂטֵמָה וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו
וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אֶחָד נֶאֱחַז וַיָּבֹא בְקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־
יג הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא
יד רָאָה יְיָ אֲשֶׁר יֵאָמֵר יְיָ רָאָה וְזֶה הַר־צִיּוֹן׃ וַיִּקְרָא יְיָ לְאַבְרָהָם
טו שֵׁנִית בִּשְׁמוֹ מִן־הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר נִרְאֵינוּ לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּשֵׁם יְיָ׃ וַיֹּאמֶר
בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְיָ אֱלֹהִים יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא
חָשַׂכְתָּ מִמֶּנִּי אֶת־בִּנְךָ בְּכוֹרְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִירַשׁ
טז זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אוֹיְבָיו׃ וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר
שָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי וַתּוֹדַע לַכֹּל כִּי נֶאֱמָן אַתָּה לִי בְּכֹל אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ לֵךְ
יז בְּשָׁלוֹם׃ וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ בְּאַרְצָה שֶׁבַע יַחְדָּו
יח וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ וַיָּחָג אֶת־הֶחָג הַזֶּה בְּכָל־הַשָּׁנִים שִׁבְעָה
יָמִים בְּשִׂמְחָה וַיִּקְרָא לוֹ חַג יְיָ כְּפִי שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר הָלַךְ וַיָּשָׁב
יט בְּשָׁלוֹם׃ וְכֵן הוּקַם וַיִּכָּתֵב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם עַל־אֹדוֹת יִשְׂרָאֵל וְזַרְעוֹ
לַעֲשׂוֹת אֶת־הֶחָג הַזֶּה שִׁבְעַת יָמִים בְּשִׂמְחָה׃

יט וּבִשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם זֶה שָׁב
אַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב מוּל חֶבְרוֹן אֲשֶׁר הִיא קִרְיַת־אַרְבַּע עוֹד שְׁבוּעַיִם
ב שָׁנִים׃ וּבַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי אֲשֶׁר בַּיּוֹבֵל הַזֶּה
ג כָּלוּ יְמֵי חַיֵּי שָׂרָה וַתָּמָת בְּחֶבְרוֹן׃ וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם לִבְכּוֹתָהּ וּלְקָבְרָהּ
וַיְנַסֵּהוּ הַתְאֲרֵךְ רוּחוֹ אִם־יֶחֱטָא בְּאִמְרֵי פִיו וַיִּמָּצֵא אֶרֶךְ אַפַּיִם בָּזֶה
ד וְלֹא יִכְעָס׃ כִּי בְאֹרֶךְ רוּחַ דִּבֶּר עִם־בְּנֵי־חֵת כִּי יִתְּנוּ־לוֹ מָקוֹם
ה לִקְבֹּר אֶת־מֵתוֹ בּוֹ׃ וַיְיָ נָתַן אֶת־חִנּוֹ בְּעֵינֵי כָל־רוֹאָיו וַיְבַקֵּשׁ בְּרֹךְ
לֵב אֶת־בְּנֵי־חֵת וַיִּתְּנוּ־לוֹ אֶת־אֶרֶץ מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר מוּל מַמְרֵא
ו אֲשֶׁר הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְבַּע מֵ[אוֹת] כָּסֶף׃ וְהֵם בִּקְשֻׁהוּ לֵאמֹר נִתֶּן־לְךָ־
חִנָּם [וְהוּא לֹא לָקַח מִיָּדָם חִנָּם] כִּי נָתַן אֶת־מְחִיר הַמָּקוֹם כֶּסֶף שָׁלֵם

בע׳, ובנוסח המסורת: אַחַר. — ויבא. כבר שער Ch שטעות המעתיק היא, וצ״ל בסבך. —
יד ה׳ ראה. נראה שהמתרגם היה אובד עצות כי לא ידע הפירוש בנוסח העברי שלפניו. —
טו כאשר נראינו. Ch מגיה: כאשר שמו אותנו. — בנך בכורך. כך לפי נוסח דילמן.
טז Ch מגיה: ידידך (ע׳ בפ״ב). — ותודע. A: ואודיעך. —

יט חזרתו של אברהם לחברון, מיתתה וקבורתה של שרה (א׳—ט׳) — נישואיו של יצחק ונישואין שניים של אברהם, לידת עשו ויעקב (י׳—י״ד) — אברהם מצוה לרבקה על יעקב ומברכהו (ט״ו—ל״א).

א—ח קרית ארבע. בכ״י: קרית רבוק (כמו בע׳). — ממרא. בכ״י: ממברם, או
ו ממבראם. — בארבע מ[אות]. בכושי: בארבעים. ונראה שבמקור העברי היה מאות
בקיצור (=מ׳). והמתרגם קרא: בארבע[י]ם. — והוא לא לקח מידם חנם.

וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם אַפַּיִם [אָרְצָה] וְאַחַר קָבַר אֶת־מֵתוֹ בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה׃
ז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְשֶׁבַע [שָׁנִים] וְהֵן יוֹבְלִים
ח שְׁנַיִם וְאַרְבָּעָה שָׁבֻעוֹת וְשָׁנָה אַחַת אֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ וְזֶה
ט הַנִּסָּיוֹן הָעֲשִׂירִי אֲשֶׁר נִסָּה בּוֹ אַבְרָהָם וַיִּמָּצֵא נֶאֱמָן וְאֶרֶךְ־רוּחַ׃ וְלֹא
דִבֶּר דָּבָר עַל־אֹדוֹת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אָמַר יְיָ לְתִתָּהּ־לוֹ
וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו כִּי אִם בִּקֶּשׁ־שָׁם לִקְבֹּר אֶת־מֵתוֹ כִּי נִמְצָא נֶאֱמָן
י [וְאֶרֶךְ־רוּחַ] וַיִּכָּתֵב אֹהֵב יְיָ בְּלֻחוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִית לוֹ
לָקַח לְיִצְחָק בְּנוֹ אִשָּׁה וּשְׁמָהּ רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲחִי
יא אַבְרָהָם׃ וְאַבְרָהָם לָקַח לוֹ אִשָּׁה שְׁלִישִׁית וּשְׁמָהּ קְטוּרָה מִילִידֵי
יב בֵיתוֹ כִּי מֵתָה הָגָר לִפְנֵי שָׂרָה׃ וַתֵּלֶד לוֹ בָּנִים שִׁשָּׁה זִמְרָן וְיָקְשָׁן
יג וּמְדָי וּמִדְיָן וְיִשְׁבּוֹק וְשׁוּחַ בִּשְׁנֵי שָׁבֻעוֹת שָׁנִים׃ וּבַשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי
בִּשְׁנָתוֹ הַשֵּׁנִית יָלְדָה רִבְקָה לְיִצְחָק שְׁנֵי בָנִים אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־עֵשָׂו
[וַיְהִי] יַעֲקֹב אִישׁ תָּם וְיָשָׁר וְעֵשָׂו גֵּאֶה אִישׁ שָׂדֶה שָׂעִיר וְיַעֲקֹב
יד יוֹשֵׁב אֹהָלִים׃ וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיִּלְמַד יַעֲקֹב סֵפֶר וְעֵשָׂו לֹא לָמַד כִּי
טו אִישׁ שָׂדֶה הוּא וְצַיָּד וַיִּלְמַד קְרָב וְכָל־מַעֲשָׂיו גַּאֲוָה׃ וַיֶּאֱהַב אַבְרָהָם
טז אֶת־יַעֲקֹב וְיִצְחָק [אָהַב] אֶת־עֵשָׂו׃ וַיַּרְא אַבְרָהָם אֶת־מַעֲשֵׂה עֵשָׂו
וַיֵּדַע כִּי בְיַעֲקֹב יִקָּרֵא לוֹ שֵׁם וָזֶרַע וַיִּקְרָא לְרִבְקָה וַיְצַו עַל־אֹדוֹת
יז יַעֲקֹב כִּי רָאָה כִּי אָהֲבָה אֶת־יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ בִּתִּי
שִׁמְרִי אֶת־בְּנִי אֶת־יַעֲקֹב כִּי הוּא יִהְיֶה תַּחְתַּי בָּאָרֶץ לִבְרָכָה בִּבְנֵי
יח אָדָם וּלְכָל־זֶרַע שֵׁם לִתְהִלָּה׃ כִּי יָדַעְתִּי כִּי בוֹ יִבְחַר יְיָ לוֹ לְעַם
יט סְגֻלָּה מִכֹּל [הָעַמִּים] אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וְהִנֵּה יִצְחָק בְּנִי אָהַב
אֶת־עֵשָׂו מִיַּעֲקֹב וַאֲנִי רְאִיתִיךְ כִּי אַהֲבַת־צֶדֶק אָהַבְתְּ אֶת־יַעֲקֹב׃
כ הַרְבִּי עוֹד הֵיטֵב לוֹ וְהָיוּ עֵינַיִךְ עָלָיו לְאַהֲבָה כִּי הוּא יִהְיֶה לִּי
כא לִבְרָכָה בָּאָרֶץ מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־דֹּרוֹת הָעוֹלָם׃ תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ וְשִׂמְחִי
בִּבְנֵךְ בְּיַעֲקֹב כִּי אֹתוֹ אָהַבְתִּי מְאֹד מִכָּל־בָּנַי עַד־עוֹלָם יִתְבָּרֵךְ [וַיְיָ
כב בּוֹ] וִיהִי זַרְעוֹ מְלֹא כָל־הָאָרֶץ׃ אִם־יוּכַל אָדָם לִסְפֹּר אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ

ז רק בקצת כ״י. — ושנה אחת. אם נחשב שיובל הוא שבעה שבועות, כלו׳ מ״ט
י שנים. — אחי אברהם. A נוסף: אחות לבן ובת בתואל בן מלכה אשת נחור אחי
יב אברהם (מתוקן ע״י Ch). — לשמות הבנים השוה בראׄ כ״ה ב׳: זמרן יקשן מדן מדין ישבק
יג–כ ושוח. — איש תם. בקצת כ״י: איש חָלָק. — דרות העולם. בכ״י: דרות הארץ. נ״א:
כא–כד לעולם ולכל הדרות. — ושמחי. נ״א: ויגל לבך. — [ה׳ בו]. חסר ברוב הכ״י. — ומהללאל.
בקצת כ״י: ואנוש. —

כג זַרְעוֹ יִסָּפֵר: וְכָל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכַנִי יְיָ אוֹתִי וְאֶת־זַרְעִי לְיַעֲקֹב
כד וּלְזַרְעוֹ תִּהְיֶה כָּל־הַיָּמִים: וּבְזַרְעוֹ יִתְבָּרֵךְ שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתַי שֵׁם וְנֹחַ
כה וַחֲנוֹךְ וּמַהֲלַלְאֵל וְשֵׁם אָדָם: וְהָיוּ הֵם לְיַסֵּד הַשָּׁמַיִם וּלְחַזֵּק הָאָרֶץ
כו וּלְחַדֵּשׁ כָּל־הַמְּאֹרוֹת אֲשֶׁר בָּרָקִיעַ: וַיִּקְרָא לְיַעֲקֹב לְעֵינֵי רִבְקָה אִמּוֹ
כז וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר אֵלָיו: בְּנִי יַעֲקֹב אֲהוּבִי אֲשֶׁר אָהֲבָה נַפְשִׁי
יְבָרֶכְךָ אֱלֹהִים מֵעַל לָרְקִיעִים וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־כָּל־הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בֵּרַךְ
אֶת־אָדָם וַחֲנוֹךְ וְנֹחַ וְשֵׁם וְכֹל אֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלַי וְכֹל אֲשֶׁר אָמַר לָתֶת־
כח לִי יִדְבַּק־בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ: וְלֹא יִמְשְׁלוּ
בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ רוּחוֹת מַשְׂטֵמָה לְהַרְחִיק אוֹתְךָ מֵאַחֲרֵי יְיָ אֲשֶׁר־הוּא
כט אֱלֹהֶיךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וְהָיָה לְךָ יְיָ אֱלֹהִים לְאָב וְאַתָּה בְּנוֹ
ל בְּכֹרוֹ וְעַמּוֹ כָּל־הַיָּמִים לֵךְ בְּנִי בְּשָׁלוֹם: וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו מֵאֵת
לא אַבְרָהָם: וַתֶּאֱהַב רִבְקָה אֶת־יַעֲקֹב בְּכָל־לִבָּהּ וּבְכָל־נַפְשָׁהּ הַרְבֵּה
מְאֹד מֵעֵשָׂו וְיִצְחָק אָהַב אֶת־עֵשָׂו מִיַּעֲקֹב:

כ וּבַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי
קָרָא אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל וּשְׁנֵים עָשָׂר בָּנָיו וְאֶת־יִצְחָק וּשְׁנֵי בָנָיו
ב וְשִׁשַּׁת בְּנֵי קְטוּרָה וּבְנֵיהֶם: וַיְצַוֵּם לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ יְיָ לַעֲשׂוֹת־
צֶדֶק וּלְאַהֲבָה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְלִהְיוֹת כָּמֹהוּ לְכָל־אָדָם וְלָלֶכֶת כָּכָה
ג אִישׁ־אִישׁ [בְּשִׂים לֵב] אֲלֵיהֶם וְלַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וָצֶדֶק בָּאָרֶץ: וְכִי
יָמוּלוּ אֶת־בְּנֵיהֶם בַּבְּרִית אֲשֶׁר נִכְרְתָה עִמָּם וְלֹא יָסוּרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל
מִכָּל־הַדְּרָכִים אֲשֶׁר צִוָּם יְיָ וְיִשָּׁמְרוּ מִכָּל־טָמֵא וְכִי נַעֲזֹב מִבֵּינֵינוּ
ד כָּל־טֻמְאָה וּזְנוּת: וְכִי תִזְנֶה לָכֶם כָּל־אִשָּׁה אוֹ בַת בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּהָ
וְלֹא תִזְנֶינָה אַחֲרֵי עֵינֵיהֶן וְלִבָּן וְלֹא יִקְחוּ לָהֶם אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן כִּי
ה יִכָּרְתוּ אֶת־זֶרַע כְּנַעַן מִן־הָאָרֶץ: וַיֹּאמֶר לָהֶם אֶת־מִשְׁפַּט הָעֲנָקִים
וּמִשְׁפַּט סְדוֹם כַּאֲשֶׁר נִשְׁפְּטוּ בִּגְלַל רָעָתָם וּבִגְלַל הַזְּנוּת וְהַטֻּמְאָה
ו הִשְׁחִיתָם בֵּינֵיהֶם: וְאַתֶּם הִשָּׁמְרוּ מִכָּל־זְנוּת וְטֻמְאָה וּמִכָּל־גֹּעַל
הַחֵטְא לְבַל־תִּתְּנוּ שִׁמְנוּ לִקְלָלָה וְכָל־חַיֵּיכֶם לִשְׁרֵקָה וּבְנֵיכֶם לְהַשְׁחִית

כ אברהם צוה לבניו ולבני בניו לעשות צדק, לשמר מצות מילה ולהמנע מטמאה ועבודת אלילים (א׳—י׳) — שלח את בניו מעל פניו במתנות (י״א) — מקומותיהם של בני ישמעאל ובני קטורה (י״ב—י״ג).

ב לכל־אדם. כך מגיה Ch. ובכושית: צבא=מלחמה, שבא=[בני] אדם. — אשר
ג–ד צום. בקצת כ״י: אשר צונו. — מכל טמא. בקצת כ״י: מכל זנות וטמאה. — כי יכרתו
ה את־זרע כנען. נ״א: כי כל זרע כנען יכרת. — השחיתם ביניהם. בכמה כ״י
ו יש תוספת: בזנות מתו. — לשרקה. כך מתקן Ch. ולי נראה שבמקור היה כתוב:

ז בַּחֶרֶב וִהְיִיתֶם אֲרוּרִים כִּסְדוֹם וּשְׁאֵרִיתְכֶם כִּבְנֵי עֲמוֹרָה: אָעִידָה
בָכֶם בָּנַי אֶהֱבוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְדִבְקוּ בְּכָל־מִצְוֹתָיו וְאַל־תֵּלְכוּ
ח אַחֲרֵי אֱלִילֵיהֶם וְאַחֲרֵי טֻמְאָתָם: אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם
וּפְסִילִים כִּי שָׁוְא הֵם וְכָל־רוּחַ אֵין בָּהֶם כִּי מַעֲשֵׂה יָדַיִם הֵם וְכָל־
ט הַבּוֹטֵחַ בָּם בֹּטֵחַ בַּשָּׁוְא לֹא תַעַבְדוּם וְלֹא תִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם: וְעִבְדוּ
אֵל עֶלְיוֹן וְהִשְׁתַּחֲווּ לוֹ תָּמִיד וְקַוּוּ בְּכָל־עֵת וַעֲשׂוּ הַיֹּשֶׁר וְהַצֶּדֶק
לְפָנָיו לְמַעַן יִרְצֶה בָכֶם וְיִתֵּן לָכֶם רַחֲמָיו וְיוֹרִיד לָכֶם גֶּשֶׁם בֹּקֶר
וָעֶרֶב וּבֵרַךְ כָּל־מַעֲשֵׂיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בָּאָרֶץ וּבֵרַךְ יְבוּלְךָ וּמֵימֶיךָ
וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ וְעַשְׁתְּרוֹת אֲלָפֶיךָ וְעֶדְרֵי צֹאנֶךָ:
י וְהָיִיתָ לִבְרָכָה בָּאָרֶץ וְרָצוּ בָכֶם כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ וִיבָרְכוּ אֶת־בְּנֵיכֶם
יא בִּשְׁמִי לְמַעַן יִהְיוּ בְּרוּכִים כָּמוֹנִי: וַיִּתֵּן לְיִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְלִבְנֵי קְטוּרָה
יב מַתָּנוֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ: וַיֵּלֶךְ יִשְׁמָעֵאל וּבָנָיו וּבְנֵי קְטוּרָה
וּבְנֵיהֶם יַחְדָּו וַיֵּשְׁבוּ מִפָּרְמוֹן עַד־בּוֹאֲכָה בָבֶל בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר פְּנֵי
מִזְרָחָה מוּל הַיְשִׁימוֹן וַיִּתְעָרְבוּ אֵלֶּה בְאֵלֶּה וַיִּקָּרֵא שְׁמָם עֲרָב וְיִשְׁמְעֵאלִים:
כא וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית בַּשָּׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי אֲשֶׁר בַּיּוֹבֵל הַזֶּה קָרָא אַבְרָהָם
לְיִצְחָק בְּנוֹ וַיְצַוֵּהוּ אָבִיו לֵאמֹר הִנֵּה זָקַנְתִּי וְלֹא יָדַעְתִּי אֶת־יוֹם מוֹתִי
ב כִּי שְׂבַע יָמִים אָנֹכִי: בֶּן־מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנִים הִנְנִי וּבְכָל־
יְמֵי חַיַּי זָכַרְתִּי אֶת־יְיָ וְאֶדְרְשֶׁנּוּ בְּכָל־לִבִּי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֱלֹהַי וּלְמַעַן
ג אֲיַשֵּׁר לֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו: הָאֱלִילִים שָׂנְאָה נַפְשִׁי לְמַעַן אֶשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
ד רְצוֹן בּוֹרְאִי: כִּי אֱלֹהִים חַיִּים הוּא וְקָדוֹשׁ הוּא וְנֶאֱמָן־הוּא וְצַדִּיק
הוּא מִכֹּל וְאֵין בּוֹ חָמָס וּמַשּׂוֹא פָנִים וּמִקַּח שֹׁחַד כִּי אֱלֹהֵי־צֶדֶק
ה הוּא וְעֹשֶׂה מִשְׁפָּט הוּא בְּכָל־עוֹבְרֵי מִצְוָתוֹ וּבוֹזֵי בְרִיתוֹ: וְאַתָּה
בְּנִי שְׁמֹר מִצְוָתוֹ וְחֻקָּתוֹ וּמִשְׁפָּטוֹ וְאַל־תֵּלֵךְ אַחֲרֵי הַטְּמֵאִים וְאַחֲרֵי
ו הַפְּסִילִים וְאַחֲרֵי הַמַּסֵּכוֹת: וְאַל־תֹּאכַל כָּל־דַּם־חַיָּה וּבְהֵמָה וְכָל־
ז עוֹף אֲשֶׁר יְעוֹפֵף בַּשָּׁמָיִם: וּבְזָבְחֲךָ זֶבַח לְקָרְבַּן שְׁלָמִים לְמַעַן
יֵיטַב הַזֶּבַח וְזָרַקְתָּ אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְכָל־חֵלֶב הַכָּלִיל תַּעֲלֶה
עַל־הַמִּזְבֵּחַ בְּסֹלֶת וְקָרְבַּן הַמִּנְחָה בְּשֶׁמֶן עִם־נִסְכּוֹ תַּעֲלֶה הַכֹּל יַחַד

ט לקלס. — ומימיך. A: ואדמתך. — פרי בטנך ופרי אדמתך. בכושי: זרע בטנך
י–יב וזרע אדמתך. — והיית. ברומי: והייתם. — בשמי. נ״א: בשמים. — מפרמון. נראה
שצ״ל מפארן. — ברומי נוסף בסוף הפסוק: עד היום הזה. —

כא אברהם צוה ליצחק להזהר מעבודת אלילים ומאכילת דם ולימדהו דיני קרבנות ועצי קרבן (א׳—כ״ה).

א–ו כי שבע ימים אנכי. בכושי: כי שבעתי את־ימי. — ואל תאכל. נ״א ואל־

ח עַל־הַמִּזְבֵּחַ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַיְיָ׃ וְחֵלֶב קָרְבַּן הַשְּׁלָמִים תָּשִׂים
עַל־הָאֵשׁ כְּחֵלֶב הַקֶּרֶב וְכָל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וּשְׁתֵּי הַכְּלָיוֹת
וְכָל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְעַל־הַכְּרָעַיִם וְהַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יָחַד׃
ט וְתַעֲלֶה כָל־זֶה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִשֵּׁה לַיְיָ עִם־קָרְבָּנוֹ וְעִם־נִסְכּוֹ תַּעֲלֶה
י הַכֹּל יַחַד לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לֶחֶם הַקָּרְבָּן לַיְיָ׃ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ תֹאכַל בַּיּוֹם
הַהוּא וּלְמָחֳרָתוֹ וְלֹא יָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ בַּיּוֹם הַמָּחֳרָת עַד־אֲשֶׁר
יֵאָכֵל וְלֹא יִשָּׁאֵר לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי לֹא יֵיטַב כִּי לֹא נִבְחַר וְאַל־
תֹּאכֲלֻ[הוּ] וְכָל־אֹכְלָיו אֶת־עֲוֹנָם יִשָּׂאוּ כִּי כֵן מָצָאתִי כָתוּב בְּסֵפֶר
יא אֲבוֹתַי הָרִאשׁוֹנִים בְּדִבְרֵי חֲנוֹךְ וּבְדִבְרֵי־נֹחַ׃ וּבְכָל־קָרְבְּנוֹתֶיךָ תָּשִׂים
יב מֶלַח וְאַל־תַּשְׁבֵּת בְּרִית הַמֶּלַח בְּכָל־קָרְבְּנוֹתֶיךָ לִפְנֵי יְיָ׃ וְהִשָּׁמֵר
בַּעֲצֵי הַקָּרְבָּן וְאַל תָּבִיא עֲצֵי קָרְבָּן עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד בְּרוֹשׁ דַּפְרָן
שָׂגָר אֹרֶן אַשּׁוּחַ אֶרֶז אֹרֶן אֹדֶם תֹּמֶר זַיִת מֹר דַּפְנָה וְאֶתְרוֹג עַרְעָר
יג וּבֹשֶׂם׃ מִן־הָעֵצִים הָאֵלֶּה תָּשִׂים עַל־הַמִּזְבֵּחַ תַּחַת קָרְבַּן הַכָּלִיל
וְנִבְחַן מַרְאֵיהֶם וְלֹא תָשִׂים כָּל־עֵץ נִבְקָע וּשְׁחוֹר־הַמַּרְאֶה עֵצִים
קָשִׁים וּנְקִיִּים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כָּל־מוּם תְּמִימִים וְשָׁנִית נְטוּעִים וְאַל־
יד תָּשֶׂם עֵץ יָשָׁן כִּי־פָג רֵיחוֹ כִּי־אֵין רֵיחוֹ בּוֹ כְּבָרִאשׁוֹנָה׃ וּמִלְּבַד
הָעֵצִים הָאֵלֶּה לֹא תָשִׂים [עוֹד] אֲחֵרִים כִּי רֵיחָם פָּג [וְלֹא]
טו יַעֲלֶה רוּחַ רֵיחוֹ הַשָּׁמָיְמָה׃ שְׁמֹר אֶת־הַמִּצְוָה וַעֲשֵׂה בְּנִי לְמַעַן
טז תִּישַׁר בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ׃ וּבְכָל־עֵת טָהוֹר תִּהְיֶה בִּבְשָׂרֶךָ וְרָחַצְתָּ בַּמַּיִם
טֶרֶם לֶכְתְּךָ לְהַעֲלוֹת עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְרָחַצְתָּ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ טֶרֶם תִּקְרַב
יז אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּבְכַלּוֹתְךָ לְהַעֲלוֹת תָּשׁוּב וְתִרְחַץ יָדֶיךָ וְרַגְלֶיךָ׃ וְלֹא
יֵרָאֶה בָכֶם כָּל־דָּם וּבְבִגְדֵיכֶם וְנִשְׁמַרְתָּ בְּנִי בַּדָּם הִשָּׁמֶר־לְךָ מְאֹד
יח בֶּעָפָר תְּכַסֶּנּוּ׃ וְאַל־תֹּאכַל אֶת־הַדָּם כִּי־הוּא בַנֶּפֶשׁ וְלֹא תֹאכַל כָּל־
יט דָּם׃ וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד עַל־כָּל־דַּם־אָדָם כִּי יִשָּׁפֵךְ בְּךָ בְּלִי מִשְׁפָּט
כִּי הַדָּם הוּא אֲשֶׁר נִשְׁפָּךְ וְהֶחֱנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ לֹא תוּכַל
כ לְהִטַּהֵר מִדַּם־הָאָדָם כִּי אִם־בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃ וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד וְכֹפֶר
בְּדַם הָאָדָם דָּם תַּחַת דָּם לְמַעַן תֵּרָצֶה לִפְנֵי יְיָ אֵל עֶלְיוֹן וְהָיָה
שׁוֹמֵר הַטּוֹב וּלְמַעַן תִּשָּׁמֵר מִכָּל־רָע וּלְמַעַן יַצִּילְךָ מִכָּל־מָוֶת׃

ח–יג תאכלו.—השלמים. בכושי: קרבן הגאולה, אבל משמעו שלמים.—ונקיים. לפי תיקון Ch.—
טו־יט־כ–כד ועשה. A: ועשנה.—והחניף. בכושי: והחטיא.—וכפר. נ״א: ומתת.—[בכל דרות הארץ]. חסר בנוסח A.—

כא וְרָאִיתִי אֲנִי בְנִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה בְּנֵי־הָאָדָם כִּי חֵטְא וָרָעָה הוּא וְכָל־
כב מַעֲשֵׂיהֶם טֻמְאָה וְנִאָצָה וָתֶבֶל וְאֵין־צֶדֶק בָּהֶם׃ הִשָּׁמֶר־לְךָ פֶּן־תֵּלֵךְ
בְּדַרְכֵיהֶם וּבְעִקְּבוֹתֵיהֶם לֹא תִדְרֹךְ וְאַל־תֶּחֱטָא חֵטְא מָוֶת לִפְנֵי אֵל־
עֶלְיוֹן וְהִסְתִּיר פָּנָיו מִמְּךָ וְהֱשִׁיבְךָ בְּיַד־חַטָּאתְךָ וְהִכְרִיתְךָ מִן־הָאָרֶץ
כג וְזַרְעֲךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאָבַד שִׁמְךָ וְזַרְעֲךָ מִכָּל־הָאָרֶץ׃ סוּר מִכָּל־
מַעֲשֵׂיהֶם וּמִכָּל־טֻמְאָתָם וּשְׁמֹר חֻקֹּת אֵל עֶלְיוֹן וַעֲשֵׂה רְצֹנוֹ וְהִישַׁרְתָּ
כד בַּכֹּל׃ וּבֵרַכְךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וְלָקַח מִמְּךָ מַטַּע־צֶדֶק בְּכָל־הָאָרֶץ
[בְּכָל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ] וְנוֹדַע שְׁמִי וְשִׁמְךָ תַּחַת הַשָּׁמַיִם בְּכָל־הַיָּמִים׃
כה לֵךְ בְּנִי בְּשָׁלוֹם וְחִזְּקְךָ אֵל עֶלְיוֹן אֱלֹהַי וֵאלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת רְצֹנוֹ
וּבֵרֵךְ כָּל־זַרְעֲךָ וּשְׁאֵרִית זַרְעֲךָ לְדֹרֵי דּוֹרוֹת הָעוֹלָם בְּכָל־בִּרְכַּת
כו הַצֶּדֶק וְהָיִיתָ בְּרָכָה בְּכָל־הָאָרֶץ׃ וַיֵּצֵא מֵאִתּוֹ וַיָּגֶל וַיִּשְׂמַח׃

כב וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
הִיא הַשָּׁנָה אֲשֶׁר־בָּהּ מֵת אַבְרָהָם וַיָּבֹאוּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל מִבְּאֵר
שֶׁבַע לָחֹג אֶת־חַג הַשָּׁבֻעוֹת וְהוּא חַג הַבִּכּוּרִים אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיהֶם
ב וַיִּשְׂמַח אַבְרָהָם כִּי בָאוּ שְׁנֵי בָנָיו׃ כִּי מִקְנֶה רַב לְיִצְחָק בִּבְאֵר
ג שֶׁבַע וְהָלַךְ יִצְחָק לִרְאוֹת אֶת־מִקְנֵהוּ וְשָׁב אֶל־אָבִיו׃ וּבַיָּמִים הָהֵם
בָּא יִשְׁמָעֵאל לִרְאוֹת אֶת־אָבִיו וַיָּבֹאוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּזְבַּח יִצְחָק זֶבַח
ד לְעוֹלָה וַיַּעַל עַל־מִזְבַּח־אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְחֶבְרוֹן׃ וַיִּזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה
וַיַּעַשׂ מִשְׁתֵּה־שִׂמְחָה לִפְנֵי יִשְׁמָעֵאל אָחִיו וַתַּעַשׂ רִבְקָה עֻגוֹת חֲדָשׁוֹת
מֵהַיְבוּל הֶחָדָשׁ וַתִּתֵּן לְיַעֲקֹב בְּנָהּ [הַטּוֹב] לְהָבִיא לְאַבְרָהָם אָבִיו
מֵרֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה לְמַעַן יֹאכַל וּבֵרַךְ אֶת־בּוֹרֵא הַכֹּל טֶרֶם יָמוּת׃
ה וְיִצְחָק שָׁלַח בְּיַד יַעֲקֹב מִנְחָה טוֹבָה זֶבַח תּוֹדָה [לְ]אַבְרָהָם לְמַעַן
ו יִשְׁתֶּה וְיֹאכַל׃ וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיְבָרֶךְ אֶת־הָאֵל הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וַיַּעַשׂ כָּל־חֵלֶב הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לִבְנֵי אָדָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת
ז וּלְבָרֵךְ אֶת־בּוֹרְאָם׃ וְעַתָּה אוֹדְךָ אֱלֹהַי כִּי הֶרְאִיתַנִי אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
הִנֵּה אֲנִי בֶן־מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וְכָל־יָמַי הָיוּ
ח שָׁלוֹם׃ חֶרֶב אוֹיֵב לֹא נִצְּחַתְנִי בְּכֹל אֲשֶׁר נָתַתָּ־לִּי וּלְבָנַי כָּל־יְמֵי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חגגו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א׳–ה׳) – תפלת אברהם (ו׳–ט׳)–
דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (י׳–ל׳).

א–ג ביובל הארבעים וארבעה. Ch מוסיף: הזה. — שניהם. כך בנוסח הרומי.—
ד–ז תודה. ברומי: שלמים. — [הטוב]. רק בקצת כ״י. — ושבע ימים. בכושי: ומלא ימים.—
ח–ט נצחתני. נ״א: הפחידתני. — חסדך. ברומי: רחמיך ושלומך. גם Ch: ושלומך. —

ט חַיַּי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: יְהִי אֱלֹהַי חַסְדְּךָ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־זֶרַע בָּנָיו וְהָיָה
לְךָ לְעַם־סְגֻלָּה וְנַחֲלָה מִכָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־יְמֵי דֹרוֹת
י הָאָרֶץ לְכָל־הָעוֹלָמִים: וַיִּקְרָא לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַעֲקֹב בְּנִי יְבָרֶכְךָ
אֱלֹהֵי הַכֹּל וְאִמְּצְךָ לַעֲשׂוֹת־צֶדֶק וּרְצוֹנוֹ לְפָנָיו וּבָחַר בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ
לִהְיוֹת לְעַם־נַחֲלָתוֹ כִּרְצֹנוֹ כָּל־הַיָּמִים וְאַתָּה יַעֲקֹב בְּנִי קְרַב וּנְשַׁקְתָּנִי:
יא וַיִּקְרַב וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ יַעֲקֹב בְּנִי וְכָל־בָּנָיו לְאֵל עֶלְיוֹן לְכָל־
הָעוֹלָמִים יִתֶּן־לְךָ אֱלֹהִים זֶרַע צֶדֶק וּמִבָּנֶיךָ יְקַדֵּשׁ בְּכָל־הָאָרֶץ
יב וְיַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְזַרְעֲךָ כָּל־גּוֹיִם: חֲזַק לִפְנֵי הָאֲנָשִׁים וּמָשַׁלְתָּ
בְּכָל[־]זֶרַע הָאָרֶץ וּבְכָל־]זֶרַע שֵׁת וְאָז יִצְדְּקוּ דְרָכֶיךָ וְדַרְכֵי בָנֶיךָ
יג לִהְיוֹת לְעַם־קָדְשׁוֹ: יִתֶּן־לְךָ אֵל עֶלְיוֹן אֶת־כָּל־הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בֵּרְכַנִי
וַאֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־נֹחַ וְאָדָם יָנוּחוּ עַל־רֹאשׁ קָדוֹשׁ זַרְעֲךָ לְדוֹרֵי דֹרוֹת
יד וְעַד־עוֹלָם: וְטִהֲרָם יְיָ מִכָּל־רֶשַׁע [וְ]טֻמְאָה לְמַעַן יְכַפֵּר עָלֶיךָ מִכָּל־
טו עָוֹן אֲשֶׁר בִּשְׁגְגוֹתֶיךָ וְחִזְּקְךָ וּבֵרַכְךָ וְיָרַשְׁתָּ אֵת כָּל־הָאָרֶץ: וְחִדֵּשׁ
אֶת־בְּרִיתוֹ עִמְּךָ וְהָיִיתָ לְעַם נַחֲלָתוֹ לְכָל־הָעוֹלָמִים וְהוּא יִהְיֶה לְךָ
טז וּלְזַרְעֲךָ לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבִצְדָקָה כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ: וְאַתָּה בְּנִי יַעֲקֹב
זְכֹר דְּבָרַי וּשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת אַבְרָהָם אָבִיךָ הִבָּדֵל מֵהַגּוֹיִם וְאַל־תֹּאכַל
אִתָּם וְאַל־תַּעַשׂ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאַל־תִּתְרַע אִתָּם כִּי מַעֲשֵׂיהֶם טֻמְאָה וְכָל־
יז דַּרְכֵיהֶם תֶּבֶל וְתוֹעֵבָה מִזִּבְחוֹתֵיהֶם: לַמֵּתִים יִזְבְּחוּ וְלַשֵּׁדִים יִשְׁתַּחֲווּ
יח וּבֵין הַקְּבָרִים יֹאכֵלוּ וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם הֶבֶל וָשָׁוְא: וְאֵין בָּהֶם לֵב
לְהַשְׂכִּיל וְעֵינֵיהֶם לֹא תִרְאֶינָה מַעֲשֵׂיהֶם וְאֵיךְ יִתְעוּ בְּאָמְרָם לָעֵץ
יט אֱלֹהַי אַתָּה וְלָאֶבֶן גְּבִרְתִּי אַתְּ וְאַתָּה מוֹשִׁיעֵנִי וְאֵין־לֵב: וְאַתָּה בְּנִי
יַעֲקֹב יַעַזָרְךָ אֵל עֶלְיוֹן וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יְבָרֶכְךָ וְהֵסִירְךָ מִטֻּמְאָתָם
כ וּמִכָּל־שְׁגְגוֹתֵיהֶם: הִשָּׁמֶר־לְךָ יַעֲקֹב בְּנִי פֶּן־תִּקַּח אִשָּׁה מִכָּל־זֶרַע
כא בְּנוֹת כְּנַעַן כִּי כָל־זַרְעוֹ יִכָּרֵת מִן־הָאֲדָמָה: כִּי בְחֵטְא־חָם וּבִשְׁגְגַת
כְּנַעַן וְכָל־זַרְעוֹ יִמָּחֶה מִן־הָאֲדָמָה וְכָל־שְׁאֵרִיתוֹ וְלֹא יִנָּצֵל מֵהֶם [אִישׁ]
כב בְּיוֹם הַדִּין: וּלְעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים וְלַשְּׂנוּאִים אֵין כָּל־תִּקְוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים
כִּי אֶל־שְׁאוֹל יֵרְדוּ וְאֶל־מְקוֹם הַדִּין יֵלְכוּ וְאֵין לָהֶם כָּל־זֵכֶר בָּאָרֶץ
כַּאֲשֶׁר לֻקְחוּ בְנֵי־סְדוֹם מִן־הָאָרֶץ כָּכָה יֻקְחוּ כָּל־עוֹבְדֵי הָאֱלִילִים:

י–יג ויקרא. ברומי תוספת: אברהם לבנו. — ראש קדוש. נראה שזהו תרגום הלשון קדקד
יד–יח נזיר שבבראׄ מ״ט כ״ו. — מכל־עון. Ch מכל עונך. — גברתי את. בכושית אבן מין
כא זכר, ולפיכך שם הנוסח: אתה אדוני. — ואין לב. ברומי: ואין לב להם. — בחטא־חם

כג אַל־תִּירָא בְּנִי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת בֶּן־אַבְרָהָם אֵל עֶלְיוֹן יִשְׁמָרְךָ וּמִכָּל־
כד דֶּרֶךְ הַשְּׁגָגָה יַצִּילֶךָ: וְהַבַּיִת הַזֶּה בָּנִיתִי לִי לְשַׁכֵּן אֶת־שְׁמִי עָלָיו
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נְתֻנָה־לְּךָ וּלְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בֵּית אַבְרָהָם
וְנָתַן לְךָ וּלְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם כִּי אַתָּה תִּבְנֶה אֶת־בֵּיתִי וְתָקִים אֶת־שְׁמִי
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים עַד־עוֹלָם וְזַרְעֲךָ וְשִׁמְךָ יָקוּמוּ בְּכָל־דֹּרוֹת הָאָרֶץ:
כה–כו וַיְכַל [לְדַבֵּר אֵלָיו וּ]לְצַוּוֹתוֹ וּלְבָרְכוֹ: וַיִּשְׁכְּבוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו בְּמִטָּה
אַחַת וַיִּישַׁן יַעֲקֹב בְּחֵיק אַבְרָהָם אֲבִי אָבִיו וְדִמְיוֹנוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ שֶׁבַע
כז פְּעָמִים וַיָּגִילוּ רַחֲמָיו וְלִבּוֹ עָלָיו: וַיְבָרְכוֹ בְּכָל־לִבּוֹ וַיֹּאמַר אֵל עֶלְיוֹן
אֱלֹהֵי הַכֹּל וּבוֹרֵא הַכֹּל אֲשֶׁר הוֹצֵאתַנִי מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת־לִי אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָרֶשֶׁת אוֹתָהּ לְעוֹלָם וּלְהָקִים זֶרַע קֹדֶשׁ יִתְבָּרַךְ עֶלְיוֹן
כח לְעוֹלָם: וַיְבָרֶךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיֹּאמַר בְּנִי אֲשֶׁר בְּכָל־לִבִּי וְרַחֲמַי אֶשְׂמַח־
כט בּוֹ וְיִהְיוּ חַסְדְּךָ וְרַחֲמֶיךָ גְּדוֹלִים עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ כָּל־הַיָּמִים: וְאַל־
תַּעַזְבֵנוּ וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ מֵעַתָּה וְעַד־יְמֵי עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עָלָיו
ל וְעַל־זַרְעוֹ לְשָׁמְרוֹ וּלְבָרְכוֹ וּלְמַעַן תְּקַדֵּשׁ אֶת־עַם־נַחֲלָתֶךָ: בָּרְכֵהוּ
בְּכָל־בִּרְכוֹתֶיךָ מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־יְמֵי הָעוֹלָם וְחַדֵּשׁ בְּרִיתְךָ וְחַסְדְּךָ
עִמּוֹ וְעִם־זַרְעוֹ בְּכָל־רְצוֹנְךָ עַד־כָּל־דֹּרוֹת הָאָרֶץ:
כג וַיָּשֶׂם אֶת־שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת יַעֲקֹב עַל־עֵינָיו וַיְבָרֶךְ אֶת־אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וַיְכַס פָּנָיו וַיִּשְׁלַח רַגְלָיו וַיִּישַׁן שְׁנַת עוֹלָם וַיֵּאָסֶף אֶל־
ב אֲבוֹתָיו: וּבְכָל־זֶה יִשְׁכַּב יַעֲקֹב בְּחֵיקוֹ וְלֹא יָדַע כִּי־מֵת אַבְרָהָם
ג אֲבִי אָבִיו: וַיִּקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וְהִנֵּה קַר אַבְרָהָם כַּקֶּרַח וַיֹּאמַר
ד אָבִי אָבִי וְאֵין עוֹנֶה וַיֵּדַע כִּי־מֵת אַבְרָהָם: וַיָּקָם מֵחֵיקוֹ וַיָּרָץ וַיַּגֵּד
לְרִבְקָה אִמּוֹ וַתֵּלֶךְ רִבְקָה אֶל־יִצְחָק לַיְלָה וַתֹּאמֶר לוֹ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו
וְיַעֲקֹב עִמָּהֶם וְלַפִּיד בְּיָדָיו וַיֵּלְכוּ וַיִּמְצְאוּ אֶת־אַבְרָהָם שׁוֹכֵב מֵת:
ה–ו וַיִּפֹּל יִצְחָק עַל־פְּנֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיֵּבְךְּ וַיִּשַּׁק־לוֹ: וְהַקּוֹל נִשְׁמַע
בֵּית אַבְרָהָם וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֵּבְךְּ עַל־

כד–כו ובשגגת. בכמה כ״י: בחטא־חם שחת. — לשכן. נ״א: לשים. — ודמיונו. כלומר: אשר דמה לו. — שבע פעמים. A: שבע נשיקות. —

כג פטירת אברהם וקבורתו (א׳—ח׳) — התמעטות השנים והתרבות הקלקול של בני האדם — חבלי משיח ומלחמת איש באחיו וחוטאי הגוים יבאו להלחם בישראל (ט׳—כ״ה) — על התחדשות לימוד התורה והתחדשות האדם — מלכות המשיח ושלום הצדיקים (כ״ו—ל״א).

א וישלח רגליו. כך בכושי ובסורי. השוה בראׁ מ״ט ל״ג ויאסף רגליו. —
ג ויאסף אל אבותיו. שם כ״ה ח׳: אל־עמיו. — כי־מת אברהם. בנוסח A אין
ח–ט אברהם. — ויבך. בקצת כ״י נוסף: ויברכהו. — ולהקטין מהיובלים. ברומי: ולהמעיט

ז אַבְרָהָם אָבִיו הוּא וְכָל־בֵּית אַבְרָהָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי רָב׃ וַיִּקְבְּרֻהוּ
יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֵצֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַיִּבְכֻּהוּ
אַרְבָּעִים יוֹם כָּל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְיִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל וְכָל־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
ח קְטוּרָה בִּמְקוֹמָם וַיִּכְלוּ יְמֵי אֵבֶל אַבְרָהָם וּבְכִיתוֹ׃ וַיְחִי שְׁלֹשָׁה
יוֹבְלִים וְאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת שָׁנִים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וַיִּכְלוּ
ט יְמֵי חַיָּיו וַיְהִי זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים׃ כִּי יְמֵי חַיֵּי הַקַּדְמוֹנִים הֵם תִּשְׁעָה
עָשָׂר יוֹבְלִים וְאַחֲרֵי הַמַּבּוּל הֵחֵלּוּ לְהַמְעִיט מִתִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים
וּלְהַקְטִין מֵהַיּוֹבְלִים וּלְהַזְקִין מְהֵרָה וְלִשְׂבֹּעַ יְמֵיהֶם מִפְּנֵי הָעֳנִי הַגָּדוֹל
י וְרֹעַ דַּרְכֵיהֶם לְבַד מֵאַבְרָהָם׃ כִּי אַבְרָהָם תָּמִים [בְּכָל־מַעֲשָׂיו] אֶת־
הָאֱלֹהִים וְשׁוֹמֵר צֶדֶק כָּל־יְמֵי חַיָּיו וְלֹא כִלָּה אַרְבָּעָה יוֹבְלִים בְּחַיָּיו
יא עַד כִּי זָקֵן בִּפְנֵי הָרָעָה וַיִּשְׂבַּע יָמָיו׃ וְכָל־הַדּוֹרוֹת אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵעַתָּה
וְעַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל יִזְקְנוּ מַהֵר טֶרֶם יַשְׁלִימוּ שְׁנֵי יוֹבְלִים וְתַעַזְבֵם
יב דַּעְתָּם מִזְּקוּנֵיהֶם וְאָבְדָה כָּל־דַּעְתָּם׃ וּבַיָּמִים הָהֵם אִם־יִחְיֶה אָדָם
יוֹבֵל וַחֲצִי יוֹבֵל וְאָמְרוּ עָלָיו הֶאֱרִיךְ יָמִים וְרֹב יָמָיו עָמָל וּתְלָאָה
יג וְעֶצֶב וְאֵין שָׁלוֹם׃ כִּי מַכָּה עַל־מַכָּה וּפֶצַע עַל־פֶּצַע וְעֶצֶב עַל־עֶצֶב
וְרָעָה עַל־רָעָה וָחֳלִי עַל־חֹלִי וְכָל־מִשְׁפַּט־רַע כָּזֶה הוּא חֳלִי וְאָבְדָן
וְשֶׁלֶג וּכְפוֹר וְקֶרַח וְקַדַּחַת וְקֹר וְעֳנִי וּפַלָּצוּת וְרָעָב וּמָוֶת וְחֶרֶב
יד וּשְׁבִי וְכָל־מַכָּה וָעֹנִי׃ כָּל־אֵלֶּה יָבֹאוּ בַּדּוֹר הָרָע אֲשֶׁר יַחֲנִיף
טו אֶת־הָאָרֶץ טֻמְאָה זְנוּת תֶּבֶל וְתוֹעֵבָה מַעֲשֵׂיהֶם׃ אָז יֹאמְרוּ יְמֵי
הַקַּדְמוֹנִים רַבִּים עַד־אֶלֶף שָׁנָה וְטוֹבִים וְהִנֵּה יְמֵי חַיֵּינוּ אִם־יַרְבֶּה
אָדָם לִחְיוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְכֻלָּם [רַק]
טז רַע וְאֵין שָׁלוֹם בַּדּוֹר הָרָע הַזֶּה׃ וּבַדּוֹר הַהוּא יִגְעֲרוּ הַבָּנִים בַּאֲבוֹתֵיהֶם
וּבִזְקֵנֵיהֶם בִּגְלַל הַחֵטְא וְהֶחָמָס וּבִגְלַל אִמְרֵי פִיהֶם וּבִגְלַל הָרָעָה
הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְעַל־עָזְבָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ בֵּינֵיהֶם וּבֵינוֹ
לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו וְכָל־תּוֹרָתוֹ וְלֹא יָסוּרוּ יָמִין
יז וּשְׂמֹאל׃ כִּי כֻלָּם הֵרֵעוּ וְכָל־פֶּה יְדַבֵּר רֶשַׁע וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם־טֻמְאָה
יח וְתוֹעֵבָה וְכָל־דַּרְכֵיהֶם תֶּבֶל וְטֻמְאָה וַאֲבַדּוֹן׃ הִנֵּה תֹאבַד הָאָרֶץ
בַּעֲבוּר כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין מַטַּע־כֶּרֶם וְאֵין־שֶׁמֶן כִּי כָל־מַעֲשֵׂיהֶם כַּחַשׁ
וְאָבְדוּ כֻלָּם יַחַד הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל־דְּגֵי הַיָּם מִפְּנֵי בְנֵי־

יג ימי חייהם. — ורעה על־רעה. נ״א: ובשורה רעה על בשורה רעה. — וקדחת וקר.
יד כך נראה פירוש המלים לפי הרומי. ובכושי קשה לפרשן כי אין להן אח. — טמאה.

כא וְרָאִיתִי אֲנִי בְנִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה בֶן־הָאָדָם כִּי חֵטְא וְרָעָה הוּא וְכָל־
כב מַעֲשֵׂיהֶם טֻמְאָה וְנֶאָצָה וָתֶבֶל וְאֵין־צֶדֶק בָּהֶם: הִשָּׁמֶר־לְךָ פֶּן־תֵּלֵךְ
בְּדַרְכֵיהֶם וּבְעִקְּבוֹתֵיהֶם לֹא תִדְרֹךְ וְאַל־תֶּחֱטָא חֵטְא מָוֶת לִפְנֵי אֵל־
עֶלְיוֹן וְהִסְתִּיר פָּנָיו מִמְּךָ וֶהֱשִׁיבְךָ בְּיַד־חַטָּאתְךָ וְהִכְרִיתְךָ מִן־הָאָרֶץ
כג וְזַרְעֲךָ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאָבַד שִׁמְךָ וְזַרְעֲךָ מִכָּל־הָאָרֶץ: סוּר מִכָּל־
מַעֲשֵׂיהֶם וּמִכָּל־טֻמְאָתָם וּשְׁמֹר חֻקֹּת אֵל עֶלְיוֹן וַעֲשֵׂה רְצוֹנוֹ וְהִישַׁרְתָּ
כד בַּכֹּל: וּבֵרַכְךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וְלָקַח מִמְּךָ מַטַּע־צֶדֶק בְּכָל־הָאָרֶץ
[בְּכָל־דֹּרוֹת הָאָרֶץ] וְנוֹדַע שְׁמִי וְשִׁמְךָ תַּחַת הַשָּׁמַיִם בְּכָל־הַיָּמִים:
כה לֵךְ בְּנִי בְּשָׁלוֹם וְחִזְּקְךָ אֵל עֶלְיוֹן אֱלֹהַי וֵאלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת רְצֹנוֹ
וּבֵרַךְ כָּל־זַרְעֲךָ וּשְׁאֵרִית זַרְעֲךָ לְדֹרֵי דֹּרוֹת הָעוֹלָם בְּכָל־בִּרְכַּת
כו הַצֶּדֶק וְהָיִיתָ בְרָכָה בְּכָל־הָאָרֶץ: וַיֵּצֵא מֵאִתּוֹ וַיָּגֶל וַיִּשְׂמַח:
כב וַיְהִי בַּשָּׁבוּעַ הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
הִיא הַשָּׁנָה אֲשֶׁר־בָּהּ מֵת אַבְרָהָם וַיָּבֹאוּ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל מִבְּאֵר
שֶׁבַע לָחֹג אֶת־חַג הַשָּׁבֻעוֹת וְהוּא חַג הַבִּכּוּרִים אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיהֶם
ב וַיִּשְׂמַח אַבְרָהָם כִּי בָאוּ שְׁנֵי בָנָיו: כִּי מִקְנֶה רַב לְיִצְחָק בִּבְאֵר
ג שֶׁבַע וְהָלַךְ יִצְחָק לִרְאוֹת אֶת־מִקְנֵהוּ וְשָׁב אֶל־אָבִיו: וּבַיָּמִים הָהֵם
בָּא יִשְׁמָעֵאל לִרְאוֹת אֶת־אָבִיו וַיָּבֹאוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו וַיִּזְבַּח יִצְחָק זֶבַח
ד לְעוֹלָה וַיַּעַל עַל־מִזְבַּח־אָבִיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּחֶבְרוֹן: וַיִּזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה
וַיַּעַשׂ מִשְׁתֵּה־שִׂמְחָה לִפְנֵי יִשְׁמָעֵאל אָחִיו וַתַּעַשׂ רִבְקָה עֻגוֹת חֲדָשׁוֹת
מֵהַיְבוּל הֶחָדָשׁ וַתִּתֵּן לְיַעֲקֹב בְּנָהּ [הַטּוֹב] לְהָבִיא לְאַבְרָהָם אָבִיו
מֵרֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה לְמַעַן יֹאכַל וּבֵרַךְ אֶת־בּוֹרֵא הַכֹּל טֶרֶם יָמוּת:
ה וְיִצְחָק שָׁלַח בְּיַד יַעֲקֹב מִנְחָה טוֹבָה זֶבַח תּוֹדָה [לְ]אַבְרָהָם לְמַעַן
ו יִשְׁתֶּה וְיֹאכַל: וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיְבָרֶךְ אֶת־הָאֵל הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וַיַּעַשׂ כָּל־חֵלֶב הָאָרֶץ וַיִּתֵּן לִבְנֵי אָדָם לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת
ז וּלְבָרֵךְ אֶת־בּוֹרְאָם: וְעַתָּה אוֹדְךָ אֱלֹהַי כִּי הֶרְאִיתַנִי אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
הִנֵּה אֲנִי בֶן־מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וְכָל־יָמַי הָיוּ
ח שָׁלוֹם: חֶרֶב אוֹיֵב לֹא נִצְּחַתְנִי בַּכֹּל אֲשֶׁר נָתַתָּ־לִּי וּלְבָנַי כָּל־יְמֵי

כב יצחק וישמעאל ויעקב חגגו עם אברהם חג הביכורים בבאר שבע (א׳—ה׳) — תפלת אברהם (ו׳—ט׳) — דברי אברהם האחרונים וברכתו ליעקב (י׳—ל׳).

א—ג ביובל הארבעים וארבעה. Ch מוסיף: הזה. — שניהם. כך בנוסח הרומי.—
ד—ז תודה. ברומי: שלמים. — [הטוב]. רק בקצת כ״י. — ושבע ימים. בכושי: ומלא ימים.—
ח—ט נצחתני. נ״א: הפחידתני. — חסדך. ברומי: רחמיך ושלומך. גם Ch: ושלומך. —

ט חַיַּי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ יְהִי אֱלֹהֵי חַסְדְּךָ עַל־עַבְדְּךָ וְעַל־זֶרַע בָּנָיו וְהָיָה
לְךָ לְעַם־סְגֻלָּה וְנַחֲלָה מִכָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־יְמֵי דרות
י הָאָרֶץ לְכָל־הָעוֹלָמִים׃ וַיִּקְרָא לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַעֲקֹב בְּנִי יְבָרֶכְךָ
אֱלֹהֵי הַכֹּל וִאַמֶּצְךָ לַעֲשׂוֹת־צֶדֶק וּרְצוֹנוֹ לְפָנָיו וּבָחַר בְּךָ וּבְזַרְעֲךָ
לִהְיוֹת לְעַם־נַחֲלָתוֹ כִּרְצֹנוֹ כָּל־הַיָּמִים וְאַתָּה יַעֲקֹב בְּנִי קְרַב וּנְשַׁקְתָּנִי׃
יא וַיִּקְרַב וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ יַעֲקֹב בְּנִי וְכָל־בָּנָיו לְאֵל עֶלְיוֹן לְכָל־
הָעוֹלָמִים יִתֶּן־לְךָ אֱלֹהִים זֶרַע צֶדֶק וּמִבָּנֶיךָ יְקַדֵּשׁ בְּכָל־הָאָרֶץ
יב וְיַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְזַרְעֲךָ כָּל־גּוֹיִם׃ חֲזַק לִפְנֵי הָאֲנָשִׁים וּמֹשֵׁלְתָּ
בְּכָלוֹ־זֶרַע הָאָרֶץ וּבְכָל־]זֶרַע שֵׁת וְאָז יִצְדְּקוּ דְּרָכֶיךָ וְדַרְכֵי בָנֶיךָ
יג לִהְיוֹת לְעַם־קָדְשׁוֹ׃ יִתֶּן־לְךָ אֵל עֶלְיוֹן אֶת־כָּל־הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בֵּרְכַנִי
וַאֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־נֹחַ וְאָדָם יָנוּחוּ עַל־רֹאשׁ קָדוֹשׁ זַרְעֲךָ לְדוֹרֵי דרות
יד וְעַד־עוֹלָם׃ וְטַהֲרָם יְיָ מִכָּל־רֶשַׁע [וְ]טֻמְאָה לְמַעַן יְכַפֵּר עָלֶיךָ מִכָּל־
טו עָוֹן אֲשֶׁר בִּשְׁגְגוֹתֶיךָ וְחִזְּקְךָ וּבֵרַכְךָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת כָּל־הָאָרֶץ׃ וְחִדֵּשׁ
אֶת־בְּרִיתוֹ עִמְּךָ וְהָיִיתָ לְעַם נַחֲלָתוֹ לְכָל־הָעוֹלָמִים וְהוּא יִהְיֶה לְךָ
טז וּלְזַרְעֲךָ לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצֶדֶק כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ׃ וְאַתָּה בְנִי יַעֲקֹב
זְכֹר דְּבָרַי וּשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת אַבְרָהָם אָבִיךָ הִבָּדֵל מֵהַגּוֹיִם וְאַל־תֹּאכַל
אִתָּם וְאַל־תַּעַשׂ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְאַל־תִּתְרַע אִתָּם כִּי מַעֲשֵׂיהֶם טֻמְאָה וְכָל־
יז דַּרְכֵיהֶם תֶּבֶל וְתוֹעֵבָה מִזִּבְחוֹתֵיהֶם׃ לַמֵּתִים יִזְבְּחוּ וְלַשֵּׁדִים יִשְׁתַּחֲווּ
יח וּבֵין הַקְּבָרִים יֹאכֵלוּ וְכָל־מַעֲשֵׂיהֶם הֶבֶל וָשָׁוְא׃ וְאֵין בָּהֶם לֵב
לְהַשְׂכִּיל וְעֵינֵיהֶם לֹא תִרְאֶינָה מַעֲשֵׂיהֶם וְאֵיךְ יִתְעוּ בְּאָמְרָם לָעֵץ
יט אֱלֹהַי אַתָּה וְלָאֶבֶן גְּבִרְתִּי אַתְּ וְאַתָּה מוֹשִׁיעֵנִי וְאֵין־לֵב׃ וְאַתָּה בְּנִי
יַעֲקֹב יַעַזְרְךָ אֵל עֶלְיוֹן וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יְבָרֶכְךָ וַהֲסִירְךָ מִטֻּמְאָתָם
כ וּמִכָּל־שִׁגְגוֹתֵיהֶם׃ הִשָּׁמֶר־לְךָ יַעֲקֹב בְּנִי פֶּן־תִּקַּח אִשָּׁה מִכָּל־זֶרַע
כא בְּנוֹת כְּנַעַן כִּי כָל־זַרְעוֹ יִכָּרֵת מִן־הָאֲדָמָה׃ כִּי בְחֵטְא־חָם וּבִשְׁגָגַת
כְּנַעַן וְכָל־זַרְעוֹ יִמָּחֶה מִן־הָאֲדָמָה וְכָל־שְׁאֵרִיתוֹ וְלֹא יִנָּצֵל מֵהֶם [אִישׁ]
כב בְּיוֹם הַדִּין׃ וּלְעוֹבְדֵי הָאֱלִילִים וְלַשְּׂנוּאִים אֵין כָּל־תִּקְוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים
כִּי אֶל־שְׁאֹל יֵרְדוּ וְאֶל־מְקוֹם הַדִּין יֵלְכוּ וְאֵין לָהֶם כָּל־זֵכֶר בָּאָרֶץ
כַּאֲשֶׁר לָקְחוּ בְנֵי־סְדוֹם מִן־הָאָרֶץ כָּכָה יֻקְחוּ כָּל־עוֹבְדֵי הָאֱלִילִים׃

י–יג ויקרא. ברומי תוספת: אברהם לבנו. — ראש קדוש. נראה שזהו תרגום הלשון קדקד
יד–יח נזיר שבברא׳ מ״ט כ״ו. — מכל־עון. Ch מכל עונך. — גברתי את. בכושית אבן מין
כא זכר, ולפיכך שם הנוסח: אתה אדוני. — ואין לב. ברומי: ואין לב להם. — בחטא־חם

כג אַל־תִּירָא בְּנִי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת בֶּן־אַבְרָהָם אֵל עֶלְיוֹן יִשְׁמָרְךָ וּמִכָּל־
כד דֶּרֶךְ הַשְּׁגָגָה יַצִּילֶךָ: וְהַבַּיִת הַזֶּה בָּנִיתִי לִי לְשַׁכֵּן אֶת־שְׁמִי עָלָיו
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נְתֻנָה־לְּךָ וּלְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בֵּית אַבְרָהָם
וְנָתַן לְךָ וּלְזַרְעֲךָ לְעוֹלָם כִּי אַתָּה תִּבְנֶה אֶת־בֵּיתִי וְתָקִים אֶת־שְׁמִי
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים עַד־עוֹלָם וְזַרְעֲךָ וְשִׁמְךָ יָקוּמוּ בְּכָל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ:
כה–כו וַיְכַל [לְדַבֵּר אֵלָיו ו]לְצַוּוֹתוֹ וּלְבָרְכוֹ: וַיִּשְׁכְּבוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו בְּמִטָּה
אַחַת וַיִּישַׁן יַעֲקֹב בְּחֵיק אַבְרָהָם אֲבִי אָבִיו וְדִמְיוֹנוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ שֶׁבַע
כז פְּעָמִים וַיָּגִילוּ רַחֲמָיו וְלִבּוֹ עָלָיו: וַיְבָרְכוֹ בְּכָל־לִבּוֹ וַיֹּאמַר אֵל עֶלְיוֹן
אֱלֹהֵי הַכֹּל וּבוֹרֵא הַכֹּל אֲשֶׁר הוֹצֵאתַנִי מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת־לִי אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָרֶשֶׁת אוֹתָהּ לְעוֹלָם וּלְהָקִים זֶרַע קֹדֶשׁ יִתְבָּרֵךְ עֶלְיוֹן
כח לְעוֹלָם: וַיְבָרֶךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיֹּאמַר בְּנִי אֲשֶׁר בְּכָל־לִבִּי וְרַחֲמַי אֶשְׂמַח־
כט בּוֹ וְיִהְיוּ חַסְדְּךָ וְרַחֲמֶיךָ גְּדוֹלִים עָלָיו וְעַל־זַרְעוֹ כָּל־הַיָּמִים: וְאַל־
תַּעַזְבֵנוּ וְאַל־תִּטְּשֵׁנוּ מֵעַתָּה וְעַד־יְמֵי עוֹלָם וְהָיוּ עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עָלָיו
ל וְעַל־זַרְעוֹ לְשָׁמְרוֹ וּלְבָרְכוֹ וּלְמַעַן תְּקַדֵּשׁ אֶת־עַם־נַחֲלָתְךָ: בָּרְכֵהוּ
בְּכָל־בִּרְכוֹתֶיךָ מֵעַתָּה וְעַד־כָּל־יְמֵי הָעוֹלָם וְחַדֵּשׁ בְּרִיתְךָ וְחַסְדְּךָ
עִמּוֹ וְעִם־זַרְעוֹ בְּכָל־רְצוֹנְךָ עַד־כָּל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ:
כג וַיָּשֶׂם אֶת־שְׁתֵּי אֶצְבְּעוֹת יַעֲקֹב עַל־עֵינָיו וַיְבָרֶךְ אֶת־אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים וַיְכַס פָּנָיו וַיִּשְׁלַח רַגְלָיו וַיִּישַׁן שְׁנַת עוֹלָם וַיֵּאָסֶף אֶל־
ב אֲבוֹתָיו: וּבְכָל־זֶה יִשְׁכַּב יַעֲקֹב בְּחֵיקוֹ וְלֹא יָדַע כִּי־מֵת אַבְרָהָם
ג אֲבִי אָבִיו: וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וְהִנֵּה קַר אַבְרָהָם כַּקֶּרַח וַיֹּאמַר
ד אָבִי אָבִי וְאֵין עוֹנֶה וַיֵּדַע כִּי־מֵת אַבְרָהָם: וַיָּקָם מֵחֵיקוֹ וַיָּרָץ וַיַּגֵּד
לְרִבְקָה אִמּוֹ וַתֵּלֶךְ רִבְקָה אֶל־יִצְחָק לַיְלָה וַתֹּאמֶר לוֹ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו
וְיַעֲקֹב עִמָּהֶם וְלַפִּיד בְּיָדָיו וַיֵּלְכוּ וַיִּמְצְאוּ אֶת־אַבְרָהָם שׁוֹכֵב מֵת:
ה–ו וַיִּפֹּל יִצְחָק עַל־פְּנֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיֵּבְךְּ וַיִּשַּׁק־לוֹ: וְהַקּוֹל נִשְׁמַע
בֵּית אַבְרָהָם וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם אָבִיו וַיֵּבְךְּ עַל־

כד–כו ובשגגת. בכמה כ״י: בחטא־חם שחת. — לשכן. נ״א: לשים. — ודמיונו. כלומר: אשר דמה לו. — שבע פעמים. A: שבע נשיקות. —

כג פטירת אברהם וקבורתו (א׳–ח׳) — התמעטות השנים והתרבות הקלקול של בני האדם – חבלי משיח ומלחמת איש באחיו וחוטאי הגוים יבאו להלחם בישראל (ט׳–כ״ה) – על התחדשות לימוד התורה והתחדשות האדם — מלכות המשיח ושלום הצדיקים (כ״ו–ל״א).

א וישלח רגליו. כך בכושי ובסורי. השוה בראʹ מ״ט ל״ג ויאסף רגליו. —
ג ויאסף אל אבותיו. שם כ״ה חʹ: אל־עמיו. — כי־מת אברהם. בנוסח A אין
ח–ט אברהם. — ויבך. בקצת כ״י נוסף: ויברכהו. — ולהקטין מהיובלים. ברומי: ולהמעיט

ז אַבְרָהָם אָבִיו הוּא וְכָל־בֵּית אַבְרָהָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי רָב: וַיִּקְבְּרֻהוּ
יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֵצֶל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ וַיִּבְכֻּהוּ
אַרְבָּעִים יוֹם כָּל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ וְיִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל וְכָל־בְּנֵיהֶם וּבְנֵי
ח קְטוּרָה בִּמְקוֹמָם וַיִּכְלוּ יְמֵי אֵבֶל אַבְרָהָם וּבְכִיתוֹ: וַיְחִי שְׁלֹשָׁה
יוֹבְלִים וְאַרְבָּעָה שָׁבוּעוֹת שָׁנִים מֵאָה וְשִׁבְעִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וַיִּכְלוּ
ט יְמֵי חַיָּיו וַיְהִי זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים: כִּי יְמֵי חַיֵּי הַקַּדְמוֹנִים הֵם תִּשְׁעָה
עָשָׂר יוֹבְלִים וְאַחֲרֵי הַמַּבּוּל הֵחֵלּוּ לְהַמְעִיט מִתִּשְׁעָה עָשָׂר יוֹבְלִים
וּלְהַקְטִין מֵהַיּוֹבְלִים וּלְהַזְקִין מְהֵרָה וְלִשְׂבֹּעַ יְמֵיהֶם מִפְּנֵי הָעֳנִי הַגָּדוֹל
י וְרֹעַ דַּרְכֵיהֶם לְבַד מֵאַבְרָהָם: כִּי אַבְרָהָם תָּמִים [בְּכָל־מַעֲשָׂיו] אֶת־
הָאֱלֹהִים וְשׁוֹמֵר צֶדֶק כָּל־יְמֵי חַיָּיו וְלֹא כִלָּה אַרְבָּעָה יוֹבְלִים בְּחַיָּיו
יא עַד כִּי זָקֵן בִּפְנֵי הָרָעָה וַיִּשְׂבַּע יָמָיו: וְכָל־הַדּוֹרוֹת אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵעַתָּה
וְעַד־יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל יִזְקְנוּ מַהֵר טֶרֶם יַשְׁלִימוּ שְׁנֵי יוֹבְלִים וְתַעַזְבֵם
יב דַּעְתָּם מִזְּקוּנֵיהֶם וְאָבְדָה כָל־דַּעְתָּם: וּבַיָּמִים הָהֵם אִם־יִחְיֶה אָדָם
יוֹבֵל וַחֲצִי יוֹבֵל וְאָמְרוּ עָלָיו הֶאֱרִיךְ יָמִים וְרֹב יָמָיו עָמָל וּתְלָאָה
יג וְעֶצֶב וְאֵין שָׁלוֹם: כִּי מַכָּה עַל־מַכָּה וּפֶצַע עַל־פֶּצַע וְעֶצֶב עַל־עֶצֶב
וְרָעָה עַל־רָעָה וָחֳלִי עַל־חֳלִי וְכָל־מִשְׁפְּטֵי־רַע כָּזֶה הוּא חֳלִי וַאֲבַדּוֹן
וְשֶׁלֶג וּכְפוֹר וְקָרַח וְקַדַּחַת וְקֹר וַעֲנִי וּפַלָּצוּת וְרָעָב וּמָוֶת וְחֶרֶב
יד וּשְׁבִי וְכָל־מַכָּה וָעֹנִי: כָּל־אֵלֶּה יָבֹאוּ בַּדּוֹר הָרָע אֲשֶׁר יַחֲנִיף
טו אֶת־הָאָרֶץ טֻמְאָה זְנוּת תֶּבֶל וְתוֹעֵבָה מַעֲשֵׂיהֶם: אָז יֹאמְרוּ יְמֵי
הַקַּדְמוֹנִים רַבִּים עַד־אֶלֶף שָׁנָה וְטוֹבִים וְהִנֵּה יְמֵי חַיֵּינוּ אִם־יַרְבֶּה
אָדָם לִחְיוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְכֻלָּם [רַק]
טז רַע וְאֵין שָׁלוֹם בַּדּוֹר הָרָע הַזֶּה: וּבַדּוֹר הַהוּא יִגְעֲרוּ הַבָּנִים בַּאֲבוֹתֵיהֶם
וּבִזְקֵנֵיהֶם בִּגְלַל הַחֵטְא וְהֶחָמָס וּבִגְלַל אִמְרֵי פִיהֶם וּבִגְלַל הָרָעָה
הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ וְעַל־עָזְבָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ בֵּינֵיהֶם וּבֵינוֹ
לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקּוֹתָיו וְכָל־תּוֹרָתוֹ וְלֹא יָסוּרוּ יָמִין
יז וּשְׂמֹאל: כִּי כֻלָּם הֵרֵעוּ וְכָל־פֶּה יְדַבֵּר רֶשַׁע וְכָל מַעֲשֵׂיהֶם־טֻמְאָה
יח וְתוֹעֵבָה וְכָל־דַּרְכֵיהֶם תֶּבֶל וְטֻמְאָה וַאֲבַדּוֹן: הִנֵּה תֹּאבַד הָאָרֶץ
בַּעֲבוּר כָּל־מַעֲשֵׂיהֶם וְאֵין מַטַּע־כֶּרֶם וְאֵין־שֶׁמֶן כִּי כָל־מַעֲשֵׂיהֶם כַּחַשׁ
וְאָבְדוּ כֻלָּם יַחַד הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכָל־דְּגֵי הַיָּם מִפְּנֵי בְנֵי־

יג ימי חייהם. — ורעה על־רעה. נ״א: ובשורה רעה על בשורה רעה. — וקדחת וקר.
יד כך נראה פירוש המלים לפי הרומי. ובכושי קשה לפרשן כי אין להן אח. — טמאה.

יט הָאָדָם׃ וְרָבוּ אֵלֶּה בְּאֵלֶּה הַנְּעָרִים בַּזְּקֵנִים וְהַזְּקֵנִים בַּנְּעָרִים הֶעָנִי
בֶּעָשִׁיר הַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד הָרָשׁ בַּשָּׂר בִּגְלַל הַחֹק וּבִגְלַל הַבְּרִית כִּי
כ שָׁכְחוּ מִצְוֹתָיו וּבְרִיתוֹ וְחַג וְחֹדֶשׁ וְשַׁבָּת וְיוֹבֵל וְכָל־מִשְׁפָּט׃ וְקָמוּ
כַּחֲרָבוֹת וּבְמִלְחָמָה לַהֲשִׁיבָם הַדֶּרֶךְ וְלֹא יָשׁוּבוּ עַד־אֲשֶׁר יִשָּׁפֵךְ
כא דָּם רַב בָּאָרֶץ אֵלֶּה בְּאֵלֶּה׃ וְהַנִּצָּלִים לְדֶרֶךְ הַצֶּדֶק לֹא יָשׁוּבוּ
מֵרָעָתָם כִּי כֻלָּם בְּמִרְמָה לָעֹשֶׁר יָקוּמוּ לָקַחַת אִישׁ אֵת אֲשֶׁר לְרֵעֵהוּ
וּבְשֵׁם הַגָּדוֹל יִקָּרְאוּ וְלֹא בֶאֱמֶת וְלֹא בְצֶדֶק וְטִמְּאוּ אֶת־קֹדֶשׁ
כב הַקֳּדָשִׁים בְּטֻמְאַת הֶרֶם תּוֹעֲבָתָם׃ וְהָיָה מוּסָר גָּדוֹל עַל־מַעֲשֵׂי הַדּוֹר
כג הַהוּא מֵאֵת יְיָ וּנְתָנָם לַחֶרֶב וְלַמִּשְׁפָּט וְלַשְּׁבִי וּלְשָׁלָל לְאָכְלָה׃ וְהֵעִיר
עֲלֵיהֶם אֶת־חוֹטְאֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם עֲלֵיהֶם רַחֲמִים וְחֶסֶד וּפְנֵי
אִישׁ לֹא יִשְׂאוּ לְזָקֵן וּלְנַעַר וּלְאִישׁ כִּי רָעִים וְגִבּוֹרִים הֵמָּה לְהָרַע
מִכָּל־בְּנֵי הָאָדָם וְעָשׂוּ בְּיִשְׂרָאֵל חָמָס וְהֵטָא בְּיַעֲקֹב וְנִשְׁפַּךְ דָּם־רַב
כד בָּאָרֶץ וְאֵין מְאַסֵּף וְאֵין קוֹבֵר׃ בַּיָּמִים הָהֵם יִצְעֲקוּ וְיִקְרְאוּ וְיִתְפַּלְלוּ
כה לְהַצִּילָם מִיַּד הַגּוֹיִם הַחוֹטְאִים וְאֵין מַצִּיל׃ וְהִלְבִּינוּ רָאשֵׁי הַבָּנִים
בְּשֵׂיבָה וְנִרְאָה הַיֶּלֶד בֶּן־שְׁלֹשֶׁת הַשָּׁבֻעוֹת כְּזָקֵן בֶּן־מֵאָה שָׁנָה וְאָבְדָה
כו קוֹמָתָם בַּצָּרָה וּבַלָּחַץ׃ וּבַיָּמִים הָהֵם יָחֵלּוּ הַבָּנִים לִדְרֹשׁ הַחֻקִּים
כז וְלִדְרֹשׁ הַמִּצְוֹת וְלָשׁוּב לְדֶרֶךְ הַצֶּדֶק׃ וְהֵחֵלּוּ הַיָּמִים לִגְדֹּל וְלִרְבּוֹת
וּבְנֵי הָאָדָם דּוֹר מִדּוֹר וְיוֹם מִיּוֹם עַד־יִקְרְבוּ יְמֵיהֶם לְאֶלֶף שָׁנָה
כח וּלְמִסְפַּר שָׁנִים גָּדוֹל מִמִּסְפַּר הַיָּמִים׃ וְאֵין זָקֵן וְאֵין שְׂבַע יָמִים כִּי
כט כֻּלָּם נְעָרִים וּבָנִים יִהְיוּ׃ וְכִלּוּ כָּל־יְמֵיהֶם בְּשָׁלוֹם וּבְשִׂמְחָה וְחָיוּ
וְאֵין שָׂטָן וְאֵין אִישׁ רָע לְאַבֵּד כִּי כָל־יְמֵיהֶם יְמֵי שָׁלוֹם וּמַרְפֵּא
ל וּבְרָכָה יִהְיוּ׃ בָּעֵת הַהִיא יִרְפָּא יְיָ אֶת־עֲבָדָיו וְרָאוּ שָׁלוֹם רָב וְגֵרְשׁוּ
אֶת־שׂוֹנְאֵיהֶם וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיוֹדוּ וְיִשְׂמְחוּ בְּשִׂמְחָה לְעוֹלָם וָעֶד וְרָאוּ
לא בְּשׂנְאֵיהֶם כָּל־מִשְׁפָּטָם וְכָל־קִלְלָתָם׃ וְנָחוּ עַצְמוֹתֵיהֶם בָּאָרֶץ וְרוּחָם
יַרְבֶּה שִׂמְחָה וְיָדְעוּ כִּי יְיָ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְעוֹשֶׂה חֶסֶד לְמֵאוֹת וְלִרְבָבוֹת
לב וּלְכָל אוֹהֲבָיו׃ וְאַתָּה מֹשֶׁה כְּתֹב אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי־כֵן הֵם
כְּתוּבִים וְהָעֲלוּם עַל־לוּחוֹת הַשָּׁמַיִם לְדֹרוֹת עוֹלָם׃
כד וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ יְיָ אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ

כד–כז ברומי: בטומאה. — להצילם. בכושי: להנצל. — מציל. בכושי: נִצָּל. — ובני האדם.
לב A: בבני האדם. — על־לחות השמים. Ch מוסיף: לעדות. —

כד יצחק ישב על באר לחי ראי (א׳) — עשו מכר בכורתו (ב׳–ז׳) — יצחק בגרר וענינו עם אבימלך (ח׳–כ״ז)— יצחק קלל את פלשתים (כ״ח–ל״ב).

מֵחֶבְרוֹן וַיֵּשֶׁב עַל־בְּאֵר רֹאִי בִּשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל
ב הַזֶּה שֶׁבַע שָׁנִים׃ וּבִשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי הֵחֵל רָעָב בָּאָרֶץ
ג מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם׃ וַיָּזֶד יַעֲקֹב נְזִיד
עֲדָשִׁים וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה רָעֵב וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב אָחִיו תֶּן־לִי
מִן־נְזִיד־הַתְּבוּאָה הַזֶּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַעֲקֹב מִכְרָה לִי בְּכֹרָתְךָ רֵאשִׁית
ד הַלֵּדָה וְאֶתְּנָה לְּךָ לֶחֶם וּמִן־נְזִיד הַתְּבוּאָה׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ
הִנֵּנִי הוֹלֵךְ לָמוּת לָמָּה־זֶּה לִי בְּכוֹרָה וַיֹּאמֶר לְיַעֲקֹב הִנֵּה נְתַתִּי
ה–ו לָךְ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה־לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ׃ וַיִּתֵּן יַעֲקֹב לְאָחִיו
ז לְעֵשָׂו לֶחֶם וְנָזִיד וַיֹּאכַל לָשֹׂבַע וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־בְּכוֹרָתוֹ׃ עַל־כֵּן
קָרָא שֵׁם עֵשָׂו אֱדוֹם עַל־הַנָּזִיד הָאָדֹם אֲשֶׁר נָתַן לוֹ יַעֲקֹב בִּבְכֹרָתוֹ׃
ח וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיָּבֹא יִצְחָק וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לַשָּׁבוּעַ
ט הַזֶּה וַיֵּלֶךְ אֶל־מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה אֶל־אֲבִימֶלֶךְ׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שֵׁב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ גּוּר
י בָּאָרֶץ הַהִיא וְהָיִיתִי עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ׃ כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת וַהֲקִימוֹתִי אֶת־שְׁבֻעָתִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ
וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְאֶתֵּן לְזַרְעֲךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
יא הַזֹּאת׃ וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אָבִיךָ
בְּקוֹלִי וַיִּשְׁמֹר אֶת־דְּבָרַי וּמִצְוֹתַי וְחֻקּוֹתַי וּבְרִיתִי וְעַתָּה שְׁמַע בְּקוֹלִי
יב–יג וְשֵׁב בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ וַיֵּשֶׁב בִּגְרָר שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעוֹת שָׁנִים׃ וַיְצַו
אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹתָיו וְעַל־אֹדוֹת כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לֵאמֹר כָּל־הַנֹּגֵעַ בּוֹ
יד וּבְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ מוֹת יָמוּת׃ וַיִּגְדַּל יִצְחָק בְּ[אֶרֶץ] פְּלִשְׁתִּים וַיְהִי־לוֹ
טו מִקְנֶה־רַב בָּקָר וְצֹאן וּגְמַלִּים וַאֲתֹנוֹת וּמִקְנֶה־רָב׃ וַיִּזְרַע בְּאֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַל מֵאָה שְׁעָרִים וַיִּגְדַּל יִצְחָק מְאֹד וַיְקַנְאוּ בוֹ פְּלִשְׁתִּים׃
טז וְכָל־הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אַבְרָהָם בְּחַיֵּי אַבְרָהָם סִתְּמוּן
יז פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְמַלְאוּן עָפָר׃ וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק
לֵךְ מֵאִתָּנוּ כִּי עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד וַיֵּלֶךְ יִצְחָק בִּשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ
יח הַשְּׁבִיעִי מִשָּׁם וַיָּגָר בְּנַחַל גְּרָר׃ וַיָּשׁוּבוּ וַיַּחְפְּרוּ אֶת־בְּאֵרוֹת הַמַּיִם
אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּ פְלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת
אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמוֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אַבְרָהָם

ג נזיד־התבואה. המתרגם קרא ביונית πυροῦ (=תבואה) במקום πυρροῦ (=אדום), ויצא לו נזיד התבואה (במקום נזיד האדום). — ראשית הלדה. ביאור הוא לבכורתך שלפניו. — בכורה. בכושי: ראשית הלדה. — לעשו. אין בנוסח A. — הנזיד האדם.
ד–ח–ו

יט אָבִיו׃ וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר בְּנַחַל וַיִּמְצְאוּ מַיִם חַיִּים וַיָּרִיבוּ
רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמַּיִם הָאֵלֶּה וַיִּקְרָא יִצְחָק
כ אֶת־שֵׁם הַבְּאֵר הַהִיא קָשִׁי כִּי הִקְשׁוּ עִמָּנוּ׃ וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת
וַיָּרִיבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא יִצְחָק שְׁמָהּ שִׂטְנָה וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר יִצְחָק עַתָּה הִרְחִיב
כא לָנוּ יְיָ וְנִגְדַּל בָּאָרֶץ׃ וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שֶׁבַע בִּשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ
כב הָרִאשׁוֹן בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה׃ וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בַּלַּיְלָה הַהוּא
בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־
תִּירָא כִּי אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם
כג בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּנָה אַבְרָהָם אָבִיו
רִאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְיָ וַיַּקְרֵב קָרְבָּן לֵאלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיו׃
כד–כה וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר וַיִּמְצְאוּ מַיִם חַיִּים׃ וַיִּכְרוּ עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר שֵׁנִית
וְלֹא מָצְאוּ מַיִם וַיֵּלְכוּ וַיַּגִּידוּ לְיִצְחָק כִּי־לֹא מָצְאוּ מַיִם וַיֹּאמֶר
כו יִצְחָק נִשְׁבַּעְתִּי כַּיּוֹם הַזֶּה לִפְלִשְׁתִּים וַיְהִי לָנוּ הַדָּבָר הַזֶּה׃ וַיִּקְרָא
יִצְחָק שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבַּע לַאֲבִימֶלֶךְ
כז וְלַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּלְפִיכֹל שׂוּמְרוֹ׃ וַיֵּדַע יִצְחָק בַּיּוֹם הַהוּא כִּי בְּלַחַץ
כח נִשְׁבַּע לָהֶם לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם שָׁלוֹם׃ וַיְקַלֵּל יִצְחָק בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־
פְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר אֲרוּרִים פְּלִשְׁתִּים לְיוֹם־הָאַף וְהֶחָרוֹן מִכָּל־הַגּוֹיִם
יִתְּנֵם אֱלֹהִים לְלַעַג וְלִקְלָלָה וּלְאַף וְחָרוֹן בְּיַד הַגּוֹיִם הַחַטָּאִים וּבְיַד
כט הַחִתִּים וְהִכְרִיתוּם׃ וְהַנִּצָּל מֵחֶרֶב הָאוֹיֵב וּמֵהַחִתִּים יַכְרִיתוּם עַם־
צַדִּיקִים כְּמִשְׁפָּט מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי צָרִים וְשׂוֹנְאִים יִהְיוּ לִפְנֵי
ל כְּיָמֵיהֶם עַל־הָאֲדָמָה׃ וְלֹא יִשָּׁאֵר לָהֶם שָׂרִיד וּפָלִיט מִיּוֹם דִּין
הַקֶּצֶף כִּי לְאַבֵּד וּלְהַכְרִית וּלְגָרֵשׁ מֵהָאָרֶץ כָּל־זֶרַע פְּלִשְׁתִּים וְאֵין
לא לְכָל־כַּפְתּוֹר שֵׁם וּשְׁאֵרִית זֶרַע עַל־הָאֲדָמָה׃ כִּי אִם־גַּם־יִסַּק שָׁמַיִם
מִשָּׁם יוֹרִידֵהוּ וְאִם יִתְבַּצֵּר בָּאָרֶץ מִשָּׁם יִנָּתֵק וְאִם־בַּגּוֹיִם יִסְתַּתֵּר
מִשָּׁם יִכָּרֵת וְאִם־שְׁאוֹל יֵרֵד שָׁם יִרְבֶּה מִשְׁפָּטוֹ וְגַם־שָׁם אֵין שָׁלוֹם
לב לוֹ׃ אִם־בַּשְּׁבִי יֵלֵךְ בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשׁוֹ בַּדֶּרֶךְ יַהַרְגֻהוּ וְלֹא יִשָּׁאֵר־

יט בכושי: נזיד התבואה (ע׳ בפ״ג). — הקשו עמנו. השוה בראי כ״ו כ׳ עשק כי התעשקו
כ–כב עמו. — ונגדל. כך בנוסח A. בשאר כ״י: ויגדל. — כחול הים. Ch: כעפר הארץ. —
כו ולאחזת מרעהו. — תפס אחזת כשם פרטי. — שומרו. ברומי: שר צבאו (וע׳ בראי
כז־כח־כט כ״ו כ״ו). — נשבע להם. נ״א: נשבעו לו. — החתים. אין ברוב הכ״י. — כימיהם.
ברומי: בדורותם. —

לג לוֹ שֵׁם וָזֶרַע בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי בְקִלְלַת עוֹלָם יֵלֵךְ׃ וְכֵן נִכְתַּב וְנֶחֱרַת
עָלָיו בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם לַעֲשׂוֹת־לוֹ בְּיוֹם הַדִּין וּלְהַכְרִיתוֹ מִן־הָאָרֶץ׃
כה וּבִשְׁנַת שְׁתַּיִם לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה בַּיּוֹבֵל הַזֶּה קָרְאָה רִבְקָה אֶת־יַעֲקֹב
בְּנָהּ וַתְּדַבֵּר אֵלָיו לֵאמֹר בְּנִי אַל־תִּקַּח לְךָ אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן כִּי
עֵשָׂו אָחִיךָ אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים מִזֶּרַע כְּנַעַן וַתְּמָרֶרְנָה אֶת־
רוּחִי בְּכָל־מַעֲשֵׂה טֻמְאָתָן כִּי כָל־מַעֲשֵׂיהֶן זְנוּת וְהוֹלֵלוֹת וְאֵין־צֶדֶק
ב בָּהֶן כִּי אִם־רָע׃ וְאָנֹכִי בְּנִי אֲהַבְתִּיךָ מְאֹד מְאֹד וְלִבִּי וְרַחֲמַי יְבָרְכוּךָ
ג בְּכָל־עֵת וְאַשְׁמֹרֶת הַלָּיְלָה׃ וְעַתָּה בְּנִי שְׁמַע בְּקוֹלִי וַעֲשֵׂה רְצוֹן אִמְּךָ
וְאַל־תִּקַּח־לְךָ אִשָּׁה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ הַזֹּאת כִּי אִם־מִבֵּית אָבִיךָ וּמִמִּשְׁפַּחַת
אָבִיךָ וְלָקַחְתָּ לְךָ אִשָּׁה מִבֵּית אָבִי וּבֵרַכְךָ אֵל עֶלְיוֹן וְהָיוּ בָנֶיךָ
ד דוֹר־צֶדֶק וְזַרְעֲךָ קָדוֹשׁ׃ וַיְדַבֵּר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
הִנְנִי אִמִּי בֶּן־תִּשְׁעָה שָׁבֻעוֹת שָׁנִים וְאִשָּׁה לֹא יָדַעְתִּי וְלֹא נָגַעְתִּי
וְלֹא אֵרַשְׂתִּי וְלֹא חָשַׁבְתִּי לָקַחַת לִי אִשָּׁה מִכָּל־זֶרַע בְּנוֹת כְּנָעַן׃
ה כִּי זָכַרְתִּי אִמִּי אֶת־דִּבְרֵי אַבְרָהָם אָבִינוּ אֲשֶׁר צִוַּנִי לְבַל־אֶקַּח אִשָּׁה
מִכָּל־זֶרַע בֵּית כְּנָעַן כִּי אִם־מִזֶּרַע בֵּית אָבִי אֶקַּח־לִי אִשָּׁה וּמִמִּשְׁפַּחְתִּי׃
ו שָׁמַעְתִּי לִפְנֵי־כֵן כִּי נוֹלְדוּ בָנוֹת לְלָבָן אָחִיךְ וַאֲלֵיהֶן שַׂמְתִּי לִבִּי
ז לָקַחַת מֵהֶן אִשָּׁה׃ עַל־כֵּן נִשְׁמַרְתִּי לְנַפְשִׁי כִּי לֹא־אֶחֱטָא וְלֹא־אַשְׁחִית
בְּכָל־דְּרָכַי כָּל־יְמֵי חַיַּי כִּי עַל־הַהוֹלֵלוֹת וְהַזְּנוּת הִרְבָּה אַבְרָהָם אָבִי
ח לְצַוּוֹת אוֹתִי׃ וְעִם־כָּל־אֲשֶׁר צִוַּנִי עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנִים אֵלֶּה יְרִיבֵנִי
אָחִי וַיַּרְבֶּה דְבָרָיו אֵלַי וַיֹּאמַר אָחִי קַח אִשָּׁה אַחַת מֵאֲחָיוֹת שְׁתֵּי
ט נָשַׁי וַאֲנִי לֹא אֶחְפֹּץ לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשֵׂי אָחִי׃ נִשְׁבַּעְתִּי אִמִּי לְפָנַיִךְ
כָּל־יְמֵי חַיַּי אִם־אֶקַּח־לִי אִשָּׁה מִזֶּרַע כָּל־בְּנוֹת כְּנָעַן וְאִם אָרַע לַעֲשׂוֹת
י כַּאֲשֶׁר עָשָׂה אָחִי׃ אַל־תִּירְאִי אִמִּי בִּטְחִי כִּי אֶעֱשֶׂה רְצוֹנֵךְ וּבְיֹשֶׁר
יא אֲהַלֵּךְ וְלֹא אַשְׁחִית דְּרָכַי לְעוֹלָם׃ וַתִּשָּׂא פָנֶיהָ הַשָּׁמַיְמָה וַתִּפְרֹשׂ
אֶצְבְּעוֹת יָדֶיהָ הַשָּׁמַיְמָה וַתִּפְתַּח אֶת־פִּיהָ וַתְּבָרֵךְ אֶת־הָאֵל הָעֶלְיוֹן
יב אֲשֶׁר בָּרָא אֶת־הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וַתִּתֶּן־לוֹ תוֹדָה וָשֶׁבַח׃ וַתֹּאמֶר בָּרוּךְ
יְיָ אֱלֹהִים וּבָרוּךְ שְׁמוֹ לְעוֹלָם וָעֶד אֲשֶׁר נָתַן לִי אֶת־יַעֲקֹב בֵּן טָהוֹר
וָזֶרַע קָדוֹשׁ כִּי לְךָ הוּא וּלְךָ יְהִי זַרְעוֹ לְכָל־הַיָּמִים בְּכָל־דּוֹרוֹת

כה רבקה צותה על יעקב שלא ישא אשה מבנות כנען (א׳–ג׳) — יעקב הבטיח לישא אשה מבנות לבן, אע״פ שעשו דבר על לבו לישא מבנות כנען (ד׳–י׳) — רבקה ברכה את יעקב (י״א–כ״ג).

ג–ט וזרעך. נ״א: וזרע. — מזרע כל־בנות כנען. נ״א: מבנות זרע כנען. —
יב וברוך שמו. נ״א: וברוך שם קדשו. — בכל דרות העולם. נ״א: עד־עולם. —

יג–יד הָעוֹלָם: בָּרְכֵהוּ יְיָ וְשִׂים בְּפִי בִּרְכַּת־צֶדֶק לְמַעַן אֲבָרְכֵהוּ: וּבָעֵת
הַהִיא יָרַד רוּחַ־הַקֹּדֶשׁ בְּפִיהָ וַתִּסְמֹךְ אֶת־שְׁתֵּי יָדֶיהָ עַל־רֹאשׁ יַעֲקֹב
טו וַתֹּאמַר: בָּרוּךְ אַתָּה אֲדֹנָי צֶדֶק וֵאלֹהֵי הָעוֹלָמִים וּבֵרַךְ אוֹתְךָ מִכָּל־
טז דּוֹרוֹת הָאָדָם וְנָתַן־לְךָ בְּנֵי דֶרֶךְ צֶדֶק וּלְזַרְעֲךָ יִפְתַּח־צֶדֶק: וְהִרְבָּה
בָנֶיךָ בְּחַיֶּיךָ וְהָיוּ לְמִסְפַּר יַרְחֵי הַשָּׁנָה וּבְנֵיהֶם יִרְבּוּ וְיִגְדְּלוּ מִכּוֹכְבֵי
יז הַשָּׁמַיִם וּמֵחוֹל הַיָּם יִרֶב מִסְפָּרָם: וְיִתֵּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה
הַזֹּאת כַּאֲשֶׁר אָמַר לָתֵת לְאַבְרָהָם וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו כָּל־הַיָּמִים וּלְקָחוּהָ
יח לַאֲחֻזַּת עוֹלָם: וְאֶרְאֶה לְךָ בְּנֵי בְנֵי־בְרָכָה בְּחַיַּי אֵלֶּה וְזֶרַע קֹדֶשׁ
יט יְהִי כָּל־זַרְעֲךָ: וְכַאֲשֶׁר הֲשִׁיבוֹתָ נֶפֶשׁ אִמְּךָ בְּחַיֶּיהָ מֵרְחֲמָהּ אֲשֶׁר
יְלָדַתְךָ כֵּן יְבָרְכוּךָ רַחֲמַי וְשָׁדַי יְבָרְכוּךָ וּפִי וּלְשׁוֹנִי יְהַלְלוּךָ מְאֹד:
כ וּפְרִיתָ וּפָרַצְתָּ בָּאָרֶץ וְזַרְעֲךָ יְהִי תָמִים בְּכָל־הָעוֹלָם בְּשִׂמְחַת הַשָּׁמַיִם
כא וְהָאָרֶץ וְשָׂמַח זַרְעֲךָ וּבְיוֹם הַשָּׁלוֹם הַגָּדוֹל יְהִי לוֹ שָׁלוֹם: שִׁמְךָ
וְזַרְעֲךָ יָקוּמוּ לְכָל־הָעוֹלָמִים וְהָיָה הָאֵל הָעֶלְיוֹן לָהֶם לֵאלֹהִים וְאֵל
כב עֶלְיוֹן עִמָּהֶם יֵשֵׁב וּבָהֶם יִבָּנֶה מִקְדָּשׁוֹ לְכָל־הָעוֹלָמוֹת: מְבָרֶכְךָ בָּרוּךְ
כג וְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר יְקַלֶּלְךָ בְּכַחַשׁ אָרוּר יִהְיֶה: וַתִּשַּׁק־לוֹ וַתֹּאמֶר אֵלָיו
יֶאֱהָבְךָ אֱלֹהֵי הָעוֹלָמִים בִּשְׂמֹחַ בְּךָ לֵב אִמְּךָ וְרַחֲמֶיהָ וִיבָרֶכְךָ וַתְּכַל
לְבָרֵךְ:
כו וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה קָרָא יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו בְּנוֹ הַגָּדוֹל
וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי אֲנִי זָקַנְתִּי וְהִנֵּה עֵינַי כָּהוּ מֵרְאוֹת וְלֹא יָדַעְתִּי יוֹם
ב מוֹתִי: וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ צֵידְךָ וְקַשְׁתְּךָ וְתֶלְיְךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה־
לִּי וְקַח־לִי בְּנִי וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֲבָה נַפְשִׁי וְהָבִיאָה־לִּי
ג וְאֹכֵלָה וּתְבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת: וְרִבְקָה שׁוֹמַעַת כְּדַבֵּר יִצְחָק
ד אֶל־עֵשָׂו: וַיַּשְׁכֵּם עֵשָׂו [וַיֵּצֵא] הַשָּׂדֶה לָצוּד וְלָקַחַת וּלְהָבִיא לְאָבִיו:
ה וַתִּקְרָא רִבְקָה אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ וַתֹּאמֶר לוֹ הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־יִצְחָק
אָבִיךָ מְדַבֵּר עִם־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר צוּדָה־לִּי וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים
ו וְהָבִיאָה־לִּי וַאֲבָרֶכְךָ לִפְנֵי יְיָ בְּטֶרֶם אָמוּת: וְעַתָּה שְׁמַע בְּנִי בְּקוֹלִי
לַאֲשֶׁר אֲצַוֶּךָּ לֶךְ־נָא אֶל־מַרְעִיתְךָ וְקַח־לִי שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים טוֹבִים

יד–יט רוח־הקדש. נ״א: רוח־הצדק. — השיבות נפש. נ״א: הנחת נפש. —

כו יצחק שלח את עשו לצוד ציד (א׳–ד׳) — רבקה למדה את יעקב לקבל ברכת יצחק (ה׳–ט׳) — יעקב התחפש לעשו וקבל הברכה (י׳–כ״ד) — עשו הביא ציד וקבל אף הוא ברכה (כ״ה–ל״ד) — עשו שטם את יעקב (ל״ה).

ח׳–י״א–י״ב כמתעתע. בכושי: כעושה רע. — מערמי בשרו. A: צוארו. — המטעמים.

וְאֶעֱשֶׂה אוֹתָם מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר
ז יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי יְיָ בְּטֶרֶם יָמוּת וְהָיִיתָ בָּרוּךְ׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה
אִמּוֹ אִמִּי לֹא אֶחְשֹׂךְ מְאוּמָה מִכֹּל אֲשֶׁר יֹאכַל אָבִי וַאֲשֶׁר יִיטַב
ח בְּעֵינָיו וְאוּלָם יָרֵאתִי אִמִּי פֶּן־יַכִּיר אֶת־קוֹלִי וִיבַקֵּשׁ לַהֲמִישֵׁנִי׃ וְאַתְּ
הֲלֹא יָדַעַתְּ כִּי חָלָק אֲנִי וְעֵשָׂו אָחִי שָׂעִיר וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ
וְעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר לֹא צִוָּנִי וְקָצַף עָלַי וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא
ט בְרָכָה׃ וַתֹּאמֶר אֵלָיו רִבְקָה אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקוֹלִי׃
י וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב בְּקוֹל רִבְקָה אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים טוֹבִים
יא וּשְׁמֵנִים וַיְבִיאֵם לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אוֹתָם אִמּוֹ כַּאֲשֶׁר יֶאֱהָב׃ וַתִּקַּח רִבְקָה
אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדוֹל הַחֲמֻדוֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־
יַעֲקֹב אֶצְלָהּ וְאֶת־עֹרוֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים שָׂמָה עַל־יָדָיו וְעַל־מַעֲרֻמֵּי
יב בְשָׂרוֹ׃ וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְהַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ׃
יג וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה אֲנִי בִנְךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־
יד נָא שְׁבָה וְאָכְלָה אָבִי מִצֵּידִי לְבַעֲבוּר תְּבָרְכֵנִי נַפְשֶׁךָ׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק
טו אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה כָּכָה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי הִקְרָה
טז אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק קְרַב אֵלַי וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה הוּא עֵשָׂו
יז–יח בְּנִי אִם־לֹא׃ וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמַר׃ הַקּוֹל קוֹל
יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם הָיְתָה שׁוּמָה
לְהַעֲבִיר רוּחוֹ וְלֹא יָדַע יִצְחָק כִּי [הָיוּ] יָדָיו כְּ[יָ]דָיו [כִּ]ידֵי עֵשָׂו
יט הַשָּׂעִיר לְבַעֲבוּר יְבָרְכוֹ׃ וַיֹּאמֶר אַתָּה־זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אֲנִי בִנְךָ
כ וַיֹּאמֶר הַגִּישָׁה לִי וְאֹכְלָה מִצֵּידְךָ בְּנִי בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי׃ וַיַּגֶּשׁ־
כא לוֹ מַטְעַמִּים וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו
כב גְּשָׁה וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ
כג וַיֹּאמֶר הִנֵּה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְיָ׃ וְיִתֶּן־לְךָ אֱלֹהִים
[וְיוֹסֶף לְךָ] מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִטַּל הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְיִצְהָר יַרְבֶּה־לָּךְ
כד וְעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים׃ הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ
בְּנֵי אִמֶּךָ וְכָל־הַבְּרָכוֹת אֲשֶׁר בֵּרְכַנִי יְיָ וַאֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־אַבְרָהָם אָבִי
כה יִהְיוּ לְךָ וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃ וַיְהִי
כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב בְּנוֹ וַיְהִי אַחֲרֵי צֵאת יַעֲקֹב מֵאֵת
כו יִצְחָק אָבִיו וַיִּסְתַּתֵּר וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃ וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מַטְעַמִּים

יח–כג בכושי: התבשיל.–[היו] ידיו כ[ידיו וכ]ידי. כך בקצת כ"י.–ויוסיף לך. אין בברא'

וַיָּבֹא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו קוּם אָבִי וֶאֱכֹל מִצֵּידִי לְבַעֲבוּר תְּבָרְכַנִי
כז נַפְשֶׁךָ׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי בִנְךָ בְּכוֹרְךָ
כח עֵשָׂו עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָנִי׃ וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְדוֹלָה מְאֹד וַיֹּאמֶר
מִי־הוּא אֲשֶׁר יָצָא לָצוּד וַיָּצַד לִי וַיָּבֹא וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא
כט וָאֲבָרְכֵהוּ בָּרוּךְ יְהִי הוּא וְכָל־זַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ וַיְהִי כִשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־
דִּבְרֵי יִצְחָק אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדוֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו
ל בָּרֲכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח אֶת־
בִּרְכוֹתֶיךָ וַיֹּאמֶר עַתָּה יָדַעְתִּי לָמָּה קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב הִנֵּה עֲקָבַנִי
זֶה פַּעֲמַיִם רֵאשִׁית אֶת־בְּכֹרָתִי לָקַח וְעַתָּה לָקַח גַּם־אֶת־בִּרְכָתִי׃
לא וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה אָבִי וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר
שַׂמְתִּיו לָךְ וְכָל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים וְרֹב דָּגָן וְתִירשׁ
לב וְיִצְהָר סְמַכְתִּיו וּלְךָ מַה־זֶּה אֶעֱשֶׂה עַתָּה בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו לְיִצְחָק
אָבִיו הַבְרָכָה אַחַת הִיא לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו
לג אֶת־קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִטַּל הָאָרֶץ יִהְיֶה
לד מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד
וְהָיָה כַּאֲשֶׁר לֹא תֹאבֶה וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחָטָאתָ חֵטְא
לה מָוֶת וְנִכְרַת כָּל־זַרְעֲךָ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־
הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ עַתָּה יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי
וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃

כז וַיֻּגַּד לְרִבְקָה בַּחֲלוֹם אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדוֹל וַתִּשְׁלַח רִבְקָה
ב וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו׃ הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם
ג לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ וְעַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי קוּם וּבְרַח אֶל־לָבָן אָחִי וְיָשַׁבְתָּ
עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד־שׁוּב חֲמַת אָחִיךָ וְעָבְרָה חֲמָתוֹ מִמְּךָ וְשָׁכַח
ד אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא אִירָא
ה אִם־יְבַקֵּשׁ לְהָרְגֵנִי אֶהֱרֹג אֹתוֹ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ לֹא אֶשְׁכַּל אֶת־שְׁנֵי בָנַי
ו יוֹם אֶחָד׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְרִבְקָה אִמּוֹ הִנֵּה יָדַעַתְּ כִּי זָקֵן אָבִי וְלֹא־

כו–ל כ״ז. — קום אבי ואכל. נ״א: יקום אבי ויאכל. — ויאמר עתה. ויאמר אין בכושי. —
לד–לה ראשית. נ״א: ראשית הלדה. — לא תאבה. נ״א: תגדל. — וישטם עשו את. נ״א: ויאיים עשו על יעקב. —

כז רבקה חרדה לגורלו של יעקב ועוררה את יצחק לשלחו לארם (א–י״ב) — יצחק נחם את רבקה לרגל הליכתו של יעקב (י״ג–י״ח) — חלומו של יעקב ונדרו בבית אל (י״ט–כ״ז).

ג׳–ו׳–י״א אל־לבן אחי. A תוספת: חרנה. — ולא־יראה. בכושי: וָאֵרָא. — ואל שדי.

יִרְאֶה כִּי כָבְדוּ עֵינָיו וְאִם־עֲזַבְתִּיו רַע יִהְיֶה בְּעֵינָיו כִּי אֶעֱזְבֶנּוּ וְאֵלֵךְ
ז מִכֶּם וְקָצַף אָבִי וְקִלְּלָנִי לֹא אֵלֵךְ וְאִם־יְשַׁלְּחֵנִי רַק־אָז אֵלֵךְ׃ וַתֹּאמֶר
ח רִבְקָה לְיַעֲקֹב אֲנִי אָבֹא וַאֲדַבֵּר עִמּוֹ וְשִׁלְּחֶךָּ׃ וַתָּבֹא רִבְקָה וַתְּדַבֵּר
אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִשְּׁתֵּי בְּנוֹת חֵת אֲשֶׁר לָקַח לוֹ עֵשָׂו לְנָשִׁים
וְאִם יִקַּח־לוֹ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנַעַן לָמָּה־לִּי חַיִּים כִּי רָעוֹת הֵן
ט בְּנוֹת אֶרֶץ כְּנָעַן׃ וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב בְּנוֹ וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ
י וַיֹּאמֶר לוֹ׃ לֹא תִקַּח־לְךָ אִשָּׁה מִכָּל־בְּנוֹת כְּנָעַן קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה
אֲרָם אֶל־בֵּית אֲבִי אִמֶּךָ בֵּית בְּתוּאֵל וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת
יא לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אוֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל
עַמִּים וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכוֹת אַבְרָהָם אָבִי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְרִשְׁתְּךָ
אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ וְכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְאַבְרָהָם לְךָ בְּנִי בְּשָׁלוֹם׃
יב וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי
יג אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב׃ וַיְהִי אַחֲרֵי אֲשֶׁר קָם יַעֲקֹב לָלֶכֶת פַּדֶּנָה
יד אֲרָם וַיִּתְעַצֵּב רוּחַ רִבְקָה אַחֲרֵי לֶכֶת בְּנָהּ וַתֵּבְךְּ׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק
אֶל־רִבְקָה אֲחוֹתִי אַל־תִּבְכִּי עַל־אֹדוֹת יַעֲקֹב בְּנִי כִּי בְשָׁלוֹם יֵלֵךְ
טו וּבְשָׁלוֹם יָשׁוּב׃ אֵל עֶלְיוֹן יִשְׁמְרֶנּוּ מִכָּל־רָע וְהָיָה עִמּוֹ כִּי לֹא
טז יַעַזְבֵהוּ כָּל־יְמֵי חַיָּיו׃ כִּי רָאִיתִי כִּי יַצְלִיחַ יְיָ אֶת־דְּרָכָיו בְּכָל־אֲשֶׁר
יז יֵלֵךְ עַד־שׁוּבוֹ אֵלֵינוּ בְּשָׁלוֹם וּרְאִינֻהוּ בְּשָׁלוֹם׃ אַל־תִּירְאִי בַּעֲבוּרוֹ
אֲחוֹתִי כִּי יְשָׁרָה דַרְכּוֹ וְאִישׁ תָּמִים וְנֶאֱמָן הוּא וְלֹא יֹאבַד אַל־
יח תִּבְכִּי׃ וַיְנַחֵם יִצְחָק אֶת־רִבְקָה עַל־אֹדוֹת יַעֲקֹב בְּנָהּ וַיְבָרְכֵהוּ׃
יט וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע לָלֶכֶת חָרָנָה בִּשְׁנַת אַחַת בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי
בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה וַיָּבֹא אֶל־לוּז אֲשֶׁר בֶּהָרִים אֲשֶׁר הִיא
בֵּית־אֵל בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה וַיָּבֹא אֶל־הַמָּקוֹם
בָּעֶרֶב וַיָּסַר מִן־הַדֶּרֶךְ מַעֲרָבָה לַדֶּרֶךְ בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּישַׁן שָׁם כִּי־
כ בָא הַשֶּׁמֶשׁ׃ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם הַהוּא וַיְשִׂימֶנָּה תַּחַת הָעֵץ הַהוּא
כא וְהוּא הוֹלֵךְ לְבַדּוֹ וַיִּישָׁן׃ וַיַּחֲלֹם בַּלַּיְלָה הַהוּא חֲלוֹם וְהִנֵּה סֻלָּם
מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי יְיָ עוֹלִים וְיוֹרְדִים
כב בּוֹ וְהִנֵּה יְיָ נִצָּב עָלָיו׃ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־יַעֲקֹב אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה

יב–יג כך A. בשאר כ"י: ואלהי השמים. — הארמי. בכושי כתוב: הסורי. — בנה. נ"א:
כא–כב לבנה. — נצב עליו. לפי הכושי פירושו: נצב על הסלם. — אתה שוכב. בכושי: אתה

כג וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ וְהָיָה זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה צָפוֹנָה
כד וָנֶגְבָּה וְיִתְבָּרְכוּ בְךָ כָּל־אַרְצוֹת הַגּוֹיִם וּבְזַרְעֶךָ׃ וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ
וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁיבוֹתִיךָ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּשָׁלוֹם כִּי
כה לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד־אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ׃ וַיִּישַׁן
יַעֲקֹב אֶת־שְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן בֵּית יְיָ הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי
וַיִּירָא וַיֹּאמַר נוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֹאת כִּי בֵית אֱלֹהִים הוּא וְזֶה
כו שַׁעַר הַשָּׁמָיִם׃ וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶבֶן מְרַאֲשׁוֹתָיו וַיְקִימֶהָ
מַצֵּבָה לְאוֹת בַּמָּקוֹם הַהוּא וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם
כז הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְלָרִאשׁוֹנָה שְׁמָהּ לוּז כְּשֵׁם הָאָרֶץ׃ וַיִּדַּר יַעֲקֹב
נֶדֶר לַייָ לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה יְיָ עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי
הוֹלֵךְ בּוֹ וְנָתַן־לִי יְיָ לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ וְשַׁבְתִּי בֵּית אָבִי
בְשָׁלוֹם וְהָיָה יְיָ לִי לֵאלֹהִים וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם
הַזֶּה לְאוֹת תִּהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי אֲעַשְּׂרֶנּוּ לְךָ אֱלֹהָי׃
כח וַיִּשָּׂא רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרֶץ הַקֶּדֶם אֶל־לָבָן אֲחִי רִבְקָה אִמּוֹ וַיְהִי
ב אִתּוֹ וַיַּעֲבֹד אֹתוֹ בְּרָחֵל בִּתּוֹ שָׁבוּעַ אֶחָד׃ וּבַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה בַּשָּׁבוּעַ
הַשְּׁלִישִׁי אָמַר אֵלָיו הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי אֲשֶׁר בָּהּ עֲבַדְתִּיךָ שֶׁבַע שָׁנִים
ג וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב אֲנִי אֶתֶּן־לְךָ אֶת־אִשְׁתְּךָ׃ וַיַּעַשׂ לָבָן מִשְׁתֶּה
וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִּתּוֹ הַגְּדוֹלָה וַיִּתְּנֶהָ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה וַיִּתֶּן־לָהּ אֶת־
ד זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְשִׁפְחָה וְיַעֲקֹב לֹא יָדַע כִּי חָשַׁב כִּי רָחֵל־הִיא׃ וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ וְהִנֵּה הִיא לֵאָה וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּלָבָן וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה
עָשִׂיתָ כְּזֹאת הֲלֹא בְרָחֵל עֲבַדְתִּיךָ וְלֹא בְלֵאָה לָמָּה רִמִּיתָנִי קַח
ה אֶת־בִּתְּךָ וְאֵלֵךְ כִּי הֵרֵעוֹתָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ־לִּי׃ כִּי אָהַב יַעֲקֹב אֶת־
רָחֵל מִלֵּאָה כִּי עֵינֵי לֵאָה רַכּוֹת וְרַק מַרְאֶהָ נָאֶה מְאֹד וְעֵינֵי רָחֵל
ו יָפוֹת וַתְּהִי יְפַת מַרְאֶה וְתֹאַר מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר לָבָן אֶל־יַעֲקֹב לֹא־יֵעָשֶׂה
ז כֵן בְּאַרְצֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃ וְלֹא יָשָׁר לַעֲשׂוֹת־כֵּן כִּי
כֵן הוּקַם וְכָתוּב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא־יִתֵּן אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ הַצְּעִירָה
לִפְנֵי הַבְּכִירָה כִּי אִם אֶת־הַבְּכִירָה יַקְדִּים לָתֵת וְאַחֲרֶיהָ אֶת־הַצְּעִירָה

כג–כה ישן. — כחול הים. נ"א: כעפר הארץ. — ויישן יעקב את־שנתו. Ch. מתרגם: וייקץ יעקב משנתו, ואין לתיקון זה שום יסוד, כי יעקב מדבר כל דבריו בחלום, כנראה
כו מן הפסוק הבא. — מראשותיו. נ"א: אשר שם מראשותיו. —

כח יעקב נשא את לאה ואת רחל (א׳–י׳) — בניו שנולדו לו מלאה ורחל ושפחותיהן (י"א–כ"ד) — יעקב רצה לעזוב את לבן והסכים להשאר בתנאים שהתנה (כ"ה–כ"ח) — יעקב העשיר (כ"ט–ל׳).

וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה [זאת] יַעֲלוּ עָלָיו בַּעֲבוּרוֹ הַשְּׁמָמָה וְאֵין אִישׁ
ז אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה וְיִצְדַּק כִּי רַע הַמַּעֲשֶׂה הַזֶּה לִפְנֵי יְיָ׃ וְאַתָּה צַו אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְאַל־יִשְּׂאוּ וְאַל־יִתְּנוּ אֶת־הַצְּעִירָה
ח בְּטֶרֶם יִתְּנוּ רִאשׁוֹנָה אֶת־הַבְּכִירָה כִּי רַע מְאֹד הוּא׃ וַיֹּאמֶר לָבָן אֶל־
יַעֲקֹב יַעַבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר לָזֹאת וְאֶתֶּן־לְךָ אֶת־רָחֵל
וְעָבַדְתָּ לִי עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים וְרָעִיתָ אֶת־צֹאנִי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בַּשָּׁבוּעַ
ט הָרִאשׁוֹן׃ וּבַיּוֹם אֲשֶׁר עָבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי מִשְׁתֵּה לֵאָה נָתַן לָבָן אֶת־
רָחֵל לְיַעֲקֹב לְמַעַן יַעֲבָד־לוֹ שָׁבוּעַ שָׁנִים שֵׁנִית וַיִּתֵּן לְרָחֵל אֶת־
י בִּלְהָה אֲחוֹת זִלְפָּה לְשִׁפְחָה׃ וַיַּעֲבֹד עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל כִּי לֵאָה
יא נִתְּנָה־לוֹ חִנָּם׃ וַיִּפְתַּח יְיָ אֶת־רַחְמָהּ לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֵּן
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ רְאוּבֵן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בַּשָּׁנָה
יב הָרִאשׁוֹנָה לַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי׃ וְרֶחֶם רָחֵל נִסְגַּר כִּי רָאָה יְיָ כִּי שְׂנוּאָה
יג לֵאָה וְרָחֵל תֶּאֱהַב׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב
בֵּן שֵׁנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי
יד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל־לֵאָה וַתַּהַר
וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן שְׁלִישִׁי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ לֵוִי בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בִּשְׁנַת
טו שֵׁשׁ לַשָּׁבוּעַ הַהוּא׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד אֶל־לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ עוֹד
בֵּן רְבִיעִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוּדָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׁנַת
טז אַחַת לַשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי׃ וּבְכָל־זֶה קִנְאָה רָחֵל בְּלֵאָה כִּי־הִיא לֹא יָלָדָה
וַתֹּאמֶר לְיַעֲקֹב הָבָה־לִּי בֵּן וַיֹּאמֶר לָהּ יַעֲקֹב הַאֲנִי מָנַעְתִּי מִמֵּךְ פְּרִי
יז בִּטְנֵךְ הָאָנֹכִי עֲזַבְתִּיךְ׃ וַיְהִי בִּרְאוֹת רָחֵל כִּי יָלְדָה לֵאָה אַרְבָּעָה
בָנִים לְיַעֲקֹב אֶת־רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וַתֹּאמֶר אֵלָיו בֹּא אֶל־
יח בִּלְהָה שִׁפְחָתִי וְהָרְתָה וְיָלְדָה־לִּי בֵּן׃ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר וַתֵּלֶד־לוֹ
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ דָּן בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ הַשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שֵׁשׁ בַּשָּׁבוּעַ
יט הַשְּׁלִישִׁי׃ וַיָּבֹא יַעֲקֹב עוֹד שֵׁנִית אֶל־בִּלְהָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן שֵׁנִי
לְיַעֲקֹב וַתִּקְרָא רָחֵל אֶת־שְׁמוֹ נַפְתָּלִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁנָה
כ הַשֵּׁנִית לַשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי׃ וְכִרְאוֹת לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וַתְּקַנֵּא
הִיא בְּרָחֵל וַתִּתֵּן אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ גָּד בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
כא בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי׃ וַיָּבֹא עוֹד אֵלֶיהָ וַתַּהַר וַתֵּלֶד לוֹ בֵּן שֵׁנִי וַתִּקְרָא

טז–יח הבה־לי בן. נ״א: הבה־לי בנים. – ברומי יש בתחלת פי״ח: ותתן לו את־בלהה

לאה את־שמו אשר בשני לחדש האחד עשר בשנה החמישית
כב בשבוע הרביעי: ויבא יעקב אל־לאה ותהר ותלד ליעקב ותקרא
את־שמו יששכר ברביעי לחדש החמישי בשנה הרביעית לשבוע
כג הרביעי ותתנהו לאומנת: ויבא יעקב עוד אליה ותהר ותלד תאומים
בן ובת ותקרא את־שמו זבלון והבת שמה דינה בשבעה לחדש
כד השביעי בשנה הששית בשבוע הרביעי: וירחם יי את־רחל ויפתח
את־רחמה ותהר ותלד בן ותקרא שמו יוסף באחד לחדש הרביעי
כה בשנה הששית בשבוע ההוא הרביעי: ויהי בימי הלדת את־יוסף
ויאמר יעקב אל־לבן תדלי את־נשי ואת־בני ואלכה אל־יצחק אבי
ואעשה־לי בית כי בליתי שנותי אשר עבדתיך בשתי בנותיך
כו ואלכה אל־בית אבי: ויאמר לבן אל־יעקב שבה עמדי בשכרך
כז ורעה לי שנית את־עדרי ולקחת שכרך: וידברו ביניהם כי יתן
לו שכרו כל־שה מן־הכבשים ומן־העזים כל־שה חום וטלוא ולבן
כח אשר יולד יהיה שכרו: ותלדנה כל־הצאן נקדים נקדים וטלואים
ותלדנה הצאן שנית כמוהן [ויהי] כל הנקד ליעקב ואשר אינם
כט נקדים ללבן: וירב מקנה יעקב מאד ויהי לו בקר וצאן ואתנות
ל וגמלים ועבדים ושפחות: ויקנאו לבן ובניו ביעקב וישב לבן את־
צאנו ממנו ויבט־בו לרעה:

כט ויהי כאשר ילדה רחל את־יוסף וילך לבן לגז את־צאנו כי
ב רחוקים הם ממנו מהלך שלשה ימים: וירא יעקב כי הלך לבן
לגז את־צאנו ויקרא יעקב ללאה ולרחל וידבר על־לבן ללכת עמו
ג ארצה כנען: כי אמר להן את כל־אשר ראה בחלום וכל־אשר
נאמר־לו כי ישוב בית אביו ותאמרנה אליו אל־כל־אשר תלך אתה
ד אתך נלך: ויברך יעקב את אלהי אביו יצחק ואלהי אברהם אבי
אביו וישא את־נשיו ואת־בניו ויקח את־כל־מקנהו ויעבר את־הנהר
ויבא ארץ הגלעד ויסתר יעקב את[־אשר בו]לבו מלבן ולא הגיד־
ה לו: ובשנה השביעית בשבוע הרביעי שם יעקב פניו הגלעדה

כ–כז שפחתה לו לאשה. — עמדה מלדת. בכ״י: היתה עקרה. — וטלוא. כך צ״ל, ובכושי: ונקד. בכלל, הנוסח הכושי משובש כאן. —

כט יעקב הלך בחשאי מעם לבן ולבן רדף אחריו (א׳–ו׳) — ברית יעקב ולבן (ז׳–ח׳) — על מקומות האמורי שנחרבו (ט׳–י״א) — לבן הלך למקומו (י״ב) — יעקב השלים עם עשו (י״ג) — יעקב היה שולח מזונות אל הוריו ארבע פעמים בשנה ועשו התישב בהר שעיר (י״ד–כ׳).

בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד בּוֹ וַיִּרְדֹּף לָבָן אַחֲרָיו וַיִּמְצָא אֶת-
ו יַעֲקֹב בְּהַר הַגִּלְעָד בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר בּוֹ: וְלֹא נְתָנוֹ
יְיָ לְהָרַע לְיַעֲקֹב כִּי נִרְאָה אֵלָיו בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה וַיְדַבֵּר לָבָן אֶל-
ז יַעֲקֹב: וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַיָּמִים הָהֵם עָשָׂה יַעֲקֹב מִשְׁתֶּה לְלָבָן וּלְכָל-
הַבָּאִים עִמּוֹ וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב לְלָבָן בַּיּוֹם הַהוּא וְלָבָן לְיַעֲקֹב אִם-יַעֲבֹר
ח אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם לְרָעָה אֶת-הַר הַגִּלְעָד: וַיַּעַשׂ שָׁם גַּל גָּדוֹל לְעֵדוּת
ט עַל-כֵּן נִקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא גִּלְעָד כַּגַּל הַזֶּה: וְאוּלָם לָרִאשׁוֹנָה
קָרְאוּ לְאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶרֶץ רְפָאִים כִּי אֶרֶץ רְפָאִים הִיא וְדוֹרוֹת
רְפָאִים עֲנָקִים עֶשֶׂר בָּאַמָּה וְתֵשַׁע בָּאַמָּה וּשְׁמוֹנֶה בָּאַמָּה עַד-שֶׁבַע
י בָּאַמָּה גָּבְהָם: וּמוֹשְׁבוֹתֵיהֶם מֵאֶרֶץ בְּנֵי-עַמּוֹן עַד-הַר-חֶרְמוֹן וּבֵית
יא מַלְכוּתָם קַרְנַיִם וְעַשְׁתָּרוֹת וְאֶדְרֶעִי וּמִישׁוֹר וּבְעֹן: וַיַּשְׁמִידֵם יְיָ מִפְּנֵי
רֹעַ מַעֲשֵׂיהֶם כִּי עוֹשֵׂי רַע הָיוּ וַיֵּשְׁבוּ הָאֱמוֹרִים תַּחְתֵּיהֶם רָעִים
וְחַטָּאִים וְאֵין כַּיּוֹם עַם אֲשֶׁר הִשְׁלִים כָּל-חַטָּאֵיהֶם וְאֵין לָהֶם אֹרֶךְ
יב יָמִים בָּאָרֶץ: וַיְשַׁלַּח יַעֲקֹב אֶת-לָבָן וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶרֶץ קֶדֶם
יג וְיַעֲקֹב שָׁב אֶרֶץ הַגִּלְעָד: וַיַּעֲבֹר אֶת-הַיַּבֹּק בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי בְּאַחַד
עָשָׂר בּוֹ וּבַיּוֹם הַהוּא בָּא אֵלָיו עֵשָׂו אָחִיו וַיַּעֲשׂוּ שָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ
יד אַרְצָה שֵׂעִיר וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֹהָלִים: וּבִשְׁנַת אַחַת לְשָׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי
בַּיּוֹבֵל הַזֶּה עָבַר אֶת-הַיַּרְדֵּן וַיֵּשֶׁב בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לִרְעוֹת אֶת-צֹאנוֹ
טו מֵאֶרֶץ הַגִּלְעָד עַד בֵּית-שְׁאָן וְעַד-דּוֹתָן וְעַד-עַקְרַבִּים: וַיִּשְׁלַח לְאָבִיו
לְיִצְחָק מִכֹּל אֲשֶׁר-לוֹ בֶּגֶד וְאֹכֶל וּבָשָׂר וּמַשְׁקֶה חָלָב וָשֶׁמֶן וּגְבִינָה
טז וּמִתְּמָרֵי הַבִּקְעָה: וּלְאִמּוֹ לְרִבְקָה יִשְׁלַח אַרְבַּע פְּעָמִים בַּשָּׁנָה בֵּין
עִתּוֹת הַיְרָחִים בֵּין הֶחָרִישׁ וְהַקָּצִיר בֵּין הַסְּתָו וְהַיּוֹרֶה בֵּין הַחֹרֶף
יז וְהָאָבִיב אֶל-מִגְדַּל אַבְרָהָם: כִּי יִצְחָק שָׁב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיַּעַל אֶל-
יח מִגְדַּל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֵּשֶׁב שָׁם נִפְרָד מֵעֵשָׂו בְּנוֹ: כִּי בִימֵי לֶכֶת
יַעֲקֹב פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַח לוֹ עֵשָׂו אִשָּׁה אֶת-מַחֲלַת בַּת-יִשְׁמָעֵאל וַיֶּאֱסֹף
כָּל-עֶדְרֵי אָבִיו וְנָשָׁיו וַיַּעַל וַיֵּשֶׁב בְּהַר שֵׂעִיר וַיַּעֲזֹב אֶת-יִצְחָק אָבִיו
יט בִּבְאֵר שֶׁבַע לְבַדּוֹ: וַיַּעַל יִצְחָק מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיֵּשֶׁב בְּמִגְדַּל אַבְרָהָם
כ אָבִיו בְּהַר חֶבְרוֹן: וְשָׁמָּה יִשְׁלַח יַעֲקֹב כָּל-אֲשֶׁר יִשְׁלַח לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ
מֵעֵת לְעֵת כָּל-מַחְסוֹרָם וַיְבָרְכוּ אֶת-יַעֲקֹב בְּכָל-לִבָּם וּבְכָל-נַפְשָׁם:

ה–ט–יד– בשלשה עשר בו. נ"א: בשנים עשר בו. – רפאים. בכ"י: רפאל. – מארץ
הגלעד. ברומי: מים המלח. –

ל וּבִשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי עָלָה שָׁלֵם אֲשֶׁר מִזְרְחָה לִשְׁכֶם
ב בְּשָׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי: וְשָׁם חָטְפוּ אֶת־דִּינָה בַּת־יַעֲקֹב אֶל־בֵּית
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַיְטַמְּאֶהָ וְהִיא נַעֲרָה
ג קְטַנָּה בַּת־שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה: וַיִּדְרְשֶׁנָּה מֵאֵת אָבִיהָ וּמֵאֵת אַחֶיהָ
כִּי תִנָּתֶן־לוֹ לְאִשָּׁה וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּאַנְשֵׁי שְׁכֶם כִּי טִמְּאוּ
ד אֶת־דִּינָה אֲחוֹתָם וַיְדַבְּרוּ עִמָּהֶם בְּעָרְמָה וּבְמִרְמָה: וַיָּבֹא שִׁמְעוֹן
וְלֵוִי פִּתְאֹם וַיַּעֲשׂוּ מִשְׁפָּט עַל־כָּל־אַנְשֵׁי שְׁכֶם וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר אֲשֶׁר
מָצְאוּ בָהּ וְלֹא הִשְׁאִירוּ בָהּ אַף־אֶחָד כֻּלָּם הָרְגוּ בְּמַכְאוֹבִים כִּי
ה טִמְּאוּ אֶת־דִּינָה אֲחוֹתָם: וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם לְטַמֵּא
בַּת יִשְׂרָאֵל כִּי בַשָּׁמַיִם הוּקַם עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּט לְהַכְרִית בַּחֶרֶב אֶת־
ו כָּל־אַנְשֵׁי שְׁכֶם כִּי עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיִּתְּנֵם יְיָ בְּיַד בְּנֵי־יַעֲקֹב
לְהַכְרִיתָם בַּחֶרֶב וְלַעֲשׂוֹת בָּהֶם שְׁפָטִים וּלְבַל יִהְיֶה כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל
ז לְטַמֵּא בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל: וְאִישׁ כִּי־יִהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ לָתֵת
אֶת־בִּתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ לְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר מִזֶּרַע הַגּוֹיִם מוֹת יָמוּת וּבָאֶבֶן
יִרְגְּמֻהוּ כִּי עָשָׂה חֵטְא וּנְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ
ח כִּי טִמְּאָה אֶת־שֵׁם בֵּית אָבִיהָ וְנִכְרְתָה מִיִּשְׂרָאֵל: וְלֹא תִמָּצֵא זְנוּת
וְטֻמְאָה בְּיִשְׂרָאֵל כָּל־דּוֹרוֹת הָאָרֶץ כִּי קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לַיְיָ וְכָל הַמְטַמֵּא
ט [אֹתוֹ] מוֹת יָמוּת בָּאֶבֶן יִרְגְּמֻהוּ: כִּי כֵן הוּחַק וְנִכְתַּב בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם עַל־
י כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל הַמְטַמֵּא מוֹת יָמוּת וּבָאֶבֶן יִרְגְּמֻהוּ: וְאֵין לַחֹק הַזֶּה
קֵץ הַיָּמִים וְאֵין סְלִיחָה וְאֵין כָּל־כַּפָּרָה כִּי אִם־יִכָּרֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר
טִמֵּא אֶת־בִּתּוֹ מִבֵּין כָּל־יִשְׂרָאֵל כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ וַיֶּחֱטָא לְטַמְּאוֹ:
יא וְאַתָּה מֹשֶׁה צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָעֵד בָּהֶם כִּי לֹא־יִתְּנוּ מִבְּנוֹתֵיהֶם
יב לַגּוֹיִם וְכִי לֹא־יִקְחוּ מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם כִּי תוֹעֵבָה הִיא לִפְנֵי יְיָ: עַל־כֵּן
כָּתַבְתִּי לְךָ בְּדִבְרֵי הַחֹק כָּל־מַעֲשֵׂי [בְנֵי] שְׁכֶם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְדִינָה
וַאֲשֶׁר דִּבְּרוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לֵאמֹר לֹא נִתֵּן אֶת־בִּתֵּנוּ לְעָרֵל כִּי חֶרְפָּה
יג הִיא לָנוּ: וְחֶרְפָּה הִיא לְיִשְׂרָאֵל וְלַנּוֹתְנִים וְלַנּוֹשְׂאִים מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם
יד כִּי טֻמְאָה הִיא וְתוֹעֵבָה לְיִשְׂרָאֵל: וְלֹא יִטְהַר יִשְׂרָאֵל מֵהַטֻּמְאָה הַזֹּאת
אֲשֶׁר לוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת הַגּוֹיִם אוֹ אֲשֶׁר נָתַן מִבְּנוֹתָיו לְאִישׁ מִכָּל־
טו הַגּוֹיִם: כִּי מוּסָר עַל־מוּסָר הוּא וּקְלָלָה עַל־קְלָלָה וְכָל־מִשְׁפָּט וּמוּסָר

ל המעשה בדינה (א׳–ג׳) – הריגת בני שכם (ד׳–ו׳) – איסורי חיתון בין ישראל ונכרים (ז׳–י״ז) – בחירת לוי לכהנה בשכר המעשה בבני שכם (י״ח–כ״ג) – החזרת דינה מבית שכם (כ״ד) – תוכחת יעקב (כ״ה–כ״ו).

וּקְלָלָה יָבֹאוּ וְאִם־יַעֲשֶׂה כַּדָּבָר הַזֶּה וְהֶעְלִים עֵינָיו מֵעוֹשֵׂי הַטֻּמְאָה
וּמְטַמְּאֵי מִקְדַּשׁ יְיָ וּמְחַלְּלֵי שֵׁם קָדְשׁוֹ וְנִשְׁפַּט כָּל־הָעָם יַחְדָּו עַל־
טז כָּל־הַטֻּמְאָה וְהַחִלּוּל הַזֶּה׃ וְאֵין מַשּׂוֹא פָנִים [וְאֵין הַכָּרַת פָּנִים] וְלֹא
יִקַּח מִיָּדָיו פְּרִי וּמִנְחָה וְעוֹלָה וָחֵלֶב וְאִשֶּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לִרְצוֹתוֹ
יז וְנִשְׁפַּט כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יְטַמְּאוּ מִקְדָּשׁוֹ׃ עַל־כֵּן צִוִּיתִיךָ
לֵאמֹר הָעֵד אֶת־הָעֵדוּת הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל רְאֵה אֵת אֲשֶׁר הָיָה לִשְׁכֶם
וּלְבָנֶיהָ אֲשֶׁר נִתְּנָה בְּיַד־שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב וַיַּהַרְגוּם בְּמַכְאוֹבִים וַתְּהִי
יח לָהֶם צְדָקָה וַתִּכָּתֵב לָהֶם לִצְדָקָה׃ וַיִּבָּחֵר זֶרַע לֵוִי לְכֹהֲנִים וּלְלְוִיִּם
לְשָׁרֵת לִפְנֵי יְיָ כָּמוֹנוּ בְּכָל־הַיָּמִים וַיְבֹרַךְ לֵוִי וּבָנָיו לְעוֹלָם כִּי קִנֵּא
יט לַעֲשׂוֹת־צֶדֶק וּמִשְׁפָּט וּנְקָמָה מִכָּל־הַקָּמִים עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וְכֵן תִּכָּתֵב־
כ לוֹ כָּעֵדוּת בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם בְּרָכָה וָצֶדֶק לִפְנֵי אֱלֹהֵי הַכֹּל׃ וַאֲנַחְנוּ
נִזְכֹּר אֶת־הַצְּדָקָה אֲשֶׁר עָשָׂה הָאָדָם בְּחַיָּיו בְּכָל־עִתּוֹת הַשָּׁנָה עַד־
אֶלֶף דּוֹר בְּרָכָה תִּכָּתֵב וְתָבוֹא עָלָיו וּלְדוֹרוֹתָיו אַחֲרָיו וְנִכְתַּב אוֹהֵב
כא וְצַדִּיק בְּלֻחוֹת הַשָּׁמָיִם׃ וְכָל־הַדָּבָר הַזֶּה כָּתַבְתִּי לְךָ וַאֲצַוְּךָ לְהַגִּיד
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא יֶחֶטְאוּ וְלֹא יַעַבְרוּ חֹק וְלֹא יָפֵרוּ אֶת־הַבְּרִית
כב אֲשֶׁר הוּקְמָה לָהֶם לַעֲשׂוֹתָהּ וְנִכְתְּבוּ אוֹהֲבִים׃ וְאִם־עָבְרוּ וְעָשׂוּ מִכָּל־
דַּרְכֵי הַטֻּמְאָה וְנִכְתְּבוּ שׂוֹנְאִים בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם וְנִמְחוּ מִסֵּפֶר הַחַיִּים
כג וְנִכְתְּבוּ בְּסֵפֶר הָאֹבְדִים וְעִם־הַנִּכְרָתִים מִן־הָאָרֶץ׃ וּבְיוֹם הֲרוֹג בְּנֵי
יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם עָלָה לָהֶם סֵפֶר הַשָּׁמַיְמָה כִּי עָשׂוּ צֶדֶק וָיֹשֶׁר וּנְקָמָה
כד בַּחוֹטְאִים וַיִּכָּתֵב לִבְרָכָה׃ וַיּוֹצִיאוּ אֶת־דִּינָה אֲחוֹתָם מִבֵּית שְׁכֶם
וַיָּבֹזּוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר בִּשְׁכֶם צֹאנָם וּבְקָרָם וַחֲמוֹרֵיהֶם וְכָל־עֶדְרֵיהֶם
כה וְכָל־כְּלֵיהֶם וַיָּבִיאוּ הַכֹּל אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ וַיְדַבֵּר עִמָּהֶם עַל־אֹדוֹת
כו הָעִיר אֲשֶׁר הָרְגוּ כִּי יָרֵא אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִים וְהַפְּרִזִּים׃ וַתְּהִי
חִתַּת אֱלֹהִים עַל־כָּל־הֶעָרִים אֲשֶׁר מִסָּבִיב לִשְׁכֶם וְלֹא קָמוּ לִרְדֹּף
אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב כִּי פַּחַד נָפַל עֲלֵיהֶם׃

לא וַיְהִי בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ וַיְדַבֵּר יַעֲקֹב אֶל־כָּל־אַנְשֵׁי־בֵיתוֹ לֵאמֹר הִטַּהֲרוּ
וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלוֹתֵיכֶם וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר נָדַרְתִּי
נֶדֶר בְּבָרְחִי מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִי כִּי הָיָה [יְיָ] עִמָּדִי וַיְשִׁיבֵנִי אֶל־הָאָרֶץ

טז ונשפט. בכושי: והיה. —

לא יעקב הלך לבית אל להקריב (א׳—ג׳) — יצחק ברך את לוי ואת יהודה (ד׳—כ״ב) — יעקב ספר ליצחק שהצליחו ה׳ (כ״ד—כ״ה) — יעקב הלך לבית אל עם רבקה ודבורה (כ״ו—ל׳) — יעקב ברך לאלהי אבותיו (ל״א—ל״ב).

ב הַזֹּאת בְּשָׁלוֹם וְהָסִירוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם: וַיִּקְרְעוּ אֶת־
אֱלֹהֵי הַנֵּכָר וַאֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וְעַל־צַוְּארֵיהֶם וְהָאֱלִילִים אֲשֶׁר גָּנְבָה
רָחֵל מִבֵּית לָבָן אָבִיהָ וַתִּתֵּן אֶת־הַכֹּל לְיַעֲקֹב וַיִּשְׂרְפֵם וַיְתַּצֵּם
ג וַיְשַׁחִיתֵם וַיִּטְמְנֵם תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ שְׁכֶם: וַיַּעַל בְּרֹאשׁ
הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֵּית־אֵל וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר לָדַשֵׁם וַיָּקֶם שָׁם
מַצֵּבָה וַיִּשְׁלַח אֶל־יִצְחָק אָבִיו לָבוֹא אֵלָיו אֶל־זִבְחוֹ וּלְרִבְקָה אִמּוֹ:
ד–ה וַיֹּאמֶר יִצְחָק יָבוֹא בְנִי יַעֲקֹב וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת: וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב אֶל־
יִצְחָק אָבִיו וְאֶל־רִבְקָה אִמּוֹ אֶל־בֵּית אַבְרָהָם אָבִיו וּשְׁנַיִם מִבָּנָיו
ו לָקַח אִתּוֹ לֵוִי וִיהוּדָה וַיָּבוֹא אֶל־אָבִיו יִצְחָק וְאֶל־אִמּוֹ רִבְקָה: וַתֵּצֵא
רִבְקָה מִן־הַמִּגְדָּל אֶל־שַׁעַר הַמִּגְדָּל לְנַשֵּׁק לְיַעֲקֹב וּלְחַבְּקוֹ כִּי חָיְתָה
ז רוּחָהּ בְּשָׁמְעָהּ הִנֵּה יַעֲקֹב בְּנֵךְ בָּא וַתִּשַּׁק־לוֹ: וַתֵּרָא אֶת־שְׁנֵי בָנָיו
וַתַּכִּירֵם וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֵלֶּה הֵם בָּנֶיךָ בְּנִי וַתְּחַבְּקֵם וַתִּשַּׁק לָהֶם
וַתְּבָרְכֵם לֵאמֹר בָּכֶם יִכָּבֵד זֶרַע אַבְרָהָם וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִבְרָכָה
ח בָּאָרֶץ: וַיָּבוֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו אֶל־חַדְרוֹ אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁכַּב וּשְׁנֵי
בָנָיו עִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְדֵי אָבִיו וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּתָּלֶה יִצְחָק עַל־
ט צַוְּארֵי יַעֲקֹב בְּנוֹ וַיֵּבְךְּ עַל־צַוָּארָיו: וַיֵּחָלֵף הַצֵּל מֵעֵינֵי יִצְחָק וַיַּרְא
אֶת־שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב לֵוִי וִיהוּדָה וַיֹּאמֶר הֲבָנֶיךָ הֵם אֵלֶּה בְּנִי כִּי יִדְמוּ
י לָךְ: וַיֹּאמֶר לוֹ כִּי בֶאֱמֶת בָּנָיו הֵם וּבֶאֱמֶת רָאִיתָ כִּי בֶאֱמֶת בָּנַי
יא–יב הֵם: וַיִּקְרְבוּ אֵלָיו וַיִּפֶן וַיְנַשְּׁקֵם וַיְחַבְּקֵם כֻּלָּם יָחַד: וַיֵּרֶד רוּחַ הַנְּבוּאָה
יג בְּפִיו וַיִּקַּח אֶת־לֵוִי בְּיַד יְמִינוֹ וְאֶת־יְהוּדָה בִּשְׂמֹאלוֹ: וַיִּפֶן אֶל־לֵוִי
וַיָּחֶל לְבָרְכוֹ רִאשׁוֹנָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְבָרֶכְךָ יְיָ אֱלֹהֵי הַכֹּל אֲדֹנֵי כָּל־
יד הָעוֹלָמִים אוֹתְךָ וּבָנֶיךָ בְּכָל־הָעוֹלָמִים: וְיִתֵּן יְיָ לְךָ וּלְזַרְעֲךָ גְּדֻלָּה
וְכָבוֹד וְקָרֵב אוֹתְךָ וְזַרְעֲךָ אֵלָיו מִכָּל־הַבָּשָׂר לְשָׁרְתוֹ בְּמִקְדָּשׁוֹ
כְּמַלְאֲכֵי הַפָּנִים וְכַקְּדוֹשִׁים כֵּן יִהְיֶה זֶרַע בָּנֶיךָ לְכָבוֹד וְלִגְדֻלָּה
טו וְלִקְדֻשָּׁה וִיגַדְּלֵם בְּכָל־הָעוֹלָמִים: וְהָיוּ נְשִׂיאִים וְשׁוֹפְטִים וּמַלְאָכִים
לְכָל־זֶרַע בְּנֵי יַעֲקֹב דִּבְרֵי יְיָ בְּצֶדֶק יְדַבֵּרוּ וְכָל־מִשְׁפָּטוֹ בְּצֶדֶק
יִשְׁפֹּטוּ וְהִגִּידוּ דְרָכַי לְיַעֲקֹב וְהֶרְאוּם לְיִשְׂרָאֵל בִּרְכַּת יְיָ תּוּשַׂם
טז בְּפִיהֶם לְבָרֵךְ כָּל־זֶרַע יַקִּיר: לְךָ קָרְאָה אִמְּךָ שִׁמְךָ לֵוִי וּבֶאֱמֶת
קָרְאָה שִׁמְךָ נִלְוֶה לַיְיָ תִּהְיֶה וְאוֹהֵב לְכָל־בְּנֵי יַעֲקֹב שֻׁלְחָנוֹ לְךָ יִהְיֶה

ו–יא כ ש מ ע ה. A מוסיף: לאמר. — ו י פ ן. בכ״י: ויפנו. — ו י ח ב ק ם כ ל ם. Ch מגיה לפי הדומי: שניהם. וטעות המעתיק הכושי היא שכתב כלם במקום כ ל א י ם (=שנים. בכושית). —
יד–טו ו ק ר ב. ב׳ β: והקים. — ו ה ר א ו ם. Ch מגיה: ונתיבותי. — א ת ־ ה ב ר כ ה.

וְאַתָּה וּבָנֶיךָ תֹּאכְלוּ עָלָיו וּבְכָל־הַדּוֹרוֹת יְהִי שֻׁלְחָנְךָ מָלֵא וְלֹא יֶחְסַר
יז לְךָ מַאֲכָלְךָ לְכָל־הָעוֹלָמִים׃ וְכָל־שׂוֹנְאֶיךָ לְפָנֶיךָ יִפֹּלוּ וְכָל־צָרֶיךָ
יִכָּרְתוּ וְיֹאבֵדוּ וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּכִים וְכָל־עַם מְאָרְרֶיךָ אֲרוּרִים יִהְיוּ׃
יח וְלִיהוּדָה אָמַר יִתֶּן־לְךָ יְיָ כֹּחַ וְעָצְמָה לִדְרֹךְ עַל־כָּל־מְשַׂנְאֶיךָ נָשִׂיא
תִּהְיֶה אַתָּה וְאֶחָד מִבָּנֶיךָ לִבְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְךָ וְשֵׁם בָּנֶיךָ יֵלֵךְ וְיַעֲבֹר
בְּכָל־הָאָרֶץ וְהַמְּדִינָה וְיִירְאוּ עַמִּים מִפָּנֶיךָ וְיִרְעֲדוּ כָּל־הַגּוֹיִם וְכָל־
יט הָעַמִּים יֶחֱרָדוּ׃ בְּךָ תִּהְיֶה עֶזְרַת יַעֲקֹב וּבְךָ תִּמָּצֵא יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל׃
כ וּבְשִׁבְתְּךָ עַל־כִּסֵּא כְבוֹד־צִדְקֶךָ גָּדוֹל יִהְיֶה הַשָּׁלוֹם לְכָל־זֶרַע בְּנֵי
יַקִּיר מְבָרֶכְךָ בָּרוּךְ וְכָל־מְשַׂנְאֶיךָ וְלוֹחֲצֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ יִכָּרְתוּ וְיֹאבֵדוּ
כא מִן־הָאָרֶץ וְהָיוּ אֲרוּרִים׃ וַיִּפֶן וַיִּשַּׁק־לוֹ שֵׁנִית וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּשְׂמַח מְאֹד
כב כִּי רָאָה אֶת בְּנֵי יַעֲקֹב בְּנוֹ בְּצֶדֶק׃ וַיֵּצֵא מִבֵּין רַגְלָיו וַיִּפֹּל וַיִּשְׁתַּחוּ
לוֹ וַיְבָרְכֵם וַיָּנַח שָׁם אֵצֶל יִצְחָק אָבִיו בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
כג בְּשִׂמְחָה׃ וַיִּישַׁן אֶת־שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב אֶחָד מִימִינוֹ וְאֶחָד מִשְּׂמֹאלוֹ
כד וַתֵּחָשֶׁב־לוֹ צְדָקָה׃ וַיְסַפֵּר יַעֲקֹב הַכֹּל לְאָבִיו בַּלַּיְלָה אֶת־אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ
כה עִמּוֹ חֶסֶד גָּדוֹל וַאֲשֶׁר הִצְלִיחַ כָּל־דְּרָכָיו וַיַּצִּילֵהוּ מִכָּל־רָע׃ וַיְבָרֵךְ
יִצְחָק אֶת־אֱלֹהֵי אָבִיו אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מִבֶּן־
כו עַבְדּוֹ יִצְחָק׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיְסַפֵּר יַעֲקֹב לְיִצְחָק אָבִיו אֶת־דְּבַר הַנֶּדֶר
אֲשֶׁר נָדַר לַיְיָ וְהַמַּרְאָה אֲשֶׁר רָאָה וַאֲשֶׁר בָּנָה מִזְבֵּחַ וְהַכֹּל נָכוֹן
לְקָרְבָּן לְהַקְרִיב לִפְנֵי יְיָ כַּאֲשֶׁר נָדַר וְכִי בָא לְשֵׂאתוֹ עַל־הַחֲמוֹר׃
כז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב בְּנוֹ לֹא אוּכַל לָבֹא עִמְּךָ כִּי זָקַנְתִּי וְלֹא
אוּכַל עֲבֹר בַּדֶּרֶךְ לֵךְ בְּנִי בְּשָׁלוֹם כִּי בֶן־חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים וּמֵאָה שָׁנָה
כח אָנֹכִי הַיּוֹם וְלֹא אוּכַל לִנְסֹעַ הוֹשֵׁב אֶת־אִמְּךָ וְתֵלֵךְ אִתְּךָ׃ וְאָנֹכִי
יָדַעְתִּי בְּנִי כִּי בַּעֲבוּרִי בָּאתָ וְהַיּוֹם הַזֶּה יִהְיֶה בָּרוּךְ אֲשֶׁר־בּוֹ רְאִיתַנִי
כט חַי וּרְאִיתִיךָ אֲנִי בְּנִי׃ הַצְלַח וַעֲשֵׂה אֶת־נִדְרְךָ אֲשֶׁר נָדַרְתָּ וְאַל־
תְּאַחֵר אֶת־נִדְרְךָ וְאַתָּה מַהֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־נִדְרְךָ וּמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי
ל עוֹשֶׂה כֹל אֲשֶׁר לוֹ נָדַרְתָּ נֶדֶר׃ וַיֹּאמֶר אֶל רִבְקָה לְכִי עִם־יַעֲקֹב
לא בְּנֵךְ וַתֵּלֶךְ רִבְקָה עִם־יַעֲקֹב וְעִמָּהּ דְּבוֹרָה וַיָּבֹאוּ בֵּית־אֵל׃ וַיִּזְכֹּר
יַעֲקֹב אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וּשְׁנֵי בָנָיו לֵוִי וִיהוּדָה וַיִּשְׂמַח
לב וַיְבָרֵךְ אֶת־אֱלֹהֵי אֲבוֹתָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ וַיֹּאמֶר עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי
תִּקְוַת עוֹלָם לִי וּלְבָנַי לִפְנֵי אֱלֹהֵי כֹל וְכָכָה הוּחַק עַל־אֹדוֹת שְׁנֵיהֶם
וַיִּכָּתֵב לָהֶם כְּעֵדוּת עוֹלָם בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם כַּאֲשֶׁר בֵּרְכָם יִצְחָק׃

לב כך ברומי, ונכון. ובכושי: את־התפלה. — ויכתב. בכ״י: ויעל. —

לב וַיָּלֶן בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּבֵית־אֵל וַיַּחֲלֹם לֵוִי וְהִנֵּה מִנָּהוּ וַיּוֹשִׁיבֻהוּ
לְכֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן אוֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַד־עוֹלָם וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיְבָרֶךְ אֶת־
ב יְיָ׃ וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַהוּא וַיְעַשֵּׂר מִכֹּל
אֲשֶׁר־בָּא עִמּוֹ מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּמִן־הַזָּהָב עַד־כָּל־הַכֵּלִים וְהַבְּגָדִים
ג וַיְעַשֵּׂר מִכֹּל׃ וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַתַּהַר רָחֵל אֶת־בִּנְיָמִין בְּנָהּ וַיִּסְפֹּר
יַעֲקֹב אֶת־בָּנָיו מִמֶּנּוּ וָמַעְלָה וַיִּפֹּל לֵוִי בְּגוֹרַל יְיָ וַיַּלְבִּישֵׁהוּ אָבִיו
ד בִּגְדֵי כְהֻנָּה וַיְמַלֵּא אֶת־יָדָיו׃ וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה הֶעֱלָה
עַל־הַמִּזְבֵּחַ פָּרִים בְּנֵי־בָקָר אַרְבָּעָה עָשָׂר וְאֵילִים עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה
וְצֹאן אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה כְּבָשִׂים שִׁבְעָה גְּדָיֵי עִזִּים עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה
ה עוֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְקָרְבָּן אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחוֹחַ לַייָ אֱלֹהִים׃ זֶה קָרְבַּן
ו נִדְרוֹ אֲשֶׁר נָדַר לְעַשֵּׂר וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר אָכְלָה הָאֵשׁ
וַיִּקְטֵר קְטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ עֲלֵיהֶם וּלְקָרְבַּן תּוֹדָה פָּרִים שְׁנַיִם וְאֵילִים
אַרְבָּעָה כְּבָשִׂים אַרְבָּעָה וּשְׂעִירִים אַרְבָּעָה וּכְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנַיִם
ז וּגְדָיֵי עִזִּים שְׁנַיִם כָּכָה יַעֲשֶׂה כָל־בֹּקֶר שִׁבְעַת יָמִים׃ וַיֹּאכְלוּ שָׁם
הוּא וְכָל־בָּנָיו וַאֲנָשָׁיו בְּשִׂמְחָה שִׁבְעַת יָמִים וַיְבָרְכוּ וַיְהַלְלוּ אֶת־יְיָ
ח אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִכָּל־תְּלָאוֹתָיו וַאֲשֶׁר הֵקִים לוֹ אֶת־נִדְרוֹ׃ וַיְעַשֵּׂר אֶת־
כָּל־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וַיַּעַשׂ עוֹלָה וְאֶת־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה נָתַן לְלֵוִי
ט בְּנוֹ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־נַפְשׁוֹת הָאָדָם׃ וַיְכַהֵן לֵוִי בְּבֵית־אֵל לִפְנֵי יַעֲקֹב
אָבִיהוּ מֵעֲשָׂרֶת אֶחָיו וַיְהִי שָׁם לְכֹהֵן וַיִּתֶּן־לוֹ יַעֲקֹב אֶת־נִדְרוֹ כָּכָה
י יְעַשֵּׂר שֵׁנִית מַעֲשֵׂר לַייָ וַיְקַדְּשֵׁהוּ וַיְהִי קֹדֶשׁ לוֹ׃ וְעַל־כֵּן צֻוָּה בְּלֻחֹת
הַשָּׁמַיִם לָחֹק לְעַשֵּׂר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לֶאֱכֹל לִפְנֵי יְיָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר
לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁנָה בְשָׁנָה וְאֵין לַחֹק הַזֶּה קֵץ הַיָּמִים עַד־עוֹלָם׃
יא וְהַמִּצְוָה הַזֹּאת כְּתוּבָה לַעֲשׂוֹתָהּ שָׁנָה בְשָׁנָה לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי
לִפְנֵי יְיָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר בָּחַר וְלֹא יַשְׁאִירוּ מִמֶּנּוּ מִשָּׁנָה לַשָּׁנָה הַבָּאָה׃
יב כִּי בִשְׁנָתוֹ יֵאָכֵל הַזֶּרַע עַד־יְמֵי עֲבֹר זֶרַע הַשָּׁנָה וְהַגֶּפֶן עַד־יְמֵי
יג הַגֶּפֶן וְהַזַּיִת עַד־יְמֵי הַזַּיִת וְמַנּוֹ׃ וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ תְּבַל יִהְיֶה בָּאֵשׁ

לב חלומו של לוי בבית אל (א׳) — לוי נבחר לכהונה (ב׳—ג׳) — יעקב עִשֵׂר ע״י לוי (ד׳—ט) — קביעת מצות מעשר (י׳—ט״ו) — יעקב קרא בלוחות השמים את עתידו ועתיד צאצאיו (ט״ז—כ״ו) — חגג את יום העצרת, כלו׳ את היום השמיני של סכות (כ״ז—כ״ט) — מות דבורה (ל׳) — לידת בנימין ומות רחל (ל״ג—ל״ד).

א–ג וילן. ברומי: וילינו. — לְכַהֵן. נ״א: לְכֹהֵן. — בגורל ה׳. כלו׳ יעקב עישר את
ד בניו ולוי ניתן מעשר לה׳. — ארבעים ותשעה. נ״א: ששים. — עשרים ותשעה.
ז נ״א: עשרים ואחד, וכן Ch. לדעת Bousset היא טעות. — ויברכו ויהללו. נ״א: ויברך

יד יִשָּׂרֵף כִּי טָמֵא הוּא: וְכָכָה יֹאכְלֻהוּ יַחַד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא
טו יַעֲשֻׂהוּ יָשָׁן: וְכָל־מַעֲשַׂר בָּקָר וָצֹאן קֹדֶשׁ לַיְיָ וּלְכֹהֲנָיו יִהְיֶה אֲשֶׁר
יֹאכְלֻהוּ לְפָנָיו שָׁנָה בְשָׁנָה כִּי כֵן צֻוָּה וְנֶחֶרֶת בִּדְבַר הַמַּעֲשֵׂר בְּלֻחוֹת
טז הַשָּׁמָיִם: וּבַלַּיְלָה הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם לִימֵי הַחֹדֶשׁ אָמַר יַעֲקֹב
לִבְנוֹת אֶת־הַמָּקוֹם הַהוּא וּלְהַקִּיפוֹ גַן וּלְקַדְּשׁוֹ וְלַעֲשׂתוֹ קָדוֹשׁ לְעוֹלָם
יז לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו: וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בַּלַּיְלָה וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר לֹא יִקָּרֵא
יח שִׁמְךָ [עוֹד] יַעֲקֹב לְבַדּוֹ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ: וַיֹּאמֶר אֵלָיו
שֵׁנִית אֲנִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר בָּרָאתִי אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְהִפְרֵיתִיךָ
וְהִרְבֵּיתִיךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּמְלָכִים מִמְּךָ יִהְיוּ וְשָׁפְטוּ הַכֹּל בְּכָל־מָקוֹם
יט אֲשֶׁר דָּרְכָה בּוֹ כַּף־רֶגֶל בֶּן־אָדָם: וְאֶתֵּן לְזַרְעֲךָ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
תַּחַת הַשָּׁמָיִם וְשָׁפְטוּ בְּכָל־הַגּוֹיִם כִּרְצוֹנָם וְאַחַר יִקְחוּ לָהֶם אֶת־
כ כָּל־הָאָרֶץ וִירֵשׁוּהָ לְעוֹלָם: וַיְכַל לְדַבֵּר עִמּוֹ וַיַּעַל מֵאִתּוֹ וַיַּבֵּט
כא יַעֲקֹב עַד־אֲשֶׁר עָלָה הַשָּׁמָיְמָה: וַיַּרְא בְּמַרְאוֹת הַלַּיְלָה וְהִנֵּה מַלְאָךְ
יוֹרֵד מִן־הַשָּׁמַיִם וְשִׁבְעָה לֻחוֹת בְּיָדָיו וַיִּתֵּן לְיַעֲקֹב וַיִּקְרָא אֶת־
כב הַכָּתוּב בָּהֶם אֲשֶׁר יִהְיֶה־לוֹ וּלְבָנָיו בְּכָל־הָעוֹלָמִים: וַיַּרְאֵהוּ אֶת־כָּל־
הַכָּתוּב בַּלֻּחוֹת וַיֹּאמֶר לוֹ אַל־תִּבְנֶה אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה וְאַל־תַּעֲשֵׂהוּ
מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם וְאַל־תֵּשֶׁב־פֹּה כִּי־לֹא לְךָ הַמָּקוֹם הַזֶּה לֵךְ אֶל־
בֵּית אַבְרָהָם אָבִיךָ וְשֵׁב־שָׁם אֵצֶל יִצְחָק אָבִיךָ עַד־יוֹם מוֹת אָבִיךָ:
כג כִּי בְמִצְרַיִם תָּמוּת בְּשָׁלוֹם וּבָאָרֶץ הַזֹּאת תִּקָּבֵר בְּכָבוֹד בְּקִבְרוֹת
כד אֲבוֹתֶיךָ עִם־אַבְרָהָם וְיִצְחָק: אַל־תִּירָא כִּי כַּאֲשֶׁר רָאִיתָ וְקָרָאתָ כֵּן
כה יִהְיֶה הַכֹּל וְאַתָּה כְּתֹב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר רָאִיתָ וְקָרָאתָ: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
וְאֵיךְ אֶזְכֹּר אֶת־כָּל־אֲשֶׁר קָרָאתִי וְרָאִיתִי וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי אַזְכִּירְךָ
כו הַכֹּל: וַיַּעַל מֵאִתּוֹ וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּזְכֹּר כָּל־אֲשֶׁר קָרָא וְרָאָה וַיִּכְתֹּב
כז כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא וַאֲשֶׁר רָאָה: וַיַּעַשׂ שָׁם עוֹד יוֹם אֶחָד
וַיַּקְרֵב בּוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר הִקְרִיב בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים וַיִּקְרָא שְׁמוֹ עֲצֶרֶת
כח כִּי נוֹסַף הַיּוֹם הַהוּא וְלָרִאשׁוֹנִים קָרָא לָהֶם חָג: וְכָכָה נִרְאָה לִהְיוֹת
וְכָתוּב הוּא בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם עַל־כֵּן נִגְלָה לוֹ לַעֲשׂוֹת וּלְהוֹסִיף אוֹתוֹ
כט לָחֹג עַל־שִׁבְעַת הַיָּמִים: וַיִּקָּרֵא שְׁמוֹ עֲצֶרֶת כִּי יַעֲלוּ אוֹתוֹ עַל עֵדוּת

יב–יז– ויהלל. – ע ב ר. נ״א: אסף. – י ה י ה ש מ ך. נ״א יקרא שמך. או: יקראו שמך. – ו י ק ר א.
כא
כב–כד ברומי: ויקראם וידע (וכן Ch). – ו ש ב ־ ש ם. אין בנוסח Ch. – ו י א מ ר י ע ק ב. בקצת
כה–כט כ״י נוסף: אדוני. – ו י כ ת ב. ברומי: ויסתר, וטעות קריאה היא: ἔκρυψε במקום ἔγραψε –

ל הַיָּמִים וּבְחַג בְּמִסְפַּר יְמֵי הַשָּׁנָה: וּבְלֵיל הָעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה לַחֹדֶשׁ
הַזֶּה מֵתָה דְבוֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַיִּקְבְּרוּהָ מִתַּחַת לָעִיר תַּחַת אַלּוֹן
הַנַּחַל וַיִּקְרָא שֵׁם הַנַּחַל הַהוּא נַחַל דְּבוֹרָה וְהָאַלּוֹן אַלּוֹן אֵבֶל
לא דְּבוֹרָה: וַתֵּלֶךְ רִבְקָה וַתָּשָׁב לְבֵיתָהּ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב בְּיָדָהּ אֶל־יִצְחָק
לב אָבִיו אֵילִים וְצֹאן וּשְׂעִירִים לַעֲשׂוֹת מַטְעַמִּים לְאָבִיו כַּאֲשֶׁר אָהֵב: וְהוּא
לג הָלַךְ אַחֲרֵי אִמּוֹ עַד־כִּבְרַת־אֶרֶץ וַיֵּשֶׁב שָׁמָּה: וַתֵּלֶד רָחֵל בַּלַּיְלָה
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן עָנְיִי כִּי הִקְשְׁתָה בְלִדְתָּהּ וְאָבִיו קָרָא שְׁמוֹ
בִּנְיָמִין בְּאַחַד עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת אַחַת לַשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי
לד לַיּוֹבֵל הַהוּא: וַתָּמָת שָׁם רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּאֶרֶץ אֶפְרָתָה הִיא בֵּית־
לֶחֶם וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קֶבֶר רָחֵל בַּדֶּרֶךְ עַל־קְבֻרָתָהּ:

לג וַיֵּלֶךְ יַעֲקֹב וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב בְּמִגְדַּל־רָעָף וַיֵּלֶךְ אֶל־יִצְחָק
ב אָבִיו הוּא וְלֵאָה אִשְׁתּוֹ בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי: וַיַּרְא רְאוּבֵן אֶת־
בִּלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל פִּילֶגֶשׁ אָבִיו רוֹחֶצֶת בַּמַּיִם בַּסֵּתֶר וַיֶּאֱהָבֶהָ:
ג וַיִּתְחַבֵּא בַלַּיְלָה וַיָּבֹא אֶל־בֵּית בִּלְהָה לַיְלָה וַיִּמְצָאֶהָ שׁוֹכֶבֶת בַּמִּטָּה
ד לְבַדָּהּ וְהִיא יְשֵׁנָה בְּבֵיתָהּ: וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ וַתִּיקַץ וַתֵּרֶא וְהִנֵּה רְאוּבֵן
אִתָּהּ עַל־מִשְׁכָּבָהּ וַתְּגַל כְּנָפָהּ וַתִּתְפְּשֵׂהוּ וַתִּצְעַק וַתַּכֵּר כִּי רְאוּבֵן
ה–ו הוּא: וַתֵּבוֹשׁ מִפָּנָיו וַתַּנַּח יָדָהּ מִמֶּנּוּ וַיִּבְרַח: וַתִּתְעַצֵּב עַל־הַדָּבָר
ז הַזֶּה מְאֹד וְלֹא הִגִּידָה לְאִישׁ [דָּבָר]: וַיְהִי כְבוֹא יַעֲקֹב וַיְבַקְשֶׁהָ
וַתֹּאמֶר לוֹ לֹא טְהוֹרָה אֲנִי לָךְ כִּי נִטְמֵאתִי לָךְ כִּי טִמֵּא אוֹתִי
רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב עִמִּי בַּלַּיְלָה וַאֲנִי יְשֵׁנָה וְלֹא יָדַעְתִּי עַד־כִּי גִלָּה
ח כְנָפִי וַיִּשְׁכַּב עִמִּי: וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בִּרְאוּבֵן מְאֹד עַל־שָׁכְבוֹ עִם
ט בִּלְהָה כִּי גִלָּה אֶת־כְּסוּת אָבִיו: וְלֹא קָרַב יַעֲקֹב אֵלֶיהָ כִּי טְמֵאָה
רְאוּבֵן וְכָל־אָדָם כִּי יְגַלֶּה כְּסוּת אָבִיו רַע מַעֲשֵׂהוּ מְאֹד וְתֶבֶל
י הוּא לִפְנֵי יְיָ: עַל־כֵּן כָּתוּב וְחָקוּק בְּלֻחוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי לֹא יִשְׁכַּב
אִישׁ עִם־אֵשֶׁת אָבִיו וְכִי לֹא יְגַלֶּה אֶת־כְּסוּת אָבִיו כִּי טָמֵא הוּא
מוֹת יָמוּתוּ יַחְדָּו הָאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו וְהָאִשָּׁה כִּי
יא טֻמְאָה עָשׂוּ בָּאָרֶץ: וְלֹא יִהְיֶה טָמֵא לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ בָּעָם אֲשֶׁר בָּחַר

לב עצרת. בכושי: מוסף. — כברת ארץ. בכושי (בטעות): עַד־כְּבְרָתָן. —

לג חטא ראובן עם בלהה (א׳–ט׳) — איסורי עריות (י׳–כ׳) — יעקב וביתו הלכו אל יצחק ורבקה וישבו בבית אברהם (כ״א–כ״ג)

א–ב במגדל־רעף. הוא מגדל עדר אפרת (ברא׳ ל״ה כ״א). — ויאהבה. אין בנוסחאות AB. — שוכבת. D: ישנה. — ותבוש מפניו. ברומי: ויבוש מפניה. — ויברח. B:

יב לוֹ לְנַחֲלָה: וְעוֹד כָּתוּב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה
יג עֶרְוַת אָבִיו וַיֹּאמְרוּ כָּל קְדוֹשֵׁי יְיָ אָמֵן וְאָמֵן: וְאַתָּה מֹשֶׁה צַו אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמְרוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי מִשְׁפַּט מָוֶת הוּא וְטָמֵא
הוּא וְאֵין כַּפָּרָה לְכַפֵּר עַל־הָאָדָם אֲשֶׁר עָשָׂה הָרַע הַזֶּה כִּי אִם־
יד לַהֲמִיתוֹ וּלְהָרְגוֹ וּלְרָגְמוֹ בָּאֲבָנִים וּלְהַכְרִיתוֹ מִבֵּין עַם־אֱלֹהֵינוּ: כִּי
לֹא־יִהְיֶה יוֹם אֶחָד בָּאָרֶץ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־זֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל כִּי
טו נִתְעָב וְטָמֵא הוּא: וְאַל־יֹאמְרוּ לִרְאוּבֵן הָיוּ חַיִּים וְכַפָּרָה בְּשָׁכְבוֹ
טז עִם־פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וְהִיא לָהּ בַּעַל וּבַעְלָהּ יַעֲקֹב אָבִיו חָי: כִּי עוֹד לֹא
נִגְלוּ הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁפָּט וְהַחֹק כְּתֻמָּם לַכֹּל כִּי בְיָמֶיךָ הָיָה לְחֹק עֵת
יז וְיָמִים וְחָק־עוֹלָם לְדֹרוֹת עוֹלָם: וְאֵין לַחֹק הַזֶּה חֲלִיפַת הַיָּמִים וְלֹא
כַּפָּרָה לוֹ כִּי אִם־יִכָּרְתוּ שְׁנֵיהֶם יַחַד מִתּוֹךְ־הָעָם בַּיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ עָשׂוּ
יח [אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה] יוּמָתוּ: וְאַתָּה מֹשֶׁה כְּתֹב לְיִשְׂרָאֵל וְלֹא יַעֲשׂוּ
כַּדָּבָר הַזֶּה וְלֹא יַשְׁחִיתוּ לַחֲטֹא חֵטְא מָוֶת כִּי יְיָ אֱלֹהֵינוּ שׁוֹפֵט
יט אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: וְאָמַרְתָּ לָהֶם אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הָאֵלֶּה לְמַעַן יִשְׁמְעוּ לִשְׁמֹר וּלְהִשָּׁמֵר וְלָסוּר מֵהֶם וְלֹא
יֹאבְדוּ וְלֹא יִכָּרְתוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי טֻמְאָה וְתוֹעֵבָה וְתֶבֶל וָגֹעַל לִפְנֵי
כ אֱלֹהֵינוּ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה בָּאָרֶץ: וְאֵין חֵטְא גָּדוֹל מֵהַזְּנוּת אֲשֶׁר יִזְנוּ
בָּאָרֶץ כִּי עַם קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל לַיְיָ וְעַם־סְגֻלָּה לֵאלֹהָיו וְעַם־כֹּהֲנִים
וּמַמְלָכָה הוּא וְנַחֲלָתוֹ הוּא וְלֹא תֵרָאֶה טֻמְאָה כָּזֹאת בְּתוֹךְ־הָעָם
כא הַקָּדוֹשׁ: וּבַשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי הָלַךְ יַעֲקֹב וְכָל־בָּנָיו
כב וַיֵּשְׁבוּ בְּבֵית־אַבְרָהָם בְּקִרְבַת יִצְחָק אָבִיו וְאִמּוֹ רִבְקָה: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֵי יַעֲקֹב רְאוּבֵן בְּכוֹרוֹ וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן בְּנֵי
לֵאָה וּבְנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִין וּבְנֵי בִלְהָה דָּן וְנַפְתָּלִי וּבְנֵי זִלְפָּה
כג גָּד וְאָשֵׁר וְדִינָה בַּת־לֵאָה בַּת־יְחִידָה לְיַעֲקֹב: וַיֵּלְכוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְיִצְחָק
וּלְרִבְקָה וַיְהִי בִּרְאוֹתָם אוֹתָם וַיְבָרְכוּ אֶת־יַעֲקֹב וְכָל־בָּנָיו וַיִּשְׂמַח
יִצְחָק מְאֹד כִּי רָאָה אֶת־בְּנֵי יַעֲקֹב בְּנוֹ הַצָּעִיר וַיְבָרְכֵם:

לד וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה הַהוּא

יג–טו ותברח. — וכל אדם. נ״א: ולכל אדם. — פילגש. נ״א: אשת. — יומתו. בכ״י: ימיתום. —
יח–יט לישראל. בקצת כ״י נוסף: וליעקב. — דברי הברית האלה. נ״א: דברי הברית
כ הזאת. — וממלכה. B: וממלכת כהנים. ונכון. —

לד מלחמת מלכי האמורי עם יעקב ובניו (א׳–ט׳) — יעקב שלח את יוסף לראות שלום אחיו (י׳) — יוסף נמכר והורד מצרימה (י״א–י״ב) — אבל יעקב על יוסף ומות בלהה ודינה (י״ג–י״ז) — קביעת יום הכפורים ביום שבאה הידיעה אל יעקב על מות יוסף (י״ח–י״ט) — נשותיהם של בני יעקב (כ׳–כ״א).

שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־בָּנָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאנוֹ וּנְעָרָיו עִמָּהֶם אֶל־מִדְבַּר
ב שְׁכֶם׃ וַיִּזָּעֲקוּ עֲלֵיהֶם שִׁבְעַת מַלְכֵי הָאֱמֹרִי לְהָרְגָם מִן־הַמַּאֲרָב
ג תַּחַת הָעֵצִים וְלָבֹז אֶת־מִקְנֵיהֶם וּנְשֵׁיהֶם׃ וְיַעֲקֹב וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיוֹסֵף
הָיוּ בַבַּיִת אֲשֶׁר־בּוֹ יִצְחָק אֲבִיהֶם כִּי עֲצָבָהוּ רוּחוֹ וְלֹא יָכְלוּ לְעָזְבוֹ
ד וּבִנְיָמִין הוּא הַקָּטָן עַל־כֵּן יָשַׁב אֵצֶל אָבִיו׃ וַיָּבֹאוּ מַלְכֵי תַפּוּחַ
וּמַלְכֵי אַרְשָׁה וּמַלְכֵי שָׂרְגָן וּמַלְכֵי שִׁילֹה וּמַלְכֵי־גַעַשׁ וּמֶלֶךְ בֵּית
חֹרוֹן וּמֶלֶךְ מַעֲנֵי־שָׂכִיר וְכָל־הַיּוֹשְׁבִים בָּהָר הַהוּא אֲשֶׁר יָשְׁבוּ
ד בַּחֹרֶשֶׁת אַרְצָה כְּנָעַן׃ וַיַּגִּידוּ לְיַעֲקֹב כִּי הִנֵּה מַלְכֵי הָאֱמוֹרִי
ו סָבְבוּ אֶת־בָּנָיו וַיָּבֹזּוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם׃ וַיָּקָם מִבֵּיתוֹ הוּא וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו
וְכָל־עַבְדֵי אָבִיו וַעֲבָדָיו וַיֵּצְאוּ עֲלֵיהֶם כְּשֵׁשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ שֹׁלֵף
ז חָרֶב׃ וַיַּכּוּם בְּמִדְבַּר שְׁכֶם וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי הַבּוֹרְחִים וַיַּכּוּם לְפִי־חָרֶב
וַיַּהַרְגוּ אֶת־אַרְשָׁה וְאֶת־תַּפּוּחַ וְאֶת־שָׂרְגָן וְאֶת־שִׁילֹה וְאֶת־מַעֲנֵי־שָׂכִיר וְאֶת־
ה גַּעַשׁ׃ וַיֶּאֱסֹף אֶת־מִקְנֵהוּ וַיִּגְבַּר עֲלֵיהֶם וַיָּשֶׂם מַס עֲלֵיהֶם הַחֹמֶשׁ מִפְּרִי
ט אַרְצָם וַיִּבֶן אֶת־אַרְבֵּל וְאֶת־תִּמְנַת חָרֶס׃ וַיֵּשֶׁב בְּשָׁלוֹם וַיַּעַשׂ עִמָּהֶם
י שָׁלוֹם וַיִּהְיוּ לוֹ עֲבָדִים עַד־יוֹם רִדְתּוֹ הוּא וּבָנָיו מִצְרָיְמָה׃ וּבַשָּׁנָה
הַשְּׁבִיעִית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה שָׁלַח אֶת־יוֹסֵף לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶחָיו מִבֵּיתוֹ
יא שְׁכֶמָה וַיִּמְצָאֵם בְּאֶרֶץ דּוֹתָן׃ וַיִּתְנַכְּלוּ אֵלָיו וַיַּעֲשׂוּ לוֹ בְעָרְמָה
לַהֲמִיתוֹ וַיָּשׁוּבוּ וַיִּמְכְּרֻהוּ לְסוֹחֲרִים יִשְׁמְעֵאלִים וַיּוֹרִידֻהוּ מִצְרַיְמָה
וַיִּמְכְּרֻהוּ לְפוֹטִיפַר סְרִים פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים כֹּהֵן הָעִיר אֵלוֹ׃
יב וּבְנֵי יַעֲקֹב שָׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף בְּדָמוֹ וַיְשַׁלְּחוּ
יג אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וַיְהִי בָּעֲשִׂירִי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיִּתְאַבֵּל כָּל־הַיּוֹם
הַהוּא עַד־הָעֶרֶב וַיְבִיאוּהָ לוֹ וַיְהִי קוֹדֵחַ בְּהִתְאַבְּלוֹ עַל־מוֹתוֹ וַיֹּאמַר
חַיָּה רָעָה אֲכָלָה אֶת־יוֹסֵף וַיִּהְיוּ עִמּוֹ כָּל־אַנְשֵׁי בֵיתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא
יד וַיִּתְעַצְּבוּ וַיִּתְאַבְּלוּ עִמּוֹ כָּל־הַיּוֹם׃ וַיָּקוּמוּ בָנָיו וּבִתּוֹ לְנַחֲמוֹ וְלֹא
טו הִתְנַחֵם עַל־בְּנוֹ׃ וַתִּשְׁמַע בִּלְהָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָבַד יוֹסֵף וּבְהִתְאַבְּלָהּ
עָלָיו מֵתָה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בִּכְפַר־טֵב וְדִינָה בִתּוֹ מֵתָה אַחֲרֵי אָבַד

א–ב ונעריו. נ״א: ועבדיהם. — מן־המארב. נ״א: בהסתרם. ברומית נוסף: וישבו.—
ח ויבן את־ארבל ואת־תמנת חרס. נ״א: ויבן ראובן את תמנת חרס. השם ראובן בכושית
יא–יב הוא רוביל, ומכאן הטעות. — אלו. נראה שהיא און. — ויתאבל. נ״א: ויתאבלו. — ויהיו.
נ״א: ויתאבלו. בכושית אפשר לטעות ולומר במקום להיו (=התאבלו) — הליו (=היו). —
טו כל־היום. לפי Ch התאבלו כל הלילה, שהרי בערב הביאוה אליו. — בכפר־טב. אולי
עיקרו: כפר אפרים, או קרית אפרים. —

יוסף ויבאו על־ישראל שלשת [מקרי] האבל האלה בחדש אחד:
טז ויקברו את־בלהה ממול קבר רחל ואת־דינה בתו קברו שם:
יז ויתאבל על־יוסף שנה אחת ולא חדל כי אמר ארד שאלה
יח בהתאבלי על־בני: על־כן הוקם על־בני ישראל לענות נפשם
בעשרה לחדש השביעי בבוא היום אשר־בו יבכו את־יוסף אצל
יעקב אביו לכפר־בו עליו בשעיר עזים בעשרה לחדש השביעי
פעם בשנה בעבור חטאותיהם כי העציבו את־רחמי אביהם בעבור
יט יוסף בנו: ויושם היום ההוא להתעצב־בו בעבור חטאותיהם
ובעבור כל־פשעם ובעבור כל־שגגותיהם לטהר נפשם ביום ההוא
כ פעם בשנה: ואחרי אבד יוסף לקחו להם בני יעקב נשים שם־
אשת ראובן עדה ושם־אשת שמעון אדיבה הכנענית ושם־אשת
לוי מלכה מבנות ארם מזרע בני־תרח ושם־אשת יהודה בת־שוע
הכנענית ושם־אשת יששכר חזקה ושם־אשת זבלון נעמה ושם־
אשת דן עגלה ושם־אשת נפתלי רושה הארמית ושם־אשת גד
מעכה ושם־אשת אשר יונה ושם־אשת יוסף אסנת המצרית ושם־
כא אשת בנימן יסכה: וישב שמעון ויקח אשה שנית מארם כאחיו:

לה ובשנת אחת לשבוע הראשון ביובל הארבעים וחמשה קראה
רבקה ליעקב בנה ותצוהו על־אביו ועל־אחיו לכבדם כל ימי
ב חיי יעקב: ויאמר יעקב אעשה ככל אשר צויתני כי לכבוד
ג ולגדלה לי הדבר הזה וצדקה לי לפני יי לכבדם: ואת אמי
תדעי מיום הולדי עד־היום הזה כל־מעשי וכל־אשר בלבבי כי
ד כל־ימי חשבתי טובה על־כל־איש: ואיך לא אעשה את־הדבר
ה הזה אשר צויתני לכבד את־אבי ואת־אחי: אמרי־לי אמי מה־עול
ו ראית בי ואני [סור] אסור ממנו והיה לי חסד: ותאמר אליו בני
כל־ימי לא ראיתי בך [עול [וכל־]דבר עולה כי אם־הישר ורק־
האמת אגיד־לך בני אני בשנה הזאת אמות ולא אוציא את־
השנה הזאת בחיים כי ראיתי בחלומי את־יום מותי כי לא אחיה
למעלה ממאה וחמשים וחמש שנה והנה כליתי כל־ימי חיי אשר

לה מצות רבקה ליעקב ותשובתו (א׳–ח׳) — רבקה מבקשת מיצחק להשביע את עשו כי לא ירע ליעקב (ט׳–י״ב) – יצחק מסכים (י״ג–י״ז) — עשו ויעקב נשבעו (י״ח–כ״ו) – מות רבקה (כ״ז).

ד–ח צויתני. ברומי נוסף: לעשות. — בראש הפסוק ה׳ נוסף ברומי: ואולם אבקש
ו ממך. — ותאמר אליו. ברומי נוסף: רבקה. — בחיים. Ch: בחיי. — בחלומי. Ch:

ז עָלַי לִחְיוֹת׃ וַיִּצְחַק יַעֲקֹב לְדִבְרֵי אִמּוֹ כִּי אָמְרָה אִמּוֹ אֲשֶׁר תָּמוּת
וְהִיא יוֹשֶׁבֶת לְמוּלוֹ וְכָהָה כֹּחַ וְלֹא נִלְאֲתָה מִכֹּחָהּ כִּי תָבוֹא וְתֵצֵא
ח וַתִּרְאֶה וְשִׁנֶּיהָ חֲזָקוֹת וְכָל־חֳלִי לֹא נָגַע בָּהּ כָּל־יְמֵי חַיֶּיהָ׃ וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ יַעֲקֹב אַשְׁרֵי אִמִּי בְּקָרֵב יָמַי לִימֵי חַיַּיִךְ וְהָיָה כָבָה כֹּחִי בִּי
ט כְּכֹחֵךְ וְלֹא תָמוּתִי כִּי הֶבֶל תְּדַבְּרִי אִתִּי עַל־מוֹתֵךְ׃ וַתָּבוֹא אֶל־
יִצְחָק וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁאֵלָה אַחַת אֶשְׁאַל מִמְּךָ הַשְׁבַּע אֶת־עֵשָׂו כִּי־לֹא
יִפְשַׁע בְּיַעֲקֹב וְלֹא יִרְדְּפֶנּוּ בְּשִׂנְאָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־יֵצֶר לֵב
עֵשָׂו כִּי רַע־הוּא מִנְּעוּרָיו וְאֵין־טוֹב־בּוֹ כִּי יְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ אַחֲרֵי
י מוֹתֵךְ׃ וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־הַיָּמִים לְמִיּוֹם לֶכֶת
יַעֲקֹב אָחִיו חָרָנָה עַד־הַיּוֹם הַזֶּה כִּי בְּכָל־לִבּוֹ עֲזָבָנוּ וַיַּעַשׂ הָרַע
יא אִתָּנוּ עֲדָרֶיךָ לָקַח לוֹ וַיּוֹלֵךְ אֶת־כָּל־מִקְנְךָ מִפָּנֶיךָ׃ וְכַאֲשֶׁר
יב בִּקַּשְׁנֻהוּ וּנְשְׁאָלֵהוּ עַל־אֲשֶׁר לָנוּ וַיַּעַשׂ כְּאָדָם הַמְרַחֵם עָלֵינוּ׃ וְלִבּוֹ
מַר עָלֶיךָ כִּי בֵרַכְתָּ אֶת־יַעֲקֹב בִּנְךָ הַתָּמִים וְהַיָּשָׁר כִּי אֵין־בּוֹ רַע
כִּי אִם־טוֹב וּמִיּוֹם בּוֹאוֹ מֵחָרָן עַד־הַיּוֹם הַזֶּה לֹא גָרַע מִמֶּנּוּ מְאוּמָה
כִּי הַכֹּל יָבִיא לָנוּ בִּזְמַנּוֹ וְכָל־יוֹם וְשָׂמֵחַ בְּכָל־לִבּוֹ בְּקַחְתֵּנוּ מִיָּדָיו וִיבָרְכֵנוּ
וְלֹא יִפָּרֵד מִמֶּנּוּ מִיּוֹם בּוֹאוֹ מֵחָרָן עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְהוּא יוֹשֵׁב אִתָּנוּ תָּמִיד
יג בְּבֵיתֵנוּ וִיכַבְּדֵנוּ׃ וַיֹּאמֶר לָהּ יִצְחָק אֲנִי יָדַעְתִּי וְרָאִיתִי אֶת־מַעֲשֵׂי
יַעֲקֹב אֲשֶׁר אִתָּנוּ כִּי בְּכָל־לִבּוֹ יְכַבְּדֵנוּ וְאָהַב אֶת־עֵשָׂו רִאשׁוֹנָה
מִיַּעֲקֹב מִיּוֹם הִלָּדְתוֹ וְעַתָּה אָהַבְתִּי אֶת־יַעֲקֹב מֵעֵשָׂו כִּי הִרְבָּה
לְהָרַע אֶת־מַעֲשָׂיו וְאֵין־בּוֹ־צֶדֶק כִּי כָל־דְּרָכָיו חָמָס וָשֹׁד וְאֵין־צֶדֶק
יד לוֹ סְבִיבוֹתָיו׃ וְעַתָּה יִפָּעֵם לִבִּי עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו וְלֹא יִנָּצֵל הוּא
וְזַרְעוֹ כִּי הֵם יַעָבְרוּ מִן־הָאָרֶץ וְיִכָּרְתוּ מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי אֶת־אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם עָזַב וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי נָשָׁיו אַחֲרֵי הַטֻּמְאָה וְאַחֲרֵי שִׁגְגָתָן הוּא
טו וּבָנָיו׃ וְאַתְּ אָמַרְתְּ לִי כִּי־אַשְׁבִּיעֵהוּ כִּי לֹא יַהֲרֹג אֶת־יַעֲקֹב אִם־
טז יִשָּׁבַע לֹא יָקִים אֶת־שְׁבוּעָתוֹ וְלֹא יַעֲשֶׂה־טוֹב כִּי אִם־רָע׃ וְעַל
בַּקְּשׁוֹ לַהֲרֹג אֶת־יַעֲקֹב אָחִיו בְּיַד־יַעֲקֹב יִנָּתֵן וְלֹא יִמָּלֵט מִיָּדָיו כִּי
יז בְּיָדָיו יֵרֵד׃ וְאַתְּ אַל־תִּירְאִי עַל־דְּבַר יַעֲקֹב כִּי שׁוֹמֵר יַעֲקֹב גָּדוֹל הוּא
יח וְעָצוּם וְנִכְבָּד וּמְהֻלָּל מִשּׁוֹמֵר עֵשָׂו׃ וַתִּשְׁלַח רִבְקָה וַתִּקְרָא לְעֵשָׂו
וַיָּבוֹא אֵלֶיהָ וַתֹּאמֶר לוֹ שְׁאֵלָה יֶשׁ־לִי בְּנִי לִשְׁאֹל מִמְּךָ וֶאֱמֹר כִּי
יט תַעֲשֶׂה אֵת אֲשֶׁר אֹמַר לְךָ בְּנִי׃ וַיֹּאמֶר לָהּ אֲנִי אֶעֱשֶׂה כָּל־אֲשֶׁר

ז–ט–יב בחלום. — ושניה חזקות. אין בנוסח A. — ביעקב. ברומי נוסף: אחיו. — בביתנו.

כ תֹּאמְרִי לִי וְלֹא אֶמְנַע מְאוּמָה מִשְּׁאֶלָתֵךְ: וַתֹּאמֶר אֵלָיו אֶשְׁאַל מִמְּךָ
כִּי בְּיוֹם מוֹתִי תְּבִיאֵנִי וְתִקְבְּרֵנִי אֵצֶל שָׂרָה אֵם אָבִיךָ וְכִי תֶאֱהָבוּ
אַתָּה וְיַעֲקֹב אָחִיךָ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְלֹא יְבַקֵּשׁ אִישׁ לְאָחִיו רָעָה כִּי
יֶאֱהָבֵהוּ לְמַעַן תִּגְדְּלוּ בָנַי וְנִכְבַּדְתֶּם בְּתוֹךְ הָאָרֶץ וְלֹא יִשְׂמַח עֲלֵיכֶם
כא שׂוֹנֵא וִהְיִיתֶם לִבְרָכָה וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֵי כָּל־אוֹהֲבֵיכֶם: וַיֹּאמֶר אֶעֱשֶׂה
כְּכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתְּ לִי וּקְבַרְתִּיךְ בְּיוֹם מוֹתֵךְ אֵצֶל שָׂרָה אֵם אָבִי
כב כַּאֲשֶׁר אָהַבְתְּ כִּי יִהְיוּ עַצְמוֹתֶיהָ קְרוֹבוֹת לְעַצְמוֹתָיִךְ: וְאֶת־יַעֲקֹב
אָחִי אֹהַב מִכָּל־בָּשָׂר וְאֵין־לִי אָח בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־הוּא לְבַדּוֹ
וְלֹא גְדוֹלָה הִיא לִי זֹאת אִם־אֹהֲבֵהוּ כִּי אָחִי הוּא וְיַחְדָּו נִזְרַעְנוּ
בְּבִטְנֵךְ וְיַחְדָּו יָצָאנוּ מֵרַחְמֵךְ וְאִם־לֹא אֹהַב אֶת־אָחִי אֶת־מִי אֹהַב:
כג וְגַם אֲנִי אֲבַקֶּשְׁךָ כִּי תָּעִידִי בְיַעֲקֹב בַּעֲבוּרִי וּבַעֲבוּר בָּנַי כִּי יָדַעְתִּי
כִּי מָלֹךְ יִמְלֹךְ עָלַי וְעַל־בָּנַי כִּי בְיוֹם אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִי שָׂם אוֹתוֹ
כד מַעַל וְאוֹתִי שָׂם מִתָּחַת: וַאֲנִי נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ כִּי אֹהֲבֵהוּ וְלֹא אֲבַקֵּשׁ
רָעָתוֹ כָּל־יְמֵי חַיַּי כִּי אִם־רַק טוֹבָה וַיִּשָּׁבַע לָהּ עַל־כָּל־הַדָּבָר הַזֶּה:
כה וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב לְעֵינֵי עֵשָׂו וַתְּצַוֵּהוּ כַּדָּבָר אֲשֶׁר דִּבְּרָה עִם־עֵשָׂו:
כו וַיֹּאמֶר אֶעֱשֶׂה רְצוֹנֵךְ וְהַאֲמִינִי לִי כִּי לֹא יֵצֵא רָע מִמֶּנִּי וּמִבָּנַי עַל־
כז עֵשָׂו אָחִי וְלֹא אֶהְיֶה הָרִאשׁוֹן [לְהָרַע] כִּי אִם־בְּאַהֲבָתוֹ לְבָד: וַיֹּאכְלוּ
וַיִּשְׁתּוּ הִיא וּבָנֶיהָ בַּלַּיְלָה הַהוּא וַתָּמָת בַּת־שְׁלֹשָׁה יוֹבְלִים וְשָׁבוּעַ
אֶחָד וְשָׁנָה אַחַת בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקְבְּרוּהָ שְׁנֵי בָנֶיהָ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב
בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּקִרְבַת שָׂרָה אֵם אֲבִיהֶם:
לו וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה קָרָא יִצְחָק לִשְׁנֵי בָנָיו עֵשָׂו וְיַעֲקֹב
וַיָּבֹאוּ אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בָּנַי הִנְנִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אֲבוֹתַי אֶל־בֵּית
ב הָעוֹלָם אֲשֶׁר שָׁם אֲבוֹתָי: וּקְבַרְתּוּנִי בְּקִרְבַת אַבְרָהָם אָבִי בִּמְעָרַת
הַמַּכְפֵּלָה בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת קָבֶר שָׁמָּה
ג תִּקְבְּרוּנִי: וְזֹאת אֲצַוְּכֶם בָּנַי כִּי־תַעֲשׂוּ הַצֶּדֶק וְהַיֹּשֶׁר בָּאָרֶץ לְמַעַן
ד יָבִיא יְיָ עֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־דְּבַר יְיָ לַעֲשׂוֹת לְאַבְרָהָם וּלְזַרְעוֹ: וַאֲהַבְתֶּם
בָּנַי אֶת־אֲחֵיכֶם בֵּינֵיכֶם כְּאִישׁ אֲשֶׁר יֶאֱהַב אֶת־נַפְשׁוֹ וּבִקֵּשׁ אִישׁ
לְאָחִיו לְהֵיטִיב לוֹ וְלַעֲשׂוֹת יַחַד בָּאָרֶץ וְאָהֲבוּ זֶה אֶת־זֶה כְּנַפְשָׁם:

מ נ"א: בבית. — במערת המכפלה. בנוסח D: במערה אשר. —

לו יצחק צוה לבניו על קבורתו והזהירם על אהבתם איש לאחיו (א׳–י״א) — חלק ביניהם את רכושו ומת (י״ב–י״ח) — יעקב ועשו נפרדו זה מזה (י״ט–כ׳) — לאה מתה ובני יעקב באו לנחמהו (כ״א–כ״ד).

ב–ג–ב שמה. בנוסח A: שם בקברים אשר כריתי לי. — ולזרעו. A: ולבניו. — אצוכם.

ה וְעַל־דְּבַר הָאֱלִילִים אֲצַוְּכֶם וְאָעִידָה בָּכֶם כִּי תְתַעֲבוּ אוֹתָם וְשִׁבַּרְתּוּם
וּשְׂנֵאתוּם וְלֹא תֶאֱהָבוּם כִּי מְלֵאֵי שְׁגָגָה הֵם לְעוֹבְדֵיהֶם וְלַמִּשְׁתַּחֲוִים
ו לָהֶם׃ וּזְכַרְתֶּם בָּנַי אֶת־יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְכַאֲשֶׁר כִּבַּדְתִּיו
וַעֲבַדְתִּיהוּ בְּצֶדֶק לְמַעַן יַרְבְּכֶם בְּשִׂמְחָה וְהִפְרָה זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
לָרֹב וּנְטָעֲכֶם בָּאָרֶץ מַטַּע־צֶדֶק אֲשֶׁר לֹא יְשֹׁרַשׁ לְכָל־דּוֹרוֹת הָעוֹלָם׃
ז וְעַתָּה אַשְׁבִּיעֲכֶם בִּשְׁבוּעָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר אֵין שְׁבוּעָה אֲשֶׁר תִּגְדַּל מִמֶּנָּה
בְּשֵׁם הַמְהֻלָּל וְהַנִּכְבָּד וְהַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְהַכֹּל
ח יַחַד כִּי תִירָאֻהוּ וְתַעַבְדֻהוּ׃ וְאָהַב כָּל־אֶחָד אֶת־אָחִיו בְּרַחֲמִים וּבְצֶדֶק
וְלֹא יִדְרֹשׁ אִישׁ רַע לְאָחִיו מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם כֹּל יְמֵי חַיֵּיכֶם לְמַעַן
ט תַּצְלִיחוּ בְּכָל־מַעֲשֵׂיכֶם וְלֹא תֹאבֵדוּ׃ וְכִי יִדְרֹשׁ אִישׁ מִכֶּם רַע לְאָחִיו
דְּעוּ מֵעַתָּה כִּי כָל־אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ רָעָה לְאָחִיו בְּיָדוֹ יִפֹּל וְנִכְרַת מֵאֶרֶץ
י הַחַיִּים וְזַרְעוֹ יֹאבַד מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ וּבְיוֹם הַקְּלָלָה וְהַמְּבוּכָה וּבָאֵשׁ
הַבּוֹעֶרֶת וְהָאוֹכֶלֶת כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֶת־סְדוֹם כָּכָה יִשְׂרֹף אֶת־אַרְצוֹ
וְאֶת־עִירוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְנִמְחָה מִסֵּפֶר עֲדוּת בְּנֵי אָדָם וְלֹא יָבוֹא
בְּסֵפֶר הַחַיִּים כִּי יֹאבַד וְעָבַר לְקִלְלַת עוֹלָם כִּי לְכָל־הַיָּמִים יִהְיֶה
דִינָם כִּי תִתְחַדֵּשׁ בְּשִׂנְאָה וּבִקְלָלָה וּבְקֶצֶף וּבְצַעַר וּבְחֵמָה וּבְמַכָּה
יא וּבָחֳלִי עוֹלָם׃ אֲנִי אֲדַבֵּר וְאָעִידָה בָּכֶם בָּנַי בְּמִשְׁפָּט אֲשֶׁר יָבוֹא
יב עַל־הָאָדָם אֲשֶׁר יְבַקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עָוֶל לְאָחִיו׃ וַיְחַלֵּק אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ
בֵּין שְׁנֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּתֵּן אֶת־הַחֵלֶק הַגָּדוֹל לַבְּכוֹר וְהַמִּגְדָּל וְכָל־
יג סְבִיבוֹתָיו וְכָל־אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ וַיֹּאמֶר אֶת־הַחֵלֶק הַגָּדוֹל
יד הַזֶּה אַגְדִּיל לַבְּכוֹר׃ וַיֹּאמֶר עֵשָׂו מָכַרְתִּי לְיַעֲקֹב וְאֶתֶּן־לוֹ אֶת־בְּכוֹרָתִי
טו לְיַעֲקֹב יִנָּתֵן וְלֹא אֲדַבֵּר דָּבָר בָּזֶה כִּי לוֹ הִיא׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק תָּנוּחַ
עֲלֵיכֶם בִּרְכָתִי בָּנַי וְעַל־זַרְעֲכֶם בַּיּוֹם הַזֶּה כִּי הֵנַחְתּוּנִי וְלֹא נֶעֱצַב
טז לִבִּי בִּדְבַר הַבְּכוֹרָה כִּי־לֹא יַעֲשֶׂה בַעֲבוּרָהּ רָע׃ וּבֵרַךְ אֵל עֶלְיוֹן
יז אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־צֶּדֶק אוֹתוֹ וְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃ וַיְכַל לְצַוֹּתָם
וּלְבָרְכָם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ לְפָנָיו וַיִּשְׂמַח כִּי הָיְתָה דֵעָה אַחַת בֵּינֵיהֶם
יח וַיֵּצְאוּ מֵאִתּוֹ וַיָּנוּחוּ בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּישָׁנוּ׃ וַיִּישַׁן יִצְחָק בְּמִטָּתוֹ בַּיּוֹם

ה–ו חסר B. — ואעידה. חסר CD. בכם. חסר AB. — ושברתים. חסר AB. — ועבדהו.
ז–י Ch: ועבדתיו. והגדול. בקצת כ״י: המפואר והנורא והגבור. — הקללה והמבוכה.
נ״א: המבוכה והקללה. בקצת כ״י נוסף: והחמה והקצף. — כי יאבד ועבר. נ״א: כי
יא אם בין האובדים ועוברים. — כמשפט. CD: כמשפטי. — אשר יבקש לעשות עול.
יג־טו־יח A: אשר יעשה הרע. — אגדיל. Ch מגיה: אתן. — ברכתי. AB: ברכה. — במטתו.

הַהוּא וַיִּשְׂמַח וַיִּישַׁן שְׁנַת עוֹלָמִים וַיָּמָת בֶּן־מֵאָה וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה
עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה שְׁבֻעוֹת וְחָמֵשׁ שָׁנִים בְּלָה וַיִּקְבְּרֻהוּ שְׁנֵי בָנָיו עֵשָׂו
יט–כ וְיַעֲקֹב: וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו לְאֶרֶץ אֱדוֹם אֶל־הַר שֵׂעִיר וַיֵּשֶׁב שָׁם: וְיַעֲקֹב
יָשַׁב בְּהָרֵי חֶבְרוֹן בְּמִגְדַּל אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיַּעֲבֹד
כא אֶת יְיָ בְּכָל־לִבּוֹ וּבְמִצְוֹתָיו הַנִּגְלוֹת אֲשֶׁר חִלֵּק בִּימֵי הוּלַדְתּוֹ: וַתָּמָת
לֵאָה אִשְׁתּוֹ בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית לַשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה
וַיִּקְבְּרֻנָּה בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֵצֶל רִבְקָה אִמּוֹ מִשְּׂמֹאל לְקֶבֶר שָׂרָה
כב אֵם אָבִיו: וַיָּבֹאוּ כָל־בָּנֶיהָ וּבָנָיו לִבְכּוֹת לְלֵאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ וּלְנַחֲמוֹ
כג עָלֶיהָ כִּי הִתְאַבֵּל עָלֶיהָ: כִּי אֲהֵבָהּ מְאֹד מִיּוֹם מוֹת רָחֵל אֲחוֹתָהּ
כִּי תְמִימָה וִישָׁרָה הָיְתָה בְּכָל־דְּרָכֶיהָ וַתְּכַבֵּד אֶת־יַעֲקֹב וּבְכָל־הַיָּמִים
אֲשֶׁר הָיְתָה עִמּוֹ לֹא־שָׁמַע מִפִּיהָ דָּבָר קָשֶׁה כִּי עֲדִנָה וָיֹשֶׁר וְשָׁלוֹם
כד וְכָבוֹד הָיוּ בָהּ: וַיִּזְכֹּר אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂיהָ אֲשֶׁר עָשְׂתָה בְּחַיֶּיהָ וַיִּתְאַבֵּל
עָלֶיהָ מְאֹד בְּכָל־לִבּוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ:

לז וַיְהִי בְּיוֹם מוֹת יִצְחָק אֲבִי יַעֲקֹב וְעֵשָׂו וַיִּשְׁמְעוּ בְנֵי עֵשָׂו כִּי־
ב נָתַן יִצְחָק אֶת־הַבְּכוֹרָה לְיַעֲקֹב בְּנוֹ הַקָּטָן וַיִּקְצְפוּ־מְאֹד: וַיָּרִיבוּ
בַּאֲבִיהֶם לֵאמֹר הֲלֹא אַתָּה הַבְּכוֹר וְיַעֲקֹב הַצָּעִיר וְלָמָּה־זֶּה נָתַן
ג אָבִיךָ אֶת־הַבְּכוֹרָה לְיַעֲקֹב וְאוֹתְךָ עָזָב: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כִּי מָכַרְתִּי
אֶת־בְּכוֹרָתִי לְיַעֲקֹב בִּמְעַט נְזִיד עֲדָשִׁים וּבַיּוֹם אֲשֶׁר שְׁלָחַנִי אָבִי
לָצוּד [צָיִד] וְלִתְפֹּשׂ וּלְהָבִיא לוֹ לְבַעֲבוּר יֹאכַל וִיבָרְכֵנִי בָּא בְמִרְמָה
וַיָּבֵא לְאָבִי מַטְעַמִּים וּמַשְׁקֶה וַיְבָרְכוֹ אָבִי וְאוֹתִי שָׂם תַּחַת יָדוֹ:
ד וְעַתָּה הִשְׁבִּיעָנוּ אָבִינוּ אוֹתִי וְאוֹתוֹ כִּי לֹא נִדְרֹשׁ אִישׁ רָעַת אָחִיו
וְכִי נִהְיֶה בְּאַהֲבָה וּבְשָׁלוֹם אִישׁ עִם־אָחִיו וְלֹא נַשְׁחִית דְּרָכֵינוּ:
ה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא נִשְׁמַע אֵלֶיךָ לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ שָׁלוֹם כִּי כֹחֵנוּ עָצוּם
מִכֹּחוֹ וַאֲנַחְנוּ עֲצוּמִים מִמֶּנּוּ נֵצֵא עָלָיו וְנַהַרְגֵהוּ וְנַאֲבִיד אֶת־בָּנָיו
ו וְאִם־לֹא תֵלֵךְ עִמָּנוּ נַשְׁמִידֶךָ: עַתָּה שְׁמָעֵנוּ וְנִשְׁלַח בַּאֲרָם וּבִפְלִשְׁתִּים
וּבְמוֹאָב וּבְעַמּוֹן וְנִבְחַר לָנוּ אֲנָשִׁים בְּחִירִים הַבּוֹעֲרִים לַקְרָב וְנֵצֵא
עָלָיו וְנִלָּחֲמָנוּ בוֹ וְנַשְׁמִידוֹ מִן־הָאָרֶץ בְּטֶרֶם יַכֶּה שֹׁרֶשׁ וְעָצְמָה:

יט–כ A: במטה. — ויעקב ישב... D: וישב יעקב בארץ חברון. — ובמצותיו. נ״א:
כג וכמצוות. — הולדתו. תרגומו של Ch כאן אינו נכון. — ותכבד. D: ותאהב. —

לז בני עשו קצפו על אביהם שיצחק נתן את הבכורה ליעקב והכריחוהו לצאת עם ארבעת אלפים אנשי חיל למלחמה על יעקב (א׳–ט״ו) — יעקב הוכיח את עשו (ט״ז–י״ז) — תשובתו של עשו (י״ח–כ״ה).

ה–ו את־הבכורה. בענין ירושתו. — ונאביד את בניו. A: ונאבידו. — יכה

ז ויאמר אליהם אביהם אל־תלכו ואל־תעשו מלחמה בו לבל־תפלו
ח לפניו: ויאמרו אליו זה־הוא [כ]אשר עשית מנעוריך עד היום
ט הזה ותבא צוארך בעלו לא נשמע לדבר הזה: וישלחו אל־ארם
ולאדורם אל־רע אביהם וישכרו מהם אלף בני־חיל בחורי
י מלחמה: ויבאו אליהם ממואב ומבני עמון אשר שכרו אלף
בחורים ומפלשתים אלף בחורי מלחמה ומאדום ומן־החורים אלף
יא בחורי מלחמה ומן־החתים אנשים אמיצים בני־חיל: ויאמרו אל־
יב אביהם צא נהלם ואם־לא נהרגנוך: וימלא קצף וחמה בעת
ראותו את־בניו והם מאלצים אותו כי ילך לפניהם וינהלם על־
יג יעקב אחיו: ואחר זכר את־כל־הרעה הטמונה בלבו על־יעקב
אחיו ולא זכר את־שבעתו אשר נשבע לאביו ולאמו אם־ידרש
יד כל־ימיו רעה ליעקב אחיו: ובכל־זה לא ידע יעקב כי־באים הם
עליו למלחמה והוא מתאבל על־לאה אשתו עד־כי קרבו מאד
טו אל־המגדל בארבעת אלפים אנשי־חיל בחורי מלחמה: וישלחו
אליו אנשי חברון לאמר הנה אחיך בא עליך להלחם־בך בארבעת
אלפים איש חגורי חרב ונושאי מגנים וכלי מלחמה כי אהבו
טז את־יעקב מעשו כי יעקב איש נדיב ורחום מעשו ויגידו לו: ולא
יז האמין יעקב עד־כי קרבו מאד אל־המגדל: ויסגר את שערי
המגדל ויעמד בפתחיו וידבר עם־אחיו עשו ויאמר תנחומים טובים
נחמתני באת אלי בגלל אשתי אשר מתה הזאת היא השבועה
אשר נשבעת לאביך ולאמך שנית לפני מותם חטאת לשבועה
יח ובעבור אשר נשבעת לאביך נשפטת: אז ישא עשו את־קולו
ויאמר אליו אין לבני אדם ולחית הארץ שבועת אמת אשר
נשבעו שבועתם עד־עולם ובבקר ידרשו זה לזה רעה ולהרג איש
יט את־שונאו וצרו: ותשנאני אותי ואת בני עד־עולם ואין לעשות
כ עמך אחוה: שמע דברי אלה אשר אמר אליך אם־יהפך חזיר
עורו ושערותיו כצמר ירכו אם־יצמיח בראשו קרנים כקרני איל
כא וצאן אז אעשה עמך אחוה: ואם־יפרדו יונקים משדי אמם

ז–ח שרש. Ch: יקח כח. — לפניו. נ״א: מפניו. — [כ]אשר. כך AD. נ״א: הלא זה
יא–יג במעשיך. — צא נהלם. נ״א: צא עמהם. — את שבועתו. נ״א: את השבועה. —
יד–יז קרבו. BD נוסף: אליו. — בפתחיו. נ״א: על המגדל. — ובעבור. נ״א: ובעת. —
כא יונקים משדי אמם. נ״א: שדים מאמם. — לא אהיה לך. נ״א: לא תהיה לי. —

לֹא־אֶהְיֶה לְךָ אָח וְאִם־יַעֲשׂוּ הַזְּאֵבִים שָׁלוֹם עִם־הַשֶּׂיוֹת לְבִלְתִּי
אָכְלָם וּלְבִלְתִּי הָצֵק לָהֶם וְאִם־יִהְיֶה לִבָּם עֲלֵיהֶם לְהֵיטִיב אָז יִהְיֶה
כב בְּלִבִּי עָלֶיךָ שָׁלוֹם׃ וְאַרְיֵה כִּי יִתְרַע עִם־הַשּׁוֹר וְאִם־יִצָּמֵד עִמּוֹ בְּעֹל
כג אֶחָד וְחָרַשׁ עִמּוֹ אָז אֶעֱשֶׂה עִמְּךָ שָׁלוֹם׃ וְכִי יַלְבִּין הָעוֹרֵב כְּעוֹף רָזָא
אָז אֵדַע כִּי אֲהַבְתִּיךָ וְעָשִׂיתִי עִמְּךָ שָׁלוֹם הִכָּרֵת [תִּכָּרֵת] אַתָּה וְנִכְרְתוּ
כד בָנֶיךָ וְלֹא יְהִי שָׁלוֹם׃ וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי הֵרַע לִבּוֹ עָלָיו וּבְכָל־נַפְשׁוֹ
יְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ וְכִי בָא וַיִּקְפֹּץ כַּחֲזִיר מִיַּעַר הַבָּא אֶל־הָרֹמַח הַדֹּקֵר
כה אֹתוֹ וְלֹא יָסוֹג מִמֶּנּוּ׃ אָז יֹאמַר לַאֲנָשָׁיו וְלַעֲבָדָיו לְהִתְנַפֵּל עָלָיו
וְעַל־כָּל־אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

לח וְאַחַר דִּבֶּר יְהוּדָה אֶל־יַעֲקֹב אָבִיו לֵאמֹר׃ דְּרֹךְ קַשְׁתְּךָ אָבִי
וּשְׁלַח חִצְּךָ וְהַפֵּל אֶת־הַשּׂוֹנֵא וְהָמֵת אֶת־הַצָּר וְהָיָה לְךָ כֹּחַ כִּי לֹא
ב נָמִית אֶת־אָחִיךָ וְהוּא אֶצְלְךָ וְעִמְּךָ הוּא לְכָבוֹד אֶצְלֵנוּ׃ אָז יִדְרֹךְ
ג יַעֲקֹב קַשְׁתּוֹ וַיְשַׁלַּח חִצּוֹ וַיַּפֵּל אֶת־עֵשָׂו אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃ וַיְשַׁלַּח עוֹד
ד חִצּוֹ וַיַּךְ אֶת־אֲדוֹרָם הָאֲרַמִּי בְּחָזֶה שְׂמֹאלוֹ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיְמִיתֵהוּ׃ וְאַחַר
יָצְאוּ בְּנֵי יַעֲקֹב הֵם וְעַבְדֵיהֶם וַיִּתְחַלְּקוּ לְאַרְבַּע פִּנּוֹת הַמִּגְדָּל׃
ה רִאשׁוֹנָה יָצָא יְהוּדָה וְנַפְתָּלִי וְגָד עִמּוֹ וַחֲמִשִּׁים נְעָרִים עִמּוֹ פְּנֵי נֶגְבָּה
לַמִּגְדָּל וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר מָצְאוּ לִפְנֵיהֶם וְלֹא נִמְלַט מֵהֶם עַד־אֶחָד׃
ו וְלֵוִי וְדָן וְאָשֵׁר יָצְאוּ פְּנֵי מִזְרָחָה לַמִּגְדָּל וַחֲמִשִּׁים נְעָרִים אִתָּם וַיַּכּוּ
ז אֶת־גִּבּוֹרֵי מוֹאָב וְעַמּוֹן׃ וַיֵּצְאוּ רְאוּבֵן וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן פְּנֵי צָפוֹנָה
לַמִּגְדָּל הֵמָּה וַחֲמִשֵּׁיהֶם וַיַּכּוּ אֶת־אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר לַפְּלִשְׁתִּים׃
ח וַיֵּצְאוּ שִׁמְעוֹן וּבִנְיָמִין וַחֲנוֹךְ בֶּן־רְאוּבֵן פְּנֵי מַעֲרָב לַמִּגְדָּל וַחֲמִשֵּׁיהֶם
עִמָּהֶם וַיַּכּוּ מֵאֱדוֹם וּמֵהַחוֹרִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ אַמִּיצִים אַנְשֵׁי
מִלְחָמָה וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ נָסוּ וְאַרְבַּעַת בְּנֵי עֵשָׂו נָסוּ עִמָּהֶם וַיַּעַזְבוּ
ט אֶת־אֲבִיהֶם הָרוּג כַּאֲשֶׁר נָפַל עַל־הַגִּבְעָה אֲשֶׁר בַּאֲדוֹרָם׃ וַיִּרְדְּפוּ
בְּנֵי יַעֲקֹב אַחֲרֵיהֶם עַד־הַר־שֵׂעִיר וְיַעֲקֹב קָבַר אֶת־אָחִיו בַּגִּבְעָה

כב–כג **יתרע עם־השור.** בקצת כ״י נוסף: יעשה עמו שלום. — **כעוף רזא.** כך שמו בכושית, ונראה שהוא מין חסידה. — **אז אדע.** נ״א: תדע. או: דע. — **ולא יהי שלום.** נ״א: ולא יהי לך שלום. —

לח מלחמת יעקב ועשו ומות עשו ומפלת חילו (א׳–י׳) — אדום נשתעבדה „עד היום הזה" (יא–יד) — מלכי אדום (טו–כ״ד).

חצך. נ״א: חציך. — **השונא.** A: שונאך. — **ועמך הוא.** נ״א: וכמוך הוא. —
ב **לכבוד אצלנו.** נ״א (וכן ברומי ובנוסח Ch): ונתן לו כבוד. — **את עשו אחיו.**

י אֲשֶׁר בַּאֲדוֹרָם וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ׃ וַיִּלְחֲצוּ בְּנֵי יַעֲקֹב אֶת־בְּנֵי עֵשָׂו בְּהַר
יא שֵׂעִיר וַיַּכְנִיעוּ עָרְפָּם לִהְיוֹת עֲבָדִים לִבְנֵי יַעֲקֹב׃ וַיִּשְׁלְחוּ אֶל־אֲבִיהֶם
יב [לָדַעַת] הֲיַעֲשׂוּ שָׁלוֹם עִמָּהֶם אִם־יְמִיתוּם׃ וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו
כִּי יַעֲשׂוּ שָׁלוֹם וַיַּעֲשׂוּ שָׁלוֹם עִמָּהֶם וַיָּשִׂימוּ אֶת־עֹל הָעֲבֹדוּת עֲלֵיהֶם
יג וַיַּעֲלוּ מַס לְיַעֲקֹב וּלְבָנָיו כָּל־הַיָּמִים׃ וַיְהִי הֵם מְשַׁלְּמִים מַס לְיַעֲקֹב
יד עַד־יוֹם רֶדֶת יַעֲקֹב אַרְצָה מִצְרָיִם׃ וְלֹא נֶחְלְצוּ בְּנֵי עֵשָׂו מֵעֹל
הָעֲבֹדוּת אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵיהֶם שְׁנֵים עָשָׂר בְּנֵי יַעֲקֹב עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃
טו וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ לֶאֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל עַד־
טז הַיּוֹם הַזֶּה בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃ וַיִּמְלֹךְ בָּלָק בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה׃
יז–יח וַיָּמָת בָּלָק וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה׃ וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ
יט תַּחְתָּיו חוּשָׁם אֲשֶׁר מֵהַר תֵּימָן׃ וַיָּמָת חוּשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד
כ בֶּן־בְּדַד אֲשֶׁר הִכָּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית׃ וַיָּמָת
כא הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה אֲשֶׁר מִמַּשְׂקָה׃ וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ
כב תַּחְתָּיו שָׁאוּל אֲשֶׁר מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר׃ וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל
כג חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר׃ וַיָּמָת בַּעַל חָנָן וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ
כד מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃ אֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ
בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

לט וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו אֶרֶץ כְּנָעַן׃ אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב
ב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיּוֹרִידֻהוּ מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס
ג פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים׃ וַיָּשֶׂם אֶת־יוֹסֵף עַל־כָּל־בֵּיתוֹ וַתְּהִי בִּרְכַּת יְיָ
ד בְּבֵית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וְכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה הִצְלִיחַ יְיָ [בְּיָדוֹ]׃ וַיַּעֲזֹב
הַמִּצְרִי אֶת־כָּל־אֲשֶׁר לוֹ לְיוֹסֵף כִּי רָאָה כִּי יְיָ עִמּוֹ וְכֹל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה
ה יַצְלִיחַ יְיָ׃ וְיוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה מְאֹד וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו
אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יוֹסֵף וַתַּחְמְדֵהוּ וַתְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לִשְׁכַּב עִמָּהּ׃

יד ברומי (וכן בנוסח Ch) נוסף: בחזה ימינו (והשוה פסוק ג׳). — בני עשו. בקצת כ״י
טו (וברומי): אדום. — לאדום. נ״א: באדום. — על־ישראל. נ״א: על בני ישראל. —
טז–יט וימלך. בנ״א נוסף: באדום. ויש נ״א: בסדום. — בן־בדד. בכ״י (כמו בע׳): ברד
כ–כג (ברי״ש). — שמלה. בכ״י: שלמן. — בעל חנן. בקצת כ״י נוסף: בן עכבור. —

לט יוסף הושם על בית פוטיפר (א׳–ד׳) — טהר נפשו ומאסרו (ה׳–י״ג) — מאסרם של שר המשקים ושר האופים ופתרון חלומותיהם ע״י יוסף (י״ד–י״ח).

שר־הטבחים. כך בכ״י, ונדחית הגהתו של Ch (כאן, וכן מ׳ י׳): שר־השומרים.—
ד ליוסף. Ch מתקן על דעת עצמו: ביד יוסף. — כי ראה. A נוסף: ויתבונן וידע. —

ו וְהוּא לֹא מָסַר לָהּ אֶת־נַפְשׁוֹ וַיִּזְכֹּר אֶת־יְיָ וְאֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא
יַעֲקֹב אָבִיו מִדִּבְרֵי אַבְרָהָם כִּי לֹא יִזְנֶה אִישׁ עִם־אֵשֶׁת [רֵעֵהוּ וְעִם־
אֵשֶׁת] אִישׁ כִּי עָלָיו מִשְׁפַּט מָוֶת אֲשֶׁר הוּשָׂם עָלָיו בַּשָּׁמַיִם לִפְנֵי
אֵל עֶלְיוֹן וְהַחֵטְא יַעֲלֶה בַּעֲבוּרוֹ בְּסִפְרֵי עוֹלָם כָּל־הַיָּמִים לִפְנֵי יְיָ׃
ז–ח וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא חָפֵץ לִשְׁכַּב עִמָּהּ׃ וַתְּבַקְשֵׁהוּ
ט שָׁנָה אַחַת וַיְמָאֵן וְלֹא אָבָה שְׁמֹעַ׃ וַתְּחַבְּקֵהוּ וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בַּבַּיִת לְאָלְצוֹ
לִשְׁכַּב עִמָּהּ וַתִּסְגֹּר אֶת־דֶּלֶת הַבַּיִת וְהוּא נִשְׁמַט מִיָּדֶיהָ וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ
י בְּיָדָהּ וַיִּשְׁבֹּר אֶת הַבְּרִיחַ וַיָּנָס מִפָּנֶיהָ הַחוּצָה׃ וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי לֹא
יִשְׁכַּב עִמָּהּ וַתַּלְשֵׁן עָלָיו לִפְנֵי אֲדוֹנָיו לֵאמֹר בִּקֵּשׁ עַבְדְּךָ הָעִבְרִי
אֲשֶׁר אָהַבְתָּ לְאָלְצֵנִי לִשְׁכַּב עִמּוֹ וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וַיָּנָס וַיַּעֲזֹב
יא בִּגְדוֹ בְּיָדִי בְּתָפְשִׂי אֹתוֹ וַיִּשְׁבֹּר אֶת־הַבְּרִיחַ׃ וַיַּרְא הַמִּצְרִי אֶת־בֶּגֶד
יוֹסֵף וְהַבְּרִיחַ שָׁבוּר וַיִּשְׁמַע לְדִבְרֵי אִשְׁתּוֹ וַיִּתֵּן אֶת־יוֹסֵף בְּבֵית
יב הַסֹּהַר מְקוֹם שָׁם יָשְׁבוּ הָאֲסִירִים אֲשֶׁר אָסַר הַמֶּלֶךְ׃ וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית
הַסֹּהַר וַיִּתֵּן יְיָ חֵן לְיוֹסֵף בְּעֵינֵי שַׂר שׁוֹמְרֵי בֵית־הַסֹּהַר וְרַחֲמִים
יג מִלְּפָנָיו כִּי רָאָה כִּי יְיָ אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ יְיָ׃ וַיַּעֲזֹב הַכֹּל
בְּיָדוֹ וְשַׂר הַשּׁוֹמְרִים לֹא־יָדַע אִתּוֹ דָּבָר כִּי כָל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יוֹסֵף
יד יַשְׁלִים יְיָ׃ וַיֵּשֶׁב שָׁם שְׁנָתַיִם יָמִים וּבַיָּמִים הָהֵם קָצַף פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאוֹפִים וַיִּתְּנֵם
טו בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים בֵּית הַסֹּהַר אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃ וַיִּפְקֹד
טז שַׂר שׁוֹמְרֵי הַסֹּהַר אֶת־יוֹסֵף לְשָׁרְתָם וַיְשָׁרֶת לִפְנֵיהֶם׃ וַיַּחַלְמוּ שְׁנֵיהֶם
יז חֲלוֹם שַׂר הַמַּשְׁקִים וְשַׂר הָאוֹפִים וַיַּגִּידֻהוּ לְיוֹסֵף׃ וְכַאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם
כֵּן הָיָה לָהֶם וְאֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים הֵשִׁיב פַּרְעֹה עַל־כַּנּוֹ וְאֶת־הָאֹפֶה
יח הֵמִית כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף׃ וַיִּשְׁכַּח שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף בְּבֵית
הַסֹּהַר [אַף] כִּי־הוֹדִיעוֹ אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה־לּוֹ וְלֹא־זָכַר לְהוֹדִיעַ אֶת־
פַּרְעֹה כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ יוֹסֵף כִּי שָׁכֵחַ׃
מ וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיַּחֲלֹם פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּעֲמַיִם בְּלַיְלָה אֶחָד

ו וכל־אשר יעשה. A נוסף: ויחמד בלבו. — [רעהו ועם־אשת]. חסר בקצת כ״י. —
ז—ח לפני ה׳. A: אל עליון. — את־הדברים האלה. נ״א: את־הקריאה הזאת. — שנה
ט אחת. A נוסף: תמימה והוא. — שמוע. A נוסף: את־הדבר הזה. — את־דלת הבית.
יג בקצת כ״י נוסף: ותתפשהו. — והוא נשמט מידיה. חסר בקצת כ״י. — בידו. בכ״י:
יז לפניו. — לא ידע אתו דבר. כך נראה לי תרגום הנוסח הכושי המסובך. — ואת־
יח האופה. ברומי: ואת שר האופים. — [אף] כי. כך נ״ל, ובכ״י אין. —
מ חלומות פרעה ופתרונם (א׳—ד׳) — יוסף עלה לגדולה ונשא אשה (ה׳—י״ג).

עַל־דְּבַר הָרָעָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה בְּכָל־הָאָרֶץ וַיִּיקַץ מִשְּׁנָתוֹ וַיִּקְרָא לְכָל־
פֹּתְרֵי הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְהַמְכַשְּׁפִים וַיַּגֵּד לָהֶם אֶת־שְׁנֵי חֲלֹמוֹתָיו
ב וְלֹא יָכְלוּ לָדַעַת׃ וַיִּזְכֹּר אָז שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיְדַבֵּר עָלָיו
אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיּוֹצִיאֻהוּ מִבֵּית הַסֹּהַר וַיְסַפֵּר־לוֹ אֶת־שְׁנֵי חֲלֹמוֹתָיו׃
ג וַיְדַבֵּר לִפְנֵי פַרְעֹה כִּי שְׁנֵי חֲלֹמוֹתָיו חֲלוֹם אֶחָד הֵם וַיֹּאמֶר לוֹ שֶׁבַע
שָׁנִים תְּבוּאָה שָׂבָע בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַחֲרֵי־כֵן שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב
ד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמֹהוּ [רָעָב] בְּכָל־הָאָרֶץ׃ וְעַתָּה יַפְקֵד פַּרְעֹה בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרַיִם פְּקִידִים וְיִקְבְּצוּ אֹכֶל הָעִיר בָּעִיר בִּימֵי שְׁנֵי הַשָּׂבָע
וְהָיָה לְאֹכֶל לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב וְלֹא תִכָּרֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב כִּי
ה יֶחֱזַק מְאֹד׃ וַיִּתֵּן יְיָ לְיוֹסֵף חֵן וְרַחֲמִים בְּעֵינֵי פַרְעֹה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה
אֶל־עֲבָדָיו לֹא נִמְצָא אִישׁ חָכָם וְנָבוֹן כָּאִישׁ הַזֶּה כִּי רוּחַ אֱלֹהִים
ו עָלָיו׃ וַיְשִׂימֵהוּ מִשְׁנֶה בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וַיַּמְשִׁילֵהוּ עַל־כָּל־מִצְרָיִם
ז וַיּוֹשִׁיבֵהוּ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר לְפַרְעֹה׃ וַיַּלְבִּישֵׁהוּ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ
וַיָּשֶׂם רְבִיד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ וַיִּקְרָא[וּ] לְפָנָיו לֵאמֹר [אַבְרֵךְ] וַיִּתֵּן
אֶת־הַטַּבַּעַת בְּיָדוֹ וַיַּמְשִׁילֵהוּ בְּכָל־בֵּיתוֹ וַיְגַדְּלוֹ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לֹא
ח יִגְדַּל מִמְּךָ כִּי אִם הַכִּסֵּא לְבַדּוֹ׃ וַיִּמְשֹׁל יוֹסֵף בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם
וַיֶּאֱהָבֻהוּ כָּל־שָׂרֵי פַרְעֹה וְכָל־עֲבָדָיו וְכָל־עוֹשֵׂי מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ כִּי
בְיֹשֶׁר יְהַלֵּךְ וְאֵין־בּוֹ גַּאֲוָה וְגָדְל־לֵב וְלֹא מַשּׂוֹא פָנִים וּמִקַּח שֹׁחַד
ט כִּי בְיֹשֶׁר יִשְׁפֹּט אֶת־כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ׃ וַתִּשְׁקֹט אֶרֶץ מִצְרַיִם לִפְנֵי
פַרְעֹה בִּגְלַל יוֹסֵף כִּי יְיָ עִמּוֹ וַיִּתֶּן־לוֹ חֵן וְרַחֲמִים לְכָל־זַרְעוֹ לִפְנֵי
כָל־יוֹדְעָיו וְשׁוֹמְעֵי שִׁמְעוֹ וַתִּישַׁר מַלְכוּת פַּרְעֹה וְאֵין שָׂטָן וְאֵין־רָע׃
י וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ שֵׁם יוֹסֵף [צָפְנַת פַּעְנֵחַ] וַיִּתֵּן אֶת־בַּת פּוֹטִיפֶרַע בַּת
יא כֹּהֵן אוֹן שַׂר הַטַּבָּחִים לְיוֹסֵף לְאִשָּׁה׃ וּבְיוֹם עָמַד יוֹסֵף לִפְנֵי פַרְעֹה
יב [וְהוּא] בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַרְעֹה׃ בַּשָּׁנָה הַהִיא מֵת יִצְחָק
וַיָּבֹא כַּאֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף בִּדְבַר פִּתְרוֹן שְׁנֵי הַחֲלֹמוֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
וַיִּהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי שָׂבָע [בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם] וַתַּפְרֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְבֵּה

ב לדעת. נ״א: לדעתו. — המלך. ברומי נוסף: פרעה. — ויוציאהו. נ״א:
ג–ד–ח ואוציאהו. — וידבר. ברומי: ויפתר. — ולא תכרת. בכ״י: ולא תאבד. — עליו. נ״א:
ז בו. — [אברך]. בכושי: אל אל ואברר. ונראה שהוא סירוס מן אברך שבברא׳ מ״א מ״ג.
ח–י Ch מנסח: אֵל אֵל וַאֲבִיר אֵל. — יהלך. A: יהלכו. — [צפנת פענח]. בכושי: צפנתיפנס.
יב ונראה שהוא סירוס מן צפנת פענח שבברא׳ מ״א מ״ה. — כהן און. בכושי: הליופוליס. —
[בכל־ארץ מצרים]. חסר בהוצאת דילמן. —

יג בְּמִדָּה אַחַת אֶלֶף וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת מִדּוֹת׃ וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף אֹכֶל הָעִיר
בָּעִיר עַד־כִּי מָלְאָה בָר עַד־אֲשֶׁר נִלְאוּ לִסְפֹּר וְלָמֹד מֵרֹב׃

מא וּבְיוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי וּבַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לָקַח
ב יְהוּדָה לְעֵר בְּכוֹרוֹ אִשָּׁה מִבְּנוֹת אֲרָם וּשְׁמָהּ תָּמָר׃ וַיִּשְׂנָאֶהָ וְלֹא
שָׁכַב אִתָּהּ כִּי אִמּוֹ מִבְּנוֹת כְּנַעַן וַיְבַקֵּשׁ לָשֵׂאת לוֹ אִשָּׁה מִמִּשְׁפַּחַת
ג–ד אִמּוֹ וְלֹא נְתָנוֹ יְהוּדָה אָבִיו׃ וְהוּא הַבְּכוֹר רָע וַיְמִיתֵהוּ יְיָ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְאוֹנָן בְּנוֹ בּוֹא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אוֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע
ה לְאָחִיךָ׃ וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא זַרְעוֹ יִהְיֶה כִּי אִם זֶרַע אָחִיו וַיָּבֹא אֶל־
ו בֵּית אֵשֶׁת אָחִיו וַיִּשְׁפֹּךְ הַזֶּרַע אַרְצָה וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְיָ וַיְמִיתֵהוּ׃ וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי בֵית־אָבִיךְ אַלְמָנָה עַד־אֲשֶׁר יִגְדַּל שֵׁלָה
ז בְנִי וּנְתַתִּיךְ לוֹ לְאִשָּׁה׃ וַיִּגְדַּל וְלֹא נְתָנָהּ בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה
אֶת־שֵׁלָה בְּנָהּ לְהִתְחַתֵּן וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה בִּשְׁנַת חָמֵשׁ
ח בַּשָּׁבוּעַ הַזֶּה׃ וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית עָלָה יְהוּדָה לָגֹז אֶת־צֹאנוֹ בְּתִמְנָתָה׃
ט וַתָּסַר אֶת־בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ [וַתִּתְכַּס בְּ]צָעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּשַׁעַר
י בְּדֶרֶךְ תִּמְנָתָה׃ וּבְלֶכֶת יְהוּדָה מְצָאָהּ וַיַּחְשְׁבֶהָ לִקְדֵשָׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
יא אָבֹא אֵלַיִךְ וַתֹּאמֶר בּוֹא וַיָּבֹא׃ וַתֹּאמֶר לוֹ תֶּן־לִי שְׂכָרִי וַיֹּאמֶר לָהּ
אֵין בְּיָדִי כִּי אִם־טַבַּעְתִּי אֲשֶׁר בְּאֶצְבָּעִי וּפְתִילִי וּמַקְלִי אֲשֶׁר בְּיָדִי׃
יב וַתֹּאמֶר אֵלָיו תְּנֵם־לִי עַד־אֲשֶׁר תִּשְׁלַח־לִי שְׂכָרִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֲשַׁלַּח־
יג לָךְ גְּדִי עִזִּים וַיִּתְּנֵם־לָהּ וַתַּהַר לוֹ׃ וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶל־צֹאנוֹ [וְהִיא
יד הָלְכָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ]׃ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה גְּדִי עִזִּים בְּיַד רֹעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי
וְלֹא מְצָאָהּ וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה אֲשֶׁר בָּזֶה
טו וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה וְאֵין אֶצְלֵנוּ קְדֵשָׁה׃ וַיָּשָׁב וַיַּגֶּד־
לוֹ כִּי לֹא מְצָאָהּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שָׁאַלְתִּי אֶת־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיֹּאמְרוּ לִי
טז אֵין בָּזֶה קְדֵשָׁה וַיֹּאמֶר קוּמָה וְנֵלְכָה פֶּן נִהְיֶה לִצְחוֹק׃ וְכִכְלוֹת שְׁלֹשָׁה
יְרָחִים נוֹדַע כִּי הָרָה הִיא וַיַּגִּידוּ לִיהוּדָה לֵאמֹר הִנֵּה תָמָר כַּלָּתְךָ

מא בני יהודה ותמר (א׳–ז׳) — מעשה יהודה עם תמר (ח׳–כ׳) — תמר ילדה תאומים (כ״א–כ״ב) – ליהודה נסלח עונו כי בשגגה חטא (כ״ג–כ״ח).

ג–ד תמר. בכושי הכתיב: תעמר. — הבכור. נ״א: ער בכור יהודה. — לאונן בנו.
ה–ז נ״א: לאונן אחיו. — כי אם. בקצת כ״י נוסף: רק. — בת־שוע. ברומי: בידסואל. —
ח בתמנתה. Ch מוסיף, כנראה מסברא: ויגידו לתמר הנה חמיך עולה לגזז צאנו בתמנתה. —
ט–יב [ותתכס ב]צעיף. בכושי: ותלבש צעיף. — ויאמר. ברומי: ויאמר יהודה. — ויתנם
יד לה. ברומי נוסף: ויבא אליה. — רועה עדלמי. Ch גורס כברומי וכבע׳: רֵעֵהוּ העדלמי. —
טו־טז־יזהמקום. נ״א: העיר. — לצחוק. נ״א: לבוז. — לזנונים. אין ברומי. — ולאמה. רק בקצת

יז הָרְתָה לִזְנוּנִים: וַיֵּלֶךְ יְהוּדָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ וַיֹּאמֶר לְאָבִיהָ וּלְאִמָּהּ
יח וּלְאַחֶיהָ וַיּוֹצִיאוּהָ לִשְׂרֵפָה כִּי נְבָלָה עָשְׂתָה בְּיִשְׂרָאֵל: וַיְהִי אַחֲרֵי
הוֹצִיאָם אוֹתָהּ לִשְׂרֵפָה וַתִּשְׁלַח לְחָמִיהָ אֶת־הַטַּבַּעַת וְהַפְּתִיל וְהַמַּקֵּל
יט לֵאמֹר הַכֶּר־נָא לְמִי אֵלֶּה כִּי לוֹ אָנֹכִי הָרָה: וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר
כ צָדְקָה תָמָר מִמֶּנִּי וְלֹא תִשְׂרְפוּהָ: וְעַל־כֵּן לֹא נְתָנָהּ לְשֵׁלָה וְלֹא
כא יָסַף לְקָרְבָה אֵלֶיהָ: וְאַחֲרֵי־כֵן יָלְדָה שְׁנֵי בָנִים אֶת־פֶּרֶץ וְאֶת־זָרַח
כב בִּשְׁנַת שֶׁבַע לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה הַשֵּׁנִי: וְאַחֲרֵי־כֵן כָּלוּ שֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע
כג אֲשֶׁר אָמַר יוֹסֵף לְפַרְעֹה: וַיֵּדַע יְהוּדָה כִּי רַע הַדָּבָר אֲשֶׁר עָשָׂה
לִשְׁכַּב עִם־כַּלָּתוֹ וַיִּבֶז בְּעֵינָיו וַיֵּדַע כִּי חָטָא וְשָׁגָה כִּי גִלָּה כְּסוּת
כד בְּנוֹ וַיָּחֶל לְהִתְעַצֵּב וַיִּתְחַטָּא לִפְנֵי יְיָ [עַל־חֲטָאוֹ]: וּבְדַבֵּר אֵלָיו [יְיָ]
בַּחֲלוֹם כִּי יְכֻפַּר־לוֹ כִּי הִתְחַטָּא מְאֹד וַיִּתְעַצֵּב וְלֹא יָסַף לַעֲשׂוֹת
כה כָּזֹאת: וַיְכֻפַּר־לוֹ כִּי שָׁב מֵחֲטָאוֹ וּמִסִּכְלוּתוֹ כִּי חֵטְא גָדוֹל הוּא
לִפְנֵי יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְכָל־עוֹשֶׂה זֹאת וְהַשּׁוֹכֵב עִם־כַּלָּתוֹ יִשְׂרְפֻהוּ בָּאֵשׁ
כו לְמַעַן יִבְעַר־בָּהּ כִּי נְבָלָה וְתוֹעֵבָה עֲלֵיהֶם בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּם: וְאַתָּה
[מֹשֶׁה] צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא תִהְיֶה נְבָלָה בְּתוֹכָם כִּי כָל־הַשּׁוֹכֵב
עִם־חֲתֻנָּתוֹ וְעִם־כַּלָּתוֹ נְבָלָה עָשָׂה בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֶת־הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב
כז עִמָּהּ וְאֶת־הָאִשָּׁה וְסָר־הַקֶּצֶף וְהַמַּגֵּפָה מִיִּשְׂרָאֵל: וְלִיהוּדָה אָמַרְנוּ
כִּי לֹא שָׁכְבוּ עִמָּהּ שְׁנֵי בָנָיו וְעַל־כֵּן קָם זַרְעוֹ לְמִשְׁפָּחָה אַחֶרֶת
כח וְלֹא יִכָּרֵת: כִּי הָלַךְ וַיְבַקֵּשׁ דִּין כִּי עַל־פִּי מִשְׁפַּט אַבְרָהָם אֲשֶׁר
צִוָּה לְבָנָיו בִּקֵּשׁ יְהוּדָה לִשְׂרֵפָה בָּאֵשׁ:

מב וּבַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה לַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה
הֵחֵל הָרָעָב לָבוֹא בָּאָרֶץ וַיִּמָּנַע הַגֶּשֶׁם מִן־הָאָרֶץ כִּי לֹא יָרַד
ב מְאוּמָה: וַתִּרְעַב הָאָרֶץ וּבְאֶרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ הָיָה שֶׁבֶר כִּי
קִבֵּץ יוֹסֵף [לָתֵת לָהֶם שֶׁבֶר וַיִּצְבֹּר יוֹסֵף] אֶת־זֶרַע הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע
ג שְׁנֵי הַשָּׂבָע וַיִּשְׁמְרֵהוּ: וַיָּבֹאוּ מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף כִּי יִתֵּן לָהֶם שֶׁבֶר

כ״י. — ו י ו צ י א ו ה. Ch נ״א: הוציאוה (והשוה בראי׳ ל״ח כ״ד). — נ ב ל ה. בכושי: טומאה.—
כג–כד [ע ל ח ט א ו]. אין בנוסח A. — כ ל ת ו. בכ״י: חמותו, וטעות זו ברורה מן הפסוק הבא. —
כו [מ ש ה]. חסר בקצת כ״י. — ע ם ח ו ת נ ת ו ו ע ם כ ל ת ו. Ch: עם־כלתו ועם־חותנתו. —
מב יעקב שלח את בניו מצרימה לשבור שבר כי היה רעב בכנען (א׳—ד׳) — יוסף הכירם ועכב את שמעון ודרש מהם להביא את בנימין כשירדו שנית (ה׳—י״ב) — בני יעקב לוקחים אתם את בנימין ברדתם שנית מצרימה (י״ג—כ״ה).
ב [ל ת ת ל ה ם ש ב ר ו י צ ב ר י ו ס ף]. אין ברומי ובנוסחאות DA. — ה א ר ץ. A:
ג–ד ארץ מצרים. — ו י מ כ ר נ ה. A: וימכר. — פסוק ד׳ תחלתו ברומי: והרעב חזק מאד בארץ

וַיִּפְתַּח אֶת־הָאֹצָרוֹת אֲשֶׁר בָּהֶם תְּבוּאַת הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה וַיִּמְכְּרֶנָּה
ד לְעַם הָאָרֶץ בַּכָּסֶף׃ וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח
אֶת־עֲשֶׂרֶת בָּנָיו לִשְׁבָּר־לוֹ בְּמִצְרַיִם וְאֶת־בִּנְיָמִין לֹא שָׁלַח וַיָּבֹאוּ
ה בְּתוֹךְ הַבָּאִים׃ וַיַּכִּירֵם יוֹסֵף וְהֵמָּה לֹא הִכִּירֻהוּ וַיְדַבֵּר עִמָּהֶם
וַיִּשְׁאָלֵם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲלֹא אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים אַתֶּם וַתָּבֹאוּ לְבַקֵּשׁ
ו עֶרְוַת הָאָרֶץ וַיַּאַסְרֵם׃ וְאַחַר פִּתְּחָם וַיַּשְׁאֵר אֶת־שִׁמְעוֹן לְבַדּוֹ וְתִשְׁעַת
ז אֶחָיו שִׁלֵּחַ׃ וַיְמַלֵּא אַמְתְּחֹתֵיהֶם [בָּר] וְאֶת־כַּסְפָּם שָׂם לָהֶם
ח בְּאַמְתְּחוֹתֵיהֶם וְהֵם לֹא יָדָעוּ׃ וַיְצַוֵּם לְהָבִיא אֶת־אֲחִיהֶם הַקָּטֹן כִּי
ט אָמְרוּ לוֹ כִּי אֲבִיהֶם חַי וַאֲחִיהֶם הַקָּטֹן׃ וַיַּעֲלוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנַעַן וַיַּגִּידוּ לַאֲבִיהֶם כָּל־אֲשֶׁר מְצָאָם וְאֵיךְ דִּבֶּר
עִמָּהֶם הָאִישׁ שַׂר הָאָרֶץ קָשׁוֹת וַיֶּחֱזַק בְּשִׁמְעוֹן עַד־הֲבִיאָם לוֹ אֶת־
י בִּנְיָמִין׃ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ
יא וְאֶת־בִּנְיָמִין תִּקָּחוּ עָלַי רָעַתְכֶם׃ וַיֹּאמֶר לֹא יֵלֵךְ בְּנִי עִמָּכֶם פֶּן־
יֶחֱלֶה כִּי שְׁנַיִם יָלְדָה אִמּוֹ וְהָאֶחָד אָבַד וְאֶת־זֶה תִּקְחוּ וְקָדַח
יב בַּדֶּרֶךְ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן הַמָּוְתָה׃ כִּי רָאָה כִּי־שָׁב כַּסְפָּם
יג כֻּלּוֹ בִּצְרוֹרוֹתֵיהֶם וְעַל־כֵּן יָרֵא לְשַׁלְּחוֹ׃ וְהָרָעָב גָּדַל וְחָזַק בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן וּבְכָל־הָאָרֶץ לְבַד מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּי רַבִּים מִבְּנֵי מִצְרַיִם אָצְרוּ
זַרְעָם לַשֶּׁבֶר בִּרְאוֹתָם אֶת־יוֹסֵף צֹבֵר זֶרַע וַיְשִׂימֵהוּ בָּאוֹצָרוֹת
יד וַיִּשָּׁמֵר לִשְׁנוֹת הָרָעָב׃ וַיִּתְנַהֲלוּ בְּנֵי מִצְרַיִם בְּלֶחֶם בִּשְׁנַת הָרָעָב
טו הָרִאשׁוֹנָה אֲשֶׁר לָהֶם׃ וַיְהִי בִּרְאוֹת יִשְׂרָאֵל כִּי חָזַק מְאֹד הָרָעָב
בָּאָרֶץ וְאֵין־רֶוַח וַיֹּאמֶר לְבָנָיו לְכוּ שׁוּבוּ וְשִׁבְרוּ לָנוּ אֹכֶל וְלֹא
טז נָמוּת׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֵךְ אִם־לֹא יֵלֵךְ אָחִינוּ הַקָּטֹן עִמָּנוּ לֹא נֵלֵךְ׃
יז וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לֹא יְשַׁלְּחֵהוּ עִמָּהֶם וְאָבְדוּ כֻלָּם מִפְּנֵי הָרָעָב׃
יח וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן תְּנֵהוּ לִי בְּיָדִי וְאִם־לֹא הֲשִׁיבוֹתִיו אֵלֶיךָ אֶת־שְׁנֵי בָנַי

כנען (ע׳ בראׁ מ״א נ״ז). — במצרים. BC: בארץ מצרים (וכן בתרגום הכושי לבראׁ
ה מ״ב א׳). — ויבאו. ברומי נוסף: עשרת בני יעקב מצרימה. — וידבר עמהם. בקצת
ז כ״י: קשות. — ערות הארץ. בכושי: עקבות הארץ. — [בר]. אין ברומי. — להם.
ח–ט A חסר. — והם לא ידעו. אין ברומי. — הקטן. A חסר. — ויעלו. ברומי: בני יעקב. —
קשות. רק בקצת כ״י. — עד־הביאם אליו את־בנימין. ברומי: עד־אשר נעמיד
י–יא לפניו את־בנימין. — עלי. בקצת כ״י: עליכם. — המותה. אולי צ״ל שאולה. והכושי
יב–יד תרגם כך. — ראה. ברומי: אמרו. — ירא. ברומי נוסף: יעקב. — ויתנהלו. בכושי:
יז–יח ויתכלכלו. — ואבדו כלם. נ״א: ואבד כלו. — עמך. A: עמכם (וכן בראׁ מ״ב ל״ח). —

יט תָּמִית תַּחַת נַפְשׁוֹ וַיֹּאמֶר לֹא יֵלֵךְ עִמְּךָ׃ וַיִּגַּשׁ יְהוּדָה וַיֹּאמַר
שָׁלְחֵהוּ עִמִּי וְאִם־לֹא הֲשִׁיבוֹתִיו אֵלֶיךָ וְחָטָאתִי לְפָנֶיךָ כָּל־יְמֵי חַיָּי׃
כ וַיְשַׁלְּחֵהוּ עִמָּהֶם בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לַשָּׁבוּעַ הַזֶּה בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ וַיָּבֹאוּ
אַרְצָה מִצְרַיִם עִם־כָּל־הַהֹלְכִים וּמִנְחָתָם בִּידֵיהֶם לֹט וּשְׁקֵדִים בָּטְנִים
כא וּדְבַשׁ טָהוֹר׃ וַיָּבֹאוּ וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו
וַיַּכִּירֵהוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֲזֶה הוּא אֲחִיכֶם הַקָּטֹן וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֵּן הוּא
כב הוּא וַיֹּאמֶר יְיָ יָחְנְךָ בְּנִי׃ וַיְשַׁלְּחֵהוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיּוֹצֵא אֲלֵיהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן
וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיַּקְרִיבוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְיָדָם׃
כג וַיֹּאכְלוּ לְפָנָיו וַיִּתֵּן מָנוֹת לְכֻלָּם וַיֶּרֶב חֵלֶק בִּנְיָמִין מֵחֶלְקֵי כֻלָּם
כד–כה שִׁבְעָתַיִם׃ וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיָּקוּמוּ וַיָּלִינוּ אֵצֶל חֲמוֹרֵיהֶם׃ וַיְבַקֵּשׁ
יוֹסֵף לַחְקֹר וְלָדַעַת אֶת־לִבָּם אִם־מַחֲשֶׁבֶת שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם וַיֹּאמֶר
לָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ מַלֵּא לָהֶם כָּל־אַמְתְּחוֹתֵיהֶם אֹכֶל וְאֶת־כַּסְפָּם
הָשֵׁב לָהֶם בְּתוֹךְ־כְּלֵיהֶם וּגְבִיעִי אֲשֶׁר בּוֹ אֶשְׁתֶּה אֶת־גְּבִיעַ הַכֶּסֶף
שִׂים בְּאַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְשַׁלְּחֵם׃
מג וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ יוֹסֵף וַיְמַלֵּא לָהֶם אַמְתְּחוֹתֵיהֶם כֻּלָּם
שֶׁבֶר וְכַסְפָּם שָׂם בְּאַמְתְּחוֹתֵיהֶם וְאֶת־הַגָּבִיעַ שָׂם בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִין׃
ב וַיֵּלְכוּ בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם וַיְהִי אַךְ־יָצְאוּ מִשָּׁם וַיֹּאמֶר יוֹסֵף לָאִישׁ רְדֹף
אַחֲרֵיהֶם רוּץ וְרָבַתָּ עִמָּהֶם לֵאמֹר תַּחַת טוֹבָה שִׁלַּמְתֶּם־לִי רָעָה
גְּנַבְתֶּם אֶת־גְּבִיעַ הַכֶּסֶף אֲשֶׁר־בּוֹ יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי וְהָשִׁיבָה־לִּי אֶת־
ג אֲחִיהֶם הַקָּטֹן וַהֲבִיאֻהוּ מְהֵרָה בְּטֶרֶם אֵצֵא אֶל־בֵּית מִשְׁפָּטִי׃ וַיָּרָץ
ד אַחֲרֵיהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חָלִילָה
לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה וְלֹא גָנְבוּ מִבֵּית אֲדוֹנֶיךָ כָּל־כֶּלִי
וְהַכֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ רִאשׁוֹנָה בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ הֵבִיאוּ עֲבָדֶיךָ מֵאֶרֶץ
ה כְּנָעַן׃ וְאֵיךְ נִגְנֹב דָּבָר הִנֵּה אֲנַחְנוּ וְאַמְתְּחוֹתֵינוּ חַפֵּשׂ וַאֲשֶׁר תִּמְצָא
אֶצְלוֹ אֶת־הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת אַחַד מִמֶּנּוּ יוּמָת וַאֲנַחְנוּ וַחֲמוֹרֵינוּ נִהְיֶה
ו עֲבָדִים לַאדוֹנֶיךָ׃ וַיֹּאמֶר לָהֶם לֹא־כֵן הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶמְצָא אֶצְלוֹ

יט–כא ויאמר. בקצת כ"י נוסף: אליו. — שלחהו עמי. AB: עמנו. — כן. חסר בקצת כ"י. —
כב־כג־כה וישלחהו. C: וישלחם. — ויעש. A: ויעשו. — לפניו. A: לפניהם. — וגביעי.
A: והגביע. —

מג מחשבת יוסף לעכב את אחיו (א'–י') — בקשת יהודה (י"א–י"ג) — יוסף התודע אל אחיו ושלחם אל אביו (י"ד–כ"ד).

ב לאיש. בקצת כ"י: לאיש־ביתו. כלו' לאשר על ביתו. — לאמר. בקצת כ"י:

ז אִתּוֹ לְבַדּוֹ אֶקַּח לְעָבֶד וְאַתֶּם תֵּלְכוּ בְשָׁלוֹם לְבֵיתְכֶם׃ וַיְהִי בְּחַפְּשׂוֹ
בִּכְלֵיהֶם בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִין הַקָּטָן
ח וַיֶּחֶרְדוּ׃ וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתֵיהֶם וַיִּשְׂאוּ עַל־חֲמוֹרֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ הָעִירָה
ט וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּית יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ לוֹ כֻלָּם אַפַּיִם אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
יוֹסֵף הֲרָעוֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־נֹּאמַר וּמַה־נִּצְטַדָּק
אֲדוֹנֵינוּ מָצָא חַטַּאת עֲבָדֶיךָ הִנֵּה אֲנַחְנוּ עֲבָדִים לַאדוֹנֵינוּ וַחֲמוֹרֵינוּ
י לָךְ׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף אֶת־הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא אַתֶּם לְכוּ לְבָתֵּיכֶם
וַאֲחִיכֶם הַקָּטֹן יִהְיֶה עֶבֶד לִי כִּי רַע עֲשִׂיתֶם הֲלֹא תֵדְעוּ כִּי־יֶאֱהַב
יא אָדָם אֶת־גְּבִיעוֹ וְכִי אֶשְׁתֶּה בַּגָּבִיעַ הַזֶּה וַתִּגְנְבוּ אֹתוֹ מִמֶּנִּי׃ וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה בִּי אֲדוֹנִי אֲדַבֵּר דָּבָר בְּאָזְנֵי אֲדוֹנִי שְׁנֵי אַחִים יָלְדָה אִמּוֹ
לְעַבְדְּךָ אָבִינוּ וַיֵּצֵא הָאֶחָד וַיֹּאבַד וְלֹא נִמְצָא וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאַר
יב מֵאִמּוֹ וְעַבְדְּךָ אָבִינוּ אֲהֵבוֹ וְנַפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְנַפְשׁוֹ׃ וְהָיָה בְּבוֹאֵנוּ
אֶל־עַבְדְּךָ אָבִינוּ וְהַנַּעַר אֵין אִתָּנוּ וָמֵת וְאִבַּדְנוּ אֶת־אָבִינוּ בְּיָגוֹן עַד
יג מָוֶת׃ אֵשֵׁב אֲנִי עַבְדְּךָ לְבַדִּי תַּחַת הַנַּעַר עֶבֶד לַאדוֹנִי וְהַנַּעַר יֵלֵךְ
עִם־אֶחָיו כִּי עֲרַבְתִּיו מִידֵי עַבְדְּךָ אָבִינוּ וְאִם־לֹא הֲשִׁיבוֹתִיו וְחָטָא
יד עַבְדְּךָ לְאָבִינוּ כָּל־הַיָּמִים׃ וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־לֵב כֻּלָּם כִּי שָׁוֶה אִישׁ
אֶת־רֵעֵהוּ [הוּא] לְטוֹבָה וְלֹא יָכֹל לְהִתְאַפֵּק וַיַּגֵּד לָהֶם כִּי יוֹסֵף
טו הוּא׃ וַיְדַבֵּר עִמָּהֶם [בַּלָּשׁוֹן הָ]עִבְרִית וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵיהֶם וַיֵּבְךְּ
טז וְהֵמָּה לֹא הִכִּירֻהוּ וַיָּחֵלּוּ [הֵם] לִבְכּוֹת׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אַל־תִּבְכּוּ
עָלַי מַהֲרוּ וְהָבִיאוּ אֶת־אָבִי אֵלַי וְיִרְאֵנִי בְּטֶרֶם יָמוּת וְעֵינֵי בִנְיָמִין
יז אָחִי רֹאוֹת׃ כִּי זֶה הַשָּׁנָה הַשֵּׁנִית רָעָב וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים [אֲשֶׁר]
יח אֵין קָצִיר וְאֵין פְּרִי־עֵץ וְאֵין חָרִישׁ׃ מַהֲרוּ רְדוּ אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם וְאַל־
תֹּאבְדוּ בָרָעָב וְאַל תֵּעָצְבוּ [עֲלֵיכֶם וְעַל־]מִקְנֵיכֶם כִּי לְמִשְׁפָּט שְׁלָחַנִי
יט יְיָ לִפְנֵיכֶם לְהַחֲיוֹת עַם רָב׃ וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי כִּי עוֹדֶנִּי חַי וְאַתֶּם
הִנֵּה רְאִיתֶם אוֹתִי כִּי שָׂמַנִי יְיָ אָב לְפַרְעֹה וּלְמֹשֵׁל בְּבֵיתוֹ וּבְכָל־
כ אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי וְכָל־אֲשֶׁר חַנַּנִי יְיָ עֹשֶׁר
כא וְכָבוֹד׃ וַיִּתֵּן לָהֶם כִּדְבַר פַּרְעֹה עֲגָלוֹת וְצֵדָה לַדָּרֶךְ וַיִּתֵּן לְכֻלָּם
כב בִּגְדֵי שֵׁשׁ וָכֶסֶף׃ וְלַאֲבִיהֶם שָׁלַח פַּרְעֹה שְׂמָלוֹת וָכֶסֶף וַעֲשָׂרָה

ז־ט־טו ואמרת. — הקטן ויחרדו. רק בקצת כ״י. — לך. רק CD. — ויפל על. בכושי: ויחבק. —
טז ויראני בטרם ימות. בכושי: ואראנו בטרם אמות. — ועיני... רואות. הכושי משובש.
יח־כא־כד והשוה בראׄ מ״ה י״ב. — מהרו. חסר A. — בדבר. בקצת כ״י נוסף: פי. — חרד בלבו.
בבראׄ: פג לבו. — ותחי רוחו. A: ויתחדשו חיי רוחו. —

כג חֲמוֹרִים נֹשְׂאֵי בָר וַיְשַׁלְּחֵם: וַיַּעֲלוּ וַיַּגִּידוּ לַאֲבִיהֶם כִּי יוֹסֵף חַי וְכִי־
כד הוּא מַשְׁבִּיר לְכָל־עַמֵּי הָאָרֶץ וּמוֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: וְלֹא הֶאֱמִין
אֲבִיהֶם כִּי חָרַד בְּלִבּוֹ וְכִרְאֹתוֹ אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף וַתִּתְחַדֵּשׁ
וַתְּחִי רוּחוֹ וַיֹּאמֶר רַב־לִי כִּי יוֹסֵף חָי אֵרֵד וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת:
מד וַיָּקָם יִשְׂרָאֵל מֵחֶ[בְ]רוֹן מִבֵּיתוֹ בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּלֶךְ
בְּדֶרֶךְ בְּאֵר שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק בְּשִׁבְעָה לַחֹדֶשׁ
ב הַהוּא: וַיִּזְכֹּר יַעֲקֹב אֶת־הַחֲלוֹם אֲשֶׁר חָלַם בְּבֵית־אֵל וַיִּירָא לָרֶדֶת
ג מִצְרָיְמָה: וַיְהִי בְּחָשְׁבוֹ לִשְׁלֹחַ לְיוֹסֵף לָבוֹא אֵלָיו וְהוּא לֹא יָרֵד
ד וַיֵּשֶׁב שָׁם שִׁבְעַת יָמִים אוּלַי יִרְאֶה [בְּ]מַרְאֶה הֲיֵשֵׁב אִם־יֵרֵד: וַיַּעַשׂ
חַג קְצִיר הַבִּכּוּרִים מִתְּבוּאָה יְשָׁנָה כִּי אֵין בְּכָל־אֶרֶץ כְּנַעַן מְלֹא
הַחֹפֶן זֶרַע בָּאָרֶץ כִּי הָיָה הָרָעָב הַהוּא לְכָל־הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה וְהָעוֹף
ה וְהָאָדָם: וּבְשִׁשָּׁה עָשָׂר בּוֹ נִרְאָה אֵלָיו יְיָ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יַעֲקֹב יַעֲקֹב
וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֱלֹהֵי אֲבוֹתֶיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְיִצְחָק
ו אַל־תִּירָא מֵרֶדֶת מִצְרַיְמָה כִּי לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם: אָנֹכִי אֵרֵד
עִמְּךָ וְאָנֹכִי אַעַלְךָ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת [וּפֹה] תִּקָּבֵר וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־
ז עֵינֶיךָ אַל־תִּירָא רֵד מִצְרָיְמָה: וַיָּקָם הוּא בָּנָיו וּבְנֵי־בָנָיו וַיִּשְׂאוּ אֶת־
ח אֲבִיהֶם וּכְלֵיהֶם בָּעֲגָלוֹת: וַיָּקָם יִשְׂרָאֵל מִבְּאֵר שֶׁבַע בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר
ט לַחֹדֶשׁ הַהוּא הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּלֶךְ אַרְצָה מִצְרָיִם: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת־
יְהוּדָה בְּנוֹ לְפָנָיו אֶל־יוֹסֵף לִרְאוֹת אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי שָׁמָּה אָמַר יוֹסֵף
י לְאֶחָיו לָבוֹא לָשֶׁבֶת שָׁם לִהְיוֹת קְרוֹבִים אֵלָיו: וְטוֹבָה הִיא בְּאֶרֶץ
יא מִצְרַיִם וּקְרוֹבָה אֵלָיו לְכֻלָּם וְלַבְּהֵמָה: וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יַעֲקֹב
יב הַבָּאִים מִצְרַיְמָה עִם־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל וְאֵלֶּה
יג שְׁמוֹת בָּנָיו חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרוֹן וְכַרְמִי חֲמִשָּׁה: שִׁמְעוֹן וּבָנָיו וְאֵלֶּה
שְׁמוֹת בָּנָיו יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית
יד שִׁבְעָה: לֵוִי וּבָנָיו וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנָיו גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי אַרְבָּעָה:
טו–טז יְהוּדָה וּבָנָיו וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנָיו שֵׁלָה וּפֶרֶץ וָזֶרַח אַרְבָּעָה: יִשָּׂשכָר
יז וּבָנָיו וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנָיו תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיָשׁוּב וְשִׁמְרוֹן חֲמִשָּׁה: זְבֻלוּן
יח וּבָנָיו וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בָּנָיו סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל אַרְבָּעָה: וְאֵלֶּה בְּנֵי

מד יעקב חגג חג הביכורים וירד מצרימה על פי הגבורה (א׳–י׳) – שמות צאצאיו (י״א–ל״ד).

ה–ו מח[ב]רון. בכושי: מחרן. – אלהי אבותיך. חסר CD. – אעלך. נ״א:
ז אוליכך. – אל־הארץ הזאת. נ״א: ובארץ הזאת. – ויקם. נ״א: ויקומו (וכן Ch). –
ח־יד־כב ויקם. נ״א: ויסע. – גרשון. בכושי: גדשון (בדל״ת). – ארבעים וארבעה. יחד

יַעֲקֹב וּבְנֵיהֶם הַבָּאִים עִם־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם מִצְרַיְמָה עֶשְׂרִים וְתִשְׁעָה
יט וְיַעֲקֹב אֲבִיהֶם עִמָּהֶם וַיִּהְיוּ שְׁלֹשִׁים׃ וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה אֵשֶׁת
כ יַעֲקֹב אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב גָּד וְאָשֵׁר׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵיהֶם הַבָּאִים
כא עִמָּהֶם מִצְרָיְמָה׃ בְּנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי וְשׁוּנִי וְאֶצְבֹּן [וְעֵרִי] וְאַרְאֵלִי
כב וַאֲרוֹדִי שְׁמוֹנָה׃ וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה [וְיִשְׁוִי] וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחוֹתָם
כג שִׁשָּׁה׃ כָּל־הַנֶּפֶשׁ אַרְבָּעָה עָשָׂר וַיִּהְיוּ כָּל־[בְּנֵי־]לֵאָה אַרְבָּעִים
כד וְאַרְבָּעָה׃ וּבְנֵי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִין׃ וַיִּוָּלְדוּ לְיוֹסֵף
בְּמִצְרַיִם לִפְנֵי בּוֹא אָבִיו מִצְרַיְמָה אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת פּוֹטִיפֶרַע
כה כֹּהֵן אוֹן מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם שְׁלֹשָׁה׃ בְּנֵי בִנְיָמִין בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא
כו וְנַעֲמָן וְאֵחִי וָרֹאשׁ מֻפִּים וְחֻפִּים וָאֶרֶד אַחַד עָשָׂר׃ וַיְהִי כָל־נֶפֶשׁ
כז רָחֵל אַרְבָּעָה עָשָׂר׃ וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב אֲשֶׁר
כח יָלְדָה לְיַעֲקֹב דָּן וְנַפְתָּלִי׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵיהֶם הַבָּאִים עִמָּהֶם
כט מִצְרַיְמָה בְּנֵי דָן חֻשִׁים [וְשַׁמּוֹן וְאַסּוּדִי וְיוֹנָא וּשְׁלֹמֹה] שִׁשָּׁה׃ וַיָּמֻתוּ
ל בְּמִצְרַיִם בִּשְׁנַת בּוֹאָם וַיִּשָּׁאֵר לְדָן חֻשִׁים לְבַדּוֹ׃ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי
לא נַפְתָּלִי יַחְצְאֵל וְגוּנִי וְיֵצֶר וְשִׁלֵּם וְאִיוִי שִׁשָּׁה׃ וַיָּמָת אִיוִי בְּמִצְרַיִם
לב אֲשֶׁר נוֹלַד אַחֲרֵי שְׁנַת הָרָעָב׃ וַיִּהְיוּ כָּל־נֶפֶשׁ [בְּנֵי] רָחֵל עֶשְׂרִים
לג וְשִׁשָּׁה׃ וְכָל־נֶפֶשׁ יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים נֶפֶשׁ וְאֵלֶּה הֵם
בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו כֻּלָּם שִׁבְעִים וַחֲמִשָּׁה וַחֲמִשָּׁה אֲשֶׁר מֵתוּ בְּמִצְרַיִם
לד אֲשֶׁר לֹא נָשְׂאוּ נָשִׁים וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם׃ וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן מֵתוּ
לִיהוּדָה שְׁנֵי בָנָיו עֵר וְאוֹנָן וּבָנִים אֵין לָהֶם וַיִּקְבְּרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַמֵּתִים וַיּוּשְׂמוּ בֵּין שִׁבְעִים הַגּוֹיִם׃

מה וַיָּבוֹא יִשְׂרָאֵל אַרְצָה מִצְרַיִם אֶרֶץ גֹּשֶׁן בְּרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי
ב בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ וַיָּבוֹא
יוֹסֵף לִקְרַאת אָבִיו יַעֲקֹב אֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ׃
ג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף אָמוּתָה הַפָּעַם אַחֲרֵי רְאוֹתִי אוֹתְךָ וְעַתָּה
בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי יִצְחָק אֲשֶׁר לֹא־מָנַע
ד רַחֲמָיו וְחַסְדּוֹ מֵעַבְדּוֹ יַעֲקֹב׃ רַב־לִי רְאוֹתִי פָנֶיךָ וְעוֹדֶנִּי חַי כִּי אֱמֶת

כח–לד עם יעקב. — וארד. בכושי: וָאַרְדְּ. — ויושמו בין שבעים הגוים. כלו׳ נשתקעו בתוך הגויים. —

מה יוסף פגש את אביו ונתן לו את גושן (א׳–ז׳) — יוסף קנה את כל ארץ מצרים ויושביה לפרעה (ח׳–י״ב) — יעקב מת ונקבר בחברון (י״ג–ט״ו) — ספריו וספרי אבותיו נתן ללוי (ט״ז).

ב–ו–ז ויפל על. בכושי: ויחבק את. — וברעמסס. בכושי: רַמְסֵינָה. — די מחסורם.

הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבֵית־אֵל בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי לְעוֹלָם וָעֶד וּבָרוּךְ
ה שְׁמוֹ: וַיֹּאכַל יוֹסֵף וְאֶחָיו לִפְנֵי אֲבִיהֶם לֶחֶם וַיִּשְׁתּוּ יָיִן וַיִּשְׂמַח יַעֲקֹב
שִׂמְחָה גְדוֹלָה מְאֹד כִּי רָאָה אֶת־יוֹסֵף אֹכֵל עִם־אֶחָיו וְשֹׁתֶה לְפָנָיו
וַיְבָרֶךְ אֶת־בּוֹרֵא הַכֹּל אֲשֶׁר שְׁמָרוֹ וַיִּשְׁמָר־לוֹ אֶת־שְׁנֵים עָשָׂר בָּנָיו:
ו וַיִּתֵּן יוֹסֵף לְאָבִיו וּלְאֶחָיו מַתָּנָה לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וּבְרַעְמְסֵס וּבְכָל־
סְבִיבוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר הוּא מוֹשֵׁל [בָּהֶן] לִפְנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל וּבָנָיו
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן בְּמֵיטַב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל בֶּן־מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
ז בְּבוֹאוֹ אַרְצָה מִצְרָיִם: וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶחָיו וּמִקְנֵיהֶם בְּלֶחֶם
ח דֵּי־מַחְסוֹרָם לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב: וַתְּעָנֶה אֶרֶץ מִצְרַיִם מִפְּנֵי הָרָעָב
וַיֶּאֱסֹף יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפַרְעֹה בַּשֶּׁבֶר וְהָאֲנָשִׁים
ט וּבְהֶמְתָּם וְהַכֹּל קָנָה פַרְעֹה: וַתִּכְלֶינָה שְׁנוֹת הָרָעָב וַיִּתֵּן יוֹסֵף לָעָם
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם זֶרַע לְמִחְיָה וְלִזְרֹעַ בַּשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית כִּי מָלֵא
י הַיְאוֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: כִּי בְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב לֹא הִשְׁקְתָה לְבַד
מִמְּקֹמוֹת אֲחָדִים עַל־גְּדוֹת הַיְאוֹר וְעַתָּה עָלָה וַיִּזְרְעוּ מִצְרַיִם אֶת־
יא הָאֲדָמָה וַתַּעַשׂ הַרְבֵּה בָּר בַּשָּׁנָה הַהִיא: וְהַשָּׁנָה הַהִיא הָרִאשׁוֹנָה
יב לַשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה: וַיִּקַּח יוֹסֵף מֵהַבָּר אֲשֶׁר
זָרְעוּ חֲמִישִׁית לַמֶּלֶךְ וְאַרְבַּע יָדוֹת הוֹתִיר לָהֶם לְמִחְיָה וּלְזֶרַע וַיְשִׂימֵהוּ
יג יוֹסֵף לְחֹק לְאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה: וַיְהִי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיִּהְיוּ כָל־יְמֵי חַיָּיו שְׁלֹשָׁה יוֹבְלִים שֶׁבַע וְאַרְבָּעִים
וּמֵאָה שָׁנָה וַיָּמָת בִּשְׁנַת אַרְבַּע לַשָּׁבוּעַ הַחֲמִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים
יד וַחֲמִשָּׁה: וַיְבָרֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־בָּנָיו לִפְנֵי מוֹתוֹ וַיַּגֵּד לָהֶם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר
יִקְרָאֵם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְאַחֲרִית הַיָּמִים כַּאֲשֶׁר יָבוֹא עֲלֵיהֶם וַיַּגֵּד
טו לָהֶם הַכֹּל וַיְבָרְכֵם וַיִּתֵּן לְיוֹסֵף שְׁנֵי חֲלָקִים בָּאָרֶץ: וַיִּשְׁכַּב עִם־
אֲבוֹתָיו וַיִּקָּבֵר בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּקִרְבַת אַבְרָהָם אָבִיו
טז בַּקְּבָרִים אֲשֶׁר כָּרָה לְנַפְשׁוֹ בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּאֶרֶץ חֶבְרוֹן: וַיִּתֵּן
אֶת־כָּל־סְפָרָיו וְסִפְרֵי אֲבוֹתָיו לְלֵוִי בְנוֹ וּלְחַדְּשָׁם לְפָנָיו עַד־הַיּוֹם הַזֶּה:

ח–ט בברא׳: לפי הטף. — ותענה. פירוש הוא ללשון וַתֵּלַהּ שבברא׳ מ״ז י״ג. — ולזרע.
י ברומי נוסף: את האדמה. — כי מלא היאור. כלו׳ עלה. — לא הושקתה. ברומי:
יב לא עלה ולא השקה. — ותעש. ברומי: ויקצרו. — מהבר אשר זרעו. ברומי: מכל
יד–טו אשר צמח בארץ מצרים. — וישימהו יוסף. ברומי נוסף: בארץ מצרים. יקראם. A
טז נוסף: ויברכם. — וישכב. בכושי ויישן, ופירושו: ויאסף אל. — אבותיו. ברומי:
אביו. —

מו וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יַעֲקֹב וַיִּרְבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּהְיוּ
לְעַם רָב וַיִּהְיוּ כֻלָּם שְׁלֵמִים בְּלִבָּם לֶאֱהֹב אִישׁ אֶת־אָחִיו וַיִּרְבּוּ
וַיַּעַצְמוּ מְאֹד וַעֲשָׂרָה שָׁבֻעוֹת שָׁנִים כֹּל יְמֵי־חַיֵּי יוֹסֵף [אֲשֶׁר חַי
ב אַחֲרֵי אָבִיו]: וְאֵין שָׂטָן וְאֵין כָּל־רָע כֹּל יְמֵי־חַיֵּי יוֹסֵף אֲשֶׁר חַי
ג אַחֲרֵי יַעֲקֹב כִּי כִבְּדוּ כָל־מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־יָמָיו: וַיָּמָת
יוֹסֵף בֶּן־מֵאָה וָעֶשֶׂר שָׁנָה שֶׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה יָשַׁב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וְעֶשֶׂר
שָׁנִים יָשַׁב בִּהְיוֹתוֹ עֶבֶד וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים בְּבֵית־הַסֹּהַר וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה
ד תַּחַת הַמֶּלֶךְ בְּמָשְׁלוֹ עַל־כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיָּמוּתוּ כָל־אֶחָיו וְכָל־
ה הַדּוֹר הַהוּא: וַיְצַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת אֶת־עַצְמוֹתָיו
ו בְּיוֹם צֵאתָם מִמִּצְרָיִם: וַיַּשְׁבִּיעֵם עַל־דְּבַר עַצְמוֹתָיו כִּי יָדַע כִּי לֹא־
יוֹסִיפוּ מִצְרַיִם לְהוֹצִיאוֹ וּלְקָבְרוֹ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן כִּי מַכְרוֹן מֶלֶךְ כְּנַעַן
הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר נִלְחַם בַּבִּקְעָה עִם־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיְמִיתֵהוּ שָׁם
ז וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי מִצְרַיִם עַד־שַׁעֲרֵי אַרְמוֹן: וְלֹא יָכֹל לָבוֹא [לְתוֹכָהּ]
כִּי מֶלֶךְ מֶלֶךְ אַחֵר חָדָשׁ עַל־מִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק מִמֶּנּוּ וַיָּשָׁב לְאֶרֶץ כְּנַעַן
ח וַיִּסָּגְרוּ שַׁעֲרֵי מִצְרַיִם וְאֵין־בָּא מִצְרָיְמָה: וַיָּמָת יוֹסֵף בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים
וְשִׁשָּׁה הַהוּא בַּשָּׁבוּעַ הַשִּׁשִּׁי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם
ט וַיָּמוּתוּ כָל־אֶחָיו אַחֲרָיו: וַיֵּצֵא מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהִלָּחֵם בְּמֶלֶךְ כְּנַעַן
בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְשִׁבְעָה הַהוּא בַּשָּׁבוּעַ הַשֵּׁנִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם וַיּוֹצִיאוּ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־עַצְמוֹת כָּל־בְּנֵי יַעֲקֹב מִלְּבַד עַצְמוֹת יוֹסֵף וַיִּקְבְּרוּן
י בַּשָּׂדֶה בִּמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בָּהָר: וַיָּשׁוּבוּ רַבִּים מִצְרָיְמָה וּמְעַטִּים
יא נִשְׁאֲרוּ מֵהֶם בְּהָרֵי חֶבְרוֹן וַיִּשָּׁאֵר עַמְרָם אָבִיךָ עִמָּהֶם: וַיִּגְבַּר מֶלֶךְ
יב כְּנַעַן עַל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּסְגֹּר אֶת־שַׁעַר מִצְרָיִם: וַיַּחֲשֹׁב מַחֲשָׁבָה רָעָה
יג עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעַנּוֹתָם וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי מִצְרָיִם: הִנֵּה עַם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
פָּרוּ וְרָבוּ מִמֶּנּוּ הָבָה נִתְחַכְּמָה לָהֶם פֶּן־יִרְבּוּ וְעַנִּינוּם בַּעֲבוֹדָה פֶּן־
תִּקְרֶאנוּ מִלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ הֵם בָּנוּ וּפֶן־יִוָּסְפוּ עַל־הָאוֹיֵב וְעָלוּ מֵאַרְצֵנוּ
יד כִּי לִבָּם וּפְנֵיהֶם לְאֶרֶץ כְּנָעַן: וַיָּשֶׂם עֲלֵיהֶם שָׂרֵי עֲבוֹדָה לְעַנּוֹתָם

מו התרבותם והצלחתם של בני ישראל במצרים (א׳–ב׳) — מות יוסף (ג׳–ה׳) — במלחמה שהיתה בין מצרים וכנען העלו עצמותיהם של בני יעקב, חוץ מעצמות יוסף, וקברום בחברון (ו׳–י״א) — מצרים לוחצים את בני ישראל (י״ב–ט״ז).

ד׳ סוף הכתוב הראשון נמצא רק בקצת כ״י. — וימותו. נ״א: וימת [הוא] וכל. —
ה–ו–ז ביום צאתם. בכושי: בימים אשר יֵצְאוּ. — מכרון. נ״א: מַכַּמָּרוֹן. — ממנו. A: מהם. —
יא–יב ואין בא מצרימה. בקצת כ״י נוסף: ואין יוצא. — שער. נ״א: שערי. — ויחשב.
יד הרומי כתב בטעות: ויחשב מלך כנען. — לענותם בסבל. כך בכושי. והשוה שמות א׳ י״א

בִּסְבָל וַיְצַוּוּם וַיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה אֶת־פִּיתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס וַיִּבְנוּ
אֶת־כָּל־הַחוֹמוֹת וְכָל־הַקִּירוֹת הַנּוֹפְלִים אֲשֶׁר בְּעָרֵי מִצְרָיִם: וַיַּעֲבִידוּם
טו בְּכֹחַ וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּם כֵּן יִרְבּוּ וְכֵן יַעֲצָמוּ: וַיַּחְשְׁבוּ אַנְשֵׁי מִצְרַיִם אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִטְמֵאִים:

מז וּבְשָׁבוּעַ הַשְּׁבִיעִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְשִׁבְעָה
הַהוּא בָּא אָבִיךָ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיּוֹלִידְךָ בַּשָּׁבוּעַ הָרְבִיעִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית
לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה וְהַיָּמִים הָהֵם יְמֵי צָרָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:
ב וַיְצַו פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם [מִצְוֹת] עֲלֵיהֶם לְהַשְׁלִיךְ אֶת־בְּנֵיהֶם כָּל־
ג הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה: וַיַּשְׁלִיכוּ כֵן שִׁבְעָה יְרָחִים עַד־יוֹם הֻלֶּדֶת אוֹתְךָ
ד וַתִּצְפְּנֵךְ אִמְּךָ שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְדַבְּרוּ עָלֶיהָ: וַתַּעַשׂ לְךָ תֵּבָה וַתַּחְמְרֶהָ
בַּזֶּפֶת וּבַחֵמָר וַתְּשִׂימֶהָ בָּעֵשֶׂב עַל־שְׂפַת הַיְאוֹר וַתְּשִׂימְךָ בְתוֹכָהּ
שִׁבְעַת יָמִים וְאִמְּךָ תָּבוֹא בַלַּיְלָה וַתֵּינִיקֶךָ וּבַיּוֹם תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ מִרְיָם
ה אֲחוֹתְךָ מֵהָעוֹפוֹת: וּבַיָּמִים הָהֵם בָּאָה תַרְמוּת בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ בַּיְאוֹר
וַתִּשְׁמַע אֶת־קוֹלְךָ כִּי תִבְכֶּה וַתֹּאמֶר לַנְּעָרוֹת אֲשֶׁר לָהּ לַהֲבִיאֲךָ
ו וַתְּבִיאֶינָה אוֹתְךָ אֵלֶיהָ: וַתּוֹצֵא אוֹתְךָ מִן־הַתֵּבָה וַתְּרַחֵם עָלֶיךָ:
ז וַתֹּאמֶר לָהּ אֲחוֹתְךָ הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי לָךְ אַחַת מִן־הָעִבְרִיּוֹת אֲשֶׁר
ח תְּגַדֵּל וְתֵינִיק לָךְ אֶת־הַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר לֵכִי: וַתֵּלֶךְ וַתִּקְרָא לְאִמְּךָ
ט לְיוֹכֶבֶד וַתִּתֶּן־לָהּ שְׂכָרָהּ וַתְּגַדְּלֶךָ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר גָּדַלְתָּ וַיָּבִיאוּךָ אֶל־
בֵּית פַּרְעֹה וַתְּהִי לוֹ לְבֵן וַיְלַמֶּדְךָ עַמְרָם אָבִיךָ סֵפֶר וּבִכְלוֹתְךָ שְׁלֹשָׁה
י שָׁבֻעוֹת הֱבִיאֲךָ אֶל־חֲצַר הַמַּלְכוּת: וַתְּהִי בַּחֲצַר שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעוֹת
שָׁנִים עַד־יוֹם צֵאתְךָ מֵחֲצַר הַמַּלְכוּת וַתֵּרֶא מִצְרִי מַכֶּה רֵעֲךָ מִבְּנֵי
יא יִשְׂרָאֵל וַתַּהַרְגֵהוּ וַתִּטְמְנֵהוּ בַחוֹל: וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וַתִּמְצָא שְׁנַיִם
יב מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִצִּים וַתֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ: וַיִּקְצֹף וַיִּחַר
אַפּוֹ וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר
הָרַגְתָּ אֶתְמוֹל אֶת־הַמִּצְרִי וַתִּירָא וַתִּבְרַח בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה:

שרי מסים למען ענותם בסבלותם. — ערי מסכנות. בכושי: ערים בצורות (כמו בע׳).—
וכל־הקירות. נראה שהוא חסר. ושיעורו: ויקוממו את כל־הקירות. —

מז לידת משה (א׳–ד׳) — משה נלקח לבן לבת פרעה (ה׳–ט׳) — הוא המית איש מצרי וברח ממצרים (י׳–י״ב).

ד–ה בעשב. כך, ולא בסוף. — תרמות. A: תרמותה. — לנערות. בכושי: לעבריות,
שטעה במלה היוונית ἄβραις (ביוונית נערה ἄβρα) וחשב שענינה עבריות. וברומי נכון:
ו–ט puellae. — ותוצא. בקצת כ״י: ותוצאנה. — אל בית פרעה ותהי לו. נ״א: אל בת
יא–יב פרעה ותהי לה (וכן גורס Ch). — רעך. בכושי: אחיך. — שר ושופט. בכושי: מלך ושר.—

מח וּבַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית לַשָּׁבוּעַ הַשְּׁלִישִׁי לַיּוֹבֵל הָאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה
הָלַכְתָּ וַתֵּשֶׁב שָׁם חֲמִשָּׁה שָׁבֻעוֹת וְשָׁנָה אַחַת וַתָּשָׁב מִצְרַיְמָה בַּשָּׁבוּעַ
ב הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּיּוֹבֵל הַחֲמִשִּׁים: וְאַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר יֹאמַר
לְךָ בְּהַר־סִינַי וַאֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת עִמְּךָ הַשַּׂר מַשְׂטֵמָה בְּשׁוּבְךָ
ג מִצְרַיְמָה בַּדֶּרֶךְ [בִּהְיוֹתְךָ בַ]סֻּכָּה: הֲלֹא בְכָל כֹּחוֹ בִּקֵּשׁ לַהֲרָגְךָ
וּלְהוֹשִׁיעַ אֶת־הַמִּצְרִים מִיָּדֶיךָ בִּרְאֹתוֹ אוֹתְךָ כִּי נִשְׁלַחְתָּ לַעֲשׂוֹת
ד שְׁפָטִים וּנְקָמָה בְּמִצְרָיִם: וָאַצִּילְךָ מִיָּדוֹ וָאַעַשׂ אֹתוֹת וּמוֹפְתִים אֲשֶׁר
ה נִשְׁלַחְתָּ לַעֲשׂוֹת בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ וּבַעֲבָדָיו וּבְעַמּוֹ: וַיַּעַשׂ
יְיָ בָּהֶם נְקָמָה גְדוֹלָה עַל־אוֹדוֹת יִשְׂרָאֵל וַיְנַגְּעֵם וַיַּכֵּם בַּדָּם וּבַצְפַרְדֵּעַ
וּבַיַּתּוּשִׁים וּבֶעָרֹב וּבִשְׁחִין רָע פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת וּבְהֶמְתָּם בַּמָּוֶת
וּבְאַבְנֵי בָרָד אֲשֶׁר כִּלָּה בוֹ כָּל הַצּוֹמֵחַ לָהֶם וּבָאַרְבֶּה אֲשֶׁר אָכַל
אֶת־הַיֶּתֶר הַנּוֹתָר לָהֶם מִן־הַבָּרָד וּבַחֹשֶׁךְ וּ[בִ]בְכוֹרֵי אָדָם וּבְהֵמָה
ו וּבְכָל־אֱלֹהֵיהֶם עָשָׂה יְיָ נְקָמָה וַיִּשְׂרְפֵם בָּאֵשׁ: וְהַכֹּל נִשְׁלַח בְּיָדְךָ
לְמַעַן תַּעֲשֶׂה טֶרֶם יֵעָשֶׂה וַתְּדַבֵּר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם וְלִפְנֵי כָל־עֲבָדָיו
ז וְלִפְנֵי עַמּוֹ: וְהַכֹּל הָיָה כִּדְבָרְךָ עֲשָׂרָה שְׁפָטִים גְּדוֹלִים רָעִים בָּאוּ
ח עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּקֹּם נִקְמַת יִשְׂרָאֵל: וְהַכֹּל עָשָׂה יְיָ בַּעֲבוּר
יִשְׂרָאֵל וּבִבְרִיתוֹ אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אַבְרָהָם לְהִנָּקֵם בָּהֶם כַּאֲשֶׁר הֶעֱבִידוּם
ט מִצְרַיִם בְּכֹחַ: וְהַשַּׂר מַשְׂטֵמָה הִתְקוֹמֵם עָלֶיךָ וַיְבַקֵּשׁ לְהַפִּילְךָ בִּידֵי
י פַרְעֹה וַיַּעֲזֹר לְחַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ וַיַּעֲשׂוּ לְפָנֶיךָ [בְּלָטֵיהֶם]: הָרַע
יא נְתַנּוּם לַעֲשׂוֹת וְהָרְפוּאָה לֹא הִרְשִׁינוּ לָהֶם לְהֵעָשׂוֹת עַל־יָדָם: וַיַּכֵּם
יְיָ בִּשְׁחִין רָע וְלֹא יָכְלוּ לַעֲמֹד כִּי הֶאֱבַדְנוּם מֵעֲשׂוֹת גַּם־אוֹת אֶחָד:
יב וּבְכָל־אוֹת וּמוֹפֵת בּוֹשׁ הַשַּׂר מַשְׂטֵמָה עַד־אֲשֶׁר הִתְגַּבֵּר וַיִּקְרָא
לְמִצְרִים לִרְדֹּף אַחֲרֶיךָ בְּכָל־חֵיל מִצְרַיִם בְּרִכְבָּם וּבְפָרָשֵׁיהֶם וּבְכָל־
יג עַמֵּי מִצְרַיִם הָרַבִּים: וָאֶעֱמֹד בֵּין מִצְרַיִם וּבֵינְךָ וּבֵין יִשְׂרָאֵל וַנַּצֵּל
יד אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיָּדָם וּמִיַּד מִצְרַיִם וַיּוֹצִיאֵם יְיָ בָּחָרָבָה: וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר

מח משה חזר ממדין למצרים – משטמה רצה להמיתו בדרך (א׳–ג׳) – עשר המכות (ד׳–י״א) – יציאת ישראל ממצרים ומפלתם של המצרים בים סוף (י״ב–י״ט).

ב ותשב שם. בארץ מדין (כך ברומי). – [בהיותך ב]סכה. בכושי: בדרך חג הסכות, והוא לשון קשה. וברור שהיה כאן לשון מעין: בהיותך בסכה (השוה שמות ד׳ כ״ד: ויהי בדרך במלון ויפגשהו). כיוצא בזה הרומי: in via in qua praoteristi eum in
ח refectione. – ויכם. בכושי: ויהרגם, וטעות המתרגם היא שלא תפס המשמעות הראשונה של הכה ומסר במשמעות השניה. – וביתושים. מתאים לכנים שבמקרא. – ובערוב.
יג בכושי: זבובי כלב. – ובינך. חסר בקצת כ״י. – ונצל. נ״א: ואצל. – מידם. A:

הוֹצִיא לִרְדֹּף אַחֲרֵי יִשְׂרָאֵל יָרַד יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּתוֹךְ הַיָּם בְּמַעֲמַקֵּי
תְהוֹם תַּחַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אַנְשֵׁי מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵיהֶם
הַיְאֹרָה וַיַּעַשׂ נְקָמָה בְּאַלְפֵי אַלְפֵיהֶם וְאֶלֶף גִּבּוֹרִים וְאַמִּיצִים טֻבְּעוּ
טו בַּעֲבוּר יֶלֶד אֶחָד מִבְּנֵי עַמְּךָ אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ הַיְאֹרָה׃ וּבַיּוֹם הָאַרְבָּעָה
עָשָׂר וּבַיּוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר וּבַיּוֹם הַשִּׁשָּׁה עָשָׂר וּבַיּוֹם הַשִּׁבְעָה עָשָׂר
וּבַיּוֹם הַשְּׁמוֹנָה עָשָׂר הָיָה הַשַּׂר מַשְׂטֵמָה אָסוּר וְעָצוּר מֵאַחֲרֵי בְּנֵי
טז יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי יַשְׂטִין עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וּבַיּוֹם הַתְּשִׁעָה עָשָׂר פִּתַּחְנוּהוּ
יז לְמַעַן יַעֲזֹר לְמִצְרַיִם לִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיַּכְבֵּד אֶת־לִבָּם
וַיְחַזְּקֵם וְיִתְחַזֵּק מֵאֵת יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַכּוֹת אֶת־מִצְרַיִם וּלְהַשְׁלִיכָם בְּתוֹךְ
יח הַיָּם׃ וּבַיּוֹם הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר אֲסַרְנֻהוּ לְבִלְתִּי יַלְשִׁין עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בַּיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִשְׁאֲלוּ כֵלִים וּשְׂמָלוֹת מֵאַנְשֵׁי מִצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי
זָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וַיְבֹזּוּ אֶת־מִצְרַיִם תַּחַת הָעַבְדוּת אֲשֶׁר הֶעֱבִידוּם
יט בְּכֹחַ׃ וְלֹא הוֹצֵאנוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם רֵיקָם׃
מט זָכוֹר אֶת־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוְּךָ יְיָ בִּדְבַר הַפֶּסַח לַעֲשׂתוֹ בְּעִתּוֹ
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן לְזָבְחוֹ בְּטֶרֶם יֶעֱרַב וּלְמַעַן יֹאכְלֻהוּ
ב בַּלַּיְלָה עֶרֶב הַחֲמִשָּׁה עָשָׂר מֵעֵת בּוֹא הַשָּׁמֶשׁ׃ כִּי הַיּוֹם הַזֶּה רֵאשִׁית
הֶחָג הוּא וְרֵאשִׁית הַשִּׂמְחָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ וַאֲכַלְתֶּם אֶת־הַפֶּסַח
בְּמִצְרַיִם וְכָל־חֵילֵי־מַשְׂטֵמָה נִשְׁלְחוּ בְּמִצְרַיִם לַהֲרֹג כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה עַד־בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה הַשְּׁבוּיָה אֲשֶׁר אַחַר
ג הָרֵחַיִם וּבַבְּהֵמָה׃ וְזֶה הָאוֹת אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם יְיָ בְּכָל־בַּיִת אֲשֶׁר
שָׂמוּ עַל שַׁעֲרוֹ דַּם שֶׂה בֶּן־שְׁנָתוֹ לֹא יָבֹאוּ לְבֵיתוֹ לַהֲרֹג כִּי יִפְסְחוּ
ד עָלָיו לְמַעַן יִנָּצְלוּ כָּל־אֲשֶׁר בַּבַּיִת כִּי אוֹת הַדָּם בִּשְׁעָרוֹ׃ וַיַּעֲשׂוּ
[צִבְאוֹת יְיָ] כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּם יְיָ וַיַּעַבְרוּ עַל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא
בָאָה עֲלֵיהֶם הַמַּגֵּפָה לְהַשְׁחִית מֵהֶם כָּל־נֶפֶשׁ מֵהַבְּהֵמָה וְעַד־הָאָדָם
ה וְעַד־הַכָּלֶב׃ וַתְּהִי בְּמִצְרַיִם מַגֵּפָה גְדוֹלָה מְאֹד וְאֵין־בַּיִת [בְּמִצְרַיִם]
ו אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת וּבְכִי וִילָלָה׃ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִים וְאֹכְלִים אֶת־

טז מידו. — ומיד מצרים. BD: ומיד עם־מצרים. A: ומיד עמו. — פתחנוהו. בכושי
יח בטעות: פתחנום. — וביום החמשה עשר. בכ״י יש חילופי נוסחאות: השבעה עשר.
הארבעה עשר. —

מט הפסח והלכתו.

ג–ד שמו. Ch גורס: ראה. — [צבאות ה׳]. בנוסח הכושי יש חילופי נוסחאות. —
ו–ז ויעברו. סבירין: ויפסחו. — ומעבדותם. נ״א: ומהעבודה הקשה. — את־היום הזה.

בְּשַׂר הַפֶּסַח וְשֹׁתִים יַיִן וּמְהַלְלִים וּמְפָאֲרִים וּמְבָרְכִים אֶת יְיָ אֱלֹהֵי
ז אֲבִיהֶם וּנְכוֹנִים לָצֵאת מֵעֹל מִצְרַיִם וּמֵעַבְדוּתָם: וְזָכַרְתָּ אֶת־הַיּוֹם
הַזֶּה כָּל־יְמֵי חַיֶּיךָ פַּעַם בְּשָׁנָה בְּיוֹמוֹ כְּכָל־חֻקָּתוֹ וְאַל־תַּעֲבֵר יוֹם
ח מִיָּמָיו וּמֵחֳדָשִׁים חֹדֶשׁ: כִּי חָק־עוֹלָם הוּא חָרוּת עַל־לֻחוֹת
הַשָּׁמַיִם לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂתוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה פַּעַם בְּשָׁנָה בְּכָל
ט דֹּרוֹתֵיהֶם וְאֵין־סוֹף הַיָּמִים כִּי לְעוֹלָם הוּשָׂם: וְהָאִישׁ הַטָּהוֹר אֲשֶׁר
לֹא יָבוֹא לַעֲשׂתוֹ בְּעֵת יוֹמוֹ לְהָבִיא קָרְבַּן נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְיָ בְּיוֹם חַגּוֹ
וְלֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת לִפְנֵי יְיָ בְּיוֹם חַגּוֹ וְנִכְרַת הָאִישׁ הַהוּא הַטָּהוֹר
וְהַקָּרוֹב כִּי קָרְבַּן יְיָ לֹא הֵבִיא בְּעִתּוֹ וְנָשָׂא הָאִישׁ אֶת־עֲוֺנוֹ לְנַפְשׁוֹ:
י וּבָאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּעִתּוֹ בְּיוֹם הָאַרְבָּעָה עָשָׂר
לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בֵּין הָעַרְבַּיִם מִשְּׁלִישִׁית הַיּוֹם עַד־שְׁלִישִׁית הַלָּיְלָה
יא כִּי שְׁנֵי חֶלְקֵי הַיּוֹם נִתְּנוּ לָאוֹר וּשְׁלִישִׁית לָעֶרֶב: זֶה־הוּא אֲשֶׁר
יב צִוְּךָ יְיָ לַעֲשׂתוֹ בֵּין הָעַרְבָּיִם: וְלֹא יִהְיֶה זִבְחוֹ כָּל־עֵת הָאוֹר כִּי אִם
בְּעֵת קְרֹב הָעֶרֶב וַאֲכָלֻהוּ לְעֵת־עֶרֶב עַד־שְׁלִישִׁית הַלָּיְלָה וְהַנּוֹתָר
יג מִכָּל־בְּשָׂרוֹ מִשְּׁלִישִׁית הַלַּיְלָה שֵׁנִית בָּאֵשׁ יִשְׂרְפֻהוּ: וְלֹא יְבַשְּׁלֻהוּ
בַּמַּיִם וְלֹא יֹאכְלֻהוּ נָא כִּי אִם צְלִי וּמְבֻשַּׁל בָּאֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־קִרְבּוֹ
וְעַל־כְּרָעָיו יִצְלֻהוּ בָּאֵשׁ וְכָל־עֶצֶם לֹא תִשָּׁבֶר בּוֹ כִּי לֹא נִשְׁבְּרָה
יד מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־עֶצֶם: עַל־כֵּן צִוָּה יְיָ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת אֶת־
הַפֶּסַח בְּיוֹם מוֹעֲדוֹ וְכָל־עֶצֶם לֹא תִשָּׁבֶר־בּוֹ כִּי יוֹם חַג־הוּא וְיוֹם
מִצְוָה וְלֹא יַעַבְרוּ בּוֹ יוֹם מִיּוֹם וְחֹדֶשׁ מֵחֹדֶשׁ בְּיוֹם חַגּוֹ יֵעָשֶׂה:
טו וְאַתָּה צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בִּימֵיהֶם בְּכָל שָׁנָה פַּעַם
בְּשָׁנָה בְּיוֹם מוֹעֲדוֹ וּבָא לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְיָ נִיחוֹחַ וְלֹא תָבוֹא עֲלֵיהֶם
מַגֵּפָה לַהֲרֹג וְלִנְגֹּף בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּעֲשׂוֹתָם אֶת־הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ כְּכָל־
טז אֲשֶׁר צֻוּוּ: וְלֹא יֵאָכֵל מִחוּץ לְבֵית מִקְדַּשׁ יְיָ וְכָל־קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל
יז יַעֲשֻׂהוּ בְּמוֹעֲדוֹ: כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר בָּא בְּיוֹמוֹ יֹאכְלֻהוּ בְּבֵית מִקְדַּשׁ
אֱלֹהֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ מִבֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה כִּי־כֵן נִכְתַּב וְהוּחַק
יח לְאָכְלוֹ בְּבֵית מִקְדַּשׁ יְיָ: וְכִי יָבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
יִקְחוּ אֶרֶץ כְּנַעַן וְנָטְעוּ אֶת־מִשְׁכַּן יְיָ בְּתוֹךְ הָאָרֶץ בְּאֶחָד מִשִּׁבְטֵיהֶם
עַד־אֲשֶׁר יִבָּנֶה מִקְדַּשׁ יְיָ בָּאָרֶץ וּבָאוּ וְעָשׂוּ אֶת־הַפֶּסַח בְּתוֹךְ מִשְׁכַּן

ח בקצת כ"י נוסף: לעשות אותו שנה שנה. — לבני ישראל. ברומי: לכל־בני ישראל. —
יב–יג בכל־שנה ושנה. ברומי: ביומו. — קרב הערב. נ"א: גבול הערב. — ומבשל באש.
יח–כ נראה שאינו אלא פירוש לצלי. — באחד משבטיהם. בכושי: באחד צבאותם. — בית

יט יְיָ וְשַׁחֲטֻהוּ לִפְנֵי יְיָ מִדֵּי שָׁנָה בְשָׁנָה׃ וּבַיָּמִים אֲשֶׁר יִבָּנֶה בֵּית
לְשֵׁם יְיָ בְּאֶרֶץ נַחֲלָתָם יֵלְכוּ שָׁמָּה וְשָׁחֲטוּ אֶת־הַפֶּסַח בָּעֶרֶב בְּבוֹא
כ הַשֶּׁמֶשׁ בִּשְׁלִישׁ הַיּוֹם׃ וְהֶעֱלוּ אֶת־הַדָּם עַל־כֶּבֶשׁ הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוּ
אֶת־חֶלְבּוֹ עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאָכְלוּ אֶת־בְּשָׂרוֹ צְלִי־אֵשׁ
כא בַּחֲצַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּשֵׁם יְיָ׃ וְלֹא יוּכְלוּ לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח בְּעָרֵיהֶם
וּבְכָל הָאֲרָצוֹת כִּי אִם לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְיָ אוֹ לִפְנֵי הַבַּיִת אֲשֶׁר שְׁמוֹ
כב שׁוֹכֵן בּוֹ וְלֹא יָסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְיָ׃ וְאַתָּה מֹשֶׁה צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְשָׁמְרוּ אֶת־חֻקַּת הַפֶּסַח כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתָ לַעֲשׂתוֹ שָׁנָה בְשָׁנָה וּבְיוֹמוֹ
וְחַג הַמַּצּוֹת וְאָכְלוּ מַצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לַעֲשׂוֹת חַגּוֹ לְהָבִיא קָרְבָּנוֹ
יוֹם יוֹם בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׂמְחָה הָאֵלֶּה לִפְנֵי יְיָ עַל־מִזְבַּח אֱלֹהֵיכֶם׃
כג כִּי בְחִפָּזוֹן עֲשִׂיתֶם אֶת־הֶחָג הַזֶּה בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם עַד־עָבְרְכֶם
אֶת־הַיָּם בְּמִדְבַּר שׁוּר כִּי עַל־שְׂפַת הַיָּם כִּלִּיתֶם אֹתוֹ׃

נ וְאַחֲרֵי הַחֹק הַזֶּה הִגַּדְתִּי לְךָ אֶת־יְמֵי הַשַּׁבָּתוֹת בְּמִדְבַּר סִינַי
ב אֲשֶׁר בֵּין עֵילָם וְסִינָי׃ וְשַׁבְּתוֹת הָאָרֶץ הִגַּדְתִּי לְךָ בְּהַר סִינַי וּשְׁנוֹת
הַיּוֹבְלִים בְּשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים הֻגְּדוּ לְךָ וּשְׁנָתוֹ לֹא הוֹדַעְנוּ לְךָ עַד־
ג בּוֹאֲךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּנְחָלוּ׃ וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ בְּשַׁבְּתוֹתֶיהָ בְּשָׁבְתָּם
ד בָּהּ וְיָדְעוּ אֶת־שְׁנַת הַיּוֹבֵל׃ עַל־כֵּן שַׂמְתִּי לְךָ שָׁבוּעַ שָׁנִים וְיוֹבְלִים
מִימֵי אָדָם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה וְשָׁבוּעַ אֶחָד וּשְׁתֵּי שָׁנִים
וְעוֹד אַרְבָּעִים שָׁנָה תַּעֲבֹרְנָה עַד־אֲשֶׁר יֵדְעוּ אֶת־מִצְוֹת יְיָ עַד־עָבְרָם
ה אֶת־גְּבוּלוֹת אֶרֶץ כְּנַעַן בְּעָבְרָם אֶת־הַיַּרְדֵּן פְּנֵי מַעֲרָבָה׃ וְיוֹבְלִים
יַעַבְרוּ עַד־אֲשֶׁר יִטַּהֵר יִשְׂרָאֵל מִכֹּל הַזְּנוּת וְהַחֵטְא וְהַטֻּמְאָה
וְהַתּוֹעֵבָה וְהֶעָוֹן וְהַשְּׁגָגָה וְיָשְׁבוּ בְּכָל־הָאָרֶץ לָבֶטַח וְאֵין שָׂטָן לוֹ
ו וְאֵין־רָע וְטָהֲרָה הָאָרֶץ מֵהָעֵת הַהִיא לְכָל־הַיָּמִים׃ וְהִנֵּה אֶת־מִצְוַת
ז הַשַּׁבָּת כָּתַבְתִּי לְךָ וְכָל־מִשְׁפְּטֵי חֻקּוֹתֶיהָ׃ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַייָ אֱלֹהֵיכֶם לֹא תַעֲשׂוּ בוֹ כָּל מְלָאכָה
וּבְנֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהוֹתֵיכֶם וְכָל בְּהֶמְתְּכֶם וְגֵרֵיכֶם אֲשֶׁר בָּכֶם׃
ח וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ כָּל־מְלָאכָה יוּמָת וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר יְחַלֵּל אֶת־

כב המקדש. נ״א: הבית אשר נקדש. — לעשותו. B: לאמר להם (כיוצא בו ברומי). —
כג עד־עברכם את־הים. כך CD. נ״א: עד־בואכם מדבר שור. —
נ דיני יובלים (א׳–ה׳) ושבת (ו׳–י״ג).
ד–ט תעברנה. בכושי: רחוקות. — ויום מלוכה. נ״א: ויום מלוכה קדושה. — ואשר
יכה. נ״א: אשר יכה ואשר יצוד הן בהמה ועוף הן דגים. —

הַיּוֹם הַזֶּה וַאֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־אִשָּׁה וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר דָּבָר לַעֲשׂוֹת־בּוֹ
וְלָצֵאת בּוֹ לַדֶּרֶךְ וְכָל מַשָּׂא וּמַתָּן וְהַשּׁוֹאֵב בּוֹ מַיִם אֲשֶׁר לֹא הֵכִין
לוֹ בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וַאֲשֶׁר יִשָּׂא כָל־מַשָּׂא לְהוֹצִיא מֵאָהֳלוֹ אוֹ מִבֵּיתוֹ
ט וָמֵת׃ לֹא תַעֲשׂוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת כָּל־מְלָאכָה אֲשֶׁר לֹא הֲכִינוֹתֶם לָכֶם
בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלָנוּחַ וְלִשְׁבֹּת מִכָּל־עֲבוֹדָה בַּיּוֹם הַזֶּה
וּלְבָרֵךְ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם יוֹם שַׁבָּתוֹן וְיוֹם קָדוֹשׁ וְיוֹם
י מְלוּכָה קָדוֹשׁ הַיּוֹם הַזֶּה לְכָל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵיכֶם בְּכָל הַיָּמִים׃ כִּי גָדוֹל
הַכָּבוֹד אֲשֶׁר נָתַן יְיָ לְיִשְׂרָאֵל לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂבֹּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּתוֹן
הַזֶּה וְלָנוּחַ בַּיּוֹם הַהוּא מִכָּל־מְלָאכָה אֲשֶׁר הִיא מְלֶאכֶת אָדָם כִּי אִם
לְהַקְטִיר קְטֹרֶת וּלְהָבִיא קָרְבָּן וָזֶבַח לִפְנֵי יְיָ לְיָמִים וּלְשַׁבָּתוֹת׃
יא הַמְּלָאכָה הַזֹּאת לְבַדָּהּ תֵּעָשֶׂה בִּימֵי הַשַּׁבָּת בְּבֵית מִקְדַּשׁ יְיָ אֱלֹהֵיכֶם
יב לְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל וּבָאָה תָּמִיד יוֹם יוֹם כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ וְכָל־אִישׁ
אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־בּוֹ מְלָאכָה וַאֲשֶׁר יֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ וַאֲשֶׁר יַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה
אִם־בְּבֵיתוֹ וְאִם־בְּכָל־מָקוֹם וַאֲשֶׁר יַבְעִיר אֵשׁ וַאֲשֶׁר יִשָּׂא עַל־בְּהֶמְתּוֹ
וְהַיּוֹרֵד בָּאֳנִיָּה בַּיָּם וַאֲשֶׁר יַכֶּה וְיַהֲרֹג כָּל־אִישׁ וְהַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה וָעוֹף
יג וְהַצָּם וְהָעֹשֶׂה מִלְחָמָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה [דָּבָר]
מִכָּל־זֶה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וָמֵת לְמַעַן יִשְׁבְּתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְוַת שַׁבְּתוֹת
הָאָרֶץ כַּכָּתוּב בְּתוֹךְ לֻחוֹת הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר נָתַן בְּיָדִי לִכְתֹּב לְךָ חֻקֵּי
עֵת וָעֵת בְּחֶלְקַת יָמֶיהָ׃

בָּזֶה תַּם סֵפֶר חֶלְקַת הַיָּמִים׃ שֶׁבַח לַאֲדוֹנֵי כָל הַבְּרִיאָה
לְמֶלֶךְ הַמְּלָכִים לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עַד אָמֵן וְאָמֵן׃

עלית משה

מבוא

א. הספר ושמו.

בשנת 1861 פרסם Ceriani האיטלקי בחוברת הראשונה (עמ' 55–64) של קובצו Monumenta sacra et profana מתוך כ"י (פאלימפסיסט) רומי (מן המאה הששית לסה"נ) שבספריה האמברוסיאנית שבמילאנו ספר קטן (ח' דפים, ב' עמודות בכל עמוד, י"ב–י"ח אותיות בכל שורה, בלי חלוקת התיבות) הקטוע בסופו והכולל נבואת משה רבינו על מהלך ההיסטוריה הישראלית בדורות שיבואו אחריו למן זמנו של משה ועד זמנם של בני הורדוס. נבואה זו ניתנה בתוך מסגרת של הרצאה על התכוננותו של משה לפטירתו מן העולם ומינוי יהושע בן־נון במקומו על פי הגבורה.

ציטטה אחת שנמצאה אצל גילאסיוס קיסיקינוס [1] שהוא מביא מתוך ספר קדום הנקרא בשם Ἀνάληψις Μωυσέως היא ממש כלשון הכתוב בספר זה (א' י"ד) שפרסם Ceriani, ומכאן שיערו חכמים שספר זה הוא הוא שהיו ראשונים קורין לו בשם Ἀνάληψις Μωυσέως, וברומית Assumptio Mosis=הַעֲלָאַת משה או: עֲלִיַּת משה (השוה מל"ב ב' א' וי"א).

שמו זה מוכיח על הספר שהיה עסוק בעיקרו בסיפור פטירתו של משה מן העולם הזה ועליתו אל העולם העליון. והואיל והספר שפרסם Ceriani נקטע בסופו באמצע הכתוב, קרובה לודאי ההשערה שהספר באותה אגדה של פטירתו דוקא נקטע.

בכלל היתה האגדה הקדומה מטפלת בחבה יתרה בענין הסתלקותו של משה, אלא שהרבה מאותן היצירות האגדיות הלכו לאיבוד; כמו שנראה, למשל, מדבריו של אוריגינס [2] שהאגדה הנרמזת (באגרת יהודה שבאיבנגליון, פסוק ט') על הויכוח והריב שהיה למיכאל המלאך עם השטן על גוית משה ניטלה מתוך ספר קדום שהיה שמו Adscensio Mosis (=עֲלִיַּת משה).

וכך אף הספר הזה, עֲלִיַּת משה, כמעט שהלך לאיבוד ולא נודע כלל בעולם, עד שנמצא הכ"י היחידי המשובש והמטושטש והקטוע בסוף מחציתו הראשונה. ולפיכך אין לנו הימנו אלא נבואתו של משה – שהיא נבואה מעין vaticinium ex eventu — על גורלם של ישראל בכל הדורות שעברו עד זמנו של הכותב, וודאי בהשפעת שירת האזינו ומה שנאמר בכלל בסוף ס' דברים נכתבה. ואילו החלק השני, שהיה כולל העיקר של דברי אגדה על פטירת משה, הוא לעת עתה בבחינת חבל על דאבדין ולא משתכחין.

ב. תכן הספר לפי הפרקים על סדר המשכם.

א) בארץ עמון שבעבר הירדן המזרחי מגלה משה ליהושע בן־נון שקרבו ימיו להפטר מן העולם והוא מטיל על יהושע להיות מנהיגם של ישראל ומוסר בידו ספר

1) Gelazii Cyzieni Commentarius Actorum Concilii Nicaeni, lib. II, c. 18. וזה לשונו (מביאו בלשונו היווני שירר Gesch III[1], 294): לכשהיה משה הנביא קרוב לעזוב את החיים, ככתוב בספר Ἀνάληψις Μωυσέως, קרא ליהושע בן נון ודבר אליו לאמר, ויכונני האלהים לפני בריאת העולם להיות סרסור (εἶναί με... μεσίτην) בריתו. —

2) De princip. III, 2, 1. —

נבואתו לעתיד לבוא שהוא מצוה עליו לשמרן במקום סתר שנבחר לכך מפי הגבורה.

ב) משה מתחיל חוזר באזני יהושע על תכנה של אותה נבואה בקיצור מה שעתיד להיות עם ישראל למן כניסתם לארץ כנען ועד שקיעתן של מלכיות ישראל ויהודה.

ג) ממזרח יבוא מלך (נבוכדראצר) שישרוף את העיר ואת המקדש ויגלה את התושבים לבבל. שם, בארץ גלותם, יזכרו בנבואה שנתנבא משה על כל מה שאירע להם.

ד) צדיק גדול (דניאל) יעמוד בראשם של ישראל ובזכות תפלתו ירחמם ה׳ ויעיר מלך (כורש) שישלחם לארצם. אבל רק מקצתם משני השבטים יחזרו מן הגולה והנשארים בבבל יהיו מצטערים שאין בידם להביא קרבנות לאלהי אבותיהם.

ה) אחר כך (בזמן רדיפות היוונים) יקלקלו ותבוא עליהם פורענות בידי מלכים, והיהודים גופם יהיו מחולקים בדעתם על האמת, ועבדים בני עבדים, שאינם מזרע כהנים, יחללו את המזבח ומוריהם ורבותיהם יהיו נושאים להם פנים והארץ תהיה מלאה עָוֶל.

ח) נקם וזעם שלא היו כמותם יבואו עליהם: מלך גדול (אנטיוכוס אפיפנס) יתעורר עליהם והוא יגזור על המילה ויתלה את הנימולים וימשוך ערלת הצעירים ויכריחם לישא בפרהסיא את הפסילים הטמאים ולחלל שם שמים.

ט) בזמן אותן הרדיפות יקום איש משבט לוי ושמו טכסו (נראה שהכוונה למתתיהו החשמונאי) ולו שבעה בנים והוא ידבר על לבם של אנשיו לצום ג׳ ימים ולהסתתר ביום ד׳ במערה שבשדה מחמת האויב האכזרי, כי טוב להם למות במערה מלעבור על מצוות אלהיהם.

ו) אחר כך יהיו להם מלכים (מבני החשמונאים) שבשם כהני אל עליון יהיו נקראים ובקדש הקדשים יעשו רשע, ואחריהם יקום מלך רשע (הורדוס) שאינו ממשפחת כהנים, והוא ירצח את הגדולים שבאומה כראוי להם, ויקברם במקומות בלתי ידועים, וזקנים ונערים יהרוג בלי חמלה. ל״ד שנים יהיה שופט אותם, ממש כבשעבוד מצרים, ואחריו ישלטו בניו, שלא יאריכו ימים בשלטונם כאביהם. מלך אדיר (Quintilius Varus) יבוא לארץ ויכניעָה ויוליך מן התושבים בשבי, וחלק של המקדש ישרוף באש, וכמה מישראל יתלה קרוב לבתיהם.

ז) ואז יבוא קץ הזמנים: אנשים רשעים ישלטו, מהם אוכלי רכושם של עניים, והם טמאים במחשבותיהם ובמעשיהם וחושבים עצמם צדיקים, והם זוללים וסובאים ומוצאים חן בעיני עצמם בהתנהגותם.

י) ואז תופיע מלכות שמים: הגוים יקבלו ענשם וישראל יהיו מצליחים. הדברים האלה והספר הזה נצטוה יהושע מפי משה על שמירתם.

יא) כששמע יהושע את הבשורה הרעה על פטירתו של משה התחיל מקונן ומביע חששו לחולשת כחו עד כדי להוציא אל הפועל את הענין הגדול שרבו מטיל עליו.

יב) משה מעודדו שיבטח בכחו ושלא יתיאש בענין עתידם של ישראל, שהרי עתידים הם רק להיות נענשים על עוונותיהם, אבל קיומם מובטח להם לעולם.

ג. אימתי נכתב הספר.

חוץ מן המקומות שהיו חשובים לקביעת זמנו של הספר ושניטשטשו בכ״י, נשארו עוד לפליטה שני מקומות שמתוכם אפשר לעמוד על הזמן שבו נכתב הספר.

המקום האחד הוא בסוף פרק ו׳, שבו מדובר על הפולמוס של ווארוס, וזה היה ע״ד שנים קודם לחורבן.

והמקום השני אף הוא באותו פרק. הכותב מדבר על הורדוס ועל זמן מלכותו.

שהיה ל״ד שנים, ותוך כדי דיבור הוא מוסיף שבניו של הורדוס ימשלו זמן קצר (breviora tempora) מאביהם. והואיל ושנים משלשת בניו של הורדוס שמלכו אחריו, אנטיפס ופיליפוס, משלו יותר מאביהם (אנטיפס משל מ״ג שנים ופיליפוס — ל״ז שנים), הרי הסברה נותנת שהסופר, בשעה שכתב את דבריו, לא ידע עדיין על מותו של פיליפוס. אם כן, הדברים נכתבו רק לאחר מפלתו של ארכילאוס בנו השלישי של הורדוס, שממשלתו ארכה כעשר שנים ואח״כ הגלהו אבגוסטוס קיסר לארץ גליה, ומפלתו זו של ארכילאוס ס״ד שנים קודם לחורבן היתה. הוי אומר, הספר נכתב בין מפלתו של ארכילאוס ובין מותו של פיליפוס שהיה בערך ל״ז שנים קודם לחורבן.

ד. מי היה המחבר ובאיזו לשון כתב וטיבו של התרגום הרומי.

על אישיותו של הסופר אין להוציא שום דבר מתוך הספר הקטוע הזה.

אמת, בפרק ז׳ מתאר הוא את אנשי החברה השלטת, אבל הוא מרצה את דבריו כמי שאינו נוגע בדבר: מדבר הוא בקצף גדול על ראשי העם שמקולקלים וצבועים היו ומעמידים פנים כקדושים וטהורים. אבל מהיכן היה יודע ומכיר בטיבם ובמעשיהם ואם היה בא אתם במגע ומשא, — כל זה נעלם מעינינו.

נראה שבן ארץ ישראל היה ובירושלים דוקא היה מושבו, והיה קרוב אל אותם הרשעים קרבת מקום.

ודאי כתב את ספרו עברית, — כך נראה מן הלשונות העבריים שבספר, כגון א׳ י״ח בפקודה אשר יפקדם (in respectu quo respiciet), ב׳ ד׳ שבטי הקדש (tribus sanctitatis), ג׳ ג׳ ארץ מולדתו (terram patriae suae), ג׳ י״ב והעד העיד (testans .. invocabat testes), ה׳ ב׳ יֵחָלְקוּ על האמת (dividentur ad veritatem), ו׳ א׳ כהני... יִקָּרְאוּ (in sacerdotes vocabuntur), י׳ ב׳ תְּמֻלָּאנָה ידי (implebuntur manus) המלאך, וכדומה.

מן המקור העברי נעשה בימים ראשונים תרגום יווני, ומתוך היווני נעשה התרגום הרומי (מסגנונו וכתיבו נראה שאינו מאוחר למאה החמישית לסה״נ), כמו שנראה מכמה מלים יווניות שהשאירן המתרגם הרומי כמות שהן ומסרן רק בדרך העתקה, כגון א׳ י״ז chedrio מן κεδρόω, ג׳ ז׳ clibsis מן θλῖψις, ג׳ י״א heremus מן ἔρημος, ח׳ ג׳ acrobistia מן ἀκροβυστία. ואף יש לשונות שנמסרו בצירוף מליהם על דרך יוונית, כגון ג׳ י״ג usque nos duci captivos שהוא מתאים ללשון יווני ἕως τοῦ ἡμᾶς αἰχμαλωτισθῆναι, וכיוצא בכך. ואף לשונות משובשים יש בו, ברומי, שאפשר לתקנם רק בדרך תרגום חוזר ליוונית, כגון ב׳ ז׳ שנתחלף לו למתרגם הרומי ὅρκον (=ברית) ב־ὅρον (=גבול), או ἐν ἀργύρῳ (=בכסף) ב־ἐν ἀγρῷ (=בשדה).

קצת ביבליוגרפיה:

Ceriani, Monumenta sacra et profana, 1861 (I, 1, 55—64),

Schmidt und Merx, Die Assumptio Mosis (Merx, Archiv f. wissensch. Erforschung d. A. T., 1869, 111—152),

Charles, The Assnmption of Moses, London 1897,

" " " " " (Apocr. and Pseudep. II, 407—424),

עלית משה מאת ד״ר א׳ ש׳ קאמיניצקי (השלח כרך ט״ו, 38—50).

F. Rosenthal, Vier apokryphische Bücher, 1885 (13—38),

Schürer, Gesch. d. jüd. Volkes III⁴ (294—305).

עֲלִיַּת מֹשֶׁה

א [דִּבְרֵי מֹשֶׁה אֲשֶׁר דִּבֶּר בִּשְׁנַת מֵאָה וְעֶשְׂרִים לְחַיָּיו]: הִיא שְׁנַת
ב ג אַלְפַּיִם וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת לִבְרִיאַת הָעוֹלָם: וּלְפִי אַנְשֵׁי הַמִּזְרָח הַמִּנְיָן
ד הוּא [---- [---- [----] לִיצִיאַת כְּנַעַן: כַּאֲשֶׁר יָצָא הָעָם בְּנָסְעוֹ
ה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַד־עַמּוֹן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן: [אַחֲרֵי] הַנְּבוּאָה אֲשֶׁר הָיְתָה
ו מֵאֵת מֹשֶׁה בְּסֵפֶר דְּבָרִים: כַּאֲשֶׁר קָרָא אֵלָיו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן
ז הָאִישׁ הַטּוֹב לִפְנֵי יְיָ: לִהְיוֹת אַחֲרָיו מְשָׁרֵת הָעָם וּמִשְׁכַּן הָעֵדוּת
ח וְכָל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר־לוֹ: וּלְהָבִיא אֶת־הָעָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִתְּנָה
ט לַאֲבוֹתֵיהֶם: לְמַעַן תִּנָּתֵן לָהֶם עַל־פִּי הַבְּרִית וְהַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר דִּבֵּר
בַּמִּשְׁכָּן לָתֵת [אוֹתָהּ] בְּיַד יְהוֹשֻׁעַ וַיְדַבֵּר אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כַּדָּבָר הַזֶּה:
י [חֲזַק] וֶאֱמַץ בְּכֹחֲךָ לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צֻוּוּ לְמַעַן תִּהְיֶה
יא–יב תָּמִים עִם אֱלֹהִים: כֹּה אָמַר אֲדוֹן הָעוֹלָם: אֲשֶׁר בָּרָא אֶת הָעוֹלָם
יג לְמַעַן עַמּוֹ: וְלֹא הוֹאִיל לְגַלּוֹת מַחֲשֶׁבֶת־הַבְּרִיאָה הַזֹּאת מֵאָז יָסַד
הָעוֹלָם לְמַעַן אֲשֶׁר יִוָּכְחוּ הַגּוֹיִם בַּדָּבָר הַזֶּה וּלְחֶרְפָּתָם יוֹכִיחוּ אֶת־

א הפסוק הראשון, שהיה נכלל בכ"י בג' שורות, נטשטש, ואפשר להוסיפו רק
מסברא: מן התכן שבהמשך נראה שהכותב נתכוון לשים בפיו של משה דברי נבואה
על עתידם של ישראל, כעין תוספת לדבריו של משה שבס' דברים ל"א על מינויו של
יהושע במקומו (השוה לקמן פסוק ה': [אחרי] הנבואה...). ולפיכך יש לשער שנוסחו של
ב הפסוק הראשון היה תכנו כעין מה שניתן כאן. — שנת אלפים וחמש מאות.
חשבונות שונים יש לבריאת העולם, כגון לפי התורה עברו עד אותו פרק 2706 שנים,
ולפי ס' היובלים (נ') — 2450, ולפי חזון עזרא (י' מ"ה—מ"ו) — 3000 שנה עד בנין בית
ג ראשון (וצ"ע מל"א ו' א', ויוספוס קדמ' ח' ג' א', ועוד). — ולפי אנשי המזרח.
לשון זה גופו מוכיח על הכתוב שהוא הערה שהוסיף אחד מאנשי המערב. על כל פנים
יש כאן רמז לתאריך שאין בידנו לידע טיבו מחמת שהכתוב לקוי בכ"י. — ליציאת
ד כנען. profectionis fynicis (=יציאת צור?). — כאשר יצא העם. נראה שליציאת
מצרים כוונתו. — בנסעו. ברומי: post profectionem quae fiebat (=אחרי המסע אשר
ה היה). — [אחרי] הנבואה... כך נראה לפי ההמשך (ברומי יש כאן רק התיבה prophetiae
[=בנבואה?], ואין לה מובן). כוונתו לנבואה שנצטוה בה משה מפי הגבורה למנות את
ז יהושע להיות מנהיגן של ישראל במקומו (ע' דב' ל"א). — להיות אחריו משרת
י העם. ברומי: ut sit successor plebi. — [חזק] ואמץ. ברומי יש רק: et promitte (=ואמר),
וכבר עמד על כך רוזינתאל, שעיקרו היה: [חזק] ואמ[ץ]. והשוה לקמן י' ט"ו. —
יב לענין בריאת העולם בשביל ישראל השוה חזון עזרא ו' נ"ה ונ"ט, ז' י"א ועוד. —
יג מחשבת הבריאה הזאת. ברומי: eam inceptionem (אותה המחשבה המוקדמת). —

יד זֹאת בְּהִתְוַכְּחָם זֶה עִם־זֶה׃ וְעַל־כֵּן חָשַׁב וַיִּמְצָא אוֹתִי אֲשֶׁר מֵרֵאשִׁית
טו הָעוֹלָם נוֹעַדְתִּי לִהְיוֹת עוֹשֵׂה־דְבַר־בְּרִיתוֹ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה־לְּךָ כִּי כָלוּ
טז יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְהִנְנִי עוֹבֵר לִשְׁכַּב עִם־אֲבוֹתַי לְעֵינֵי כָל־הָעָם׃ וְאַתָּה
קַח אֶת־הַכְּתָב הַזֶּה כִּי אַתָּה תֵדַע לִשְׁמֹר אֶת־הַסְּפָרִים אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן
יז לָךְ׃ וְעָרַכְתָּ אוֹתָם וּמְשַׁחְתָּם בְּשֶׁמֶן אֲרָזִים וְשַׂמְתָּם בִּכְלִי־חֶרֶס בַּמָּקוֹם
יח אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים מֵרֵאשִׁית בְּרִיאַת הָעוֹלָם׃ לְמַעַן יִקָּרֵא שְׁמוֹ עַד־
יוֹם הַתְּשׁוּבָה בִּפְקֻדָּה אֲשֶׁר יִפְקְדֵם יְיָ בִּכְלוֹת קֵץ הַיָּמִים׃
ב [וְהָיָה כִּי] יָבֹאוּ עַל־יָדְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָעַד וַאֲשֶׁר דִּבֶּר
ב לָתֵת לַאֲבוֹתֵיהֶם׃ אֲשֶׁר בָּהּ תְּבָרְכֵם וְנָתַתָּ לְאִישׁ אִישׁ וַהֲקִימוֹתָ לָהֶם
נַחֲלָתָם [בָּהּ] וְכוֹנַנְתָּ לָהֶם מְלוּכָה וְשַׂמְתָּ נְצִיבִים בַּמְּקוֹמוֹת כַּאֲשֶׁר
ג יֵרָצֶה לֵאלֹהֵיהֶם בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה׃ [וְהָיִיתָ] אַחֲרֵי בוֹאָם אֶל־אַרְצָם
[חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה] וְאַחֲרֵי־כֵן יִמְשְׁלוּ בָהּ נְשִׂיאִים וּמוֹשְׁלִים שְׁמוֹנֶה
עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה יִקָּרְעוּ [מֵעֲלֵיהֶם] עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים׃
ד וְיָרְדוּ שְׁנֵי שְׁבָטִים וְהֶעֱבִירוּ אֶת־מִשְׁכַּן הָעֵדוּת וֵאלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יָגֵל
ה אָז אֶת־כְּבוֹד מִשְׁכָּנוֹ וְאֵשׁ קָדְשׁוֹ וְהִתְכּוֹנְנוּ שְׁנֵי שִׁבְטֵי הַקֹּדֶשׁ׃ וַעֲשֶׂרֶת
ו הַשְּׁבָטִים יָקִימוּ לָהֶם מַמְלָכָה כְּמִשְׁפְּטֵיהֶם׃ וְהִקְרִיבוּ קָרְבָּנוֹת עֶשְׂרִים

יד עושה־דבר־בריתו. ברומי: arbiter (וכן ג׳ י״ב). ואולי במקור השתמש בלשון
שבדברים ה׳ ה׳ מעין: עומד בין בריתו וביניכם. בלשון המאוחרת מצינו התאר סרסור,
שניתן למשה בתפקידו זה, כגון אתה היית סרסור ביני לבין בני (דב״ר ג׳ י״ג). —
יז ומשחתם בשמן ארזים. נוהגים היו לעשות כך בספרים כדי לשמרם מן העש. השוה
הורציוס (A. P. 332): carmina linenda. וצ״ע חנוך ב׳ י׳ ג׳ שהספרים שהביא אוריאל
המלאך אל חנוך במרום היו נודפים מור. — ושמתם בכלי חרס. השוה ירמ׳ ל״ב
יח י״ד. — במקום... למקום בית המקדש הוא מתכוון. — בפקודה. לטובה. —
ב ב אשר בה תברכם. רמז למתן הברכה על הר גרזים (דב׳ כ״ה י״א–י״ב. יהושע
ח׳ ל״ג). — נחלתם [בה]. ברומי: נחלתם בי (in me). ואין לו המשך, שהרי בכל
ג הפרשה משה הוא המדבר. — [חמש ועשרים שנה]. כך יש לשער על פי הכתוב
בספר הישר. — שמונה עשרה שנה. נראית הסברא שבשם שנה הוא מתכוון כאן
(וכן בפ״ז) לתקופת ממשלה של כל שופט ומלך שעמדו לישראל אחר מות יהושע
(עתניאל, אהוד, ברק, שמגר, גדעון, אבימלך, תולע, יאיר, יפתח, אבצן, אלון, עבדון,
שמשון, עלי, שמואל, שאול, דוד, שלמה) עד חלוקת הממלכה ע״י ירבעם בן נבט,
ד שאליו כוונתו בלשון ותשע עשרה שנה. — וירדו. nam descendent. ולשון פרישה
ו והתבדלות הוא על דרך הכתוב (ירמ׳ ב׳ ל״א) רדנו לוא־נבוא עוד אליך. — והקריבו
קרבנות. בבית המקדש שבירושלים. — עשרים שנה. עשרים דורות שמן רחבעם ועד
צדקיהו (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה, יואש, אמציה, עוזיה, יותם,
ז אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה, יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיה). — ושבעה. שבעה

ז שָׁנָה: וְשִׁבְעָה יְבַצְּרוּ אֶת־הַחוֹמוֹת מִסָּבִיב וְנָסַבּוּ תִשְׁעָה וְקָרְבוּ אֶל־
בְּרִית הָאֱלֹהִים וְאַרְבָּעָה יְחַלְּלוּ אֶת־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְיָ עִמָּהֶם:
ח וְזָבְחוּ אֶת־יַלְדֵיהֶם לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְהֶעֱמִידוּ פְּסִילִים בַּמִּשְׁכָּן וַעֲבָדוּם:
ט וּבְבֵית יְיָ יַרְשִׁיעוּ לַעֲשׂוֹת וְחִקּוּ צַלְמֵי כָל־בְּהֵמָה לָרֹב:
ג בַּיָּמִים הָהֵם יָבֹא עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִמִּזְרָח וְכִסּוּ פָרָשָׁיו אֶת־אַרְצָם:
ב וְשָׂרַף אֶת־אֶרֶץ מוֹשָׁבָם בָּאֵשׁ וְאֶת־מִקְדַּשׁ יְיָ וְנָשָׂא אֵת כָּל־כְּלֵי
ג הַקֹּדֶשׁ: וְהִגְלָה אֵת כָּל־הָעָם וְהוֹלִיכָם אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ וּשְׁנֵי שְׁבָטִים
ד יוֹלִיךְ אִתּוֹ: אָז יִקְרְאוּ שְׁנֵי הַשְּׁבָטִים אֶל־עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְהָלְכוּ
ה כַלְּבִיאָה בְּעַרְבוֹת הַחוֹל רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים: וְקָרְאוּ בְקוֹל צַדִּיק יְיָ
וְקָדוֹשׁ כִּי גַם־אַתֶּם חֲטָאתֶם וּכְמוֹכֶם גָּלִינוּ אִתְּכֶם גַּם־אֲנַחְנוּ [גַּם־
ו טַפֵּנוּ]: וּבָכוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים בְּשָׁמְעָם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת הַשְּׁבָטִים
ז הַשְּׁנַיִם: וְאָמְרוּ מַה־עָשִׂינוּ לָכֶם אַחִים הֲלֹא עַל־כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל
ח בָּאָה הַצָּרָה הַזֹּאת: וּבָכוּ כָל הַשְּׁבָטִים וְקָרְאוּ אֶל־הַשָּׁמַיִם וְאָמְרוּ:
ט אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב זְכָר־נָא אֶת בְּרִיתְךָ אֲשֶׁר
כָּרַתָּ עִמָּהֶם וְאֶת־הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ כִּי־לֹא יִכָּחֵד
י זַרְעָם מִן־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתָּ לָהֶם: אָז יִזְכְּרוּנִי וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא
יא שֵׁבֶט אֶל־שֵׁבֶט וְאִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ: הֲלֹא זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר נִבָּא עָלֵינוּ
מֵאָז מֹשֶׁה [הָאִישׁ] אֲשֶׁר רַבּוֹת סָבַל בְּמִצְרַיִם וְעַל־יַם־סוּף וּבַמִּדְבָּר
יב אַרְבָּעִים שָׁנָה: וְהָעֵד הָעִיר בָּנוּ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ לְבִלְתִּי־עֲבֹר

מלכים מרחבעם ואילך (רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיה, עתליה). — **ונסבו.** כך נראה מן ההמשך, וברומי et circumibo (=וְסַבֹּתִי), ונדחקו המפרשים לומר: אסובב ברחמי (על דרך דב׳ ל״ב כ״א) להגן על תשעת המלכים. — ולא נראה, שהרי משה הוא המדבר כאן על מה שעתיד להיות, ואין הקב״ה מדבר (והשוה נחלתם [בה], בפ״ב). — **תשעת המלכים** הם: יואש, אמציה, עזיה, יותם, אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיה. — **וארבעה.** ממלכי יהודה: יהואחז, יהויקים, יהויכין, צדקיה. — **יחללו את הברית.**
ח ברומי finem (=גבול), וברור ש־ὅρκον (=ברית) ב־ὅρον (=גבול) נתחלף לו. — **וזבחו את־ילדיהם.** ע׳ מל״ב ט״ז ג׳. — **והעמידו פסילים...** השוה יחז׳ ח׳ ח׳—ט״ז. —
ט לפסוק ט׳ ע״ש ח׳ ט׳—י׳. —
ג ב **מלך ממזרח.** נבוכדנאצר מלך בבל (588–586). — **את־ארץ מושבם.** colonia[m] eorum (וכן ה׳ ו׳, ו׳ ט׳). מכאן יש להסיק על זמנו של התרגום, שלא
ג נקראה א״י בשם colonia (=מושבה) של הרומיים עד ימי אדריינוס (ש׳ 135). — **ושני שבטים.** ו״ו ביאורית: היינו שני שבטים... — מכאן ראיה שהדברים נכתבו מעיקרם
ד עברית. — **וְהָלְכוּ.** et ducent se. מסתבר שכוונתו: מהלכים יהיו **ושואגים כלביאה...** —
ח הכתוב עושה את בני יהודה ערבים לחטאותיהם של עשרת השבטים (על דרך ירמ׳ י״א
יב י״ז בגלל רעת בית־ישראל). — **את־מצוות ה׳.** ברומי נתפרש בלשון mandata illius. —

יג אֶת־מִצְוֹת יְיָ אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ בְּיָדוֹ׃ אֵלֶּה בָאוּנוּ אַחֲרֵי מוֹתוֹ כִּדְבָרָיו
וּכְתוֹכְחוֹתָיו אֲשֶׁר הֵעִיד בָּנוּ בַּיָּמִים הָהֵם וַאֲשֶׁר עוֹלְלוּ לָנוּ עַד־
יד לָלֶכֶת בַּשֶּׁבִי אֶל־אֶרֶץ מִזְרָח׃ וְעָבְדוּ כְּשִׁבְעִים וְשֶׁבַע שָׁנִים׃
ד אָז יָבֹא אִישׁ אֲשֶׁר הוּא גָבוֹהַּ עֲלֵיהֶם וּפָרַשׂ כַּפָּיו וְכָרַע עַל־
ב בִּרְכָּיו וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם לֵאמֹר׃ אֲדוֹן־כֹּל מֶלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא־רָם
מוֹשֵׁל עוֹלָם אֲשֶׁר רָצִיתָ בְּעַם־זֶה לִהְיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה אַף הוֹאַלְתָּ
ג לְהִקָּרֵא אֱלֹהֵיהֶם לְפִי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתָּ עִם־אֲבוֹתֵיהֶם׃ וְהִנֵּה הָלְכוּ
שְׁבִי לְאֶרֶץ נָכְרִיָּה הֵם וּנְשֵׁיהֶם וְטַפָּם וּמִסָּבִיב שַׁעֲרֵי הַגּוֹיִם וְאַיֵּה
ד–ה כְּבוֹדְךָ הַגָּדוֹל׃ הַשְׁקִיפָה וְרַחֵם עֲלֵיהֶם אֲדוֹן הַשָּׁמַיִם׃ וְזָכַר אוֹתָם
אֱלֹהִים בִּגְלַל הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַתָּ עִם־אֲבוֹתֵיהֶם וְגִלָּה רַחֲמָיו גַּם־
ו בַּיָּמִים הָהֵם׃ וְנָתַן בְּלֵב הַמֶּלֶךְ לְרַחֲמָם וְשִׁלְּחָם אֶל־אַרְצָם וְאֶל
ז גְּבוּלָם׃ אָז יַעֲלוּ מִקְצָת הַשְּׁבָטִים וּבָאוּ אֶל־מְקוֹמָם הַנּוֹעָד וּבִצְּרוּ
ח אֶת־הַמָּקוֹם וְחִדְּשֻׁהוּ׃ וּשְׁנֵי הַשְּׁבָטִים יַחֲזִיקוּ בֶּאֱמוּנָתָם הַמְקֻבֶּלֶת אַךְ
עֲצוּבִים וּמִתְאַבְּלִים יִהְיוּ כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהַקְרִיב זְבָחִים לֵאלֹהֵי
ט אֲבוֹתֵיהֶם׃ וַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים יִפְרוּ וְיִרְבּוּ בַּגּוֹיִם [בְּעֵת שְׁבִיתָם]׃
ה וְכַאֲשֶׁר יִקְרְבוּ יְמֵי הַתּוֹכֵחָה וּבָאוּ הַשִּׁלּוּמִים בְּיַד מְלָכִים חַבְרֵי
ב רְשָׁעִים וְנִשְׁפְּטוּ אוֹתָם׃ וְגַם־הֵם יַחָלְקוּ עַל־הָאֱמֶת בַּדָּבָר אֲשֶׁר
ג נַעֲשָׂה׃ יִרְחֲקוּ מִצֶּדֶק וְיִקְרְבוּ אֶל־רֶשַׁע וְטִמְּאוּ בְתוֹעֵבוֹת אֶת־בֵּית
ד מִקְדָּשָׁם כִּי יִזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים׃ וְלֹא יֵלְכוּ אַחֲרֵי אֱמֶת יְיָ

יד כשבעים ושבע שנים. נראה שכוונתו: שנים רבות (על דרך ברא׳ ד׳ כ״ד ולמך שבעים ושבעה). שאם לא כן הרי היה נוח לו להשתמש במנין שבעים סתם, שנקבע לגלות בבל בירמ׳ כ״ה י״א–י״ב וכ״ט י׳ וששימש ענין לדרש לבעל ס׳ דניאל (ט׳ כ״ד). —

ד איש. דניאל (השוה דנ׳ ט׳ ד׳–י״ט). — לסגנון הכתוב השוה עזרא ט׳ ה׳. —

ו–ז הכתוב ו׳ מתכוון לכורש מלך פרס (השוה עזרא א׳ ודה״ב ל״ו כ״ב). — מקצת השבטים.
ח חלק משני השבטים (42.360 נפש, ע׳ עזרא ב׳ ס״ד). — ושני השבטים. רובם של
ט שני השבטים שישארו בבבל ולא יעלו לא״י. — פסוק ט׳ קשה בצורתו: et X tribus crescent et devenient apud natos in tempore tribuum. ואין הלשון in tempore tribuum מתפרש אלא כשיבוש בקריאה עברית: בעת שבטים=בעת שביתם. —

ה יש כאן רמז למלכי סוריה, שמתחלה היו על צדם של רשעי ישראל המתיוונים ואחר כך מאסו בהם (ע׳ ב׳ ד׳ ט״ז). — ונשפטו אותם. השוה הלשון ישע׳ ס״ו
ב ט״ז, ירמ׳ ב׳ ל״ה ועוד. — וגם הם... מתוך ההמשך מפ״ג ואילך נראה שכוונתו
ד לרשעי ישראל שלא עמדו על טיבם של המאורעות ולא הבינו טעותם והוסיפו לילך בדרך רשעם. — עבדים בני עבדים. רמז ליאסון ומינילאוס הכהנים ההיליניסטיים (מינילאוס לא היה משבט לוי, אלא מבנימין, ע׳ מק״ב ג׳ ד׳, ד׳ כ״ג, והשוה מק״א

כִּי אֶת־הַמִּזְבֵּחַ יְחַלְּלוּ בְּמִנְחוֹת אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ לַיְיָ אֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא
ה כֹהֲנִים הֵמָּה כִּי אִם־עֲבָדִים בְּנֵי עֲבָדִים: וְחַכְמֵיהֶם רַבּוֹתֵיהֶם בַּיָּמִים
הָהֵם יִהְיוּ נוֹשְׂאִים פְּנֵי חֲמוּדֵיהֶם וּבְמִקַּח־שֹׁחַד יַטּוּ מִשְׁפָּט בְּקַחְתָּם־
ו כֹּפֶר: וְעַל־כֵּן תִּמָּלֵא אֶרֶץ מוֹשָׁבָם וּגְבוּל מְגוּרֵיהֶם רֶשַׁע וָעָוֶל כִּי
עוֹשֵׂי רִשְׁעָה יִהְיוּ שׁוֹפְטִים בְּתוֹכָהּ לִשְׁפֹּט [בְּכֶסֶף] כִּרְצוֹן אִישׁ וָאִישׁ:
ו אָז יַעַמְדוּ לָהֶם מְלָכִים מוֹשְׁלִים וְכֹהֲנֵי אֵל עֶלְיוֹן יִקָּרְאוּ
ב וְהִרְשִׁיעוּ לַעֲשׂוֹת בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: וְאַחֲרֵיהֶם יִהְיֶה מֶלֶךְ עַז־פָּנִים
אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה מִמִּשְׁפַּחַת הַכֹּהֲנִים אָדָם נוֹרָא וְלֹא יֵדַע בֹּשֶׁת וְשָׁפַט
ג אוֹתָם כָּרָאוּי לָהֶם: וְהִשְׁמִיד אֶת־רָאשֵׁיהֶם בֶּחָרֶב וּבִמְקוֹמוֹת נִכְחָדִים
ד יְקַבֵּר אֶת־פִּגְרֵיהֶם לְבַל יֵדַע אִישׁ אַיֵּה מְקוֹם פִּגְרֵיהֶם: וְהָרַג זְקֵנִים
ה–ו וּנְעָרִים וְלֹא יַחְמֹל: אָז יִמַּר לָהֶם בְּאַרְצָם מִפַּחְדּוֹ: וְעָשָׂה בָהֶם
שְׁפָטִים כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ בָהֶם הַמִּצְרִים וְעָנָה אוֹתָם אַרְבַּע וּשְׁלֹשִׁים
ז–ח שָׁנָה: וְהוֹלִיד בָּנִים אֲשֶׁר יִמְלְכוּ אַחֲרָיו עִתִּים קְצָרוֹת מִמֶּנּוּ: וְעָלָה
ט [וּבָא אוֹיֵב] בְּאַרְצוֹתֵיהֶם וּמֶלֶךְ אַדִּיר מִמַּעֲרָב אֲשֶׁר יִכְבְּשֵׁם: וְהוֹלִיכָם
בַּשְּׁבִי וּקְצָת הֵיכָלָם יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ [וּ]מֵהֶם יִתְלֶה סָבִיב לִמְקוֹם
מוֹשָׁבָם:

ו ז׳ י״ד) שקדמו לימי החשמנאים (ע׳ מק״ב ד׳ י״ג וי״ט–כ׳, ה׳ ח׳). — לשפט [בכסף].
ברומי in campo (=בשדה). ולפי השערת Ch ἐν ἀργύρῳ (=בכסף) ב־ἄγρῳ (=בשדה)
נתחלף לו. —
ו כוונתו למלכים מבית החשמונאים. — והרשיעו לעשות. אין להכריע לאיזה
ב מעשה הוא רומז. — מלך עז־פנים. הורדוס בן אנטיפטרוס שהיה מן הנכרים. —
ג ושפט אותם. הורדוס השמיד כל צאצאי החשמונאים. — את־ראשיהם. כשנעשה
מלך רצח הורדוס מ״ה איש מראשי הצדוקים (יוספוס קדמ׳ ט״ו א׳ ב׳, מלחמ׳ א׳ י״ח
ו ד׳). — ארבע ושלשים שנה. שמלך הורדוס לכשהכריזוהו הרומיים למלך, אחר מותו של
ז–ח–ט אנטיגונוס. — ימלכו. do[mi]narent. — כך מגיהים. — שני הכתובים ח׳–ט׳ רומזים לפולמוס של
Varus, נציב סוריה, שדכא התקוממות העם נגד בית הורדוס (בשנת ע״ד קודם החרבן),
ובפקודתו של סבינוס, הממונה של קיסר רומי, שרפו הרומיים את שדרות העמודים
שמתחת ליציע של היכל, שמשם היו היהודים יורים בהם (יוספוס קדמ׳ י״ז י׳ א׳–ב׳,
מלחמ׳ ב׳ ג׳ א׳–ג׳). — בארצותיהם. בניו של הורדוס שמלכו אחריו הם: ארכילאוס—
מושל יהודה ושמרון ואדום, הורדוס אנטיפס — מושל הגליל ועבר הירדן, פיליפוס—מושל
הבשן וטרכון והחורן. משלשת בניו האריך הורדוס במלכותו רק מארכילאוס, שירד
משלטונו ס״ד שנים קודם לחורבן, כלו׳ עשר שנים אחר מותו של הורדוס, והורדוס
גופו מלך קצת יותר מל״ד שנים. ואילו אנטיפס משל מ״ג שנים ופיליפוס — ל״ז שנים.
מכאן יש לשער שהכותב ראה רק מפלתו של ארכילאוס, ולפיכך יש לקבוע הזמן של
כתיבת הספר כארבעים שנה קודם לחורבן. —

ז אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה תִּכְלֶינָה הָעִתִּים [וְעָמַד] פִּתְאֹם מַהֲלַךְ
ב–ג [הַשָּׁנִים] שָׁעוֹת אַרְבַּע תָּבֹאנָה: וְאָלְצוּ [ה---ל---]: וּמָשְׁלוּ
ד מֵהֶם אֲנָשִׁים מַשְׁחִתִים וְרָעִים הָאוֹמְרִים כִּי צַדִּיקִים הֵמָּה: וְהֵם
יָעִירוּ חֲמַת־רוּחָם כִּי אַנְשֵׁי מִרְמָה יִהְיוּ הַטּוֹבִים בְּעֵינֵיהֶם אַנְשֵׁי כָזָב
ה בְּכָל־מַעֲשֵׂיהֶם אוֹהֲבֵי מִשְׁתֶּה זוֹלְלִים סוֹבְאִים כָּל־הַיּוֹם: [----
ו ---]: אוֹכְלֵי יְגִיעַ [הָעֲנִיִּים] וְאוֹמְרִים כִּי בִצְדָקָה יַעֲשׂוּ־זֹאת:
ז מַסִּיגֵי גְבוּל מְחַרְחֲרֵי־רִיב אַנְשֵׁי כָזָב הַמִּסְתַּתְּרִים לְבַל יַכִּירוּם:
ח רְשָׁעִים מְלֵאֵי עָוֹן וְעָוֶל מִצֵּאת שֶׁמֶשׁ וְעַד־בּוֹאָהּ הָאוֹמְרִים נַעֲשֶׂה
ט מִשְׁתֶּה וְתַעֲנוּגִים אָכוֹל וְשָׁתֹה וְהָיִינוּ כְשָׂרִים: וִידֵיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם
י טְמֵאָה תִּפְעַלְנָה וּפִיהֶם עָתָק יְדַבֵּר: וְאָמְרוּ אַל־תִּגַּע־בִּי פֶּן תְּטַמְּאֵנִי
בַּמָּקוֹם [אֲשֶׁר אֲנִי עוֹמֵד עָלָיו]:

ח וּבָאוּ עֲלֵיהֶם נָקָם וָזַעַם אֲשֶׁר לֹא הָיוּ לָהֶם לְמִן הָעוֹלָם וְעַד־
הַיּוֹם הַהוּא כִּי יָעִיר עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי הָאָרֶץ וּמוֹשֵׁל כַּבִּיר־כֹּחַ אֲשֶׁר
ב הַמַּחֲזִיקִים בְּ[מִצְוַת] מִילָה עַל־עֵץ יִתְלֶה: וְאֶת־הַמַּמְרִים יְעַנֶּה וְשִׁלְּחָם
ג אֲסוּרִים אֶל־מִשְׁמָר: וּנְשֵׁיהֶם לֶאֱלִילֵי הַגּוֹיִם תִּנָּתֵנָּה וּבְנֵיהֶם הַצְּעִירִים
ד בִּידֵי רוֹפְאִים יִנָּתְחוּ לִמְשֹׁךְ לָהֶם עָרְלָה: וַאֲחֵרִים בָּהֶם יְעֻנּוּ בְעִנּוּיִים
בָּאֵשׁ וּבַחֶרֶב וְאֶת־אֱלִילֵיהֶם הַטְּמֵאִים יִהְיוּ אֲנוּסִים לָשֵׂאת כְּגִלּוּי
ה כְּמַחֲזִיקִים בָּהֶם: וּבְיַד מְעַנֵּיהֶם יִהְיוּ נֶאֱנָסִים גַּם־כֵּן לָבֹא אֶל־מְקוֹם
סִתְרָם וּבְדָרְבָנוֹת יִהְיוּ נֶאֱנָסִים לְחַלֵּל אֶת־הַשֵּׁם בְּחֵרָפוֹת וְאַחֲרֵי־כֵן
גַּם־אֶת־הַחֻקִּים אֲשֶׁר לָהֶם עַל־מִזְבְּחוֹ:

ז בפרק ז׳ מתואר הזמן שבו נכתב הספר. חוץ ממקומות בודדים נתקלקלו בכ״י אף שני פסוקים שלימים (ב׳ וה׳) ללא שום תיקון, ודוקא מתוך שני פסוקים אלו אפשר היה לעמוד בדיוק על הזמן שבו נכתב הספר. —

אחר הדברים האלה. אחר המאורעות שהיו בארץ ישראל בפולמוס של ווארוס. — [ועמד] פתאם מהלך [השנים]. כך מגיהים: [m]omento [fini]etur cursus a[nnorum]. — שעות ארבע. תקופות ארבע. ואין להכריע לאיזו תקופות כוונתו. ואולי תוספת היא לרמוז על מאורעות מאוחרים לפולמוס של ווארוס. —

ח נראית דעתו של Ch שהפרשיות ח׳–ט׳ נכנסו כאן שלא במקומן ועיקרן כסדר של המאורעות אחר פרשה ה׳, שהרי שתי פרשיות אלו עסוקות ברדיפות אנטיוכוס
ב אפיפנס שהיו בימי החשמונאים. — הממרים. במקור necantes (לשון הריגה), ומגיהים:
ה negantes. Ch מגיה: celantes (=המסתירים). — ובדרבנות. stimulis. — לחלל את־השם. שם שמים (השוה ויק׳ כ״ד י״א). ברומי כתוב verbum. והוא ככינוי הארמי מימרא, הרגיל בתרגום אונקלוס. — גם־את־החקים אשר להם על־מזבחו. כוונתו: אותו רשע יכריחם לחלל דיני קרבנות הנוגעים למזבח ה׳, והוא רמז להקרבת

ט כִּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה אִישׁ מִשֵּׁבֶט לֵוִי וּשְׁמוֹ טַכְסוֹ וְלוֹ שִׁבְעָה
ב בָנִים וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם וְהִתְחַנֵּן לָהֶם: רְאוּ בָנַי הִנֵּה פְקֻדָּה שְׁנִיָּה בָאָה
עַל־הָעָם אַכְזְרִיָּה הִיא טְמֵאָה וּבוֹגְדָה לְלֹא חֶמְלָה וְעוֹלָה הִיא עַל־
ג הָרִאשׁוֹנָה: וּמִי הַמִּשְׁפָּחָה וּמַה־הָאָרֶץ וּמִי הָעָם הַחַטָּאִים לַיְיָ וַאֲשֶׁר
הִרְבּוּ לַעֲשׂוֹת תּוֹעֵבוֹת [מִי מֵאֵלֶּה] סָבְלוּ רָעוֹת רַבּוֹת כָּרָעוֹת הַבָּאוֹת
ד עָלֵינוּ: וְעַתָּה בָּנַי שִׁמְעוּ־לִי הֲלֹא תִרְאוּ וִידַעְתֶּם כִּי גַם־אֲבוֹתֵינוּ גַם־
ה אֲבוֹת אֲבוֹתָם מֵעוֹלָם לֹא נִסּוּ אֶת־הָאֱלֹהִים לַעֲבֹר מִצְוֹתָיו: וּדְעוּ
ו כִּי בָאֵלֶּה כֹּחֵנוּ וְכֵן נַעֲשֶׂה: נָצוּמָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי נָבֹא
אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה כִּי טוֹב מוֹתֵנוּ מֵעָבְרֵנוּ מִצְוֹת אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים
אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ: וְאִם־כָּזֹאת נַעֲשֶׂה וָמַתְנוּ דָּמֵנוּ יֻקַּם לִפְנֵי יְיָ:
י וְאָז תּוֹפִיעַ מַלְכוּתוֹ עַל־כָּל־בְּרִיאָתוֹ וְאָז יִהְיֶה הַקֵּץ לַשָּׂטָן וְגַם
ב עִמּוֹ יָגוֹן: אָז תְּמַלֶּאנָה יְדֵי הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר הָעֳמַד בָּרֹאשׁ וּמְהֵרָה יִקֹּם
ג נִקְמָתָם מֵאוֹיְבֵיהֶם: כִּי אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם יָקוּם מִכִּסֵּא מַלְכוּתוֹ וְיָצָא
ד מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ בְּאַף וּבְזַעַם בִּגְלַל בָּנָיו: וְרָעֲדָה הָאָרֶץ עַד־קְצוֹתֶיהָ
ה תָּחִיל וְהֶהָרִים הַגְּבֹהִים יִשָּׁפֵלוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוֹטֶינָה תִּפֹּלְנָה: הַשֶּׁמֶשׁ
לֹא יִתֶּן־אוֹר וְקַרְנֵי הַיָּרֵחַ לְחֹשֶׁךְ תֵּהָפַכְנָה וְנִשְׁבְּרוּ וְנֶהֶפְכוּ לְדָם
ו כֻּלָּן וְחוּג הַכּוֹכָבִים יִפָּרֵעַ: וְיָם עַד־תְּהוֹם יִסּוֹג עַד־נִבְכֵי מַיִם נְהָרוֹת
ז [יֶחֱרָבוּ] וְחָרְדוּ [כָּל־הַבְּרִיּוֹת]: כִּי יָקוּם עֶלְיוֹן אֵל עוֹלָם לְבַדּוֹ וּלְעֵינֵי־

חזיר על המזבח בימי אנטיוכוס, ככתוב במק״א א׳ מ״ז. ומיותרת ההגהה (של קמיניצקי): et leges quod afferent supra altarium suem (=וחקים [חקק] שיעלו על המזבח חזיר), במקום הכתוב et leges quod haberent supra altarium suum. —

ט **ביום ההוא.** כהגהת שמידט־מירכס: illo die erit (במקום הכתוב illo dicente, שאין לו המשך לשלפניו). — **טכסו.** Taxo. כמה השערות, בדרך גימטריות וכדומה, נאמרו בפתרונו של שם זה, וכלן נדחות שאין דבר מהן מתקבל על הדעת. על כל פנים, ברור שכוונתו בשם זה אל מתתיהו החשמונאי, אע״פ שניתנו לו כאן (ודאי בטעות סופר) שבעה בנים במקום החמשה. —

י עשרת הפסוקים הראשונים שבפרשה י׳ הם בחרוזים, ונראה שעשר חרוזות בנות שלש שורות הן, ויש כאן ג׳ חלקים: א) א׳–ב׳, ב) ג׳–ו׳, ג) ז׳–י׳. —

מלכותו. מלכות שמים תופיע ומלכותו של השטן תיעלם. — **לשטן.** Zabulus
ב–ד (=Diabolus), — **המלאך.** מיכאל, שר של ישראל (ע׳ דנ׳ י״א ב׳). — **והגבעות תמוטינה
תפלנה.** במקור et concutientur et convalles cadent (=וימוטו והבקעות תִּשָּׁקַעְנָה), וכבר
הגיה Ch על פי ישע׳ מ׳ ד׳ וחנוך א׳ א׳ ו׳: et colles concutientur et cadent, ואף
ה המשקל מחייב הגהה זו. — יש מנסחים (על סמך יואל ב׳ י׳, ג׳ ט״ו, קהל׳ י״ב ב׳):
וקרני השמש תשברנה והפכו לחשך והירח לא יתן אורו וכלו לדם יהפך. — ואין הכרח.—

ח כל יָבֹא לְהִנָּקֵם בַּגּוֹיִם וְכָל־פְּסִילֵיהֶם יְאַבֵּד׃ וְהָיִיתָ מְאֻשָּׁר יִשְׂרָאֵל
ט וְעָלִיתָ עַל־צַוַּאר הַנֶּשֶׁר וְעַל־כְּנָפָיו וְשָׁלְמוּ [יְמֵי אֶבְלֵךְ]׃ וִירוֹמִמְךָ
י אֱלֹהִים וְהִקְרִיבְךָ לִשְׁמֵי כוֹכָבִים אֶל־מְקוֹם מִשְׁכָּנָם׃ וְהִשְׁקַפְתָּ מִמָּרוֹם
וְרָאִיתָ אוֹיְבֶיךָ בֶּעָפָר וְהִכַּרְתָּם וְשָׂמַחְתָּ וְהוֹדִיתָ וְהֶאֱמַנְתָּ בְּבוֹרְאֶךָ׃
יא וְאַתָּה יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן שְׁמֹר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה׃
יב כִּי מִ[יּוֹם] מוֹתִי וְהֵאָסְפִי וְעַד־בּוֹאוֹ תִּהְיֶינָה עִתִּים מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים׃
יג-יד וְזֹאת תִּהְיֶה מְרוּצַת הָעִתִּים אֲשֶׁר תָּבֹאנָה עַד־תֻּמָּן׃ וַאֲנִי אֵלֵךְ וְשָׁכַבְתִּי
טו עִם־אֲבוֹתַי׃ לָכֵן [חֲזַק וֶ]אֱמַץ יְהוֹשֻׁעַ [בִּן־]נוּן כִּי בְךָ בָּחַר אֱלֹהִים
לָבֹא אַחֲרַי בַּבְּרִית הַזֹּאת׃

יא [וַיְהִי] כִּשְׁמֹעַ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־כָּל־דִּבְרֵי מֹשֶׁה הַכְּתוּבִים כָּכָה
בְּסִפְרוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר הִגִּיד מֵרֹאשׁ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּפֹּל לְרַגְלֵי
ב-ד [מֹשֶׁה]׃ וַיְנַחֲמֵהוּ מֹשֶׁה וַיֵּבְךְּ עִמּוֹ׃ וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר לוֹ׃ מַה־
תְּנַחֲמֵנִי אֲדוֹנִי מֹשֶׁה וְאֵיךְ אֶנָּחֵם עַל־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּקוֹל מַר
אֲשֶׁר יָצָא מִפִּיךָ וְהוּא מָלֵא דְמָעוֹת וַאֲנָחוֹת כִּי תֵלֵךְ מֵאֵת הָעָם
ה-ו הַזֶּה׃ וְאֵי־זֶה מָקוֹם אֲשֶׁר יֵאָסְפֶךָ׃ וּמַה־תִּהְיֶה מַצֶּבֶת קְבוּרָתְ[ךָ]׃
ז וּמִי יָעֹז לְהַעֲבִיר אֶת־גְּוִיָּתְךָ מִזֶּה כְּ[אַחַד] הָאָדָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם׃
ח כִּי כָל־הַמֵּתִים כְּעֶרְכָּם כֵּן קְבוּרוֹתָם עֲלֵי־אֲדָמוֹת וְאַתָּה קְבוּרָתְךָ
מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ וּמִנֶּגֶב וְעַד־קְצֵה צָפוֹן כָּל־רַחֲבֵי תֵבֵל הֵם
ט-י קִבְרֶךָ׃ אֲדוֹנִי אַתָּה הוֹלֵךְ וּמִי יְכַלְכֵּל אֶת־הָעָם הַזֶּה׃ וּמִי־הוּא
יא אֲשֶׁר יְרַחֵם עֲלֵיהֶם וּמִי יִהְיֶה לָהֶם מְנַהֵל בַּדֶּרֶךְ׃ אוֹ מִי יִתְפַּלֵּל
בַּעֲדָם וְלֹא יֶחְדַּל אַף־יוֹם אֶחָד לְמַעַן אֲבִיאֵם אֶל־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃
יב וְאֵיךְ אוּכַל [לָשֵׂאת] אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאָב אֶת־בְּנוֹ יְחִידוֹ אוֹ כְאִשָּׁה
אֶת־בִּתָּהּ הַבְּתוּלָה הַיְעוּדָה לַבַּעַל אֲשֶׁר תִּירָאֶנּוּ בְּשָׁמְרָהּ בְּשָׂרָהּ
יג מִשֶּׁמֶשׁ וְרַגְלֶיהָ מִיָּחֵף כִּי תָרוּץ עַל־הָאָרֶץ׃ וְאֵיךְ אֶתֵּן לָהֶם לִרְצוֹנָם
יד מַאֲכָל וּמַשְׁקֶה כְּאַוַּת נַפְשָׁם׃ וּ[מִסְפָּרָם] שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וְכָכָה רַבּוּ
טו בִּתְפִלּוֹתֶיךָ אֲדוֹנִי מֹשֶׁה׃ וּמֶה חָכְמָה אוֹ בִינָה לִי לִשְׁפֹּט אוֹ לְהָשִׁיב
טז דָּבָר בְּבֵית [יְיָ]׃ וְגַם־מַלְכֵי הָאֱמֹרִי כְּשָׁמְעָם [יָבוֹאוּ] לְהִלָּחֵם בָּנוּ
בְּאָמְרָם אֵין בָּהֶם עוֹד זֶרַע קֹדֶשׁ רוּחַ כְּרוּחַ יְיָ רַב וּלְאֵין־חֵקֶר
אֲדוֹן־הַדָּבָר נֶאֱמָן בְּכֹל נְבִיא הָאֱלֹהִים בְּרַחֲבֵי תֵבֵל הַמּוֹרֶה הַכָּלִיל
יז בָּעוֹלָם אֵינֶנּוּ עוֹד בְּתוֹכָם וְאָמְרוּ נַעֲלֶה עֲלֵיהֶם׃ וְאִם־יֶחֶטְאוּ עוֹד

ח השוה דב׳ ל״ג כ״ט. אולי יש כאן רמז לנשר הרומי. —

לַאֲדוֹנֵיהֶם אֵין מֵלִיץ לָהֶם אֲשֶׁר יִשָּׂא בַעֲדָם תְּפִלָּה לַיְיָ כַּאֲשֶׁר הָיָה
עוֹשֶׂה מֹשֶׁה הַמַּלְאָךְ הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בְּכָל־שָׁעָה יוֹמָם וָלַיְלָה הָיָה
כּוֹרֵעַ עַל־בִּרְכָּיו אַרְצָה מִתְפַּלֵּל וּמְצַפֶּה אֶל־מוֹשֵׁל כָּל־הָאָרֶץ בְּרַחֲמִים
יח וּבִצְדָקָה בְּהַזְכִּירוֹ בְּרִית אָבוֹת וּבְהָפִיקוֹ רְצוֹן מִנִּי בִּשְׁבוּעָה׃ וְאָמְרוּ
יט אֵינֶנּוּ בְּתוֹכָם לְכוּ וְנַשְׁמִידֵם מֵעַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ וּמַה־יִּהְיֶה לָעָם
הַזֶּה אֲדוֹנִי מֹשֶׁה׃

יב וְאַחֲרֵי כַּלּוֹת יְהוֹשֻׁעַ אֶת־דְּבָרָיו וַיִּפֹּל שֵׁנִית לְרַגְלֵי מֹשֶׁה׃
ב–ג וּמֹשֶׁה אָחַז בְּיָדוֹ וַיַּעֲמִידֵהוּ עַל־כִּסֵּא לְפָנָיו וַיַּעַן וַיֹּאמֶר לוֹ׃ יְהוֹשֻׁעַ
ד אַל־תֵּקַל בְּעֵינֶיךָ כִּי אִם־בְּטַח וְהַקְשִׁיבָה לִדְבָרָי׃ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר בְּרַחֲבֵי תֵבֵל בָּרָא אֱלֹהִים וְאוֹתָנוּ מֵרֵאשִׁית בְּרִיאַת תֵּבֵל וְעַד־
אַחֲרִית הָעוֹלָם וְאֵין דָּבָר נֶעֱזָב מִלְּפָנָיו עַד־הַדָּבָר הַקָּטָן וְהַכֹּל יָדַע
ה מֵרֹאשׁ וַיִּצֶף כֻּלָּהֶם׃ וְגַם־כָּל־אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּרַחֲבֵי תֵבֵל צָפָה מֵרֹאשׁ
ו וְהִנֵּה בָּא [יוֹם עֶבְרָה]׃ וַיְקִימֵנִי לְהִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְעַל־חַטֹּאתֵיהֶם
ז וָאֶתְחַנֵּן בַּעֲדָם׃ וְלֹא בִיכָלְתִּי אוֹ בְכֹחִי כִּי אִם־בְּרַחֲמָיו וּבְאֹרֶךְ רוּחוֹ
ח בָּאוּ [אֵלֶּה] לִי׃ וְהִנְנִי אֹמֵר לְךָ יְהוֹשֻׁעַ כִּי לֹא בְצִדְקַת הָעָם הַזֶּה
ט תַּשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם׃ כָּל־רְקִיעֵי הַשָּׁמַיִם וּמוֹסְדֵי הָאָרֶץ בִּידֵי אֱלֹהִים
י נַעֲשׂוּ וַיִּבָּחֲנוּ וּבְצֵל יְמִינוֹ הֵם׃ וְעַל־כֵּן הָעוֹשִׂים וְהַמְבַצְּעִים מִצְוֹת
יא הָאֱלֹהִים הֵם יִגְדְּלוּ וְרָאוּ חַיִּים טוֹבִים׃ וְהַחוֹטְאִים וְהַבּוֹזִים אֶת־
הַמִּצְוֹת יַחְסְרוּ הַטּוֹב אֲשֶׁר הֻגַּד מֵרֹאשׁ וְעֻנּוּ בִּידֵי הַגּוֹיִם בִּשְׁפָטִים
יב–יג גְּדוֹלִים׃ אַךְ לְהַשְׁמִידָם כָּלָה וּלְעָזְבָם לֹא יוּכָל׃ כִּי יָצָא הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר צָפָה הַכֹּל לְעוֹלָמִים וּבְרִיתוֹ נֶאֱמֶנֶת וּשְׁבוּעָתוֹ אֲשֶׁר [נִשְׁבַּע
לַאֲבוֹתֵיהֶם לֹא תוּפַר [– – – – – –]

יב ב השוה ספרי במדבר ק"מ: מיד העמידו [משה ליהושע] מן הארץ והושיבו אצלו על הספסל. —